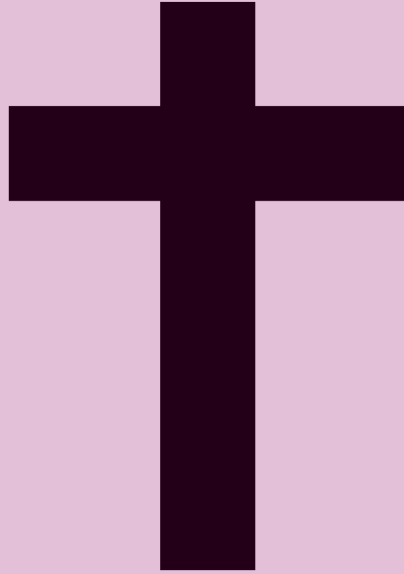

Paama Bible

Portions of the Holy Bible in the Paama Language of Vanuatu

Paama Bible
Portions of the Holy Bible in the Paama Language of Vanuatu
Certaines parties de la Bible dans la langue Paama de Vanuatu

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Paama

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-03-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023
e4d59815-486c-529e-8bd4-ce3980ae5535

Contents

Tus Votut en selusien
 ten out Voum 1
 Senesis 2
 Eksodas 26
 Levitikas 43
 Namba 44
 Duteronomi 51
 Sosua 55
 Satses 60
 Rut 61
 1 Samuel 66
 2 Samuel 77
 1 King 81
 2 King 92
 2 Kronikel 98
 Esra 100
 Nehemaea 101
 Siob 103
 Sam 111
 Proveb 142
 Eklisiastes 147
 Aesea 151
 Seremaea 161
 Rangisien 165
 Esekiel 166
 Daniel 168
 Siona 177
 Maeka 180
 Sakaraea 181

NT

Matiu 182
 Mak 242
 Luk 276
 Sion 339
 Umen 385
 Rom 445
 1Korin 472
 2 Korin 498
 Kalesia 516
 Efeses 528
 Pilipae 539
 Kolose 546
 1 Tesalonaeka 553
 2 Tesalonaeka 560
 1 Timoti 564
 2 Timoti 572
 Taetas 578
 Filimon 582
 Hibru 584
 Tiemes 605
 1 Pita 613

2 Pita 622
 1 Sion 627
 2 Sion 634
 3 Sion 636
 Siud 638
 Revelesen 641
 Read the New Testament 670
 Tables 676
 Lis 2 677
 Aneite ten Eis Keil 679
 Lis 1 695

**Tus Votut
en selusien ten out
Voum
niutestamen ka tei en
oltestamen**

Portions of the Holy Bible in the
Paama language of Vanuatu
[pma]

Translation: © 2015, Wycliffe Bible
Translators, Inc.

Publication: 2015, Wycliffe Bible
Translators, Inc.

Web version: 2015, Wycliffe Bible
Translators, Inc., Orlando, FL
35862-8200 USA
www.Wycliffe.org

www.ScriptureEarth.org

© 2015, Wycliffe Bible Translators,
Inc. All rights reserved.

This translation is made available
to you under the terms of the Cre-
ative Commons license (Attribution-
No Derivative Works).

<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>

Your are free to share — to
copy, distribute and transmit
the text under the following
conditions:

- **Attribution.** You must attribute
the work to *Wycliffe Bible Trans-
lators* (but not in any way that
suggests that they endorse you
or your use of the work).
- **No Derivative Works.** You
may not alter, transform, or
build upon this work.
- **In addition,** you have permis-
sion to port the text to different
file formats, as long as you don't
change any of the text or punc-
tuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribu-
tion, you must make clear to others
the license terms of this work.

Senesis

Avong Ahi mumon tounah vasi Senesis 1:1-2:3

¹ En avong mulamu, ✧ Ahi mumon out nesa ka out netan. ² En avong enek, out netan vi heite hon, tounah tovuol ien. Atas vil koe out vasi, ka out vi mankoli. Ka ninin onen Ahi mul nesa en atas. ³ En avong enek, Ahi viteni vit, “!Maen meneai vakistal!” ✧ Ka meneai kistal. ⁴ Ahi lesi keke meneai tahos, ka mumoni muka ran mankoli. ⁵ Meneai enek, kei ling isen vi ‘Meneai;’ ka mankoli, ling isen vi ‘Vongien.’ Vongien va, meneai mai, koanek vi avong tai.

⁶ Evus, Ahi viteni vit, “!Maen mesaiuai tai vatiti vas atas vakeka out valu!” ✧ ⁷ Ka kistal suval koa viteni. En saki en koanek, Ahi mumon mesaiuai tai ka lingi luhu en atas koa mul netan ka oai koa mul nesa en mahmah keil. ⁸ Ka mesaiuai enek, ling isen vi ‘Teilang.’ Vongien va, meneai mai, koanek vi avong elu (2).

⁹ Evus, Ahi viteni vit, “Maen atas koa mul netan vama en out vatas, ka atan hemai hekikistal rani.” Ka kistal suval koa viteni. ¹⁰ Atan, kei ling isen vi ‘Atan,’ ka atas koa mai out tas, ling isen vi ‘Atas.’ Ka Ahi lesi keke lutahos. ¹¹ Evus, kei viteni vit, “Maen out netan valing tounah keil vamoul ien: koakeil iling utite, koakeil iling aneite, ka koakeil ison heite koa utite mul ien.” Ka kistal suval koa viteni. ¹² Sakini, out netan vitehiteh en tounah houlu tateisav. Ka Ahi lesi keke atahos. ¹³ Vongien va, meneai mai, koanek vi avong etel (3).

¹⁴ Evus, Ahi viteni vit, “Maen tounah keil koa aritin ikistal en teilang avoumon meneai hersuval-tei vongien. Itie lat avong keil ka sua keil, ka itie lati mun avong mal ten tounah keil ikistal ien. ¹⁵ Keil ititin en teilang ka isan meneai ka maim hemita en out netan.” Ka

kistal suval koa viteni. ¹⁶ Sakini, Ahi mumon marmari laet elu: meteiai koa keih van en meneai, ka avati koa merau vatitin en vongien. Ka kei mumon hitu keil emun koa vilahil. ¹⁷ Kei ling keil en teilang avatitin va mita en out netan, ¹⁸ tai koa mukan en meneai, ka tai en vongien keke avong keilu enek luheteisav. Ahi lesi keke lutahos. ¹⁹ Vongien va, meneai mai, koanek vi avong ehat (4).

²⁰ Evus, Ahi viteni vit, “Maen tounah keil koa amoul ihilelau en atas. Ka maen aman keil ihilelau en teilang.” ²¹ Sakini, Ahi mumon mari mesau keil ten atas ka tounah sav emun keil koa amoul amul ien. Kei mumon aman tateisav emun keil koa amuka. Ahi lesi keke atahos. ²² Kei san tokolkatien onen min keil, viteni min koakeil amul en atas vit, “Mihehas hehi houlu ka hesakin atas hehilelau en kami.” Ka min aman keil viteni vit, “Kami mun, mihehas hehi houlu ka hesakin out netan hehilelau en kami.” ²³ Ka vongien va, meneai mai, koanek vi avong elim (5).

²⁴ Evus, Ahi viteni vit, “Maen tounah vasi koa moul keil ikikistal en out netan: koakeil amah, ka koakeil ten eivorohus; koakeil amarite, ka koakeil avi havipi.” Ka mai kistal suval koa viteni. ²⁵ Sakini, Ahi mumon keil vasi, ka lesi keke atahos.

²⁶ Evus, Ahi viteni vit, “Ekek, tovoumon meatin koa hesuval ia-tel. ✧ Ka tounah sav keil ten out netan hel en hen: mesau keil ka aman keil; tirendan keil koa amah ka koakeil ten eivorohus; koakeil amarite, ka koakeil avi havipi.”

²⁷ Sakini, Ahi mumon meatin, mumoni suval kei enges. Tai mumoni vi meahos, ka tamun mumoni vi ahin. ✧ ²⁸ Ka kei san tokolkatien onen min keilu ka viteni vit, “Milhekur titamil keil ihi houlu ka milhesakin keil ihilelau en out netan. Ka niling tounah keil koa moul en out netan hel en hemil: mesau keil ten atas, aman keil koa amuka en teilang, ka tounah sav emun koa amul en out

✧ 1:1: Sion 1:1 ✧ 1:3: 2Kor 4:6 ✧ 1:6: 2Pit 3:5 ✧ 1:26: 1Kor 11:7 ✧ 1:27: Sen 5:1-2; Mat 19:4; Mak 10:6

netan. ²⁹ ?Millesi? En out netan, namumon tounah tateisav avitehiteh: koakeil aling utite, koakeil aling aneite, ka koakeil ason heite. Keil vasi taanien. ³⁰ Ka min tounah sav keil koa amoul en out netan, nasan oumunai ka ouai keil iani. Nasani min tirendan keil ten out netan ka aman keil amuka en teilang: koakeil amarite ka koakeil avi havipi.” Ka kistal suval koa viteni. ³¹ Ahi les tounah vasi koa kei mumoni keke atahos imok. Vongien va, meneai mai, koanek vi avong ahetai (6).

2

¹ En sakien enek, Ahi mum vasi out nesa, out netan, ka tounah vasi keil koa amul ien en avong ahetai (6). ² Ka en avong koa oulu (7), kei museh en umen onen. ³ Sakini, kei ling koe avong oulu (7) vi votut. Veni en avong enek, asa koa mumoni en out netan evus ka kei museh en umen onen.

Mukave Ahi mumon meatin en avong mulamu

Senesis 2:4-9,15-25

⁴ Koanik vi tunien usil asa kur out en avong Iahova mumon out nesa ka out netan. En avong koa Iahova mumoni, ⁵ vatiai keil tovuol veah ka utiai mun rovitehitehiteh veah en out netan veni Iahova rosakintei ous vous. Ka meatin keil tovuol veah avoum revu atan. ⁶ Ka en avong enek, tilep kistal ran atan ka kas vasi out netan.

⁷ Evus, Iahova kur hati atan tai ka mumon meatin eni. Mumoni evus, museh en eang onen ten moulien va en vulingasin, ka meatin moule mea. ⁸

⁸ En out koa ist, Iahova mumon mari ah tai en out koa avise en ‘Iden.’ Ka en out enek, kei ling meatin koa mumoni mul ien. ⁹ Ka en ah koanek, Iahova sakim mormore vatiai tateisav vasi keil amoul ason heite tahos imok. Ka luhu en ah enek, vatiai elu lumul ien: tai koa heite teni kilea vasan moulien ten lisenges, ¹⁰ ka tamun koa heite teni

kilea vasan ileilien ten asa koa tahos ka asa koa tisa.

¹⁵ Evus, Iahova ling meatin en Ah Iden, voum en atan ka valosil kati.

¹⁶ Ka viteni mini vit, “Keik kokilea kovaan heiai vasi keil koa amul en ah ekok. ¹⁷ Ka vatiai tas koa kilea vasan ileilien ten asa koa tahos ka asa koa tisa navong kokan heite teni, vatiai enek konaantei varei heite, Veni en hati avong koa kiani, kimat.”

¹⁸ Evus, Iahova viteni vit, “Rota-hostei keke meatin vato sasen. Numon meatin tamun hekatauni, ka keilu luheto out hetas.” ¹⁹ Sakini, tirendan vasi keil ka aman keil koa Iahova mumon keil tuai en atan, lah ruain keil umai ven meatin enek keke valesi ka valing ise. En sise enek, keil akur ise. ²⁰ Mukonek, meatin enek ling isen aman vasi keil ka en tirendan keil emun. Ka rovoitin etai koa vavinvin vato vatal mini ka vakatauni.

²¹ Sakini, Iahova mumon meatin meten mulong ka matil ravobong. Ka navong kei matil, kulat sin tai ten koun, ka mum revu aven eris.

²² En sin enek, mumon ahin eni, ka kuri va min meahos. ²³ Ka navong meahos lesi vit,

“Anatin eli, koanek suval inau varei. Sin amumoni ran sik; aven amumoni ran avek.

Sakini, niling isen hehi ‘ahin’ veni kei kistal ran meatin.”*

²⁴ Ven koanek, meahos hemea ran tata ka mama onen, ka heapil hetal min ahin onen, ka keilu luhetas. ²⁵

Ka meahos keilu ahin lukaka hon, ka lurmemeutei eni.

3

Sise koa tisaen mai en out netan Senesis 3:1-24

¹ En Ah Iden, tetal ² tai mul ien koa ongon kas mulin tirendan vasi keil koa Iahova mumoni. Kei mai ka vis ahin enek, “?Anatin keke Ahi viteni

✧ 2:2: Eks 20:11; Hib 4:4,10 ✧ 2:7: 1Kor 15:45 ✧ 2:9: Rev 2:7; 22:2,14 * 2:23: En selusien onen Siu keil, avise meatin en ‘is.’ Ka ahin avise en ‘issa,’ koa aneite teni vi ‘kistal ran meatin.’

✧ 2:24: Mat 19:5; Mak 10:7-8; 1Kor 6:16; Efes 5:31 ✧ 3:1: Rev 12:9; 20:2

min kamil vit milherkantei heiai ten vatiai vasi koa mul ekok?"

² Ka ahin vit risi mini vit, "Melk-ilea melvan heiai vasi keil koa mul en ah ekek. ³ Ka vatte tas koa mul luhu keke Ahi vit koe vit melherkantei ka melhertokoltei. Veni munak melheani vuo melhetokoli, melhemat varei."

⁴ Ka tetal vit risi, "Koanik rovitei anatin. Milsakras milvamat. ⁵ Ahi viteni mukonek veni kilea keke munak milheani, ileilien onamil hemai hesuval kei, ka milheilea asa tahos ka asa tisa."

⁶ Evus, ahin lesi keke vatiai enek tahos imok, ka heite teni mun tahos taanien. Ka en vati vasak visi vakur ileilien. Sakini kur heite koan ka kani. Evus, san koan min meatin onen, kei mun kani. ⁷ Hatte tas, rendemien onealu maluv ka lukileile, ka lulei kilea suk keke lukaka hon ka lumemou veni. Sakini, lulah ou fik keil,* lupar ruaini ka lukav koe keilu eni.

⁸ En mendilah enek, luraengon Iahova mul retoun en ah. Navong luraengoni, luro suai en vatiai keil. ⁹ Ka Iahova vise meatin vit, "'? Meatin? ?Keik kave?"

¹⁰ Ka meatin vit risi mini vit, "Naraengonuk koretoun en ah, ka nametau veni inau nakaka hon. Sakini, naro suai enuk."

¹¹ Iahova visi vit, "'?Isei viteni vit keik kovakaka hon? ?Mukave? ? Keik kokan heiai koa naviteni navit konaantei?"

¹² Ka meatin viteni vit, "Ahin koa kolingi ro ral minau san heiai enek minau, nakani."

¹³ Ka Iahova vis ahin vit, "'?Vensa komumoni mukok?"

Ka kei viteni mini vit, "Amot luvos nau,* sakini nakani."

¹⁴ Evus, Iahova viteni min tetal vit, "Ven koa komumoni mukok, nisan mahien minuk kos en tirendan vasi keil ka tounah sav koa amoul. Mahien koa nasani minuk ekek: kosa hetokol keite ten moulien onom, en avong vasi keil, kikea en vangom ka vulimeas hel en ongom lises. ¹⁵ Numon keik hetal min ahin,

tinomil heat kamil, ka titam ka titan ahin, tine mun heat keil.* Titan keil ititi lin vatum, ka keik, kiat ale tanetan."

¹⁶ Ka Iahova viteni min ahin vit, "Numon keik kilonge hetisa navong kikur titam, eisilum hemah hemariso. Avaseini kilong mahien, ka kiles kindem kat meatin onom, ka kei hehi avat minuk."

¹⁷ Ka Iahova viteni min meatin vit, "Keik kolong ren ahin onom, ka korlong kattei nau. Kokan heiai koa naviteni minuk navit konaantei. Ven asa koa komumoni, sesendaen hel en atan.* Sakini, en avong vasi en moulien onom, keik kum hekeih keke kumon anien keil ikistal ien. ¹⁸ Oumunai tatisa hehi houlu hehitehiteh ien ka hesar koe anien am. Ka avong tei, kian anien enges ten eivorohus. ¹⁹ En avetin ten umen onom, kikur tounah taanien heha vis ... kimat, ka kimai ris kihi atan. Veni keik, namumonuk en atan, ka kiha ris en atan."

²⁰ Meatin koa mulamu, isen 'Adam' koa aneite teni vi 'meatin.' Ka en ahin onen, kei ling isen 'Iv' koa aneite teni vi 'moulien' veni kei vi mama onen meatin vasi keil koa amoul en out netan. ²¹ Ka Iahova mumon eisin omealu en hiliven tirendan ka sani min keilu lumusin koe keilu eni.

²² Lumusin evus, Iahova selus sasen vit, "Ekek, meatin mai suval iatel keke lumai lukileile en asa tahos ka asa tisa. Mukonek, tehermaentei keilu luhekur heiai tamun ran vatiai koa kilea vasan moulien ten lisenges.* Veni munak luheani, lusakras luvamat." ²³ Sakini, Iahova sila lat keilu ran Ah Iden. Ka mumon keilu lumum en atan koa kei mumon keilu eni. ²⁴ Kei sila lat keilu evus, ling angelo keil koa avise keil en 'Sereb' avalei kokoe meteau ten Ah Iden en usite koa ist. Ka Iahova ling naef koa ahang vilhili eni ka mul vilehiles val koe sise vaha en vatiai koa san moulien ten lisenges.

* **3:7:** ou fik suval ouali ✧ **3:13:** 2Kor 11:3; 1Tim 2:14 ✧ **3:15:** Rev 12:17 ✧ **3:17:** Hib 6:8
 ✧ **3:22:** Rev 22:14

4

Ken mu vini tunali Ebel
Senesis 4:1-12,25-26

¹ Evus, Adam ro ral min ahin onen ka kei meas en titiali tai. Avong muli, ka kur titiali tai ka ling isen vi 'Ken' koa aneite teni vi 'nakuri' veni viteni vit, "Ven kataunien onen Iahova, inau nakur ehon tai." ² Katausuk, Iv meas eris. Ka avong mai vinvin, kur titiali tamun, ka ling isen vi 'Ebel.'

Navong lumoul lumai lumarite, Ebel mai vi meatin koa mul lei kat sipsip keil, ka Ken mai vi meatin koa mum en ah. ³ Sua vahis muli ka en avong tai, Ken vit vasan ui umen onen min Iahova. Sakini lah anien tei koa luhi, ka sani vahi sanien votut onen ten masmasien min Iahova. ⁴ Evus, Ebel emun kur ui umen onen koa vi moeite ten sipsip tai esen, muasi mat, ka san usiven keil tetahos vahi sanien votut onen ten masmasien vina min Ahi. Ka Iahova lele tahos en Ebel ka sanien votut onen. ⁵ Ka en Ken ka sanien votut onen, lei seseini. Sakini, Ken tin tisa ka vurohien sakini nan langlango. ⁶ Evus, Iahova viteni min Ken vit, "Vensa komul kovuroh mukonek? Vensa nam langlango?" ⁷ Munak komumon sakien koa mal, kimai kimal en metok. Ka munak komumon sakien koa tisa, tisaen mul suai vapurunuk suval tirendan tisa tai. Tisaen enek vit vahi hetetamen en moulien onom, ka keik esuk, kuasi heha netan ka kimai kihi hetetamen eni."

⁸ Evus, Ken viteni min tunali vit, "Lovamea ran out ekek, lovoual lovaha nah." Ka navong lurokol out enek, Ken viles min tunali ka muasi mat. ⁹ Evus, Iahova vis Ken vit, "Tumali Ebel kave?"

Ka Ken vit risi mini vit, "Nareingeingeni. ?Inau keke nili lei kat tuak onak?"

¹⁰ Ka Iahova viteni mini vit, "Ken, komumon sa? ?Korraengontei? ! Ran tumali mul murang minau ran

atan vit kihinat asa koa komumoni! ¹¹ Sakini, sesendaen hel enuk keke

atan hersantei mun anien minuk, veni mun ran tumali koa komu vini. ¹² Navong kiluh vis etai tounah, atan hersan kestei ui umen onom. Ka keik, lises kilohosai ran meatin sav keil ka out tato revu ien onom hetovuol."

²⁵ Sua vahis muli, Adam ro ral min ahin onen ka Iv meas eris ka kur titaealu tamun koa meahos. Ling isen vi 'Set' koa aneite teni vi 'sani' veni viteni vit, "Ahi san ris titiali tamun vakur vulin Ebel, koa Ken muasi mat." ²⁶ Navong Set mai mariso, kur ahin tai. Ka navong ro ral mini, ahin onen kur natnali tai ka ling isen 'Inos.' En hati avong enek, meatin keil avita netan min Ahi ka avise rohtoh en 'Iahova,'* isen kati koa vi votut.

Set, moeite onen vi Inos.

Inos, moeite onen vi Kenan.

Kenan, moeite onen vi Mahalalel.

Mahalalel, moeite onen vi Sered.

Sered, moeite onen vi Inok.

Inok, moeite onen vi Metuselah.

Metuselah, moeite onen vi Lamek.

Lamek, moeite onen vi Noah.

Ka Noah, natnali etel,

Sem, Ham ka Sevet.

Meatin keil enek aka en vatiamal onen Adam ka moulien one tetaveah. Keil akur titae houlu mok ka avilelau en out vasi. Ka houlu en keil armusil-tei mun Ahi.

6

Tunien usil Noah
Senesis 6:5-22; 7:1-5,16-17,23;
8:15-22; 9:1-15

⁵ Navong meatin keil umai avi houlu en out netan, Iahova les sakien keil one rotahostei. Rendemien one vilelau en tisaen lisen-ges. ⁶ Sakini, Iahova tin mah ven sakien one, ka longe tisa ven meatin keil koa kei mumoni. ⁷ Sakini, viteni min kei sasen vit, "Koakeil namumoni ekek, nu rasilin keil ran

☆ 4:4: Hib 11:4 ☆ 4:8: Mat 23:35; Luk 11:51; 1Sion 3:12 ☆ 4:10: Hib 12:24 * 4:26: 'Inau NAVI'(Eks 3:14) vi eis kati onen Ahi. Ka ven houhouen one, meatin keil avise Ahi en 'Iahova' koa aneite teni vi Asuv.

out netan. Keil ral min tirendan keil, aman keil, ka tounah keil emun koa amoul, veni nalonge tisa houlu vis houlu mok ven keil. Tahos imok vahit marmumonte keil.”⁸ Ka meatin tanges, lahova si veni, isen Noah.✧

⁹ Koanik tunien usil Noah. En avong onen, kei enges vi more meatin koa musil kat Ahi en moulien onen ka sakien keil onen mutolas.¹⁰ Kei, natnali etel: Sem, Ham ka Sevet. ¹¹ Ka meatin sav vasi keil en out netan artahostei en meten Ahi. Keil asakin out netan vilelau en huhuen keil. ¹² Ahi lele mita netan, ka lesi keke tounah tisa revu mok, veni tounah vasi koa amoul amusil sakien tatasa keil enges.

¹³ Sakini, en avong tai, Ahi viteni min Noah vit, “Namundemi navit nu rasilin tounah vasi koa amoul, veni asakin out netan vilelau en huhuen keil. Anatin, keil vasi en out netan nu rasilini vare. ¹⁴ Sakini, kumon mari sip tai koa kilea voulal. Kumoni en ai tetahos, kiti kokoteh out neim eni, ka kiting koe en koltar neim ka hae keke oai sakras vaha neim. ¹⁵ Kumoni hemukok: mita ten taveah teni hehi handred tai ka hanumau elu ka halualim emun (150 m), mita ten aven hehi hanumau tai ka elim (25 m), ka mita hehina nesa hehi teindan elim (15 m). ¹⁶ Hoite teni helin uriov en hap mita (½ m). Ka en out neim, kumon out toualien hetel: tai hel nesa, tai hel luhu, ka tai hel netan. Ka en valite, kumon voiteh hetas. ¹⁷ Kumoni hemukonek ven inau, numon oai hemai hemarite ka hemai hetaluh koe out vasi. Ka houe, hou vasin tounah keil koa amoul en out netan. Keil vasi imatmat vare. ¹⁸ Ka keik, inau numon hatkatien takeih hetal minuk keke nikur koe keik ka onom keil. Miheha en mari sip enek: keik, ahin onom, ka titam keil hetal min ahin one keil.

¹⁹ “En mari sip enek, kikur tirendan vasi keil ka aman vasi keil helualu, tai koa meahos ka tai koa ahin. ²⁰ En tounah vasi koa moul en out netan kumon vatinetinek: elu en koakeil amuka, elu en koakeil

amual, ka elu en koakeil akekelau. Kisakin keil imoul hetal min kami. ²¹ Evus, kikur anien tateisav vasi keil koa hehi ami ka ae, ka kiling revu en mari sip enek.” ²² Ka Noah mum vasin tounah koa Ahi meng kati mini voumoni.✧

7

¹ Navong Noah keitel telmum vasi mari sip enek, lahova viteni min Noah vit, “Kiha en mari sip hetal min onom vasi keil. Veni inau, navotini keke keik tas en out netan komumon asa koa mal en metok. ² Kikuri hetal minuk buluk ka sipsip keil koa kokilea kovouas keil avahi ten sanien, teindan ehat (14) en tateisav keil, oulu (7) koa ihi meahos ka oulu (7) koa ihi ahin. Ka en buluk ka sipsip keil koa armutotei en metok, kikuri helu enges en tateisav keil, meahos tai ka ahin tai. ³ Ka aman keil emun, kumon vatinetinek en tateisav keil, kikur oulu (7) koa ihi meahos ka oulu (7) koa ihi ahin. Hesakini, keil vasi enek akilea imoul ka ihasi ris titae. ⁴ Kumoni hemukonek veni avong oulu (7) sesuk keke nisan mari ous hous. Ous hous meneai ka vongien heha vio ... hetokol avong hanumau elu (40). Ka en avong enek, tounah sav vasi keil koa amoul koa namumon keil, inau nu lin keil ran out netan.” ⁵ Ka Noah mum vasi tounah koa lahova meng kati mini voumoni.

¹⁶ Ka navong amulamun meahos keilu ahin ten tounah tateisav keil koa amoul en out netan uva neim en mari sip tuai, suval koa lahova meng kati, lahova koteh kat voiteh. ¹⁷ Evus, ous mus vis mus, romusehetei rokol avong hanumau elu (40). Oai vilelau en out vasi, ka sakini mari sip enek moulal eni.

²³ En sise koanek, lahova mu lin vasi tounah keil koa amoul en out netan: meatin keil, tirendan keil ka aman keil emun. Ka Noah enges sesuk moul, ral min koakeil emun amul en mari sip enek ral mini.

✧ 6:8: Mat 24:37; Luk 17:26; 1Pit 3:20; 2Pit 2:5

✧ 6:22: Hib 11:7

8

Evus, Ahi san eang tai muhuh ka sakin oai mul memes. Muhuh, muhuh va vio ... mulin sua tai, ka out memes esuk.

¹⁵ Evus, Ahi viteni min Noah vit, ¹⁶ "Keik hetal min ahin onom ka titam keitel hetal min ahin one keil, mihemea ran mari sip ekek.

¹⁷ Aman keil ka tirendan vasi keil, kilokovein keil vasi isisital. Keil ihaha ika vasi out, ka ihasi titae keil ihi houlu mok." ¹⁸ Sakini, Noah keilu ahin onen, titan keil ral min ahin one keil asital. ¹⁹ Tirendan vasi keil ka aman vasi keil asisital ran mari sip enek, ka keil uva ral min one keil.

²⁰ Evus, Noah mumon avet tai ten sanien min Iahova, ka kur retai en buluk ka sipsip keil ka aman keil koa amuto en meten Ahi. Evus, muas keil, munit keil, ka ahang kan vasin ave keke vatie lat masmasien one mini. ²¹ Ka navong vite ten sanien enek vina nesa, Iahova musi tahos ka si veni. Sakini vit sasen eni vit, "Nirsantei mun mahien en out netan ven sakien tisa onen meatin keil. Veni nakilea keke navong keil avi ehon rokol avong umat, e vati avousil sakien keil ten tisaen enges. Nirmu lintei mun tounah keil koa amoul en out netan suval koa namumoni ekek.

²² "Navat kati keke: Kosa hetokol keite ten out netan, avong ten tounah vasi hemai hekistal: avong taluhluhien ka avong tasuhutien, avong ten anni ka avong out hetin, avong ten ous ka avong ten annimes. Ka meneai keilu vongien luhe-mai lises ka lisenges."

9

¹ Evus, Ahi san tokolkatien min Noah ka ehon onen keil vit, "Titami keil ihi houlu vis ihi houlu mok hesakin out vasi netan hehilelau en keil." ² Tounah vasi keil koa

amoul en out netan imetaun kami: tirendan keil, aman keil ka mesau keil emun. Keil vasi, naling moulien one en hemi. ³ Mulamu, nasan heiai ka aneite ten anien enges min meatin keil akani. Ka kosa, nisan vuseri emun min kami taanien. ⁴ Ka minaantei vuseri koa ara mul veah eni veni ara vi vatte ten moulien onen.*

⁵ "Ka en usite ten ran meatin, munak meatin tai houas meatin sav hemat, inau, nisan mahien mini. Ka tirendan keil emun koa uas meatin tai hemat, nisan mahien emun mini. ⁶ Meatin keil, namumon keil asuval nau.* Sakini, munak meatin tai houas meatin sav hemat, kei mun, uasi hemat varei.*

⁷ "Ka kami, ek vati keke titami keil ihi houlu, hesakin keil ihilelau en out vasi netan."*

⁸ Evus, Ahi viteni mun min Noah ka min titan keitel vit, ⁹ "Ekek, inau namumon hatkatien takeih ral min kami ka ral min onami keil koa ikatau en kami. ¹⁰ Namumoni mun ral min tounah vasi keil koa amoul: tirendan ka aman keil, ka tounah vasi keil koa amemea ral minuk ran mari sip enek. ¹¹ Navat kati keke nirmu lintei mun tounah vasi koa amoul hetal oai. Anatin, oai hermu lintei mun out netan. ¹² Hatkatien enek, namumoni ral min kami ka tounah sav keil koa amoul en out netan, ka nitie lati hetal min metai tai. ¹³ ?Milesi? Naling mitiet koanik mul en mahmah ten teilang. Ka navong vasi koa meatin keil ilesi, indem kati keke hatkatien onak vi anatin. ¹⁴ Sakini, navong nakav koe out netan en mahmah ten ous, mitiet emun hekistal. ¹⁵ Ka navong nilesi, nindem kat hatkatien takeih onak koa namumoni ral minuk ka ral min tirendan vasi keil keke nirmu lintei mun keil en mari oai tai."

11

Mukave selusien keil umai avi houlu

Senesis 11:1-9

¹ En avong mulamu, meatin vasi keil ten out netan aselus en selusien

* **9:1:** Sen 1:28 * **9:4:** Sen 9:4; Lev 17:14; 19:26; Dut 12:16,23; 15:23; Umen 15:20,29 * **9:6:** Sen 1:26 * **9:6:** Eks 20:13 * **9:7:** Sen 1:28

tas. ² Ka navong umai avi houlu vis avi houlu mok, amual en out koa ist. Amual va vio ... ales mari out tai koa vi aet koa mul en mari atan koa avise en 'Saenar.' Keil amundemi avit tahos keke avato ien. ³ Evus, keil aviteni min keil eris avit, "Almai! Tahos keke rehoumon brikis en tanvili koanik ka rehetan keil en avul tai hemai hekeih." Sakini, keil amumon eim keil one en brikis keil enek ka akapil vituaini en koltar. ⁴ Amumoni evus, ka aviteni avit, "Almai, rehoumon mari meteimal tai hetal min mari eim tai koa vahina nesa vatokol teilang. Koanek hesakin ir rehertasiltei ka meatin sav keil ilonglong en iser."

⁵ Evus, Iahova mita netan ka les mari meteimal ka mari eim koa vina nesa koa keil amumoni. ⁶ Navong lesi viteni vit, "Telmali, meatin keil eke amul amumon marmari tounah. Keil amum out tas ka selusien one tas. Koanek vi vatte ten umen one. Ka hervitei tuetin, keil ilea um vasi asa koa iling rendemien one eni. ⁷ Mukonek, tovahita netan ka to-vahilehiles selusien one vasakin keil irlong kileatei keil eris." ⁸ Sakini, Iahova riti rasilin meatin keil en out netan avaha, ka armum vasitei mari meteimal enek. ⁹ Sakini, avise mari meteimal enek en 'Babilon' koa aneite teni vi 'vilehiles' veni en out enek, Iahova vilehiles selusien onen meatin vasi keil ka riti rasilin keil vasi en out netan.

Meatin keil arasil aro en out sav keil va vio ... meatin tai avasi en vatiamal onen Sem, natin Noah, isen Ebram.

12

*Ahi vise Ebram keke vousili
Senesis 12:1-7; 13:5-6,9-18*

¹ En avong tai, Iahova viteni min Ebram vit, "Kimea ran out onom, onom keil, ka teim sen tata onom. Kiha en out tai koa inau, nitie minuk.* ² Mukonek, nisakin vatiamal onom hehi houlu mok, hemai hehi mari vang'i meatin tai en out netan. Nitokol katuk ka numon isom

heka vasi out ka meatin keil ilong-long eni. Ka heka enuk, tokolkatien onak heha min meatin keil ten out netan.

³ Koakeil asan selusien ten tokolkatien minuk,
inau nisan tokolkatien min keil.

Ka koakeil asesenda enuk,
numoni hetisa en keil.

Ka keik kihi sise ten tokolkatien onak
heha min vatiamal vasi keil ten out netan.*

⁴ Sakini, navong Ebram long kat ren Iahova ka mea ran out Haran, sua onen rokol hanumau etel ka teindan elim (75). ⁵ Ebram kur ahin onen, isen 'Serae.' Ka titan tunali mun musili, isen 'Lot.' Tounah vasi keil oneatel ral min slev keil one ka buluk ka sipsip keil emun eseatel koa tellei kati en out Haran avi houlu ramat. Ka tounah vasi, tel-sak meseini keke avakuri. Navong asak mesein tounah keil evus, amual avaha en out Kenan.

Avong telrokol out Kenan, ⁶ Ebram ka meatin keil onen aka pas kantri enek va vio ... umai en out koa avise en 'Sekem.' Ka en out enek, en out koa avise en 'Morah,' amumon votevav keil one vesesal en mari vatiai tai koa matu vis matu, out koa meatin sav keil uva netan min ahi keil one ien. (En avong koanek, koakeil ten out Kenan avi horetan veah en out enek.) ⁷ Evus, Iahova mai kistal ven Ebram ka viteni mini vit, "Atan ten out enek, nisani min koakeil ika en vatiamal onom.*" Evus, Ebram kur mari ahat keil ka mumon ahor ten sanien keke vanit sanien votut vahina min Iahova koa mai kistal veni.

13

⁵ Titan tunali Ebram musili, isen Lot, kei ral min ahin onen, titan keil ka meatin toumien onen keil. Ka keil akur sipsip, buluk, ka nani ese keil emun. ⁶ Ka ven buluk ka sipsip

* 12:1: Umen 7:2-3; Hib 11:8 * 12:3: Kal 3:8 * 12:7: Umen 7:5; Kal 3:16

keil esen Lot ka Ebram avi houlu ramat, oumunai ae rovinvintei avato out vatas.*

⁹ Ven koanek, Ebram viteni min Lot vit, "Hetahos lehetasil ekok. Keik kihiten etai hati atan koa keik em vati, ka inau, niha en out sav."

¹⁰ Lot lei rahat out, ka les Oaisal Sodan ka hou keil koa amul vesesal veni va rokol meteimal ten out Soar. Lesi tahos imok suval Ah Iden koa Iahova luhi,* vuo suval atan ten out Isip koa Oaisal Nael mul ien. (En avong koanek, Iahova romu rasil-intei veah taon ten out Sodom ka Komorah.) ¹¹ Sakini Lot kur out vasi koa vesesal ven Oaisal Sodan vi onen enges. Ven koanek, keilu luka rasil en out enek, ka Lot mea va en out ist ral min tounah keil onen. ¹² Ebram ro nges en out Kenan, ka Lot vita mumon votevav keil onen vesesal en taon ten out Sodom. ¹³ Ka meatin keil ten out enek asak kalkali ka tisaen one houlu en meten Iahova.

¹⁴ Navong Lot va ran Ebram, Iahova viteni min Ebram vit, "En out koa koro ien kisépat, kilele rahat out vasi keil. ¹⁵ Out vasi keil enek koa komul kolesi, nisani minuk hetal min vatiamal keil koa ika venuk. Hehi onami enges lises ka lisenges.* ¹⁶ Vatiamal keil onom koa nisani minuk hehi houlu vis hehi houlu mok. Suval meatin sakras vahuli nehi atan vasi keil ten out netan, hesakras vahuli vasin onom keil. ¹⁷ Ekek, kiha kual kiles atan vasi keil enek ven inau nisa vasi minuk." ¹⁸ Sakini Ebram mea va ral min onen keil, uva vio ... arokol out Hibron. Ka amumon votevav keil ome en out koa avise en 'Mamre,' vesesal en mari vatiai koa matu vis matu, out koa meatin sav keil uva netan min ahi keil one ien. Ka en out enek, Ebram kur mari ahahat keil ka

mumon ahahat ten sanien ka munit sanien votut vina min Iahova.

15

Ahi mumon hatkatien takeih ral min Ebram

Senesis 15:1-6; 16:1-3,15-16

¹ Evus, Iahova selus min Ebram en leisanien tai vit, "Ebram, konametautei. Nikur koe keik en avong keil takeih ka nisan sanien tai minuk koa hemarite mok ven longkatien onom."

² Ka Ebram vit risi mini vit, "? Iahova, sanien koanek hekataunau hemukave, veni titiali onak tovuol veah? Meatin koa vi houlu en teim onak hekur vasi tounah onak navong nimat, isen Eliesar ten out Damaskas. ³ Anatin, kei koa vi slev enges onak koa avasi en teim onak hekur vasi tounah onak veni korsan etai titiali minau."

⁴ Evus, raengon Iahova selus eris mini vit, "Slev Eliesar enek herkurtei vulum ka tounah vasi keil onom. !Vuo! Ehon kati onom, kei enges hekur vulum ka tounah vasi keil onom." ⁵ Evus, Iahova mulamuni va hae ka vit, "Kilele hehina nesa en teilang ka kihuli vis hitu keil. Kosakras. Ka vatiamal keil onom isuval hitu keil enek.*"

⁶ Sakini, Ebram ling demkatien onen en hatkatien onen Iahova. Ka ven koanek, Iahova si veni ka les moulien onen mal en meten.*

16

¹ Sua houlu muli, ka Serae koa vi ahin onen Ebram, rokur etai titaealu. Ka kei kur slev tai koa vi ahin Isip, isen Hakar. ² Ka Serae viteni min meatin onen vit, "Iahova sakinau nasakras makur ehon. Sakini, keik kikir ahin toumien onak ka kimatil hetal mini. Vahesa nakilea makur etai ehon heka eni vahi titaralu." Navong Ebram longe,

* **13:6:** En avong keil koa Ebram ka meatin onen keil aro en out Kenan, arro kattei veni amul amusil buluk ka sipsip keil ese koa amul alekat oumunai ae, sakini amumon votevav ome vesesal ven keil. Votevav ome, amumon keil en hiliven buluk ka sipsip keil ese. Ka navong e vati avaha en out sav, aling tounah vasi one en kamel ese keil uva. Keil arluhtei anien, alei kat buluk ka sipsip keil enges. Hati buluk ka sipsip keil ese akani, ka hatte koa mul, meatin sav keil avuli vuo asa kekes eni min keil en pulaoa ten veret. * **13:10:** Sen 2:10 * **13:15:** Umen 7:5 * **15:5:** Rom 4:18; Hib 11:12 * **15:6:** Rom 4:3; Kal 3:6; Tiem 2:23

maeni. ³ Sakini, Serae san Hakar mini ka kei kuri. Koanek kur out avong aro en out Kenan sua halualim (10).

¹⁵ Avati vahis muli, ka Hakar kur titan Ebram, ka kei ling isen 'Ismael' koa aneite teni vi 'Ahi raengoni.'*
¹⁶ En avong koanek, Ebram, sua onen vi hanumau ehat ka ahetai mun (86).

17

Ahi viles isen Ebram mai vi Ebrahim ka san saki ten vekahoi mini keke vatie lat hatkatien takeih onealu Senesis 17:1-6,9-27

¹ Navong Ebram, sua onen vesesal vatokol handred tai (99), Iahova kistal veni ka viteni mini vit, "Inau, navi Ahi ten keihoen! Kilong kat nau ka lises kumon tounah koa mal en metok. ² Num ris hatkatien takeih hetal minuk ka numon vatiamal keil koa hekistal enuk hehi houlu mok." ³ Ebram malingling mini, nan rokol atan. Ka Ahi vit risi mini vit, ⁴ "Inau namumon hatkatien koanek ral minuk: navat kati keke vatiamal keil onom imai ihi mari vangi meatin houlu. ⁵ Sakini, isom hervitei mun 'Ebram,' ka hehi 'Ebrahim' veni numonuk kihi mari avu onen mari vangi meatin houlu.*
⁶ Nisakin vatiamal keil koa ikistal ika enuk imai ihi mari kantri keil, ka keil koa imai ihi asuv houlu keil."

⁹ Ka Ahi vit risi min Ebrahim vit, "Hatkatien takeih onak, keik kusil kati, keik hetal min vatiamal onom keil koa ikatau enuk. ¹⁰ Keik ka onom keil mihemaeni mivoumon vekahoi min ehon vasi keil onami.*
¹¹ Ekek, navong mihoumon vekahoi en ehon keil onami, hetie lati keke mimusil hatkatien takeih oralu. ¹² En avong keil koa hemai, koakeil en kami koa avi meahos iha en vekahoi navong avong one vi oulim (8). Slev onami keil koa mikuri en out sav ral min titae keil koa avasi en

teim onami. ¹³ Keil vasi iha en vekahoi. Mukonek, out koa amumon vekahoi eni en avemi hetie lati min meatin keil vasi keke mimusil kat hatkatien takeih onak koa reingeingeni vavus. ¹⁴ Munak meatin etai hervatei en vekahoi, hervitei mun meatin tai onak, veni kei rolong katte hatkatien takeih onak."

¹⁵ Ka Ahi vit risi min Ebram vit, "Ahin onom, kirvisetei mun en 'Serah.' Kosa heha, isen hehi 'Serah.'† ¹⁶ Nitokol kati ka nimaeni hekur ehon tai onamil. Numoni hemai hehi mama ten mari vangi meatin keil ka asuv houlu emun keil ikistal rani."

¹⁷ Ebrahim malingling ven Ahi, nan rokol atan, ka mul viteai min kei sasen. En rendemien onen vit, "Meatin kilea vasan ehon min ahin tai navong sua onen rokol handred tai (100)? ?Ka Serah emun kilea veah vakur ehon navong sua onen rokol hanumau ehat ka halualim emun (90) tuai?" ¹⁸ Kei vis Ahi vit, "Kosakras kovamaeni li keke Ismael vakur tokolkatien koa kosani minau?"

¹⁹ Ka Ahi vit, "Vuo! Ahin onom, Serah, hekur ehon tai onamil, ka kiling isen hehi 'Aesak.' Hatkatien takeih koa namumoni ral minuk, num risi hetal mini ka hetal min vatiamal onen lises ka lisenges. ²⁰ Ka naraengon asa koa koviteni minau usil Ismael. Hesakini, nitokol kati ka titan keil emun ihi houlu vis ihi houlu mok. Hehi mari tata ten vatiamal teindan elu (12) koa imai ihi mari vangi meatin tai. ²¹ Ka hatkatien takeih onak, numoni hetal min natmali Aesak koa Serah hekuri en avati koanek en sua koa hemai."
²² Navong Ahi selus evus, va rani.

²³ En avong etin enek, Ebrahim long kat Ahi ka mumon vekahoi en meahos vasi keil koa aro ral mini: Ismael, slev keil onen ka meatin sav keil koa amusili. ²⁴ Ebrahim, sua onen rokol hanumau ehat ka teindan ouhat emun (99) navong va

* 16:15: Kal 4:22 * 17:5: En selusien onen Siu, keil 'Ebram,' aneite teni vi 'mari avu.' Ka 'Ebrahim,' aneite teni vi 'avu onen mari vangi meatin houlu.' * 17:5: Rom 4:17 * 17:10: Umen 7:8; Rom 4:11 † 17:15: En selusien onen Siu keil, Serae ka Serah, aneite ten eis keilu enek vi 'princess,' atouli onen asuv houlu tai.

en vekahoi. ²⁵ Ka Ismael, sua onen en avong koanek rokol teindan etel (13). ²⁶ Ebrahim ka natnali, keilu vasi luva en vekahoi avong tas, ²⁷ ral min slev keil onen.

21

Hatkatien onen Ahi mai vi anatin ka Serah kur Aesak, natin Ebrahim Senesis 21:1-21

¹ Suval koa Iahova vat kati, rokol kat Serah. ² Sakini kei meas ka mal en avong koa Ahi vat kati, kur titan. Anatin, navong Ebrahim vi ulmatu tuai, Serah kur ehon tai onealu.* ³ Ebrahim ling isen vi 'Aesak' koa aneite teni vi 'viteai,'* ⁴ ka navong avong onen rokol ouhat (8), Ebrahim mumoni va en vekahoi suval koa Ahi vat kati mini.* ⁵ Ebrahim, sua onen handred tai (100) navong Aesak avasi. ⁶ Ka Serah vit, "Ahi san sien houlu minau ka sakinau naviteai. Koakeil vasi itaengoni ihiteai hetal minau. ⁷ ? Isei kilea vahitehiteni min Ebrahim keke inau etin, nitounat en titiali tai? Mukos navi tovuli, ka nakur titan ulmatu onak." ⁸ Titiali enek moul, ka navong lokovein susu omon, tata onen mumon mari anien tai.

⁹ En avong ten anien enek, Ismael, natin Hakar ten out Isip, mul rohtoh karen Aesak, natin Serah. ¹⁰ Navong Serah lesi, viteni min Ebrahim vit, "Sila lat ahin toumien enek keilu natnali luvaha. Naman kivuol navong etai, natin ahin enek nakur etai tounah keil onom koa hehi onen natkuli Aesak."* ¹¹ Koanik sakini Ebrahim rendem houlu ven Ismael emun vi natnali keinek. ¹² Ka Ahi viteni min Ebrahim vit, "Konandemkotei en ehon enek ka mama onen koa vi slev onom. Kumon asa koa Serah viteni minuk veni vatiamal keil koa navat kati minuk, keil ikistal ika en Aesak.* ¹³ Ka en Ismael, natin ahin toumien enek, inau numon vatiamal keil koa ikistal ika eni imai ihi mari vangit meatin tai veni kei emun vi natmali."

¹⁴ Sakini, visokon semau, Ebrahim san anien ka veioai tai min Hakar ka lingi en vatisin. Evus, sila lat kei ka natnali luva. Keilu luva luka vasi out volvol ten out Bersiba. ¹⁵ Navong oai vus, lokovein titan en nimal ten holeai tai. ¹⁶ Kei va rani soutin neli ka rondan netan ka mul mis vit, "!Aue li, ek rovattei males natkuli vamati!"

¹⁷ Rovitei tuetin, ehon emun mis ka Ahi raengoni. Ka angelo onen Ahi selus ka out nesa mai ven Hakar vit, "?Hakar, komundemko en sa? ! Konametautei! Ahi raengoni titiali mis. ¹⁸ Kimea, kiha veni, kitali lati. Veni inau, numon koakeil ikistal ika en vatiamal onen imai ihi mari vangit meatin tai." ¹⁹ Evus, Ahi sakini Hakar les vulvul tai koa oai mul ien. Sakini kei seh oai va en veioai onen ka san hatte tai min natnali muni.

²⁰ Evus, Ismael mai matu, ka Ahi katauni. En out volvol ten out Paran, kei mai vi meatin hau tai koa vi more meatin talauien. ²¹ Navong mai mariso, mama onen votin atouli tai ten out Isip mai retalihe ral mini.

22

Ahi vis Ebrahim keke vou vini natnali koa Aesak Senesis 22:1-19

¹ Avong muli, Ahi vit vasak vis Ebrahim. Sakini vise vit, "!Ebrahim!"*

Ka Ebrahim vit, "!O-o, inau li ke!"

² Ahi viteni mini vit, "Kikur natmali kati koa Aesak, koa envatien onom mariso mul ien, ka kihina en atan ten out Moraea. Ekonek en hou tai koa nitie minuk, ku vini ka kinitie hehi sanien tai onom minau."

³ Sakini, out mulan, Ebrahim ra ruain av, sak mesein tounah keil ka lingi en dongki sen. Kur Aesak ka meatin toumien onen elu telvita en out koa Ahi viteni mini. ⁴ Telmual va vio ... en avong etel teni, telles out koa Ahi vat kati mini mul soutin neli veah. ⁵ Navong lesi mukok, Ebrahim viteni min meatin toumien keilu onen vit, "Milheto ekok hetal

* **21:2:** Hib 11:11 * **21:3:** Ebrahim ling isen 'Viteai' veni viteai navong Ahi viteni mini (Sen 17:17-19), ka Serah mun viteai navong longe (Sen 18:12-14) ka navong kuri (Sen 21:6-7). * **21:4:** Sen 17:12; Umen 7:8 * **21:10:** Kal 4:29-30 * **21:12:** Rom 9:7; Hib 11:18 * **22:1:** Hib 11:17-19

dongki ekek. Ehon ekek ka inau melheha en out keiva ekek, ka melheha netan min Ahi. Evus, melhemai ris ven kamil."

⁶ Ebrahim san av ten sanien min Aesak vousi, ka kei kur naef ka vatihang. Navong lumual ruai luva, ⁷ Aesak viteni min tata onen vit, "¡Tata!"

Tata onen vit, "?Asa natkuli?"

Aesak visi vit, "?Nalesi lokur av ka ahang, ka sipsip koa lovaniti vahi sanien kave?"

⁸ Ebrahim vit, "Ahi, kei varei hesani." Ka keilu lumual ruai luva.

⁹ Navong lurokol out koa Ahi vat kati, Ebrahim kur ahat keil, mumon ahor ten sanien eni ka ling av ien. Evus, par kat natnali ka lingi matil kat av keil nesa. ¹⁰ Evus, kahut lat naef onen vit vasal vini. ¹¹ Ka hatte tas, angelo onen Iahova viso ka en out nesa vit, "¡Ebrahim, Ebrahim!"

Ka kei vit risi vit, "O-o, inau li ke."

¹² "Konou vinitei ehon onom. Konoumontei tounah nasut natmali. Ekek nakilea keke keik kovouhou min Ahi ka kolong kati, veni keik kormutut kattei natmali ran Ahi, natmali kati koa tas koa vi onom."

¹³ Ebrahim lele ka les nani rendan koa meahos, hon verai mul en holeai tai. Sakini, luv lat viau ran Aesak ka va kur nani keke vakur vulin natnali. Muasi mat ka muniti suk vi sanien onen vina min Ahi. ¹⁴ Ebrahim ling isen out enek vi 'Iahova Jaerah' koa aneite teni vi 'Iahova sani.' Ka selusien koanik, meatin keil amul aviteni rokol kosa avit, "En hou onen Iahova, kei varei hesani."

¹⁵ Angelo onen Iahova selus min Ebrahim hatte elu vit, ¹⁶ "Ahi viteni mukok: 'Numon hatkatien hetal minuk en isok keke nitokol katuk hehi houlu mok veni keik kormutut kattei natmali ranau, natmali kati koa tas koa vi onom.' ¹⁷ Navat kati keke nitokol katuk, numon vatiamal onom koa ikistal enuk ihi houlu vis ihi houlu mok isuval hitu ten teilang vuo isuval veien ten atas. Onom keil u vasi meatin keil koa avit avoumon rea vatal min keil. ¹⁸ Vatiamal

onom keil ihi sise ten tokolkatien onak heha min vangi meatin vasi keil ten out netan. Koanek hehi sanien onak minuk veni kolong kat inau.' " ¹⁹ Ebrahim keilu natnali luva ris ven meatin toumien keilu onen. Ka telva ris en out koa amul ien koa avise en Bersiba, ka aro ien ral min one keil sua houlu.

Navong sua onen Serah rokol hundred tai hanumau tai ka oulu mun (127), kei mat. Ebrahim rangisi ka vit vatahini ka sakras ven atan kati onen tovuol. Sakini, vul titi atan ran meatin tai en out enek ka rahin ahin onen mul ien.

Sua etel muli, ka navong sua onen Aesak rokol hanumau elu (40), kei retalihe suk ral min ahin tai ten out Haran, isen Rebekah. Kei vi natin Nahor, tunali Ebrahim. Rovitei tuetin, avu Ebrahim mat ka titan keilu, Aesak ka Ismael, lurahini vesesal en out koa arahin Serah ien. Navong mat, sua onen Ebrahim rokol hundred tai, hanumau etel ka teindan elim emun (175).

25

Ahi mumon hatkatien takeih ral min Aesak

Senesis 25:19-34; 26:1-6

¹⁹ Koanik tunien onen Aesak, natin Ebrahim. ²⁰ Aesak, sua onen hanumau elu (40) navong retalihe ral min Rebekah, natnahin Betuel (koan Aramea ten out Mesopotemia) ka ahinali Leban. ²¹ Aesak ro ral min Rebekah ka kei sakras vakur tivava. Sakini Aesak vis min Iahova en usite onen, Iahova long hisien onen ka sakin Rebekah meas. ²² Ka en vangen, maeh keilu lumul ien ka lumul lukumkum neim. Sakini mama onealu long mahien houlu. Ven koanek, Rebekah mundemi vit, "?Vensa nalong mahien houlu mukok?" Ka va vis min Ahi ven aneite teni.

²³ Ka Iahova viteni mini vit, "Ehon elu lumul en vangom.

Tai koa hekatau hemai hemarite mok helin koa helamu.

☆ 22:9: Tiem 2:21 ☆ 22:16: Hib 6:13-14 ☆ 22:17: Hib 11:12 ☆ 22:18: Umen 3:25 ☆ 25:23: Rom 9:12

Anatin, koa helamu hel en hen koa katau. ✧

Ka luhemai luhehi mari tata ten mari vangi meatin elu,

ka vangi meatin elu enek koa kikir keilu, luhetisa min keilu.

Ka koakeil ikistal ika en koa katau ikeih imok isulin onen koa mulamu.”

²⁴ Avong mal vinvin Rebekah vakur tivava, ka kur maeh keilu koa luvi meahos. ²⁵ Koa mulamu, amuven vilhili moul ka vasi aven, sakini luling isen ‘Esao’ koa aneite teni vi ‘amuven houlu.’ ²⁶ Koa katauni, navong avasi, vuli kat vasehen tunali, sakini luling isen ‘Siekob’ koa aneite teni vi ‘meatin koa vuli kat vasehen.’* Ka Aesak, sua onen hanumau etel (60) navong ahin onen kur maeh keilu enek.

²⁷ Navong ehon keilu lumoul lumai lumariso, Esao vi meatin talaien koa en vati mok vato en eivorohus. Ka Siekob vi tiraeng ka rotos teim. ²⁸ Aesak, envatien onen mul en Esao veni en vati mok val van vuseri koa Esao muasi. Ka Rebekah, envatien onen mul en Siekob.

²⁹ En avong tai, Siekob ros teim ka mul kukon sup bin. Ka Esao ka en eivorohus, mai amai kati houlu. ³⁰ Sakini viteni min Siekob vit, “!Amal katnau vareis! !San tei sup tahlhili keisom maani!” Ven koanek, aling isen tamun vi ‘Edom’ koa aneite teni vi ‘vilhili.’ ³¹ Siekob vit risi mini vit, “Nakilea nisan tei minuk munak keik kisani minau vulum ten moeite.”†

³² Esao vit, “Tahosis, kuri. ? Veni munak amal heat vini inau nimat, vuluk ten moeite hekataunau hemukave?”

³³ Siekob vit risi mini vit, “Helamu, kumon hatkatien keke keik kisa lat vulum ten moeite minau.” Sakini, Esao maeni ka mumoni suvali.✧

³⁴ Katau suk, Siekob san sup ka veret mini. Kei kania ka mun hati oai tai,

evus, mea va. Mukos, Esao mundem maen vulin kati ten moeite.

26

¹ Avong sav tai ris, ous romustei avong houlu ka sakini anien tovuol en out koa Aesak ral min onen keil aro ien (amai koanek teisav en asa koa kur out en avong onen avu Ebrahim✧). Sakini, uva ales asuv houlu onen me-Pilistin keil koa ro en taon ten out Kerar, isen Abimelek, veni alonge keke anien mul en kantri onen. ² Iahova mai kistal min Aesak ka viteni mini vit, “Konahatei Isip. Kito nges en out koa inau nitie lati minuk. ³ Kito ekok en atan onen meatin sav keil hati avong havivi, ka inau nito hetal minuk ka nitokol katuk. Out vasi keilek emun, nisani minuk ka min vatiamal keil koa ikistal ika enuk. Hatkatien koa namumoni mulamu ral min tata onom Ebrahim, numoni hekistal hemai hehi anatin. ⁴ Numon titam keil koa ikistal en vatiamal onom ihi houlu vis ihi houlu mok, isuval hitu en teilang. Ka nisani min keil out vasi keilek. Ka keik ka onom keil mihehi sise ten tokolkatien onak vaha min vangi meatin vasi keil ten out netan.✧ ⁵ Nitokol kat kami veni tata onom Ebrahim long kat nau ka musil mengkatien keil onak.” ⁶ Sakini, Aesak ro nges en out Kerar ral min onen keil.

27

Siekob, natin Aesak, venan tokolkatien ten moeite ran tunali ka lohosai

Senesis 27:1-46; 28:1-5

¹ Avong muli va, ka Aesak mai vi ulmatu ka meten var. Avong tai, san selusien va min natnali koa moeite vit vamai veni. Ka navong Esao mai, Aesak visi vit, “?Natkuli, keik somok eke?”

Ka Esao vit risi mini vit, “Inau ke.”

² Aesak viteni mini vit, “?Kolesi? Inau namatu, ka vahesa nimat hervitei tuetin. ³ Sakini, kikir

* **25:26:** Isen Siekob, aneite tamun teni vi ‘meatin tasaklivosien.’ † **25:31:** En sakien onen Siu keil, moei ehon ten famle tai hekur marite en tounah keil onen tata onen navong mat. Natnali sav keil ikuri hehi havivi vuo ihi meatin toumien enges onen koa vi moeite. ✧ **25:33:** Hieb 12:16

✧ **26:1:** Sen 12:10-20 ✧ **26:4:** Sen 22:16-18

hisuput ka atuv keil onom kiha en eivorohus, ka kuas etai tirendan minau. ⁴ Kikukoni hesuval koa kokilea inau ek vati. Navong nianian hevus, inau nisan tokolkatien ekor ten moeite esuk minuk, veni nareingeingeni nimat nengeis."

⁵ Navong Aesak mul selus min Esao, Rebekah mul raengon suain asa mul viteni. Ka navong Esao va en eivorohus, ⁶ Rebekah viteni min Siekob vit, "Naraengon asa tata onom mul viteni min Esao. ⁷ Kei viteni mini mukok vit, 'Kuas etai tirendan venau ka kikukoni hesuval koa kokilea inau ek vati. Navong nianian hevus, en meten Iahova, inau nisan tokolkatien onak esuk minuk, veni nareingeingeni nimat nengeis.'" ⁸ Ka Rebekah vit risi mini vit, "Natkuli, kitaengonau ka kumon asa nihiteni minuk. ⁹ Kiha en out koa alei kat sipsip keil eni, ka kikir nani elu koa avealu musising, kihousi hemai venau. Nikukoni hesuval koa tata onom en vati. ¹⁰ Keik kikuri heha veni ka navong heani hevus, hesan tokolkatien onen minuk, veni roreingeingeni hemat nengeis."

¹¹ Ka Siekob viteni min mama onen vit, "?Ka mukave, amuvek tovuol ka amuven Esao houlu? ¹² Ka vahesa tata hetokol avek, heilea keke rovitei Esao ka hehotini keke namul naluvosi. Nasakini tokolkatien natovuol varei en moulien onak, nametau tata nasendanau."

¹³ Mama onen viteni mini vit, "Natkuli, munak hemukonek, sesendaen enek hersuttei keik, hesut inau nges. Kikalah, kumon asas naviteni, kiha kikir nani elu hemai venau." ¹⁴ Sakini va, kuri mai veni ka kei kukon vati anien koa tata onen en vati. ¹⁵ Evus, Rebekah kur more eisin omon Esao koa ling revu mul, ka musin eni suk en Siekob. ¹⁶ Evus, kur hiliven nani ka kav koe hen ka hiren Siekob eni. ¹⁷ Sak meseini evus, san more anien enek mini ral min veret koa kei mumoni.

¹⁸ Evus, Siekob va ven tata onen ka vise vit, "!Tata!"

Ka tata onen visi vit, "!O-o, inau li ke! ?Ka kamil en sei ke?"

¹⁹ Siekob vit, "Inau Esao, titam koa moeite. Namumoni suval koa koviteni minau. Mea, tondan revu ka kian vuseri koa nakuri minuk. Ka navong kiani hevus, kokilea kovasan tokolkatien onom minau."

²⁰ Aesak vit, "?Natkuli, kovotini kalah mukave?"

Siekob vit, "Iahova, Ahi onom, kataunau eni."

²¹ Aesak viteni mini vit, "Amali vesesal venau hesakini nakilea matokoluk mailea keik somok Esao."

²² Sakini va vesesal ven tata onen, ka ulmatu kamus hen ka viteni vit, "Rem suval Siekob, ka hem keilu lusuval hen Esao." ²³ Ka kei lei ras Siekob varei veni amuven houlu suval Esao. Sakini mumon rendemien onen keke vasan tokolkatien onen mini, ²⁴ ka vis risi vit, "?Keik somok Esao?"

Ka Siekob vit, "He-e, inau varei."

²⁵ Aesak viteni mini vit, "!San vuseri ak maani! Niani hevus, nitokol katuk." Sakini, kuri, sani mini, ka san hati uen muni. ²⁶ Evus tata onen viteni mini vit, "Natkuli, kimai vesesal venau ka kiav katnau." ²⁷ Navong kav kati, Aesak mus vi eisin mon ka rokol kati. Navong musi mukok, kei mundemi keke Esao kati, ka san tokolkatien onen mini vit, *

"Natkuli, vi vem tahos

suval eivorohus katau en avong Iahova san ous mita netan.

²⁸ Ahi hesani minuk tilep ten out nesa

hekas ah esom keil ka houmon keik kil en amas.

Ahi houmon ah ten uit esom italeha ka nei grep keil esom ihi houlu.

²⁹ Ahi houmon meatin keil um minuk,

meatin keil ten kantri sav keil ihouhou minuk.

Kihi hetetamen helin tumali keil, titan mama onom keil iha netan enuk.

Meatin keil koa isesenda enuk, Ahi hesesenda en keil.

* 27:27: Hib 11:20 * 27:29: Sen 12:3

Ka koakeil isan selusien ten tokolkatien minuk, Ahi hetokol kat keil!"[✧]

30 Navong Aesak san tokolkatien mini evus, Siekob va rani.

Ka katau suk, tunali koa Esao mai ris ran eivorohus. ³¹ Kei mun kukon more anien tai ka kuri va ven tata onen vani. Ka vit, "Tata, mea li, tondan ka kian vuseri koa nakuri minuk. Ka hevus, kisan tokolkatien onom minau."

³² "?Keik sei?"

Esao vit, "Inau Esao, moeite onom."

³³ Navong Aesak longe mukok, mutimanin ka maleilei houlu ka visi vit, "?Isei keke muas tiren-dan ka kuri mai venau? Nakani etin vus, keik kumai. Nasan vasi tokolkatien ekor onak mini. Ka nasakras mahilesi, tokolkatien enek heles eni lises."

³⁴ Navong Esao raengoni, longe tisa ka muai roha vit, "!Tata, tokol kat nau li mun!"

³⁵ Ka Aesak vit, "Tumali mai luvos nau ka kur vasi tokolkatien onom tuai."

³⁶ Esao viteni vit, "Hatte elu keinek keke kei sak luvos nau. Isen koa vi Siekob mal varei.*[✧] Mulamu, kei kulat vuluk ten moeite ranau, ka kosa, kei kulat tokolkatien emun ten moeite ranau. ?Korling etai li hati tokolkatien onom vahi onak?"

³⁷ Aesak vit risi mini vit, "Kei, namumoni tuai mai vi hetetamen mulik, ka namumon vatiamal keil vasi onen imai ihi meatin toumien onen. Nasani mini anien ka uaen. ?Natkuli, asa ris nakilea masani minuk?"

³⁸ Esao mulelis peah tata onen vit, "?Tokolkatien onom tas eli? !Tokol kat nau li mun! !Tata, tokol kat nau li mun!" Ka muai roha.*[✧]

³⁹ Sakini, Aesak viteni mini vit,*
"Ahi hersantei tilep hekas ah esom keil,
ka amas hetovuol enuk.

⁴⁰ Keik kiles en huhuen ka kihuli kat naef onom lises.

Ka avaseini, kihi eiloheh onen tumali.

Ka hekatau, navong kihit kovaso sesein keihoen onen tumali, kokilea kovamaluv rani."*[✧]

⁴¹ Esao vuroh kat Siekob veni tata onen sa vasin tokolkatien mini. Kei mundemi min kei sasen vit, "Avong mul mai vesesal itangis tata onak. Evus, nu vini Siekob."

⁴² Navong Rebekah long usil rendemien onen Esao, vise Siekob vama veni. Navong mai, viteni mini vit, "Natkuli kitaengonau. Tumali mul ling suain vurohien onen, ka mul mumon sise vouasuk kovamat.

⁴³ Sakini kumon asa koa nihiteni minuk. Keitinesek, kiha ven tuak Leban koa ro en out Haran. ⁴⁴ Ka kito hetal mini en out enek hetokol avong vurohien onen tumali heha netan. ⁴⁵ Ka navong en hevobongen asa koa komumoni mini, nisila meatin etai hehat hekuruk kimai ris. Nametau keke kei nouasuk konamat, ka evus anahiteni keke kei mun namat. Ek rovattei kamil vasi milvavupuol ranau en avong vatas."

⁴⁶ Sakini, Rebekah va ven Aesak ka viteni mini vit, "Avek mah varei ven saken onen ahin Hitaet keitel eke koa Esao kuri. Munak Siekob emun hekur ahin Hitaet etai, tahos imok inau nimat enges."

28

¹ Sakini, Aesak vise Siekob ka meng kati vit, "More minuk natkuli. Ek vati konatetalihetei natal min ahin ten out Kenan. ² Hemukonek, kiha en out Mesopotemia en teim sen avu onom Betuel, ka kikir ahin en out enek. Natnahin avov onom, Leban, sua one vinvin avatetalihetei." ³ Evus, Aesak san tokolkatien mini vit, "Ahi ten keihoen hetokol katuk en tetaliheien onom ka hesani minuk ehon keil ihi houlu. Hesakinuk kimai kihi mari tata onen vangi meatin keil houlu. ⁴ Ahi hetokol katuk hetal min vatiamal keil koa ikistal ika enuk suval koa rokol kat avu onom Ebrahim. En avong koa hemai, hekataunuk kikir vasi atan koanek koa, kosa, komul ien

* **27:36:** Isen Siekob, aneite tamun teni vi 'meatin tasaklivosien.' [✧] **27:36:** Sen 25:29-34
[✧] **27:38:** Hib 12:17 [✧] **27:39:** Hib 11:20 [✧] **27:40:** Sen 36:6-8; 2Ki 8:20 [✧] **28:4:** Sen 12:2; 17:4-8; 22:17

suval heou tai, hemai hehi onom kati. Veni atan enek, Ahi sani mulamu min avu onom Ebrahim.”[✧]
⁵ Evus, Aesak sila Siekob va en out Mesopotemia ven Leban koa vi natin Betuel ten out Eram. Kei vi tunali Rebekah, mama onen Siekob ka Esao.

*Ahi mumon hatkatien takeih ral min Siekob ka viles isen mai vi Isrel
 Senesis 28:10-19; 35:9-20,22b-26*

¹⁰ Siekob lokovein Bersiba ka kei sasen musil sise va en out Haran koa mul soutin. ¹¹ Navong out vong, va kistal en out tai en sise koa tahos ka ro en out enek. Kur ahat tai, mulung eni ka matil. ¹² Navong mul matil, matil vovoi ka les sise tai koa vatte mul netan ka keite vina rokol out nesa, ka angelo keil amusili avina nesa ka amita netan eni.[✧] ¹³ Siekob lele vina nesa ka les Iahova mulomal nesa en sise enek ka viteni mini vit, “Inau Iahova, Ahi koa Ebrahim ka Aesak lumusili. Atan koa komul komatil ien, nisani minuk ka min vatiamal keil koa ikistal ika enuk.[✧] ¹⁴ Vatiamal keil onom enek hehi houlu vis hehi houlu mok. Suval koa meatin sakras vahuli nehi atan vasi keil ten out netan, meatin keil asakras avahuli vasin onom keil. Ihi houlu ihilelau isien vasi out netan iha itokol out wes ka out ist, out not ka out saot. Ka keil ihi sise ten tokolkatien onak heha min vatiamal sav keil ten out netan.[✧] ¹⁵ Kindem kati keke inau, nito venuk ka nikur koek en out vasi kiha en. Nikur risuk kimai en atan koanek ka nirlokoveintei keik hetokol avong num vasi asa koa navat kati minuk.”

¹⁶ Navong lesi evus, Siekob muli en metavinavong ka viteni vit, “!Anatin eli, Iahova eli ro ko, ka inau nareingeingeni li!” ¹⁷ Ka annivul kati ka viteni vit, “!Aue li, nahi oute vi out votut tai! Nahi Ahi ro ko ka oute vi meteau koa vina veni en out nesa. !Ei, nametau houlu en out ekek!”

¹⁸ Out mulan, Siekob muli ka kur ahat koa mulung eni ka vati mulomal vi metai mini keke hendem kat asa koa lesi. Evus, kur oel ten olip

ka mutahi eni vatie lati vi out votut onen Ahi. ¹⁹ Ling isen out enek ‘Bet-el’ koa aneite teni vi ‘eim onen Ahi.’ Taon koa mul vesesal en out enek, isen Lus.

Evus, Siekob va en out Haran, teim sen avov onen, Leban. Navong les atouli elu onen, Siekob, envatien onen mul en tasite koa Resel, ka vis avov onen eni. Leban vit tahos hekuri, ka helamu, houn veni sua oulu (7) keke kilea vahuli. Navong Siekob longe mukok, si veni ka maeni. Ka navong sua oulu (7) evus, Leban en rovattei keke Siekob vakur Resel ka valohosai rani vatal tounah keil onen. Leban en vati keke Siekob vato vatali sua vahis emun veni lesi keke tokolkatien onen Ahi mul en umen vasi keil onen. Sakini, en avong ten tetaliheien onealu, Leban keih kat Resel vamaen tunahin vakur vulin. Navong out mulan, Siekob lei kilea suk keke ro ral min Leah, ka tin katiat. Navong va les Leban ven usite enek, kei maeni keke vakur Resel en wik tai munak voumon hatkatien vatal mini keke houn mini sua oulu (7) emun. Ka Siekob maeni eris.

En moulien onen, tounah koa Siekob mumoni, tokolkatien onen Ahi mul ien. Ka en out enek, ahin keilu onen ral min atouli toumien onealu telkur titan houlu. Evus, Ahi selus mini vit avong vinvin hemea ran out enek, heha ris en out onen tata onen. Ka navong telmual telva, kei metaun Esao ka meatin onen keil anouasi natal onen keil.

35

⁹ Navong Siekob mea ran out Mesopotemia, Ahi kistal veni en out Betel hatte tamun ka rokol kat risi. ¹⁰ Ahi viteni mini mukok, “Kosa isom ‘Siekob’ koa aneite teni vi ‘meatin tasakluvosien,’ ka kosa heha, isom hehi ‘Isrel’ koa aneite teni vi ‘meatin koa lehkao min Ahi.’[✧] ¹¹ Inau navi ‘El-Sadai,’ koa aneite teni vi ‘Ahi ten Keihoen.’ Mihelah titiali keil hehi houlu. Mari vangi meatin keil houlu ika enuk ka tei

[✧] 28:12: Sion 1:51 [✧] 28:13: Sen 13:14-15 [✧] 28:14: Sen 12:3; 22:18 [✧] 35:10: Sen 32:28
[✧] 35:11: Sen 17:4-8

en keil imai ihi asuv houlu keil.*
 12 Atan keil koa nasani min avu Ebrahim ka tata onom Aesak, nisani minuk ka min vatiamal onom keil koa ikistal ika venuk.” 13 Navong Ahi selus mini evus, mea rani. 14 Ka en out koa Ahi selus mini, Siekob vati lat ahat tai mulomal vahi out koa hendem kati asa koa Ahi viteni mini. Evus, kur oel ten olip ka uaen, mutah keilu eni vatie lati vi out votut onen Ahi.* 15 Out koanek, Siekob ling isen vi ‘Bet-el,’ ‘eim onen Ahi.’

16 Avong vahis muli, Siekob ka onen keil amea ran out Betel. Ka navong amul amual semau, soutin neli ran out Efrat, avong mai keke Resel vakur tivava ka kei votini keih. 17 Navong longe tisa houlu, ahin koa mul katauni viteni mini vit, “Konandemkotei, ehon tamun keinek.” 18 Ka mukos, mahien onen vi ten matien. Ka navong Resel leh ekor en eang, ling isen ehon ‘Benoni’ koa aneite teni vi ‘natin ten mahien.’ Ka tata onen viles isen mai vi ‘Ben-samin’ koa aneite teni vi ‘natin ten hek matu.’

19 Navong Resel mat, arahini en vali sise koa va Efrat (kosa, out enek avise en Betlehem). 20 Siekob kur mari ahat tai ka vati lati mulomal vatie lat tehitan onen. Ka mari ahat enek mules en out enek rokol kosa.

(22b) Siekob, ahin onen ehat (4) ka natnali keil teindan elu (12).*

23 Ehon keil koa aka en Leah mukok: Ruben (koa moeite onen Siekob), Simeon, Livae, Sudah, Isekar, ka Sebiulon.

24 Ehon keil koa aka en Resel mukok: Siosep ka Bensamin.

25 Ehon keil koa aka en Bilah, ahin toumien onen Resel, mukok: Dan† ka Navtali.

26 Ehon keil koa aka en Silpah, ahin toumien onen Leah, mukok: Kat ka Aser.

Koakeil enek avi natin Siekob keil koa mama one avasi keil en kantri ten out Mesopotemia.

37

Natin Siekob keil asalem en tue Siosep mai vi slev tai

Senesis 37:1-35

1 Siekob ro nges en atan ten out Kenan, out koa tata onen ro ien mulamu. 2 Koanek tunien usil Siekob ral min onen keil:

En avong vasi, natnali Siekob keil amul alei kat sipsip ka nani keil esen. Tai en keil, isen Siosep, koa sua onen teindan oulu (17) mul kataun tunali keil koa mama one Bilah ka Silpah. Ka en avong tai, kur longlongien koa rotahostei usil sakien onen tunali keil min tata one koa Siekob ka avuroh kati.

3 Siekob, envatien onen mul en Siosep suli natnali sav keil veni kei matu navong avasi.* Siekob mumon eisin taveah omon Siosep koa moreite mok ka musin eni en kei. 4 Ka navong tunali keil ales envatien onen tata one mul en Siosep suli keil, mete tisa kati ka arselustei vatahos mini.

5 En vongien tai, Siosep matil vovoi, ka navong vit usili min tunali keil, tine kati houlu mok. 6 Kei vit, “Mihelong matil vovoi onak. 7 Romum out tas en ah ten uit ka romul ropar ruain uit keil. Evus, koa napar ruaini mulomal ka koa onami akarahi ka uva netan mini.”

8 Ka tunali keil avisi avit, “?Keik komundemi kovit kihi asuv houlu hesulin komai?” Ka tine kati mok ven matil vovoi onen ka ven asa kei vit usili.

9 Evus, Siosep matil vovoi eris ka viteni min tunali keil vit, “Namatil vovoi eris, ka nales meteiai, avati ka hitu teindan tai (11) uva netan minau.”

10 Kei vit usil matil vovoi onen emun min tata onen ka tata onen vul kati vit, “?Matil vovoi sa ke? ?Keik komundemi kovit tumali keil, mama onom, ral min inau mun mehema meheha netan minuk?”

11 Tunali keil avi elu kati mok ka

* 35:14: Sen 28:18-19 * 35:22b: Natnahin tai mul koa Leah kuri, isen Dinah. † 35:25: Dan, isen sav vi Manase (Rev 7:5-8). * 37:3: Siekob en vat Siosep mulin tunali sav keil veni kei vi moeite onen Resel, ahin onen Siekob koa en vati mok mulin ahin sav keitel onen. ✧ 37:11: Umen 7:9

tata mules mundem usil tounah koa Siosep viteni.✧

12 Avong tai, tunali Siosep keil amulamun sipsip esen tata one uva en out koa oumunai ae tahos vesesal en taon ten out Sekem. 13 Avong vahis muli, ka Siekob vise Siosep ka viteni mini vit, "Ek vati keik kovaha en out Sekem, kovasao en tumali keil koa amul alei kat sipsip keil oseratel."

Ka Siosep vit, "Tahos, maha."

14 Tata onen viteni mini vit, "Keik kiha kilei vis tumali keil. ?Aro tahosis? ?Ka sipsip emun keil, tounah tovuol vakula keil? Evus, kimai ris kihiteni minau." Sakini, Siosep musil ren tata onen ka mea ran vatihou keil ten out Hibrion, va Sekem.

Navong Siosep rokol out Sekem, 15 mules karahit out vasi, ka meatin tai lesi ka visi vit, "?Komul kolekat etai tounah?"

16 Kei vit, "Namul nalekat tuak keil koa amul alei kat sipsip keil. ?Kokilea kovahiteni minau out kave amul ien?"

17 Meatin enek vit, "Uva tuai. Naraengoni avit avaha en taon ten out Dotan." Sakini Siosep mual valekat keil, ka votin keil en out Dotan.

18 Navong tunali keil alesu mul soutin veah, arun lekat sise koa avouasi vamat. 19 Aviteni min keil eris avit, "Meatin ten matil vovoien enek mul mai. 20 Almai rovaha rovouasi vamat ka rovason teiai onen vaha en vulvul tai koa mul en out enek. Hevus, rokilea rovahiteni keke tirendan tai rali vahasi ka kani. Hesakini, reheles asa varei hekistal en matil vovoien keilu onen."

21 Navong Ruben raengon rendemien one, mundemi vit hekur koe tunali. Sakini, viteni min keil vit, "Ronouastei. 22 En out volvol en out enek, rehesoni hehita en vulvul ten oai keisom koa memes, rona-sontei her napoen." Viteni mukok veni mundemi keke hekulati ran he ka hesila risi heha ven tata one. 23 Navong Siosep mai vesesal ven keil, asakit lat eisin koa moreite koa

musin eni. 24 Evus, avuli kati ka asoni vita en vulvul tai koa memes.

25 Evus, uva akanian. Ka navong amul semau akanian, amusil en vange meatin keil ten out Ismael amul umai ral min kamel keil ese. Aka en out Kilead avaha en out Isip. Amul akur ouai ka toelai koa vite tahos keke meatin keil avahul lati ran keil. 26 Sudah viteni min tunali keil vit, "Munak rehou suain tuak orer, rosakras rovakur etai tounah koa tahos. 27 Ka munak rehesani min me-Ismael keil ekek, akilea avahul lati ran ir. Hesakini, ir rehermuastei veni kei vi tuak orer, rokistal en ara tas." Ka tunali sav keil amaeni. 28 Ka navong tei en keil umai vesesal, tunali keil aleh lat Siosep ran vulvul ka amaen lati ven keil. Me-Mid keil enek avul lati en mani koa silva vi hanumau (20),† ka akuri uva en out Isip.✧

29 Navong tunali savsav keil amumoni, Ruben mul en out sav. Ka navong Ruben mai ris, sao en avul enek ka votini keke Siosep vuol tuai en out enek. Sakini, rali vas eisin omon veni longe tisa houlu mok. 30 Kei va ris ven tunali keil ka vit, "!Siosep vuol! ?!Numon sa li vareil?"

31 Evus, amuas nani tai ka akur more eisin omon Siosep ka alelini en ran. 32 Ka keil akur eisin omon va ven tata one ka avit, "Meles tounah ekek. ?Rovitei onen natmali?"

33 Kei lesi, lei kilea ka viteni vit, "!Anatin eli, onen vareil! !Tirendan tai rali vahas natkuli, ka kani li vareil vus!" 34 Siekob longe tisa ka rali vas eisin omon ka musin en musu eisin tatangien. Kei rangis natnali avong taveah. 35 Natnali keil ka natnahin keil umai veni avit avakatauni, ka kei seseini. Viteni min keil vit, "Nitos nitangisi hetokol keite ten moulien onak, hetokol avong koa nihita en out ten matien." Sakini mules rangis Siosep.

39

Navong Siosep vi slev en kantri ten out Isip, ling rendemien onen keke

† 37:28: Koanek suval 10,000 vatu. ✧ 37:28: Umen 7:9

*vousil kat Ahi**Senesis 39:1-23; 40:1-23*

¹ Ka me-Ismael keil akur Siosep uva en out Isip keke hemai hehi slev. Ka meatin tai vuli, isen Potifar. Kei vi avat onen meatin taleikokoeien keil koa alosil kat mari eim omon Asuv Houlu ten out Isip. ² Ka avong Siosep ro teim onen Potifar en out Isip, Iahova katauni en tounah vasi koa mumoni* ³ ka sakini hetamen onen lei kilea keke Iahova mumon umen vasi koa mumoni tahos imok. ⁴ Potifar si houlu veni ka lingi vi avat en teim onen, lei kat tounah vasi keil onen. ⁵ Ka en hen Siosep, Iahova rokol kat teim ka ah keil onen koan Isip enek. ⁶ Sakini, veni Siosep mul lei kat revi tounah vasi onen, Potifar romundem etai mun tounah. Mundem anien enges koa kei vani.

Siosep, aven tahos ka veinan malikuh imok, ⁷ ka avong vahis muli, ahin onen Potifar ling rendemien onen mul ien ka visi vit vamatil vatal mini. ⁸ Ka Siosep seseini ka viteni mini vit, “!Ei, asuv onak mundesinau ka ling tounah vasi onen en hek keke nilei kati. Kei romundem etai mun tounah en teim onen. ⁹ Kei san keihoen minau keke rek suval ren, ka, en teim onen, maen tounah vasi minau. Ka keik enges, koa kovi ahin onen, kei mututi vit nirrokoltei. Sakini, nasakras moumon asa koa koviteni, koanek romaltei en meten Ahi.” ¹⁰ Avong vasi varei mul keih kat Siosep vahi keilu, ka kei seseini.

¹¹ Ka avong tai, Siosep va neim voumon umen onen, ka meatin sav keil atovuol neim. ¹² Ka navong ahin onen Potifar lesi, vuli kat eisin onen ka vit, “!Amai, matil vatal minau!” Ka kei seseini, mul lohosa rani, ka ling eisin tai omon mules en hen. ¹³ Navong ahin enek les Siosep mul lohosa rani ka eisin omon mules, ¹⁴ kei visohiso keih min meatin toumien onen keil vit, “Alles eisin ekek, omon koan Hibru koa meatin onak kuri ka lingi ro teim. Kei vit voum vatisa min ir.

Mai en out namatil ien, vit vasak tisa enau, ka inau, navisohiso keih.

¹⁵ Ka navong raengoni navisohiso keih mukok, ling eisin omon mules venau, muloh va hae.”

¹⁶ Kei vuli kat eisin omon Siosep mules veni rokol avong Potifar muris mai teim. ¹⁷ Navong meatin onen mai veni, vit usil tunien enek mini vit, “Koan Hibru koa kolingi mum en teim vit vasak tisa enau. ¹⁸ Ka navong raengoni navisohiso keih, ling eisin omon mules venau, muloh va hae.”

¹⁹ Navong Potifar raengon tunien enek, tin tisa houlu ka vuroh kat Siosep. ²⁰ Sakini viteni min meatin taleikokoeien keil onen avuli kati ka alingi va en eim takeih, out koa asuv houlu ten out Isip mul ling meatin keil koa amum tisa ien. Ka kei ro kat en out enek. ²¹ Ka en eim takeih enek, Iahova ro ven Siosep ka rokol kati mun. Kei sakini meatin koa lei kat eim takeih lele tahos eni.*

²² Avong vahis muli, kei ling Siosep vi houlu en eim takeih. Kei mul lei kat meatin sav keil koa aro eni ka umen keil amumoni. ²³ Sakini, meatin koa lei kat eim takeih romundem etai mun tounah koa lingi en hen Siosep. Lei kilea tounah vasi koa kei mumoni tahos imok, veni Iahova mul katauni.

40

¹ Sua vahis muli va, ka en avong tai, meatin toumien elu onen asuv houlu ten out Isip lumum romaltei en meten. ² Tai vi avat onen meatin koa amutah uaen omon, ka tamun vi avat onen meatin keil koa amul aran veret an. Ka ven tounah tai, tin kat keilu ³ ka ling keilu en hen asuv ten meatin taleikokoeien keil koa lei kat eim takeih onen, out koa Siosep ro ien. ⁴ Ka kei ling keilu esuk en hen Siosep helei kat keilu. Luro ral mini avong taveah neli.

⁵ En vongien tai, meatin keilu enek lumatil vovoi. Matil vovoi onen onealu tateisav ka aneite teni mun tateisav. ⁶ Navong Siosep mai ven keilu en visokon, les keilu lumundemko houlu.

* 39:2: Umen 7:9 * 39:21: Umen 7:9

⁷ Sakini vis keilu vit, “?Vensa namil langlangis kosa?”

⁸ Keilu luvit, “Komal vasi melmatil vovoi, ka meatin tovuol ekok vata usili.”

Ka Siosep viteni min keilu vit, “Ahi enges kilea vahit luvat matil vovoi en keil. Matil vovoi en onamil, luhiteni minau.”

⁹ Sakini avat onen meatin koa amutah uaen vit, “En matil vovoi en onak, nales vati grep tai ¹⁰ koa angoite etel. Ka navong son oute, hatte tas ling hungeite ka heite keil umen. ¹¹ Navuli kat veiuaen onen asuv houlu ten out Isip ka nalah hei grep enek, navuhus eni va ien. Evus, nasani mini.”

¹² Siosep vit, “Aneite ten matil vovoi en onom mukok: angoi grep etel, aneite teni vi avong etel. ¹³ En avong etel, asuv houlu hehisok kiha veni, hemaenuk kimaluv ran eim takeih, ka heling risuk en umen onom. Keik kisan veiuaen mini hesuval koa komumoni mini mulamu. ¹⁴ Ka napeahik, kindem kat nau li munak tounah vasi tahos minuk ka kihit usil nau min asuv houlu. Mukonek vahera kikataunau nimea ran eim takeih ekek. ¹⁵ Kihiteni mini keke meatin keil avenan nau enges ran atan onomai, me-Hibru keil. Kihiteni mun keke inau narmumon etai tounah vatisa vasakinou mato en eim takeih ekek.”

¹⁶ Navong avat onen meatin keil koa aran veret lesi keke aneite ten matil vovoi en koa Siosep viteni tahos, kei suk vit lat onen mini vit, “Inau mun namatil vovoi. Navous ateli ten veret etel mul en vatuk. ¹⁷ Koa nesa vare, veret tetahos an asuv houlu amul ien, ka aman keil umai amul akani.”

¹⁸ Siosep viteni mini vit, “Aneite ten matil vovoi en onom mukok: ateli koa etel, aneite teni vi avong etel. ¹⁹ En avong etel, asuv houlu hehisok kiha veni, hemaenuk kimaluv ran eim takeih, ka meatin onen keil itei koteh vatun. Itekei lat teiai onom en ai tai ka aman keil imai ka ian avem.”

²⁰ Avong etel muli, ka vi avong amundem kat avong asuv houlu ten out Isip avasi eni. Sakini mumon mari anien ven hetetamen keil onen. Ka en avong koanek, kei sila meatin tai onen va, vamaen avat onen meatin keil tatah uaenien vatal avat onen meatin keil koa amul aran veret lumaluv ran eim takeih. Evus, kur keilu luva lumulomal en meten asuv houlu ten out Isip ral min hetetamen keil onen. ²¹ Kei ling ris meatin koa mutah uaen en vati umen onen eris, ²² ka en kei koa ran veret, sila meatin onen keil avuli kati, amu vini, ka arekei lat teiai onen en ai tai. Tounah keil enek kistal suval koa Siosep viteni. ²³ Ka meatin tatah uaenien romundemtei mun Siosep, en vobongeni li vare.

41

Ahi kulat Siosep ran eim takeih ka lingi mai vi avat ten kavmen ten out Isip

Senesis 41:1-16,25-43,47-57

¹ Sua elu muli, asuv houlu ten out Isip matil vovoi keke mulomal en vali Oaisal Nael. ² Navong ro en out enek, les buluk oulu (7) amea ran oai ka avengan keil en oumunai. Ave tahos ka amusing. ³ Evus, les buluk oulu (7) eris akatau amea ran oai emun, ka ave tisa ka avi sikou. Keil avatimal en vali oaisal enek vesesal en koakeil ave tahos. ⁴ Ka koakeil avi sikou, akan vasi koakeil ave tahos. Ka asuv houlu muli mea. ⁵ Evus, kei matil eris, ka les matil vovoi en tateisav tai. Les hunge uit oulu (7) mul en vatte tas, keil vasi umen revi. ⁶ Evus, heite oulu (7) eris akikistal en vatte enek, avitehiteh rotahostei ka amukou ven eang sisil koa ka en out volvol muh lini. ⁷ Lesi keke koakeil artahostei amoul koe koakeil atahos, sakini u vin li vasi. Navong asuv houlu mea, kilea keke kei matil vovoi. ⁸ En visokon teni, kei mundemko houlu ka san selusien va min lingling temat keil ral min meatin taleileien keil ten out Isip vit avamai.☆ Navong umai, viten matil

☆ 41:8: Dan 2:2

vovoi en onen min keil ka tovuol en etai keke vata usili mini.

⁹ Navong avat ten meatin keil tatah uaenien lesi, kei mai ka selus min asuv houlu vit, "Kosa, namundem ris tounah tai koa namumoni romaltei. ¹⁰ Avong tai, keik tinom kat nau ral min avat onen meatin keil koa aran veret am. Sakini koling komal en hen asuv onen meatin taleikokoeien keil koa lei kat eim takeih onom. ¹¹ En vongien tai, komal vasi melmatil vovoi, ka matil vovoi en onomal, aneite ten keilu luteteisav. ¹² Meatin hau tai koa vi koan Hibru ro ral min komal, vi slev onen asuv onen meatin taleikokoeien keil. Navong melviten matil vovoi en onomal mini, kei ra usil aneite teni min komal. ¹³ Tounah vasi mai kistal suval koa viteni, keik koling ris nau en vati umen onak, ka komuas koa mul ran veret am."

¹⁴ Sakini asuv houlu sila meatin onen tai vakur Siosep, ka hatte tas, akulati ran eim takeih. Kalah enges asev eni, asak moteini, ka amusin eni en eisin hau. Evus, amulamuni va mulomal en meten asuv houlu ten out Isip. ¹⁵ Ka asuv houlu viteni mini vit, "Namatil vovoi ka meatin tovuol vata usili minau. Naraengoni keke keik kokilea kovata usil aneite ten matil vovoi en keil."

¹⁶ Siosep vit risi mini, "Asuv houlu, inau nasakras, ka Ahi enges kilea voumon aneite teni vamai vakistal kovailea."

²⁵ Navong Siosep long matil vovoi en elu onen, viteni mini vit, "Matil vovoi en keilu enek, aneite teni vatte tas. Ahi mul viteni minuk asa koa houmoni en avong keil koa hemai. ²⁶ Buluk koa oulu (7), ave tahos, ka hunge uit koa oulu (7), umen revit, aneite ten keilu vasi vatte tas, luvi sua oulu (7). ²⁷ Buluk koa oulu (7), ave tisa, ka hunge uit koa oulu (7), amukou ven eang sisil koa ka en out volvol muh lini, aneite ten keilu emun luvi sua oulu (7) ten amai koa anien hetovuol ien. ²⁸ Suval koa naviteni tuai minuk, Ahi

mul rie lati minuk asa koa houmoni. ²⁹ Sua oulu (7) hehi sua keil ten amas koa anien hehi houlu vis hehi houlu mok en out Isip. ³⁰ Evus, sua oulu (7) hekatau koa anien hetovuol. Sua keil ten amas, er hevobongeni ven avong ten amai heat lin tounah vasi en kantri onom. ³¹ Anatin, avong ten amas keil, er hevobongeni veni avong keil koa hekatau, hetisa revit mok. ³² Ahi viteni minuk hatte elu keke keik kilea revit asa koa kei ling kati ka houmoni hekistal hervitei tuetin.

³³ "Sakini, kitie lat etai meatin koa vi meteisau ka kur ileilien. Evus, kilingi helei kat kantri onom. ³⁴ Kilekat tei mun meatin keil koa ihi avat keil keke avalei kat umen vasi keil ten ah en sua keil ten amas. En vangi uit keil koa bak elim amul ien, iling revit bak tai heha en out sav. ³⁵ Evus, san keihoen min keil keke ilah ruain anien koa aling revit tuai heha en mari eim keil en taon keil, ka ilei kokoe eni. ³⁶ Anien keil enek heles hetokol avong keil ten amai koa hemai en out Isip. Mukonek, meatin keil asakras avamatmat ven amai."

³⁷ Asuv houlu ral min meatin keil onen asi keil ven rendemien onen Siosep. ³⁸ Ka viteni min keil vit, "Rosakras rovahotin meatin etai vasuval Siosep koa ninin onen Ahi mul ien." ³⁹ Sakini viteni min Siosep vit, "Veni Ahi rie lati minuk tounah keil enek, melei kilea keke keik kovi meteisau ka kokur ileilien mulin meatin sav vasi keil. ⁴⁰ Nilinguk kihi houlu en kantri onak ka meatin onak keil ilong kat asa kihiteni. Keihoen ten tounah vasi, nilingi en hem, ka vuluk tatondanien enges nututi. ⁴¹ Kosa, naling hek enuk keke komai kovi 'Avat ten Kavmen' ten out Isip." ⁴² Ka asuv houlu kulat ring ten keihoen onen ka lingi en kalihen. Evus, kei musin en Siosep en more eisin koa muoh ka ling gol sen tai mul en hiren. ⁴³ Evus, san kat koa hos lehei keke Siosep heloh eni, koanek vi onen meatin koa vi he matu onen asuv houlu. Ka

✧ 41:40: Umen 7:10 ✧ 41:42: Dan 5:29

navong mul muloh eni, meatin keil avisohiso avit, “!Almalingling! !Avat ten Kavmen mul mai, almalingling!” Mukonek, Siosep mai vi Avat ten Kavmen ten out Isip.

⁴⁷ En sua oulu (7) ten amas, anien houlu vis houlu mok. ⁴⁸ En out vasi, Siosep lah ruain teisao en uti uit keil ka lingi mul en mari eim tai en taon keil. Uti uit koa mul en taon vasi keil ka ran ah keil koa mul rahiti. ⁴⁹ Uti uit houlu vis houlu mok keke Siosep sakras vahuli vasi, asuval veien ten atas.

⁵⁰ Mulamu en avong ten amai, Siosep kur ahin tai, isen Asenat, natnahin pris tai, isen Potefara. Kei kur titan Siosep elu. ⁵¹ En moeite onen ling isen Manase koa aneite teni vi ‘ek vobong’ veni vit, “Ahi sakinau ek vobongen mahien onak ka koakeil en teim onen tata onak.” ⁵² Ka en koa katau, ling isen ‘Efrem’ koa aneite teni vi ‘san titiali’ veni vit, “Ahi san titiali keil minau en out tasakvisien keil onak.”

⁵³ Navong sua oulu (7) ten amas en out Isip mai va, ⁵⁴ avong ten amai mai suval koa Siosep viteni. Mari amai mul en kantri sav keil emun, ka en out Isip enges, anien mul ien. ⁵⁵ Avong amai kat meatin keil ten out Isip, umai apeah asuv houlu ven anien. Sakini viteni min keil vit iha ven Siosep ka umon asa hehiteni min keil. ⁵⁶ Avong ten amai mai tisa revu mok, sakini Siosep maeni meatin keil onen asehn voiteh ten mari eim ten uit en taon vasi keil. Ka me-Isip keil umai avuli. ⁵⁷ Meatin keil umai en out Isip aka en out sav houlu avahul uti uit veni anien tovuol en out vasi.

42

Ahi sakin Siosep mai vi sise koa vating koe moulien onen Siekob ka onen keil vaka ien

Senesis 42:1-8; 45:4-11,25-28

¹ En out Kenan, an tisa mai rokol keil emun ka meatin keil, amai kat keil. Ka Siekob long kilea keke

pulaoa mul en out Isip, kei viteni min natnali keil vit, “?Kami mimul mileles kami vensa? ² Naraengoni keke pulaoa mul en out Isip. Miheha en out enek, mihehul tei hesakini rehermattei ven amai.” ³ Sakini, halualim (10) en tunali hahah keil onen Siosep uva avul pulaoa en out Isip. ⁴ Ka tunali Siosep kati koa isen Bensamin, Siekob rosilatei vousil keil veni metau keke tounah tei nasuti en sise. ⁵ Sakini natnali Siekob keil uva ral min teisav keil keke avahul pulaoa, veni anien tovuol emun en out Kenan.

⁶ En avong koanek, Siosep vi Avat ten Kavmen en out Isip, ka meatin keil aka en out savsav keil umai veni avahul pulaoa rani. Sakini tunali Siosep keil umai veni ka uva netan mini, veinae vita rokol atan. ⁷ Navong Siosep les keil, lei kilea tunali keil ka mumoni suval koa kei reingeingen keil. Vis keih imok min keil vit, “?!Mika kave!?”

“Komai meka en out Kenan. Emai vati mivahul tei pulaoa.”

⁸ Avaseini keke Siosep lei kilea keil, ka keil alei ras nan.

Tunali Siosep keil avul pulaoa rani ka akuri suk uva ven tata one en out Kenan. Katau ris, navong akan vasi pulaoa koa akuri, uva ris Isip avahul tei ris pulaoa.

45

⁴ Evus, Siosep viteni min keil vit, “Almai vesesal.” Ka uva veni suval ka viteni. “Inau, tuak onami, Siosep. Kei koa mimaen me-Isip keil avuli. ⁵ Minalongtei natisa vuo minaselus kattei kami ven asa koa mimumoni. Tounah koa mimumoni enau vi hatkatien onen Ahi. Kei sila nau namulamu en kami makataun moulien onen meatin keil. ⁶ Sua elu suk keke anien tovuol en out ekok, ka sua elim (5) hemai veah keke meatin sakras voumon etai tounah en ah esen. ⁷ Ahi sila nau numai ekok moumoni vatiamal onami varvupuoltei, ka titiali keil orer koa ikistal en ir imoul lises. ⁸ Sakini,

rovitei kami mivasa lat nau mamai ekok. Ahi keinek, kei vati lat inau navi hen matu onen asuv houlu ten out Isip. Navi houlu en teim onen ka navi Avat ten Kavmen ten mari kantri koanik.

⁹ “Mihekalah miheha ven tata, mihehiteni mini mihehit, ‘Natmali Siosep vit Ahi mumon kei vi Avat ten Kavmen en out Isip. Konatontei, kikalah kiha. ✧ ¹⁰ Kito en atan ten out Kosen vesesal venau: keik, natmali keil, avu onom keil, sipsip keil esom, nani keil esom, ka buluk keil esom emun. Mihekur vasi tounah keil onami imai. ¹¹ Munak kito en atan en out Kosen, nakilea malei kat kami. Sua elim (5) veah mul mai keke anien hetovuol. Ka ek rovattei keik, vuo onom keil vuo tounah keil koa milei kati avamat ven amai.’ ”

²⁵ Sakini alokovein out Isip ka uva ris teim ven tata one en out Kenan. ²⁶ Aviteni min tata one avit, “!Tata! !Siosep mul moul veah! !Kei vi Avat ten Kavmen en out Isip!” Siekob en von ka rokurtei anatin en keil.

²⁷ Ka navong aviten tounah koa Siosep viteni min keil, ka les kat koa hos mul lehei koa Siosep sani vakur kei vaha en out Isip, kei leh revit ris eang onen ka lei kilea anatinien en selusien one. ²⁸ Kei vit, “!Anatin eli! Natkuli, Siosep, moul veah! Rovaha malesi mau. Nakilea hervitei tuetin nimat.”

46

Siekob va en out Isip ral min onen keil ka Ahi sakin keil umai avi houlu Senesis 46:1-7,28-30; 47:27-28

¹ Sakini Siekob lah vasi tounah keil onen ka va mau en out Bersiba. En out enek, kei mumon sanien votut min Ahi koa Aesak, tata onen, va netan mini. ² En vongien, Ahi selus mini en matil vovoiien tai vit, “!Siekob! !Siekob!”

Siekob vit, “?O-o, inau li ke?”

³ “Inau Ahi, navi Ahi onen tata onom. Konametautei kovaha en out Isip. Numon vatiamal onom hemai hehi mari kantri tai. ⁴ Inau niha hetal minuk ka nikur koek en sise

vaha en out Isip. Ka hekatau, nilah ris vatiamal onom hemai ris ekok. Ka Siosep emok heoteh koe metom navong kimat.”

⁵ Navong Siekob mea ran out Bersiba, natnali keil aling kei ka titae keil ka ahin one keil en kat ten hos koa Asuv Houlu ten out Isip maeni ven keil. ⁶ Keil alah buluk ka sipsip ese keil ka tounah keil koa alahi avong aro en out Kenan. Siekob va en out Isip ral min vatiamal onen. ✧ ⁷ Anatin, va ral min natnali keil, natnahin keil, ka havinali ka havinahin keil emun.

²⁸ Siekob sila Sudah va mulamu vahis Siosep keke vahisu mini en out Kosen. Navong arokol out enek, ²⁹ Siosep vut en kat ten hos ka muloh va en out Kosen vahisu min tata onen. Navong luvisu, lukav kat keilu ka Siosep murang taveah emok. ³⁰ Siekob viteni min Siosep vit, “Munak nimat kosa, nimat hetal min tomat veni nalesuk en metok keke komoul.”

47

²⁷ Me-Isrel keil aro en out Kosen en kantri ten out Isip. Tounah keil one mai vi houlu ka titae keil umai avi houlu vis avi houlu mok. ²⁸ Siekob ro en out Isip sua teindan oulu (17), rokol avong sua onen vi handred tai hanumau elu ka oulu mun (147).

48

Selusien ekor ka matien onen Siekob

Senesis 48:1-6,13-21; 49:8-10,33

¹ Avong vahis muli, Siosep kur selusien tai koa vit, “Tata onom me-sai.” Sakini, kur titan keilu, Manase ka Efrem, telva telsao eni. ² Navong Siekob longe keke natnali Siosep mai valesi, mun tina mea ka rondan en avet onen. ³ Siekob viteni mini vit, “Navong naro veah en out Lus en atan ten out Kenan, Ahi ten Keihoen kistal venau ka rokol kat nau ⁴ vit, ‘Inau nisakin titam keil ihi houlu vis ihi houlu mok. Keil imai ihi mari

vangi meatin keil. Ka atan ekek, nisani min vatiamal onom keil enek keke ito eni lises ka lisenges.' "✧

⁵ Evus, Siekob viteni mun vit, "Siosep, ehon onom koa avasi keilu en out Isip mulamu en avong numai ekok, nikur kan keilu luhehi onak. Efrem ka Manase luhesuval ehon onak keilu, Ruben ka Simeon. ⁶ Munak ehon tei ris ikistal enuk, ihi onom esuk. Atan koa keil ikuri, ikuri ran out koa nisani min Efrem ka Manase."

¹³ Sakini Siosep ling Efrem en usiven Siekob koa meil, ka Manase en usiven matu. ¹⁴ Ka Siekob mupes en hen esuk, ka ling hen matu mul en vatin Efrem, avaseini vi tasite. Ka hen meil, lingi mul en vatin Manase koa vi moeite.* ¹⁵ Evus, rokol kat Siosep vit,

"Ahi koa Ebrahim ka Aesak, tata keilu onak, lumusili, kei hetokol kat ehon keilu ekek.

Ahi koa lei kat revu moulien onak rokol avong kosa, hetokol kat keilu.

¹⁶ Ka angelo koa kur koe nau en avong tatisa keil, hetokol kat keilu.

Isok ka isen tata onak keilu, Ebrahim ka Aesak, telhemoul en ehon keilu ekek.

Titaealu keil ihi houlu, ka vatiamal onealu ihi houlu mok en out netan."

¹⁷ Navong Siosep les tata onen ling hen matu mul en vatin Efrem, rositeli veni. Sakini mul sak vakulat hen tata onen ran vatin Efrem ka valingi en vatin Manase. ¹⁸ Kei viteni min tata onen vit, "!Vuo, romukteinek! Kiling hem matu hemai ekok en vatin koa moeite."

¹⁹ Tata onen seseini vit, "!Natkuli, nakilea! Vatiamal onen Manase imai ihi vangi meatin tai koa hemarite. Ka vatiamal onen tunali koa tasite imai ilin onen keil, imai

ihimari vangi meatin keil koa hehi houlu mok."

²⁰ Sakini kei rokol kat keilu en avong enek vit, "Me-Isrel keil ihit usil keilu en avong ten tokolkatien ihit, 'Ahi hetokol katuk hesuval koa kei mumoni en Efrem ka Manase.' " En sakien enek, Siekob ling Efrem mulamu en Manase.✧

²¹ Evus, Siekob viteni min Siosep vit, "?Kolesi? Vesosal mamat. Ka Ahi heto venuk ka hekur keik kiha ris en atan esen avu onom keil."

Evus, Siekob vise ruain natnali sav keil, rokol kat keil ka viten tounah koa hekistal en vatiamal one keil en avong koa hemai veah. Ka min Sudah, viten selusien koanik:

49

⁸ "Sudah, tumali keil ihou lat isom. Keik ku vasin koakeil ivae hetal minuk, ka tumali keil iha netan enuk.

⁹ Sudah suval laeon✧ koa mu vini tirendan tai ka kani. Evus, va ris en vulin, mutelan ka matil. Ka meatin tovuol vaha vesosal veni.

¹⁰ Hiasuvien ten keihoen onen asuv houlu keil hel lisenges en Sudah ka vatiamal onen.* Meatin keil ten kantri sav ihouhou mini, ilong kati ka isan sanien keil one mini."

³³ Navong Siekob san selusien ekor min natnali keil evus, mutelan risi en avet onen ka mat.✧

50

Matien onen Siosep Senesis 50:22-26

²² Siosep ro nges ral min me-Isrel keil en out Isip rokol navong sua onen vi handred tai ka halualim mun (110). ²³ Kei moul semau les titan Efrem keil ka havinali keil. Les titan Makir koa vi natnali Manase, ka kur revu keil umai en vatiamal onen. ²⁴ Kei viteni min tunali keil

✧ **48:4:** Sen 28:13-14 * **48:14:** En sakien onen Siu keil, houhouen mul en hen matu mulin hen meil. ✧ **48:20:** Hib 11:21 ✧ **49:9:** Nam 24:9; Rev 5:5 * **49:10:** Tokolkatien koanik mai vi anatin veni asuv houlu Deved ka Solomon ka Iesu Kristo ral min asuv houlu sav keil emun aka en vatiamal onen Sudah. ✧ **49:33:** Umen 7:15

vit, "Vesosal mamat, ka nakilea keke Ahi helei kat kami ka helah lat kami mihemea ran atan koanik. Helamun kami miheha en atan koa kei vat kati min Ebrahim, Aesak ka Siekob."

²⁵ Evus Siosep vis keil avoumon hatkatien tai mini vit, "Mihehat kati minau keke navong Ahi helamun kami miheha en atan enek, mihekur kat sik ran von tatetahinien onak hetal min kami ka mihetahini ien."*

²⁶ Rovitei tuetin, Siosep mat. Sua onen rokol handred tai ka halualim mun (110). Musil sakien onen me-Isip keil, asak revi teiai onen keke navotei ka alingi matil en bokis ten matien.

* **50:25:** Eks 13:19; Sos 24:32; Hib 11:22

Eksodas

Me-Isip keil asak purun me-Isrel keil

Eksodas 1:1-14,22

¹ Navong Siekob va en out Isip, natnali keil amusili ral min ahin one ka titae keil.✧ ² Isen natnali keil koa amusili mukok: Ruben, Simeon, Livae, Sudah, ³ Isekar, Sebiulon, Bensamin, ⁴ Dan, Navtali, Kat, ka Aser. ⁵ Keil enek koa akistal en ran Siekob ral min titae keil, keil vasi arokol hanumau etel ka halualim emun (70). Natnali koa vi Siosep mul tuai en out Isip. ⁶ Avong houlu muli, ka Siosep ral min tunali keil ka meatin sav keil koa umai en avong enek umatmat. ⁷ Ka titae keil aro en out enek ka akur titae va vio ... umai avi houlu vis avi houlu mok. Navong vesesal sua handred ehat (400) mai muli, me-Isrel keil umai avi houlu en out Isip, vesesal vahi keil enges.✧

⁸ Evus, aling asuv houlu hau tai valosil kat kantri ten out Isip, ka kei en rovattei vailea Siosep ka umen keil onen.✧ ⁹ Kei viteni min meatin onen keil vit, "Me-Isrel keil avi houlu ramat ka keihoen one muli ir. ¹⁰ Munak kantri sav tai houmon rea hetal min ir, me-Isrel keil akilea avatas vatal min keil ka u vini ir ka ilohosai ran kantri orer. Ven koanik, rehelekat sise koa vasakin keil irvitei mun houlu."✧ ¹¹ Sakini me-Isip keil asakin keil umai avi slev keil one. Aling meatin koan avi houlu en keil ka asak purun me-Isrel keil. Avetin onen me-Isrel keil mumon mari meteimal keilu ten out Pitom ka Rameses avaling seh en tounah keil onen asuv houlu ten out Isip val ien. ¹² Ka navong meatin keil ten out Isip amum keih min me-Isrel keil, keil esuk avi houlu tamun ka asien out vasi. Meatin vasi keil ten out Isip umai amul ametaun keil. ¹³ Sakini me-Isip keil asak visi avou vini keil en umen. ¹⁴ Asakin keil amumon mari eim keil, avous

tounah keil tameas, amum keih en ah ese, ka amumon umen tateisav keil koa takeih. En sise houlu, amul asakin moulien onen me-Isrel keil keih ramat, e romahistei keil.

²² Mukos, me-Isrel keil umai avi houlu mok. Sakini, asuv houlu ten out Isip meng kat meatin onen keil vit, "Mihekur tivava vasi keil one koa avi meahos, ka mihetitivin keil ihaha en mari Oaisal Nael. Ka tivava keil koa avi atouli, mihemaen keil imoul."✧

2

Mosis avasi

Eksodas 2:1-15

¹ En avong enek, meatin tai koa kistal en vatiamal onen Livae retalihe ral min ahin tai en mari vatiamal eris onen. ² Ka ahin onen kur titaealu tai koa vi meahos. Navong lesi keke tivava enek moreite mok, kei ling suaini avati etel.✧ ³ Ka navong lesi keke sakras emun valing suaini, kur ateli tai koa amumoni en vati oumunai koa marite. Evus, muta koe en koltar vasakini oai sakras vaha neim ien. Evus, ling tivava onen eni ka lingi sesai en vali Oaisal Nael koa oumunai tetaveah amoul ien. Evus, kei va. ⁴ Ka ahinali tivava enek vati mul soutin neli vales asa vakula, isen Miriam.

⁵ En hati avong koanik, natnalin asuv houlu mita en vali oaisal vakul. Kei mita ral min atouli toumien onen keil ka amul akarahiti ka alei kokoe eni. Rovitei tuetin, atouli enek lei silat ateli enek en oumunai keil koa tetaveah ka sila atouli toumien tai onen vakuri. ⁶ Navong sani mini, natnalin asuv houlu poh lat meten ka lesi keke titi ehon mul ien, mul mis. Kei en mahisi ka vit, "Kei vi ehon tai li onen me-Isrel keil."

⁷ Navong ahinali titi ehon lesi mukok, mea visi vit, "Maha mahisi etai ahin Isrel vamai vatounat eni minuk?"

⁸ Ka viteni mini vit, "Tahos, kumoni." Sakini atouli va, kur mama kati onen ehon mai veni.

✧ **1:1:** Sen 46:8-27 ✧ **1:7:** Umen 7:17 ✧ **1:8:** Umen 7:18 ✧ **1:10:** Umen 7:19 ✧ **1:22:** Umen 7:19 ✧ **2:2:** Umen 7:20; Hib 11:23

9 Natnahin asuv houlu viteni mini vit, "Kikur titi ehon ekek ka kisan susu mini. Navong helokovein susu, inau nikuri hehi onak ka nihul keik ven umen onom." Sakini, kuri ka rounat eni. 10 Navong ehon enek mai mariso, kur risi ka sani min natnahin asuv houlu. Natnahin enek kur kani mai suval natnali kati* ka ling isen vi 'Mosis' koa aneite teni vi 'naleh lati' veni vit, "Nihise hemukonek veni naleh lati ran oai."

11 Sua houlu muli ka Mosis moul mai vi mari meatin tai. Ka avong tai, kei va mul sao en meatin onen keil ka lesi keke me-Isip keil asak purun me-Isrel keil en umen takeih keil. Lesi mun koan Isip mul mu vini koan Isrel tai, ka Mosis lei kilea vi tue tai.* 12 Mosis lei rahit out ka lesi keke meatin tovuol valesi, sakini mu vini koan Isip, rahin suaini en veien en out enek, ka va ris teim sen. 13 Out mulan eni, va ris ka les me-Isrel elu lumul lumuti keilu. Viteni min kei koa mum tisa vit, "?Vensa komul komuti ris tumali?"

14 Meatin viteni vit, "?Isei lingkuk kovi asuv onomai keke kovalei revi usite onomai? ?Kovit kovouas nau vasuval koa komu vini koan Isip nenganeh?"

Selusien onen sakini Mosis metau ka vit sasen eni vit, "Meatin keil akilea tuai asa koa namumoni." 15 Ka navong asuv houlu ten out Isip raengon asa koa kur out, kei lekat sise vouas Mosis. Ka Mosis lohosai va soutin en atan ten out Midia.*

Navong Mosis rokol Midia, pris tai onen me-Mid keil koa isen Setro maen Mosis ro ral mini. Avong muli, ka pris san natnahin mini. Kei kur titan ka aling isen vi 'Kersom.' Ka Mosis kataun keil ka lei kat sipsip ese keil vesesal sua hanumau elu (40).

3

Ahi selus min Mosis Eksodas 3:1-15

1 Avong tai, Mosis mul lei kat sipsip ral nani keil esen avu tisa

onen koa isen Setro koa vi pris tai onen me-Mid keil. Mosis mulamun keil amu koteh out volvol ka uva vesesal ven Vatihou Senae koa vi votut onen Ahi. 2 Ekonek, angelo tai onen Iahova kistal veni suval ahang koa mul rekau en holeai tai. Mosis lesi keke ahang enek mul mukan ka rokantei varei holeai koanek.* 3 Kei mundemi vit, "!Koanik vi tounah sal tai! ?Vensa ahang rokan lintei holeai enek? Maha vesesal malei visi."

4 Navong Iahova les Mosis mul mai vesesal, vise ka en holeai enek vit, "!Mosis, Mosis!"

Ka Mosis vit risi mini vit, "O-o, inau li ke."

5 Ahi viteni mini vit, "Konamaitei vesesal. Kulat sandel onom veni atan koa komulomal ien vi votut. 6 Inau navi Ahi onen avu onom keil: onen Ebrahim, onen Aesak ka onen Siekob." Navong longe mukok, Mosis kur koe nan veni ulin metau vales Ahi.

7 Evus, Iahova viteni mini vit, "Nales mahien onen meatin keil onak en hen me-Isip keil. Nalong tangien one ven avat toumien one keil amumoni keih min keil. Anatin, inau nakilea mahien keil vasi one, 8 sakini namita netan malah lat keil ran hen me-Isip keil. Nilamun keil iha en out tai koa tahos imok, out koa amas mul ien. Atan koanek, kosa meatin sav keil ekek amul ien: me-Kenan keil, me-Hit keil, me-Amor keil, me-Peres keil, me-Hiv keil, ka me-Sebus keil emun. Ava-seini, nikulat keil ka nisani suk min me-Isrel keil. 9 Nalong tangien onen meatin keil onak ka nalesi mukave meatin keil ten out Isip amul apurun keil en umen takeih. 10 Sakini, kosa, nisilak kihita ven asuv houlu ten out Isip keke kovalah lat meatin keil onak ran kantri onen."

11 Ka Mosis viteni min Ahi vit, "Inau navi meatin kuren enges. Nasakras maha ven asuv houlu ka malah lat me-Isrel keil ran out Isip."

12 Ahi vit kesi mini vit, "Inau ialu minuk. Ka navong kilah lat meatin

* 2:10: Umen 7:21 * 2:11: Umen 7:23-28; Hib 11:24 * 2:15: Umen 7:29; Hib 11:27 * 3:2: Umen 7:30-34

keil ran out Isip, kilamun keil mi-hemai en vatihou koanik ka kimot venau. Hemukonek, keik kilea keke inau nasilak."

¹³ Ka Mosis vit risi mini vit, "Ka munak niha ven me-Isrel keil ka nihiteni min keil nihit, 'Ahi onen avu onami keil, kei sila inau numai ven kami,' ka keil ihis inau ihit, 'Isen isei?' ka nihiten sa min keil?"

¹⁴ Ahi viteni mini vit, "Inau navi kei koa NAVI! Kiha kihiteni mok min keil kihit, 'Kei koa isen Iahova koa aneite teni vi "NAVI," kei sila nau numai ven kami.'"[☆] ¹⁵ Kihiteni min keil keke Iahova sanuk kuva ven keil. Inau, Iahova, navi Ahi onen avu one keil: onen Ebrahim, onen Aesak, onen Siekob. Iahova hehi isok, hel sesuk, ka koakeil ikatau en kami ihise nau eni."

Navong Mosis selus min Ahi evus, va ris teim ka sak mesein kei keke vaha en kantri ten out Isip. Ka navong musil sise vaha en out Isip, visu min tunali koa isen Eron koa Ahi sila veni. Mosis viteni mini tounah keil koa Ahi mumoni mini. Evus, luva. Ka navong lurokol kantri ten out Isip, luva lules hetetamen keil onen me-Isrel keil. Ka navong along selusien onealu, asi keil keke Ahi les mahien one ka san meatin tai vamai vakataun keil.

5

Ahi rie lat keihoen onen min me-Isip keil

Eksodas 5:1-11:8

Navong Mosis keilu Eron lurokol Isip, luva lules asuv houlu. Ka lu-viteni mini luvit, "Ahi sila komal mel-mai melvahiteni minuk kovamaen meatin onen keil, me-Isrel keil, avaha en out volvol keke avoumon sanien votut vahina mini."

Asuv houlu viteni min keilu vit, "Vuo, me-Isrel keil asakras aval-okovein umen one!"

Sakini Ahi mumon tounah tatisa houlu vakat meatin keil ten out Isip. Tai mulamu, evus teisav tamun:

1) Oaisal Nael viles vi ara.

2) Frog keil umai avi houlu en out vasi.

3) Out keil umai avi houlu en aven meatin vasi keil ka buluk ka sipsip emun keil.

4) Neno tatisa keil umai avi houlu vis avi houlu mok akat meatin keil.

5) Houlu en buluk ka sipsip keil esen me-Isip keil umatmat, ka esen me-Isrel keil armattei.

6) Utua kikistal en meatin keil ka buluk ka sipsip emun keil.

7) Ous mus houlu ka heitil teni mai suval merali laklas keil, abon meatin keil ka buluk ka sipsip keil amul hae umatmat.

8) Kal tatisa keil umai avi houlu ka akan vasi anien en ah keil ese.

9) Mankoli mai mutaluh koe out vasi avong etel.

Avong vasi, asuv houlu vit hemaen lat me-Isrel keil ihaha munak Ahi hekulat tounah tatisa ran keil. Ka navong vasi koa Ahi kulati ran keil, asuv houlu viles rendemien onen, romaentei keil avaha. Evus, Ahi vit houmon tounah tamun koa hehi mahien ekor teni.

11

¹ Katau en marmari tounah keil ekek, Iahova viteni min Mosis vit, "Nisan mahien hetas sesuk heha min asuv houlu ten out Isip ka meatin keil onen. Evus, kei hemaen kami miheha. Anatin, hekeih esuk keke kami miheha hetal min tounah vasi keil onami. ² Helamu, kihiteni min me-Isrel keil keke keil vasi ihis me-Isip keil koa aro vesesal ven keil keke isani min keil mormore tounah keil koa amumoni en gol ka silva." ³ Ka Iahova sakini me-Isip keil avouhou min keil esuk. Ka Mosis emun mai vi mari meatin tai en meten hetetamen keil onen asuv houlu ka meatin vasi keil ten out Isip.

⁴ Mosis va ris ven asuv houlu ten out Isip ka viteni mini vit, "Koanik vi selusien onen Iahova, 'En metavinavong, nika vasi atan ten out Isip, ⁵ ka nisakin moeite vasi keil ten out Isip koa avi meahos imatmat: kei koa hekur vulin asuv houlu

[☆] **3:14:** Eks 6:2-3; Rev 1:4,8

hekatau, hehita hevus en moeite onen ahin keil toumien koa amul asak mesein anien. Ka en buluk ka sipsip keil emun, moeite one imatmat. ⁶ Tangien heka vasi out Isip. Hetisa mok helin asa koa kur out en avong telamu, vuo asa koa hekur out en avong keil koa hemai. ⁷ Ka en out onen me-Isrel keil, tangien hetovuol, out hetaeng. Huli keil emun irmis kattei meatin vuo buluk ka sipsip keil. Hemukonek, miheilea keke inau, Iahova, nalei kan me-Isrel keil ateisav ran me-Isip keil.' "

⁸ Navong Mosis mul selus, tin kati ka viteni mun mini vit, "En avong koanek, hetetamen keil onom imai, iha netan minau. Keil ipeah nau keke malah lat meatin keil onak iha ran keil. Hevus, niha suk." Navong selus evus, Mosis mea ran asuv houlu enek.

12

Ahi romuastei moei ehon keil onen me-Isrel keil

Eksodas 12:1-17,29-33

¹ Iahova selus min Mosis ka Eron en out Isip vit, ² "Avati koanik hemai hehi avati koa helamun avati sav keil en sua keil koa hemai. ³ Milhehit mesein selusien koanik min me-Isrel vasi keil: en avong koa hehi halualim (10) ten avati koanik, meatin vasi keil iling revi sipsip vuo nani tai koa avaani en teim se. ⁴ Ka munak keil en teim tai asakras avaani vasin sipsip tai, akilea avatiti vuseri koanek vatal min teim tamun koa mul vesesal ven keil. Keil ititi hemal en meatin ehis koa avaani. ⁵ Mihekur sipsip vuo nani koa hemukok: sua onen hetas, hehi meahos enges, ka tounah hetovuol hekula. ⁶ Mihelei kati teim hetokol avong koa vi teindan ehat (14) ten avati koanik. Ka navong out vong, me-Isrel keil vasi u vinvini sipsip keil enek. ⁷ Navong meatin tai hou vini esen hevus, hesien lelat tei ara ka hekuri heha en out koa ian vuseri

ien. Hevus, hekas pos ten metareh eni, en out nesa ka en usite keilu teni. ⁸ En vongien enek, meatin keil ikur vuseri enek ka ilengasi enges. Iani hetal ouai keil koa kon ka veret koa is tovuol eni.* ⁹ Minaantei koa romastei vuo koa akukoni en oai. Ka mihelengas mouni enges, hetal vatin, alen keil ka tin vasi koa tahos taanien. ¹⁰ Minaan rantei natokol visokon. Munak hatte etai heles, mihenit lini. ¹¹ Navong mihean anien koanek, mihoumoni hesuval mimual en sise mivaha: mihesin en eisin keil toualien, miheheas sandel onami, mihekur kat eisal onami, ka mihean kekerati. Anien ten Mul Laui koanik hehi sanien votut min Iahova.

¹² "En vongien enek, nika vasi out Isip, nu vasi moeite keil koa avi meahos, onen meatin vasi keil ka onen buluk ka sipsip vasi keil emun. Inau, navi Iahova, ka nisan mahien heha kat ahi keil onen me-Isip keil. ¹³ Navong nimai ka niles ara mul en pos ten metareh keil, hetie lati minau keke miro ien ka nil laui teim sami. Hesakini mahien koa nisani min me-Isip keil hersuttei kami.

¹⁴ "Avong koanek, mihekur kati lises. Mihesakin avong enek hemai hehi avong votut tai. Mihoumon ale teni en sua vasi keil koa hemai, hesakin kami mihendem kat ris tounah koa inau, Iahova, namu-moni."*

¹⁵ Ahi viteni vit, "Avong heite oulu (7), miherkantei veret koa is mul ien. Mihean enges veret koa mahinhin. En avong koa mulamu en keil, mihelah lat vasi is keil ran teim sami. Mihetivini heha, veni en avong koa heite oulu (7) enek, meatin koa hean veret koa is mul ien, kei, mihesila lati heha ran kami, hervitei mun koan Isrel tai. ¹⁶ En avong oulu (7) enek, koan mulamu ka koan ekor en keil, mihelah ruai keke miheha netan minau. Umen hetovuol en

☆ **12:3:** Lev 23:5; Nam 9:1-5; 28:16; Dut 16:1-2
Eks 23:15; 34:18; Lev 23:6-8; Nam 28:17-25; Dut 16:3-8

* **12:8:** Me-Isrel keil ian anien hemukonek hesuval amul amual en sise vatie lat demkatien one keke Ahi hetali lat keil ran out Isip. ☆ **12:14:**

avong keilu enek, ka mikileas mi-vasak mesein anien. ¹⁷ Mihehuli kat avong keil ten veret koa is tovuol ien enek en sua vasi keil koa hel hemai, ven koa en avong enek, inau nalah lat kami ran out Isip.”

²⁹ Navong avong teni mai, en metavinavong ten vongien, Iahova mita ka mu vinvini moeite vasi keil ten out Isip koa avi meahos: koa vakur vulin asuv houlu hekatau, vita rokol moeite onen koakeil amul en eim takeih. Moeite vasi keil emun onen buluk ka sipsip keil umatmat.*
³⁰ En vongien enek, asuv houlu ral min hetetamen onen keil, ka meatin vasi keil ten out Isip amuli. Mari tangien karahit out Isip veni teim tovuol keke ehon etai varmattei ien.
³¹ En vongien enek, asuv houlu sisil en Mosis keilu Eron ka vit, “!Mihe-me, miheha ran meatin keil onak ka miheha ran kantri onak, kamil hetal min me-Isrel vasi keil! Miheha netan min Iahova suval koa milvis inau eni. ³² Suval koa milviteni, mihekur kat sipsip, nani ka buluk keil esomi ka mihehaha. Ka navong mihoumoni, milhehisi li mun min Iahova keke hetokol kat inau mun.”

³³ Me-Isip keil vasi emun apeah keil keke aloh konakon avamea lah ran out one veni avit, “Komai vasi mehematmat munak kami miher-vatei.”

Me-Isrel keil amea ran out Isip ka Ahi san rohtoh en mengkatien keil onen min keil

Eksodas 12:37-40,43-47; 13:1-2,11-16,20-21

³⁷ Me-Isrel keil amea ran taon ten out Rameses en out Isip, amuales arokol meteimal ten out Sakot. Keil avi houlu vis avi houlu mok: amo keil enges rokol hundred taosen ahetai (600,000), ka atou keil ral min titiali keil one, arvulitei keil.
³⁸ Meatin houlu mun koa arvitei tai en me-Isrel keil amusil keil. Ka meatin keil amulamun sipsip, nani ka buluk sav emun keil koa avi houlu. ³⁹ Keil aran veret koa is

tovuol ien koa asak mesein pulaoa teni tuai en out Isip. Ven me-Isip keil akeih kat keil, keil aro konakon avaha. Sakini avong rovinvintei keke avatosil is vasuv lat pulaoa, vuo avasak revi anien sav keil ten sise. ⁴⁰ Avong koa me-Isrel keil umai rohtoh en out Isip rokol avong avaha rani, aro en out Isip sua hundred ehat hanumau tai ka halualim emun (430).*

⁴³ Ahi viteni min Mosis keilu Eron vit, “Koanik vi mengkatien keil ten Anien ten Mul Laui: meatin keil ten kantri sav asakras avaani. ⁴⁴ Ka slev keil koa mivuli ka mimumon vekahoi en keil, keil akilea avaani. ⁴⁵ Meatin koa hemai ten avong havivis, vuo avuli ven umen ten avong havivis, kei sakras vani. ⁴⁶ Anien vasi keil enek, iani en eim koa amumoni ien. Anakurtei naha hae ka anakur vul etai sin sipsip enek.* ⁴⁷ Me-Isrel vasi keil umon ale koanik.”

13

¹ Iahova viteni min Mosis vit,
² “Moeite vasi keil koa avi meahos ihi onak: onen me-Isrel keil ka onen buluk ka sipsip keil ese emun.”*

¹¹ Sakini Mosis viteni min meatin keil vit, “Iahova helamun kami miheha en atan esen me-Kenan keil, out koa vat kati tuai min kami ka avu onami keil. Navong hesani min kami ka miheto ien, ¹² mihesan risi mini moei ehon ihi onen. Mihoumoni emun min moeite onen buluk ka sipsip vasi keil esomi koa avi meahos.* ¹³ Ka en moeite ten dongki tai esomi koa vi meahos, mikilea mivahul lati ran Iahova en sipsip tai. Munak emi hervattei mivahul lati, mihekur vul hiren enges. Ka en moei ehon onami keil emun, mihehul lati ran Iahova. ¹⁴ Sakini en avong keil koa hemai, munak natmali hehisuk en usite ten aneite ten sakien koanik, kihiteni mini kihit, ‘Navong rovi slev veah

* **12:29:** Eks 4:22-23 * **12:40:** Sen 15:13; Kal 3:17 * **12:46:** Nam 9:12; Sion 19:36 * **13:2:** Nam 3:13; Luk 2:23 * **13:12:** Eks 34:19-20; Luk 2:23

en out Isip, Iahova lah lat ir ran out enek ral min mari keihoen onen. ¹⁵ Navong lesi keke asuv houlu ten out Isip, vatin keih ka en rovattei vamaen ir rovaha, kei mu vasin moei ehon keil vasi onen me-Isip keil vita rokol moeite ten buluk ka sipsip keil ese. Ven koanik varei, rosa vasi moulien onen moeite koa avi meahos ten buluk ka sipsip keil oser avahi sanien votut vaha min Iahova. Ka en moei ehon keil orer, rovul lat keil rani.’ ¹⁶ Sakien keil ekek hehi metai hesuval tounah tai koa ropar kati hel en vatir vuo her vasakin ir rehendem kati keke Ahi lah lat ir ran out Isip ral min mari keihoen onen.”

²⁰ Katau en avong koanek, me-Isrel keil amemea ran meteimal ten out Sakot ka uva en out Itam koa mul en valite ten out volvol. Ekonek, amumon votevav keil. ²¹ Ka Ahi mulamun keil, en meneai alesuval mahmah koa mulomal vina nesa ka mul mulamun keil, ka en vongien, viles mai vi mari ahang koa ritin en sise vasan meneai min keil. Sakini keil akilea avoual en meneai ka vongien.

14

Ahi sakin me-Isrel keil aka pas Atas Tahilhili en atan tames Eksodas 14:5-31

⁵ Navong asuv houlu ten out Isip raengoni keke me-Isrel keil avaha tuai, kei ral min hetetamen onen keil, rendemien one viles ka avit, “?Asanei ke romul romumoni? ! Romaen me-Isrel keil alohosai ran ir, ka keil irmumonte mun umen keil orer!” ⁶ Sakini asuv houlu vita ka vis meatin tavaeen keil onen isak mesein keil ka hos esen keke heleh kat tavaeen onen. ⁷ Asak mesein keil evus, asuv houlu muloh en kat onen ka rie lat more kat tavaeen sav keil heite handred ahetai (600) koa hos mul lehei keke avat tavaeen keil onen akilea avaloh eni. Ka hetetamen tavaeen sav keil emun onen akur kat teisav keil ka amusil keil. ⁸ Iahova sakin rendemien onen asuv houlu keih tamun keke valikat me-Isrel keil. Ka navong

asuv houlu ka meatin keil onen amul umai, me-Isrel keil areingeingeni. Amual amarir ka rendemien konakon tovuol emun en keil. ⁹ Ka meatin keil tavaeen ten out Isip amuloh akatau usil keil: koakeil koa amuloh en kat tavaeen, koa mun amuloh en hos, ka koakeil emun amual enges. Avotin me-Isrel keil esuk navong keil amul amuseh en vali Atas Tahilhili, vesesal en taon elu koa avise keilu en Vi-Hahirok ka Baal-Sevon.

¹⁰ Navong me-Isrel keil ales asuv houlu ka meatin tavaeen onen keil umai, keil ametau vis ametau ka amurang vina min Iahova ven kataunien. ¹¹ Keil aviles ka aviteni min Mosis avit, “?Koles asa koa komumoni navong kolah lat komai ran out Isip? ?Out tatetahinien rovinvintei en out Isip keke sakin keik kolah lat komai memai en out volvol ekek mevamatmat? ¹² Koanik suval tounah koa meviteni minuk hemai hekistal. Navong romul veah en out Isip, meviteni minuk mevit kovasokovein komai mevales mevahi slev onen me-Isip keil. Hetahos imok keke mehehi slev keil keiva, helohlin koa mehematmat en out volvol ekek.”

¹³ Ka Mosis viteni min keil vit, “! Minametautei! Mehelomal hekeih ka miheles asa koa Iahova houmoni ven kami kosa. Me-Isip keil enek, miherlestei mun keil. ¹⁴ Iahova keinges hehu en usite onami, ka kami mihermumon etai tounah.”

¹⁵ Iahova viteni min Mosis vit, “?Vensa komul korangis kataunien venau? Hiteni min me-Isrel keil avamea avasak mesein keil avaha. ¹⁶ Kihat lat eisal onom ka kihuli kati hehina nesa en atas. Hesakin atas heleh vasi helu, ka meatin keil akilea avoual koteh atas en atan tames. ¹⁷ Inau numon rendemien onen me-Isip keil hekeih keke avakatau usil kami. Nihat lat isom helohlin isen asuv houlu ten out Isip navong nilin kei hetal min meatin tavaeen onen keil: koakeil amuloh en kat one, koakeil amuloh en hos, ka koakeil emun amual enges. ¹⁸ Navong nilin keil, me-Isip vasi keil ilea suk keke inau navi Iahova.”

¹⁹ Angelo tai onen Ahi koa mul mulamun meatin keil tavaeen onen me-Isrel keil en ualien one, kei viles va en eisile keke vating koe keil. Ka mahmah onen Ahi emun musili, ²⁰ mul vas me-Isrel keil ka me-Isip keil. Mahmah enek san mankoli min me-Isip keil, ka en usite onen me-Isrel keil, san meneai min keil. Sakini en vongien enek, keil asakras avamai vesesal ven me-Isrel keil.

²¹ En vongien enek, Mosis mutea lat eisal onen nesa en atas, ka Iahova sakini mari eang tai ka en out ist, mai muh vas atas. Ka navong me-Isrel keil alele, alesi keke atas leh vasi tuai, out luhu mai vi atan tames. ²² Atas vi vieh en usite keilu, ka en vongien enek, me-Isrel keil amual kotehei en atan tames enges. ²³ Navong me-Isip keil alei kilea keke me-Isrel keil amul uva, keil amuloh alikat keil en out tames en atas enek: koakeil en kat one, koakeil en hos keil, ka koakeil emun amual enges. ²⁴ Vesesal out valan, Ahi mules en ahang koa taveah vina nesa ka les meatin tavaeen keil ten out Isip. Evus, mumon keil alei konakon ka arendem konakon. ²⁵ Ahi mumon wil ten kat one averai, asakras avakarali revi. Sakini me-Isip keil avit, “!Rovahaha ran me-Isrel keil ven Iahova mul vuhu en usite one!”

²⁶ Iahova viteni min Mosis vit, “Kitea lat hem heha nesa en atas, ka hemai suk hemavul koe me-Isip keil ral min hos ka kat keil one.” ²⁷ Sakini, navong meteiai roha, Mosis mutea lat hen ka atas mai ris en vulin. Me-Isip keil asak somok avamea, ka Iahova sakini atas rein keil vasi uva en huinev. ²⁸ Atas muris mai, mutaluh koe vasin meatin tavaeen keil ten out Isip ral min hos keil ka kat keil one koa amusil me-Isrel keil uva en atas. Tovuol en keil vamoul. ²⁹ Ka me-Isrel keil, keil amual koteh atas en atan tames, atas vi vieh en usite vasi keilu.

³⁰ En avong enek, Iahova lah lat me-Isrel keil ran hen me-Isip keil,

ka ales teiai keil one umatmat amul en vali atas. ³¹ Navong me-Isrel keil ales mari keihoen koa Iahova rie lati navong mu vini me-Isip keil, ametauni ka avouhou mariso mini. Keil aling demkatien one eni ka en Mosis koa vi meatin toumien onen.

15

Iahova lei kat revi me-Isrel keil en out volvol

Eksodas 15:22-25; 16:1-5,11-31; 17:1-7

²² Evus, Mosis mulamun me-Isrel keil ran Atas Tahilhili ka uva en out volvol ten out Sur. Avong etel keke amual koteh out volvol enek, ka arvotin etai oai. ²³ Umai suk en out tai koa oai mul ien, ka oai enek kon, asakras avamuni. Sakini avise out enek en ‘Marah’ koa aneite teni vi ‘kon.’ ²⁴ Meatin keil arun kutut kat Mosis avit, “?Asa suk keke rehe-muni?” ²⁵ Mosis murang min Iahova en hisien, sakini rie lat mavuli ai tai mini. Ka navong soni va en oai koa kon, sakini oai mai kas. Ka meatin keil akilea suk avamuni.

16

¹ Avong vahis muli, me-Isrel vasi keil uva ran out avise en Alim. Ka en avong koa vi teindan elim (15) ten avati koa elu, mulin avati tai katau en avong amea ran out Isip, keil umai en out volvol koa avise en ‘Saen.’ Saen mul luhu Alim keilu Vatihou Senae. ² Ekonek, keil vasi arun kutut kat Mosis keilu Eron ³ avit, “Tahos imok keke Iahova vou vinvini komai tuai en out Isip. Ekonek mekilea mevatondan ka mevan vuseri ka tounah sav teimun keil vahi houlu. ?Vensa kamil millah komai memai en out volvol ekek amai val vat komai ka mevatmat?”

⁴ Iahova viteni min Mosis vit, “Kosa numon anien hetivtiv hesuval ous koa mus heka en teilang hemita ven kami vasi. Meatin keil iha en avong vasi, ilahi hevinvin enges ten avong enek. En sise koanik inau nisak vis keil keke nihotini usil kat

selusien keil onak vuo irmusiltei.
⁵ En avong ahetai (6) ten wik vasi keil, akilea avalahi ka avasak meseini vavinvin ten avong elu.”

¹¹ Iahova viteni min Mosis vit,
¹² “Naraengon selkututien onen me-Isrel keil. Kihiteni min keil keke en mendilah enek, keil ian vuseri, ka en visokon, keil akan vini keil en veret. Hesakini keil ilea keke inau, Iahova, navi Ahi one.”

¹³ En mendilah enek, aman keil koa avise keil en ‘kuel’ umai asien out koa amul ien, ka amuas keil ka akan vini keil eni. Ka en visokon, out vasi memer en tilep. ¹⁴ Navong meteiai kan out memes, ales tilep mai vi tounah tai koa mahinhin ka mukut, mul en atan ka tounah vasi. Ka navong arokoli, merangle. ¹⁵ Navong me-Isrel keil alesi, alei rasi ka amul avis ris keil en selusien one avit, “?Manna?” koa aneite teni vi “?Asa keinek?”

Mosis viteni min keil vit, “Koanik anien koa Iahova sani min kami mivani. ¹⁶ Iahova meng kat kami keke kami vasi mihesien mari kap helu ven meatin tetai. Mihelahi hevinvin en asa koa teim onami akilea avaani en avong vatas.”

¹⁷ Me-Isrel keil amumoni suval kei viteni: koan en keil alahi houlu, ka keil en koa alahi havivi enges. ¹⁸ Navong avuli kap teni, koakeil alahi houlu alesi vinvin en teim one, ka koakeil alahi havivi enges, keil emun alesi vinvin en teim one. Keil vasi alahi vinvin en keil. ¹⁹ Mosis viteni min keil vit, “Tovuol en kami helingi hetokol visuvong.” ²⁰ Ka keil koa arlong kattei Mosis ka avit avaling tei vales vatokol visokon. Ka en visokon enek, manna enek, oul keil akikistal ien ka vite vo. Navong Mosis lesi, vuroh kat keil. ²¹ En visokon vasi, meatin vasi keil uva alahi vinvin enges ven teim se. Ka navong meteiai sakin out mai mutin, asa koa mules en atan mukurle.

²² En avong ahetai (6) ten wik, keil alahlah manna vinvin ten avong elu,

kap ehat onen meatin tetai. Heteta-
 men keil ten vatiamal keil umai ales Mosis ka avit usili mini. ²³ Kei viteni min keil vit, “Ahi meng kati keke visuvong hehi avong votut tasehien, vi Sabat onen. ²⁴ Sakini kosa, asa koa mivit mivani, kei mihetani vuo mihekukoni en oai usil rendemien onami. Ka hatte koa hehi teisao, mi-heling revu heles hehi ten visuvong.” ²⁴ Suval koa Mosis meng kat keil eni, keil aling revu koa teisao rokol avong out mulan ka kei rotisatei, oul keil arkistaltei ien. ²⁵ Mosis vit, “Kosa, mihean koanik ven kosa vi Sabat onen Ahi, avong votut tasehien. Mihervotin etai anien hae en out roro ien. ²⁶ Avong ahetai en wik miheha mihelah anien ami, ka en avong oulu (7) koa vi Sabat, mihervotintei.”

²⁷ Avaseini Mosis viteni mukonek, en avong oulu ten wik, meatin keil koan uva avalahlah anien ka arvotintei. ²⁸ Sakini Iahova viteni min Mosis vit, “?Kami miheles mihe-
 sein mengkatien keil onak hetokol avong sa? ²⁹ !Milesi! Inau, Iahova, nasan avong tai tasehien min kami. Ven koanik, en avong koa vi ahetai (6) ten wik vasi keil, nisan anien min kami hevinvin ten avong helu. Ka en avong oulu (7) ten wik, meatin vasi keil itos en out koa keil amul ien, meatin hetovuol houal ran teim onen.” ³⁰ Sakini, meatin keil ar-
 mumtei en avong oulu. ³¹ Me-Isrel keil avise anien enek en ‘manna.’ Kei suval titi utiai koa muoh, ka akani kas suval kek koa hani mul ien.

17

¹ Me-Isrel keil vasi amemea ran out volvol ten out Saen, umai en out tai. Evus, uva en out sav, musul selusien onen Iahova. Amumon votevav one en out tai koa avise en Revidim, ka oai tovuol en out enek koa avamuni. ² Keil aselus kutut kat Mosis avit, “!San oai min komai mevamuni!”

Ka Mosis vit, “?Vensa misel kutut kat nau? ?Vensa mivit mivasak vis

Iahova keke hetie lat keihoen min kami lises?”

³ Ka meatin keil, maroro kat keil houlu ka amules aselus kutut kati ka avit, “?Vensa kokulat komai ran out Isip? ?Titiali keil onomai ka buluk ka sipsip keil emun tive memes, kovit kovou vini komai en maroro?”

⁴ Sakini Mosis vis keih min Iahova vit, “?Numon sa min meatin keil ekek? Vesosal avov nau.”

⁵ Iahova viteni min Mosis vit, “Kikur hetetamen tei keil onen me-Isrel keil, kilah ruain keil mihelamu en meatin sav keil. Kikur kat eisal onom koa komuas Oaisal Nael eni.

⁶ Nilomal vesosal ven mari ahat tai en Vatihou Senae. En out enek, kuas ahat enek ka oai hekistal houe rani ka meatin keil imuni suk.” Sakini, Mosis mumoni mukonek en meten hetetamen onen me-Isrel keil.

⁷ En out enek aling isen ‘Meribah’ koa aneite teni vi ‘selkututien’ veni aselus kutut kat Mosis. Ka aling isen tamun vi ‘Massah’ koa aneite teni vi ‘sakvisien’ veni asak vis Iahova navong avisi avit, “?Iahova mul ven ir vuo romultei?”

Ahi sakin me-Isrel keil avou lin me-Amelek keil

Eksodas 17:8-13

⁸ Navong me-Isrel keil amul en out Revidim, me-Amelek keil umai ka avit avahu vatal keil. ⁹ Mosis viteni min Sosua vit, “Kitie lat tei meatin keil miheha mihouas me-Amelek keil. Visuvong, out helan, inau nikur eisal onak koa Ahi viteni keke makuri, ka nihatimal vina nesa en hou ekek.” ¹⁰ Sakini Sosua mumon tounah suval koa Mosis viteni mini, mulamun meatin onen keil uva avuhu ral min me-Amelek keil. Ka Mosis kur Eron ka Hur, telvina en hou nesa. ¹¹ Mosis san hen vina nesa, ka navong hen mul nesa me-Isrel keil amulin me-Amelek keil. Ka navong hen keilu mita ris netan, me-Amelek amuli keil esuk. ¹² Navong hen Mosis maimai, Eron keilu Hur luvous ahat tai mai mini vatondan ien. Ka keilu lumulomal en usiven keilu, lusuv kat hen Mosis rokol avong meteiai munu. ¹³ En sakien enek, Sosua ka meatin keil onen amu lin me-Amelek keil.

18

Mosis rie lat meatin keil avakatauni

Eksodas 18:1,5-11,13-27

¹ Avu tisa onen Mosis, kei vi pris onen me-Mid keil ka isen Setro. Kei raengon longlongien usil tounah vasi koa Ahi mumoni min me-Isrel keil en hen Mosis navong lah lat keil ran out Isip.

⁵ Sakini Setro mul mai ven keil en out volvol, en out koa amumon votevav one vesosal en Vatihou Senae koa vi out votut onen Ahi. Kei mul mai ka kur ahin onen Mosis ral min natnali keilu. ⁶ Kei san selusien va min Mosis keke telmul telmai. ⁷ Sakini Mosis mea ka va visu mini. Navong lesi, va netan mini en sakien ten houhouen ka mea kav kati. Telvis keitel keke telro mukave. Evus, telva en eim tavolin omon Mosis. ⁸ Navong va neim, Mosis vit vasin tounah keil koa Iahova mumoni min asuv houlu ten out Isip ral min meatin onen keil keke kilea valah lat me-Isrel keil ran hen me-Isip keil. Kei vit usili mun mini mahien keil koa meatin keil akuri en sise ka mukave Iahova rali lat keil rani. ⁹ Navong Setro long tounah keil enek, kei si houlu mok ka vit, ¹⁰ “!Nasan masmasien min Iahova koa rali latuk ran hen asuv houlu ten out Isip ka meatin onen keil! !Nasan masmasien min Iahova koa rali lat meatin keil onen koa avi slev onen me-Isip keil ran mahien one! ¹¹ Kosa nakur anatin keke Iahova, kei houlu lohlin ahi teisav vasi keil, veni mumon tounah enek vasakin me-Isrel keil avamaluv ran hen me-Isip keil navong amules veah alei heisav en keil.”

¹³ Out mulan eni, Mosis va mumon kot ven titi rea keil onen me-Isrel keil. Ka visokon va varei rokol vongien, mul rondan ka mul sak revit titi rea keil ka me-Isrel keil amulomal rahiti. ¹⁴ Navong Setro les tounah vasi koa Mosis mumoni, visi vit, “?Komul komumon sa en meatin keil? ?Vensa komul korondan keik sasom enges, ka meatin keil amul

umai amulomal avahisuk ven rendemien onom en visokon va rokol vongien?"

¹⁵ Mosis vit kesi mini vit, "Numon tounah somok keil enek ven meatin keil amul umai venau, e vati availea rendemien onen Ahi en moulien one. ¹⁶ Navong meatin elu luvae, lumai venau. Ka inau, naviten koa kave mal. Evus, navit kilea selkatien ka mengkatien onen Ahi min keilu."

¹⁷ Evus Setro viteni mini vit, "Kormumonteï vama keinek. ¹⁸ Keik komum vinik ka kosakin meatin keil emun akur mahien navong arosin rendemien onom taveah. Umen enek meas ramat keke keik sasom kovakuri. ¹⁹ Kosak, masan more selkatien tai minuk vasakin Ahi heto hetal minuk. Mal enges keke keik kilong usil titi rea keil onen meatin keil ka kihatuk en meten Ahi en usite one. ²⁰ Mal keke kihisein keil en selkatien keil ka en mengkatien keil onen Ahi ka kihit kilea min keil sakien keil tetahos ka asa koa keil umoni. ²¹ Ka hetahos imok keke kitië lati mun tei meatin keil koa kolesi avinvin avakataunuk, ka kiling keil ihi metai avalosil kat vangi meatin keil: vangi meatin koa halualim (10) amul ien; vangi meatin koa hanumau elu ka halualim mun (50) amul ien; vangi meatin koa hundred tai (100) amul ien; ka vangi meatin koa taosen tai (1000) amul ien. Koakeil enek ihi vati meatin koa avouhou min Ahi, desien onen meatin sav keil amul en keil, ka asakras avakur mani en sise ten luvosien. ²² Kiling koakeil enek ilei revit usite onen meatin keil. Lises keil akilea avasak revit titi rea koa maes. Ka tounah koa keih ramat, ikuri hemai venuk. Hemukonek, keil ikulat umen koa meas ranuk, ka hesakini hemaes minuk. ²³ Munak kumon sakien koanek, suval koa Ahi mul meng kati minuk, kirmum vinikteï. Ka hesakin meatin keil vasi enek ilonge hetahos, ka iha ris teim en tomat."

²⁴ Mosis long kat selkatien onen Setro. ²⁵ Sakini rie lat meatin keil koa avinvin ven umen koanek ka ling keil avi metai alosil kat vangi

meatin keil: vangi meatin koa halualim (10) amul ien; vangi meatin koa hanumau elu ka halualim mun (50) amul ien; vangi meatin koa hundred tai (100) amul ien; ka vangi meatin koa taosen tai (1000) amul ien. ²⁶ Keil alei revit usite onen meatin keil. Lises keil asak revit titi rea koa maes. Ka tounah koa keih ramat enges, akuri mai ven Mosis.

²⁷ Evus, Setro vit vaha ris teim sen. Sakini Mosis viten 'more' mini, ka Setro va ris en out kati onen.

19

Ahi selus min me-Isrel keil en Vatihou Senae

Eksodas 19:1-8,16-20

¹⁻² Me-Isrel keil amemea ran out Revidim ka amual taveah neli. Ka en avati etel kati katau en avong koa amemea ran out Isip, me-Isrel keil umai en out volvol vesesal en tavoite ten Vatihou Senae. Ka amumon votevav keil one en out enek. ³ Ka Mosis vina en vatihou vaselus min Ahi.

Iahova mul en hou ka vise vit, "Mosis, kihita kihiteni hemukok min me-Isrel keil kihit: ⁴ 'Kami miles asa keke inau, Iahova, namumoni min me-Isip keil. Ka milesi mukave nakur kami mimai mirokol inau ekok en keihoen ka envatien suval veivakum kur titan en apouen. ⁵ Sakini kosa, munak mihelong kat rek ka mihousil kat mengkatien keil onak, mihehi meatin keil kati onak. Anatin keke tounah vasi en out netan vi onak, ka kami suk, envatien onak hel en kami helohlin meatin sav keil ten out netan. ⁶ Kami mihehi vangi meatin kati onak koa hehi votut ka miheha netan minau suval vangi pris keil koa hiasuvien onak hel en moulien onami.' " ⁷

⁷ Navong Iahova selus mini evus, Mosis mita ris netan ka vise ruain meatin keil. Tounah vasi koa Iahova viteni mini, kei vit meseini min keil. ⁸ Navong meatin keil alonge, avit, "Tahos, mehoumon tounah vasi keil koa Iahova viteni." Evus, Mosis vina ris, vit mesein selusien one min Ahi.

¹⁶ Evus, en avong etel, en visokon teni, voulul muroh ka ahil vil. Mari mahmah tai kistal ka mutaluh koe vatihou nesa. Evus, mari amaru tai musel keih. Tounah keil ekek sakim meatin vasi keil amaleilei ka ametau houlu en out koa amumon tavolin keil ome eni. ¹⁷ Mosis mulamun keil amea ran out amumon votevay ome ien, ka uva avahisu min Ahi. Keil vasi uva ka avati keil en tave hou. ¹⁸ Alesi keke Iahova mita en Vatihou Senae suval ahang ka mul rupas mutaluh koe usite vasi keil teni. Out kulul keih ka rupas vina nesa suval vane. ¹⁹ Verien ten amaru mul musel keih vis keih imok, mul mita vesesal ven keil. Mosis selus min Ahi, ka Ahi vit kesi en voulul. ²⁰ Iahova mita en hoite ten Vatihou Senae, ka vise Mosis vahina vahisu mini en out enek. Sakini, Mosis veou vina.

20

*Ahi san mengkatien halualim (10)
min me-Isrel keil*

Eksodas 20:1-21

¹ Evus, Ahi selus min meatin vasi keil en selusien keil ekek: ² "Inau navi Iahova, Ahi onami, koa nalah lat kami ran out Isip, out koa kami mivi slev keil enges ien.

³ Minahatei netan min ahi sav keil, miheha netan min inau nges.

⁴ Minoumontei nana koa nakur niniven tounah keil amul nesa en teilang, vuo amul netan en atan, vuo en huinev ten atas. ⁵ Minamalinglingtei ka minahatei netan min etai nana, veni inau navi Iahova, Ahi onami, ka ek rovattei kami mivousil ahi savsav keil. Koakeil aseseinau, nisan mahien heat keil, titae keil, havine keil ka hehita hetokol titae keil one mun. ⁶ Ka koakeil e vat nau ka amusil

kat mengkatien keil onak, nitie more envatien onak min keil ka min vatiamal one lises ka lisenges.

⁷ Minaselus entei en isok natal rendemien tisa vuo heisav enges veni inau navi Iahova, Ahi onami, ka nisan mahien min meatin koa kur heisav en isok. ⁸ Mihehuli kat avong ten Sabat ka mihehouhou eni veni kei vi votut. ⁹ Avong onami heite ahetai (6) keke mihoumon umen onami keil eni. ¹⁰ Ka avong koa oulu (7) vi Sabat, avong koa miheling lati hehi onak, Iahova, Ahi onami. En avong enek, kami, titami, slev onami, buluk ka sipsip esomi, ka meatin keil ten out sav emun koa umai aro ral min kami, kami vasi mihermumtei. ¹¹ En avong ahetai (6), inau Iahova namumon teilang, out netan ka atas, ka namumon tounah vasi keil koa amul en keitel. Ka en avong koa oulu (7), namuseh. Ven tounah enek, inau Iahova narokol kat avong ten Sabat ka naling lati vi votut. ¹² Mihehouhou min tata ka mama onami keil, hesakini moulien onami hetaveah en atan koa nisani min kami. ¹³ Minouastei meatin namat. ¹⁴ Minakurtei ahin vuo meatin onen hanu sav. ¹⁵ Minahenantei tounah onen meatin sav. ¹⁶ Minoumontei luvosien naha kat isen meatin sav. ¹⁷ Envatien onami nalentei eimon hanu sav, vuo ahin onen, vuo slev onen, vuo buluk ka sipsip esen, vuo dongki esen, vuo tounah sav keil onen. ¹⁸ Navong meatin keil araengon voulul ka amaru koa musel keih, ka ales ahil vil ka rupas mul en vatihou,

✧ **19:16:** Dut 4:11-12; Rev 4:5 ✧ **20:4:** Eks 34:17; Lev 19:4; 26:1; Dut 4:15-18; 27:15 ✧ **20:5:** Eks 34:6-7; Nam 14:18; Dut 7:9-10 ✧ **20:7:** Lev 19:12 ✧ **20:8:** Eks 16:23-30; 31:12-14 ✧ **20:9:** Eks 23:12; 31:15; 34:21; 35:2; Lev 23:3 ✧ **20:11:** Sen 2:1-3; Eks 31:17 ✧ **20:12:** Dut 27:16; Mat 15:4; 19:19; Mak 7:10; 10:19; Luk 18:20; Efes 6:2,3 ✧ **20:13:** Sen 9:6; Lev 24:17; Mat 5:21; 19:18; Mak 10:19; Luk 18:20; Rom 13:9; Tiem 2:11 ✧ **20:14:** Lev 20:10; Mat 5:27; 19:18; Mak 10:19; Luk 18:20; Rom 13:9; Tiem 2:11 ✧ **20:15:** Lev 19:11; Mat 19:18; Mak 10:19; Luk 18:20; Rom 13:9 ✧ **20:16:** Eks 23:1; Mat 19:18; Mak 10:19; Luk 18:20 ✧ **20:17:** Rom 7:7; 13:9 ✧ **20:18:** Hib 12:18-19

keil amaleilei en metauen ka amulomales soutin.✧ ¹⁹ Keil aviteni min Mosis avit, “Munak keik kos kiselus min komai, mihetaengonuk. Ka munak Ahi heselus eris min komai, mihematmat varei.”

²⁰ Mosis vit risi min keil vit, “! Minametautei! Ahi mita netan enges keke voumon kami mivailea keihoen onen, hesakini, mihelong kati lises, ka mihermumonte! mun tisaen keil.” ²¹ Ka meatin keil amulomales soutin, ka Mosis enges mual va vesesal en out koa Ahi mul ien, en mari mahmah koa malikelik.

21

Ahi san mengkatien sav keil min me-Isrel keil

Eksodas 21:12-17; 22:16-27; 23:1-2

En vatihou nesa, Ahi selus min Mosis ka viteni mini mengkatien tei mun keil keke vahit meseini min meatin keil.

¹² Iahova viteni min Mosis vit, “Meatin koa houas hanu sav hemat, kei mun uasi hemat.✧

¹³ Ka munak kei romundemtei voumoni ka inau namaen tounah enek kur out esuk, kei kilea valohosai vaha en out tai koa inau nitie min kami. Ka en out enek, kei kilea heto hetahosis.✧ ¹⁴ Ka munak meatin tai tin tisa kat meatin sav tai ka mumon rendemien suai tai onen vit vouasi vamat, ka muasi mat; meatin koa vuhu enek, kei mun uasi hemat. Avaseini meatin enek helohosai heha heto kus en ahor ten sanien onak.

¹⁵ Meatin koa houas tata onen vuo mama onen, kei mun uasi hemat.

¹⁶ Meatin koa hehenan meatin sav keke hemai hehi slev onen vuo keke hanu sav tai hehul lati rani, meatin enek uasi hemat.✧

¹⁷ Meatin koa hesili tata vuo mama onen, kei uasi hemat.✧

22

¹⁶ Munak atouli tai mul koa reingeingen meatin veah ka meatin tovuol vating koe vahi onen, ka munak meatin tai run luvosi ka matil ral mini, kei hehul tata onen veni ka hekuri hehi onen ka hetetalihe suk hetali.✧ ¹⁷ Ka munak tata onen heseseini keke meatin enek vakuri, meatin enek hehul tata enek en mani koa hevinvin en mani koa avahul atouli koa reingeingen meatin veah eni.

¹⁸ Isan matien min ahin koa hel houmon eimas.✧

¹⁹ Isan matien min meatin koa hesak tisa en buluk ka sipsip hesuval meatin koa sak tisa en ahin.✧

²⁰ Isan matien min meatin koa hesan sanien votut heha min ahi sav tai. Keil isan sanien votut minau nges, Iahova.✧

²¹ Minapuruntei vuo minakar-entei meatin koa rovitei horetan. Mihendem kati keke mulamu, kami mun mirvitei horetan en out Isip.✧

²² Minapuruntei vatina vuo timaru keil. ²³ Ka munak misak purun keil, inau, Iahova, nilong tangien keil one ka nimai nikataun keil. ²⁴ Nivuroh kat kami ka nuas kami mihematmat en rea keil. Nisakin ahin onami keil ihi vatina ka titiali onami keil ihi timaru.

²⁵ Munak mimaen livere tai hekur hati mani ranuk, minoumontei nasuval meatin keil ten bangk, minahistei nasa kesi min kami natal titan.✧ ²⁶ Munak meatin kur tounah tai ran kami ka mihuli kat eisin omon hetokol avong koa hemai ris hehul lati; minahuli kattei eisin omon natokol meteiai nanu.✧ ²⁷ Mihesa kekerati mini veni mireingeingeni keke eisin koa netinek keke kei kav koe aven eni valikat anni. ?Asa suk keke kei hematil eni? Ka navong tangien onen

✧ **21:12:** Lev 24:17 ✧ **21:13:** Nam 35:10-34; Dut 19:1-13; Sos 20:1-9 ✧ **21:16:** Dut 24:7

✧ **21:17:** Lev 20:9; Mat 15:4; Mak 7:10 ✧ **22:16:** Dut 22:28-29 ✧ **22:18:** Dut 18:10,11 ✧ **22:19:**

Lev 18:23; 20:15-16; Dut 27:21 ✧ **22:20:** Dut 17:2-7 ✧ **22:21:** Eks 23:9; Lev 19:33-34; Dut 24:17-18;

27:19 ✧ **22:25:** Lev 25:35-38; Dut 15:7-11; 23:19-20 ✧ **22:26:** Dut 24:10-13

hemai hetokol inau, nilonge ka nikatauni veni inau, nakur enmahisien en vati meatin keil koa mukonek.

23

- ¹ Minoumonte selusien taluvosien naka vasi out. Ka minakatauntei meatin koa vit vasan selusien taluvosien vakat meatin sav.* ² Minousiltei sakien onen meatin sav keil navong asak kalkali vuo navong aviles anatinien mai vi luvosien en avong ten kot.”

24

Ahi mumon hatkatien takeih ral min me-Isrel keil ka keil avit ilong kati

Eksodas 24:3-8,12-18

- ³ Navong Iahova selus mini evus, Mosis mita ris ven meatin keil ka vit meseini min keil mengkatien ka selkatien vasi keil enek. Ka navong alonge, keil vasi aviteni avit, “Mehoumon tounah vasi keil Iahova viteni.” ⁴ Mosis mutis kat mengkatien vasi keil onen Ahi va en Tus ten Hatkatien Takeih onen Ahi. Out mulan, en visokon semau, kei kur ahat keil ka mumon avet tai ten sanien en tave Vatihou Senae. Evus, kei vati lat mari ahat teindan elu (12) amulomal keke ihi metai keil ten hatkatien takeih koa mari vatiamal teindan elu (12) onen me-Isrel keil amumoni ral min Iahova. ⁵ Evus, sila meatin hau keil koa uva amuas buluk ka sipsip koa, ka amunit lin keil en ahor ten sanien vaha min Iahova. Evus, akur buluk ka sipsip koa mun, ka amumon sanien keil ten lahruaien eni.* ⁶ Mosis sien lelat ran buluk ka sipsip keil enek, ka hatte tai va en pesin keil, ka hatte tamun, kukuvin eni va kat vali ahor ten sanien. ⁷ Evus, kur ‘Tus ten Hatkatien Takeih’ koa mengkatien keil onen Ahi amul ien, ka mul vuli en meten meatin keil avalonge. Vuli vus, keil avit, “Mengkatien keil vasi

onen Iahova, mihelong kati, ka mihousil kat selusien vasi keil onen.”

- ⁸ Navong aviteni mukok, Mosis kur ara koa mul en pesin keil ka kukuvin eni va en meatin keil vit, “Koanik vi ara koa san keihoen min hatkatien takeih koa Ahi mumoni ral min kami en avong koa miviten selusien keil ekek.”*[☆]

- ¹² Evus, Ahi viteni min Mosis vit, “Ama nesa minau en vatihou enek. Ka navong kito keie, nisan ahat elu minuk koa namutis mengkatien keil eni koa vahi selkatien onen meatin keil.” ¹³ Sakini Mosis kur meatin tai takataunien onen, isen Sosua, lusak mesein keilu keke luvahina en vatihou onen Ahi. ¹⁴ Mosis viteni min metai keil vit, “Kami miheto ekok hetokol avong melhemai ris. Eron keilu Hur luheles hetal kami, ka meatin etai koa en vati vama en selkututien onen en kot kilea vaha ven keilu.”

- ¹⁵ Evus, Mosis vina en Vatihou Senae ka mahmah mutaluh koe. ¹⁶⁻¹⁷ Muohien onen Iahova mita netan en hoi hou nesa. Kei vilahil houlu ka me-Isrel keil amul netan alesu suval ahang rekau en vatihou nesa. Mahmah mutaluh koe vatihou enek avong ahetai (6). Ka en avong koa oulu (7), ren Ahi kistal en mahmah vise Mosis vahina veni. ¹⁸ Sakini Mosis vina nesa en vatihou, va neim en mahmah enek. Mules en out enek avong hanumau elu (40).*[☆]

25

Ahi meng kat Mosis houmon Eim Tavolin onen

Eksodas 25:1-2,8-22; 28:1-3

- ¹ Iahova viteni min Mosis vit, ² “Kihiteni min me-Isrel keil avoumon etai sanien vama venau hekataun umen ten Eim Tavolin onak. Kimaen tounah vasis koa meatin keil e vati avasani minau.

- ⁸ “Meatin keil umon etai mok eim tavolin koa hehi out koa inau nakilea nihita nito hetal min keil eni.

* **23:1:** Eks 20:16; Lev 19:11-12; Dut 5:20 * **24:5:** Sanien koa amunit lini amumoni ven Ahi enges. Ka sanien ten lahruaien ariti lini va min pris keil ka meatin sav keil hesuval amul akanian ral min Ahi. * **24:8:** Mat 26:28; Mak 14:24; Luk 22:20; 1Kor 11:25; Hib 9:19-20; 10:29 * **24:18:** Dut 9:9

⁹ Umon eim tavolin enek ka tounah vasi keil koa hel neim housil asa koa nitie lati minuk. ¹⁰ Umon etai bokis en vati akasia hemarite hemukok: eitu koa taveah teni sentamita hehi handred tai ka halualim (110 cm), eitu koa tamurei teni sentamita hehi hanumau elu ka ehat mun (44 cm), ka usite keil koa hehina nesa sentamita hehi hanumau elu ka ehat mun (44 cm). ¹¹ Itemal kati neim ka hae en gol, ka imosan eni en rel koa vi gol hekarahiti. ¹² Umon out tatetalien hehat en gol ka isar kati en alen ehat teni: out tatetalien elu hel en usite tai, ka elu hel en usite sav. ¹³ Umon ai elu en vati akasia koa avahousi eni, itemal kat keilu en gol, ¹⁴ ka ilingi luhekirisil en out tatetalien keil en usite keilu ten bokis koanik. ¹⁵ Ai tahohoi enek heles en out tatetalien ka irkulattei mun. ¹⁶ Hevus, ahat keilu koa namutis mengkatien keil mul ien koa nisani minuk, kiling keilu heha en bokis enek.

¹⁷ "Umon hoite en gol, ka taveah teni sentamita hehi handred tai ka halualim mun (110 cm) ka tamurei teni sentamita hehi hanumau elu ka ehat emun (44 cm). ¹⁸ Umon angelo helu koa apouealu houlu koa avise en 'sereb' ka itemal kat keilu en gol koa amuti mai mahinhin enges. ¹⁹ Umon keilu leheapil hetal min hoi bokis, tai hetondan en usite tai teni ka tamun en usite sav. ²⁰ Sereb keilu enek luheleles keilu en usite keilu ten hoi bokis ka lehetelan apouealu heav koe hoi bokis enek. ²¹ Ahat keilu koa namutis ien, iling keilu luheha ien ka kipoh koe rev. ²² En out enek, luhu en sereb keilu koa luhetondan en hoi bokis koanik, inau nitondan ka nihis minuk ka nisan mengkatien vasi keil onak minuk koa keik kihitehiteni min me-Isrel keil."*✧

Ahi viteni min Mosis keke houmon avet tai taling tounah ien, out ten amunit senta ien, ka out koa avaling kandel vahi oulu (7) val ien. Ka viteni mun min Mosis keke houmon eim tavolin koa vi votut, rum elu

hel neim, ileh kotehei en kaliko, ka vieh tai hekarahit eim tavolin enek. Evus, viteni mun mini vit umon avet en brons koa akilea avanit buluk ka sipsip ten sanien votut vaha min Ahi hetal min mari pesin tai takas ahe ien.

28

¹ Iahova viteni mun min Mosis vit, "Kihise tumali Eron ka natnali keil telhemai: Natab, Apihu, Eliesar, ka Itamar. Kilei kan keil ran me-Isrel sav keil keke keil umon umen onak isuval pris keil. ² Kumon eisin omon Eron koa tahos imok, hevinvin ven umen onen pris tai koa hesakin meatin keil ihouhou mini. ³ Ka kihise ruain koakeil koa nasan meteisau ten tatitilien min keil, imai itili eisin omon. Hevus, kiling hem en Eron hetie lati keke hekur umen onak hesuval pris tai onak."

32

Me-Isrel keil arali koteh hatkatien takeih one ral min Ahi ka uva netan min nana tai

Eksodas 32:7-16,19-23,30-35

Navong Ahi mul selus veah min Mosis, meatin keil amundemi Mosis mat en vatihou nesa veni romaitei mun. Sakini, akeih kat Eron keke houmon nana tai keke avaha netan mini. Sakini kur gol one ka mumon nana tai ven keil koa kur niniven buluk. Navong alesi, asan sanien votut keil mini ka uvol veni asi keil. Avisohiso avit, "!'Koanik ahi koa kur ir ran out Isip!"

⁷ Navong meatin keil amumoni mukonek, Iahova viteni min Mosis vit, "Kikalalah kihita netan veni meatin onom keil koa kolah lat keil ran out Isip asak kalkali ka umai atisaso. ⁸ Keil akalah amemea tuai ran sise koa navit kati keke avousili. Amumon buluk tai en gol ka amul uva netan mini ka amul amuas buluk ka sipsip keil ka amuniti vi sanien va mini. Keil amul aviteni keke nana enek vi ahi one koa mulamun keil amea ran out Isip. ⁹ Nakilea keke keil avi

* 25:22: Isen tamun ten hoi bokis vi 'out tatie lat enmahisien eni.' ✧ 25:22: Hib 9:5

vatkeih. ¹⁰ Navuroh kat keil ka, kosa, nu rasilin keil varei. Konoumontei konahit kovahiles rendemien onak, numon asa koa ek vati. Hevus, numon keik ka vatiamal onom imai ihi mari vang'i meatin tai."

¹¹ Ka Mosis peah Iahova, Ahi onen, keih imok vit, "Iahova, komulamun keil en tounah houlu tuai. ?Vensa kovuroh kat meatin onom keil koa kolah lat keil ran out Isip en mari keihoen onom? ¹² ?Vensa me-Isip keil ihiteni ihit keik kolah lat meatin onom keil ran out Isip keke kokilea kovalamun keil avahina en vatihou keil ka kovou lin keil?✧ Konavuroh kattei li keil, kihiles rendemien onom eli. Iahova, konasantei li mahien koanek min meatin onom keil. ¹³ Kindem kat meatin toumien onom keil: Ebrahim, Aesak ka Siekob. Kindem kat hatkatien takeih koa komumoni ral min keitel. Kovit titaeatel hehi houlu vis hehi houlu mok hesuval hitu keil ten teilang. Kovat kati min keitel keke kisan atan hehi onen koakeil ikistal en vatiamal oneatel lises ka lisenges." ¹⁴ Sakini, Iahova viles ris rendemien onen, ka rosantei mahien vaha min meatin keil onen suval koa kei viteni.

¹⁵⁻¹⁶ Evus, Mosis suvul eris vita netan en vatihou. Mul vous ahat elu koa Ahi keinges ra lati ran mari ahat tai ka mahinhin. En ahat elu enek, Ahi mutis mengkatien onen mul vasi usite keilu.

¹⁹ Navong Mosis mul mai vesesal ven keil, les buluk keke keil amul uvol rahiti. Navong lesi, tin katiat vis katiat. Ka en out enek, en tave vatihou, kei kopahas ahat keilu koa vousi mita. ²⁰ Kei mita kulat buluk koa keil amumoni ka soni va en ahang mukurle. Evus, muti lini mai vi vulimeas, ka so rasilini va en oai. Mumoni evus, sakin me-Isrel keil vasi umai amuni.

²¹ Kei viles, les Eron ka viteni mini vit, "?Meatin keilek amumon sa enuk keke sakin keik komumon keil umot en mari tisaen ekek?"

²² Eron vit risi mini vit, "Mosis eli, konavuroh kattei nau li. Keik kokilea keke meatin keil ekek, lises

envatien one mul en saki en tisa keil. ²³ Keil aviteni minau avit, 'Komai mereingeingen asa koa kula Mosis koa lah lat komai ran out Isip. Sakini, kumon ahi tai koa kilea valamun komai.' "

³⁰ Out mulan, Mosis mulomal en meten meatin keil ka viteni min keil vit, "!Kami mimumon mari tisaen tai! Ka kosa, mahina ris en vatihou nesa mahisu min Iahova. Vahera nakilea mapeah enmahisien onen keke naleletei natisa en kami ven tisaen onami." ³¹ Sakini, Mosis vina ris ven Iahova ka viteni mini vit, "!Aue li! Meatin keil ekek amumon mari tisaen tai li. Amumon ahi tai en gol ka uva netan mini. ³² Napeahik, kumon methos onom eli min keil. Ka munak em rovattei, kisulin varei isok emun ran Tus ten Moulien onom koa komutis kat isen meatin onom keil amul ien."✧

³³ Iahova vit risi mini vit, "Koakeil koa amumon tisaen va kat inau, keil enges nisulin ise ran Tus ten Moulien onak. ³⁴ Kiha kilamun meatin keil miheha en out koa naviteni tuai minuk. Kindem kati keke angelo onak helamun kami miheha. Ka kilea emun keke avong mul mai keke nisan mahien min meatin keil ekek ven tisaen one." ³⁵ Sakini Iahova san mari mesaien tai va kat meatin keil ven buluk koa asakin Eron mumoni.

34

Ahi san ris mengkatien halualim onen min me-Isrel keil
Eksodas 34:1-2,4-10,28-35

¹ Iahova viteni min Mosis vit, "Kumon ahat elu hesuval koa namumoni mulamu, ka inau nitis ris selusien keil koa namutisi mul en ahat keilu mulamu, koa keik kokopahas keilu. ² Kisak mesein tounah keil, ka visuvong, en visokon, kima nesa en Vatihou Senae. En out enek, kilomal en metok."

⁴ Sakini, Mosis ra lat ris ahat elu mun koa mahinhin tatisien. Out

mulan, vus keilu vina nesa en Vatihou Senae, suval koa Ahi meng kati. ⁵ Evus, Iahova mita netan en mahmah tai ka mulomal vesesal ven Mosis ka vothot en isen votut vit, "Inau Iahova." ⁶ Evus, Iahova ka pas Mosis ka vitehiteni vit,

"Inau navi Iahova, kei koa NAVI.*[☆] Ahi tai koa enmahisien ka more envatien mul ien.

Ahi tai koa tin taveah ka tinahos mul ien.

Ahi tai koa mum vasin hatkatien keil onen.

⁷ Anatin, nihuli kat hatkatien onak hetal min meatin keil ka titae keil heha vio ... keite teni hetovuol.

Koakeil asak kalkali, arali koteh mengkatien keil onak, ka amumon tisaen keil,

inau nakilea nitie envatien onak min keil ka numon methos en keil.

Ka mukos, nisan mahien min keil enek ven tisaen keil amumoni,

ka mahien teni heat keil eris, hetal min titae keil one emun hetokol havine keil."

⁸ Hatte tas, Mosis vita netan mini ka malingling, nan rokol atan ⁹ ka viteni mini vit, "Iahova, munak kolele tahos enau, napeahik kusil komai. Anatin keke meatin keil ekek, vate keih ramat, ka kisan methos onom eli min komai ka konaleletei natisa mun ven sakkalkalien keil onomai. Kikur vilei komai li mehemai mehehi meatin keil onom."

¹⁰ Iahova vit risi min Mosis vit, "Kosa, numon hatkatien takeih tai hetal min me-Isrel keil. En mete, numon marmari tounah keil heteisav en asa koa mul kistal en kantri sav keil. Meatin vasi keil en out netan iles marmari tounah keil koa inau, Iahova, nakilea moumoni. Keil itimanin ven numon sakien keil ikistal en kami koa hemarite vis hemarite mok."

²⁸ Mosis ro en out enek ral min Iahova avong hanumau elu (40). Ka

meneai ka vongien, rokaniantei ka romun etai tounah. Mul rei selusien ten hatkatien onen Ahi en ahat elu, koanek Mengkatien Halualim.

²⁹ Navong Mosis muris mita netan en Vatihou Senae, vus Mengkatien Halualim ral mini. Navong mita ven meatin keil, kei reingeingeni keke nan vihil veni kei selus ral min Iahova.[☆] ³⁰ Ka navong Eron ka meatin sav keil alesi mukok, ametau ka arvatei vesesal veni. ³¹ Ka navong Mosis vise ruain meatin keil, Eron ral min metai keil ten vatiamal keil umai veni, ka Mosis selus min keil. ³² Navong selus min keil evus, me-Isrel vasi keil emun umai vesesal veni, ka Mosis sani min keil mengkatien keil koa Ahi sani mini en Vatihou Senae. ³³ Navong Mosis selus evus, kav koe veinan en kaliko koa kei kilea valei retal eni. ³⁴ Ka en avong vasi koa Mosis vaha en Eim Tahisuen keke vaselus vatal min Iahova, kei kulat kaliko enek. Ka navong kistal eris, mai vitehiten tounah keil koa Ahi meng kati mini vahiteni min meatin keil. ³⁵ Navong meatin keil umai alesi, alesi keke veinan vihil. Selus evus, ling ris kaliko kav koe veinan rokol avong sav koa heha ris heselus hetal min Iahova.

40

*Ahi mita ro ral min me-Isrel keil
Eksodas 40:17-38*

Hevus, Mosis vis meatin keil ilah sanien keil one heha min Ahi keke avoumon Eim Tavolin eni ral min tounah keil teni ka eisin omon pris keil emun. Me-Isrel keil alah tounah houlu vis houlu mok mai veni. Evus, Ahi lei kan meatin elu koa meteisauen mul en keilu keke lumai luvi avat toumien, isealu Besalel ka Oholiap. Lulosil kat meatin toumien sav keil koa meteisauen mul en keil keke umon tounah keil enek hesuval koa Ahi rie min Mosis.

* **34:6:** 'Inau NAVI' (Eks 3:14) vi eis kati onen Ahi. Ka ven houhouen one, meatin keil avise Ahi en 'Iahova' koa aneite teni vi Asuv. [☆] **34:6:** Eks 20:5-6; Nam 14:18; Dut 5:9-10; 7:9-10 [☆] **34:29:** 2Kor 3:7-16

17 Sakini, en avong mulamu en avati koa mulamu en sua hau, sua kati katau en avong amemea ran out Isip, keil avat lat Mari Eim Tavolin onen Iahova. 18 Mosis sakin meatin keil avous ai keil teni ka aling kati en vulie ral min eitu keil teni. Evus, hatur ka vatiseng teni, aleh mal eni mulomal. 19 Navong alehei evus, keil aleh tavolin kav koe ai keil teni. Ka tavolin tamun, alehei mul kati, musil asa koa Ahi meng kati min Mosis. 20 Evus, vus ahat elu koa Mengkatien Halualim mul ien ka ling keilu en Bokis ten Hatkatien onen Ahi. Keil aling ai tahohaien elu lukirisil en out tate-talien ten Bokis. Ka apoh kat bokis en hoite teni. 21 Evus, alah Bokis ten Hatkatien va alingi neim en Eim Tavolin, ka rekein kaliko mul koe out koa mul ien. En sakinan enek, Mosis musil asa koa Iahova meng kati mini. 22 Mosis viteni min keil avus avet taling tounah keil ien va neim en Eim Tavolin, hae en kaliko, en usite matu. 23 Ka ling veret ten sanien onen Iahova en hoite suval koa Iahova meng kati mini. 24 Ka en usite meil, aling laet koa mulomal eni. 25 Ka en out enek, en meten Ahi, kei munit laet musil asa koa Iahova meng kati mini. 26 Ka luhu en keilu, vesesal ven kaliko, kei ling titi out ten sanien koa amumoni en gol. 27 Ling tounah koa vite tahos mul ien ka muniti musil asa koa Iahova meng kati mini. 28 Amumoni evus, Mosis vis keil arekein kaliko en voiteh ten Eim Tavolin. 29 Ka en out enek, hae en voiteh teni, vis keil aling mari ahor keke avanit sanien votut keil ien eni. Alingi evus, Mosis muas sipsip tai ka muniti eni ral min sanien votut ten uti uit keil musil asa koa Iahova meng kati mini. 30 Vis keil aling pesin takas ahe ien mul vas Eim Tavolin ka mari ahor ten sanien. Evus, amutah oai va ien. 31-32 Alingi mukok keke avong vasis koa Mosis, Eron ka natnali keil avit avaha en Eim Tavolin vuo avanit sanien en avet teni, akilea avakas

motein he vuo ale tanetan en out enek musil asa koa Iahova meng kati min Mosis. 33 Katau en tounah keil enek, Mosis sakin meatin keil amumon vieh en kaliko karahit Eim Tavolin ka ahor ten sanien. Ka en meteau teni, aleh koe en kaliko tamun. Mukonek, umen ten Eim Tavolin enek, Mosis mum vasi.

34 Evus, mahmah mita mutaluh koe Out Tahisuen karahit Eim Tavolin, ka muohien onen Iahova mita va sien Eim Tavolin enek. 35 Ven tounah enek, Mosis sakras vaha neim en Eim Tahisuen vuo en Eim Tavolin. 36 Me-Isrel keil amul ales mahmah koa mul nesa en Eim Tavolin. Navong mahmah mea, keil emun amemea, alah lat votevav keil one ka amusili. 37 Ka navong mahmah mules en out enek, keil emun amules. 38 En avong vasis koa keil amul amual, akilea ales mahmah onen Ahi mul nesa en Eim Tavolin, ka en vongien keil ales viles mai vi ahang koa vilhili.

✧ 40:34: 1Ki 8:10-11; Aes 6:4; Esek 43:4-5; Rev 15:8

Levitikas

Iahova san mengkatien keil onen en usite ten sanien votut keil

Levitikas 1:1-9

¹ Navong Iahova mul en Eim Tavolin, vise Mosis va vesesal veni ka selus mini vit, ² "Kiselus min me-Isrel keil ka kisan mengkatien keil usil sakien ten sanien min keil kihit, 'Navong meatin etai hesan buluk vuo sipsip vahi sanien onen, hekur buluk, sipsip, vuo nani tai esen. ³ Munak tai, sanien onen vi buluk, hekur buluk koa meahos koa aven heto, tounah tovuol hekula. Kei helamuni heha en metareh ten Eim Tavolin onak. Hesakini, inau, Iahova, nikur buluk koanek en usite koa vi onen keke hemal en metok. ⁴ Meatin enek heling hen en vatin buluk vatie lati keke ling tisaen keil onen mul ien. Hesakini navong buluk mat, inau nilesi keke meatin enek mal en metok ka methos onak hel ien. ⁵ Kei hou vini buluk onen en out enek ka natnali keil onen Eron koa avi pris keil itie ran minau, Iahova. Evus, hekukuvini eni heha en vali ahor ten sanien koa mul vesesal en metareh ten Eim Tavolin. ⁶ Hevus, meatin enek houul lat hiliyen buluk ka heteh lin vuseri teni. ⁷ Pris keil isak mesein av en ahor ten sanien ka initi. ⁸ Navong ahang mukan, pris keil iling revi vatin buluk, amur teni, ka vuseri sav keil teni. ⁹ Meatin enek hekas motein alen ka tina keil teni, ka pris koa mul mumon sanien enek henit lin vasi sanien keil onen en ahor ten sanien. Ka vite ten sanien enek hetahos imok minau, Iahova.'"

Ahi vit kilea min Mosis sakien koa meatin keil akilea avasan sanien sav keil one mini: suval sipsip, nani vuo ame. Ahi viteni keke meatin keil isani min pris keil avou vini ka initi en ahor ten sanien. Sanien votut keil enek hesakin methos onen Iahova hel en keil, ka ito en tomat hetal mini.

☆ **19:2:** Lev 11:44-45; 1Pit 1:16 ☆ **19:17:** Mat 18:15 ☆ **19:18:** Mat 5:43; 19:19; 22:39; Mak 12:31; Luk 10:27; Rom 13:9; Kal 5:14; Tiem 2:8

19

Iahova san mengkatien keil onen en usite ten sakien koa meatin keil imai ito en meten Ahi

Levitikas 19:1-2,17-18; 20:6-8

¹ Iahova viten selusien tai min Mosis ² vahit meseini min me-Isrel keil vahit, "I Kami mihehi votut, veni inau, Iahova, Ahi onami, navi votut! ☆

¹⁷ "Konakurtei rendemien tisa naha kat meatin sav keil koa aro vesesal venuk. Ka munak tounah tai sakin kamil millele tisa en kamil, mihetali mal eni keke hesakinuk kirmumonte tisaen. ☆ ¹⁸ Konasa kestei sakien tisa mini ka rendemien onom natisa kattei. !Vuo! Envatien onom hel en meatin sav keil hesuval koa keik em vat keik eris. ☆ Inau navi Iahova.

20

⁶ "Munak meatin tai en vati vahiles eisilin ranau keke vakur rendemien etai en koakeil akilea avaselus min ninin tisa keil; inau mun, nihiles eisiluk rani ka nirkur revitei kei hesuval meatin onak tai. ⁷ Mihesan kami minau ka miheles mihousil sakien keil koa vi votut, veni inau, navi Iahova, Ahi onami. ⁸ Mihelong kat revi mengkatien keil onak, veni inau, navi Iahova koa nasakin kami mivi votut."

Namba

6

Tokolkatien koa pris keil asani min meatin keil

Namba 6:22-27

²² Iahova viteni min Mosis vit,
²³ "Navong Eron ka natnali keitel telhesan tokolkatien min me-Isrel keil, keitel telhehiteni hemukok telhehit,
²⁴ 'Iahova hetokol kat kami ka helei kat kami.

²⁵ Iahova hetahos min kami ka more envatien onen hel ven kami.

²⁶ Iahova helele hetahos en kami ka hesan tomat onen hel ven kami.'

²⁷ "Ka munak keitel telhesan tokolkatien min me-Isrel keil en isok, anatin eli, inau nitokol kat keil."

Me-Isrel keil vasi umai ka metai keil one asan sarien votut keil min Iahova. Evus, Ahi vis Mosis helei kan koakeil amul en vatiamal onen Livae keke imai ikataun pris keil. Navong kei mumoni evus, amumon Anien ten Mul Laui. Koanek vi sua tai kati koa amemea ran out Isip. Evus, mahmah onen Ahi mea ka mulamun keil uva en out tai vesesal en out Kenan.

13

Mosis sila meatin taleisuaien keil avales out Kenan

Namba 13:1-3,17-21,25-33

¹ Iahova viteni min Mosis vit, ² "En mari vatiamal teindan elu (12), kitie lat metai keil ikeka ran hetetamen sav keil keke kisila keil iha ilei suai en out Kenan, out koa namul nasani min me-Isrel keil." ³ Sakini, en out volvol en out Paran, Mosis long kat ren Iahova ka sila metai teindan elu (12) koa amul alei kat vanggi me-Isrel keil.

¹⁷ Navong Mosis sila lat keil, viteni min keil vit, "Miheha miheka koteh out Kenan, evus, mihelei rahat hou keil en usite. ¹⁸ Mihelei vis out. ? Atan enek mukave? ?Meatin keil

avi houlu vuo arvitei houlu, keil ave keih vuo ave memerau? ¹⁹ Miheha mihelei visi. ?Out enek tahos vuo tisa? ?Meatin keil aro en taon keil koa vieh takeih karahiti vuo vieh tovuol ien? ²⁰ Mihelei vis atan. ?Kei tahos vuo tisa? ?Ka vatiai keil avi houlu vuo atovuol? Miheha en rendemien koa hetahos ka mihendem kati navong mihemai ris, mihekur kat tei heiai koa amoul en out enek." (Koanek vi avong koa hei grep keil mul men.) ²¹ Sakini, meatin keil uva ka alei suain out vasi: out volvol en out Saen koa mul en usite saot, uva arokol out Rehob, vesesal en out Hamat, en usite not.

²⁵ Meatin keil taleisuaien out amual alei vasin out Kenan avong hanumau elu (40). Evus, umai ris ²⁶ ven Mosis, Eron ka me-Isrel vasi keil koa arosin keil en out volvol ten out Paran. Navong umai ris, aviten tounah koa alesi ka arie heiai keil koa akuri. ²⁷ Keil aviteni min Mosis avit, "Komai meles out enek, ka atan teni tahos imok ka amas mul ien. Koanik vi heiai teni. ²⁸ Ka meatin keil koa amul en out enek avi avkeih keil. Taon keil one emun amariso, ka vieh keil koa karahiti keih vis keih. Ka tisa mok, meles marmari meatin keil en out enek koa atataveah koa aka en vatiamal onen Anak. ²⁹ Me-Amelek keil aro en usite saot, ka me-Hit, me-Sebus, ka me-Amor aro en hou keil. Ka me-Kenan keil aro vesesal ven atas ka out keil koa musil vali Oaisal Sodan."

³⁰ Ka Kelep mai vesesal ven Mosis en meten meatin keil, mumon keil tine merau ka vit, "!Rovaha varei, rovakur out! !Veni rokileas rovou lin keil!"

³¹ Ka meatin sav keil koa uva ral min Kelep avit, "!Vuo! Ir rorkeih-hteih rovou lin keil. Meatin keil ten out enek, ave keih imok mulin ir." ³² Sakini asakin selusien ten luvosien karahit me-Isrel keil usil atan koa uva alesi koa sakin rendemien one mot. Keil avit, "Atan enek mul san matien min koakeil aro ien. Ka koakeil vasi koa aro en out enek atataveah.* ³³ Komai meles keil ave marmarite ka atataveah, melonge

* 13:32: Sen 6:4

keke mesuval titi kal keil, ka keil iles komai hemukonek eli varei.”

14

Me-Isrel keil aseseini keke avaha avakur atan koa Ahi vat kati min keil Namba 14:1-10

¹ En vongien enek, me-Isrel keil alonge tisa houlu ka amul amuai.

² Keil asel kutut kat Mosis ka Eron avit, “Tahos imok munak komai mevamatmat en out Isip vuo en out volvol ekek. ³ ?Vensa Iahova vit vakur ir rovaha en atan ekek? U vinvini ir ka ikur ahin keil orer ka titiali keil emun. Vahit vatahos imok keke rovaha ris en out Isip.”

⁴ Sakini, aviteni min keil eris avit, “!Rovatie lat etai meatin hemai hehi hetetamen orer ka reheha ris Isip!”

⁵ Navong Mosis keilu Eron lulonge, luva netan min Iahova en meten me-Isrel keil. ⁶ Ka elu en koakeil ales out Kenan: Sosua koa natin Nan, keilu Kelep koa natin Sepuneh, keilu lulonge tisa ka lurali vas eisin omealu.

⁷ Ka luviteni min meatin keil luvit, “!Atan koa komai melesi tahos imok!

⁸ Munak Iahova hesi ven ir, kei hekur ir reheha en more atan enek, atan koa tahos imok ka amas mul ien. ⁹ Minahilestei eisilumi ran Iahova* ka minametauntei meatin keil koa amul en out enek. Ahi hesakin ir rehous keil hemaenges veni ro ral min ir ka kulat tounah koa ring koe keil tuai. Anatin, minametautei.”

¹⁰ Meatin vasi keil en out enek amul avit avoy keitel telvamat. Ka hatte tas, muohien onen Ahi kistal en Eim Tavolin onen en mete.

Ahi san mahien min me-Isrel keil vit ual tetoun sua hehi hanumau elu (40)

Namba 14:26-35

²⁶ Iahova viteni min Mosis ka Eron vit, ²⁷ “?Meatin keil ekek isel kutut kat nau hetokol nengeis? !Inau naraengon selkututien keil one vinvin! ²⁸ Milhehit mesein selusien enek min keil milhehit, ‘Navat kati hehi anatin, tounah vasi koa tisa koa lises mimul mivit namumoni min kami, kei varei numoni hemai

hehi anatin. Inau Iahova naselus. ²⁹ Kami vasi mihematmat ka teiai keil onami il retai en out volvol ekek.* Anatin, kami koa misel kutut kat nau, koa sua onami mulin hanumau (20), ³⁰ mihervatei mun en atan en out enek. Anatin keke navat kati nisani min kami, ka mihervatei ien. Kelep enges keilu Sosua luheha en out enek. ³¹ Kami mivit meatin keil ten out enek ihuli kat titiali onami keil. Ka inau nikur titiali onami keil iha keke umon teim se en atan koa kami milei seseini. ³² Ka kami, mihematmat en out volvol ekek. ³³ Titami keil iles ual tetoun en out volvol ekek sua hehi hanumau elu (40).* Ka ven mirvitei anatin minau, keil ilong mahien hetokol avong koa kami vasi mihematmat. ³⁴ Mihean hei tisaen onami sua hehi hanumau elu (40), sua tai ten avong keil koa avi hanumau elu (40) koa meatin onom keil alei vasin out enek. Miheilea inau suk ka vati vurohien onak. ³⁵ Navat kati keih keke numon tounah ekek min kami, meatin tisa keil koa mimai en rendemien tas va kat inau. Sakini, en out volvol ekek, kami vasi mihematmat. Anatin eli, inau Iahova namul naselus.’ ”

³⁶ Evus, koakeil Mosis rie lat keil keke avaha avalei suain atan enek, koakeil vasi umai ris ka asan selusien tisa va kat atan enek, ³⁷ Sakini, Ahi sakin mari mesaien tai mai ka muas keil umat. ³⁸ Ka, en meatin taleisuaian keil koa uva en atan enek, Sosua (natin Nun) keilu Kelep (natin Sepuneh) enges lumoul.

³⁹ Navong Mosis vit mesein selusien onen Iahova min me-Isrel keil, keil vasi amurang ka amurang.

⁴⁰ Sakini, out mulan, keil amemea ka asak mesein keil keke avaha avakur atan ten out Kenan, out koa hou keil amul ien. Uva mau ales Mosis ka aviteni mini avit, “Komai melei kilea tisaen onomai. Sakini, reheha rehekur atan koa Iahova vat kati min ir.”

⁴¹ Ka Mosis vit risi min keil vit, “?Vensa varei kami mimules mirali koteh mengkatien keil onen Ahi? !Misakras mivakur atan enek!

⁴² Minahatei, veni Iahova rorotei

mun vatal min kami. Minamaen vativieh keil onami anu vini kami en vaeen. ⁴³ En out enek, mihehisu min me-Amelek keil ka me-Kenan keil emun, ka keil isal vini kami hetal min naef tavaeen keil one. Keil umoni hemukok veni kami milokovein Iahova tuai. Sakini, kei emun lokovein kami."

⁴⁴ Ka avaseini keke Mosis viteni mukok, keil uva en hou keil ten out Kenan keke avakuri. Uva, avaseini keke Mosis ka Bokis ten Hatkatien Takeih onen Iahova lurmusiltei keil, lumules en out koa amumon tavolin keil ome eni. ⁴⁵ Ka me-Amelek keil ka me-Kenan keil koa amul en hou keil ekek, umai uvae ral min keil ka amu lin me-Isrel keil. Anatin, keil alikat rasilin keil soutin va rokol out koa avise en Hormah.

Evus, me-Isrel keil koa amules aviles ka amusil Mosis ka Eron koa Iahova rie lat keilu keke luvahi avat one. Amusil keilu va vio ... rokol avong aro en out volvol sua hanumau elu (40). Ka keil avisu en avong takeih keil houlu en ualien one.

20

Oai kistal ran ahahat en out memes Namba 20:1-12

¹ En avati koa mulamu ten sua hau, me-Isrel keil umai en out volvol ten out Saen, ka amumon votevav one en out koa avise en Kates. Ka en out enek, Miriam, ahinali Mosis, mat ka arahini. ² En out koa aro ien, oai tovuol ka meatin keil umai akarहित Mosis ka Eron ³ ka aselus kutut kat Mosis avit, "Tahos imok keke komai mivamatmat en hen Iahova, navong mu vini onomai keil en metareh ten Eim Tavolin onen. ⁴ ?Vensa komulamun komai memai en out volvol ekek keke mevamatmat vatal min buluk ka sipsip esomai keil? ⁵ ?Vensa komulamun komai romemea ran out Isip keke romai en out koa vi heite hon? ?Kilesi? Ekonek, anien tovuol ka heiai tovuol.* !Ka oai tovuol emun rovamuni!" ⁶ Mosis ka Eron lumea ran meatin keil ka luvati keilu en metareh ten Eim Tavolin. Luvita netan, naealu vita rokol atan,

ka lules muohien onen Iahova ritin kistal en keilu.

⁷ Iahova viteni min Mosis vit, ⁸ "Kikur eisal onom ka milhehiteni min meatin keil imai out hetas. En mete, kiselus min mari ahahat en vili kei va keke oai voue rani. En sakien enek, kisan oai min keil imuni ka min buluk ka sipsip emun keil ese."

⁹ Sakini Mosis va, kur eisal onen ran Eim Tavolin suval koa Iahova meng kati. ¹⁰ Evus, Mosis ka Eron luvise ruain meatin keil uva vesesal ven mari ahahat enek, ka Mosis selus keih min keil vit, "!Kami koa mivi uti selkututien, mihetaengonau! ? Mukave, milhekur oai ran ahahat ekek ven kami?" ¹¹ Evus, Mosis mutelan eisal koa vuli kati, muas ahahat enek eni hatte elu, ka mari oai mue rani. Sakini, meatin keil vasi amuni ral min buluk ka sipsip keil ese.

¹² Ka Iahova viteni min Mosis ka Eron vit, "Ven desien onamil enau rovinvintei keke milvahouhou en hivotutien onak en meten me-Isrel keil keke milromusil kattei asa naviteni, milhermulamuntei mun keil iha en atan koa inau navat kati min keil."

Matien onen Eron Namba 20:22-29

²² Me-Isrel vasi keil alokovein out Kates ka uva akistal en Vatihou Hor. ²³ Ekonek, en hakot ten out Edom, Iahova viteni min Mosis ka Eron vit, ²⁴ "Eron hervatei en atan koa navat kati min me-Isrel keil. Kei hemat veni kamil milromusil kattei asa nameng kati min kamil en out Meribah. ²⁵ Sakini kikur Eron hetal Eliesar koa vi natnali, mithehina en Vatihou Hor. ²⁶ Ekonek, kikulat eisin keil ten pris ran Eron, kisin eni en Eliesar. Ka Eron, kei hemat en out enek."

²⁷ Mosis musil asa koa Iahova meng kati mini. Ka en meten meatin vasi keil, keitel telvina en Vatihou Hor. ²⁸ Ka Mosis kulat eisin ten pris ran Eron ka musin en Eliesar eni. Ka en out enek, en hoi hou nesa, Eron mat.* Ka Mosis keilu Eliesar lumita ris netan. ²⁹ Navong me-Isrel vasi keil akur longlongien keke Eron

* **20:5:** Selusien kati vit "uit, fik, grep, ka pomegranit." * **20:28:** Eks 29:29; Nam 33:38; Dut 10:6

mat, keil vasi arangisi, ka araleh matien veni avong hanumau tai ka halualim emun (30).

21

Ahi sakin tetal tisa keil avat me-Isrel keil

Namba 21:4-9

⁴ Me-Isrel keil alokovein Vatihou Hor ka amusil sise koa va en Atas Tahilhili. Amumoni mukonek ven e vati avakarahit atan esen me-Edom keil. Ka navong amul semau en sise, tine tamurei. ⁵ Sakini aselus kutut kat Ahi ka Mosis avit, “? Vensa kokulat komai ran out Isip ka komulamun komai en out volvol mevamatmat? En out enek, anien ka oai tovuol varei. !Anien tisa enek, emai rovattei mun!” ⁶ Sakini Ahi sakin tetal tisa keil houlu uva ven keil ka akat houlu en me-Isrel keil umatmat. ⁷ Navong amul umatmat mukok, keil umai ven Mosis ka avit lat tisaen one avit, “Komai memum tisa navong meselus kutut kat Iahova ka keik. Kihis eli min Iahova hekulat tetal keil ihaha.” Sakini Mosis vis ven meatin keil. ⁸ Evus, Iahova viteni min Mosis vit houmon hati aean tai hekur niniven tetal ka heti kati hel en ai tai. Hesakini navong tetal heat meatin tai, helele hehina nesa helesi ka hemai ris hetahos. ⁹ Sakini Mosis mumon tetal tai en aean tai koa avise en brons ka muti kati en ai tai. Ka meatin keil koa tetal kat keil, navong alele vina nesa ales tetal enek, umai ris atahos. ^{*}

22

Asuv houlu ten out Moab vis Balaam vasesenda en me-Isrel keil

Namba 22:1-8,12-21,28-35,39-41; 23:1-12; 24:10-25

¹ Me-Isrel keil uva ka amumon votevav one en aet ten out Moab, en usite ten Oaisal Sodan koa teisav en usite koa taon ten out Seriko mul ien.

² En avong enek, asuv houlu ten out Moab, isen Balak, natin Sipor, kei longe mukave me-Isrel keil amu lin me-Amor keil ka longe mun keke

avi houlu ramat. ³ Sakini kei ka meatin keil onen ametau houlu ven keil. ⁴ Me-Moab keil aviteni min hetetamen keil onen me-Mid keil avit, “Tali meatin keil ekek, hervitei tuetin, ian vasi tounah koa mul rahat ir, asuval buluk tai koa mul kan vasi oumunai en vieh onen.”

Sakini asuv houlu Balak ⁵ sila eiloheh keil onen uva avahise Balaam, natnali Beor, koa ro en taon ten out Pethor, vesesal ven Oaisal Upretis en atan ten out Amao. Keil akur selusien onen asuv houlu Balak mai veni koa vit, “Tali meatin keil koa mariso ramat aka en out Isip. Meatin keil teni amul asien vasi out, ka amul asak avalah lat atan osor. ⁶ Keil avi houlu mok amulin ir. Sakini napeahik eli kovamai kovasesenda en keil en usite onak. Hesakini, ir rokilea rovou lin keil ka rovalikat keil avamea ran atan osor. Namul navisuk veni nakilea keke koakeil koviten tokolkatien va min keil, keil enek akur tokolkatien. Ka koakeil kosesenda en keil, asas koviteni mai kistal vi anatin.”

⁷ Navong hetetamen keil onen me-Moab keil ka onen me-Mid keil uva ven Balaam, akur uite ten sesendaen ral min selusien onen asuv houlu Balak. ⁸ Ka Balaam viteni min keil vit, “En vongien kosa, mihetos hetal minau. Ka visuvong, nihiten asa koa Iahova hehiteni minau.” Sakini hetetamen keil enek aros ral min Balaam.

¹² En vongien enek, Ahi viteni min Balaam vit, “Konahatei natal meatin keil keisom, ka konoumontei sesendaen min me-Isrel keil, veni tokolkatien onak mul en keil.”

¹³ Out mulan eris, en visokon, Balaam va ven eiloheh keil onen Balak ka viteni min keil vit, “Alha ris teim. Iahova seseini keke inau maha vatal kami.” ¹⁴ Sakini uva ris ven Balak ka avit meseini mini keke Balaam seseini vousil keil.

¹⁵ Sakini Balak sila ris hetetamen oteta keil emun koa avi houlu mok ka avi hetetamen amulin koakeil amulamu. ¹⁶ Keil emun uva ven Balaam ka aviten selusien onen asuv houlu Balak mini avit, “Napeahik

eli keke konamaentei tounah nating koek kovamai venau. ¹⁷ Nisan uite hehi houlu vis hehi houlu mok minuk, ka tounah sa koa kihis nau eni, numoni minuk. Napeahik kimai li ka kisesenda en meatin keil ekek en usite onak."

¹⁸ Ka Balaam vit kesi min keil vit, "Avaseini keke Balak hesa vasin silva ka gol ten mari eim onen minau, nasakras malong sesein etai titi selusien ten mengkatien onen Iahova. ¹⁹ Ka kami mihetos en vongien koanik hesuval tuomi keil amumoni. Hesakini, inau nakilea mailea keke Iahova hesan ris etai selusien minau mahitani min kami."

²⁰ En vongien enek, Ahi mai ven Balaam ka viteni mini vit, "Munak meatin keil ekek imai avahisuk kovaha, kisak mesei ka kiha hetal min keil. Ka kumon asas varei koa nihitani minuk." ²¹ Out mulan en visokon, Balaam sak mesein dongki esen ka musil hetetamen keil ten out Moab.

Anatin keke Ahi maen Balaam vousil hetetamen keil ten out Moab, ka Ahi lei kilea rendemien onen Balaam koa en vati mok vakur uite ten sesendaen. Ven rendemien ten metenan onen, Ahi sila angelo tai onen keke vating koe sise onen. Balaam mul rondan en dongki esen ka reingeingeni keke angelo ring koe sise. Dongki enges lesi ka vati. Navong vati mukonek, Balaam tin katiat ka muasi. Avong etel mumoni mukonek, ka Balaam mul esuk muasi keih.

²⁸ Evus Iahova sakini dongki kilea vaselus, ka viteni min Balaam vit, "?Namumon sa minuk? ?Vensa komuas nau hatte etel?"

²⁹ Balaam vit kesi mini vit, "Veni keik kosakinau namemou vareis en meten hetetamen keil ekek. Vahit makur naef, kosa, masahuk kovamat."

³⁰ Dongki vit kesi mini vit, "Inau navi vati dongki etin koa komul komuloh eni lises en moulien onom. ?Mukave, namumon sakien koanik minuk mulamu?"

Balaam vit, "Vuo."

³¹ Evus, Iahova maen Balaam les angelo onen vatimal ral min naef onen. Navong Balaam lesi, mot va netan ka nan rokol atan.

³² Evus, angelo vis katiati keih vit, "?Vensa komuas dongki esom hatte etel mukok? Numai mating koek veni sise onom romaltei en meten Ahi. ³³ Ka dongki esom les inau ka viles hatte etel va en usite. Vahit varvilestei, inau mou vinik ka maen dongki vamoul vaha."

³⁴ Balaam vit kesi mini vit, "Inau namumoni eli romaltei. Nareingeingeni keke keik kovatimal en sise kovating koe inau. Ka ekek, munak kovit tisa keke inau maha, niha ris teim."

³⁵ Ka angelo viteni vit, "Kiha hetal meatin keil ekek, ka kihiten asas varei koa navitani minuk kovahitani." Sakini Balaam musil ris keil uva.

³⁹ Ka Balaam va ral min Balak en taon ten out Husot. ⁴⁰ Ekonek, Balak muas buluk ka sipsip keil ka san hatte koa min Balaam ka hetetamen keil emun koa uva ral mini.

⁴¹ Out mulan eris, asuv houlu Balak mulamun Balaam luvina en hou ten out Bamot-Baal. En out enek, Balaam kilea vales tei en me-Isrel keil.

23

¹ Evus, Balaam viteni min Balak vit, "Umon avet tasanien votut oulu (7) ekok, ka kikir buluk oulu (7) ka sipsip emun koa vi meahos hehi oulu (7)."

² Balak mumoni suval koa kei viteni, ka keilu Balaam, lumumon sanien en buluk ka sipsip en avet retai keil ten sanien, ka lumunit keil. ³ Evus, Balaam viteni min Balak vit, "Kilomal ekok hetal min sanien votut onom. Ka inau, maha malei visi keke Iahova vahisu vatal minau. Asas koa hehothot eni minau, nimai ris nihitani minuk." Sakini, kei enges vina nesa en hou. ⁴ Ekonek, Ahi visu mini ka Balaam viteni mini vit, "Inau namumon ahor ten sanien

☆ 22:21: 2Pit 2:15; Siud 1:11; Rev 2:14

oulu (7) ka namunit retai en buluk ka sipsip keil ien.”

⁵ Iahova viteni min Balaam selusien koa heha hehiteni min Balak. ⁶ Evus, kei va ris, les Balak mules mulomal vesesal ven ahor ten sanien onen ral hetetamen keil ten out Moab. ⁷ Balaam vit mesein ren Ahi vit:

“Asuv houlu Balak kur nau ran hou keil ten out Aram en usite ist.

Kei vise inau vit, ‘Amai selus en usite onak.

!Kisesenda en me-Isrel keil!’

⁸ Hemukave nisesenda en koakeil koa Ahi rosesendatei en keil? Nasakras masan mahien min koakeil Iahova rosantei mahien min keil.

⁹ Navong naro en hoi hou nesa, nakilea matapehai en keil, namul en vatihou nesa ka nalei usil keil.

Keil avi meatin sase enges, akilea keke tokolkatien mul en keil mulin kantri savsav keil.

¹⁰ Vatiamal keil koa akikistal ran Siekob avi houlu suval vulimeas; me-Isrel keil, asakras avahuli keil.

Navong moulien onak hevus, ek vat keite teni hesuval tai en meatin keil ekek onen Ahi.

Ek vati nimat en tomat hesuval koakeil enek koa amutolas en meten Ahi.”

¹¹ Evus, asuv houlu Balak viteni min Balaam vit, “? Komumon sa minau? Nakuruk kumai ekok kovasesenda en koakeil avi vativieh ral nau, ka keik kosan tokolkatien esuk min keil.”

¹² Ka Balaam vit risi mini vit, “Inau nihiten asas varei koa Iahova viteni minau maselus eni.”

Asuv houlu Balak kur Balaam luvina en hou elu sav eris keke Balaam vasak visi vasesenda en me-Isrel keil ien. Ka en avong vasi, Iahova maeni vasan selusien ten tokolkatien enges va min keil.

24

¹⁰ Navong Balak raengon selusien onen Balaam, pulin hen en vurohien ka viteni mini vit, “!Navisok kovasesenda en koakeil avi vativieh minau, ka avong etel ekek, keik korokol kat keil! ¹¹ !Keitinek, kiha ris teim! Inau navat kati nisan uite minuk, ka Iahova sakinuk kosakras kovakuri.”

¹² Balaam vit kesi mini vit, “Inau naviteni tuai min eiloheh keil onom koa kosila keil umai venau keke ¹³ avaseini kisan minau silva ka gol vasi keil koa mul en mari eim omom, inau nasakras malong ras mengkatien onen Iahova. Anatin, nasakras moumon etai tounah koa tahos vuo tisa inau sasok enges, ka nakilea nihiten asas koa Iahova viteni minau mahiteni.”

¹⁴ Evus, Balaam viteni min Balak vit, “Kosa, inau niha ris ven meatin onak keil. Ka hekatau niha, inau nisan selkatien minuk usil asa koa me-Isrel keil umoni min meatin keil onom en avong koa veite veah.”

¹⁵ Evus, kei vit mesein ren Ahi enek mini vit:

“Koanik vi selusien onen Balaam natin Beor, selusien onen meatin koa lei kilea en tounah.

¹⁶ Koanik selusien onen kei koa mul long kilea selusien onen Ahi, ka mul kur ileilien ka ven Ahi ten out nesa.

Selusien enek ka ven kei koa les matil vovoien keil ka romatildei,

koa kur leisanien ka ven Ahi ten Keihoen:

¹⁷ Inau nalele soutin, en avong keil koa hemai veah, ka nales kantri ten out Isrel.

Nales asuv houlu tai koa hekistal ien koa hesuval hitu koa vihil tahos imok,

kei hekistal hehina nesa helosil kat me-Isrel keil.

Hou vasin hetetamen keil ten out Moab,

ka hou lin vasi meatin keil ten out Set.

¹⁸ Kei hou vini me-Edom keil ka hesakin me-Seir keil itovuol emun.

Houmon atan ese hemai hehi onen,

ka keihoen onen me-Isrel keil
hel lises.
19 Kei koa heka ran me-Isrel keil
hehitan en koakeil avi va-
tivieh eni,
ka u vasin meatin sav emun keil
ten taon ten out Ir koa amoul
amules.”

25 Evus Balaam mea ka va ris teim
sen. Ka Balak emun, va ris en sise
onen.

27

*Ahi rie lat Sosua vamai vakur
vulin Mosis*

Namba 27:18-20,22-23

18 Avati keil muli, ka Iahova viteni
min Mosis vit, “Kikur Sosua,[☆] natin
Nun, koa vi tinahos ka ninin onak
mul ien. Kitokol kati 19 ka kumoni
helomal en meten pris Eliesar ka
en meten meatin vasi keil. Ka
navong komumoni mukok, kihit me-
seini min keil keke kei hekur vulum.
20 Ka hiasuvien koa mul en hem,
kisan hatte tai mini vasakin me-Isrel
keil ilong kati.”

22 Sakini Mosis musil asa koa Ia-
hova meng kati mini. Kei ling Sosua
mulomal en meten pris Eliesar ka
en meten meatin emun keil. 23 Ka
musil ren Iahova, Mosis rokol kati
ka vitehiteni keke kei hekur vulin.[☆]

Duteronomi

6

*Mosis sel kat me-Isrel keil
Duteronomi 6:4-7; 7:1-11; 8:2-3,11-20; 11:18-19,26-28; 18:9-13*

⁴ Ka navong Mosis mulomal en meten me-Isrel keil, sel kat keil vit, “!Me-Isrel keil, mihelonge! Iahova, kei tanges varei vi Ahi orer. ⁵ Emi hehat Iahova koa vi Ahi onami en tinomi, en moulien vasi keil onami, ka en umen vasi keil onami. ⁶ Emi navobongentei mengkatien keil koa nisani min kami kosa. ⁷ Ka mihehiseini min titami keil. En avong vasi, mihehitehiteni min keil: navong miheto teim ka navong mihoual; navong miheseh, ka navong emun mihoum.

7

¹ “Iahova, Ahi onami, helamun kami miheha en atan koa mivaha mivato ien. En out enek, vangi meatin keil oulu (7) aro ien. Keil vasi avi houlu mok ka akur keihoen mulin kami: me-Hit keil ka me-Kirkas keil; me-Amor keil ka me-Kenan keil; me-Peres keil ka me-Hiv keil; ka me-Sebus keil emun. Ka navong mivaha en out enek, Ahi helikat rasilin keil vasi ran out enek. ² Navong Iahova, Ahi onami, heling keil heha en hemi, mihou vasin keil imatmat. Anatin, navong moulien one hel en hemi, minoumontei hatkatien ten tomat natal min keil. !Vuo! Emi namahistei keil.

³ “Minatetalihetei natal min keil ka minamaentei titami keil anate-talihetei natal min keil, ⁴ veni keil akilea ilamun titami keil iha soutin ran Iahova ka iha netan min ahi sav keil. Munak hemukonek, hatte tas, Iahova hevuroh kat kami ka hou rasilin kami. ⁵ Hesakini mihoumoni hemukonek: ahor ten sanien one, mihou rasilini; ahah lou keil one, mihou pahasi hemahoi; ai lou keil one, miheta kokotehei; ka nana

keil one, mihesoni heha en ahang. ⁶ Mihoumoni hemukonek ven koa Iahova, Ahi onami, mumon kami mivi votut ka mivi onen. En vangi meatin keil ten out netan, Iahova rie lat kami keke mivi onen enges varei, miteisav ran meatin sav keil.

⁷ “Iahova rolei kantei kami ka rolingtei envatien onen val en kami veni mivi houlu mok en vangi meatin sav keil. !Vuo! Veni en out netan, mivi havivi mok en vangi meatin sav vasi keil. ⁸ Ka mukos, Iahova, envatien onen mul en kami ka en vat vousil kat hatkatien takeih koa mumoni ral min avu onami keil telamu. Ven koanik, kei mutut kami ka kulat kami ran hen asuv houlu ten out Isip. ⁹ Sakini mihendem kati keke Iahova, Ahi onami, kei tanges vi anatin. Kei, en rovobongentei hatkatien keil onen. !Vuo! Lises kei musil kati. Koakeil e vati ka amusil kat mengkatien keil onen, kei houn vasin hatkatien takeih onen ka hetie lat envatien onen min keil: min koakeil ten avong kosa, ka min koakeil ikatau veah heha vio ... keite teni hetovuol. ¹⁰ Ka Ahi roka merautei, koakeil aseseini, hesan mahien min keil hekalah. ¹¹ Hesakini, mihelosil kat kami keke mivalong kat tounah vasi koa navisein kami eni. Hihiseien keil ka mengkatien keil vasi koa nasani min kami kosa, mihousil kati hekeih.

8

² “Mihendem kat sise koa taveah en out volvol koa Iahova mulamun kami eni sua hanumau elu (40). Ka en avong keil enek, Iahova san sakvisien keil mai en kami keke helei kilea rendemien onami: mihe-sak mesein kami keke mivalong kat mengkatien keil onen vuo miherlong kattei. ³ Kei sakin rendemien onami vita netan navong maen amai kat kami. Ka katau eni, san manna mikani. Manna enek vi heite hau, rosualtei anien sav keil koa kami vuo avu onami keil avaan kilea en avong mulamu. Kei mumoni mukonek vit vahisein kami keke meatin romoultei en anien enges. !

✧ 6:4: Mak 12:29; 1Tim 2:5; Tiem 2:19 ✧ 6:6: Dut 11:18-20 ✧ 7:1: Umen 13:19 ✧ 7:5: Dut 12:3

Vuo! Meatin mul moulen en selusien keil vasi koa ka en ren Iahova.✧

11 “Mihelei kati keke emi navobongentei Iahova, Ahi onami. Minalokoveintei mengkatien keil onen koa nasani min kami kosa. Mihelong kat keil vasi.✧ 12 En avong koa hemai, vangomi hehil ka miheto hetahos en more eim keil koa mihoumoni. 13 Buluk ka sipsip esomi keil imai ihi houlu mok ka moulien onami hehilelau en mani ka tounah sav emun keil. 14 En avong enek, minavutte kami. Emi navobongentei keke Iahova, Ahi onami, kei kulat kami mimaluv ran hen me-Isip keil navong mivi slev keil veah. 15 Kei varej mulamun kami en mari out volvol, out koa tisa mok koa tetal keil ka skopion keil amul ien. Oai emun tovuol ien, ka kei mumon oai kistal en ahah tai keke mimuni. 16 En out volvol enek, kei san manna mikani, anien tai koa avu onami keil telamu areingeingeni. Ka kei san avong takeih min kami vasak vis kami ka houmon rendemien onami heha netan. Mumoni mukonek vasakini, en keite teni, kilea vatokol kat kami en mormore tounah keil. 17 Hesakini, minandemtei minahit kami mikur tounah houlu en keihoen onami enges. 18 Mihendem kati keke Iahova, Ahi onami, kei enges san keihoen min kami mikilea mivahilelau en tounah keil. Kei mumoni mukok ven kei musil kat hatkatien takeih koa mumoni ral min avu onami keil telamu. 19 Emi navobongentei Iahova, Ahi onami, vuo minahilestei minousil ahi sav keil ka minahatei netan min keil. Munak mihoumoni hemukonek, miheilea keke kami vasi mihematmat. 20 Munak mirlong kattei Iahova, kei hou rasilin kami. Anatin, houmoni min kami vati sakien keil koa houmoni min vangj meatin keil koa aro en atan koa miheha ien.

11

18 “Mihendem kat mengkatien keil enek, ka mihekur kati en moulien onami. Mihetis keil,

✧ 8:3: Mat 4:4; Luk 4:4 ✧ 8:11: Hos 13:5-6
19:31 ✧ 18:13: Mat 5:48

ka mihepar kati hel en hemi ka en vatumi keke mihendem kati lises. 19 Mihehiseini min titami keil. Anatin, en avong vasi, mihehitehiteni min keil: navong miheto teim ka navong mihoual; navong miheseh, ka navong emun mihoum.

26 “Kosa, naling sise elu en metomi: sise ten tokolkatien ka sise ten mahien. 27 Munak mihelong kat mengkatien keil onen Iahova, Ahi onami, koa nasani min kami kosa, kei hetokol kat kami. 28 Ka munak mihermusiltei mengkatien keil enek ka mihiles ran Iahova keke miheha netan min ahi hau keil, Iahova hesan mahien houlu heha kat kami.

18

9 “Navong miva en atan koa Iahova, Ahi onami, mul sani min kami, minousiltei sakien onen vangj meatin sav keil koa amul en out enek koa atisaso en meten Ahi. 10 Minalingtei titami keil en ahah ten sanien ka minanittei keil ien. Minoumontei sakien ten lingling temat, minahotin vistei asa koa hemai heka en tounah keil koa amul akistal en out netan, ka minoumontei sakien ten eimas.✧ 11 Minoumontei vati sakien ten masing, tukoi vuo mae. Ka minahistei tounah ran ninin onen meatin keil koa umat tuai.✧ 12 Iahova, Ahi onami, tin kat vati meatin koa musil sakien keil enek, keil avi amus en meten. Kei hou rasilin vangj meatin keil ran atan enek veni keil amumon vati sakien keil enek. 13 Sakini, mihousil kat revj Iahova, koa vi Ahi onami.”✧

Ahi vat kati keke hesan provet tamun koa hesuval Mosis

Duteronomi 18:14-22

14 Evus, Mosis viteni vit, “En atan koa misak mesein kami mivakuri, meatin koa, amusil sise ten sakien ten lingling temat ka avotin vis asa koa hemai ka en tounah keil koa amul akistal en out netan. Ka

✧ 18:10: Lev 19:26; Eks 22:18 ✧ 18:11: Lev

Iahova, Ahi onami, kei romaentei kami mivoumoni. ¹⁵ Sakini, kei hesan provet tai hesuval nau heka ven onami keiles, ka kami mihelong kat ren.✧

¹⁶ “Navong milah ruai en Vatihou Senae, mipeahi keke mivarlongtei mun ren Ahi ka mivarlestei mun mari ahang onen veni kami mimetau minamatmat. ¹⁷ Ka Iahova viteni minau vit, ‘Asa koa aviteni mal. ¹⁸ Inau nisan provet tai hesuvaluk heka enges ven one keil. Nihiteni mini asa koa hehiteni ka tounah vasi koa inau nameng kati mini, kei hehit meseini suk min meatin keil. ¹⁹ Kei heselus en isok ka inau nisan mahien min meatin koa seseini valong kat ren.✧ ²⁰ Ka munak provet tai heselus en etai tounah koa inau narviteni mini, kei hemat hehinati. Vati hetas en provet emun koa heselus en isen ahi sav keil.’ ²¹ ?Ka kami miheilea keke selusien onen provet tai rokatei ven Iahova hemukave? ²² Munak provet tai heselus en isen Iahova, ka asa viteni romaitei vahi anatin, miheilea keke koanek rovitei selusien onen Iahova. Provet enek selus enges en rendemien onen, ka kami minametauntei.”

26

Sakien ten avasan moei anien ten ah one keil min Ahi

Duteronomi 26:1-3,9-11; 31:7-8

¹ “Navong mikur atan koa Iahova, Ahi onami, mul sani min kami ka mimumon teim onami mul ien, ² hetetai en kami heling tei moei anien en tounah vasi koa imoul en ah ese keil, ka mihelingi en atuvoi ka mihekuri miheha en out koa Iahova, Ahi onami, hetie lati keke kei heto ien.✧ ³ Miheha ven pris koa lei kat out en avong enek, ka mihehiteni mini mihehit, ‘Inau mahitehiteni en meten Iahova, Ahi onak, keke narokol atan tuai koa kei vat kati hesani min avu orer keil telamu.

⁹ Kei mulamun ir romai ekok ka san atan ekek min ir, atan koa tahos imok ka amas mul ien. ¹⁰ Kosa nalahi mai ven Iahova moei anien koa kei sani min ir.’ Evus, miheling atuvoi ten anien netan en meten Iahova ka miheha netan mini. ¹¹ Mihemasmas Iahova, Ahi onami, ven mormore tounah koa kei sani min kami ral min koakeil en teim sami. Ka koakeil en vatiamal onen Livae ka koakeil emun ten kantri sav koa aro ral min kami, mihemaen keil iapil hetal min kami en mari ale enek.”

31

⁷ Navong Mosis selus min me-Isrel keil evus, vise Sosua mai ka viteni mini en meten me-Isrel keil vit, “Kilomal hekeih ka konametautei. Keik enges varei keke kilamun meatin keil ekek mihekur atan koa Iahova vat kati min avu one keil telamu. ⁸ Iahova kei enges helamunuk ka heto venuk. Kei houmon vasi asas koa vat kati minuk, kei sakras valokoveinuk.✧ Sakini konandemkotei ka konametautei.”

34

Matien onen Mosis
Duteronomi 34:1-9

¹ Navong Mosis selus min me-Isrel keil evus, mea ran out Moab koa vi aet, ka veou vina en hoi Vatihou Nebo nesa. Vina nesa mok en Vatihou Piska en usite va taon ten out Seriko. Ekonek en hoi hou nesa, Iahova rie lat atan vasi keil mini: atan koa hehi onen Kilead koa mul en usite koa saot rokol hakot ten atan koa hehi onen Dan koa mul soutin en usite koa not. ² Iahova rie lati mini atan vasi keil koa hehi onen Navtali, atan koa hehi onen Efrem ka Manase, atan koa hehi onen Sudah, ka lesi va va vio ... rokol out koa meteiai vanu ien en Atas Medeterenia. ³ Kei les hakot ten atan koa hehi onen Sudah koa mul en usite saot, va rokol mari aet koa mul luhu en Soar ka taon ten out Seriko koa avise en ‘taon ten vati vipi keil.’ ⁴ Evus, Iahova

✧ 18:15: Umen 3:22; 7:37 ✧ 18:19: Umen 3:23 ✧ 26:2: Eks 23:19 ✧ 31:8: Sos 1:5; Hib 13:5

✧ 34:4: Sen 12:7; 26:3; 28:13

viteni min Mosis vit, “Koanik vi atan koa navat kati ven Ebrahim, Aesak ka Siekob keke nisani min vatiamal keil one.* Namaeni kolezi soutin, ka narmaentei keik kovaha en out enek.”

⁵ Ka en out enek, en atan ten out Moab, Mosis, koa vi eiloheh onen Iahova mat musil selusien onen Iahova. ⁶ Iahova rahin Mosis en poal tai en out Moab, en usite va en taon ten out Betpeor. Ka meatin tovuol vailea out kave kati kei rahini ien rokol kosa. ⁷ Navong Mosis mat, avaseini keke sua onen vi handred tai ka hanumau tai (120), aven keih enges ka meten keilu tahosis. ⁸ Me-Isrel keil araleh matien veni avati tai en aet ten out Moab.

⁹ Navong arangis Mosis evus, Sosua, natnali Nun, koa Mosis rokol kati, mai kur vulin. Iahova sakini vilelau en meteisauen. Ka me-Isrel keil along kat Sosua ka amusil kat mengkatien keil koa Iahova sani min keil ka en Mosis.

Sosua

*Ahi meng kat Sosua keke vakur
atan ten out Kenan
Sosua 1:1-9*

¹ Katau en matien onen Mosis koa vi eiloheh onen Iahova, Iahova selus min Sosua, natin Nun vit, ² “Mosis koa vi eiloheh onak mat tuai. Sakini kosa, kisak meseinuk, keik ka me-Isrel vasi keil, ka mihou koteh Oaisal Sodan ka miheha en atan koa namul nasani min keil. ³ Suval koa navat kati min Mosis, atan vasi keil koa mihoual ien, inau nasani tuai min kami. ⁴ Hakot keil ten atan onami mul en out volvol en usite saot vina rokol vatihou keil ten out Lebanon en usite not; ka en mari Oaisal Upretis en usite ist, atan vasi keil onen me-Hit keil, va rokol Atas Medeterenia en usite wes.

⁵ “En avong vasi komoul koro, out vasi koa kiha ien, vangi meatin sav keil hetovuol helinuk. Inau, nito venuk hesuval koa naro ral min Mosis. Anatin, inau nito hetal minuk lisenges ka nasakras malokoveinuk. ⁶ Rendemien onom hekeih ka konametautei, kilomal hekeih veni keik kihi avat onen meatin keil enek ka kilamun keil iha ikur atan koa navat kati min avu one keil telamu. ⁷ Anatin, rendemien onom hekeih ka konametautei. Kilei katuk keke kusil kat mengkatien vasi keil koa eiloheh onak Mosis sani minuk. Konasesein etai mengkatien keil enek ka tounah vasi keil koa kum visi en out vasi kiha ien, hekistal hemai hehi anatin. ⁸ Tus ten mengkatien keil, kihuli lises en meten meatin keil. Kindem usili meneai ka vongien. Hemukonek, kokilea kovoum vousil asa koa amutisi mul ien. Hesakini tounah vasi koa kiling hem eni hekur aneite ka asa koa kum visi hekistal hemai hehi anatin.

⁹ “Anatin, navit mahit risi minuk keke rendemien onom hekeih ka

konametautei. Tinom namaleileitei vuo konandem maenuktei, veni inau, Iahova, Ahi onom, nito venuk en out vasi kiha ien.”

2

*Sosua sila meatin keil taleisuaien
uva en out Seriko
Sosua 2:1-24*

¹ Evus, Sosua sila meatin elu taleisuaien ran out Akasia, out koa aro ien. Meng kat keilu keke luvalei suain atan ten out Kenan, ka luhelei revu mok taon ten out Seriko. Navong luva ka lurokol taon enek, luva luro en teim tai onen hoeaso tai, isen Rehab. ² En vongien enek, asuv houlu ten out Seriko raengoni keke me-Isrel elu lumai luvalei suai en out. ³ Sakini, san selusien koanik va ven Rehab koa vit, “!Meatin elu koa lumul en teim onom, lumai luvalei suai en out vasi! !Lah lat keilu luvasital!”

⁴⁻⁶ Ka navong raeng kotehei keke meatin keil onen asuv houlu avamai veni, Rehab kur meatin keilu enek ka kav koe keilu en vangi flakis* koa ling revu en hoi eim onen. Sakini, navong meatin keil onen asuv houlu umai avisi, kei vit, “Anatin, meatin oteta keil umai en teim onak ka inau narkileatei keke keil ten out kave. Ka keilu lulokovein teim sak navong meteiai munu ka akoteh en meteau ten taon. Inau narkileatei luva kave. Ka munak mihekatau sil keil hekalah, mikilea mivatokol keil.” ⁷ Sakini meatin keil onen asuv houlu, alokovein taon ka akoteh en meteau. Keil uva amul alekat me-Isrel keilu taleisuaien uva soutin rokol out koa sise ka pas Oaisal Sodan.

⁸ Navong meatin keilu taleisuaien rusak mesein keilu luvamatil, Rehab vina nesa en hoi eim, sao en keilu ⁹ ka vit, “Nakilea keke Iahova san atan ekek min kami. Meatin vasi keil en kantri ekek ametau vareis en kami. ¹⁰ Komai melonge mukave Iahova mumon Atas Tahilhili memes ven kami navong mimul

✧ 1:3: Dut 11:24-25 ✧ 1:5: Dut 31:6,8; Hib 13:5 ✧ 1:6: Dut 31:6,7,23 ✧ 2:1: Hib 11:31; Tiem 2:25 * 2:4-6: Flakis vi oumunai tai koa vatte taveah rokol mita tai ka tahos avoumon eisin eni. Alingi en hoi eim keke meteiai vaani suval heih. ✧ 2:10: Eks 14:21

milokovein out Isip.✧ Melonge mun mukave mimu vini Sihon ka Og, asuv houlu keilu ten out Amor en out ist ten Oaisal Sodan.✧ ¹¹ Komai memetau houlu navong melonge mukok, ahang onomai mat varei ka keihoen onomai vasi tovuol emun, Anatin eli, Iahova, Ahi onami, kei vi Ahi ten out nesa ka ten out netan. ¹² Kosa milhehat kati minau en isen Iahova keke milhoumoni min onak keil hetahos hesuval koa inau namumoni min kamil. Ka milhoumon etai metai minau keke malei kilea ka maling desien onak en kamil. ¹³ Milhehat kati minau keke navong meatin keil onamil imai ekok, milhoutut tata ka mama onak, tuak keil ka tukahin keil, hetal min one keil emun. !Milnamaentei anou vini komai li!"

¹⁴ Keilu luviteni mini luvit, "Iahova hekur moulien onomal munak melhermumonte tounah koa melviteni. Munak kirvitentei min meatin etai asa koa melmumoni, melvat kati minuk keke navong Iahova hesan atan ekek min komai, milhoumoni hetahos minuk, milhehi anatin en selusien keil onomal."

¹⁵⁻¹⁶ Rehab viteni vit, "Milhehina lah en hou keil keiva veni meatin onen asuv houlu anahotin kamil. Milheto suai en out enek avong hetel hetokol avong keil imai ris. Hekatau suk, milkilea milvaha en sise onamil." Eim koa Rehab ro ien amumoni kapil ral min vieh ten taon koanik. Sakini navong aselus evus, kei ling viau ka en titi metareh ten eim onen, ka maen lumali lusuvul ien luvita netan luva.

²² Meatin keilu taleisuaian luva en hou keil ka luro suai. Meatin keil onen asuv houlu, alekat keilu en out vasi avong etel, ka arvotintei keilu. Sakini uva ris en out Seriko. ²³ Evus, meatin keilu taleisuaian lumita netan ran hou keil, lumu koteh Oaisal Sodan ka luva ris ven Sosua. Navong lulesi, luvitehiteni mini tounah vasi koa kistal ven keilu. ²⁴ Ka luviteni mun luvit, "Komal melkilea keke Iahova sa vasi atan enek min ir.

Meatin vasi ten out enek ametau vareis en ir."

3

Me-Isrel keil amu koteh Oaisal Sodan

Sosua 3:5-6,14-17; 5:1

⁵ Sosua viteni min meatin keil vit, "Mihesak motein moulien onami, veni visuvong, Iahova houmon merikel keil hekistal en metomi mihelesi." ⁶ Evus, kei viteni min pris keil avakur Bokis ten Hatkatien onen Ahi ka iha hetali ilamu en meatin keil. Ka amumoni suval koa kei viteni.

¹⁴⁻¹⁵ Avong koanek vi avong tasuhutien, mal en avong koa oaisal mul mue mariso. Meatin keil alokovein out aro ien keke avou koteh Oaisal Sodan, ka pris keil avous Bokis ten Hatkatien onen Ahi amulamu en keil. Navong pris keil aling ale vita en oaisal, ¹⁶ oai vati ka romuetei mun. Kei vileral out tas nesa soutin neli, vesesal en taon ten out Adam ka taon ten out Saretan. Koanik sakin sise ten oai memes, oai romuetei mun vatokol atas. Ka meatin keil akilea avoual kotehei en out vesesal en taon ten out Seriko. ¹⁷ Ka navong meatin keil amual koteh atan tames, pris keil koa avous Bokis ten Hatkatien onen Ahi amulomal luhu en atan tames en Sodan rokol avong meatin vasi keil arokol usite.

5

¹ Longlongien keke Iahova mumon Oaisal Sodan memes rokol avong me-Isrel vasi keil amual kotehei ka vasi out. Rokol asuv houlu vasi keil ten out Amor koa amul wes ten Oaisal Sodan, ka rokol asuv houlu keil emun ten out Kenan koa aro vesesal en Atas Medeterenia. Ka navong alonge, ahang one mat varei ka ametaun keil houlu.

Vekahoi en out Kilkal

Sosua 5:2-12

² Evus, Iahova viteni min Sosua vit, "Kumon tei naef en ahat takan koa avise en flint ka kumon vekahoi en me-Isrel keil koa arvi vekahoitei

✧ 2:10: Nam 21:21-35

veah.”³ Sakini Sosua mumoni suval koa Iahova meng kat kei eni. Ka kei mumon vekahoi en me-Isrel keil en out tai koa avise en Hou ten Vekahoi.⁴⁻⁶ Mulamu, en avong me-Isrel keil alokovein out Isip, meahos vasi keil avi vekahoi tuai. Ka ven keil enek along ras Iahova, meahos keil koa avinvin avahu en avong enek umatmat en ualien one en out volvol.* Suval koa Iahova viteni, kei romaentei keil avales atan koa vat kati min avu one keil, atan koa tahos imok ka amas mul ien. Sakini me-Isrel keil amual koteh out volvol sua hanumau elu (40), ka tivava one keil koa meahos arvatei en vekahoi.⁷ Sakini koakeil enges avi heite hau en avong enek, Sosua mumon vekahoi en keil veni arvatei veah en vekahoi.

⁸ Navong amumon vekahoi evus, me-Isrel keil vasi aro out tas en votevav keil one rokol avong manu one mah.⁹ Iahova viteni min Sosua vit, “Kosa nakulat memouen ten out Isip ran kami, out koa mivi slev keil ien.” Sakini out enek avise en ‘Kikal’ koa aneite teni vi ‘kulati,’ ka eis enek mul veah rokol kosa.

¹⁰ Navong me-Isrel keil amul veah en out Kikal, en mari aet vesesal en out Seriko, keil amumon mari ale ten Anien ten Mul Laui. Amumoni en mendilah en avong teindan ehat (14) en avati Aviv.*¹¹ Out mulan eris, akan rohtoh en anien ten out Kenan. Alengas uti uit ka akan veret koa is tovuol ien.¹² En avong enek varei, manna rorivtivei mun, ka me-Isrel keil arkantei mun. Avong koanek va, keil akan anien keiles koa amoul en atan ten out Kenan.*

6

Ahi san taon ten out Seriko va min hen me-Isrel keil

Sosua 6:1-17,20-25

¹ En taon ten out Seriko, meteau mules koteh ka meatin tavaeen keil keosil kati keke me-Isrel keil irvatei neim. Amumoni meatin tovuol vaha neim vuo vamea hae rani.² Ka

Iahova viteni min Sosua vit, “Inau nasa lat taon ten out Seriko vaha en hem, ral min asuv houlu ka meatin keil tavaeen teni.³ Keik ka meatin keil tavaeen onom mihekarahit mari taon enek avong hetas en avong vasi hetokol avong ahetai (6).⁴ Ka pris oulu (7) ikur hon ten mari sipsip ka uhi ilamu en Bokis ten Hatkatien onen Ahi.* Ka en avong oulu (7) teni, keik ka meatin tavaeen keil onom miheha mihekarahit taon avong oulu (7) navong pris keil il uh hon keil one.⁵ Evus, pris keil uhi hekeih hatte hetah ka hetaveah. Ka navong miraengoni, meatin vasi keil imakul hekeih, ka mari vieh ten taon hemerangle. Hesakini meatin tavaeen keil onom akilea ika mal iha neim en taon enek.”

⁶ Sakini Sosua vise ruain pris keil ka viteni min keil vit, “Mihekur Bokis ten Hatkatien ka kami oulu (7) mihekur hon onami ka miheha mihelamu eni.”⁷ Evus, kei meng kat meatin keil keke aval avakarahit mari taon ten out Seriko. Ka meng kat vangi meatin tavaeen keil iha ilamu en Bokis ten Hatkatien onen Iahova.

⁸ Ka suval koa Sosua viteni min meatin keil, pris keil oulu (7) amuh hon one ka ilamu en Bokis ten Hatkatien.⁹ Ka meatin keil tavaeen, vangite tai akaka amulamu en pris keil, ka vangite tai akaka akatau en Bokis ten Hatkatien. Ka hon keil, pris keil amuhi muleleh.¹⁰ Ka Sosua meng kat meatin keil keke anamakulitei mau ka anahiten etai selusien hetokol avong kei hehiteni min keil.¹¹ Sakini meatin keil enek akur Bokis ten Hatkatien onen Iahova ka akarahit mari taon enek heite tas. Evus, keil umai ris en out koa amumon votevav one mul ien ka akur vongien en out enek.

¹² Out mulan eris en avong elu eni, en visokon semau, pris keil avous Bokis ten Hatkatien onen Iahova.¹³ Keil uva amual amusil vati sakien koa amumoni mulamu: meatin keil tavaeen amual amulamu, ka pris

* 5:4-6: Nam 14:28-35 * 5:10: Aviv vi avati koa mulamu en kalenda onen me-Isrel keil.

* 5:10: Eks 12:1-13 * 5:12: Eks 16:35 * 6:4: Navong amuh hon ten mari sipsip, araengoni suval amaru ka keih imok.

keil koa, amuh hon one akatau en keil. Evus, pris keil koa mun, avous Bokis ten Hatkatien, ka vangí meatin tavaeen keil akatau en keil vasi. Ka hon keil, pris keil amuhi muleleh. ¹⁴ En avong elu enek, amual rahit eris taon, ka uva ris en out one. Amumoni mukonek rokol avong ahetai (6).

¹⁵ Out mulan en avong oulu (7) teni, amea ka amual akarahit eris taon enek en vati sakien koa amumoni tuai. Ka en avong enesek, amual rahiti avong oulu (7). ¹⁶ Ka navong akarahiti evus, en avong oulu (7) teni, navong pris keil armuhteí mau hon ten mari sipsip one, Sosua viso keih va min meatin keil vit, "Almakul, veni Iahova san taon ekek min kami! ¹⁷ Taon enek ka tounah vasi koa mul ien, mihou rasilini suval sanien votut tai min Iahova. Rehab enges ral min onen keil, minou vinitei keil veni kei ling suain meatin taleisuaian orer."

²⁰ Ka navong pris keil amuh hon keil one, meatin keil araengoni ka amakul keih. Navong amumoni mukonek, mari vieh ten taon ten out Seriko merangle ka meatin keil tavaeen avina vareí en hou.* Uva neim en taon ka asoso koe meatin keil teni. ²¹ Uva ral min naef tavaeen keil one ka amu vini tounah vasi koa amul ien: meahos ka ahin keil; titiali keil ka ulmatu keil; ka buluk, sipsip ka dongki keil emun.

²² Navong amumoni mukonek, Sosua viteni min meatin elu onen koa lulei suai en out vit, "Milheha neim en eim onen Rehab. Milhekur kei hetal min onen keil imemea ran out enek hesuval koa kamil milvat kati mini." ²³ Sakini luva lukur Rehab ral min tata ka mama onen, ka onen vasi keil. Alah keil avaha ran out ten rea ka luling keil vesesal en out me-Isrel keil amumon votevav ome mul ien. ²⁴ Evus, alah tounah keil koa amumoni en gol, silva, brons ka aean, ka alingi en out aso ruain tounah keil onen Iahova mul ien. Evus, asan ahang kan rekau

en taon ka kan lini vita rokol atan ral min tounah vasi koa amul ien. ²⁵ Ka Sosua kur koe moulien onen Rehab ka onen keil.* Kei mumoni mukonek veni kei ling suain meatin keilu taleisuaian koa sila keilu luva Seriko. Ka titan keil koa akistal eni amul veah en out Isrel rokol kosa.

Evus, Sosua ka me-Isrel keil uvae ral min me-Kenan keil en usite tai va rokol usite sav ten kantri enek. Meatin houlu ten out enek, amu vini keil, ka keil koa, akur koe keil keke avato vatal min keil.

Navong amumon rea evus, Sosua riti atan min vatiamal keil onen me-Isrel koa avi tai tan elu (12). Keil uva en out savsav keil one ka aro en meteimal keil koa me-Kenan keil amumoni.

Sua houlu muli va, Sosua lah ruain me-Isrel keil umai ris out tas.

24

Me-Isrel hau keil amumon hatkatien takeih ral min Ahi en out Sekem Sosua 24:1-3,13-18

¹ Sosua vise ruai vatiamal vasi keil onen me-Isrel umai veni en out Sekem. Vise metai keil one umai en meten Ahi: elda keil, hetetamen keil, koakeil alei reví usite onen meatin keil, ka avat ten meatin keil tavaeen emun. ² Sosua viteni min meatin keil vit, "Iahova, Ahi onen me-Isrel keil, viteni mukok vit, 'En avong telamu, avu onami keil aro en usi vali Oaisal Upretis, ka uva netan min ahi sav keil. Tai en avu keil enek vi Terah, tata onen Ebrahim ka Nahor.* ³ Evus, nakur Ebrahim koa vi avu onami ran atan ten out Upretis ka namulamuni va kistal en atan ten out Kenan.* Nasani mini titan Aesak, ka vatiamal keil onen Ebrahim akistal aka ien.

¹³ Inau nasan atan ka mari taon keilek min kami, atan koa mir-mumtei veah ien ka taon keil koa mirvati lattei. Kosa miro en out enek ka mikan hei grep keil ka hei olip keil koa kami mirluhteí.' "*

* 6:20: Hib 11:30 * 6:25: Hib 11:31 * 24:2: Sen 11:27 * 24:3: Sen 12:1-9; 21:1-3 * 24:13: Dut 6:10-11

¹⁴ Sosua mules viteni min keil vit, "Kosa heha, mihousil kat Iahova hetal min envatien onami ka miheha netan mini lises. Mihelokovein ahi sav keil koa avu onami keil uva netan min keil en out Mesopotemia ka Isip. Anatin, mihousil kat Iahova ka miheha netan mini enges. ¹⁵ Munak emi rovattei mivousili, kosa, mihehit kilea keke mihousil sei: ahi keil koa avu onami keil uva netan mini en out Mesopotemia, vuo ahi keil onen me-Amor keil koa atan ese miro ien kosa. !Anatin, mihehit kilea mihousil kat ahi sa! Ka en usite onak ka onak keil, komai mehousil kat Iahova ka meheha netan mini enges."

¹⁶ Meatin keil aviteni avit, "!Komai mesakras mevalokovein Iahova vuo mevaha netan min ahi sav keil! ¹⁷ Veni Iahova, Ahi onomai, kei kulat komai ka tata onomai keil ran hen me-Isip keil. Komai meles merikel keil koa kei mumoni. En out vasi keil meva ien ka kantri keil koa meka vasi, kei kur koe komai. ¹⁸ Navong memul meka vas atan koanik, Iahova likat rasilin me-Amor keil koa amul ien en metomai. Sakini komai mun mehousil kat Iahova ka meheha netan enges mini veni kei vi Ahi onomai."

Satses

2

Sosua mat ka me-Isrel hau keil armusiltei mun Iahova

Satses 2:6-19

⁶ Navong Sosua selus min me-Isrel keil evus, sila retai en keil uva avato en atan kati one. ⁷ Ka en avong keil koa Sosua moul ro, me-Isrel keil along kat Iahova. Ka navong Sosua mat, meatin keil amules along kati rokol navong hetetamen one keil koa ales marmari tounah keil koa Iahova mumoni en usite onen me-Isrel keil umatmat. ⁸ Navong Sosua, natin Nun, sua onen rokol handred tai ka halualim (110), kei mat. Kei vi more meatin toumien onen Iahova ⁹ ka arahini en atan kati osen en hou keil ten out Timnat Serah, not en Hou Kas.☆

¹⁰ Avong muli ka meatin keil vasi koa amoul en avong enek, keil vasi umatmat. Ka titae keil koa amea katau suk en keil, keil e vobongen Iahova ka tounah vasi koa kei mumoni en usite onen me-Isrel keil. ¹¹ Sakini me-Isrel keil amumon tisaen en meten Iahova ka uva netan min ahi sav. ¹² Keil alokovein Iahova, Ahi koa onen avu one keil, Ahi koa kulat keil ran out Isip. Ka amul amusil ahi savsav keil onen meatin keil koa amul rahit keil ka uva netan min keil. Asakin Iahova vuroh kat keil. ¹³ Keil arvatei mun netan min Iahova, ka keil amules esuk uva netan min ahi meahos keil koa avise keil en Baal ka ahi ahin keil koa avise keil en Astata. ¹⁴ Sakini Iahova tin katiat imok ven me-Isrel keil ka maen vangi tarhena keil umai apurun keil ka avenan tounah keil one. Meatin sav keil amul rahit keil, keil emun uvae kat keil. Ka Iahova maeni keke meatin savsav keil avakur keihoen vali me-Isrel keil, ka ales keke asakras avating koe keil. ¹⁵ Avong vasi keil avaha en rea, rendemien onen Iahova keih kat keil suval koa vat kati min keil

houmoni. Sakini, keil alonge tisa houlu.

¹⁶ Evus, Iahova san metai keil min me-Isrel keil koa umai alei revu usite keil one ka akataun keil ven vangi tarhena keil enek. ¹⁷ Mukos, me-Isrel keil alei sesein metai one keil enek. Arlong kattei mun Iahova ka amai kat keil ven ahi sav keil ka uva netan min keil. Mengkatien keil onen Iahova koa tata keil along kati en avong onen Sosua, titae keil esuk alokoveini. ¹⁸ Ka navong Iahova san metai tai min me-Isrel keil, kei san kataunien mini. Ka navong metai koanek moul ro, Iahova kulat me-Isrel keil ran hen meatin keil koa uvae ral min keil. En mahis keil mukonek veni long kilea mahien one ven koakeil asak purun keil. ¹⁹ Ka navong metai enek mat, meatin keil aviles uva ris en sakien matu one, ka amumon sakien keil esuk tatisaso lohlin koakeil aro mulamu. Keil amusil kat ahi sav keil ka uva netan min keil. Aseseini avalokovein sakien tatisaso keil one.

☆ 2:9: Sos 19:49-50

Rut

Sakvisien takeih keil mai en moulien onen ahin Isrel tai

Rut 1:1-5

1-2 En avong mulamu, avong koa Iahova mul san metai keil avakataun me-Isrel keil veni arkurtei veah asuv houlu tai valosil kat keil, an tisa mai en out koa me-Isrel keil aro ien. Anatin, ous romustei avong houlu ka sakini anien tovuol ka amai kat meatin keil. Sakini, meatin tai ten out Betlehem mul en atan onen me-Sudah keil, kei va en kantri ten out Moab, isen Elimelek,* ka kei kistal en mari vatiamal onen Efrat. Kei va ral min ahin onen, isen Noume, ka ral min natnali keilu, isealu Malon ka Kilion. Telva telro en atan onen me-Moab keil sua vahis. ³ Ka navong telro en out enek, Elimelek mat, sakini Noume ro nges ral min natnali keilu. ⁴ Evus, natnali keilu enek luretalihe ral min ahin Moab elu, isealu Oripa ka Rut. Navong telro en out enek sua halualim (10), ⁵ Malon keilu Kilion emun lumat. Sakini, Noume kei sesuk ro, meatin onen ka natnali keilu emun teltovuol.

Noume va ris en meteimal ten out Betlehem ral min ahineli Rut

Rut 1:6-22

⁶ Avati vahis muli, ka Noume kur longlongien keke Ahi rokol kat meatin keil onen ka sakini anien ose moul tahos eris. Sakini, Noume sak mesein kei valokovein kantri ten out Moab ral min ahineli keilu enek. ⁷ Keitel vasi enek telva ruai telva ris en atan onen me-Sudah keil. Ka navong telmul telvaha, ⁸ Noume viteni min keilu vit, "Kamil milheha ris milheles mama kati onamil ka milheto ris hetal min keilu. Inau navis min Ahi keke hetie lat tahosien min kamil hesuval koa milrie lati minau ka min natkuli keilu koa lumat tuai. ⁹ Navisi mun keke Ahi hesakin kamil milhetetalihe eris ka milhehotin tahosien hetal min meatin hau keilu onamil."

Evus, Noume kav kat keilu ka vit valokovein keilu luvaha. Ka keilu lurangis Noume ¹⁰ ka luviteni mini luvit, "!Melsakras melvalokoveinuk eli! Melhousiluk, tovaha tovato vatal min meatin keil onom."

¹¹ Ka Noume vit kesi min keilu vit, "Ahineli keilu, tahos imok milheha ris. ?Vensa varei milvit milvousil nau? ?Milmundemi keke nakilea makur ris ehon elu mun keke milhetetalihe hetal min keilu? ¹² !Vuo! !Milheha ris! Inau navi tovuli ramat keke matetalihe eris. ?Avaseini munak navit matetalihe ris kosa, ka nikur ris ehon elu mun, ¹³ kamil milkilea milvatosil keilu vaha vio ... luvamatu vinvin luvatetalihe? Vuo, koanek sakras vakur out. Ahineli keilu, kamil milkilea veah milvales tahosien, ka inau nasakras. Milnousiltei nau. En moulien onak, nalonge mah houlu veni hen Iahova keih kat nau."

¹⁴ Keilu lumuai eris. Evus, Oripa kav kat avu tisa onen, selus kor ral mini, ka lokoveini va ris en vatiamal onen. Ka Rut, kei vuli kati keih, en rovattei vaha rani. ¹⁵ Sakini, Noume viteni mini vit, "?Rut, kolesi? Tumahin va ris ven meatin keil onen ral min ahi keil onen. Keik emun kusili kiha en vatiamal onom."

¹⁶ Ka Rut vit kesi mini vit, "!Konasilatei nau nanaha ranuk! Kimaenau mousiluk. !Out kave kiha ien, inau mun niha ien! !Out kito ien, inau mun nito ien! Meatin onom keil ihi meatin keil onak emun. Ka Ahi onom hehi Ahi onak emun. ¹⁷ Out koa kimat ien, inau mun nimat ien, ka itahin nau en out enek. Inau nirmaen etai tounah hekulat nau niha ranuk heha vio ... ialu tai hemat esuk. !Koanek vi hatkatien onak ka Iahova hesan mahien koa hekeih ramat hemai kat inau munak nitali kotehei!"

¹⁸ Navong Noume lei kilea keke Rut, rendemien onen keih vousili, kei rosak vistei mun vasila vaha.

¹⁹ Sakini, keilu lumual va vio ... lurokol meteimal ten out Betlehem. Ka navong lukistal en out enek, meatin keil ten out enek amutimanin en keilu. Ka ahin keil amutimanin avit, "?Noume ekek?"

* 1:1-2: Elimelek, aneite teni vi 'Ahi vi asuv houlu.'

²⁰ Ka Noume vit kesi min keil vit, "Minahisetei nau li mun en 'Noume' ka mihehise nau en 'Mara' veni Iahova sakin moulien onak vilelau en mahien.† ²¹ Navong namea ran out ekek, hek keilu vilelau en tounah keil koa tahos. Ka kosa, Iahova kur ris nau numai hek heite hon enges. ?Vensa varei kami mivise nau en Noume veni Ahi ten Keihoen mumoni keih ramat minau ka san mahien keil minau?"

²² En sakien enek, Noume mea ran kantri ten out Moab ka va ris kantri ten out Isrel ral min ahineli Rut koa vi ahin Moab. Ka avong lurokol meteimal ten out Betlehem, bale‡ men tuai en ah osen me-Isrel keil.

2

Rut va mum en ah sen more meatin tai

Rut 2:1-23

¹ En meteimal ten out Betlehem, hetetamen tai ro ien koa tounah onen houlu, isen Boas. Kei kistal en vatiamal kati onen Elimelek, meatin onen Noume. ² En avong tai, Rut vis Noume vit, "Kimaenau maha en ah etai keke malah ruain bale keil koa meatin toumien keil alokoveini merangle avahi anien ar. Vahesa nihotin meatin etai koa hemaenau moum en ah osen."*

Sakini, Noume maeni vit, "Ahineli, tahosis, kiha kumoni."

³ Sakini Rut va en ah tai ka mul mum katau sil meatin toumien keil koa alah ruain bale. Ka kei lah hati bale koa keil alokoveini mules netan. Ka Rut, kei reingeingeni keke ah koa mul mum ien osen Boas koa kistal en vatiamal kati onen Elimelek, meatin onen Naomi. ⁴ Rovitei tuetin, Boas ka en meteimal ten out Betlehem ka mai kistal min meatin toumien keil onen ka viso min keil vit, "Iahova heto ven kami!"

Ka avit kesi mini avit, "Iahova hetokol katuk emun!"

⁵ Evus, Boas vis avat toumien onen vit, "?Ahin hau eke onen sei?"

⁶ Sakini avat enek vit kesi mini vit, "Ahin enek ten out Moab ka mai ral min Noume. ⁷ Kei vis nau mamaeni vakatau sil meatin toumien keil koa amul alah ruain bale keil keke valah hati bale koa alokoveini mules. Kei mai en visokon semau ka mul mum rokol avong enek, museh avong havivis en votevav keie."

⁸ Evus, Boas va selus ral min Rut vit, "Ei atouli. Kitaengonau, ek vati keke kum en ah osak vesesal ven ahin toumien keil onak. Konahatei en ah say tai keke kovalah ruain bale ien. ⁹ Out kave keil amum ien, keik emun kitos vesesal ven keil. Naselus koe min meatin keil onak anoumtei natasa enuk. Ka munak maroro katuk, kiha kimun hati oai koa mul en veioai koa asehei tuai mul."

¹⁰ Navong Rut longe, retengeiril netan ka veinan rokol atan. Kei vit kesi mini vit, "?Vensa komul komundemko venau? ?Vensa komul komumoni tahos minau koa navi heou tai enges?"

¹¹ Boas vit risi mini vit, "Inau nakur longlongien usil sakien tetahos keil koa korie lati min avu tisa onom navong meatin onom mat. Nakilea keke keik kolokovein tata ka mama onom ka kantri kati onom keke kumai kovato vatal min meatin keil koa koreingeingen keil mulamu."

¹² Navis min Iahova hesa kesi minuk tahosien koa keik komul korie lati mini. Anatin, Iahova, Ahi onen me-Isrel keil, hesan sanien tai koa hetahos imok minuk veni keik koling desien onom eni valei kat reyi keik ka vating koe moulien onom."

¹³ Evus, Rut vit kesi mini vit, "Hetamen, keik komumoni tahos imok minau li. Avaseini inau narvinvintei keke mamai mahi ahin toumien tai onom, keik koselus reyi minau ka kovati lat rendemien onak."

¹⁴ En taviai, navong meatin keil amul akanian, Boas viteni min Rut vit, "Amai vesesal, an vis etai veret ka kikasi en uen koa kun

† **1:20:** Noume, aneite teni vi 'tahosien' ka Mara, aneite teni vi 'mahien.' ‡ **1:22:** Bale vi anien tai koa alesi suval kovi, ka anien teni mul en utite koa suval raes. * **2:2:** Dut 24:19 viteni vit tahos me-Isrel keil imaen heou keil ral min vatina keil imai ilah ruain tei bale ka uit koa alokoveini mules en ah ose keil.

koanek.” Sakini, rondan ral min meatin toumien keil, ka Boas san hati bale koa alengasi mini. Rut kanian vinvin ka ling revi anien koa mules. ¹⁵ Navong Rut muris va voum, Boas sel kat meatin toumien keil onen vit, “Mihemaeni valah ruain bale en out vasi keil koa en vati. Avaseini munak lah ruaini ran vangite keil koa kami mipar kati tuai, minavul kattei. ¹⁶ Ka tamun, tahos mihelah lat tei bale ran vangite keil ka mihesoni heha netan keke ahin enek hemai helah ruaini.”

¹⁷ Sakini, Rut lah ruain bale en ah enek va rokol mendilah. Ka navong mu rangrangi, votini keke uti bale keil koa lahi, kilo teni vi teindan elu (12 kg). ¹⁸ Vous uti bale keil enek va ris teim ka rie lati min avu tisa onen. Evus, anien koa kei ling revi mules, kei mun, Rut sani mini.

¹⁹ Navong Noume lesi, mutimanin eni ka visi vit, “?Kosa, kolah ruain uti bale keil enek en out kave? ? Ah sen sei varei keke komum ien? Tokolkatien onen Ahi hel en meatin koa lesuk ka mumoni tahos minuk.”

Sakini, Rut viteni min Noume vit, “Namum en ah sen meatin tai koa isen Boas.”

²⁰ Noume viso keih vit, “! Tokolkatien onen Iahova hel en kei! Iahova rie lat tahosien onen min ialu koa lomoul loro veah ka min meatin keilu oralu koa lumat tuai. Meatin koanek vi tai en vatiamal kati onen meatin onak. Musil saki en onen me-Isrel keil, kei varei helei kat usite oralu.”☆

²¹ Ka Rut vit, “Ka koa tahos imok, kei viteni minau vit niles nilah ruain bale hetal min meatin toumien keil onen heha hetokol avong koa alah vasin anien ran ah keil osen Boas.”

²² Noume viteni min Rut vit, “O ahineli, hetahos imok kiles kum hetal min ahin keil koa amul amum en ah sen Boas. Veni munak kiha kum en ah sen meatin sav, vahesa meatin etai houm hetisa enuk.”

²³ Sakini, Rut mum ral min ahin toumien keil onen Boas va vio ... rokol avong koa alah ruain bale keil, ka katau, alah ruain uit emun ran ah

vasi keil osen Boas. Ka Rut ro nges ral min avu tisa onen enek.

3

Noume mumon sise keke Rut vakur ris meatin eni

Rut 3:1-18

¹ En avong tai, Noume viteni min Rut vit, “Havukahin, hetahos imok keke inau nihotin etai meatin vate-talihe vatal minuk ka helei kat revi keik. ² ?Kindem kat Boas, meatin koa komum ral min ahin toumien keil onen? Kei ka en vatiamal onen meatin keilu oralu. Sakini, kitaengon revi inau. En mendilah kosa, kei heha hou rangrang uti bale ran ingeite keil teni. ³ Sakini, keik kiha kikul, kisin hetahos ka kikasuk en senta. Hevus, kiha en out toumien onen, ka konoumontei keke kei nakilea komul en out enek. Kitosin avong koa kei heanian ka hemun hati uaen hevus ⁴ ka kilei revi out koa kei va matil ien. Navong matil ravobong, kiha vesesal veni, kikulat pulangit ran alen tanetan ka kimatil kat vase alen keilu vatie lati keke kovisi helei katuk ka usite keil onom. Hevus, kei hehiteni suk minuk asa kovoumoni.”

⁵ Rut vit kesi mini vit, “Inau num vasi tounah koa koviteni minau moumoni.”

⁶ Sakini, Rut va en out toumien onen Boas ka mumoni suval koa avu tisa viteni mini. ⁷ Navong Boas kanian ka mun hati uaen evus, kei longe tahos. Evus, va vesesal en usite tai ten mari vangit bale koa arivini out tas ka va matil ien. Navong meten mulong houlu, Rut mul ka lelau mai, kulat pulangit ran vase alen tanetan ka matil kat keilu.

⁸ En metavinavong, Boas mutimanin ven tounah tai. Ka navong viles, lesi keke ahin tai mul matil kat vase alen tanetan. ⁹ Sakini visi vit, “? Ei, keik sei?”

Ka Rut vit kesi vit, “Inau etin, Rut, ahin toumien onom. Asuv, keik kovi tai en vatiamal onen meatin onak koa mat tuai. Sakini, musil saki en keil onami, keik kilei kat usite onak

ka kokilea kovakur nau nimai nihi ahin onom."

¹⁰ Ka Boas vit kesi mini vit, "Rut, Iahova hetokol katuk. Komul korie lat sakien tetahos keil min vatiamal keil onomai koa marite mok mulin asa koa korie lati tuai min avu tisa onom koa vi vatina tai onomai. Keik, kokilea kovaha kovahotin etai meatin hau koa tounah onen houlu vuo koa tounah onen tovuol, ka kormumonte. ¹¹ Sakini, konandemtei nahi houlu usil asa koa hekistal. Inau num vasi tounah koa kovis inau eni keke nilei katuk ka usite keil onom veni kovi ahin tai koa meatin keil vasi alei kilea tahosien onom. ¹² Anatin keke inau navi kei koa helei kat usite onom veni navi vatiamal kati onen meatin onom koa mat. Ka meatin sav tamun mul en vatiamal onomai koa vesesal imok min meatin onom, ka kei kilea valamu enau keke vakur keik ka valei kat usite onom.* Ka munak kei en rovattei, inau numoni suk. ¹³ Ka en vongien enek, hetahos kitos. Hevus, out mulan, lehehotini keke en vati valei katuk vuo en rovattei. Munak en vati, tahosis, ka munak en rovattei, naviteni anatin en meten Iahova keke inau suk, nikuruk ka nilei kat revu usite keil onom. Ka vongien enek, kitos kimatil en out enek hetokol visokon."

¹⁴ Sakini, Rut matil kat vase alen tanetan rokol visokon. Ka en visokon semau veah, kei muli mea keke vaha veni Boas en rovattei meatin etai vailea keke ahin tai mul matil en out toumien onen. ¹⁵ Ka mulamu en avong vaha, Boas viteni mini vit, "Kulat kot omom ka kihoeini en out enek." Navong Rut vueni, Boas mutah uti bale keil koa kilo teni rokol hanumau tai ka halualim emun (30 kg) va ien. Evus, katauni lingi en eisilin ka Rut vouse va ris teim. Ka Boas va en meteimal.

¹⁶ Navong Rut rokol teim sen, avu tisa onen visi vit, "? Ahineli, mukave?"

Sakini Rut vit vasin tounah koa Boas viteni mini. ¹⁷ Ka Rut viteni mun vit, "Ka en rovattei keke hek vahi heite hon navong mamai ris malesuk en out teim, sakini san uti

bale keil koa kilo teni rokol hanumau tai ka halualim emun (30 kg) enek minau."

¹⁸ Noume vit risi mini vit, "Konandemkotei. Kitosini keke kiles tounah keil enek hekistal hemukave, veni Boas sakras vaseh kosa vatokol avong koa hetali mal en usite keil onom."

4

Boas kur Rut vi ahin onen Rut 4:1-12

¹ En visokon enek, Boas va rondan en out tatondanien vesesal en metareh ten vieh ten meteimal ten out Betlehem. Evus, Boas les meatin koa viteni vit kei vi vesesal imok en meatin onen Rut mulin kei. Navong Boas lesi mul mual emai vali, vise vit, "Tuak, amai mau, tondan netan ekok." Sakini, meatin enek mai veni ka rondan. ² Evus, Boas va vahotin hetetamen halualim (10) ten meteimal enek keke avamai avalong usite onealu. Navong keil vasi alah ruai, ³ Boas viteni min tunali vit, "Noume koa mai ris ran kantri ten out Moab vit vasa lat atan onen Elimelek koa vi meatin onen min tai en vatiamal onen keke vahul lati rani. ⁴ Ka inau namundemi navit mal keke nihit kilea minuk. Munak keik em vati, kokilea kovahul lati en meten koakeil arondan ekok. Ka munak em rovattei, kihiteni, veni keik kovi vesesal imok ven meatin onen Noume mulinau ka kokilea kovahuli lat atan enek helamu. Ka munak kirvultei, inau suk nihuli."

Ka meatin enek vit, "Vuo, inau nihul lati."

⁵ Evus, Boas viteni mini vit, "Tahos imok. Ka en avong koa kihul lat atan enek ran Noume, kikir vatina Rut emun koa vi ahin Moab. En sise enek, moeite onamil kilea vakur atan ka tounah sav keil onen meatin onen Rut koa mat tuai keke vatiamal onen sakras vavuol."

⁶ Navong meatin enek longe mukok, kei vit kesi mini vit, "Ven koanek, inau nirvultei atan koanek, veni nasakras masa lati min natkuli kati keil vahi one. Munak hehi en

* 3:12: Lev 25:25; Rut 2:20

sise koanek, keik kos kihuli, inau ek rovattei mun.”

⁷ (En avong enek, saki en onen meatin keil mukok: navong keil e vati avahul atan tai, meatin koa atan onen hekulat usi sandel onen, ka hesani min koa kei vuli. Sakien koanek rie lati keke keilu luselus revu tuai avahul lat atan enek.)^{*}

⁸ Sakini navong meatin enek mae lat atan enek min Boas keke vahuli, kei kulat sandel onen ka sani mini. ⁹ Evus, Boas vitehiteni min hetetamen keil ka koakeil tateisav emun vit, “Kami vasi miles asa kur out kosa keke inau navul lat tounah vasi ran hen Noume koa vi onen Elimelek ka natnali keilu koa isealu Kilion ka Malon. ¹⁰ Ka en usite tamun, nakur Rut emun koa vi ahin Moab koa retalihe ral min Malon mulamu keke vama vahi ahin onak. Suval saki en orer, moei ehon onomal kilea hekur tounah vasi koa vi onen Malon.^{*} Koanek hesakin vatiamal onen Elimelek hervuoltei, keil iles ito hetal min komai en avong keil veah koa hemai. Kami vasi miles asa koa kur out kosa.”

¹¹ Hetetamen keil ka meatin tateisav keil emun aviteni mini avit, “Anatin, komai meles tounah keil koa kur out kosa. Mevisi keke Iahova houmon ahin enek koa hemai heto en teim som hemai hesuval Resel keilu Leah koa lukur ehon keil houlu onen avu Siekob koa umai avi mari vatiamal keil ten out Isrel. Ka en usite onom, mehis Iahova houmonuk kimai kihi hetetamen tai koa meatin keil koa akistal en mari vatiamal onen Efrat ihouhou mini. Anatin, mehis mini keke hesan eis tai minuk koa hehi hetetamen imok en meteimal ten out Betlehem.^{*} ¹² Mevisi Iahova keke hesan ehon keil minuk koa heka en ahin hau enek koa hesakin amal onom hehi houlu hesuval vatiamal onen Peres, natin Sudah koa Tamar kuri.”^{*}

*Koakeil akistal ran vatiamal onen Boas
Rut 4:13-22*

¹³ Sakini, Boas kur Rut mai vi ahin onen ka Iahova rokol kati. Sakini kei meas en titiali, ka kuri vi meahos. ¹⁴ Ahin keil aviteni min Noume avit, “!Rovahati lat isen Iahova! Kosa, kei san havmali tai valei kat usite onom navong komai kovi tovuli. Ehon enek hemai hehi hetamen tai en out Isrel. ¹⁵ Ahineli onom, envatien onen enuk mariso mok. Tounah vasi keil koa kei mumoni minuk tahos imok mulin munak natmali keil onom avahi oulu (7). Ehon koa Rut kuri sakin moulien onom vi heite hau eris, veni navong kimai kihi tovuli revu, kei kilea valei kat revu keik.” ¹⁶ Sakini, Noume kur tivava enek, kav kati ka rounat eni.

¹⁷ Ahin keil koa aro vesesal ven keil umai aling isen tivava enek vi ‘Obed.’ Keil aviteni min meatin keil avit, “Titi ehon tai avasi ven Noume.”

Navong moul mai mariso, Obed mai vi tata onen Tiese koa vi tata onen asuv houlu Deved.

¹⁸ Ka koanek vi vatiamal koa kistal en Peres:

Peres vi tata onen Hesron

¹⁹ Hesron vi tata onen Ram koa vi tata onen Aminatap.

²⁰ Aminatap vi tata onen Nason koa vi tata onen Salmon.

²¹ Salmon vi tata onen Boas koa vi tata onen Obed.

²² Ka Obed vi tata onen Tiese koa vi tata onen asuv houlu Deved.

^{*} **4:7:** Dut 25:9 ^{*} **4:10:** Dut 25:5-6 ^{*} **4:11:** Sen 35:22-26 ^{*} **4:12:** Tamar emun, meatin onen mat, ka Sudah kuri suk vasakin vatiamal onen meatin enek varvuoltei. Sakini, Tamar meas ka kur Peres koa mai vi hetamen tai en mari vatiamal onen Sudah (Sen 38:27-30).

1 Samuel

Avong provet Samuel avasi

1 Samuel 1:1-28; 2:11,19-21,26

¹ En avong tai, en taon ten out Ramah koa mul en vatihou keil koa vi en atan ten out Efrem, meatin tai ro en out enek, isen Elkanah. Kei vi natin Seroham, koa vi natin Elihu, koa vi natin Tohu, koa vi natin Sup, koa ka en mari vatiamal onen Efrem. ² Elkanah retalihe ral min ahin elu, Hanah keilu Peninah. Peninah kur titiali keil ka Hanah sakras, vi lumalum.

³ En sua vasi keil, Elkanah ral min onen keil alokovein taon ten out Ramah ka avina en taon ten out Saeloh keke Elkanah vaha netan min 'Iahova Sabaot' koa aneite ten isen vi 'Iahova, Asuv Houlu ten out nesa' ka vasan sanien keil en usite ten onen keil mini. En out enek, pris elu lumul ien, isealu Hopni keilu Pinias koa luvi natin pris Ilae.

⁴ En avong keil vasi koa Elkanah san sanien onen, musil sakien teni, hatte sani min Iahova, hatte koa sani min pris keil, ka hatte koa mun vi an. Evus, koa an, kuri ka riti vasi min koakeil aro en teim sen. Min Peninah ka natnali ka natnahin keil, kei riti mal en keil vasi.

⁵ Ka koa sani min Hanah vi houlu mok, veni envatien onen mul ien mulin tateisav keil, avaseini keke Iahova ring koe keke herkurtei titiali.

⁶ Peninah vit kei tahos imok muli Hanah, sakini, mules selus katiati ka mumon karien mini veni Iahova mumoni vi lumalum. ⁷ Peninah mumoni mukok mini en sua vasi keil.

Ka avong koa uva en Eim Tavolin onen Ahi, Peninah sakini Hanah longe tisa va vio ... mis ka vit herkaniantei. ⁸ Ka avong koa meatin onen, Elkanah, lesi mukok, visi vit, "Hanah, mukave? ?Komis vensa? ?Vensa kovit kirkaniantei? Kilonge hetahos e lahruaien oralu veni koanek tahos imok mulin munak ehon keil oralu avi houlu."

⁹ En avong tai, uva Saeloh ka asan sanien one en Eim Tavolin onen Iahova. Ka avong koa akanian evus, Hanah mea ka va en Eim Tavolin keke vahis. En avong enek, pris Ilae mul rondan en out tatondanien onen vesesal ven voiteh ka lesi.

¹⁰ Hanah longe tisa houlu, ka navong mul vis min Ahi, simeten merahrah.

¹¹ Hanah mumon hatkatien takeih tai keih ral min Ahi vit, "O Iahova, Asuv Houlu ten Out Nesa, kilele ka kiles inau li koa navi ahin toumien onom! Kilele ka kiles mahien keil onak eli ka em hemahis inau li. ! Em navobongentei nau li! Navat kati minuk keke munak kisan titiali tai koa hehi meahos minau, inau nisan risi minuk hehi meatin votut tai onom en moulien vasi onen. Ka nitie lati hehi anatin heka en usite koa mihersouitei hilen en moulien vasi onen ka hermuntei varei oai takeih keil."*

¹²⁻¹³ Hanah mul vis mukok tuetin ka selus raeng enges. Hiliogon mum ka selusien rokistaltei eni. Sakini, pris Ilae koa mul lei mamah kati mundemi keke Hanah munmun. ¹⁴ Sakini viteni mini vit, "Kumon sakien ten munmunien enek heha vio hetokol nengeis? !Hevus kosa! !Kiseh en munmunien onom!"

¹⁵ Ka Hanah vit risi mini vit, "O hetamen, vuo, inau narmuntei uoen vuo oai takeih. Namul nalonge tisa, ka namul navis navit lat longtisaen keil onak min Iahova.

¹⁶ Konandemtei konahit inau navi ahin tisa tai. Namul navis mukok veni tinok mah ka nalonge tisa houlu."

¹⁷ Sakini Ilae viteni mini vit, "Kiha hetal min tomat, ka namundesini keke Ahi ten out Isrel hesan asa koa keik kovisi veni."

¹⁸ Hanah vit risi mini vit, "Namasmasuk. Ka kindemi hetahos minau li." Navong lokoveini va, veinan viles, longe tahos, ka kanian esuk.

¹⁹ Out mulan visokon, Elkanah ral min onen keil amea ka uva en Eim Tavolin onen Ahi. Ka avong koa uva netan min Iahova evus, uva ris teim se en taon ten out Ramah. Avong

* **1:11:** Nam 6:1-5 viteni keke sakien koanek rie lati keke amumon hatkatien takeih keke kei hehi onen Ahi en moulien vasi onen.

vahis muli va, Elkanah va les Hanah, ka Iahova san ui hisien onen mini. ²⁰ Sakini en avong mal teni, kei meas ka kuri vi meahos. Evus, ling isen vi 'Samuel' koa aneite teni vi 'navis Ahi veni,' veni viteni vit, "Inau navis Iahova veni."

²¹ Evus, en avong koa mal teni, Elkanah ka onen keil asak mesein keil keke iha ris en taon ten out Saeloh avasan sanien one keil koa amumoni avong tai en sua vasi. Ka Elkanah vit vasan sanien tai mun koa vat kati min Iahova. ²² Ka en avong enek, Hanah rovatei ka viteni min meatin onen vit, "En avong koa ehon enek helokovein susu omon, inau nikuri suk ka nisani min Iahova hehi Meatin Votut tai onen, ka hetos en Eim Tavolin onen Iahova. Hermaitei mun teim."

²³ Elkanah vit risi mini vit, "Tahosis. Kumoni hesuval koa komundemi. Kitos en teim heha hetokol avong koa titiali onom helokovein susu omon. Navis keke Iahova hekataunuk kovoumon asa koa kovat kat mini." Sakini Hanah ro nges teim, ka rounat en ehon onen.

²⁴ Sua vahis muli, ka ehon koanek ling susu omon. Sakini, mama onen kuri luva Saeloh ral min buluk tai koa meahos koa sua onen etel, bak pulaoa tai, ka veiuaen tai koa marite. Hanah kuri va en Eim Tavolin onen Iahova en out Saeloh, avaseini keke kei vi titi ehon enges.

²⁵ Elkanah ral min Hanah lumuas buluk koanek ka lusani min Iahova. Evus, lukur titi ehon onealu ka lusa lati min pris Ilae. ²⁶ Ka Hanah viteni mini vit, "?Keik kolei kilea nau? Anatin eli, inau etin koles nau namulomal ekok ka namul navis. ²⁷ Navis Iahova ven ehon koanek, ka kei san ui hisien onak. ²⁸ Sakini, kosa namul nasan risi mini, ka hel houn min Iahova en moulien vasi onen." Evus, keitel telva netan min Iahova en out enek.

2

¹¹ Evus, Elkanah keitel telva ris teim en taon ten out Ramah. Ka Samuel, kei ro nges en taon ten

out Saeloh ka mul mum min Iahova suval eiloheh onen pris Ilae.

¹⁹ Ka en sua keil vasi, mama onen rili eisin tamuoh hau tai onen Samuel suval koa pris keil amusin eni. Ka avong koa musil meatin onen luva keke iha netan min Iahova ka avasan sanien one mini, Hanah kur eisin enek ka sani mini. ²⁰ Ka avong koa Ilae les Elkanah keilu Hanah, san tokolkatien tai min keilu ka viteni min Elkanah vit, "Navisi keke Iahova hesan ehon sav keil emun minuk heka en ahin koanek keke keil ikur vulin ehon koa milsani mini." Evus, Elkanah ka onen keil uva ris teim se.

²¹ Ka Iahova san heite ten hisien koanek en usite onen Hanah, ka maeni kur ehon etel emun ka atouli elu. Ka Samuel mul moul ka mul mum en Eim Tavolin onen Iahova.

²⁶ Ka avong koa Samuel mul moul, aven mai keih ka Iahova ral min meatin keil asi keil veni.*

En Eim Tavolin onen Ahi, natin pris Ilae keilu luvi pris. Ka keilu lumul lumum tisa houlu en meten Ahi, ka pris Ilae roring koetei sakien tatisa keil onealu. Sakini en avong tai, Ahi sila provet tai va ven Ilae koa viteni mini vit, "Ven koa korring koetei ehon onom keilu ven sakien keil koa tisa, Iahova hou vasi keilu luhemat en avong hetas. Ka vatiamal keil vasi onom imatmat navong avi meatin hau veah."

3

Iahova mai kistal min Samuel 1 Samuel 3:1-21

¹ En avong keil enek, avong koa Samuel mul mum min Iahova en hen pris Ilae, Ahi roselus ramatei min meatin keil ka rosantei leisanien keil vahi houlu.

² Ka en vongien tai, pris Ilae mul matil en out tamatilien onen, ka vesesal meten vavar. ³ Ka Samuel, kei mul matil neim en Eim Tavolin onen Iahova, vesesal en out koa Bokis ten Hatkatien Takeih onen Ahi

* 2:26: Luk 2:52

mul ien. Ka laet onen Ahi koa mul en eim enek mules mukan veni out romulantei veah. ⁴ En vongien enek, Iahova vise Samuel vit, “!Samuel, Samuel!”

Ka kei vit risi mini vit, “!O-o!” ⁵ Evus, muloh va ven pris Ilae ka visi vit, “?Mukave? ?Keik keke kovise nau? Inau eke.”

Ka pris Ilae viteni mini vit, “Vuo. Inau narvisoktei. Kiha ris kimatil.” Sakini, Samuel va ris ka matil.

⁶ Evus, Iahova vise Samuel hatte tamun, ka kei mea ka va ris ven Ilae ka visi vit, “?Keik keke kovise nau? Inau eke.”

Ka pris Ilae vit risi mini vit, “Natkuli, inau narvisoktei. Kiha ris kimatil.” ⁷ Samuel reingeingeni keke Iahova mul vise veni roselustei veah mini.

⁸ Ka, hatte etel eni, Iahova vise ris Samuel. Sakini, Samuel mea, va ris ven Ilae ka visi vit, “?Keik keke kovise nau? Inau eke.”

Ka pris Ilae mundem kilea keke Iahova varei keke mul vise ehon koanek. ⁹ Sakini, kei viteni mini vit, “Kiha ris kimatil. Ka munak kilong rea koanek koa mul visok, kihiteni kihit, ‘Iahova, kiselus minau. Inau, meatin toumien onom, namul naraengonuk.’” Sakini, Samuel va ris en out tamatilien onen.

¹⁰ Evus, Iahova mai ris veni ka mulomal vesesal veni ka vise suval koa mumoni tuai vit, “Samuel, Samuel.”

Ka Samuel vit, “O-o. Kiselus veni inau, meatin toumien onom, namul naraengonuk.”

¹¹ Sakini, Iahova viteni mini vit, “Kilonge. Hervitei tuetin, inau numon tounah tai en meten me-Isrel keil koa hetisa revi mok. Hesakin meatin vasi keil koa ilonglong eni, e hehon. ¹² En avong enek, num vasi tounah koa navat kati keke numoni heha kat pris Ilae ka meatin vasi keil ten vatiamal onen. Anatin, nasakras malokovein tai vales. ¹³ Inau naviteni tuai min pris Ilae keke nisan mahien enek min vatiamal keil onen koa keite teni hetovuol veni natnali keilu lumum tisa va kat nau en selusien ka sakien keil onealu. Pris Ilae kilea en tounah vasi koa lumumoni, ka roring koetei

keilu. ¹⁴ Sakini, navat kati keih min Ilae ka koakeil akistal en vatiamal onen keke nasakras moumon methos onak vatal min keil, avaseini munak asan buluk vuo sipsip keil avahi sanien votut one minau, vuo etai mun tounah.”

¹⁵ Navong Iahova selus mini evus, Samuel mules en out tamatilien onen rokol visokon. Evus, mea seh voiteh ten Eim Tavolin onen Iahova. Kei en rovattei vaha ven Ilae veni metau vatun usil leisanien onen mini. ¹⁶ Ka Ilae vise vit, “Natkuli Samuel, amai ekok.”

Emai veni ka viteni vit, “?O-o, kovise nau?”

¹⁷ Ka Ilae visi vit, “?Iahova viten sa minuk? Konaling suaintei tounah ranau. Hemukonek, Ahi hesan mahien heha katuk hekeih munak kirvit vasitei tounah koa kei viteni minuk minau.” ¹⁸ Sakini, Samuel vit vasin tounah mini, roling suain etai tounah rani. Ka navong longe, Ilae viteni vit, “Kei vi Iahova. Tahosis keke houn housil asa koa kei lesi vit mal.”

¹⁹ Navong Samuel mul moul, Iahova ro veni ka mumon tounah vasi koa kei viteni ka en Samuel mai vi anatin. ²⁰ Sakini, me-Isrel keil vasi, koakeil ten out Dan, koa mul en usite tai ten kantri one, va rokol taon ten out Bersiba en usite sav, keil akilea keke Samuel vi provet anatin onen Iahova. ²¹ Sakini, en taon ten out Saeloh, Iahova mules kistal ven Samuel ka mul selus ral mini. Ka kei vit meseini min me-Isrel vasi keil.

8

Me-Isrel keil avis Iahova keke vasan asuv houlu tai min keil

1 Samuel 8:1-22

¹ Navong Samuel mai vi ulmatu, kei ling natnali keilu keke luvalei revi usite onen meatin keil ka luvusak revi titi vaeen keil onen me-Isrel keil. ² Moeite onen, isen Soel, ka koa katau, isen Abitsa. Keilu lumum en taon ten out Bersiba. ³ Ka keilu luviles eisilealu ran sakien tetahos onen tata onealu. Keilu luvi uti mani enges, ka lumaen meatin keil avahul keilu vakataun usite one

en kot navong rusak revi usite onen meatin keil.

⁴ Sakini, hetetamen keil onen me-Isrel keil alah ruai en taon ten out Ramah keke avaha avales provet Samuel. ⁵ Keil aviteni mini avit, "Samuel, keik komai kovi ulmatu ke. Ka natmali keilu, lurmusil revitei sakien tetahos keil onom. Ven koanek, komai memundemi keke hetahos kitie lat asuv houlu tai keke helosil kat komai hesuval kantri sav keil."*

⁶ Ka navong umai ka avisi keke vatie lat asuv houlu tai valosil kat keil, Samuel lesi romaltei, sakini va vis min Iahova veni. ⁷ Iahova viteni mini vit, "Samuel, kum usil asa koa meatin keil amul avisuk eni. Veni keil arseseinuktei, amul aseseinau enges keke nirvitei mun asuv houlu one. ⁸ Kosa, meatin keil enek amul amumoni minau suval koa amumoni minau en avong mulamu. Navong nalah lat keil ran out Isip rokol kosa, amul aviles eisile ranau ka uva netan min ahi sav keil. ⁹ Sakini, kiha, kusil rendemien keil one. Ka kisel kat keil hekeih imok ka kihit kilea min keil sakien takeih keil onen asuv houlu koa hemai helosil kat keil."

¹⁰ Evus, Samuel va ka vit vasin tounah koa Iahova viteni mini min meatin keil koa avisi valing asuv houlu tai vahi one. ¹¹ Kei vit kilea min keil vit, "Koanek hehi sakien keil onen asuv houlu koa hemai helosil kat kami. Kei hemai hekur ehon keil iha ivae en usite onen: tei en keil iloh en hos osen keil, tei en keil iloh en kat tavaeen keil onen koa hos mul lehei, ka tei mun en keil ihi meatin taleikokoeien keil onen koa heloh helamu en kat keil onen. ¹² Asuv houlu enek hesakin tei en keil imai ihi avat keil avalosil kat vangsi meatin keil tavaeen koa meatin keil hanumau elu ka halu-alim emun (50) amul ien. Ka tei mun en keil, ihi avat keil avalosil kat vangsi meatin keil tavaeen koa meatin keil taosen tai (1000) amul ien.

"Kei hekur tei mun en ehon keil onami keke um mini en mari ah

esen keil. Keil ikah atan esen, ka hevus, isuhut en anien teni hehi an. Keil umon kat talohien onen ral min tounah vasi keil tavaeen onen emun. ¹³ Kei hekur atouli keil onami emun keke iha um mini. Keil umon senta keil onen, anien an, ka itan veret an.

¹⁴ "Kei hekur more atan onami hetal min nei grep keil osami ka nei olip keil emun. Hevus, hesani suk min hetetamen keil onen koa amum en teim sen. ¹⁵ Kei helah taet ten anien ka grep keil osami keke hetiti min hetetamen keil onen ka min meatin toumien keil onen emun. ¹⁶ Kei hekur slev keil onami hetal min mormore buluk ka dongki osami keil keke imai ihi onen. ¹⁷ Kei helah lat tei en sipsip ka nani osami keil hesuval takis vasakini imai ihi osen.* Ka houmon kami mun mi-hemai mihoum mini suval mihehi slev keil onen enges. ¹⁸ Ka navong avong keil enek hemai, kami miheis minau keke mivamea ran sakien takeih koa asuv houlu enek mul mumoni min kami, asuv houlu koa kami enges mipeah Ahi ven. Ka Iahova en hervattei vailea en uaien keil onami."

¹⁹ Ka meatin keil amundem maen selkatien onen Samuel. Keil aviteni avit, "Avaseini hemukonek, ka komai emai vati mok keke asuv houlu helosil kat komai. ²⁰ Hesakini, komai mehema mehesuval kantri sav keil koa asuv houlu mul helosil kat komai ka helamun komai meheha en vaeen keil."

²¹ Navong Samuel long asa koa meatin keil aviteni, va ka vit meseini min Iahova. ²² Ka Iahova viteni mini vit, "Kiha kum hesuval koa keil e vati. Kiling asuv houlu tai one."

Sakini, Samuel va ka vit meseini min me-Isrel keil. Evus, sila keil uva ris teim se.

9

Iahova rie lat Sol vamai vahi asuv houlu onen me-Isrel keil

1 Samuel 9:1-2,15-17; 10:1,17-19,24; 11:14-15

¹ En mari vatiamal onen Bensamin, hetamen tai mul ien koa tounah onen houlu, isen Kis. Tamen,

* **8:5:** Dut 17:14 * **8:17:** Takis koanek suval taet koa amumoni vaha min asuv houlu tai.

isen Apiel, natin Seror. Ka Seror, kei vi natin Bekorat, natin Afia. ² Kis, natnali mul, isen Sol. Ka Sol, kei vi vati meatin tai koa meatin sav keil alesi tahos imok mulin meatin hau sav keil ten out Isrel veni kei taveah ka veinan tahos vis tahos imok.

¹⁵ En avong tai, Sol vit vahita en taon ten out Ramah. Ka mulamu en avong koa kei vahita, Iahova kistal min Samuel ka viteni mini vit, ¹⁶ "Visuvong, en hati avong enek, inau nisila meatin tai hehita venuk koa ka en out koa me-Bensamin keil amul ien. Kei varei narie lati. Sakini, kitah oel en vatin vatie lati keke kei hemai hehi avat houlu koa valosil kat meatin onak keil ten out Isrel. Kei houtut keil imea ran hen me-Filistia keil veni inau nales mahien keil one ka nalong tangien keil one."

¹⁷ Ka navong Samuel les Sol, Iahova viteni mini vit, "Meatin koa naviteni minuk, keie. Kei varei helosil kat meatin keil onak."

10

¹ Navong Sol mai veni, Samuel kur oel ka mutahi en vatin. Evus, ling hen eni ka viteni vit, "Kosa, Iahova rie latuk keke kimai kihi asuv houlu kilosil kat meatin keil onen ka kiting koe keil ran vativieh keil one."

¹⁷ Katau en tounah enek, Samuel vise ruain me-Isrel keil keke avahisu min Iahova en out lou ten out Mispah. ¹⁸ Navong umai out tas, kei viteni min keil vit, "Iahova, Ahi onen me-Isrel keil, mul viteni min kami vit, 'Inau nges, nalah lat kami ran atan ten out Isip ka ran he. Ka navong meatin keil ten kantri sav keil amum keih en kami, inau nalah lat kami ran he emun. ¹⁹ Inau navi Ahi onami koa mul mutut kami ran mahien keil onami ka avong takeih keil emun. Ka kosa, misesein losilkatien onak ka mivis nau masan asuv houlu tai min kami. Mukonek, almai, mihelomal ekok en metok housil mari vatiamal keil onami. Evus, mihetiti vas kami housil titi amal keil koa mika ien.' "

Sakini, Iahova viteni min Samuel keke hehotin asuv houlu onen me-Isrel keil en sakien koa aleh isen meatin eni. Ka Samuel mumoni en mari vatiamal keil, ka leh isen vatiamal onen Bensamin. Mumoni min titi amal keil, min famle keil ka min meahos keil emun ten famle koanek va vio ... Samuel leh isen Sol. Ka navong uva avalekati Sol, avotini ro suai en out koa meatin keil aling ateli one ien veni kei metau.

²⁴ Evus, Samuel mulamun Sol va mulomal luhu en meatin keil ka viteni min keil vit, "Meatin koanek vi kei koa Iahova rie lati keke vahi houlu valosil kat kami. Meatin tovuol emun en kami vasuval kei." Navong alesi, meatin vasi keil avisohiso keih avit, "!'Kei vi asuv houlu onomai, losilkatien onen hel hetaveah!"

Navong Sol mai vi asuv houlu onen me-Isrel keil, sua onen vi hanumau tai ka halualim emun (30). Ka me-Isrel keil koa arsitem keil ven hiasuvien onen ka asel kutut kati. Ka kei vise ruai meatin tavaeen keil ten out Isrel ka mulamun keil uva avavae vatal min me-Amon keil ka amu lin keil. Sakini, me-Isrel vasi keil asi keil suk ven hiasuvien onen.

11

¹⁴ Ka provet Samuel viteni min keil vit, "Rovaha en out Kilkal vatie lati keke Sol vi asuv houlu orer anatin." ¹⁵ Sakini, keil vasi uva Kilkal. Ka en out enek, keil uva netan min Iahova, ka avati lat Sol mai vi asuv houlu one. Evus, amuas buluk ka sipsip keil ka amunit keil en ahor ten sanien. Ka ral min vuseri tei ten sanien votut keil enek, Sol kania ruai ral min me-Isrel keil, ka keil vasi asi keil.

13

Iahova sesein losilkatien onen Sol veni romusil kattei ren
1 Samuel 13:13-15; 15:1-4,7-23,27-29,34-35

Katau en avong enek, keil uva ris keke avavae vatal min me-Filistia keil. Ka navong me-Isrel keil ales keil,

ametau houlu veni me-Filistia keil avi houlu ramat. Sol rosin provet Samuel vamai voumon sanien votut vahina min Iahova, hevus, uva suk en vaeen. Ka Samuel rokalahtei vamai. Sakini, Sol, kei enges, mum sasen en sanien votut koanek. Sakien koanek sakin Iahova vuroh kat Sol.

¹³ Navong Samuel kistal ka lesi keke Sol mumon sanien votut tuai, kei selus keih mini vit, “!Ei, komumon tounah hit kovi varu! Keik kormusiltei mengkatien keil onen Iahova koa vi Ahi onom. Munak kovousil mengkatien keil onen, kei vamaenuk ka natmali keil koa ikistal ika enuk keke mivalosil kat me-Isrel keil heha vio ... keite teni hetovuol. ¹⁴ Ka kosa, losilkatien onom mai rokol keite teni veni kormusiltei selusien onen. Sakini, Iahova ling kati keke hehotin meatin etai koa rendemien ka envatien keil onen housil kat rendemien ka envatien onen.* Vati meatin enek, Iahova helingi helosil kat meatin keil onen.” ¹⁵ Evus, Samuel lokovein Sol en out Kilkal ka musil sise va.

15

¹ Avong sav tai, Samuel va ven Sol ka viteni mini vit, “Mulamu, Iahova sila nau matokol katuk keke kovamai kovahi asuv houlu onen meatin keil onen.* Sakini, kosa, kitaengonau mahit mesein asa koa en vati vahiteni minuk. ² Iahova, Asuv Houlu ten out nesa, hesan mahien min me-Amelek keil veni avu one keil uvae ral min me-Isrel keil navong alokovein out Isip umai.* ³ Miheha mihevae hetal min me-Amelek keil ka mihou lin tounah vasi keil one. Mihou vinvini meatin vasi keil: amo keil ka ahin keil, titiali keil ka tivava keil one emun. Mihou vinvini buluk, sipsip, kamel ka dongki keil ose. Mihouas keil vasi, miherling etai tounah hemoul.”

⁴ Sakini, Sol vise ruain meatin keil onen koa avinvin avaha avavae, ka umai out tas en taon ten out Telaim. Ka navong avuli meatin keil, avotini

keke me-Isrel keil arokol handred taosen elu (200,000), ka me-Sudah keil arokol taosen halualim (10,000).

⁷ Navong Sol ka meatin keil onen uvae ral min me-Amelek keil, amu vinvini keil varei, en taon ten out Havila va rokol taon ten out Sur koa mul en hakot ten atan ten out Isip. ⁸ Keil amu vasi meatin keil, ka asuv houlu one koa isen Akak, avuli kati ka armuastei vamat, moul enges. ⁹ Anatin, Sol ka meatin keil onen armu vinitei asuv houlu Akak. Ka sipsip ka buluk keil koa ave tahos, ka titae keil emun koa ave musising, armu vinvinitei keil. Ka navong ales tounah tai koa tahos imok, alahi veni e rovattei avapuruni. Ka tounah keil koa ales rotahostei vuo romaltei, amu rasilini.

¹⁰ Ka Iahova selus min Samuel vit, ¹¹ “Nalonge tisa houlu keke namumon Sol mai vi asuv houlu, veni kei viles eisilin ranau ka romusiltei selusien keil onak.” Navong Samuel raengon tounah enek, longe tisa houlu ka mules vis min Iahova va vio ... out mulan.

¹² En visokon semau, Samuel va lei kat Sol. Navong mul semau mual en sise, raengoni keke Sol mul en taon ten out Karmel ka kei ling mari ahat tai vahi metai keke meatin keil indem kat keihoen onen en avong ten vaeen keil. Ka navong mul mual va, longe suk keke Sol va en out Kilkal. ¹³ Sakini, Samuel va en out Kilkal ka votin Sol ien. Ka navong Sol lesi, mai veni ka viteni mini vit, “!Samuel, Iahova hetokol katuk. Inau namum vasi tounah koa kei meng kat inau keke moumoni.”

¹⁴ Ka Samuel visi vit, “?Munak koanek anatin, vensa namul naraengon buluk keil amis ka sipsip keil uver?”

¹⁵ Sol vit kesi mini vit, “Meatin onak keil alah lati ran me-Amelek keil. Keil aling revi sipsip ka buluk keil koa ave tahos keke avasani min Iahova, Ahi onom. Ka teisav keil, memu lin keil.”

* **13:14:** Umen 13:22 * **15:1:** 1Saml 10:1 * **15:2:** Eks 17:8-14; Dut 25:17-19

¹⁶ Samuel vul kati vit, “!Kito raeng! Ka inau nihit meseini minuk asa koa Iahova viteni minau en vongien.”

Ka Sol vit, “Tahos. Hiteni minau.”

¹⁷ Ka Samuel vit risi mini vit, “Avasiini keke, mulamu, kolei heisav enuk, kosa, komai kovi avat ten vatiamal keil vasi onen me-Isrel keil. Iahova keke rie latuk kumai kovi asuv houlu onen me-Isrel keil. ¹⁸ Ka kei silak kovoumon umen onen. Kei en vati keik kovou vasi meatin tisa keil ten out Amelek. Viteni minuk vit kilamun meatin keil onom miheha mihevae heha vio ... mihou vinvini keil vasi. ¹⁹ ?Munak koanek anatin, vensa korlong kattei selusien onen? ?Vensa kokalah kolah ruain tounah vasi one koa tetahos? !En meten Iahova, asa koa komumoni tisa vareis!”

²⁰ Ka Sol viteni mini vit, “Anatin eli, inau nalong kat selusien onen Iahova. Nuva suval koa viteni minau, namu vinvini meatin keil vasi ten out Amelek ka navuli kat asuv houlu Akak ka nakuri emai ekok. ²¹ Ka meatin keil onak armu vinvinitei sipsip ka buluk keil ose koa atahos. Keil e vati avalah keil vamai ekok, en taon ten out Kilkal, keke avasani min Iahova, Ahi onom.”

²² Ka Samuel viteni mini vit, “? Asa varei keke Iahova en vati mok? ?Longkatien vuo sanien keil? Munak rolong kat selusien keil onen, koanek tahos imok mulin buluk ka sipsip keil koa romuas keil, ka sanien votut sav keil koa rosani mini. ²³ En meten, navong komul kosesein hiasuvien onen, tisaen enek suval tisaen ten lingling temat. Ka sakien ten vatkeih suval sakien koa uva netan min nana keil. Sakini, veni kosesein selusien onen Iahova, kei mun mul sesein losilkatien onom en me-Isrel keil.”

²⁷ Navong Samuel selus evus, viles keke vaha. Ka Sol longe tisa houlu ka vuli kat eisin omon ka rali vasi.✧

²⁸ Navong Samuel lesi, viteni min Sol vit, “Suval koa komumoni en eisin omak, kosa, Iahova rali vas losilkatien onom en me-Isrel keil va ranuk, ka hesani min tai en tumali

keil koa kei lesi tahos imok mulik. ²⁹ Iahova ten lisenges onen me-Isrel keil sakras vahiles rendemien onen. Anatin, kei rosualtei meatin keil koa amul aluvos ka amul aviles rendemien one.”

³⁴ Sakini, Samuel va ris en out Ramah, ka asuv houlu Sol va ris va teim sen en out Kibea. ³⁵ Ka avong enek va rokol keite ten moulien onen Samuel, rolestei mun Sol. Ka avong vasi, kei longe tisa houlu veni. Ka Iahova emun longe tisa houlu veni kei varei rie lat Sol vamai vahi asuv houlu onen me-Isrel keil.

16

Iahova rie lat Deved vamai vakes Sol vahi asuv houlu onen me-Isrel keil
1 Samuel 16:1-7,10-14

¹ En avong tai, Iahova kistal min Samuel ka viteni mini vit, “?Kiles kilonge hetisa ven Sol heha vio ... hevus nengeis? Inau naseseini tuai keke hervitei mun asuv houlu onen me-Isrel keil. Sakini, kosa, kikir oel ka kiha en taon ten out Betlehem. En out enek, kihisu min meatin tai, isen Tiese, veni narie lat natnali tai tuai vamai vahi asuv houlu onen meatin keil onak.”

² Samuel visi vit, “? Numoni hemukave? Munak Sol hetaengoni, kei hemai houas inau nimat.”

Ka Iahova vit kesi mini vit, “Kilamun buluk koa vi atahas hau hetal minuk, ka kihiteni keke kovoual kovaha en out ekek kovasan sanien votut tai vaha minau. ³ Evus, kisisil en Tiese keke hemai en sanien enek, ka inau nihiteni minuk asa kumoni. Meatin koa nitie minuk, kitah oel en vatin vatie lati keke kei hekes Sol hemai hehi asuv houlu.”

⁴ Sakini, Samuel mumon asa koa Iahova viteni mini ka va en out Betlehem. Ka navong hetetamen keil ten out enek alesu mul mai, umai vesesal veni ral metauen ka avisi avit, “? Provet, kumai kovahiten tounah koa tahos, vuo tounah koa tisa?”

⁵ Ka vit kesi min keil vit, “Numai en rendemien koa tahos masan sanien votut tai vaha min Iahova.

✧ 15:27: 1Saml 28:17; 1Ki 11:30-31

Sakini, miheha mihesak motein kami mivato. Hevus, mihemai ris." Evus, sisil en Tiese ka natnali keil umai veni voumon keil avato keke iha en sanien votut koa houmoni.

⁶ Navong Tiese ka natnali keil umai akistal veni, Samuel meten rei navong les moeite, koa isen Eliab, ka mundem sasen eni vit, "Anatin eli, meatin koa mulomal ekek, kei varei Iahova rie lati."

⁷ Ka Iahova viteni mini vit, "Vuo, inau nalei sesein koanek. Konandemtei usil aven meatin, koa taveah mukave vuo veinan tahos mukave. Inau narlei kantei meatin vasuval meatin keil ten out netan. Meatin keil amul ales aven meatin keil enges, ka inau, nalei kirisil va en rendemien onen."

¹⁰ En sise enek, Tiese lah natnali keil koa avi oulu (7) ka rie keil min Samuel. Ka Samuel viteni mini vit, "Vuo, Iahova rorie lat etai koakeil ekek." ¹¹ Evus, visi vit, "?Keil vasi keiek?"

Tiese vit risi mini vit, "Tai koa vi tasikor, kei mul losil kat sipsip keil osak enges."

Ka Samuel viteni mini vit, "San selusien vaha mini vamai." Rehertotantei hetokol kei hemai."

¹² Sakini, Tiese sila meatin tai va vahiteni mini vamai. Navong emai, Samuel lesi keke vi litetai tai koa aven malekuh ka veinan tahos. Ka Iahova viteni min Samuel vit, "!Kei varei! Mea kitah oel en vatin vatie lati keke kei hemai hehi asuv houlu hau onen me-Isrel keil."

¹³ Sakini provet Samuel kur oel ka mutahi en vatin Deved en meten tunali keil. Hatte tas, ninin onen Iahova mai sien Deved ka mul katauni en avong enek va. Evus, provet Samuel mumon sanien votut onen va min Iahova, ka va ris teim onen en out Ramah.

¹⁴ Ka en asuv houlu Sol, Iahova kulat ninin onen rani, ka sa kes ninin tisa tai mini koa sakini metauen mul ien.

17

Deved mu vini Kolaeot

¹ Samuel 17:1-4,8-11,13-16,20-27,31-37,40-52

¹ En avong enek, me-Filistia keil alah ruai keke avavae vatal min me-Isrel keil. Umai vesesal en taon ten out Sokah en atan onen koakeil aka en mari vatiamal onen Sudah. Keil amumon votevav keil ome en atan tai koa avise en Efes Damin koa mul luhu en taon ten out Sokah ka taon ten out Aseka. ² Ka Sol ral min me-Isrel keil, keil emun alah ruai ka amumon votevav ome en Sesai Elah. En out enek, keil asak mesein keil keke avavae vatal min me-Filistia keil. ³ Me-Filistia keil amul en usi hou tai, ka me-Isrel keil amul en usi hou sav, ka sesai mul vas keilu.

⁴ Evus, meatin tavaeen tai ten out Kat kistal ran out koa me-Filistia keil amumon votevav ome ien, isen Kolaeot. Kei vi hetetamen imok en meatin tavaeen keil one ka taveah ramat, mulin mita etel (3).

⁸ Kolaeot mai mulomal ka visohiso keih va min me-Isrel keil vit, "?Vensa kami vasi misak mesein kami keke mivavae? Tahos imok keke kami mihetie lat etai en kami keke vamai vavae en usite onami, ka inau, nivae en usite onen me-Filistia keil. ⁹ Munak kei hevae helinau ka houas nau nimat, komai vasi mehemai mehehi slev keil onami. Ka munak inau, nivae nilin kei ka nouasi hemat, kami vasi suk mihemai mihehi slev keil onomai. ¹⁰ Kosa, nasan selusien koanik vat min kami meatin tavaeen onen me-Isrel keil: munak etai en kami mundemi keke kei vi ame, kei varei hemai melhevae."

¹¹ Navong Sol ka meatin keil onen alonge mukok, ametau houlu.

¹³ Natin Tiese etel koa telmulamu en keil, telva telmusil meatin tavaeen keil onen Sol. Koa moeite en keil, isen Eliab, koa katau eni, isen Abinadab, ka koa vi etel en keitel, isen Samah. ¹⁴ Ka navong keitel telro ral min Sol, Deved, koa vi tasikor en keil, ¹⁵ kei mum suval eiloheh takataunien onen Sol. Ka en avong koa, kei va ris teim sen en out

Betlehem valosil kat sipsip keil osen tamen.

¹⁶ En visokon ka mendilah keil vasi va rokol avong hanumau elu (40), Kolaeot mai selus kekar en me-Isrel keil.

²⁰ En avong tai, Tiese meng kat Deved keke vakur anien vaha min tunali keil. Sakini, en visokon semau, Deved mea ka ling sipsip keil osen tamen en hen meatin sav valosil kat keil. Evus, lah anien enek va. Navong rokol out ten vaeen, vi avong varei koa me-Isrel keil amul asak mesein keil keke avaha en out ten vaeen. Ka navong uva, keil avisohiso keih va kat vativieh keil one. ²¹ Meatin tavaeen keil ten out Filistia ka koakeil emun onen me-Isrel keil umai amulomal en vulie, ka alei mamah en keil keke avavae. ²² Evus, Deved lokovein anien koa lahi mul en hen meatin koa mul lei kokoe en ateli keil onen meatin tavaeen keil. Evus, kei muloh va vales tunali keitel en out tavaeen ka vahis revi keitel keke telro mukave.

²³ Ka navong kei mul veah selus ral min keitel, Kolaeot mai ris mulomal, ka selus kekar en me-Isrel keil suval koa mumoni lises. Ka Deved longe suk. ²⁴ Navong me-Isrel keil ales Kolaeot, ametau houlu ka alohosai. ²⁵ Keil aviteni min keil eris avit, “!Ei telmali! ?Miles meatin eke? Avong vasi kei selus kekar min ir me-Isrel keil. ?Ka miraengoni? Asuv houlu Sol vat kati keke hesan mari sanien tai min meatin koa houasi hemat. Ka vat kati mun vit hesan natnahin hehi ahin onen. Ka kei, hetal min titi amal onen, keil irvultei mun takis.”

²⁶ Deved vis meatin keil koa amul vesesal veni vit, “?Meatin enek koa rokileatei Ahi mundemi kei vi isei keke vama vaselus kekar en meatin tavaeen keil onen Ahi koa mou? ?Munak meatin etai houasi hemat ka hekulat memouen ran me-Isrel keil, isan asa varei mini?” ²⁷ Sakini, keil avit kilea mini asa koa Sol vat kati vasani min meatin koa houas Kolaeot hemat.

³¹ Meatin keil koa along asa koa Deved viteni, ka uva avit me-

seini min Sol. Sakini Sol sisil eni. ³² Navong Deved va lesi, kei viteni min Sol vit, “Asuv, kami minametauntei meatin koanek ten out Filistia. Inau niha nivae hetal mini en usite orer.”

³³ Sol vit kesi mini vit, “!Keik kovi ehon tai enges! Kosakras kovavae vatal mini veni kei mai vi meatin tavaeen tuetin tuai, navong kei vi ehon semau rokol avong kosa.”

³⁴ Ka Deved vit risi mini vit, “Asuv houlu, inau nalosil kat sipsip keil osen tata onak. Ka navong laeon vuo bear tai mai ka venan titi sipsip tai, ³⁵ inau nalikati ka namu vini. Evus, nakulat titi sipsip koanek ran ongon. Ka navong laeon vuo bear tai viles minau, inau nuvut navuli kat hilin ten hiren, ka namu vini mat. ³⁶ Inau namuas laeon ka bear keil umat, ka en sakien enek, nu vini meatin ekek ten out Filistia. Kei mul veah en mankoli, ka mul selus kekar en meatin tavaeen keil onen Ahi koa mou. ³⁷ Ka inau, naling desien onak en Iahova koa mutut moulien onak ran laeon ka bear keil, ka namundesini keke houtut moulien onak ran hen meatin eke ten out Filistia.”

Sakini Sol vit risi mini vit, “Tahosis. Kiha kivae hetal mini, ka Iahova heto venuk.”

⁴⁰ Deved kur eisal onen, va en valengei poal, votin meralihat elim (5) koa vupu revi mok, ka sien keil uva en ateli onen. Evus, sak mesein kei ral min siling talauien onen ka mual va ven Kolaeot.

⁴¹ Ka Kolaeot, kei mun mual mai ral min meatin tai koa mul vous eikokoe onen. Ka navong mai vesesal ven Deved, ⁴² lesi keke vi litetai tai enges koa aven malekuh ka veinan tahos. Ka navong lesi, lei maeni enges. ⁴³ Les eisal onen Deved ka viteni mini vit, “?Ai enek ten sa? ?Keik komundemi kovit inau navi huli tai?” Ka viso va ven ahi keil onen keke imai ipurun Deved. ⁴⁴ Evus, viso va min Deved vit, “!Amai! !Inau nisal vinik ka nisan

teiai onom min aman ka tirendan keil iani."

⁴⁵ Ka Deved vit risi mini vit, "Keik kumai kovavae vatal minau ral min naef tavaeen ka ai takan keil. Ka inau, numai mavae vatal minuk en isen Iahova, Asuv Houlu ten Out Nesa. Kei varei vi Ahi onen meatin keil tavaeen onen me-Isrel keil koa komul koselus kekar eni. ⁴⁶ !Ka kosa, Iahova helinguk kil en hek! !Nouasuk kimat ka nita koteh vatum! Hevus, nisan teiai onen meatin keil tavaeen ten out Filistia iha min aman ka tirendan keil iani. En saken koanek, meatin vasi keil ten out netan ilea suk keke Ahi onen me-Isrel keil kur keihoen ka mul mum en usite onomai. ⁴⁷ Kosa, meatin vasi keil koa amul ekok ilei kilea keke Ahi mul mutut moulien onen meatin keil onen. Ka romututte keil en sise ten naef tavaeen keil ka metas keil. Vuo, kei varei hevae hetal min kami ka heling kami mihel en hemai."

⁴⁸ Navong Kolaeot mul mual va ven Deved, Deved muloh kekerat va vesesal veni keke vavae vatal mini. ⁴⁹ Kei san hen va en ateli onen, kur meralihat tai, ka lingi en siling talauien onen. Evus, kuvini mal va ven Kolaeot ka meralihat enek va va vio ... bon vatin, ka kanu varei va neim. Ka Kolaeot mot, muas vatin en atan. ⁵⁰⁻⁵¹ Evus, Deved muloh va, mulomal vesesal veni, ka kulat naef tavaeen onen Kolaeot ran ateli teni. Evus, sal vini mat ka ra koteh vatin. En saken enek, Deved koa tounah keil tavaeen onen tovuol, kei muas Kolaeot mat ral min siling talauien ka meralihat tanges.✧

Ka navong me-Filistia keil ales keke avkeih ten meatin tavaeen keil one mat, keil alohosai uva. ⁵² Evus, meatin tavaeen keil ten out Isrel ka Sudah amakul kat keil ka alikat keil va vio ... houlu en me-Filistia keil umatmat en vali sise koa ka en out Saeram. Teiai keil one mul retai en out vasi, en hakot ten out Kat va soutin rokol meteau ten taon ten out Ekron.

En avong enek, asuv houlu Sol

kur Deved mai vi meatin tavaeen tai onen.

18

Asuv houlu Sol rendem tisa en Deved

1 Samuel 18:6-9

⁶ Katau en vaeen koa Deved muas Kolaeot mat, meatin tavaeen keil amusil sise avaha ris teim keil ose ka asi keil houlu. Ka navong meatin tavaeen keil enek arokol taon keil, ahin keil teni umai avisu min asuv houlu Sol ral min masmasien. Keil amusau ral min sien, amuas ave, apilei en iukalele ka uver en seka keil one. ⁷ Navong ahin keil amul uvol, keil amusau avit,

"Sol muas meatin taosen tai (1000), ka Deved esuk muas taosen halualim (10,000)."[✧]

⁸ Navong Sol longe mukok, longe tisa ka tin vepeng. Kei vit sasen eni vit, "Keil aviteni keke Deved muas meatin taosen halualim (10,000), ka inau, avit taosen tas (1000). ! Hervitei tuetin, keil ilingi hemai hehi asuv houlu one!" ⁹ Sakini, en hati avong enek varei va, Sol rendem tisa en Deved.

Sol mules sila Deved vaha vavae vasakin kei vamat en vaeen. Ka lises, Deved mu vinvini vativieh keil one umatmat koa sakin meatin keil avati lat isen vina nesa mok. Sakini, rendemien onen Sol mai tisa revi mok va en Deved ka kei mun sak visi vouasi vamat, ka sakras. Ka navong Deved mundem kilea rendemien onen Sol, lohosai rani keke Sol nouasi namat.

Deved va ro suai en out sav tai ka lah ruain vang meatin keil amusili, ka kei mai vi avat one. Ka navong meatin keil tavaeen ten kantri sav keil umai keke avavae vatal min vang me-Isrel keil en out tai, Deved ral min meatin keil onen umai uvae kokoe en keil.

Sol ral min meatin tavaeen keil onen uva akarहित out vasi keke avalekat Deved ka avousi vamat, ka arvotintei. Hatte elu keke Deved kilea vouas Sol vamat ka romumontei veni

*en rovattei vapuruni, veni Ahi rie lati
vi asuv houlu.*

31

Matien onen Sol

1 Samuel 31:1-6

¹ Avong tai, me-Filistia keil amumon vaeen ral min me-Isrel keil en Vatihou Kilboa. Houlu en me-Isrel keil umatmat ka houlu mun en keil alohosai. ² Me-Filistia keil alikat Sol ral min meatin sav keil onen va vio ... avuli kat natnali keitel ka amuas keitel telmat, iseatel Sionatan, Abinadab, ka Malkisua. ³ Evus, vaeen enek mai keih imok en out koa Sol mul ien. Koakeil akur hisuput, uvan eni, ka atuv bon Sol, vesesal vamat. ⁴ Sakini, Sol viles vis litetai koa mul lah tounah keil tavaeen onen vit, “! Leh lat naef tavaeen onom ka kisas vini nau nimat! !Ek rovattei koakeil enek koa areingeingen Ahi avamai avoumon tohtohien minau navong uas nau nimat!” Ka litetai enek metau voumoni. Sakini Sol enges viles naef onen, mot va ien, ka sal vini kei sasen. ⁵ Navong litetai enek lesi keke Sol mat, kei mun mot va en naef onen, ka sal vini kei sasen mat. ⁶ En sakien enek, Sol, natnali keitel, litetai takataunien onen, ka meatin vasi keil onen umatmat en avong tas.

2 Samuel

5

Deved mai vi asuv houlu ten out Isrel

2 Samuel 5:1-4

¹ Evus, mari vatiamal keil vasi ten out Isrel umai avales Deved en taon ten out Hibron, ka aviteni mini avit, "Komai mevi tumali kati keil. ² Mulamu, navong Sol vi asuv houlu onomai, keik komulamun me-Isrel keil uva en vaeen keil. En avong enek, Iahova vat kati minuk keke keik kilosil kat meatin keil onen ten out Isrel. Anatin, kei viteni vit keik kihi avat onomai." ³ Sakini, hetetamen keil vasi ten out Isrel umai ales Deved en taon ten out Hibron. En out enek, Deved mumon hatkatien takeih tai ral min keil.* Evus, keil amutah oel en vatin vatie lati keke kei mai vi asuv houlu one. ⁴ Navong Deved mai vi asuv houlu, sua onen hanumau tai ka halualim emun (30), ka kei losil kat me-Isrel keil sua hanumau elu (40).✧

Evus, Deved lah ruain meatin keil tavaeen onen, uva akur taon ten out Serusalem vahi one ka aro ien. Evus, Deved meng kat meatin keil onen avati mari eim tai keke vato ien en taon enek. Katau suk, Deved vis pris keil ka avous Eim Tavolin onen Ahi ka tounah vasi koa mul ien ral min masmasien, ka uva asesalini en taon onen Deved, vesesal en out Serusalem. Evus, keil aling Bokis ten Hatkatien Takeih mul ien.

7

Iahova mumon hatkatien takeih ral min Deved

2 Samuel 7:1-5,8-17

¹ Avong vahis muli, Deved ro tahosis en mari eim onen asuv houlu en out Serusalem, ka Iahova sakin vativieh keil onen arvaetei mun vatal mini. ² Evus, en avong tai, asuv

houlu Deved viteni min provet Netan vit, "Kolesi? Kosa, inau naro en more eim tai koa amumoni en more vati sida keil. Ka Bokis ten Hatkatien Takeih onen Ahi mul enges en eim tavolin tai."

³ Sakini, Netan vit kesi mini vit, "Tahos imok keik kumon asa koa komundemi veni Iahova ro venuk lisenges."

⁴ Ka, en vongien enek, Iahova viteni min provet Netan vit, ⁵ "Kiha kihiteni min Deved koa vi eiloh-heh onak keke Iahova san selusien koanek mini vit, 'Hervitei keik kumon eim onak keke mato ien.'

⁸ "Kihiteni mun mini keke inau, Iahova, Asuv Houlu ten Out Nesa, naviten selusien koanek mini navit, 'Inau, nakulatuk ran out koa kolosil kat sipsip keil ien, ka nalinguk kumai kovi avat kovalosil kat meatin onak keil ten out Isrel. ⁹ Naro ral minuk en out vasi kuva ien. Ka navong komul kuvae, namu lin vativieh keil onom. Inau nisakin isom hemai hehi hetetamen imok hesuval eis hetetamen sav keil ten out netan. ¹⁰⁻¹¹ Navong meatin keil onak umai rohtoh en atan koanek ka naling metai keil avalosil kat keil rokol kosa, vativieh keil umai apurun keil houlu. Ka kosa, narie lat out tai koa maling meatin onak keil ten out Isrel avato ien. En out enek, nisakin keil itos en tomat en kantri kati one.

" 'Inau, Iahova, navat kati minuk keke nisakin vatiamal keil koa ikistal ika enuk isosor en losilkatien onom min me-Isrel keil. ¹² Navong keik kimai kimatu revu ka kimat, itahinuk vesesal ven avu onom keil. Hevus, numon natmali kati tai hekur vulum hemai hehi asuv houlu. Numoni helomal hekeih en losilkatien onen. ¹³ Hehi kei keke heti eim koa inau nito ien. Ka numon losilkatien onen koakeil ikistal ika en vatiamal onen hel heha vio ... keite teni hetovuol. ¹⁴ Numoni mini hesuval koa kei vi natkuli kati ka navi tamen. Munak mot en tisaen, inau nitali mal eni hesuval tata tai san mahien min

* **5:3:** En hatkatien enek koa Deved mumoni, vat kati keke helosil kat meatin keil, ka keil aviteni mini avit isan kataunien mini. ✧ **5:4:** 1Ki 2:11; 1Kron 3:4; 29:27

natnali vatalimal eni. ¹⁵ Ka nirkulat-tei envatien onak heha rani nasuval koa namumoni min Sol koa nakulati keke keik kikir vulin kovahi asuv houlu. ¹⁶ Nisakin vatiamal onom keil koa ikistal ika enuk il lisenges, ka keil ihi asuv houlu keil ilosil kat me-Isrel keil heha vio ... keite teni hetovuol.' "✧

¹⁷ Sakini, provet Netan va les asuv houlu Deved ka vit vasin selusien onen Iahova mini.

11

Deved kur suaien ahin onen meatin sav

2 Samuel 11:1-17,26-27

¹ Avati keil muli, ka avong ten ous evus, sakini vi avong kati koa asuv houlu keil uva ral min meatin tavaeen keil one keke avavae. Sakini, Deved sila Soab, koa vi houlu en meatin keil tavaeen ten out Isrel, ral min avat keil onen, ka meatin vasi keil tavaeen emun one keke avavae vatal min me-Amon keil. Ka meatin keil onen Deved amu rasilin me-Amon keil ka akarahit taon one ten out Raba. Ka Deved rovatei, kei ro nges en out Serusalem.✧

² Avong tai, en taviai, Deved va matil. Ka navong kei mea ris, mual retoun nesa en teim sen en out tasehien tai. Ka en out enek nesa, lele vita en eim sav tai ka les ahin tai koa mul mukul. Kei lesi keke ahin enek tahos vis tahos imok. ³ Sakini, kei sila meatin onen tai vaha vahotini keke ahin enek onen sei. Ka votini keke ahin enek, isen Batsiba. Kei vi natnahin Eliam ka retalihe kur Uraea koa vi koan Hit tai. ⁴ Deved sila eiloheh tei onen keke avakur ahin enek vamai veni. Navong Batsiba mai veni, kei kuri ka matil ral mini. (Ka navong Batsiba emai, kei mukul motein kei tuai ran mesaien koa onen ahin keil musil sakien matu onen me-Isrel keil.) Evus, ahin enek va ris teim sen. ⁵ Katau suk, ahin enek lei kilea keke avati onen li. Sakini san selusien va min asuv houlu Deved.

⁶ Navong Deved longe keke Batsiba meas, kei san selusien va min Soab, houlu onen meatin tavaeen

keil onen vit, "Kisila Uraea, koan Hit, hemai ris venau." Sakini, Soab sila va veni. ⁷ Navong Uraea kistal, asuv houlu Deved visi usil Soab ka meatin keil tavaeen onen, ka vaeen mul va mukave. ⁸ Evus, kei viteni min Uraea vit, "Tahos. Ha seh mau en teim som." Ka Uraea va, ka Deved san sanien tai musili vaha en teim sen. ⁹ Ka navong Uraea va, rovatei teim sen. Kei va ka matil vesesal en vali metareh ten eim onen asuv houlu ral min meatin taleikokoeien keil onen Deved. ¹⁰ Navong Deved raengoni keke Uraea rovatei en teim sen, va visi vit, "Kovuol ran teim som tuetin? Ka kosa komai ris, vensa korvatei teim?"

¹¹ Uraea vit kesi mini vit, "!Asuv, nasakras! Kosa, me-Isrel keil ka me-Sudah keil amules en votevav keil ome. Ka Bokis ten Hatkatien Takeih onen Ahi mules matil en eim tavolin tai enges. Avat onak, Soab, ral min avat tavaeen sav keil onom, keil amules amatil hae en mesaiuai. Sakini, romaltei keke inau maha teim, maanian vatahos, mamun hati uaeen ka mamatil vatal ahin onak. !Navat kati keih minuk keke nasakras moumoni!"

¹² Sakini, Deved viteni mini vit, "Kito avong tai ris, ka visuvong esuk, inau nisilak kiha ris." Sakini, Uraea ro nges Serusalem avong koanek evus, ka avong sav teni emun. ¹³ Deved sisil eni vamai vaanian vatal mini en vongien enek, ka mumon kei munmun vini kei. Ka en vongien enek emun, Uraea rovatei teim. Va matil en out koa kei matil ien mulamu ral min meatin taleikokoeien keil onen Deved.

¹⁴ En visokon, Deved mutis leta tai ka sani min Uraea vakuri vasa lati min Soab. ¹⁵ En leta onen, kei mutis selusien enek vit, "Kiling Uraea heha helamu en meatin tavaeen keil en out koa vaeen keih vis keih imok. Ka navong amul uvae, kihis meatin sav keil keke ilokovein Uraea hevae kei sasen keke vativieh keil u vini hemat." ¹⁶ Sakini, navong Soab mul karahit taon ten out Ramah, sila Uraea va en out koa kilea vativieh keil one akeih amul ien.

17 Ka navong meatin keil tavaeen onen me-Amon keil amea ran taon enek keke avavae vatal min meatin tavaeen keil onen Soab, keil amu vini meatin tei keil tavaeen onen Deved, ka Uraea, koan Hit, kei mun mat.

26 Navong Batsiba longe keke meatin onen amuasi mat, longe tisa houlu ka murang veni. 27 Ka navong avong keil tatangien koa avi oulu (7) muli va, Deved sisil eni. Sakini mai en teim sen asuv houlu ka Deved kuri vi ahin onen. Katau, kei kur ehon tai onen Deved. Ka Iahova rositei en asa koa Deved mumoni.

12

Iahova sel kat asuv houlu Deved 2 Samuel 12:1-23

1 En avong tai, Iahova sila provet Netan va ven asuv houlu Deved. Ka navong va veni, kei viteni mini vit, “?Asuv houlu Deved, kokilea kovalei revi en usite tai onak? Meatin elu luro en taon tai. Tai, tounah onen houlu, ka tamun, tounah onen rovitei houlu. 2 Koa tounah onen houlu, buluk ka sipsip osen keil avi houlu ramat. 3 Ka koa tounah onen rovitei houlu, kei mul losil kat titi sipsip osen tas koa kei vuli. Kei lei kat revi titi sipsip osen ka mul moul en teim sen ral min titiali keil onen. Mul san hati anien an koa mini, maeni vamun oai en kap onen, ka maeni vamatil en avet omon. Anatin, kei lei kat revi titi sipsip enek suval koa vi natnahin kati. 4 Avong tai, meatin tai ka soutin ka mual mai en teim onen kei koa tounah onen houlu. Ka meatin koa tounah onen houlu en rovattei vouas etai buluk vuo sipsip osen keke vasak mesein anien vahi an. Sakini, va suk kur titi sipsip osen koa tounah onen rovitei houlu. Evus, muasi ka lengasi mesei keke meatin koa emai heani.”

5 Navong Netan viteni mukok, Deved tin tisa houlu ka vit, “!Inau navat kati keih imok en meten Iahova koa moul keke mal meatin enek hemat ven asa koa mumoni!

6 Veni tounah koa mumoni tisa revi mok ka enmahisien onen tovuol, kei hesan kes titi sipsip osen hehat (4).”

7 Sakini Netan viteni min Deved vit, “!Keik varei kovi meatin enek! Ka koanek vi asa koa Iahova, Ahi onen me-Isrel keil, en vati vahiteni minuk, ‘Inau namumonuk komai kovi asuv houlu onen me-Isrel keil, ka naring koek ran asa koa Sol vit voumoni minuk. 8 Ka navong nakulat Sol, tounah keil koa mul en hen, nasa lati minuk. Ahin onen emun keil, nasani minuk. Me-Isrel keil ral min me-Sudah keil, inau naling keil vasi amul en hem. Ka munak tounah vasi enek rovinvintei veah, inau nakilea masani vahi houlu tamun emau. 9 ?Sakini, vensa korlong kattei rek? ?Vensa komumon tounah koa tisa en metok? Keik varei komuas Uraea mat en naef tavaeen onen me-Amon keil. ! Evus, kokur ahin onen mai vi onom! 10 Ven komumon koanek, vatiamal tei keil onom, lises imatmat en naef tavaeen onen meatin sav keil. Koanek hekistal en vatiamal onom kati veni kosesein rek navong kokur ahin onen Uraea, koan Hit, vi onom.’

11 “Iahova viteni mun minuk vit, ‘Naviteni anatin keke nisakin koakeil en teim onom kati imea um hetisa heha katuk. Kilesi en metom navong inau nikulat ahin keil onom ranuk ka nisani keil iha min tai koa hemea en vatiamal onom. Kei hematil hetal min keil en mesaiuai enges.✧ 12 Anatin, asa komumoni, komum suaini. Ka asa koa inau numoni, numoni hekistal en mesaiuai en meten me-Isrel keil vasi.’ ”

13 Navong Deved longe, viteni min Netan vit, “!Aue li! !Inau namum tisa houlu li en meten Iahova!”✧

Ka provet Netan vit kesi mini vit, “Iahova sahuin tisaen ran moulien onom ka keik, kirmattei. 14 Ka veni koviles eisilum rani ka komumon sakien tatisa enek, tivava onom koa avasi, kei hemat.” 15 Evus, provet Netan va ris teim sen.

Ka navong provet Netan va, Iahova sakini tivava onen Deved, koa ahin onen Uraea kuri, mesai houlu.

¹⁶ Sakini, Deved va mul vis min Ahi keke titiali onen vamai ris vatahos. Kei val ran anien, ka kei matil en atan en vongien vasi va rokol out mulan. ¹⁷ Hetetamen keil onen koa amul vesesal veni, uva asak visi avatali lati. Ka kei en rovattei ka seseini keke vaha vaanian vatal min keil.

¹⁸ Wik tai muli, ka titiali enek emat esuk. Ka navong mat, hetetamen keil onen Deved ametau avaha avahiteni mini. Keil amundemi avit, "Navong titiali enek mul veah moul, Deved en rovattei valong selusien orer. ?Sakini, rehehit mesein matien onen titiali enek hemukave? Vahesa noumon etai tounah natisa suk min kei sasen enges."

¹⁹ Navong Deved les keil amul aselus lelau en keil, kilea varei keke titan mat. Sakini vis keil vit, "? Mukave? ?Titiali mat?"

Ka keil avit kesi mini avit, "Anatin eli, kei li mat."

²⁰ Navong Deved longe, mea ran atan, va mukul, sahula aven en oel, ka kekes en eisin omon. Evus, va en Eim Tavolin onen Iahova ka vita netan mini. Ka navong va ris teim sen, vis anien. Sakini, asan anien mini, ka kanian esuk.

²¹ Navong hetetamen keil onen ales saki en keil onen, keil umai veni avisi avit, "?Komumon saki en keil enek vensa? Navong titiali onom mul veah moul, korangisi ka kuval ran anien. Ka navong kei mat, keik komea ka kokanian esuk."

²² Asuv houlu Deved vit kesi min keil vit, "Anatin keke nuval ran anien ka namurang navong titiali enek mul veah moul. Namundemi navit vahesa Iahova en hemahis inau, ka hermaentei titiali enek hemat. ²³ Ka kosa, kei mat tuai. ? Vensa mahal ran anien? ?!Nakilea masakin titiali enek vamoul eris!? !Vuo, nasakras! Avong etai, inau niha en out koa kei ro ien, ka kei sakras vamai ris venau."

Solomon avasi

2 Samuel 12:24-25

²⁴ Sakini, asuv houlu Deved va selus tahos min ahin onen, Batsiba, vahati lat rendemien onen vamai ris

vatahos. Luro vituai ka kei meas. Avati keil muli va, kur tivava tai koa vi meahos, ka Deved ling isen vi 'Solomon.' Iahova en vat titiali enek houlu mok. ²⁵ Sakini viteni min provet Netan keke hesan eis sav tai mini koa vi 'Sedidaea' koa aneite teni vi 'kei koa Iahova en vati.'

1King

2

Matien onen asuv houlu Deved 1 King 2:10-12

¹⁰ Navong asuv houlu Deved vi ulmatu revī, kei mat, ka arahini en out Serusalem, koa avise en 'taon onen Deved.' ¹¹ Kei losil kat me-Isrel keil sua hanumau elu (40). Sua oulu (7) teni, ro en taon ten out Hibron, ka sua hanumau tai ka teindan etel (33) teni, ro en taon ten out Serusalem.* ¹² Ka navong mat, natnali Solomon kur vulin ka mai vi asuv houlu. En avong koa kei losil kat meatin keil, keil aro en tomat ka vativieh keil one tovuol.*

3

Asuv houlu Solomon vis Iahova vasan meteisauen ten losilkatien mini 1 King 3:3-15; 4:20-21,25

³ Solomon en vat Iahova ka musil kat asa koa tamen Deved viseini eni. Ka kei san sanien votut keil ka munit senta en hoi hou keil veni Eim Votut onen Ahi tovuol veah.

⁴ En avong tai, Solomon va en out Kibion keke vasan sanien votut vaha min Ahi en mari ahor en out enek koa houlu mok mulin ahor ten out sav keil. Ka en out enek, kei meng kati keke avouas buluk keil hehi taosen tai (1000) ka avanit lin keil en ahor enek en avong tas. ⁵ En vongien enek, Iahova mai selus mini en matil vovoiēn tai vit, "Asa koa em vati, kihis inau eni, ka nisani minuk."

⁶ Solomon vit kesi mini vit, "Lisenges, keik korie lat mari envatien onom min tata onak Deved koa vi meatin toumien onom. Komunoni mukonek veni kei vi meatin tai koa musiluk ral min moulien vasi keil onen, sakien onen mal, ka rendemien onen mutolas en metom. Ka kosa emun, komules korie lat envatien onom mini en sakien koa kosan ehon tai mini vakur vulin. ⁷ O

Iahova, Ahi onak, keik komaenau makur vulin tata onak mamai mahi asuv houlu, avaseini navi meatin hau tai ka narkileatei nilosil kat meatin keil hemukave. ⁸ Keik koling nau navi meatin toumien onom mato luhu en vangi meatin keil koa kolei kan keil ka kosakin keil umai avi houlu ramat keke meatin sakras vahuli vasin keil. ⁹ Sakini, navisuk kovasan meteisauen keke malosil kat revī meatin keil onom en sise koa mal keke malei kilea asa koa tahos ka asa koa tisa. ?Veni munak kirkatauntei nau, nilosil kat meatin onom keil koa avi houlu mok hemukave?"

¹⁰ Navong Ahi Asuv long hisien onen Solomon, kei si houlu veni. ¹¹ Sakini, viteni mini vit, "Nasi nau keke kovis nau ven meteisauen kovalosil kat revī meatin keil, ka korvistei nau masan moulien koa tetaveah, vuo mani, vuo matien onen vativieh keil onom minuk. ¹² Sakini, inau nisani minuk asa koa kovis inau eni. Anatin, meteisauen koa nisani minuk helohlin meteisauen koa meatin sav keil koa amulamu enuk akuri, ka helohlin meteisauen onen koakeil ikatau enuk ikuri. ¹³ Ka tounah vasi koa korvistei inau eni, keil emun nisani minuk. En avong vasi koa komoul koro, keik kikir houhouen ka tounah vasi keil onom helohlin asuv houlu savsav keil ten out netan. ¹⁴ Ka munak kilong katnau ka kusil kat mengkatien keil onak hesuval koa tata onom Deved mumoni, inau nisakin moulien onom hetaveah."

¹⁵ Navong Solomon muli mea, kilea suk keke Ahi selus mini ka en matil vovoiēn tai. Evus, va ris Serusalem, ka mulomal vesesal ven Bokis ten Hatkatien Takeih onen Iahova. En out enek, Solomon muas buluk koa ka munit lin keil en ahor keke vahi sanien votut onen min Ahi. Evus, muas buluk tei mun keke vahi sanien ten lahruaiēn ral min Ahi ka rei lat tei vuseri keil teni keke voumon mari anien tai vahi onen hetetamen keil onen.

* 2:11: 2Saml 5:4-5; 1Kron 3:4 * 2:12: 1Kron 29:23

4

20 En hen Solomon, me-Sudah ka me-Isrel keil akanian revī, amunmun revī, ka asi keil en avong vasi. Keil umai avi houlu vis avi houlu mok asuval veien ten atas. 21 Solomon losil kat mari out tai: out keil en vali Oaisal Upretis en usite koa ist va rokol hakot ten kantri ten out Isip en usite koa wes, ka out keil emun en out Filistia en usite koa saot va rokol Atas Medeterenia en usite koa not.✧ Meatin vasi keil koa aro en out keil enek asan takis keil one va mini ka amul en hen en avong vasi koa kei moul ro.

25 Ka navong Solomon moul mules, me-Sudah keil ka me-Isrel keil aro en tomat ka ales amas en teim se.

6

En hen Solomon, amumon Eim Votut onen Ahi

1 King 6:1,11-14; 8:1,3-6,10-11,22-23,27-30,41-43

1 Navong Solomon vi asuv houlu sua ehat (4) tuai, kei vis meatin keil onen avoum rohtoh en Eim Votut onen Ahi. Koanek kur out sua hundred ehat ka hanumau ehat emun (480) katau en avong koa me-Isrel keil alokovein kantri ten out Isip keke avamai avakur atan kati ose.

11 En avong tai, Iahova viteni min Solomon vit, 12 "Navong komul komumon Eim Votut onak, ek vati keke kovousil kat rendemien keil koa nalingi, kilong kat hihiseien keil onak, ka kihuli kat mengkatien keil onak emun. Munak kumoni hemukonek, hatkatien koa namumoni ral min tata onom Deved, inau numoni hekistal hehi anatin en moulrien onom. 13 Inau, nito en Eim Votut enek koa komul komumoni. Anatin, nito hetal min meatin onak keil ka nirlokoveintei keil." 14 Sakini meatin toumien keil onen Solomon amumon eim enek va vio ... amum vasi.

8

1 Navong Eim Votut onen Iahova evus, Solomon sisil en elda keil ten out Isrel ral min avat ka asuv keil ten vatiamal keil vasi onen me-Isrel keil keke avalah ruai en out Serusalem. Evus, vis pris keil keke avaha en out Saeon, taon onen Deved,✧ avasak mesei avahulat Bokis ten Hatkatien Takeih onen Iahova koa mul en Eim Tavolin, ka avahousi vamai avalingi en Eim Votut en out Serusalem koa vesesal.

3 Ka navong hetetamen vasi keil onen meatin keil umai out tas, pris keil avous Bokis ten Hatkatien umai. 4 Ka en hati avong enesek, amo keil ten vatiamal onen Livae ral min pris tei keil amusil keil ka avous Eim Tavolin onen Ahi ral min tounah sav keil emun teni uva en Eim Votut enek. 5 Evus, asuv houlu Solomon ral min me-Isrel keil umai out tas vesesal ven Bokis ten Hatkatien Takeih, ka amuas sipsip ka buluk keil houlu vis houlu mok koa meatin keil asakras avahuli keil keke avahi sanien votut keil one min Ahi. 6 Evus, pris keil avous Bokis ten Hatkatien Takeih enek uva alingi en vulin kati neim en out tai koa vi votut vis vi votut imok. Anatin, alingi luhu en angelo elu koa avise keilu en 'sereb,' en hehen apouealu.

10 Ka navong pris keil alokovein out koa vi votut vis vi votut imok, mahmah tai mita sien Eim Votut,✧ 11 ka muohien ten keihoen onen Iahova ritin koe out neim. Sakini, pris keil asakras emun avoumon umen keil one ien.

22 Evus, en meten meatin keil, Solomon mulomal vesesal ven ahor ten sanien votut keil onen Iahova, vati lat hen keilu vina nesa 23 ka vis min Ahi vit, "O Iahova, Ahi onen me-Isrel keil, ahi sav tovuol emun en out nesa vuo en out netan koa vasuvaluk. Keik korie lat envatien onom ka komumon hatkatien keil onom umai akistal avi anatin min

✧ 4:21: Sen 15:18; 2Kron 9:26 ✧ 8:1: 2Saml 6:12-16; 1Kron 15:25-29 ✧ 8:10: Eks 40:34-35

meatin onom keil koa along katuk ral min moulien vasi keil one.

27 “?O Ahi Asuv, kovit kovamita en out netan ka kito en eim koanek hemukave? Keik komarite mok, teilang ka out nesa havivis, arvinvintei kovato ien. ?Ka Eim Votut enek koa komai memumoni havivi ramat, kito ien hemukave?✧
28 O Iahova, Ahi onak, navi meatin toumien onom. Kitaengon revi hisien onak koa masani minuk kosa ekek, ka kisan uite teni minau li.
29 Kilosil kat revi en meneai ka vongien keil vasi, veni keik kolei kan Eim Votut enek keke koling Isom mul ien.✧ Sakini, navong naviles nak mal en eim enek, kitaengon revi hisien keil onak. 30 Anatin, kitaengon hisien keil onak, ka hisien keil onen meatin keil onom navong aviles nae mal en out ekek ka avis vat minuk. En out koa koro ien en out nesa, kitaengon revi komai ka kusak motein komai ran tisaen keil onomai ka kumon methos onom hel ven komai.

41-42 “Ka munak meatin tai ten kantri sav tai koa mul soutin hekur longlongien keil usil Isom, keihoen onom, ka mari tounah keil koa komumoni, hesakin kei hemai en out ekek keke vahita netan minuk. Ka munak viles nan mal en Eim Votut onom keke vahis vahat minuk, 43 kitaengon hisien keil onen. En out koa koro ien en out nesa, kilong hisien keil onen ka kisan uite teni hekistal. En sise enek, meatin keil vasi en out netan imai ilong kilea Isom ka ihouhou minuk suval meatin keil onom ten out Isrel amul amumoni. Anatin, ilea suk keke Isom mul moul en eim koanek koa komai memumoni.”

11

Solomon viles eisilin ran Iahova 1 King 11:1-5,7-13

1 Asuv houlu Solomon, envatien onen mul en ahin keil houlu ten kantri savsav keil. Kur natnahin

✧ 8:27: 2Kron 2:6 ✧ 8:29: Dut 12:11

asuv houlu ten out Isip. Evus, retalihe mun ral min ahin savsav keil emun: koakeil ten out Hit, ten out Moab, ten out Amon, ten out Edom, ka ten out Saedon emun. 2 Solomon retalihe ral min keil, avaseini Ahi sel kat me-Isrel keil keke irtetalihetei hetal min koakeil aka en kantri keil enek. Ahi kilea keke munak umoni hemukonek, keil isakin me-Isrel keil ihiles rani ka usil ahi savsav keil. 3 Solomon retalihe ral min natnahin asuv houlu keil handred oulu (700) ten kantri savsav keil. Ka atou sav keil onen arokol handred etel (300). Ahin keil enek asakin Solomon viles ran Iahova. 4 Sakini, navong kei mai vi ulmatu, ahin onen keil asakin kei viles ka vita netan min ahi ten kantri sav keil. Kei romusil kat revitei mun Iahova vakeih koa vi Ahi kati onen vasuval tamen Deved mumoni mulamu. 5 Ka vita netan min ahi koa vi ahin onen me-Saedon keil koa isen ‘Astata,’ ka min ahi onen me-Amon keil koa isen vi ‘Molek’ koa tisa revi mok en meten Iahova.

7 En hoi hou tai koa mul en usite ist ten taon ten out Serusalem, Solomon mumon ahor ten sanien tai min ahi tisa onen me-Moab keil koa isen ‘Simos,’ ka ahor tei mun min Molek, ahi tatisaso onen me-Amon keil. 8 Solomon mumoni vati tas min ahi vasi keil onen ahin keil onen. Kei mumon ahor ten sanien min ahi keil enek keke ahin keil onen koa aka en kantri savsav keil akilea avaha netan min keil, avanit senta ten hisien vaha min keil, ka avasan sanien votut keil one min keil.

9-10 Ven sakien onen keil enek, Iahova vuroh kat Solomon. Avaseini Iahova, Ahi onen me-Isrel keil, kistal mini avong elu (2) vassel kati keke nahatei netan min ahi savsav keil ten kantri sav keil, Solomon rolong kattei ren ka viles esuk ran mengkatien keil onen. 11 Sakini, Iahova viteni mini vit, “Veni komumon rendemien onom keke korali vas hatkatien takeih onak ka mengkatien keil onak koa nasani minuk, kosa navat kati minuk keke nisav lat keihoen ten asuv houlu ran hem, ka nisani suk min meatin toumien onom tai.

¹² Ka ven usite onen tata onom Deved, nirmumonte sakien enek hekistal en avong koa komoul koro veah. Numoni suk hemai hekistal min natmali navong hemai hekur vulum hehi asuv houlu. ¹³ Ka nirsav lattei mari vatiamal keil vasi ten out Isrel ran hen. Vuo, nimaeni helosil kati veah mari vatiamal tanges veni namundem usil Deved koa vi meatin toumien onak, ka namundemi mun usil taon ten out Serusalem koa nalei kani vahi out kati onak.”

Iahova kulat keihoen tei ran hen asuv houlu Solomon

1 King 11:26-33,40,42-43

²⁶ Koanek vi tunien usil hetamen tai onen asuv houlu Solomon koa viles rani ka sesein keihoen onen, isen Sereboam. Tata onen mat tuai koa isen Nebat ten out Seredah en provins ten out Efrem. Ka mama onen vi vatina tai, isen Seruah.

²⁷ En avong tai, Solomon mengkat meatin keil onen avasak revivieh koa keih koa ring koe taon ten out Serusalem ral min vali hou koa mul en usite koa ist. ²⁸ Navong Solomon va vales umen keil enek, lesi keke Sereboam vi meatin hau tai koa mum tahos. Sakini lingi vi avat onen vangsi meatin toumien keil koa aka en mari vatiamal onen Manase ka Efrem.

²⁹ Avong vahis muli, ka en avong tai, navong Sereboam lokovein out Serusalem ka mul mual en out tai koa vi mesaiuai, kei visu min provet tai ten out Saeloh koa mual kei sasen enges ka musin en eisin hau keil, isen Ahisah. Keilu enges lumul en sise, meatin sav keil atovuol. ³⁰ Evus, provet enek kulat kot hau omon enek koa musin eni ka rali vasi vi samureite teindan elu (12).

³¹ Navong rali vasi evus, viteni min Sereboam vit, “En samure eisin ekek, keik kikur halualim (10) ihi onom veni Iahova, Ahi onen me-Isrel keil, mul viteni vit, ‘Inau nisav lat keihoen ten hiasuvien ran hen asuv houlu Solomon, ka niling hiasuvien ten mari vatiamal halualim (10) ten out Isrel il en hem.

³² Solomon helosil kat koakeil aka

en mari vatiamal onen Sudah enges hetal min koakeil emun aka en vatiamal onen Bensamin veni inau namundem usil tata onen veah, Deved, koa vi meatin toumien onak. Ka namundem kat out Serusalem emun koa inau nalei kani ran meteimal sav keil ten out Isrel keke vahi out kati onak. ³³ Numon koanek veni Solomon sesein nau, ka va netan min ahi sav keil: min Astata, ahi koa vi ahin onen me-Saedon keil; min Kimos, ahi onen me-Moab keil; ka min Molek, ahi onen me-Amon keil. Solomon romusiltei sise onak ka long sesein nau. Kei mum kalkali ka rolong kattei rek vasuval tamen Deved mumoni mulamu.’ ”

⁴⁰ Navong Solomon raengoni, kei sak visi vouas Sereboam vamat. Ka kei lohosai rani ka va les asuv houlu ten out Isip koa isen vi Sisak. Sereboam ro en kantri ten out Isip va rokol avong koa asuv houlu Solomon mat.

⁴² Asuv houlu Solomon ro en out Serusalem ka losil kat me-Isrel keil sua hanumau elu (40). ⁴³ Evus, mat ka arahini en out Serusalem, taon onen tata onen, Deved. Ka natnali, Rehoboam, kur vulin mai vi asuv houlu.

12

Me-Isrel keil houlu e rovattei keke Rehoboam vamai vahi asuv houlu one

1 King 12:1-17,20

¹ Navong asuv houlu Solomon mat, Rehoboam va en taon ten out Sekem, ka en out enek, me-Isrel keil koa aro en out not umai ruai keke avahati lati vamai vahi asuv houlu one. ² Longlongien usili va rokol Isip. Ka navong Sereboam, natin Napat, koa lohosai ran asuv houlu Solomon longe, kei lokovein kantri ten out Isip ka va ris en out Isrel. ³ Navong me-Isrel keil alonge, asan selusien mini keke vamai en lahruaien one ka vaselus en usite one. Sakini Sereboam emai ka viteni min Rehoboam vit, ⁴ “Tata onom,

Solomon, romumtei vatahos min komai. Kei sakin komai memum keih ramat mini. Ka munak keik kikulat tei umen takeih ran komai ka kumoni hemelala mok min komai, mehemai mehehi meatin keil onom ka mehelong katuk lisenges.”

⁵ Ka asuv houlu Rehoboam vit risi min keil vit, “Miheha mau. Ka navong avong etel heli, mihemai ris ka inau nihit ris usi selusien onami en asa koa mivis inau eni.” Sakini, meatin keil enek uva.

⁶ Evus, asuv houlu Rehoboam vise ruain elda keil koa akataun tata onen Solomon en rendemien keil onen. Navong umai, vis keil vit, “? Mukave? ?Meteisauen sa mihesani minau keke inau niha nihiteni min meatin keil enek?”

⁷ Sakini avit risi mini avit, “Munak keik kitie lati min keil keke kovi meatin takataunien one ka kisan selusien tetahos min keil, keil esuk ihi meatin takataunien keil onom lisenges.”

⁸ Ka asuv houlu Rehoboam mundem maen selusien onen elda keil enek. Ka va suk vis rendemien onen meatin hau keil koa amoul vituai.

⁹ Kei vis keil vit, “? Mukave? ?Meteisauen sa mihesani minau keke ir reheha rehehiteni min meatin keil enek koa avis nau keke nikulat tei umen ran keil?”

¹⁰ Meatin hau keil enek avit risi mini avit, “Kiha kihiteni min meatin keil enek kihit, ‘!Kami mimundemi keke tata onak vi meatin takeih, ka inau nakeih tamun muli! !Anatin, hovorakiki ten hek matetel imok mulin horan tata onak! ¹¹ Tata onak sakini kami mimum keih mini, ka inau nisan umen koa keih tamun heha min kami. Kei mutah kami en viau takeih, ka inau nitah kami en aovan koa tisa mok.’ ”

¹² Navong avong etel muli, Sereboam ka meatin vasi keil umai ris ven asuv houlu Rehoboam suval koa viteni min keil. ¹³ Ka navong mai kistal en meatin keil enek, asuv houlu romusiltei meteisauen koa elda keil onen asani mini. Kei selusial min vurohien va kat meatin keil ¹⁴ suval koa meatin hau keil aviteni mini. Sakini viteni min meatin keil vit, “Tata onak sakini kami mimum

keih mini, ka inau nisan umen koa hekeih tamun heha min kami. Tata onak mutah kami en viau takeih, ka inau nitah kami en aovan koa tisa mok.” ¹⁵ Iahova varei sakini rendemien onen asuv houlu Rehoboam keih keke rolongtei selusien onen me-Isrel keil. Koanek kistal vasakin selusien koa Iahova sani min provet Ahisah ten out Saeloh keke vasani min Sereboam, natin Nebat, vamai vahi anatin.

¹⁶ Navong meatin keil alei kilea keke asuv houlu Rehoboam sakras valong selusien one, keil aselus keih mini avit, “!Komai mehertotei mun en hen koakeil aka en vatiamal onen Deved! !Anatin, mehermusiltei mun koakeil akistal ran natin Tiese! ? Keil asan asa varei min ir? !Tounah tovuol! !Me-Isrel keil, rovaha ris teim! !Rehelokovein meatin ekek helosil kat koakeil akistal ran vatiamal kati onen enges!”[☆] Sakini, me-Isrel keil aviles eisile rani, ka aretasil uva ris teim se. ¹⁷ Ka Rehoboam mai vi asuv houlu onen koakeil akistal aka en vatiamal onen Sudah enges.

²⁰ Navong me-Isrel keil alonge keke Sereboam mai ris ran out Isip, alah ruai out tas ka asilsil eni emai. Ka en avong enek, avati lati mai vi asuv houlu onen me-Isrel keil. Ka meatin keil koa akistal en mari vatiamal onen Sudah, keil enges amules amusil asuv houlu Rehoboam koa ka en vatiamal onen Deved.

Asuv houlu Sereboam sakini me-Isrel keil aviles ran Iahova
1 King 12:25-31

²⁵ Navong meatin keil avati lat Sereboam mai vi asuv houlu one, kei va ro en taon ten out Sekem koa mul en vatihou keil en provins ten out Efrem. En out enek, kei sakini meatin keil onen avoumon vieh takeih tai vakarahiti. Evus, va en taon ten out Penuel, ka en out enek emun, amumon vieh takeih karahiti.

²⁶⁻²⁷ Avati vahis muli, ka asuv houlu Sereboam mundemko ka mundemi vit, “Munak meatin keil

[☆] 12:16: 2Saml 20:1

onak iha en out Serusalem lises keke avaha netan min Iahova en Eim Votut onen ka isan sanien votut one mini, keil indem ris asuv houlu Rehoboam ten out Sudah koa ka en vatiamal onen Deved. Anatin, keil ihiles ka u vini nau, ka usil risi suk."

²⁸ Sakini Sereboam vis rendemien onen meatin sav keil keke houmon sa. Ka musil rendemien one, vis meatin tei keke avoumon nana elu (2) en gol koa lukur niniven buluk. Navong amumoni evus, lah ruain meatin keil onen ka viteni min keil vit, "Me-Isrel keil, kami miva en out Serusalem lises keke mivaha netan eni. !Ka ahi onami keiek! ! Koakeilu ekek lulah lat kami ran out Isip!"^{*} ²⁹ Kei kur nana tai ka lingi mul en taon ten out Betel, ka nana tamun lingi en taon ten out Dan. ³⁰ Sakini, me-Isrel keil koa uva Betel keke avaha netan min tai en nana keilu enek, ka tei en keil uva soutin en taon ten out Dan keke avaha netan min nana tamun. Ka sakien koanek mai vi mari tisaen tai en me-Isrel keil. ³¹ Ka Sereboam vis tei en meatin keil onen keke avoumon ahor onen ahi savsav keil en hoi hou keil. Evus, lei kan meatin keil ran vatiamal keil keke avamai avahi pris keil teni. Ka pris keil enek arkistaltei ran mari vatiamal onen Livae koa vi votut.

Navong asuv houlu Sereboam mul losil kat mari vatiamal halualim (10) onen me-Isrel keil en out not, asuv houlu Rehoboam ro en out Serusalem ka mul losil kat me-Sudah keil sua teindan oulu (17) en out saot. Ka navong asuv houlu Rehoboam losil kat me-Sudah keil, houlu en meatin keil onen uva netan min ahi savsav keil ka Iahova maen me-Isrel keil umai vvae ral min keil ka alah lat tounah houlu koa tetahos ran Eim Votut ka ran mari eim omon asuv houlu. Ka sua houlu, asuv houlu keilu enek lumules luvae.

En usite onen me-Sudah keil en out saot, navong Rehoboam mat, natnali kur vulin mai vi asuv houlu one, isen Abitsa. Kei losil kat meatin keil onen sua etel (3) enges, ka kei mun mul vae ral min asuv houlu Sereboam.

^{*} 12:28: Eks 32:4

Navong Abitsa mat, natnali koa isen Asa kur vulin. Asuv houlu Asa vi more meatin tai koa musil kat Iahova, Ahi onen Deved. Kei losil kat me-Sudah keil sua hanumau elu ka tai mun (41). Ka, en losilkatien onen, kei mu rasilin ahor ka nana keil onen ahi savsav keil. Ka lisenges, kei mun vae ral min asuv houlu onen me-Isrel keil. Ka navong Asa mat, natnali Sehosavat kur vulin mai vi asuv houlu onen me-Sudah keil.

Ka en usite onen me-Isrel keil en out not, navong Sereboam mat, natnali Nadab mai kur vulin. Sakien keil onen tisa revu mok en meten Ahi, ka losil kat me-Isrel keil sua elu enges (2). Evus, meatin tai, isen Basa, mai ka mu vini Nadab ka titi amal kati keil vasi onen. Evus, kei kur vulin mai vi asuv houlu onen me-Isrel keil ka losil kat keil sua hanumau tai ka ehat emun (24). Navong Basa mat, natnali koa isen Elah kur vulin ka losil kat me-Isrel keil sua elu enges (2). Evus, en avong tai, meatin tavaeen tai koa isen Simri, kei mea, mu vini Elah, ka ling kei sasen mai vi asuv houlu. Kei mulomal en hiasuvien onen wik tas, ka me-Isrel keil aseseini. Sakini, avati lat avat sav tavaeen koa isen Omri keke vamai vahi asuv houlu one. Ka navong Simri longlong eni, kei mu vini kei sasen enges. Evus, asuv houlu Omri losil kat me-Isrel keil sua teindan elu (12). Ka navong mat, natnali Ehab kur vulin mai vi asuv houlu ka losil kat me-Isrel keil sua hanumau tai ka elu mun (22).

16

Iahova sakin ous romustei ven tisaen onen asuv houlu Ehab
1 King 16:30-33; 17:1-7

³⁰ En avong koa asuv houlu Ehab losil kat me-Isrel keil en usite koa not, kei mum tisa en meten Iahova mulin asuv houlu savsav keil koa amulomal mulamu en kei. ³¹ Anatin keke musil sakien tatisa keil onen asuv houlu Sereboam telamu, ka kei mumon tounah koa tisa revu mok. Kei kur natnahin asuv houlu Etbal ten out Saedon mai vi ahin onen, isen Sesebel. Ka ahin enek sakin

kei va netan min ahi Baal. ³² Kei mumon ahon onen ahi Baal en out Sameria, ka va netan mini en out enek. ³³ Ka tamun, asuv houlu Ehab meng kat meatin keil onen avoumon nana tai onen ahi Astata koa vi ahin. Sakien tisa keil ekek onen sakin Iahova, Ahi onen me-Isrel keil, vuroh kati mok mulin asuv houlu sav keil koa amulamu eni.

17

¹ En avong enek, provet tai ro en taon ten out Tisbe en atan ten out Kilead, isen Ilaetsa. Ahi sila va selus min asuv houlu Ehab vit, "Inau koa nuva netan min Iahova koa moul, Ahi onen me-Isrel keil, navit meseini minuk en isen keke ous hermustei mun ka tilep hetovuol sua vahis hetokol avong koa inau nihiteni."✧

² Navong selus min Ehab evus, Iahova viteni min Ilaetsa vit, ³ "Kimea ran out ekok ka kiha en usite koa ist hetokol Poal Kerat koa mul en ist ten Oaisal Sodan. En out enek, kito suai keke asuv houlu Ehab hervotintei keik. ⁴ Titi oaisal en poal enek hesan oai minuk kimuni, ka nameng kat aman keil koa avise keil en 'revan' keke imai ikur anien am."

⁵ Sakini, Ilaetsa mumoni suval koa Iahova meng kati mini. Kei va ro en out enek. ⁶ Ka en visokon ka mendilah vasi keil, mun oai en titi oaisal ka revan keil alah veret ka vuseri an mai. ⁷ Ro mukonek avati vahis va vio ... titi oaisal enek memes esuk, veni ous tovuol varei.

*Iahova sakin veret an provet Ilaetsa ka vatina tai sakras vavus
1 King 17:8-24*

⁸ Navong oai omon provet Ilaetsa vus, Iahova viteni mini vit, ⁹ "Kosa, kiha en meteimal ten out Serafat, vesesal en taon ten out Saedon koa romultei en atan onen me-Isrel keil. En out enek, nameng kat vatina tai koa roviitei ahin Isrel keke hesan anien minuk."✧ ¹⁰ Sakini Ilaetsa va en out Serafat, ka navong mai vesesal en meteau ten taon, votin vatina tai koa mul lah ruain angosis. Navong lesi, visi vit, "Kokilela kovasan etai hati oai minau?" ¹¹ Ka

navong vatina va vakuri, Ilaetsa viso vit, "Ka kikir etai hati veret emun niani."

¹² Ka vatina vit risi mini vit, "Aue li! Nasakras. Navat kati li anatin en isen Iahova, Ahi onom koa moul, veret tovuol emun eli teim. Asa koa mul teim, kap pulaoa tas koa mul en pesin teni, ka hati oel koa havivis mul en veite, ka anien sav keil tovuol vareli. Numai ekok malah ruain angosis keitel ekek keke niha ris teim, nisak mesein hati anien vahi anien ekor eli amal min natkuli. Hevus, amai heat vini komal heha vio ... melhematmat esuk."

¹³ Ilaetsa vit risi mini vit, "Konandemkotei. Kiha kumon asa koa koviteni. Ka helamu, kumon hati veret tai ka kikir risi hemai minau. Hevus, hati koa mul, kumoni hehi amel min natmali. ¹⁴ Kiha kumon asa koa naviteni veni Iahova, Ahi onen me-Isrel keil viteni vit, 'Pulaoa sakras vavus ran pesin koanek, ka veioel sakras vavus vio ... inau, Iahova, nisakin ous hous hekas tounah vasi en out netan.'"

¹⁵ Sakini, vatina va ris teim sen ka mumon asa koa Ilaetsa viteni mini. Ka lesi keke, anatin eli, anien vinvin min keitel vasi ten avong enek, ka ten avong houlu emun. ¹⁶ Suval koa Iahova viteni min Ilaetsa, pulaoa sakras vavus ran pesin, ka veioel sakras vavus memes.

¹⁷ Avati vahis muli, ka natin vatina koanek mesai. Mesaien koanek muasi va vio ... sehien onen vus vareli ka mat. ¹⁸ Sakini vatina enek mai les Ilaetsa ka viteni mini vit, "Aue li! ?Meatin onen Ahi, vensa kumumon koanek minau? ?!Mukave, keik kumai venau kovasakin inau mandem ris tisaen keil onak, ka kovoumon natkuli vamat!?"

¹⁹ Sakini, Ilaetsa viteni mini vit, "San natmali minau." Kulati ran hen mama onen, vusi vina nesa en teim va en out tamatilien onen, ka lingi matil en avet onen. ²⁰ Evus, kei mis ven Iahova vit, "?O Iahova, Ahi onak eli, vensa kopurun moulien onen vatina koanek? Kei lei kat revu nau, ka keik, kokulat moulien

✧ 17:1: Tiem 5:17 ✧ 17:9: Luk 4:25-26

onen natnali. ?!Vensa komumon koanek!?" ²¹ Evus Ilaetsa retengeiril netan ka mutelan hen keilu en aven ehon enek. Mumoni mukonek hatte etel ka vis min Ahi vit, "O Iahova, Ahi onak eli, san moulien onen ehon ekek vama ris eni!"^{*} ²² Ka Iahova long hisien onen Ilaetsa ka san heite ten hisien onen. Sakini ehon enek leh ris eang ka mou.

²³ Evus, Ilaetsa leh lat ehon enek, vousi va, san risi min mama onen ka viteni mini vit, "Les visi! Natmali mou enges!"

²⁴ Sakini vatina enek vit kesi mini vit, "Namasmaasuk houlu mok! Kosa nalei kilea keke keik kovi meatin tai onen Ahi, ka selusien onen Iahova koa kistal ka en ongom vi anatin."

18

Iahova san ahang ka en out nesa ka me-Isrel keil alei kilea keke Iahova vi Ahi anatin

1 King 18:1-2,17-46

¹ Avati vahis muli. Ka navong ous romustei rokol sua etel (3), Iahova viteni min Ilaetsa vit, "Ha lomal en meten asuv houlu Ehab. Hevus, inau numon ous hous." ² Sakini, Ilaetsa va en out Sameria keke valesi. Out enek memes imok mulin out sav keil ka anien an meatin keil tovuol.

¹⁷ Navong asuv houlu Ehab les provet Ilaetsa, viteni mini vit, "?!Ei, vensa komul kopurun meatin keil ten out Isrel!?"

¹⁸ Ka Ilaetsa vit kesi mini vit, "Vuo! Rovitei inau keke mal mapurun meatin keil. Keik varei, ral min amal onen tata onom keke mimul mipurun me-Isrel keil. Veni kami misesein mengkatien keil onen Iahova ka miva netan min nana keil ka ahi Baal. ¹⁹ Kosa, kimeng kat me-Isrel keil imai out hetas en Vatihou Karmel. Ka kimeng kat provet keil onen ahi Baal koa avi hundred ehat hanumau elu ka halualim emun (450) keke imai hetal min provet hundred ehat (400) onen ahi Astata,

koa ahin onom Sesebel mul san anien min keil."

²⁰ Sakini, asuv houlu Ehab san mengkatien min me-Isrel keil ral min provet keil emun, ka keil vasi umai out tas en Vatihou Karmel. ²¹ Evus, Ilaetsa mai mulomal en meten meatin keil ka viteni vit, "Rendemien onami elu hevus nengeis? !Munak mimundemi keke Iahova vi Ahi anatin, miheha netan enges mini! !Ka munak mimundemi keke Baal vi ahi anatin, miheha netan mini enges!" Ka meatin keil aro raeng.

²² Evus, Ilaetsa vit risi min keil vit, "En provet keil onen Iahova, inau nges namul veah namoul. Ka provet keil onen ahi Baal avi hundred ehat hanumau elu ka halualim emun (450). ²³ Mihelamun buluk helu (2) koa meahos luhemai. Provet keil onen ahi Baal ilei kan tai, uasi, itetehei, ka ilingi en ahor ten sanien votut one. Ka keil irmunittei en ahang. Ka inau mun, numoni vatte hetas en tamun en buluk keilu enek. ²⁴ Hevus, provet keil onen ahi Baal ihis min ahi one, ka inau, nihis min Iahova. Isei en ahi keilu enek hesan ahang hemita hean lin sanien onen, kei varei vi Ahi anatin." Ka navong meatin keil along selusien onen, keil asi keil veni ka amaeni.

²⁵ Evus, Ilaetsa viteni min provet keil vit, "Kami mihoumoni helamu veni kami mivi houlu. Mihelei kan buluk onami ka mihesak meseini hehi sanien votut onami. Hevus, mihehis ahi onami ka minalingtei ahang en sanien onami."

²⁶ Sakini provet keil enek uva aso ruain ahat keil mai vi ahor ten sanien votut one. Evus, amulamun buluk one emai, asak meseini, ka alingi en ahor. Evus, visokon va rokol taviai, keil uvol rahit ahor enek ka amis va min ahi Baal avit, "O Baal, kilong komai!" Ka ahi one roselustei min keil, kei romumon etai tounah.

²⁷ Evus, en taviai, Ilaetsa selus karen keil vit, "?!Ei mukave, ahi onami vi anatin vuo ...!? ?Nahi kei mul rendem usil tounah sav, vuo va

^{*} 17:21: 2Ki 4:34-35

en klosis, vuo kei mual va en out sav tai? ?Nahi mul matil? !Kami mihehisil eni, tahos imok mihehis hekeih tamun!" ²⁸ Sakini provet keil avis keih tamun. Ka musil sakien keil one, keil arei ave en naef ka asal keil en metas keil va vio ... rae mul mue. ²⁹ Keil amumon verien one va rokol mendilah, ka ahi one ro raeng enges, roselustei ka romumon etai tounah.

³⁰ Evus, Ilaetsa viteni min meatin keil vit, "Almai vesesal venau." Ka navong umai veni, en mete, kei va, mum revu ahoh ten sanien onen Iahova koa merangle tuetin. ³¹ Kei lah ruain ahat teindan elu (12), mal en mari vatiamal keil onen me-Isrel keil koa akistal aka en Siekob mulamu, koa Iahova ling isen vi 'Isrel.'* ³² Ral min ahat keil enek, kei sak revu ahoh ten sanien en isen Iahova. Evus, kei kil rahat ahoh enek rokol avong koa kilea vasieni en oai koa lita teni valin hanumau elu (40). ³³ Evus, kei ling av en ahoh, muas buluk onen, ra kotehei, ka lingi nesa en av. Evus, viteni min meatin keil onen vit, "Miheisien marmari veioai hehat, ka mihemai mihetahi hememer en sanien hetal av teni." Sakini, keil amumoni. ³⁴ Evus, viteni min keil vit, "Hatte tai ris." Ka amumoni. Ka vit risi vit, "Mihoumoni hatte tai ris." Sakini amumoni hatte etel eni. ³⁵ Oai kas vasin ahoh enek ka mue vita en atan, sien avul koa kei kili va vio ... mue lei.

³⁶ Navong sak mesein tounah vasi onen, vi mendilah, avong mal ten sanien. Ka Ilaetsa mai vesesal en ahoh ka vis vit, "O Iahova, Ahi onen Ebrahim, onen Aesak, ka onen Siekob, kosa, kitie min komai keke keik kovi Ahi onen me-Isrel keil. Ka kitie min komai keke keik korie lat nau numai navi meatin toumien onom ka namumon tounah keil enek musil rem. ³⁷ O Iahova, san heite ten hisien onak. Kisani vatie lati min meatin keil ekek keke keik enges kovi Iahova, Ahi anatin. Kisan ahoh vatie lati min keil keke em vati kovahiles moulien one

avousiluk eris."

³⁸ Hatte tas, Iahova san ahoh ka nesa mita netan, kan lin vasi sanien, av teni, ahat keil, atan, ka oai emun.

³⁹ Navong meatin keil alesi, keil vasi umot avita netan ka avisohiso avit, "Iahova, kei vi Ahi anatin! Iahova, kei enges vi Ahi!"

⁴⁰ Evus, Ilaetsa meng kat meatin keil vit, "Alha alhuli kat provet keil onen Baal! Minamaen etai en keil nalohosai!" Sakini meatin keil avuli kat keil vasi. Evus, Ilaetsa mulamun keil uva en Poal Kison, ka en out enek, amu vinvini provet keil vasi onen Baal.

⁴¹ Evus, Ilaetsa va selus min asuv houlu Ehab vit, "Kimea, kiha kianian ka kimun hati uen veni hervitei tuetin, rehelong ous hous."

⁴² Navong Ehab va vaanian, Ilaetsa vina en hoite ten Vatihou Karmel. Ekonek, retengeiril vita netan ka veinan rokol atan.* ⁴³ Kei viteni min meatin toumien onen vit, "Ha lele hehita netan en atas."

Sakini, kei va lele ka mai ris viteni mini vit, "Narles etai tounah."

Ilaetsa sila va hatte oulu (7). ⁴⁴ Ka en ualien kor onen, navong meatin toumien enek mai ris, viteni vit, "Nales mahmah tai koa alesi havivi suval hen meatin mul mea ran atas."

Evus, Ilaetsa viteni mini vit, "Ha les asuv houlu Ehab. Kihiteni mini keke hekalah hepar kat kat en hos keil osen ka heloh eni heha lah teim keke ous nating koe sise onen."

⁴⁵ Rovitei tuetin, mahmah keil koa vopoli mul koe teilang, eang mea, ka ous mus houlu vis houlu mok. Sakini Ehab vut en kat ten hos onen ka muloh va en taon ten out Sesrehel. ⁴⁶ Ka Ilaetsa, keihoen onen Ahi mai sieni. Kei lum kat kele eisin omon koa taveah mai nesa ka mutoh eni. Evus, muloh vis muloh mulin hos osen Ehab, ka rokol taon ten out Sesrehel mulamu eni.*

19

Iahova vothot en kei min provet Ilaetsa

1 King 19:1-18

* 18:31: Sen 32:28; 35:10 * 18:42: Tiem 5:18

* 18:46: Ilaetsa muloh 26 kilomita.

¹ Navong Ehab muris va vales ahin onen, Sesebel, run mini usil tounah keil koa Ilaetsa mumoni, ka mukave mu vinvini provet keil vasi onen ahi Baal ral min naef tavaeen. ² Sakini, Sesebel tin tisa houlu ka san selusien va min Ilaetsa vit, "Navat kati keih keke nuasuk kimat hesuval koa komumoni min provet onak keil. Ka navong nirmumonte heha hetokol mendilah visuvong, ahi onak keil akilea uas nau nimat." ³ Navong Ilaetsa kur longlongien koanek, kei metau houlu ka lohosai. Keilu meatin toumien onen, luva en taon ten out Bersiba en atan onen me-Sudah keil.

Evus, Ilaetsa va ling meatin toumien onen en out enek, ⁴ ka, visokon rokol mendilah, kei mual sasen enges va en out volvol. Evus, rondan en nimal ten vatiai tai ka longe tisa, vit vamat enges. Sakini vis Ahi vit, "!O Iahova, moulien onak keih varej ka ek rovattei mun mamoul! Tahos imok kikulat moulien onak ka kuas inau nimat."*

⁵ Navong vis evus, kei matil en nimal ten vatiai koanek ka matil usae. Hatte tas, angelo tai mita rokoli ka viteni mini vit, "Mea, anian." ⁶ Navong Ilaetsa lele rahiti, kei les veret ral veioai tai mul vesesal ven vatin. Sakini kuri, kani ka muni. Evus, kei matil eris. ⁷ Evus, hatte tai ris, angelo onen Iahova mita rokoli ka vit, "Mea, anian. Munak kirkianitei, ualien onom hekeih ramat minuk." ⁸ Sakini, Ilaetsa mea, kanian ka mun hati oai. Anien enek san keihoen mini voual en meneai ka vongien. Avong hanumau elu (40) romusehitei, mual va vio ... rokol Vatihou Senae koa vi vatihou votut onen Ahi. ⁹ En out enek, kei votin valengeihat tai, ka va matil ien.

Evus, Iahova selus mini vit, "? Ilaetsa, komul komumon sa ekok?"

¹⁰ Ka kei vit kesi mini vit, "O Iahova, Ahi ten out nesa, en moulien vasi onak, namum keih minuk. Ka me-Isrel keil aviles eisile ran hatkatie takeih koa komumoni ral min

keil. Amu lin ahor ten sanien keil onom, ka amu vinvini provet keil vasi onom en naef tavaeen. !Inau sasok namoul, ka keil avit avouas inau mun mamat!"*

¹¹ Sakini Iahova viteni mini vit, "Ha hae, kilomal en hoi hou keke kiles nau navong nimai nili." Ka navong ro veah en valengeihat, Ilaetsa long eang takeih tai mea koa sakin hou keil apas ka muti lin ahat keil ... ka Iahova romultei ien. Navong eang va, Ilaetsa long alu tai kulul ... ka Iahova romultei ien. ¹² Alu vus, Ilaetsa les ahang tai kistal ka mukan ... ka Iahova romultei ien. Ahang evus, kei long rea tai koa mul selus merau. ¹³ Ka navong Ilaetsa longe, kei ling suain nan en kot omon ka va hae, mulomal en metareh ten valengeihat. Ka en out enek, rea koanek viteni mini vit, "? Ilaetsa, komul komumon sa ekok?"

¹⁴ Ka kei vit kesi mini vit, "O Iahova, Ahi ten out nesa, en moulien vasi onak, namum keih minuk. Ka me-Isrel keil aviles eisile ran hatkatie takeih koa komumoni ral min keil. Amu lin ahor ten sanien keil onom, ka amu vinvini provet keil vasi onom en naef tavaeen. !Inau sasok namoul, ka keil avit avouas inau mun mamat!"

¹⁵ Evus, Iahova viteni mini vit, "Kiha ris, kusil sise onom. Kiha en out volvol en atan ten out Damaskas ka kihotin meatin tai, isen Hasael. Navong kovotini, kitah oel en vatin vatie lati keke kei hemai hehi asuv houlu ten out Siria.* ¹⁶ Hevus, kihotin meatin tamun, isen Sehu, natin Nimsi, ka kitah oel en vatin vatie lati keke hemai hehi asuv houlu onen me-Isrel keil.* Evus, kiha en meteimal ten out Ebel Mehola, ka kihotin Elisa, natin Savet. Kitah oel emun en vatin vatie lati keke kei hemai hekesuk hesuval provet onak. ¹⁷ Navat kati keke koa keitel ekek telhou motein kantri onak hetal naef tavaeen oneatel. Koakeil alohosai ran naef onen asuv houlu Hasael, Sehu houas keil imat. Ka koakeil alohosai ran naef onen Sehu, Elisa suk houas keil imat. ¹⁸ Ka

avaseini koanek hekur out, inau naring koe meatin keil taosen oulu (7000) amoul veni keil amul amusil kat nau. Koakeil enek, arvatei veah netan min ahi Baal ka armusmustei veah nana keil onen.”[☆]

Ilaetsa rie lat Elisa vamai vahi provet koa vakesi

1 King 19:19-21

¹⁹ Sakini Ilaetsa va, ka votin Elisa, natin Savet. Kei mul mum en mari ah tai ral min meatin sav keil koa amul aviles atan en aho keil koa buluk keil alehei.* Vangi buluk teindan elu (12) amul amum lualu. Ka koa katau en keil vasi, mul en hen Elisa. Sakini, Ilaetsa mai vesesal veni ka muli. Ka navong muli, kei son kot omon mutaluh koe, vatie lati keke lei kan kei vusili ka vakesi.
²⁰ Hatte tas, Elisa lokovein buluk keilu osen ka muloh musili ka visi vit, “?Nakilea maselus kor min tata ka mama onak? Hevus, nusiluk.”

Ka Ilaetsa vit kesi mini vit, “Tahos. Narring koetei keik. Kiha mau kumoni ka kindem usil asa koa namumoni minuk.”

²¹ Sakini, Elisa va ris ven buluk keilu osen, muas keilu lumat, ka rei pahas kat koa lulehei vahi av. Evus, lengas buluk keilu ka sani min meatin keil akani. Navong akanian evus, Elisa mea ka musil Ilaetsa suval meatin takataunien onen.

[☆] **19:18:** Rom 11:4 * **19:19:** Veni atan one keih, meatin keil ten out enek amumon buluk keil ose aleh aho keke vahiles atan.

2 King

2

Ahi kulat provet Ilaetsa va en out nesa ka Elisa kur vulin
2 King 2:1,7-15

(1b) En avong tai, provet Ilaetsa ka Elisa lulokovein taon ten out Kilkal ka lumul lumusil sise luva.

⁷ Navong lumul lumual luva, provet sav keil koa avi hanumau elu ka halualim emun (50) amusil keilu uva en Oaisal Sodan. En out enek, Ilaetsa keilu Elisa lumulomal vesesal en oaisal enek, ka provet sav keil amulomal soutin neli ran keilu. ⁸ Evus, Ilaetsa kulat kot omon, lum kati, ka muas oaisal eni. Navong muasi mukok, oai maseh elu. Sakini, keilu lumu koteh oai en atan tames, luva en usite. ⁹ Navong lurokol usi oaisal, Ilaetsa viteni min Elisa vit, "Hervitei tuetin, Ahi hekulat nau nilokoveinuk. Sakini helamu, hetahos keik kihiten asa em vati moumoni minuk."

Elisa vit kesi mini vit, "Ek vati kovasan tei keihoen onom minau helin provet sav keil keke nikesuk nikur vulum."

¹⁰ Ka Ilaetsa viteni mini vit, "Asa komul kovis inau eni vi tounah koa keih keke masani. Ka munak Ahi hemaenuk kiles sise koa hekulat nau nilokoveinuk eni, keik kikur asa koa kovisi. Ka munak kirlestei nau navong nilokoveinuk, keik kirkurtei."

¹¹ Ka navong keilu lumul luselus ka lumual luva, hatte tas, ahang tai ka nesa suval kat koa hos lehei. Muloh luhu en keilu ka kat koanek kur Ilaetsa va en out nesa en eang tai koa karali. ¹² Navong Elisa lesi, kei vis keih va min Ilaetsa vit, "! Ilaetsa, tata onak eli! !O tata onak eli! Keik koa kolei kokoe en komai, me-Isrel keil, ral keihoen onom koa mulin hos ka kat keil tavaeen, kosa kolokovein komai."☆ Ka navong

Elisa rolestei mun, rangisi ka rali vas eisin omon.

¹³ Evus, les kot omon Ilaetsa koa mot rani. Kuri ka va ris mulomal en usi Oaisal Sodan. ¹⁴ Sakini, vuli kat kot enek ka viteni vit, "?!Iahova, Ahi onen Ilaetsa, koro venau vuo!?" Evus, muas oaisal en kot enek, ka oai maseh va en usite keilu. Sakini, Elisa mual kotehei va ris en usite.

¹⁵ Vangi provet keil koa aka en out Seriko amul amulomal soutin neli. Ka navong keil alesi, avit, "!Alles tei mau! !Keihoen onen provet Ilaetsa mai sien Elisa!"

4

Provet Elisa kataun vatina tai koa tounah onen tovuol
2 King 4:1-7

¹ Avong tai, vatina tai mai ven provet Elisa ka viteni mini vit, "Asuv, meatin onak koa vi tai en provet onom kei mat tuai. Keik kokilea keke kei vi meatin koa vouhou min Iahova. Navong kei mul semau moul, vis meatin tai en mani. Ka kosa, meatin koa san mani enek mini, mai les nau keke vakur titiali elu onak luvahi slev onen vahul lat kaon onen meatin onak."

² Elisa viteni min vatina enek vit, "?Em vati makataunuk vamukave? ?Kihiteni minau, asa kovuli kati mul teim?"

Vatina vit kesi mini vit, "Tounah tovuol. Veioel ten olip tanges mul."

³ Sakini Elisa viteni mini vit, "Kiha ven meatin keil koa aro vesesal venuk, ka kihis keil keke avasan veioel keil minuk koa avi heite hon. Kilahi hehi houlu. ⁴ Hevus, keik hetal min natmali keilu, mitheha en eim ka mitheoteh kat voiteh. Hevus, kitah oel heha en veioel keil enek. Navong kitah oel heha en tai hehil, kilingi heles ka kikur teisav. Kumoni hemukonek heha vio ... keil vasi ihilelau."

⁵ Sakini, vatina enek va ka mum usil selusien onen. Kei va teim ral min natnali keilu ka telkoteh en voiteh. Evus, kur titi veioel onen, ka mutah oel teni va en veioel keil koa natnali keilu lulahi lumai lusani

☆ 2:12: 2Ki 13:14

mini. ⁶ Navong telsien veioel keil enek vil, vatina vis keilu en veioel tamun. Ka tai en natnali keilu viteni mini vit, "Mama, veioel tovuol emun." Mal en hati avong enek, oel memes revi varei.

⁷ Evus, vatina enek muris va les provet Elisa, ka provet viteni mini vit, "Kiha, ihul lat oel enek ranuk ka kihul kaon onom. Ka hati mani koa heles, hevinvin hekataunuk ka natmali keilu."

5

Iahova sakin koan Siria tai koa kur mesaien ten leprosi keke aven mai ris tahos

2 King 5:1-3,9-15

¹ En kantri ten out Siria, avat tai tavaeen mul ien, isen Neman. Ka en hen meatin enek, Iahova mumon meatin tavaeen keil ten kantri ten out Siria uvae mulin kantri sav keil. Ven koanek, asuv houlu ten out Siria vouhou mini ka mumoni mai vi mari hetamen tai. Ka avaseini keke Neman kur eis tai koa marite, mesaien ten leprosi mul purun vasi aven.* ² Avong tai, meatin keil tavaeen onen uva en taon tai onen me-Isrel keil keke avahenan tounah keil ran keil, ka en avong enek, avuli kat atouli tai one. Evus, asani min Neman mai vi slev onen ahin onen.

³ Avong tai, atouli enek viteni min ahin onen Neman vit, "Namundemi keke tahos asuv onak vaha vales vis provet onomai ten out Isrel koa mul en provins ten out Sameria. Kei kilea vasak revi aven keke mesaien ten leprosi enek vavus rani."

⁹ Navong Neman longe, kur meatin onen vahis amusili ka amuloh en kat keil onen koa hos keil osen alehei ka uva avales provet Elisa. Ka navong arokol teim sen, amulomal vesesal en voiteh. ¹⁰ Ka provet Elisa sila meatin toumien onen va vahit meseini min Neman keke heha hemarindu en kei en Oaisal Sodan hatte hehi oulu (7). Kei viteni mini keke munak houmoni, mesaien ten leprosi hetovuol emun ka aven hemai ris hetolas.

* 5:1: Luk 4:27

¹¹ Navong Neman longe, tin katiat ka vut va en kat onen ka va. Kei viteni min meatin keil onen vit, "! Inau navi hetamen tai! Namundemi keke provet enek hesital heles inau nges. Namundemi keke helomal hehis min Iahova, Ahi onen, ka hetelan hen en out koa mesaien ten leprosi mul ien keke hesak revi avek heto. !Ka vuo! !Kei romumon etai tounah! ¹² En out kati onak en out Damaskas, Oaisal Abana ka Oaisal Parpar lumul ien. Koakeilu enek lutahos imok mulin oaisal keil vasi koa mul en atan ten out Isrel. ?Vensa nasakras makul en tai en koakeilu enek keke avek vamai ris vato?"

¹³ Meatin toumien keil onen umai veni ka aviteni mini avit, "Asuv, munak provet enek visuk kovoumon etai tounah takeih, keik kumon asas koa viteni. ?Ka mukave? ?Kosakras koyaha kovamarindu en keik en oaisal enek vasuval koa kei viteni minuk keke avem vamai vato ris?"

¹⁴ Sakini, Neman maeni ka va en Oaisal Sodan. Kei mual vita en oai ka marindu en kei eni hatte oulu (7) suval asa koa provet Elisa viteni mini. Navong kei mea ran oai, lesi keke aven vasi mutolas. Hiliiven mai ris tahos suval hiliiven titiali tai. ¹⁵ Navong lesi mukok, kei muris ral min meatin keil onen uva avales Elisa. Kei viteni min Elisa vit, "Kosa nakilea suk keke ahi sav tovuol emun. Ahi onen me-Isrel keil, kei tas moulu."

17

Meatin tavaeen keil ten out Asiria umai amu lin me-Isrel keil

2 King 17:5-10

En avong enek, kantri ten out Asiria kur keihoen mulin kantri savsav keil ka amumon meatin keil ten kantri sav keil amul en he. Akeih kat asuv houlu sav keil keke avasan hati tounah one vaha min keil. Ka munak irmumonte, meatin tavaeen keil one ten out Asiria imai u vinvini meatin keil onen asuv houlu enek. Sakini, sua houlu, asuv houlu onen me-Sudah keil ka asuv houlu onen me-Isrel keil emun asan saniem one min me-Asiria keil enek. Sakini, me-Asiria keil enek arpurun ramat entei

keil. Asuv houlu tai onen me-Sudah keil, koa isen Ehas, kei mun mumoni keke asuv houlu ten out Asiria na-maitei napurun meatin keil onen.

Sua houlu muli, ka asuv houlu hau tai mai losil kat me-Isrel keil, isen Hosea. Kei sakini asuv houlu Salmanesa ten out Asiria tin katiat. Sakini, kei mai ral min meatin tavaeen keil onen, avuli kati, ka alingi va en eim takeih.

⁵ Navong asuv houlu Hosea onen me-Isrel keil mules en eim takeih en out Asiria, asuv houlu Salmanesa ten out Asiria mai ral min meatin keil tavaeen onen keke avavae vatal min me-Isrel keil. Umai akarait mari taon ten out Sameria suval vieh keke me-Isrel keil asakras avamea rani. Amumoni mukonek sua etel (3) varei. ⁶ Sakini, en keite ten sua etel enek, en sua ouhat (9) ten losilkatien onen asuv houlu Hosea, me-Isrel keil koa aro en mari taon ten out Sameria amaen keil uva en hen asuv houlu ten out Asiria. Sakini, me-Asiria keil amulamun keil uva en kantri one ka asakin keil umai avi slev keil one. Keil koa, aling keil aro en taon ten out Halah, keil koa mun, aling keil aro vesesal ven Oaisal Habor koa mul en atan ten out Gosan. Ka keil koa mun, aling keil aro en taon ten out Midia.

⁷ Iahova, Ahi onen me-Isrel keil koa lah lat keil ran hen asuv houlu ten out Isip mulamu, kei sakini me-Isrel keil uva amules en hen me-Asiria keil veni aviles eisile rani ka uva netan min ahi savsav keil. ⁸ Anatin, keil amusil sakien tatisa onen me-Kenan keil. Ka ven sakien tisa keil one varei, Iahova viteni min me-Isrel keil keke u rasilin keil ran atan enek ka ikuri suk hemai hehi one. Ka asuv houlu keil kati one varei amulamun keil en vati sakien tatisa keil enek. ⁹ Me-Isrel keil amum suai en tounah houlu koa romaltei en meten Iahova, Ahi one. En titi meteimal keil one va rokol mari taon keil one emun, me-Isrel keil amumon ahor houlu keke avaha netan min ahi savsav keil ien. ¹⁰ Ka en hoi hou vasi keil ka en nimal ten vatiai houlu, aling ahah votut keil ka

nana keil onen ahi Astata koa vi ahin keke avatetengeiril min keil.✧

Me-Asiria keil umai aro kat en atan ten out Isrel
2 King 17:24-29

²⁴ Asuv houlu ten out Asiria kur tei en meatin keil onen ran taon keil ten out Babilon, Kut, Iva, Hamat ka Separvaem ka sakini keil akur atan koa alah lati ran me-Isrel keil. Sakini, keil umai en atan ka taon keil ten out Sameria, ka aro ien suval out kati one. ²⁵ Navong umai aro en out enek, arvatei netan min Iahova. Sakini, Iahova sila laeon keil umai akat vinvini tei en keil umat. ²⁶ Longlongien teni va rokol asuv houlu ten out Asiria keke meatin keil koa ling keil en taon keil ten out Sameria arkileatei mengkatien keil vuo sakien keil onen ahi ten out enek. Sakini, ahi ten out enek sila laeon keil uva akat vinvini meatin keil onen umat.

²⁷ Navong asuv houlu kur longlongien enek, kei meng kati vit, "Sila ris etai en pris keil ten out Isrel koa rolah lat keil ran atan koanek. Kei heha ris, heto hetal min meatin keil onak ka hehisein keil en mengkatien keil onen ahi ten out enek keke avousili." ²⁸ Sakini tai en pris keil ten out Isrel koa alah lat keil ran out Sameria, kei mai ris ro en taon ten out Betel. Ka en out enek, visein meatin keil en sise koa akilea avaha netan min Iahova ien.

²⁹ Ka avaseini, vangsi meatin savsav keil koa amul en atan enek amules uva netan min nana keil one musil sakien matu one. Keil uva aling nana keil ten kantri kati one amul en ahor keil koa me-Isrel keil amumoni en hoi hou keil koa mul vesesal en taon keil ten out Sameria.

18

Asuv houlu Hesekeaa ten out Sudah musil kat Iahova
2 King 18:1-8

¹ Navong asuv houlu Hosea, natin Elah, losil kat me-Isrel keil sua etel (3), me-Sudah keil avati lat Hesekeaa, natin Ehas, mai vi asuv houlu one. ² Navong mai vi asuv houlu,

✧ 17:10: 1Ki 14:23

kei, sua onen vi hanumau tai ka elim emun (25). Kei ro en out Serusalem ka losil kat meatin keil ten out Sudah sua hanumau tai ka ouhat emun (29). Mama onen, isen Abitsa koa vi natnahin Sakaraea. ³ Asum houlu Hesekeaea mumon sakiem keil koa mal en meten Iahova suval avu onen telamu, asuv houlu Deved. ⁴ Kei mu rasilin ahom onen ahi savsav keil, kopahas ahat votut keil vi soksokeite, ka ra kokoteh nana keil onen ahi Astata. Ka tamun, kei kopahas tetal koa Mosis mumoni en brons koa me-Sudah keil avise en 'Nahustan' veni keil uva netan veni ka amunit senta keil vi sanien one mini. ⁵ Hesekeaea ling desien onen keih en Iahova, Ahi onen me-Isrel keil. Losilkatien onen tahos imok mulin losilkatien onen koakeil amulamuni, vuo koakeil akatau eni. ⁶ Musil kat Iahova ka rolong rastei ren. Kei kur kat revu mengkatien keil vasi koa Ahi sani min Mosis mulamu. ⁷ Sakini, Iahova ro veni ka mumon tounah vasi koa Hesekeaea mumoni mai tahos. Asum houlu Hesekeaea long sesein ren asuv houlu ten out Asiria ka en rovattei valong kati. ⁸ Kei va ral min meatin tavaeen keil onen uva amulin me-Filistia keil en out vasi koa amul ien, en titi meteimal keil koa amul vesesal ven keil va rokol mari taon keil one en out Gasa.

Navong asuv houlu Hesekeaea mat, natnali Manase mai kur vulin.

21

Asuv houlu Manase ten out Sudah mum tisa en meten Iahova
2 King 21:1-6,10-16

¹ Navong me-Sudah keil aling Manase, natin Hesekeaea, mai vi asuv houlu one, sua onen vi teindan elu (12). Kei ro en taon ten out Serusalem ka losil kat meatin keil onen sua hanumau elu ka teindan elim emun (55). Ka mama onen, isen Hepsiba. ² Asum houlu Manase mum tisa en meten Iahova ³ veni musil sakiem tatisa keil onen meatin keil koa Iahova mu rasilin keil ran

atan enek keke vasani suk min me-Isrel keil. ³ Kei va en hoi hou keil ka mum revu ahom keil onen ahi savsav keil koa tata onen, Hesekeaea, kopahas keil mulamu. Kei mumon ahom onen ahi Baal keke meatin keil avaha netan mini, ka sakin tei en meatin keil amumon nana tai onen ahi Astata suval asa koa asuv houlu Ehab mumoni mulamu. Ka Manase va netan min meteiai, avati ka hitu keil emun. ⁴ Mumon ahom keil emun onen ahi sav keil neim en Eim Votut onen Iahova varei, out koa Ahi vit isen hel ien lisenges. ⁵ Ka hae en Eim Votut enek, en out ten sanien varei, kei mumon ahom keke vaha netan min meteiai, avati ka hitu keil emun ien. ⁶ Kei mu vini natnali ka muniti vi sanien tai onen min ahi sav tai. Kei mumon eimas ka vis koakeil ales sise, koakeil avi lingling temat, ka koakeil emun aselus min ninin tisa keil keke vailea asa koa hemai hekistal. Sakiem keil ekek atisaso revu mok en meten Iahova ka sakin kei vuroh kat asuv houlu Manase.

¹⁰ Iahova selus ka en provet onen keil koa avi meatin toumien onen vit, ¹¹ "Sakiem keil onen asuv houlu Manase atisaso mok mulin sakiem tatisa keil onen me-Amor keil koa aro en atan enek mulamu. Kei sakin me-Isrel keil umot en tisaen navong uva netan min nana keil koa kei ling keil en vulie. ¹² Sakini, inau, Iahova, Ahi onen me-Isrel keil, nisan mahien tai koa hemariso vis hemariso mok hemai heha kat meatin keil ten out Serusalem ka Sudea. Ka longlongien keil teni hesakin koakeil ilonge, e hehon eni. ¹³ Anatin, nisan mahien min meatin keil ten out Serusalem, hesuval koa namumoni min meatin keil ten out Sameria. Numoni en keil hesuval koa namumoni min asuv houlu Ehab ten out Isrel navong keil amu vinvini vasi ehon keil ten amal onen. Anatin, inau nikulat vasi meatin keil ran out Serusalem ka out enek hemai heto hesuval pelet tai koa amumoteini muto ka avovoh eni. ¹⁴ Avaseini munak tei en meatin onak keil imoul ilohosai,

³ 18:4: Nam 21:9 ⁴ 21:2: Ser 15:4 ⁵ 21:4: 2Saml 7:13

inau nilokovein keil ka nisan keil iha en hen vativieh keil one. Anatin, koakeil avi vativieh keil one ihuli kat keil ka ilah tounah keil one hehi one. ¹⁵ Numon koanek min meatin keil onak veni keil amules amumon tisaen en metok ka asakin nau tinok vepeng houlu kat keil. Meatin keil enek amules amumoni mukok minau en avong avu one keil alokovein out Isip mai rokol kosa.”

¹⁶ En moulien onen asuv houlu Manase, kei sakin me-Sudah keil uva netan min ahi savsav keil ka amum tisa houlu en meten Iahova. Ka en meten Ahi emun, kei mumon taon ten out Serusalem vilelau en ran meatin tetahos keil koa kei mu vinvini keil.

*Asuv houlu Manase va en eim takeih en out Babilon ka, en out enek, rendemien onen va netan ka lei kilea suk tisaen keil onen. Sakini, Ahi maeni vaha ris Serusalem. **

Amon mai vi asuv houlu onen me-Sudah keil
2 King 21:19-24

¹⁹ Navong Amon mai vi asuv houlu ten out Sudah, sua onen vi hanumau tai ka elu mun (22). Mama onen, isen Mesulemet, natnahnin Harus ten out Sotbah. Asuv houlu Amon losil kat me-Sudah keil en out Serusalem ten sua elu nges (2). ²⁰ Kei mumon tounah koa tisa en meten Iahova suval koa tata onen Manase mumoni mulamu. ²¹ Kei musil vasi sakien tatisaso keil onen tata onen: nana keil koa tata onen va netan mini, kei mun va netan mini. ²² Asuv houlu Amon sesein Iahova, Ahi onen avu onen tata keil one telamu, ka romusiltei sakien keil koa Iahova en vati.

²³ Ka en avong tai, hetetamen keil onen asuv houlu Amon aviles mini, ka amuasi mat en teim sen. ²⁴ Ka meatin keil ten out Sudah amuas hetetamen keil esuk enek, ka aling natin Amon kur vulin vahi asuv houlu one, isen Sosaea.

* **21:16:** Tunien teni mul en 2Kron 33.

22

Navong Sosaea vi asuv houlu, avotin mengkatien keil onen Ahi koa Mosis mutisi
2 King 22:1-2,11-13,16-20

¹ Navong me-Sudah keil aling Sosaea vi asuv houlu one, sua onen vi outel (8) enges. Mama onen, isen Sededah, natnahnin Adaea ten out Boskat. Ka Sosaea losil kat me-Sudah keil en taon ten out Serusalem sua hanumau tai ka teindan tai mun (31). ² Sosaea mumon sakien keil koa mal ka Iahova si houlu veni. Kei musil sakien tetahos keil onen avu onen, asuv houlu Deved, mumoni mulamu, ka musil kat revi mengkatien keil vasi onen Iahova.

Navong asuv houlu Sosaea losil kat me-Sudah keil, kei meng kat meatin keil toumien onen avoum revi ris Eim Votut onen Iahova. Ka navong amul amumoni, keil avotin tus tai koa mengkatien keil onen Mosis mul ien. Sakini, keil akuri uva asani min asuv houlu Sosaea, ka meatin tai onen vuli mini raengoni.

¹¹ Navong Sosaea long selusien keil koa avuli en tus enek, kei longe tisa houlu ka rali vas eisin omon veni kei kilea suk keke kei ral min meatin onen keil amul soutin ran asa koa Iahova en vati. ¹² Evus, kei san selusien va min meatin keil ekek: pris Hilkia, Ahikam (natin Safan), Akbor (natin Mikaeah), Safan (klak onen asuv houlu), ral min Asaea (meatin takataunien onen asuv houlu). Ka navong umai, asuv houlu Sosaea meng kat keil vit, ¹³ “Miheha mihehis min Iahova venau ka ven me-Sudah keil usil selusien keil koa mul en tus koanek. Nakilea keke Iahova tin vepeng houlu kat ir ka hesan mahien min ir veni avu orer keil telamu arlong kattei selusien keil koa mul en tus koanek ka armumtei vousili.”

Evus, Sosaea sila meatin keil enek uva ales ahin tai koa vi provet onen Ahi, isen Hulda.

¹⁶ Sakini provet Hulda san selusien va min asuv houlu vit, "Koanek vi selusien onen Iahova, 'Anatin keke inau nipurun meatin keil ten out Serusalem hesuval selusien keil koa asuv houlu vuli en tus koanek. ¹⁷ Numon koanek veni meatin keil aseseinau ka uva netan min ahi sav keil ka asan sanien votut one va min keil. Sakien tisa keil one sakinau tinok vepeng houlu va kat keil. Anatin, vurohien onak mariso va kat me-Serusalem keil ka sakras vaha netan.' "

¹⁸ Evus, provet Hulda vit risi vit, "Ka min asuv houlu koa san kami mimai, mihehiten selusien koanek onen Iahova usil selusien keil koa kei longe en tus enek, ¹⁹ 'Navong kolong selusien keil onak keke nipurun out Serusalem hetal min meatin keil teni, keik komundemko houlu ka komumon rendemien onom va netan en metok. Anatin, navong kolong keke inau numon taon koanek hemai hehi out ten sesendaen keke tounah hetovuol hemoul ien, keik, koral vas eisin omom ka komurang mai venau. Sakini, inau, Iahova, nalong hisien onom. ²⁰ Ka mahien koa nisani hemai heha kat Serusalem, hermaitei mau kosa en avong keil koa keik komoul veah. Nimaenuk kimat en tomat.' "

23

Asuv houlu Sosaea ral min me-Sudah keil amumon hatkatien takeih tai ral min Iahova keke usil kati
2 King 23:1-4

¹ Asuv houlu Sosaea vise ruain hetetamen keil vasi ten out Sudah ka Serusalem. ² Evus, kei va en teahu ten Eim Votut onen Iahova ral min pris keil, provet keil ka meatin keil vasi ten out Sudah ka Serusalem, koakeil avi hetetamen va rokol koakeil avi meatin kuren enges. Navong alah ruai, Sosaea mulomal ka vuli vasin selusien keil koa amul en Tus ten Hatkatien Takeih

onen Ahi koa avotini en Eim Votut. ³ Evus, kei va mulomal vesesal en vatiseng ten Eim Votut ka kei mumon hatkatien takeih tai ral min Iahova. Asuv houlu Sosaea vat kati keke housil Iahova lises, helong kat mengkatien keil onen hetal moulien vasi onen, ka houn vasi tounah keil ten mengkatien koa amutisi mul en tus koanek. Evus, meatin vasi keil emun avat kati keke usil kat hatkatien takeih enek hetal min Iahova.

⁴ Evus, asuv houlu Sosaea san mengkatien onen min Hilkia koa vi asuv houlu onen pris keil ral min tei en pris keil onen ka meatin keil taleikokoeien ten Eim Votut keke avalah lat tounah keil koa meatin keil amul uva netan eni min ahi Baal, min ahi Astata, ka min meteiai, avati ka hitu keil vaha ran Eim Votut onen Iahova. Keil alah lati mai hae en out Serusalem, ka asuv houlu san ahang kan lin keil vasi. Evus, kei lah lat vulimeas teni eva en taon ten out Betel.✧

Katau en tounah keil ekek, asuv houlu Sosaea va en out vasi en atan ten out Sudah ka Isrel keke vou lin ahor keil onen ahi savsav keil ka vou vini pris keil teni.

Asuv houlu Sosaea losil kat me-Sudah keil sua teindan outel (18) ka kei musil kat Iahova ka mengkatien keil onen. Evus, kei mat en vaeen tai.

Ka asuv houlu keil koa umai akatau en Sosaea, keil arvouhoutei min Iahova. Keil amumon tounah houlu tisa en meten.

✧ 23:4: 2Ki 21:3; 2Kron 33:3

2 Kronikel

33

Asuv houlu Manase viles ran sakien tatisa keil onen ka san moulien onen va min Ahi
2 Kronikel 33:10-13,15-17,20

¹⁰ Ka avaseini Iahova sel kat Manase ral min meatin keil onen, keil e rovattei avalonge. ¹¹ Sakini, Iahova maen avat keil tavaeen ten out Siria umai uvae ral min me-Sudah keil ka amulin keil. Keil avuli kat asuv houlu Manase ka arili vas vulingasin en huk tai. Evus, keil apar kati ral sen koa vi brons ka amulamuni uva en mari taon one ten out Babilon.

¹² En avong ten mahien onen, Manase lei kilea suk en sise onen ka mumon rendemien onen va netan. Kei mul peah Iahova ven kataunien, Ahi onen avu onen keil telamu. ¹³ Ka navong kei vis mini, Iahova long isien onen, en mahisi, ka san heite ten hisien onen mini. Ahi maeni va ris Serusalem ka ling risi valosil kat meatin keil onen. Sakini Manase mundem kilea suk keke Iahova enges vi Ahi anatin.

¹⁵ Asuv houlu Manase va en Eim Votut onen Iahova, ka kulat nana keil ral min ahor ten sanien onen ahi savsav keil koa kei ling keil ien. Evus, kei va lah lat ahor sav keil koa kei lingi en Hou Saeon ka hou savsav keil vesesal en out Serusalem. Navong kei mumoni evus, lah ruain keil ka revin keil uva soutin ran taon onen. ¹⁶ Evus, kei mum revi ahor votut onen Iahova ka munit buluk ka sipsip keil avi sanien votut ten lahruaien ral sanien votut keil ten masmasien vaha mini. Katau suk, asuv houlu Manase meng kat meatin vasi keil ten out Sudah keke iha netan min Iahova koa vi Ahi onen me-Isrel keil. ¹⁷ Katau en avong enek, meatin keil amules avina en hoi hou keil keke avaha netan ka avasan sanien votut keil

one ien, ka amumoni va min Iahova enges.

²⁰ Sua keil muli, asuv houlu Manase mat, ka uva arahini vesesal en mari eim omon. Evus, natnali Amon kur vulin mai vi asuv houlu onen me-Sudah keil.

36

*Iahova sakin me-Sudah keil vasi uva en hen me-Babilon keil ven tisaen keil one**

2 Kronikel 36:14-21

¹⁴ Hetetamen keil onen me-Sudah keil, pris keil ka meatin vasi keil amules amusil sakien tatisa keil suval meatin keil ten kantri sav keil amul amumoni, ka tisaen keil one vilelau ka vasi out. Ka Eim Votut onen Iahova koa kei varei mumoni vi votut, keil amumoni mai vilehilo en meten. ¹⁵ Avaseini keil amumon koanek, Iahova, Ahi onen avu one keil, lises san provet keil onen avasel kat keil veni kei en mahis meatin keil onen ka en rovattei vapurun Eim Votut onen. ¹⁶ Ka keil amumon karien va kat eiloheh keil onen Ahi, asesein selusien keil onen, ka aviteai karen provet keil onen. Amumoni mukok va vio ... vurohien onen Ahi mariso va kat keil ka sakras emun vaha netan.

¹⁷ Sakini, Iahova san asuv houlu ten out Babilon va vae ral min keil, isen Nebukanesa. Kei mu vinvini litetai keil ten out Sudah, ral koakeil emun aro suai en Eim Votut onen Ahi. Ahi en romahis etai meatin. Ehon keil ral min atouli keil, meahos keil ral min atou keil, koakeil amesai ka koakeil ave tahos, ka ulmatu ka tovuli keil emun, Ahi mumon keil vasi uva en hen asuv houlu Nebukanesa ten out Babilon.*

¹⁸ Ka Nebukanesa ral min meatin keil onen alah vuol en tounah vasi keil onen me-Sudah keil: tounah keil en Eim Votut onen Iahova ral mani keil koa mul ien, ka tounah keil vasi koa mul en mari eim onen asuv houlu ral min eim keil onen hetetamen keil onen. Tounah vasi keil onen me-Sudah keil, me-Babilon

* **36::** Tunien koanek kur out katau en asa koa amutisi en 2Ki 23:1-4, ka mulamu en tunien keil ten Daniel. ✧ **36:17:** Ser 21:1-10; 34:1-5

keil akuri vi one suk. ¹⁹ Keil aling ahang kan lin Eim Votut onen Ahi, amu lin vieh koa karali taon ten out Serusalem ral min more eim keil onen asuv houlu ral min hetetamen keil onen. Tounah keil koa arlahtei, aling ahang kan lin vasi. ²⁰ Me-Sudah keil vasi koa armu vinitei keil ka amoul amules, me-Babilon keil alah keil uva en out ose keke avoumon keil avahi slev keil one ka onen ehon one keil koa ikatau. Sakini, me-Sudah keil amules en hen me-Babilon keil rokol avong koa asuv houlu ten out Persia mai vae mulin keil ka tounah one mai vi onen. ²¹ En sakien enek, selusien koa Iahova sani min provet Seremaea mai vi anatin koa vit, *“Atan ekek hehi heite hon, meatin hetovuol houn ien hetokol sua hanumau etel ka halualim emun (70), hemal en sua keil koa arali koteh Sabat keil ien.”* Seremaea 29:10[†]

Asuv houlu ten out Persia maen me-Isrel keil avaha ris en out ose kati[‡]

2 Kronikel 36:22-23

²² Navong asuv houlu Saeros ten out Persia kur rohtoh en keihoen onen, Iahova mumon selusien koa sani min provet Seremaea mai vi anatin.[✧] Ahi sakin asuv houlu Saeros vasan mengkatien tai vaha en out vasi koa kei losil kati keke amutis selusien tai onen keke avahuli en meten meatin vasi keil onen koa vit,

²³ “Koanek vi selusien onen Saeros, asuv houlu ten out Persia. Iahova, Ahi ten out nesa, ling kantri vasi keil ten out out netan en hek. Kei rie lat nau moumon Eim Votut onen en taon ten out Serusalem en atan ten out Sudah.[✧] Sakini, kosa, kami koa mivi meatin keil onen, mikilea mivaha ris en out Serusalem. En hisien keil onak, navis Iahova, Ahi onami, heto ven kami en ualien keil onami.”

[†] **36:21:** Lev 25:1-7 mul viteni keke Ahi meng kati keke meatin keil onen akilea avoum en atan tai sua ahetai (6). Ka en sua koa vi oulu (7) en keil, keil iling atan koanek heseh, irluhluhtei ien. Ka me-Isrel ka me-Sudah keil armumontei vamukonek. [‡] **36:21:** Tunien koanek kur out katau en tunien koa amutisi en Dan 6:28. [✧] **36:22:** Ser 25:1-14 [✧] **36:23:** Aes 44:28

Esra

3

*Me-Isrel keil uva ris Serusalem ka amum rev i Eim Votut onen Iahova
Esra 3:1-3,7-8; 6:14-16*

¹ Me-Isrel keil uva ris en out kati one ka aling rev i tounah keil one. Evus, en avati koa vi oulu (7) en sua koanek, keil vasi umai alah ruai out tas en taon ten out Serusalem. ² En out enek, Sosua (natin Sehosadak), pris sav keil, Serubabel (natin Sertil), ka tunali sav keil emun, keil amum rev i ahor ten sanien votut onen Ahi onen me-Isrel keil. Amumoni keke avanit sanien votut keil one vaha min Ahi vasuval koa mengkatien keil onen Mosis viteni, kei koa vi meatin onen Ahi.* ³ Avaseini keke ametaun meatin savsav keil koa aro en out keil akarahit keil, me-Isrel keil amum rev i ahor onen Ahi en out kati koa mul ien mulamu. Evus, en visokon ka mendilah vasi keil, umai amunit ris sanien votut keil one ien.*

⁷ Me-Isrel keil asan mani one keke avahul kapenda keil ka koakeil emun aling sosorin en ahah keil ten eim. Evus, keil alah ruain anien, uaen ka oel ten olip mai out tas, ka asani min me-Taer keil ka me-Saedon keil keke sip keil one avalah vati sida keil ran out Lebanon ka avasoni vaha ut en out Sopa vasuval koa asuv houlu Saeros ten out Persia meng kati.

⁸ Navong avati oulu (7) muli va, Serubabel, Sosua, ral min pris sav keil ka koakeil emun akistal en vatiamal onen Livae, aling rendemien one keke avoum ris Eim Votut onen Iahova en out Serusalem. Sakini, arie lat meatin vasi keil koa akistal en vatiamal onen Livae koa sua one mulin hanumau tai (20) keke avalosil kat me-Isrel sav keil koa um en Eim Votut enek. Navong asak

mesein tounah keil enek evus, me-Isrel keil umai alah ruai out tas ka amum rohtoh en umen hau ten Eim Votut onen Iahova.

6

¹⁴ Avat keil onen me-Isrel keil amum keih en Eim Votut onen Iahova. Ka provet Hagae ka provet Sakaraea, lusan selusien ten kataunien min meatin keil. En sakien enek, keil amum vasin Eim Votut enek musil mengkatien onen Ahi onen me-Isrel keil, ka musil selusien koa Saeros, Derias ka Ataksekse, asuv houlu keitel ten out Persia tel-meng kati.* ¹⁵ Sakini, en avong koa vi teindan elu (12) ten avati Mars, navong asuv houlu Derias losil kat kantri ten out Persia sua ahetai (6), me-Isrel keil amum vasi Eim Votut onen Ahi.* ¹⁶ Evus, me-Isrel keil koa umai ris ran out Babilon, keil umai alah ruai ral min pris keil ka koakeil emun akistal en vatiamal onen Livae. Keil aseh Eim Votut onen Ahi ka asan tokolkatien eni ral min sien. ¹⁷ Keil amuas buluk handred tai (100), mari sipsip keil koa meahs handred elu (200), ka sipsip handred ehat (400) ka amunit keil avi sanien votut ten masmasien va min Ahi. Ka ven mari vatiamal teindan elu (12) onen me-Isrel keil amuas nani teindan elu (12) vakas motein meten Ahi keke hermundemtei mun tisaen keil one.

* 3:2: Eks 27:1-21 * 3:3: Nam 28:1-8 * 6:14: Hag 1:2,4,9; Sak 1:16 * 6:15: Koanek vi Eim Votut koa elu koa amum vasi sua handred elim ka teindan elim mun AD (sua 515 mulamu en avong koa Iesu avasi en out netan).

Nehemaea

8

Esra vuli mengkatien keil onen Ahi min me-Isrel keil

Nehemaea 8:1-2,5-6,8-10,12-18

¹ Navong me-Isrel keil aro semau en out kati one avati oulu (7) tuai, en avong koa tai ten avati koanek, meatin keil alah ruai en taon ten out Serusalem en out ten lahruaien vesesal en meteau ten vieh koa avise en Meteau ten Vulioai. Navong alah ruai evus, avis Esra koa vi tiser tai ten mengkatien keil onen Mosis keke helah tus ten mengkatien keil onen Mosis koa Iahova sani min me-Isrel keil ka hehuli min keil. ² Sakini Esra lahi mai ven meatin keil ekek: amo keil, atou keil, ehon keil ka atouli keil emun koa akilea tounah.

⁵ Esra mai mulomal en avet tai nesa, out koa meatin keil vasi akilea avalesi. Ka navong vue tus enek, keil amea amulomal. ⁶ Evus, Esra viso keih min meatin keil enek vit, “!Mihemasmas Iahova, Ahi koa vi hetetamen imok!”

Ka meatin keil akukuyin he vina nesa ka avit kesi avit, “!Anatin! ! Anatin eli!” Evus, uva netan min Iahova, aretengeiril ka nae vita rokol atan.

⁸ Evus, navong Esra mul vuli mengkatien keil onen Ahi en selusien ten Hibru, tei en pris keil avit leini min meatin keil en selusien ten Arameak ten out Babilon. Amumoni mukonek keke selusien teni vama vailea revu en meatin keil koa akilea selusien ten Arameak.*

⁹ Navong meatin keil along kilea asa koa mengkatien onen Ahi mul viteni, keil alonge tisa houlu ka amurang veni akilea keke armusil-tei. Sakini, Nehemaea koa vi meatin ten kavmen, pris Esra koa vi tiser ten mengkatien keil onen Ahi, ka

koakeil akistal en vatiamal onen Livae koa amul avisein meatin keil aviteni avit, “Kami, me-Isrel keil, minalongtei natisa ka minatangtei mun. Kosa vi avong votut onen Iahova, Ahi onami.”

¹⁰ Evus, Nehemaea viteni min keil vit, “Kosa, miheha ris teim sami, mihoumon ale tai. Ka mihe-san tei anien ka uan min koakeil anien ae rovinvintei. Mihoumoni hemukonek veni kosa vi avong votut onen Iahova, Ahi orer. Ven koanek, minalongtei mun natisa veni sien koa Iahova hesani min kami hesakin kami mihelomal hekeih, avaseini avong keil takeih imai.”

¹² Sakini, meatin keil vasi uva ris teim se ka akanian revu ka amun hati uan, ka hati anien ae tei, asani va min meatin sav keil. Me-Isrel keil alonge tahos veni, kosa, keil along kilea selusien onen Ahi koa avuli min keil.

¹³ En visokon, asuv keil ten mari vatiamal keil vasi onen me-Isrel keil, ral min pris keil ka koakeil akistal en vatiamal onen Livae, keil vasi umai ruai ven Esra, tiser ten mengkatien keil onen Ahi. Keil umai ris avalong vilei selusien koa mul en tus ten mengkatien keil onen Mosis. ¹⁴ Ka navong kei mul vuli tus koa Mosis mutisi min keil, avotini keke Iahova meng kat me-Isrel keil keke umon votevav keil ome mal en avong amumon mari ale tai en avati koa vi oulu (7) ten sua vasi.* ¹⁵ Navong keil alonge mukok, asuv keil ral min meatin sav keil koa umai, asan selusien va min meatin keil ten out Serusalem ka meteimal sav keil avit, “!Ir rehoumon votevav keil housil mengkatien keil onen Mosis. Sakini, miheha en hou keil ekek ka mihelah ai keil en vatiai keil koa amukok: vati olip, vati mertal, vati maman, vati paen, vati vipi ka vatiai savsav keil koa ouai keil amul ien.”

¹⁶ Sakini, meatin keil along kati ka uva arei ai keil ka alah risi umai. Evus, keil amumon votevav keil ome

* **8:8:** Veni me-Isrel keil aro tuetin en kantri ten out Babilon, houlu en keil arkileatei mun selusien kati one koa vi Hibru, keil akilea en selusien ten Arameak enges. ☆ **8:14:** Lev 23:33-36,39-43; Dut 16:13-15

en out vasi keil: nesa en hoi eim one koa vi aet, vuo neim en teahu one, vuo tei en meatin keil koa amumon ome vesesal ven Eim Votut onen Ahi. Ka koakeil koa mun, amumon ome en out ten lahruaien vesesal en Metareh ten Vulioai vuo en out ten lahruaien vesesal en Metareh onen Efrem. ¹⁷ Meatin keil vasi koa akistal ran hen me-Babilon keil ka umai akur ris atan kati ose, keil vasi amumon votevav keil ka aro ien. Avong Sosua, natin Nun, mulamun rohtoh en me-Isrel keil avakur atan koanek rokol avong enek, keil armusiltei mengkatien koanek. Sakini, asi keil houlu veni alei kilea esuk sise one.

¹⁸ Avong oulu (7), me-Isrel keil aro en votevav keil ome, ka en meneai vasi, alah ruai ka Esra vuli selusien ten tus ten mengkatien keil onen Mosis min keil. Ka en avong koa vi outel (8) en keil, umai out tas keke avoum ekor en ale enek vasuval koa mengkatien keil onen Mosis viteni.

9

Me-Isrel keil avit lat tisaen keil one ka uva ris aro en taon ten out Serusalem

Nehemaea 9:1-3; 11:1-2

¹ En avong koa vi hanumau tai ka ehat emun (24) ten avati oulu (7) koanek, me-Isrel keil umai ris alah ruai ka amusin en musu eisin keil, amukul en vulimeas, ka uval ran anien vatie lati min Ahi keke keil alonge tisa ven tisaen keil one ka tisaen keil koa avu one keil telamu amumoni. ² Koakeil avi me-Isrel keil kati, ariti vas keil ran meatin ten out sav keil, ka umai vituai. Keil amulomal ka avit lat tisaen keil one ka sakien tisa keil onen avu one keil telamu. ³ Evus, keil vasi amulomal eris ka meatin tei avuli mengkatien keil onen Iahova min keil haoa etel (3). Evus, haoa etel (3) mun, keil avit lat tisaen one keil ka uva netan min Iahova, Ahi one.

En avong enek, meatin tei keil koa akistal en vatiamal votut onen Livae arun usil tunien keil telamu ten vatiamal keil onen me-Isrel keil rokol avong keil koa amoul ien. Evus, keil

amutis hatkatien one ral min Iahova keke usil kat revi mengkatien keil onen. Ka asuv keil onen meatin vasi keil ral min avat savsav keil one aling ise mul en vatie lati keke hatkatien enek vi one.

11

¹ En avong enek, asuv keil onen me-Isrel keil amundemi tahos keke avoum ris teim se keil en out Serusalem. Ka meatin sav keil amundemi tahos keke umon taet en meatin keil one koa akilea avato en out Serusalem, avoum revi taon votut onen Ahi. Sakini, aleh eis ten famle keil koa ito ien musul sakien koanek: en famle halualim (10) vasi keil onen me-Isrel keil, aleh isen famle tai. Ka koakeil arlehteise, keil uva amumon teim se keil en taon ka en meteimal sav. ² Ka munak meatin sav maen kei sasen keke vato en out Serusalem vakataun koakeil avoum revi taon koanek, meatin sav keil asan masmasien one min keil.

Siob

Tunien usil moulien onen Siob *Siob 1:1-22*

¹ En avong mulamu, meatin tai ro en kantri ten out Us, isen Siob. Ka kei musil kat Ahi ka va netan mini lises. Kei vi more meatin tai koa saki en onen mutolas, mul lei kat rev i kei ka en rovattei voum vatisa. ² Natnali oulu (7) ka natnahin etel (3). ³ Sipsip keil osen rokol taosen oulu (7000), kamel keil osen rokol taosen etel (3000), buluk keil osen taosen tai (1000), ka dongki keil osen avi handred elim (500). Meatin toumien keil onen emun avi houlu vis avi houlu mok. En out ist, kei vare i vi meatin koa tounah onen houlu lohlin meatin savsav vasi keil.

⁴ Natnali keil, lises amul amum retai en marmari anien keil. Navong tai en keil mumon anien en teim sen, kei sisil en tunali savsav keil ka ahinali keitel. Navong akanian ka amunmun evus, uva ris teim se. Ka rovitei tuetin, tateisav mumoni mukonetinek rokol koa oulu (7) en keil. ⁵ Ka en avong vasi koa mari anien keil one evus, Siob san selusien va ven keil keke isak motein moulien one. Evus, en visokon semau katau en mari anien one, kei mea ka san retai en sanien min Ahi en usite one. Lises, Siob mumoni mukonek keke avato ris en meten Ahi, veni mundemi vit vahesa etai en keil mumon etai tounah koa romaltei en meten Ahi koa kei reingeingeni.

⁶ En avong tai, en out nesa, angelo keil umai avati keil en meten Ahi Asuv. Ka Temat emun mul ral min keil. ⁷ Ka Iahova visi vit, “?Keik, koka kave?”

Temat vit risi mini vit, “Naka ko, nuva ko, ka namules naretoun en out netan.”*

⁸ Ahi visi vit, “?Keik koles more meatin toumien onak Siob? Meatin tovuol en out netan valong kat nau ka vatahos vasuval kei. Kei mul va netan minau ka losil kat rev i kei keke romumon etai tounah vatisa.”

⁹ Temat vit kesi mini vit, “? Mukave? ?Komundemi keke Siob heles heha netan minuk munak kikulat tokolkatien onom ran moulien onen?*” ¹⁰ Lises, koring koe kei, onen keil ka tounah vasi keil onen. Korokol kat vasi tounah keil koa kei mumoni ka buluk, sipsip ka dongki keil emun osen avi houlu vis avi houlu mok, avilelau en out vasi. ¹¹ Ka munak kilah lat tounah keil enek rani, kosa etin, kei hesilik en metom.”

¹² Iahova viteni mini vit, “Tahos. Namaen tounah vasi keil onen hel en hem. Ka konatokolteis aven.” Evus, Temat mea va.

¹³ En avong tai, natin Siob keil amul akanian ruai en teim sen tue koa moeite. ¹⁴ Ka en avong enek, eiloheh tai muloh va ven Siob ka vit, “Memul memumon buluk keil osom amul akah atan, ka dongki keil osom emun amul akanian vesesal ven komai. ¹⁵ Memutimanin, ka mesaba keil umai, amu vinvini vasi meatin toumien onom keil ka avenan buluk ka dongki vasi keil. Inau sesuk nalohosai keke numai navit meseini minuk.”

¹⁶ Navong mul veah selus, meatin toumien tamun onen mai ka vit, “Meatin toumien keil onom amul alei kat sipsip osom keil, ka ahil vil ka en out nesa, ka mita kan lin keil vasi. Inau sesuk nalohosai keke numai navit meseini minuk.”

¹⁷ Kei mun roselus vasitei mau, meatin toumien tateisav mai ka vit, “Meatin tahenaien keil ten out Kaldea ariti vas keil en vangite etel ka amuloh ven komai. Asal vini meatin keil toumien onom en naef one, ka alah vasi kamel keil osom. Inau sesuk nalohosai keke numai navit meseini minuk.”

¹⁸ Kei mun roselus vasitei mau, meatin toumien tateisav tamun mai ka vit, “Natmali keil ka natmahin keil amul akanian ruai en teim sen natmali koa moeite. ¹⁹ Memusil, mari eang koa kileiles ka en out volvol, mai muh lin eim va netan, mutakat vasi keil umatmat. Inau sesuk nalohosai keke numai navit meseini minuk.”

²⁰ Navong Siob long tounah vasi keil enek, longe tisa houlu. Sakini rali vas eisin omon, rei kokoteh hilin en vatin, retengeiril vita netan ka san houhouen min Ahi. ²¹ Kei vit, "Navong avasi inau, namai navi heite hon, ka navong nimat, nihi heite hon emun niha. Iahova san tounah vasi minau, ka kosa, kei kulat risi. Nihati lat isen Iahova."

²² Avaseini tounah vasi tisa kistal en Siob, kei romumontei tisaen vuo vahiteni keke Ahi mumoni romaltei mini.

2

Ahi maen Temat keke vasak vis Siob hatte tamun

Siob 2:1-10

¹ En avong tai, en out nesa, angelo keil umai ris avati keil en meten Iahova, ka Temat emun ro ral min keil. ² Ka Iahova visi vit, "?Keik, koka kave?"

Temat vit kesi mini vit, "Naka ko, nuva ko, ka namules naretoun en out netan."

³ Iahova visi vit, "?Keik koles more meatin toumien onak Siob? Meatin tovuol en out netan valong kat nau ka vatahos vasuval kei. Kei mul va netan minau ka losil kat revi kei keke romumon etai tounah vatisa. Keik kovis nau mamaenuk kovapurun heisav eni enges, ka avaseini, Siob mules musil kat sakien koa mutolas en metok."

⁴ Temat vit kesi vit, "Meatin tai kilea vasa lat tounah vasi onen keke vasakini vamoul. ⁵ Ka munak kisasa kovapurun aven, nakilea keke kosas eke, kei hesilik varei en metom."

⁶ Sakini Iahova viteni min Temat vit, "Tahos, nimaeni hel en hem, ka konouasteis namat."

⁷ Evus, Temat va ran Iahova ka mumon marmari manu keil akik-istal ka vasi aven Siob, vatin vita rokol tinealen keilu tanetan. ⁸ Sakini Siob va, ka rondan en vulimeas en out amunit tahul ien. Kur sokeai koa kan ka mukal vahas manu keil onen eni.

⁹ Ahin onen mai ka viteni mini vit, "?Keik komules kovuli kat mormore

sakien keil onom enges veah? Tahos imok kisili Ahi ka kimat."

¹⁰ Siob vit kesi mini vit, "!Keik komul koselus suval ahin koa vi vau! ?Mukave? ?Ir koa rokur kat tounah koa tahos en hen Ahi, reherkurtei tounah koa tisa emun?" Ka avaseini keke mahien onen Siob mariso, roviten etai tounah vatisa vaha kat Ahi.

Time etel onen Siob telmai veni keke telvasan enmahisien oneatel mini

Siob 2:11-13

¹¹ Navong longlongien usil mahien onen Siob ka vasi out, time etel telraengoni. Iseatel vi Elivas ten out Teman, Bildat ten out Suah, ka Sofar ten out Namah. Navong telraengoni, telmai en rendemien keke telvaha telvasan enmahisien oneatel mini ka telvakatauni en selusien. ¹² Navong telmul semau soutin, telles Siob ka tellei rasi. Navong esuk telmai vesesal ka tellei kilea, tellonge tisa houlu ven tueatel. Sakini telmurang keih, telrali vas eisin omeatel, ka telrivin vulimeas vina en mesaiuai ka en vatiatel. ¹³ Telva telro sasani avong oulu (7). Telrova rantei ka telro raeng enges veni telles mahien koa Siob mul kuri marite ramat.

3

Siob run kutut min Ahi ven mahien onen

Siob 3:1-13,25-26

¹ Navong aro mukonek avong oulu (7) evus, Siob selus esuk ka rin kat avong avasi eni. ² Siob vit,

³ "!Ahi li, vahit kovasesenda en vongien koa avange kat inau eni,

ka kovasesenda mun en avong koa avasi nau eni!

⁴ Ahi eli, avong koanek, kihiles meneai teni hemai hehi vongien. Konandem kattei mun avong enek.

Konoumontei mun meneai natitin eni.

⁵ Kumoni hehi avong ten malikelik ka mankoli teni hemai hemate-tel imok.

Kiov koe meteiai teni
 en mahmah keil.
 6 Kikulat vongien enek hemea ran
 sua teni,
 ka konamaentei anahuli ris.
 7 Kumon vongien enek hehi
 lumalum,
 isien onen tivava hau keil het-
 ovuol eni.
 8 Koakeil akur keihoen keke
 avasakin Levaetan* vamea
 ran huinev ten atas,
 kihiteni min keil keke isesenda
 en avong avasi nau eni.
 9 Hitu ten menauilan, kihuli kati
 natitintei,
 konamaentei vongien enek na-
 mai nahi meneai.
 10 Kisesenda en vongien enek veni
 kei maeni avasi inau eni,
 ka maeni nakur moulien keke
 nakilea makur mahien ka ma-
 longe vatisa.
 11 Tahos imok vahit mamat en van-
 gen mama onak,
 vuo mamat en hati avong enges
 varei avasi nau eni.
 12 ?Vensa mama onak ling nau en
 urulin?
 ?Vensa san susu minau?
 13 Vahit mamat tuai en avong enek,
 kosa, maseh revi ka marlongtei
 mun mahien.

4

*Elivas sel kat Siob ven selkututien
 onen*

Siob 4:1-9; 5:17

1 Evus, Elivas ten out Teman mea ka
 viteni min Siob vit,
 2 “?Munak niselus minuk, kivuroh?
 Veni nasakras emun mato
 raeng.
 3 Keik kovisein meatin keil houlu

* **3:8:** Levaetan vi mari mesau tai suval lerumrum koa amundemi avit kilea van meteiai keke
 hertitintei ten avong tas. ✨ **5:17:** Pro 3:11; Hib 12:5-6

ka kosan keihoen min koakeil
 he memerau.
 4 Navong meatin tai mot vuo aven
 memerau vuo aven litu,
 selusien onom katauni, ka kei
 mulomal eris.
 5 Ka kosa, vi avong onom komul en
 mahien,
 ka keik korvinvintei kovahisu
 vatali.
 6 Munak hehi anatin keke keik kuva
 netan min Ahi ka moulien
 onom mutolas en meten,
 hesakin desien onom hel ka
 demkoben hetovuol enuk.
 7 Kosa, kindem usili.
 ?Meatin koa sakien onen muto-
 las
 kilea vakur matien koa tisa? !
 Vuo!
 8 Inau nales koanik: meatin koa kil
 atan ten tisaen ka luh utiai
 keil tasakkalkalien ien,
 kosa keil akur hei sakkalkalien
 ka hei tisaen.
 9 Suval angu tai,
 Ahi mu lin keil en vurohien
 onen.

5

17 Ka sien hel en meatin koa Ahi
 ralimal eni. ✨
 Sakini, konavurohitei navong kei
 sel katuk.”

6

*Siob vit usil usite onen min Elivas
 Siob 6:1-3,24-26,30*

1 Siob vit kesi min Elivas vit,
 2 “Vahit avaling mahien keil onak
 ka sakvisien keil emun onak
 vaha en sikel tai,
 3 keil akilea avameas valin veien
 vasi keil ten atas,
 sakini konatimanintei keke
 naselus vau ekek.

24 “Tahos, kihiseinau. Kihit lati
 minau asa namumoni tisa.
 Inau nito raeng ka nilonguk
 kiselus.
 25 Selusien ten anatinien, keihoen
 mul ien,
 ka selusien keil onom vi heisav
 enges.

- 26 ?Keik komundemi kovit kitalimal en selusien onak?
?Vensa kolong ras selusien onen meatin koa desien onen mot?
- 30 “?Komundemi kovit namul naluvos?
? Komundemi kovit nasakras malei kilea avong takeih keil?”

18

Bildat sel kat Siob vit mul kur mahien en hen Ahi ven tisaen keil onen

Siob 18:1-2,5,12-13,18,21

- 1 Evus, Bildat ten out Suah selus min Siob vit,
2 “Meatin keil asuvaluk asakras avato raeng.
Munak kiha netan ka kito raeng, mekilea mevaselus minuk.
- 5 “Meatin keil amum tisa, asuval kandel koa amuh vini, koa ahang teni hermukantei mun.✧
- 12 “Mulamu, tounah one houlu, ka kosa, amai kat keil.
Mahien keil aro vesesal ven keil lises.
- 13 Mesaien tatisaso tai ka vasi ave, mul sakin husi keil en he ka ale one mul maleles.
- 18 “Koakeil amum tisa, isila lat keil imea ran meneai, iha en mankoli.
Imea ran out ten moulien, iha en out ten matien.
- 21 “Koanek vi keite ten moulien onen meatin keil amumon sakien tatisa, keite onen koakeil arkileatei Ahi.”

19

Siob sa kes selusien onen Bildat Siob 19:1-3,21-22

- 1 Evus, Siob vit kesi mini vit,
2 “Vensa komul veah komumonau nales menelang en selusien keil onom?
3 Tuetin koselus tisa va kat nau.

✧ 18:5: Siob 21:17

- ?Kormemoutei en sakien koa komul kopurunau eni?

- 21 “!Tuak onak eli keil, emi hemahis nau li!
Veni hen Ahi mul keih kat nau.
- 22 ?Vensa mimul misak purunau suval koa Ahi mul mumoni minau?
?Narlongtei veah mahien vavin en avek?”

20

Sofar sel kat Siob vit meatin tisa keil enges amul ales mahien en moulien one

Siob 20:1-2,4-5,27-29

- 1 Evus, Sofar ten out Namah selus min Siob vit,
2 “! Siob, kosakin tinok vepeng vareis!
Nirto raengtei mun. Kosa, nihit kes selusien onom.
- 4 “Kokilea revi keke en avong keil mulamu,
navong meatin keil amul rohtoh en out netan,
- 5 meatin keil avou lat tisaen ten avong tamureis,
ka sien onen koakeil amum tisa hevus hatte tas.
- 27 “Tounah vasi en out nesa avothot en tisaen one,
ka meatin keil ten out netan avitehiten anatinien va kat keil.
- 28 Suval mari oai, vurohien onen Ahi hetavis vasi tounah keil one heha.
- 29 Koanek hekikistal en meatin keil amum tisa,
koanek keite ten moulien one koa Ahi vat kati min keil.”

21

Siob sa kes selusien onen Sofar Siob 21:1-2,5-7,13-15,17,23-26,34

- 1 Evus, Siob vit kesi min keitel vit,
2 “Mithelong revi asa mahiteni.
Munak emi vat mivoumon nau malonge vatahos, mithesan ralingomitel enges.

- 5 “!Mithelele ka mitheles inau!
!Hesakin mithetimanin ka emi-
tel hevon!
- 6 Navong namundem usil tounah
koa sut nau,
alok maleilei ka namundemko
houlu.
- 7 ?Vensa varei meatin tisa keil aro
tahos?
?Vensa amatu ka ales amas en
moulien one?
- 13 “Keil arokol keite ten moulien one
en tomat,
ka umat en merauen.
- 14 Meatin tisa keil aviteni min Ahi
avit, ‘!Kiling komai mehel sa-
somaï enges!
Emai rovattei mevaïlea sise keil
onom.
- 15 ?Ahi vi isei keke meheha netan
mini?
?Mehekur sa munak mehehis
mini?’
- 17 “?Nengeis roles Ahi muh vini laet
ten moulien onen meatin keil
koa amukonek?
?Nengeis avisu en avong takeih?
?Nengeis Ahi vuroh kat keil ka san
mahien min keil?
!Vuo, rolestei vareil!
- 23 “Meatin tai, en moulien vasi onen,
mul les amas ka tomat.
- 24 Kei longe tahos rokol avong
mat.
- 25 Meatin tamun, sien tovuol vareil
en kei.
En avong vasi onen, kei mul les
mahien rokol matien.
- 26 Keite ten moulien onealu vatte tas.
Lumat, arahin keilu, ka oul kan
vasi teiai onealu.
- 34 “?Ka kamitel, mitvit mitvoumon
nau malonge vatahos en
selusien keil koa vi heisav
enges? !Vuo!
!Selusien vasi koa mitsani
minau vi luvosien!”

22

*Elivas vit Siob mul kan heite ten
tisaen keil onen*

Siob 22:1-2,4-5,10-11

- 1 Elivas ten out Teman selus eris min
Siob vit,

- 2 “?Meatin tai kilea vasuvasuv en
umen onen Ahi?
?Meteisauen onen meatin etai
kilea vakatauni?
- 4 “?Mukave, Ahi mul ralimal enuk
veni kovouhou mini?
?Vensa mul san mahien minuk?
- 5 Ahi mul mumoni minuk veni ti-
saen onom keil houlu vareis,
ven sakkalkalien vasi keil onom.
- 10 “Sakini eitapolis keil houlu amul
rahituk,
annivul katuk ka metauen vile-
lau enuk.
- 11 Mankoli mul koe out koa koro ien,
kosakras kovalele.
Mari oai mutaluh koe keik.”

23

*Siob vit leini keke romumon-
tei tounah koa tisa vasakini vales
mahien onen*

Siob 23:1-7; 27:2-6

- 1 Siob vit kesi min keitel vit,
- 2 “Avaseini mitviten sa minau, niles
niselus kutut kat Ahi hekeih,
nasakras mahuli kat mahisien
onak.
- 3 Hit eli vareil maïlea out mahotin
Ahi ien
keke maïlea maha en out kei ro
ien.
- 4 Vamukonek, mahit lein tounah keil
en usite onak mini,
ka mahit kilea anatinien ten
selusien keil onak mini.
- 5 Ek vati maïlea asa hehiteni,
ka kei hehit kesi minau
hemukave.
- 6 ?Mukave, Ahi hesa vasi keihoen
onen heha kat nau?
Vuo, helong nau navong niselus.
- 7 En meten Ahi, meatin koa mutolas
kilea vaselus retavoai vatal
mini.
Kei hehitehiteni keke inau
narmumon etai tounah vatasa
keke meatin keil avalong
kilea.”

27

- 2 “Avaseini Ahi ten Keihoen koa
moul romumonteï vamaï
minau ka mumon moulien
onak emai tisa,

naviteni li anatin en mini keke
 3-4 ongok sakras vahiten luvosien.
 Navong namul veah naleh eang koa
 Ahi sani minau,
 nirviten etai tounah tatisa.
 5 Hetokol avong nimat, nihit lati
 keke narmumon etai tounah
 vatisa,
 nasakras mahiteni keke selusien
 onamitel koa va kat nau vi
 anatin.
 6 Namulomal keih en selusien onak
 keke moulien onak mal.
 Rendemien onak muto navong
 namundem usil avong keil
 onak."

30

*Siob vit leini min Ahi keke usite
 onen muto en meten
 Siob 30:20-23*

20 Siob viso va min Ahi vit,
 "Ahi, naviso vat minuk, ka korvit
 kestei nau varei.
 Navong navis, kolong seseinau.
 21 Komumoni minau tisa vilehil
 vareis,
 kosak purunau ral min keihoen
 onom.
 22 Suval mari angu tai,
 kovou lat nau vina nesa ka
 kokulul enau.
 23 Nakilea komul kokur nau maha en
 matien onak,
 keite onen meatin vasi keil."

38

*Iahova sa kes selusien onen Siob
 Siob 38:1-13,19-21,34-38; 40:1-14*

1 Evus, Iahova selus min Siob ka en
 angu tai vit,
 2 "'?Koa keik sei, komul kovis ren-
 demien keil onak
 ral min selusien koa vi heite hon
 koa meteisauen tovuol ien?
 3 !Kilomal, munak kovit kovi mea-
 hos!
 Kihit kes selusien koa mahisuk
 eni.
 4 ?Komul kave navong namumon
 out netan?
 Munak kokilea revu en tounah
 vasi, kihit usili minau.
 5 ?Isei ling kat keite keilu teni?
 ?Isei kilea taveah teni?

?Keik kokilea?
 6 ?Asa vuli kat vatiseng koa vuli kat
 out netan?
 ?Isei ling kat vati ahat ten out
 netan?
 7 En avong enek, hitu keil ten
 menautilan amusau ruai,
 ka angelo vasi keil ten out nesa
 amakul en sien.
 8 "'?Isei mumon vati vieh val koe
 atas[☆]
 navong mue rohtoh ran anev
 ten atan?
 9 Inau nakav koe atas en mahmah
 ka nasakin mankoli mul koe.
 10 Inau naling hakot en atas
 keke sakras vahina vapurun
 atan.
 11 Inau naviteni mini navit, '!Keik
 kitokol out enek ka kosakras
 kovali!
 Tahe takeih keil onom hemavul
 hehati heles en out enek.'
 12 "'?Siob, en moulien onom,
 keik komeng kat etai avong va-
 mai valan?
 13 ?Keik koviteni min meteiai vatitin
 vaka vasi out netan
 keke vasil luvat koakeil asak
 kalkali ran out aro suai ien?
 19 "'?Keik kokilea out meneai ka ien
 vuo mankoli kistal en out kave?
 20 ?Keik kokilea kovatie min keilu
 sise onealu mul kave?
 ?Vuo kovasila keilu luvaha ris
 en vulealu?
 21 ?Keik kokilea kovoumoni? !Vuo,
 kosakras!
 Veni arvasuktei veah ka sua
 onom keil rovinvintei.
 34 "'?Keik kokilea kovamakul vahina
 min mahmah keil
 ka kovasakin ous vamus vaka-
 suk?
 35 ?Keik kokilea kovasakin ahil vahil,
 ka kei val vatosin mengkatien
 onom?
 36 ?Isei san meteisauen onen min
 etai meatin,
 vuo sakin rendemien onen va-
 maluv?
 37 ?Isei vi metaluy vavinvin vahuli
 mahmah keil?
 ?Isei kilea vatah lin ous vous

☆ 38:8: Ser 5:22

38 vasakin vulimeas vamai out vatas,
ka nehi atan keil ipilit kat keil?"

40

- 1 Evus Iahova vit risi min Siob vit,
2 "Siob, kovit Ahi ten Keihoen mum romaltei.
!Keik koselus va kat nau, kihit kes selusien onak!"
- 3 Evus Siob vit kesi min Iahova vit,
4 "Iahova, naselus vau eli vareis. ?
Nihit kes asa?
Inau nirviten etai mun tounah.
5 Inau naviten tounah houlu tuai keke marvitentei."
- 6 Iahova selus min Siob eris kistal en angu vit,
7 "!Kilomal, munak kovit kovi meahos!
Kihit kes selusien koa mahisi minuk.
8 ?Keik komul kovatie lati keke inau namum romaltei?
?Keik koselus va kat nau keke kovasakinuk kovamal en meten mesav keil?
9 ? Keihoen onom suval keihoen onak?
? Rem kilea vamakul vasuval voulul suval rek?
10 Munak hemukonek, kilomal en houhouen onom ka tuvutien onom.
Kisin en hetetamenien ka muohien onom.
11 Kiles koakeil avut keil, kumon vurohien onom heha kat keil ka kumon rendemien one heha netan.
12 Anatin, kiles keil ka kisakin keil iha netan.
Kihe lin koakeil amum tisa en out amulomal ien.
13 Kitahin keil vasi en atan.
Kipar kat keil en out ten matien.
14 Munak kokilea kovoumon tounah keil enek, inau varei nilamu nimasmasuk,
ka nihiteni keke keik kokilea kovoutut keik sasom."

42

Siob vit leini keke selusien onen romaltei

Siob 42:1-6

- 1 Evus, Siob vit kesi min Iahova vit,
2 "Iahova, nakilea keke keik kokeih vis kokeih emok.
Kokilea kovoumon vasi tounah koa em vati.
3 Kovis nau nakeih kat meteisauen onom mukave,
navong inau meteisauen onak tovuol.*
Naselus en tounah keil koa narkileatei,
en marmari tounah koa nasakras mailea eni.
4 Koviteni minau nitaengonuk navong koselus,
ka nisak visi nihit kes selusien keil onom.*
5 Mulamu, nalong kilea keik ka en asas koa naraengon meatin sav keil aviteni minau,
ka kosa, nalei kilea keik esuk en metok varei.
6 Sakini namemou en tounah keil naviteni.
Nikur ris selusien onak, ka nikul en vulimeas vatie lati keke nalonge tisa houlu ven asa namumoni."

Ahi san tokolkatien min Siob mulin tounah koa kuri mulamu

Siob 42:7-17

- 7 Navong Iahova selus min Siob evus, kei viteni min Elivas ten out Teman vit, "Tinok katuk ral time keilu onom, veni korselus entei anatinien enau vasuval more eiloheh onak, Siob, mumoni. 8 Kosa, mihekur buluk oulu (7) ka sipsip oulu heha min Siob, ka mihesan keil hesuval sanien votut tai minau en usite onami. Siob hehis ven kami ka inau nilong hisien onen ka nirpuruntei kami hesuval koa mal keke mihekuri ven selusien tavaruen onami. Veni kami merselus entei anatinien enau vasuval koa kei mumoni."
9 Elivas, Bildat, ka Sofar telmumon asa koa Iahova viteni min keitel telvoumoni. Ka Iahova raengon hisien onen Siob en usite onealu.

* 42:3: Siob 38:2 * 42:4: Siob 38:3 * 42:10: Siob 1:1-3

¹⁰ Navong Siob vis ven time keitel, Iahova rokol kat ris Siob en tounah keil onen ka ling kati hatte elu eris en tounah keil kei lahi mulamu.✧

¹¹ Tunali Siob vasi keil, ka ahinali keil emun, ral min time sav keil onen umai asao eni. Keil amumon mari anien ral mini en teim sen. Asan enmahisien one mini ka akatauni ven mahien vasi keil Iahova sani mini. Tetai en keil san hati mani ka ring koa vi gol mini.

¹² Iahova rokol kat avong ekor onen Siob mulin sakien koa rokol kati mulamu. Siob, sipsip osen keil avi taosen teindan ehat (14,000), kamel keil avi taosen ahetai (6,000), buluk keil avi taosen elu (2,000), ka dongki keil osen avi taosen tai (1,000). ¹³ Natnali keil oulu (7) ka natnahin keil etel (3). ¹⁴ Natnahin koa moeite vise en Semaemah. Koa elu eni vise en Kesiah. Ka koa tasite en keitel vise en Keren-Hapuk.

¹⁵ En out vasi en out netan, ahin keil atovuol koa avales keil avatahos imok vasuval natnahin Siob keitel. Ka tata oneatel sani min keil atan ka buluk ka sipsip keil suval koa sani min tueatel keil.

¹⁶ Siob moul hundred tai ka hanu-mau elu (140) eris. Ro taveah keke les havinali ka havinahin keil ral min titae keil emun. ¹⁷ Navong Siob matu vis matu revu mok, emat esuk.

Sam keil

1

Sien onen koakeil ualien one mal

- ¹ Sien hel en koakeil;
 asesein rendemien koa meatin
 tatisa keil amul asani;
 armusiltei sakien onen meatin
 tisa keil,
 vuo arkapiltei vatal koakeil
 amumon tohtohien en tounah
 keil onen Ahi.
- ² Vuo, keil avotin sien
 navong along kat mengkatien
 onen Ahi,
 meneai ka vongien, amundem
 usili.
- ³ Keil asuval vatiai koa mul en vali
 oai,[☆]
 son heite mal en avong teni,
 ka oute sakras varei vakou.
 Tounah vasi koa amumoni tahos
 imok.
- ⁴ Ka meatin tatisa keil armukteinek.
 Keil asuval sume uit koa rota-
 hostei koa eang mul muh lini
 ran aneite.
- ⁵ Sakini, Ahi hesan mahien min
 meatin tatisa keil,
 irtotei hetal koakeil ualien one
 tahos.
- ⁶ Ven koakeil ualien one tahos,
 Ahi helosil kat keil ka hekur koe
 keil.
 Ka koakeil ualien one tisa, amul en
 sise ten matien.

5

Ahi asuv kur koe koakeil ualien one mal

- Asuv houlu Deved mutisi
- ¹ O Iahova, kisan ralingom en
 selusien onak,
 ka kitaengon mahien onak.
- ² Ahi ka asuv houlu onak,
 kilong tangien onak ven ko-
 vakataun inau.
 Namul nasan hisien keil onak
 minuk;
- ³ en visokon, kolong rek.
 Navong metei kistal, namul na-
 peahik,

ka nakilea keke kisan heite
 minau.

- ⁴ Keik korvitei Ahi koa kovasik ven
 sakien keil tatisa,
 kormaentei meatin tatisa keil
 avamai venuk.
- ⁵ Tovuti keil asakras avalomal en
 metom.
 Kolele tisa en koakeil koa ualien
 one romaltei.
- ⁶ Ku rasilin koakeil amul amumon
 luvosien.
 Ahi Asuv, tinom katiat varei
 ven koakeil ten rea ka vati
 luvosien keil.
- ⁷ Ka ven more envatien onom,
 nakilea maha en teim som.
 En Eim Votut onom, navati lat isom,
 naretengeiril minuk ven ka
 navouhou minuk.
- ⁸ Ahi Asuv, meatin houlu mete tisa
 enau.
 Kilamu enau en sise ten maluen,
 kitie sise koa em vati mousili.
- ⁹ Koakeil mete tisa enau ka tine vil
 en rendemien takarien,
 nasakras maling desien onak
 val en selusien one.
 Selusien one suval ahoung,
 koa leh rendemien onen meatin
 ka mu vini.[☆]
- ¹⁰ Ahi ten out nesa, hesan mahien
 min keil.
 Tounah tatisa koa avit
 avoumoni min meatin sav,
 hehiles hemai ris en keil.
 Kisila keil iha ranuk ven tisaen keil
 koa amumoni va katuk,
 veni keil aviles eisile ranuk.
- ¹¹ Ka koakeil aro suai enuk en avong
 takeih, isi keil;
 ka lises, isau masmasuk.
 Kisek ven koakeil e vatuk
 keke meatin tatisa keil anapu-
 runtei keil,
 hesakini ihat lat isom.
- ¹² Ahi Asuv, tokolkatien onom hel en
 koakeil ualien one tahos;
 koring koe keil ral min envatien
 onom suval ousiel koa asuv
 lingi mul koe rea.

☆ 1:3: Ser 17:8 ☆ 5:9: Rom 3:13

6

Hisien ven kataunien onen Ahi en avong takeih keil

Asuv houlu Deved mutisi

¹ Ahi Asuv, konavuroh kattei inau, konaseltei natal minau.✧

Konatin kattei inau, konasantei mahien minau.

² Ahi Asuv, kisan enmahisien minau ven avek memerau.

Kisan keihoen minau ven nasakras moumon etai tounah.

³ Demvoen houlu en tinok.

?Ahi Asuv, kisan heite ten hisien onak nengeis?

⁴ Konalei vinitei inau, Ahi Asuv; kikataunau veni enmahisien onom mariso.

⁵ Meatin hesakras vandem katuk navong hemat.

?Isei kilea vamasmasuk navong mul tuai en avul?

⁶ Namurang vini inau; en vongien vasi, simetok mul kas oulung mak, sakini memer vasi.

⁷ Nasakras maleilei vatahos veni metok mutetep;

namurang houlu veni meatin tatisa keil amul apurunau.

⁸ Alva soutin ranau, kami keke mimumon tisaen houlu,✧

veni Ahi Asuv raengon tangien onak.

⁹ Kei long nau navong napeahi ven kataunien onen;

ka kei hesan heite ten hisien onak.

¹⁰ Meatin keil koa amul apurunau, Ahi hehile lat keil,

hesakini, keil imemou, imetau ka ilohosai ranau.

8

Ahi ling tounah vasi ten out netan en hen meatin keil

Asuv houlu Deved mutisi

¹ !Ahi Asuv onomai, isom marite mok en out vasi netan!

Muohien ten hetetamenien onom vilelau en out nesa.

² Masmastien heha minuk heka en titiali keil ka tivava keil.✧

Keik koro en out tetahos ran koakeil uvae ral minuk;

Koring koe koakeil avit avapurunuk.

³ Navong nales teilang koa komumoni,

naseipat nales more avati ka hitu keil koa kolingi en vulie,

⁴ narendem usil meatin enges ten out netan.

?Vensa komundem keil?

?Komul kolei kat keil vensa?✧

⁵ Keik komumon meatin keil amulin tounah sav keil,

kosan keihoen, muohien ka houhouen min keil.

Keikos Ahi, kovi hetamen en keil.

⁶ Koling tounah vasi keil koa komumoni en hen meatin keil;✧

korie lat keil avi hetetamen imok mulin tounah vasi ten out netan:

⁷ sipsip ka buluk ka tirendan vasi keil koa amual;

⁸ aman keil koa amuka en teilang,

ka mesau keil ka tounah vasi keil emun ten atas.

⁹ !Ahi Asuv onomai, isom marite mok en out vasi netan!

9

Masmastien va min Ahi veni mul lei rahit usite onen meatin keil ral min maluen

Asuv houlu Deved mutisi

¹ Ahi Asuv, nimasmasuk eli en moulien onak;

Nihitehiten mormore tounah keil koa komumoni.

² Nisau hetal min sien venuk;

nisau masmasuk, Ahi ten keihoen.

³ Navong kokistal, koakeil amumon rea ral minau alohosai;

✧ 6:1: Sam 38:1 ✧ 6:8: Mat 7:23; Luk 13:27 ✧ 8:2: Mat 21:16 ✧ 8:4: Siob 7:17-18; Sam 144:3; Hib 2:6-8 ✧ 8:6: 1Kor 15:27; Efes 1:22; Hib 2:8

- amusavoi, umot, ka umat.
⁴ Navong kolei revī usite onak,
 rendemien onom mal ka vi
 anatin.
 Kolonge usite onak mal
 ka komumoni tahos minau.
- ⁵ Kosan mahien min koakeil amusil
 ahi sav,
 komu rasilin meatin tatisa keil.
 Meatin etai hermudem kattei
 mun keil.
- ⁶ Koakeil uvae ral minau, ivupuol,
 komuas meteimal keil one vi
 atan sesuk mul.
 Ka meatin keil e hevobongen
 moulien one.
- ⁷ Ka Ahi, kei vi asuv houlu ten lises;
 kei rondan en avet ral keihoen
 onen keke voumon kot en
 meatin keil.
- ⁸ Kei losil kat out netan ral min
 maluen;
 lei revī usite onen meatin keil
 ten kantri vasi keil ral min
 rendemien koa mal.
- ⁹ Ahi Asuv sak ven koakeil meatin
 sav amumoni keih min keil,
 kei lei kat revī keil en avong
 takeih.
- ¹⁰ Ahi Asuv, koakeil akileak, in-
 desinuk,
 kosakras kovalokovein keil
 navong umai venuk.
- ¹¹ Rehesau masmas Ahi koa rondan
 en Hou Saeon.
 Rehehitehiteni en out vasi en
 out netan asa kei mumoni.
- ¹² Ahi mundem kat koakeil akur
 mahien,
 en rovobongentei tangien one.
 Koakeil amum tisa en mesav
 keil, Ahi hesa kesi min keil.
- ¹³ !Ahi Asuv, em hemahis inau li!
 Kilei kilea mahien onak
 koa meatin keil mete tisa enau
 amumoni minau.
- Kikulat nau ran matien, Asuv onak,
¹⁴ hesakini nakilea malomal en
 meten meatin keil ten out
 Serusalem,
 ka nihiteni min keil tounah vasi
 koa sakinau namasmasuk.

- Nasi nau houlu veni kokur koe
 moulien onak.
- ¹⁵ Meatin keil koa areingeingenuk
 umot en avul koa akili onen
 meatin sav vamot vaha ien;
 ka ai tetapolis koa alingi, rapus
 lat keil eris.
- ¹⁶ Ahi Asuv, vothot en kei sasen ka
 mul lei revī usite onen meatin
 keil.
 Ka asa koa meatin tatisa amu-
 moni mai iat ris keil.
- ¹⁷ Matien vi keite onen meatin keil
 amum tisa,
 ka onen koakeil asesein Ahi.
- ¹⁸ Kosa, alei sesein livere keil,
 ka hermukteinek en avong vasi;
 keitinesek, koakeil tounah tovuol de-
 sien one mai vi heisavos,
 ka irtotei hemukonek lisenges.
- ¹⁹ !Ahi Asuv, amai! !Konamaentei
 meatin etai nandem heisav
 enuk!
 Kilah ruain koakeil amusil ahi
 sav keil imai venuk ka kisan
 mahien min keil.
- ²⁰ Ahi, kumon keil imetaunuk,
 kisinin keil ilea keke avi meatin
 enges ten out netan,
 asakras aval vataveah.

15

Sakien keil koa Ahi en vati

- Asuv houlu Deved mutisi
- ¹ ?Ahi Asuv, isei heha neim en Eim
 Votut onom?
 ?Isei heha netan minuk en Hou
 Saeon koa vi votut?
- ² Vati meatin koa long kat Ahi en
 tounah vasi,
 koa mumon sakien koa tahos.
 Selusien onen vi anatin ka mal,
³ romumonteī hithitusilien vaha
 kat meatin sav keil.
 Meatin enek romumteī vatisa min
 tunali keil,
 ka rosel kututtei meatin sav keil.
- ⁴ Kei en rovattei koakeil Ahi sesein
 keil,
 ka vouhou min koakeil along kat
 ren Ahi.
 Lises, meatin enek mumon asa koa
 vat kati,
 ka rovillestei rani.

⁵ Kei maen mani min meatin sav keil
ka rokurtei teisao eni.
Ka en rovattei vakur mani en
sise koa valuvos meatin koa
romumonte tounah vatisa.

Vati meatin koa mumon saki en keil
koa amukonek,
lises, moulien onen helomal
hekeih.

16

*Ahi vi vatte ten moulien ka kur
koe ir*

Asuv houlu Deved mutisi
¹ Ahi Asuv, kikir koe inau,
namundesinuk konamaentei
tounah tisa nasut nau.

² Naviteni minuk keke, "Keik kovi
Asuv onak.
Tounah vasi tetahos onak ka
venuk."

³ Meatin keil onen Ahi avi votut ka
amoreite mok,
ek vati mok nito hetal min keil.

⁴ Ka koakeil amusil ahi sav keil
aleh mahien mai en keil.
Navong keil iha netan min ahi one,
nirkapiltei hetal keil;
ka nirlah ruai tei hetal min keil
navong akur sanien keil one.

⁵ Ahi Asuv, kosa moulien onak mules
en hem;
en avong keil koa hemai,
namundesinuk kisan tounah
nataurei eni.

⁶ Ahi, keik kotahos komulin atan vuo
tounah sav keil ten out netan
koa nakur kati.
Inau nakur kat keik enges.

⁷ Ahi Asuv, namasmasuk ven korie
minau asa numoni.
Ka, en vongien emun, nalei
kilea sise koa mal.

⁸ Ahi Asuv, lises nalinguk mulamun
enau;
veni koro vesesal, tounah tovuol
vasak kulul inau.✧

⁹ Sakini, nasi nau mok, tinok vilelau
en sien,
ka metauen tovuol enau,

¹⁰ veni kokur koe nau ran keihoen
ten matien.

Lises namum vasi umen koa kosani
minau,
sakini, konaseseinte nau nihas
en out ten matien.✧

¹¹ Kitie minau sise ten moulien.
Nalonge tahos imok ven koro ral
minau.
Vesosal venuk, sien mul lisen-
ges.

19

*Tounah keil en teilang amul arie
lat muohien ten hetetamenien onen
Ahi*

Asuv houlu Deved mutisi
¹ Hitu keil en out nesa amul arie
lat muohien ten hetetamenien
onen Ahi,

ka teilang emun mul vothot en
tounah koa kei mumoni.

² Navong meteiai mea roha, mul eris
vit usil keihoen onen Ahi va
vio ... mea ris out mulan;
ka avati emun mules vitehiten
ileilien onen Ahi Asuv va vio
... mea ris.

³ Koakeil enek arselustei, ka rea
tovuol rovataengoni en keil;

⁴ ka mukos, longlongien keil one usil
Ahi karahit out vasi;
va rokol meatin vasi keil en out
netan.✧

Meteiai en out nesa, Ahi lingi en
vulie.

⁵ En visokon vasi, mea ral min
sien;
kei suval meatin koa tin si ka
sak mesei ven lohlohien tai.

⁶ Mea en usite ten teilang ka muloh
va en usite sav.
Kei sakin out vasi mutin, tounah
tovuol vato suai eni.

Mengkatien onen Ahi tahos imok

⁷ Mengkatien onen Ahi Asuv tahos
imok,

ka sak revi tiner.
Hatkatien onen, rokilea rovaling de-
sien orer eni;

ka mul san meteisauen min
koakeil one tovuol.

⁸ Mengkatien keil onen Iahova mal
vasi,
ka koakeil along kati, isi keil.

✧ 16:8: Umen 2:25-28 ✧ 16:10: Umen 13:35 ✧ 19:4: Rom 10:18

Ren Ahi, rolonge rolong kilea,
 ka san ileilien min ir vasi.
 9 Kei mal keke rorie lat houhouen
 orer min Ahi,
 rehoumoni lisenges.
 Mengkatien keil koa sani min ir avi
 anatin;
 keil amal vasi.
 10 Keil atahos imok lohlin tounah
 vasi keil ten out netan,
 ka kasien teni mulin kasien ten
 hani.
 11 Keil aviseinau, meatin toumien
 onom, en sakién keil koa
 tahos.
 Ka koakeil amum usili, akur uite
 koa tahos imok.

12 Avaseini koanek anatin, komai
 mesakras mevalei vasin ti-
 saen keil onomai.
 Sakini, Ahi Asuv, munak na-
 mumon tounah tatisa tai
 nareingeingeni, kilah lati li
 ranau.
 13 Ka tisaen keil koa namundem
 maenis namumoni, kiting koe
 inau li nanamottei mun eni.
 Konamaentei tisaen keil enek
 analamunau en sise koa ro-
 maltei.

Hesakini, moulien onak kilea vato-
 las,
 ka nimaluv ran keihoen ten ti-
 saen.
 14 Ahi Asuv, komutut inau ka nakilea
 nito suai enuk.
 Ek vati mok keke selusien keil
 onak ka rendemien vasi keil
 onak, hemal en rendemien
 onom.

23

Ahi asuv mul losil kat inau

Asuv houlu Deved mutisi
 1 Ahi Asuv, kei mul losil kat inau
 suval meatin koa losil kat sipsip
 keil osen.
 Tounah vasi koa vakataun moulien
 onak,
 kei sani minau.
 2 Kei kur nau nuva en uteral koa
 oumunai tahos mul ien,
 ka mulamunau nuva en out koa
 oai mekaikai ka mandil.*
 3 Kei san keihoen hau minau
 ka mulamunau en sise koa mal,

suval koa kei vat kati.
 4 Avaseini munak niha en mari
 mankoli, nirmetautei,
 ven keik, Ahi Asuv, komusil
 inau.
 Kolei kokoe enau ka koring koe nau.
 5 Komumon mari anien tai venau
 en out koa vativieh keil onak
 akilea avales inau.
 Kosan more amaien minau suval
 koa navi mari meatin tai,
 ka kovus anien vilelau en pelet
 koa kosani minau.
 6 Nakilea keke tahosien ka more en-
 vatien onom housil kat inau
 en avong vasi,
 ka nito en teim som lisenges.

24

Ahi vi asuv houlu ten muohien

Asuv houlu Deved mutisi
 1 Out netan ka tounah vasi keil koa
 amul ien avi onen Ahi;*
 koakeil amoul ien, keil avi onen.
 2 Kei ling kat atan nesa en huinev ten
 atas;
 vatte ten out netan, mumoni en
 anev ten atas.

3 !Anatin! !Ahi Asuv vi Ahi ten
 keihoen!
 ?Sakini isei kilea vahina en Hou
 Saeon onen Ahi Asuv?
 ?Isei kilea vaha en Eim Votut
 onen en out enek?
 4 Koakeil enges sakién ka rendemien
 one mutolas.*
 Koakeil armusiltei ahi sav ka
 amusil hatkatien onen lises.
 5 Koakeil enek, Ahi hetokol kat keil
 ka houtut keil.
 En meten koakeil alele tisa en
 keil, hehitehiteni hehit keil
 amutolas.
 6 Vati meatin keil amukonek umai
 ven Ahi.
 Akilea avamai en meten Ahi
 onen Siekob.

7 !Sehen metareh!
 Voiteh ten Eim Votut hetah,
 veni asuv houlu ten muohien
 hemai neim.
 8 ?Isei vi asuv houlu ten muohien?
 Kei vi Ahi koa kur hetetamenien
 ka keihoen,

* 23:2: Rev 7:17 * 24:1: 1Kor 10:26 * 24:4: Mat 5:8

koa marite mok en mari rea keil.
 9 !Les visi! Asuv houlu ten muohien
 mul mai.
 !Sehen mari metareh ten taon
 veni!
 !Voiteh ten Eim Votut hetah!
 10 ?Isei vi asuv houlu ten muohien?
 Iahova, Asuv ten out nesa.
 !Kei vi asuv houlu ten muohien!

27

Hisien ten masmasien

Asuv houlu Deved mutisi
 1 Ahi Asuv, kei vi meneai minau ka
 mutut nau.
 Sakini, narmetauntei meatin
 keil.
 Kei kur koe nau en tounah koa vasut
 nau.
 ?Sakini, mametaunsa?
 2 Navong meatin tisa keil umai avit
 avouas nau ka asak visi ma-
 mat;
 Ahi hesakin nau nilikat keil, ka
 keil ilohosai ka isavoi, keil
 imotmot varei en sise.
 3 Avaseini keke vanggi meatin
 tavaeen keil imai ikarahit
 nau,
 tinok hermalleitei.
 Munak koakeil alele tisa enau amea
 avit avahu vatal minau,
 desien onak en Ahi hermottei.
 4 Tounah tai, navis Ahi veni;
 keinges ek vati.
 Ek vati mok nitos en Eim Votut onen
 lises en moulien onak.
 En out enek, metok hel en Ahi onak,
 en more nan lises,
 ka nihisi ven kataunien onen.
 5 En avong takeih, inau nito ven Ahi.
 Kei kur koe nau en Eim Votut
 onen
 ka kur revi nau en out tetahos
 onen.
 6 Hesakini, nilohlin koakeil avit
 avahu vatal minau.
 Nisan sanien keil min Ahi Asuv
 hetal min hisohisoen ten sien;
 nisau mini ka nimasmasi.
 7 !Ahi Asuv, kitaengonau navong
 navisok!
 !Em hemahis nau li, ka kisan
 aneite ten hisien keil onak!

8 Tinok raengonuk navong kovit, “!
 Kimai venau!”
 Sakini, en tinok, numai venuk
 ka navisuk.
 9 Konato suaitei ranau.
 Konavuroh kattei inau, konalei
 seseintei inau, meatin
 toumien onom.
 Ahi koa komutut inau, mulamu,
 kokataunau;
 konalokoveintei nau li nanato
 sasok.
 10 Vahesa tata onak keilu mama
 onak lulokoveinau;
 ka keik, Ahi Asuv, kilei kat revi
 nau.
 11 Ahi Asuv, kihisein角度 en asa koa
 em vati moumoni;
 ka kilamunau en sise koa
 meatin tisa keil areingeingeni
 avousil inau eni.
 12 Konamaentei inau min meatin tisa
 keil enek.
 Keil aselus karen inau en lu-
 vosien, ka lises avit avouas
 inau.
 13 Ka asakras, veni nakilea keke
 nimoul
 niles tahosien keil onen Ahi.
 14 !Kami miheling desien onami en
 Ahi Asuv!
 !Mihehati kami hekeih, minan-
 demkotei!
 Anatin, miheling desien onami
 eni.

29

Keihoen mul en ren Ahi

Asuv houlu Deved mutisi
 1 !Angelo keil ten out nesa, mihesan
 masmasien min Ahi!✧
 !Mihemasmasi ven muohien ka
 keihoen onen!
 2 !Mihemasmasi Ahi Asuv koa isen
 hetetamen imok!
 !Miheha netan min kei koa votut
 navong muohien onen hek-
 istal!
 3 Ren Ahi musel en mesaiuai ten
 atas;
 Ahi ten muohien, selusien onen
 suval voulul, mai kistal en
 teilang nesa en atas.
 4 Ren Ahi keih imok,
 mul rie lat hetetamenien onen.

✧ 29:1: Sam 96:7-9

- 5 Ren Ahi suval angu tai koa kilea vakum vul mari vatiai keil, vakum vul vati sida emun.*
- 6 Keihoen ten ren mumon atan kulul en hou keil ten out Lebanon ka en Vatihou Hermon. Lukulul suval titan buluk ka luyutahut suval buluk rendan tai.
- 7 Ren Ahi sakin ahil vil.
- 8 Ren sakin atan kulul en out volvol; en out volvol ten out Kates, atan mul kulul.
- 9 Ren Ahi muh rasilin mari vati ok keil, ka sakin eivorohus, ouai tovuol emun val ien. Ka en Eim Votut onen, meatin keil vasi avisohiso keih avit, "IIsen Ahi vina nesa!"
- 10 Ahi Asuv vi asuv ten huinev ten atas. !Anatin! Kei vi asuv ten tounah vasi kosa ka lisenges.
- 11 Ahi Asuv san keihoen min meatin keil onen, ka sakin tomat onen mul en moulien one.

30

Ahi asuv mul san kataunien min ir

Asuv houlu Deved mutisi ten avong asehen voiteh ten Eim Votut onen Ahi

- 1 Ahi Asuv, namasmasuk veni keik kokataunau. Kormaentei koakeil avahu vatal minau avali nau ka avaselus kutut kat nau.
- 2 Ahi Asuv, napeahik eli ven kataunien onom, ka kosakinau namoul.
- 3 Kokur koe nau ran avul ten matien. Vesosal mamat, ka kosan ris moulien minau.
- 4 !Kami koa mimusil Ahi Asuv! ! Mihesau masmasi! Ahi vi votut, mihendem kat asa koa kei mumoni min kami, ka mihehiten hihuri veni.
- 5 Vurohien onen mul tamureis,

ka tahosien onen mul taveah. Avaseini simetomi houe en vongien; en meneai teni, mihelonge hetahos eris.

- 6 Mulamu, navong nales tahosien en moulien onak, ka navit sasok eni navit, "Tounah hetovuol hesut nau."
- 7 Ahi Asuv, en avong koanek, kotahos minau, ka koring koe nau suval out tatosuaien. Ka katau suk, koro suai ranau, ka nametau houlu.
- 8 Sakini, navisok, Ahi Asuv. Napeahik ven kataunien onom navit,
- 9 "Munak nimat, heite teni hehi asa? Heite hetovuol munak nihita en avul. ?Koakeil umatmat, imasmasuk? !Vuo! Asakras avisohiso usil tahosien onom.
- 10 !Sakini, Ahi Asuv, kitaengonau li ka kisan enmahisien minau! !Ahi, navit mahisuk kikataunau!"

- 11 Ka keik, koviles tangien onak mai vi holien ten sien. Isien onak, kokulati ranau, ka kosakinau numai nalonge tahos.
- 12 Sakini, nirto raengtei, nimasmas isom lises. Ahi Asuv, kovi Ahi onak; nil nihiten hihuri minuk lisenges.

32

Koakeil methos onen Ahi mul en keil avilelau en sien

- Asuv houlu Deved mutisi
- 1 Sien hel en koakeil Ahi roleletei mun vatisa en keil ven tisaen one, en koakeil methos onen mul en keil.*
- 2 Sien hel en koakeil Ahi Asuv roselus kattei keil ven sakkalkalien one, en koakeil luvosien tovuol en keil.

* 29:5: Vati sida vi vatiai tai koa mariso mulin vatiai sav keil. Keil ataveah rokol 27 mita ka meatin oulu (7) akilea avahuli kat he vakarahiti. ✧ 32:1: Rom 4:7-8

- 3 Munak narvit lattei sakkalkalien onak,
namurang lisenges ka avek mai memerau veni.
- 4 Meneai ka vongien,
kosan mahien minau.
Keihoen onak vuol ranau varei,
suval tilep vuol ka memes navong meteiai mutin keih.
- 5 Sakini, navit lat tisaen keil onak minuk Ahi.
Sakkalkalien keil onak koa namum suai eni, nirmumontei mun.
Ka narendemi navit mahit lat tisaen keil onak minuk,
ka keik, kokulat keil ranau, ka methos onom hel eris enau.
- 6 Hesakini, koakeil amusiluk ihis venuk en avong takeih keil.
Ka navong mahien hehi houlu hemai hehit vatahin koe keil, hesakras vasut keil.
- 7 Keik kovi out tatokusien onak,
kikur koe nau en avong takeih.
Nisau masmasuk houlu mok,
ven koa koring koe moulien onak.
- 8 Evus, Ahi Asuv mul viteni vit,
"Nihiseinuk en sise koa mal kovousili.
Nisan rendemien tahos minuk.
- 9 Sakini konoumontei vatkeih onom nasuval hos tai,
koa aling aean tai en ongon vasakini vamah ka voual vama en sise."
- 10 ? Milesi? Meatin keil amum kalkali, mahien hehi houlu hemai en keil,
ka koakeil aling desien one en Ahi,
envatien onen mul kav koe keil.
- 11 Kami koa mimum mal en meten Ahi, mihelonge hetahos ka mihevut kami.
!Kami koa milong kati, mihehisohiso en sien!

40

Masmasien min Ahi ven kataunien keil onen

Asuv houlu Deved mutisi

1 Navis Ahi Asuv ven kataunien onen ka narosini.
Ka kei san ralingen ka raengon tangien onak.

2 Navong namot en mari avul tai, kei kulat nau.

Navong namarindu en tanmelmel koa matetel, kei leh lat nau.

Kei ling nau en out tahos, koa nakilea mato revi ien.

3 Ahi Asuv viseinai en souen hau tai, souen koa nakilea mamasma Ahi orer eni.

Koakeil araengon longlongien enek ihouhou min Ahi Asuv,
ka keil iling desien one eni.

4 Sien hel en koakeil aling desien one en Ahi Asuv.

Keil armusiltei ninin taluvosien keil,
ka arkapiltei vatal min koakeil akur keihoen ran nana keil.

5 Ahi Asuv onomai, tounah houlu komumoni min komai.

!Tounah tovuol vasuvaluk!

Keik koling more hatkatien houlu ven komai.

Meatin tovuol vahuli lat keil vasi,
avi houlu ramat, nasakras mahit lat keil vasi.

6 Sanien keil em rovattei.*

Koseseini varei navong amunit vuseri en out ten sanien votut, vuo uas buluk vuo sipsip keil vasakin methos onom hel en keil.

!Vuo! Keik komumon ralingomai mevalong katuk.

7 Sakini, mahiteni minuk mahit, "Kolesi, numai ke.

Mengkatien keil koa mul en Tus Votut, komumoni venau.

8 !Ahi Asuv, ek vati mok mousil hatkatien keil onom!

Lises, nihuli kat hihiseien keil onom en moulien onak."

* 40:6: Hib 10:5-7

- 9 Sakini, en vangi meatin keil ten out Isrel,
navit meseini keke kutut komai.
Nirmusehitei, niles nihitehiten
asa koa komumoni en komai.
- 10 Nirvuli kattedi longlongien usil mututien onom.
!Vuo! Lisenges, naselus usil
leikatien ka kataunien onom
min meatin keil.
Navong meatin keil onom alah ruai,
lises navitehiteni keke ren-
demien onom mul en komai
ka korie lat envatien onom
min komai.
- 11 Ahi Asuv, konakulattei en-
mahisien onom ranau.
Lisenges kiting koe nau ven
envatien onom ka leikatien
tahos onom enau.
- 12 Tounah tatisa houlu akarahit inau,
nasakras mahuli vasi.
Tisaen onak keil mea en mesai,
ka narlei kileatei mun sise
mousili.
Nalesi keke tisaen keil onak, navuli
keil lohlin hiluk,
sakini desien onak mot.
- 13 !Ahi Asuv, kiting koe nau!
!Kikataunau li!
- 14 Koakeil avit avouas nau,
kilikat rasilin keil ka hesakini
keil imemou.
Koakeil asi keil ven mahien keil
onak,
ilohosai ka ulie hetisa.
- 15 Koakeil amul arohtoh enau,
itimanin navong huhuen keil
one ral minau hemai hehi
heisavos.
- 16 Ka koakeil umai venuk,
ilonge hetahos ka sien hel en
keil.
Ka koakeil kosak koe keil isi keil,
keil ihitehiteni lises ka lisenges
ihit,
"!Isen Ahi Asuv vina nesa!"
- 17 Ahi Asuv, avek merau ka navi
livere enges.
Em navobongentei nau li.
Keik kovi Ahi onak koa mul katau-
nau ka kosakinou namaluv
ran mahien keil onak.

42

Hisien ten kataunien

- 1 Ahi onak, en moulien onak,
maroro kat nau venuk.
Anatin, nasuval tirendan tai koa
maroro kati ven oai koa kistal
en oaisal;
- 2 Ek vatuk houlu mok, Ahi ten
moulien.
?Nengeis nimai ka niha netan
en metom?
- 3 Meneai ka vongien, namis,
ka nasakras maanian.
Koakeil alele tisa enau amules avis
inau avit, "?Ueee ... Ahi onom
kave?"
- 4 Tinok mis houlu navong namun-
dem usil avong mulamu.
Mulamu, namul ral min meatin
keil koa meva en Eim Votut.
Namulamun keil ka mevilelau en
sien,
memusau ka memasmasuk, Ahi.
- 5 ?Nalonge tisa varei vensa?
?Vensa namundemko mukonek?
Ka mukos, naling desien onak enuk,
Ahi.
Nimasmasuk eris, Ahi onak koa ko-
mutut nau.
- 6 En out koa namul ien kosa, soutin
ran out sak, nalonge tisa.
Navong namul veah en out Sodan,
ka Vatihou Hermon ka Hou
Misar,
rendemien onak vat eris minuk,
Ahi.
- 7 Longmahien onak muas nau,
suval mari oai koa mue nesa
mot muroh en ahat keil netan.
- 8 En meneai, Ahi hetie lat envatien
onen enau,
hesakini, nisau masmasi en
vongien.
Anatin, nihis minuk, Ahi ten
moulien onak.
- 9 Ahi koa ring koe nau, nihisi nihit,
"?Vensa em vobongenau?
?Vensa namual ral min mahien
ven tounah tatisa keil koa
meatin tisa keil amumoni
minau?"
- 10 Vativieh keil onak amul aselus
karenau ka nalonge navit ma-
mat veni.

Lises avis katiat nau avit, “?Ueee
... Ahi onom kave?”

- 11 ?Nalonge tisa varei vensa?
?Vensa namundemko mukonek?
Ka mukos, naling desien onak enuk,
Ahi.
Nimasmasuk eris, Ahi onak koa
komutut nau.

46

Ahi ten keihoen mul ven ir

- 1 Ahi vi keihoen ka vi out tatosuaien
orer,
sak mesei lises vakataun ir en
avong takeih keil.
- 2 Sakini, rehermetautei,
avaseini munak alu houlu ka
vatihou keil imaru iha en
huinev ten atas.
- 3 Rehermetautei munak atas he-
vuvu, helohloh ka hemavul,
ka sakin atan ka vatihou keil
akulul.
- 4 En taon onen Ahi, oaisal tai mue
luhu eni.
Taon enek vi out votut koa Ahi
ten out nesa mul ien, ka oaisal
enek mul sakin meatin keil en
out enek asi keil.
- 5 Ahi varei mul en meteimal enek,
sakini asakras avou rasilini.
Anatin, en visokon semau, hemai
hesan kataunien min koakeil
aro ien.
- 6 Ahi hesel hesuval voulul,
ka ren hesakin atan hemasil.
Hesakini, meatin keil ten out netan
isil,
ka keihoen onen asuv houlu keil
hemerangle.
- 7 Iahova, asuv houlu ten out nesa,
mul ven ir.
Ahi onen Siekob vi out tato-
suaien orer.
- 8 Mihemai, miheles asa koa Ahi Asuv
mumoni.
Miheles marmari tounah keil
koa mumoni en out netan.
- 9 Huhuen keil ten out netan, kei
mumoni evus varei.
Kum vulvul hisuput keil ka ai
takan keil emun.
Ka ai keil tatosuaien, Ahi munit
lini.

- 10 Ahi viteni min keil vit, “!Miheha
netan ka miheilea keke inau
navi Ahi!
!Keihoen onen asuv keil ten out
netan mules en hek!
Ka moulien onen tounah vasi
keil ten out netan emun mules
en hek.”

- 11 Iahova, asuv houlu ten out nesa,
mul ven ir.
Ahi onen Siekob vi out tato-
suaien orer.

47

Ahi mul losil kat tounah vasi ten out netan

- Natin Korah keil amutisi
- 1 !Meatin vasi keil, miheovasvas
hemi en sien!
Mihemakul en isen Iahova hetal
min masmasien.
- 2 Mihemasmas Iahova koa vi heteta-
men mok ka kur keihoen.
Kei vi mari asuv houlu koa mul
losil kat out vasi netan.
- 3 Kei sakin ir rolohlen meatin sav
keil,
kei ling kantri sav keil amul en
her.
- 4 Atan koa romul ien, kei rie lati hehi
orer,
ka me-Isrel keil koa kei en vat
keil, asi keil veni.
- 5 Ahi vina nesa en vulin ten keihoen
onen,
Iahova vina nesa ral min
makulien ten sien ka verien
ten hon keil.
- 6 !Mihesau masmas Ahi!
!Mihehati lat isen asuv houlu
orer!
- 7 Ahi vi asuv houlu ten out vasi
netan,
tahos rehou lati hetal min souen
keil.
- 8 Ahi mul rondan en vulin ten kei-
hoen onen koa votut,
kantri keil ten out netan amul
en hen.
- 9 Hetetamen keil ten kantri vasi keil
umai en out tas
ral min meatin keil onen Ahi
koa Ebrahim va netan mini.
Keihoen onen Ahi lohlin keihoen
onen meatin tavaeen keil
onen kantri vasi keil,

kei mul losil kat out vasi.

51

Hisien ven enmahisien onen Ahi

Sam tai onen asuv houlu Deved navong provet Netan mai veni ka vit lati keke mum tisa ral min Batsiba (2Saml 13:13-17)

- 1 Ahi, em hemahis nau li, veni envatien mul enuk lises. Ven more enmahisien onom mariso, sahum lin tisaen keil onak.
- 2 Kas lin sakkalkalien keil onak eli, ka kumonau nitolas ran tisaen keil onak.
- 3 Nalei kilea li tounah koa romaltei en moulien onak, lises namundem kilea saktisaen keil onak.
- 4 Tisaen koa namumoni, namumoni va katuk enges, Ahi; sakien onak eli romaltei en metom. Sakini mal keke kolei revu sakien keil onak, keik komal keke kosan mahien minau.*
- 5 Sakkalkalien keil mul tuai eli enau navong avasi nau. Anatin, navong mama onak ro enau, natisaso tuai.
- 6 Keik em vati li mok makur anatinien en moulien onak, kisien rendemien onak en meteisauen onom.
- 7 Kisahul lin tisaen onak keke nitolas, kikas motein moulien onak eli hemai hoh vis hoh imok.
- 8 Kimaenau nilonge hetahos eris ka nito en sien, ka avaseini mahien koa kosani minau vulvul nau, kimaenau li nimakul en sien eris.
- 9 Konaleletei mun natisa enau, kisahul lin sakkalkalien keil onak.
- 10 Ahi kum kes moulien onak eli hemai hetolas, kisan rendemien hau minau koa housil katuk lisenges.
- 11 Konasila lattei nau nanaha ranuk, konakulattei ninin onom koa vi votut naha ranau li.

- 12 Kisan risi minau sien koa nakuri mulamu navong komutut nau, ka kumonau li ek hehati malong katuk en tounah vasi.
- 13 Navong kosak revu nau, inau suk, nihisein meatin tatisa keil en mengkatien keil onom, ka keil emun ihiles ka iha ris venuk.
- 14 Ahi, kutut moulien onak, kona maentei nau li nanamat, ka inau nimakul usil maluen onom hetal min sien.
- 15 Ahi Asuv, kikataunau li maselus, ka nihati lat isom hetal rek.
- 16 Em rovattei keke nuas buluk vuo sipsip keil ihi sanien votut keil minuk. Munak ninit sanien onak hehat minuk, kirsiktei veni.
- 17 Sanien votut onak koa nisani minuk, Ahi, hehi rendemien tai koa merau. Keik kosakras kovasesein meatin koa tin mah ven tisaen keil onen ka koa viles moulien onen ran keil.
- 18 Ahi onak, kum kes vieh ten taon ten out Serusalem, kitie lat tahosien onom ka kikataun Serusalem koa mul en Hou Saeon.
- 19 En avong koanek, kilonge hetahos eris ven sanien votut koa mal, ka en sanien votut keil koa meheniti heha venuk. En avong koanek, mehous buluk keil ka meheling keil iha en ahor ten sanien votut heha venuk.

63

Sien onen koakeil envatien one mul en Ahi

Sam tai onen asuv houlu Sol en out volvol ten out Sudah (1 Sam1 23:14)

- 1 Ahi Asuv, keik kovi Ahi onak, amai kat nau venuk. Maroro kat nau venuk suval koa naro en out memes koa oai tovuol ien.

* 51:4: Rom 3:4

- 2 Ek vati mahisu minuk en Eim Votut onom,
ek vati malei vis keihoen ka muohien onom.
- 3 Envatien onom koa korie lati min komai lisenges,
kei tahos imok mulin tounah sav keil en moulien onomai,
sakini nihati lat isom.
- 4 En avong vasi en moulien onak, nisan masmasien onak minuk,
navong navis, nihati lat hek keilu hehina nesa hehat venuk.
- 5 Neim en tinok, kosakinau nito en tahosien hesuval koa nakan more anien tai ka nalonge tahos,
ka nisau en souen keil ten masmasien hehat minuk.
- 6 Navong namul en avet, namundem katuk.
Vongien va rokol out mulan, namules namundem usiluk.
- 7 Namundem usiluk veni lises kovi kataunien minau.
Nisau hetal masmasien ven koa kokav koe inau suval toahin tai mul kav koe titan keil en apouen.
- 8 Avong vasi, naro kos vesesal venuk, ka hem kur koe inau.
- 9 Meatin keil koa asak visi avou vini nau,
kumon keil iha netan en out ten matien.
- 10 Kisakin keil imatmat en vaeen keil,
ka kisakin huli rendan keil imai ian teiai one.
- 11 Inau koa nihi asuv houlu ten out Isrel, nihilelau en sien navong nilesi keke Ahi ling koakeil avavae vatal minau en hek.
Koakeil amumon hatkatien en isen Ahi ihati lat isen,
ka koakeil amul aliluvos, keil ito raeng.

65

Tounah vasi en out netan amasmas Ahi en souen

Souen tai onen Deved

- 1 Ahi onomai, mal keke mevati lat isom en Hou Saeon,

- ka mehehuli kat hatkatien keil koa memumoni ral minuk,
2 veni keik komul kosan aneite ten hisien keil onomai.
- Meatin keil ten out vasi imai venuk,
3 veni sakkalkalien keil onomai amuas komai,
ka keik kosahul lin tisaen keil onomai ka konaleletei mun natisa en komai.
- 4 Sien hel en koakeil keik kolei kan keil
keke umai avato en teahu ten Eim Votut onom.
Komai mehelonge hetahos imok en mormore tounah keil onom ten demkatien
koa amul en Eim Votut onom.
- 5 Kosan aneite ten hisien keil onomai navong melohlin meatin sav keil en avong ten rea.
En keihoen komutut komai.
Meatin keil koa amul rahit out netan ka en usi atas,
keil aling desien one enuk.
- 6 Ral min keihoen onom, koling kat vatihou keil,
keil arie lat mari keihoen onom.
- 7 Kosakin atas keil amerau,
verien ten tahe keil, komumoni va netan.
Kosakin koakeil amumon selien,
aro raeng.
- 8 Meatin keil ten out vasi en out netan
amutimanin ven marmari tounah keil koa komumoni.
En keite vasi keil ten out netan,
meatin keil amakul en sien venuk.
- 9 Kolei kat revi atan ka kosan ous musani,
kosakin amas mul ien ka tounah vasi amoul tahos ien.
Kosakin oai vilelau en poal keil,
ka kosakin anien mul moul en out netan.
Keik komul komumoni mukok:
10 navong meatin keil akah lin out evus,
kosan ous musani.
Atan koa keih, ous sakini mai memerau,
ka tounah vasi akilea avahitehiteh eni.
- 11 Ven tahosien onom, kosan amas min komai.

Out vasi kova ien, amas musiluk.
 12 Kosakin tirendan osomai avilelau en atan onomai, hou keil avilelau en sien.
 13 Buluk ka sipsip keil osomai avi houlu, ka kosakin ah osomai avilelau en anien.
 Tounah vasi koa moul alonge tahos ven amas onom, ka amusau masmasuk.

66

Souen ten masmasien ven more leikatien onen Ahi

1 !Meatin vasi keil ten out netan, mihemasmas Ahi hetal makulien ten sien!
 2 Mihesau usil isen koa vi hetetamen, mihesan masmasien mini ven hetetamenien onen.
 3 Mihehiteni min Ahi mihehit, "Tounah vasi koa komumoni tahos imok! Keihoen onom marite mok, mul sakin vativieh onom keil amaleilei en metom.
 4 Koakeil vasi amul en out netan uva netan minuk, keil amusau masmasuk, amusau masmas isom."
 5 Almai ka alles asa Ahi mumoni, mormore tounah keil koa mumoni ven meatin keil ten out netan.
 6 Kei viles Atas Tahilhili mai vi atan tames,* kei sakin avu orer keil amu koteh Oaisal Sodan en ale. Ekonek rosi ir ven asa kei mumoni.
 7 En keihoen onen, mul losil kat out netan, mul lei kokoe en kantri keil vasi keke koakeil asesein losilkatien onen, anahati lat sasentei keil.
 8 Meatin keil ten out netan, rehemasmas Ahi orer, masmasien orer heha vasin out.
 9 Kei kur koe moulien orer, romaentei tounah vasut ir.

10 Ahi, keik kosan sakvisien min komai.
 Suval silva koa ahang kan moteini,* komotein moulien onomai en sakvisien keil.
 11 Komaen komai mimot en eitapolis tai, ka koling tounah keil koa meas en eisilomai.
 12 Komaen koakeil avi vativieh ral komai avitan en komai, e memu koteh ahang ka oai.†
 Ka kosa, komul kolah lat komai meva en out ten amas.

13 Nikur sanien votut hemai en Eim Votut onom ka niniti hehat minuk, nisani minuk asa koa navat kati.
 14 Asa koa navat kati minuk navong namul en avong tisa, nisani minuk.
 15 Nikur sipsip keil ka ninit keil en ahor ten sanien venuk, ninit buluk ka nani keil emun hesakin vite hetupan hehat venuk.
 16 Kami koa mivouhou min Ahi, almai ka allong nau. Nihitehiteni min kami tounah sa koa kei mumoni minau.
 17 Navis kataunien mini, ka namasmasi ral min souen keil.
 18 Munak nihuli kat tisaen keil en moulien onak, Ahi Asuv hesakras valong nau.
 19 Ka Ahi raengonau varei, kei long hisien onak.
 20 Namasmās Ahi veni kei rosesentei hisien onak, vuo rokulattei envatien onen koa mul lises ka lisenges ranau.

67

Meatin vasi keil ten out netan ihati lat isen Ahi

1 Ahi, kitokol kat komai en enmahisien onom, kiles komai hetal min tahosien onom.

☆ **66:6:** Eks 14:21; Sos 3:14-17 * **66:10:** Suval led, navong aling silva en ahang, mukurle. Tahul teni remal mules, ka silva koa mutolas, amutah lati keke avoumon tounah eni. † **66:12:** Koanek mul selus usil saken koa Ahi rie lat kei min keil ka en ahang en Vatihou Senae ka en oai en Atas ak Tahilhili.

- 2 Kitie lat rendemien onom min
meatin keil ten out netan,
keke availea sise ten mututien
onom.
- 3 O Ahi, meatin keil ihati latuk.
Anatin, meatin vasi keil ihati lat
isom.
- 4 Meatin ten kantri vasi keil isi keil
ka isau en sien,
keil isau veni keik kosan mahien
min meatin keil en sakien ten
maluen,
keik komulamun meatin ten
kantri vasi keil en out netan.
- 5 O Ahi, meatin keil ihati latuk.
Anatin, meatin vasi keil ihati lat
isom.
- 6 Ahi onomai, komul kosan
tokolkatien min komai,
komul kosakin amas mul en
atan osomai.
- 7 Anatin, tokolkatien onom mul en
komai,
ka koakeil ten out netan ilei ka
ihouhou minuk.

70

*Hisien ten kataunien**

Asuv houlu Deved mutisi

- 1 O Ahi, kutut moulien onak eli.
O Iahova, kikalah kimai
kikataunau.
- 2 Koakeil avit avou vini nau,
keik kilikat rasilin keil keke
imemou.
Koakeil asi keil ven sakvisien keil
onak,
ilohosai ka ulie hetisa.
- 3 Koakeil amul amumon tohtohien
va kat inau,
kisakin huhuen keil one ral
minau hemai hehi heisavos
keke ilohosai en memouen.
- 4 Ka koakeil umai venuk,
isi keil ka ilonge hetahos venuk.
Koakeil e vat mututien onom ihite-
hiteni lises ihit,
“!Ahi vi hetetamen imok!”
- 5 O Ahi, avek memerau ka navi
livere enges,
kikalah kimai venau li.
Keik kovi kataunien onak ka korali
lat inau lises.
O Iahova, konatountei li.

71

Hisien onen meatin koa matu

- 1 O Iahova, numai mato suai enuk,
konamaentei vativieh keil onak
anali nau ka anasakinau
nanamemou.
- 2 Kimai kikataunau ka kiting koe
nau ran tounah koa vasut
nau,
veni keik komal revi.
Kitaengon isien onak eli ka kutut
inau.
- 3 Keik kihi out tatosuaien onak,
koa nakilea mato suai ien.
Kisan mengkatien keke mututien
onak hemai hekistal
veni naling desien onak enuk
suval koa naling desien onak
en eim tai koa keih imok.
- 4 O Ahi onak, kikulat nau ran hen
koakeil amum kalkali,
ran keihoen onen koakeil amum
romaltei ka apurun heisav en
mesav keil.
- 5 O Ahi Asuv, naling desien onak
enuk.
O Iahova, nakur anatin enuk
navong navi havivi rokol
kosa.
- 6 Navarengien moulien onak enuk.
Keik koro ral minau en avong
avasi inau rokol kosa.
Lisenges, nimasmasuk.
- 7 Kosakin moulien onak suval metai
tai koa meatin sav keil alesi ka
aleisungeini,
veni keik koring koe nau keih.
- 8 En avong vasi, namasmasuk.
Navitehiten hetetamenien
onom lises.
- 9 Konaso seseintei nau navong nihi
ulmatu,
konalokoveintei nau navong
keihoen onak hetovuol emun.
- 10 Vativieh keil onak avit avou vini
nau,
keil avit usil inau ka amumon
hatkatien va kat inau.
- 11 Aviteni avit, “Ahi lokoveini ka
tovuol vakatauni,
sakini rovakatau usili ka
rovahuli kati.”

* 70:: Sam enek vesesal vatte vatas en Sam 40:13-17.

- 12 O Ahi onak, konaltei soutin ranau,
kikalah kimai kikataunau li.
- 13 Kisakin koakeil avit avapurun
nau,
imemou ka ise hetisa.
Koakeil uvae kat nau,
kisakin keil imemou ka ku vin-
vini keil.
- 14 Ka inau, niling desien onak enuk,
ka nil nimasmasuk hehi houlu
vis hehi houlu mok.
- 15 Inau, nil nihit usil umen keil onom
koa mal,
niselus usil sakien keil ten mu-
tutien onom lises,
avaseini nasakras mahuli vasi.
- 16 Nimai hetal masmasien ven
tounah koa keik, Iahova koa
kovi Ahi onomai, komumoni
ral min keihoen onom.
Nihit usil umen keil koa mal koa
keik enges, komumoni.
- 17 Koviseinau navong navi ehon
rokol kosa,
ka namules navitehiten mor-
more tounah koa komumoni.
- 18 Sakini, navong nihi ulmatu ka
hiluk hoh,
konalokoveintei nau li, Ahi.
Kitos hetal minau navong nihite-
hiten usil keihoen ka heteta-
menien onom
min titiali keil koa amul, ka min
koakeil il imai veah ikatau.
- 19 Ahi, sakien keil ten maluen onom
marite vis marite mok.
Komumon marmari tounah keil
ka tovuol vasuvaluk.
- 20 Avaseini komaenau navisu en
avong takeih ka sakvisien keil,
katau eni, kisan ris keihoen
minau.
Munak namesai vesesal mamat,
ka korali lat ris nau ran matien.
- 21 Kisan ris hetetamenien minau heli
koa nakuri mulamu.
Kisuv lat ris rendemien onak.
- 22 Nisau masmasuk hetal min kitar
onak.
O Ahi onak, nimasmasuk veni
komusil kat hatkatien keil
onom lises.
Anatin, hetal min iukalele onak,
nisau en souen keil heha
minuk,

- Ahi onen me-Isrel keil, kovi vo-
tut imok.
- 23 Nimakul en sien,
nisau hetal min moulien vasi
onak
veni keik komutut nau.
- 24 Nihit usil sakien ten maluen onom
lises,
veni koakeil avit avapurunau,
keik kolikat rasilin keil ka
kosakin keil alohosai en mem-
ouen.

84

Sien onen koakeil uva netan min Iahova en Eim Votut onen

- Natin Korah keil amutisi
- 1 Iahova, asuv houlu ten out nesa,
Eim Votut onom vi moreite mok.
- 2 Ek vati mato en out enek.
Ek vati mok mato en Eim Votut
onen Iahova.
Ral min moulien vasi onak,
nisau en sien minuk, Ahi koa
moul.
- 3 Tahos imok masuval avervatu keil
koa amumon anu ome en Eim
Votut onom,
keil avise eim onom vahi teim
se.
Keil aravo kat titae keil vesesal ven
ahor onom,
O Iahova, asuv houlu ten out
nesa,
keik kovi asuv houlu onak ka
Ahi onak.
- 4 Tokolkatien mul en koakeil aro en
Eim onom,
veni keil amusau masmasuk
lises.
- 5 Tokolkatien hel en koakeil
amundesinuk keke kovasan
keihoen min keil,
min koakeil aling rendemien
one keke avaha avasao en Eim
Votut onom en Hou Saeon.
- 6 Navong amual aka vas poal tames
ten out Baka,
keil ales oai mul memela en
ahat keil,
ka ous mus rohtoh sien vulioai
keil.
- 7 Keil akur keihoen en sise one,
hetokol avong keil iles Ahi en
out Saeon, kei koa vi houlu
mulin ahi keil onen meatin
sav keil.

- 8 O Iahova, Ahi ten out nesa, kitaen-
gon hisien onak eli.
Ahi onen Siekob, kisan ralingom
minau.
- 9 O Ahi, kitokol kat asuv houlu ono-
mai koa suval eikokoe ono-
mai.
Kilele hetahos min kei koa korie
lati.
- 10 Munak nakilea matos en teahu ten
Eim Votut onom avong tas,
kei tahos imok mulin avong
taosen tai en out sav.
Ahi onak, munak mal mahi meatin
kuren tanges koa lei kokoe
voiteh ten Eim Votut onom,
nisi nau mok helin munak mato
en amas en eim tavolin onen
kei koa mum kalkali.
- 11 Iahova, keik komul koring koe ko-
mai ka muohien onom suval
meteiai.
Kosan tahosien ka houhouen
min komai.
Keik korseseintei kovasan tounah
keil tetahos
min koakeil ualien one mutolas.
- 12 Iahova, asuv houlu ten out nesa,
tokolkatien onom hel en koakeil
aling desien one enuk.

85

Hisien keke Ahi hesan ris tahosien onen min meatin keil onen

Natin Korah keil amutisi

- 1 Iahova, kosik kovasan tahosien en
atan osom.
Anatin, kosan ris amas en atan
ten out Isrel.
- 2 Komumon methos onom en ko-
mai, meatin keil onom koa
memum tisa minuk,
korleletei mun vatisa en
sakkalkalien keil onomai.
- 3 Tinom rovepengtei mun en komai,
kihiles vurohien onom heha ran
komai.
- 4 Ahi ten mututien onomai, kiling ris
komai en vulumai,
ka tinom naattei mun komai.
- 5 ?Ahi, mukave? ?Tinom heat komai
lisenges?
?Kitie lat vurohien onom min
titamai ka havimai keil?

- 6 Kisan ris tahosien min komai li,
meatin keil onom,
keke mekilea mevamasmasuk.
- 7 O Iahova, kitie lati min komai enva-
tien onom koa sakras vavus,
ka kutut moulien keil onomai.
- 8 Kami meatin keil mihetaengonau.
Inau, nilong kat asa koa Iahova
koa vi Ahi hehiteni minau.
Kei vat kati keke hesan tomat min
meatin keil onen.
Ka meatin votut keil onen irmu-
montei mun unounien one.
- 9 Anatin eli keke kei sak mesei
voutut koakeil avouhou mini.
Kei hekataun ir keke toralien
onen koa hetetamen imok
kilea val en atan oser.
- 10 Ahi hetie lat envatien onen min
meatin keil onen
ka keil usil kati lisenges.
Keil um hemal en meten,
ka kei hesan tomat hel ven keil.
- 11 Meatin keil ten out netan iseipat
ka usil kat Ahi,
ka kei en out nesa hetapehai
en keil ka hetali lat keil en
maluen onen.
- 12 Anatin keke Iahova houmon amas
min ir,
hesakin aneite hehi houlu hek-
istal en atan oser.
- 13 Maluen onen Iahova mulamuni
ka mul sak mesein sise onen.

92

Souen ten avong votut onen Ahi

- 1 Tahos imok keke mevasan mas-
masien vahat minuk, Iahova.
Mevati lat isom ral min souen
keil, keik koa koro en out
nesa.
- 2 En visokon vasi, meselus usil enva-
tien onom,
ka vongien vasi, meviteni mun
keke komum vasi tounah koa
kovat kati.
- 3 Memusau minuk navong mepilei
en kitar
ka memuas ave venuk.
- 4 Inau nasi nau houlu ven sakien keil
onom,
veni umen koa komumoni mul
sakinau namusau ral min
sien.

- 5 Iahova, umen keil onom avi hetetamen imok,
rendemien keil onom mul nesa mok.
- 6 Meatin koa vi unu sakras vailea,
ka meatin koa vatin tovuol reingeingen tounah keil ekek varei.
- 7 Avaseini meatin tisa keil avi houlu suval oumunai tatisa keil
ka rolesi suval koakeil amum romaltei aro tahosis,
hekatau, Ahi helei rahat usite one ka hou lin keil vasi.
- 8 Ka keik, Iahova, isom vi hetetamen imok lisenges.
- 9 Iahova, mekilea keke koakeil uvae katuk imat.
Vativieh keil onom, keil vasi itetasil ka ivuol.
- 10 Iahova, avek keih veni kosan keihoen minau,
ka korokol kat inau ral min sien.
- 11 Nalong isien onen vativieh keil onak
ka nalei kilea keke keihoen one tovuol emun.
- 12 Meatin keil koa moulien one mal en metom imoul hesuval vati matou tai,
imoul hetaveah hesuval vati avek tai.
- 13 Meatin keil ekek asuval vatiai keil koa aluhi amul vesesal en eim onen Iahova,
koa amoul en teahu ten Eim Votut onen Ahi orer.
- 14 Avaseini avi ulmatu tuai, amul veah ason heite en moulien one.
Anatin, ales tahosien ka ave keih veah.
- 15 Koanik mul rie lati keke sakien onen Iahova mal revi.
Namul naro suai eni, ka tounah tovuol vakalkali eni.
- 2 Iahova, tounah vasi keil amul en hem.
Ka en avong telamu koa out netan tovuol veah, keik komul tuai.
- 3 Iahova, navong atas mea ka mavul kat veien, verien teni marite.
Navong atas mul mea en mari tahe keil koa amavul kat tounah,
suval koa amul avitehiten usil keihoen onom ral min mari ren.
- 4 Iahova, isom hetetamen imok en out nesa.
Kokeih imok mulin keihoen ten atas,
ka komarite imok mulin marmari tahe keil koa amavul en out ut.
- 5 Mengkatien onom sakras vavuol,
ka Eim Votut koa koro ien vi votut vis vi votut imok lisenges.

95

Rehehati lat isen Ahi ka rehelong kati

- 1 !Almai, rovamasmas Iahova!
Rehesau min Ahi hetal min sien veni kei mutut moulien orer ka mul lei kokoe en ir.
- 2 Rehemai vesesal veni hetal min masmasien,
ka rehesau mini hetal min souen keil ten sien.
- 3 Rehoumoni hemukonek veni Iahova, keihoen onen mariso,
ka kei vi asuv houlu koa vi hetetamen imok mulin ahi sav keil.
- 4 Out vasi en out netan amul en hen.
Anatin, kei mul losil kat huinev ten atan vina rokol mari vatihou keil nesa vis nesa mok.
- 5 Atas vi onen, veni kei varei mumoni.
Ka atan vasi keil vi osen veni hen keilu mumoni.
- 6 Almai, rovaha netan ka rehemalingling mini.
Anatin, rehetetengeiril en meten Iahova koa mumon ir.
- 7 Suval meatin tai koa mul losil kat revi sipsip keil osen,

93

Iahova vi asuv houlu orer

- 1 Iahova, keik vi asuv houlu orer.
Komusin en keihoen ka hetetamenien.
Keik komum revi out netan,
ka tounah tovuol kilea vakaikai eni.

☆ 95:7: Hib 3:7-11,15; 4:7

kei vi Ahi orer ka mul losil kat
revi ir koa rovi meatin keil
onen.*

- Kosa, mihelong revi asa koa Ahi
viteni min kami vit,
8 "Minoumontei vatumi nakeih na-
suval avu onami keil amu-
moni en out Meribah,
nasuval koa amumoni en avong
enek en out volvol ten out
Massah.*
9 Avu onami keil asak vis inau,
avaseini keke alei kilea tounah
houlu tuai koa namumoni ven
keil.
10 Sua hanumau elu (40), keil atisaso
en metok,
veni tine mul soutin ranau ka e
rovattei mun availea mengka-
tien keil onak.
11 Sakini, navuroh kat keil ka navat
kati keke
asakras avaha en out koa
nisakin keil avaseh revi eni."*

96

*Iahova vi asuv houlu ten tounah
vasi*

- 1 !Mihesau en souen hau tai heha
min Iahova!*
!Meatin vasi keil ten out netan,
mihesau mini!
2 !Mihehati lat Iahova hetal min
souen keil!
En avong vasi, mihehitehiten
more longlongien mihehit kei
mul mutut moulien orer.
3 Mihehitehiten usil hetetamenien
onen heha en out vasi en out
netan.
Mihehit usil keihoen onen min
meatin vasi keil.
4 Iahova tahos imok, ka mal keke
rehehati lat isen.
Rehehouhou min kei sasen, ka
rehermusiltei ahi sav keil.
5 Ahi keil onen meatin savsav keil
avi heisav enges,

ka Iahova koa mumon out nesa,
kei vi Ahi anatin.

- 6 Kei vi asuv houlu orer ka muohien
ten hetetamenien onen mul
ritin karahiti.
Eim Votut onen vilelau en kei-
hoen ka tahosien onen.
7 Rehehismas Iahova, meatin vasi
keil ten out netan,
ven keihoen ka hetetamenien
onen.*
8 Rehehati lat isen Ahi hehina nesa,
ka rehelah sanien votut keil
orer heha en Eim Votut onen.
9 Rehetetengeiril en meten Ahi koa
vi votut imok.
Kami vasi en out netan, mihe-
maleilei en metauen navong
mimai vesesal veni.

- 10 !Mihehiteni min meatin vasi keil
en kantri vasi keil keke Iahova
vi asuv houlu!
Ahi mul vuli kat revi out netan,
ka tounah tovuol vating lati.
Ahi helei rahit usite onen
meatin vasi keil en sakien koa
mal.
11 Out netan ka teilang nesa, lusi
keilu.
Atas ka tounah vasi keil koa
amul ien, amakul en mas-
masien min Ahi.
12 Tounah keil vasi koa amoul en out
netan, asi keil.
Vatai keil ten eivorohus,
amusau ral min sien.
13 Tounah vasi keil enek asi keil
veni Iahova mul mai keke vahi
asuv houlu ten out netan.
Ahi mul losil kat revi meatin vasi
keil ten out netan,
ka helei rahit usite one en
sakien ten maluen ka ana-
tinien.

97

More losilkatien onen Iahova

- 1 !Iahova vi asuv houlu!
Kami vasi en out netan, mihe-
makul en sien.

* **95:8:** Navong maroro kat me-Isrel keil en out volvol, asel kutut kat Mosis avit hesakin oai hekistal avamuni munak Ahi mul veni. Ka navong Mosis muas mari ahat tai, Ahi sakini oai mue rani. Avise out enek en Meribah koa aneite teni vi 'selkututien' veni aselus kutut kat Mosis. Ka aling isen tamun vi Massah koa aneite teni vi 'sakvisien' veni asak vis Iahova navong avisi avit, "Iahova mul ven ir vuo romulitei?" (Eks 17:1-7; Nam 20:2-13) * **95:11:** Nam 14:20-23; Dut 1:34-36; 12:9-10; Hib 4:3-5 * **96:1:** 1Kron 16:23-33 * **96:7:** Sam 29:1-2

- Kami koa miro en aelan keil,
mihesi kami.
- ² Kei mul losil kat meatin keil musil
sakien koa mal ka mul visein
keil musil maluen onen.
Mahmah keil koa matetel ka
vopoli mul kav koe Ahi suval
eisin omon asuv houlu tai.
- ³ Navong mul mai, ahang mulamuni,
ka mul kan lin vativieh keil
onen en usite vasi keil.
- ⁴ Kei mumon ahil vil en out vasi en
out netan,
ka koakeil vasi alesi amaleilei en
metauen.
- ⁵ Navong Iahova koa vi asuv ten
tounah vasi keil en out netan
mul mai,
vatihou keil aretengeiril umai
ka avi aet.
- ⁶ Tounah keil vasi koa amul en
teiling avitehiteni keke Ahi
mal vasi
ka meatin vasi keil alei kilea
hetetamenien onen.
- ⁷ Koakeil avasi keil ven nana keil one
imemou,
veni uva netan min nana keil
one koa avi heisav enges,
Ka tounah vasi koa uva netan min
keil vasuval avahi ahi one,
keil vasi enek alei kilea heteta-
menien onen Iahova ka iha
netan mini.
- ⁸ O Ahi Asuv, veni komul kolei
rahit usite onen meatin keil
en sakien koa mal,
meatin keil koa aro en Hou
Saeon alonge tahos,
ka koakeil aro en meteimal keil
ten out Sudah, asi keil.
- ⁹ Keik, Iahova, kovi houlu mok
mulin tounah vasi keil ten out
netan,
ka kovi nesa vis nesa mok mulin
ahi savsav keil vasi.
- ¹⁰ Iahova, envatien onen mul en
koakeil e rovattei tisaen.
Kei mul lei kokoe en moulien
onen koakeil amusil kati,
ka mul mutut moulien one ran
hen meatin tisa keil.
- ¹¹ Meneai onen mul ritin en koakeil
amal en meten,
ka kei mul san sien min koakeil
amuto.

- ¹² Kami koa mimal, mihesi kami ven
Iahova koa vi votut,
ka mihesan masmasien mini.

98

Iahova vi asuv houlu ten out ne- tan

- ¹ !Mihesau en souen hau tai min
Iahova!
!Kei mumon tounah keil koa
atahos imok!
Kei sasen vitan en vativieh keil onen
ral min keihoen ka hivotutien
onen.
- ² Iahova rie lati keke keihoen onen
mulin teisav keil
ka vothot eni keke mul vae en
usite onen meatin keil onen
keke voutut keil en meten
meatin vasi keil ten out netan.
- ³ Kei en rovobongentei vatie lat en-
vatien onen min me-Isrel keil,
ka lisenges kei mum vasin
hatkatien keil onen.
Meatin keil ten out vasi netan alesi
mukave keihoen onen Ahi orer
mulin teisav keil.
- ⁴ Meatin vasi keil ten out netan,
mihesau hetal min sien heha
min Iahova.
Mihemakul en sien ka mihemas-
mas Ahi hetal min souen keil.
- ⁵ Mihouas kitar ka mihesau min
Iahova,
mihemasmasi hetal min souen
keil.
- ⁶ Mihouh amaru ka mihemakul en
sien,
mihoumoni heha min Iahova
koa vi asuv houlu orer.
- ⁷ Atas ka tounah vasi keil koa amul
ien, amakul en masmasien
min Ahi.
Out netan ka tounah vasi keil
koa amoul ien, amusau mini.
- ⁸ Oai mul mue en sien min Ahi
ka eang en vatihou keil mul
muhuh en souen keil.
- ⁹ Tounah vasi keil enek asi keil
veni Iahova mul mai keke vahi
asuv houlu ten out netan.
Ahi helosil kat revi tounah vasi keil
ten out netan,
ka helei rahit usite one en
sakien ten maluen ka ana-
tinien.

100

Souen ten masmasien

- 1 !Meatin keil ten out netan,
mihemakul en sien min Iahova!
- 2 Tinomi hehilelau en sien navong
miheha netan mini.
Mihemai vesesal veni hetal min
souen keil.
- 3 Miheilea keke Iahova vi Ahi.
Kei varei mumon ir, ka rovi
onen.
Ir romul en hen, ka kei mul losil kat
revi ir
suval meatin tai mul losil kat
revi sipsip keil osen.
- 4 Miheha en Eim Votut onen hetal
min masmasien,
mihehati lat isen en teahu teni.
- 5 Iahova tahos vis tahos imok.
Envatien onen sakras vavus, ka
kei mul mum vasin hatkatien
keil onen lisenges.

111

Rehehati lat isen Iahova ven tounah keil koa kei mul mumoni

- 1 !Rehehati lat isen Iahova!
- Hetal min moulien vasi onak, nil
nisan masmasien heha min
Iahova.
Ka numoni en meten meatin
keil onen, en out koakeil amal
en meten alah ruai.
- 2 Tounah vasi koa Iahova mumoni
tahos imok.
Ka koakeil vasi asi keil ven
tounah keil enek e vati mok
avandem usil aneite teni.
 - 3 Umen vasi keil onen Ahi mul
rie lati keke kei vi hetetamen
imok ka mal keke avouhou
mini.
Sakien keil onen mal revi mok
kosa ka lisenges.
 - 4 Iahova mul sakin meatin keil
en out vasi netan avou lat
isen veni along usil mormore
sakien keil onen.
Along kilea keke tahosien ka
enmahisien onen marite.
 - 5 Kei mul san anien min koakeil
avouhou mini.

En rovobongentei hatkatien
takeih onen koa mumoni ral
min keil.

- 6 Ahi rie lat keihoen ten umen onen
min meatin keil onen.
Ka alei kilea eni navong san
atan osen meatin keil ten
kantri sav keil mai vi ose.
- 7 Ka tounah vasi koa Iahova mumoni
mal ka musil rendemien koa
tahos.
Mengkatien vasi keil onen,
rokilea rovaling desien orer
eni.
- 8 Mengkatien keil onen hel lisenges,
asakras avavuol.
Kei sani min meatin keil keke
avousili ral min anatinien ka
maluen.
- 9 Ahi mumon meatin keil onen
amaluv.
Kei mumon hatkatien takeih tai
ral min keil koa sakras vama-
hoi en avong etai,
veni Isen vi votut ka hetetamen
imok.
- 10 Houhouen min Ahi vi vatte ten
meteisauen.[☆]
Koakeil amul along kat ren, ren-
demien one mekaikai revi.
Rehesan masmasien heha mini
lisenges.

112

Sien mul en koakeil sakien keil one tahos

- 1 !Rehehati lat isen Iahova!
- Koakeil avouhou min Iahova ito en
sien.
Koakeil e vati avousil revi
mengkatien keil onen, keil isi
keil en avong vasi.
- 2 Titiali keil one imai ihi avat keil ten
kantri one.
Tokolkatien onen Ahi hel en
koakeil akistal ran vatiamal
onen koakeil amal en meten.
 - 3 Vatiamal onen ihotin tahosien ka
tokolkatien,
umen one koa amumoni musil
sakien ten maluen hel lisen-
ges.
 - 4 Moulien one mul kataun more
meatin keil

☆ 111:10: Siob 28:28; Pro 1:7; 9:10

suval laet koa ritin en out koa malikelik.
 Keil atahos min mesav keil ka arie lat enmahisien min keil, umen keil one mal imok.
 5 Hetahos min koakeil amumon umen one en sise tai koa mal, ka asa maen tounah one min meatin sav keil ral min rendemien koa tahos.
 6 Vati meatin keil koa amal imok mukok, avong keil takeih sakras vapurun keil, ka meatin sav keil e rovobongentei sakien tetahos keil one.
 7 Keil armetautei navong akur longlongien tai koa tisa, veni demkatien one keih ka akilea keke Ahi hehi eikokoe en keil.
 8 Keil armundemkotei ka armetaun etai tounah, veni akilea keke Ahi hehitan en vativieh keil one.
 9 En avong vasi keil asan kataunien min koakeil atamurei en tounah, sakien keil one mal lisenges.✧
 Keihoen mul en he ka meatin keil avouhou min keil.
 10 Navong meatin tisa keil ales keil, tine kat keil ka mete vilhili kat keil.
 Ka lingkatien keil onen koakeil atisa hemai hehi heisav enges ka ivupuol.

113

Mihehati lat isen Iahova ven tahosien onen

1 !Mihehati lat isen Iahova!
 Anatin, kami koa mivi meatin toumien keil onen, mihou lat isen.
 2 Isen Iahova mariso mok, kosa ka lisenges.
 3 Kami vasi koa miro en out koa meteiai ka ien va rokol kami koa miro en out koa meteiai munu ien, mihemasmas Iahova.
 4 Avou lat isen Iahova en out vasi en out netan, ka hetetamenien onen vina nesa mok mulin teilang.

5 Tounah tovuol vasuval Iahova, Ahi orer,
 koa mul rondan en out nesa ka losil kat tounah vasi.
 6 Kei malingling ka lele mita netan keke vales tounah keil koa amul en teilang ka en out netan.
 7 Kei mul rali lat koakeil tounah one tovuol keke avamemearan out tatisa koa amul ien. Ka mul kulat keil ran mahien keil one.
 8 Iahova mul san houhouen min keil suval avi hetetamen. Mul sakin keil arondan revi ral min mari meatin keil.
 9 Kei mul sakin koakeil avi lumalum asi keil en teim se keil, veni mul maen keil avahi mama onen titiali keil.

!Sakini, mihehati lat isen Iahova!

115

Iahova enges vi Ahi anatin

1 Iahova, komai mervinvintei keke mevakur houhouen. Keik enges kovinvin kovakur houhouen, veni, lisenges, komul korie envatien onom min komai ka komumon tounah vasi koa kovat kati.
 2 Romaltei keke koakeil areingeingen Ahi avoumon tohtohien en komai avahit, “?Ueee ... Ahi onami mul kave?”
 3 Veni Ahi orer mul en out nesa ka kei mul mumon tounah vasi koa kei en vati voumoni.
 4 Ka ahi onen mesav keil avi nana keil enges koa amumon keil en silva ka gol, koa amumon keil ral min he enges.✧
 5 Amusah onge mul en ahi keil one, ka asakras avaselus, mete mul, ka asakras avales etai tounah.
 6 Ralinge mul, ka asakras avalonglong, vulingase mul, ka asakras avamusmus.
 7 He mul, ka asakras avatokol etai tounah,

- ale mul, ka asakras avoual.
Ahi keil one aro raeng enges
veni moulien tovuol en keil.
- 8 Ahi keil one arkurtei keihoen, ka
vatte hetas en koakeil aling
desien one mul en keil.
Ka koakeil akur anatin en keil
imai ihi heisav enges.
- 9 !Ka kami, me-Isrel keil, miheling
desien onami en Iahova!
Veni kei mul kataun kami ka
mul lei kokoe en kami.
- 10 Pris keil onen Ahi, tahos keke
miheling demkatien onami en
Ahi,
veni kei mul kataun kami ka
mul lei kokoe en kami.
- 11 Kami vasi koa mivouhou min
Iahova, tahos keke kami mi-
heling demkatien onami eni,
veni kei mul kataun kami ka
mul lei kokoe en kami.
- 12 Iahova mul mundem kat ir ka
hetokol kat ir.
Anatin, kei hetokol kat me-Isrel
keil ka pris keil onen.
- 13 Hetokol kat koakeil vasi avouhou
mini,✧
hetetamen keil heha hetokol
meatin kuren keil emun.
- 14 Navisi keke Iahova hetokol kat
kami hetal min titiali keil on-
ami,
heha hetokol titiali keil one.
- 15 Anatin, tokolkatien onen Iahova,
koa mumon out nesa ka out
netan,
hel en moulien onami.
- 16 Out nesa vi onen Iahova,
ka out netan, kei lingi mul en
hen meatin keil.
- 17 Koakeil amul en out ten matien
aro raeng enges,
ka asakras avahou lat isen.
- 18 Ka ir koa romoul veah,
rehesau masmasi, kosa ka lisen-
ges.

!Sakini, rehehati lat isen Iahova!

117

Rehemasma Iahova

✧ 115:13: Rev 11:18; 19:5 ✧ 117:1: Rom 15:11

- 1 Rehehati lat isen Iahova, meatin
vasi keil ten out netan.✧
Mihehou lat isen, kami vasi koa
mimul en kantri sav keil.
- 2 Envatien onen min ir mariso,
ka lisenges, kei mum vasin
hatkatien keil onen.

!Sakini, rehehati lat isen Iahova!

119

Selusien votut onen Ahi tahos imok

- 1 Tokolkatien hel en koakeil ualien
one mutolas,
koa moulien one musil kat
mengkatien keil onen Iahova.
- 2 Tokolkatien hel en koakeil amum
musil rendemien koa Ahi
viteni
ka along kati ral min moulien
vasi one.
- 3 Armumontei tounah vatisa,
ka amusil kat sise koa kei rie keil
avousili.
- 4 Iahova, keik kosan hihiseien keil
koa kovit malong kati.
- 5 Ek vati mok keke nirkur tuntei sise
onom,
ka nilong kat rendemien keil
koa koling kati mousili.
- 6 Nilekat revi keke nusil kat mengka-
tien keil onom.
Hemukonek, nirmemoutei en
meten mesav keil.
- 7 Navong nalei kilea mukave kolei
rahit en usite vasi keil musil
rendemien koa mal,
namasmasuk ral min ren-
demien koa mutolas.
- 8 Rendemien vasi keil koa koling
kati, inau nusili.
Sakini, konalokoveintei nau li.

Selkatien heha ven ehon ka atouli hau keil keke usil kat Iahova

- 9 ?Ehon hau ka atouli hau keil ito
en moulien tai koa hetolas
hemukave?
Ilei kokoe eni hetal min selusien
keil onom.
- 10 Inau nusiluk en moulien vasi keil
onak,
konamaentei nau nanaha ran
mengkatien keil onom.

- 11 Inau naling suain selusien onom
neim en tinok,
keke nirmumontei tisaen naha
katuk.
- 12 O Iahova, namasmasuk.
Kihiseinau en rendemien keil
onom koa koling kati.
- 13 Inau namul navit lein
tounah koa kolei usili musil ren-
demien koa mal.
- 14 Nasi nau keke mousil asa koa
koviteni
suval koa namul nakur tounah
keil koa mani teni mariso.
- 15 Hihiseien keil onom mules en
rendemien onak keke nindem
kilea aneite ten keil,
ka nalei kilea en sise koa korie
keke komai mevousili.
- 16 Nasi nau ven rendemien keil koa
kosani,
ka nirmundem maentei selusien
keil onom.

*Tokolkatien onen Iahova hel en
koakeil vasi along kat ren*

- 17 Inau navi meatin toumien onom.
Kumoni hetahos minau keke
nakilea mamoul ka malong
kat selusien keil onom.
- 18 Sehen metok keke malei revi
en more tounah keil koa amul
en mengkatien keil onom.
- 19 Inau naro en out netan suval heou
tai.
Sakini, konaling suainte
mengkati en keil onom ranau.
- 20 En avong vasi, ek vati li mok
keke nilea revi en tounah vasi
koa mal en rendemien onom.
- 21 Keik kovul kat koakeil akur ren-
demien ten hetetamenien mul
en keil.
Sesendaen tai mul en koakeil
along ras mengkatien keil
onom.
- 22 Koakeil enek amundem maen nau
ka amumon tohtohien minau.
Kiting koe nau ran keil veni
inau namusil kat tounah koa
koviteni.
- 23 Avaseini keke hetetamen keil alah
ruai keke avalekat sise koa ak-
ilea avapurun inau vaka ien,
inau, meatin toumien onom, nil
nindem usil rendemien keil
koa koling kati mousili.
- 24 Inau nasi nau houlu mok ven
tounah koa koviteni,

veni keil amul arie sise minau
keke mousili.

*Hisien onen meatin koa en vati
mok vouisil kat selusien keil onen
Iahova*

- 25 Nalonge tisa houlu ka namundem
sesai.
Kitali lat nau li hesuval koa
kovat kati en selusien onom.
- 26 Navit lein tounah vasi koa na-
mumoni minuk, ka kovit kes
selusien onak.
Kihiseinau li en rendemien keil
onom koa koling kati mousili.
- 27 Kumonau nilea en hihiseien keil
onom,
ka nindem usil more tounah
keil koa komumoni keke nilea
aneite teni.
- 28 Nalonge tisa houlu ka tinok mul
mis.
Kisan ris keihoen minau li hesu-
val koa kovat kati en selusien
onom.
- 29 Kiting koe nau nanahatei en sise
koa romaltei.
Ka veni kotahos imok, kihi-
seinau en mengkatien keil
onom.
- 30 Inau naling rendemien onak keke
nusil sise ten longkatien en
moulien onak.
Namundem usil hemukave
nusil rendemien keil onom
koa koling kati mousili.
- 31 O Iahova, inau namusil kat tounah
koa koviteni.
Sakini, konasakintei nau
nanamemoutei en meten
mesav keil.
- 32 Navong nalong mengkatien
keil onom, nakalah namum
mousili,
veni nakilea keke kisan tei ris
ileilien minau heka ien.

*Hisien onen meatin koa en vati
mok vailea revi selusien keil onen
Iahova*

- 33 O Iahova, kihiseinau en aneite
ten rendemien keil onom koa
koling kati mousili,
ka nilong kati lisenges.
- 34 San ileilien minau ka nusil kat
mengkati en keil onom.
Anatin, nilong kati hetal min
moulien vasi onak.

- 35 Kilamunau en sise ten mengkatien keil onom,
veni en sise enek nihotin sien.
- 36 Kihiles moulien onak keke nusil kat tounah koa koviteni,
keke nanousiltei sakien ten metenan.
- 37 Kihiles metok ran tounah keil avi heisav enges,
ka kisan moulien minau heka en mengkatien keil onom.
- 38 Kisakin selusien onom hemai hehi anatin en moulien onen meatin toumien onom,
veni hesakini hehouhou enuk.
- 39 Inau namul nametaun selkututien keil koa vativieh keil onak amumoni vaha kat inau.
Sakini, kutut inau li veni tounah koa kolei usili musil rendemien koa mal.
- 40 Ek vati li mok hihiseien keil onom.
Veni keik komal imok, kisakin moulien onak hehi heite hau.

Selusien keil onen Iahova vi kataunien min koakeil amusili

- 105 Selusien keil onom suval laet koa musil luvat out koa namual ien,
ka san meneai minau keke malei kilea revi sise onak.
- 130 Navong kovit kilea hihiseien keil onom,
namundem kilea asa koa mal.
Avaseini meatin tai rosukul revitei,
selusien onom mul san meteisauen mini.
- 160 Anatinien vi vatte ten selusien vasi keil onom.
Ka tounah vasi koa koviteni musil rendemien koa mal mul lisenges.
- 165 Tomat mul en moulien onen koakeil vasi envatien one mul en mengkatien keil onom,
tounah tovuol vasakin keil avamot.
- 176 Inau navi meatin toumien onom ka nakur tun sise koa mal suval sipsip tai koa vuol.
Sakini, kimai li kihotin inau,
veni ek rovobongentei mengkatien keil onom.

121

Iahova vi out tatosuaaien orer

- 1 Nalele vina nesa en vatihou keil ka navit,
“?Kataunien hemai minau heka kave?”
- 2 Nakilea keke kataunien hemai minau heka ven Iahova,
kei koa mumon out nesa ka out netan.
- 3 Kei hermaen etai tounah vakula kami,
mul ring koe kami ka romatiltei.
- 4 Kei koa mul lei kokoe en me-Isrel keil,
rolongtei metalong.
- 5 Iahova vi eikokoe onami.
Kei heto en usite matu onami keke tounah hetovuol vapurun kami.
- 6 En meneai, meteiai sakras van vini kami,
ka en vongien, avati sakras vapurun kami.
- 7 Iahova heting koe moulien onami keke tounah keil tatisa napuruntei kami.
Kei heav koe kami hetal hen keke tounah sakras vamai vakula kami.
- 8 En ualien keil onami, kei helei kat revi kami en usite vasi keil,
kosa ka lisenges.

135

Souen ten masmasien

- 1 !Mihehati lat isen Iahova!
Kami koa mivi meatin toumien keil onen, mihemasmasi.
- 2 Kami koa miva netan mini en Eim Votut onen,
vuo mimul en teahu teni, mihehou lat isen.
- 3 Mihehati lat isen Iahova veni kei tahos.
Mihesau mini veni enmahisien onen mariso.
- 4 Rokilea keke vi anatin veni Iahova rie lat avu orer Siekob vahi onen,
ka rie lat ir, me-Isrel keil, rovahi onen kati.
- 5 Nakilea keke Iahova vi hetetamen imok,
Ahi orer marite mok mulin ahi sav keil.

- 6 En out nesa ka en out netan,
Iahova mul sakin tounah vasi
mai kistal musil envatien
onen.
En atas ka en huinev teni,
tounah keil koa mul kur out
musil rendemien onen.
- 7 Kei sakin mahmah keil amuloh
umai ran out keil koa soutin
en out netan.
Kei mumon ahil vil en avong ten
an tisa, ka lah lat eang ran out
teni ka sakini muhuh.
- 8 En kantri ten out Isip, vi Ahi koa
mu vini moeite vasi keil.
Anatin, mu vini moeite onen
meatin keil ka onen buluk ka
sipsip keil emun.
- 9 En out enek, kei mumon merikel
keil ka marmari tounah keil.
Kei san mahien min asuv houlu
ten out Isip, ka min avat keil
onen.
- 10 Vi Ahi koa mu vini meatin keil ten
kantri houlu,
ka mu vini asuv houlu keil koa
akur keihoen.
- 11 Kei mu vini Sihon koa vi asuv
houlu ten out Amor,
ka Og emun koa vi asuv houlu
ten out Basan.
Ahi vitan en asuv houlu vasi keil
koa aro en atan ten out Kenan.
- 12 Atan koa kulati ran he,
kei sani suk min meatin keil
onen ten out Isrel keke vahi
one.
- 13 Meatin keil indem kat isen Iahova
lisenges.
Tounah vasi keil koa kei mu-
moni, meatin keil ihitehiten
usili en avong vasi keil koa
hemai veah.
- 14 Ihitehiten usil Iahova veni vi
eikokoe onen meatin keil
onen,
ka mul rei lat enmahisien onen
min meatin toumien keil
onen.
- 15 Ahi keil onen meatin keil ten
kantri savsav keil avi nana
keil enges koa amumon keil
en silva ka gol,
amumon keil ral min he enges.*

- 16 Amusah onge mul en ahi keil one,
ka asakras avaselus,
mete mul, ka asakras avales etai
tounah.
- 17 Ralinge mul, ka asakras avalong-
long;
ongge mul, ka asakras avaseh.
- 18 Ahi keil one avi heisav enges, ka
vatte hetas en koakeil aling
desien one mul en keil.
Ka koakeil akur anatin en keil
emun imai ihi heisav enges.
- 19 Mihehati lat isen Iahova, me-Isrel
keil,
pris keil onen Ahi, mihehou lat
isen.
- 20 Mihehati lat isen Iahova, kami koa
mimum en Eim Votut onen,
kami vasi koa mivouhou mini,
mihou lat isen.
- 21 Kami koa miro en Hou Saeon,
mihesan masmasien min Ia-
hova,
min kei koa ro en out
Serusalem.

!Sakini, mihehati lat isen Iahova!

136

*Rehemasmas Iahova ven tounah
keil koa kei mumoni*

- 1 Mihemasmas Iahova veni kei
tahos.
Envatien onen hel lisenges.
- 2 Mihemasmas Ahi koa mulin ahi sav
keil.
Envatien onen hel lisenges.
- 3 Mihemasmas Ahi Asuv koa mulin
asuv sav keil.
Envatien onen hel lisenges.
- 4 Kei sasen enges mumon mari
tounah keil.
Envatien onen hel lisenges.
- 5 Ka en ileilien onen, kei mumon out
nesa.*
Envatien onen hel lisenges.
- 6 Kei varei sakini out netan mea ran
atas.*
Envatien onen hel lisenges.
- 7 Kei mumon tounah vasi keil koa
ritin en teilang.*
Envatien onen hel lisenges.

8 Ling meteiai keke valosil kat me-neai.

Envatien onen hel lisenges.

9 Ka ling avati ka hitu keil keke avalosil kat vongien.

Envatien onen hel lisenges.

10 Kei varei mu vini moeite keil ten out Isip.✧

Envatien onen hel lisenges.

11 Evus, lah lat me-Isrel keil ran out Isip.✧

Envatien onen hel lisenges.

12 Kei mumoni mukonek ral min keihoen koa mul en hen.

Envatien onen hel lisenges.

13 Kei sasen mumon Atas Tahilhili maseh va en usite elu.✧

Envatien onen hel lisenges.

14 Kei sakin meatin keil onen amual kotehei.

Envatien onen hel lisenges.

15 Ka sakin atas enek rein vini asuv houlu ten out Isip ral min meatin tavaeen vasi keil onen.

Envatien onen hel lisenges.

16 Kei mulamun meatin keil onen aka vas out volvol.

Envatien onen hel lisenges.

17 Asuv houlu keil koa akur keihoen, kei vitan en keil vasi.

Envatien onen hel lisenges.

18 Mu vinvini asuv houlu keil koa avi hetetamen.

Envatien onen hel lisenges.

19 Anatin, mu vini asuv houlu Sihon ten out Amor.✧

Envatien onen hel lisenges.

20 Ka mumoni vatte tas min asuv houlu Og emun ten out Basan.✧

Envatien onen hel lisenges.

21 Evus, san atan ose min meatin keil onen vahi ose esuk.

Envatien onen hel lisenges.

22 Kei sani min me-Isrel keil koa avi meatin toumien keil onen.

Envatien onen hel lisenges.

23 Kei mundem kat ir navong romul en hen mesav keil.

Envatien onen hel lisenges.

24 Mumon ir romaluv ran hen vativieh keil orer.

Envatien onen hel lisenges.

25 Ka mul vengan tounah vasi keil koa amoul en out netan.

Envatien onen hel lisenges.

26 Mihemasmas Ahi ten out nesa.

Envatien onen hel lisenges.

138

Iahova marite mok mulin tounah sav keil

Asuv houlu Deved mutisi

1 O Iahova, navati latuk ral min moulien vasi onak.

Ka en meten ahi sav keil, nisan masmasien hehat minuk.

2 Inau nitetengeiril ka nilele hemal en Eim Votut onom.

Nihou lat Isom veni korie lat envatien onom min meatin keil onom ka komum vasin hatkatien keil onom.

Anatin, nihati latuk veni korie lati keke Isom ka selusien onom luvi hetetamen imok lumulin tounah sav vasi keil.

3 Mal en avong koa naviso vat minuk,

keik kolong hisoen onak ka kosan kataunien minau.

Kokulat metauen ranau ka kosan keihoen minau.

4 O Iahova, asuv houlu vasi keil ten out netan ihati latuk veni along selusien keil onom.

5 Keil isau usil more saken keil onom, veni keihoen onom, Iahova, marite mok.

6 Avaseini keik, Iahova, koro en out nesa,

komul komalingling vita ka kolele tahos en koakeil rendemien one mul netan.

Ka min koakeil amul avut sase en keil,

kokilea vasin saken keil one ka koro soutin ran keil.

7 Avaseini nales tounah keil takeih amul akarait inau,

✧ 136:10: Eks 12:29 ✧ 136:11: Eks 12:51 ✧ 136:13: Eks 14:21-29 ✧ 136:19: Nam 21:21-30

✧ 136:20: Nam 21:31-35

nakilea keik komul koring koe inau.
 Avaseini vativieh keil onak atisa kat inau,
 keik komumoni keih va kat keil ka komutut inau ran he.
 8 Tounah keil koa koling kati keke vakur out en moulien onak, komum vasi.
 O Iahova, konalokoveintei tounah keil koa komul komumoni en moulien onak.
 Kumoni veni envatien onom mul lisenges.

139

Rehehati lat isen Ahi koa kilea revi sise keil orer

Asuv houlu Deved mutisi

1 O Iahova, keik kolei kirisil en asa koa mul en tinok ka kokilea revi inau.
 2 Kokilea inau navong narondan ka navong namea.
 Kokilea vasin rendemien keil onak, avaseini koro soutin.
 3 Kokilea inau navong namual ka navong namuseh.
 Kokilea revi sakiem keil onak.
 4 Navong narselustei veah, keik, Iahova, kokilea selusien vasi keil onak tuai.
 5 Keik kovi vieh koa mul en usite vasi keil onak,
 ka ral min keihoen onom, koring koe moulien onak.
 6 Navong namundem usil tounah keil koa komumoni en usite onak,
 ileilien enek mariso ramat, ka nasakras mailea vasi.
 7 ?Munak nihit malohosai ran Ninin onom, nakilea maha en out kave?
 ?Out kave niha ien koa keik kormulitei ien? Out tovuol.
 8 Munak nimat ka niha en out nesa, keik komul ien tuai.
 Ka munak niha en out ten matien en huinev ten atan, en out enek emun, inau nilasuk.
 9 Munak nakilea maka vaha vio ... matokol out koa meteiai kistal ien,

vuo maha en out koa va munu ien,
 10 en out keilu enek emun, komul mulamu enau ka komul katau enau.
 Veni komul ien tuai keke kovakataun inau vatal min keihoen koa mul en hem.
 11 Munak namundemi navit mankoli kilea vaav koe inau,
 vuo nakilea mahiles meneai vama vahi vongien, nasakras mato suai ranuk.
 12 Nasakras, veni vongien rovitei mankoli enuk.
 Anatin, en metom, vongien rovopolitei,
 ka mankoli suval meneai enges.
 13 Vi keik, Ahi, koa komum vasin avek.
 Navong namul semau en vangen mama onak, keik komumon inau.
 14 Navong namundem usil sise koa keik komum revi inau ka ien, namutimanin ka navati lat isom.
 Nakilea revi keke tounah vasi keil koa komumoni tahos vis tahos imok.
 15 Navong naro suai en vangen mama onak,
 nasakras mato suai ranuk.
 Veni navong sik keil amul semau asisur en keil,
 keik kolei kilea enau tuai.
 16 Navong avek rovus revitei veah, komul koles inau tuai.
 Avong keil vasi koa koling kati veau,
 keik komutis lat keil tuai mul en tus onom mulamu en avong koa avasi inau eni.
 17 O Iahova, rendemien keil onom amariso vareis ka nasakras mandem kilea keil vasi.
 !Keil avi houlu vis avi houlu mok!
 18 Vahit masak visi mahuli keil, hulien teni vahi houlu mok valin veien vasi keil ten out netan.
 Munak namatil ka namule eris, nalesi keke namul veah ral minuk.

- 19 O Ahi, ek vati mok keke ku vini
koakeil amum kalkali lises,
ka kisakin meatin keil koa e
vati avouas inau mamat, iha
ranau.
- 20 Meatin keil ekek amul aselus kutut
usiluk,
ka aselus karen isom.
- 21 O Iahova, tinok tisa va kat koakeil
tine tisa katuk,
koakeil asesein losilkatien
onom, atisaso enges en metok.
- 22 Tinok vepeng va kat keil
ka avi vativieh ral minau.
- 23 O Ahi, kilei kirisil en moulien
onak,
kisak vis inau ka kilea ren-
demien keil onak.
- 24 Munak kovotini keke namul na-
musil sise ten tisaen,
kilamun inau en more sise
onom koa mul lisenges.
- 7 Tahosien onom koa marite
houmon keil isi keil ka ihit
usili min mesav keil,
ka isau usil maluen onom hetal
min sien.
- 8 Iahova, envatien onom mariso ka
komul korie lat enmahisien
min meatin keil.
Keik korvurohtei vakalah, ka
kovilelau en envatien.
- 9 Iahova, komumoni tahos min
meatin vasi keil,
ka korie lat enmahisien min
koakeil komumon keil.
- 10 O Iahova, tounah vasi keil koa
komumoni isan masmasien
hehat minuk.
Ka koakeil amusiluk, keil ihati
lat isom.
- 11 Keil iselus usil losilkatien onom
koa mariso mok,
ka ihit usil keihoen onom.
- 12 Keil umoni hemukonek keke
meatin vasi keil ilea sakien
keil koa mul rie lat keihoen
onom.
Anatin, keil ilea suk keke
losilkatien onom mariso mok.
- 13 Losilkatien onom hel lisenges,
ka kihi asuv houlu onen meatin
keil heha vio ... hervustei.

145

Hisien ten masmasien va min Ahi
Asuv houlu Deved mutisi

- 1 Keik kovi Ahi onak ka asuv houlu
ten moulien onak.
Navouhou minuk ka navati lat
isom lisenges.
- 2 En avong vasi, namasmasuk,
ka navou lat isom lises ka lisen-
ges.
- 3 Iahova, keik kovi hetetamen imok,
ka mal enges keke masan
masmasien vahat minuk.
Keik komariso mok ka meatin
keil asakras availea vasin kei-
hoen onom.
- 4 Asa koa komumoni ven meatin
keil, keil ihitehiteni min titae
keil.
Anatin, keil iselus usil sakien
keil onom koa amariso mok.
- 5 Keil iselus usil muohien ten hete-
tamenien onom ka sakien keil
onom koa amormoreite,
ka inau nindem usil more umen
keil onom.
- 6 Keil iselus usil mari umen keil
onom koa arie lat keihoen
onom,
ka nihit lat sakien keil onom koa
avi hetetamen imok.
- Iahova, keik komum vasin hatkatien
keil onom,
ka korie lat envatien onom ka
en sakien keil onom.
- 14 Iahova, keik komul kokataun
koakeil avotini keih en
moulien one,
ka korali lat koakeil keihoen one
tovuol emun.
- 15 Meten meatin keil amul alele vat
venuk keke kovalosil kat keil.
Ka komul kosan anien min keil
en avong koa mal.
- 16 Tounah vasi koa amoul en out
netan,
amul akur asa koa e vati ka en
hem.
- 17 Iahova, sakien keil onom mal revi,
ka umen keil onom rie lat en-
mahisien onom.
- 18 Keik komul vesesal ven koakeil
avis minuk.
Anatin, koro vesesal ven koakeil
avis minuk ka en tine.

- 19 Koakeil avouhou minuk, komul
kosan asa koa e vati.
Keik komul kolong hisoen one
ka kumai komutut moulien
one.
- 20 Iahova, keik kolei kat revu koakeil
e vatuk,
ka min koakeil amum tisa, ku lin
keil.
- 21 Iahova, nimasmasuk lisenges.
Ka tounah vasi keil ten out
netan ihati lat isom lises ka
lisenges.

146

*Rehehati lat isen Iahova koa mu-
tut moulien orer*

- 1 !Rehehati lat isen Iahova!
!Inau nihou lat isen!
- 2 Nisan masmasien mini en avong
vasi koa namul veah namoul.
Anatin, nihati lati hetal min
souen keil onak.
- 3 Minalingtei desien onami en avat
keil ten out netan,
veni meatin keil enges asakras
avoutut moulien onami.
- 4 Navong keil umat, ave va ris vi
atan,
ka tounah keil koa aling kati
keke avoumoni mai rokol
keite teni.
- 5 Ka sien mul en koakeil Ahi onen
Siekob mul kataun keil,
mul en koakeil aling desien one
en Iahova, Ahi one.
- 6 Veni kei varei mumon out nesa,
out netan, atas, ka tounah vasi
keil emun koa amul en keitel.*
Kei mul mum vasin hatkatien
keil onen.
- 7 Kei varei mul sakini asa koa mal
mai kistal en moulien onen
koakeil mesav keil amul apu-
run keil.
Kei mul san anien min koakeil
amai kat keil.

Iahova mul maen koakeil amul en
hen mesav keil
uva amaluv.

- 8 Koakeil mete var,
mumon keil alele ris.

* 146:6: Umen 4:24; 14:15

Iahova mul rali lat koakeil umot uva
netan,
ka en vat koakeil sakien keil one
mal.

- 9 Iahova vi eikokoe onen heou keil,
ka mul kataun vatina ka timaru
keil.
Ka koakeil akalkali,
kei mul purun keil.

- 10 Kami koa miro en Hou Saeon, Ia-
hova helosil kat kami lisenges.
Anatin, helosil kat revu kami
hetal min vatiamal keil onami
koa imai ikatau en kami.

!Sakini, rehehati lat isen Iahova!

148

*Tounah vasi keil avati lat isen
Iahova*

- 1 !Rehehati lat isen Iahova!
- !Kami koa miro en out nesa
mihehati lat isen Iahova!
- 2 Anatin, kami angelo keil, mihehati
lati,
kami koa mimul mivae en usite
onen, mihehou lat isen.
- 3 Meteiai ka avati, milhehati lati.
Hitu keil, mihehou lat isen.
- 4 Tounah keil koa mimul en teilang,
mihesakin isen hehina nesa.
Mahmah keil, mihetie lat hete-
tamenien onen.
- 5 Kami vasi, mihehati lat isen Ia-
hova,
veni mumon kami vasi ral min
ren.
- 6 Anatin, navong kei meng kati, kami
miva miro kat en out kati
onami,
ka misakras mivali hakot keil
koa Ahi sani min kami.
- 7 Kami vasi koa miro en out netan,
ral min tounah vasi keil koa
amoul en huinev ten atas,
mihehati lat isen Iahova.
- 8 Ahil koa vil ka voulul koa musel,
ous koa mus ka eang koa muhuh
keih,
kami vasi koa mimul milong kat ren,
mihehati lat isen Iahova.

- 9 Hou keil ka vatihou keil, mihehati lat isen Ahi, hetal min vatiai keil koa amul en out teim ka koakeil emun amul en eivorohus.
- 10 Buluk ka sipsip keil koa amah ka tirendan keil emun ten eivorohus, mihehou lat isen, hetal min tounah sav keil koa amul akekelau ka amuka.
- 11 Asuv houlu keil ka meatin savsav keil, mihehouhou min Ahi, hetal min avat keil ka hetetamen sav keil emun ten out netan.
- 12 Meatin hau ka ahin hau keil, mihehati lat isen, hetal min ulmatu ka tovuli keil, ka titi ehon ka atouli keil emun.
- 13 Tounah vasi keil mihehou lat isen Iahova veni isen enges marite mok mulin eis savsav vasi keil. Anatin, isen vi hetetamen imok en out netan ka en out nesa emun.
- 14 Ahi mul san keihoen min meatin keil onen keke akilea avahati lat isen. Kei mul lei kat revu me-Isrel keil veni envatien onen mul en keil.

!Sakini, rehehati lat isen Iahova!

149

Souen ten masmasien ven tahosien onen Ahi

1 !Rehehati lat isen Iahova!

- Rehesau min Iahova hetal min souen hau tai. Rehehou lati navong rolah ruai ral min meatin sav keil koa amul amusil kati.
- 2 Me-Isrel keil, mihesi kami ven Ahi koa mumon kami. Mihelonge hetahos, meatin keil koa mimul en Hou Saeon, ven Iahova koa vi asuv houlu onami.
- 3 Mihehati lat isen hetal min holien keil, mihemasmasi hetal min ave ka kitar.

- 4 Mihehati lati veni Iahova si kei ven meatin keil onen ka mul san houhouen min koakeil rendemien one mul netan. Kei mul sakini keil avitan en vativieh keil one.
- 5 Koakeil amusil kat Ahi isi keil navong amulin koakeil amul uvae ral min keil, ka isau hetal min sien navong amuseh.
- 6 Keil ihiso hetal min masmasien ven Ahi one, navong avuli kat naef tahuen keil one.
- 7 Hetal min naef onen meatin keil onen, Ahi helei rahit usite onen meatin savsav keil ten out netan ka hesan mahien min keil.
- 8 Ahi hemaen keil ipar kat alen asuv houlu keil ka avat keil onen vativieh keil one hetal min sen keil takeih.
- 9 Anatin, Ahi hesan mahien min meatin keil ekek hesuval koa vat kati keke voumoni min koakeil amum tisa en meten. Ka hekatau suk eni, Ahi hesan hetetamenien min koakeil amusil kati.

!Sakini, rehehati lat isen Iahova!

150

Rehehati lat isen Iahova

1 !Rehehati lat isen Iahova!

- Rehehati lat isen Ahi en out nesa, rehou lati en out votut onen.
- 2 Rehehati lati ven tounah keil koa marite koa mul mumoni. Rehehou lati veni isen hetetamen imok.
- 3 Rehehati lati hetal min amaru keil, ka rehehou lati hetal min kitar ka seka keil emun.
- 4 Rehehati lati ka rehetarum en holien mini, ka rehehou lati hetal min iukalele ka ave emun.
- 5 Rehehati lati hetal bonggo ka rehehou lati hetal min okan koa romuhi en onger.

⁶ Kami vasi koa mimoul
mihehou lat isen Iahova.

!Ir vasi, rehehati lat isen Iahova!

Proveb

3

*Selkatien min meatin hau keil
Proveb 3:1-12,27-35*

- 1 Natkuli, em navobongentei asa koa naviseinuk eni.
Lisenges, kindem kat mengkatien keil onak ka kusil kati.
- 2 Hihiseien onak houmon moulien onom hetaveah ka kiles tahosien.
- 3 En moulien onom, avaseini asa hemai,
kitie lat sakien ten more envatien onom en meatin sav keil ka lises kumoni hetahos min keil.
- Konalokoveintei sise keilu ekek, hetahos keke kitis kati hel en tinom.
- 4 Munak kumon koanek, Ahi ka meatin sav keil isi keil venuk ka isom hetahos.✧
- 5 Hetal min moulien vasi onom, kiling desien onom en Iahova.
Konandesintei ileilien onom enges.
- 6 Kindem kat Iahova en tounah vasi koa komumoni,
ka kei hetie sise koa mal minuk.
- 7 Konandem sasom enuktei konahit ileilien onom mulin ileilien onen meatin sav keil.✧
Kihouhou min Iahova ka konahatei vesesal en tisaen.
- 8 Munak kumon koanek, hesak revi avem
ka en tinom, kilonge hetahos.
- 9 Kihouhou min Iahova hetal min tounah vasi onom,
ka kisan tei anien hau koa moul en ah osom heha mini.
- 10 Munak kumon koanek, kiles tahosien koa hemariso en moulien onom,
vah onom hehilelau en anien lises ka kirtamureitei en etai tounah.
- 11 Natkuli, navong Iahova ralimal enuk ven tounah,
kisik enges veni ka kindem kati.
✧
- 12 Kumon koanek veni Iahova ralimal en koakeil envatien onen mul en keil.
Kei mumoni suval tata tai koa ralimal en natnali koa si veni.✧
- 27 Hetahos minuk keke konahuli kattei ui umen onen koakeil amum
navong mul en hem keke kovasani min keil.
- 28 Munak meatin tai visuk en tounah tai koa kovuli kati mul, tahos keke kisan vareini mini.
Konahitentei konahit, "Vuo, visuvong esuk nisani minuk."
- 29 Konoumontei sise vapurun meatin tai koa ro vesesal venuk
veni ro ral minuk ka ling desien onen mul enuk.
- 30 Konasel kutut kattei meatin sav koa romumon etai tounah vapurunuk.
- 31 Konahati lattei meatin tatituen,
ka konousiltei sakien keil onen,
- 32 veni Iahova vuroh kat vati meatin koa mukonek,
ka koakeil moulien one mal, keilah keil umai vesesal veni.
- 33 Iahova hesan sesendaen heha kat teim sen meatin keil koa amum tisa.
Ka hesan tokolkatien heha en teim sen meatin keil koa amum mal.
- 34 Kei mundem heisav en vati meatin keil koa avut keil ka amundem heisav en meatin sav keil.
Ka mul lele tahos min koakeil amumon rendemien one va netan.✧
- 35 Meatin keil koa avi meteisau, ise hetahos.
Ka koakeil avi varu, keil apurun ise.

✧ 3:4: Luk 2:52 ✧ 3:7: Rom 12:16 ✧ 3:11: Siob 5:17 ✧ 3:12: Rev 3:19 ✧ 3:34: Tiem 4:6; 1Pit 5:5

5

Selkatie va kat saki ten hoeasoen

Proveb 5:15-20

- 15 Keik koa koretalihe, kitie lat envatien onom min ahin onom ka kito hetal min kei enges.
- 16 ?Mukave? ?Tahos keke kiha kiles ahin sav keil?
?Mal keke kiha kisan asa koa vi onen ahin kati onom min teisav keil? !Vuo!
- 17 Tahosien ten tetaliheien onamil enges.
Rovitei tounah koa kokilea kovasan heisav eni min mesav keil.
- 18 Hetahos imok kisik ven ahin koa koretalihe ral mini mai vi asom navong kovi meatin hau veah,
ka kitos en sien hetal mini lisen- ges.
- 19 Kimaen kei sasen hesakinuk kilonge hetahos lises.
Kihi vau en aven ahin onom enges ka kisik ven envatien onen.
- 20 ?Natkuli, vensa kitie lat envatien onom en ahin koa vi hoeaso tai?
?Vensa kiles aven ka kindemi keke kei tahos imok mulin ahin kati onom? !Konomontei vamukonek!

8

Ahi mumon tounah keil vasi ral min meteisauen

Proveb 8:22-31

- 22 En avong mulamu, Ahi mumonau, isok vi Meteisauen.
Kei mumonau mulamu en tounah savsav keil vasi koa mumoni.*
- 23 En avong koa mum rohtoh en tounah keil, inau namulamu en keil.
Navong out netan tovuol veah, inau namul tuai.
- 24 Navong atas ka oaisal keil atovuol veah,
inau naros.
- 25 Ahi mumonau mulamu en vatihou keil

ka mulamu en avong kei ling kat hou keil en out kati one.

- 26 Mulamu en avong koa Ahi mumon out netan ka tounah keil koa amoul ien,
navong atan tovuol veah, namul tuai.
- 27 Inau namul en usiven Ahi navong kei ling teilang en out kati onen,
ka navong ling hakot teni mai rokol atas.
- 28 Inau nalesi navong kei ling mahmah en teilang,
ka sakin oaisal keil amue uva en atas.
- 29 Nalonge navong Ahi viten out koa atas hevus eni,
ka navong ling hakot ten atan.
- 30 Inau namum vesesal ven Ahi suval avat toumien onen.
Lises, kei si venau, ka inau, nasi nau mun mato vatal mini.
- 31 Nalonge tahos ven out netan koa kei mumoni,
ka nasi nau ven meatin keil koa aro ien.

9

Selusien ten meteisauen

Proveb 9:7-10; 13:1,4; 14:23-24; 15:1-2,18,22; 18:22; 19:1; 20:1,4; 22:6; 23:13-14

- 7 Munak kovit kovatalimal en vatkeih tai, kei heselus karenuk,
ka munak kosel kat meatin tisa tai, kei hepurunuk.
- 8 Sakini, konasak vistei kovatalimal en meatin koa vuti, veni kei hevuroh katuk veni.
Ka munak kitalimal en meatin koa vi meteisau, envatien onen hel enuk.
- 9 Munak kosel kat meatin koa vi meteisau, kei hehi meteisau revu mok.
Ka munak kosan hihiseien min meatin koa mal, ileilien onen hemariso tamun.
- 10 Houhouen min Iahova vi vatte ten meteisauen.*
Munak kokilea kei koa vi votut, kokilea en tounah tai koa vi hetetamen imok.

* 8:22: Rev 3:14 * 9:10: Siob 28:28; Sam 111:10; Pro 1:7

13

1 Titiali keil koa avi meteisau amul along kat tata ka mama one keil navong asel kat keil.
Ka vatkeih keil, asakras avalong kat.

4 Avaseini taripeng tai en vati mok vakur etai tounah, kei sakras vakuri.
Ka meatin koa mum keih, kei helah vasi tounah koa en vati.

14

23 Munak kum, kihotin ui umen onom.
Ka munak koselus enges ka komumtei, kirkur etai tounah.
24 Tahosien vi ui umen onen meatin koa vi meteisau,
ka varuen vi ui umen onen meatin koa vi varu.

15

1 Navong kosa kes selusien en sakien ten merauen, koanek hesakin vurohien heha netan.
Ka selusien takeih hesakin tin meatin sav heatiat.
2 Navong meatin koa vi meteisau selus, meatin sav keil asi keil avakur ileilien rani,
ka varu keil ason kalah en selusien koa vi varu enges.
18 Meatin koa tin tamurei mumon selkututien houlu,
ka kei koa merau mumon tin meatin va netan.
22 Lingkati en keil onom hemai hetisa munak kirvistei meteisauen ran meatin sav keil,
ka munak kihis meteisauen, keik kiles heite teni koa hetahos.

18

22 Munak kovotin ahin tai vahi asom, kovotin tounah tai koa tahos, ka kiles tahosien onen Iahova hel en moulien onom.

19

1 Tahos imok munak sakien keil onom mal ka tounah onom rovitei houlu
mulin koa kovi varu tai koa komul koluvos.

20

1 Sakien ten munmunien mumon tituen ka verien,
ka koakeil enges avi varu amaen oai takeih valeh keil avaha en sise keil tatisa.
4 Taripeng tai koa en rovattei voum en ah osen en avong kati taluhluhien,
kei hervotin etai anien en avong tasuhutien.

22

6 Navong kovisein titiali keil onom en sise koa mal keke avousili, keil indem kati en moulien one ka irlokoveinti sise koanek navong imai imatu.

23

13 Konametautei kovatalimal en titam keil.
?Komundemi keke imat munak komulelas keil? Vuo, romukteinek.
14 Ka munak komulelas keil, komutut keil keke irvatei en Ahang.

Selkatien usil sakien tatisa ten munmunien
Proveb 23:29-35

29 ?Isei vit, 'Aue li'? ?Isei longe tisa?
?Isei mul mutit? ?Isei mul musel?
?Isei aven mutetep ka reingeingen asa koa kula?
?Isei meten vilhili tisa?
30 Koakeil amunmun houlu amukonek.
Anatin, koakeil enges amun oai takeih alonge mukonek.
31 Konamaentei uen koa vilhili tahos valeh lat rendemien onom,

- avaseini koleksi tahos imok en veite teni ka sakini ongom kas eni.
- 32 Ka en keite teni kilong mahien eni hesuval navong ahai ten atas sin rilik ka kolong mahien teni.
- 33 Metom heles tounah keil vilehiles hemai heteisav, ka rendemien onom hermum revitei.
- 34 Kilonge kihit kovatetavel suval komul en sip tai, kilonge hesuval koa komurur en mas teni ka kuvinuk kova en usite evus kova en usite sav.
- 35 Evus, kihiteni kihit, "Amutinau ka narlongtei. Amuas nau ka narkileatei.
?Vensa nasakras mamea? Tahos imok munak mamun etai mun oai takeih."

24

Meteisauen usil sakien onen taripeng keil

Proveb 24:30-34

- 30 Inau, namual en sise vesesal en ah osen taripeng tai, ka naka vasi neiai osen varu tai.
- 31 Nalesi keke oumunai tatisa keil amusar koe ka viau tatisa keil apar vini.
Nalesi keke vieh teni mahoihohi mules mukonek.
- 32 Munak nalesi mukonek, namundem usili, ka koanek viseinau en tounah tai.
- 33 Munak em vati kovamatil lisenges, tahosis, kiles kimatil.
Kiha kihotin more out koa mandil ka kiseh revi ien.
- 34 Ka navong komul komatil veah, tounah vasi keil onom hevupuol ranuk hesuval tarhena tai mai venani ranuk. Anatin, kitimanin kimai kihi heite hon.

29

Selusien sav ten meteisauen

Proveb 29:15,17

- 15 Navong komulelas titiali tai onom keke kovatalimal eni, komul kosan meteisauen mini,

ka munak koleksi maenis mumon vatin, titiali enek houmon mama onen hememou.

- 17 Munak koralimal en titiali onom, lises houmonuk kiles tomat ka kirmundemkotei.
Kei hesakinuk kivutuk veni.

31

Sakien tetahos onen ahin keil

Proveb 31:10-13,17,20,26-31

- 10 Keih ramat keke kovahotin ahin tai koa marir en umen onen ka sakien keil onen tahos.
Kei tahos imok mulin tounah koa kokilea kovakuri ral mani onom.
- 11 Meatin onen kilea valing desien onen eni.
Ven umen onen ahin onen, kei hertamureitei en etai tounah.
- 12 Navong luro vituai en teim onealu, ahin onen mum tahos mini ka ropuruntei.
- 13 Hen vasi keilu lurmusehitei, kei vei suvon keil ka rili revi eisin keil.
- 17 Kei vi ahin toumien tai, ka hen keilu lumum keih lises.
- 20 Kei mul kataun koakeil tounah one tovuol, ka san tounah min koakeil ate-tamurei en tounah.
- 26 Ahin koa tahos mul selus ral min meteisau ka hihiseien tahos keil akistal ran ongon.
- 27 Kei kilea en tounah koa kur out en teim sen, ka sakien ten taripeng tovuol ien.
- 28 Titiali keil onen amasmasi, ka meatin onen emun vati lat isen.
- 29 Meatin onen mul viteni mini vit, "Ahin sav keil amum tahos, ka keik, komum tahos mulin keil."
- 30 Ahin koa vi hungevai kilea valuvos meatin, ka more nan hevuol avong tai.
Ka ahin koa mul vouhou revi min Iahova, kei ihati lat isen.

31 Tahos keke meatin onen hesan ris
ui umen min ahin onen,
ka hehati lat isen en meten
meatin sav keil ven umen
tetahos onen.

Eklisiastes

Tounah vasi ten out netan vi heisav enges

Eklisiastes 1:1-11

¹ Selusien keil ekek avi selusien onen Solomon, Meatin Tahihiseien, koa vi natin asuv houlu Deved ka asuv houlu onen me-Isrel keil koa ro en taon ten out Serusalem.

² Meatin Tahihiseien viteni vit, "Umen vasi keil orer vi heisav vis vi heisav enges.

Anatin, tounah vasi koa romul romumoni en moulien orer hemai hehi heisav enges."

³ En avong vasi en moulien onom kolehkao en umen onom en out netan ekek.

?Ka kovotin asa en keite teni? Matien enges.

⁴ Vangi meatin tai, avas keil en out netan, amoul ka umat, ka vangi meatin sav umai akes vulie.

Ka out netan lises mul vatte tas, tounah tovuol mul viles.

⁵ En avong vasi, meteiai mea ka muloh va vio ... vita munu. Evus, kalah eris vina en vulin keke hemea ris.

⁶ Eang emun, toio mai ka va, ka lengav emun mai ka va, keilu lukarali heisav va vio ... luva ris en vulealu.

⁷ Oai keil amue uva en atas, ka atas sakras vahilelau.

Oai mul mea mai vi ous. Evus, ous enek mus vita netan ka mue eris vita en atas.

⁸ Tounah vasi rovillestei, mul vatte tas.

Avek mah en sakien keil enek, ka nasakras emun mahiten etai tounah usili.

Meter lele va vio ... ka en vati vales tei ris tounah emau.

Ralinger longlong va vio ... ka en vati valonglong tei ris emau.

⁹ Tounah vasi koa mai rohtoh, hemai ris hekistal.

Ka tounah koa meatin tai mumoni tuai, meatin sav hemai houmoni hesuvali.

En out vasi netan, tounah tovuol vahi heite hau.

¹⁰ ? Mukave? Tounah etai koa meatin kilea vahiteni vahit, "Lesi mau, koanek vi tounah hau tai."

Vuo, kistal tuai mulamu en avong koa arvasitei mau ir.

¹¹ Meatin keil ten kosa armundem usiltei asa koa kur out mulamu.

Ka koakeil imai ikatau en ir, irmundem usiltei asa koa kur out kosa.

Ka sakien enek heha vio ... keite teni hetovuol.

3

Selkatien keke avong vasi keil orer mul en hen Ahi

Eklisiastes 3:1-8,11-17

¹ Tounah vasi koa kur out en out netan,

Ahi ling kat avong keil teni.

² Ahi ling avong tahasuen ka avong ten matien, avong taluhluhien ka avong tasuhutien.

³ Kei ling avong tou vini meatin ien ka avong takulat mesaien ien, avong tou rasilin tounah ien ka avong avoumon tounah ien.

⁴ Ahi ling avong touaien ka avong tasien,

avong tatangien ka avong taholien.

⁵ Kei ling avong koa meatin vason ahat keil ien ka avong koa valah ruain keil eni,* avong tavuavien ka avong talokoveinien.

⁶ Ahi ling avong tahotin tounah ien ka avong koa vavuol ien, avong tahulikaten ka avong koa avasoni vaha.

⁷ Kei ling avong tatal eisin keil ien ka avong tatitilien, avong tatoraengien ka avong taselusien.

* **3:5:** Meatin houlu aviteni keke aneite ten selusien koanek vi, 'Kei ling avong koa meatin heles ahin onen ka avong koa hervatei vesesal veni.'

8 Ahi ling avong tatin katien ka avong ten envatien, avong tavaeen ka avong ten tomat.

11 Ahi mumon tounah vasi kur out en avong kati teni. Ka tounah sav emun koa Ahi lingi mul en meatin keil vi ileilien keke amundem usil asa koa kur out tuai ka asa koa hemai veah hekistal. Ka avaseini, keil asakras availea vasi asa koa Ahi mum rohtoh eni va rokol keite teni. 12 Sakini namundem kilea keke tahos imok rehesi ir ka reheles tahosien en avong koa romul veah romoul. 13 Tahos keke ir vasi reheanian, rehemun hati oai, ka rehesi ir ven tounah keil koa romum veni, veni tounah keil enek avi sanien keil koa Ahi mul sani min ir.

14 Nakilea keke tounah vasi koa Ahi mumoni hel lisenges. Ir rosakras rovasosor en etai ris tounah eni, ka rosakras rovakulat etai tounah rani. Ahi mumoni mukonek keke meatin keil ihouhou mini ka iha netan mini. 15 Tounah vasi koa amul kosa, amul tuai mulamu; ka asa koa hemai hekatau, kei mul tuai kosa. Ka tounah keil koa kur out mulamu, Ahi helehei hemai hekistal eris.

16 Ka navong namul en out netan, nales tounah tamun: en out koa alei revi usite onen meatin keil, inau nales sakkalkalien eni. Anatin, en out ten maluen, tisaen emun mulien. 17 Evus, naselus sasok minau navit, "Ahi hesan asa koa mal min meatin vasi keil, koakeil atahos ka koakeil atisa, veni kei ling kat avong kati ten umen vasi keil ka sakien vasi keil akistal ien."

4

Selkatien usil sakien ten kataunien

Eklisiastes 4:9-12

9 Meatin elu tahos imok mulin meatin tas, veni keilu lukilea luvakakataun keilu en umen onealu valoh. 10 Munak tai en keilu mot, tunali kilea vakatauni ka vatali lati vamea. Ka munak meatin tai ro sasen ka mot, koanek tisa,

veni meatin tovuol vakatauni. 11 Munak out mandil, meatin elu lukilea luvahatin keilu navong lumatil out tas. ?Ka munak meatin tas matil sasen, aven hetin hemukave? 12 Munak avkeih tai hemai, kilea vouas meatin koa ro sasen. Ka munak meatin elu lumual vituai, keilu lukilea luvou lat avkeih enek. Munak kopar kat tounah en viau tas, kilea vamaat. Ka munak kovitein viau etel, koanek keih avatali kotehei.

5

Selkatien usil mani

Eklisiastes 5:10-15

10 Munak envatien onom mul en mani houlu, lises kihotini keke mani onom hervinvintei. Ka munak em vati kovalah tounah houlu vahi onom, kilesi keke kosakras kovakur tounah vasi koa em vati. Sakien koanek emun hemai hehi heisav enges. 11 Veni navong kokur tounah houlu, koakeil akanian en hem emun umai avi houlu. ?Tounah keil onom hekataunuk hemukave? !Tounah keil enek vi talesien enges! 12 Meatin keil koa amum en he, avaseini akanian revi vuo arkanian revitei, keil amatil revi en vongien. Ka koakeil tounah one houlu, armatil revitei veni amundemko houlu ven tounah keil one.

13 Koanek vi tounah tamun koa nalesi romaltei en out netan: Meatin keil apurun moulien one enges keke avalah ruain tounah keil one vamai vahi houlu. 14 Evus, amutimanin, ka tounah tai kur out koa sakin mani keil one avupuolan keil. Ka katau, tounah tovuol emun avasani vakataun titiali keil one. 15 Navong akur rohtoh en titiali tai, kei kistal hon enges.

Ka en saken enek varei, navong
hemat,
kei heha ris hehi heite hon.*
Sakini, avetin onen
vi heisav enges.

11

*Selkatien va min litetai keil keke
anapuruntei avong keil one*

Eklesiastes 11:9-10; 12:1-5,7

⁹ Litetai keil, mihesi kami en avong
keil koa mivi litetai veah.
Anatin, kami mihelonge heta-
hos en avong keil koa mimoul.
Hetahos imok mihoumon asa koa
rendemien onami mul ien
ka mihousil sise keil koa milesi
tahos.
Ka mihendem kati
keke Ahi helei revi tounah koa
mihoumoni ka hesan asa koa
mal minuk veni.
¹⁰ Minamaentei demkoe napurun
rendemien onami
vuo mahien keil ten avemi nat-
ing koe kami,
veni rendemien onami ka avemi koa
keih veah
vi ten avong havivis.

12

¹ Navong mivi litetai keil veah,
hetahos imok keke mihendem
usil kei koa mumon kami.
Anatin, mihendem usil kei veni
avong keil ten mahien mul
mai en sua keil koa hemai
veah.
En avong enek varei, kami mi-
hersitei mun kami.
² Navong moulien onami vesesal
vavus,
hesuval meteiai, avati ka hitu
keil umai avopoli,
ka mahmah keil ten ous sakras
valokovein kami.
³ Hemi keil koa avi eikokoe en kami,
imaleilei.
Alomi koa mal kosa, keil ilum-
pusi.
Lohomi koa mikat vahas anien ami
eni,
houlu hemerahrah ka irmumtei
mun hetahos.
Ka metomi koa miles tounah vasi
eni,

imai keke irlei revitei mun
tounah.

⁴ Ralingomi hehonhon en tounah
koa mul kur out.
Miherlongtei mun souen keil
vuo anien koa amul avilei.
Hisoen onen aman keil, miherlong
revitei mun,
ka en menauilan, keil isisil enuk
ka ipurun matilien onom.
⁵ Mihemetau keke mivoual vuo mi-
vaha en out tai koa vina nesa.
Hilumi hoh ka hekeih keke mi-
vamea ran vulumi netan
veni keihoen onami hetovuol
emun.
Hevus, hekatau en tounah keil ekek,
miheha suk en out tasehien
ekor onami,
ka itang ven kami en sise keil
ten meteimal.

⁷ Hevus, teiai onami heha ris en
atan,
ka ninin onami hehina ris ven
Ahi koa sani min kami.

Selkatien ekor

Eklesiastes 12:9-14

⁹ Meatin Tahihiseien enek vi
meteisau varei. Ka tounah tamun
koa mumoni, kei san ileilien min
meatin keil. Kei lei kat selusien keil
ten meteisauen, mundem usil aneite
keil teni, ka ling revi keil en tus tai.
¹⁰ Kei sak visi vahotin selusien koa
mal, evus, mutis keil keke anatinien
teni vamai en mesai.

¹¹ Selusien keil ten meteisauen
enek asuval ai keil koa meatin
talosilkat sipsip ien mul ring koe
sipsip osen keil eni keke avoual
vamal. Anatin, asuval nil keil koa
amuti kat tounah eni keke voumoni
vakeih revi.

¹² Natkuli, kusil revi selusien keil
onak veni tus keil houlu mok koa
meatin keil amul amutisi lisenges.
Ka munak kosak kovahuli vis keil
vasi keke kovakur ileilien eni, avem
hemah ka hehi ten heisav enges.

¹³ Inau naselus en tounah vasi
keil minuk, ka keite teni keiek:
kihohou min Ahi ka kusil kat
mengkatien keil onen, veni koanek
vi vati rendemien koa Ahi mu-
monuk veni. ¹⁴ Ka Ahi helei revi

* 5:15: Siob 1:21; Sam 49:17; 1Tim 6:7

en tounah vasi koa romumoni en
moulien orer, koa romumoni en
mesaiuai ka koa romum suai eni,
tounah koa tahos ka tounah koa tisa
mun. Anatin, Ahi hesan asa koa
hemal min ir ven tounah vasi koa
romumoni.

Aesea

6

Ahi vise Aesea vamai vahi provet tai onen

Aesea 6:1-10

¹ En sua koa asuy houlu Usaea ten out Sudah mat,* inau, Aesea, nales Iahova mul rondan en vulin ten keihoen koa mul vina nesa. Kot koa musin eni tetaveah, ka ngolite vita netan sien out neim en Eim Votut onen. ² En out koa Iahova mul ien, vati angelo keil koa avise en 'sereb' amuka nesa eni ka ave mul vihil houlu. Retai en keil, apoue ahetai (6). En apoue elu, akav koe nae eni; ka en elu mun, akav koe ale tanetan eni; ka en elu mun, amuka eni. ³ Ka navong amuka, avisohiso va min keil eris avit,

"!Votut, votut, votut! !Iahova, Asuv Houlu ten out nesa, vi votut!✧ Keihoen onen mariso ka sien out netan."

⁴ Hisoen keil one keih ka sakim eim enek kulul, ka neim en Eim Votut vilelau en eas.✧ ⁵ Navong nalesi, nametau houlu ka naviteni navit, "!Aue li, mamat ke! Selusien vasi keil koa akistal ran ongok romutotei, ka naro luhu en meatin keil koa selusien one mun romutotei en meten Ahi. Anatin eli, navilehilo ka nales Iahova, Asuv Houlu ten out nesa, en metok kati."

⁶ Evus, sereb tai va en ahor koa amunit senta ien, kaeat kat ahatai koa mukan vilhili rani, ka kuri mai venau. ⁷ Navong mai, rokol ongok en ahatai koa mukan vilhili ka viteni vit, "?Kolesi? Navong narokol ongom en ahatai koa mukan vilhili ekek, Ahi sak motein moulien onom ran tisaen keil onom ka sakinuk kirmemoutei mun veni."

⁸ Evus, naraengon Iahova selus vit, "?Nisila sei? ?Isei hehi provet onomai?"

Sakini naviteni navit, "!Inau ke! ! Sila nau!"

⁹ Sakini, kei viteni minau vit, "Kiha kihiteni min meatin keil ekek kihit,

'Avaseini mihetaeng heha vis ... kami miherlong kilea etai tounah.

Avaseini mihelele heha vis ... miherlei kilea etai tounah.'

¹⁰ Selusien onom hesakin vatin meatin keil ekek hemai hekeih imok, houmon ralinge hehon ka mete hevar.

Veni munak ilei revit en tounah koa numoni en mete, vuo ilong kilea eni en ralinge, keil indem revit ka ihiles ran tisaen keil one ka nimai nikulat mesaien ran moulien one."

7

Iahova vat kati keke hesan ehon tai vakataun meatin keil onen

Aesea 7:10-14; 9:6-7

¹⁰ En avong tai, provet Aesea va les asuv houlu Ehas ka vit mesein selusien onen Iahova mini vit, ¹¹ "Munak em vati kovakur anatin en selusien onen Iahova koa vi Ahi onom, kihisi hetie lat tounah tai minuk. Avaseini munak kovisi keke hemai hekistal ran out ten matien en huinev ten atan, vuo ran out nesa, vuo ran out sav koa mul luhu en keilu."

¹² Ka asuv houlu Ehas viteni mini vit, "Vuo, inau nirvis etai tounah rani, veni ek rovattei masak vis Iahova."

¹³ Sakini, provet Aesea viteni mini vit, "!Keik ka kami koa mikistal ran vatiamal onen asuv houlu Deved, mihetaeng revit! Veni vatumi keih, lisenges mimumon provet keil onen Iahova ave mah en selusien. ? Ka mukave? ?Emi vati mivoumon Iahova mun aven vamah en kami? ¹⁴ Ekek, Iahova keinges hetie lat tounah hehi metai tai minuk keke kilesi. Atouli hau tai hemeas en titiali ka navong hekuri hehi ehon tai, ka heling isen 'Immanuel' koa aneite teni vi, 'Ahi ro ral min ir.' "✧

* **6:1:** Asuv houlu Usaea mat vesesal en sua 740 BC (sua keil mulamu en avong koa Iesu avasi).

✧ **6:3:** Rev 4:8 ✧ **6:4:** Eks 40:34-35; Rev 15:8 ✧ **7:14:** Mat 1:23

9

6 "Anatin, tivava tai, ihasi ven ir.
 Ehon koanek, Ahi hesani min ir.
 Losilkatien vasi keil hel en hen.
 Ihise en 'More Meatin Tatie Sise en,'
 'Ahi ten Keihoen,' 'Ahi Tamer
 koa mul lisenges,'
 ka 'Hetetamen ten Tomat.'
 7 Losilkatien onen hemai hekeih
 imok.
 Anatin, en hen, meatin keil vasi
 ito en tomat lisenges.
 Losilkatien onen hesuval losilkatien
 onen asuv houlu Deved mu-
 lamu.*
 Kei hetondan en vulin ten kei-
 hoen onen
 ka helei revi usite onen meatin
 keil ka houmoni hemal en
 keil.
 Ka losilkatien onen hel lisenges
 hetokol keite ten out netan.
 Iahova, asuv houlu ten out nesa, en
 vati mok voumon koanek
 veni envatien onen min ir
 marite mok."

11

*Iahova hesan asuv houlu tai
 houmon meatin keil onen ito en
 tomat lisenges*

Aesea 11:1-10

1 Iahova selus ka en provet Aesea
 vit,
 "Kosa, losilkatien koa ka en vatiamal
 onen asuv houlu Deved mai
 rokol keite teni
 suval vatiai tai koa ara lati.
 Ka avaseini, asuv houlu hau tai
 hekistal rani,
 hesuval silite mul vitehiteh ran
 vatte.*
 2 Ninin Votut onen Iahova hesieni
 ka hesan meteisauen ka ileilien
 mini.
 Hekatauni vailea en sise koa mal
 ka hesan keihoen mini keke
 voum eni.
 Ninin Votut koanek hesakini heilea
 revi Iahova
 ka hehouhou mini.
 3 Asum houlu enek hesi kei mok
 vahouhou min Ahi ka helong
 kati.
 En avong ten kot, kei houmoni
 hemal en meatin keil.

Hermusiltei asas koa kei lesi mal
 en meten,
 vuo asas koa longe en ralingen.

4 Vuo. Navong heles usite onen
 meatin keil en out netan,
 houmoni housil sakien ten
 maluen enges.*

Anatin, houmoni hemal en
 koakeil tounah one tovuol ka
 hekataun koakeil arkeihte.

Ral min selusien onen, helei rahat en
 usite onen meatin vasi keil ten
 out netan.

Anatin, hetal min selusien
 takeih onen, heta koteh
 moulien onen koakeil amum
 kalkali.

5 Vatte ten losilkatien onen
 hehi maluen ka anatinien.*

6 En hen, tounah vasi keil koa amoul
 en out netan ito en tomat.*

Huli rendan keil ito out hetas en
 tomat hetal min titi sipsip keil.
 Taegar keil emun imatil out
 hetas hetal min nani keil koa
 avi havivi.

Ka laeon keil ito hetal min titan
 buluk keil koa ave musising
 ka irkantei keil,
 ka keil imah revi keke titiali keil
 enges akilea avalamun keil.

7 Buluk keil ianian ruai hetal min
 bear keil,
 ka titae keil imatil ruai en tomat.
 Ka laeon keil ian oumunai
 hesuval buluk keil.

8 Titiali keil koa akea veah
 ilea ipilei vesesal en out koa
 tetal tisa keil amul ien.

Anatin, keil itokol tetal keil,
 ka tounah sakras vamai vapu-
 run keil.

9 En out vasi keil koa mul rahat Hou
 Saeon koa vi vatihou votut
 onen Ahi,
 tounah tovuol hel ien koa kilea
 vapurun etai meatin vuo
 voum vatisa.

Ka ileilien usil Iahova hemai hesien
 revi out netan,*

hesuval atas mul sien revi vulin.

10 Avong hemai keke asuv houlu hau
 tai koa hekistal en vatiamal
 onen Deved hemai helomal.

* 9:7: Luk 1:32-33 * 11:1: Rev 5:5; 22:16 * 11:4: 2Tes 2:8 * 11:5: Efes 6:14 * 11:6:
 Aes 65:25 * 11:9: Hab 2:14 * 11:10: Rom 15:12

Meatin keil vasi ten out netan
koa amul soutin iha ilesi ka
usili.*
Anatin, keil imai veni en out kati
onen
koa hehi moreite vis hehi more-
ite mok.”

40

*Iahova san selusien ten en-
mahisien min meatin keil onen
Aesea 40:1-5,10-11,18-31*

1 Ahi viteni min Aesea vit,
“Kiha ven meatin keil onak,
ka kihati lat rendemien keil one.
2 Kiha kiselus min meatin keil onak
ten out Serusalem hetal min
envatien,
ka kihitehiteni min keil keke sua
keil one ten mahien vus tuai.
Anatin, kihiteni min keil keke
mahien koa nasani min keil
vinvin tuai ven tisaen keil
one.”

3 Evus, keil itaengon rea tai hehiso
hekeih hehit,
“En out volvol, mihesak revi sise
onen Iahova.*

Anatin, en out mes, mihoum
motein sise onen Ahi orer.
4 Mihetahin revi poal vasi keil,
ka vatihou keil vasi, miheil lati
hehi aet.

Out keil koa vurvuru, mihoumoni
hehi aet revi,
ka mihetahin vasi vulvul keil.

5 Hevus, Iahova hetie lat muohien
ten keihoen onen
ka meatin keil vasi ilesi en
avong hetas.

Tounah vasi keil enek hekistal hehi
anatin
veni Iahova varei vat kati.”

10 ?Milesi? Iahova ten Keihoen varei
mul mai suval meatin tavaeen
tai koa mulin vativieh keil
onen tuai.

Kei losil kat out vasi ral min
mari keihoen onen.
Mul mai ral min ui umen onen ten
vaeen koa vi tounah keil koa
lah lati ran vativieh keil onen.
Anatin, kei mai ris ral min
meatin keil onen koa kulat

keil ran hen vativieh keil
onen.*

11 Kei hetounat revi en meatin keil
onen*

hesuval meatin ten sipsip mul
rounat en sipsip keil osen.

Anatin, Iahova houmoni min meatin
keil onen,

hesuval meatin koa mul vous titi
sipsip keil osen ka kav kat revi
mul en veimasen.

Anatin, Ahi hesuval meatin tai
koa ring meraun sipsip keil
osen koa titae keil mul.

18 ?Kami mimundemi keke Ahi suval
asa?*

?Asa varei suvali?

19 ?Mukave? ?Kei suval nana koa
meatin enges musahi,

ka amosan eni en tounah teta-
hos keil suval gol ka silva? !
Vuo!

20 Ka munak mani ten vati ahi
koanek keih ramat,

meatin kilea valei kat ai tai koa
keih koa sakras vamande.

Hevus, kei helei kat meatin koa vi
meteisau

vasah etai nana koa kilea vaha-
timal revi ka sakras vamot.

?Iahova suval vati ahi koanek? !
Vuo!

21 ?Kami mireingeingeni?

?Mirlongtei asa koa kistal en
avong mulamu?

?Mirlongtei veah isei mumon out
netan?

Iahova varei mumoni.

22 Kei mul rondan en vulin ten kei-
hoen

nesa mok mulin out netan.

Mul les meatin keil ten out netan avi
heisavos suval titin keil.

Ahi mumon out netan ka leh teilang
kav koe.

Anatin, leh teilang suval tavolin
keke meatin keil avato ien.

23 Ral min keihoen onen, Ahi kilea
vou tan en avat keil koa

amundemi keil akur keihoen
ka hesakin keil imai ihi heisav
enges.

24 Avat keil enek asuval titi holeai
keil koa avi heite hau,

* 40:3: Mat 3:3; Mak 1:3; Luk 3:4-6; Sion 1:23
34:15; Sion 10:11 * 40:18: Umen 17:29

* 40:10: Aes 62:11; Rev 22:12 * 40:11: Esek

koa ason rohtoh en lite ka
amoul havivis.
Evus, Iahova mai ven keil suval eang
sisil tai,
ka sakin keil amaleles ka
amukou,
muh lat keil, ka avupuol.

25 Ahi koa vi votut imok visi vit, “?
Inau nasuval asa?
?Isei komal milvinvin?”

26 Mihelele hehina nesa en teilang.
?Isei mumon hitu keil vasi koa
milesi?

Hitu keil enek asuval meatin keil
tavaeen
koa Iahova mul mulamun keil
amemea ka vise retai en keil
en eis kati one.

Veni keihoen onen marite,
tovuol en keil vavuol.

27 ?Kami, me-Isrel keil, vensa mis-
elus kutut kat Iahova
ka mivit kei reingeingen
sakvisien keil onami?

?Vensa mimundemi mivit Ahi en
rovattei vailea
keke kami milong mahien en
hen meatin sav keil?

28 ?Mukave? ?Mireingeingeni veah,
vuo mirlong usiltei veah?

Iahova vi Ahi koa mul lises ka lisen-
ges,

ka kei varei mumon out netan.
Aven sakras vamemerau
ka meatin tovuol vailea vasin
rendemien keil onen veni
mariso ramat.

29 Kei varei mul san keihoen
min koakeil ave memerau ka
arkeihte.

30 Litetai hau keil ka atouli hau keil,
avong tei, ave hememerau ka
isavoi navong keihoen one
mul vus.

31 Ka min koakeil aling desien one
en Iahova ven kataunien,
kei hesan ris keihoen min keil.
Tounah vasi keil koa amumoni ral
min keihoen koa hesani min
keil hemaes
hesuval veivakum koa mul
muka maes en teilang nesa.

Anatin, meatin keil enek ual heha
vio ... ka ave hermembrautei.

Keil akilea iloh heha vio ... ave
hermahte.

42

Meatin toumien onen Iahova *Aesea 42:1-7; 49:5-6*

¹ Provet Aesea vit mesein selusien
onen Iahova vit,

“Ekek, meatin toumien onak koa
nasan keihoen mini.

Kei varei narie lati, ka nasi nau
veni.✧

Nasieni en Ninin onak,
ka helosil kat revi out vasi keil
en sakien ten maluen.

² Kei hervitei meatin koa heselus
hekeih,

ka en sise keil, hermakultei en
selusien onen.

³ Ven enmahisien onen, hermumon-
tei hekeih

en koakeil mesav keil amumoni
keih en keil.

Ka koakeil demkatien one rokeihte
mun,

kei hesuv kat demkatien one.

Navong helei revi en usite onen
meatin keil,

houmoni hemal min keil vasi.

⁴ Hehati mal hekeih ka rendemien
onen sakras vamot

heha hetokol avong keke
houmon sakien ten maluen
hekarahit out vasi netan.

Anatin, meatin keil koa aro soutin
amul arosin hihiseien keil
onen.”

⁵ Evus, provet Aesea vit risi vit,

“Koanek selusien onen Iahova koa
vi Ahi.

‘Inau namumon teilang koa karahit
out netan.

Inau namum revi out vasi keil
ten out netan ral min tounah
vasi keil koa amoul ien.✧

Inau nasan eang ten moulien koa
meatin keil amuseh eni.

Ka inau naling ninin mul en
meatin keil koa amul amual
en out netan.

⁶ Ral min maluen onak, inau, Iahova,
navisok kum minau,

ka nihuli kat hem ka
nikataunuk.

✧ 42:1: Mat 3:17; 17:5; Mak 1:11; Luk 3:22; 9:35

✧ 42:5: Umen 17:24-25

Nikur koek ka numon hatkatien
takeih hetal min meatin keil
heka enuk.
Nisakinuk kimai kihi laet tai koa
hesil en sise ven meatin keil
ten kantri sav keil.✧
7 Keik kisakin koakeil avi metovar
imai ilele,
ka koakeil aro en out koa ma-
likelik en eim takeih, kumon
keil imaluv rani.' ”

49

5 Meatin toumien onen Iahova
viteni vit,
“Mulamu, navong arvasitei nau
mau,
Iahova rie lat nau tuai keke
mahi meatin toumien onen.
Anatin, rie lat nau malah ris me-
Isrel keil
koa amul soutin rani.
Iahova vati lat inau,
ka keihoen onak ka veni.”

6 Iahova viteni minau vit,
“Keik kovi meatin toumien onak
ka kumon tounah keil koa
hemariso mok.
Anatin, kilah ris me-Isrel keil koa
aka rasil ka amoul veah,
keil imai ris ito en atan kati one.
Ka koa hetetamen imok, nisakinuk
kimai kihi laet tai✧
koa hetitin revi heha en kantri
vasi keil,
keke meatin vasi keil ilea suk
keke sise ten mututien onen
Ahi mai rokol meatin vasi keil
ten out netan.”

50

*Meatin toumien onen Iahova vi
meatin ten longkatien
Aesea 50:4-9*

4 Meatin toumien onen Iahova
viteni vit,
“Iahova ten Keihoen san ileilien
minau keke mahisein meatin
sav keil eni,
ka masan selusien ten katau-
nien min koakeil alehkao.
En visokon vasi, Ahi sisil en nau
keke nitaengon revi asa koa vit
vahiseinau eni.

5 Iahova sakinau namundem kilea
selusien onen.

Narseseintei ka narvilestei
eisiluk vaha rani.

6 Navong meatin keil e vati avatah
nau en viau ven umen koa
keik kosani minau,
namaen eisiluk min keil amu-
tahi.

Navong keil aleh lat hiluk ten veima-
sok ka amutiv kat veinak,
narling suaintei veinak ran keil.

Ka navong keil aselus karen nau,
naro raeng enges.✧

7 Tounah keil amumoni va kat inau
sakras voumonau mamemou
veni nakilea keke Iahova ten
Keihoen mul kataunau.

Sakini nasak meseinau makur
tounah koa keil umoni minau
veni nakilea asakras avasak-
inau mamemou.

8 Keil asakras veni Ahi ro vesesal
venau,

ka kei hetie lati min keil keke
moulien onak muto en meten.

?Isei en vati vason selusien tatisa
vaha kat nau?✧

Tahos lovaha en kot lovahatimal
ruai keke avatalimal en ialu.

En out enek, kei hehit visi asa
koa mundemi namumoni tisa
eni.

9 Iahova ten Keihoen varei heselus
en usite onak.

?Sakini, isei kilea vaselus vatisa
vaha kat inau?

Keil akilea avaselus heha vio ...
ivupuol enges.”

52

*Iahova hehati lat meatin toumien
onen koa kur mahien
Aesea 52:13-15; 53:1-12*

13 Iahova selus ka en provet Aesea
vit,

“?Kami milesi? Meatin toumien
onak houn hetal min
meteisaun,

ka houn vasi tounah koa
nalingi en hen.

Ven sakien enek, nihati lati ka nisan
houhouen mini.

Anatin, nisan more eis ten hete-
tamenien mini.

✧ 42:6: Aes 49:6; Luk 2:32; Umen 13:47; 26:23 ✧ 49:6: Aes 42:6; Luk 2:32; Umen 13:47; 26:23

✧ 50:6: Mat 26:67; Mak 14:65 ✧ 50:8: Rom 8:33-34

14 Navong amuti katiat nan ka amutahi aven,
amumoni va vio ... alesi suval rovitei mun meatin.
Sakini, meatin keil houlu amutimanin eni navong alesi.

15 Ka navong iles hetetamenien onen,
meatin keil houlu ten out netan itimanin eris eni,
ka asuv houlu keil e hehon.
Veni keil ilei kilea en asa koa arlong usiltei veah,
ka indem kilea suk tounah keil areingeingeni veah mulamu.”✧

53

1 Navong meatin keil iles asa koa hekistal en meatin toumien onen Iahova, keil ihiteni min keil eris ihit,
“?Munak meatin tai vit usil longlongien enek mulamu,
isei hekur anatin eni?✧
?Isei kilea valei kilea hen Iahova en sakien keil koa kistal ekek?

2 Vi rendemien onen Iahova enges keke meatin toumien onen hemoul
hesuval liai koa viteh en atan tames.
Tounah tovuol en veinan vuo en aven
koa vasakin meatin keil avandem usili vuo avousili.
Anatin, tounah tovuol varei eni koa valeh meten meatin keil.

3 Meatin keil amundem maeni ka aseseini.
Kei vi meatin koa kilea revi sakvisien keil ka mahien keil emun.
Kei vi meatin koa meatin sav keil amundem heisav eni
ka e rovattei availea kei.

4 “Anatin eli, kei lah lat mesaien keil orer,
ka kur mahien keil orer en aven.”✧
Ir romundemi keke Ahi varei san sakvisien ka mahien keil mini.
Anatin, romundemi keke amutah purun aven ven tisaen onen enges.

5 Ka asal vini ven tisaen keil orer.✧
Anatin, amuti karenii ven sakien tisa keil koa ir enges romumoni.
Amutah puruni keke ir rokilea rovato en tomat vatal min Ahi.
Ka out koa lovlovu en aven, sakin aver maluv ran mesaien keil.

6 Ir vasi rosuval sipsip keil koa alei ras sise one ka avuol.✧
Anatin, ir vasi romusil retai en sise keil orer.
Ka mahien koa mal keke Ahi hesani min ir ven tisaen keil orer,
kei sani suk min meatin toumien onen.

7 “Avaseini meatin keil amum tisa houlu va kati,
rendemien onen mules netan, ro raeng enges.
Kei suval titi sipsip tai koa amulamuni vaha avouasi vamat,✧
roviten etai selusien.
Anatin, romumonteii verien suval sipsip tai navong asoui lin hilin.

8 Navong ales usite onen en kot, armumonteii vamaal eni.
Keil amulamuni va vamat, ka meatin keil amundem heisav eni enges.
Asan rendemien keke moulien onen vavus ran out netan,
ven tisaen keil orer.

9 Avaseini e vati avatahin teiai onen vesesal ven koakeil amum tisa,
navong mat, arahini en out koa arahin koakeil tounah one houlu amul ien.
Keil avit umoni mini mukonek,
avaseini kei romumonteii rea vuo roluvosteii meatin sav keil.”✧

10 Ka en Aesea, Iahova selus eris usil meatin toumien onen vit,
“Inau etin, namumon rendemien onak
keke kei hekur mahien hesuval amuti kokoa.

✧ 52:15: Rom 15:21 ✧ 53:1: Sion 12:38; Rom 10:16 ✧ 53:4: Mat 8:17 ✧ 53:5: 1Pit 2:24
✧ 53:6: 1Pit 2:25 ✧ 53:7: Umen 8:32-33; Rev 5:6 ✧ 53:9: 1Pit 2:22

Inau nisakin moulien onen hemai
 hehi sanien votut tai
 koa voutut moulien onen
 meatin keil.
 Ka katau, hemoul eris ran matien ka
 heles titan keil.✧
 Anatin, hemoul heto hetaveah
 ka heles koakeil emun ikistal
 ika en keil.
 Ka en meatin toumien onak,
 rendemien keil koa naling kati
 hemai hekur heite.
 11 Katau en mahien onen, kei heles
 ris sien en moulien onen.
 Kei heilea suk keke rokur heisav
 ente mahien onen.
 Meatin toumien onak, moulien onen
 mal revi
 ka houmon moulien onen
 meatin keil houlu hemai
 hemal en metok.
 Helah lat tisaen keil one ran keil
 keke num ris methos onak hetal
 min keil.
 12 Hesakini, inau nisan eis ten hete-
 tamenien mini
 ka hetondan hetal min heteta-
 men sav keil ka hetal min
 koakeil akur keihoen.
 Numoni hemukonek veni kei mae
 koteh moulien onen vamat,
 ka maen kei enges keke avasak
 puruni vatal min meatin tisa
 keil.✧
 Ka kei lah lat tisaen keil ran meatin
 keil houlu,
 ka vis Ahi voumon ris methos
 onen min keil."

55

*Iahova rie lat enmahisien min
 meatin keil onen*

Aesea 55:1-3,6-11

1 Iahova selus min meatin keil
 onen ka en provet Aesea vit,
 "Ei, kami vasi koa maroro kat kami,
 oai keiek, mihemai mihemuni!✧
 Ka kami koa mani onami tovuol,
 almai alhul anien ranau ka mi-
 heani.
 Anatin, almai venau ka alhul uen
 ka melik,
 veni inau nisa maeni min kami
 suval sanien enges.
 2 ?Vensa mivul tounah en mani
 onami

koa sakras vakataun moulien
 onami?
 ?Vensa mimum keih
 keke mivahul anien koa sakras
 val vataveah?
 Mihetaeng revi enau ka mihoumon
 asa koa mahiteni.
 Hemukonek, en tinomi, mihesi
 kami ven anien koa tahos vis
 tahos imok koa nisani min
 kami.
 3 Meatin keil onak, mihelong nau ka
 mihemai venau.
 Mihemai venau, ka mihelei kat
 moulien koa vi anatin.
 Inau numon hatkatien takeih hetal
 min kami koa hel lisenges,
 ka nitie lat envatien onak min
 kami musil asa koa navat kati
 min asuv houlu Deved mu-
 lamu."✧

6 Aesea viteni min meatin keil vit,
 "Kosa, mihehiles mihelei kat Iahova
 navong maen kami mivaho-
 tini.
 Mihehiso heha veni navong mul
 vesesal ven kami.
 7 Kami, meatin tisa keil, mih-
 elokovein sakien tatisa keil
 onami ka rendemien keil koa
 romaltei.
 Anatin, kami mihehiles moulien
 onami ka mihemai vesesal
 ven Iahova.
 Hemukonek, enmahisien onen hel
 en kami ka houmon ris
 methos hetal min kami.
 Anatin, kei hermundemtei mun
 tisaen keil onami varei."

8 Evus, Iahova viteni mun min
 meatin keil onen ka en provet Aesea
 vit,
 "Rendemien onak rosualtei ren-
 demien keil onami,
 ka sakien onak teisav ran sakien
 keil onami.
 9 Anatin, rendemien ka sakien keil
 onak
 vina nesa mok mulin ren-
 demien ka sakien keil onami.
 Keil amul nesa mok suval koa
 teilang mul nesa mok mulin
 out keil vasi en out netan.

✧ 53:10: Sion 1:12; Rom 8:14; Kal 4:6; Efes 1:5
 21:6; 22:17 ✧ 55:3: Umen 13:34

✧ 53:12: Mak 15:28; Luk 22:37 ✧ 55:1: Rev

10 Navong ous motmot ran teilang
vakas out netan,
mum vasi umen onen.
Mul sakin tounah vasi keil koa aluhi
en atan mouli
ka san heite ka aneite min
meatin keil avaani.*

11 En vati saki enek, selusien onak
koa va min meatin keil,
sakras vahi heisav enges.
Navong nasan selusien tai eva,
selusien koanek houm vasi
tounah keil koa naling kati
tuai voumoni."

59

*Provet Aesea selus keih meatin
keil onen Iahova ven tisaen keil one
Aesea 59:1-4*

1 Provete Aesea sel kat meatin keil
vit,
"Kami minandemtei minahit Ia-
hova rokurtei keihoen voutut
moulien onami.
Ka minandemtei mun minahit
ralingen vonhon keke ro-
longtei uaien onami ven
kataunien. ! Romukteinek
varei!

2 Tisaen keil onamis mul riti vas
kami miva soutin ran Ahi on-
ami.
Anatin, tisaen keil enges onami
sakin Ahi viles eisilin min
kami ka sakin kei rolongtei
mun hisien keil onami.

3 Sakien keil onami vilehilu en tisaen
ka hemi vi amus ral min ran
meatin sav keil koa mimuasi
mat.
Hilingomi vilelau en luvosien
ka mimul miselus en tounah koa
romaltei.

4 En out koa amumon kot ien
mirmusiltei sise koa vama.
Ka navong mimulomal keke mi-
vaselus en usite onami,
miluvos ka miselus en tounah
koa rovitei anatin keke mi-
valeh rendemien onen meatin
sav keil.
Kami miling kat sise keke mivapu-
run meatin sav keil eni,
evus, mimusili."

*Aesea vit lat tisaen keil onen me-
Isrel keil min Iahova
Aesea 59:9-10,12-17,20*

9 Provete Aesea vit lat tisaen en
usite onen meatin keil vit,
"Ahi rolestei mun usite keil orer
ka maluen onen rorokoltei mun
out koa roro ien.
Komai merosin meneai vakistal en
moulien onomai,
ka meles mankoli enges.

10 Sakini meretavel suval meatin koa
meten var.
Anatin, memusavoi en taviai en-
ges suval out vong.
Avaseini mesav keil ave keih,
keihoen tovuol en ir suval
memat tuai."

12 Sakini, meatin keil avitehit lat
keil min Iahova avit,
"O Iahova, saki en tisa keil onomai
koa memumoni va katuk avi
houlu ramat.
Tisaen keil onomai amul amuas
ris komai.
Anatin, komai mekilea keil vasi,
ka melonge tisa houlu ven keil.

13 O Iahova li, komai mevae va
katuk,
ka memun mevit mereingei-
genuk varei.

Meseseinuk
ka mermusiltei mun keik koa
kovi Ahi onomai.
Lisenges, meselus usil sise koa
mevapurun meatin sav keil
eni,
ka mukave komai mehemea
mehelokovein hem.
Luvosien keil amul akistal sase en-
ges ran rendemien onomai,
sakini selusien taluvosien mul
kistal ran ongomai lises.

14 Navong meles revi usite onen
meatin keil, mermusiltei mun
more saki en keil,
ka saki en ten maluen tovuol en
komai.
Selusien ten anatinien tovuol luhu
en meatin keil onomai,
ka merkurtei mun anatin en
selusien onen meatin sav keil
veni komai vasi meluvos.

15 Ka veni anatinien tovuol emun en
komai,

* 55:10: 2Kor 9:10

koakeil e vati avalokovein
sakien tisa keil one,
alesi keke meatin sav keil amea
apurun keil.”

Sakini, provet Aesea viteni vit,
“Sakien tatisa vasi keil onen meatin
keil,
Iahova lei kilea eni ka rositei
veni,
veni kei lesi keke maluen tovuol
en keil.

16 Kei longe tisa navong lele ka lesi
keke
meatin tovuol vakataun meatin
sav keil.✧

Sakini kei vit voutut moulien one
en keihoen ka maluen onen en-
ges.

17 Sakini, musin en kei suval meatin
tavaeen tai.✧

Musin en maluen suval tounah
koa mul koe veimasen,
ka ling sakien ten mututien su-
val tounah koa kur koe vatin.
Kei hemai hesa kesi min meatin
keil usil sakien tisa keil koa
amumoni,
ka hetie lat vurohien onen min
koakeil amum kalkali.

20 “Inau, Iahova, nimai en out
Serusalem ka nutut moulien
onen meatin keil koa amul
ien.✧
Anatin, nimai nikur koe me-
Isrel keil koa aviles ran tisaen
keil one.”

61

*Iahova houtut moulien onen me-
Isrel keil*
Aesea 61:1-3

1 Koanek selusien onen meatin
toumien onen Iahova,
“Ninin Votut onen Iahova ten Kei-
hoen mai sienau,
veni rie lat nau mahitehiten
more longlongien min koakeil
tounah one tovuol.✧
Kei sila nau masakin koakeil tine
mah, ilonge hetahos eris.
Anatin, sila nau mahiteni min
koakeil amul en hen mesav
keil keke imaluv iha,

ka min koakeil amul en mankoli
ten eim takeih, keil akilea av-
asital rani avaha ris teim.

2 Kei sila nau mahitehiteni keke
Iahova rie lat avong koanek
keke kei vatie lat kataunien
onen min meatin keil onen,
ka vou lin koakeil amum tisa.
Kei sila nau numai mahati lat ren-
demien
onen koakeil amurang.✧

3 Numai masakin koakeil amurang
en Hou Saeon avakur ris kei-
hoen.

Anatin, koakeil arangis meatin
tai, nihati lat rendemien one.

Nihiles tangien one hemai hehi
souen keil ten masmasien.

Ka keil ilomal hekeih en sakien
ten maluen.

hesuval vatiai tetaveah keil koa
Iahova varei luhi.

En sakien enek, moulien one hetie
lat
muohien ka hetetamenien onen
Ahi.”

64

*Meatin keil avis ven enmahisien
ka kataunien onen Ahi*
Aesea 64:4-9

4 Provet Aesea vis min Iahova vit,
“O Iahova, meatin tovuol veah vale-
suk en meten,

vuovakur longlongien usil ahi
sav tai koa suvaluk.

Veni keik varei komumon marmari
tounah

vakataun koakeil aling desien
one enuk.✧

5 Keik kokur revu koakeil e vati
avoumon asa koa mal,

koakeil amundem kat mengka-
tien keil onom ka amusili.

Ka min komai, kosel kat komai,
ka memules memumon tisaen
keil.

Anatin, avaseini kovuroh kat komai
houlu,

en avong onen avu onomai
keil mai rokol kosa, komai
memules memum romaltei.

Mervinvintei kovoutut moulien
onomai.

6 Komai vasi mermutotei en metom.

✧ 59:16: Mat 9:36 ✧ 59:17: Efes 6:14,17; 1Tes 5:8 ✧ 59:20: Rom 11:26 ✧ 61:1: Mat 11:5;
Luk 4:18-19; 7:22 ✧ 61:2: Mat 5:4 ✧ 64:4: 1Kor 2:9

Anatin, avaseini mesak visi
 mevoumon sakien keil koa
 memundemi mevit mal,
 en metom, sakien keil enek ati-
 saso vilehil.
 Ven tisaen keil onomai, moulien
 onomai suval ouai koa male-
 les ka merangle,
 ka vuol navong eang muh
 rasilini vaha.
⁷ Tovuol en komai vahis minuk.
 Meatin tovuol emun en vati
 vailea keik.
 Ven tisaen keil onomai, keik koling
 suainuk ran komai
 ka komaen komai mekan heite
 ten tisaen keil onomai.
⁸ Ka keik, Iahova, kovi Tata onomai.
 En hem, komai mesuval tanhili
 koa keik komumoni mai vi
 pot.
 Anatin, komai mevi heite ten
 umen onom.
⁹ Sakini, konavul kattei komai li.
 O Iahova li, konandemtei mun
 usil tisaen keil onomai.
 Kitie lat enmahisien onom min ko-
 mai li
 veni mevi meatin keil onom.”

Seremaea

Iahova vise Seremaea mai vi provet onen

Seremaea 1:1-10,17-19; 17:5-10; 20:5

¹ Selusien keil koa mul en tus koanek, inau, provet Seremaea, namutisi. Navi natin Hilkia koa vi pris tai koa mul en taon ten out Anatot koa mul en atan onen koakeil akistal en mari vatiamal onen Bensamin. ² Navong asuv houlu Sosaea, ✱ natin Amon, losil kat meatin keil ten out Sudah sua teindan etel (13), Iahova selus rohtoh minau. ³ Ka Ahi selus minau en sua vasi keil koa Sehoiakim, natin Sosaea, vi asuv houlu ka losil kat me-Sudah keil. Anatin, Iahova mul selus minau rokol avong koa asuv houlu Sedekaea, natin Sosaea losil kat me-Sudah keil sua teindan tai (11). En avati koa vi elim en sua koanek, me-Babilon keil umai amu lin me-Sudah keil. Avuli kat keil ka alah vasi keil uva en kantri one ten out Babilon. ✱

⁴ En avong enek, Iahova mai selus minau vit,

⁵ "Seremaea, mulamu en avong koa namumonuk en vangen mama onom, nakileak tuai.

Anatin, mulamu en avong avasuk, nalei kanuk tuai.

Nalei kanuk kovamai kovahi provet onak kovaha ven meatin keil ten kantri sav keil."

⁶ Ka navit kesi mini navit, "¡O Iahova ten Keihoen! Inau narkilea revitei sakien keil ten selusien veni navi meatin hau enges."

⁷ Ka Iahova viteni minau vit, "Konaselustei konahit keik kovi meatin hau enges. Kiha ven meatin vasi koa nasilak kovaha ven keil, ka kiha kisan selusien vasi keil koa nameng katuk keke kovahiteni.

⁸ Konametauntei keil veni, Inau, naro venum ka niting koek. Inau, Iahova, nasan selusien vasi keilek."

⁹ Evus, Iahova mutelan hen ka rokol ongok ka viteni vit,

"Kosa naling selusien keil onak mul en ongom.

¹⁰ ?Kolonge? Kosa nalei kanuk kovakur keihoen

keke kovahit mesein asa koa hekistal min meatin keil ka en kantri keil emun.

Munak kihiteni minau makulat asuv houlu tai ten kantri tai ka mou lin meatin keil onen,

inau numoni.

Munak kihiteni minau mou rasilin out tai ka maling meatin sav keil avalosil kati,

inau numoni.

Ka munak kihiteni mahati lat kantri tai ka maluh ris ah keil teni, kei mun, numoni.

¹⁷ "¡Seremaea, mea, kisak meseinuk ka kiha! Kiha kilomal ka kihitehiten tounah vasi koa nameng katuk kovahiteni. Kosa, konametautei kovaselus en meten meatin keil. Veni munak kil kimetau, asa koa inau numoni heha katuk hesakinuk kimetau hemarite mok en mete. ¹⁸⁻¹⁹ Seremaea, kitaengon revi enau. Meatin vasi keil ten kantri koanek ivae heha katuk: asuv houlu keil ten out Sudah, hetetamen keil one, pris keil one, ka me-Sudah vasi keil emun. Ka keil isakras avahitan enuk veni inau niting koek. Kosa nasan keihoen minuk kovamai kovasuval vieh takeih tai koa karahit koe taon tai. Anatin, keik kimai kisuval pos tai ten usi eim koa keih koa amumoni en aean, veni inau, Iahova, naro vesesal venum ka namese moutut moulien onom."

6

¹³ "Meatin vasi keil, koakeil avi hetetamen umai arokol koakeil avi havipi, keil vasi avi metenan ka akur mani en sise koa romaltei. Avaseini keil avi pris vuo provet keil, keil amules aluvos meatin keil keke avalah mani one. ¹⁴ Kosa, tounah keil houlu amul apurun meatin keil onak, ka avat keil amum heisav enges. Hetetamen keil enek amul aviteni min meatin keil avit, 'Tomat onen Ahi hel ven kami.' Ka kosa, tomat tovuol varei." ✱

✱ 1:2: 2Ki 21:1-23:4

✱ 1:3: 2Kron 36:14-23

✱ 6:14: Esek 13:10

17

- ⁵ Koanek selusien onen Iahova koa ka en provet Seremaea vit,
 “Mahien hel en koakeil envatien one romultei enau ka koakeil aviles ranau.
 Keil aling desien one en keihoen onen meatin enges.
- ⁶ Keil asuval holeai keil koa amoul en out volvol,
 keil asakras avales tahosien en moulien one.
 Moulien one hehi heite hon hesuval out tames,
 ka hesuval out koa sol purun atan teni keke tounah tovuol vamoul ien.
- ⁷ “Ka koakeil aling desien one mul enau,
 inau nitokol kat keil.
- ⁸ Keil isuval vatiai keil koa aluhi mul en vali oaisal,[☆]
 koa lite keil amoul arokol oai.
 Avaseini mahien keil umai hesuval meteiai ritin keih,
 keil asakras avametau veni iles tahosien hesuval vatiai koa oute keil memeasen lises.
 Avaseini ous romustei,
 keil amules arekao.
- ⁹ “Tin meatin keil vilehilu, lises mul liluvos.
 Meatin tovuol vailea vasi en tisaen keil koa mul suai eni.
- ¹⁰ Ka inau, Iahova, nalei kilea en rendemien onen meatin keil,[☆]
 ka nalei revi tounah koa mul en tine.
 Sakini, nisa kesi min keil housil saken keil koa amumoni,
 ka nisan heite ten umen one min keil.

20

- ⁵ “En avong keil koa amul umai, vativieh keil onami imai ivae heha kat taon onami ten out Serusalem. Ka keil ilah mani ka tounah vasi onami koa tahos imok koa amumoni en gol, silva ka more ahat keil hehi one. Anatin, keil ilah tounah sav vasi koa tetahos emun koa asuv houlu keil ten out Sudah aling ruaini mul, ka ilahi heha ris en kantri one ten out Babilon.”

*Seremaea selus kutut usil umen koa Ahi sani mini**Seremaea 20:7-13*

- ⁷ Evus, provet Seremaea vis Ahi vit,
 “O Iahova, keik koluvos inau ka inau nakur anatin eni.
 Ral min keihoen onom, kokeih kat nau,
 ka komulinau.
 !Ven selusien koa kosani minau, meatin vasi keil amul akare-nau!
 !Lises amul aviteai enau!
- ⁸ Ka navong vasi namang vas ongok maselus,
 keik kosakinau naviso va kat meatin keil ka namakul kat keil navit,
 ‘!Vaeen keil imai ka u lin tounah vasi onami!’
 O Iahova, meatin keil amunge kat-nau ka avit usil nau
 veni namul navitehiten selusien onom.
- ⁹ Ka munak naviteni en rendemien onak navit,
 ‘Nirselustei usil Ahi ka nirvit meseintei mun selusien onen en Isen,’
 selusien onom mai suval ahang koa mukan purun tinok.
 Nasak visi mahuli kat selusien onom,
 ka nasakras varei.
- ¹⁰ Nalong meatin keil aselus lelau va kat nau avit,
 ‘Meatin ekek vi uti metauen varei.
 !Rovaha rovahit lat kei min avat orer keil!’
 More tuak vasi keil e vat nau mamot en selusien onak
 ka arosinau keke avasak luvos nau.
 Keil amul avit, ‘Munak rokilea rovasak luvosi,
 ir rehut kati ka rehouasi vasa kes mahien koa selusien onen mumoni vakat ir.’
- ¹¹ Ka keik, Iahova, komul koring koe nau suval meatin tavaeen tai koa aven keih.
 Sakini, koakeil asak visi avapurunau, keil imot.
 Keil isak visi mok ihit avouas nau, ka keil isakras.

[☆] 17:8: Sam 1:3 [☆] 17:10: Sam 62:12; Rev 2:23

Keil imemou vareis
 veni keil asakras avoumon etai
 tounah vaha kat inau.
 Memouen one, meatin sav keil
 asakras e vavobongeni en
 avong etai.
 12 O Iahova, asuv houlu ten out
 nesa, keik kolei revi usite
 onen koakeil amal en metom,
 ka kokilea asa koa mul en tine
 ka rendemien one.
 Sakini, ek vati malesuk kovasa
 kes mahien min vativieh keil
 onak,
 veni naling usite onak mul en
 hem.

13 “!Sakini, mihesau min Iahova!
 !Anatin, mihehati lat Isen!
 Veni kei mul mutut koakeil meatin
 sav keil amul apurun keil,
 ka mul lah lat keil ran hen
 koakeil atisa.”

23

*Iahova vat kati keke heling ris
 meatin keil onen ito en atan kati one
 Seremaea 23:1-6; 29:1,10-12;
 31:3,31-34*

¹ Iahova selus min meatin keil ka
 en provet Seremaea vit, “!Hetisa
 mok min avat keil onen me-Isrel keil
 koa amul asak purun meatin keil
 onak! Keil asuval meatin tisa keil
 koa arlosil kat revitei sipsip keil ose
 ka amaen keil aretasil.”

² Ven sakien one, koanek vi
 selusien onen Iahova, Ahi onen me-
 Isrel keil, va min avat keil koa ling
 keil avalosil kat revi meatin keil
 onen. Kei mul viteni vit, “!Kami
 mirlosil kat revitei meatin keil onak!
 Milikat rasilin keil avaha. Sakini,
 nisan mahien min kami ven tounah
 tisa keil koa mimumoni. ³ Hevus,
 inau nilah ruain vangi meatin keil
 onak imai ris ran kantri savsav keil
 koa namaen keil aratasil uva aro
 ien. Anatin, nilah ris keil imai ito
 en atan kati one ka ikur titiali keil
 imai ihi houlu eris. ⁴ En avong enek,
 inau nilei kan avat keil koa imai
 ilosil kat revi keil. Keil isuval meatin
 keil koa alosil kat revi sipsip ose
 keil ka umon keil irmetautei mun

ka irmundemkotei. Tovuol en keil
 hevuol.”

⁵ Iahova selus eris vit, “Avong tai
 mul mai keke nihati lat asuv houlu
 tai koa sakien onen mal revi ran
 vatiamal onen Deved. Kei helosil
 kat meatin keil hetahos ka helei revi
 usite one housil meteisauen onen.
 Min koakeil amum tisa, kei hesan
 mahien min keil, ka min koakeil
 amum tahos, hesan tahosien min
 keil. ⁶ Navong kei vi asuv houlu, me-
 Sudah keil ito en tahosien, ka me-
 Isrel keil ito en tomat. Keil ihise en
 ‘Iahova-sidkenu’ koa aneite teni vi
 ‘Iahova vi maluen orer.’ ”

29

¹ Koanek selusien koa provet Sere-
 maea, koa mul en out Serusalem,
 mutisi ka sani min elda keil, pris
 keil, provet keil, ka me-Isrel vasi keil
 emun koa asuv houlu Nebukanesa
 lah lat keil ran out Serusalem keke
 aval en hen en out Babilon. ☆

¹⁰ Provet Seremaea mutisi vit,
 “Koanek selusien onen Iahova koa
 vit, ‘Kami miheto en hen me-Babilon
 keil hetokol sua hanumau etel ka
 halualim emun (70). Hevus, niha ris
 niles kami ka num housil hatkatien
 koa namumoni ral min kami keke
 malah ris kami mivamai en atan
 ekek. ¹¹ Anatin eli, inau, Iahova,
 namundem kati keih asa koa naling
 kati keke vakistal en kami. Naling
 kati keke kami miheles tahosien ka
 hervitei mahien. Anatin, tounah
 keil tetahos koa naling kati hemai
 hekistal en moulien onami, mihen-
 dem usili hetal min sien veni mikilea
 hemai hehi anatin. ¹² En avong
 enek, navong kami mihehise nau ka
 mihehis minau, inau nilong hisien
 onami. ¹³ Anatin, navong mihelekat
 nau hetal min tinomi vasi, mihe-
 hotinau. ¹⁴ Anatin, nimaen kami
 mihehotinau, ka inau, Iahova, nisan
 ris asa koa vuol ran kami. Nikur
 ris kami mihemai ran kantri keil ka
 out vasi koa nalikat kami miva miro
 ien. Hevus, nikur ris kami miheha
 miheto en atan koa nasila lat kami
 rani. Inau, Iahova, nasan selusien
 vasi keilek.’ ”

☆ 29:1: 2Kron 36:14-21

31

³ Mulamu, Iahova kistal min ir ka viteni vit,

“Inau, ek vat kami ral envatien koa keite teni tovuol.

Ral min tahosien koa narie lati min kami, naleh kami mimai vesesal venau.

31 “Sakini, inau, Iahova, naviteni keke avong tai mul mai

keke numon hatkatien hau takeih hetal min me-Isrel keil ka hetal min me-Sudah keil emun.✧

32 Hatkatien hau koanek hersuvaltei hatkatien matu

koa namumoni ral min avu one keil telamu

en avong koa navuli kat he

ka namulamun keil alokovein kantri ten out Isip.

Inau nalei kat revu keil suval meatin tai mul lei kat revu ahin onen.

Ka avaseini, keil arali koteh hatkatien takeih koa amumoni ral minau.

33 Hatkatien hau koa numoni hetal min me-Isrel keil en avong enek hemukok:

Inau, Iahova, niling mengkatien onak keil il en rendemien one,

ka nitis kati hel en tine.✧

Inau nihi Ahi one,

ka keil ihi meatin keil onak.

34 Hesakini, keil irviseintei mun tue

keil availea en Iahova veni keil vasi ilea enau,✧

koakeil avi havipi heha hetokol koakeil amarite.

Anatin, keil ilea enau veni nirleletei mun hetisa en keil

ven tounah keil one koa romal-tei amumoni.

Anatin, nirmundem usiltei mun tisaen keil one

koa va kat keil.

Inau, Iahova, nasan selusien vasi keilek.”

Rangisien

Me-Isrel keil aling desien one en Iahova navong aro en kantri ten out Babilon

Rangisien 1:8; 2:17; 3:19-26

⁸ Ir, meatin keil ten out Serusalem, tisaen orer houlu ramat, ka amul amumon ir rovilehilo en meten Iahova. Koakeil avouhou min ir mulamu, kosa, keil alei sesein ir, veni tisaen keil orer mai en mesaiuai suval ir rokaka hon. Sakini, romis ka rokav koe nar veni romemou.

2

¹⁷ Tounah keil koa Iahova vat kati vit houmoni min ir, kei mum vasi. Kei mu rasilin ir ka tounah keil orer suval koa sel kat ir eni mulamu. Kei rorie lattei mun enmahisien min ir. Kei mumon vativieh keil orer asi keil veni maen keil amu lin ir en vaeen.

3

¹⁹ Ka navong namundem usil tounah keil koa purunau kosa, ka mukave tounah onak tovuol suval meatin tai koa out kati onen tovuol, kun en moulien onak suval oai ten measen koa kun. ²⁰ Rendemien keil ekek mul en moulien onak lises, ka tinok mul mis veni. ²¹ Ka avaseini, navong narendem saken onen Iahova, mumonau namundem usil asa koa hemai hetal sien. ²² Nakilea keke envatien onen hel lisenges, ka sakras vavus. Ka enmahisien onen emun, keite teni hetovuol. ²³ Keilu luvi heite hau en visokon vasi.

Hatkatien keil onen, kei mum vasi.

²⁴ Avaseini tounah onak tovuol, demkatien onak keih en Iahova koa tahos imok mulin tounah keil vasi ten out netan. Sakini, naling desien onak en kei enges.

²⁵ Iahova mumoni tahos min koakeil aling desien one en kei, min koakeil amul amusili.

²⁶ Sakini, tahos keke ir reheto raeng, ka rehetosin avong koa Iahova hemai houtut moulien orer.

Esekiel

2

Ahi vise Esekiel vamai vahi provet tai onen

Esekiel 2:1-5; 33:7-9; 36:16-27

¹ Ahi viteni minau vit, “!Natin Meatin,*[☆] mea kilomal! Ek vati maselus minuk.” ² Ka navong mul selus minau, ninin onen mai sien nau ka rali lat nau namulomal. Evus, naraengoni kei selus eris minau vit, ³ “Natin Meatin, namul nasilak keke kovaha ven me-Isrel keil. Kiha kiles vatkeih keil koa amul aviles eisile ranau. Keil asuval avu one keil telamu, keil vasi amul along seseinau mai rokol kosa ekek. ⁴ Vatie keih ka arvouhoutei minau. Ka avaseini amumon sakien keil ekek, nasilak kovaha keke kovahit mesein asa koa inau, Iahova, Ahi ten keihoen, ek vati mahiteni min keil. ⁵ Anatin keke vatie keih ka e rovattei availea selusien keil onak. Ka avaseini munak keil ilong kat selusien keil onak vuo ilong seseini, ka ek vati enges keke availea keke provet tai onak mai selus min keil.

33

⁷ “Natin Meatin, kosa nalinguk kimai kihi meatin tai taleikokoeien keke kovalei kokoe en me-Isrel keil. Sakini, navong nasan selusien tai minuk, keik kiha kisel kat keil eni. ⁸ Munak nihiteni minuk keke meatin tai hemat ven sakien tatisa keil onen ka keik korvatei kovahit meseini mini, kei sakras vahiles sakien keil onen keke inau moutut moulien onen. Hesakini, hehi anatin keke hemat ven tisaen keil onen, ka en metok, ran hel en hem. ⁹ Ka munak kiha kihit meseini mini, ka kei hervilestei ran tisaen keil onen, anatin keke hemat ven tisaen keil onen, ka keik, kutut sasom en moulien onom.”

36

¹⁶ Iahova vit risi mini vit, ¹⁷ “Natin Meatin, navong me-Isrel keil amul veah en atan kati ose, keil asakin atan ose mai vilehilu en tisaen keil ka sakkalkalien keil one. En metok, sakien keil one romutotei suval ara ten mesaien koa onen mama keil. ¹⁸ Keil aleh vurohien onak va kat keil ven ran meatin keil koa amu vinvini keil en atan koanek, ka veni keil asakin out vi amus ral min nana keil koa aling keil amul ien. ¹⁹ Inau nalei revu usite keil ten umen ka sakien keil one ka nalesi keke armaltei en metok. Sakini, nasila rasilin keil avaha en kantri sav keil. ²⁰ Ka en out vasi koa uva aro ien, keil asakin meatin sav keil avitan en Isok veni koakeil ten kantri keil enek avit, ‘Alah lat me-Isrel keil ekek ran atan kati one veni Iahova, Ahi one, keihoen onen rovinvintei vakur koe keil.’ ²¹ Sakini, namundem usil Isok koa vi votut, veni navong me-Isrel uva en kantri sav keil, sakien tisa one sakin meatin savsav keil alei heisav en Isok.

²² “Sakini, kiha kihiteni min me-Isrel keil kihit, ‘Koanik selusien onen Iahova, Ahi anatin. Asa koa inau numoni, nirmumontei ven kami, me-Isrel keil. Numoni vahati lat ris Isok koa vi votut. Anatin, nihati lat Isok koa kami, me-Isrel keil, mimumoni mai vi amus en meten meatin keil ten kantri vasi keil koa miro ien. ²³ Inau nitie lati min meatin keil vasi ten kantri keil enek keke Isok vi votut. Anatin, Isok koa mimumoni vilehilu en mete, nisakin keil ilei kilea suk keke Isok vina nesa mok. Keil ilea suk isei Iahova koa vi Ahi anatin. Ka en kami, nitie lati min keil keke navi votut. ²⁴ Nilah lat kami ran kantri keil koa mimul ien, ka nilamun kami eris mihemai en atan kati onami. ²⁵ Inau nitah oai koa muto en kami ka hesakin kami miheto ran sakien tatisaso keil onami ka ran sakien tahilehiluen koa mimumoni navong mimul miva netan min nana keil. ²⁶ Inau nisakin rendemien keil onami ka envatien keil onami hemai hehi heite hau. Tinomi koa

* **2:1:** Ahi vise en ‘Natin Meatin’ veni Esekiel vi meatin enges. ☆ **2:1:** Mat 9:6; Mak 2:8 ☆ **36:26:** Esek 11:19-20

keih, inau nihilesi ka nisakini hemai
hemerau.✧ Hemukonek, kami mi-
heilea mivalong kat nau. ²⁷ Niling
Ninin onak hel en kami koa hesakin
kami mihousil revi mengkatien keil
onak ka mihelong kat revi selusien
keil koa nasani tuai min kami.' "

Daniel

Ahi rie lat meatin hau ehat (4) ten out Isrel keke umai amum min asuv houlu ten out Babilon

Daniel 1:1-21; 2:48-49

¹ Navong asuv houlu Sehoiakim losil kat me-Sudah keil sua etel (3), asuv houlu Nebukanesa ten out Babilon mai ka mumon vaeen ral min keil, ka meatin onen keil akarahit koe taon ten out Serusalem.[☆] ² Ka Ahi Asuv maen asuv houlu Sehoiakim ten out Sudah va en hen me-Babilon keil enek. Sakini, meatin tavaeen keil onen asuv houlu Nebukanesa umai alah tounah keil tetahos koa mul en Eim Votut onen Ahi. Akuri ka alingi en out koa aling revi tounah keil tetahos en eim onen ahi one keil en out Babilon.

³ Evus, asuv houlu Nebukanesa meng kat avat toumien en teim sen, koa isen Aspenas, keke vaha valei kan meatin hau keil koa atahos imok en meten koa aka en vatiamal keil onen asuv houlu keil vuo hetetamen keil ten out Isrel.

⁴ Asuv houlu visi keke valei kan meatin hau keil koa nae tahos, ka tounah tovuol vakula ave, avilelau en meteisauen ka ileilien, ka ihi vati meatin keil koa ikur tounah hekalah keke imai ivinvin avoum en mari eim omon asuv houlu. Ka asuv houlu Nebukanesa viteni min avat Aspenas vahisein keil en sakien tahlhulien ka tatisien en selusien Arameak, selusien onen me-Babilon keil. ⁵ Asuv houlu meng kati mun keke helei kat revi keil ka hesan tei anien ka uaeen min keil hesuval asa koa koakeil amul en mari teim sen asuv houlu amul akuri. Ka navong ihisein keil sua etel (3) hevus, keil iha um min asuv houlu.

⁶ En meatin hau keil enek koa alei kan keil, ehat (4) en keil telka en mari vatiamal onen Sudah, iseatel Daniel, Hananaea, Misel, ka Asaraea. ⁷ Avat Aspenas viles iseatel mukok: min Daniel, ling isen vi 'Beltesasar,' min Hananaea, ling

isen vi 'Sadrak,' min Misel, ling isen vi 'Misak,' ka min Asaraea, ling isen vi 'Abednego.'

⁸ Ka Daniel, kei mumon rendemien onen keke aven hetolas en meten Ahi. Sakini, kei vit herkantei anien vuo hermuntei uaeen koa ka en teim omon asuv houlu koa romutotei en meten Ahi. Sakini vis avat Aspenas vakatauni. ⁹ Avaseini keke Ahi sakini avat Aspenas rendem tahos en Daniel ka en mahisi, ¹⁰ viteni min Daniel vit, "Vuo, nasakras eli, veni nametaun asuv houlu onak. Veni kei enges rie lat anien sa koa miheani ka uaeen koa mihemuni. Ka munak helesi keke avem hetisa mok en meatin hau sav keil ekek, kei hou vini nau nimat."

¹¹ Sakini Daniel va selus ral min meatin taleikokoeien koa avat Aspenas rie lati valosil kat kei ral min Hananaea, Misel ka Asaraea. Daniel viteni mini vit, ¹² "Komaitel metpeahik eli keke kovasak vis komaitel avong halualim (10). En avong keil enek, kisan anien hon koa vuseri tovuol ien metheani hetal oai enges methemuni. ¹³ Hevus, kilei vis ave-meitel ral min meatin hau sav keil koa amul akan anien koa asuv houlu meng kati keke avaani. Hevus, kilei visi hemukave." ¹⁴ Sakini, maen keitel telhoum visi hetokol avong halualim (10).

¹⁵ Navong avong halualim (10) muli, meatin taleikokoeien enek lesi keke aveatel keih ka tahos imok mulin koakeil akan anien koa asuv houlu meng kati. ¹⁶ Ven sakien koanek, kei maen keitel keke lises telheanian hon enges hemukonek, ka roantei mun anien ka uaeen koa asuv houlu meng kati min keil.

¹⁷ Ka min keitel, Ahi san ileilien ka meteisauen ten hihiseien keil, tus keil ka selusien keil onen me-Babilon keil. Ka min Daniel, Ahi sakini mun kilea vahit luvat aneite ten leisanien ka matil vovoiien keil.

¹⁸ En keite ten sua etel (3) koa asuv houlu meng kati, Aspenas lah meatin hau vasi keil avamai avalomal en meten asuv houlu Nebukanesa. ¹⁹ Ka navong asuv

☆ 1:1: 2Ki 24:1; 2Kron 36:14-21

houlu sak vis keil vasi en selusien evus, votini keke Daniel, Hananaea, Misel ka Asaraea, keitel teltahos imok mulin teisav keil en hihiseien keil vasi. Sakini, kei rie lat keitel telvamai telvolum mini. ²⁰ Ka en tounah vasi keil koa asuv houlu vis keitel eni, kei votini keke ileilien ka meteisauen oneatel vi halualim (10) nesa mok mulin onen koakeil alei kilea en sise ka onen lingling temat keil koa amul en out vasi koa kei losil kati.

²¹ Ka Daniel mul mum avong taveah va rokol avong koa Saeros mai vi asuv houlu.

2

⁴⁸ Asuv houlu Nebukanesa vati lat Daniel mai vi avat onen hetetamen sav keil onen ka san sanien tetahos houlu mini. Evus, lingi losil kat mari provins ten out Babilon.

⁴⁹ Ka navong Daniel vis asuv houlu keke vamaen losilkatien ten provins ten out Babilon val en hen Sadrak, Misak ka Abednego, asuv houlu maeni. Ka Daniel, kei mules mum min asuv houlu ka mul san sise mini.

3

Tunali Daniel keitel telromottei min nana onen asuv houlu ten out Babilon

Daniel 3:1-30

¹ Avong tai, asuv houlu Nebukanesa meng kat meatin keil onen avoumon mari nana tai. Ka navong alehei avati lati mulomal, mita teni vina nesa rokol hanumau tai ka halualim emun (30 m) ka usi aven rokol usite sav vi mita etel (3 m). Evus, aremal kat nana enek en gol en usite vasi keil, ka avati lati en out tai koa vi aet koa avise en 'Dura' en provins ten out Babilon.

² Evus, asuv houlu sisil en hetetamen vasi keil onen avamai avalei rohtoh en nana onen koa amumoni: minista keil onen, avat ten provins keil, koakeil amum suvaleria sekreteri, koakeil avit lat sise mini, koakeil alei kat mani keil onen, koakeil alei revi usite onen meatin keil, polis keil onen, asuv vasi keil,

ka hetetamen savsav vasi keil emun koa amul en provins enek.

³ Navong meatin vasi keil enek alah ruai keke avoumon tokolkatien ven nana koanek, ⁴ meatin tai koa selus en usite onen asuv houlu mai visohiso keih min meatin keil vit, "Koanek vi mengkatien onen asuv houlu vat min kami vasi, meatin savsav keil koa miselus en selusien savsav keil. ⁵ Navong miraengon amaru, eau, kitar, iukalele, ave, ka tounah sav keil emun amusel, kami vasi mihetengeiril miheha netan min nana koanek koa vi gol koa asuv houlu Nebukanesa lingi mul ekok. ⁶ Ka munak kami koa, mihertengeiriltei ka mihervatei netan min nana enek, hatte tas, ikur kami ka ison kami miheha en mari oven tai koa ahang teni keih ramat."

⁷ Sakini, en hati avong enek koa meatin keil along tounah keil enek amusel, keil vasi aretengeiril ka uva netan min nana koa vi gol koa asuv houlu Nebukanesa vati lati.

⁸ En avong enek, tei en koakeil ten out Babilon umai ven asuv houlu Nebukanesa keke avahiles tin vaha kat me-Isrel keil. ⁹ Sakini, umai aselus mini avit, "O asuv houlu, isom va nesa vis va nesa mok, moulien onom hel lisenges. ¹⁰ Keik, asuv houlu, komeng kati keke navong meatin keil vasi itaengon selien ten tounah keil ekek, koakeil vasi itetengeiril ka iha netan min nana koa vi gol. ¹¹ Ka koviteni mun keke munak keil koa arretengeiriltei ka arvatei netan min nana enek, hatte tas, ikur keil ka ison keil iha en mari oven tai koa ahang teni keih ramat. ¹² Ka tei en me-Isrel keil koa iseatel Sadrak, Misak ka Abednego, koa keik koling keitel tellosil kat provins ten out Babilon arlong kattei. Keitel varei tellong sesein mengkatien keil onom. Telrovatei netan min ahi onom keil ka telroretengeiriltei min nana koa keik kovati lati."

¹³ Navong asuv houlu longe mukok, tin vepeng houlu ka meng kat meatin keil onen avalamun keitel telvamai telvalomal en meten.

14 Navong telmai, selus min keitel vit, "¡Sadrak, Misek ka Abednego! ?Mukave? ?!Anatin keke kamitel emitel rovattei mitvaha netan min ahi onak keil ka mitroretengeiriltei min nana koa vi gol koa inau navat lati!?" 15 Kosa, navong mitraengon selien ten amaru, eau, kitar, iukalele, ave, ka tounah sav keil emun, kamitel vasi, munak mithetengeiril mitheha netan min nana koa namumoni, hetahos min kamitel. Ka munak mithermumonte, hatte tas, ikur kamitel ka ison kamitel mitheha en mari oven tai koa ahang teni keih ramat. ?

Ka munak umoni hemukonek min kamitel, mitmundemi keke ahi etai kilea voutut moulien onamitel ran hek? !Vuo, sakras!"

16 Evus, Sadrak, Misak ka Abednego telvit kesi mini telvit, "O asuv houlu Nebukanesa, isom va nesa vis va nesa mok. Komeitel metsakras metvahiten etai tounah en usite onomaitel. 17 Munak kison komeitel metheha en ahang ten oven, Ahi onomaitel koa metva netan mini kilea voutut komeitel ka helah lat komeitel ran hem. 18 Ka avaseini munak Ahi onomaitel hermumonte hemukonek, emeitel vati keke keik, asuv houlu, kovailea keke metsakras metvaha netan min ahi onom keil vuo metvatetengeiril min nana koa vi gol koa kovati lati."

19 Navong Nebukanesa long selusien oneatel, tin vepeng houlu mok ka meten vilhili kat Sadrak, Misak ka Abednego. Sakini, kei meng kat meatin keil onen keke ison av hehi houlu tamun heha en oven koanek keke titin teni hekeih hehi oulu (7) muli titin teni koa mulamu. 20 Ka meng kat tei en meatin keil tavaeen onen koa ave keih keke avapar kat keitel ka ison keitel telheha en oven koa ahang mul mukan keih vis keih imok eni.

21 Hatte tas, alah keitel telmai, ka apar kat keitel. Ka telmusin veah en eisin omeatel. Evus, avous keitel keke avaha avason keitel telvaha en ahang. 22 Ka navong meatin tavaeen keil enek ason keitel telva en ahang, titin teni rokol meatin tavaeen

keil enek ka kan vini keil umat, veni mengkatien koa asuv houlu viteni keih imok, ka amumon ahang mukan mariso vis mariso mok. 23 Ka Sadrak, Misak ka Abednego telmot telva en oven koa ahang mul mukan neim eni, ka viau mul kat keitel veah.

24 Ka navong asuv houlu Nebukanesa lele vales keitel, kei mutimanin, mulomal ka vis meatin onen keil vit, "?! Ei mukave!? Namundemi navit mipar kat meatin heite etel (3) enges ka mison keitel telva en ahang."

Ka avit kesi mini avit, "Asuv houlu, anatin, etel (3) enges."

25 Sakini asuv houlu vit, "? Ka vensa nales meatin ehat (4) amul amual luhu en ahang koanek? Nalesi keke viau tovuol en keitel ka ahang rokantei keitel. Ka koa ehat en keitel, nalesi keke aven vihil suval angelo tai."

26 Sakini Nebukanesa mual va vesesal en voiteh ten oven ka vise keil vit, "¡Sadrak, Misak, ka Abednego, meatin keitel onen Ahi anatin, telmea telmai hae!" Sakini, telmea telkistal ran ahang.

27 Ka navong minista keil, avat ten provins keil, koakeil amum suval eria sekreteri, ral min koakeil avit lat sise min asuv houlu ales asa koa kur out, umai vesesal ven keitel. Ka ales keke ahang ropuruntei keitel vare. Anatin, ahang rokantei hileatel, vuo eisin omeatel, ka armustei vi eas ten ahang en keitel.

28 Ka en meten meatin keil enek, asuv houlu viteni vit, "Rehehati lat isen Ahi onen Sadrak, Misek ka Abednego. Veni kei san angelo onen mai kur koe keitel ka mutut moulien oneatel koa telmum mini ka telling desien oneatel eni. Keitel tellong sesein mengkatien onak ka telmae koteh moulien oneatel keke telhervatei netan min ahi sav keil koa arvitei Ahi kati oneatel.

29 "Sakini, nameng kat selusien koanek:

"Munak etai en meatin keil iselus karen Ahi onen Sadrak, Misek ka Abednego, meatin

onak keil itali vahas ave ka u rasilin teim se. Anatin, umoni hemukonek min keil, avaseini aka en vang'i meatin sa vuo aselus en selusien sa. Veni ahi sav tovuol koa kilea voutut moulien onen meatin keil onen vamukonek."

³⁰ Evus, asuv houlu vati lat ris Sadrak, Misesek ka Abednego telvama telvakur umen koa hetetamen imok valin koa telkuri mulamu en provins ten out Babilon.

4

Ahi rie lat keihoen onen min asuv houlu Nebukanesa ten out Babilon Daniel 4:1-8,19-37

¹ Asuv houlu Nebukanesa san tisien koanek va min meatin savsav keil onen koa aselus en selusien savsav keil koa amul en kantri vasi keil koa kei losil kati. Tisien enek vit:

Amas ka tomat hel en kami.

² Mihetaengon asa koa ek vati mahiteni usil merikel keil ka tounah sav keil koa amariso koa Ahi ten Keihoen rie lati minau.

³ Merikel keil koa Ahi rie lati minau tahos imok.

Kei rie lat keihoen onen kistal en mari sakien keil koa mul mumoni.

Losilkatien onen sakras vavus, ka keihoen hel en hen lisenges.

⁴ Mulamu, inau, Nebukanesa, naro en mari teim sak. Nalonge tahos vis tahos imok, ka nales tahosien lises en moulien onak. ⁵ Evus, en vongien tai, nales matil vovoien tai koa sakinau nametau houlu. Anatin, nales matil vovoien koa sakinau namaleilei houlu.

⁶ Sakini, navise ruain hetetamen keil vasi onak ten out Babilon avama avahit kilea aneite ten matil vovoien onak minau. ⁷ Navong koakeil alei kilea en sise, eimas keil, lingling temat keil, ka koakeil alei kilea asa hekur out ka en hitu keil umai venau, navit lat matil vovoien onak min keil. Ka keil asakras avahit luvat aneite teni minau. ⁸ Ka koa vi ekor en meatin

keil enek mai venau, isen Daniel (koa avise mun en Beltesasar koa suval isen ahi onak). Meatin koanek, ninin onen ahi koa vi votut vilelau eni. Sakini, navit lat matil vovoien onak mini.

¹⁹ Ka navong Daniel Beltesasar long usili ka rendem kilea aneite teni, en von ka sakras vaselus veni rendemien onen muasi. Sakini naviteni mini navit, "Beltesasar, konamaentei matil vovoien onak ka aneite teni noumonuk konametau."

Sakini Beltesasar viteni minau vit, "O asuv houlu, isom va nesa vis va nesa mok. Ek vati mok keke matil vovoien koanek ka aneite teni hemai hehi anatin en vativieh keil onom, ka hervitei keik. ²⁰ Vatai koa kolesi en matil vovoien onom, aneite teni mul. Kei moul mai mariso ka keih. Kei taveah vina rokol teilang ka meatin vasi keil ten out netan akilea avalesi. ²¹ Oute keil tahos vis tahos imok, ka heite teni vinvin vahengan tounah vasi keil ten out netan. Nimal teni vi out tasehien onen tirendan keil ka aman keil keke umai amumon anu ome en angoite keil. ²² O asuv houlu, keik varei, kovi vatai enek. Keik komai kovi mari hetamen ka keihoen onom marite. Anatin, keihoen onom va nesa ka losilkatien onom va rokol usite vasi keil ten out netan.

²³ "Avong komul semau koles matil vovoien koanek, angelo tai ka en out nesa mita en out netan ka viteni vit, "Ta lat vatai koanek vaha netan ka kita vuol eni. Ka kiling vatte ka lite keil teni heles en atan. Hevus, kitoh kati hekeih en stirap keil koa avi aean ka brons. Evus, kilingi heles en mesaiuai, out koa oumunai mul moul ien. Vatai enek vi tatavolien tai usil meatin tai. Kei heha heto hetal min tirendan keil ka tilep hekasi sua hehi oulu (7)."

²⁴ "O asuv houlu koa isom vina nesa vis vina nesa mok, aneite ten matil vovoien koa Ahi ten Keihoen meng kati minuk hekistal hemukok: ²⁵ meatin keil ilikatuk

kiha kilokovein out koa komul ien ekek kiha kito hetal min tirendan keil ten eivorohus. Sua oulu (7), keik kian oumunai hesuval buluk, kimatil en mesaiuai ka tilep hekasuk. Keik kito hemukonek hetokol avong kimai kindem kilea suk keke losilkatien ten kantri vasi keil ten out netan mul enges en hen Ahi ten Keihoen. Ka kei kilea hesani min meatin sa koa kei en vati vasani mini.

²⁶ “Navong angelo meng kati keke aling vatte ka lite keil amules en atan, koakeilu enek, aneite teni mul. Losilkatien ten kantri onom, hemai ris venuk en avong koa kindem kilea suk keke losilkatien ten kantri vasi keil ten out netan mul enges en hen Ahi ten out nesa. ²⁷ Sakini, asuv houlu, tahos imok munak keik kusil kat rendemien onak eli. Kihiles ran tisaen keil onom ka kumon sakien keil koa mal. Kilokovein sakkalkalien keil onom ka kilei kat revi koakeil meatin sav keil amul apurun keil. Munak kumon sakien keil koa hemukonek, vahesa Ahi hesan veah tahosien en moulien onom.”

²⁸ Ka tounah vasi keil enek kistal mai vi anatin enau, koa navi asuv houlu Nebukanesa. ²⁹ Avati teindan elu (12) mai muli, ka inau naros teim en out Babilon. Ka en avong tai, namul namual rahit teim sak, nesa en out tai koa vi aet. ³⁰ Ka navong nales mari taon onak ten out Babilon, inau naselus sasok enges navit, “Ei ... telmali. Nalesi keke taon onak tahos vis tahos imok. Ral min keihoen onak enges namumoni mai vi vuluk kati vatie lati keke inau navi hetetamen imok ka keihoen onak vina nesa vis vina nesa mok.”

³¹ Navong namules veah naselus, rea tai ka en out nesa ka selus minau vit, “! Asuv houlu Nebukanesa, kitaengonau! Koanek vi asa koa Ahi meng kati keke vakistal en moulien onom. Losilkatien koa mul en hem, Ahi kulati tuai ranuk. ³² En hati avong enesek, meatin keil ilikatuk kilokovein out koa koro ien, ka

kiha kito nges hetal min tirendan keil en mesaiuai. Sua hehi oulu (7), kian oumunai hesuval buluk keil enges. Keik kitos hemukonek hetokol avong koa keik kindem kilea suk keke losilkatien ten kantri vasi keil ten out netan mul enges en hen Ahi ten Keihoen, ka kei kilea vasani min meatin sa koa kei en vati vasani mini.”

³³ Hatte tas, selusien keil enek mai kistal vi anatin enau, koa navi asuv houlu Nebukanesa. Meatin keil alikat nau nalokovein keil ka nuva naro sasok enges. Nakan oumunai suval buluk ka tilep kas avek. Hiluk moul tetaveah suval asupoten tomeahos, ka uti hek moul tetaveah suval uti alen veivakum enges.

³⁴ Navong sua oulu (7) mai muli, inau, asuv houlu Nebukanesa, naseipat vina en teilang ka rendemien onak mai ris tahos. Evus, navati lat isen Ahi ten Keihoen ka navouhou mini veni kei vi hetetamen imok ka mul lisenges, ka navit,

“Losilkatien onen Ahi ten Keihoen sakras vavus en avong etai.

Keihoen mules en hen lisenges.

³⁵ En lesien onen, meatin keil ten out netan avi heisav enges, ka kei mum musil rendemien onen ral min angelo keil ten out nesa ka meatin keil ten out netan.

Meatin tovuol vating koe asa koa kei en vati voumoni, vuo vahisi vahit, ‘?Vensa komumoni mukonek?’ ”

³⁶ Navong naviteni mukonek, rendemien onak maluv mai ris tahos. Evus, hetetamen keil onak alei katnau ka akur revi nau. Keil avouhou minau mulin koa amumoni mulamu, ka asan ris losilkatien ten kantri onak mai ris en hek.

³⁷ Sakini, kosa, inau, asuv houlu Nebukanesa, namul nasan masmasien ka houhouen min Ahi koa vi Asuv Houlu ten out nesa ka navati lat Isen. Tounah vasi koa kei mumoni mal revi, ka kei kilea

voumon rendemien onen koakeil avut keil vaha netan.

Nebukanesa losil kat meatin keil onen sua vahis emun. Evus, mat, ka asuv houlu sav keil umai akur vulin, tai evus, tamun. Ka sua hanumau tai ka elim emun (25) mai mulin matien onen, ka asuv houlu tamun mai losil kat me-Babilon keil, isen Belsesar.

5

*Ahi mutis selkatien tai va min asuv houlu Belsesar
Daniel 5:1-9,13-31*

¹ En avong tai, asuv houlu hau tai koa isen Belsesar, kei mumon mari ale tai ka sisil en avat keil taosen tai (1000) onen me-Babilon keil keke avamai. Ka navong umai alah ruai, asuv houlu enek mul munmun ral min keil. ² Navong amul amunmun, uan muas asuv houlu Belsesar ka meng kat tei en meatin keil onen keke avaha avalah vanikin ka pesin keil koa amumoni en gol ka silva, veni en vati vamunmun en kap keil enek vatal min avat keil, ahin kati keil onen, ka ahin savsav keil onen. Tounah tetahos keil enek, tata onen koa vi asuv houlu Nebukanesa lah lati ran Eim Votut onen Ahi en out Serusalem. ³ Rovitei tuetin, alah vanikin ka pesin koa amumoni en gol ka silva umai. Ka keil vasi amunmun eni. ⁴ Ka navong amules veah amunmun, asan masmasien va min ahi keil one koa avi nana enges koa amumoni en gol, silva, brons, aean, ahat ka ai.

⁵ Hatte tas, hen meatin tai mai kistal ka mutis selusien tai luhu en vali eim omon asuv houlu. Navong ahe enek mul mutis, asuv houlu Belsesar les vareini veni out enek muto ka laet mul ritin eni. ⁶ Ka navong lesi, kei metau houlu, aven mai memerau ka alen maleilei. ⁷ Sakini, vise kekerat meatin tai onen vaha valah koakeil alei kilea en sise, eimas keil, koakeil alei kilea asa hekur out ka en hitu, ka lingling temat keil emun umai veni.

Navong meatin keil enek umai veni, asuv houlu viteni min keil vit, "Munak etai en kami kilea vahuli

revi tisien ekek ka vahit luvat aneite teni minau, inau nisin en kei en mormore eisin tai hesuval koa asuv houlu keil enges amul amusin eni. Hevus, nuani en sen ten houhouen tai koa vi gol en hiren. Hevus, numoni hemai hehi hetetamen imok helin meatin savsav keil vasi en kantri onak. Inau nges komal mama onak melhehi houlu melhelin kei." ⁸ Ka navong keil umai ales tisien enek, asakras avahuli vuo avahit luvat aneite ten selusien teni. ⁹ Navong asuv houlu Belsesar raengoni, kei metau houlu ka aven mai memerau. Ka avat keil onen emun areingeingeni umon sa.

¹³ Evus, amulamun Daniel mai ven asuv houlu Belsesar. Ka asuv houlu viteni mini vit, "Anatin keke keik kovi Daniel, koa tata onak, Nebukanesa, kulatuk ran kantri ten out Sudah keke komai koro en out ekok?" ¹⁴ Naraengoni keke ninin onen ahi savsav keil asienuk ka ileilien ka meteisauen mul enuk ka kolei kilea en sise ten tounah vasi. ¹⁵ Meatin keil enek, koakeil avi meteisau ka koakeil emun avi lingling temat, inau nasisil en keil umai avuli tisien ekek, ka keil asakras avahit luvat aneite teni minau. ¹⁶ Ka nalonge keke keik kokilea kovahit luvat aneite ten tounah keil koa aro suai ka kovahit kilea tounah koa keih. Munak keik kihuli tisien enek ka kihit luvat aneite teni minau, nisin en keik en mormore eisin tai hesuval koa asuv houlu keil enges amul amusin eni. Hevus, nuanuk en sen ten houhouen tai en hirem koa vi gol. Hevus, numonuk kimai kihi hetetamen imok helin meatin savsav keil vasi en kantri onak. Inau nges komal mama onak melhehi houlu melhelin kei."

¹⁷ Sakini, Daniel vit kesi mini vit, "Asuv houlu onak, kihuli kat sanien keil enek hehi onom, vuo kisani min etai meatin sav. Ka avaseini, inau nihuli tisien koanek minuk ka nihit luvat aneite teni minuk.

¹⁸ "O asuv houlu kitaengon revi, Ahi Asuv ten out nesa mumon tata onom, Nebukanesa, mai vi asuv houlu tai koa vi hetetamen imok

ka san houhouen ka keihoen mini.
¹⁹ Ka ven keihoen koa Ahi sani mini, meatin keil vasi ten out netan koa aka en kantri vasi keil, vati meatin savsav keil koa aselus en selusien vasi keil, keil vasi ametauni ka amaleilei en meten. Navong tata onom vit vou vini meatin tai vamat, muasi varei. Ka navong vit vamaen meatin vamoul, maenis moul. Kei san houhouen min koakeil en vati vahouhou min keil, ka koakeil en vat keil avamemou, kei mumonis.

²⁰ “Ka veni kei vati lat kei sasen enges en rendemien onen ka mum tisa min meatin sav keil veni kei mul vuvuti, Ahi so lati ran vulin ten keihoen onen ka kulat isen ten houhouen rani. ²¹ Alikati va lokovein meatin keil, ka rendemien onen mai suval tirendan tai enges. Kei va ro ral min dongki rendan keil, ka kan oumunai suval buluk tai. Kei matil en mesaiuai ka tilep kasi. Ros mukonek rokol avong koa rendem kilea suk keke Ahi ten Keihoen enges mul losil kat tounah vasi en out netan ka kilea vatie lat meatin sa koa kei en vati vasan losilkatien teni mini.

²² “Ka keik, o Belsesar, koa kovi natnali, avaseini kokilea revu en tounah keil enek, kormumonte ren demien onom vaha netan. ²³ Keik kovati lat sasom enuk enges kovit kovahi nesa mok valin Ahi ten out nesa. Keik kolah vanikin ka pesin keil koa alahi ran Eim Votut onen Ahi keke kami vasi mimunmun eni: keik, avat onom keil, ahin kati keil onom, ral min ahin savsav keil onom emun. Ka navong mimu moni mukonek, misan masmasien vat min ahi keil onami koa avi nana keil enges koa amumoni en gol, silva, brons, aean, ahat ka ai. Ahi keil enek avi ahi kuren keil enges koa asakras avalele, asakras avalonglong, ka asakras availea etai tounah. Ka keik, korvouhoutei min Ahi koa moulien ka ualien onom mules en hen.

²⁴ “Veni komumoni mukonek, Ahi san hen meatin enek vamai vatis

selusien enek. ²⁵ Tisien koanek, selusien teni mukok:

*MENE, MENE, TEKEL, PERES**

²⁶ “Ka aneite teni mukok:

MENE – aneite teni vi ‘hulien.’ Ahi vuli lat avong keil ten losilkatien onom, ka sakini mai rokol keite teni.

²⁷ *TEKEL* – aneite teni vi ‘sikel.’ Kei sikel enuk ka votini keke korvinvinte en meten.

²⁸ *PERES* – aneite teni vi ‘riti vasi.’ Ahi riti vas losilkatien onom ka sani suk min me-Mid keil ka me-Persia keil.”

²⁹ Navong Daniel selus evus, asuv houlu Belsesar meng kat meatin toumien keil onen umai. Keil amusin en Daniel en mormore eisin tai suval koa asuv houlu keil enges amul amusin eni. Evus, amuani en sen ten houhouen tai en hiren koa vi gol. Evus, asan longlongien ka vasi out keke Daniel, amumoni mai vi hetetamen imok helin meatin savsav keil vasi en kantri ten out Babilon. Asuv houlu keilu mama onen enges luvi houlu lohlin kei.✧

³⁰ Ka en hati vongien enek, tei en meatin keil umai suai ka amu vini asuv houlu Belsesar ten out Babilon.

³¹ Evus, Derias ten out Mid kur vulin mai losil kat kantri onen. Sua onen Derias vi hanumau etel ka elu mun (62) navong mai vi asuv houlu.

6

Ahi ring koe Daniel en navong mul en vulvul omon laeon keil

Daniel 6:1-28

¹ Navong Derias mai vi asuv houlu, kei rie lat minista keil onen avi handred tai ka hanumau tai emun (120) keke avalosil kat out vasi koa mul en hen. ² Evus, rie lat Daniel ral min meatin elu mun keke avamai avahi avat keitel onen minista keil enek avoum en usite onen asuv houlu Derias ka avalosil kat revu tounah vasi keil onen vasakini varmundemkotei ven etai tounah.

³ Rovitei tuetin, asuv houlu lesi keke umen onen Daniel tahos imok

* **5:25:** Selusien keitel enek avi eis ten hati mani etel. Ka aneite sav keil teni mul. ✧ **5:29:** Sen 41:42

mulin umen onen avat sav keilu ka onen minista sav keil emun veni ninin tetahos mul ien. Sakini, asuv houlu Derias mundemi keke tahos heling Daniel helosil kat tounah vasi koa mul en hen. ⁴ Sakini, avat sav keilu ka minista sav keil emun avi elu kati. Keil asak avahotin tounah koa Daniel voumoni vatisa, ka asakras veni umen vasi keil onen Daniel tahos ka romumon etai tounah vatisa.

⁵ Evus, en avong tai, hetetamen keil enek aviteni min keil eris avit, "Ir rosakras rovahotin etai tounah koa Daniel voumoni vatisa. Ka vahesa rehehotin tounah tai koa rokilea rovahuli kati en usite ten mengkatien keil onen Ahi koa kei mul va netan mini."

⁶ Sakini, uva ales asuv houlu ka aviteni mini avit, "O asuv houlu Derias, isom vina nesa vis vina nesa mok, moulien onom hetaveah.

⁷ Komai vasi koa korie lat komai memum suval hetetamen keil onom, memai en rendemien tas. Memundemi mevit tahos imok munak keik, asuv houlu, kumon mengkatien tai koa vit meatin keil vasi iha netan ka ihis minuk enges avong hanumau tai ka halualim emun (30). Ka munak meatin etai heha netan vuo hehis min ahi sav tai, ison meatin enek heha en vulvul omon laeon keil. ⁸ O asuv houlu, munak kimaeni, mevisuk keke kitis rendemien koanek hemai hehi mengkatien tai ka kitis isom hel ien. Hesakini, musil saken ten mengkatien keil orer ten out Mid ka Persia, meatin hetovuol hehilesi vuo hekulati." ⁹ Sakini asuv houlu Derias maen keil amutis lat mengkatien koanek ka kei ling isen mul ien.

¹⁰ Ka Daniel, avaseini keke kei raengon longlongien usil mengkatien koanek, mules musil saken ten hisien va min Ahi onen. Anatin, en out tai nesa en teim sen, vesesal en windo tai koa mul en usite koa viles va en out Serusalem, kei mul vis ka mul masmas Ahi hatte etel (3) en avong vasi keil, musil saken koa mumoni tuetin tuai. ¹¹ Avong tai, vativieh keil onen Daniel umai akistal veni ka avotini keke Daniel

mul vis min Ahi onen ven kataunien. ¹² Sakini, keil vasi uva ris ven asuv houlu ka avis usil mengkatien onen avit, "O asuv houlu! ?Vi anatin keke keik komutis isom mul en mengkatien tai koa vit meatin keil ihis minuk enges avong hanumau tai ka halualim emun (30)? Ka musil mengkatien onom, meatin koa mul vis min ahi sav tai vuo meatin sav tai en avong keil enek, isoni heha en vulvul omon laeon keil."

Ka asuv houlu vit kesi min keil vit, "Anatin! Mengkatien koanek mul ka asakras avahilesi musil saken ten mengkatien keil onen me-Mid keil ka me-Persia keil."

¹³ Ka keil avit usil Daniel mini avit, "Daniel, koa akulati ran out Sudah, kei mundem maenuk, asuv houlu, ka kei romusil kattei mengkatien onom koa komutis isom mul ien. Kei mules musil saken ten hisien va min ahi onen hatte etel (3) en avong vasi keil."

¹⁴ Navong asuv houlu raengon selusien one, mundemko houlu. Sakini, mul lei kat etai sise vakataun Daniel eni. Mul sak visi va vio ... meteiai munu.

¹⁵ Evus, vativieh keil onen Daniel umai ris ven asuv houlu ka aviteni mini avit, "O asuv houlu, kokilea tuai keke, musil saken ten mengkatien onen me-Mid keil ka me-Persia keil, meatin hetovuol hehiles mengkatien tai koa asuv houlu lingi mul."

¹⁶ Sakini, asuv houlu meng kati keke avalamun Daniel vamai. Evus, asoni vita en vulvul omon laeon keil. Ka asuv houlu viteni min Daniel vit, "Navisi keke Ahi onom, koa kova netan mini lises, hemai houtut moulien onom."

¹⁷ Evus, avous mari ahat tai ka aring koe metareh ten vulvul koanek eni. Evus, aling tanhili pil rahit ahat enek. Ka navong tanhili mul semau mermer, asuv houlu ral min hetetamen sav keil onen amumon metai keil ien ral min ring ten hetetamenien keil one koa ise mul ien. Saken koanek rie lati keke meatin hetovuol hekulat Daniel ran vulvul enek. ¹⁸ Navong asuv houlu muris va teim sen, en rovattei vaanian

ka en rovattei mun meatin sav tai vahati lat rendemien onen. Ka en vongien enek, kei sakras vamatil.

¹⁹ En visokon semau, asuv houlu mea ka kalah va en vulvul omon laeon keil enek. ²⁰ Navong mai vesesal ven vulvul enek, viso ral min demkoen vit, “?Daniel, meatin toumien onen Ahi koa moul, komoul veah? ?Ahi onom koa kuva netan mini lises, keihoen onen vinvin vakur koek ran laeon keil?”

²¹ Ka ren Daniel ka en vulvul enek vit, “O asuv houlu, moulien onom hetaveah. ²² Ahi onak sila angelo tai mai mumon ongon laeon keil katiloh. Sakini, keil arkat vinitei nau veni en lesien onen Ahi, inau namutolas en meten. Ka asuv houlu, inau narmumon etai tounah vatisa minuk.”

²³ Navong asuv houlu raengon ren Daniel, kei si houlu veni ka meng kati keke ileh lati ran vulvul enek. Ka navong aleh lati mah nesa, alesi keke tounah tovuol varei vasut kei veni ling desien onen en Ahi onen.

²⁴ Evus, asuv houlu meng kati keke koakeil vasi aselus tisa va kat Daniel, ihuli kat keil. Ka navong avuli kat keil evus, ason keil ral min ahin keil one ka titae keil emun uva en vulvul omon laeon keil. Ka navong arokoltei mau out netan, laeon keil uvut kat keil ka akat vulvul si.

²⁵ Evus, asuv houlu Derias mutis selusien koanek ka sani min vati meatin savsav keil koa aselus en selusien savsav keil karahit kantri vasi keil ten out netan. Ka tisien onen viteni vit:

“Amas ka tomat hel en moulien onami.

²⁶ “Inau nameng kat meatin keil ten kantri vasi koa namul nalosil kati keke ihouhou min Ahi onen Daniel ka imetauni.

Veni kei vi Ahi koa moul ka mul lises ka lisenges.

Meatin hetovuol hepurun losilkatien onen,

ka kei hehi Asuv Houlu onen meatin vasi keil heha vio ... hervustei.

²⁷ Kei mul kataun meatin keil ka mutut moulien keil one.

Kei mumon merikel keil ka marmari tounah sav keil emun

en out netan ka en teilang emun.

Kei varei mutut moulien onen Daniel ran keihoen onen laeon keil.”

²⁸ Sakini Daniel moul ka les tahosien en avong keil koa Derias vi asuv houlu, ka avong keil emun koa Saeros ten out Persia mai vi asuv houlu.

Siona

Iahova sila provet Siona vaha vassel kat meatin keil ten out Nineva, ka Siona en rovattei vaha Siona 1:1-17

¹ En atan ten out Isrel, provet tai mul ien, isen Siona, natin Amitai. En avong tai, Iahova san selusien tai mini vit, ² “Kikalah kiha en mari taon ten out Nineva, ka kisel kat meatin keil koa aro ekonek. Kihiteni min keil keke sakien keil one vilehilo en metok.”

³ Ka Siona, en rovattei vasan selusien onen Iahova min me-Nineva* keil koa amul en kantri tai en usite va ist. Sakini, viles, va wes en sise sav keke valohosai rani. Siona va rokol pasis en taon ten out Sopa, ka votin sip tai koa amul asak meseini vaha en out Spen, kantri tai koa mul soutin imok en usite va wes. Sakini, vul sise onen ka vut va en sip ral min boskru keil teni. Evus, sip enek muloh vaha en out Spen ral min Siona koa mul lohosai ran Iahova.

⁴ Navong sip enek mul muloh eva, Iahova sakini mari eang tai muhuh keih ka atas emun tisa vis tisa, ka sip koanik vesesal vamahoiahoi.

⁵ Boskru keil ametau houlu, ka retai en keil amis kai va min ahi keil one keke avasan kataunien min keil. Evus, alah lat tounah keil ran valengei sip ka asoni va en atas vasakin sip vamelala.

Avong tounah keil enek mul kur out, Siona mules matil en valengei sip. ⁶ Ka navong vatihos ten sip va neim, kei votin Siona ka viteni mini vit, “!Ei! ?Vensa komul komatil mukok? !Mea ka kihis min ahi onom ven kataunien! Vahesa kei en hemahis ir ka houtut moulien keil orer.”

⁷ Evus, boskru keil alah ruai ka aling revi rendemien keke avaleh eis keke avahotin isei en keil mul lehen an tisa mai kat keil. Ka

navong amumoni, aleh isen Siona. ⁸ Sakini avisi avit, “?Ei, hiteni min komai, komumon sa koa sakini an tisa ekek mai muas ir? ?Umen sa varei komumoni? ?Kantri sa varei koka ien ka meatin onom keil avi meatin sa?”

⁹ Ka Siona vit kesi min keil vit, “Inau navi koan Isrel ka namul nuva netan min Iahova, Ahi ten out nesa koa mumon out netan ka atas emun.” ¹⁰ Siona vit lati min keil keke mul lohosai ran Iahova.

Navong boskru keil alonge mukok, ametau houlu ka avul kati avit, “?Vensa varei komumon tisaen enek?” ¹¹ Ka navong ales keke mari eang koanek muhuh keih imok, avis Siona avit, “?Kihiteni min komai, mehomon sa vasakin mari eang koanek vaha netan?”

¹² Sakini, Siona vit kesi mini keil vit, “Mihou lat inau ka miheson nau niha en atas. En avong koa mihoumoni, atas hemai ris hetahos. Nakilea keke mari eang koanek mul muas kami venau vareit.”

¹³ Ka boskru keil e rovattei avason Siona vaha en atas. Sakini asak visi avahalis en sip enek vaha ut, ka asakras veni tahe keil umai amariso mok ka eang muhuh keih tamun. ¹⁴ Sakini apeah Iahova avit, “O Iahova, mevisuk eli keke konasantei mahien min komai ven matien onen meatin koanik. Anatin, konouastei komai li veni keik, Iahova, komumon tounah keil enek mai kistal musil rendemien onom etin.” ¹⁵ Evus, avou lat Siona ka asoni va en atas. Hatte tas, atas mai tahos eris. ¹⁶ Navong boskru keil enek ales asa koa kur out, keil vasi avouhou min Iahova marite mok. Sakini, keil asan sanien votut keil one mini keke avamasmasi ka retai en keil amumon hatkatien keil one ral mini.

¹⁷ Ka Siona romattei. Iahova san mari mesau tai emai remi ka Siona moul mules en vangen mesau enek avong etel.*

* **1:3:** Nineva vi taon tai onen me-Asiria keil koa avi vativieh ral min me-Isrel keil. * **1:17:** Mat 12:40; Luk 11:29

2

En vangen mesau, Siona vis min Iahova

Siona 2:1-10

¹ Navong Siona mul en vangen mesau enek, vis min Iahova, Ahi onen, vit,

² “O Iahova, navong mahien onak mai mariso, naviso vat minuk eli,

kolong nau ka kokataunau.

Navong namundemi keke nuva en out ten matien, napeahik, ka koraengonau li.

³ Keik kosonau nuva en mesaivuol ka namarindu nuva en huinev ten atas.

Ka en out enek, atas mutaluh koe nau

ka tahe keil areinau.

⁴ Namundemi kosila lat nau maharanuk, ka nirlestei mun Eim Votut onom.

⁵ Atas enek kav koe inau, namarindu navita netan ka lumlum ten atas sar kat vatuk.

⁶ Navita netan va vio ... narokol vatte ten hou keil koa amul en atas,

ka nalonge suval namul en out ten matien ka nito ekonek lises.

Ka keik Iahova, Ahi onak, komai suk kokulat nau ran huinev ten atas mamoul eris.

⁷ O Iahova, navong namundemi keke moulien onak vesesal vavuol, namundem risuk.

Navis vat minuk, ka kolong nau en Eim Votut onom.

⁸ Koakeil uva netan min nana kuren keil, alokoveinuk koa kovi vatte ten tahosien one.

⁹ Ka inau, nisau hehat minuk hetal min masmasien, ka nisan sanien votut tai emun minuk.

Asa koa navit kati keke numoni, num vasi esuk.

O Iahova, keik kos kokilea kovoutut moulien onen meatin keil.”

¹⁰ Navong Siona vis evus, Iahova meng kat mesau enek keke vaha ut. Sakini, va mulu lat Siona vina en veien.

3

Siona long kat Iahova ka va keke vasel kat meatin keil ten out Nineva Siona 3:1-10

¹ Iahova selus eris min Siona vit,

² “Kiha en mari taon ten out Nineva, ka kihit meseini min keil selusien koa nisani minuk.”

³ Sakini Siona long kat Iahova ka va en out Nineva. Taon ten out Nineva marite mok. Munak meatin mul en usite tai ka vit vaha en usite sav tamun, houal avong hetel varei. ⁴ Sakini, Siona va en taon enek ka mual ien avong tas. Evus, navong mul luhu en mari taon enek, kei visohiso va min meatin keil vit, “Avong hanumau elu (40) sesuk keke Ahi hou rasilin mari taon ekek ten out Nineva.”

⁵ Navong meatin keil ten out Nineva alonge mukok, akur anatin en selusien onen Iahova. Sakini avitehiteni min meatin keil vasi, koakeil avi hetetamen vita rokol koakeil avi havivi, keke ihal ran anien ka isin en musi eisin keil vatie lati keke alonge tisa ven tisaen keil one.*

⁶ Navong asuv houlu ten out Nineva kur longlongien usil asa koa Siona viteni, kei mun longe tisa. Sakini mea ran vulin ten keihoen ka kulat more eisin omon. Evus, musin en musi eisin keil ka va rondan en vulimeas. ⁷ Evus, meng kati keke avatis mengkatien tai vaha min me-Nineva keil vasi avousili. Mengkatien enek vit:

“Koanek vi mengkatien onen asuv houlu ka hetetamen keil onen. Meatin keil vasi ka buluk ka sipsip ose keil emun anaan vistei anien ka anamuntei oai.

⁸ Meatin keil ka buluk ka sipsip keil emun isin en musi eisin keil ka ipeah Ahi keke en hemahis keil. Keil ihiles ran huhuen keil one ka sakien tisa sav keil koa amumoni. ⁹ Munak rehoumoni

* 3:5: Mat 12:41; Luk 11:32

hemukonek, vahesa Ahi hersantei mun mahien hemai en ir. Vahesa kei hehiles rendemien onen ka hermu vinitei ir hetal min vurohien takeih onen."

¹⁰ Navong Ahi les asa koa amumoni, ka lesi keke aviles ran sakien tatisa keil one, kei viles rendemien onen ka rosantei mun mahien vasuval koa kei viteni.

4

Siona vuroh kat Iahova veni en mahis vativieh keil onen me-Isrel keil Siona 4:1-11

¹ Navong Siona lesi keke Iahova en mahis meatin keil ten out Nineva, kei longe tisa houlu ka tin katiat.

² Kei vis min Iahova vit, "O Iahova, navong namul veah teim sak, nakilea tuai kumoni hemukonek. Ven sakien enetinek navit malohosai maha en out Spen. Nakilea keke keik kovi vati Ahi koa korie lat envatien ka enmahisien min meatin keil. Keik kovuli kat vurohien keil onom ka korie lat tahosien onom min meatin keil. Lisenges koviles rendemien onom keke korsantei mahien min meatin keil. ✧ ³ !O Iahova, kosa, kikulat moulien onak! !Hetahos imok nimat enges, helin munak nimules namoul!" ✧

⁴ Ka Iahova vit kesi mini vit, "?Korundemi kovit mal keke kovavuroh vamukonek?" Ka Siona rovit kestei ris selusien mini.

⁵ Evus, Siona lokovein taon enek ka va rondan en out ist, out koa kilea vales mari taon ten out Nineva ien. En out enek, mumon titi votevav tai ka rondan en nimal teni veni en vati vales asa koa hemai hekula taon enek.

⁶ Ka Iahova sakini viau tai moulu kalah ka kav koe votevav vasakin out vamandil neli vakataun Siona. Ka navong Siona lesi, kei si houlu veni. ⁷ Out mulan eris, Ahi san vaeng tai mai kan viau enek ka sakini muko ka mat. ⁸ Ka navong meteiai mai nesa, Ahi san eang tai koa muhuh ka en out ist koa mutin imok. Meteiai mukan purun vatin Siona ka aven mai memerau. Sakini

kei en vati vamat ka vit, "!Hetahos imok nimat enges, helin munak niles nimoul!"

⁹ Ka Ahi viteni mini vit, "?Keik korundemi kovit mal keke kovavuroh vamukonek ven viau ekek?"

Ka Siona vit kesi mini vit, "!Anatin! Mal keke nilonge hemukonek. !Tinok vepeng houlu veni! !Ka hetahos imok mamat!"

¹⁰ Sakini Iahova viteni mini vit, "Viau enek moulu vina nesa en vongien tas, ka mat en vongien sav. Keik kormumon etai tounah veni, ka kormumontei vamoul. Ka avaseini, keik em mahisi houlu ka korangisi. ¹¹ ?Mukave? ?!Romaltei keke nitie lat enmahisien onak min meatin keil ten out Nineva!? !Koakeil amoul en taon enek alohlin taosen handred tai ka halualim emun (120,000) koa areingeingen asa koa tahos ka asa koa tisa! Ka buluk ka sipsip keil ose emun avi houlu vis avi houlu mok. Siona, mal keke ek hemahis meatin keil enek."

Maeka

5

*Iahova vat kati keke asuv houlu
tai hekistal en taon ten out Betlehem
koa hemai helosil kat revi me-Isrel
keil*

Maeka 5:1-4

¹ Provet Maeka selus min me-Isrel
keil vit,

“Meatin keil ten out Serusalem, re-
hemai out hetas keke rovaha
rovavae,
veni vativieh keil orer akarahit
koe taon orer.

Keil umai avou purun asuv houlu
onen me-Isrel keil,
umai avouas vatin en ai tai.”

² Ka Iahova vat kati min meatin
keil onen ka en provet Maeka vit,

“Avaseini keke vatiamal onen Betle-
hem Efrat vi havivi mok en
vatiamal sav keil onen me-
Sudah keil

ka nisakin asuv houlu tai hek-
istal ien koa helosil kat revi
me-Isrel keil.*

Anatin, en avong telamu, kei mul
tuai,
ka hemai ris helosil kat me-Isrel
keil.”

³ Ka Iahova heling meatin keil onen
hel en hen vativieh keil one

hetokol avong koa ahin koa mul
long mahien en eisilin hekur
tivava onen koa hehi meahos.

Ka en avong enek, tunali keil imai
ris
ilah ruai hetal min me-Isrel vasi
keil.

⁴ Navong hemai, helosil kat revi
meatin keil onen hetal min
keihoen koa Iahova hesani
mini.

Kei houn en isen Iahova koa
hetetamen imok.

Meatin keil onen ito en tomat,
veni meatin vasi keil ten out
netan ilei kilea keke kei vi
hetetamen imok ka ihouhou
mini.

* 5:2: Mat 2:6; Sion 7:42

Sakaraea

9

*Amaien onen asuv houlu onen me-
Isrel keil*

Sakaraea 9:9-10; 12:10-11; 13:1

⁹ Iahova selus ka en provet
Sakaraea vit,

“!Mihesi kami! !Meatin keil koa
mimul en Hou Saeon, mihesi
kami hemariso!

Anatin, koakeil aro en taon ten
out Serusalem, mihemakul en
sien.

!Milesi! Asuv houlu onami mai
valosil kat kami.

Keihoen mul en hen ka vae
mulin vativieh keil onen tuai.

Ka kur rendemien ten merauen ka
muloh en dongki tai.

Anatin, rondan en titan dongki
tai ka mul mai.✧

¹⁰ Kei hekopahas kat tavaeen keil en
atan ten out Isrel,

ka hos tavaeen keil itovuol
emun en taon ten out
Serusalem.

Hisuput tavaeen keil, kei heta
vulvuli hehi soksokeite.

Asuv houlu onami enek heling
tomat hel en kantri keil.

Hakot ten losilkatien onen hel
en vali Atas Medeterenia en
out not heha hetokol vali Atas
Tahilhili en out saot.

Atan osen, hakot teni hel en vali
Oaisal Upretis en out ist heha
vio ... hetokol keite ten out
netan en out wes.”

12

¹⁰ “En avong enek, inau numon
koakeil aka en vatimal onen Deved
ral min meatin keil vasi ten out
Serusalem, rendemien one hehile-
lau en enmahisien ka ihis minau
nikataun meatin sav keil. Navong
iles kei koa asal vini,✧ itangisi hehi
houlu hesuval vi titiali kati one koa
heite tas. Anatin, keil itangisi veni
hesuval koa amumoni navong moei
ehon kati one mat. ¹¹ Tangien koa

ilonge en out Serusalem hemariso
vis hemariso mok hesuval amurang
ven koakeil umat en vaeen vesesal
en taon ten out Hadat Rimon koa
mul en aet ten out Magedo.✧

13

¹ “En avong enek, inau nisak
motein meatin keil onak ran amus
ten tisaen keil one. Anatin, en
vati sakien koa meatin mai mutolas
navong mukul en oai koa memela
ran atan, inau nisak motein moulien
onen koakeil aka en vatiamal onen
Deved ral min meatin vasi keil ten
out Serusalem.”

✧ 9:9: Mat 21:5; Sion 12:15 ✧ 12:10: Sion 19:37; Rev 1:7 ✧ 12:11: 2Kron 35:20-27; Rev 16:15-16

Selusien koa helamu ten Matiu

?Isei mutis selusien koanik?

Navong Iesu mum rohtoh en hihiseien keil onen ka mul sak revi meatin keil, meatin houlu umai amusili. Ka, en avong enek, Iesu mul mual en taon ten out Kapaniam ka les Siu tai koa mul lah takis ran Siu sav keil keke vasani min kavmen ten out Rom, isen Matiu Livae.* Tunien koa kei mutisi viteni keke navong Iesu lesi ka vise, hatte tas, lokovein umen onen ka musil kati. Navong Iesu vina ris en out nesa, Ninin Votut mai sien Matiu ka eiloheh sav keil ka uva avitehiten more longlongien usil Iesu Kristo min meatin keil.* Kei mutis tus koanek en sua 63 AD (sua keil koa katau en avong Iesu avasi).

?Isei vuli selusien koanik mulamu?

Matiu mutis tus koanek va min me-Isrel keil veni houlu en keil arkurtei anatin eni keke Iesu vi kei koa Ahi vat kati keke hesani hemai ven keil. Sakini, Matiu en vati vatie lati keke amaïen onen, moulïen onen, matien onen ka mukave kei moul eris ran matien sakïn tounah koa provet keil ten oltestamen avit leini mai vi anatin.

?Matiu mutis selusien koanik vensa?

Matiu en vati vatie lati keke amaïen onen Iesu suval asuv houlu koa Ahi vat kati keke hesani min me-Isrel keil – Matiu mutis revï tounah koa kur out en moulïen onen Iesu ka rie lati keke musil asa koa provet keil telamu avit usili en oltestamen.

* Iesu ka en ara onen Ebrahim koa musil hatkatien koa Ahi mumoni ral min Ebrahim* keke “vatiamal onen keil ihi sise ten tokolkatien heha min meatin

keil ten kantri vasi keil ten out netan.”*

- * Iesu ka en vatiamal onen asuv houlu Deved* koa musil hatkatien koa Ahi mumoni ral min Deved keke “losilkatien onen koakeil ikistal ika en vatiamal onen hel heha vio ... keite teni hetovuol.”*
- * Iesu ka en ahin hau tai koa reingeingen meatin veah* suval koa Ahi vat kati ka en provet Aesea.*
- * Iesu, avasi en out Betlehem* suval koa Ahi vat kati ka en provet Maeka.*
- * Hetetamen keil aka en out ist keke avalekat “asuv houlu onen Siu keil”* veni ales hitu onen koa Ahi vat kati ka en provet Balaam.*
- * Tivava Iesu ro en out Isip avong havivi* suval koa Ahi vat kati ka en provet Hosea.*
- * Sion Baptis mai sak mesein sise onen Iesu* suval koa Ahi vat kati ka en provet Aesea.*
- * Iesu rie lati keke kei vinvin vakur umen navong maen Sion vi baptaes eni vatie lati keke houn rohtoh en umen onen ka Ahi si kei veni.*
- * Navong Iesu va kur sakvisien en hen Temat, rie lati keke sakras vamot en tisaen veni mul mulomal keih en selusien onen Ahi.*

Matiu en vati vatie lati keke Iesu mai vahisein meatin keil usil hiasuvien onen Ahi – Matiu ling hihiseien keil onen Iesu mul en vangi hihiseien elim.

- * En hou tai, Iesu visein meatin keil en sakien keil koa mal en meten Ahi.*
- * Iesu sel kat meatin keil onen vit sakvisien keil ka avong takeih keil imai.*
- * Iesu visein meatin keil usil hiasuvien onen Ahi.*
- * Iesu vit usil iseï vi hetetamen imok en meten Ahi.*
- * Iesu vit usil sakvisien keil ka avong takeih keil koa imai.*

* :: Mat 9:9 * :: Umen 2:4,43 * :: Mat 1:1 * :: Sen 22:18 * :: Mat 1:1 * :: 2Saml 7:13 * :: Mat 1:18 * :: Aes 7:14 * :: Mat 2:1 * :: Maek 5:2 * :: Mat 2:2 * :: Nam 24:17 * :: Mat 2:14-15 * :: Hos 11:1 * :: Mat 3:1-3 * :: Aes 40:3 * :: Mat 3:16-17 * :: Mat 4:1-11 * :: Mat 5:1-7:29 * :: Mat 10:1-42 * :: Mat 13:1-52 * :: Mat 18:1-35 * :: Mat 24:1-25:46

Matiu en vati vatie lati keke Iesu kur keihoen ten hiasuvien onen Ahi koa mulin tounah sav keil ten out netan – Matiu mutisi keke 'en out vasi, Iesu mul sak revu meatin keil koa akur mesaien savsav keil.'* Ka mutisi mun keke Iesu mumoni vasakin asa koa Ahi vat kati ka en provet Aesea* hemai hehi anatin.*

- * Iesu kur keihoen mulin mesaien ten leprosi;* mesaien ten usi aven mat;* mesaien ten aven mutin;* ka mesaien savsav keil.*
- * Iesu kur keihoen vahile lat ninin tisa keil ran meatin keil.*
- * Iesu kur keihoen vasakin eang ka oai luvalong kat ren.*
- * Iesu kur keihoen vasakin koakeil umat amoul eris.*
- * Iesu kur keihoen vasak revu koakeil ralinge vonhon vuo avi ameng.*
- * Iesu kur keihoen vasak revu koakeil mete var.*
- * Iesu kur keihoen vahangan meatin keil houlu ral min titi anien enges.*
- * Iesu kur keihoen voual en oai.*
- * Iesu kur keihoen vasesenda en tounah tai.*

Matiu en vati vatie lati keke hetetamen keil onen me-Isrel keil asesein hihiseien ka hiasuvien onen Iesu – Navong Iesu mum rohtoh en umen onen, me-Isrel keil amul asi keil veni. Ka navong avong keil mai muli, hetetamen keil one amul aseseini ka asak visi avapuruni en meten meatin keil.

- * Hetetamen keil amundemi romaltei keke Iesu vahitenei keke meatin tei keil akur methos onen Ahi ven demkatien one enges.*
- * Hetetamen keil amundemi romaltei keke Iesu mul kaniaan ral min meatin tisa keil.*

- * Hetetamen keil amundemi romaltei keke meatin keil houlu asi keil ven tounah koa Iesu mul mumoni.*
- * Hetetamen keil amundemi romaltei keke Iesu romusil kattei sakien matu one.*
- * Hetetamen keil amundemi avit keihoen onen Iesu ka ven Temat.*
- * Hetetamen keil amundemi romaltei keke Iesu mul sel kat keil ven sakien matu keil one musil vati sakien koa keil amul amumoni.*

Matiu en vat vatie lati keke sakvisien ka matien onen Iesu musil asa koa Ahi vat kati tuetin tuai – Matiu mutis revu tounah koa kur out en sakvisien ka matien koa Iesu kuri vatie lati keke musil kat asa koa Ahi vit leini ka en provet keil telamu en oltestamen.

- * Ahi vit leini* keke hetetamen keil isesein Iesu.*
- * Ahi vit leini* keke meatin keil irlong kileatei hihiseien keil onen.*
- * Ahi vit leini* keke Iesu heloh en dongki tai ka hemai en out Serusalem hesuval asuv houlu tai.*
- * Ahi vit leini* keke time tahos onen Iesu koa lukaniaan ruai hemaie lati heha min vativieh keil onen.*
- * Ahi vit leini* keke meatin tai hemaie lat moulien onen Iesu en silva mani hanumau tai ka halualim (30).*
- * Ahi vit leini* keke meatin keil onen Iesu ilohosai rani.*
- * Ahi vit leini* keke Iesu heha en kot ka umoni hermaltei mini ka ita koteh moulien onen.*
- * Ahi vit leini* keke Iesu heto raeng navong aselus va kati.*
- * Ahi vit leini* keke meatin keil itiv kat nan ka iti kati.*
- * Ahi vit leini* keke iti kat Iesu en

* :: Mat 4:23 * :: Aes 53:4 * :: Mat 8:17 * :: Mat 8:3 * :: Mat 8:13; 9:6 * :: Mat 8:15 * :: Mat 8:16; 9:22,35; 12:13,15; 14:36 * :: Mat 8:16,33; 9:33; 12:22; 15:28; 17:18 * :: Mat 8:27 * :: Mat 9:25 * :: Mat 9:29,33; 12:22 * :: Mat 21:34 * :: Mat 14:19; 15:36 * :: Mat 14:25 * :: Mat 21:19 * :: Mat 9:3 * :: Mat 9:11 * :: Mat 9:34 * :: Mat 9:14; 12:2,14; 15:2 * :: Mat 12:24; 16:1 * :: Mat 19:3; 21:23,46; 22:15,23,35; 23:1-39 * :: Sam 118:22-23 * :: Mat 21:42 * :: Aes 6:9-10; Sam 78:2 * :: Mat 13:13,34 * :: Sak 9:9; Sam 118:26 * :: Mat 21:4-11 * :: Sam 41:9 * :: Mat 26:23-24 * :: Sak 11:12-13; Ser 19:1-13; 32:6-9 * :: Mat 26:15; 27:3 * :: Sak 13:7 * :: Mat 26:31 * :: Aes 53:8 * :: Mat 27:1-2 * :: Aes 53:7 * :: Mat 27:12 * :: Aes 50:6 * :: Mat 26:67; 27:30 * :: Sam 22:14-18 * :: Mat 27:35

aiveave ka ison daes ven eisin keil onen.✧

- * Ahi vit leini✧ keke navong maroro kat Iesu, isan uae koa kun mini.✧
- * Ahi vit leini✧ keke meatin keil inge kat Iesu ka ihisi vakataun kei sasen.✧
- * Ahi vit leini✧ keke Iesu hekur mahien hetal min meatin tisa keil ka hehis ven koakeil apuruni.✧
- * Ahi vit leini✧ keke hesokovein Iesu navong long mahien keil onen.✧
- * Ahi vit leini✧ keke iling teiai onen Iesu hel en out koa arahin koakeil tounah one houlu amul ien.✧
- * Ahi vit leini✧ keke hekur koe Iesu ran keihoen ten matien.✧

Mari rendemien tai ten selusien koanik mul en Matiu 5:17

Iesu visein meatin keil vit, "Minandemtei minahit inau numai keke maso lat mengkatien onen Mosis ka hihiseien onen provet keil vaha. !Vuo! Narmaitei maso lat keil. Numai masakin asa koa mengkatien keil aselus usili vamai vahi anatin."

?Asa mul en selusien koanik?

1. Amaien onen Iesu musil asa koa Ahi vaʔ kati. (Mat 1:1-4:11)

En provins ten out Kaleli

2. Iesu mum rohtoʔ ka vit usil hiasuvien onen Ahi. (Mat 4:12-7:29)
3. Iesu rie lat keihoen ten hiasuvien onen Ahi. (Mat 8:1-11:1)
4. Meatin keil asesein hiasuvien onen Ahi. (Mat 11:2-16:12)

En sise vaha en out Serusalem

5. Iesu sak mesein meatin keil onen ven sakvisien keil koa hemai en keil. (Mat 16:13-20:34)

En out Serusalem

6. Meatin keil asesein Iesu ka hiasuvien onen Ahi. (Mat 21:1-23:39)

7. Iesu visein meatin keil onen usil mearisien onen ka sakvisien keil koa hemai ven keil. (Mat 24:1-25:46)

8. Hetetamen keil onen me-Isrel keil amumon sise keke akilea avouas Iesu vamat vaka ien. (Mat 26:1-75)

9. Matien onen Iesu. (Mat 27:1-66)

10. Iesu mouleris ran matien ka vina en out nesa. (Mat 28:1-20)

Vatiamal onen Iesu, Mesaea onen Ahi

- ¹ Koanik vi sise onen vati avu keil onen Iesu Kristo,✧ koa vi havinali asuv houlu Deved telamu, koa havinali Ebrahim telamu.

- ² Ebrahim, kei vi tata onen Aesak,✧ koa vi tata onen Siekob,✧ koa vi tata onen Sudah ka tunali keil.✧

- ³ Sudah, kei vi tata onen Peres ka Siera, koa mama onealu vi Tamar.✧

Ka Peres, kei vi tata onen Heron,✧

koa vi tata onen Ram.✧

- ⁴ Ram, kei vi tata onen Aminatap,✧

koa vi tata onen Nashon,✧

koa vi tata onen Salmon.✧

- ⁵ Salmon, kei vi tata onen Boas,✧ ka mama onen vi Rehab.✧

Ka Boas vi tata onen Obed,✧ ka mama onen vi Rut.✧

Ka Obed vi tata onen Tiese,✧

- ⁶ koa vi tata onen asuv houlu Deved.✧

Asuv houlu Deved, kei vi tata onen Solomon,✧ ka mama onen vi vatina onen Uraea.✧

- ⁷ Solomon, kei vi tata onen Rehoboam,✧

koa vi tata onen Abitsa,✧

koa vi tata onen Asa.✧

- ⁸ Asa, kei vi tata onen Sehosavat,✧

koa vi tata onen Sehoram,

koa vi tata onen Usaea.

- ⁹ Usaea, kei vi tata onen Siotam,✧

✧ :: Sam 69:21 ✧ :: Mat 27:34 ✧ :: Sam 22:7-8 ✧ :: Mat 27:40 ✧ :: Aes 53:12 ✧ :: Mat 27:38 ✧ :: Sam 22:11 ✧ :: Mat 27:46 ✧ :: Aes 53:9 ✧ :: Mat 27:60 ✧ :: Sam 16:10 ✧ :: Mat 28:6 ✧ **1:1:** Luk 3:23-38 ✧ **1:2:** Sen 21:3 ✧ **1:2:** Sen 25:26 ✧ **1:2:** Sen 35:22-26 ✧ **1:3:** Sen 38:29-30 ✧ **1:3:** 1Kron 2:5 ✧ **1:3:** 1Kron 2:9 ✧ **1:4:** Rut 4:19 ✧ **1:4:** Rut 4:20 ✧ **1:4:** Rut 4:20 ✧ **1:5:** Rut 4:21 ✧ **1:5:** Sos 6:25 ✧ **1:5:** Rut 4:21 ✧ **1:5:** Rut 4:13 ✧ **1:5:** Rut 4:22 ✧ **1:6:** Rut 4:22 ✧ **1:6:** 2Saml 12:24 ✧ **1:6:** 2Saml 12:24 ✧ **1:7:** 1Ki 11:43 ✧ **1:7:** 1Ki 12:31; 1Kron 3:10 ✧ **1:7:** 1Ki 12:31; 1Kron 3:10 ✧ **1:8:** 1Kron 3:10-11 ✧ **1:9:** 1Kron 3:12-13

- koa vi tata onen Ehas,
koa vi tata onen Hesekaea.
- 10 Hesekaea, kei vi tata onen Manase,[✧]
koa vi tata onen Amon,
koa vi tata onen Sosaea.
- 11 Ka Sosaea, kei vi tata onen Sekonaea ka tunali keil.
En avong enek, me-Babilon keil umai amu lin me-Isrel keil ka alah lat keil uva en kantri one ten out Babilon.
- 12 Koakeil ekek avi vati avu keil koa umai akatau en avong me-Isrel keil amea ran out Babilon:
Sekonaea, kei vi tata onen Sertil,[✧]
koa vi tata onen Serubabel.[✧]
- 13 Serubabel, kei vi tata onen Apiut,
koa vi tata onen Eliakim,
koa vi tata onen Asor.
- 14 Asor, kei vi tata onen Sadok,
koa vi tata onen Akim
koa vi tata onen Eliud.
- 15 Eliud, kei vi tata onen Eliesar,
koa vi tata onen Matan,
koa vi tata onen Siekob.
- 16 Siekob, kei vi tata onen Siosep,
koa vi meatin onen Meri,
koa vi mama onen Iesu,
koa avise en Mesaea koa Ahi vat kati hesani hemai.[✧]
- 17 Sakini, navong avuli vati avu keil koa amul en vatiamal onen Iesu, Ebraham rokol asuv houlu Deved, avotini keke avi teindan ehat (14). Ka en avong onen Deved rokol avong me-Isrel keil amea ran out Babilon, avotini keke vati avu keil avi teindan ehat (14). Ka en avong me-Isrel keil amea ran out Babilon rokol avong Mesaea avasi, vati avu keil enek emun avi teindan ehat (14).

Ahi rie lat mama ka tata onen Iesu Kristo[✧]

18 Koanik vi tunien ten asa koa kur out mulamu en hasuen onen Iesu koa vi Mesaea onen Ahi. Meri, mama onen Iesu, asak koe tuai keke vahi ahin onen Siosep. Ka navong

Siosep rovatei veah vesesal veni, avotini keke Meri meas en titiali tuai ka en keihoen onen Ninin Votut.[✧] 19 Ka ven Siosep, meatin onen Meri, sakien keil onen mal en meten Ahi, kei en rovattei vasakin Meri vamemou en meten meatin keil. Sakini, mumon rendemien onen keke keilu luhetali koteh hatkatien onealu en sakien tai koa meatin keil iteingeingeni.

20 Ka navong Siosep mul veah rendem usil tounah keil enek, angelo tai onen Ahi Asuv kistal mini en matil vovoien tai ka viteni mini vit, "Siosep, havinali asuv houlu Deved telamu, konametautei keke kovakur Meri vahi ahin onom, ven titiali koa kei meas eni ka en keihoen onen Ninin Votut. 21 Meri hekuri hehi meahos, ka keik kiling isen hehi 'Iesu' koa aneite teni vi 'Iahova mutut meatin,' veni kei houtut meatin keil onen ran tisaen keil one."[✧]

22 Tounah vasi enek kur out vasakin selusien koa Ahi Asuv viteni ka en provet onen mai vahi anatin koa vit,

23 *"!Mihelonge! Ahin hau tai koa reingeingen meatin veah hemeas en tivava.*

Evus, hekuri hehi meahos ka iling isen hehi 'Immanuel,'

koa aneite teni vi 'Ahi ro ven ir.' "
Aesea 7:14

24 Navong Siosep muli mea, kei mumon asa koa angelo onen Ahi Asuv meng kati mini. Kei va ven Meri ka kuri mai vi ahin onen ka luro vituai. 25 Ka kei romatiltei vatal mini rokol avong koa Meri kur natnali. Ka navong kur natnali, Siosep ling isen vi Iesu.[✧]

2

Hetetamen keil umai keke avahouhou min tivava Iesu suval asuv houlu onen Siu keil

1 Iesu avasi en meteimal ten out Betlehem[✧] en provins ten out Sudea, en avong koa Mari Herod vi asuv houlu ten provins enek.[✧] Ka katau

✧ 1:10: 1Kron 3:13-14 ✧ 1:12: 1Kron 3:17 ✧ 1:12: Esra 3:2 ✧ 1:16: Mat 27:17,22 ✧ 1:17: Luk 2:1-7 ✧ 1:18: Luk 1:27; 1:35 ✧ 1:21: Mat 1:25; Luk 1:31; 2:21; Umen 4:12 ✧ 1:25: Mat 1:21; Luk 1:31; 2:21 ✧ 2:1: Luk 2:4-7 ✧ 2:1: Luk 1:5; 3:1

en hasuen onen Iesu, hetetamen tei keil aka en out ist ka umai akistal en taon ten out Serusalem. Koakeil enek ales hitu keil keke avalei kilea asa koa hekur out en out netan. ² Ka navong arokol Serusalem, amul avis meatin keil avit, “?Titiali koa avasi vi asuv houlu onen Siu keil mul kave? Veni avong mero veah en out ist, komai meles hitu onen[☆] kistal rohtoh. Sakini, memai suk keke mevahouhou mini.”

³ Navong asuv houlu Mari Herod raeng koteh longlongien koanek, mundemko houlu ral min meatin vasi keil emun koa aro en out Serusalem.* ⁴ Sakini Herod vise ruain asuv keil onen pris keil ka tiser keil ten mengkatien onen Mosis ka vis keil vit, “?Mesaea koa Ahi vat kati min Siu keil, ihasi en out kave?”

⁵ Ka keil avit risi mini avit, “Ihasi en meteimal ten out Betlehem[☆] en provins ten out Sudea, veni Ahi viteni ka en tisien onen provet tai onen vit,

⁶ *‘Avaseini keke vatiamal onen Betlehem vi havivi mok en vatiamal sav keil onen me-Sudah keil, ka nisakin asuv houlu tai hekistal en vatiamal koanek.*

Kei helosil kat revī meatin keil onak ten out Isrel.’ ” *Maeka 5:2*

⁷ Navong asuv houlu Mari Herod longe mukok, vise lelau en hetetamen keil enek koa alei kilea asa koa kur out ka en hitu keil umai veni. Evus, vis revī keil en avong sa vareī keil ales hitu koanek kistal rohtoh enī. ⁸ Evus, Herod sila keil uva en out Betlehem ka viteni min keil vit, “Miheha ka mihelekat revī titiali enek. Navong mihehotini, mihemai ris mihehiteni minau, keke inau mun niha ka nihouhou mini.”

⁹⁻¹⁰ Navong hetetamen keil enek araengon asa koa asuv houlu viteni min keil, uva keke avahotin titiali enek. Ka navong amusil sise one

uva, hitu[☆] koa alesī navong aro veah en out ist kistal eris. Ka navong keil ales hitu koanek, asi keil houlu mok. Hitu koanek muloh mulamu en keil ka vati mal en out vareī koa titiali ro ien. ¹¹ Navong keil uva neim, ales titiali keilu Meri, mama onen. Ka navong ales titiali enek, aretengeiril ka uva netan mini. Evus, alah lat more sanien keil one ka asani mini. Asan gol, frangkansen, ka mir.^{†☆}

¹² Ka, en vongien enek, Ahi sel kat keil en matil vovoiēn tai vit irvatei mun avales Mari Herod. Sakini amusil sise sav uva ris en kantri one.[☆]

Ahi mumon sise keke titiali Iesu heha Isip vating koe moulien onen

¹³ Navong hetetamen keil enek uva, angelo tai onen Ahi Asuv kistal ven Siosep en matil vovoiēn tai ka viteni mini vit, “!Kimea! !Kikalah kikir titiali ka mama onen ka mithelohosai mitheha en out Isip! Mitheto en out enek hetokol avong koa nihitēni keke mithemai ris. Kumoni veni, hervitei tuetin, asuv houlu Mari Herod helekat titiali koanek keke vouasi vamat.”[☆]

¹⁴ Sakini, en vongien enek vareī, Siosep mea vus titiali ka, keilu mama onen, tellohosai telva en kantri ten out Isip. ¹⁵ Telro en out enek sua vahis rokol avong koa alonge keke asuv houlu Mari Herod mat. Tounah enek kistal vasakin selusien koa Ahi Asuv viteni ka en provet Hosea vamai vahi anatin koa vit, “Navise natkuli hemea ran out Isip.” *Hosea 11:1*

¹⁶ Navong Herod lei kilea keke hetetamen keil enek aluvosi, tin katiat vis katiat. Sakini, sila meatin tavaeen keil onen uva en out Betlehem ka out vasi koa vesesal en out enek keke avou vasin titiali keil enī koa avi meahos koa sua one elu ka vita netan. Mumoni mukonek musil

[☆] **2:2:** Nam 24:17; Mat 2:9 * **2:3:** Mari Herod mundemko houlu veni en rovattei meatin sav vasak visi vakur vulin. Ka meatin vasi keil koa aro en out Serusalem amundemko veni ametaun vurohien onen Herod koa mu vini ahin onen ka tei en natnali keil kati tuai. [☆] **2:5:** Sion 7:42 [☆] **2:9-10:** Mat 2:2 † **2:11:** Gol vi ahat tai koa vilahil houlu koa mulamu amumoni vi mani. Frangkansen ka mir luvī toēai koa amumon senta enī. Mani ten keitel vi nesa ka telvi sanien koa mal keke avasani min asuv houlu tai. [☆] **2:11:** Luk 2:16; Sam 72:10-11,15; Aes 60:6 [☆] **2:12:** Mat 2:22 [☆] **2:13:** Mat 1:20; 2:19

avong kati koa meatin keil ten hitu aviteni min Herod keke ales hitu enek kistal rohtoh eni. ¹⁷ Tounah keil enek sakin asa koa Ahi viteni ka en provet Seremaea mai vi anatin koa vit,

¹⁸ *“Meatin keil ten out Rama araengon tounah tai,‡
along verien ten tangien koa keih.*

Resel raleh matien onen titan keil.

*Ka seseini avahat lat ris rendemien onen,
veni titan keil avupuol varei.”*
Seremaea 31:15

Ahi mumon sise keke Iesu hemai ris ran kantri ten out Isip

¹⁹ Navong telro veah en out Isip, Mari Herod mat. Sakini angelo tai kistal ven Siosep en matil vovoi en tai[✧] ²⁰ ka viteni mini vit, “!Kimea! Kikalalah kihous titiali, ka kamil mama onen, mitheha ris en atan ten out Isrel, veni koakeil avit avou vini titiali enek, umat tuai.”[✧] ²¹ Sakini, Siosep mea vus titiali, ka keilu mama onen, telva ris en atan ten out Isrel.

²² Ka navong Siosep raengoni keke Arkelaos kur vulin tata onen, Mari Herod, mai vi asuv houlu ten provins ten out Sudea, kei metau keke telvaha en out enek. Ka Ahi sel kati en matil vovoi en tai[✧] keke nahatei en out Sudea. Sakini, telva en provins ten out Kaleli ²³ ka telro en out enek en taon ten out Nasaret.[✧] Sakini asa koa Ahi viteni ka en provet keil mai vi anatin koa vit, *“Thise en koan Nasaret.”*§

3

Sion Baptis sak mesein sise onen Iesu[✧]

¹ Sua houlu muli va, ka Sion Baptis va en out volvol en provins ten

out Sudea. Kei mul vitehiteni min meatin keil vit, ² “!Mihehiles ran tisaen keil onami, veni hiasuvien onen Ahi mul mai vesesal!”[✧] ³ Kei vi meatin kati koa Ahi selus usili ka en provet Aesea vit,

“Along rea tai mul visohiso en out volvol vit,

*‘!Mihesak mesein sise onen Asuv!
!Mihoumon sise onen hemal!’ ”*
Aesea 40:3

⁴ Sion, eisin omon amumoni en hilin kamel, ka kei mutoh kati en stirap koa amumoni en hiliven buluk. Anien an vi kal ka hani koa suka bak keil amumoni en out volvol.* ⁵ Ka meatin keil houlu umai veni ran out Serusalem, ran out vasi en provins ten out Sudea, ka ran out vasi keil emun vesesal en Oaisal Sodan. ⁶ Ka navong keil ales, avit lat tisaen keil one, ka Sion vi baptaes en keil en Oaisal Sodan.

⁷ Farasi ka Satusi keil houlu mun umai ven Sion keke vahi baptaes en keil. Ka navong Sion les keil selus keih kat keil vit, “!Ei, kami mivi vangi tetal tisa keil koa mimul mirili meatin keil en ongomi! ? Isei sel kat kami keke mivalohosai ran mahien koa Ahi hesani min kami?”[✧] ⁸ Tahos imok keke helamu, mihoumon sakien koa hetie lati keke kami miviles tuai ran tisaen onami. ⁹ Ka minandemtei minahit mihelohosai ran mahien enek ven Ebrahim vi vati avu onami.[✧] !Vuo! Veni naviteni anatin min kami keke Ahi kilea vasakin ahat keil ekek imai ihi havinali Ebrahim keil. ¹⁰ Keitinek, teiai asak meseini tuai en vatte ten vatiai keil vasi. Ka koakeil arsontei heite ten tahosien, itei lat keil ka ison keil ihaha en ahang.[✧]

¹¹ “Inau navi baptaes en kami en oai enges vatie lati keke kami miviles ran tisaen onami, ka koa hemai hekatau enau hehi baptaes

‡ **2:18:** Rama vi out tai koa, mulamu, arahin Resel, ahin onen Siekob eni. Out enek vesesal ven meteimal ten out Betlehem. ✧ **2:19:** Mat 1:20; 2:12 ✧ **2:20:** Eks 4:19 ✧ **2:22:** Mat 2:12

✧ **2:23:** Mak 1:9; Luk 1:26; 2:39; Sion 1:45-46 § **2:23:** Arkileatei keke selusien enek ka provet kave. ✧ **3:** Mak 1:1-8; Luk 3:1-18; Sion 1:19-28 ✧ **3:2:** Mat 4:17; 10:7; Mak 1:15 * **3:4:** 2Ki 1:8 viteni keke Sion musin suval provet Ilaetsa mulamu. Kal vi vati grashopa tai koa mariso koa Siu keil akilea avaani. Ka hani vi oai koa kas koa sukabak keil amumoni. ✧ **3:7:** Mat 12:34; 23:33; Luk 3:7; Mat 23:33; Luk 21:23; Rom 1:18; 2:5; 5:9; Efes 5:6; Kol 3:6; 1Tes 1:10; Rev 6:16-17 ✧ **3:9:** Sion 8:33,37,39; Rom 4:12 ✧ **3:10:** Mat 7:19; Luk 13:7,9; Sion 15:6 ✧ **3:11:** Sion 1:26,31,33; Umen 1:5; 11:16; 13:24; 19:4

en kami en Ninin Votut[☆] ka ahang. Keihoen onen mulin onak, ka inau narvintei keke mamai mahi slev keke makur sandel onen. ¹² Kei sak mesei tuai keke vatiti vas meatin keil vasi, suval meatin koa kur savel onen vaso lelat uti uit ran ingeite. Uti uit koa tahos, helah ruaini heha en eim teni, ka ingeite koa tisa, heniti en mari ahang tai koa sakras vamat.”[☆]

Sion vi baptaes en Iesu[☆]

¹³ En avong enek, Iesu ka en out Kaleli ka kei mun mai en Oaisal Sodan keke Sion vahi baptaes eni. ¹⁴ Ka navong mai veni, Sion sak visi vahiles rendemien onen Iesu vit, “!Vuo! ?Keik kumai venau vensa? Mal keke keik kihi baptaes enau veni komarite mok komulinau.”

¹⁵ Ka Iesu vit kesi mini vit, “Lehoumoni hemukonek kosa, veni en sise koanik lehoumon tounah vasi koa mal en meten Ahi.” Sakini Sion maeni ka vi baptaes en Iesu.

¹⁶ Ka navong Sion vi baptaes eni evus, Iesu mea ran oai. Hatte tas, teilang mutah, ka kei les Ninin onen Ahi muka mita merau ka rondan eni suval ame.[☆] ¹⁷ Ka rea tai selus ka en out nesa ka viteni vit, “Koanik vi natkuli kati, koa envatien onak mul ien. Inau nasi nau mok veni.”[☆]

4

Temat sak vis Iesu[☆]

¹ Evus, Ninin Votut mulamun Iesu va en out volvol keke vakur sakvisien en hen Temat.[☆] ² Kei ro en out enek avong hanumau elu (40)[☆] ka mul val ran anien, sakini amai kati. ³ Ka Temat, koa mul sak vis meatin, mai vesesal ven Iesu ka viteni mini vit, “Munak vi anatin keke kovi Natin Ahi,[☆] kimeng kat ahah keil ekek keke ihiles imai ihi veret am.”

⁴ Ka Iesu vit kesi mini vit, “Vuo nirmumontei, veni Tus Votut viteni vit,

‘Meatin romoultei en anien enges, ka mul moul en selusien keil vasi koa kistal en ongon Ahi.’ ”

Duteronomi 8:3

⁵ Evus, Temat kur Iesu luva en out Serusalem, taon votut onen Ahi.[☆] En out enek, lingi mulomal en out tai koa nesa mok en hoi Eim Votut.

⁶ Evus, Temat viteni mini vit, “Munak vi anatin keke kovi Natin Ahi,[☆] kihut kihita netan, veni Tus Votut viteni vit,

‘Ahi hemeng kat angelo onen keil keke ilei kat revu keik.

Keil ihati latuk kihina nesa en he.

Hesakini, kirmusavoitei en alom en ahah keil.’ ” *Sam keil 91:11-12*

⁷ Ka Iesu vit kesi mini vit, “Vuo nirmumontei, veni Tus Votut viteni mun vit,

‘Minasak vistei Iahova koa vi Ahi onami

keke miyahotini kei mul ral min kami.’ ” *Duteronomi 6:16[☆]*

⁸ Evus, Temat kur Iesu va en mari hou tai nesa ka rie lati mini kantri vasi keil en out netan ka mormore tounah keil koa amul en keil ⁹ ka viteni mini vit, “Tounah vasi keil enek, inau nisani minuk, munak kitetengeiril enges ka kiha netan minau.”[☆]

¹⁰ Ka Iesu vit kesi vit, “!Temat, keik kiha soutin ranau! Inau nirmumontei, veni Tus Votut viteni vit,

‘!Miheha netan min Iahova koa vi Ahi onami,

ka mihelong kat kei enges!’ ”

Duteronomi 6:13

¹¹ Evus, Temat lokoveini, ka angelo keil umai akatauni.

Iesu mum rohtoh en umen onen en provins ten out Kaleli[☆]

¹² Navong Iesu mul en provins ten out Sudea, raengoni keke asuv houlu Herod Antipas son Sion Baptis

[☆] 3:12: Mat 13:30 [☆] 3:12: Mak 1:9-11; Luk 3:21-22 [☆] 3:16: Sion 1:32 [☆] 3:17: Sen 22:2; Sam 2:7; Aes 42:1; Mat 12:18; 17:5; Mak 9:7; Luk 9:35; 2Pit 1:17 [☆] 4:1: Hib 2:18; 4:15 [☆] 4:2: Eks 34:28 [☆] 4:3: Mat 4:6; 27:40 [☆] 4:5: Neh 11:1; Mat 27:53; Rev 11:2; 21:2,10; 22:19 [☆] 4:6: Mat 4:3; 27:40 [☆] 4:7: 1Kor 10:9 [☆] 4:9: Eks 20:3; Dan 3:5,10,15; Rev 13:4 [☆] 4:11: Mak 1:14-15; Luk 4:14-15 [☆] 4:12: Mat 14:3; Mak 6:17; Luk 3:20; Sion 3:24 [☆] 4:13: Sion 2:12

va en eim takeih onen.✧ Sakini, Iesu va en meteimal ten out Nasaret en provins ten out Kaleli. ¹³ Evus, lokovein meteimal ten out Nasaret, ka va ro en taon ten out Kapaniam✧ koa mul vesesal en Mari Oai ten out Kaleli. Taon koanek mul en atan onen koakeil ten mari vatiamal onen Sebiulon ka Navtali telamu. ¹⁴ Koanek kur out vasakin asa Ahi viteni ka en provet Aesea hemai hehi anatin koa vit,

¹⁵ “Nakur longlongien tai vaha min meatin keil

koa aro en atan onen mari vatiamal onen Sebiulon ka atan onen mari vatiamal onen Navtali.

Longlongien koanek heha min koakeil aro vesesal en Mari Oai ten out Kaleli, en usite va en Oaisal Sodan,

min koakeil aro en out Kaleli, out koa vilelau en meatin keil koa arvitei Siu.

¹⁶ Meatin keil koa aro en mankoli ten tisaen,

keil iles mari meneai onen Ahi.✧

Anatin, meatin keil koa aro en mankoli veni ametaun matien, kosa alesi keke out mai mulan suk.” *Aesea 9:1-2*

¹⁷ Ka avong enek eva, Iesu mul vitehiten selusien onen Ahi min meatin keil vit, “!Mihehiles ran tisaen keil onami, veni hiasuvien onen Ahi mai vesesal!”✧

Iesu vise lat meatin ehat talah mesauien keke telvousili✧

¹⁸ En avong tai, Iesu mul mual musil valite ten Mari Oai ten out Kaleli. Ka navong mul mual, kei les lumali time, isealu Saemon (koa aling isen tamun vi Pita) ka Andru (koa vi tunali).✧ Keilu lumul luson net onealu en mari oai veni luvi meatin talah mesauien. ¹⁹ Ka Iesu viteni min keilu vit, “Lumai milhousil kat inau. Kosa milmul millah mesau enges, ka inau nihisein kamil hemukave milhelah meatin keil.” ²⁰ Ka hatte tas, lulokovein net keil onealu ka luva lumusili.

✧ **4:16:** Luk 1:79 ✧ **4:17:** Mat 3:2; 10:7 ✧ **4:17:** Mak 1:16-20; Luk 5:1-11 ✧ **4:18:** Sion 1:40-41 ✧ **4:22:** Luk 6:17-19 ✧ **4:23:** Mat 9:35; Mak 1:39 ✧ **4:24:** Mak 6:55-56 ✧ **4:25:** Mak 3:7-8 ✧ **5:3:** Luk 6:20-23 ✧ **5:4:** Aes 61:2-3

²¹ Evus, keitel telmual telva ka Iesu les lumali time sav, isealu Tiemes ka Sion, koa luvi natin Sepeti. Keilu lumul en vot ral min tamealu ka telsak revi net keil oneatel. Ka navong Iesu vise keilu luvamai veni, ²² hatte tas, lulokovein vot ka tamealu, ka luva lumusil Iesu.

Iesu mumon umen onen Ahi en provins ten out Kaleli✧

²³ Navong Iesu vise keitel telvousili evus, kei va ka vasi out Kaleli. Ka, en out vasi, kei mul visein meatin keil en eim tahihiseien keil onen Siu keil, mul vitehiten more longlongien usil hiasuvien onen Ahi, ka mul sak revi meatin keil koa akur mesaien savsav keil.✧

²⁴ Ka longlongien usili ka vasi out en provins ten out Siria emun. Sakini, meatin keil ten out enek alah koakeil amesai en mesaien savsav keil: koakeil ave litu ramat, koakeil ninin tisa mul en keil, koakeil avi leimatmat, ka koakeil hati usive mat. Keil alah keil vasi umai ven Iesu ka kei sak revi keil.✧ ²⁵ Ka navong Iesu mual, marmari vangi meatin keil amusili.✧ Keil aka en provins ten out Kaleli ka provins ten out Sudea. Aka en taon ten out Serusalem ka taon halualim (10) koa avise keil en ‘Dekapolis.’ Ka aka emun en out sav keil en usite ten Oaisal Sodan.

5

En hou tai, Iesu visein meatin keil usil sakien keil koa mal en meten Ahi

¹⁻² Navong Iesu les marmari vangi meatin keil enek, kei vina nesa en hou tai ral min meatin keil onen ka rondan keke vahisein keil.

Hihiseien onen Iesu usil vati meatin koa Ahi hetokol kati

³ Iesu viteni min keil vit, “Tokolkatien hel en koakeil alei kilea arvinvintei en meten Ahi, veni hemukonek, kei hehi asuv houlu one ka helosil kat revi keil.✧

⁴ Tokolkatien hel en koakeil amurang veni alonge tisa,

- veni hemukonek, Ahi hehati lat rendemien one.✧
- 5 Tokolkatien hel en koakeil amerau ka rendemien one mul netan, veni hemukonek, Ahi hesan out vasi netan min keil avalosil kati.✧
- 6 Tokolkatien hel en koakeil e vati mok keke moulien one hemal vasi en meten Ahi, veni hemukonek, houmoni hehi anatin en moulien one.
- 7 Tokolkatien hel en koakeil e mahis meatin sav keil, veni hemukonek, Ahi hetie lat sakien ten enmahisien min keil.✧
- 8 Tokolkatien hel en koakeil amusil kat Ahi ral min rendemien koa mutolas,✧ veni hemukonek, keil iles Ahi en mete.
- 9 Tokolkatien hel en koakeil aling tomat en meatin keil,✧ veni hemukonek, ihise keil en titan Ahi.
- 10 Tokolkatien hel en koakeil akur mahien veni amum mal,✧ veni hemukonek, Ahi hehi asuv houlu one ka helosil kat revi keil.
- 11 "Tokolkatien hel en kami navong meatin keil aselus karen kami, asan mahien min kami, ka aviten luvosien tatisaso houlu vakat kami veni mimusil kat inau.✧
- 12 Anatin, en vati sakien koanik, asan mahien min provet keil koa amul amulamu en kami.✧ Ka mihesi kami veni mihekur ui umen onami koa hemariso mok en out nesa."

Hihiseien onen Iesu usil mukave meatin keil onen Ahi asuval sol ka laet en out netan✧

13 Iesu selus eris vit, "Kami misuval sol koa arivini en meatin keil en out netan. ?Ka munak kasien ten sol vuol rani, umon kasien teni hemai ris eni hemukave?*" !Asakras avoumoni! Sol koa kasien tovuol ien sakras voumon etai tounah. Tahos

avasonis vaha keke meatin keil avahetan eni.

14 "Kami misuval laet koa ritin va min meatin keil en out netan.✧ Ka suval taon koa mul en hoi hou nesa sakras vato suai veni laet koa mul ien, kami mun, meatin keil ilei kilea laet koa mul en kami. 15 Meatin tovuol vanit laet tai ka, evus, mul kav koe en pesin tai. !Vuo! Keil alingi nesa en out arekein laet ien keke kilea vatitin revi out vasi neim ven meatin keil koa aro ien.✧ 16 En vati sakien enek, laet ten demkatien onami hetitin revi ven meatin keil.✧ Hemukonek, navong keil iles more sakien keil onami, keil ihat lat isen Tata onami koa ro en out nesa."

Hihiseien onen Iesu usil mengkatien keil onen Ahi

17 Iesu visein meatin keil vit, "Minandemtei minahit inau numai keke maso lat mengkatien onen Mosis ka hihiseien onen provet keil vaha. ! Vuo! Narmaitei maso lat keil. Numai masakin asa koa mengkatien keil aselus usili hemai hehi anatin.✧

18 Anatin eli naviteni min kami keke tounah vasi koa mul en mengkatien keil onen Ahi ka titi selusien vasi keil koa provet keil onen amutisi mul asakras avavupuol hetokol avong varei koa um vasi umen one ka out nesa ka out netan luhevupuol.✧ 19 Sakini, koakeil arali koteh mengkatien tai✧ onen Ahi koa havivi mok ka avisein meatin sav keil keke umoni hesuvali, en out nesa, keil imai ihi meatin heisav keil enges. Ka koakeil along kat mengkatien onen Ahi ka avisein meatin sav keil keke umoni hesuvali, en out nesa, keil imai ihi hetetamen keil. 20 Veni naviteni min kami keke maluen onami helin maluen onen tiser keil ten mengkatien onen Mosis ka Farasi keil, munak mihermunon-tei, miherlestei hiasuvien onen Ahi."

✧ 5:5: Sam 37:11 ✧ 5:7: Mat 18:33; Tiem 2:13 ✧ 5:8: Sam 24:3-4 ✧ 5:9: Hib 12:14; Tiem 3:18 ✧ 5:10: 1Pit 3:14 ✧ 5:11: Mat 10:22; 1Pit 4:14 ✧ 5:12: 2Kron 36:16; Mat 23:30,37; Umen 7:52; Hib 11:32-38; Tiem 5:10 ✧ 5:12: Mak 9:50; Luk 14:34-35 * 5:13: Sol telamu rosualtei sol ten kosa, romutotei. Sakini navong mermer neli, kasien teni mul vuol rani. ✧ 5:14: Sion 8:12; 9:5; Plp 2:15 ✧ 5:15: Mak 4:21; Luk 8:16; 11:33 ✧ 5:16: Efes 5:8-9; 1Pit 2:12 ✧ 5:17: Mat 3:15; Rom 3:31 ✧ 5:18: Luk 16:17; 21:33 ✧ 5:19: Tiem 2:10

Hihiseien onen Iesu usil tisaen ten vurohien

²¹ Iesu viteni mun min meatin keil vit, "Kami milonge keke Mosis meng kat avu keil onami telamu vit, 'Minouastei meatin namat' *Ek-sodas 20:13** ka meatin koa mumoni heha en kot ka isan mahien mini. ²² Ka inau naviteni min kami keke meatin vasi koa avuroh kat tue keil, Ahi helei rahat usite one ka hesan mahien min keil ven.* Anatin, munak meatin tai viteni min tunali vit, 'vatum tovuol,' ikur meatin enek heha en mari kot onen Siu keil ka iling mahien eni. Ka munak meatin tai viteni min tunali vit, 'kovi vau,' kei mul en sise koa heha en Ahang koa sakras vamat.

²³ "Sakini munak keik kovaha keke kovasan sanien onom vaha min Ahi en ahor ten sanien, ka en out enek komundem kat tounah tai koa meatin sav vit komumoni mini koa romaltei, ²⁴ keik kilokovein sanien onom en out enek vesesal en ahor ten sanien. Hevus, kiha mau ka kumon methos hetal min meatin enek. Ka navong komumoni evus, kimai ris kisan sanien onom esuk min Ahi.

²⁵ "Ka munak komumon tounah tai koa romaltei va kat meatin tai, ka kei vit vakur keik kovaha en kot, kikalah kisak revi tounah enek hetal mini navong kamil milmul veah mil-musil sise keke milvaha en kot. Veni munak kormumonte, navong mil-hetokol kot, kei helinguk kiha en hen meatin koa mul lei revi usite onen meatin keil. Ka vahesa kei hema latuk kiha en hen polis, ka polis heson keik kiha suk en eim takeih.* ²⁶ Anatin eli naviteni minuk, keik kito en out enek ka kosakras kovamaluv heha vio ... kihul vasi faen koa alingi enuk."

Hihiseien onen Iesu usil sakien koa avenan ahin vuo meatin onen meatin sav eni

²⁷ Ka Iesu mules visein keil vit, "Kami milonge keke Mosis meng

kat avu keil onami telamu vit, 'Minakurtei ahin vuo meatin onen hanu sav.' *Eksodas 20:14**

²⁸ Ka inau naviteni min kami keke navong meatin tai koa retalihe tuai les ahin tai ka en vati voum vatisa vatal mini, en meten Ahi suval kei kuri tuai veni mum tisa ral mini tuai en rendemien onen.

²⁹ "Munak usi metom koa matu sakinuk kumot en tisaen, kikis lati ka kisoni heha. Tahos imok hati vem tai hevuol, lohlin munak ason avem vasi hevuol en Ahang koa sakras vamat.* ³⁰ Ka munak hem koa matu sakinuk kumot en tisaen, kita kotehei ka kisoni heha. Tahos imok hati vem tai hevuol, lohlin munak kiha en Ahang koa sakras va mat hetal min avem vasi."*

Hihiseien onen Iesu usil sakien koa meatin retalihe, evus, lokovein ahin onen

³¹ Iesu mules visein meatin keil vit, "Kami milonge keke Mosis meng kat avu keil onami telamu vit, 'Meatin koa vit valokovein ahin onen, hesan Setifiket ten Tasilien mini, evus, kilea valokoveini.' *Duteronomi 24:1**

³² Ka inau naviteni min kami keke navong meatin tai ka ahin tai luretalihe, lusakras luvatasil en meten Ahi.* Ka munak meatin tai lokovein ahin onen, koa romatildei ral min meatin sav tai, kei mumon tisaen en meten Ahi. Veni asa koa meatin enek mumoni mul sakin ahin onen va keke vakur meatin sav, ka en meten Ahi, ahin enek mul mum tisa ral mini. Ka meatin hau koa kuri, kei mun mul mum tisa en meten Ahi veni kur ahin onen meatin sav."

Hihiseien onen Iesu usil sakien koa meatin mul mumon hatkatien tai

³³ Iesu mules visein meatin keil vit, "Kami milonge keke Mosis meng kat avu keil onami telamu vit, 'Minatali kotehte hatkatien keil onami koa misuv kati en isen tounah tai, ka mihoum vasi asa koa mivat kati min Ahi Asuv keke mihoumoni.' *Namba 30:2** ³⁴ Ka inau naviteni min kami

* 5:21: Dut 5:17; Mat 19:18; Mak 10:19; Luk 18:20; Rom 13:9; Tiem 2:11 * 5:22: 1Sion 3:15

* 5:25: Mat 18:34-35; Luk 12:58-59 * 5:27: Dut 5:18; Mat 19:18; Mak 10:19; Luk 18:20; Rom 13:9; Tiem 2:11 * 5:29: Mat 18:8-9; Mak 9:43-47 * 5:30: Mat 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18

* 5:31: Mat 19:7; Mak 10:4 * 5:32: 1Kor 7:10-11 * 5:33: Lev 19:12; Dut 23:21

keke minasuv kattei hatkatien keil onami en etai tounah en out nesa veni vi vulin ten keihoen onen Ahi. ✨
 35 Ka minoumontei en etai tounah en out netan veni vi out koa Ahi mul ling alen museh ien. Ka minoumontei en isen Serusalem, veni vi taon onen Ahi koa vi asuv houlu. ✨
 36 Ka minasuv kattei selusien onami en vatumi emun veni kami misakras mivahiles ahil vatas vamai voh vuo vavopoli. 37 Sakini, navong miviten tounah tai, mihehitenis keke 'anatin numoni,' vuo 'nirmumontei.' Ka hevus, mihoumoni suk. Veni navong misak visi keke mivasuv kat selusien onami en etai tounah, sakien koanek ka ven Temat." ✨

Hihiseien onen Iesu usil sakien koa meatin mul sa kes mahien min koakeil amum tisa mini ✨

38 Iesu mules visein meatin keil vit, "Kami milonge keke Mosis meng kat avu keil onami telamu vit, 'Munak mipurun meten meatin sav, akilea avapurun metomi. Ka munak mimuti lat lohon meatin tai, akilea avati lat lohomi tai.' Eksodas 21:24" ✨
 39 Ka inau naviteni min kami keke minasa kestei tounah koa meatin tai mumoni tisa min kami. Munak meatin tai kovas veasom en usite matu, kimaeni heovas usite meil emun. ✨ 40 Ka munak meatin kur keik milvaha en kot ka keih katuk keke kovasan eisin omom mini, kimaeni hekur kot omom ten anni emun. ✨ 41 Munak meatin tavaeen tai keih katuk kovahous ateli onen vahi kilomita tai, kihousi kilomita helu. 42 Ka munak meatin tai visuk en tounah tai, kisani mini. Munak meatin tai vit vakur tounah tai onom ten avong havivis, konase-seinte, kimaeni mini." ✨

Hihiseien onen Iesu usil sakien ten envatien koa meatin houmoni min vativieh keil onen ✨

43 Iesu mules visein meatin keil vit, "Kami milonge keke Mosis meng

kat avu keil onami telamu vit, 'Emi hehat tuomi keil.' (Lev 19:18) ✨ Ka, 'Mihetisa min koakeil avi vativieh onami.' † 44 Ka inau naviteni min kami keke emi hehat koakeil avi vativieh ral min kami ka mihehis ven koakeil asan mahien min kami. ✨ 45 En sakien koanek, mihetie lati keke mivi titan Tata onami koa ro en out nesa. ✨ Veni kei sakin meteiai ritin en koakeil atisa ka en koakeil emun atahos. Kei sakin ous mus vakas atan osen koakeil amal ka koakeil akalkali emun. 46 ?Veni munak em vat koakeil enges e vatuk, komundemi keke Ahi hesan masmasien hehat minuk veni? !Vuo! !Meatin koa alah takis ran meatin sav ral min meatin vasi keil emun amumon vati sakien koanek! 47 ?Ka munak miselus tahos min tuomi keil enges, sakien enek tahos mukave? Veni koakeil areingeingen Ahi, ral min meatin vasi keil emun, amumon vati sakien enek.

48 "En sakien vasi keil onami ka en rendemien vasi keil emun, mihemal revu hesuval Tata onami en out nesa mal revu mok." ✨

6

Hihiseien onen Iesu usil sakien koa asan kataunien min livere keil

1 Iesu visein meatin keil vit, "Navong mimumon sakien keil koa tahos min meatin sav keil, mihelei kat revu keke minoumontei en meten meatin keil keke avahouhou min kami. ✨ Veni munak mimumoni mukonek, Tata onami en out nesa hersantei mun uite teni min kami.

2 "Sakini navong misan kataunien min meatin koa tounah onen tovuol, minoumontei nasuval sakien onen koakeil amumonis en hilive. Veni navong asak mesei keke avasan tounah, uva en eim tahihiseien keil ka en mari sise keil, ka asakin meatin toumien one amuh tounah koa suval amaru keke meatin keil

✨ 5:34: Aes 66:1; Mat 23:22; Umen 7:49; Tiem 5:12 ✨ 5:35: Aes 66:1; Umen 7:49; Tiem 5:12; Sam 48:2 ✨ 5:37: Tiem 5:12; 2Kor 1:17 ✨ 5:37: Luk 6:29-30 ✨ 5:38: Lev 24:20; Dut 19:21 ✨ 5:39: Sion 18:22 ✨ 5:40: 1Kor 6:7 ✨ 5:42: Luk 6:30 ✨ 5:42: Luk 6:27-28,32-36 ✨ 5:43: Mat 19:19; 22:39; Mak 12:31; Luk 10:27; Rom 13:9; Kal 5:14; Tiem 2:8 † 5:43: Areingeingen out kave koa selusien enek ka ien, ka Sam 139:21-22 mul viteni vit, "Tinok vepeng va kat keil ka avi vativieh ral minau." ✨ 5:44: Eks 23:4-5; Pro 25:21; Rom 12:20; Luk 23:34; Umen 7:60; Rom 12:14; 1Kor 4:12 ✨ 5:45: Efes 5:1 ✨ 5:48: Lev 19:2; Dut 18:13 ✨ 6:1: Mat 23:5

imai vituai avales asa koa avoumoni ka avahouhou min keil. Anatin eli naviteni min kami, keil akur ui umen one tuai ka irkurtei mun uite teni en out nesa. ³ Ka navong mikataun meatin koa tounah onen tovuol, mihoum raeng eni en sise koa time tahos keil emun onami iteingeingeni. ⁴ Hesakini meatin keil iteingeingen sakien tetahos keil onami, ka Tata onami, koa les asa koa meatin keil amum suai eni, kei hesan uite teni min kami.”

*Hihiseien onen Iesu usil sakien ten hisien**

⁵ Iesu mules visein meatin keil vit, “Navong mivis, minoumontei nasuval koakeil amumonis en hilive. Veni keil e vati avahatimal ka avahis en eim tahihiseien keil ka en vali sise keil keke meatin keil avales keil eni.* Anatin eli naviteni min kami, keil akur vasin uite one tuai. ⁶ Ka navong mivis min Ahi, tahos imok keke miheha neim, miheoteh en voiteh, ka mihehis heha min Tata onami koa meatin keil asakras avalesi. Ka Tata onami, koa les asa koa meatin keil amum suaini, kei hesan uite teni min kami.

⁷ “Ka navong mivis, minaseluste nahi houlu nasuval koakeil areingeingen Ahi. Veni koakeil enek amundemi avit ahi keil one itaengon hisien keil one munak amang vas onge houlu ral min selusien houlu. ⁸ Anatin, minoumontei nasuval keil, veni navong mirvistei veah mini, Ahi Tata onami kilea tuai asa koa kotamurei eni.*

⁹ “Sakini navong mivis mihehiteni hemukok,

‘Ahi Tamemai koa koro en out nesa, mal keke mevouhou minuk veni isom vi votut.*

¹⁰ Mevis keke hiasuvien onom hemai hel ven komai ka tounah vasi koa emi vati vakistal

hekistal hehi anatin en out netan hesuval mul tuai en out nesa.*

¹¹ Kisan anien eli min komai hevinvin ten avong kosa.

¹² Konaleletei mun natisa min komai ven tisaen keil onomai, veni komai mun merleletei mun vatisa min koakeil amumoni romaltei en komai.*

¹³ Konamaentei li sakvisien takeih keil anamai anasakin komai menamot en tisaen,*

ka kiting koe komai ran hen Temat.’*

¹⁴ “Munak methos onami mul en meatin sav koa amumoni romaltei min kami ka minaleletei mun natisa en keil, Tata onami koa mul en out nesa, kei, methos onen hel en kami emun.* ¹⁵ Ka munak mirmumontei methos vatal min koakeil enek, Tata onami emun sakras voumon methos vatal min kami ven tisaen keil onami.”*

Hihiseien onen Iesu usil sakien koa uval ran anien

¹⁶ Iesu mules visein meatin keil vit, “Navong mival ran anien keke mivahis, minoumontei nasuval koakeil amumonis en hilive. Veni navong uval ran anien amumon veinae tisa keke meatin keil avalei kilea keke amai kat keil.* Anatin eli naviteni min kami, keil akur vasin uite teni tuai. ¹⁷ Ka navong kami mival ran anien keke mivahis, tahos imok munak mihekas veinami ka mihesak vilei en hilumi hesuval koa mimumoni en avong vasi.

¹⁸ Hesakini, meatin sav keil asakras avalei kilea keke kami mimul mival ran anien, ka Tata onami koa meatin keil asakras avalesi, kei enges helei kilea eni. Anatin, Ahi Tata onami, koa les asa koa meatin keil amum suaini, kei hesan uite teni min kami.”

*Hihiseien onen Iesu usil demvoen ten tounah keil ten out netan**

* **6:4:** Luk 11:2-4 * **6:5:** Mat 6:16; 23:5 * **6:8:** Mat 6:32; Luk 12:30 * **6:9:** Esek 36:23

* **6:10:** Mat 26:42; Luk 22:42 * **6:12:** Mat 18:32-33 * **6:13:** Mat 26:41; Luk 22:40; Sion 17:15;

2Tes 3:3; 2Tim 4:18 * **6:13:** Mulamu, navong meatin keil amutis ris leta koanik onen Matiu, keil koa aling selusien koanik mul ien koa vit, ‘Veni hiasuvien, keihoen ka hetetamenien mul enuk lises ka lisenges. Anatin.’

* **6:14:** Mak 11:25; Efes 4:32; Kol 3:13 * **6:15:** Mat 18:35 * **6:16:** Aes 58:5; Mat 6:5; 23:5

* **6:18:** Luk 12:33-34; Mat 16:13; 12:22-31

19 Iesu mules visein meatin keil vit, "Kami minalah kattei tounah onami nahi houlu en out netan. Veni tounah keil onami en out netan, kakoros ka rosta lukilea luvapuruni,✧ ka tarhena keil akilea avaha neim ka avahenani. 20 Ka tahos imok keke mihelah kat tounah keil onami hehilelau en out nesa.✧ Veni en out enek, kakoros ka rosta lusakras luvapuruni, ka tarhena keil asakras avaha neim ka avahenani. 21 Veni moulien onami hel en out koa milah kat tounah tetahos keil onami mul ien.

22 "Metomi suval laet ten avemi. Munak metomi tahos, mimul en meneai ka avemi kilea voumon sakien keil koa atahos. 23 Ka munak metomi tisa, mimul en mankoli ka mihoumon sakien keil koa atiaso. Ka munak laet onami vi mankoli, mankoli ten tisaen hemarite mok en moulien onami."†

24 Ka Iesu vit, "Meatin tai sakras voum min masta elu (2). Veni munak kei hesak visi voumoni, tin heat tai, ka en hehat tai en keilu; vuo rendemien onen hel en tai ka helei sesein tai en keilu. Misakras mivaha netan min Ahi vatal min tounah mani.✧

25 "Sakini, veni koanek vi anatin, tahos minandemkotei en usite ten asa koa miheani vuo asa koa mihemuni, vuo asa koa miheav koe avemi eni.✧ ?Mukave, romoul keke rovaanian enges? !Vuo! ?Ka aver mul keke rovav koe en eisin enges? !Vuo! Moulien koa mul en kami tahos imok mulin asa koa mimul mikani. Ka avemi tahos imok mulin eisin koa mikav koe eni. 26 Miheles vis aman keil koa amul amuka. Keil arluhluhte, ka armusuhuttei en anien ae keke avalingi vaha en votevav ome. Avaseini armumontei vamukonek, ka Ahi Tata onami en out nesa mul vengon keil. Ka en meten Tata onami, kami mitahos mulin aman keil enek.✧ Sakini miheilea mihehit Ahi helosil kat revi kami.

27 Demkoen ven tounah keil sakras voumon moulien onami vataveah tamun.

28 ""?Ka mimundemko en usite ten eisin vensa? Mihendem usil vis hungevai keil koa amul amoul. Keil armumtei vuo arrilitei eisin ome. 29 Ka naviteni min kami keke asuv houlu Solomon telamu,✧ eisin omon tahos vis tahos imok, ka hungevai keil enek amusin tahos imok muli kei. 30 Ahi mul musin en hungevai keil tahos imok, avaseini amoul en eivorohus avong tanges, ka visuvong teni, amaleles ka umotmot. Ka evus, amuteas ruaini ka asoni va en ahang. ?Ka munak Ahi musin en keil mukok, mimundemi keke kei sakras vasin koe kami? !Ei, demkatien onami havivi ramat!

31 "Sakini, minandemkotei usil asa koa miheani, asa koa mihemuni, vuo asa koa mihesin eni. 32 Veni vati demkoen koanek vi onen koakeil arkileatei Ahi. Veni Ahi Tata onami kilea revi en tounah vasi koa mitamurei eni en moulien onami.✧ 33 Ka koa hetetamen imok keke mihemaen Ahi hemai hehi asuv houlu en moulien onami ka mihekur maluen onen hehi onami. Navong mimumoni mukonek, tounah vasi emun ten moulien, Ahi hesani min kami.✧ 34 Sakini minandemkotei mun usil tounah keil koa mihekuri visuvong, veni miheilea mihendem usili visuvong esuk. Veni sakvisien keil koa mihehisu eni kosa, avinvin ten kosa etin.✧ Minalahtei demkoen keil ten visuvong namai nahi ten avong kosa."

7

Hihiseien onen Iesu usil sakien koa rolei revi usite onen meatin sav keil✧

1 Iesu mules visein meatin keil vit, "Minalei revitei usite onen meatin sav keil keke mivahotin tisaen keil one, veni munak mimumoni, Ahi

✧ **6:19:** Tiem 5:2-3 ✧ **6:20:** Mat 19:21; Mak 10:21; Luk 18:22; Kol 3:1-2 † **6:23:** Meneai ka mankoli luvi tatavolien usil sakien keil orer, ka Iesu mul selus usil sakien orer ral tounah vasi ten out netan. Navong romumon tounah koa tahos, romul en meneai, ka navong romumon tounah koa tisa, romul en mankoli. ✧ **6:24:** Luk 16:13 ✧ **6:25:** Plp 4:6 ✧ **6:26:** Mat 10:31; Luk 12:7,24 ✧ **6:29:** 1Ki 10; 2Kron 9 ✧ **6:32:** Mat 6:8; Luk 12:30 ✧ **6:33:** Sam 37:4 ✧ **6:34:** Eks 16:4 ✧ **7::** Luk 6:37-42 ✧ **7:1:** Rom 2:1; 14:4,10; 1Kor 5:12; Tiem 4:11

emun helei revi usite keil onom ka hehotin tisaen keil onami.✠ 2 Veni Ahi helei revi usite onami housil vati sakien koa kami mimul mimumoni en meatin sav keil. Munak mimumoni en sakien koa merau, Ahi houmoni min kami hemukonek. Ka munak mimumoni en sakien koa keih, Ahi houmoni suk hekeih min kami.✠

3 “?Vensa mimul mirie sokeai koa havivi mok koa mul en meten tuomi, ka emi rovattei mivailea en mari mavuliai koa mules en metomi?” 4 ? Vensa mimul miviteni min tuomi mivit, ‘Tuo li, kimaenau makulat sokeai ran metom,’ navong mari mavuliai mules en metomi? 5 ! Kami mimumon sakien koa tahos en hiliivemi enges! Tahos imok keke helamu mihekulat mari mavuliai ran metomi, ka hevus, kami mikilea suk mihelele revi keke mivakulat sokeai ran meten tuomi.

6 “Tounah keil koa avi votut onen Ahi, minasantei min huli keil koa ihiles ka iat purun kami eris. Anatin, minasantei tounah koa tahos imok min vuas keil veni keil ihetan eni enges.”†

Hihiseien onen Iesu usil sakien koa rokilea rovahis Ahi ven tounah✠

7 Iesu mules visein meatin keil vit, “Naviteni min kami, tahos keke kami miheles mihehis Ahi en tounah, ka kei hesani min kami. Anatin, asa koa emi vati mivakuri, munak mihelekati, mihehotini. Hisien onami hesuval koa mimul mimutiti voiteh onen Ahi, ka hesakini kei heseh voiteh onen min kami.✠ 8 Ven meatin vasi koa avisi ven tounah, keil ikuri suk; koakeil amul alekat tounah, keil ihotini; ka voiteh heseha min koakeil amul amutiti.

9 “?Isei en kami tata keil hesan meralihat min natnali navong kei visuk en anien? 10 ?Vuo hesan tetal

tatasa tai mini navong kei visuk en mesau? 11 Sakini, avaseini keke kami mivi meatin tisa keil, mikilea en sakien koa mivasan tounah keil tetahos min titiali onami keil. ? Ka mukave en sakien onen Ahi Tata onami en out nesa koa tahos imok? Sakien onen heli onami ka hesan tounah keil tetahos min koakeil amul avisi veni.”✠

Hihiseien onen Iesu usil sise koa meatin heha en out nesa eni✠

12 Ka Iesu viteni vit, “En tounah vasi koa mimumoni, mihoumoni min meatin sav keil hesuval koa emi vati keke keil emun umoni min kami.✠ Veni rendemien koanik vi vatte ten mengkatien keil onen Mosis ka Tisien onen provet keil telamu.”

13 Iesu viteni vit, “Kami, sakien koa mikilea mivaha en out nesa romaetei. Tahos keke miheha neim eni ka en meteau koa havivi. Veni meteau sav mul koa marite, ka meatin houlu uva neim ien ka amual en sise koa mae. Ka en keite teni, ihotin mahien koa hemariso mok. 14 Ka meteau koa ten sise takeih ten moulien vi havivis, ka teis en meatin keil ihotini.”✠

Hihiseien onen Iesu usil hemukave avalei kilea provet taluvosien keil✠

15 Iesu sel kat meatin keil vit, “Kami mihelei kat revi kami keke provet taluvosien keil analuvostei kami.✠ Veni en hilive, ales keil asuval sipsip koa atahos ka amerau, ka en tine, keil asuval huli rendan keil koa atisa ka akat purun meatin keil. 16 Mihelei kilea keil heka en heite ten moulien one. Meatin keil asakras avalah hei tavoi ran aikatiat, vuo hei manggo ran vati ueas.‡ ✠

17 En vati sise enek, vatiai vasi koa atahos amul ason heite koa tahos, ka vatiai keil koa atisa amul ason heite

✠ 7:2: Mak 4:24 * 7:3: Aneite ten ai keilu koanik vi tisaen. † 7:6: En tatavolien keilu enek, Iesu mul viseini keke navong kosan rendemien koa votut onen Ahi koa tahos imok min koakeil armaltei en meten Ahi, keil ilei sesein anatinien onen Ahi ka ihiles ipurun keik eris. ✠ 7:6: Luk 11:9-13 ✠ 7:7: Mak 11:24; Sion 14:13-14; 15:7; 16:23-24; Tiem 1:5; 1Sion 3:22; 5:14-15 ✠ 7:11: Tiem 1:17 ✠ 7:11: Luk 13:24 ✠ 7:12: Mat 22:40; Rom 13:8-10 ✠ 7:14: Umen 14:22 ✠ 7:14: Luk 6:43-44; 13:25-27 ✠ 7:15: Mat 24:11,24; Luk 6:26; 2Pit 2:1; 1Sion 4:1; Rev 16:13; Esek 22:27; Mat 10:16; Sion 10:12; Umen 20:29 ‡ 7:16: Selusien kati teni vit, “hei grep ran vatiai koa sineite mul ien, ka hei fik ran vatiai emun koa tisa.” ✠ 7:16: Tiem 3:12 ✠ 7:17: Mat 12:33,35

koa tisa. ✧ 18 Vatai koa tahos sakras vason heite koa tisa, ka vatai koa tisa sakras vason heite koa tahos. 19 Ka vatai vasi koa hersontei heite koa tahos, itei lati ka isoni heha en ahang. ✧ 20 En vati sakien enek, mihelei kilea provet taluvosien keil heka en heite koa mul en moulien one. ✧

21 “Meatin houlu koa amul avise nau en ‘asuv’ kosa, irvatei en out nesa koa Ahi vi asuv houlu ien. Koakeil enges amumon asa koa Tata onak en out nesa en vat keil avoumoni iha ito hetal mini. ✧ 22 En avong koa ilei revi usite onen meatin keil, ✧ houlu imai venau ka ihiteni minau usil usite one ihit, ‘!Asuv, Asuv! ?Mukave? En isom mevit lein selusien koa Ahi sani min komai. En isom mevile lat ninin tisa keil ka memumon merikel keil houlu.’ ✧ 23 Hevus, nihit retai en selusien koanek min keil nihit, ‘!Kiha ranau, keik koa komumon tisaen keil! !Inau narkileatei keik vare!’ ” ✧

Hihiseien onen Iesu usil hemukave moulien orer housil selusien onen Ahi ✧

24 Evus, Iesu selus ekor min meatin keil ral min tatavolien tai vit, “Munak kami milong selusien keil ekek onak ka mimum usili, ✧ misuval meteisau tai koa mumon eim onen mul en atan koa keih. 25 Ous mus, mari oai mue, ka eang muhuh keih kat eim enek. Ka romerangtei, veni mumoni mul en atan koa keih. 26 Ka munak kami koa milong selusien keil ekek onak ka mirmumtei usili, ✧ kami misuval unu tai koa mumon eim onen en veien enges. 27 Ous mus, mari oai mue, ka eang muhuh keih kat eim enek. !Ka eim onen merang vita ka rasil li vare!”

28 Navong Iesu visein meatin keil evus, marmari vangi meatin keil amutimanin en hihiseien keil onen, ✧ 29 veni kei visein keil suval koa kur

hihiseien keil ran Ahi vare. Hihiseien keil onen rosualtei onen tiser keil ten mengkatien onen Mosis koa avit ris selusien onen tiser sav keil enges.

8

Iesu sak revi meatin tai koa kur mesaien ten leprosi ✧

1 Navong Iesu visein meatin keil evus, kei mita netan ran hou enek, ka mari vangi meatin keil amusili. 2 Evus, amutimanin, meatin tai koa mesaien ten leprosi mul ien mai luhu en keil, retengeiril en meten Iesu, ka viteni mini vit, “Asuv, munak keik em vati li, kokilea kovasak revi hilivek vamai vato eris.”

3 Sakini, Iesu mutelan hen rokoli ka viteni mini vit, “Tahos, ek vat moumoni. !Kito ris!” Hatte tas, meatin enek, mesaien onen evus ka hiliven mai mutolas. 4 Evus, Iesu viteni mini vit, “!Kitaengonau! Konahitentei min meatin etai asa koa kur out. ✧ Kihias ka kihothot enuk min pris tai en Eim Votut, ka kisan min Ahi sanien koa Mosis meng kati. ✧ Tounah enek vatie lati min keil keke avem tahos tuai ka komuto eris.”

Iesu sak revi slev tai onen avat onen meatin tavaeen keil ten out Rom ✧

5 Iesu mual va en taon ten out Kapaniam. Ka navong kistal ien, avat tavaeen tai ten out Rom mai veni ka visi vakatauni ✧ vit, 6 “Asuv, eiloheh onak mules teim ka longe tisa houlu, usi aven mat ka ro nges en vulin.”

7 Iesu viteni mini vit, “Niha veni ka nisak revi.”

8 Ka avat enek vit kesi vit, “O asuv, konandemvu ramattei venau veni narvinvintei keke kovaha teim onak. Ka munak kihitenis, nakilea keke eiloheh onak helonge hetahos eris. 9 Veni masta onak mul, ka inau

✧ 7:19: Mat 3:10; Luk 3:9; 13:6-9; Sion 15:6 ✧ 7:20: Mat 7:16; 12:33 ✧ 7:21: Luk 6:46; Mat 21:31; Rom 2:13; Tiem 1:22,25; 1Sion 2:17 ✧ 7:22: Rev 20:11-15 ✧ 7:22: Ser 14:14; 27:15; Mak 9:38; Luk 9:49 ✧ 7:23: Mat 10:33; 2Tim 2:12; Sam 6:8; Mat 13:41-42; 25:41 ✧ 7:23: Luk 6:47-49 ✧ 7:24: Tiem 1:22 ✧ 7:26: Tiem 1:23 ✧ 7:28: Mak 1:22; Luk 4:32 ✧ 8:: Mak 1:40-45; Luk 5:12-16 ✧ 8:4: Mat 9:30; 12:16; Mak 7:36 ✧ 8:4: Lev 14:1-32; Luk 17:14 ✧ 8:4: Luk 7:1-10 ✧ 8:5: Sion 4:46-47

mun navi avat onen meatin tavaeen keil. Sakini, navong naviteni min tai en keil navit, 'Ha.' Kei va. Ka navong navit, 'Amai.' Kei mai. Ka navong naviteni min eiloheh onak navit, 'Umon koanik.' Kei mumoni."

¹⁰ Navong Iesu raengon selusien onen, kei mutimanin ka viteni min koakeil amul amusili vit, "Anatin eli naviteni min kami, en me-Isrel keil, narvotintei veah etai meatin koa demkatien onen keih imok vasuval meatin ekek.* ¹¹ Navong Kristo onen Ahi hemai ka umon mari anien en out koa Ahi vi asuv houlu eni, meatin keil koa arvitei Siu ika en out sav keil en out netan ka imai ianian vituai hetal min Ebrahim, Aesak ka Siekob, vati avu keil orer telamu.*

¹² Ka houlu en me-Isrel keil kati koa Ahi vit vahi Asuv Houlu one, heso lat keil iha hae en out koa mankoli, ka keil il is ka il ihal lohe ven mahien one."*

¹³ Evus, Iesu viles ka viteni min avat enek vit, "Kiha. Asa koa komundesini kovit hekur out,* hekistal hehi anatin keke eiloheh onom helonge hetahos." Ka en hati avong enek varei, eiloheh onen avat enek, aven mai ris tahos.

*Iesu sak revit meatin houlu koa amesai**

¹⁴ Navong Iesu va rokol teim sen Pita, va neim ka les avu tisa onen Pita* mul matil en vulin ka aven mutin. ¹⁵ Navong lesi mukok, Iesu mutelan hen ka rokol hen tovuli enek. Ka navong rokoli, mesaien va rani ka kei mea. Evus, tovuli enek kur hati anien tai, ka sani min Iesu.

¹⁶ Navong meteiai munu, meatin keil alah koakeil ninin tisa mul en keil, ka Iesu vile lat ninin tisa keil avaha ran keil ral min selusien enges onen. Ka meatin vasi keil amesai, kei sak revit keil. ¹⁷ Kei mumon tounah enek vasakin asa koa Ahi viteni ka en provet Aesea hemai hehi anatin koa vit,

"Kei lah lat mesaien keil orer ka kur mahien keil orer en aven." Aesea 53:4

*Meatin keil koa avit avousil Iesu indem revit mau**

¹⁸ Ka navong Iesu lesi keke marmari vangi meatin keil amules rahiti, kei meng kat meatin keil onen keke avasak mesein vot tai keke avaha en usi Mari Oai ten out Kaleli. ¹⁹ Ka navong Iesu ka onen keil amul uva, tiser tai ten mengkatien onen Mosis mai veni ka viteni vit, "Tiser, out kave kiha ien, inau nusil katuk."

²⁰ Ka Iesu vit kesi mini vit, "Asu keil,* vai ome mul, ka aman keil, anu ome mul. Ka Natin Meatin, teim kati onen tovuol tamatil ien."*

²¹ Ka meatin tamun koa mul musil Iesu vit, "Asuv, ek vati mousiluk. Ka helamu, kimaen nau niha ris teim ka nilei kat tata onak hetokol avong koa hemat ka nitahini."

²² Ka Iesu viteni mini vit, "Kusil kat nau kosa,* ka kilokovein koakeil umat en demkatien one keke itahin koakeil one umat."

*Iesu meng kat eang keilu oai keke luvahati keilu, ka lulong kat ren**

²³ Navong Iesu selus evus, kei vut va en vot ka meatin keil onen amusil kati keke uva en usi oai. ²⁴ Ka navong amulis uva, Iesu matil usae. Ka rovitei tuetin, amutimanin en mari angu tai koa mea ka muhuh keih. Kei sakin oai langlango, mul rasil va neim en vot, ka vesesal avamarindu. Ka Iesu, kei matil ravobong. ²⁵ Ka keil uva veni ka asisil eni avit, "!Asuv, kataun komai li! !Rovamat enga ke!"

²⁶ Iesu vit kesi vit, "?Mimetau vensa? !Demkatien onami havivi ramat!"* Evus, kei mea ka meng kat eang ka oai luvahati keilu, ka out mai mutaeng ka vi tasioh.

²⁷ Navong meatin keil onen alesil mukok, amutimanin ka avis keil eris avit, "?Meatin ekek vi vati meatin

* **8:10:** Mat 15:28 * **8:11:** Luk 13:28-29 * **8:12:** Mat 13:42,50; 22:13; 24:51; 25:30; Luk 13:28

* **8:13:** Mat 9:29; 15:28; Sion 4:50-51 * **8:13:** Mak 1:29-34; Luk 4:38-41 * **8:14:** 1Kor 9:5

* **8:17:** Luk 9:57-62 * **8:20:** Selusien kati teni vit, "fokis" koa asuval huli rendan keil koa amumon out tamatilien one en atan suval asu keil amumoni. * **8:20:** 2Kor 8:9 * **8:22:** Mat

9:9; Sion 1:43; 21:19 * **8:22:** Mak 4:35-41; Luk 8:22-25 * **8:26:** Mat 14:31

sa? !Avaseini eang ka oai, keilu mun lulong kat ren!"

*Iesu vile lat ninin tisa keil ran meatin elu**

²⁸ Navong arokol usi oai, Iesu emai en atan ten out Kadara. Ka hatte tas, meatin elu luka en out ten valengeihat keil koa amul arahin meatin keil ien, ka lumai vesesal ven Iesu. Meatin keilu enek, ninin tisa mul en keilu ka asakin keilu lumuas meatin vasi keil koa lulesi umai vesesal en out enek. ²⁹ Navong lumai vesesal ven Iesu, luvisohiso keih luvit, "!Natin Ahi! ?Kovoumon sa vatal komai? ?Kumai ekok keke kovasan mahien min komai kosa? * ?Kirtosintei avong kati teni koa hemai veah?"

³⁰ Rovitei soutin, tali vuas otetai koa marite amul akanian. ³¹ Sakini ninin tisa keil apeah Iesu avit, "Munak keik kihile lat komai, kisila lat komai meheha en vuas keil ke va ekek."

³² Sakini Iesu viteni min keil vit, "!Alva!" Ka keil uva ka uva neim en vuas keil. Ka hatte tas, tali vuas keil vasi enek amuloh avita en veisil, ka uva avamarindu en Mari Oai ten out Kaleli, ka keil vasi umatmat. ³³ Ka meatin keil koa alej kat vuas keil enek ametau ka amuloh uva en taon. Ekonek, keil avit vasi tunien teni ka aviteni mun usil asa koa kur out en meatin keilu koa ninin tisa keil amul en keilu. ³⁴ Sakini, meatin vasi keil ten taon enek uva keke avales Iesu. Ka navong keil ales, apeah Iesu keke heha ran atan one.

9

*Iesu sak rev, meatin tai koa usiven mat**

¹ Iesu ka meatin keil onen uvut en vot ka amu koteh Mari Oai ten out Kaleli uva en taon kati onen ten out Kapaniam. ² Navong arokol taon, meatin oteta keil avou kakan meatin tai koa usiven mat mai ven Iesu, meatin enek mules matil en vulin. Navong Iesu lesi keke demkati onen mul, kei viteni min meatin

koa usiven mat vit, "Natkuli, konametautei. Ahi roleletei mun vatisa enuk ven tisaen keil onom."*

³ Tei en tiser keil ten mengkatien onen Mosis aro vesesal, ka navong alonge mukok aviteni min keil eris avit, "!Ei, meatin ekek mul selus kekar va kat Ahi! !Kei enga vit kur keihoen suval onen Ahi, veni Ahi enges kilea vakulat tisaen!"

⁴ Ka Iesu kilea en asa amul amundemi.* Sakini kei viteni min keil vit, "?Vensa mimul mivuli kat rendemien tatisa keil enek en tinomi? ⁵ ?Koa kave mae imok keke naviteni, 'Ahi roleletei mun vatisa enuk ven tisaen keil onom,' vuo, 'Kimea ka kikaka'?" ⁶ Ka vasakin kami miheilea keke Natin Meatin kur keihoen en out netan voumon methos vatal min Ahi ka meatin, miheles koanik ..." Ka Iesu viles les meatin koa usiven mat ka viteni mini vit, "!Kimea, kilom lat vulum, ka kiha ris teim som!"* ⁷ Hatte tas, meatin enek mea ka kaka va ris teim sen. ⁸ Ka navong meatin keil ales, amutimanin ka ametau, ka amasmas Ahi koa san vati keihoen enek min meatin tai keke kilea voumon sakien koanek.

*Iesu vise Matiu keke vousili**

⁹ Ka navong Iesu lokovein out enek ka mul mual va, kei les meatin tai mul rondan en titi eim toumien onen, isen Matiu. Kei mul lah takis ran Siu keil keke vasani suk min kavmen ten out Rom. Ka navong Iesu lesi, vise vit, "!Amai! !Kusil kat nau* ka kimai kihi meatin tai onak!" Ka Matiu mea, lokovein umen onen, ka musil kat Iesu.

¹⁰ Matiu mulamun Iesu ka meatin keil onen uva en teim sen. Ka navong amul akanian, meatin houlu ten takis ka meatin sav keil koa atisa en meten Siu keil umai ka akanian vituai ral min Iesu ka meatin keil onen.* ¹¹ Navong Farasi keil ales mukok, avis meatin keil onen Iesu avit, "?Vensa tiser onami mul kanian vituai ral min meatin keil ten takis ka meatin tatisa keil mukok?"

* 8:27: Mak 5:1-20; Luk 8:26-39 * 8:29: Mak 1:24; Luk 4:34 * 9:: Mak 2:1-12; Luk 5:17-26
 * 9:2: Luk 7:48 * 9:4: Mat 12:25 * 9:6: Umen 9:33-35 * 9:8: Mak 2:13-17; Luk 5:27-32
 * 9:9: Mat 8:22; Luk 9:59; Sion 1:43; 21:19 * 9:10: Mat 11:19; Luk 7:34; 15:1-2; 19:7

12 Ka navong Iesu raengoni, kei viteni vit, "Meatin keil koa armesaitei arvatei avales dokta tai. Koakeil enges amesai uva avalesi. 13 Ka kami, miheha ka mihehotin aneite ten selusien onen Ahi koanek koa mul en Tus Votut koa vit,

'Ek rovattei sanien votut keil enges onami,

ka ek vat imok keke emi hemahis meatin sav keil.' *Hosea 6:6**

Veni narmaitei mahise meatin keil koa avit moulien one mal tuai keke avahiles avousil nau. Vuo, numai keke mahise meatin keil koa alei kilea tisaen keil one keke avahiles avousil nau."

*Iesu viteni keke hihiseien hau keil onen sakras vousil kat sakien matu keil onen Siu keil**

14 Evus, meatin keil onen Sion Baptis umai ven Iesu ka avisi avit, "Avong houlu, komai ka Farasi keil meval ran anien ven hisien,* ka melesi keke meatin keil onom armumonte sakien koanek. ?Vensa vare?"

15 Ka Iesu vit kesi min keil vit, "Navong meatin tai retalihe, meatin keil koa umai ven mari ale enek, asi keil veni.* ?Mimundemi keke ilonge hetisa ka umon sakien ten tangien navong kei ro veah ral min keil? !Vuo, asakras! Ka avong tai mul mai koa meatin keil imai ka ikulat meatin enek ran keil. En avong enek vare, keil ilonge hetisa ka ihal ran anien."

16 Ka Iesu vit ris tatavolien tamun min keil vit, "Meatin tovuol vatili koe eisin koa heite matu vatal soke kaliko hau. Veni navong akasi, hatte koa heite hau mai sim kati ka hetal vas koa heite matu, ka hesakin eisin enek hemahoi suk hemarite mok.

17 "Ka en vati sakien enek, meatin tovuol vatah uae hau vaha en veite matu koa amumoni en hiliven sipsip veni kei keih tuai. Munak amumoni, uae hau enek hetatahou ka hesipas

veite enek. Hemukonek, hepurun veite enek ka uae houele en atan. Sakini, meatin keil itah uae hau heha en veite koa heite hau veni kei memerau veah, kilea vatatahou. Hesakini veite teni hetahos ka uae koa mul ien emun hetahos."*

*Iesu sak revi ahin tai koa mesai ka atouli koa mat**

18 Navong Iesu mul selus veah usil tounah keil enek, hetetamen tai onen Siu keil mai veni, retengeiril va netan mini ka viteni vit, "Natukahin mat keitinek. Kimai li ka kiling hem eni,* ka hemoul eris." 19 Sakini, Iesu mea ka kei ral min meatin keil onen amusil hetetamen enek.

20 Ka navong amul uva, ahin tai mai katau en Iesu ka rokol kele eisin omon. Ahin enek, mesaien onen mama keil muasi sua teindan elu (12) ka reingeingeni vavus.* 21 Kei rokoli veni mundemi vit, "Vahit matokol kele eisin omon enges, malonge vatahos."*

22 Navong ahin enek rokol eisin omon, Iesu viles, lesi ka viteni mini vit, "Mama, konametautei. Ven demkatien onom, mesaien onom vus tuai."* Ka en hati avong enesek, aven ahin enek mai ris tahos.

23 Evus, amual uva arokol teim sen hetetamen enek. Ka navong uva neim, Iesu les tali meatin tai apilei en souen keil tatangien, ka meatin houlu asien out ka amul amurang keih ven atouli enek. 24 Ka Iesu viteni min keil vit, "!Alvaha! Titi atouli romattei, kei mules matil."* Ka meatin keil enek aviteai rohtoh en Iesu. 25 Ka navong asila lat meatin keil vasi enek uva hae, Iesu va neim. Kei va ven atouli ka vuli kat hen.* Ka atouli enek moul eris, mulei ka mea. 26 Longlongien ten asa koa kur out ka vasi out enek.

Iesu sak revi metovar elu ka ameng tai

* 9:13: Mat 12:7 * 9:13: Mak 2:18-22; Luk 5:33-39 * 9:14: Mat 11:18; Luk 18:12 * 9:15: Sion 3:29 * 9:17: En tatavolien keilu enek, Iesu mul viteni keke hihiseien hau keil onen sakras vousil kat sakien matu onen Siu keil, housil sakien hau keil. * 9:17: Mak 5:21-43; Luk 8:40-56 * 9:18: Mat 8:3; Mak 6:5; 7:32; 8:23,25; Luk 13:13 * 9:20: Lev 15:25 * 9:21: Mat 14:36; Mak 6:56 * 9:22: Mak 10:52; Luk 7:50; 17:19; Umen 3:16 * 9:24: Sion 11:11 * 9:25: Mak 1:31; 9:27

27 Ka navong Iesu lokovein teim sen hetetamen koanek ka mul mual va, metovar elu lumai veni lumusili.* Ka luvisohiso keih mini luvit, “!Natin asuv houlu Deved!† ! Em hemahis komal eli!”

28 Lumusili rokol avong koa Iesu va neim en eim tai. Ka navong uva neim, metovar elu lumai veni ka Iesu vis keilu vit, “?Mukave, mil-mundemi keke nakilea masak revi kamil?”

Ka luvit kesi luvit, “O asuv, melkur anatin eni.”

29 Evus, Iesu mutelan hen rokol metealu ka viteni vit, “Nasak revi kamil veni demkatien onamil mul.”*

30 Ka metealu mai tahos ka lukilea luvalele. Ka Iesu meng kat keilu keih vit, “!Milnahitentei asa koa namumoni min kamil min meatin etai!”*

31 Ka navong keilu luva rani, lumang vas ongealu houlu ka longlongien usil tounah koa Iesu mumoni min keilu ka vasi out enek.

32 Navong keilu luva hae, meatin oteta keil akur ameng tai mai ven Iesu. Meatin enek sakras vasselus veni ninin tisa tai mul ien.* 33 Ka navong Iesu vile lat ninin tisa enek va rani, meatin enek selus esuk. Navong vangi meatin keil alesi, amutimanin ka aviteni avit, “!Ei tel-mali, ir me-Isrel keil rorlestei veah etai tounah koa mukonek!”*

34 Ka Farasi keil avit, “Meatin ekek kur keihoen keke vahile lat ninin tisa keil ka ven Temat koa vi asuv onen ninin tisa keil.”*

Iesu en mahis meatin keil ka vis Ahi keke vasan meatin keil avahi houlu tamun keke avoum vatal mini

35 Iesu mual rokol taon keil ka meteimal vasi keil en out enek. Navong mul va, kei vihisei en eim tahihiseien onen Siu keil, vitehiten more longlongien usil hiasuvien onen Ahi, ka sak revi meatin

vasi keil koa akur mesaien savsav keil.* 36 Navong kei les marmari vangi meatin keil, tin vilelau en enmahisien ven keil,* veni rendemien one langlango ka areingeingeni avalekat kataunien en out kave. Iesu les keil asuval sipsip keil koa meatin talosilkatien one tovuol.* 37 Sakini kei viteni min meatin keil onen vit, “Anien houlu mules en ah,* ka meatin toumien keil arvinvintei keke avaha avasuhut eni. 38 Sakini, mihehis min Asuv ten ah keke hesila meatin toumien hehi houlu mun iha isuhut en ah osen.”*

10

*Iesu sila lat meatin teindan elu (12) onen keke avaha avoum**

1 Iesu vise meatin teindan elu (12) onen keke umai vesesal veni. Kei san keihoen min keil avahile lat ninin tisa keil ka avasak revi meatin vasi keil koa akur mesaien savsav keil.*

2 Ka koanik isen eiloheh teindan elu (12) enek onen Iesu:* Koa mulamu, Saemon (koa isen tamun Pita) ka Andru (tunali Pita). Tiemes (natin Sepeti) ka Sion (tunali Tiemes).

3 Pilip, Batolomiu, Tomas, Matiu (koa lah takis), Tiemes (natin Alveas), ka Tatios.

4 Saemon (koa mul en vangi meatin keil koa e vati mok keke Siu keil avamaluv ran hen kavmen ten out Rom)

ka Sudas Eskariot (koa hesa lat Iesu heha en hen meatin tatisa keil).*

5 Meatin teindan elu (12) enek onen, Iesu sila lat keil uva ral min selusien keil ekek: “Minahatei ven koakeil arvitei Siu vuo en taon keil

* 9:27: Mat 20:29-31 † 9:27: Siu keil akur anatin eni keke Mesaea hekistal heka en vatiamal onen asuv houlu Deved. Sakini, avise Mesaea en ‘natin asuv houlu Deved.’ * 9:29: Mat 8:13; 15:28 * 9:30: Mak 7:36 * 9:32: Mat 12:22; Mak 7:32,35; 9:17,25; Luk 11:14 * 9:33: Mak 2:12 * 9:34: Mat 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 * 9:35: Mat 4:23; Mak 1:39; Mat 10:1; Mak 1:34; Luk 7:21 * 9:36: Mat 14:14; 15:32; Mak 6:34 * 9:36: 1Ki 22:17; 2Kron 18:16; Esek 34:5; Sak 10:2; Mak 6:34 * 9:37: Sion 4:35 * 9:38: Luk 10:2 * 10:: Mak 3:13-19; Mat 6:7-13; Luk 6:12-16; 9:1-6 * 10:1: Mak 6:7; Luk 9:1 * 10:2: Sion 1:40-51 * 10:4: Mat 26:25; 27:3; Mak 14:44; Sion 6:64; 12:4; 13:11; 18:2,5 * 10:6: Ser 50:6; Mat 15:24

onen me-Sameria keil. ⁶ Ka miheha enges ven me-Isrel keil koa asuval sipsip keil koa avupuol.*
⁷ Ka navong mimul mivaha, mihehitehiten more longlongien enek min keil mihehit, 'Hiasuvien onen Ahi mul mai vesesal!' ⁸ Mihesak revi meatin keil amesai, mihetali lat koakeil umat ran matien, mihesakin koakeil akur mesaien ten leprosi ave heto ris, ka mihehile lat ninin tisa keil ran meatin keil. Navong mihekataun meatin keil, mihesa maeni, veni tounah vasi koa kami mikuri, Ahi sa maeni min kami. ⁹ En ualien onami, minahuli kattei mani ¹⁰ vuo ateli. Minakurtei eisintamun, sandel tamun, vuo eisaltamun. Naviteni mukok veni mal keke meatin toumien keil ikur anien en hen koakeil amum min keil.*

¹¹ "Navong mihemai en taon vuo meteimal tai, mihehotin meatin tai koa hesi kei keke vakur revi kami. Miheto en teim sen hetokol avong mihelokovein out enek. ¹² Ka navong miva keke mivato en teim tai, helamu mihehiteni mihehit, "Tomat onen Ahi hel ven kami."*
¹³ Munak meatin keil en eim enek ikur revi kami, tomat onami hel en keil; ka munak keil isesein kami, mihekulat ris tomat onami ran keil ka miheha. ¹⁴ Ka munak meatin tei keil irkur revitei kami vuo e rovattei avalong selusien onami, mi-hemea ran keil. Ka navong mi-hemea ran teim se vuo taon one mihesahulin vulimeas ran alomi en mete. Koanek hesakin keil ilea suk keke amumoni romaltei en meten Ahi.*
¹⁵ Anatin eli naviteni min kami, en Avong koa ilei revi usite vasi onen meatin keil, mahien koa Ahi hesani min meatin keil koa aro en taon enek hekeih heli asa koa hesani min meatin keil koa aro en taon ten out Sodom ka Komorah mulamu."*

Iesu sel kat meatin keil onen vit

*avong keil takeih hemai**

¹⁶ Iesu sel kat meatin keil onen vit, "Mihetaengonau! Inau namul nasila lat kami miva suval sipsip keil koa uva amul luhu en vangi huli rendan keil.* Sakini, kami mihelele revi ka sakien onami hetolas. ¹⁷ Anatin, mihelei kat revi kami, veni hetetamen keil onen Siu keil ihuli kat kami ka iling kami mihelomal en kot keil one. Keil itah kami en viau takan tai en eim tahihiseien keil one.*
¹⁸ Ka veni mimusil kat nau, umon kami mihelomal en meten hetetamen keil ten kavmen ka asuv houlu keil emun. Ka hesakini miheilea mihehit lein more longlongien min hetetamen keil enek ka min koakeil arvitei Siu. ¹⁹ Ka navong ihuli kat kami, minandemkotei ven asa mivahiteni vuo hemukave mivahiteni. Veni en avong enek, Ninin Votut hesan asa koa kami mihehiteni.*
²⁰ Anatin, hervitei kami koa miheselus, ka Ninin onen Ahi Tata heselus heka en kami.

²¹ "Meatin keil imae lat tue kati keil keke uas keil imat, ka tata keil umoni hemukonetinek min titae keil. Ka titiali keil emun ihiles min tata ka mama one keil ka imae lat keil keke meatin keil u vini keil.*
²² Meatin vasi keil tine heat kami veni mimusil kat nau.* Ka kami koa mihelomal hekeih hetokol keite ten sakvisien keil enek, Ahi houtut moulien onami. ²³ Navong keil asan mahien min kami en meteimal tai, mihelohosai miheha en meteimal sav. Anatin eli naviteni min kami keke miherva vasitei mau en taon keil ten out Isrel, ka Natin Meatin hemai ris.*

²⁴ "Meatin koa kur hihiseien en tiser tai nandemtei nahit kei vi hetetamen imok lohlin tiser onen. Ka en vati sakien koanek, slev nandemtei nahit kei vi hetetamen imok lohlin masta onen.*
²⁵ Sakini, kami koa

* **10:10:** Nam 18:31; Luk 10:4,7; 1Kor 9:14; 1Tim 5:18 * **10:12:** Luk 10:5-6 * **10:14:** Luk 10:10-12; Umen 13:51 * **10:15:** Mat 11:24; Luk 10:12; Sen 18:20-19:28; 2Pit 2:6; Siud 7 * **10:15:** Mak 13:9-13; Luk 21:12-17; 12:2-9; 12:51-53; 14:26-27; Mak 9:41 * **10:16:** Luk 10:3; Sion 10:12; Umen 20:29; Rom 16:19 * **10:17:** Mak 13:9; Luk 21:12-13; Mat 24:14 * **10:19:** Mak 13:11-13; Luk 12:11-12; Luk 21:14-19 * **10:21:** Maek 7:6 * **10:22:** Mat 24:9; 24:13 * **10:23:** Mat 16:27-28; 24:27,30,37,44; 25:31; 26:64; Mak 13:26; 14:62; Luk 9:26; 17:30; 18:8; 21:27 * **10:24:** Luk 6:40; Sion 13:16; 15:20

mikur hihiseien keil onak, tahos mi-hesi kami keke mihemai mihesuval inau, tiser onami. Anatin, kami koa misuval slev keil onak, mihesi kami keke mihemai mihesuval asuv onami. Ka munak avise karen inau, avat onami, en 'Belsepul,'* miheilea keke ihise karen kami mun mivi onak keil en tounah koa hetisa mok.

²⁶ "Sakini, minametauntei keil. Tounah koa meatin sak visi vaav koe, Ahi helah lati hemai en mesai. Anatin tounah koa aling suaini, Ahi hesakini hemai en mesaiuai keke meatin keil ilei kilea eni. ²⁷ Tounah koa naviteni min kami enges en vongien, kami mihehit leini min meatin keil en meneai. Ka asa koa navit lelau eni min kami, mihehitehiteni en meten meatin keil.

²⁸ "Minametauntei koakeil akilea avou vini avemi ka asakras avou vini ninin onami. Tahos mi-hemetaun Ahi enges, koa kilea vapurun avemi ka ninin onami emun ²⁹ en Ahang koa sakras vavus. En titi mani tas, mikilea mivahul titi aman valu. Ka munak Ahi Tata onami hermaentei, tai en keil sakras vamot vamat. ³⁰ Ka kami emun, Ahi vuli vasin hilumi koa amul en vatumi. ³¹ Sakini minametautei veni, en meten Ahi, kami mivi hetetamen imok mulin titi aman keil houlu.

³² "Meatin koa vit leini keke kei vi meatin onak en meten meatin sav keil, inau mun, nihit leini keke kei vi meatin onak en meten Tata onak en out nesa. ³³ Ka koakeil aviteni en meten meatin keil keke aseseinau, inau mun nihiteni en meten Tata onak en out nesa keke nasesein keil.

³⁴ "Minandemtei minahit inau numai keke maling tomat en out netan. !Vuo! Narmaitai keke maling tomat, numai masakini meatin keil ivae kat keil. ³⁵ Suval Tus Votut viteni, numai keke masakini ...

'meahos keil ihiles ivae hetal min tata one keil,

atouli keil ihiles ivae hetal min mama one keil,

ka ahineli keil ihiles ivae hetal min avu ahin one keil.

³⁶ *Anatin, meatin hehi vativieh hetal min koakeil amul en teim kati osen.'* **Maeka 7:6**

³⁷ "Koakeil envatien one mul en tata vuo mama one mulin inau, keil arvinvintei avahi meatin onak. Ka koakeil envatien one mul en ehon vuo atouli keil one mulin inau, keil arvinvintei avahi meatin onak. ³⁸ Koakeil arvustei aiveave ten mahien one keke avousil kat inau, keil arvinvintei avahi meatin keil onak. ³⁹ Koakeil asak visi keke avahuli kat moulien one en out netan, moulien ten lisenges hevuol ran keil. Ka koakeil amaen moulien one vavuol en out netan veni amusil kat inau, keil ikur moulien ten lisenges en out nesa.

⁴⁰ "En ualien onami, meatin koa hekur revu kami, hesuval koa mul kur revu inau. Ka koakeil akur revu inau, hesuval koa amul akur revu Tata onak koa sila nau numai. ⁴¹ Anatin, meatin koa kur revu provet tai onen Ahi veni kei vi provet onen, Ahi hesan uite teni mini hesuval kei mun vi provet tai onen. Ka meatin koa kur revu meatin koa moulien onen mal veni kei mal, Ahi hesan uite teni mini hesuval kei mun vi meatin koa mal. ⁴² Ka meatin koa san tounah tai vakataun meatin tai onak koa vi havivi mok en meten meatin sav keil veni akilea kei musil kat nau, avaseini vi oai tamandil enges, anatin eli naviteni min kami, kei hekur vasin uite teni."

11

Iesu selus usil Sion Baptis

¹ Navong Iesu sel kat meatin teindan elu (12) onen evus, kei sila lat keil avaha. Ka kei mun lokovein out enek ka va en taon sav keil en provins ten out Kaleli. Ka navong

* **10:25:** 'Belsepul' vi eis tisa onen Temat koa aneite teni vi 'Asuv onen angolu keil.' [☆] **10:26:** Mak 4:22; Luk 8:17 [☆] **10:28:** Tiem 4:12 [☆] **10:30:** Umen 27:34 [☆] **10:31:** Mat 6:26; 12:12 [☆] **10:32:** Rev 3:5 [☆] **10:33:** Mak 8:38; Luk 9:26; 2Tim 2:12 [☆] **10:38:** Mat 16:24; Mak 8:34; Luk 9:23 [☆] **10:39:** Mat 16:25; Mak 8:35; Luk 9:24; 17:33; Sion 12:25 [☆] **10:40:** Mat 18:5; Mak 9:37; Luk 10:16; Sion 12:44; 13:20; Kal 4:14 [☆] **10:41:** 1Ki 17:9-24; 2Ki 4:8-37 [☆] **10:42:** Mak 9:41 [☆] **11::** Luk 7:18-35

mual va, mul visein meatin keil ka vitehiten selusien onen Ahi min keil.

² En avong enek, Sion Baptis mul veah en eim takeih.* ✧ Kei raeng koteh usil tounah keil koa Iesu mul mumoni. Sakini, kei sila tei en meatin keil onen keke uva ven Iesu ka avahis revi usil umen onen.³ Sakini, keil umai ven Iesu ka avisi avit, “?Keik varei kovi Mesaea koa Ahi vat kati keke hesila hemai, ✧ vuo komai mehetosin meatin etai mun?”

⁴ Ka Iesu vit kesi min keil vit, “Miheha ris ka mihehiteni min Sion asa koa meraengoni ka melesi.⁵ Metovar keil akilea avalele, koakeil asakras avoual amual, koakeil akur mesaien ten leprosi ave tahos eris, koakeil ralinge vonhon araengon tounah, koakeil umat amoul eris, ka koakeil avi livere amul along more longlongien onen Ahi. ✧ ⁶ Ahi hetokol kat koakeil armottei en demkatien one venau.” ✧

⁷ Navong meatin keil onen Sion uva, Iesu selus min vangsi meatin keil usili vit, “?Navong miva en out volvol keke mivales Sion Baptis, ✧ mimundemi mivales vati meatin sa? ?Miva keke mivales meatin koa rokeihitei suval oumunai tetaveah koa sakras valomal navong eang mul muhi? !Vuo! ⁸ ?Ka asa varei mivit mivaha mivalesi? ?Meatin tai koa musin en mormore eisin keil? ! Vuo! Veni meatin keil koa amusin mukonek aro en mari eim omon asuv houlu keil. ⁹ ?Alhiteni minau, miva keke mivales asa varei? ? Provet tai? !Anatin! Ka naviteni min kami keke meatin enek vi hetetamen imok mulin provet sav keil. ✧ ¹⁰ Veni Sion vi tai koa Tus Votut vit usili vit,

‘Kilesi. Inau nisila eiloheh onak helamu enuk.

*Kei heha mau keke vasak mesein sise ten amaien onom.’
Malakai 3:1 ✧*

¹¹ “Anatin eli naviteni min kami, meatin sav tovuol koa avasi en out netan koa vahi hetetamen imok valin Sion Baptis. Ka meatin kuren tai koa maen Ahi ten out nesa vahi asuv houlu onen, kei marite mok mulin Sion en meten Ahi. ¹² En avong Sion mul vitehiten selusien onen Ahi rokol kosa, Ahi mul sakin hiasuvien onen vamai vakeih imok, ka koakeil akeih akapil ral mini. ✧ ¹³ Veni tus keil onen provet vasi keil telamu ral min mengkatien keil onen Mosis aselus usil hiasuvien enek onen Ahi rokol avong koa Sion emai. ¹⁴ Ka munak kami mivasi kami keke mivakur anatinien eni, Sion vi Ilaetsa koa Ahi vat kati keke hesila hemai. ✧ ¹⁵ Munak ralingomi mul, mihetaengon revi selusien koanik. ✧

¹⁶ “?Kami, meatin keil ten avong kosa, misuval asa? Kami misuval titiali keil koa arondan vesesal en out tahlulhulien. Ka tei en keil amul avisohiso va min titiali sav keil avit,

¹⁷ ‘Navong komai memuas kitar en sien,

kami emi rovattei keke mivahol vatal min komai.

Ka navong komai memurang suval melonge tisa,

kami emi rovattei keke mivouai vatal min komai.’

¹⁸ Kami misuval titiali keil veni emi rovattei inau vuo Sion emun. Navong Sion Baptis emai, kei mul val ran anien keke vahis ka romuntei uaen, ka kami miseseini mivit, ‘!Sion, ninin tisa mul ien!’ ✧

¹⁹ Ka evus, navong inau, Natin Meatin, numai, nakanian ka namun uaen. Ka kami misesein inau mivit, ‘!Ales meatin ekek! Kei vi meatin taanien ka meatin tamunmunien. Kei mul vise meatin ten takis ka meatin tatisa keil en tuak.’ ✧ Ka meatin keil ilei kilea isei mul musil meteisauen onen Ahi ka en

* **11:2:** Asuv houlu Herod son Sion va en eim takeih en Mat 4:12. ✧ **11:2:** Mat 14:3 ✧ **11:3:** Mal 3:1; Mat 3:11; Sion 1:15,27; 6:14; Umen 19:4; Hib 10:37; Rev 1:4,8 ✧ **11:5:** Aes 35:5-6; 42:18; 61:1 ✧ **11:6:** Rev 3:21; 12:11; 14:12 ✧ **11:7:** Mat 3:5 ✧ **11:9:** Mat 14:5; 21:26; Luk 1:76 ✧ **11:10:** Mak 1:2; Luk 1:76; 7:27; Sion 3:28 ✧ **11:12:** Luk 16:16 ✧ **11:14:** Mal 4:5; Mat 17:10-13; Mak 9:11-13; Luk 1:17; Sion 1:21 ✧ **11:15:** Mat 13:9,43; Mak 4:9,23; Luk 8:8; 14:35; Rev 2:7; 13:9 ✧ **11:18:** Mat 3:4; 9:14 ✧ **11:19:** Mat 9:14; 9:11; Luk 15:1-2; 19:7 ✧ **11:19:** Luk 10:13-15

heite teni koa mul kistal en moulien onen."

*Iesu selus keih kat meatin keil koa aseseini**

²⁰ Evus, Iesu selus keih kat meatin keil ten taon keil koa kei mumon merikel keil houlu en mete. Veni avaseini ales, arvilestei moulien one ran sakien tatisa keil one. ²¹ Kei viteni vit, "Aue li! Hetisa min kami, meatin keil ten out Korasin! Ka hetisa mun min kami, meatin keil ten out Betsaeta! Veni kami milei sesein merikel koa namumoni en metomi, Ahi hesan mahien hehi houlu mok min kami. Munak meatin keil ten out Taer ka Saedon* koa arvitei Siu, avales vati merikel keil koa namumoni en metomi, tuetin tuai, avasin en musi eisin ka avativin vulimeas en vate vatie lati keke avahiles ran tisaen keil one.* ²² Ka anatin eli naviteni min kami, en Avong koa ilei revu usite vasi onen meatin keil, Ahi en hemahis meatin keil ten out Taer ka Saedon helin kami. ²³ ? Ka kami, meatin keil ten out Kapaniam, mimundemi keke Ahi hehati lat kami miheha en out nesa? !Vuo! !Kei heson kami miheha netan, en Ahang koa sakras vavus! Munak meatin keil ten out Sodom* avales vati merikel keil koa namumoni en metomi, taon one val veah vatokol kosa. ²⁴ Ka anatin eli naviteni min kami, en Avong koa ilei revu usite vasi onen meatin keil, Ahi en hemahis meatin keil ten out Sodom helin kami."*

*Iesu san masmasien min Ahi ven meatin kuren keil koa amul akur anatin eni**

²⁵ En avong enek, Iesu viteni vit, "Tata, keik kovi Asuv ten out nesa ka ten out netan. Namasmasuk houlu mok veni keik koling suain tounah keil enek ran koakeil avi meteisau ka akileile. Ka korie lat aneite teni min koakeil asuval titiali koa arsukul revitei.* ²⁶ Anatin Tata,

koanik mul musil asa koa keik em vati vakistal. Anatin."

²⁷ Navong Iesu vis evus, viteni min meatin keil vit, "Tata onak ling tounah vasi en hek.* Meatin keil arlei kileatei Natin Ahi, Tamen enges lei kilea eni. Ka meatin keil arkileatei en Ahi, Natnali enges kilea eni. Ka koakeil enges Natnali enek en vati vahothot en Tamen min keil, keil emun ilea eni.*

²⁸ "Almai venau, kami keil koa mionge mah ven tounah tameas koa mimul mivousi en moulien onami, ka inau nisan sehien min kami.* ²⁹ Mihelong kat nau ka mihousil kat nau, veni inau namerau ka rendemien onak va netan. Hesakini, mihehotin sehien en moulien onami. ³⁰ Ven hihiseien onak rokeihte ka tounah koa nilingi en kami keke mivoumoni hemelalas."*

12

*Iesu visein meatin keil usil Sabat**

¹ En avong enek, avong ten Sabat emai. Ka Iesu ka meatin keil onen amual koteh ah tai ten uit. Navong amul amual, meatin keil onen, amai kat keil, sakini amul alah uti uit keil ka amul akani.* ² Ka navong Farasi keil ales, aviteni min Iesu avit, "? Kolesi? Asa koa meatin keil onom amumoni mul rali koteh mengkatien keil ten Sabat."*

³ Ka Iesu vit kesi min keil vit, "? Mukave? ?Kami mirvulitei asa asuv houlu Deved ka meatin onen keil amumoni navong amai kat keil?*

⁴ Deved va neim en Eim Tavolin onen Ahi ka alah veret votut koa pris keil enges akilea avaani.* Ka Deved ka meatin keil onen akan veret enek, avaseini keke amul arali koteh mengkatien tai onen Ahi. ⁵ ? Ka mukave? ?En out sav, mirvulitei keke en Sabat vasi keil, pris keil koa amum en Eim Votut amul arali koteh mengkatien ten Sabat, ka en meten

* **11:21:** Aes 23:1-8; Soel 3:4-8; Amos 1:9-10; Sak 9:2-4 * **11:21:** Esta 4:1; Rev 18:19 * **11:23:** Sen 19:24-28; 2Pit 2:6; Siud 1:7 * **11:24:** Mat 10:15; Luk 10:12 * **11:24:** Luk 10:21-22 * **11:25:** 1Kor 1:26-29 * **11:27:** Mat 28:18; Sion 3:35; 13:3; 17:2; Plp 2:9 * **11:27:** Sion 1:18; 10:15 * **11:28:** Hib 4:1,10-11 * **11:30:** 1Sion 5:3 * **12:** Mak 2:23-3:6; Luk 6:1-11 * **12:1:** Dut 23:24-25 * **12:2:** Eks 20:10; Dut 5:14 * **12:3:** 1Saml 21:1-6 * **12:4:** Lev 24:5-8; 24:9 * **12:5:** Nam 28:9-10 * **12:6:** Mat 12:41-42; Luk 11:31-32

Ahi armumontei tisaen? ⁶ Ka kosa, meatin tai ro ekok koa vi houlu mok mulin Eim Votut onen Ahi. ⁷ Tus Votut mul viteni vit, 'Ek rovattei sanien votut keil enges onami, ka ek vati mok keke emi hemahis meatin sav keil.' *Hosea 6:6*

Munak mikilea aneite ten selusien koanek, mivarsantei selusien takeih min koakeil armumontei tounah koa tisa. ⁸ Meatin keil onak armumontei tisaen veni amusil kat inau, Natin Meatin, koa navi houlu mok mulin Sabat."

⁹ Evus, Iesu ka onen keil alokovein out enek ka uva neim en eim tahihiseien onen Siu keil. ¹⁰ En out enek, meatin tai mul koa hen kalkali. Ka meatin oteta keil emun amul en out enek ka e vat avaselus karen Iesu en tounah. Sakini keil avis Iesu avit, "Kihiteni min komai. ?Mengkati onen Mosis maeni keke avasak revi meatin tai en Sabat?"

¹¹ Iesu vit kesi min keil vit, "? Mukave? ?Munak tai en kami, sipsip osen tai mot vita en avul en Sabat, houmon sa? Kei heha ka heleh lati rani." ¹² Ka meatin tai vi tounah koa hetetamen imok mulin sipsip tai. Sakini mengkati orer maen ir rovoumon sakien tahos keil en Sabat."

¹³ Evus, kei viteni min meatin koa hen kalkali vit, "Kitea en hem." Sakin kei mutelan en hen ka hen mai ris tahos suval hen tateisav.

¹⁴ Ka Farasi keil uva hae ka arun lekat sise koa akilea avouas Iesu vamat ien."

Iesu viseini keke kei vi meatin toumien koa Ahi rie lati

¹⁵ Ka Iesu kilea en rendemien one; sakini kei lokovein out enek. Ka marmari vangit meatin keil amusili ka Iesu sak revi koakeil vasi amesai. ¹⁶ Ka kei meng kat keil keke anahitentei tounah koa mumoni min meatin sav keil. ¹⁷ Kei mumon tounah enek vasakin asa koa Ahi viteni ka en provet Aesea vamai vahi anatin koa vit,

¹⁸ "Koanik meatin toumien onak koa narie lati, envatien onak mul ien ka nasi nau houlu mok veni.

Nisien kati en Ninin onak, ka kei hehitehiten maluen onen Ahi min meatin vasi en out netan.

¹⁹ Kei herseltei hetal min meatin sav vuo hermakultei. Meatin tovuol valong ren vaha nesa en sise.

²⁰ Ven enmahisien, koakeil arkeihitei, kei hermumontei hekeih min keil. Ka koakeil amemerau, herpuruntei keil.

Kei heles houn hemukonek hetokol avong koa hesakin sakien ten maluen helin sakien tatisa keil.

²¹ Ka vangit meatin vasi keil ten out netan iling desien one eni." (Aes 42:1-4)

Farasi keil avise Iesu en Temat

²² Evus, meatin keil koa akur meatin tai va min Iesu. Meatin enek, meten var ka sakras vaselus veni ninin tisa mul ien. Ka Iesu sak revi ka meatin enek mai lele ka selus. ²³ Meatin keil koa alesi, amutimanin ka avit, "?Vahesa meatin enek vi kei koa hekistal heka en vatiamal onen asuv houlu Deved koa Ahi vat kati vit hesani hemai?"

²⁴ Ka navong Farasi keil araengon selusien onen meatin keil aviteni min keil avit, "Ei, meatin enek kilea vahile lat ninin tisa keil ral min keihoen koa Belsepul,* asuv onen ninin tisa keil, mul sani mini."

²⁵ Ka Iesu kilea en asa keil amul amundemi. Sakini kei viteni min keil vit, "Munak meatin keil onen asuv houlu tai amumon rea min keil eris, keihoen onen asuv houlu enek hevuol rani. Ka sakien enek vatte tas en taon vuo teim tai. Munak meatin keil teni ariti vas keil ka uvae kat keil eris, meatin keil enek ipurun taon one ka vatiamal one.

²⁶ Sakini, munak Temat mul vile lat

☆ **12:10:** Luk 14:3 ☆ **12:11:** Luk 14:5 ☆ **12:12:** Mat 6:26; 10:31; Luk 12:7,24; 13:16; Sion 5:9; 7:23; 9:14 ☆ **12:14:** Mat 27:1; Mak 11:18; Luk 19:47; Sion 5:16,18 ☆ **12:15:** Mak 3:7-10; Luk 6:17-19 ☆ **12:16:** Mat 8:4; 9:30; Mak 3:12; 5:43; 7:36 ☆ **12:21:** Mak 3:20-30; Luk 11:14-23; 6:43-45 ☆ **12:22:** Mat 9:32-33 * **12:24:** 'Belsepul' vi isen tisa onen Temat koa aneite teni vi 'Asuv onen angolu keil.' ☆ **12:24:** Mat 9:34

onen keil, kei mul riti vas keihoen onen eris. Ka hemukonek, hiasuvien onen sakras valomal vakeih.²⁷ ?Ka munak Belsepul mul san keihoen minau mahile lat ninin tisa keil, mukave en meatin keil onami koa keil emun amul avile lat ninin tisa keil? ?Keil amumoni ral min keihoen onen sei? Sakini, umen onen meatin keil onami enges mul rie lati keke selusien keil onami romaltei.²⁸ Ka munak namul navile lat ninin tisa keil ral min keihoen koa Ninin onen Ahi mul sani minau, koanek mul rie lati keke hiasuvien onen Ahi mai kistal en kami tuai.*

²⁹ “Ka nihit kilea min kami hetal min tatavolien tai. Tarhena tai sakras vaha neim en teim sen avkeih tai navong kei ros teim. !Vuo! Helamu, heha hepar kat avkeih enek. Evus, kilea suk valah vasin tounah keil en eim onen.†

³⁰ “Koakeil arkapiltei vatal inau, keil uvae kat inau.* Ka koakeil arkatauntei nau malah vituain meatin keil vasuval alah vituain sipsip keil, keil alikat rasilin keil.

³¹ Ka naviteni min kami, Ahi kilea valele vatahos eris en meatin koa mumon tisaen tateteisav keil vuo selus karen Ahi vuo tounah teisav.* Ka meatin koa selus kekar va kat Ninin Votut, Ahi sakras emun valele vatahos eni. Anatin, Ahi hesan vasi mahien onen mini.³² Anatin, koakeil aselus tisa va kat nau, Natin Meatin, Ahi kilea valele vatahos eris min keil. Ka koakeil aselus tisa va kat Ninin Votut, Ahi herleletei hetahos min keil en avong kosa, vuo en avong keil koa hemai.

³³ “Munak vatiai tai tahos, heite teni hetahos. Ka munak vatiai tai tisa, heite teni hetisa. Heiai koa vatiai tai mul soni mul rie lati keke vatiai enek tahos vuo tisa.*³⁴ !Kami mivi vangî tetal tisa keil koa mimul mirili vini meatin keil en ongomi!* ?Kami koa mivi meatin tisa keil, hemukave suk miheilea miheselus

en tounah koa tahos? !Misakras! Veni meatin mul selus en tounah koa mul en tin.³⁵ Meatin koa tahos, tin vilelau en rendemien tetahos, sakini mul selus en tounah koa tahos. Ka meatin koa tisa, tin vilelau en rendemien tatisa, sakini mul selus en tounah koa tisa.*³⁶ Naviteni min kami, en Avong koa ilei rahat usite vasi onen meatin keil, Ahi helei rahat selusien varu keil vasi koa meatin keil aviteni ka hesan mahien min keil veni.³⁷ Anatin, hetal min selusien keil onami enges, Ahi hehothot eni keke kami mimal vuo mikalkali ka hesan asa koa mal min kami housili.”

*Tiser keil ten mengkatien onen Mosis ka Farasi keil avis Iesu voumon etai merikel keke avakur anatin eni vaka ien**

³⁸ Evus, tiser otetai keil ten mengkatien onen Mosis ka Farasi keil umai ven Iesu ka avit, “Tiser, emai vati mevalesuk kovoumon etai merikel.”*

³⁹ Ka Iesu vit kesi vit, “Kami meatin keil ten avong kosa, emi vati mivales etai merikel keke mivakur anatin enau eni. Anatin, emi vati mivalesi veni mikalkali ka milokovein Ahi suval ahin tai koa lokovein meatin kati onen keke vamaen kei min meatin sav. Ka nirmumon etai merikel mivalesi, tanges varei mihelesi koa hehi merikel onen provet Siona.*⁴⁰ Veni suval provet Siona ro en vangen mari mesau meneai rokol vongien avong etel (3),* en vati sakien enek inau, Natin Meatin, emun nito en vulvul ten matien meneai ka vongien avong etel (3).⁴¹ En Avong koa ilei revi usite vasi onen meatin keil, meatin keil ten out Nineva ilomal ka iselus heha kat sakien onen meatin keil ten avong kosa. Anatin, keil iselus heha kat kami veni navong keil koa arvitei Siu along selusien onen Ahi koa provet Siona vitehiteni

* 12:28: Umen 10:38 † 12:29: En tatavolien koanek, Iesu vi meatin koa va en eim onen Temat keke vapar kati. Ka ven koanik, Iesu kilea valikat ninin tisa onen Temat ka valah vasin meatin keil ran mesaien keil one. * 12:30: Mak 9:40; Luk 9:50 * 12:31: 1Tim 1:13 * 12:33: Mat 7:16-20 * 12:34: Mat 3:7; 23:33; Luk 3:7 * 12:35: Mat 15:18; Mak 7:21 * 12:37: Luk 11:24-26,29-32 * 12:38: Mat 16:1; Mak 8:11; Luk 11:16; Sion 6:30; 1Kor 1:22 * 12:39: Mat 16:4 * 12:40: Siona 1:17 * 12:41: Siona 3:5,8

min keil, aviles ran tisaen keil one.✠
Ka kosa, tai koa houlu mok mulin Siona ro ekok. ⁴² Anatin, en Avong koa ilei revi usite vasi onen meatin keil, asuv houlu ten out Siba koa vi ahin helomal ka heselus heha kat meatin keil ten avong kosa. Veni kei ka en out tai koa soutin vis soutin keke vamai vataengon meteisauen onen asuv houlu Solomon.✠ Ka kosa, tai koa vi hetetamen imok mulin Solomon ro ekok.

⁴³ “Munak ninin tisa mea ran meatin tai, kei va en out tames valekat out tasehien keke vato ien. Ka munak hervotin etai out vato ien, ⁴⁴ hehiteni min kei eris hehit, ‘Maha ris teim onak koa nalokoveini.’ Ka navong hemai heha ris eni, kei hehotini keke eim enek, ninin sav keil tovuol ien, amuteasi tuai, ka aling revi tounah keil koa mul ien. ⁴⁵ Sakini, kei heha ka hekur ninin oulu (7) koa atisa mok helin kei. Ka keil iha neim ka ito en out enek. Eim enek vi meatin tai, ka keil isakin moulien onen meatin enek hetisa mok helin koa mulamu.✠ Koanik asa koa hekistal en kami, meatin tatisa keil ten avong kosa.”

Iesu vit lein isei vi tunali ka mama onen✠

⁴⁶ Navong Iesu mul semau selus min marmari vang'i meatin keil, tunali keil ka mama onen umai.✠ Umai avatimal hae ka avit avaselus vatal min Iesu. ⁴⁷ Sakini meatin tai mai ven Iesu ka vit meseini mini vit, “Mama onom ka tumali keil amul amulomal hae, ka e vati avaselus vatal minuk.”

⁴⁸ Ka Iesu vit kesi mini vit, “?Isei vi mama onak? ?Isei vi tuak keil?” ⁴⁹ Ka rie karahit meatin keil onen ka vit, “?Kolesi? Koakeil ekek avi mama onak ka tuak keil. ⁵⁰ Veni meatin koa mumon asa koa Tata onak en out nesa en vati, kei vi tuak ka ahinkuli ka mama onak.”

13

Iesu visein meatin keil usil hiasuvien onen Ahi

Tatavolien usil utite keil koa amoul en atan tateisav keil✠

¹ En avong enek, Iesu va hae ran eim enek ka rondan en valite ten Mari Oai ten out Kaleli. ² Ka veni marmari vang'i meatin keil alah ruai ka amuting rahiti, kei vut en vot ka rondan eni, ka vang'i meatin keil amulomales ut. ³ Evus, kei ra usil tatavolien houlu min keil vit, “!Mihelong revi! En avong tai, meatin tai va nah keke vativin uti uit keil. ⁴ Ka navong mul rivini, vahis umotmot en sise koa atan keih, ka aman keil umai ara lelati. ⁵ Vahis umotmot en atan koa ahah houlu amul ien ka atan romarisotei. Ekok, uti uit keil enek avitehiteh kalah veni atan mahinhin enges. ⁶ Ka navong meteiai mea, kan lin keil, ka amaleles ka umat. Umat veni lite keil armoultei vahita netan. ⁷ Vahis emun umotmot en atan koa oumunai tatisa mul ien, ka navong uti uit keil enek avitehiteh, oumunai tatisa enek amusar koe keil. ⁸ Ka vahis en uti uit keil enek umotmot en atan tetahos, amoul, ka ason heite. Koakeil ason heite houlu neli, koakeil araleha, ka koakeil emun araleh vini en heite.* ⁹ !Munak ralingomi mul, mihetaengon revi asa namul naviteni!”✠

¹⁰ Navong Iesu selus evus, meatin keil onen umai veni ka avisi avit, “?Keik kora usil tatavolien keil min meatin keil vensa?”

¹¹ Ka Iesu vit kesi min keil vit, “Aneite ten selusien suai usil hiasuvien onen Ahi, kei mul sani min kami.✠ Ka rosantei min meatin sav keil, mul suai veah en keil. ¹² Koakeil vasi akilea revi selusien onak, Ahi houmon keil ilea revi mok heha vio ... ihilelau en ileilien onen. Ka meatin keil koa arkilea revitei, asa koa akuri, Ahi hekulati ran keil.✠ ¹³ Naselus min keil en

✠ **12:42:** 1Ki 10:1-10; 2Kron 9:1-12; Mat 12:6 ✠ **12:45:** 2Pit 2:20 ✠ **12:45:** Mak 3:31-35; Luk 8:19-21 ✠ **12:46:** Mat 13:55; Mak 6:3; Sion 2:12; Umen 1:14 ✠ **13:** Mak 4:1-20; Luk 8:4-15

* **13:8:** Selusien kati teni vit, “... heite koa vi 30, 60 ka 100.” ✠ **13:9:** Mat 11:15; 13:43; Mak 4:23; Luk 14:35; Rev 2:7; 13:9 ✠ **13:11:** 1Kor 4:1; Efes 3:3-4; 6:19; Kol 2:2; 4:3 ✠ **13:12:** Mat 25:29; Mak 4:25; Luk 8:18; 19:26

tatavolien keil veni avaseini meatin keil alele, asakras avalei kilea eni. Anatin, avaseini keke alonge, arlong kileatei. ¹⁴ Sakien one mul sakin selusien onen provet Aesea hemai hehi anatin koa vit,

'Kami mihelonge heha vio ... ka miherlong kileatei.

Kami mihelele heha vio ... ka miherlei kileatei.

¹⁵ *Veni meatin keil enek, tine keih.*

Ralinge mul ka e rovattei avalong tounah eni.

Mete mul ka apol kati.

Ka munak namukonek, keil akilea avalei kilea tounah en mete, ka akilea avalong kilea tounah en ralinge.

Anatin, munak namukonek, ilea revii en aneite ten selusien onak en tine ka ihiles moulien one, ka inau nimai nisak revii moulien keil one.' *Aesea 6:9-10**

¹⁶ "Ka tokolkatien onen Ahi mul tuai en kami, meatin keil onak, veni navong miles tounah en metomi, milei kilea eni, ka navong milong tounah en ralingomi, milong kilea eni.* ¹⁷ Anatin eli naviteni min kami, en avong telamu, provet keil houlu ka meatin sav keil koa amal en meten Ahi e vati mok avales asa kami mimul milesi, ka keil arlestei. Ka e vati mok avalong asa kami mimul milonge, ka keil arlongtei.

¹⁸ "Mihetaengon revii aneite ten tatavolien usil meatin koa rivin uti uit en atan tateisav keil. ¹⁹ Uti uit keil koa umotmot en sise koa atan takeih mul ien, kei suval meatin tai koa long selusien usil hiasuvien onen Ahi ka rolong kilea revitei aneite teni. Ka Temat mai ka kalah kulat selusien koa aluhi mul en tin. ²⁰ Uti uit keil koa umotmot en atan koa ahat houlu mul ien, kei suval meatin koa long selusien onen Ahi ka, hatte tas, kei kuri ral min sien. ²¹ Ka veni lite ten demkatien onen romoultei veah vatahos, meatin enek mulomal avong havivis en demkatien onen. Ka navong sakvisien ka avong takeih keil emai

ven selusien enek, hatte tas, kei mot en demkatien onen. ²² Ka uti uit koa umotmot en atan koa oumunai keil tatisa amul ien, kei suval meatin koa long selusien onen Ahi ka mundemko houlu usil tounah keil ten out netan ka mul en vat mani mok houlu.* Sakini, tounah keilu enek mul sar koe selusien onen Ahi koa kei kuri ka rosontei heite en moulien onen. ²³ Ka uti uit keil koa umotmot en atan koa tahos, kei suval meatin koa long selusien onen Ahi ka long kilea eni. Ka en moulien onen, selusien enek heson heite. En moulien onen koakeil, heson heite houlu; en koa mun, hetaleha; ka koa mun teisav, hetaleh vini en heite."†

Tatavolien usil oumunai tatisa keil

²⁴ Iesu ra usil tatavolien tamun min meatin keil vit, "Hiasuvien onen Ahi suval meatin tai koa luh more uti uit en ah sen. ²⁵ Ka navong meatin vasi keil amul amatil, vativieh tai emai en ah ten uit enek, ka rivin uti oumunai tatisa keil va ien ka muloh va. ²⁶ Sakini, navong uit keil avitehiteh, amoul avina nesa ka ason hungeite, oumunai tatisa keil emun amoul vituai ral min keil.

²⁷ "Navong meatin toumien keil onen horetan koanek alesii mukok, uva ven masta one ka aviteni mini avit, '!Masta! ?Mukave? ?Uti uit koa kosani min komai keke merivini en ah som, keil atahos vuo atisa? ?Veni munak atahos, oumunai tatisa keil enek aka kave?'

²⁸ "Ka masta one vit kesi min keil vit, '!Vuo! Vativieh onak mumoni.'

"Sakini meatin toumien keil onen avisi avit, '?Ka mukave? ?Em vati keke komai mevaha mevahut lat oumunai tatisa keil enek?'

²⁹ "Ka masta one vit kesi min keil vit, 'Vuo. Mihelokovein keil iles, veni hetisa munak miheahut lat uit tetahos keil navong mimul mivut lat oumunai tatisa. ³⁰ Mihelokovein uit ka oumunai tatisa luhemoul out hetas hetokol avong tasuhutien. Hevus, nihiteni min meatin keil tasuhutien keke, helamu, ihut lelat oumunai tatisa keil ka ipar ruain

* **13:15:** Sion 12:40; Umen 28:26-27 * **13:16:** Luk 10:23-24 * **13:22:** 1Tim 6:9-10,17 † **13:23:** Selusien kati teni vit, "... heite koa vi 30, 60 ka 100."

keil il en vangite keil keke nimei nison keil iha en ahang.✧ Ka hevus, iha ris isuhut en uit keil ka iling revi en vah onak.' "

Tatavolien usil sise koa Ahi hemai hehi asuv houlu en moulien onen meatin keil✧

³¹ Ka Iesu ra usil tatavolien tamun min mari vangi meatin keil vit, "Hiasuvien onen Ahi suval uti mastard koa meatin tai kuri ka luhi en ah sen. ³² Avaseini keke uti mastard havivi mok en utiai sav keil, ka navong moul, mul moul tetaveah vina nesa va vio ... mai mariso mok mulin tounah sav keil koa amul aluhi en ah. Ka navong matu, kei suval mari holeai tai koa vinvin keke aman keil avamai ka avoumon anu ome keil en angoite keil teni."✧

³³ Iesu ra usil tatavolien tai mun eris min keil vit, "Hiasuvien onen Ahi suval hati is koa ahin tai kuri ka vilesi ral min mari bak pulaoa tai. Ka avaseini keke ling is koa havivis eni, is enek sakin pulaoa vasi retaho mai marite vis marite mok."✧

³⁴ En tounah vasi keil enek, Iesu selus usili min marmari vangi meatin keil en tatavolien enges. Kei rovit kileatei tounah min keil. ³⁵ Kei mumoni mukok keke voumon selusien onen Ahi koa sani min provet tai mai vi anatin koa vit,

"Inau niselus en tatavolien keil;

Anatin, en tatavolien keil, nihitehit usil tounah koa mul suai en avong koa Ahi mumon out netan rokol kosa." Sam keil 78:2

Iesu vit kilea aneite ten tatavolien usil oumunai tatisa keil

³⁶ Navong Iesu selus min marmari vangi meatin keil evus, lokovein keil ka va neim en eim koa ro ien. Ka meatin keil onen amusili, umai vesesal veni ka avisi avit, "Tatavolien usil oumunai tatisa keil koa amoul en ah, kokilea kovahit kilea aneite teni min komai li?"

³⁷ Sakini, Iesu vit kilea min keil vit, "Inau, Natin Meatin, navi meatin

koa rivin utiai koa tahos. ³⁸ Ah enek vi out netan ka uti uit koa moul tahos vi meatin keil koa Ahi vi asuv houlu one. Ka oumunai tatisa keil avi meatin keil koa Temat vi asuv houlu one.✧ ³⁹ Ka vativieh koa rivin keil vi Temat. Suhutien enek vi avong koa out netan ka tounah vasi koa mul ien hevuol. Ka meatin keil tasuhutien vi angelo keil.

⁴⁰ "En sakien koa avut lelat oumunai tatisa keil ka ason keil uva en ahang,✧ umon vati sakien enek navong out netan ka tounah koa mul ien hevuol. ⁴¹ Anatin, en avong enek, inau, Natin Meatin, nisila angelo keil onak keke iha en out vasi koa nalosil kati keke ihut lelat koakeil vasi amum tisa ka tounah vasi keil koa amul asakin meatin keil umotmot en tisaen.✧ ⁴² Evus, angelo keil ison meatin tatisa keil iha en mari ahang, ka en out enek, meatin keil enek il is ka il ihal lohe ven mahien one.✧ ⁴³ Hevus, koakeil amal en meten Ahi, muohien one✧ hetitin hesuval meteiai en out koa hiasuvien onen Ahi, Tata one, mul ien. !Munak ralingomi mul, mihetaengon revi!"

Tatavolien usil sien onen koakeil amaen hiasuvien onen Ahi val en moulien one

⁴⁴ Iesu selus eris min meatin keil onen vit, "Hiasuvien onen Ahi suval asa? Hiasuvien onen Ahi suval bokis tai koa tounah tetahos houlu amul ien koa meatin ling suaini en ah tai. Bokis enek mules, ka meatin sav tai mai ka votini. Navong lesi, longe tahos vis tahos imok. Sakini, ling suaini eris, va ris teim ka salem en tounah vasi keil onen. Evus, kur mani teni ka vul lat atan enek vahi onen.

⁴⁵ "Anatin, hiasuvien onen Ahi hesuval asa? Hiasuvien onen Ahi suval meatin koa mul lekat tounah tetahos keil keke vasalem eni. Ka kei va valekat veimesau tetahos keil. ⁴⁶ Ka navong votin veimesau tai koa tahos imok koa mani teni keih, kei va ris teim ka salem en tounah vasi

✧ 13:30: Mat 3:12 ✧ 13:30: Mak 4:30-34; Luk 13:18-21 ✧ 13:32: Sam 104:12 ✧ 13:33: Luk 13:20-21 ✧ 13:38: Sion 8:44; 1Sion 3:10 ✧ 13:40: Mat 3:10; 7:19; Sion 15:6 ✧ 13:41: Sef 1:3 ✧ 13:42: Mat 8:12; 13:50; 22:13; 24:51; 25:30; Luk 13:28 ✧ 13:43: Dan 12:3

keil onen. Evus, kur mani teni ka vul lat veimesau enek hehi onen.

⁴⁷ “?Anatin, avong tamun, hiasuvien onen Ahi suval asa? Hiasuvien onen Ahi suval net tai ten mesau. Navong asoni va en mari oai tai, alah mesau tateisav houlu keil eni.

⁴⁸ Navong net vilelau en mesau keil, alehei va ut. Evus, meatin keil ten mesau arondan rahiti ka aling revu mesau tetahos keil uva en veiat keil. Ka mesau keil koa atisa, asoni vaha.

⁴⁹ En avong koa out netan ka tounah koa mul ien hevuol, angelo keil imai ilei kan meatin keil teni en vati sakien koanik. Keil ilah lat meatin keil atisa ran koakeil atahos, ⁵⁰ ka ison keil iha en mari ahang, ka en out enek, meatin keil enek il is ka il ihal lohe ven mahien one.

⁵¹ “?Mukave, kami mikilea en tounah vasi keil enek, vuo ...?”

Ka meatin keil onen avit kesi mini avit, “Anatin, mekilea.”

⁵² Iesu viteni min keil vit, “Musil sakien enek, tiser ten mengkatien onen Mosis keil vasi koa amul akur revu hihiseien usil hiasuvien onen Ahi, keil asuval hetetamen tai koa tounah tetahos houlu mul en teim sen. Kei kilea vaha neim keke vakur tounah tetahos tai koa heite hau, vatal min tounah tetahos emun koa vi heite matu.”[‡]

Iesu va ven vatiamal kati onen, ka aseseini[☆]

⁵³ Navong Iesu selus en tatavolien keil enek evus, kei lokovein out enek. ⁵⁴ Kei va ris en out Nasaret, meteimal kati onen. Ekonek, Iesu va en eim tahihiseien ka rondan visein meatin keil eni. Ka navong along hihiseien keil onen, amutimanin ka aviteni min keil eris avit, “?Meatin ekek kur ileilien ka keihoen enek kave?[☆] ⁵⁵ ?Rovitei kei keke vi natin meatin koa muti eim enges? ?Ka rovitei titan Meri, ka tunali Tiemes, Iosev, Saemon ka Sudas? ⁵⁶ ?Ka rovitei ahinali vasi keil keke aro en out ekek ral min ir? !Anatin, kei vi tai en ir enges! ?Ka out kave varei

kur tounah keil ekek?” ⁵⁷ Sakini keil alei sesein Iesu.

Ka Iesu viteni min keil vit, “Meatin vasi keil avouhou en provet tai onen Ahi. Ka en meteimal kati onen ka vatiamal kati onen emun, onen keil alei seseini varei.”[☆]

⁵⁸ Sakini en out enek, Iesu romumonte merikel keil vahi houlu veni demkatien one tovuol eni.

14

Matien onen Sion Baptis[☆]

¹ En avong enek, Asuv Herod Antipas koa losil kat provins ten out Kaleli raengon longlongien keil usil tounah koa Iesu mul mumoni.

² Sakini, viteni min hetetamen keil onen vit, “Iesu enek vi Sion Baptis varei. Avaseini kei mat, ka moul eris ran matien. Ven koanik, kei mul mumon merikel keil.”

³⁻⁴ Asuv houlu Herod Antipas mundemko mukok veni kei varein san ren keke meatin keil tavaeen onen uva avuli kat Sion, apar kati, ka alingi en eim takeih. Kei mumoni mukok veni Sion sel kati keih vit, “Herod, sakien onom romaltei varein veni koretalihe ral min Herodias, ahin onen Pilip, koa vi tumali. Asa koa komumoni rali koteh mengkatien onen Ahi.”[☆] ⁵ Ka avaseini Herod vit vouas Sion vamat, kei romumonte veni metaun vurohien onen meatin keil veni amundemi keke Sion Baptis vi provet tai.[☆]

⁶ Ka en avong mal ten avong avasi asuv houlu Herod eni, amumon mari ale tai ka natnahin Herodias vol veni en meten meatin vasi keil. Sakini Herod si mok ⁷ ka mumon hatkatien takeih min atouli enek keke hesani mini asa varein hehisi. ⁸ Sakini, atouli enek va ven mama onen ka selus mini. Evus, mai ris ka viteni min asuv houlu Herod vit, “Keitinek, ek vati keke ku vini Sion Baptis. Evus, kisan vatin minau en out enek en tre tai.” ⁹ Navong Herod longe, kei longe tisa vis tisa mok.

[‡] 13:52: Selusien enek mul selus usil hihiseien hau usil Iesu ka hiasuvien onen Ahi koa avotini en niutestamen, ka hihiseien matu koa avotini en oltestamen. [☆] 13:52: Mak 6:1-6; Luk 4:16-30
[☆] 13:54: Sion 7:15 [☆] 13:57: Sion 4:44 [☆] 14:: Mak 6:14-29; Luk 9:7-9 [☆] 14:3-4: Luk 3:19-20; Lev 18:16; 20:21 [☆] 14:5: Mat 11:9; 21:26; Luk 1:76; 7:26

Avaseini en rovattei vou vini Sion, kei san ren keke meatin keil onen avoum vousil envatien onen atouli enek. En rovattei vamemou en meten meatin keil veni alonge mumon hatkatien takeih tuai. ¹⁰ Sakini meatin keil onen uva en eim takeih, ka ara koteh vatin Sion ran teiai onen. ¹¹ Navong amumoni evus, aling vatin Sion mul en tre tai, ka akuri asani min atouli enek koa kuri suk va ven mama onen. ¹² Navong meatin keil onen Sion alonge keke mat, umai avus teiai onen va, ka arahini. Evus, uva avit meseini min Iesu.

*Iesu san anien min meatin taosen elim (5000)**

¹³ Navong Iesu raengon long-longien keke Sion mat, kei vut en vot ral min onen keil keke avalis uva en out seh tai koa meatin keil tovuol ien. Ka navong meatin keil araengoni, keil aka en taon keil one ka akaka amusili. ¹⁴ Sakini navong Iesu mea ran vot, kei les marmari vangi meatin keil amul arosini tuai. Navong les keil, en mahis keil ka sak revi koakeil one amesai.*

¹⁵ Ka navong meteiai mul munu, meatin keil onen Iesu umai veni ka aviteni avit, "Out ekek vi out seh neli ka out mul vong ke. Tahos keke kisila marmari vangi meatin keil ihaha keke akilea avaha en meteimal keil ka avahul tei anien ae."*

¹⁶ Ka Iesu viteni min onen keil vit, "Ronasila lattei keil anahaha. Kami varei mihesan tei anien min keil iani."

¹⁷ Ka avit kesi mini avit, "!Ei! ? Mehoumoni hemukave veni anien ar rovinvintei? Ekek, veret elim enges, ka mesau mun elu enges."

¹⁸ Ka Iesu viteni vit, "Alkuri vamai minau." ¹⁹ Evus, kei viteni min marmari vangi meatin keil keke avatondan en more out koa oumunai mul ien. Navong arondan evus, kei kur veret koa heite elim ka mesau

elu, seipat vina nesa, ka san masmasien min Ahi veni. Evus, kei vul vahas veret keil ka sani min meatin keil onen keke avatiti veret enek vatal min mesau vaha min marmari vangi meatin keil. ²⁰ Ka meatin keil vasi akanian ka vange vil revi. Ka navong meatin keil onen Iesu uva ris keke avakur soke anien, veiat teindan elu (12) vil mules.* ²¹ Ka en avong enek, amo keil koa akanian rokol taosen elim (5000). Ka ahin ka titiali keil arvulitei keil.

*Iesu mual en oai**

²² Navong akanian evus, Iesu viteni min meatin keil onen keke ilamu eni, iha en usi Mari Oai ten out Kaleli. Ka kei enges ro vasila marmari vangi meatin keil avahaha.

²³ Navong sila meatin keil evus, kei mual vina nesa en vatihou tai kei sasen enges keke vahis.* Ka navong vongien emai, Iesu enges ro en out enek. ²⁴ Ka kei les vot mul luhu en Mari Oai ten out Kaleli ka onen keil avotini keih avahalis veni avisu min eang takeih tai.

²⁵ En menaUILan, out romulantei mau, Iesu mai ven keil, mul mual en oai suval mual en atan. ²⁶ Ka navong meatin keil onen alesu mul mual en oai, keil ametau vareu ka amis kai avit, "!Ei, ninin tai keinek!"*

²⁷ Ka hatte tas, Iesu selus min keil vit, "!Mihekeih! !Inau netin keinek! !Minametautei!"

²⁸ Ka Pita vit kesi mini vit, "!Asuv, munak keik anatin, kihiteni minau moual en oai mahat venuk!"

²⁹ Ka Iesu viteni mini vit, "!Amai!" Sakini Pita mea ran vot ka mual en oai va ven Iesu. ³⁰ Ka navong les tahe keil amariso ka longe keke eang muhuh keih, Pita metau ka mul visair vita en oai. Navong lesi mukok, kei mis kai vit, "!Asuv, kikataunau li!"

³¹ Hatte tas, Iesu san hen vuli kati ka vit, "!Demkatien onom havivi ramat!* ?Vensa kormundesintei nau?"

³² Ka navong keilu luvut luva en vot, eang va netan.* ³³ Navong alesu

* 14:12: Mak 6:30-44; Luk 9:10-17; Sion 6:1-14 * 14:14: Mat 9:36; 15:32 * 14:15: Mat 15:32; Mak 8:3 * 14:20: 2Ki 4:43-44 * 14:21: Mak 6:45-52; Sion 6:15-21 * 14:23: Luk 6:12; 9:28
* 14:26: Luk 24:37 * 14:31: Mat 8:26 * 14:32: Mak 4:39

mukok, meatin keil koa amul en vot uva netan min Iesu ka aviteni mini avit, “!O anatin eli, keik varei kovi Natin Ahi!”[✧]

³⁴ Evus, keil amules amu koteh Mari Oai ten out Kaleli va vio ... arokol ut en out Kenesaret. ³⁵ Ka navong meatin keil ten out enek alei kilea en Iesu, asan selusien muloh rahit out vasi keil vesesal. Sakini, meatin keil alah koakeil vasi amesai umai ven Iesu. ³⁶ Ka apeahi vamaen koakeil amesai avatokol kele eisin omon enges.[✧] Ka keil vasi koa arokoli, mesaien one va ran keil.

15

Iesu visein meatin keil usil asa koa hesakin meatin keil ito vuo irmutotei en meten Ahi[✧]

¹ En avong tai, Farasi keil ka tiser keil ten mengkatien onen Mosis aka Serusalem umai ka avis Iesu avit, ² “?Vensa meatin keil onom armusil kattei sakien keil koa elda keil orer telamu asani min ir? !Veni onom keil arkastei he en sise koa muto, ka mukos, akanian!”[✧]

³ Iesu vit kesi min keil vit, “? Ka vensa varei kami mirali koteh mengkatien onen Ahi varei keke mikilea mimusil hihiseien onami enges? ⁴ Veni Ahi viteni vit, ‘Mihehouhou min tata ka mama onami keil.’ *Eksodas 20:12*[✧] Ka vit risi vit, ‘Meatin koa hesili tata vuo mama onen, kei uasi hemat.’ *Eksodas 21:17*[✧] ⁵ Ka kami, mivisein meatin keil keke akilea aviteni min tata ka mama one avahit, ‘Tounah keil onak koa nakilea makataun kamil eni, koanek naling koe tuai vi onen Ahi enges.’ ⁶ Sakini, mivihisein meatin keil enek keke anahouhoutei mun min tata one vatal min tounah keil one. Sakini, hihiseien keil onami mul mumon selusien keil onen Ahi mai vi heisav enges. ⁷ !Kami mimutolas en hilivemi enges! Asa koa Ahi

viteni usil kami ka en provet Aesea mal koa vit,

⁸ ‘Meatin keil ekek avouhou minaural min selusien keil one, ka tine mul soutin ranau.

⁹ Avaseini keil uva netan minau, ek rovattei mailea.

Veni amul avisein meatin keil en hihiseien keil koa ka en meatin keil enges,

ka aviteni min keil keke avi hihiseien keil kati onak!’ ” *Aesea 29:13*

¹⁰ Evus, Iesu viles ka vise vangi meatin keil umai veni ka viteni min keil vit, “!Mihetaengon revi keke mivailea! ¹¹ Rovitei tounah koa va neim en ongon meatin vasakini kei varmutotei en meten Ahi. ! Vuo, sakras! Ka selusien koa mea ran ongon, kei enges kilea vasakin meatin varmutotei en meten Ahi.”[✧]

¹² Navong alokovein meatin keil, meatin keil onen umai ven Iesu ka aviteni mini avit, “?Keik kokilea keke Farasi keil avuroh katuk navong along selusien onom?”

¹³ Iesu vit kesi vit, “Farasi keil enek asuval vatiai keil koa Tata onak en out nesa roluhte, iahut lati hetal lite keil teni. ¹⁴ Mihelokovein keil iles. Keil asak visi avalamun meatin sav keil ka avi metovar enges. Ka munak metovar tai helamun metovar tamun, keilu vasi luhemotmot luhehita en vulvul tai.”[✧]

¹⁵ Ka Pita viteni mini vit, “Kihit kilea aneite ten tatavolien koanek min komai li.”[✧]

¹⁶ Evus, Iesu vis keil vit, “?!Kami emun, mirkileatei veah!? ¹⁷ ?Mirkileatei keke tounah vasi koa va en ongomi vitas en vangomi, ka evus, mul mea ran avemi keke hehas hehi tahul? ¹⁸ Ka tounah koa miselus eni ral min ongomi kistal en tinomi, ka keil varei amul amumon meatin romutotei en meten Ahi.[✧]

¹⁹ Veni navong tin meatin tisa, kei kilea voumon vati sakien keil ekek:[✧] mundem usil tounah tatisa keil, mu

[✧] **14:33:** Mat 16:16; 26:63; 27:54; Mak 14:61; 15:39; Luk 22:70; Sion 1:49 [✧] **14:36:** Mat 9:20-21; Mak 5:27-28; Luk 8:44 [✧] **15::** Mak 7:1-23 [✧] **15:2:** Luk 11:38 [✧] **15:4:** Dut 5:16; Mat 19:19; Mak 10:19; Luk 18:20; Efes 6:2 [✧] **15:4:** Lev 20:9 [✧] **15:11:** Mat 12:34 [✧] **15:14:** Mat 23:16,24; Luk 6:39; Rom 2:19 [✧] **15:15:** Mat 13:36; Mak 4:10; 7:17; Luk 8:9 [✧] **15:18:** Mat 12:34 [✧] **15:19:** Rom 1:29-31; 1Kor 5:10-11; 6:9-10; Kal 5:19-21; Efes 5:3-5; Kol 3:5,8; 1Tim 1:9-10; 2Tim 3:2-4; 1Pit 4:3; Rev 21:8; 22:15

vini meatin sav keil, mul venan ahin sav, mul mum tisa ral min ahin sav keil, mul venan tounah, mul luvos meatin sav keil en kot, ka mul purun isen meatin keil. ²⁰ Sakien keil enek mul sakin meatin romutotei en meten Ahi. Ka munak meatin rokastei hen en sise koa muto mulamu en avong taanianien, koanek rosakintei meatin enek vamai varmutotei.”

Ahin tai koa rovitei Siu ling demkatien onen en Iesu[☆]

²¹ Evus, Iesu lokovein out enek ka va vesesal en meteimal keilu ten out Taer ka Saedon. ²² Ka ahin Kenan tai koa ro en out enek, mai veni ka peahi vit, “!O asuv eli, Natin Deved![☆] !Em hemahis nau li! Ninin tisa tai mul en natukahin ka mul vareis puruni.”

²³ Ka Iesu roviten etai selusien mini. Sakini meatin keil onen Iesu umai veni ka aviteni mini avit, “Kisila lat ahin enek heha veni kei mules visohiso keih ven ir.”

²⁴ Sakini viteni min ahin enek vit, “Ahi sila nau keke numai ven me-Isrel keil enges koa asuval sipsip keil koa avuol.”[☆]

²⁵ Ka ahin Kenan enek mai ka retengeiril veni ka peah risi keih vit, “!O Asuv, kikataunau li!”

²⁶ Ka kei vit kesi mini vit, “Romaitei keke avakur anien an titiali keil ka avasonis vaha min huli keil.”

²⁷ Ka ahin vit kesi mini vit, “Asuv, koanek anatin eli. Ka huli keil emun koa amul rahiti akilea avaan soke anien koa asuv one kan rani.”

²⁸ Evus, Iesu viteni mini vit, “!Ei mama! !Demkatien onom mariso! Asa koa kovis inau eni, kei hekistal hehi anatin.”[☆] Ka hatte tas, natnahin mai ris tahos.

Iesu san anien min meatin keil koa amulin taosen ehat (4000)[☆]

²⁹ Navong Iesu lokovein taon enek, kei ka onen keil uva amusil vali oai Kaleli. Ekonek, avina en usi hou tai ka arondan. ³⁰ Ka marmari vangī meatin keil umai veni ka alah leimesai keil one: koakeil asakras

avoual, metovar keil, koakeil ale kalkali, koakeil avi ameng, ka houlu emun koa amesai en mesaien savsav keil. Alah keil ka aling retai en keil vesesal en alen Iesu, ka kei sak revī keil vasi. ³¹ Ka navong meatin keil ales asa koa mumoni, amutimanin houlu veni koakeil avi ameng, aselus; koakeil ale kalkali, umai ris atahos; koakeil asakras avoual, amual; ka metovar keil, alele. Navong alesi, amasmas Ahi onen me-Isrel keil veni.

³² Evus, Iesu vise ruain meatin keil onen ka viteni min keil vit, “Ek mahis meatin keil ekek veni keil aro ral minau avong etel tuai ka anien ae tovuol. Ek rovattei masila lat keil avahaha ris teim ose navong amai kat keil, veni vahesa ave hememerau ka mete hemalikelik en sise.”[☆]

³³ Ka meatin keil onen avisi avit, “! Ka romul en out volvol! ?Rehehotin anien en out kave keke rokilea rovahengan marmari vangī meatin keil ekek?”[☆]

³⁴ Iesu vis keil vit, “?Veret ehīs mikur kati?”

Avit kesi avit, “Heite oulu (7) enges ka titi mesau vahis.”

³⁵ Sakini Iesu viteni min marmari vangī meatin keil keke avatontan en atan. ³⁶ Navong arondan evus, Iesu kur veret oulu (7) ka mesau vahis ka san masmasien min Ahi veni. Evus, kei vul vahasi ka sani min meatin keil onen keke avatiti vaha min meatin keil. ³⁷ Ka keil vasi akanian ka vange vil revī. Ka navong meatin keil onen Iesu uva ris keke avakur soke anien keil, veiat oulu (7) vil mules. ³⁸ Amo keil koa akanian en avong enek arokol taosen ehat (4000). Ka arvuli lattei ahin ka titiali keil.[☆] ³⁹ Ka navong Iesu sila marmari vangī meatin keil avahaha, kei ka onen keil uvut en vot ka uva en out koa avise en Makatan.

[☆] 15:20: Mak 7:24-30 [☆] 15:22: Mat 9:27; 20:30,31; Mak 10:47,48; Luk 18:38,39 [☆] 15:24: Mat 10:6 [☆] 15:28: Mat 8:10,13; 9:29 [☆] 15:28: Mak 8:1-10 [☆] 15:32: Mat 14:15; Mak 6:36; Luk 9:12 [☆] 15:33: Mak 6:37; Sion 6:5 [☆] 15:38: Mat 14:21; Mak 6:44 [☆] 16: Mak 8:11-13; Luk 12:54-56

16

Hetetamen tei keil avis Iesu voumon mari tounah tai vatie lati keke kei ka ven Ahi anatin✠

¹ En avong tai, Farasi ka Satusi keil umai ven Iesu keke avasak visi. Sakini avisi voumon mari tounah tai avalesi vatie lati keke kei ka ven Ahi anatin.✠

² Ka Iesu vit kesi min keil vit, "Navong meteiai munu, kami mivit, 'Kolesi? Teilang vilhili. Mul rie lati keke an hetahos visuvong.'

³ Ka navong out mulan, kami mivit, 'Kosa, ous hous veni teilang vilhili ka mahmah keil houlu.' Milei kilea en sakien ten an keil, ka misakras mivalei kilea asa koa mul kur out en avong kosa. ⁴ Kami meatin keil ten avong kosa, emi vati mivales etai merikel keke mivakur anatin enau eni. Anatin, emi vati mivalesi veni mikalkali ka milokovein Ahi suval ahin tai koa lokovein meatin kati onen keke vamaen kei min meatin sav. Ka nirmumon etai merikel mihelesi, tanges varei mihelesi koa hehi merikel onen provet Siona."✠ Evus, Iesu lokovein keil, vut en vot ka va en out sav ral min onen keil.

Iesu sel kat meatin keil onen keke ilei kat revit keil ven hihiseien onen Farasi ka Satusi keil✠

⁵ Navong Iesu ka meatin keil onen arokol usi Mari Oai ten out Kaleli, meatin keil onen amundem kati keke e vobong avakur veret ae. ⁶ Ka navong amual uva, Iesu viteni min keil vit, "Mihelei kat revit kami ven 'is' onen Farasi ka Satusi keil."✠

⁷ Navong alonge, amul aviteni min keil eris avit, "Kei mul selus min ir usil is veni rorkur etai veret vahi ar."

⁸ Ka Iesu long kilea asa amul aselus usili, sakini va vis keil vit, "Demkatien onami havivi ramat! Vensa mimul miselus min kami

usil veret koa tovuol? ⁹ ?! Mirkileatei veah!? ?Emi vobongeni tuai keke navengan amo keil taosen elim (5000) en veret elim enges? ? Ka veiat ehis vilelau keke kami misieni?✠ ¹⁰ ?Vuo mukave en avong navengan amo keil taosen ehat (4000) en veret oulu (7) enges? ?Veiat ehis vilelau mules koa kami misieni?✠ ¹¹ ?Sakini, vensa kami mirkileatei keke narselustei usil veret? Ka mihelei kat revit kami ven is onen Farasi ka Satusi keil." ¹² Sakini akilea suk keke rovitentei keke avalei kat revit keil ven is ten veret, ka ven hihiseien keil onen Farasi ka Satusi keil koa romaltei.*

Pita vit lati keke Iesu vi Mesaea koa Ahi vat kati keke hesani hemai✠

¹³ Iesu ka meatin keil onen amual uva, akistal vesesal en taon ten out Sesaria-Pilipae. Ka en out enek, kei vis onen keil vit, "Meatin keil aviteni keke inau, Natin Meatin,✠ navi isei?"

¹⁴ Ka avit kesi mini avit, "Meatin tei avit kovi Sion Baptis.✠ Ka teisav avit kovi provet Ilaetsa. Ka tateisav emun avit kovi provet Seremaea telamu vuo provet sav emun."

¹⁵ Ka kei vis keil vit, "Ka mukave en kami? ?Mivit inau navi isei vareit?"

¹⁶ Ka Saemon Pita mea vit, "Keik kovi Mesaea. Anatin, kovi Natin Ahi koa moulu."✠

¹⁷ Ka Iesu viteni mini vit, "Tokolkatien onen Ahi mul tuai enuk, Saemon natin Siona! Veni rovitei meatin keke vahothot enau minuk, ka Tata onak vareit en out nesa mumoni.✠ ¹⁸ Ka naviteni minuk keke kovi 'Pita' koa aneite teni vi 'ahat.'✠ Ka en ahat koanek, numon Sios onak hel ien. Ka keihoen vasi ten matien sakras vamae vapuruni. ¹⁹ Nilingi en hem, ki keil ten hiasuvien onen Ahi. Sakini, asa koa koring koe en out netan, Ahi emun heting koe. Ka

✠ **16:1:** Mat 19:3; 12:38; Luk 11:16; Sion 6:30; 1Kor 1:22 ✠ **16:4:** Mat 12:39; Luk 11:29 ✠ **16:4:** Mak 8:14-21 ✠ **16:6:** Luk 12:1 ✠ **16:9:** Mat 14:13-21; Mak 6:34-44; Luk 9:11-17; Sion 6:1-13

✠ **16:10:** Mat 15:32-38; Mak 8:1-9 * **16:12:** Hihiseien keil onen Farasi ka Satusi keil suval 'is' en usite koa amul akapil vituai hihiseien keil houlu koa romal revitei ral min selusien onen Ahi, ka hihiseien keil one mul rokol me-Isrel keil vasi. ✠ **16:12:** Mak 8:27-30; Luk 9:18-21 ✠ **16:13:** Dan 7:13 ✠ **16:14:** Mak 6:14-15; Luk 9:7-8 ✠ **16:16:** Mat 16:16; Mak 14:61 ✠ **16:17:** Mat 17:5; Kal 1:15-16 ✠ **16:18:** Sion 1:42; Efes 2:20 ✠ **16:19:** Mat 18:18; Sion 20:23

asa komaeni en out netan, Ahi emun hemaeni." ✧ ²⁰ Evus, Iesu vit koe min onen keil keih anahitentei min etai meatin keke kei vi Mesaea koa Ahi vat kati keke hesani hemai. ✧

Iesu selus usil mahien ka matien onen, ka mukave hemoul eris ran matien ✧

²¹ En avong enek eva, Iesu vit kilea min meatin keil onen keke kei heha en out Serusalem. Ka navong itokol Serusalem, kei hekur mahien hehi houlu en hen elda keil, asuv keil onen pris keil, ka tiser keil ten mengkatien onen Mosis. Kei vit meseini min keil keke uasi hemat, ka en avong hetel, kei hemoul eris ran matien.

²² Navong Iesu viteni mukok, Pita kur sehani havivi ka selus keih mini vit, "¡Asuv, konaselustei namukonek! ¡Tounah enek sakras vakistal enuk!"

²³ Ka Iesu viles, les Pita ka viteni mini vit, "¡Komusil rendemien onen Temat, kiha ranau! Komul kosak visi keke kovoumonau masavoi en sise onak veni komusil rendemien onen meatin keil ten out netan enges, ka kormusiltei rendemien onen Ahi."

²⁴ Evus, Iesu viteni min meatin keil onen vit, "Munak meatin etai en vati vouisil nau, kei hesesein moulien onen, hehous aiveave onen, ka housil kat nau." ✧ ²⁵ Veni meatin koa en vati vahuli kat moulien onen, moulien enek hevuol rani. Ka munak hemaen moulien onen hevuol venau, kei hehotin moulien koa vi anatin. ✧ ²⁶ ?Asa tahos munak meatin tai kur tounah vasi ten out netan ka moulien onen mul vuol rani? ✧ ¡Tounah tovuol! Kei sakras vasan etai tounah keke vakur ris moulien onen.

²⁷ "Inau, Natin Meatin, nimai ris hetal min muohien koa Tata onak hesani minau ka hetal min angelo keil onen. Ka en avong koanek, nisan retai en ui umen min meatin vasi keil housil asa koa keil amumoni." ✧ ²⁸ Anatin eli naviteni

min kami, tei en kami koa mimul mimulomal ekok kosa, mihermattei mau ka mihelesi navong inau, Natin Meatin, nimai hetal min keihoen ten hiasuvien onak." ✧

17

Muohien ten keihoen onen Ahi vihil ka en Iesu ✧

¹ Avong ahetai (6) muli va, Iesu kur Pita, Tiemes ka tunali koa Sion telmusili ka mulamu en keitel telvina nesa en mari vatihou tai, en out koa keitel telro saseatel enges.

² Ekonek, tellele telles aven Iesu viles. Veinan vihil suval meteiai, ka eisin omon vilahil muoh vis muoh suval laet. ✧ ³ Evus, telmali telles Mosis ka Ilaetsa lumul luselus ral min Iesu.

⁴ Navong Pita les keilu, viteni min Iesu vit, "¡Asuv, tahos imok keke komaitel metro ekok! Munak keik em hehati, numon votevav hetel: tai onom, tai onen Mosis, ka tai onen Ilaetsa."

⁵ Ka navong Pita mul veah selus, mahmah tai koa vihil mai mutaluh koe keil, ka along rea tai ka eni koa vit, "Koanik vi Natkuli kati ka envatien onak mul ien." ✧ Nasi nau houlu veni. ¡Mithelong kati!" ✧

⁶ Navong Pita keitel tellong rea enek, telmetau houlu ramat, telmotmot, ka naeatel vita rokol atan.

⁷ Navong telmul veah netan, Iesu mai, rokol keitel, ka viteni vit, "Telmea. Mitnametautei." ✧ ⁸ Ka navong tellele vina nesa, telroles etai mun meatin, Iesu enges ro ral min keitel.

⁹ Navong telmita ris netan ran vatihou enek, Iesu meng kat keitel vit, "Mitnahitentei tounah koa mitlesi min etai meatin hetokol avong koa inau, Natin Meatin, nimoul eris ran matien."

¹⁰ Ka telmali telvisi telvit, "¿Vensa tiser keil ten mengkatien onen Mosis

✧ **16:20:** Mat 17:9; Mak 9:9 ✧ **16:20:** Mak 8:31-9:1; Luk 9:22-27 ✧ **16:24:** Mat 10:38; Luk 14:27 ✧ **16:25:** Mat 10:39; Luk 17:33; Sion 12:25 ✧ **16:26:** Mat 4:8-9 ✧ **16:27:** Mat 25:31; Sam 28:4; 62:12; Pro 24:12; Rom 2:6; Rev 22:12 ✧ **16:28:** Mat 10:23 ✧ **17:1:** Mak 9:2-13; Luk 9:28-36 ✧ **17:2:** 2Pit 1:16-18 ✧ **17:5:** Sam 2:7; Mat 3:17; 12:18; Mak 1:11; Luk 3:22; 2Pit 1:17 ✧ **17:5:** Dut 18:15; Umen 3:22 ✧ **17:10:** Mal 4:5-6

aviteni keke Ilaetsa hema helamu en Mesaea koa Ahi vat kati?"[✧]

11 Iesu vit kesi vit, "Anatin keke Ilaetsa hema ka hesak mesein meatin keil ven amaien onen Mesaea. 12 Ka naviteni min kami keke Ilaetsa mai tuai[✧] ka meatin keil arlei kileatei. Keil amum tisa mini suval koa e vati. Ka en vati sakien enek, inau, Natin Meatin, emun nikur mahien en hen meatin keil." 13 Navong Iesu viteni mukok, keitel tellong kilea suk keke mul selus min keitel usil Sion Baptis.

Iesu sak revi ehon tai koa ninin tisa mul ien[✧]

14 Navong Iesu keitel telsuvul ran vatihou enek, telvisu en vangi meatin keil. Ka meatin tai mai ven Iesu, retengeiril mini 15 ka vit, "Asov eli, em hemahis natkuli veni kei kur mesaien leimatmat ka mahien onen tisa mok. Avong houlu kei mot va en ahang vuo en oai. 16 Ka nakuri mai ven meatin keil onom ka asakras avasak revi."

17 Navong longe mukok Iesu viteni vit, "!Ekovei! !Kami meatin keil ten avong kosa, mikalkali ka demkatien onami tovuol vareis![✧] ?Nito hetal kami hetokol nengeis? Avek mah en kami koa demkatien onami tovuol. Alkur ehon vama venau ekok." 18 Ka navong Iesu les ehon enek, vile lat ninin tisa koa mul ien ka va rani. Hatte tas, ehon enek mai ris tahos.

19 Katau, navong Iesu ro sasen meatin keil onen umai veni ka avisi avit, "?Vensa varei komai mesakras mevahile lat ninin tisa enek vaha?"

20 Ka Iesu vit kesi min keil vit, "Veni demkatien onami havivi ramat. Anatin eli naviteni min kami, munak mikur kat demkatien koa havivis suval titi uti mastard, mikilea mivahiteni min vatihou enek mivahit, 'Kimea ran out ekok ka

kiha ke va,' ka kei heha. Munak demkatien onami mul, tounah tovuol vakeih mivoumoni." 21 *

22 Amea ran out enek ka amual uva en provins ten out Kaleli. Ka navong amul amual, Iesu viteni min onen keil vit, "Hervitei tuetin, inau, Natin Meatin, isa lat nau niha en hen meatin keil ten out netan. 23 Keil uas nau nimat, ka en avong hetel teni, nimoul eris ran matien."[✧] Navong meatin keil onen alonge mukok, amundemko houlu.

Iesu vul takis ten Eim Votut ka en merikel tai

24 Avong tai, Iesu ka meatin keil onen amual ka akistal en taon ten out Kapaniam. Ekonek, meatin keil koa alah mani ten takis ten Eim Votut[†] umai ven Pita ka avisi avit, "?Mukave? ?Tiser onom mul vul takis ten Eim Votut vuo rovuotei?"[✧]

25 Ka Pita vit kesi min keil vit, "Anatin, kei mul vuli."

Ka navong Pita va neim en eim onen, roselustei veah ka Iesu visi vit, "?Mukave Saemon Pita? ?Komundem sa? ?Asov houlu keil ten out netan alah takis ka duti[‡] ran isei? ?Alahi ran titae keil kati vuo alahi ran meatin sav keil?"

26 Ka Pita vit kesi mini vit, "Alahi ran meatin sav keil."

Iesu viteni mini vit, "Hemukonek, titae keil kati arvulitei takis. 27 Ka avaseini keke Ahi koa vi Asov Houlu en tounah vasi vi Tata oralu, lehul takis ten Eim Votut onen veni rotahostei lovoumon meatin keil enek avalele vatisa en ialu. Sakini kiha en Mari Oai ten out Kaleli ka kison huk onom. Mesau koa kisare helamu, kikoh vas ongon ka kihotin mani tai koa hevinvin en takis oralu. Kikuri ka kiha kisani min keil."

18

Iesu visein meatin keil usil isei vi hetetamen imok en meten Ahi[✧]

✧ 17:12: Mat 11:14; Luk 1:17 ✧ 17:13: Mak 9:14-29; Luk 9:37-43 ✧ 17:17: Dut 32:5,20

* 17:21: Tei en tus keil onen Matiu aling selusien koanik mul ien koa vit, "Meatin kilea vasakin vati ninin tisa enek vamea ran meatin navong mul vis ka mul val ran anien." ✧ 17:23: Mat 16:21

† 17:24: Takis ten Eim Votut vi drakma elu ven amo keil vasi koa suval vatu taosen elu (2000).

✧ 17:24: Eks 30:13; 38:26 ‡ 17:25: Duti suval takis ten vat koa aling kati en tounah vasi koa akuri ran out sav. ✧ 18: Mak 9:33-37; Luk 9:46-48 ✧ 18:1: Luk 22:24

¹ En avong enek, meatin keil onen uva ven Iesu ka avisi avit, “?En hisuvien onen Ahi, isei vi hetetamen imok?”[☆]

² Iesu vise titiali tai ka mumoni mulomal en mete.[☆] ³ Evus, viteni min keil vit, “Anatin eli naviteni min kami, munak mihervilestei rendemien onami keke mihemai mihe-suval titiali keil, kami misakras mi-yaha en out koa Ahi vi Asuv Houlu ien. ⁴ Sakini, koakeil amumon rendemien one va netan[☆] suval titiali koanik, keil ihi hetetamen imok en out koa Ahi vi Asuv Houlu ien. ⁵ Ka meatin koa hekur revi titiali tai koa mukok en isok, hesuval koa kei mul kur revi inau.[☆]

⁶ “Ka munak meatin etai hesakin meatin tai koa musil kat nau suval titiali ekek hemot en tisaen, Ahi hesan mahien koa hetisa mok mini. Hetahos imok keke ipar kat mari ahat tai en hiren meatin enek ka imarindu eni en huinev ten atas. ⁷ !Anatin keke tounah koa hesakin meatin hemot en tisaen il imai, ka hetisa vis hetisa mok en koakeil avi sise teni!

⁸ “!En vati rendemien enek, munak tai en kami, hen vuo alen sakin kei mot en tisaen, heta kotehei ka hesoni heha! Hetahos imok mini keke hati usiven hetisa ka hekur moulien ten lisenges helin munak hen vasi keilu ka alen vasi keilu hetahos ka isoni heha en ahang koa sakras vamat.[☆] ⁹ !Ka munak tai en kami, meten sakin kei mot en tisaen, hekis lati ka hesoni heha! Hetahos imok mini munak meten tai hevuol ka hekur moulien ten lisenges helin munak meten vasi keilu lumul ka isoni heha en ahang koa sakras vamat.”

Tatavolien usil sipsip koa vuol[☆]

¹⁰ Navong titiali enek mules mulomal en mete, Iesu viteni min meatin keil onen vit, “Mihelei kat revi kami keke minalei seseintei meatin keil koa amusil inau suval titiali koanik.

Anatin eli naviteni min kami keke angelo keil one[☆] aro en meten Tata onak en out nesa, ka ihit lati mini munak meatin tai mul purun keil.

¹¹ *

¹² “?Kami mimundemi mukave? ? Munak meatin tai, sipsip osen keil avi handred tai (100) ka tai en keil vuol, houmon sa? ?Mimundemi keke helokovein sipsip sav keil osen koa avi hanumau ehat ka teindan ouhat emun (99) il en usi hou keke kilea vaha valekat sipsip koa vuol? !Anatin! ¹³ Ka anatin eli naviteni min kami, munak hehotini, kei hesi kei hemariso mok ven sipsip koanik mulin sipsip sav keil osen koa arvuoltei. ¹⁴ En vati sakien enek, Tata onami en out nesa en rovattei etai meatin koa musil inau suval titiali koanik vavuol.”

Iesu visein meatin keil usil sakien koa meatin ihatimal en tumali koa mum tisa mini

¹⁵ Iesu mules selus min meatin onen keil usil tisaen keil vit, “Munak tumali mum tisa va katuk, keik kos kiha veni ka kitie mini asa koa mumoni romaltei va katuk. Munak kei hetaengonuk ka milhetalimal en usite onamil, keik kisik veni milheto hetahos eris.[☆] ¹⁶ Ka munak kei hertaengontei selusien onom, kiha ris veni hetal min meatin hetas vuo helu mun keke keilu luhelesi ka luheselus en usite onom keke kosak visi kovatalimal en kamil.[☆] ¹⁷ Ka munak tumali en rovattei vataengon kamitel, mithehitehiteni en meten meatin keil ten sios. Ka munak en rovattei vataengon meatin keil ten sios emun, mihelingi heha hae ka mihoumoni mini hesuval kei vi meatin koa rokileatei Ahi vuo meatin tisa tai suval koakeil alah takis.

¹⁸ “Anatin eli naviteni min kami, asa koa miring koe en out netan, Ahi ring koe tuai en out nesa, ka asa mimaeni en out netan, Ahi maeni tuai en out nesa.[☆]

[☆] **18:2:** Mat 19:14; Mak 10:15; Luk 18:17 [☆] **18:4:** Mat 20:26-27; Mak 10:43-44; Luk 22:26 [☆] **18:5:** Mat 10:40; Luk 10:16; Sion 13:20 [☆] **18:8:** Mat 5:30 [☆] **18:9:** Luk 15:3-7 [☆] **18:10:** Hib 1:14

* **18:11:** Tei en tus keil onen Matiu aling selusien koanik mul ien koa vit, “Inau, Natin Meatin, numai keke malekat vati meatin keil koa avuol keke moutut moulien one.” [☆] **18:15:** Lev 19:17; Luk 17:3 [☆] **18:16:** Dut 19:15; Sion 8:17; 2Kor 13:1; 1Tim 5:19 [☆] **18:18:** Mat 16:19; Sion 20:23

19 “Anatin eli naviteni mun min kami keke munak elu en kami en out netan ekek milhemai en rendemien hetas usil tounah tai ka milhehis veni, Tata onak en out nesa hesan ui hisien onamil.✠ 20 Veni navong meatin elu vuo etel telmai out tas en isok, inau namul en out enek ral min keitel.”✠

Tatavolien usil mahien koa hek-istal en koakeil e rovattei avoumon methos min mesav keil

21 Evus, Pita mai ven Iesu ka visi vit, “?Asuv, munak tuak onak mum tisa va kat inau, numon methos hetal mini avong hehis?✠ ?Hetokol avong oulu (7)?”

22 Iesu vit kesi vit, “Vuo, rovitei avong oulu (7), ka kumoni avong hehi oulu (7), hevus, avong hehi oulu mun (7), hevus, avong hehi oulu mun (7) heha vio ... kosakras kovahuli mun.†

23 “Nihit kilea en sakien koanek en tatavolien tai. Hiasuvien onen Ahi suval asuv houlu tai koa en vati vasak revi en kaon onen eiloheh keil onen. 24 Navong mul sak revi kaon keil, amulamun meatin tai koa kaon onen mulin gol mani‡ milian halualim (10,000,000). 25 Ka veni sise tovuol keke meatin enek vahul kes kaon onen, asuv houlu onen meng kati keke avasalem en kei, ahin onen ka titaealu vasi keil avahi slev keil, ka avasalem en tounah vasi one emun. En sise koanek, asuv houlu vit mani teni hehul kes kaon onen.

26 “Navong meatin enek longe mukok, retengeiril en meten asuv houlu ka peahi keih vit, ‘!Aue li! ! Kisani minau li avong havivi mun ka nihul kes tounah vasi koa mul en kaon onak!’ 27 Ka asuv houlu en mahisi, sahulin kaon onen ral mini, ka maeni maluv ka va.✠

28 “Ka navong meatin enek va hae, kei visu min eiloheh sav onen asuv houlu koa kaon onen mul ral mini koa vi gol mani vahis enges. Ka

meatin enek, kei kin kat hiren varei ka viteni mini vit, ‘!Kihul kes mani vasi koa kokuri ranau!’

29 “Ka eiloheh enek retengeiril en meten ka peahi keih vit, ‘!Aue li! ! Kisani minau li avong havivi mun ka nihul kes tounah vasi koa mul en kaon onak!’

30 “Ka meatin enek seseini. Kei va suk ka son eiloheh enek va en eim takeih rokol avong kilea vahul lat kaon onen. 31 Ka navong eiloheh sav keil ales asa koa kur out, keil alonge tisa houlu ka uva ven asuv houlu one ka avit vasin tounah mini.

32 “Evus, asuv houlu vise meatin enek emai ris veni ka viteni keih mini vit, ‘!Keik kovi meatin tai onak koa kotisa vis kotisa mok! Navong kopeah nau keke ek hemahisuk, inau nasahulin kaon onom ka namaenuk kova maeis. 33 ? Sakini, vensa em romahistei eiloheh sav onak en vati sakien koa namumoni minuk?’ 34 Asuv houlu tin kat meatin onen enek houlu, sakini sa lati vaha vakur mahien en hen meatin keil ten eim takeih hetokol avong hehul lat vasin kaon onen.✠

35 “Ka Tata onak en out nesa emun houmoni min kami vasi housil vati sakien enek munak mihermumon-tei methos hetal min tuomi keil en tinomi.”✠

19

Iesu visein meatin keil keke meatin koa retalihe natasiltei ran ahin onen✠

1 Navong Iesu selus en tounah keil enek evus, kei ka onen keil alokovein provins ten out Kaleli ka uva en provins ten out Sudea en usi Oaisal Sodan. 2 Marmari vangi meatin keil amusili en out enek, ka kei sak revi keil.

3 En avong enek, Farasi keil koan umai veni keke avasak visi.✠ Sakini avisi avit, “Hit visi min komai. ?

✠ 18:19: Mat 7:7; 21:22; Mak 11:24; Sion 15:7; 16:23; Tiem 1:5; 1Sion 3:22; 5:14-15 ✠ 18:20: Mat 28:20; Sion 14:23 ✠ 18:21: Luk 17:3-4 † 18:22: Selusien kati teni vit, “... kumoni hetokol komumoni avong oulu, ka kumoni hemukonek avong hanumau etel ka halualim mun (7 x 70).” ‡ 18:24: Gol mani tas suval 1000 vatu. Koanek vi mari mani tai koa meatin sakras vahul lati. ✠ 18:27: Luk 7:42 ✠ 18:34: Mat 5:25-26; Luk 12:58-59 ✠ 18:35: Mat 6:15; Mak 11:25; Efes 4:32; Kol 3:13 ✠ 19:: Mak 10:1-12 ✠ 19:3: Mat 16:1

Mengkatien orer maen meatin het-asil ran ahin onen ven rendemien vasi enges?"

4 Ka Iesu vit kesi min keil vit, "Mukave, kami mirvulitei Tus Votut onen Ahi? Veni mul viteni keke mulamu, navong Ahi mumon tounah en out netan, kei 'mumon meatin, tai mumoni vi meahos ka tamun mumoni vi ahin.' *Senesis 1:27* 5 Ka viteni mun vit, 'Ven koanek, meahos hemea ran tata ka mama onen, ka heapil hetal min ahin onen, ka keilu luhetas.' *Senesis 2:24**

6 Sakini keilu lurovitei mun elu, ka lumai lutas. Sakini asa koa Ahi kap vituaini, meatin enges noumontei natasil."

7 Ka Farasi keil avisi avit, "Mukonek, vensa varei Mosis meng kati vit, 'Meatin koa vit valokovein ahin onen, hesan Setifiket ten Tasilien mini, evus, kilea vasila lati?' *Duteronomi 24:1*"

8 Ka Iesu vit kesi vit, "Mosis maen kami milokovein ahin keil onami veni vatumi keih ramat. Ka sakien enek tovuol en avong Ahi mum rohtoh en tounah vasi. 9 Ka naviteni min kami keke meatin koa lokovein ahin onen, koa romatiltei vatal min meatin sav tai, ka meatin enek kur ahin sav, en meten Ahi, meatin enek mul mum tisa ral mini."*

10 Navong selus min keil evus, meatin keil onen Iesu aviteni mini avit, "Munak hemukonek en meatin hetal min ahin onen, hetahos imok keke meatin tai heto sasen ka hertelihetei."

11 Ka Iesu vit kesi min keil vit, "Rovitei meatin vasi koa kilea vousil hihiseien enek, ka meatin keil koan, Ahi san keihoen min keil keke avousili.* 12 Ven meatin keil koan asakras avatetalihe veni out lou one tisa navong avasi keil. Ka meatin keil koan mun asakras avatetalihe veni meatin sav purun out lou one. Ka meatin tateisav emun amumon rendemien one keke anatetalihetei keke voum ven hiasuvien onen Ahi.

Meatin koa kilea vousil sakien enek, tahos keke housili."

*Iesu san tokolkatien min titiali keil**

13 Evus, meatin keil akur titiali keil umai ven Iesu keke valing hen en keil ka vahis ven keil. Ka navong meatin keil onen ales keil avul kat keil.

14 Ka Iesu selus min keil vit, "Almaen titiali keil avamai venau ka minating koetei keil, veni Ahi vi asuv houlu onen vati meatin keil koa amukonek."* 15 Sakini, navong umai veni, Iesu ling hen en keil ka san tokolkatien min keil. Evus, Iesu ka onen keil alokovein out enek.

*Meatin hau tai lesi keih ramat keke valokovein mani onen keke vousil kat Iesu**

16 Navong Iesu mul mual va, meatin tai mai veni ka visi vit, "Tiser, numon sa koa hetahos keke nakilea makur moulien ten lisen- ges?"*

17 Iesu vit kesi vit, "?Kovis nau usil asa koa tahos vensa? Ahi enges, kei sasen tahos. Ka munak em vati kovakur moulien ten lisenges, kilong kat mengkatien keil onen."*

18 Meatin enek visi vit, "?Ka mengkatien sa en keil?"

Ka Iesu vit kesi vit,
" 'Minouastei meatin namat.
Minakurtei ahin vuo meatin onen hanu sav.

Minahenantei tounah onen meatin sav.

Minoumontei luvosien naha kat isen meatin sav.

19 *Mihehouhou min tata ka mama onami keil.' Eksodas 20:12-17**

Ka,
'Envatien onami hel en meatin sav keil hesuval koa kami emi vat kami eris.' " *Levitikas 19:18**

20 Ka meatin hau enek vit risi min Iesu vit, "Inau nalong kat mengka- tien vasi keil enek. ?Asa tamun narvinvintei veah eni?"

* 19:5: Efes 5:31; 1Kor 6:16 * 19:9: Mat 5:32; 1Kor 7:10-11 * 19:11: 1Kor 7:1-2,7,9,17

* 19:12: Mak 10:13-16; Luk 18:15-17 * 19:14: Mat 18:2-3 * 19:15: Mak 10:17-31; Luk

18:18-30 * 19:16: Luk 10:25 * 19:17: Lev 18:5; Luk 10:28 * 19:19: Dut 5:16-20; Rom 13:9

* 19:19: Mat 22:39; Mak 5:43; Luk 10:27; Rom 13:9

21 Iesu viteni mini vit, "Munak keik em vati kovamal vasi, kiha kisalem en tounah vasi onom ka kisan mani teni min koakeil tounah one tovuol.* Ka munak kumoni hemukonek, tounah onom hehi houlu en out nesa.* Hevus, kimai ris ka kusil nau."

22 Ka navong meatin hau enek raengon selusien onen, kei longe tisa ka va rani veni tounah keil onen houlu ka en rovatei valokoveini.*

23 Evus, Iesu viteni min meatin keil onen vit, "Anatin eli naviteni min kami, hekeih vareis min meatin koa tounah onen houlu keke vamaen Ahi vahi asuv houlu onen. 24 ?Mimundemi keke mari kamel tai kilea vakirisil en meten nidil tai koa havivi vis havivi mok? !Vuo, sakras! Ka meatin koa tounah onen houlu hekeih imok helin koanek keke vamaen Ahi vahi asuv houlu onen."

25 Navong meatin keil onen Iesu araengoni, keil amutimanin houlu ka avisi avit, "?Mukonek, isei suk kilea vakur moulien ten lisenges?"

26 Iesu lei rahit en keil ka vit, "!Keinek! Meatin sakras voumoni, ka Ahi enges kilea voumon tounah vasi."*

27 Evus, Pita viteni mini vit, "?Kolesi? Komai melokovein tounah vasi onomai keke mevousil katuk. ?Mukonek, Ahi hesan asa min komai?"

28 Ka Iesu viteni min keil vit, "Anatin eli naviteni min kami, en avong koa tounah vasi ten out netan hehi heite hau, inau, Natin Meatin,* nitondan en vuluk ten keihoen hetal min muohien. Ka en avong enek, kami mun koa mimusil inau mihetondan retai en vulin ten keihoen teindan elu (12) ka mihelosil kat meatin vasi keil koa amul en mari vatiamal teindan elu (12) ten out Israel. 29 Ka meatin vasi koa alokovein teim se, vuo tue keil, vuo ahine keil, vuo tata, vuo mama, vuo titiali, vuo ah se keil venau, Ahi hesan ris uite teni hehi houlu vis hehi houlu mok hehi handred tai (100) helin asa koa alokoveini. Ka katau en tounah keil

enek, keil ikur moulien ten lisenges emun.* 30 Ka houlu koa avi hetetamen kosa, imai ihi heisav enges, ka houlu koa avi meatin heisav kosa, imai suk ihi hetetamen keil." *

20

Tatavolien usil mukave meatin toumien keil onen Ahi avinvin en meten

1 Navong Iesu mul selus ral min meatin keil onen, ra usil tatavolien enek min meatin keil vit, "Hiasuvien onen Ahi suval horetan tai koa va en visokon semau keke valah meatin toumien keil avoum en neiai osen.

2 Navong les keil, kei vat kati keke hesan ui umen min keil hemal en hulien ten avong tai. Evus, sila lat keil uva avoum en neiai osen.

3 "Navong meteiai va nesa neli, horetan enek va ris ka les meatin sav keil amules amulomal en out avulhul ien, ka armumon etai tounah. 4 Ka kei viteni min keil vit, 'Ei, kami mun miheha mihoum en neiai osak, ka nihul kami en asa koa mal.' 5 Sakini, keil emun uva amum.

"En taviai, kei va ris ka mumoni vati tas, ka en avong tamun navong meteiai vita netan neli. 6 Ka vesesal avong koa meteiai vanu, kei va eris ka votin meatin sav keil emun amules amulomal. Sakini kei vis keil vit, '?Vensa varei mimules mimulomal ekok ka mirmumon etai tounah visokon rokol mendilah?"

7 "Keil avit kesi mini avit, 'Veni meatin tovuol vamai vakur komai mevoum mini.'

"Sakini horetan enek viteni min keil vit, 'Kami mun miheha mihoum en neiai osak.'

8 "Navong meteiai munu, horetan ten neiai viteni min avat onen meatin toumien keil vit, 'Kihise meatin toumien keil ka kisan ui umen one min keil.* Helamu, kihul lat retai en koakeil umai katau heha vio ... kivus en koakeil umai mulamu.'

9 "Sakini, koakeil umai vesesal en avong koa meteiai vanu, keil umai

* 19:21: Luk 12:33; Umen 2:45; 4:34-37 * 19:21: Mat 6:20 * 19:22: Mat 6:24; Luk 16:13

* 19:26: Sen 18:14; Siob 42:2; Sak 8:6 * 19:28: Dan 7:9-10; Mat 25:31; 20:21; Mak 10:37; Rev 3:21; Luk 22:30 * 19:29: Mat 19:16; Luk 10:25 * 19:30: Mat 20:16; Luk 13:30 * 20:8: Lev 19:13; Dut 24:15

ven avat toumien ka navong vul lat keil, sani min keil hulien koa mal vinvin ten avong tai, visokon rokol mendilah. ¹⁰ Sakini, navong koakeil umai amulamu alesi, keil amundemi avit ikuri hemarite mok. Ka navong umai, keil emun akur retai en hulien koa mal vinvin enges ten avong tas. ¹¹ Ka navong akuri, keil asel kutut kat horetan enek ¹² avit, 'Koakeil koveise keil katau, vesesal en avong koa meteiai vanu, amum haoa tanges, ka kovul keil vati tas en komai koa memum keih, avetin mue en komai ka meteiai kan purun avemai.'

¹³ "Ka horetan enek vit kesi min tai en keil vit, 'Tuak, narpuruntei kami. Kami mimaeni miyoum minau ven hulien koa mal vinvin ten avong tas. ¹⁴ Mihekur mani onami ka miheha. Inau ek vati mahul koakeil umai akatau vati tas en kami. ¹⁵ Koanek mani onak, Ka nakilea moumon asa ek vati vatal mini. ?Vuo mukave? ?Kami mevi elu veni nasan kataunien min meatin sav keil?'

¹⁶ "Sakini, en sakien koanek, koakeil avi meatin heisav kosa imai ihi hetetamen imok, ka koakeil avi hetetamen imai ihi heisav enges."*

*Iesu selus eris usil mahien ka matien onen ka hemukave hemoul eris ran matien**

¹⁷ Navong Iesu mul va en out Serusalem, kei kur teindan elu (12) onen uva seh ka viteni min keil vit, ¹⁸ "?Milesi? Rovaha Serusalem ke. Ka en out enek, imae lat nau, Natin Meatin, niha en hen asuv keil onen pris keil ka tiser keil ten mengkatien onen Mosis. Hevus, keil ikuri iha en kot ka imae lat moulien onak hemat.* ¹⁹ Evus, isa lat nau niha ven meatin keil koa arvitei Siu keke umon tohtohien heha kat nau, itah nau en viau takan, ka iti kat nau en aiveave. Avong hetel heli heha, ka nimoul eris ran matien."*

*Iesu visein meatin keil onen usil sakien ten kataunien**

²⁰ Evus, mama onen Tiemes keilu Sion, natin Sepeti keilu, mai ven Iesu ral min keilu. Kei malingling veni keke vahis tounah tai veni.

²¹ Iesu visi vit, "?Mama, keik em vat sa?"

Ka mama enek viteni mini vit, "Ek vati keke kimaeni li natkuli keilu ekek luvatondan vesesal venuk navong kimai kihi asuv houlu, tai en usivem matu ka tamun en usivem meil."*

²² Iesu viles les natnali keilu ka vis keilu vit, "Kamil milreingeingen asa koa milmul milvis inau eni. ? Mukave? ?Kamil milkilea milvakur sakvisien ka mahien keil hesuval koa inau niha nikuri?"*

Ka luvit kesi mini luvit, "!Anatin, melkilea!"

²³ Iesu viteni min keilu vit, "Anatin, kamil milhekur mahien hesuval asa koa inau nikuri. Ka avaseini, hervitei inau keke matie lat isei hetondan en usivek matu vuo usivek meil. Vulin ten hetetamenien keilu enek onen koakeilu Tata onak rie lat keilu tuai keke luvakuri."

²⁴ Ka navong meatin sav keil onen Iesu koa avi halualim (10) araen-goni, avuroh kat time keilu. ²⁵ Ka Iesu vise ruain keil vasi umai veni ka viteni vit, "Mikilea keke hetetamen keil onen koakeil arvitei Siu e vati mok keke avoumon one keil avalei kilea en hetetamenien one. Ka asuv keil emun one amumoni keih ramat en meatin keil koa alosil kati. ²⁶ Ka sakien onami hermuk-teinek. Munak kami tai en vati vahi houlu en kami, kei houmon kei hemai hesuval meatin toumien onami.* ²⁷ Ka munak tai en kami en vati valamu en kami, kei houmon kei hemai hehi slev onami. ²⁸ Veni inau mun koa navi Natin Meatin, narmaiteis keke meatin keil avoum avakataunau. !Vuo! Numai keke moum makataun meatin sav keil* ka keke masan moulien onak vahul lat meatin keil houlu avamaluv ran keihoen ten tisaen one."*

* **20:16:** Mat 19:30; Mak 10:31; Luk 13:30 * **20:16:** Mak 10:32-34; Luk 18:31-34 * **20:18:** Mat 16:21; 17:22-23; Luk 9:22 * **20:19:** Mat 16:21; 17:23; Luk 9:22; 24:7,46; Umen 10:40; 1Kor 15:4 * **20:19:** Mak 10:35-45 * **20:21:** Mat 19:28; Luk 22:30 * **20:22:** Mat 26:39; Sion 18:11 * **20:26:** Mat 23:11; Mak 9:35; Luk 9:48 * **20:28:** Luk 22:27; Plp 2:7 * **20:28:** 1Tim 2:6 * **20:28:** Mak 10:46-52; Luk 18:35-43

Iesu sak revi metovar elu✠

²⁹ Iesu ka onen keil aka pas taon ten out Seriko, ka navong amuli uva, mari vangi meatin keil amul amusili. ³⁰ Ekonek, metovar elu✠ lurondan en vali sise ka luraengoni keke Iesu mul mual va. Sakini, keilu luvishiso luvit, “!Asuv! !Natin asuv houlu Deved! !Em hemahis komal eli!”

³¹ Ka vangi meatin keil avul kat keilu keke luvato raeng. Ka avaseini, keilu luvishiso keih imok luvit, “!Asuv! !Natin asuv houlu Deved! !Em hemahis komal eli!”

³² Navong Iesu longe, vati ka vise keilu lumai. Evus, vis keilu vit, “? Emil vati moumon sa min kamil?”

³³ Ka luvit, “Asuv eli, emal vati kovasak revi metomal.”

³⁴ Ka Iesu, tin vilelau en enmahisien ven keilu. Sakini, rokol metealu, ka hatte tas, keilu lukilea luvalele ka lumusil Iesu.

21*Iesu kistal en out Serusalem ka meatin keil asan houhouen mini*✠

¹ Navong Iesu ka onen keil umai vesesal en out Serusalem, keil akistal en meteimal ten out Betfas, vesesal en Hou Nei Olip. En out enek, Iesu sila meatin elu onen ² vit, “Milheha en meteimal koa keisom. Ka hatte tas, milhehotin dongki tai asar kati ral min titan. Milheluvat keilu ka milheti keilu luhemai venau. ³ Ka munak meatin etai hesak visi keke heting koe kamil, milhehiteni mini milhehit, ‘Asuv en vat keilu,’ ka hatte tas, kei hemaen keilu.”

⁴ Koanik kur out vasakin asa koa Ahi viteni ka en provet onen mai vi anatin koa vit,

⁵ “*Kihiteni min meatin keil koa aro en taon ten out Serusalem kihit, ‘!Mihelesi! Asuv houlu onami mul mai keke valosil kat kami.*

Kei, sakien onen merau enges, ka mul muloh en dongki tai.

Anatin, mul rondan en sili dongki tai enges ka mul mai.’ ”

Sakaraea 9:9

⁶ Ka meatin keilu onen Iesu luva ka lumumoni suval koa Iesu viteni. ⁷ Keilu luri dongki ka titan. Evus, lukuvin kot onealu en dongki keilu enek ka Iesu rondan eni. ⁸ Marmari vangi meatin keil umai ka asak mesein revi sise keke Iesu voual ien. Keil avuen kot keil ome en sise ka teisav en keil amusah oumeil ka aling revi en sise. ⁹ Houlu en mari vangi meatin keil enek koa uva amulamu en Iesu ral min koakeil akatau emun avisohiso vina nesa avit,

“!Masmastien min Natin asuv houlu Deved!

‘!Tokolkatien hel en kei koa mai en isen Iahova!’ *Sam keil 118:26*✠

!Masmastien hehina min Ahi en out nesa!”

¹⁰ Ka navong Iesu kistal en out Serusalem, longlongien enek ka vasi taon ka me-Serusalem vasi keil amutimanin ka arun usili houlu “?Isei enek koa mul mai?”

¹¹ Ka marmari vangi meatin keil avit kesi avit, “Koanik vi Iesu, provet tai ten out Nasaret en provins ten out Kaleli.”

Iesu likat rasilin meatin houlu koa arvouhoutei min Ahi ran Eim Votut✠

¹² Navong arokol Serusalem, Iesu va neim en teahu ten Eim Votut ka likat rasilin meatin vasi keil koa asalem en tounah vuo amul avul tounah eni. Kei vou vilehiles avet onen koakeil amul akekes en mani ka out tatondanien onen koakeil asalem en ame keil avahi sanien votut. ¹³ Ka navong mumoni, sel kat keil vit, “En Tus Votut amutisi avit, ‘Eim onak ihise en Eim Tahisien.’ *Aesea 56:7* Ka kami mimumoni suk mai vi ‘Eim mon tarhena keil.’ ” *Seremaea 7:11*

¹⁴ Ka navong Iesu mul en teahu ten Eim Votut, metovar keil ka koakeil asakras avoual umai veni ka kei sak revi keil.

¹⁵ En avong enek emun, titiali keil amul avisohiso en teahu ten Eim

✠ **20:30:** Mat 9:27 ✠ **21::** Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Sion 12:12-19 ✠ **21:9:** Mat 23:39; Luk 13:35 ✠ **21:11:** Mak 11:15-19; Luk 19:45-48; Sion 2:13-22 ✠ **21:15:** Mat 21:9

Votut avit, "Masmasien min Natin asuv houlu Deved."✠

Ka navong asuv keil onen pris keil ka tiser keil ten mengkatien onen Mosis ales mormore tounah keil koa Iesu mumoni ka alonge asa koa titiali keil avisohiso eni, tine vepeng houlu. ¹⁶ Sakini keil avis Iesu avit, "Koraengon asa titiali keil ekek amul aviteni?"

Ka Iesu vit kesi vit, "Anatin, nalonge. ?Mukave, kami mirvulitei Tus Votut onen Ahi? Veni kei mul vit,

'Ahi, keik kosak mesein sise keke kiling masmasien hehat minuk, heka en titiali ka tivava keil.' ✠
Sam keil 8:2

¹⁷ Evus, Iesu lokovein keil ka mea ran out Serusalem. Kei ka onen keil uva en taon ten out Betani, ka en out enek, amatil.

Iesu san sesendaen va kat vati fik tai koa rosontei heite✠

¹⁸ En visokon semau, navong Iesu mul mual va ris en out Serusalem, amai kati en sise. ¹⁹ Ka les vati fik tai mul en vali sise. Ka navong va vesesal veni, votini keke heite tovuol, les outes.✠ Sakini, Iesu viteni min vati fik vit, "Heiai hetovuol emun enuk!" Ka hatte tas, vati fik enek mukou.

²⁰ Navong meatin keil onen Iesu ales, amutimanin ka avisi avit, "Vati fik enek mukou hatte tas mukave?"

²¹ Ka Iesu vit kesi min keil vit, "Anatin eli naviteni min kami, munak demkatien onami mul ka mihermundem maentei asa koa mivisi, kami mikilea mivoumon asa koa namumoni en vati fik. Ka roviteis koanik, mikilea emun mivahiteni min hou koanik mivahit, 'Kimea ran vulum ka kiso sasom enuk kiha en atas,' ka hekur out.✠ ²² Munak mikur anatin keke tounah hekistal, tounah vasi koa mihehis Ahi veni, hekistal hehi anatin."✠

Hetetamen keil onen Siu keil avis Iesu vahit kilea keke mul mum en isen isei✠

²³ Navong arokol Serusalem, Iesu va en teahu ten Eim Votut. Ka navong kei mul visein meatin keil, asuv keil onen pris keil ka elda keil umai veni ka avisi avit, "Keik komul komumon tounah keil ekek en isen isei? ?Isei maenuk kovoumoni?"

²⁴ Ka Iesu vit kesi min keil vit, "Inau mun, mahis kami en tounah tai. Munak mihehit kesi minau, inau mun nihiteni min kami isei maen nau moumon tounah keil enek. ²⁵ Alhit visi minau. ?Isei maen Sion vahi baptaes en meatin keil? ?Ahi vuo meatin enges?"✠

Keil aselus rahiti min keil eris avit, "Rehehiten sa? Munak rehehit 'Ahi maeni,' kei hehiteni min ir hehit, '?Mukonek, vensa suk mirkurtei anatin en selusien onen?'✠ ²⁶ Ka munak rehehit, 'Meatin maeni,' rehemetau en mari vangit meatin keil veni keil vasi amundemi keke Sion Baptis vi provet tai onen Ahi."✠

²⁷ Sakini, avit kesi min Iesu avit, "Komai merkileatei isei maeni." Ka Iesu viteni min keil vit, "Mukonek, inau mun nirvitentei isei maen nau moumon tounah keil ekek."

Tatavolien usil longkatien onen natnali elu

²⁸ Ka Iesu ra usil tatavolien tai min keil vit, "Kami mirendem sa? Meatin tai, natnali elu. Avong tai, meatin enek va ven moeite ka viteni mini vit, 'Natkuli, kosa, kiha kum en neiai oseratel.'

²⁹ "Ka natnali enek vit kesi mini vit, 'Ek rovattei.' Ka katau, rendemien onen viles ka va mum.

³⁰ "Evus, tata va ven natnali tamun ka viten selusien vati tas. Ka natnali enek vit risi mini vit, 'Tahos tata, niha.' Ka evus, kei rovatei.

³¹ "Isei en keilu mumon asa tata en vati?"

Keil avit, "Kei koa mulamu." Iesu viteni min keil vit, "Anatin eli naviteni min kami, koakeil alah

✠ 21:17: Mak 11:12-14,20-24 ✠ 21:19: Luk 13:6 ✠ 21:21: Mat 17:20; Luk 17:6; 1Kor 13:2
✠ 21:22: Mat 7:7-11; 18:19; Sion 14:13-14 ✠ 21:22: Mak 11:27-33; Luk 20:1-8 ✠ 21:25: Sion 1:6,33 ✠ 21:25: Mat 21:32; Luk 7:30 ✠ 21:26: Mat 14:5; 21:46

mani ten takis ka hoeaso keil, Ahi mul mai vi Asuv Houlu en moulien one mulamu en kami. ³² Veni Sion mai ven kami keke vatie sise ten maluen mivousili. Ka kami mirkurtei anatin en selusien onen, ka koakeil akur mani ten takis ka hoeaso keil alonge ka akur anatin en selusien onen. Ka avaseini miles asa koa amumoni, mirvilestei ran tisaen onami ka mirkurtei anatin eni.”[☆]

Iesu viten tatavolien usil lon-grasien onen meatin keil koa alei kat neiai tai[☆]

³³ Evus, Iesu ra usil tatavolien tamun min keil vit, “En avong tai, horetan tai luh neiai osen.[☆] Kei mumon vieh karahiti, ka kil avul tai koa vi out koa avita lin heiai ien keke vasakin site vakistal rani. Evus, muti avet tai vina nesa taleikokoeien. Navong mumoni evus, kei maen meatin sav keil umai alei kati ka keil avat kati keke isan hati heiai keil mini navong men. Evus, kei va en ualien tai.

³⁴ “Avong houlu mai muli, heiai men. Sakini, horetan enek sila slev keil onen uva keke avahis koakeil alei kat neiai osen avasan hati heiai mini. ³⁵ Ka navong arokol neiai, meatin keil koa alei kati avuli kat slev keil onen: tai amu puruni, tamun amu vini, ka koa etel en keil, akove.[☆] ³⁶ Evus, horetan enek sila slev sav keil koa avi houlu mok mulin koa sila mulamu. Ka meatin keil koa alei kat neiai enek amumoni vati tas min keil. ³⁷ Katau en keil vasi, horetan sila natnali va ven keil veni kei viteni min kei sasen vit, ‘Keil ihouhou min natkuli.’

³⁸ “Ka navong koakeil alei kat neiai ales natnali, aviteni min keil eris avit, ‘!Ei, natin horetan kati keisom! Kei varei hekur neiai koanek navong tata onen hemat. !Almai, rovou vini! !Hesakini, tounah keil onen hemai hehi orer esuk!’ ³⁹ Sakini keil uva avuli kati, alisi va hae ran neiai enek, ka amu vini.”[☆]

⁴⁰ Evus, Iesu vis hetetamen onen Siu keil koa araengon tatavolien

enek vit, “?Ka mukave? ?Navong horetan ten neiai enek hemai ris, houmon sa min meatin keil enek?”

⁴¹ Ka keil avit kesi avit, “Kei hesa kes matien koa tiaso min meatin tatisaso keil enek. Evus, hemaen neiai onen heha min meatin sav keil koa isani mini hati heiai koa men en avong mal teni.”

⁴² Evus, Iesu viteni min keil vit, “? Mukave, kami mirvulitei Tus Votut? Veni kei viteni vit,

‘Pos koa meatin keil toumien alei seseini,

kei varei mai vi more vatiseng kati ten eim mulin pos sav keil.

Koanik, Iahova mumoni,

ka rolesi tahos imok!’ Sam keil 118:22-23[☆]

⁴³ “Sakini, naviteni min kami, tahosien ten hiasuvien onen Ahi koa mimul mikuri, Ahi helah lati ran kami Siu keil, ka hesani suk min meatin keil ten kantri sav koa akilea along kat ren ka ason heite en moulien one. ⁴⁴ Koakeil asesein vatiseng enek, imot eni ka sie hemavulvul vare.[☆] Ka munak vatiseng enek hemot heta kat keil, ave hemakoako.”[☆]

⁴⁵ Navong asuv keil onen pris keil ka Farasi keil along tatavolien keil onen Iesu, akilea keke mul selus keil. ⁴⁶ Sakini keil alekat sise avahuli kati, ka ametaun marmari vangi meatin keil veni keil amundemi keke Iesu vi provet tai.[☆]

22

Iesu viten tatavolien usil asuv houlu tai koa sisil en meatin keil keke avamai en mari tetaliheien onen natnali[☆]

¹ Navong Iesu ro veah en teahu ten Eim Votut, mules ra usil tatavolien keil min meatin keil vit, ² “Hiasuvien onen Ahi suval asuv houlu tai koa sak mesein mari anien tai ven tetaliheien onen natnali. ³ Kei sila slev keil onen keke avahise koakeil asuv houlu enek sisil en keil tuai keke avamai en anien. Ka meatin keil enek e rovattei avamai.

[☆] 21:32: Luk 7:29-30 [☆] 21:32: Mak 12:1-12; Luk 20:9-19 [☆] 21:33: Aes 5:1-2 [☆] 21:35: Mat 22:6 [☆] 21:39: Hib 13:12 [☆] 21:42: Umen 4:11; 1Pit 2:7 [☆] 21:44: Aes 8:14 [☆] 21:44: Dan 2:34-35,44-45 [☆] 21:46: Mat 14:5; 16:14; 21:11,26; Luk 7:16; 24:19; Sion 4:19; 9:17 [☆] 22:: Luk 14:15-24

4 “Sakini, asuv houlu enek sila slev sav keil onen ka viteni min keil vit, ‘Miheha mihehit meseini min koakeil nasisil en keil mihehit: “Milesi, inau nasak mesein anien houlu tuai: amuas buluk keil osak ka titan buluk keil emun koa naven-gan revu keil ven anien ten kosa. Anatin, tounah vasi ten anien ten tetaliheien mas tuai. Sakini almai.” ’

5 “Ka meatin keil enek e rovattei availea ren ka uva suk en umen one. Tai va en ah sen, ka tamun va voum en sitoa onen. 6 Ka meatin sav keil avuli kat slev keil onen, apurun keil ka amu vini keil. 7 Ka navong asuv houlu enek longe, tin katiat vis katiat. Sakini sila meatin tavaeen keil onen ka amu rasilin koakeil amu vini slev keil onen ka amunit lin taon one.

8 “Evus, asuv houlu enek viteni min slev sav keil onen vit, ‘Anien ten tetaliheien mas tuai, ka koakeil nasisil en keil tuai, moulien one rovin-vintei keke avamai avaani. 9 Sakini, miheha en sise keil ten taon ka mihehisil en meatin keil vasi koa mihehotini keke imai ian anien ten tetaliheien koanik.’ 10 Sakini uva en sise keil ka avise ruain meatin vasi keil koa avotini, koakeil atahos ka koakeil atisa. Ka eim taanien ten tetaliheien vilelau revu en meatin keil.

11 “Koakeil asisil va ven keil, umai amusin en more eisin keil ten tetaliheien. Ka navong asuv houlu mai neim vales koakeil umai, lesi keke meatin tai romusin entei eisin ten tetaliheien. 12 Sakini asuv houlu mai veni ka visi vit, ‘!Ei tuak! ?Keik kumai neim ekok mukave keke kormusin entei eisin ten tetaliheien?’ Ka meatin enek ro raeng, reingein-gen asa vahiteni.

13 “Evus, asuv houlu viles ka meng kat meatin toumien keil onen vit, ‘Mihepar kat hen ka alen, ka mihe-lisi heha hae en mankoli. En out enek, meatin keil il is ka il ihal lohe ven mahien one.’ ”

14 Ka Iesu selus ekor en tatavolien enek vit, “Anatin, Ahi sisil en meatin

houlu avamai veni, ka vahis enges, rie lat keil avato vesesal veni.”

Farasi keil avis Iesu en usite ten takis

15 Navong Farasi keil along tatavolien keil koa Iesu viteni va kat keil, uva ka arun lekat sise keke avakaluvati en selusien onen. 16 Sakini asila tei en meatin one ral min Siu tateisav keil koa asi keil ven losilkatien onen asuv houlu Herod Antipas. Keil umai ven

Iesu ka aviteni mini avit, “Tiser, mekilea keke keik kovi vati meatin koa meatin sav keil akilea avaling desien one val enuk. Ka mekilea emun keke komul kovisein meatin keil en sise koa Ahi en vat meatin keil avousili musil anatinien onen. Keik kormundemtei vahi houlu usil hetetamenien onen meatin keil, ka kormaentei rendemien onen meatin keil enges analehtei rendemien onom.

17 Mukonek, kisani min komai rendemien onom en usite koanik. ?Hemal enges keke ir, Siu keil, rehehul takis heha min asuv houlu ten out Rom, vuo romaltei?”

18 Ka Iesu lei kilea rendemien tatisa one ka vit kesi min keil vit, “!Kami mitahos imok en hilibemi enges! ?Vensa misak visi keke mi-vakaluvat inau? 19 Altie minau mani koa amul avul takis eni.” Navong asani mini 20 vis keil vit, “?Nan isei ke? ?Isen sei mul en mani enek?”*

21 Keil avit kesi avit, “Koanek onen Sisa, mari asuv houlu ten out Rom.”

Sakini Iesu viteni min keil vit, “Sakini, mal keke mihesani min Sisa asa koa vi onen, ka mihesani suk min Ahi asa koa vi onen.”

22 Ka navong keil alonge, keil amu-timanin en selusien onen Iesu. Evus, alokoveini uva.

Satusi keil avis Iesu usil avong koa meatin keil imoul eris ran matien

23 En avong enesek, Satusi keil, koa avit meatin sakras vamoul eris ran matien, umai ven Iesu ka avisi avit, 24 “Tiser, Mosis mutis mengka-tien koanik vit, ‘Munak meatin tai

☆ 22:13: Mat 8:12; 13:42,50; 24:51; 25:30; Luk 13:28 ☆ 22:14: Mak 12:13-17; Luk 20:20-26

* 22:20: Mani enek, niniven asuv houlu ten out Rom mul ien ka amutis mul ien avit, ‘Koanik vi natin Ogastas koa vi Ahi.’ ☆ 22:21: Rom 13:6-7 ☆ 22:22: Mak 12:18-27; Luk 20:27-40 ☆ 22:23: Umen 23:8

mat ran ahin onen ka titaealu tovuol, tunali suk hetetalihe hetal vatina onen. Hesakini, navong luhekur ehon, ilesi hesuval natin meatin koa mat.’ *Duteronomi 25:5*

²⁵ Mulamu, time oulu (7) aro ekok ral min komai. Koa moeite retalihe, ka navong mat, titan tovuol. Sakini kei lokovein vatina vatetalihe vatal min tunali. ²⁶ Tounah kistal vatte tas en tunali koa katau. Ka en koa etel en keil emun, vatte tas va vio ... sakien enek kistal en koa tasikor en time keil enek. ²⁷ Ka katau en keil vasi, ahin enek emun mat esuk. ²⁸ ?Sakini, navong meatin vasi keil imoul eris ran matien, isei en time oulu (7) enek hekur ahin enek hehi onen veni keil vasi aretalihe ral mini?”

²⁹ Iesu vit kesi min keil vit, “Kami mimul milei ras sise onami veni mirkilea revitei Tus Votut onen Ahi vuo keihoen onen. ³⁰ Ven en avong koa meatin keil imoul eris ran matien, isuval angelo keil en out nesa, tetaliheien hetovuol. ³¹ ?Ka vensa mirkurtei anatin eni keke meatin keil imoul eris ran matien? ? Mirvulitei asa koa Ahi viteni min kami? Veni kei vit, ³² ‘Inau navi Ahi onen Ebrahim, Ahi onen Aesak, ka Ahi onen Siekob.’ *Eksodas 3:6* ?Milonge? Kei vi Ahi onen koakeil amoul, rovitei onen koakeil umat.”

³³ Ka navong marmari vangi meatin keil alonge, keil amutimanin en hihiseien onen.✧

Iesu visein meatin keil usil mengkatien koa kave vi hetetamen mok en tateisav keil✧

³⁴ Navong Farasi keil alonge keke Iesu sakin Satusi keil, ahang one mat, keil alah ruai ka uva ven Iesu. ³⁵ Tai en keil koa vi tiser ten mengkatien onen Mosis, mai ka vit vakaluvat Iesu en selusien onen. ³⁶ Sakini visi vit, “?Tiser, mengkatien koa kave varei keke houlu mok en keil vasi?”

³⁷ Ka Iesu vit kesi mini vit, “ ‘Emi hehat Iahova koa vi Ahi onami en tinomi, en moulien vasi keil onami, ka en rendemien vasi keil onami.’ *Duteronomi 6:5*✧ ³⁸ Mengkatien koanik vi houlu mok ka mulin keil vasi. ³⁹ Ka tamun suvali koa elu en keil mul vit, ‘Envatien onom hel en meatin sav keil hesuval koa keik em vat keik eris.’ *Levitikas 19:18*✧ ⁴⁰ Tounah vasi koa mul en mengkatien onen Mosis ka hihiseien keil onen provet keil mul tuai en mengkatien keilu ekek.”✧

Iesu vit usil Mesaea koa Ahi rie lati✧

⁴¹ Ka navong Farasi keil aro vituai ral mini, Iesu vis keil vit, ⁴² “?Kami mimundem sa usil Mesaea? ?Kei hekistal en vatiamal onen sei?”

Keil avit kesi avit, “Hekistal en vatiamal onen asuv houlu Deved telamu.”✧

⁴³ Iesu viteni min keil vit, “?Munak koanek anatin, vensa varei Ninin onen Ahi san rendemien min Deved keke vahise Mesaea enek en ‘Asuv’? Veni viteni vit,

⁴⁴ ‘Iahova viteni min Asuv onak vit, “Kitondan ekok en usivek matu, hetokol avong niling koakeil avi vativieh ral minuk iha en hem.”’ *Sam keil 110:1*✧

⁴⁵ Asuv houlu Deved varei vise Mesaea en ‘Asuv onen.’ ?Ka veni tata tai sakras vahise natnali en ‘asuv,’ Mesaea heka en vatiamal onen Deved hemukave?”† ⁴⁶ Ka meatin keil asakras avahit kesi. Ka en avong enek muli va, meatin keil ametauni keke avahisi en etai mun tounah.✧

23

Iesu sel kat tiser keil ten mengkatien ka Farasi keil✧

¹ Navong Iesu mul veah en teahu ten Eim Votut, selus min marmari vangi meatin keil ka min onen

✧ **22:33:** Mat 7:28; 13:54; Mak 11:18 ✧ **22:33:** Mak 12:28-34; Luk 10:25-28 ✧ **22:37:** Sos 22:5

✧ **22:39:** Mat 5:43; 19:19; Rom 13:9; Kal 5:14; Tiem 2:8 ✧ **22:40:** Rom 13:10; Mat 7:12 ✧ **22:40:** Mak 12:35-37; Luk 20:41-44 ✧ **22:42:** Sion 7:42 ✧ **22:44:** Umen 2:34-35; 1Kor 15:25; Hib 1:13

† **22:45:** Anatin keke Mesaea heka en vatiamal onen asuv houlu Deved. Ka veni kei vise Mesaea en asuv, rie lati keke Mesaea vi houlu eni, ka vahesa Mesaea koanek mul telamu eni. ✧ **22:46:** Mak 12:34; Luk 20:40 ✧ **23:** Mak 12:38-39; Luk 11:43,46; 20:45-46

keil vit, ² “Tiser keil ten mengkatien ka Farasi keil amul akur vulin Mosis keke avit kilea mengkatien keil onen Ahi min meatin keil. ³ Sakini, kami mihelong kat keil ka mihousil tounah vasi koa keil aviteni mivoumoni. Ka minaleisungeintei sakien keil one, veni keil armusiltei asa koa amul avisein meatin sav keil eni.✧ ⁴ Keil aling kat mengkatien tameas houlu en eisilin meatin keil. Ka keil, e rovattei avasan he avakataun keil avahousi.

⁵ “Koakeil enek, tounah vasi amumoni, amumonis avaleh meten meatin sav keil eni keke avahouhou min keil.✧ Munak meatin sav keil apar kat titi bokis en hen koa selusien onen Ahi mul ien, koakeil enek amumon one marmariso mok.* Munak meatin sav keil amumon kele eisin ome taveah, koakeil enek amumon ome tetaveah ramat.† ⁶ En mari anien keil ka en eim tahihiseien emun, keil alei kan out tatondanien keil tetahos koa asak koe ven hetetamen keil.✧ ⁷ En out tahul tounah ien, e vati mok navong meatin keil aviten ‘more’ min keil ral min houhouen ka avise keil en ‘hetetamen.’

⁸ “Ka kami, anahisetei kami en ‘hetetamen’ veni hetamen onami tas, ka kami vasi mivi time keil. ⁹ Ka minahisetei meatin etai en out netan en ‘tata’ veni Tata onami tas, kei enges koa ro en out nesa. ¹⁰ Ka tamun, anahisetei kami en ‘tiser’ veni tiser onami tas, kei vi Kristo. ¹¹ Kei koa mul kataun kami sav suval vi eiloheh onami, kei hemai hehi houlu mok en kami.✧ ¹² Veni koakeil aling rendemien one vina nesa, Ahi heling keil iha netan, ka koakeil aling rendemien one vita netan, Ahi hehati lat ise.✧

¹³ “!Hetisa mok min kami tiser keil ten mengkatien ka Farasi keil koa mimusil kat Ahi en hiliivemi enges! Ahi hesan mahien min kami veni miring koe sise onen meatin keil anahatei vesesal ven hiasuvien onen Ahi. Anatin, avaseini e vati avoumon Ahi vahi asuv houlu one, kami emi rovattei, ka miring koe meatin sav keil anoumontei. ¹⁴ ‡

¹⁵ “!Hetisa mok min kami tiser keil ten mengkatien ka Farasi keil koa mimusil kat Ahi en hiliivemi enges! Ahi hesan mahien min kami veni mika koteh atas ka atan keke mivahotin meatin tai ka mivahiles rendemien onen vousil kat kami. Ka navong kei viles musil kat hihi-seien keil onami, kami mimumoni mai tisa revu mok mulin kami keke mal revu kei mun hekur mahien en ahang koa sakras vavus suval onami.

¹⁶ “!Hetisa mok min kami koa misak visi keke mivalamun meatin keil, avaseini mivi metovar keil!✧ Mahien koa mihekuri hemariso mok veni mimul mivisein meatin keil mivit, ‘Munak meatin mumon hatkatien onen en isen Eim Votut, hatkatien onen vi heisav enges. Ka munak mumon hatkatien onen en isen gol koa mul en Eim Votut, kei hehatimal hekeih en hatkatien onen.’ ¹⁷ !Kami metovar keil, mivi vau! ?Koa kave houlu mok, gol ten Eim Votut vuo Eim Votut varei koa mul sakin gol enek vi votut? ¹⁸ Ka kami mivisein meatin keil emun mivit, ‘Munak meatin mumon hatkatien onen en isen ahor ten sanien, hatkatien onen vi heisav enges. Ka munak mumon hatkatien onen en isen sanien koa alingi ien, kei hehatimal hekeih en hatkatien onen.’ ¹⁹ !O kami koa metomi

✧ **23:3:** Mal 2:7-8 ✧ **23:5:** Mat 6:1,5 * **23:5:** Siu keil koa avi meahos aling selusien ehat (4) ten Tus Votut amul en titi bokis tai: Eks 13:1-10; 13:11-16; Dut 6:4-9; 11:13-21. Evus, apar kati mul en vatie vuo he navong uva keke avahis musil mengkatien tai onen Mosis en Dut 6:8. † **23:5:** Siu keil koa avi meahos amumon kele eisin ome tetaveah vasakin keil amundem kati keke amusil Ahi enges musil mengkatien tai onen Mosis en Nam 15:37-41. ✧ **23:6:** Luk 14:7 ✧ **23:11:** Mat 20:26-27; Mak 9:35; 10:43-44; Luk 9:48; 22:26 ✧ **23:12:** Siob 22:29; Pro 29:23; Esek 21:26; Luk 14:11; 18:14 ‡ **23:14:** Tei en tus keil telamu ten Matiu aling kat selusien koa mul en Luk 20:47 ka Mak 12:40 koa vit, “!Hetisa mok min kami tiser keil ten mengkatien ka Farasi keil koa mimusil kat Ahi en hiliivemi enges! Ven metenan onami, milah tounah houlu ran vatina keil, ka en meten meatin keil mimul mimumon hisien tetaveah. !Hesakini Ahi hesa mahien hetisa mok heha kat kami!” ✧ **23:16:** Mat 15:14; 23:24; Rom 2:19

var! ?Koa kave houlu mok, sanien vuo ahor ten sanien koa mul sakin sanien enek mai vi votut? ²⁰ Sakini, meatin koa mumon hatkatien onen en isen ahor ten sanien mul mumoni mun en isen tounah vasi koa mul ien. ²¹ Ka meatin koa mumon hatkatien onen en isen Eim Votut, kei mul mumoni en isen Ahi koa ro ien. ²² Ka meatin koa mumon hatkatien onen en isen out nesa, kei mumoni en isen vulin ten keihoen onen Ahi ka en isen kati onen kei koa mul ien. ^{*}

²³ “!Hetisa mok min kami tiser keil ten mengkatien ka Farasi keil koa mimusil kat Ahi en hilivemi enges! Ahi hesan mahien min kami veni milong kat titi mengkatien keil suval sakin koa misan taet ^{*} ten titi ouai keil takukien min Ahi. Ka mengkatien keil koa houlu mok, suval mengkatien keil keke mivatie sakin ten maluen, enmahisien ka demkatien, kami mirlong kattei. ^{*} Hetahos imok munak mihelong kat mengkatien koa houlu mok hetal min koakeil avi havivi mok emun. ²⁴ !Avaseini mivi metovar, ^{*} misak visi mivalamun meatin sav keil! Kami misev revu en oai mami keke mivarmuntei titi neno tai koa romutotei, ka mimea mirem vasi mari kamel tai koa tisa mok.

²⁵ “!Hetisa mok min kami tiser keil ten mengkatien ka Farasi keil koa mimusil kat Ahi en hilivemi enges! Mahien onami hemariso mok veni moulien onami suval veioai ka pelet onami koa mikas motein revu out hae enges. ^{*} Ka uae ka anien koa mul en keilu, mikuri en sakin ten keihoen ka metenan. ²⁶ !Kami mivi metovar vareil! ^{*} Helamu, mihekas motein out neim en tounah keil en moulien onami. Hemukonek, out hae emun hetolas.

²⁷ “!Hetisa mok min kami tiser keil ten mengkatien ka Farasi keil koa mimusil kat Ahi en hilivemi enges! Kami misuval tehitan keil koa amum revu ka akasi en oai tamuoh. ^{*} Out hae, alesi tahos, ka out neim vilelau

en sin meatin ka tounah sav keil koa tisa vis tisa mok. ²⁸ En vati sakin enek, mimal revu en hilivemi enges, ka en tinomi neim, mivilelau en luvosien ka tisaen. ^{*}

²⁹ “!Hetisa mok min kami tiser keil ten mengkatien ka Farasi keil koa mimusil kat Ahi en hilivemi enges! Mahien onami hemariso mok veni mimum revu tehitan keil onen provet keil ka mimosan en tehitan onen koakeil amal. ³⁰ Ka mimul miviteni mivit, ‘Munak komai mevato en avong onen avu onomai keil telamu, komai mevarlah ruaitei vatal min keil navong amu vini provet keil.’ ³¹ Ekek, ral min selusien kati onami, miviteni anatin keke mivi vatiamal kati onen koakeil amu vini provet keil. ^{*} ³² Ka en avong keil onami, mihoum vasin asa koa avu onami keil telamu amum rohtoh eni.

³³ “!Kami mivi tetal tisa keil! ! Anatin, kami mivi vangil tetal tisa keil koa mimul mirili vini meatin keil en ongomi! ^{*} ?Mihelohosai ran mahien ten ahang koa sakras vavus hemukave? !Mihesakras! ³⁴ Sakini nasila provet keil, koakeil akileile, ka tiser keil iha ven kami keke isel kat kami mivahiles ran tisaen onami. Ka kami, mihouas tei keil imat, ka keil koan mun miheti kat keil en aiveave. Ka teisav en keil, mihetah keil en viau takan en eim tahihiseien keil onami. ^{*} Mihelikat keil keke mihehuli kat keil en taon keil onami ka en taon tateisav keil emun. ³⁵ Hesakini, mahien ven matien onen meatin vasi keil koa amal en meten Ahi hel en hemi. Anatin, matien onen Ebel ^{*} koa mal koa avu onami amu rohtoh eni rokol matien onen Sakaraea, natin Berekae, koa avu onami akov vini luhu en Eim Votut ka ahor ten sanien teni, matien vasi one heha kat kami. ³⁶ Anatin eli naviteni min kami, Ahi hesan mahien ven matien keil vasi enek heha kat kami ten kosa.

³⁷ “! O meatin keil ten out Serusalem! Kami, mimu vini provet

^{*} 23:21: 1Ki 8:13; Sam 26:8 ^{*} 23:22: Aes 66:1; Mat 5:34; Umen 7:49 ^{*} 23:23: Lev 27:30
^{*} 23:23: Maek 6:8 ^{*} 23:24: Mat 15:14; 23:16; Rom 2:19 ^{*} 23:25: Mak 7:4 ^{*} 23:26: Sion 9:40
^{*} 23:27: Umen 23:3 ^{*} 23:28: Luk 16:15 ^{*} 23:31: Umen 7:52 ^{*} 23:33: Mat 3:7; 12:34; Luk 3:7 ^{*} 23:34: Umen 7:52; 1Tes 2:15; Mat 10:23 ^{*} 23:35: Sen 4:8; Hib 11:4

keil ka mikov vini eilohéh keil koa Ahi sila keil umai ven kami. ✧ Avong houlu, ek vati mok mahise ruain kami ka mating koe kami vasuval toahin tai mul vise ruain titan keil ka ring koe keil en apouen. Ka kami emi rovattei. ³⁸ !Sakini mihelesi! Ahi herting koetei mun kami vuo taon onami, hesakini hemai hehi out volvol. ✧ ³⁹ Ka naviteni min kami, kosa heha, miherlestei mun inau hetokol avong koa kami mihehiteni mihehit, '*Tokolkatien mul en kei koa mai en isen Iahova!*' " (Sam 118:26) ✧

24

Iesu vit usil sakvisien keil ka avong takeih keil koa hemai ✧

¹ Navong Iesu ka onen keil amul alokovein teahu ten Eim Votut, meatin keil onen umai veni ka arie lat more eim keil ten Eim Votut mini. ² Sakini Iesu viteni min keil vit, " ? Miles tounah vasi keil ekek? Anatin eli naviteni min kami, avong tai hemai koa ahat keil enek irkapiltei mun, meatin keil imai u rasilin keil vasi." ✧

³ Evus, Iesu vina en Hou Nei Olip ka ral min meatin keil onen. Ka navong mul rondan, keil umai veni, keil enges, ka avisi avit, " ?Hiteni min komai, tounah keil ekek usil Eim Votut hekur out nengeis? ?Ka asa varei hetie lati keke komul kumai ka tounah keil ten out netan hevus?" ✧

⁴ Iesu vit kesi min keil vit, "Mihelei kat revi kami ka minamaentei meatin sav tai nasak luvos kami. ⁵ Veni meatin houlu imai en isok ka ihiteni ihit, '*Inau navi Mesaea!*' Sakini iluvos meatin keil houlu. ✧ ⁶ Mihelonge keke vaeen keil mul mai vesesal ka mihekur longlongien usil rea keil en out soutin. Ka kami minatimanintei eni. Tounah keil enek hemai somok hekistal, ka keite ten out netan hermaitei yeah. ⁷ Out tai uas out sav ka kantri keil u ris kantri sav keil. ✧ En out houlu en

out netan amai heat meatin keil ka alu helu. ⁸ Ka avaseini keke tounah keil enek tisa, hemai hetisa mok mulamu en avong hiasuvien onen Ahi hemai hekistal ien. Tounah keil enek asuval mahien koa ahin long rohtoh eni navong hekur tivava.

⁹ "Hevus, ihuli kat kami ka isa lat kami miheha keke avasan mahien ka u vini kami. ✧ Meatin keil ten kantri vasi keil, tine heat kami veni mimusil inau. ¹⁰ En avong enek, meatin houlu ihiles eisile ran demkatien one ka isa lat time keil one min vativieh keil ka tine heat vatiamal kati one. ¹¹ Ka provet taluvosien keil houlu ikistal ka iluvos meatin keil houlu. ✧ ¹² Ka veni sakien tatisa hemai hehi houlu mok, envatien onen meatin houlu hetovuol en meatin sav keil. ¹³ Ka koakeil ilomal hekeih en demkatien one hetokol keite ten tounah vasi enek, Ahi houtut keil. ✧ ¹⁴ Ka navong more longlongien koanik usil hiasuvien onen Ahi heka vasi out netan keke akilea eni, ✧ en avong enek varei, keite ten tounah vasi hemai.

¹⁵ "Kami miheles selusien onen Ahi koa ka en provet Daniel hemai hehi anatin koa vit, '*Iling tounah tai koa tiaso hel en Eim Votut ka hesakini hermutotei mun en meten Ahi.*' *Daniel 11:31* (Kami koa mivuli selusien ekek, miheilea aneite teni.) ¹⁶ Ka navong milesi, koakeil amul en out Sudea ikalah ilohosai iha en vatihou keil ka ito suai. ¹⁷ Munak meatin etai mul museh hae, avong hervinvintei mun vaha ris neim vakur etai tounah onen. ✧ ¹⁸ Ka munak meatin tai mul mum en ah sen, hervatei mun teim vakur etai eisin omon. ¹⁹ En avong keil enek, hetisa vareis min ahin keil koa amear vuo koakeil arounat en tivava keil. ²⁰ Mihehis min Ahi keke avong koa mihelohosai eni hervitei en avong koa an hetisa vuo en Sabat, ²¹ veni mahien en avong tatisa enek helohlin avong vasi keil ten out ne-

✧ **23:37:** Umen 7:59; 1Tes 2:15 ✧ **23:38:** 1Ki 9:7-8; Ser 12:7; 22:5 ✧ **23:39:** Mat 21:9; Mak 11:10; Luk 19:38 ✧ **24::** Mak 13:1-31; Luk 21:5-33 ✧ **24:2:** Luk 19:44 ✧ **24:3:** Mat 24:27,37,39; 13:39,40,49; 28:20 ✧ **24:5:** Mat 24:11,23-24; Sion 5:43; 1Sion 2:18 ✧ **24:7:** 2Kron 15:6; Aes 19:2 ✧ **24:9:** Mat 10:17,23; Sion 16:2; Mat 10:22; Sion 15:18 ✧ **24:11:** Mat 24:5,24 ✧ **24:13:** Mat 10:22; Rev 7:14 ✧ **24:14:** Mat 28:19; 10:18 ✧ **24:17:** Luk 17:31

tan: en avong Ahi mumon out netan rokol kosa. Ka vati avong enek hetovuol emun en avong keil koa hemai veah.* 22 Ka Ahi rei avong keil tatisa enek mai tamureis veni mundem usil koakeil rie lat keil avi onen. Veni munak hermumontei, meatin hetovuol emun hemoul.

23 “Ka en avong enek, ihiteni ihit, ‘!Alesi mau! !Mesaea koa Ahi rie lati keiek!’ Vuo ihit, ‘!Alesi, mul kei va!’ Ka kami minakurtei anatin en selusien keil enek.* 24 Veni Mesaea taluvosien keil ka provet taluvosien keil emun imai. Ka navong imai, umon merikel keil ka marmari tounah keil vasakin meatin keil itimanin eni. Keil umoni keke avaluvos meatin houlu avousil keil.* Ka isak visi keke ileh koakeil emun Ahi rie lat keil avi onen, ka isakras. 25 Sakini mihelong revi selusien onak veni naviteni tuai min kami tounah keil koa hemai hekistal.

26 “Sakini, munak meatin etai hehiteni min kami hehit, ‘Mesaea va ko en out volvol,’ minahatei en out ekok. !Vuo! Munak keil ihiteni ihit, ‘Mesaea keie, kei ros neim en out enek,’ minakurtei anatin eni.* 27 Veni en avong koa inau, Natin Meatin, nimai ris eni, meatin keil vasi ilei kilea eni* hesuval navong ales ahil vil ka ritin ka vasi out en usite tai en out ist rokol usite sav emun en out wes. 28 Suval koa meatin keil alei kilea out koa tounah tai mat mul ien navong ales vanggi angolu keil, navong Natin Meatin hemai ris, meatin keil ilei kilea eni.*

29 “Ka en hati avong enek koa avong tatisa keil enek hevus, ‘Meteiai hemai hemalikelik ka avati hertitintei. *Aesea* 13:10*
Hitu keil imerang ran teilang,

*ka tounah sav keil emun amul nesa, Ahi hesakulul en keil.’ Aesea 34:4**

30 “Anatin, en avong koanek varei, tounah hekistal en teilang vatie lati keke inau, Natin Meatin, namul numai, ka meatin vasi ten out netan uai avong ilei. Keil iles, ‘Natin Meatin hel hemita en mahmah keil ten out nesa’ *Daniel 7:13** hetal min keihoen ka mari muohien onen.* 31 Kei houh mari amaru tai keke vasila angelo keil onen. Ka keil iha en out vasi netan, usite tai hetokol usite sav, keke avalah ruain meatin keil koa Ahi rie lat keil avi onen.*

32 “Kami mihekur hihiseien koa ten vati fik. Navong angoite so lati ka mul son oute hau keil, mikilea keke avong ten romrom mul mai vesesal. 33 En vati sakien enek, navong miles tounah vasi keil enek amul akur out, miheilea keke amairisien onak, Natin Meatin, mul mai vesesal. Anatin, mul tuai en voiteh. 34 Anatin eli naviteni min kami, tounah vasi keil enek hekur out en avong koa meatin keil ten kosa amul amoul veah.* 35 Out netan ka teilang emun luhevupuol, ka selusien onak sakras vavuol.”*

*Iesu viseini keke meatin tovuol vailea avong koa Natin Meatin hemai ris eni **

36 Ka Iesu vit, “Meatin tovuol vailea avong kati koa inau, Natin Meatin, nimai ris eni.* Anatin, angelo keil en out nesa ka inau, Natin Ahi, emun merkileatei eni. Ahi Tamer enges kilea avong kati teni. 37 Amairisien onak, Natin Meatin, hesuval asa koa kur out en avong onen Noah mulamu.* 38 Veni en avong keil enek mulamu en mari oai, meatin keil amul akanian ka

* 24:21: Dan 12:1; Soel 2:2; Rev 7:14 * 24:23: Mat 24:5,11; 1Sion 2:18 * 24:24: Dut 13:1-3; 2Tes 2:9-10; Rev 13:13-14 * 24:26: Luk 17:23-24 * 24:27: Mat 24:37,39; 1Kor 15:23; 1Tes 2:19; 3:13; 4:15; 5:23; 2Tes 2:1,8; Tiem 5:7,8; 2Pit 3:4,12; 1Sion 2:28 * 24:28: Selusien kati teni vit, ‘voltsa,’ mari aman tai koa mul muka rahit tounah koa mat mules. * 24:28: Luk 17:37 * 24:29: Esek 32:7; Soel 2:10,31; 3:15; Rev 6:12 * 24:29: Hag 2:6,21; Rev 6:13 * 24:30: Sak 12:10,14; Rev 1:7; Mat 16:27; 26:64 * 24:30: Sak 12:10,14; Rev 1:7; Mat 16:27; 26:64 * 24:31: Mat 13:41; Aes 27:13; 1Kor 15:52; 1Tes 4:16; Dut 30:4; Sak 2:6 * 24:34: Mat 16:28 * 24:35: Mat 5:18; Luk 16:17 * 24:35: Mak 13:32-37; Luk 17:26-36; 12:41-48 * 24:36: Umen 1:7; 1Tes 5:1,2 * 24:37: Sen 6:9-12

amunmun, meahos keil ka ahin keil amul aretalihe va rokol avong varei Noah va neim en mari sip onen.✧ ³⁹ Keil areingeingeni varei en asa koa hemai hekur out rokol avong varei koa mari oai mai ka mutaves vasin keil uva umatmat. En vati sakien enek, meatin keil itimanin en amairisien onak, Natin Meatin.✧ ⁴⁰ En avong enek, munak meatin elu lumum en ah tas; tai en keilu Ahi hekuri hehina heto hetal mini, ka tamun helokoveini hetos. ⁴¹ Anatin, munak luahin lumul lusak mesein anien, tai en keilu Ahi hekuri hehina heto hetal mini, ka tamun helokoveini hetos.

⁴² “Sakini, mihelei kat revī kami, veni mireingeingen avong sa koa Asuv onami hemai ris eni.✧ ⁴³ Ka miheilea keke munak meatin koa eim vi onen kilea en avong kati koa tarhena hemai ien, kilea vatos valei kokoe revī ven eim omon keke tarhena enek hervatei neim.✧ ⁴⁴ Sakini, mihesak mesein kami, veni en vati sakien enek, inau, Natin Meatin, nimai ris suval tarhena tai en avong koa mirkileatei eni.

⁴⁵ “?Isei vi meatin toumien koa vi meteisau ka mul long kat ren asuv onen? Kei vi kei koa asuv onen lingi vi houlu en meatin toumien teisav keil en teim keke vasan anien ae en avong mal teni. ⁴⁶ Tokolkatien hel en meatin toumien koa asuv onen hehotini keke mum revī umen vasi keil onen navong mai ris teim. ⁴⁷ Anatin eli naviteni min kami, asuv koanek hehati lat meatin toumien enek keke valei kat vasin tounah sav keil onen emun.✧

⁴⁸ “Ka munak meatin toumien enek, vatin tisa ka mul viteni min kei sasen vit, ‘Asuv onak mul roun vareis.’ ⁴⁹ Sakini mul mu purun meatin toumien teisav keil ka mul kania ka mul munmun ral min koakeil avi uti munmunien. ⁵⁰ Ka asuv onen hemai ris en avong tai koa meatin toumien enek hermudemtei hehit hemai eni. ⁵¹ Ka

navong asuv onen hemai, hou puruni ka helisi heha en out ten mahien hetal min koakeil amusil Ahi en hilive enges, en out koa il is ka il ihal lohe ven mahien one.”✧

25

Tatavolien usil sakien koa atouli hau halualim (10) asak mesein keil ven amaïen onen asuv one

¹ Navong Iesu mul selus ral min meatin keil onen usil hemukave il isak mesein keil ven amairisien onen, ra usil tatavolien enek min keil vit, “En avong enek, hiasuvien onen Ahi hemai hesuval avong koa atouli hau halualim (10) uva keke avales tetaliheien tai. Navong out mul vavong, akur laet one ka uva avahisu min meatin koa vatetalihe keke avousili avaha en out ten tetaliheien.✧ ² Elim en keil vate tovuol, ka elim vate mul. ³ Koakeil vate tovuol akur laet one ka arkur etai mun oel vatal min keil. ⁴ Ka koakeil vate mul akur retai en veioel tamun ral min laet one. ⁵ Meatin ten tetaliheien roun en amaïen onen, ka atouli hau keil enek amul arae ka amatil.

⁶ “Ka en metavinavong, along meatin keil avisohiso avit, ‘!Mul mai! !Meatin ten tetaliheien mul mai! !Almai alhisu mini rovousili!’

⁷ “Navong atouli hau keil enek alonge, amule amea ka amum revī laet keil one. ⁸ Ka koakeil vate tovuol aviteni min koakeil vate mul avit, ‘Alsan tei oel onami vamai, veni laet onomai mul mat ke.’

⁹ “Ka koakeil vate mul avit kesi min keil avit, ‘Vuo li, veni oel onomai rovinvintei ven laet onami ka laet onomai emun. Mihehas en sitoa teni ka mihehul tei hehi onami.’

¹⁰ “Ka navong ahin keil enek uva avahul tei oel, meatin ten tetaliheien mai kistal. Ka atouli keil koa asak mesei revī, amusili ka uva neim ral mini en mari anien ten tetaliheien.✧ Evus, meatin keil akoteh en voiteh.

¹¹ “Ka katau, navong atouli sav keil umai akistal, umai en eim enek

✧ **24:38:** Sen 6:13-7:24; 2Pit 3:6 ✧ **24:39:** Mat 24:27,37; 1Kor 15:23; 1Tes 2:19; 3:13; 4:15; 5:23; 2Tes 2:1,8; Tiem 5:7,8; 2Pit 3:4,12; 1Sion 2:28 ✧ **24:42:** Mat 25:13 ✧ **24:43:** Luk 12:39-40; 1Tes 5:2; 2Pit 3:10; Rev 3:3; 16:15 ✧ **24:47:** Mat 25:21,23 ✧ **24:51:** Mat 8:12; 13:42,50; 22:13; 25:30; Luk 13:28 ✧ **25:1:** Luk 12:35-36 ✧ **25:10:** Rev 19:7,9 ✧ **25:11:** Luk 13:25,27

ka avisohiso avit, '!Asuv, Asuv! ! Sehen voiteh ven komai li!'[☆]

¹² "Ka meatin ten tetaliheien vit kesi min keil vit, 'Anatin eli naviteni min kami, narkileatei kami varei.'"[☆]

¹³ Ka Iesu selus ekor en tatavolien enek vit, "En saki enek, kami mihelei kat rev i kami, veni mireingeingen avong kati ten amairisien onak."[☆]

Tatavolien usil hetetamen tai koa ling desien onen en meatin toumien etel (3) onen keke telvalei kat rev i asa koa sani min keitel[☆]

¹⁴ Iesu ra usil tatavolien tamun min meatin keil onen vit, "En avong enek, amaien ten hiasuvien onen Ahi hesuval hetetamen tai koa sak mesein tounah keil onen keke vaha en out soutin.[☆] Sakini, vise ruain eiloheh etel (3) onen ka ling keitel telvalei kat tounah keil onen. ¹⁵ Kei ling retai en tounah keil onen en heatel musil meteisauen one. Min tai, hetetamen enek ling gol mani taosen elim (5,000) en hen. Min tamun, ling gol mani taosen elu (2,000) en hen. Ka min tamun koa teisav, ling gol mani taosen tas (1,000) en hen.* Evus, hetetamen enek va suk.

¹⁶ "Navong va, hatte tas, kei koa kur gol mani taosen elim (5,000) eva ka mum sosor en mani enek va vio ... kur ris taosen elim (5,000) emun ral mini. ¹⁷ Ka en vati sise enek, meatin koa kur gol mani taosen elu (2,000), kei mun mum sosor en mani enek ka kur ris taosen elu (2,000) mun. ¹⁸ Ka meatin koa kur gol mani taosen tas (1,000), kei va, kil avul tai, ka rahin suain mani onen asuv onen.

¹⁹ "Avong houlu muli va, ka asuv oneatel mai ris ka vise keitel keke valong rev i asa telmumoni en mani koa lingi en heatel.[☆] ²⁰ Meatin toumien onen koa kur gol mani taosen elim (5,000) mai veni ral min taosen elim emun ka vit, 'Asuv, keik koling gol mani taosen elim (5,000)

en hek. Ka kilesi, namum sosor eni ka navotin taosen elim (5,000) emun ka naling kati ral mini.'

²¹ "Navong asuv onen lesi, viteni mini vit, '!Tahos imok! Keik kovi eiloheh koa tahos koa nakilea nindesinuk. Ka veni kolei kat rev i tounah keil havivis koa nalingi en hem, nisakinuk kilei kat tounah keil houlu onak. Kimai ka kiles tahosien hetal min asuv onom.'[☆]

²² "Evus, eiloheh onen koa kur gol mani taosen elu (2,000) mai veni ka vit, 'Asuv, keik koling gol mani taosen elu (2,000) en hek. Ka kilesi, namum sosor eni ka navotin taosen elu (2,000) emun ka naling kati ral mini.'

²³ "Navong asuv onen lesi, viteni mini vit, '!Tahos imok! Keik kovi eiloheh tai koa tahos koa nakilea nindesinuk. Ka veni kolei kat rev i tounah keil havivis koa nalingi en hem, nisakinuk kilei kat tounah keil houlu onak. Kimai ka kiles tahosien hetal min asuv onom.'[☆]

²⁴ "Evus, eiloheh onen koa kur gol mani taosen tas (1,000) mai veni ka vit, 'Asuv, nakilea keke kovi meatin takeih tai koa mul kur heiai en vatiai keil koa keik korluhtei, ka komul kolah anien koa meatin sav keil aluhi en ah keil osom. ²⁵ Sakini nametaunuk ka nuva narahin suain mani onom en avul tai. Kilesi ke, mani keil vasi onom keiek.'

²⁶ "Navong asuv onen lesi, viteni mini vit, '!Keik kovi taripeng vareis ka eiloheh tai koa tiaso. Keik kokilea keke navi meatin takeih tai koa namul nakur heiai en vatiai keil koa narluhtei, ka namul nalah anien koa meatin sav keil aluhi en ah keil osak. ²⁷ Mukonek, tahos imok munak kovaling mani onak enges en bangk tai keke navong numai ris nakilea makur ris mani onak vatal titan.'

²⁸ "Evus, hetetamen enek viles ka les eiloheh sav onen ka viteni mini vit, 'Kulat gol mani ran hen eiloheh enek ka kilingi en hen koa kur kat gol mani taosen halualim (10,000)

[☆] 25:12: Mat 7:23 [☆] 25:13: Mat 24:42; Mak 13:35; Luk 12:40 [☆] 25:13: Luk 19:11-27 [☆] 25:14: Mak 13:34; Luk 19:12-13 ^{*} 25:15: Gol mani tai suval 1000 vatu. [☆] 25:19: Mat 18:23 [☆] 25:21: Mat 25:23; Luk 16:10; Mat 24:47 [☆] 25:23: Mat 25:21; Luk 16:10; Mat 24:47

tuai. ²⁹ Veni koakeil amum ral min tounah koa mul en he, isan tamun mini keke vasakin tounah keil koa mul en he hehi houlu mok. Ka koakeil armumtei vatal min asa koa mul en he tuai, avaseini tounah keil havivis, ikulati ran he. ³⁰ Ka eiloheh tatisa ekek, kilisi heha hae en out koa mankoli heto hetal min koakeil il is ka il ihal lohe ven mahien one.' ³¹

Iesu vit usil asa koa hekistal en Avong ten Mari Kot onen Ahi

³¹ Iesu mules selus min meatin keil onen vit, "Navong inau, Natin Meatin, nimai ris eni, nimai en mari muohien ka hetal min angelo vasi keil. Hevus, nitondan en vulin ten keihoen onak hetal min heteta-menien keke nilei revu usite onen meatin keil. ³² En avong enek, meatin vasi keil ten kantri vasi keil iso ruai out hetas. Keil ilomal en metok, ka nititi vas keil iha en vangite helu. Numoni hesuval meatin koa lei kat sipsip keil mul riti vas nani keil vaha ran sipsip keil osen. ³³ Sipsip keil, ling seheni en usite matu ka nani keil, en usite meil. En sakien enek, inau mun niling meatin keil amal en usivek matu, ka koakeil akalkali, nilingi en usivek meil.

³⁴ "Hevus, inau koa narondan en vulin ten keihoen enek, nihiteni min koakeil amul en usivek matu nihit, 'Kami koa tokolkatien onen Tata onak mul en kami, almai! ³⁵ Almai ka mihekur asa koa kei sak meseini ven kami navong mumon out natan. ³⁵ Veni navong amai kat nau, misan anien minau nakani; navong maroro kat nau, misan oai minau namuni; ka navong navi heou, mikur revu nau en teim onami. ³⁶ Anatin, navong eisin omak tovuol, mimusin enau; navong namesai, milei kat revu nau; ka navong namul en eim takeih, kami misau enau.'

³⁷ "Evus, meatin keil amal ihit kesi minau ihit, '?Asuv, avong sa varei

melesuk amai katuk ka mesan anien kokani; vuo maroro katuk ka mesan oai minuk komuni? ³⁸ ?Avong sa melesuk kovi heou ka mekur revu keik en teim somai, vuo eisin omom tovuol ka memusin enuk? ³⁹ ? Ka avong sa varei melesuk komesai vuo komul en eim takeih ka mesau enuk?'

⁴⁰ "Ka en vuluk ten keihoen nihiteni min keil nihit, 'Anatin eli naviteni min kami, tounah vasi koa mimumoni min meatin tai koa musil kat nau, avaseini kei vi meatin kuren enges, en metok koanek suval koa kami mimumoni minau varei.' ⁴¹

"Hevus, nihiteni min koakeil amul en usivek meil nihit, 'Kami koa Ahi sesendan kami, miheha ranau! !Miheha en ahang koa sakras vavus, koa Ahi sak meseini tuai ven Temat ka angelo keil onen! ⁴² Veni navong amai kat nau, mirsantei anien minau maani; navong maroro kat nau, mirsantei oai minau mamuni; ⁴³ ka navong navi heou, mirkur revitei nau en teim onami. Ka navong eisin omak tovuol, mirmusin entei nau; navong namesai, mirlei kat revitei nau; ka navong namul en eim takeih, kami mirsao entei nau.'

⁴⁴ "Hevus keil ihis nau ihit, '?Asuv, avong sa varei melesuk amai vuo maroro katuk, vuo kovi heou, vuo eisin omom tovuol, vuo komesai, vuo komul en eim takeih ka merkatauntei keik?'

⁴⁵ "Ka inau nihit kesi min keil nihit, 'Anatin eli naviteni min kami, tounah vasi koa mirmumonte min meatin tai koa musil kat nau, avaseini kei vi meatin kuren enges, en metok koanek suval koa mirmumonte minau.'

⁴⁶ "Ka koakeil akalkali, inau nisa lat keil iha en out koa mahien one sakras vavus. Ka koakeil amal iha ikur moulien ten lisenges." ⁴⁷

✧ 25:29: Mat 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18 ✧ 25:30: Mat 8:12; 13:42,50; 22:13; 24:51; Luk 13:28
 ✧ 25:31: Dut 33:2; Sak 14:5; Mat 16:27; Siud 14; Mat 19:28; Rev 3:21; 20:11 ✧ 25:32: Esek 34:17
 ✧ 25:34: Luk 22:30 ✧ 25:34: Luk 12:32 ✧ 25:35: Aes 58:7 ✧ 25:40: Pro 19:17; Mat 10:42; 18:5; Mak 9:41 ✧ 25:41: Mat 7:23; Mak 9:48; Siud 1:7; Rev 20:10 ✧ 25:46: Dan 12:2; Sion 5:29

26

*Hetetamen keil onen Siu keil alekat sise keke avouas Iesu vamat vaha ien**

¹ Navong Iesu selus min meatin keil onen usil tounah ten Avong koa ilei revu usite vasi onen meatin keil evus, kei viteni min keil vit, ² "Suval mikilea eni tuai, avong helu sesuk keke umon Anien ten Mul Laui.* Ka en avong enek varei, isa lat nau, Natin Meatin, niha en hen vativieh keil onak keke iti kat nau en aiveave."*

³ Ka en more teim osen Kaiafas koa vi asuv houlu onen pris keil, asuv keil onen pris keil ka elda keil alah ruai. ⁴ Keil arun lekat sise koa ika suai ien keke akilea avahuli kat Iesu ka avouasi vamat. ⁵ Ka aviteni avit, "Rehermumontei en avong ten ale, veni hetisa meatin keil anoumon rea."

*Iesu va en anien tai ka ahin tai rie lat houhouen onen mini**

⁶ Ka navong Iesu mul veah en out Betani, kei ro teim sen Saemon koa mulamu kur mesaien ten leprosi en hiliven. ⁷ Navong Iesu mul kanian, ahin tai mai veni ka mul kur veite koa amumoni en more ahah koa avise en alabasta. Oel koa vite tahos imok mul ien koa mani teni keih ka kei mai ka mutahi en vatin Iesu.*

⁸ Ka navong meatin keil onen Iesu alesu, arun kutut usili avit, "?! Vensa kei mul purun oel mukok!?" ⁹ Tahos imok vahit kei vasalem en oel koanik en mari mani tai. Vasakini, mani teni kilea vakataun koakeil tounah one tovuol."

¹⁰ Iesu kilea en asa amul aselus usili ka viteni min keil vit, "?! Mimul mivul kat ahin ekek vensa? Kei mumon more tounah minau. ¹¹ Veni koakeil tounah one tovuol ito hetal min kami lisenges, ka inau nirtotei hetal min kami lises. ¹² Navong kei mutah oel en avek, kei sak mesein nau ten avong tatetahinien onak varei. ¹³ Anatin eli naviteni min

* **26::** Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Sion 11:45-53 27:26; 15:15; Luk 24:7,20; Sion 19:16 * **26:5:** * **26:13:** Mak 14:10-11; Luk 22:3-6 * **26:15:** Luk 22:7-13,21-23; Sion 13:21-30 * **26:17:** Eks 12:14-20 * **26:24:** Sam 22:7,8,16-18; Aes 53:9

kami, en out vasi netan koa ihitehiten more longlongien usil inau, ihiteni mun asa koa ahin ekek mumoni minau. Ka hesakini meatin sav keil indem silat kei."

*Sudas maeni keke vasa lat Iesu va en hen asuv keil onen pris keil**

¹⁴ Navong akanian evus, Sudas Eskariot, tai en teindan elu (12) onen Iesu, va ven asuv keil onen pris keil ¹⁵ ka vis keil vit, "?! Munak nisa lat Iesu heha en hemi, mihesan asa minau?" Sakini, keil avuli silva mani hanumau tai ka halualim (30) keke avasani mini.* ¹⁶ Sudas maeni, ka en avong enek va, kei mul lekat sise vaka ien keke vasa lat Iesu vaha en he.

*Iesu kan Anien ten Mul Laui ral min meatin keil onen**

¹⁷ En avong tai ten avong oulu (7) ten Ale ten Veret Is Tovuol Ien, meatin keil onen Iesu umai veni ka avisi avit, "?! Out kave em vati mevasak mesein Anien ten Mul Laui ien?"*

¹⁸ Iesu vit kesi vit, "Miheha en taon Serusalem ke va, ka mihehotin meatin tai en out enek. Mihehiteni mini mihehit, "Tiser viteni vit, "Avong onak mai vesesal. Ka nian Anien ten Mul Laui en teim osom hetal min onak keil." " " ¹⁹ Sakini meatin keil onen uva ka amumoni suval koa Iesu viteni min keil. Ekonek, asak mesein Anien ten Mul Laui.

²⁰ Navong meteiai munu, Iesu mai ka rondan en anien enek ral min teindan elu (12) onen. ²¹ Ka navong amul akanian, Iesu vit leini min keil vit, "Anatin eli naviteni min kami, tai en kami hesa lat nau niha en hen vativieh keil onak."

²² Navong alonge mukok, onen keil alonge tisa houlu ka retai en keil avis Iesu avit, "?! Asuv mukave, komundemi kovit inau?"

²³ Iesu vit kesi min keil vit, "Anatin, tai en kami koa romul rokanian ruai hesa lat nau.* ²⁴ Ka

* **26:2:** Eks 12:1-27 * **26:2:** Mat 20:18-19; Mak 14:3-9; Sion 12:1-8 * **26:7:** Luk 7:36-38 Eks 21:32; Sak 11:12 * **26:16:** Mak 14:12-21; * **26:23:** Koanek sakin Sam 41:9 mai

anatin keke inau, Natin Meatin, ni-mat hesuval koa Tus Votut viteni.✠ ! Ka hetisa mok min kei koa hesa lat inau! Meatin enek, hetahos imok vahit avarvasitei veni mahien koa Ahi hesani mini hemariso mok."

²⁵ Evus, Sudas koa hesa lati visi vit "?Tiser mukave, komundemi kovit inau?"

Iesu vit kesi mini vit, "Suval keik koviteni."

²⁶ Navong amul akanian, Iesu kur veret ka san masmasien min Ahi veni.✠ Evus vul vahasi ka navong mul riti min meatin keil onen viteni vit, "Mihekuri miheani. Koanik vi avek."

²⁷ Evus, Iesu kur veiuauen, san masmasien min Ahi veni ka navong sani min keil viteni vit, "Kami vasi mihe-muni. ²⁸ Uaen koanik vi rak vasakin hatkatien hau onen Ahi vakeih ka vamai vahi anatin.† Rak houe ven meatin houlu vakas motein meten Ahi keke hermundemtei mun usil tisaen keil one.✠ ²⁹ Naviteni min kami, nirmuntei mun uaen koanik hetokol avong koa nimun risi hetal min kami en avong koa Tata onak hesakin hiasuvien onen heka vasi out."

³⁰ Navong akanian ka amusau en souen tai evus, keil asital ka avina en Hou Nei Olip.✠

Iesu vit luvati keke meatin keil onen ilohosai rani✠

³¹ Navong arokol Hou Nei Olip, Iesu selus min meatin keil onen vit, "En vongien ekek varei, kami vasi mihesokovein inau✠ hesuval koa Ahi viteni en Tus Votut koa vit,

'Nuas meatin koa lei kat sipsip keil, ka sipsip keil onen iloh rasil.'

Sakaraea 13:7

³² Ka navong nimoul eris ran matien, nilamu en kami niha en out Kaleli."✠

³³ Ka Pita mea selus vit, "! Avaseini munak meatin sav vasi keil isokoveinuk, inau nasakras masokoveinuk vareil!"

³⁴ Ka Iesu vit risi mini vit, "Anatin eli naviteni minuk, en vongien enek varei, out hermulatei mau ka ato herkokorattei mau, ka keik, kihiteni hatte hetel keke korkileatei inau."✠

³⁵ Ka Pita viteni keih tamun vit, "! Vuo, hermukteinek! ! Avaseini munak nimat hetal minuk, inau nasakras mahiteni keke narkileatei keik!" Ka meatin sav keil onen aviteni vatte tas.✠

Iesu vis min Ahi en out Ketsemani ka ling moulien onen en hen✠

³⁶ Evus, Iesu va en out tai avise en Ketsemane ral min onen keil.✠ Navong arokol out enek, Iesu viteni min keil vit, "Mihetondan ekok ka mihetosin nau. Inau maha mau keiva ke mahis." ³⁷ Kei kur Pita ka natin Sepeti keilu telmusili. Ka navong telva, rendemien onen Iesu muasi ka longe tisa houlu.✠ ³⁸ Sakini viteni min keitel vit, "Tinok vil en demvoen, vit vahonet inau. Mitheto ekok, mithele hetal minau."✠

³⁹ Evus, Iesu mual ran keitel havivis, retengeiril nan vita netan ka vis min Ahi vit, "Tata, munak sise sav mul, kikulat mahien enek ranau li. Ka kirmumontei hesuval koa inau ek vati. Kumonis hesuval koa keik em vati."✠

⁴⁰ Evus, muris va ven keitel ka votini keke telmatil. Ka viteni min Pita vit, "? Mukave? ? Mitsakras mitvalele vatal minau vatokol haoa vatas? ⁴¹ Mithelele ka mithehis keke mithermottei navong sakvisien hemai en kamitel. En tinomi, emi vati mivoumon asa koa mal, ka avemi memerau nges."✠

✠ **26:26:** Mat 14:19; 15:36; Mak 6:41; 8:6; Luk 9:16; 1Kor 10:16 † **26:28:** En Eks 24:6-8, Mosis sien lelat ran buluk en ahor ten sanien votut vasakin hatkatien takeih koa Ahi mumoni ral min me-Isrel keil vamai vahi anatin. En sakinan enek, ran Iesu mumon hatkatien takeih hau mai vi anatin keke Ahi houtut moulien onen meatin keil ten out netan. ✠ **26:28:** Ser 31:31; Sak 9:11; Hib 9:20 ✠ **26:30:** Sam 113-118; Luk 22:39 ✠ **26:30:** Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Sion 13:36-38 ✠ **26:31:** Mat 26:56; Sion 16:32 ✠ **26:32:** Mat 28:7,16 ✠ **26:34:** Mat 26:69-75; Mak 14:66-72; Luk 22:56-62; Sion 18:25-27 ✠ **26:35:** Sion 11:16 ✠ **26:35:** Mak 14:32-42; Luk 22:39-46 ✠ **26:36:** Sion 18:1 ✠ **26:37:** Mat 17:1; Mak 5:37; 14:33; Luk 8:51; 9:28 ✠ **26:38:** Sam 42:5,11; 43:5; Sion 12:27; 4:9 ✠ **26:39:** Hib 5:7-8 ✠ **26:41:** Mat 6:13; Luk 11:4 ✠ **26:42:** Mat 6:10

⁴² Hatte tamun, Iesu va ris ka vis vit, "Tata, munak sise sav tovuol ka nil nikur vasi mahien enek, kumoni hesuval koa keik em vati."✠

⁴³ Navong muris, votini keke keitel telmatil eris veni telsakras telvahuli kat metalong. ⁴⁴ Sakini, lokovein keitel eris ka va ris vis hatte etel eni en vati hisien enek.✠

⁴⁵ Ka navong Iesu muris va ven keitel, kei vit, "Mitmatil ka mit-museh veah? !Mitlesi! Ekek, avong mai✠ avasa lat inau, Natin Meatin, vaha en hen meatin tisa keil.✠ ⁴⁶ !Telmea, tovaha! !Meatin koa vasa lat nau keie, mai tuai!"✠

Avuli kat Iesu✠

⁴⁷ Navong Iesu mul semau selus, Sudas, tai en teindan elu onen mai kistal. Ka mari vangi meatin keil amusili umai. Keil alah kat mari naef ka ai tavaeen keil. Umai musil rendemien onen asuv keil onen pris keil ka elda keil onen Siu keil. ⁴⁸ Sudas koa vat kati vasa lat Iesu mumon metai tai ral min keil vit, "Meatin koa nimusi, kei varevi vi meatin koa emi vati. Mihemai mihehuli kati." ⁴⁹ Sakini Sudas ka mal va ven Iesu, musi ka vit, "!Tiser, more!"

⁵⁰ Iesu vit kesi vit, "Tuak, kumon asas koa kumai veni."

Evus, meatin keil umai ka avuli kat Iesu. ⁵¹ Ka tai en meatin keil onen Iesu leh lat mari naef onen ka musah koteh ralingen slev onen asuv houlu onen pris keil.✠

⁵² Iesu viteni keih mini vit, "Ling ris naef onom en vulin veni koakeil avuhu en naef tai, imat en naef.✠

⁵³ Munak ek hehati, nakilea mapeah Tata onak, ka hatte tas, hesila mari vangi angelo tavaeen keil heli teindan elu (12) avamai avating koe inau. ⁵⁴ ?Ka munak numoni, Tus Votut hemai hehi anatin hemukave koa viteni keke tounah keil enek hekur out?"

⁵⁵ Evus, Iesu viles les mari vange meatin keil enek ka viteni min keil vit, "?Vensa milah kat naef ka ai tavaeen keil keke mivamai mivahuli kat nau? ?Mimundemi namulamun meatin keil keke mevavae vatal min kavmen orer? !Vuo! En avong vasi, narondan en teahu ten Eim Votut ka navisein meatin keil, ka en out enek mirvuli kattei nau.✠ ⁵⁶ Ka tounah vasi enek kur out vasakin asa koa provet keil amutisi en Tus Votut hemai hehi anatin." Ka navong avuli kati, meatin vasi keil onen alokoveini ka amuloh rasil.✠

Hetetamen keil onen Siu keil akur Iesu va en kot✠

⁵⁷ Koakeil avuli kat Iesu akuri va en teim sen Kaiafas, koa vi asuv houlu onen pris keil. En out enek, tiser keil ten mengkatien ka elda keil onen Siu keil alah ruai tuai. ⁵⁸ Ka Pita mul lehni musil vange meatin koa mulamun Iesu va vio ... rokol teahu ten teim sen asuv houlu onen pris keil. En out enek, kei va neim en teahu ka rondan ral min meatin taleikokoeien keil ten eim enek keke vales asa avoumoni en Iesu.

⁵⁹ Asuv keil onen pris keil ka hetetamen sav keil emun onen Siu keil amul alekat meatin koa voun kat Iesu en tisaen, vasakini akilea avouasi vamat. ⁶⁰ Avaseini meatin houlu aviten luvosien va kat Iesu, asakras avahotin etai tounah keke akilea avamae lat moulien onen keke avou vini.

Evus, meatin elu lumai lumulomal ⁶¹ ka luviteni min koakeil ten Kaonsel enek luvit, "Komal melong meatin ekek viteni vit, 'Inau nakilea mou rasilin Eim Votut onen Ahi, ka en avong etel enges, num risi.' "✠

⁶² Sakini asuv houlu onen pris keil mulomal ka vis Iesu vit, "?Mukave? Kolong selusien keil koa aviteni va katuk. ?Tounah tovuol kovahiteni?"

⁶³ Ka Iesu mules ro raeng.✠

✠ **26:44:** 2Kor 12:8 ✠ **26:45:** Sion 12:23; 13:1; 17:1 ✠ **26:45:** Mat 17:22; Mak 9:31; 10:33; Luk 9:44; 24:7 ✠ **26:46:** Sion 14:31 ✠ **26:46:** Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Sion 18:3-12 ✠ **26:51:** Sion 18:26 ✠ **26:52:** Sen 9:6; Rev 13:10 ✠ **26:55:** Luk 19:47; 21:37; Sion 18:20 ✠ **26:56:** Sak 13:7; Mat 26:31; Sion 16:32 ✠ **26:56:** Mak 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71; Sion 18:13-14,19-24 ✠ **26:61:** Mat 27:40; Sion 2:19; Umen 6:14 ✠ **26:63:** Aes 53:7; Mat 27:12,14; Luk 23:9; Sion 19:9 ✠ **26:63:** Mat 16:16-17

Sakini asuv houlu enek vis risi vit, "En meten Ahi koa moul, nameng katuk keke kihiten asa koa vi anatin. ?Anatin keke kovi Mesaea, Natin Ahi?"[☆]

⁶⁴ Iesu vit kesi vit, "Suval koa koviteni. Ka naviteni min kami, kosa heha, miheles ...

*'Natin Meatin hetondan
en usite matu onen Ahi Asuv ten
Keihoen
ka mihelesi hemita en mahmah
keil ten out nesa!' "* *Sam keil
110:1; Daniel 7:13*

⁶⁵ Navong asuv houlu onen pris keil long selusien onen, tin tisa houlu, rali vas eisin onen ka viteni keih vit, "?Milonge? !Kei selus kekar en isen Ahi! ?Vensa romul rolekat selusien sav koa vaha kati? !Kami vasi milonge mukave kei selus kekar en isen Ahi!"[☆] ⁶⁶ ?Rendemien onami mukave?"

Keil avit kesi avit, "!Mal enges keke hemat imok!"

⁶⁷ Evus, keil amutiv kat nan ka amuti. Ka tei sav en keil akovasi[☆] ⁶⁸ ka avit, "?!Munak kovi Mesaea anatin, hit luvati min komai, isei varei mutik!?"

*Pita viteni hatte etel keke
rokileatei Iesu*[☆]

⁶⁹ Navong Pita mul rondan veah en teahu ten eim omon asuv houlu onen pris keil, atouli toumien tai mai veni ka vit, "Keik emun koro ral min Iesu ten out Kaleli."

⁷⁰ Ka Pita muun keih en meten meatin keil vit, "!Rovitei anatin! !Inau narkileatei tounah koa komul kovit usili!"

⁷¹ Evus, Pita mea mual va en meteau ten teahu. Ekonek, atouli toumien sav tamun lesi ka viteni min meatin sav keil vit, "!Meatin koanik vi tai en keil koa amusil Iesu ten out Nasaret!"

⁷² Ka hatte tamun, Pita viteni min keil vit, "!Navat kati anatin keke narkileatei varei meatin enek!"

⁷³ Rovitei tuetin, meatin keil koa amulomal en out enek umai ven Pita ka aviteni mini avit, "Keik varei kovi

meatin tai onen veni selusien onom suval koan Kaleli."

⁷⁴ Ka Pita sesendan kei sasen ral min selusien keih vit, "!Inau narkileatei varei meatin koa mimul mivit usili! !Ka Ahi hesan mahien minau munak selusien onak vi luvosien!"

Hatte tas, ato tai kokorat. ⁷⁵ Ka navong Pita longe, mundem ris asa koa Iesu viteni mini vit, "Out hermulantei mau ka ato herkokorattei mau, ka keik, kihiteni hatte hetel keke korkileatei nau."[☆] Sakini, kei lokovein teahu enek, tin mah houlu ka murang.

27

*Sudas va sar koteh hiren veni
rendem tisa usil asa koa mumoni min
Iesu*[☆]

¹ En visokon semau, asuv keil onen pris keil ka elda keil onen Siu keil, keil vasi umai en rendemien tas keke avouas Iesu vamat.[☆] ² Sakini, apar kati ka amulamuni va ven asuv Paelet, avat ten kavmen en out enek, keke avasa lati mini.[☆]

³ Navong Sudas koa sa lat Iesu lesi keke amaen lat moulien onen Iesu keke avouasi vamat, kei viles rendemien onen ka sak visi vasan ris silva mani hanumau tai ka halu-alim (30) min asuv keil onen pris keil ka elda keil.[☆] ⁴ Kei vit lat kei min keil vit, "Inau namumon tisaen, veni nasa lat meatin tai hemat koa romumon etai tounah vatisa."

Ka keil avit kesi mini avit, "Komai emai rovattei mevailea. Koanek mul enuk."

⁵ Sakini Sudas rivin mani netan en teahu ten Eim Votut ka muloh va. Evus, va ka par koteh hiren en viau ka murur.[☆]

⁶ Asuv keil onen pris keil umai alah lat silva mani keil enek ka aviteni avit, "En mengkatien orer, romaltei rovaling mani enek vaha en ateli ten Eim Votut veni mani enek romutotei, avul lat moulien onen meatin tai eni." ⁷ Aselus usili ka umai en rendemien tas. Sakini, akur mani enek ka uva ales meatin

[☆] **26:65:** Lev 24:16; Sion 19:7 [☆] **26:67:** Aes 50:6; 53:5 [☆] **26:68:** Mak 14:66-72; Luk 22:56-62; Sion 18:15-18,25-27 [☆] **26:75:** Mat 26:34; Mak 14:30; Luk 22:34; Sion 13:38 [☆] **27::** Mak 15:1; Luk 23:1-2; Sion 18:28-32 [☆] **27:1:** Mat 12:14; Mak 3:6 [☆] **27:2:** Aes 53:8 [☆] **27:3:** Mat 26:14-15
[☆] **27:5:** Umen 1:18-19

koa mumon tounah keil en tanvili. Ral min mani enek, avul hati atan rani keke avoumon out tatetahinien tai eni keke avatahin heou keil eni. ⁸ Ven koanik, out enek amul avise en 'Atan ten Ara' rokol kosa. ⁹ Evus, asa koa Ahi viteni ka en provet Seremaea mai vi anatin koa vit, "*Keil akur silva mani hanumau tai ka halualim (30), mal en mani koa me-Isrel keil alingi vi hulien ten moulien onen.* ¹⁰ *Ka ral min mani enek, avul hati atan ran meatin koa mumon tounah keil en tanvili, suval koa Ahi Asuv meng kat inau eni.*" *Sakaraea 11:12-13; Seremaea 19:1-13; 32:6-9*

Amulamun Iesu va ven kot onen asuv Paelet keke hesan matien mini✧

¹¹ Navong koanik mul kur out, Iesu mul mulomal en meten asuv Paelet koa vi avat ten kavmen ten out enek. Ka Paelet visi vit, "? Mukave? ?Anatin keke kovi asuv houlu onen Siu keil?"✧

Iesu vit kesi vit, "Suval koa koviteni."

¹² Ka navong asuv keil onen pris keil ka elda keil aselus va kati, kei rovit kes etai tounah vakataun usite onen.✧ ¹³ Sakini Paelet visi vit, "? Keik korraengontei selusien houlu koa keil amul aviteni vakatuk?"

¹⁴ Ka Iesu ro raeng mules, rovit kes etai selusien one. Navong asuv Paelet les saken onen, mutimanin houlu.

¹⁵ Vi saken matu onen asuv Paelet keke en avong ten Anien ten Mul Laui, hema lat meatin tai koa meatin keil arie lati keke va sital ran eim takeih. ¹⁶ En avong enek, lariken tai mul en eim takeih, isen Barabas koa meatin keil akilea en tounah keil tatisa koa mumoni. ¹⁷ Sakini navong asuv Paelet lesi keke mari vangi meatin keil alah ruai, visi keil vit, "?Koa kave emi vati mamaeni vasital: Barabas vuo Iesu koa avise en Mesaea?" ¹⁸ Kei visi mukonek veni lei kilea tuai keke asuv keil onen pris keil asa lat Iesu mini veni amul avi elu eni.

¹⁹ Ka navong Paelet mul veah rondan en kot onen, ahin onen san selusien mai mini vit, "Konoumon etai tounah naha kat meatin enek veni kei mal revu. Kosa, namundemko houlu ven matil vovoi en tai koa nalesi usil meatin enek."

²⁰ Ka asuv keil onen pris keil ka elda keil aleh rendemien onen vangi meatin keil keke avahis Paelet hema lat Barabas vamauluv, ka uas Iesu hemat.

²¹ Paelet va visi vangi meatin keil enek vit, "?Koa kave en keilu emi vati mamae lati vamauluv?"

Ka keil avisohiso avit, "! Barabas!"✧

²² Paelet visi keil vit, "? Hemukonek, numon asa en Iesu koa avisi en Mesaea?"

Keil vasi avisohiso avit, "!Ti kati en aiveave!"✧

²³ Ka Paelet visi keil vit, "?Vensa? ? Kei mumon sa tisa?"

Ka avisohiso keih imok avit, "!Ti kati en aiveave!"

²⁴ Navong Paelet lesi keke sakras vahiles rendemien one ka vesesal avoumon rea, kei kur oai ka kas hen en meten meatin vasi keil. Ka navong mumoni, viteni min keil vit, "Kosa, nakas motein hek ran ara ten matien onen meatin ekek veni, en metok, romumon etai tounah keke vamat veni. !Sakini, munak hemat, ara onen hel en hemi enges!"✧

²⁵ Ka vangi meatin keil avit kesi avit, "!Tahos, ran hel en hemai ka en hen titamai keil!"✧

²⁶ Sakini, musil envatien one, Paelet mae lat Barabas sital, ka meng kat meatin tavaeen keil onen avatah Iesu en viau takan ka avalamuni vahina avati kati en aiveave.

Meatin tavaeen keil amumon tohtohien en Iesu✧

²⁷ Navong amutah Iesu evus, meatin tavaeen keil onen Paelet amulamuni va en teahu ten mari eim ome ka avise ruain meatin tavaeen sav keil en out enek umai.

²⁸ Keil asakit lat eisin omon Iesu ka

✧ **27:10:** Mak 15:2-5; Luk 23:3-5; Sion 18:33-38 Luk 23:37,38; Sion 18:39; 19:3,19,21 ✧ **27:12:**

✧ **27:21:** Umen 3:14 ✧ **27:22:** Umen 3:13; 13:28 ✧ **27:24:** Dut 21:6-9; Sam 26:6 ✧ **27:25:**

Esek 33:5; Umen 5:28 ✧ **27:26:** Mak 15:16-20; Sion 19:2-3 ✧ **27:28:** Luk 23:11

✧ **27:11:** Mat 2:2; 27:29,37; Mak 15:9,12,18,26;

Aes 53:7; Mat 26:63; 27:14; Luk 23:9; Sion 19:9

✧ **27:24:** Dut 21:6-9; Sam 26:6 ✧ **27:25:**

Esek 33:5; Umen 5:28 ✧ **27:26:** Mak 15:16-20; Sion 19:2-3 ✧ **27:28:** Luk 23:11

akav koe en kaliko tai koa vilhili suval omon asuv houlu tai. ✧ 29 Evus, keil amumon tohtohien eni. Avil vatluvoluv en viau koa sin tetaveah mul ien ka alingi en vatin. Aling eisal tai en hen matu ka aretengeiril en meten suval avouhou mini. Ka navong amumoni aviteni avit, “!O asuv houlu onen Siu keil, mevouhou minuk!” ✧ 30 Evus, amutiv kati ka asakit lat eisal rani ka amuas vatin eni. ✧ 31 Navong amumon tohtohien mini evus, akulat kaliko tahlhili rani, ka amusin eni en eisin kati omon. Evus, amulamuni keke avati kati en aiveave.

Amuti kat Iesu en aiveave ✧

32 Navong meatin tavaeen keil amulamun Iesu uva, ales meatin tai mul en sise, isen Saemon ten out Saerin. Meatin tavaeen keil umai veni ka akeih kati vahus aiveave onen Iesu. 33 Amulamun Iesu vina en Hou Kolkota koa aneite teni vi ‘Out ten Asi ten Avat.’ 34 En out enek, asan uaen min Iesu koa avilesi ral min tounah koa kun. ✧ Ka navong Iesu mun visi, seseini. 35 Evus, amuti kati en aiveave. Navong mul murur, ason daes keke avatiti eisin keil omon min keil. ✧ 36 Ekonek, keil arondan ka alei kokoe. 37 Ka en aiveave onen, nesa en vatin, aling tisien tai koa amutisi eni avit, ‘Koanik vi Iesu, Asuv Houlu onen Siu keil.’ ✧ 38 En avong enek, amuti kat tarhena elu ral mini, tai en usiven matu ka tamun en usiven meil. ✧

39 Navong murur en aiveave, meatin keil koa amual vesesal veni akalialin vate ka amunge kat Iesu ✧ 40 avit, “!Ei, keik koa kovit ku rasilin Eim Votut ka kum risi en avong hetel enges, ✧ hetahos imok keke kikataun vis keik sasom enges! !Munak kovi Natin Ahi anatin, kisuvul ran aiveave enek!” ✧

41 En vati sakien enek, asuv keil onen pris keil, tiser keil ten mengkati onen Mosis, ral min elda keil emun amumon tohtohien min Iesu. 42 Keil amumon tohtohien mini avit, “!Alles visi! Kei kilea vakataun meatin sav keil, ka sakras vakataun kei sasen. !Munak anatin keke kei vi asuv houlu onen me-Isrel keil, ✧ hemita netan ran aiveave koanik kosa. Hemukonek, ir rehekur anatin esuk eni. 43 Kei ling desien onen en Ahi ka viteni vit, ‘Inau navi Natin Ahi.’ Tahos, munak Ahi en vat meatin eke, kei hemai hekatauni.” ✧ 44 Ka en vati sakien enek, tarhena keilu koa amuti kat keilu en usiven keilu, keilu emun luselus kareni.

Matien onen Iesu ✧

45 En taviai varei, mankoli mai mutaluh koe out vasi haoa etel (3). ✧

46 Ka navong haoa etel enek evus, Iesu visohiso keih en selusien kati onen koa vi Arameak vit, “!Ilae! !Ilae! ?Lama sabaktani?” *Sam keil 22:1* Aneite ten selusien enek vi, ‘!Ahi onak! !Ahi onak! ?!Vensa kosokoveinau!’

47 Navong meatin tei keil koa amulomal en out enek araengoni avit, “?Milonge? Kei mul vise provet Ilaetsa.”

48 Hatte tas, tai en keil muloh, kur soke kaliko tai, ka kasi en uaen takun. Evus, lingi en kele ai tai ka sani vina min Iesu vasimi. ✧ 49 Ka tei sav en keil aviteni avit, “Veitir mau ka rovaes visi. ?Ilaetsa hemita hekatauni, vuo hermaitei?”

50 Evus, Iesu mis roha, leh kor en eang, ka mat.

51 En hati avong enek, kaliko koa matetel koa aleh koe hati out koa vi votut en Eim Votut, sipasi elu ✧ en ngolite nesa vita varei rokol ngolite netan. Alu mulu ka ahat keil apas ✧ 52 ka sakin avul tatetahinien sipasi mutah. Meatin houlu onen Ahi koa

✧ 27:29: Mat 2:2; 27:11,37; Mak 15:9,12,18,26; Luk 23:37,38; Sion 18:39; 19:3,19,21 ✧ 27:30: Aes 50:6 ✧ 27:31: Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Sion 19:17-27 ✧ 27:34: Sam 69:21 ✧ 27:35: Sam 22:18 ✧ 27:37: Mat 2:2; 27:11,29; Mak 15:9,12,18,26; Luk 23:37,38; Sion 18:39; 19:3,19,21 ✧ 27:38: Aes 53:12 ✧ 27:39: Sam 22:7; 109:25; Rang 2:15 ✧ 27:40: Mat 26:61; Mak 14:58; Sion 2:19-20 ✧ 27:40: Mat 4:3,6; 26:63; Luk 4:3,9 ✧ 27:42: Sion 1:49; 12:13 ✧ 27:43: Sam 22:8; Sion 5:18; 10:36; 19:7 ✧ 27:44: Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Sion 19:28-30 ✧ 27:45: Amos 8:9 ✧ 27:48: Sam 69:21 ✧ 27:51: Eks 26:31-35; Hib 10:20

umat amul ien, keil amoul eris ran matien.✠ 53 Keil asital ran avul tate-tahinien one ka amual. (Ka navong Iesu mun moul eris ran matien, meatin houlu ales meatin keil enek en out Serusalem koa vi taon votut onen Ahi.)

54 Navong avat onen meatin tavaeen keil ka meatin keil onen koa alei kokoe en Iesu alonge alu mulu ka ales tounah vasi koa kur out, keil ametau houlu ka aviteni avit, "Anatin eli, kei vi Natin Ahi vareil."

55 Ka ahin houlu avati keil soutin neli ran aiveave ka amul ales tounah koa kur out. Vangi ahin keil✠ enek akataun Iesu navong mum en out Kaleli ka amusili umai en out Serusalem. 56 Ka en koakeil enek, keitel telvi Meri ten out Makdela, Meri mama onen Tiemes ka Siosep, ka mama onen natin Sepeti keilu.

Aling teiai onen Iesu va en valengeihat tatetahinien✠

57 Vesosal out vavong ka Sabat vamai.✠ Sakini meatin tai ten out Aramatea koa tounah onen houlu mai ven asuv Paelet, isen Siosep. Kei mun vi tai en koakeil amul amusil kat Iesu. 58 Navong mulomal en meten Paelet, visi vamaen teiai onen Iesu mini. Sakini Paelet meng kat meatin tavaeen keil onen uva akulati ka asani mini. 59 Sakini Siosep kuri ka kav koe en kaliko tamuoh koa muto. 60 Evus, Siosep vousei ka lingi en valengeihat tatetahinien kati onen koa arei meseini tuai vi heite hau.✠ Evus, rein mari ahatai koteh koe voiteh ten valengeihat enek ka lokoveini va. 61 Meri ten out Makdela ka Meri tateisav lumul lurondan soutin neli en out enek, mal en voiteh ten valengeihat.✠

Meatin tavaeen keil alei kokoe en valengeihat tatetahinien koa teiai onen Iesu mul ien

62 Out mulan en Sabat, asuv keil onen pris keil ka Farasi keil uva avales Paelet. 63 Umai veni ka aviteni avit, "Asuv, memundem kati keke navong meatin taluvosien enek moul veah kei viteni vit, 'Avong hetel evus, inau nimoul eris ran matien.'✠ 64 Sakini, keik kimeng kat meatin tavaeen keil onom iha ilei kokoe revi en valengeihat tate-tahinien onen hetokol avong hetel heli heha. Veni munak kirmumon-tei, vahera meatin keil onen iha ka ihenan teiai onen. Hesakini, akilea avahiteni keke moul eris ran matien. Ka munak sakien koanek hekur out, luvosien ekor enek hetisa helohlin luvosien koa mulamu navong kei vit vi Mesaea onen Ahi."

65 Navong asuv Paelet longe, maeni vit, "Tahos, mihekur vangi meatin tavaeen tai onak keke avalei kokoe revi en valengeihat enek musil sakien koa kami emi vati." 66 Sakini keil uva ral min meatin tavaeen keil, aling siil vating koe voiteh teni, ka aling vangi meatin tavaeen keil alei kokoe.

28

Iesu moul eris ran matien✠

1 Navong Sabat evus, out mulan en Sande, Meri ten out Makdela ka Meri tateisav✠ luva keke luvasio en valengeihat tatetahinien onen Iesu.

2 Hatte tas, alu mulu keih veni angelo tai onen Ahi Asuv mita netan ran out nesa. Kei rei lat ahatai koa mul koe voiteh eva, ka rondan eni.✠ 3 Aven angelo enek vihil suval ahil vil, ka eisin omon muoh vis muoh.✠ 4 Navong meatin tavaeen keil ales, ametau houlu ka ale maleilei. Keil umotnot ka e von, asakras avoumon etai tounah.

5 Ka angelo selus min luahin enek vit, "Milnametautei! Nakilea milmul millekat Iesu koa amuti kati en

✠ 27:52: Esek 37:12 ✠ 27:55: Luk 8:2-3 ✠ 27:56: Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Sion 19:38-42
 ✠ 27:57: Dut 21:22-23 ✠ 27:60: Aes 53:9; Umen 13:29 ✠ 27:61: Mat 27:56; 28:1; Mak 15:40,47; 16:1; Luk 24:10; Sion 19:25 ✠ 27:63: Mat 12:40; 16:21; 17:23; 20:19; Mak 8:31; 9:31; 10:34; Luk 9:22; 18:33; 24:7 ✠ 28:: Mak 16:1-10; Luk 24:1-12; Sion 20:1-10 ✠ 28:1: Mat 27:56,61; Mak 15:40,47; Sion 19:25 ✠ 28:2: Mat 27:51; 27:60; Mak 15:46 ✠ 28:3: Mat 17:2; Mak 9:3; Luk 9:29; Umen 1:10 ✠ 28:6: Mat 12:40; 16:21; 17:23; 20:19; Mak 8:31; 9:31; 10:34; Luk 9:22; 18:33; 24:7

aiveave. ⁶ Kei rorotei mun ekok. Anatin, kei moul eris ran matien suval koa kei viteni.✧ Milhemai ekok ka milheles out koa aling teiai onen mul ien. ⁷ Ekek, milhekalah milheha ka milhehiteni min onen keil milhehit, 'Iesu moul eris ran matien ka helamu en kami heha en out Kaleli.✧ Ekonek kami mihelesi.' Koanik vi selusien koa Ahi sila inau mahiteni min kamil."

⁸ Sakini keilu lumea ran valengeihat ka lukalah lumuloh luva keke luvahithiteni min meatin keil onen Iesu. Lumetau ka annivul kat keilu, ka mukos, luvilelau en sien. ⁹ Navong lumul veah luva, hatte tas, Iesu visu min keilu ka vit, "!'More! Tomat onen Ahi heto ven kamil." Navong lulesi, lumai veni, ka lumot luvuli kat alen keilu ka luvouhou mini. ¹⁰ Evus, Iesu viteni min keilu vit, "Milnametautei. Milheha ka milhehiteni min tuak keil en demkatien keke iha en out Kaleli, ka en out enek keil iles inau."✧

Meatin tavaeen keil aliluvos avit meatin keil onen Iesu umai avenan teiai onen

¹¹ Navong luahin enek lumul luva, tei en meatin tavaeen keil koa alei kokoe en valengeihat uva ris Serusalem ka aviteni min asuv keil onen pris keil tounah vasi koa kur out. ¹² Sakini, asuv keil onen pris keil aselus ruai ral min elda keil ka aling rendemien tai. Avul meatin tavaeen keil enek en mari mani tai ¹³ ka aviteni min keil avit, "Kami mihehithiteni mihehit, 'Navong komai memul mematil, meatin keil onen Iesu umai en vongien ka avenan teiai onen.'✧ ¹⁴ Ka munak long-longien koanik hetokol asuv Paelet, komai meheselus en usite onami ka meheting koe kami keke minakurtei mahien veni." ¹⁵ Sakini meatin tavaeen keil enek akur mani ka amum usil asa aviteni. Ka selusien koanik mul karahit out vasi koa Siu keil aro ien rokol kosa.

Iesu mai kistal ven meatin keil onen✧

¹⁶ Ka meatin teindan tai (11) onen Iesu koa amules uva en out Kaleli ka avina en hou koa Iesu vit meseini min keil tuai. ¹⁷ En out enek, keil ales Iesu. Navong alesi, uva netan mini, ka keil koa arkurtei anatin eni. ¹⁸ Ka Iesu mai vesesal ka viteni min keil vit, "Tata onak ling tounah vasi en out nesa ka en out netan mul en hek.✧ ¹⁹ Sakini, inau naviteni min kami keke miheha ven meatin keil koa amul en kantri vasi keil ka mihoumon keil emun ihi meatin keil onak. Navong amusil kat nau, mihehi baptaes en keil en isen Tata, en isen Natnali, ka en isen Ninin Votut.✧ ²⁰ Ka mihehisein keil ilong kat tounah vasi nameng kat kami eni. Ka inau, nito hetal min kami lisenges,✧ hetokol avong koa out netan hevus."

✧ **28:7:** Mat 26:32; 28:10,16; Mak 14:28; Sion 21:1-23 ✧ **28:10:** Mat 28:7,16; Mak 14:28; Sion 20:17; 21:1-23 ✧ **28:13:** Mat 27:64 ✧ **28:15:** Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Sion 20:19-23; Umen 1:6-8 ✧ **28:18:** Dan 7:14; Mat 11:27; Sion 3:35; 13:3; 17:2; Efes 1:20-22; Plp 2:9-10 ✧ **28:19:** Umen 1:8 ✧ **28:20:** Hag 1:13; Mat 18:20; Sion 14:23

Selusien koa helamu ten Mak

?Isei mutis selusien koanik?

Meatin koa mutis selusien koanik, isen Sion Mak. Kei rovitei tai en meatin teindan elu (12) onen Iesu. Meatin houlu amundemi keke Mak vi litetai koa lohosai navong meatin tavaeen keil umai keke avahuli kat Iesu en out Ketsemani en sua 33 AD (sua keil koa katau en avong Iesu avasi).^{*} Katau suk, en sua 46 AD, Mak musil Pol keilu Banabas en ualien rohtoh onealu keke luvahitehiten more longlongien min meatin keil. Ka Sion Mak lokovein keilu en sise ka va ris Serusalem.^{*} Evus, en 50 AD, Mak musil Banabas luva en out Saepras.^{*} Rokilea keke navong Pol mul en eim takeih, Mak mai ro ral mini ka san kataunien mini.^{*}

Mak mutis tus koanek navong ro en out Rom vesesal en sua 56 AD. Ka vahesa Pita ro ral mini en avong koanik veni selusien houlu koa mutisi ka ven tunien keil onen Pita. Amundemi keke Mak mutis tus koanik usil moulien ka umen onen Iesu mulamu en tus keitel koa Matiu, Luk ka Sion telmutisi.

?Isei vuli selusien koanik mulamu?

Mak mutis selusien keil enek en out Rom keke vahit kilea min Kristin keil ekonek keke Iesu vi Natin Ahi anatin ka vi Mesaea koa Ahi vat kati keke hesani hemai. Sakini, mutis selusien houlu usil merikel keil koa Iesu mumoni vatie lati keke kei ka en out nesa anatin.

?Mak mutis selusien koanik vensa?

Mak en vati vatie lat anatinien keke Iesu vi Natin Ahi – Merikel keil koa Mak mutis lati avi houlu mok mulin asa koa mul en tus sav keil en Tus Votut. Iesu rie lati keke kur keihoen mulin mesaien,^{*} ninin tisa keil,^{*} tounah keil ten out netan,^{*} ka matien emun.^{*} Merikel keil enek

arie lat anatinien keke Iesu vi Natin Ahi koa kur keihoen.

Mak en vati vatie lati keke Iesu sel kat avat keil onen Siu keil ka alei seseini – Mak rie lati mukave Iesu sak visi vahisein revu avat keil onen Siu keil en anatinien usili keke vi Natin Ahi ka Mesaea one. Ka sak visi vassel kat keil keke avahiles ran tisaen one ka usil kat Ahi en sakien koa mal. Ka avaseini, keil alei seseini ka amumon sise keke avou vini.^{*}

Mak en vati vatie lati keke more longlongien usil Iesu Kristo mul va min Siu keil ka min koakeil emun arvitei Siu – Anatin keke navong Iesu mul en out netan, mum houlu ral min Siu keil. Ka Mak mul rie lati keke Iesu va mum ral min koakeil emun arvitei Siu.^{*} Mak mutisi emun keke Iesu meng kat meatin keil onen keke ika vasi out ka ihitehiten more longlongien min meatin vasi keil ten out netan keke ikur moulien hau heka ien.^{*}

Mari rendemien tai ten selusien koanik mul en Mak 10:45 koa Iesu viteni vit,

“Natin Meatin romaitei keke meatin keil avakatauni. Vuo, kei mai vakataun meatin vasi, ka vasan moulien onen vahul lat keil ran keihoen ten tisaen.”

?Asa mul en selusien koanik?

1. Tounah koa sak mesein Iesu keke voumon umen onen. (1:1-13)
2. Selusien ka umen onen Iesu. (1:14-13:37)
 - a. Iesu mum en out keil en provins ten out Kaleli. (1:14-7:23)
 - b. Iesu mum en out savsav keil. (7:24-10:52)
 - c. Iesu mum en taon ten out Serusalem. (11:1-13:37)
3. Iesu mat ka moul eris ran matien. (14:1-16:20)

Sion Baptis sak mesein sise ven Iesu

¹ Koanik vi more longlongien onen Iesu Kristo, Natin Ahi.^{*}

^{*} :: Mak 14:51-52 ^{*} :: Mak 13:5,13 ^{*} :: Mak 15:39 ^{*} :: Kol 4:10; Flm 1:24; 1Pit 5:13
^{*} :: Mak 1:29,40; 2:1; 3:1; 5:21; 6:53; 7:24; 7:31; 8:22 ^{*} :: Mak 1:21; 5:1; 9:14 ^{*} :: Mak 4:35; 6:30; 6:44; 8:1 ^{*} :: Mak 5:21; 16:1 ^{*} :: Mak 14:61 ^{*} :: Mak 3:6; 5:1; 7:24,30; 15:39 ^{*} :: Mak 16:15-16 **1:1:** Mat 3:1-12; Luk 3:1-18; Sion 1:19-28

² Longlongien enek usil Mesaea mai rohtoh en ir suval koa Ahi viteni ka en tisien onen provet Aesea vit,

“!Kitaengoni! Nisila eiloheh onak vasak revi sise venuk.

³ En out volvol, meatin enek hehiso-hiso hehit,

“!Sak revi sise ven Asuv heka ien!
!Houmon sise onen hemal!” *Ae-sea 40:3**

⁴ Eiloheh koa Aesea mul vit usili, isen Sion. Kei va en out volvol ka avise en Sion Baptis veni vi baptaes en meatin keil ka mul san selusien onen Ahi min keil vit, “!Mihehiles moulien onami ran tisaen! Mihe-maenau nihi baptaes en kami vatie lati keke methos onen Ahi mul en kami.”* ⁵ Ka meatin houlu vis houlu mok en provins ten out Sudea ka mari meteimal ten out Serusalem, uva ven Sion. Avitehiten tisaen keil one ka kei vi baptaes en keil en Oaisal Sodan. ⁶ Musin en eisin koa amumoni en hilin kamel ka mutoh eni.* Anien an vi kal ka hani koa suka bak keil amumoni en eivorohus.* ⁷ Ka kei mul viteni min meatin keil vit, “Katau enau, hetamen tai hemai. Kei marite mok mulin inau, narvintei li makulat sandel onen.* ⁸ Inau navi baptaes en kami en oai enges, ka kei, hehi baptaes en kami en Ninin Votut.”

*Sion vi baptaes en Iesu ka Ninin Votut mulamuni va en out volvol keke vahisu en sakvisien keil**

⁹ En avong enek, Iesu ka en meteimal ten out Nasaret en provins ten out Kaleli, ka Sion vi baptaes eni en Oaisal Sodan. ¹⁰ Ka navong Iesu mea ran oai, lele vina nesa ka les teilang mutah. Ka Ninin Votut muka mita netan ka rondan eni suval ame tai. ¹¹ Ka rea tai ka en out nesa vit, “Keik, kovi natkuli. Ka inau, nasi nau venuk.”*

¹² Navong Iesu mea ran oai, Ninin Votut sila vina en out volvol, ¹³ ka kei ro en out enek rokol avong hanumau elu (40). En avong keil enek, Temat mul sak visi. Ka Iesu ro en out enek ral min tirendan keil, ka angelo keil alei kat revi.

*Iesu mum rohtoh en umen onen ka vise lat meatin ehat (4) avousili**

¹⁴ Katau en avong aling Sion en eim takeih,† Iesu va en out Kaleli ka vitehiten more longlongien koa ka ven Ahi.* ¹⁵ Kei mul viteni vit, “!Avong mal vinvin koa hiasuvien onen Ahi hemai hel ekok! !Mihehiles moulien onami ran tisaen, ka mihekur anatin en more long-longien koa naviteni min kami!”*

¹⁶ Navong Iesu mul mual va en vali oai en out Kaleli, kei les Saemon Pita ka tunali Andru. Keilu luvi meatin talah mesaien ka lumul lusion net onealu vita en oai. ¹⁷ Viteni min keilu vit, “!Lumai, milhousil nau! Kosa millah mesau enges, ka inau nihisein kamil mukave milhe-lah meatin keil.” ¹⁸ Hatte tas, lumali time luling net onealu mules ka lumusil Iesu.

¹⁹ Iesu mual eva ka les Tiemes ka Sion, koa tata onealu Sepeti. Luro en vot ka lurili revi net onealu.*

²⁰ Navong les keilu, vise keilu vit, “!Lumai, milhousilnau!” Sakini, luvut ran vot ka lumea ran tata onealu ral min meatin toumien keil oneatel, ka luva lumusil Iesu.

*Iesu vile lat ninin tisa ran meatin tai**

²¹ Iesu ral min meatin onen telva en meteimal ten out Kapaniam. En Sabat, telva en eim tahihiseien onen Siu keil ka Iesu mul vihisei eni.*

²² Koakeil vasi amutimanin en keihoen ten hihiseien onen, koa rosu-valtei tiser keil ten mengkatien onen

* **1:3:** Eks 23:20; Mal 3:1; Mat 11:10; Luk 1:76; 7:27 * **1:4:** Umen 13:24; 19:4 * **1:6:** Sakien onen Sion suval sakien keil onen provet Ilaetsa telamu. Lumusin vatte tas (2Ki 1:8), sakini, meatin houlu amundemi Sion vi Ilaetsa koa moul eris ran matien. * **1:6:** 2Ki 1:8; Sak 13:4 * **1:7:** Umen 13:25 * **1:8:** Mat 3:13-4:11; Luk 3:21-22; 4:1-13 * **1:11:** Sen 22:2; Sam 2:7; Aes 42:1; Mat 12:18; 17:5; Mak 9:7; Luk 9:35; 2Pit 1:17 * **1:13:** Mat 4:12-22; Luk 4:14-15; 5:1-11 † **1:14:** Navong Sion vi baptaes en Iesu, mum sua tai mun. Evus, asuv houlu Herod Antipas ling Sion va en eim takeih. * **1:14:** Mak 6:17-18; Sion 3:24 * **1:15:** Kal 4:4; Efes 1:10; Mat 3:2 * **1:19:** Mat 10:2; Mak 3:17; Mat 10:35; Luk 5:10 * **1:20:** Luk 2:31-37 * **1:21:** Mak 6:2; Luk 4:16; 6:6; 13:10 * **1:22:** Mat 7:28-29

Mosis. ✧ ²³ Ka rovitei tuetin, navong Iesu mul vihisei veah, meatin tai koa ninin tisa mul ien va neim en out enek. ✧ ²⁴ Kei visohiso vit, “?Iesu ten out Nasaret, kovit kovoumon sa min komai? ?Kovit kovou rasilin komai? !Inau nakileak! !Keik kovi Meatin Votut onen Ahi!” ✧

²⁵ Iesu vul kat ninin tisa enek vit, “!Konavertei! !Mea rani!” ²⁶ Sakini, ninin tisa enek maleilei kat meatin enek, visohiso keih ka mea rani. ✧

²⁷ Ka koakeil vasi koa alesi, amutimanin eni. Amul aviteni min keil eris avit, “?Asa keinek? !Koanek vi hihiseien hau tai koa keihoen mul ien! Kei sel kat ninin tisa keil, ka along kati.” ²⁸ Ka rovitei tuetin, longlongien usil asa koa Iesu mul mumoni ka vasi out en provins ten out Kaleli. ✧

Iesu rali lat meatin houlu ran mesaien one en taon ten out Kapaniam ✧

²⁹ Ka navong Iesu keitel telmea ran eim tahihiseien, kei ral min Tiemes ka Sion telmusil Saemon Pita keilu Andru telva teim sealu. ³⁰ Navong telva en out enek, aviteni min Iesu keke avu tisa onen Saemon Pita mesai, mul en avet veni aven mutin. ³¹ Iesu va veni, vuli kat hen ka rali lati mea. Hatte tas, mesaien vuol rani, kei longe tahos ka mumon anien aeatel. ✧

³² En mendilah enek, navong Sabat evus ka meatin keil akilea avoum, alah koakeil amesai ral min keil koa ninin tisa mul en keil, uva ven Iesu. ✧ ³³ Sakini, meatin keil vasi en meteimal en out enek alah ruai rahat eim koa Iesu ro en. ³⁴ Ka Iesu lah lat mesaien ran meatin houlu, ka vile lat ninin tisa keil avaha. Ka romaentei ninin tisa keil avaselus ven akilea kei vi Mesaea koa Ahi vat kati keke hemai. ✧

Iesu va en out sav keil keke vahithiten more longlongien min meatin keil ✧

³⁵ En visokon semau, out vong veah, Iesu mea ran keil, va en out tai

koa kilea heto kei sa sen, ka mul vis. ✧

³⁶ Ka navong Saemon Pita ka teisav emun keil amea, amul alekat Iesu.

³⁷ Ka navong alesi aviteni mini avit, “!Meatin keil vasi e vati avalesuk!”

³⁸ Ka Iesu viteni min keil vit, “Nakilea. Ka numai ven mailea mahiten more longlongien min meatin vasi keil. Rovaha en out sav.” ³⁹ Evus, telva en out vasi en provins ten out Kaleli. Ka kei mul visein meatin keil en eim tahihiseien onen Siu keil ka vile lat ninin tisa keil uva ran meatin keil. ✧

Iesu rali lat meatin tai ran mesaien ten leprosi ✧

⁴⁰ Navong Iesu keitel telmul veah en provins ten out Kaleli, meatin tai koa kur mesaien ten leprosi va ven Iesu, retengeiril mini, ka peahi vit, “Munak komaeni li, kokilea kovoumon hilivek vamai vato ris.”

⁴¹ Iesu en mahis meatin enek, ling hen mul ien ka viteni vit, “!Mal! !Kito ris!” ⁴² Hatte tas, mesaien enek va rani ka aven muto varei.

⁴³ Evus, Iesu selus keih imok mini mukok vit, ⁴⁴ “!Konahitentei asa koa namumoni minuk min meatin sav! Kihis en Eim Votut, kihit lat keik min pris, ka kikur sanien votut koa Mosis viteni. ✧ Hesakini, koakeil vasi ilea keke keik komuto.” Ka Iesu sila meatin enek va. ⁴⁵ Ka navong va rani, mang vas ongon houlu ka viteni min meatin savsav keil asa koa Iesu mumoni mini. Sakini, Iesu sakras vaha en out koa meatin keil alango ien. Mukos, rovatei mun en meteimal keil. Ka meatin keil aka soutin en out vasi keke umai avalesi.

2

Iesu sakin meatin tai koa sakras vakaka mai kaka ✧

¹ Avong vahis muli, Iesu muris va en taon ten out Kapaniam, ka keil ten out enek alonge keke ro teim tai. ² Keil houlu umai asien teim enek, sakini out mutikoe neim ka

✧ **1:23:** Mak 5:2 ✧ **1:24:** Mat 8:29; Mak 5:7; Luk 4:34; 8:28; Sion 6:69 ✧ **1:26:** Mak 9:26
 ✧ **1:28:** Mat 4:24 ✧ **1:28:** Mat 8:14-17; Luk 4:38-41 ✧ **1:31:** Mat 9:25; Mak 5:41; 9:27; Luk 8:54
 ✧ **1:32:** Mat 4:24 ✧ **1:34:** Mak 3:12 ✧ **1:34:** Luk 4:42-44 ✧ **1:35:** Mat 14:23; Mak 6:46;
 Luk 5:16; 6:12 ✧ **1:39:** Mat 4:23; 9:35 ✧ **1:39:** Mat 8:1-4; Luk 5:12-16 ✧ **1:44:** Mat 9:30; Lev
 14:2-32 ✧ **2::** Mat 9:1-8; Luk 5:17-26

meatin houlu mun amules arapehai en voiteh, ka Iesu mul visein keil en selusien onen Ahi. ³ Navong Iesu mul semau vihisei, meatin ehat telmai telvou kakan tueatel koa mules en vulin veni hati usiven mat. ⁴ Ka veni meatin keil avi houlu, telsakras telvakur tueatel vaha min Iesu. Sakini, telvoussi vina en hoi eim ka aleng ahho tai, mal en out koa Iesu ro ien. Evus, telrutun tueatel vita ka vas meatin keil koa amul en out enek. ⁵ Ka navong Iesu les asa telmumoni, lei kilea demkatien oneatel ka viteni min meatin enek vit, "Tuak, kosa, Ahi rolestei mun vatisa enuk ven tisaen keil onom."*

⁶ Ka navong tiser keil ten mengkatien onen Mosis koa amul arondan en out enek along selusien koa Iesu viteni, asel kutut kati en rendemien one avit, ⁷ "Vensa kei run mukok? Kei mundemi kei vinvin suval Ahi? Ahi tas kilea valah lat tisaen!"*

⁸ Navong amundemi mukok, Iesu kilea ka viteni min keil vit, "Vensa mimul mirendem en tounah enek?*" ⁹ Maes imok minau keke nihiteni min meatin ekek koa sakras vakaka nihit, 'Nikulat tisaen onom,' veni kami misakras mivalesi munak nakur keihoen keke moumoni. Ka keih keke nihiteni nihit, 'Mea! Lum lat vulum ka ha teim,' veni milei kilea munak nakur keihoen keke moumoni vuo narkurtei. ¹⁰ Ka veni ek vat kami mivalei kilea keke Natin Meatin kur keihoen keke vakulat tisaen ran meatin keil ten out netan, miheles koanik ..." Ka Iesu viles, les meatin koa sakras vakaka vit, ¹¹ "Mea! Lum lat vulum ka kiha teim."

¹² Hatte tas, meatin enek ravul mea, lum lat vulin ka mea sital ran keil. Ka navong meatin keil koa amul en out enek alesi, amutimanin ka amasmas Ahi veni. Amul arun eni avit, "Ekovei! Rorles etai li tounah vamukok!"*

*Iesu vise Matiu Livae keke vahi meatin tai onen**

¹³ Navong tamun, Iesu va ut en Mari Oai ten out Kaleli. Tali meatin

keil umai akarahiti, ka kei mul visein keil. ¹⁴ Ka navong mul mual va, visu min meatin tai koa mul kur takis ran meatin keil en titi eim mon, isen Livae, natin Alveas. Ka Iesu vise vit, "Amai! Usil inau!" Ka kei lokovein umen onen mules ka musil Iesu.*

¹⁵ Evus, en mendilah, Iesu ral meatin keil onen akanian en teim sen Livae. Meatin houlu ten takis ka meatin tisa keil, amul akanian ral min keil veni houlu en keil emun amusil kat Iesu. ¹⁶ Ka navong tei en Farasi keil koa avi tiser keil ten mengkatien onen Mosis emun ales Iesu mul kanian ral min meatin keil ten takis ka meatin sav keil koa arendem tisa en keil, amutimanin. Avis meatin keil onen Iesu avit, "Vensa kei mul kanian ral min vati meatin tisa keil koa amukok?"*

¹⁷ Ka Iesu raengon selusien one ka vit kesi min keil vit, "Meatin keil koa ave tahos e rovattei avaha avales dokta. Ka koakeil akilea amesai, keil e vati avaha avalesi. Narmaitei mahise meatin keil koa amundemi avit moulien one mal tuai keke avamai avousil inau. Vuo, numai mahise meatin keil koa akilea mesaien ten tisaen mul en keil keke ihiles moulien one ka usil inau."

*Sakien ten hihiseien hau keil onen Iesu teisav en sakien matu onen Siu keil**

¹⁸ En avong tai, meatin keil onen Sion Baptis ka Farasi keil amul uval ran anien. Meatin keil umai ka avis Iesu avit, "Meatin onen Sion ka Farasi keil uval ran anien, ka meatin onom keil armumontei. Vensa?"

¹⁹ Iesu vit kesi min keil en tatavolien tai vit, "Navong meatin tai vatetalihe, meatin keil koa umai ven mari ale enek, asi keil veni. Sakini, asakras avahal ran anien navong kei ro veah ral min keil. ²⁰ Ka avong mul mai keke kei hevuol

* 2:5: Luk 7:48 * 2:7: Sam 103:3; Aes 43:25; 1Sion 1:9 * 2:8: Mat 16:8 * 2:12: Mat 9:9-13; Luk 5:27-32 * 2:12: Mat 9:33 * 2:14: Mat 8:22; 19:21; Mak 10:21; Luk 9:59; 18:22; Sion 1:43; 21:19,22; Mat 4:20,22 * 2:16: Mat 11:19; Luk 7:34; 15:1-2 * 2:17: Mat 9:14-17; Luk 5:33-39

ran keil. En avong enek, keil ihal ran anien ven ilonge hetisa.”*

²¹ Ka Iesu vit risi min keil en tatavolien tamun vit, “Meatin etai sakras vatili koe eisin matu en soke eisin hau. Veni navong akasi, hatte koa heite hau mai sim kati ka hetali vas koa heite matu, hesakini hema-hoi hemariso suk. ²² En vati sakien enek, meatin etai sakras vatah uaen koa heite hau vaha en veite matu koa amumoni en hiliven sipsip veni keih tuai. Uaen enek hetatahou ka hesipas veite enek, hesakin uaen enek houele. Hesakini, uaen enek koa heite hau heha mok en veite koa heite hau veni kei memerau, kilea vatatahou.”†

Iesu visein meatin keil usil Sabat✧

²³ En Sabat tai, Iesu ral meatin onen keil amual uva aka vas ah tai ten uit ka amul alah utite, akokoa, ka amul akani. ²⁴ Ka Farasi oteta keil alesi ka avis Iesu avit, “?Vensa varei meatin onom keil amum en Sabat? Umen enek rali koteh mengkatien onen Mosis.”✧

²⁵ Ka Iesu vit kesi min keil vit, “?Kami mirkileatei asa koa Deved ral min meatin onen keil amumoni navong amai kat keil, ka anien ae tovuol?✧ ²⁶ En avong enek, Abiatar vi asuv houlu onen pris keil, ka Deved va neim en Eim Votut ka visi ven veret koa vi votut, koa pris keil enges ten Eim Votut akilea avaani. Abiatar maeni, ka Deved kani ka riti mun min meatin onen keil akani.”

²⁷ Iesu vit kilea min keil vit, “!Ahi mumon Sabat keke vakataun meatin keil! Kei romumonte meatin keil keke avakataun Sabat.✧ ²⁸ Sakini, Natin Meatin vi hetetamen imok mulin Sabat.”

* **2:20:** Meatin tai kilea vahal ran anien keke vasakin hisien keil onen vakeih tamun navong (1) mul masmas Ahi; (2) mundemko ven tisaen keil onen; (3) murang ven meatin tai koa mat; (4) vouhou ven mari avong votut tai; vuo (5) mul vis Ahi keke voumon tounah en usite onen meatin tai. † **2:22:** En tatavolien koanik, Iesu vit hihiseien hau keil onen mul musil sakien koa teisav en sakien ten hihiseien matu keil onen Siu keil. ✧ **2:22:** Mat 12:1-8; Luk 6:1-5 ✧ **2:24:** Dut 23:25 ✧ **2:25:** 1Saml 21:1-6; 2Saml 15:35; Lev 24:5-9 ✧ **2:27:** Eks 20:8-10; Dut 5:12-14 ✧ **3:** Mat 12:9-14; Luk 6:6-11 ✧ **3:4:** Luk 14:3 ✧ **3:5:** Mak 6:52; 8:17; Sion 12:40; Rom 11:25; Efes 4:18 ✧ **3:6:** Mat 22:15-16; Mak 12:13 ✧ **3:7:** Mat 4:25 ✧ **3:9:** Mak 4:1; Luk 5:3 ✧ **3:10:** Mat 14:36; Mak 6:56

3

Iesu sakin hen meatin tai mai tahos en Sabat✧

¹ Iesu va ris en eim tahihiseien, ka en out enek meatin tai hen kali. ² Ka koakeil aro en out enek, amul alei mamah eni keke avalesi munak kei houmon hen meatin enek hetahos en Sabat veni alekat tounah koa akilea avasan selusien tisa vaha kati. ³ Ka Iesu viteni min meatin enek helomal en meten meatin keil. ⁴ Evus, vis keil vit, “?Mengkatien onen Mosis maen ir keke rovoumon sa en Sabat? ? Maeni keke rovakataun meatin, vuo rovapuruni? ?Maeni keke rovoutut moulien onen meatin tai, vuo rovou vini?” Ka keil aro raeng enges.✧

⁵ Navong Iesu lei rahit keil, tin kat keil. Ka longe tisa keke rendemien one koteh en tounah onen Ahi. Evus, Iesu viles ka viteni min meatin koa hen tisa vit, “!Kitea hem!” Ka navong mutea eni, hen mai ris tahos.✧ ⁶ Ka navong Farasi keil ales asa koa mumoni, amea ran out enek, ka, hatte tas, uva alah ruai ral min Siu keil koa asuv kat hiasuvien onen asuv houlu Herod. Ka alekat vis sise tai koa akilea avouas Iesu vamat vaka ien.✧

Meatin houlu amusil Iesu

⁷ Iesu ral min meatin onen keil uva en Mari Oai ten out Kaleli, ka meatin keil houlu amusili. Tei en meatin keil aka en provins ten out Kaleli, Sudea,✧ ⁸ ka Itumea. Ka koakeil emun aka en taon ten out Serusalem, Taer ka Saedon. Ka teisav en keil aka en usite sav ten Oaisal Sodan. Meatin vasi keil enek umai ven Iesu, veni araengon asa koa kei mul mumoni. ⁹ Meatin keil avi houlu ramat, sakini Iesu viteni min meatin keil onen vit isak mesein vot veni keke meatin keil anating

kattei kei.✠ ¹⁰ Koakeil amesai amul amuting keil avatokol Iesu, veni kei mumon meatin houlu atahos eris.✠ ¹¹ Ka navong meatin keil koa ninin tisa mul en keil alesi, uva netan mini, ka amis kai avit, “!Keik, kovi Natin Ahi!”✠ ¹² Ka Iesu vul kat ninin tisa keil vit anahitentei min meatin keil anahit kei vi isei.

Iesu rie lat meatin teindan elu (12) keke avahi eiloheh keil onen✠

¹³ Evus, Iesu vina en vatihou nesa ka rie lat meatin koa kei en vati avousili, ka umai veni. ¹⁴ Ka kei rie lat meatin teindan elu (12) keke avousili avamai avahi eiloheh keil onen, avaha avahitehiten more longlongien min meatin keil, ¹⁵ ka avahile lat ninin tisa ran meatin keil vatal min keihoen ten isen.

¹⁶ Koanik vi isen eiloheh teindan elu (12) koa Iesu rie lat keil: Saemon (koa Iesu ling isen tamun vi Pita);✠ ¹⁷ Tiemes ka tunali Sion koa Iesu vise keilu en ‘natin voulul’ (koa tata onealu Sepeti);✠ ¹⁸ Andru, Pilip, Batolomiu, Matiu, Tomas, Tiemes (natin Alveas), Tatios,* Saemon (koa vi lariken†), ¹⁹ ka Sudas Eskariot koa hema lat Iesu heha en hen meatin tisa keil.✠

Farasi keil avise Iesu en Temat✠

²⁰ Iesu rie lat eiloheh teindan elu (12) onen evus, uva en teim tai en taon ten out Kapaniam. Ekonek, meatin houlu umai avalesi, sakini avong tovuol keke Iesu ka meatin keil onen avaanian.✠ ²¹ Navong mama onen ral min tunali keil akur longlongien usil asa koa Iesu mul mumoni ka mukave meatin keil amul aviteni keke mul mum vau, uva keke avaselus koe ka avahuli kati.✠

²² Tei en tiser keil ten mengkatien onen Mosis aka en out Serusalem.

Ka keil asan selusien va kat Iesu avit, “Belsepul‡ koa vi asuv onen ninin tisa keil mul ien ka mul san keihoen mini keke vahile lat ninin tisa keil ran meatin keil.”✠

²³ Sakini, Iesu vise Farasi keil umai veni ka selus min keil ka en tatavolien keil vit, “? Temat kilea vahile lat kei eris hemukave? ²⁴ Munak meatin keil onen asuv houlu tai amul uvae min keil eris, keihoen onen asuv houlu enek sakras val vataveah. ²⁵ Ka munak vatiamal tai mul vae ral min keil eris, isen vatiamal enek heha hevuol varei. ²⁶ En vati sakien enek, munak Temat mul vile lat ninin tisa keil onen ka mul vae ral min keil eris, keihoen onen sakras val vataveah ka hevuol varei rani.

²⁷ “Mahit kilea min kami vaka en tatavolien tai. Meatin sakras vaha en teim sen avkeih tai keke vahenan tounah keil onen navong avkeih koanek mul veah lei kokoe eni. Helamu, heha hepar kat avkeih enek. Hevus, meatin enek kilea vaha en teim sen ka valah vasin tounah keil onen.§

²⁸ “Anatin eli naviteni min kami, Ahi kilea voumon methos onen vatal min meatin keil koa amumon vati tisaen keil houlu, vuo aselus karen isen Ahi varei. ²⁹ Ka methos onen Ahi sakras val en meatin koa mul selus karen Ninin Votut ka tounah koa kei mul mumoni. Sakien tisa enek heha kat usite onen ka mahien koa hekuri veni sakras vavus.”✠ ³⁰ Iesu viteni mukok veni Farasi keil aviteni keke kei mul mum ral min keihoen onen ninin tisa koa mul ien.✠

Iesu vit lat isei vi mama ka tunali keil✠

³¹ Mama onen Iesu ka tunali keil umai keke avalesi, ka amules hae. Asan selusien va neim keke Iesu

✠ **3:11:** Mak 1:34; Luk 4:41 ✠ **3:12:** Mat 10:1-4; Luk 6:12-16 ✠ **3:16:** Mat 16:17-18; Sion 1:42

✠ **3:17:** Luk 9:54 * **3:18:** Tatios, isen tamun vi Sudas, natin Tiemes. † **3:18:** Saemon mul en usite tai koa en vat Siu keil avamea ran hen kavmen ten out Rom. ✠ **3:19:** Mat 26:25; 27:3; Sion 18:2,5 ✠ **3:19:** Mat 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10 ✠ **3:20:** Mak 6:31 ✠ **3:21:** Sion 10:20 ‡ **3:22:** ‘Belsepul’ vi isen tisa onen Temat koa aneite teni vi ‘asuv onen angolu keil.’ ✠ **3:22:** Mat

9:34 § **3:27:** En tatavolien enek, eim vi out netan ka avkeih koa mul ien vi Temat. Ka navong Iesu mai en out netan, keihoen onen mulin keihoen onen Temat. Suval koa Iesu par kati ka lah lat meatin keil ran keihoen onen ka ninin tisa keil onen. ✠ **3:29:** 1Sion 5:16 ✠ **3:30:** Sion 7:20; 8:48,52; 10:20 ✠ **3:30:** Mat 12:46-50; Luk 8:19-21 ✠ **3:31:** Mak 6:3; Sion 2:12; Umen 1:14

vaha hae vales keitel.✧ 32 En avong enek, meatin keil houlu aro rahit Iesu ka aviteni mini avit, "Lesi, mama onom ral min tumali keil aro hae, ka e vati avalesuk."

33 Ka Iesu vit kesi min keil vit, "? Isei vi mama onak? ?Isei vi tuak keil?" 34 Evus, lei rahit meatin keil enek ka viteni min keil vit, "Milesi. Koakeil enek avi mama onak ka tuak keil. 35 Koakeil amumon asa koa Ahi en vati avi mama onak ral min tuak ka ahinkuli keil."✧

4

Iesu viten tatavolien usil utite keil koa amoul en atan tateisav keil✧

1 En avong sav tai, Iesu mul visein meatin onen keil en vali Mari Oai ten out Kaleli. Meatin keil houlu aso ruai rahiti, ka keil avi houlu vis avi houlu mok. Sakini, Iesu vut va en vot ka ario lati vita en oai, ka meatin keil aro enges ut.✧

2 Evus, Iesu ra usil tatavolien houlu keke vahisein meatin keil. Viteni vit,✧ 3 "Mihelong rev! En avong tai, meatin tai va nah vativin utite keil. 4 Navong va rivini, vahis umotmot en sise ka aman keil umai akan vasi. 5 Ka vahis umotmot en atan koa vilah, atan romaritei. Ka keil aviteh kalah ven atan mahinhin enges. 6 Ka navong meteiai keih, amaleles ka umatmat ven lite keil arretalitei vatahos. Sakini, rovitei tuetin, amukou varei. 7 Vahis emun umotmot va en out koa oumunai tatisa mul ien ka amusar koe. Sakini, armoultei vatahos ka arsontei heite. 8 Ka havivi en utite keil enek umot en atan tetahos, ka amoul, ason heite: keil koa ason heite houlu neli, ka keil koa mun araleha, ka teisav en keil araleh vini keil en heite."*

9 Tatavolien vus, Iesu selus vit, "Munak ralingom mul, kitaengon asa namul naviteni."✧

10 Navong Iesu ro sasen, teindan elu (12) onen ral min meatin sav keil uva avis aneite ten tatavolien enek.✧

11 Sakini, kei vit, "Ahi mul vothot en rendemien suai usil hiasuvien onen min kami enges. Ka meatin sav keil koa Ahi rovitei asuv houlu one, keil araengon selusien onen Ahi ka en tatavolien keil enges koa arlong kileatei. 12 Ahi vit usil keil vit, 'Keil ilonge heha vio ... ka irlong kileatei.

Ilele heha vio ... ka irlei kileatei. Veni munak armumontei va-mukonek, keil ihiles moulien one ka inau nilele hetahos eris en keil.'" Aesea 6:9-10✧

13 Ka Iesu viteni min keil, "?Mir-long kileatei tatavolien koanik? ? Hemukave miheilea tateisav esuk?"

14 En tatavolien enek, utite keil koa meatin ten ah mul revin keil vi selusien onen Ahi. 15 Meatin keil koa asuval sise koa utite keil umot amul ien. Navong araengon selusien, hatte tas Temat mai ka kulati ran keil. 16 Keil koa asuval atan koa vilah. Navong araengon selusien onen Ahi, akuri mul en keil ka asi keil veni. 17 Ka veni lite keil ten demkatien one arretalitei vatahos, keil amulomal en demkatien one ten avong havivis. Ka navong sakvisien mai ven selusien enek, umot en demkatien one.✧ 18 Meatin keil koa asuval atan koa oumunai tatisa mul ien. Araengon selusien onen Ahi, 19 ka amundemko usil tounah keil ten out netan ka envatien one mul en mani mulin selusien onen Ahi. Hesakini, selusien enek hersontei heite en moulien one.✧ 20 Ka meatin keil koa mun asuval atan koa tetahos. Navong araengon selusien onen Ahi, akur kati mul en keil, ka selusien enek son heite houlu en moulien one. En moulien onen meatin keil koa heson heite houlu, en koa mun hetaleha, ka en teisav en keil hetaleh vini en heite."†

✧ 3:35: Sion 7:17; 9:31 ✧ 4: Mat 13:1-23; Luk 8:4-15 ✧ 4:1: Mak 3:7-9; Luk 5:1-3 ✧ 4:2: Mat 13:34; Mak 4:33-34 * 4:8: Selusien kati teni vit, "... utite keil enek ason heite koa avi 30, 60 ka 100." ✧ 4:9: Mat 11:15; 13:43; Mak 4:23; Luk 14:35; Rev 2:7,11,17,29; 3:6,13,22 ✧ 4:10: Mat 15:15; Mak 7:17 ✧ 4:12: Sion 12:40; Umen 28:26-27 ✧ 4:17: Mat 26:31; Mak 14:27 ✧ 4:19: Mat 19:23-24; Mak 10:23-24; Luk 12:15-21; 18:24-25 † 4:20: Selusien kati teni vit, "... utite keil enek ason heite koa avi 30, 60 ka 100." ✧ 4:20: Luk 8:16-18

*Iesu viten tatavolien usil laet ten anatinien onen Ahi koa mul ritin en moulien onen meatin keil onen**

²¹ Iesu viten tatavolien tamun vit, "Meatin tovuol koa vanit laet onen, evus, ling suaini en pesin tai, vuo ling suaini en hehen avet tamatilien onen. !Vuo! Meatin keil arekein laet one nesa keke koakeil umai neim akilea avalei kilea titinien teni.* ²² Anatinien koa mul suai, Ahi hekuri hemai en mesai. Ka selusien koa avit suai eni mulamu, ihitehiteni en meten meatin keil keke availea eni.* ²³ !Munak ralingomi mul, mihetaengon revi asa koa namul naviteni!"*

²⁴ Ka Iesu viteni mun min keil vit, "Mihetaengon revi asa koa naviteni min kami. Veni Ahi hesan ileilien teni min kami housil longkatien onami. Sakini, munak mihelong kati, hesan ileilien hemarite mok min kami.* ²⁵ Meatin koa kilea revi selusien onak, Ahi houmoni heilea revi mok, ka meatin koa rokilea revitei aneite teni, havivi koa mundemi vit kilea eni tuai, Ahi hekulati rani."*

Iesu viten tatavolien usil utiai keil koa amoul

²⁶ Ka evus, Iesu viten risi vit, "Hiasuvien onen Ahi suval avong tai, meatin tai va revin utite keil en ah sen. ²⁷ En vongien, kei matil ka en meneai, mules mual vasi out. Ka mukos, utite keil enek amules aviteh, alekat sise one avamoul, ka meatin enek rokileatei keke amoul mukave.* ²⁸ Atan enges, kei sasen mumon utite keil amoul. Anatin, keil avitehiteh, amumon vatte, ka ason heite. ²⁹ Ka navong heite emen, meatin ten ah va musuhuti ka lahi va ris teim."*

Iesu viten tatavolien usil mukave hiasuvien onen Ahi suval uti avek tai‡*

³⁰ Ka Iesu vit risi vit, "?Hiasuvien onen Ahi suval asa? ?Nihit kilea

eni heka en tatavolien sa? ³¹ Kei suval uti avek koa mot vita en vati ai tai. Kei havivi mok en utiai vasi keil.* ³² Ka navong mouli mai mariso, mulin ai sav keil. Son angoite keil amariso ka atahos, ka aman keil umai amumon anu ome keil en nimal teni."*

³³ Ka Iesu viten selusien onen Ahi en tatavolien keil enek, mal en asa keil availea avakuri. ³⁴ Selus min keil en tatavolien enges. Ka navong kei ro ral min teindan elu (12) onen, kei vit lat aneite teni min keil.

*Iesu meng kat eang keilu oai keke luvahati keilu, ka lulong kat ren**

³⁵ En mendilah enek, Iesu viteni min meatin keil onen vit, "Rovaha en usi oai." ³⁶ Sakini, keil aling meatin sav keil amules, uvut uva en vot koa Iesu mul rondan ien, ka amu koteh oai ten out Kaleli uva. Ka meatin sav keil emun amusil Iesu en vot savsav keil one. ³⁷⁻³⁸ Ka navong amul uva, Iesu mul matil usae en oulung tai en valengei vot. Rovitei tuetin, amutimanin, eang takeih tai muhuh keih. Sakini, oai langlango ka mul rasil va neim en vot, vesesal keil avamarindu. Navong meatin keil onen ales asa koa mul kur out, ametau houlu ka uva asilasil en Iesu avit, "!Tiser, rovamat ke! ?Keik kormundemtei usil moulien orer?"

³⁹ Ka Iesu mea ka selus keih min eang ka oai vit, "!Luhat kamil!" Hatte tas, lumuseh ka out vi tasioh. ⁴⁰ Evus, viteni min meatin onen keil, "?Vensa mimetau? ?Demkatien onami tovuol veah?"

⁴¹ Ka keil amutimanin ka ametau houlu. Amul aviteni min keil eris avit, "?Isei keinek? Mukos eang ka oai, keilu mun lulong ren."

5

*Iesu vile lat ninin tisa keil ran meatin tai**

¹ Iesu ral min meatin onen keil amu koteh Mari Oai ten out Kaleli

* 4:21: Mat 5:15; Luk 11:33 * 4:22: Mat 10:26; Luk 12:2 * 4:23: Mat 11:15; 13:43; Mak 4:9; Luk 14:35; Rev 2:7,11,17,29; 3:6,13,22 * 4:24: Mat 7:2; Luk 6:38 * 4:25: Mat 13:12; 25:29; Luk 19:26 * 4:27: Tiem 5:7 * 4:29: Soel 3:13; Rev 14:15 ‡ 4:29: Selusien kati teni vit, "*uti mastard.*" * 4:29: Mat 13:31-32,34; Luk 13:18-19 * 4:31: Mat 17:20; Luk 17:6 * 4:32: Esek 17:23; 31:6; Dan 4:12,21 * 4:34: Mat 8:23-27; Luk 8:22-25 * 5: Mat 8:28-34; Luk 8:26-39

ka umai en out keil koa amul rahit meteimal ten out Kerasa. ² Ka navong keil amea ran vot, meatin koa ninin tisa mul ien kistal ran out tatetahinien, mai ven keil.* ³ Kei matil en valengeihat, en out koa aling teiai onen meatin koa mat mul ien. Meatin tovuol vahuli kati, vuo vapar kati en viau takeih. ⁴ Avong houlu apar kat hen ka alen en viau takeih, ka lises, kei rali kotehei. Meatin tovuol vavinvin vahuli kati. ⁵ Meneai ka vongien, kei mual en out tatetahinien ka hou keil koa amul vesesal, ka mul makul ka mul rei aven en ahat takan keil.

⁶ Navong meatin enek les Iesu soutin neli, muloh va veni ka retengeiril mini. ⁷ Ka viso vit, “? Iesu, Natin Ahi ten out nesa, asa kovit kovoumoni minau? !Kihat kati minau en isen Ahi keke konapuruntei inau!”* ⁸ (Meatin enek viteni mukok ven Iesu viteni tuai min ninin tisa keke hemea rani.)

⁹ Sakini, Iesu visi vit, “?Isom izei?” Meatin enek vit risi mini vit, “Isomai ‘Houlu,’ ven komai houlu memusing kat meatin ekek.” ¹⁰ Kei peah Iesu mok vit nahile lattei ninin tisa keil anaha ran out keil koa vesesal en out enek.

¹¹ Vesesales en out enek, vuas houlu amul akanian en usihou tai. ¹² Sakini, ninin tisa keil apeah Iesu, “Kimaen komai meheha en vuas keil ekek.” ¹³ Hatte tas, Iesu vile lat keil amea ran meatin, uva en vuas keil. Sakini, vuas keil enek, vesesal taosen elu (2000) amuloh avita en veisil, ka uva en Mari Oai ten out Kaleli. Ka keil vasi amarindu, umat-mat.

¹⁴ Ka meatin keil koa alei kat vuas ametau, ka amuloh avita en meteimal ka asan longlongien va emun en out sav. Sakini, meatin keil umai avit avahotin asa kur out. ¹⁵ Navong umai ven Iesu, ales meatin koa ninin tisa mul ien mulamu, kei mul rondan, musin

tuai, ka rendemien onen mai tahos. Ka navong meatin keil koa aka en meteimal umai ales, ulie metau. ¹⁶ Ka koakeil ales asa koa kur out usil meatin enek ka vuas keil, arun usili min meatin sav keil. ¹⁷ Sakini, meatin keil ten out enek apeah Iesu avit vamea ran out se.

¹⁸ Navong Iesu mul vut va en vot, meatin koa ninin tisa mea rani en vati keke vousili. ¹⁹ Ka Iesu romaentei. Ka kei viteni suk mini vit, “Kiha teim ven onom keil. Kihiten asa koa Ahi Asuv mumoni minuk ka mukave kur enmahisien enuk.”*

²⁰ Sakini, meatin enek va ka vasi out koa avise en Dekapolis,* ka mul viten asa koa Iesu mumoni mini. Koakeil vasi araengoni, amutimanin eni.

*Iesu sak rev i ahin tai koa mesai ka atouli koa mat**

²¹ Ka evus, Iesu ral min meatin keil onen uvut uva en vot, amu koteh Mari Oai ten out Kaleli eris. Ka navong Iesu mulomal en out ut, meatin keil houlu akarahiti. ²² Ka meatin tai mai veni, isen Saeros koa vi elda tai ten eim tahihiseien onen Siu keil en out enek. Navong les Iesu, mual veni ka retengeiril en meten. ²³ Kei mul peah Iesu keke vakatauni vit, “Natukahin vesesal vamat. Ek vati li kovaling hem eni, vasakini valonge vatahos eris ka vamoul.”* ²⁴ Sakini, Iesu musili.

Ka navong Iesu va, meatin keil houlu amul amusili ka amuting rahiti. ²⁵ En vangi meatin keil enek, ahin tai mul koa mesaien onen mama keil muasi sua teindan elu (12), sakras vavus. ²⁶ Ahin enek va les dokta keil houlu ka keil asakras avasak rev i mesaien onen. Vul keil en mani vasi keil onen, ka rolongtei vatahos, mesaien enek mai houlu tamun. ²⁷ Ahin enek raengon longlongien usil Iesu, sakini, mual katau en koakeil amusil Iesu keke vatokol eisin omon.* ²⁸ Veni en rendemien

* 5:2: Mak 1:23 * 5:7: 1Ki 17:18; Mak 1:24; Luk 4:34; 1:32; 6:35; Mat 26:63 * 5:19: Mat 9:6; Mak 8:26; Luk 5:24; 8:39 * 5:20: Dekapolis vi out tai koa meteimal halualim (10) amul ien koa meatin keil teni arvitei Siu. Sakini, akilea avalei kat vuas keke me-Rom keil avaani. * 5:20: Mat 9:18-26; Luk 8:40-56 * 5:23: Mat 8:3; Mak 6:5; 7:32; 8:23,25; Luk 4:40; 13:13; Umen 9:12,17; 28:8 * 5:27: Mat 14:36; Mak 6:56

onen vit, "Vahit matokol eisin omon enges, malonge vatahos." ²⁹ Ka navong rokol eisin omon Iesu, hatte tas, mesaien onen vus rani. Ka kei long kilea keke aven mai ris tahos.

³⁰ En hati avong enek, Iesu kilea varei keke keihoen mea rani. Sakini, viles les meatin keil ka vis keil vit, "? Isei rokol eisin omak?"[☆]

³¹ Meatin keil onen Iesu aviteni mini avit, "Kolesi keke meatin keil houlu amul amuting katuk. ?Sakini, vensa kovis isei rokol eisin omom?"³² Ka avaseini, Iesu viles ka mul lekat isei rokoli.

³³ Ahin enek kilea keke aven mai tahos, ka mai ven Iesu ka retengeiril en meten, tin maleilei houlu. Kei vit lat tunien usil mesaien onen min Iesu. ³⁴ Iesu viteni mini vit, "Mama, kosas eke, demkatien onom sakinuk komai kolonge tahos ka mesaien onom evus ranuk. Kiha hetal min tomat onen Ahi."[☆]

³⁵ Navong Iesu mul semau selus, telmali vahis telka teim sen Saeros. Telviteni mini telvit, "Natmahin mat eli tuai. Konahistei mun Tiser enek vamai."

³⁶ Iesu raengon asa koa telviteni, ka avaseini, viteni min Saeros vit, "Konametautei, kikir demkatien hel enuk." ³⁷ Iesu kur Pita enges, ka lumali Tiemes ka Sion, ka romaentei meatin sav keil emun avousili.[☆] ³⁸ Telva teim, ral min Saeros, ka telles meatin keil alango, amul amis ka amurang. ³⁹ Evus, Iesu va neim ka viteni min keil mukok, "?Vensa mimul milango mukok ka mimurang? Titi atouli romattei, kei mul matil enges."[☆]

⁴⁰ Ka meatin keil amunge kati. Sakini, Iesu sila keil keke avaha hae. Kei kur tata onen atouli keilu mama, ral min meatin onen keitel, telva en out koa aling titi atouli mul ien. ⁴¹ Ka Iesu vuli kat hen atouli ka viteni mini en selusien oneatel ten

Arameak vit, "!Talita kumi!" koa aneite teni vi "!Titi atouli mea!"[☆]

⁴² Hatte tas, atouli enek mea ka kaka. Sua onen teindan elu (12). Koakeil vasi en out enek, e von eni. ⁴³ Ka Iesu vat kati min keitel, keke telnahitehitentei min meatin sav keil asa koa kei mumoni. Evus, viteni min tata ka mama onen titi atouli enek keke luhesan anien min atouli onealu.[☆]

6

Iesu va en meteimal kati onen, ka meatin keil ekonek aseini[☆]

¹ Iesu mea ran out enek, ka va ris en meteimal onen en out Nasaret, ka teindan elu (12) onen amusili.

² Ka en Sabat enek, Iesu mul viten selusien onen Ahi en eim tahihi-seien. Meatin keil houlu aro en out enek, ka navong araengoni, amutimanin eni mok, ka amul avis keil avit, "?Kei kur hihiseien keil enek kekave? ?Ileilien keil onen kuri kave? Ka keihoen emun toumon merikel ien keil kuri kave?"[☆] ³ ? Rovitei meatin koa mul muti eim keinek? ?Titan Meri, ka tunali Tiemes, Iosev, Sudas ka Saemon? ? Rovitei ahinali keilu luro ekok? Kei vi tai en ir enges." Sakini, keil alei sesein Iesu.[☆]

⁴ Ka Iesu viteni min keil vit, "Meatin vasi keil avouhou min provet tai onen Ahi, ka en meteimal kati onen ka teim kati onen, onen keil alei seseini varei."[☆] ⁵ Ka ven meatin keil arkurtei demkatien en Iesu, kei sakras voumon merikel vahi houlu en keil. Ling hen en vahis koa amesai ka mumon keil enges alonge tahos ka amoul.[☆] ⁶ Iesu mutimanin houlu veni meatin kati keil onen arlingtei demkatien one eni.

Iesu sila lat meatin teindan elu (12) onen avaha avoum[☆]

Ka evus, Iesu va en titi meteimal keil en out enek, mul visein meatin

[☆] **5:30:** Luk 6:19 [☆] **5:34:** Mak 10:52; Luk 7:50; 17:19; 1Saml 1:17; 20:42; 2Saml 15:9; 2Ki 5:19; Luk 7:50; Umen 16:36; Tiem 2:16 [☆] **5:37:** Mat 10:2; 17:1; Mak 1:29; 3:16-17; 9:2; 13:3; 14:33; Luk 6:14; 9:28; Umen 1:13 [☆] **5:39:** Sion 11:11 [☆] **5:41:** Luk 7:14 [☆] **5:43:** Mak 1:44; 7:36 [☆] **6:** Mat 13:53-58; Luk 4:16-30 [☆] **6:2:** Sion 7:15 [☆] **6:3:** Sion 6:42; Mak 3:31 [☆] **6:4:** Sion 4:44 [☆] **6:5:** Mat 14:14; Mak 6:13; Mat 9:18; Mak 5:23; 7:32; 8:23,25; Luk 4:40; 13:13; Umen 9:12,17; 28:8 [☆] **6:6:** Mat 10:5-15; Luk 9:1-6

keil. ⁷ Ka vise ruain teindan elu (12) ka sila keil lualu avaha. Kei san keihoen min keil vasakin keil akilea avahile lat ninin tisa ran meatin keil. ⁸ Meng kat keil vit, "En ualien onami, minakurtei tounah natal kami, mihekur eisal enges. Minakurtei anien, vuo ateli, vuo mani. ⁹ Miheheas sandel enges ka minakurtei eisin tamun natal kami."

¹⁰ Iesu viteni mun min keil vit, "Out koa akur revi kami eni, mi-heto en eim enek hetokol avong koa mihelokovein out enek. ¹¹ Ka munak miheha en meteimal koa meatin keil arkur revitei kami vuo e rovattei avalong selusien onami, navong mihemea ran out enek, mi-hesahulin vulimeas ran alomi en mete. Koanek hehi selkatien min keil keke amul amum tisa en meten Ahi."

¹² Sakini, uva aviten selusien onen Ahi min meatin keil keke ihiles ran tisaen one. ¹³ Avile lat ninin tisa houlu ka asahula meatin keil koa amesai en oel ten olip ka asakin keil alonge tahos eris.

Matien onen Sion Baptis

¹⁴ En avong enek, asuv houlu Herod Antipas* raengon long-longien usil Iesu koa ka vasi out. Meatin tei keil avit, "Kei vi Sion Baptis koa moul eris ran matien. Ven koanek, kei kur keihoen keke voumon merikel." ¹⁵ Keil en koa avit, "I Provet Ilaetsa keinek!"

Teimun en keil avit, "Kei provet sav tai koa suval provet keil telamu."

¹⁶ Navong asuv houlu Herod raengon selusien keil enek, rendemi vit, "I Kei vi Sion Baptis! I Inau nameng kati keke avata koteh vatin, ka moul eris ran matien!" ¹⁷ Herod kei varei san selusien keke avahuli kat Sion, avapar kati, ka avalingi en eim takeih. Asuv Herod mumoni mukonek ven Sion mules vit lat sakien tatasa onen veni kei kur ason tunali, Pilip, ka retalihe ral

mini. ¹⁸ Ka Sion vit, "Rotahostei keke kokur ason tumali mai vi asom. I Sakien koanek rali koteh mengkatien onen Ahi vare!" ¹⁹ Selusien koa Sion viteni sakini ason Herod, Herodias, tin kat Sion mariso mok, en vati Sion vamat. Ka kei sakras voumoni ven Herod ring koe. ²⁰ Herod kur revi Sion ka lingi en eim takeih keke meatin sav sakras vouasi. Mumoni mukonek ven vouhou min Sion ven kei kilea Sion vi more meatin ka meatin votut onen Ahi. Avaseini selusien onen Sion sakini Herod mundemko houlu, en vati vataengon selusien onen.

²¹ Ka en avong tai, ason Herod les ahho mai keke voumon Sion vamat. En avong enek, keil amumon ale ten ouh onen Asuv Herod, avong avasi. Avise hetetamen keil koa ten kavmen, asuv keil tavaeen, ka hetetamen keil emun ten provins ten out Kaleli umai. ²² Ka atouli onen ason Herod mai ka vol min keil. Vol tahos imok en meten asuv houlu Herod ka hetetamen keil vasi, sakini Herod viteni mini vit, "I Asa em vati kovakuri, inau nisani minuk!"

²³ Herod mumon hatkatien takeih min atouli enek vit, "Naviteni anatin keke nisani minuk asa koa kovis inau eni. Nasakras maseseini." ²⁴ Sakini, atouli mea, va vis mama onen vit, "I Asa nihisi?"

Mama onen viteni mini vit, "I Kihis vatin Sion Baptis."

²⁵ Hatte tas, atouli muloh eris va ven Herod ka visi vit, "I Ek vati keke keik kovasani minau, kosa sek, vatin Sion en pelet tai!"

²⁶ Koanek sakini asuv Herod en von ka longe tisa mok, ka sakras vasein ren atouli veni kei viten hatkatien takeih en meten hetetamen keil. ²⁷ Sakini, sila meatin tavaeen va en eim takeih, vakur Sion ka vata koteh vatin, ka vakuri vamai veni. Ka kei mumoni mukonek, ²⁸ ling vatin Sion mul en pelet tai, ka kuri, sani min atouli. Ka atouli sani mun min mama onen. ²⁹ Navong meatin

✧ 6:7: Luk 10:1; 10:4; 10:7; 10:11; Umen 13:51; Mat 8:4; 10:18; Mak 1:44; 13:9; Luk 5:14 ✧ 6:13:

Mat 14:1-12; Luk 9:7-9 * 6:14: Koanik vi asuv houlu Herod Antipas koa losil kat meatin keil ten out Kaleli, natin Mari Herod koa sak visi vouas tivava Iesu. ✧ 6:14: Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19 ✧ 6:18: Luk 3:19-20; Lev 20:21 ✧ 6:23: Esta 5:3,6; 7:2

keil onen Sion araengoni, uva avous teiai onen Sion ka arahini.✠

Iesu san anien min meatin taosen elim (5000)✠

³⁰ Meatin teindan elu (12) onen Iesu amuris ka ales Iesu, ka aviten tounah koa amumoni ka avihisei eni.✠ ³¹ Ka Iesu viteni min keil vit, "Ires, rovaha neli en out sav tai, ka kami miheseh avong hehi havivi." Kei viteni mukok veni meatin keil houlu umai ka uva, sakini, Iesu ka onen keil, avong tovuol avaanian.✠

³² Ario lat vot, ka keiles uva en out tai koa meatin keil atovuol ien.

³³ Ka navong uva, meatin houlu koa aka en meteimal keil alei kilea keitel. Sakini, amuloh arokol out koa Iesu ka teindan elu (12) onen avamai ien. ³⁴ Navong Iesu vut ran vot, les meatin keil houlu amul tuai ka kur enmahisien ven keil. Les keil asuval sipsip keil koa meatin tovuol keke valosil kat keil. Sakini, mul visein keil en tounah houlu.✠

³⁵ Navong meteiai mul va netan, meatin keil onen umai ven Iesu ka avit, "Out mul vong ke, ka out enek vi out seh.✠ ³⁶ Kisila meatin keil ihaha, keke iha en titi meteimal keil vuol out sav keke avahul anien avaani."

³⁷ Ka Iesu viteni min keil vit, "Kami varei keke mihesan etai tounah keke iani."

Ka keil avit kesi avit, "!Ei! ! Avaseini munak rokur mani koa vinvin en avong toumien handred elu (200), hervinvintei keke rovahul veret vahi an meatin keil ekek!"†

³⁸ Ka Iesu vis keil vit, "?Veret ame ehis? !Mihehotin visi!"

Navong keil ales aviteni mini avit, "Veret elim (5) ka mesau elu (2) enges."

³⁹ Iesu viteni min meatin teindan elu (12) onen vit ihiteni min meatin keil keke ilah ruai ka itondan en more out koa oumunai tetahos mul ien. ⁴⁰ Sakini, ariti keil en vang

meatin keil koa vesesal hanumau etel (60) rokol hanumau elim (100) amul en talite tai, ka keil vasi arondan. ⁴¹ Evus, Iesu kur veret koa elim (5) ka mesau elu (2), lele vina nesa, ka san masmasien min Ahi veni. Evus, vul vahas veret ka sasani min teindan elu (12) onen, koa ariti min meatin keil. Ka mesau emun ariti min keil. ⁴² Meatin keil vasi akanian, ka vange vil revi. ⁴³ Navong meatin teindan elu (12) onen Iesu uva avakur soke veret keil ka mesau, veiat teindan elu (12) vil mules. ⁴⁴ Amo keil koa akanian en avong enek avi taosen elim (5000).

Iesu mual en oai✠

⁴⁵ Akanian evus, Iesu viteni min teindan elu (12) onen keke uva en vot ka ilamu eni, iha en out Bet-saeta en usi oai. Ka kei ro enges keke vasila meatin keil avahaha. ⁴⁶ Navong mea ran keil, kei mual vina en vatihou keke vahis min Ahi.✠ ⁴⁷ Ka navong out mul vong, Iesu va en out ut. Les vot mul luhu en Mari Oai ten out Kaleli. ⁴⁸ Ka teindan elu (12) onen avotini keih avahalis veni avisu en eang takeih. Ka en vongien, out romulantei mau, Iesu mai ven keil, mul mual en hoi oai, ka mul vali keil. ⁴⁹ Ka navong ales keke Iesu mul mual en hoi oai mukok, amis kai avit, "!Ei, ninin tai!"✠ ⁵⁰ Ka keil ametau houlu.

Ka hatte tas, Iesu selus min keil vit, "!Mihekeih! Inau ngatin keinek. !Minametautei!" ⁵¹ Evus, Iesu vut va en vot ral min keil, ka eang va netan. Teindan elu (12) onen amutimanin houlu.✠ ⁵² Keil ark-ilea revitei keihoen onen, avaseini ales asa koa Iesu mumoni navong san anien min meatin taosen elim (5000). Rendemien one koteh ka armudem kileatei aneite ten merikel enek.✠

Iesu rali lat meatin keil ran mesaien one en taon ten out Kenesaret✠

✠ **6:29:** Mat 27:59-60; Luk 23:52-53; Sion 19:38,41 ✠ **6:29:** Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Sion 6:1-14

✠ **6:30:** Luk 10:17 ✠ **6:31:** Mak 3:20 ✠ **6:34:** Mat 9:36; 15:32; Mak 8:2; Nam 27:17; 1Ki 22:17; 2Kron 18:16; Esek 34:8; Sak 10:2; Mat 9:36 ✠ **6:35:** Mat 15:32-38; Mak 8:1-9 † **6:37:** Selusien kati teni vit, "200 denarie," koa suval 200,000 vatu. ✠ **6:44:** Mat 14:22-33; Sion 6:15-21 ✠ **6:46:** Mak 1:35; Luk 5:16; 6:12; 9:28 ✠ **6:49:** Luk 24:37 ✠ **6:51:** Mak 4:39 ✠ **6:52:** Mak 8:17

✠ **6:52:** Mat 14:34-36

⁵³ Iesu ral min meatin keil onen amu koteh oai ka uva apar kat vot one en veien ten out Kenesaret. ⁵⁴ Avong amea ran vot, hatte tas meatin keil alei kilea Iesu. ⁵⁵ Sakini, meatin keil amuloh rahit out enek ka akur koakeil amesai koa amatil en suvon ome umai en out koa keil alonge keke Iesu mul ien. ⁵⁶ En out vasi koa Iesu va en; meteimal keil, taon keil, vuo en sise emun; meatin keil alah koakeil amesai uva en out ten lahruaien. Keil apeah Iesu keke vatali lat keil ran mesaien one vuo vamaen keil avatokol kele eisin enges omon. Ka koakeil vasi arokol kele eisin omon amoul eris.*

7

*Iesu visein meatin keil usil asa koa hesakin keil ito vuo irmutotei en meten Ahi**

¹ Farasi keil ral min tiser keil ten mengkatien onen Mosis koa aka en out Serusalem, keil uva ven Iesu ka aka rahiti. ² Keil alei kilea keke navong teindan elu (12) onen Iesu amul akanian, arkastei he vasuval saken onen Siu keil.*

³ (Farasi keil ral min Siu vasi keil amules amusil kat hihiseien keil onen avu keil telamu. Ihit avaanian, ikas he helamu en sise koa hemal ka heto, ka hevus, ianian esuk. ⁴ Ka navong umai en out tahulhulien, irkiantei mau hetokol avong ikas he en oai, hemukonek, hesakini ito ris. Ka keil amusil tounah houlu usil saken keil one telamu, suval sise koa amul akas veioai, sospen, ka tounah keil taanien one koa vi aean.)*

⁵ Sakini, Farasi ka tiser keil ten mengkatien avis Iesu avit, “?Vensa meatin keil onom armusiltei hihiseien koa avu orer keil telamu asani min ir? Keil arkastei he en sise koa muto, ka mukos, akanian.”

⁶ Iesu vit risi min keil vit, “Kami mimutolas enges en hilivemi. Asa Ahi viteni usil kami mal, suval koa Aesea mutisi,

‘Meatin keil eke avouhou minau en selusien,

ka tine mul soutin ranau.

⁷ *Avaseini keil uva netan minau, ek rovattei mailea.*

Veni keil amul asan hihiseien keil koa aka ven meatin keil enges,

ka aviteni keke inau varei navit keil usili.’ *Aesea 29:13*

⁸ Miso sesein mengkatien onen Ahi mules, ka mimusil katiat hihiseien onen meatin enges.”

⁹ Ka Iesu sel kat keil vit, “Kami mivi meteisau vareis en sise koa mivaling mengkatien onen Ahi vales, vasakini mivousil kat hihiseien keil onamis. ¹⁰ Suval koa keke Mosis selus keih mini vit, ‘Mihehouhou min tata ka mama onami keil,’ *Eksodas 20:12** ka viten risi vit, ‘Munak etai hesili tata vuo mama onen, kei, uasi hemat.’ *Eksodas 21:17** ¹¹ Ka kami, mivisein meatin keil keke akilea aviteni min tata ka mama one avahit, ‘Tounah keil onak koa nakilea makataun kamil eni, koanek naling koe tuai vi onen Ahi enges.’ ¹² Sakini, hihiseien enek mumon keil arkatauntei mun tata ka mama one keil. ¹³ Mukonek, hihiseien keil onami mul sakin selusien onen Ahi mai vi heisav enges. Ka tounah houlu mukonek mimumoni.”

¹⁴ Evus, Iesu vise meatin keil umai veni ka viteni min keil vit, “Mi-hetaengon inau, kami vasi miheilea asa mahiteni. ¹⁵ Tounah tovuol val hae en meatin koa kilea voumoni varmutotei. !Vuo, sakras! Tounah vasis koa mea ran tin meatin, kei enges kilea voumoni varmutotei.” ¹⁶ *

¹⁷ Navong lokovein meatin keil enek va neim, teindan elu (12) onen keil avisi keke vahit kilea asa koa kei viteni.* ¹⁸ Sakini, Iesu viteni vit, “?Rendemien onami mun rokeihte? ?Kami mirkileatei veah? Tounah tovuol koa mul hae vuo va neim en avemi koa kilea vasakinuk kovarmutotei. ¹⁹ Veni tounah enek rovatei en moulien onom, va en vangom enges, ka evus, mea ranuk eris.”

* **6:56:** Mat 9:20; Mak 5:27; Luk 8:44 * **7::** Mat 15:1-20 * **7:2:** Luk 11:38 * **7:4:** Mat 23:25; Luk 11:39 * **7:10:** Dut 5:16; Mak 10:19; Efes 6:2 * **7:10:** Lev 20:9 * **7:16:** Teis en tus keil koa Mak mutisi aling selusien koanek vit, “!Munak ralingomi mul, mihetaengoni!” * **7:17:** Mat 13:36; Mak 4:10; Luk 8:9

(Usil selusien enek, Iesu vit kilea vit anien vasi keil tahos taanien.)

²⁰ Ka viteni mun vit, “Tounah keil koa akistal ran moulien onom, keil enges akilea avasakinuk kovarmutotei en meten Ahi. ²¹ Veni rendemien tatisa keil koa aka en tinom mul sakinuk komumon tounah keil koa tisa: kokur sakien ten hoeasoen, kovenā, komu vini meatin sav,[☆] ²² kokur ason meatin sav, kovi metenan, kopurun mesav keil, koluvos, kovasik, kovi elu, komusili meatin sav, kovutuk, ka komumon sakien koa vi varu enges. ²³ Anatin, tounah keil vasi enek aka en moulien onen meatin tai, ka keil varei asakin meatin mai romutotei en meten Ahi.”

Ahin tai koa rovitei Siu ling demkatien onen en Iesu[☆]

²⁴ Evus, Iesu mea ran out enek, ka va vesesal en meteimal ten out Taer. Va en eim tai ka en rovattei keke meatin etai vailea out koa kei mul ien. Ka sakras vato suai. ²⁵ En avong enek, ahin tai koa ninin tisa mul en natnahin raengoni keke Iesu mai. Sakini, va veni ka retengeiril en meten. ²⁶ Ahin enek rovitei Siu tai, avasi en out Siria-Fonisia. Ka kei mai peah Iesu keke vahile lat ninin tisa ran natnahin.

²⁷ Ka Iesu viteni mini vit, “Numai keke malei kat titiali onak keil koa avi Siu. Veni romaltei keke nikulat anien an titiali keil onak ka masoni vaha min huli keil.”[†]

²⁸ Ahin enek viteni mini vit, “Ka asuv, huli keil koa amul rahit titiali keil akilea avaan soke anien koa titiali keil akan rani.”

²⁹ Sakini, Iesu viteni mini vit, “Ven tounah koa koviteni, kiha ris teim, kihotini keke ninin tisa mea ran natmahin tuai.” ³⁰ Ka navong ahin enek va ris teim, lesi keke natnahin mul tahos en avet, ka ninin tisa va rani.

Iesu sak revī meatin koa ralingen vonhon ka vi ameng

³¹ Evus, Iesu lokovein meatin keil ten out Taer, ka ka pas out Saedon ka out Dekapolis. Kei ral min meatin keil onen uva vio ... arokol Mari Oai ten out Kaleli. ³² En out enek, meatin keil koa akur meatin tai koa ralingen vonhon ka vi ameng mai veni ka apeah Iesu valing hen eni.[☆] ³³ Ka Iesu mulis mea ran vangi meatin keil. Evus, ling kalihen en ralingen meatin enek, ka mutiv ka rokol men.[☆] ³⁴ Evus, Iesu seipat vina nesa, leh eang, ka viteni min meatin enek vit, “!Epapata!” (koa viteni en selusien onen ten Arameak vit, ‘!Metal!’).[☆] ³⁵ Hatte tas, ralingen meatin enek metal ka kilea valong tounah keil. Ka men meatin enek emun mai tahos ka kilea vaselus revī.

³⁶ Ka evus, Iesu vit koe meatin keil keke anahitentei min meatin etai. Avaseini, keil uva amang vas onge usili.[☆] ³⁷ Ka koakeil araengon tounah enek amutimanin eni avit, “Tounah vasi koa kei mumoni tahos. Kei mumon koakeil ralinge vonhon, akilea avalong tounah; ka koakeil avi ameng, akilea avaselus.”[☆]

8

Iesu san anien min meatin keil koa amulin taosen ehat (4000)[☆]

¹ En avong sav eris, meatin keil houlu amusil Iesu ka umai en out tas. Ka navong anien ae vus, Iesu vise meatin teindan elu (12) onen umai veni ka viteni min keil vit, ² “Ek mahis meatin keil ekek veni keil aro ral minau en avong etel (3) tuai, ka tounah tovuol avaanian. ³ Munak nisila keil iha ris en teim se ka irkaniantei, ave hememerau ka mete hemalikelik en sise, veni keil koa aka soutin.”

⁴ Ka teindan elu (12) onen avisi avit, “Romul en out volvol. ?Rokilea

[☆] **7:21:** Rom 1:29-31; 1Kor 5:11; 6:9-10; Kal 5:19-21; Efes 5:3-4; Kol 3:5; 1Tim 1:9-10; 2Tim 3:2-4; 4:3; 1Pit 4:3; Rev 21:8; 22:15 [☆] **7:23:** Mat 15:21-28 [†] **7:27:** Siu keil vise koakeil arvitei Siu en ‘huli keil.’ Iesu visi mukok ven meatin onen keil armundemtei avahit um hetal min koakeil arvitei Siu. [☆] **7:32:** Mat 9:18; Mak 5:23; 8:23,25; Luk 4:40; 13:13; Umen 9:12,17; 28:8 [☆] **7:33:** Mak 8:23 [☆] **7:34:** Mat 14:19; Mak 6:41 [☆] **7:36:** Mak 1:44-45; 5:43 [☆] **7:37:** Aes 35:5-6 [☆] **8::** Mat 15:32-39

rovahotin anien en out kave koa vinvin rovasani min meatin keil ekek?"

⁵ Iesu vis keil vit, "?Veret ehis mikur kati?"

Keil avit risi mini avit, "Veret oulu (7) enges."

⁶ Evus, Iesu viteni min meatin keil vit avatondan. Kur veret, san masmasien min Ahi, ka vul vahasi. Evus, sasani min meatin teindan elu (12) onen vit avatiti min meatin keil, ka amumoni. ⁷ Ka mesau havivis akur kati. Iesu san masmasien min Ahi ven mesau, ka viteni min onen keil keke avatiti min meatin keil. ⁸ Meatin vasi keil akanian vinvin, vange vil. Evus, meatin teindan elu (12) onen akur mari veiat oulu (7) ka alah revi soke anien koa mules. ⁹ Meatin taosen ehat (4000) akanian en avong enek. Akanian evus, Iesu sila keil avaha ris en teim se. ¹⁰ Evus, Iesu vut va en vot ral min teindan elu (12) onen ka uva amu koteh Mari Oai ten out Kaleli, uva en out sav koa avise en 'Dalmanuta.'

*Farasi keil avis Iesu voumon mari tounah tai vatie lati keke kei ka ven Ahi anatin**

¹¹ Farasi keil umai ven Iesu ka amul amusel mini. Keil e vati avahotin anatinien usili. Sakini, avisi keke voumon etai merikel vatal min keihoen ten out nesa avalesi.* ¹² Navong keil avisi mukok, Iesu longe tisa ka viteni min keil vit, "?Vensa meatin keil ten avong kosa avis etai merikel keke avalesi? ! Ka vuo, nirmumon etai tounah ilei vasakin keil avakur anatinien enau vaka ien!"*

¹³ Sakini, Iesu lokovein keil, vut va en vot ral min meatin keil onen, ka uva en usi oai.

*Iesu sel kat meatin keil onen keke ilei kat revi keil ven hihiseien onen Farasi ka Satusi keil**

¹⁴ Navong keil uvut en vot, meatin teindan elu (12) onen arendem kilea keke e vobongeni avakur kat veret

vavinvin en keil, akuri heite tas. ¹⁵ Ka navong amul veah en vot, Iesu sel kat keil vit, "Mihelei kat kami, mihelele revi en is* onen Farasi keil ral min is onen Asuv Herod."*

¹⁶ Koanik sakini keil amul aselus min keil eris aviteni avit, "Kei viteni mukok veni rorkurtei veret vatal min ir."

¹⁷ Ka Iesu mundem kilea asa koa amul avit usili. Sakini, vis keil vit, "?Vensa mimul miselus usil veret ar koa tovuol? ?!Mireingeingeni veah!? ?Anatin keke rendemien onami koteh veah?*" ¹⁸ Metomi mul, ka mirlei kileatei tounah. Ralingomi mul, ka mirlong kileatei tounah?† ? Emi vobongen* ¹⁹ avong koa navul vahas veret elim keke nasani min meatin taosen elim (5000)? ?Kami misien veiat ehis koa avilelau en soke anien keil?"*

Keil avit risi avit, "Veiat teindan elu (12) vil mules."

²⁰ "?Ka navong navul vahas veret oulu (7) min meatin taosen ehat (4000), misien veiat ehis koa avilelau en anien koa mules?"*

Keil avit, "Veiat oulu (7) vil mules."

²¹ Ka vis keil, "?Mukonek, vensa varei kami mirkileatei veah aneite ten tounah keil enek?"

Iesu sakini metovar tai ten out Betsaeta mai lele eris

²² Navong uva en out Betsaeta, meatin keil akur metovar tai mai ven Iesu ka apeahi keke vatokoli.*

²³ Iesu vuli kat meatin enek ka mulamuni lumea ran meteimal. Evus, mutiv kat meten ka ling hen mul ien ka visi vit, "?Mukave, kokilea kovales etai tounah?"*

²⁴ Ka meatin enek lele rahiti ka viteni vit, "Nales meatin keil asuval vatiai keil koa amul akaikai."

²⁵ Sakini, Iesu ling ris hen mul en meten. Evus, meatin enek lele va ka lei kilea keke meten mai tahos, lei kilea tounah vasi. ²⁶ Evus, Iesu

* **8:10:** Mat 16:1-4 * **8:11:** Mat 12:38; 16:1; Luk 11:16; Sion 6:30 * **8:12:** Mat 12:39; Luk 11:29 * **8:13:** Mat 16:5-12 * **8:15:** En avong onen Iesu, Siu keil akur 'is' suval niniven tai ten tisaen. * **8:15:** Luk 12:1 * **8:17:** Mak 6:52 † **8:18:** Selusien enek ka en Ser 5:21, ka hekatau eni, en Ser 5:22, Ahi viteni vit "Inau navi Ahi Asuv. ?Vensa mirvouhoutei minau?" * **8:18:** Esek 12:2; Mak 4:12; Umen 28:26 * **8:19:** Mat 14:15-21; Mak 6:35-44; Luk 9:12-17; Sion 6:5-13 * **8:20:** Mat 15:32-38; Mak 8:1-9 * **8:22:** Mak 7:32-33 * **8:23:** Sion 9:6

vit koe vit, "Konahatei ris en mari meteimal, ka kika mal varei kiha teim."

Pita vit lati keke Iesu vi Mesaea koa Ahi vat kati keke hesani hemai✠

²⁷ Evus, Iesu ka onen keil uva en meteimal keil koa amul vesesal en out Sesaria-Pilipae. Ka navong amul semau en sise, vis keil vit, "?Meatin keil aviteni avit inau navi meatin sei?"

²⁸ Keil avit kesi avit, "Meatin koa avit keik kovi Sion Baptis. Ka meatin koa mun avit keik kovi provet Ilaetsa. Ka keil koa mun avit keik kovi tai en provet keil telamu."✠

²⁹ Ka vis ris keil vit, "?Mukave en kami? ?Mimundemi mivit inau navi isei?"✠

Ka Pita mea ka vit, "Keik kovi Mesaea koa Ahi vat kati."

³⁰ Ka Iesu vit koe keil keke anahitentei min meatin keil keke kei vi Mesaea.✠

Iesu vit luvat mahien, matien, ka mearisien onen ran matien✠

³¹ En avong enek, Iesu vit leini min meatin teindan elu (12) onen vit, "Natin Meatin hekur mahien imok hehi houlu, ka meatin houlu iseseini: elda keil, asuv keil onen pris keil, ka tiser keil ten mengkati onen Mosis. Keil u vini. Evus, en avong etel, hemoul eris ran matien."✠ ³² Kei vit vasin tounah min keil. Ka Pita kur sehani havivi, ka vul kati keke nahitentei mun namukonek. ³³ Ka Iesu viles, lei rahit meatin keil onen, ka selus keih min Pita vit, "!Temat, kiha ranau! ! Rendemien onom musil rendemien onen meatin keil ten out netan, ka romusiltei rendemien onen Ahi!"

³⁴ Evus, Iesu vise meatin keil ral min teindan elu (12) onen umaj vituai veni ka vit, "Munak keik tai em vati kovousil inau, kisesein moulien onom, kihous aiveave onom, ka kusil inau.✠ ³⁵ Veni munak kihuli kat moulien onom, hevuol ranuk. Ka munak kimaen moulien onom

hevuol venau ka ven more long-longien onen Ahi, kikir moulien koa vi anatin.✠ ³⁶ ?Munak kokur tounah vasi ten out netan, ka moulien onom hevuol, koanek tahos enuk? !Vuo! ³⁷ Tounah tovuol kovasani keke kovakur ris moulien onom koa sakras vavus. ³⁸ Meatin keil ten avong kosa avilelau en tisaen ka amum tisa houlu ral min tounah ten out netan. Ka munak kimemou enau ka hihi-seien keil onak, Natin Meatin emun hememou enuk navong hemai ris hetal min angelo keil onen ka hetal min muohien koa Tamen hesani mini."✠

9

¹ Ka mul selus vit, "Naviteni anatin eli, tei en kami koa miro ekok, irmattei hetokol avong koa keil iles hiasuvien onen Ahi hemai hetal min keihoen."✠

Muohien ten keihoen onen Ahi vihil en Iesu✠

² Katau, avong ahetai (6) muli, Iesu kur Pita, Tiemes, ka Sion ka mulamun keitel, telvina en mari vatihou tai, veni keitel enges telvato ien. Navong telro ien, tellele telles nan Iesu viles,✠ ³ ka eisin omon viles mai muoh vis muoh, ritin vareis. Meatin tovuol vakaskas vamukonek. ⁴ Evus, telmali telles Ilaetsa ka Mosis lumul luselus ral Iesu.

⁵ Ka Pita selus ravobong vit, "Tiser, tahos imok keke komeitel metmul ekok. Metheovav en votevav hetel: tai onom, tai onen Mosis, ka tai onen Ilaetsa." ⁶ Kei ral tunali keilu telmetau houlu, sakini Pita reingeingen tounah koa mul viteni.

⁷ Evus, mahmah tai kistal ka mutaluh koe keitel, ka tellong rea tai koa vit, "Koanik vi Natkuli kati tas varei keisom, ka envatien onak mul ien. !Mithelong kat ren!"✠ ⁸ Tellele konakon karahit keitel ka telroles etai mun meatin, Iesu enges ro ral min keitel.

✠ **8:26:** Mat 16:13-20; Luk 9:18-21 ✠ **8:28:** Mak 6:14-15; Luk 9:7-8 ✠ **8:29:** Sion 6:69 ✠ **8:30:** Mak 9:9 ✠ **8:30:** Mat 16:13-20; Luk 9:18-21 ✠ **8:31:** Mat 17:12; Mak 9:12; Luk 17:25 ✠ **8:34:** Mat 10:38; Luk 14:27 ✠ **8:35:** Mat 10:39; Luk 17:33; Sion 12:25 ✠ **8:38:** Mat 10:33; Luk 12:9 ✠ **9:1:** Mak 13:30 ✠ **9:1:** Mat 17:1-13; Luk 9:28-36 ✠ **9:2:** 2Pit 1:17-18 ✠ **9:7:** Sam 2:7; Mat 3:17; 12:18; Mak 1:11; Luk 3:22; 2Pit 1:17; Dut 18:15; Umen 3:22

9 Navong telmita ris netan, Iesu vit koe keitel vit, "Mitnahitehiten-tei tounah koa mitlesi min meatin etai hetokol avong koa Natin Meatin hemoul eris ran matien." ✧ 10 Tellong kat ren, ka en keitel enges telmul telsius usil aneite ten selusien onen navong vit, 'hemoul eris ran matien.'

11 Ka telvis Iesu telvit, "Vensa tiser keil ten mengkatien avit Ilaetsa hemai helamu en Mesaea koa Ahi vat kati?" ✧

12-13 Ka Iesu vit kilea min keil vit, "Anatin, Ilaetsa hemai ekok helamu vasak mesein tounah vasi ven amaien onen Mesaea. Ka naviteni min kamitel, Ilaetsa mai tuai, ka meatin keil amum tisa mini suval koa e vati, suval asa koa Tus Votut viteni. En sise enek Natin Meatin helong mahien ka meatin keil iseseini suval asa koa Tus Votut viteni." ✧

Iesu sak revi ehon tai koa ninin tisa mul ien ✧

14 Navong Iesu ral min Pita, Tiemes ka Sion telmita ris ven meatin sav keil onen Iesu, telles meatin keil houlu akarait keil, ka tiser keil ten mengkatien onen Mosis amul amusel ral min keil. 15 Navong meatin keil ales Iesu kistal, amuti-manin, ka amuloh uva ka akur revi. 16 Ka Iesu vis meatin onen keil vit, "Mimul mimusel ral min keil en asa?"

17 Tai en vangi meatin keil vit, "Tiser, nakur natkuli mai minuk veni ninin tisa tai mul ien, sakini, sakras vaselus. 18 Navong ninin enek muasi, kuvini va netan, ka sakini, si kokohin mai, lohon katiloh, ka aven vasi keih. Navis meatin onom keil avahile lati, ka keil asakras."

19 Iesu viteni min keil vit, "Ekovei! Meatin keil ten avong kosa, demkatien one tovuol vareis. ?Nito hetal min kami avong hehis? ?Avong

hehis nilei kat kami enges? Alkur ehon enek vamai minau."

20 Sakini, akur ehon enek va min Iesu. Ka navong ninin tisa enek lesi, sakini ehon enek maleilei, mot va netan ka reitei, ka si kokohin mue ran ongon.

21 Iesu vis tata onen ehon vit, "Avong ehis, keke kei mukok?"

Vit risi mini vit, "Avong etin vi ehon. 22 Avong houlu ninin tisa enek vit vou vini, suval soni va en ahang ka en oai. ?Em hemahis komal eli ka kikatauni munak kokilea kovoumoni?"

23 Ka Iesu viteni vit, "Vensa kovit, 'munak kokilea kovoumoni?' Meatin kilea voumon tounah vasi munak demkatien onen mul." ✧

24 Hatte tas, tamen peahi vit, "Nakur demkatien, ka rovinvintei. ! Kataunau makur tei ris!" ✧

25 Ka navong Iesu lei kilea keke meatin keil amuloh umai ven keil, viteni min ninin tisa vit, "Naviteni minuk, ninin ten ameng ka raling vonhon, kimea ran ehon ekek ka kirmaitei mun varei eni."

26 Ninin enek mis kai, maleilei keih, ka mea rani. Ka navong lokoveini, ehon enek rokaikaitei mun suval mat varei. Sakini, meatin tei keil avit, "!Ei, kei mat tuai!" ✧

27 Ka Iesu vuli kat hen ehon ka rali lati mulomal. ✧

28 Katau suk, navong Iesu va en teim tai ral min onen keil, keil avis lelau eni avit, "Komai misakras mevahile lat ninin tisa enek vensa?"

29 Ka Iesu vit kesi min keil vit, "Ahi mul san keihoen keke avahile lat vati ninin tisa enek vaka en sise ten hisien enges." *

30 Iesu ral min teindan elu (12) onen amea ran out enek, amual uva en out sav keil en provins ten out Kaleli veni Iesu en rovattei meatin keil availea out kave kei ro ien.

31 Iesu mumoni mukonek keke kilea vahisein meatin keil onen. Kei viteni mukok vit, "Meatin tai hesa lat inau,

✧ 9:9: Mat 12:16; Mak 8:30 ✧ 9:11: Mal 3:1; 4:5-6 ✧ 9:12-13: Sam 22:1-18; Aes 53:3

✧ 9:12-13: Mat 17:14-23; Luk 9:37-45 ✧ 9:23: Mat 21:21; Mak 11:23-24; Luk 17:6 ✧ 9:24: Luk

17:5 ✧ 9:26: Mak 1:26 ✧ 9:27: Mat 9:25; Mak 1:31; 5:41; Luk 8:54; Umen 3:7 * 9:29: Tei

en tus matu keil ten Mak asorin selusien enek koa vit, "vaka en sise ten hisien ka uval ran anien."

✧ 9:31: Mat 16:21; 20:18-19; Mak 8:31; 10:33-34; Luk 18:32-33; 24:7

Natin Meatin, niha en hen meatin keil ten out netan koa u vini nau. Ka, en avong etel teni, inau nimoul eris ran matien.”[☆] ³² Ka keil areingeingen aneite ten hihiseien enek, ka ametau keke avahisi eni.

Iesu visein meatin keil usil isei vi hetetamen imok en meten Ahi[☆]

³³ Iesu ral meatin keil onen umai en meteimal ten out Kapaniam ka uva ris teim. Ka Iesu vis keil vit, “?Asa keke mimul mimusel eni en sise?” ³⁴ Ka keil aro raeng veni keke en sise amul arun kutut ven isei vi hetetamen imok en keil.[☆]

³⁵ Sakini, Iesu rondan, vise ruain teindan elu (12), ka viteni min keil vit, “Isei keke en vati val nesa, heling kei heha netan. Mukonek, hehi meatin toumien onen meatin vasi keil.”[☆]

³⁶ Evus, Iesu kur titiali tai ka lingi mulomal luhu en keil. Kei kav kati ka viteni min keil vit, ³⁷ “Meatin koa hekur revi titiali koa mukok en isok, suval koa mul kur revi nau. Ka navong kur revi inau, rovitei inau enges, suval koa kei kur revi kei koa sila inau.”[☆]

Meatin koa rovaetei vatal min Iesu mul en usite onen[☆]

³⁸ Ka Sion Sepeti viteni min Iesu vit, “Tiser, komai meles meatin tai mul vile lat ninin tisa keil en isom, ka meviteni mini keke hehati, veni kei rovitei tai en ir.”

³⁹ Ka Iesu viteni min keil vit, “!Minahitentei mini nahati! Veni munak meatin etai mumon merikel tai en isok, sakras vamea ka vasselus karenau. ⁴⁰ Ven meatin koa rovitei vativieh orer, kei vi tai en ir.[☆] ⁴¹ Anatin naviteni li min kami, meatin etai koa hesan oai enges min kami ven isok, kei hekur heite teni.

⁴² “Ka en usite sav, munak meatin etai hesakin meatin tai koa musil

kat inau suval titiali keke hemot en tisaen, hetahos imok min meatin enek keke isar kat mari ahat en hiren ka isoni hemarindu en anev ten atas. ⁴³ En vati rendemien enek, munak tai en kami, hen sakin kei mot en tisaen, heta kotehei. Hetahos imok mini keke hen tai hevuol ka kei hekur more moulien koa sakras vavus. Hetisa mini munak hen elu mules, ka heha en out onen temat keil, en out koa ahang teni sakras vavus.[☆] ⁴⁴ † ⁴⁵ Ka munak meatin tai alen sakini mot en tisaen, heta kotehei. Hetahos imok mini keke alen tai hevuol ka kei hekur more moulien. Hetisa mini munak alen lou mules, ka ison meatin enek heha en ahang onen temat keil. ⁴⁶ ‡ ⁴⁷ Ka munak tai meten sakin meatin enek mumon tisaen, hekis lati. Hetahos imok mini keke meten tai hevuol ka kei hekur more moulien. Hetisa munak meten elu lumules, ka ison meatin enek en ahang onen temat keil.[☆] ⁴⁸ Heha en out koa asilat keil koa asakras avamat iani, ka ahang koa heani sakras vavus.[☆]

⁴⁹ “Ahi mul maen ir rovisu en avong takeih keil keke vasakin ir rovatolas en meten suval koa sol ka ahang mul sakin sanien votut tai mai mutolas.[☆]

⁵⁰ “Sol tahos. ?Ka munak kasien teni vuol rani, umon sa keke avaling ris tahosien teni? !Asakras!§ Sakini, tahos keke sakien onami hesuval sol koa mul sakin lahruaien onami mai tahos imok ka miro vituai en tomat.”[☆]

10

Iesu visein meatin keil keke meatin koa retalihe natasiltei ran ahin onen[☆]

¹ Navong Iesu selus min meatin keil onen evus, amea ran out enek, amu koteh Oaisal Sodan, ka uva en

[☆] **9:32:** Mat 18:1-5; Luk 9:46-48 [☆] **9:34:** Luk 22:24 [☆] **9:35:** Mat 20:26-27; 23:11; Mak 10:43-44; Luk 22:26 [☆] **9:37:** Mat 10:40; Luk 10:16; Sion 13:2 [☆] **9:37:** Luk 9:49-50 [☆] **9:40:** Mat 12:30; Luk 11:23 [☆] **9:43:** Mat 5:30 † **9:44:** Tei en tus matu keil ten Mak asorin selusien enek koa vit, “Heha en out koa asilat keil koa sakras avamat iani, ka ahang koa heani sakras vavus.” ‡ **9:46:** Tei en tus matu keil ten Mak asorin selusien enek koa vit, “Heha en out koa asilat keil koa sakras avamat iani, ka ahang koa heani sakras vavus.” [☆] **9:47:** Mat 5:29 [☆] **9:48:** Aes 66:24 [☆] **9:49:** Lev 2:13 § **9:50:** Sol telamu rosualtei sol ten kosa, romutotei. Sakini, kasien teni mul vuol rani. [☆] **9:50:** Mat 5:13; Luk 14:34; Kol 4:6; Rom 12:18; 1Tes 5:13 [☆] **10:** Mat 19:1-12; Luk 16:18

provins ten out Sudea. Meatin houlu umai veni ka Iesu visein keil suval koa lises mul mumoni.

² Farasi keil koa umai veni avit avasak visi. Sakini, avisi avit, “? Hit visi min komai, mengkatien orer maen meatin hetasil ran ahin onen?”

³ Sakini, Iesu vis keil vit, “? Mengkatien kave koa Mosis sani min kami?”

⁴ Keil aviteni mukok avit, “Mosis maeni keke meatin tai helokovein ahin onen vit, ‘Meatin koa en vati valokovein ahin onen, hetis Setifiket ten Tasilien ka hesani mini. Hevus, hesila ahin onen heha.’” *Duteronomi 24:1**

⁵ Iesu viteni min keil vit, “Mosis mutis mengkatien koanek veni vatumi keih ramat. ⁶ Ka sakien koanik tovuol en avong mulamu, navong Ahi mum rohtoh en tounah vasi keil ten out netan. Rolonge keke ‘Ahi mumon meatin tai vi meahos ka tamun mumoni vi ahin.’ *Senesis 1:27** ⁷ Viteni mun vit, ‘Ven koanek, meahos hemea ran tata ka mama onen, ka heapil hetal min ahin onen, ⁸ ka keilu luhemai luhetas.’ *Senesis 2:24** Sakini, lurvitei mun elu, lutas sesuk. ⁹ Sakini, asa koa Ahi kapil vituaini, meatin noumontei keilu lunatasil eris.”

¹⁰ Navong amuris uva teim, teindan elu (12) onen avisi en tounah enek. ¹¹ Kei vit kesi min keil vit, “Meatin koa ling ahin onen ka retalihe ral min ahin sav, kei mumon sakien ten hoeasoen vakat ahin onen koa mulamu.* ¹² En sise enek, ahin koa ling meatin onen ka retalihe ral min meatin sav, kei mun mul mumon sakien ten hoeasoen.”

*Iesu san tokolkatien min titiali keil**

¹³ Katau en avong enek, meatin keil alah titiali keil umai ven Iesu keke vatokol kat keil, ka meatin onen keil avul kat keil. ¹⁴ Navong Iesu les tounah enek, kei kalialin vatin ka longe tin tisa, ka viteni min

meatin onen keil vit, “Almaen titiali keil avamai venau, ka minating koetei keil, veni hiasuvien onen Ahi hel en koakeil vatinek. ¹⁵ Naviteni min kami keke meatin koa sakras vakur revu hiasuvien onen Ahi hesuval titiali keil ekek, hiasuvien onen sakras val en kei.”* ¹⁶ Evus, kav kat titiali keil, ling hen mul en keil ka san tokolkatien min keil vasi, tai vis ka tamun.

*Meatin hau tai lesi keih ramat keke valokovein mani onen ka vouisil kat Iesu**

¹⁷ Navong Iesu mul musil sise onen keke vaha, meatin tai muloh veni, retengeiril en meten ka visi vit, “?Tiser tetahos, numon sa keke nikur moulien ten lisenges?”

¹⁸ Iesu visi vit, “?Vensa kovise inau kovit natahos? Meatin tovuol vatahos, Ahi enges tahos. ¹⁹ Keik kokilea asa koa mengkatien keil aviteni, ‘Minouastei meatin namat.

Minakurtei ahin vuo meatin onen hanu sav.

Minahenantei tounah onen meatin sav.

Minoumontei luvosien naha kat isen meatin sav.

Minakurtei mani en sise taluvosien.

*Mihehouhou min tata ka mama onami keil.’” *Eksodas 20:12-16***

²⁰ Meatin enek vit, “Tiser, navong semau keke navi titi ehon tai, nalong kat mengkatien keil enek.”

²¹ Iesu lesi ka envatien onen mul ien ka vit, “Tounah tas kormumonte veah. Kiha mau, kisalem en tounah vasi keil onom, ka kisan mani teni min koakeil tounah one tovuol. Hesakini tounah onom hehi houlu en out nesa. Evus, kimai, kusil nau.”*

²² Ka navong meatin enek long selusien onen, en von ka nan tisa eni. Mual va rani ka longe tisa veni tounah onen houlu.

²³ Iesu lei rahit meatin onen keil ka viteni min keil vit, “Meatin keil koa tounah one houlu, keih ramat

* **10:4:** Mat 5:31; 19:7 * **10:6:** Sen 5:2 * **10:8:** Efes 5:31 * **10:11:** Mat 5:32; Luk 16:18; 1Kor 7:10-11 * **10:12:** Mat 19:13-15; Luk 18:15-17 * **10:15:** Mat 18:3 * **10:16:** Mat 19:16-30; Luk 18:18-30 * **10:19:** Dut 5:16-20; 24:14; Tiem 5:4 * **10:21:** Mat 6:20; Luk 12:33 * **10:23:** Mak 4:19

keke hiasuvien onen Ahi val en moulien one.”[✧]

²⁴ Meatin onen keil amutimanin en selusien onen, ka Iesu vit risi vit, “Onak keil, keih ramat keke hiasuvien onen Ahi val en moulien onen meatin etai. ²⁵ Mari kamel* tai sakras vakirisil en meten nidil. En rendemien enek, meatin emun koa tounah onen houlu, sakras vales hiasuvien onen Ahi val en moulien onen.”

²⁶ Ven selusien enek, meatin onen Iesu keil amutimanin houlu, ka avis keil avit, “?Isei suk kilea vakur moulien?”

²⁷ Ka Iesu lei rahit keil ka vit, “!Keinek! Meatin sakras voumoni, ka Ahi enges kilea vasan moulien hau. Tounah vasi maes ven Ahi.”[✧]

²⁸ Ka Pita selus vit, “Komai, melokovein tounah vasi keil onomai keke mevousiluk.”

²⁹ Sakini, Iesu viteni min keil vit, “Anatin, naviteni min kami, koakeil alokovein teim se, vuo tue keil, vuo ahine keil, vuo mama, vuo tata, vuo titiali, vuo ah se keil venau ka ven longlongien hos; ³⁰ keil ikur heite teni hehi houlu vis hehi houlu mok en avong kosa. Ikur eim keil, tue keil, ahine keil, mama keil, titiali keil, ka ah se keil. Ka en usite sav, ikur sakvisien keil emun. Ka en keite ten tounah vasi, keil ikur moulien koa sakras vavus. ³¹ Ka meatin houlu koa avi hetetamen keil kosa, keil imai ihi heisav enges. Ka meatin houlu koa avi meatin kuren keil kosa, keil imai ihi hetetamen keil esuk.”[✧]

Iesu selus eris usil mahien ka matien onen ka hemukave hemoul eris ran matien[✧]

³² Avong vahis muli va, ka Iesu ral meatin keil onen arokol sise koa uva en taon ten out Serusalem. Ka Iesu mual va mulamu en keil. Navong meatin keil onen ales, amutimanin houlu. Ka meatin savsav

keil koa amusil keil ametau houlu. Ka navong amul en sise, Iesu kur meatin teindan elu (12) onen uva seh, ka vit luvati min keil asa koa hekistal mini. ³³ Viteni min keil vit, “?Milesi? Romul rovahina Serusalem. Ka en out enek, meatin tai hema lat inau, Natin Meatin, niha en hen asuv keil onen pris keil ka tiser keil ten mengkatien onen Mosis. Hevus, keil isa lat moulien onak heha en hen koakeil arvitei Siu.[✧] ³⁴ Keil umon tohtohien heha kat inau, itiv kat inau, itah inau en viau, ka u vini nau. Ka navong avong hetel teni heli, nimoul eris ran matien.”

Iesu visein meatin keil onen usil saki ten kataunien[✧]

³⁵ Evus, Tiemes keilu Sion, Natin Sepeti keilu, lumai ven Iesu ka luviti luvit, “Tiser, emal vat tounah tai kovoumoni min komal.”[✧]

³⁶ Iesu vis keilu vit, “?Asa vareit?”[✧]

³⁷ Ka luvit kesi mini luvit, “Navong kihi asuv houlu ka kilosil kat out vasi keil ral muohien ten hiasuvien onom, emal vati kovamaen komal melvatondan vatal minuk, tai en usite matu ka tai en usite meil onom.”^{†✧}

³⁸ Ka Iesu viteni min keilu vit, “Milreingeingen asa koa milmul milvisi. ?Mukave, milkilea milvakur mahien keil vasuval koa inau nikuri? ?Milkilea milvahisu en vati sakvisien keil koa hemai vasuval koa inau nihisu eni?”[✧]

³⁹ Luvit, “!Melkilea!”[✧]

Sakini, Iesu viteni min keilu vit, “Anatin, milhekur mahien ka sakpurunien keil hesuval koa inau nikuri. ⁴⁰ Ka avaseini, nasakras mahiten isei hetondan en usivek matu ka usivek meil. Ahi nges kilea hesan out enek min keil koa kei vit valingi.”

⁴¹ Ka navong tateisav keil along tounah enek, avuroh kat Tiemes keilu Sion. ⁴² Sakini, Iesu vise ruain

* **10:25:** Kamel suval hos tai, ka eisilin vuvu. ✧ **10:27:** Sen 18:14; Siob 42:2; Sak 8:6; Mak 14:36
 ✧ **10:31:** Mat 20:16; Luk 13:30 ✧ **10:31:** Mat 20:17-19; Luk 18:31-34 ✧ **10:33:** Mat 16:21; 17:22-23; Mak 8:31; 9:31; Luk 24:7 ✧ **10:34:** Mat 20:20-28 ✧ **10:35:** Mat 4:21; 10:2; 17:1; Mak 1:19,29; 3:17; 5:37; 9:2; 10:41; 13:3; 14:33; Luk 5:10; 6:14; 8:51; 9:28,54; Umen 1:13 ✧ **10:36:** Mat 20:32; Mak 10:51; Luk 18:41 † **10:37:** Out enek onen hetetamen elu koa lumulin meatin vasi keil, veni keilu lukataun asuv houlu en losilkatien onen. ✧ **10:37:** Mat 19:28; Luk 22:30 ✧ **10:38:** Sion 18:11; Luk 12:50 ✧ **10:39:** Umen 12:2

keil vasi umai veni ka vit, "Mikilea en sakien onen hetetamen keil koa alosil kat meatin sav keil. Keil amumon tounah keih ramat min keil, vasakini keil availea keke moulien one mules en he. Ka mari meatin keil emun amumon vatie en keihoen one.✧ 43 Ka sakien one hervitei sakien onami. Ka munak kami tai en vati vahi avat onami, kei hemai hesuval meatin toumien onami.✧ 44 Ka munak tai en kami en vati vamaivalamu en kami, kei hemai hehi meatin toumien onen meatin vasi keil. 45 Veni Natin Meatin romaitei keke meatin keil avakatauni. Vuo, kei mai vakataun meatin vasi, ka vasan moulien onen vahul lat keil ran keihoen ten tisaen."✧

Iesu sakin metovar tai mai lele eris✧

46 Navong Iesu ral meatin keil onen ka vangi meatin keil emun amusil sise avina en out Serusalem, alohlin out Seriko. En out enek, metovar tai mul rondan en vali sise, isen Batimeas, natin Timeas. Kei mul viram en meatin keil ven mani. 47 Navong kei raengoni keke Iesu ten out Nasaret mul mai, kei visohiso vit, "Iesu, Natin asuv houlu Deved! Em hemahis inau li!"✧

48 Meatin keil houlu avit koe avit vato raeng. Ka kei visohiso keih tamun vit, "Natin asuv houlu Deved, em hemahis inau li!"

49 Sakini, Iesu vati ka vit, "Alvise vamai!"

Ka keil avise metovar avit, "Kisik! Mea, kei mul visok." 50 Sakini, kei ling kaliko koa mutaluh koe eni mules, ravul mea, ka va ven Iesu.

51 Iesu visi vit, "?Em vati keke numon sa minuk?"✧

Ka metovar viteni mini vit, "Tiser, ek vati malele eris."

52 Ka Iesu viteni mini vit, "Demkati onom sakinuk kotahos eris. Kiha ris teim." Hatte tas, kei kilea valele, ka musil Iesu en sise onen luva.✧

11

Iesu kistal en out Serusalem ka meatin keil asan houhouen mini✧

1 Navong Iesu ka onen keil umai vesesal en out Serusalem, keil akistal en meteimal ten out Betfas vesesal en Hou Nei Olip. En out enek, Iesu sila meatin elu onen 2 ka viteni min keilu vit, "Milheha en meteimal koa keisom. Navong milhekistal en out enek, milheles titan dongki tai asar kati mul en out enek koa meatin tovuol veah vatondan en eisilin. Milheluvati ka milhelehei hemai ekok. 3 Ka munak meatin etai hehis kamil vensa milmumon tounah enek, milhehiteni keke asuv en vati ka hervitei tuetin, hesan risi hemai."

4 Sakini, luva lules titan dongki enek en vali sise, asar kati vesesal en voiteh ten eim tai. Navong lumul luvati, 5 meatin keil koa amul en out enek avis keilu avit, "?Vensa milluvat titi dongki keisom?"

6 Luvit kesi min keil suval koa Iesu viteni min keilu, ka alokovein keilu luva. 7 Ka lukur titi dongki luva ven Iesu, lukuvin eisin onealu vina en eisilin titi dongki ka Iesu rondan eni. 8 Navong Iesu mul mual en dongki, meatin keil houlu amul asak mesein sise onen keke voual ien. Keil koa amul avuen eisin one ka teisav amusah oungeil en vali sise ka aling revi en sise onen. 9 Meatin keil koa amul amulamu ka koakeil akatau amul avisohiso avit,

"Rehehati lat isen Ahi!

Tokolkatien hel en kei koa mai en isen Iahova! Sam keil 118:25-26✧

10 !Ahi Asuv hetokol kat kei koa mul mai

keke valosil kat ir suval asuv houlu Deved telamu!

!Rehehati lat isen Ahi koa mul en out nesa!"✧

11 Iesu kistal Serusalem ka va en Eim Votut. Lele karahit, lei vasi en tounah keil. Ka veni meteiai mul vita netan, kei muris va en

✧ 10:42: Luk 22:25 ✧ 10:43: Mat 23:11; Mak 9:35; Luk 22:26 ✧ 10:45: 1Tim 2:5-6 ✧ 10:45: Mat 20:29-34; Luk 18:35-43 ✧ 10:47: Mat 9:27; 15:22 ✧ 10:51: Mak 10:36 ✧ 10:52: Mat 9:22; Mak 5:34; Luk 7:50; 8:48; 17:19 ✧ 11: Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Sion 12:12-19 ✧ 11:9: Mat 21:15; 23:39 ✧ 11:10: Luk 1:32-33; Umen 2:29

meteimal ten out Betani ral min meatin teindan elu (12) onen keil ka amatil ien.

*Iesu san sesendaen va kat vati fik tai koa rosontei heite**

¹² Out mulan, navong aka ris Betani, Iesu raengoni keke amai kati. ¹³ Les vati fik tai mul keiva neli koa oute houlu. Navong va vesesal veni keke valei visi munak heite mul ien, votini keke heite tovuol, les outes veni rovitei avong kati teni vatekao.* ¹⁴ Sakini, Iesu viteni min vati fik enek vit, “!Meatin hetovuol emun hean etai heiai eris ranuk!” Ka meatin keil onen along selusien onen.*

*Iesu likat rasilin meatin houlu ran Eim Votut koa arvouhoutei min Ahi**

¹⁵ Navong akistal en out Serusalem, Iesu va en Eim Votut ka mul likat rasilin meatin keil koa amul avulhul ka asalem en tounah. Kei vou vilehiles avet onen meatin koa amul akekes en mani ka out tatondanien onen koakeil asalem en ame. ¹⁶ Ka romaen etai meatin vakur tei tounah avaka pas teahu ten Eim Votut. ¹⁷ Ka sel kat keil vit, “Ahi viteni en Tus Votut vit, ‘Eim onak ihise en Eim Tahisien onen meatin vasi keil ten out netan.’ *Aesea 56:7* Ka kami mivilesi mai vi ‘*Eim omon tarhena keil.*’ ” *Seremaea 7:11*

¹⁸ Ka navong asuv keil onen pris keil ka tiser keil ten mengkatien onen Mosis alonge, amul alekat sise koa vasakini avouas Iesu vamat ien. Ka keil ametaun Iesu ven meatin vasi keil amutimanin en hihiseien onen.*

¹⁹ Navong mendilah mai, Iesu ral meatin keil onen alokovein out Serusalem uva.

*Iesu visein meatin keil usil asa koa Ahi kilea voumoni navong meatin keil aling demkatien one eni**

²⁰ En visokon semau, navong amual en sise, alei ris keke vati fik mukou tuai, oute vita rokol lite netan emat.* ²¹ Pita rendem ris en tounah koa kur out ka viteni min Iesu vit, “!Tiser, kilesi! Vati fik koa kosesenda eni mukou tuai.”

²² Iesu vit kesi min keil vit, “Mi-heling demkatien onami en Ahi.

²³ Anatin eli naviteni min kami, munak kami tai hehiteni min hou eke vamea ka vahita en atas, tounah koa visi, Ahi houmoni. Ka demkatien onen hekeih en asa koa visi.*

²⁴ Mukonek, naviteni min kami, navong mivis ven tounah tai, mi-heling demkatien onami hesuval mikuri tuai, ka Ahi hesan tounah koa mivisi.

²⁵ “Ka navong kami tai mulomal keke vahis, ka mundem tounah tisa koa meatin sav mumoni mini, helokovein vurohien onen ka houmon methos onen hetal min meatin enek. Hesakini, Ahi Tamer ten out nesa, methos onen hel eni ka herleletei mun hetisa mini ven tisaen onen.”* ²⁶ *

*Hetetamen keil onen Siu keil avis Iesu vahit kilea keke mul mum en isen isei**

²⁷ Iesu va ris en out Serusalem. Ka navong Iesu mul mual neim en teahu ten Eim Votut, asuv keil onen pris keil, tiser keil ten mengkatien onen Mosis, ka elda keil onen Siu keil umai veni.* ²⁸ Keil avisi avit, “? Komul komumon tounah keil ekek en isen isei?† ?Isei varei maenuk kovoumoni?”

²⁹ Iesu vit kesi min keil vit, “Mahis kami suk en tounah tai. Ka munak mihiteni minau, nihiteni mun min kami isei maenau namumon tounah keil ekek. ³⁰ Alvit visi minau. ? Isei keke maen Sion vahi baptaes en meatin keil? ?Ahi vuo meatin keil enges ten out netan?”*

* **11:11:** Mat 21:18-19 * **11:13:** Luk 13:6 * **11:14:** Mak 11:20 * **11:14:** Mat 21:12-17; Luk 19:45-48; Sion 2:13-22 * **11:18:** Mak 14:1; Luk 20:19; 22:2 * **11:19:** Mat 21:20-22 * **11:20:** Mak 11:14 * **11:23:** Mat 17:20; Luk 17:6; 1Kor 13:2 * **11:25:** Mat 6:14; 5:23; Rev 2:4,14,20

* **11:26:** Tei en tus matu keil ten Mak asorin en selusien koanik koa vit, “*Munak methos onom tovuol en meatin sav, Ahi Tamer, methos onen sakras val enuk ka hel hendem ris tisaen keil onom.*”

* **11:26:** Mat 21:23-27; Luk 20:1-8 * **11:27:** Mat 16:21; 27:41; Mak 8:31; 14:43,53; 15:1; Luk 9:22; 22:66 † **11:28:** Keil avisi mukok veni Iesu likat meatin keil ran Eim Votut en Mak 11:15-19.

* **11:30:** Sion 1:33

³¹ Koanik sakin keil amul aselus rahiti min keil eris avit, “?Rehehiten sa? Munak rehehit ‘Ahi maeni,’ ka kei hehit, “?Sakini vensa mirkurtei anatin en selusien onen Sion?”[☆] ³² Ka rosakras rovahit, ‘Meatin enges maeni’ ven meatin keil ekek amundem kati keke Sion vi provet tai onen Ahi.” Ka keil ametaun meatin keil anavuroh kat keil.[☆] ³³ Sakini, avit risi min Iesu avit, “Komai mereingeingeni.”

Ka Iesu viteni mun min keil vit, “Inau mun, nirvitei varei isei maenau namumon tounah keil enek.”

12

Iesu viten tatavolien usil lon-grasien onen meatin keil koa alei kat neiai tai[☆]

¹ Evus, Iesu ra usil tatavolien tai min avat keil onen Siu keil vit, “En avong tai, meatin tai luh nei grep en atan onen. Mumon vieh karahiti, kil avul tai koa vi out koa avuhus lat si grep rani, ka muti avet tai vina nesa taleikokoeien. Navong mum vasi umen enek, horetan ekek maen meatin sav keil umai alosil kati. Ka meatin keil enek avat kati mini keke isa ris hati hei grep keil teni mini. Evus, horetan enek va en kantri sav tai.[☆]

² “Sua vahis muli va, ka hei grep keil umai umen. Sakini, horetan enek sila slev tai va vales koakeil alosil kat nei grep osen keke vakur hati hei grep keil ka valahi vamai ris veni. ³ Ka navong slev enek rokol nei grep ekek, koakeil alosil kati avuli kati, amu puruni, ka asila ris va ka arsan etai tounah mini.”

⁴ “Evus, horetan enek sila slev sav tai onen va. Ka koakeil losil kat nei grep enek amuasi en vatin, apuruni, ka asila ris va. ⁵ Sakini, horetan enek sila slev tai ris, ka meatin keil enek amu vini suk. Navong sila slev sav keil emun, amumoni min keil vatte tas: tei en keil amu purun

keil, teisav en keil amu vinvini varei. ⁶ Horetan enek mumoni va vio ... natnali kati koa tas eli mul, kei koa envatien onen mul ien. Sakini, kei sila natnali va ven meatin keil enek veni mundemi vit, ‘Keil ihouhou min natmali kati.’[☆]

⁷ “Ka navong koakeil alosil kat nei grep enek ales natnali mul mai, aviteni min keil eris avit, ‘Horetan ten out enek, natnali keiek. !Almai, rovouasi vamat! !Hesakini, tounah keil onen hemai hehi orer esuk!’ ⁸ Sakini, avuli kati ka amu vini. Evus, aso lat teiai onen va ran nei grep enek.”[☆]

⁹ Evus, Iesu vis avat keil onen Siu keil koa araengon tatavolien enek vit, “?Ka mukave? ?Horetan enek houmon sa suk en meatin keil enek? Kei hemai, hou vinvini meatin keil enek, ka hemaie lat nei grep heha min meatin sav keil keke avalosil kati. ¹⁰ ?Mukave? ?Kami mirvulitei selusien enek ten Tus Votut? Veni viteni vit,

‘Pos koa meatin keil toumien alei seseini, kei varei mai vi more vatiseng kati ten eim mulin pos sav keil.

¹¹ Koanik, Iahova mumoni, ka rolesi tahos imok!’ ” *Sam keil 118:22-23*[☆]

¹² Navong avat keil onen Siu keil along kilea keke Iesu viten tatavolien enek va kat usite one, e vati avahuli kati, ka ametaun mari vangi meatin keil. Sakini, alokoveini uva.[☆]

Farasi keil avis Iesu en usite ten takis[☆]

¹³ Hetetamen onen Siu keil koa along tatavolien onen Iesu asila Farasi keil koa ral min tei en Siu keil koa amusil Asuv Herod, keil uva avit avakaluvat Iesu.[☆] ¹⁴ Umai ka avit, “Tiser, mekilea keik komul koviten anatinien, kormusiltei rendemien onen meatin sav keil. Avaseini komul ral hetetamen keil vuo ehon keil enges, hihiseien onom mal enges usil sise koa Ahi en vat

☆ **11:31:** Mat 21:32; Luk 7:30 ☆ **11:32:** Mat 14:5; 21:46 ☆ **12::** Mat 21:33-46; Luk 20:9-19
 ☆ **12:1:** Aes 5:1-2 ☆ **12:6:** Sen 22:2; Mat 3:17; 17:5; Mak 1:11; 9:7; Luk 3:22; 2Pit 1:17 ☆ **12:8:** Hib 13:12 ☆ **12:11:** Umen 4:11; 1Pit 2:7 ☆ **12:12:** Mat 14:5; Luk 22:2 ☆ **12:12:** Mat 22:15-22; Luk 20:20-26 ☆ **12:13:** Mak 3:6

meatin keil avousili. Mukok, hit visi min komai. ?Hemal enges keke ir, Siu keil, rehul takis heha min kavmen ten out Rom? ?Rehehuli vuo rehervultei?"

¹⁵ Avaseini keke amul aluvos avit avamai en sakien koa tahos, Iesu mundem kilea rendemien tatisa one ka vit, "?Vensa misak visi mivakaluvat inau? Alsan etai mani koa avul takis eni minau malesi."

¹⁶ Keil asan mani tai mini, ka vis keil vit, "?Nan isei ke? ?Isen isei mul ien?"*

Keil avit, "Asuv Houlu ten out Rom keinek."

¹⁷ Sakini, Iesu vit, "Tounah koa onen asuv houlu, mihesan risi mini. Ka tounah koa vi onen Ahi, mihesan risi min Ahi."*

Sakini, keil amutimanin en selusien onen Iesu.

*Satusi keil avis Iesu usil avong koa meatin keil imoul eris ran matien**

¹⁸ Evus, Satusi keil, koa avit meatin sakras vamoul eris ran matien, umai ven Iesu ka avisi avit,*

¹⁹ "Tiser, Mosis mutis mengkatien koanik vi orer koa vit, 'Munak meatin tai mat ran ahin onen ka titaealu tovuol, tunali meatin enek hekur vatina onen. Hesakini, luhekur ehon koa ilesi hesuval natin meatin koa mat.'†* ²⁰ Mulamu, time oulu (7) aro ekonek. Koa moeite retalihe, ka navong mat, titan tovuol.

²¹ Evus, koa katau eni kur vatina onen. Ka kei mun mat ka titaealu tovuol. Tounah enek kistal emun en tunali koa etel en keitel. ²² Sakien enek kistal en time oulu (7) keil vasi ka titiali one tovuol. Ka katau suk, ahin emun mat. ²³ ?Sakini, navong meatin vasi keil imoul eris ran matien, ahin enek hehi ason isei? Veni time oulu (7) keil vasi enek akur ahin enek vi one."

²⁴ Iesu vit kesi vit, "Ileilien onami tamureis. ?Mirkileatei vensa? Veni mirkileatei Tus Votut vuo keihoen onen Ahi. ²⁵ En avong koa meatin

keil imoul eris ran matien, isuval angelo keil en out nesa koa sakien ten tetaliheien tovuol. ²⁶ ?Ka en usite ten meatin keil koa imoul eris ran matien, kami mirvulitei selusien koa Mosis mutisi usil holeai koa ahang mul ien ka romukan rekountei? Ekonek mutisi keke Ahi viteni min Mosis vit, 'Inau **navi** Ahi onen Ebrahim, Ahi onen Aesak, ka Ahi onen Siekob.' *Eksodas 3:6** ²⁷ ?Milonge? Kei **vi** Ahi onen koakeil amoul, rovitei onen koakeil umat. Rendemien onami romaltei vareis."

*Iesu visein meatin keil usil mengkatien koa kave vi hetetamen imok en mengkatien tateisav keil**

²⁸ En avong enek, tiser tai ten mengkatien onen Mosis mul raengon selusien koa Iesu mul viteni min Satusi keil. Kei lesi keke Iesu san selusien koa tahos imok min keil. Sakini kei mea, va ven Iesu ka visi vit, "?Mengkatien koa kave varei vi houlu mok en keil vasi?"

²⁹ Iesu vit kesi mini vit, "Mengkatien koa houlu mok en keil keiek, '!Me-Isrel keil, mihelonge! Iahova vi Ahi orer, kei tanges varei vi Ahi. ³⁰ Emi hehat Iahova koa vi Ahi onami en tinomi, en moulien vasi keil onami, en rendemien vasi keil onami, ka en umen vasi keil onami.' *Duteronomi 6:4-5* ³¹ Koa katau eni keinek, 'Em hehat meatin sav hesuval koa keik em vat keik eris.' *Levitikas 19:18** Mengkatien tovuol emun valohlin koakeilu ekek."

³² Tiser ten mengkatien vit risi vit, "Tahos imok, Tiser! Anatin suval koa koviteni keke Ahi tas, ahi tateisav tovuol emun.* ³³ Ka ir, er hehat Ahi en tiner, ka en moulien vasi keil orer, en rendemien vasi keil orer, ka en umen vasi keil orer. Ka envatien orer hel en meatin sav hesuval koa er vat ir netin. Koanik tahos imok keke rehendem

* **12:16:** Mani enek, niniven asuv houlu ten out Rom mul ien ka amutis, 'Koanik vi natin Ogastas koa vi ahi.' * **12:17:** Rom 13:7 * **12:17:** Mat 22:23-33; Luk 20:27-40 * **12:18:** Umen 23:8 † **12:19:** Siu keil amumoni mukonek vasakin isen meatin koa mat hervuoltei. * **12:19:** Sen 38:8; Dut 25:5 * **12:26:** Eks 3:2,15,16 * **12:27:** Mat 22:34-40; Luk 10:25-28 * **12:31:** Rom 13:9; Kal 5:14; Tiem 2:8 * **12:32:** Luk 20:39; Dut 6:4; 4:35; Aes 45:21

kati ka rehoumoni, helohlin koa rehoumon sanien votut houlu hehina min Ahi.”[☆]

³⁴ Iesu long kilea keke selusien onen tahos imok, ka viteni mini vit, “Keik, vesesal hiasuvien onen Ahi val en moulien onom.”[☆]

Koanek evus, meatin vasi keil ametau varei avahis ris Iesu en etai tounah.

Iesu vit usil Mesaea koa Ahi rie lati[☆]

³⁵ Navong Iesu mul visein meatin keil en Eim Votut, vis keil vit, “? Vensa varei tiser keil ten mengkati onen Mosis aviteni avit Mesaea koa Ahi hetie lati hekistal en vatiamal onen asuv houlu Deved telamu?”

³⁶ Veni Ninin Votut san rendemien min Deved koa sakini viteni vit, ‘Iahova viteni min Asuv onak vit, ‘Kitondan ekok en usivek matu, hetokol avong koa niling koakeil avi vativieh ral minuk iha en hem.’’ *Sam keil 110:1*[☆]

³⁷ Asuv houlu Deved, kei sasen enges, vise Mesaea en ‘Asuv.’ ?Ka veni tata tai sakras vahise natnali en ‘asuv,’ Mesaea heka en vatiamal onen Deved hemukave?”[‡] Meatin keil houlu amul along selusien onen Iesu, ka asi keil houlu ven hihiseien onen.[☆]

Iesu sel kat tiser keil ka Farasi keil[☆]

³⁸ Navong Iesu mul visein meatin keil vit, “Mihelei kat revi tiser keil ten mengkati. Keil e vati aval avoual vatal more eisin koa taveah ka e vati mun meatin keil avahouhou min keil en out ten lahruaien. ³⁹ Keil alei kan out keil koa asak koe ven mari meatin keil en eim tahihiseien onen Siu keil ka out tetahos emun en avong ten ale. ⁴⁰ Ven metenan one, alah tounah houlu ran vatina keil, ka en meten meatin amul amumon hisien tetaveah. !Mahien koa Ahi hesani

min keil hetisa mok helin koa hesani min meatin sav keil!”

Iesu visein meatin keil usil vati sanien sa koa mal en meten Ahi[☆]

⁴¹ En avong enek, Iesu rondan vesesal en out ten sanien keil koa vakataun umen ten Eim Votut. Mul les meatin keil amul ason mani one va ien. Meatin keil houlu koa tounah one houlu ason mani houlu.[☆]

⁴² Evus, vatina tai, kei vi livere, mai son titi mani elu nges. ⁴³ Ka navong Iesu lesi, vise ruain meatin onen keil ka viteni min keil vit, “Naviteni min kami, vatina ekek, sanien onen mariso mok va en Eim Votut, lohlin meatin sav keil.[☆] ⁴⁴ Veni teisav keil ason koa vi teisao en tounah one keil. Ka vatina ekek vi livere mok, ka kei so vasin mani onen, koa vahi ten anien an.”

13

Iesu vit usil sakvisien keil ka avong takeih keil koa hemai[☆]

¹ Navong Iesu mea ran Eim Votut, meatin tai onen vit, “Tiser, les tei mau more eim keil ten Eim Votut ka sakien koa amosan eni en more ahah keil.”

² Ka Iesu vit kesi mini vit, “?Miles more eim keil ekek? Avong hemai koa ahah keil enek irkapiltei mun, meatin keil imai u rasilin keil vasi.”[☆]

³ Iesu ral min meatin keil onen avina en Hou Nei Olip, ka Iesu mul rondan en usite va en Eim Votut. Pita, Tiemes, Sion ka Andru telmai veni, keitel saseatel enges. ⁴ Keitel televisi telvit, “?Hit visi min komeitel, tounah koa koviteni usil Eim Votut enek hekur out nengeis? ?Ka asa varei hekistal hetie lat avong koa tounah keil enek hemai hekur out?”

⁵ Iesu viteni min keitel vit, “Mihelei kat revi kami, ka minamaentei meatin etai naluvos kami. ⁶ Meatin houlu imai ka ihit keil umai en isok ihit, ‘!Inau navi Mesaea!’ Ka iluvos

[☆] 12:33: Dut 6:5; Sos 22:5; Luk 10:27; Lev 19:18; Rom 13:9; Kal 5:14; Tiem 2:8; 1Saml 15:22; Hos

6:6 [☆] 12:34: Mat 22:46; Luk 20:40 [☆] 12:34: Mat 22:41-46; Luk 20:41-44 [☆] 12:36: Umen

2:34-35; 1Kor 15:25; Hib 1:13 [‡] 12:37: Anatin keke Mesaea heka en vatiamal onen asuv houlu

Deved. Ka veni kei vise Mesaea en asuv, rie lati keke Mesaea vi houlu eni, ka vahesa mul mulamu

eni. [☆] 12:37: Luk 19:48; 21:38 [☆] 12:37: Mat 23:1-36; Luk 20:45-47 [☆] 12:40: Luk 21:1-4

[☆] 12:41: Sion 8:20; 2Ki 12:9 [☆] 12:43: 2Kor 8:12 [☆] 13:: Mat 24:1-35; Luk 21:5-33 [☆] 13:2:

Luk 19:44 [☆] 13:6: Sion 5:43

meatin keil hehi houlu.✧ 7 Ka minandemkotei navong milonge keke vaeen keil amul vesesal ven kami, vuo mikur longlongien usil rea keil ka amul soutin. Tounah keil enek hemai somok hekistal, ka keil arvintentei avahit avong mai. 8 Out tai uas out sav, meteimal keil u ris teisav keil. Alu helu en out tei, ka amai heat meatin houlu. Tounah keil enek hesuval navong eisilin ahin mah, ka hekatau hekur tivava. Mahien teni hemai veah hemariso.✧

9 “Kami, mihelei kat revi kami enges. Avong mul mai koa meatin keil ihuli kat kami ka ikur kami miheha en kot. Keil uas kami mun en eim tahihiseien keil. Ka ven mimusil inau, umon kami mihelomal en meten hetetamen keil ka asuv houlu keil. Hesakini, miheilea mivahiten mormore longlongien usil hiasuvien onen Ahi min keil.✧ 10 Veni helamu en tounah enek hekur out, longlongien enek heka vasi out imok. 11 Ka munak ihuli kat kami ka ikur kami miheha en kot, minandemkotei ven tounah koa mivahiteni. En avong teni, Ninin Votut hekataun kami en selusien. Hesakini, asa koa mihehiteni hervitei onami, kei heka ven Ninin Votut.✧

12 “Meatin keil imae lat tue kati keil keke uas keil imat, ka tata keil umoni hemukonek min titae keil. Ka titiali keil emun ihiles min tata ka mama one ka imae lat keil keke meatin keil u vini keil.✧ 13 Meatin vasi keil tine heat kami veni mimusil inau. Ka kami koa mihelomal hekeih hetokol keite ten sakvisien keil enek, Ahi houtut moulien onami.✧

14 “Ka navong miheles ‘tounah tai koa tiaso en meten Ahi’ *Daniel 11:31*✧ hel en out koa romaltei val ien, mal keke koakeil amul en provins ten out Sudea ikalah ilohosai ka ito suai en vatihou keil. (Kami koa milei usil selusien ekek, miheilea aneite teni.) 15 Munak

meatin etai mul museh hae, avong hervinvintei vaha ris neim vakur etai tounah onen.✧ 16 Ka munak meatin tai mum en ah, hervatei mun teim vakur etai eisin. 17 En avong enek, hetisa vareis min ahin keil koa ameas vuo koakeil arounat en tivava.✧ 18 Ka mihehis min Ahi keke tounah keil enek herkistaltei en avong ten an tisa, 19 veni mahien en avong tatisa enek helohlin avong vasi keil ten out netan: en avong Ahi mumon out netan rokol kosa. Ka vati avong enek hetovuol emun en avong keil koa hemai veah.✧ 20 Ka Ahi heta koteh etai hati avong tatisa keil ven meatin keil onen koa rie lat keil. Ven munak hermumontei, meatin hetovuol emun hemoul.”

21 “Ka en avong enek ihiteni ihit, ‘!Lesi, Mesaea koa Ahi rie lati keiek!’ vuo ‘!Lesi, mul keiva!’ Ka minakurtei anatin en selusien one. 22 Veni mesaea taluvosien keil ka provet taluvosien emun imai. Keil umon merikel ka isakin meatin houlu itimanin en keil. Keil isak visi avaluvos vis meatin keil onen Ahi, munak akilea avoumoni.✧ 23 Sakini, mihelei kat revi kami, veni navit usil tounah vasi keil tuai koa hemai hekistal.

24 “Ka en hati avong enek koa avong tatisa keil enek hevus, ‘*Meteiai hemai hemalikelik ka avati hertitintei.*’ *Aesea 13:10* 25 ‘*Hitu keil imerang ran teilang, ka tounah sav keil emun amul nesa, Ahi hesakulul en keil.*’ *Aesea 34:4*✧

26 Hevus, meatin keil iles ‘*Natin Meatin hel hemita en mahmah keil ten out nesa*’ *Daniel 7:13*✧ hetal min keihoen ka mari muohien onen. 27 Hesila angelo keil ikarahit out netan keke avalah ruain meatin keil koa Ahi rie lat keil avi onen, en usite tai ten out netan hetokol keite teni.”✧

28 Iesu vit risi min Pita keitel vit, “Mihekur hihiseien koa ten vati fik.

✧ 13:8: Aes 19:2; 2Kron 15:6 ✧ 13:9: Mat 10:17-18 ✧ 13:11: Mat 10:19-20; Luk 12:11-12
 ✧ 13:12: Maek 7:6 ✧ 13:13: Mat 10:22; Sion 15:18-21 ✧ 13:14: Dan 9:27; 12:11 ✧ 13:15:
 Luk 17:31 ✧ 13:17: Luk 23:29 ✧ 13:19: Dan 12:11; Rev 7:14 ✧ 13:22: Dut 13:1-3; Rev 13:13
 ✧ 13:25: Esek 32:7-8; Soel 2:10,31; 3:15; Rev 6:12-14; 8:12 ✧ 13:26: Mak 8:38; Rev 1:7 ✧ 13:27:
 Dut 30:4; Sak 2:6,10

Navong angoite so lati, mul son oute hau keil. Mukonek rokilea keke avong koa heite vakistal ien mai vesesal.☆ 29 En vati sakien netin enek, navong miles tounah keil amul akur out, miheilea keke amairisien onak, Natin Meatin, mul vesesal. Anatin, mul tuai en voiteh. 30 Mikilea keke tounah keil enek hekur out helamu en avong meatin keil ten avong kosa imatmat vasi.*

31 Out netan ral min teilang mun hevuol, ka selusien onak sakras vavuol.”☆

32 Ka Iesu viteni vit, “Meatin tovuol vailea avong koa Natin Meatin hemai: angelo keil en out nesa arkileatei, vuo Natnali mun; Ahi Tamer enges kilea avong teni.☆

33 Mihelei kat revu kami ka mihesak mesei, ven mirkileatei avong koa kei hemai.☆ 34 Hesuval koa hetamen tai lokovein teim sen keke vaha en out sav tai koa soutin. Sakini, ling meatin toumien keil onen avalosil kat tounah keil onen, ka avoumon umen savsav keil koa kei sani min keil. Ka kei koa lei kokoe en tounah onen hetosin amairisien onen.☆

35 Sakini, mihelei kat revu kami ven mireingeingen avong koa hetamen ten eim hemai ris eni: nahi en mendilah vuo en vongien; out helan vuo en visokon.☆ 36 Munak hekistal, minatimanintei eni. Kei nalestei kami minamatil. 37 Asa naviteni min kami, naviteni min meatin keil vasi. !Mihelei kat revu kami!”

14

Hetetamen keil onen Siu keil alekat sise avouas Iesu vamat☆

1 Avong elu sesuk hetokol avong Siu keil amundem kat ‘Avong keil

ten Veret koa Is Tovuol Ien.’ En avong koa mulamu eni amumon ‘Anien ten Mul Laui.’ Sakini, asuv keil onen pris keil ka tiser keil ten mengkatien onen Mosis alah ruai keke avatun lekat sise koa ika suai ien ihuli kat Iesu ka uasi hemat.☆ 2 Ka amul avit, “Rehermumontei en avong ten ale, veni hetisa meatin keil anoumon rea.”

Iesu va en anien tai ka ahin tai rie lat houhouen onen mini☆

3 Navong Iesu mul veah en meteimal ten out Betani, mul kania en teim sen Saemon koa mulamu mesaien ten leprosi mul en hiliven. Ka ahin tai mai neim, kur oel koa vite tahos imok, ka mani teni va nesa.* Ka kiles lat meten ka mutahi en vatin Iesu vatie lati keke vouhou mini.☆ 4 Koanek sakini koakeil amul en out enek avuroh kati ka amul arun kutut eni ral min keil eris avit, “?Vensa varei kei mul purun oel mukok? 5 Vahit kei vasalem eni, kilea vakur mani hundred etel (300).† Evus, kei kilea vasan mani keil enek vaha min koakeil tounah one tovuol.” Sakini avul kati.

6 Ka Iesu vit, “!Allokoveini! ?Vensa mimul mimumoni mini mukonek? Kei mumon more tounah minau. 7 Koakeil tounah one tovuol ito hetal min kami lises. Ka mikilea mi-vakataun keil lisenges, mul esuk en kami. Ka inau, nirtotei hetal kami lises.☆ 8 Ahin ekek mumon tounah koa kei kilea voumoni. Ka navong mutah oel enau, kei mul sak mesein avek ven tetahinien onak.☆

9 Anatin eli naviteni min kami, en out vasi netan koa ihitehiten more longlongien usil inau, ihiteni mun asa koa ahin enek mumoni minau.

☆ 13:28: Mat 21:19; Mak 11:13 * 13:30: Vesesal sua hanumau elu (40) katau en matien onen Iesu, Siu keil amumon rea ral min kavmen ten out Rom. Sakini, meatin tavaeen keil ten out Rom umai, ka amu rasilin Eim Votut ka out keil koa Siu keil aro ien. Koanik mumon tounah koa Iesu vit luvati min keil eni en Mak 13 mai vi anatin. Ka Siu keil koa akur revu selusien koa mul en Mak 13:14-16, keil alei kilea asa mul mai ka lohosai, sakini amoul. Ka selusien onen Iesu en Mak 13 enek mul selus usil sakvisien ten avong ekor keil emun koa hemai veah. ☆ 13:31: Mat 5:18; Luk 16:17 ☆ 13:32: Umen 1:7 ☆ 13:33: Mat 25:13 ☆ 13:34: Mat 25:14 ☆ 13:35: Luk 12:36-38 ☆ 14: Mat 26:1-5; Luk 22:1-2; Sion 11:45-53 ☆ 14:1: Mak 11:18; Luk 19:47 ☆ 14:2: Mat 26:6-13; Sion 12:1-8 * 14:3: Veite amumoni en ahat tamuoh koa avise en alabasta ka oel koa mul ien amumoni en lite ten vati nard. ☆ 14:3: Luk 7:37-38 † 14:5: Selusien kati vit, “300 denarie,” koa suval 300,000 vatu. ☆ 14:7: Dut 15:11 ☆ 14:8: Sion 19:40

Ka hesakin meatin sav keil emun indem silat kei.”

Sudas maeni keke vasa lat Iesu va en hen asuv keil onen pris keil✠

10 Navong akanian evus, Sudas Eskariot, tai en meatin teindan elu (12) onen Iesu, va ven asuv keil onen pris keil keke hema lat Iesu heha en he. 11 Keil asi keil navong araengoni, ka avat kati mini avit ihuli. Sakini, Sudas mul lekat sise heka ien hema lat Iesu min keil.

Iesu kan Anien ten Mul Laui ral min meatin keil onen✠

12 Navong Avong keil ten Veret koa Is Tovuol Ien emai, en visokon ten avong tai teni, teim sen Siu vasi keil amul asak mesei avouas sipsip keil koa avaani en Anien ten Mul Laui. Meatin teindan elu (12) onen Iesu avisi avit, “?Out kave em vati meyasak mesein Anien ten Mul Laui ien?”✠

13 Sakini, Iesu viteni min meatin onen elu vit, “Milheha Serusalem, milhehisu min meatin tai koa mul vous veioai, milhousili. 14 Ka navong milhelesi va neim, milhehiteni min meatin koa eim onen milhehit, “Tiser onomai en vati vailea keke out kave hean Anien ten Mul Laui vatal meatin onen keil ien.” 15 Hevus, meatin ten eim hekur kamil mithehina, hetie lat out koa mariso ka sak revu tuai. Milhesak mesein anien en out enek.”

16 Sakini, keilu luva Serusalem ka lules tounah vasi suval koa Iesu viteni min keilu. Ka rusak mesein Anien ten Mul Laui en out enek.

17 En vongien enek, Iesu ral min meatin onen keil uva en out ten anien. 18 Ka navong amul akanian ruai, Iesu viteni min keil vit, “Anatin eli naviteni min kami, tai en kami koa mul kanian ral minau ekok, kei vareh hema lat inau niha en hen meatin tatisa keil.”✠

19 Koanek sakini meatin onen keil alonge tisa, ka keil avis Iesu, tai vis ka teisav, avit, “?Asuv mukave, komundemi kovit inau?”

20 Ka Iesu vit kesi vit, “Tai en kami koa romul rokanian ruai ral minau. 21 Ka anatin keke Natin Meatin hemat hesuval koa Tus Votut viteni. Ka hetisa suk min kami tai koa hema lati. Meatin enek, tahos imok kei vahit avarvasitei, veni Ahi hesan mahien mini hemarite mok.”

Anien votut onen Asuv Iesu✠

22 Navong amul akanian, Iesu kur veret ka san masmasien veni. Evus, vul vahasi ka riti min meatin keil onen ka viteni min keil vit, “Mihekuri miheani. Koanik vi avek.”✠

23 Evus, Iesu kur veiuvaen, san masmasien veni, ka sani min keil amuni, tai vis ka teisav.✠ 24 Ka viteni min keil vit, “Uaen koanik vi rak vasakin hatkatien hau onen Ahi vakeih ka vama vahi anatin.‡ Rak hou hesakin meatin houlu ikur moulien.✠ 25 Anatin eli naviteni min kami, nirmuntei mun uaen koanik hetokol avong koa nimun ris uaen hau en out koa Tata onak vi asuv houlu ien.”

26 Navong akanian evus, amusau en souen tai ka asital avina en Hou Nei Olip.✠

Iesu vit luvati keke meatin keil onen ilohosai rani✠

27 Navong arokol Hou Nei Olip, Iesu selus min meatin onen keil vit, “Kami vasi mihelokovein inau hesuval koa Ahi viteni en Tus Votut koa vit,

‘Nuas meatin koa losil kat sipsip keil, ka sipsip keil onen iloh rasil.’

Sakaraea 13:7✠

28 Ka navong nimoul eris ran matien, nilamu en kami niha en out Kaleli.”✠

29 Pita mea selus vit, “!Nahi koakeil ekek ilokoveinuk, ka inau, nasakras!”

✠ **14:9:** Mat 26:14-16; Luk 22:3-6 ✠ **14:11:** Mat 26:17-29; Luk 22:7-14,21-23; Sion 13:21-30
 ✠ **14:12:** Eks 12:6; 14:20 ✠ **14:18:** Sam 41:9 ✠ **14:21:** Mat 26:26-30; Luk 22:14-20; 1Kor 11:23-25 ✠ **14:22:** Mat 14:19; 15:36; Mak 6:41; 8:6; Luk 9:16 ✠ **14:23:** 1Kor 10:16 ‡ **14:24:** Mosis mutah ran buluk en ahor ten sanien vasakin hatkatien matu koa me-Isrel keil amumoni ral min Ahi vama vakeih ka vahi anatin (Eks 24:6-8). ✠ **14:24:** Eks 24:8; Sak 9:11; Hib 9:20 ✠ **14:26:** Sam 113-118; Luk 22:39 ✠ **14:26:** Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Sion 13:36-38 ✠ **14:27:** Mat 26:56; Mak 14:50 ✠ **14:28:** Mak 16:7

30 Ka Iesu vit risi mini vit, "En vongien enek, out hermulatei mau, ka ato herkokorattei mau hatte helu; ka keik, kihiteni hatte hetel keke korkileatei inau."

31 Ka Pita viteni keih tamun vit, "!Vuo, hermukteinek! !Inau, ni-mat hetal minuk! !Inau, nasakras mahiteni keke mahit inau nark-ileatei keik!" Ka keil vasi aviteni vatte tas.✧

Iesu vis min Ahi en out Ketsemani ka ling moulien onen en hen✧

32 Iesu ral min meatin onen keil, uva en out koa avise en 'Ketsemane' ka viteni min keil vit, "Miheton-dan ekok, mihetosinau. Maha mau, mahis."✧

33 Ka kur Pita, Tiemes ka Sion, telmusili. Iesu en von ka mundemko houlu.✧ 34 Ka viteni min keitel vit, "Demkoen vil en tinok, vit vahonet inau. Mitheto ekok, mithele hetal minau."✧

35 Iesu mual ran keitel havivis, retengeiril va netan, ka vis Ahi heku-lat avong takeih enek rani. 36 Kei viteni vit, "Tata onak eli. Kokilea kovoumon tounah vas. Konoumon-tei li nau nanalong mahien. Ka kirmumontei hesuval koa inau ek vati. Kumonis hesuval koa keik em vati."✧

37 Navong Iesu muris, votini keke keitel telmatil. Sakini, viteni min Saemon Pita vit, "?Pita, komatil? ?Kosakras kovatos kovalei avong vahi havivis? 38 !Kamitel, telmea! !Telhis keke mithermottei navong sakvisien keil hemai en kamitel. En tinomi, emi vati mivoumon asa koa mal, ka avemi memerau enges."✧

39 Iesu va ris ka vis en vati hisien koa vis eni mulamu. 40 Ka navong muris mai ven keitel, votini keke keitel telmatil eris. Telsakras telvahuli kat metalong. Sakini, telmemou ka telreingeingen tounah koa telhehiteni mini.

41 Ka navong Iesu muris ven keitel hatte etel eni, viteni min keitel vit, "?Mitmatil eris? ?Mitmuseh veah? !Vus tuai! ?Mitlesi? Ekek, avong mai avasa lat Natin Meatin vaha en hen meatin tisa keil. 42 !Telmea, tovaha! Meatin koa vasa lat nau keie, mai tuai."

Avuli kat Iesu✧

43 Navong Iesu mul semau selus, Sudas koa vi tai en meatin teindan elu (12) onen kistal. Ka meatin keil amusili umai, alah kat mari naef ka ai tavaeen keil. Umai musil rendemien onen asuv keil onen pris keil, elda keil ten out Serusalem ka tiser keil ten mengkatien onen Mosis.✧ 44 Sudas vat kati min keil vit, "Meatin koa nimusi, koanek keke mihehuli kati, mihesar kati ka mihekuri miheha."

45 Ka navong Sudas va vesesal ven Iesu, vise vit, "!Tiser!" Evus, kav kati ka musi en vivin. 46 Sakini, meatin keil enek avuli kati.

47 Ka tai en keil vati mul vesesal en out enek, leh lat mari naef onen ka musah koteh ralingen slev onen asuv houlu onen pris keil.

48 Ka Iesu vis meatin keil enek vit, "?Vensa mimai milah kat naef ka ai tavaeen keil? ?Mimai keke mivahuli kat inau vasuval navi tarhena tai? 49 En avong vasi navisein meatin keil en teahu ten Eim Votut vesesal ven kami, ka mirvuli katte nau. Ka tounah koa mimumoni sakini asa koa Tus Votut viteni usil inau hemai hehi anatin."✧

50 Ka meatin keil vasi onen Iesu alokoveini ka aloh rasil.✧

51 Ka litetai tai koa kav koe en kaliko tas, muleh musil Iesu. Ka navong meatin keil asasa avuli kati, 52 lokovein kaliko onen mules ka muloh hon enges.§

Hetetamen keil onen Siu keil akur Iesu va en kot✧

✧ 14:31: Sion 11:16 ✧ 14:31: Mat 26:36-46; Luk 22:39-46 ✧ 14:32: Sion 18:1 ✧ 14:33: Mat 17:1; Mak 5:37; 9:2; 13:3; Luk 5:10; 6:14; 8:51; 9:28; Umen 1:13 ✧ 14:34: Sam 42:5,11; 43:5; Sion 12:27; 4:9 ✧ 14:36: Rom 8:15; Kal 4:6; Sion 5:30; 6:38 ✧ 14:38: Mat 6:13; Luk 11:4 ✧ 14:42: Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Sion 18:3-12 ✧ 14:43: Mat 16:21; 27:41; Mak 8:31; 11:27; 14:53; 15:1; Luk 9:22; 20:1 ✧ 14:49: Luk 19:47; 21:37; Sion 18:20 ✧ 14:50: Sak 13:7; Mat 26:31; Mak 14:27 § 14:52: Litetai koanek, amundemi avit vi Mak koa mutis tus enek. ✧ 14:52: Mat 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Sion 18:13-14,19-24

⁵³ Ka meatin keil koa avuli kat Iesu akuri va en asuv houlu onen pris keil. Ka asuv keil onen pris keil, ral min elda keil ten out Serusalem, ka tiser keil emun ten mengkatien onen Mosis alah ruai en out tas ekonek.[☆]
⁵⁴ Ka Pita mul lehni musil keil va vio ... arokol teahu ten teim sen asuv houlu onen pris keil. Pita rondan ral min meatin taleikokoeien keil koa alosil kat teim enek, ka mul mutae ahang.

⁵⁵ Asuv keil onen pris keil ka hetetamen sav keil emun koa aro en out ten kot enek, amul alekat meatin koa heselus hetisa heha kat usite onen Iesu en kot keke akilea avouasi vamat. Ka arvotin etai meatin.
⁵⁶ Meatin houlu aviten luvosien va kat Iesu, ka en selusien keil one armaitei en rendemien vatas.

⁵⁷ Ka en avong enek, tei en meatin keil amulomal aluvos eni avit, ⁵⁸ "Metlonge keke kei vit hou rasilin Eim Votut koa meatin keil amumoni. Ka en avong etel, houn kes tamun koa meatin tovuol houmoni."[☆] ⁵⁹ Ka en selusien somok enek, tunien one tateisav.

⁶⁰ Sakini, asuv houlu onen pris keil mulomal luhu en keil ka vis Iesu vit, "?Tounah tovuol kovahiteni? ? Kolong selusien somok koa aviteni va katuk?"[☆] ⁶¹ Ka Iesu mules ro raeng, roviten etai selusien.[☆]

Ka asuv houlu onen pris keil enek vis risi vit, "?Anatin keke keik kovi Mesaea koa Ahi vat kati keke hesani? ?Anatin keke kovi Natin Ahi koa romul rovati lat isen?"

⁶² Ka Iesu vit risi vit, "Inau keinek. Ka hervitei tuetin, kami miheles ...
*'Natin Meatin hetondan
 en usite matu onen Ahi Asuv ten
 Keihoen.*

*Ka mihelesi hemita
 en mahmah keil ten out nesa!" "*
Sam keil 110:1; Daniel 7:13[☆]

⁶³ Asuv houlu onen pris keil tin tisa houlu ven selusien onen Iesu. Sakini, rali vas eisin omon** ka musel vit, "?!Vensa romul rolekat selusien sav koa vaha kati!?"[☆] ⁶⁴ ? Mitlonge? !Kei selus va kat isen Ahi! Kei rali koteh mengkatien orer. ? Rendemien onami mukave?" Keil vasi umai en rendemien tas avit mal keke Iesu hemat.[☆]

⁶⁵ Ka tei en keil amutiv kat Iesu, apar koe meten ka amul amuti. Navong amumoni avit, "?!Ei provet, hit visi, isei mutik!?" Evus, meatin taleikokoeien keil ten eim enek akulat Iesu ran keil, ka keil esuk amul amuasi.

*Pita viteni hatte etel keke
 rokileatei Iesu[☆]*

⁶⁶ Navong Pita mul semau en teahu ten eim osen asuv houlu onen pris keil, atouli toumien tai onen mai. ⁶⁷ Ka navong les Pita mul mutae ahang, kei lei mamah eni ka rie lati vit, "!Keik kamil Iesu ten out Nasaret!"

⁶⁸ Ka Pita muun vit, "Rovitei anatin. Inau narkileatei tounah koa komul koviteni." Ka kei mea mual va en meteau.^{††}

⁶⁹ Ka atouli enek lei ris Pita ka viteni min meatin keil koa amul en out enek vit, "!Meatin ekek vi tai en keil!"

⁷⁰ Pita muun eris vit, "!Vuo! Rovitei inau."

Rovitei tuetin, meatin sav keil emun aviteni min Pita avit, "Keik tai en keil keinek. Selusien onom suval koan Kaleli varei."

⁷¹ Ka Pita selus keih min keil ka vit, "!Inau narkileatei varei meatin koa mimul miviteni! !Ka Ahi hesan mahien minau munak selusien onak vi luvosien!"

⁷² Mal en avong enek, ato kokorat hatte elu eni. Navong Pita longe, mundem ris asa koa Iesu viteni mini vit, "Ato herkokoratei mau hatte

[☆] 14:53: Mat 16:21; 27:41; Mak 8:31; 11:27; 14:43; 15:1; Luk 9:22; 20:1 [☆] 14:58: Mak 15:29; Sion 2:19 [☆] 14:60: Aes 53:7; Mak 15:4-5; Luk 23:9 [☆] 14:61: Mat 16:16; Mak 5:7; Luk 8:28; Sion 11:27; 20:31 [☆] 14:62: Mat 22:44; Luk 20:42; Umen 2:34; Efes 1:20; Kol 3:1; Hib 1:3,13; 10:12; 12:2; Mat 24:30; Mak 13:26; Luk 21:27; Rev 1:7; 14:14 ^{**} 14:63: Tus Votut ling mengkatien en asuv ten pris keil vit asakras avatali vas etai eisin one navong alonge tisa (Lev 10:6; 21:10). [☆] 14:63: Nam 14:6; Umen 14:14 [☆] 14:64: Lev 24:16; Sion 19:7 [☆] 14:65: Mat 26:69-75; Luk 22:52-62; Sion 18:15-18,25-27 ^{††} 14:68: Tei en tus keil onen Mak asorin selusien enek koa vit, "Hatte tas, ato kokorat."

helu, ka keik kihiteni hatte hetel keke korkileatei inau."✠ Sakini, Pita en von ka murang.

15

Amulamun Iesu va en kot onen asuv Paelet keke hesan matien mini✠

¹ En visokon semau, asuv keil onen pris keil, elda keil ten out Serusalem, ka tiser keil ten mengkati onen Mosis ral meatin sav keil emun alah ruai en Kaonsel onen Siu keil. Aselus rahat usite onen Iesu ka umai en rendemien tas keke hemat. Sakini, apar kati ka amulamuni va min Asuv Paelet keke avamae lati mini.*✠

² Paelet vis Iesu vit, "¿Keik, kovi asuv houlu onen Siu keil?"

Iesu vit kesi vit, "Suval koa koviteni."

³ Ka asuv keil onen pris keil amumon selusien houlu va kat Iesu. ⁴ Ka evus, Paelet viteni min Iesu vit, "¿Kirviten etai tounah? ¿Korlongtei tisaen keil houlu koa aviteni avit komumoni?"✠ ⁵ Ka Iesu vati raeng eni mules. Ka Paelet mutimanin veni Iesu roviten etai mun selusien.

⁶ Vi saki en matu onen Asuv Paelet keke en avong ten Anien ten Mul Laui, hema lat meatin tai koa meatin keil e vati va sital ran eim takeih. ⁷ (Ka en avong enek, lariken tai mul en eim takeih, isen Barabas. Avuli kati ral min lariken teisav keil veni amu vini meatin en rea tai veni avuroh kat kavmen.) ⁸ Sakini, meatin keil umai avis Paelet avit vamae lat meatin tai vamaluv vaha ran eim takeih musil saki en matu onen.

⁹ Ka Paelet vis keil vit, "¿Emi vati mamae lat asuv houlu onen Siu keil vamaluv vaha?" ¹⁰ Kei visi mukonek ven lei kilea tuai keke asuv keil onen pris keil akur Iesu vaha mini veni amul avi elu eni.

¹¹ Ka tei en asuv keil onen pris keil aling kati tuai keke avaleh rendemien onen vangi meatin keil keke avahis Paelet hema lat Barabas vamaluv vaha.*

¹² Sakini, Paelet vis ris keil vit, "¿Emi vati numon sa en meatin koa mivit vi asuv houlu onen Siu keil?"✠

¹³ Keil aviso vina mini avit, "¡Ti kati en aiveave!"

¹⁴ Ka Paelet vis keil vit, "¿Kei mumon sa koa tisa?"

Ka keil aviso keih eris avit, "¡Ti kati en aiveave!"

¹⁵ Sakini, Paelet mae lat Barabas min keil veni en rovattei vapurun rendemien one. Ka viteni min meatin keil tavaeen keke ilamun Iesu iha, itahi en viau koa sineite mul, ka iti kati en aiveave.

Meatin tavaeen keil amumon tohtohien en Iesu✠

¹⁶ Navong amutah Iesu evus, meatin tavaeen keil amulamuni va en teahu ten mari eim one, ka avise ruai en meatin tavaeen keil vasi umai out tas. ¹⁷ Keil amul amumon tohtohien eni. Akav koe en kaliko tai koa vilhili suval asuv houlu tai, ka amumon vatluvoluv en viau koa sin mul ien,† ka aling kati en vatin.* ¹⁸ Evus, aviso avit, "Mevouhou minuk, asuv houlu onen Siu keil." ¹⁹ Evus, amutiv kati ka amuasi en vatin ral min ai tai. Tai, evus, tamun. Ka aretengeiril mini ka amul arohtoh uva netan mini.

²⁰ Navong meatin keil tavaeen arohtoh mini evus, akulat ris kaliko onen asuv houlu rani, ka amusin risi en eisin kati omon. Evus, amulamuni avina keke avati kati en aiveave.

Amuti kat Iesu en aiveave✠

²¹ Ka en avong enek, meatin tai ka en out sav, mai netin Serusalem. Isen Saemon ten out Saerin, vi tata onen Aleksanda ka Rupas. Ka

✠ **14:72:** Mat 26:34; Mak 14:30; Luk 22:34; Sion 13:38 ✠ **15:1:** Mat 27:1-2,11-26; Luk 23:1-25; Sion 18:28-40 * **15:1:** Asuv Paelet vi meatin ten kavmen koa mul losil kat out Itumea, Sameria, ka Sudea koa mari meteimal Serusalem mul ien. ✠ **15:1:** Luk 22:66; Mat 16:21; 27:41; Mak 8:31;

11:27; 14:43,53; Luk 9:22; 20:1 ✠ **15:4:** Aes 53:7; Mak 14:60-61; Luk 23:9 ✠ **15:11:** Umen 3:14

✠ **15:12:** Umen 3:13; 13:28 ✠ **15:15:** Mat 27:27-31; Sion 19:2-3 † **15:17:** Suval sin tomah.

✠ **15:17:** Luk 23:11 ✠ **15:20:** Mat 27:32-44; Luk 23:26-43; Sion 19:17-27

meatin tavaeen keil akeih kati vahous aiveave onen Iesu.

²² Amulamun Iesu vina en Hou Kolkota, koa aneite teni vi 'asi ten avat.' ²³ En out enek, asan uen koa avilesi ral min mir[‡] vamuni keke vasakin mahien onen vaha netan. Ka Iesu seseini.✧

²⁴ Evus, meatin tavaeen keil amuti kat Iesu en aiveave ka ariti eisin omon ven keil. Ka navong Iesu mul murur, keil ason daes keke avales isei hekur eisin koa kave.✧

²⁵ Navong amuti kati, meteiai ma neli tuai nesa. ²⁶ Ka en aiveave onen, aling tisien tai nesa koa viteni vensa amuti kati vit, 'Koanik vi Asuv Houlu onen Siu Keil.' ²⁷ Ka meatin keil tavaeen amuti kat tarhena elu emun en aiveave, tai en usiven matu ka tamun en usiven meil onen Iesu.✧

²⁸ § ²⁹ Meatin keil amual vesesal ven out enek, amunge kat Iesu ka aselus kareni avit, "Ekovei! ?Anatin keke keik kovit kokur keihoen keke ku rasilin Eim Votut ka kum risi en avong hetel enges?✧ ³⁰ !Ka hetahos imok keke kikataun keik sasom enges! !Kisuvul ran aiveave!"**

³¹ Ka asuv keil onen pris keil ral tiser keil ten mengkatien onen Mosis emun amul arohtoh min Iesu. Amul aviteni min keil eris avit, "Kei kilea vakataun meatin sav keil, ka sakras vakataun kei sasen enges!

³² !Munak vi anatin keke kei vi Mesaea, asuv houlu onen Siu keil, tahos keke hemita netan ran aiveave keitinek! Hesakini, ir rehelesi ka rehekur anatin eni." Ka tarhena keilu mun lumul luselus kareni.

Matien onen Iesu✧

³³ En taviai, mankoli mai mutaluh koe out vasi, ka meteiai tovuol rokol haoa etel.✧ ³⁴ Ka navong haoa etel enek evus, Iesu viso keih en selusien kati onen ten Arameak vit, "Ilae! !

Ilae! ?Lama sabaktani?" Sam keil 22:1 Aneite ten selusien enek vi, '!Ahi onak! !Ahi onak! ?Vensa kolokoveinau?'

³⁵ Navong tei en koakeil amul en out enek araengoni, keil avit, "Milonge? Kei mul vise provet Ilae-tsa."

³⁶ Ka tai en keil muloh vina, kur tounah koa suval soke eisin tai, ka rang rinduni en uen takon.✧ Evus, lingi en kele ai tai ka mai sani vina ven Iesu vasimi. Evus, viteni vit, "Veitir mau ka rovaes visi. ?Ilaetsa hemai hekulati hemita netan ran aiveave, vuo hermaitei?"

³⁷ Ka Iesu mis roha, leh kor en eang, ka mat.

³⁸ En hati avong enesek, kaliko koa matetel koa aleh koe hati out tai koa vi votut vis vi votut imok en Eim Votut, sipasi en ngolite nesa vita varei rokol ngolite netan.✧

³⁹ Avat tai onen meatin keil tavaeen mules vati vesesal ven aiveave. Lesi mukave Iesu mat, ka vit, "Anatin eli, kei vi Natin Ahi varei."

⁴⁰⁻⁴¹ Ahin houlu avati keil soutin neli ran aiveave ka amul arapehai avalesi. Keil amusil Iesu umai en out Serusalem. Ka etel en keil, Meri ten out Makdela, Salome, ka Meri mama onen Iosev keilu Tiemes; mulamu telmusil Iesu navong mul en out Kaleli ka telkatauni.✧

Aling teiai onen Iesu va en valengeihat tatetahinien✧

⁴² Vesesal out vavong ka Sabat vamai. Sakini, Siu keil amul asak mesei veni. ⁴³ Meatin tai, isen Siosep ten out Aramatea, metauen tovuol ien ka kei va vis Asuv Paelet ven teiai onen Iesu. Kei vi hetamen tai ten Kaonsel onen Siu keil koa avouhou mini. Kei mun, mul rosin

‡ 15:23: Mir vi meresin tai koa amumoni en toeai tai, vasakin mahien onen meatin vaha netan, suval panadol. ✧ 15:23: Sam 69:21 ✧ 15:24: Sam 22:18 ✧ 15:27: Mat 20:21; Mak 10:37

§ 15:28: Tei en tus matu ten Mak asorin selusien enek, "Sakini, selusien ten Tus Votut mai vi anatin koa vit, 'Apuruni suval vi tarhena tai.'" (Aes 53:12) ✧ 15:29: Sam 22:7; 109:25; Rang 2:15; Mak

14:58; Sion 2:19 ** 15:30: Koanek sakini selusien ten Sam 22:7-8 mai vi anatin. ✧ 15:32: Mat 27:45-56; Luk 23:44-49; Sion 19:28-30 ✧ 15:33: Amos 8:9 ✧ 15:36: Sam 69:21; Mat 27:34; Mak 15:23; Luk 23:36 ✧ 15:38: Hib 10:19-20 ✧ 15:40-41: Luk 8:2-3 ✧ 15:40-41: Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Sion 19:38-42

avong koa hiasuvien onen Ahi hekal en out netan.

⁴⁴ Paelet mutimanin navong raengoni keke Iesu mat tuai. Sakini vise avat onen meatin keil tavaeen vama veni ka visi vit, “?Iesu mat imok tuai?” ⁴⁵ Navong avat enek viteni mini keke anatin mat tuai, Paelet mae lat teiai onen Iesu suk min Siosep.

⁴⁶ Sakini, Siosep va, vul kaliko tamuoh tai, ka va kulat teiai onen Iesu ran aiveave. Evus, kav koe en kaliko ka lingi va en valengeihat tai koa arei meseini tuai. Evus, rein mari ahat vita mul koe voiteh ten valengeihat enek.*

⁴⁷ Ka Meri ten out Makdela ka Meri, mama onen Iosev keilu Tiemes, lumul soutin neli, ka lules out koa kei ling teiai onen Iesu mul ien.

16

*Iesu moul eris ran matien**

¹ Ka en mendilah, navong Sabat evus, Meri ten out Makdela, Salome, ka Meri mama onen Iosev keilu Tiemes, telvul oel koa vite tahos keke telvasahula en teiai onen Iesu. ² Ka en Sande, visokon semau, navong metei kistal, telva keke telvasao en valengeihat. ³ Navong telmul telmual veah en sise, telvis keitel eris telvit, “?Isei hetei lat mari ahat ten voiteh min iatel?”

⁴ Ka navong telvina tellesi keke ahat arei lati tuai, ka ahat enek mariso. ⁵ Sakini, telva neim. Ka navong telva neim, telles meatin hau tai rondan en usite matu, musin en eisin tamuoh. Ka navong tellesi, telmutimanin eni.*

⁶ Ka kei viteni min keitel vit, “!Mitanametautei! Mitlekat Iesu ten out Nasaret koa amuti kati en aiveave. Kei moul eris ran matien tuai ka rorotei mun ekok. Mitkilea mitvales

out koa aling teiai onen mul ien. ⁷ Ka mitheha, mithehiteni min meatin keil onen, ka mithehit kati mok min Pita, keke Iesu helamu en keil heha provins ten out Kaleli. Keil ilei en out enek hesuval koa kei viteni tuai min keil.”*

⁸ Navong teluahin telsital ran valengeihat, annivul kat keitel, telmaleilei ka tellohosai. Veni telmetau houlu, telroviten etai tounah koa tellesi min meatin sav en sise.*

Tei en tus matu keil ten Mak, 16:9-20 tovuol ien

*Iesu rie lat kei min Meri ten out Makdela**

⁹ Navong Iesu moul eris ran matien en visokon semau en Sande, kei kistal mulamu ven Meri ten out Makdela koa mulamu vile lat ninin tisa oulu (7) rani. ¹⁰ Ahin enek va, viten asa koa kur out min meatin keil onen koa amul amurang. ¹¹ Ka navong araengoni keke Meri les Iesu moul eris ran matien, arkurtei anatin eni.

*Iesu kistal min meatin elu en sise**

¹² Katau ris, Iesu kistal ven meatin onen elu navong lumul luva en out sav. Ka keilu lurlei kileatei veni nan viles. ¹³ Ka navong lukilea suk, lumuris ka luviteni min teisav keil luvit lules Iesu, ka keil esuk arkurtei anatin en selusien onealu.

*Iesu mai kistal min meatin keil onen**

¹⁴ Katau suk, Iesu kistal ven teindan tai (11) onen navong amul akanian. Ka vul kat keil veni demkatien one tovuol ka vatie keih ramat veni arkurtei anatin en selusien onen koakeil avit leini avit alesu moul eris ran matien. ¹⁵ Ka kei viteni min keil vit, “Miheha, miheka vasi out ka mihehitehiten more longlongien min meatin vasi keil ten out netan. ¹⁶ Ka meatin koa heling demkatien onen en more longlongien usil inau,

* 15:46: Umen 13:29 * 16:: Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Sion 20:1-10 * 16:5: Rev 7:9,13 * 16:7:

Mat 26:32; Mak 14:28 * 16:8: Tei en tus matu ten Mak evus en vas 8. Ka teisav en tus matu keil asorin selusien enek koa vit, “Sakini, keitel telva varei ven Pita ka teisav keil. Telviten hati tounah koa tellesi ka telraengoni min keil. Mul evus, Iesu, kei mok, sila meatin onen keil keke ika rasil iha en out vasi en out netan ka ihitehiten more longlongien ten moulien hau koa sakras vavus min meatin vasi keil.” * 16:8: Mat 28:9-10; Sion 20:11-18 * 16:11: Luk 24:13-35 * 16:13: Mat 28:16-20; Luk 24:36-49; Sion 20:19-23; Umen 1:6-8

mihehi baptaes en keil keke vatie lat anatinien teni. Hesakini, kei hekur moulien hau. Ka meatin koa rokurtei anatin en more long-longien enek, Ahi helei rahit usite one.✧ ¹⁷ Koakeil akur anatinien, ikur keihoen koa hesakin keil umon merikel. Ihile lat ninin tisa en isok, ka iselus en selusien sav keil emun.✧ ¹⁸ Ka munak ikur tetal vuo imun oai tatisa koa hesakini imat, tounah hetovuol hesut keil. Keil iling he en koakeil amesai, ka itali lat keil ran mesaien one.”✧

Iesu vina en out nesa✧

¹⁹ Navong Iesu selus ral min meatin teindan tai (11) onen evus, Ahi kulati ran keil ka kuri vina nesa. En out nesa, Iesu rondan en usite matu onen Ahi.✧ ²⁰ Ka meatin keil onen uva ka avitehiten selusien onen Ahi en out vasi. Ka Asuv Iesu mul kataun keil ka sakin merikel keil akistal en he. Koanek sakin meatin keil houlu akur anatin en selusien one.✧

Koanek vi keite ten more long-longien usil Iesu Kristo koa Mak mutisi. Anatin.

✧ **16:16:** Umen 2:38; 16:31,33 ✧ **16:17:** Umen 8:7; 16:18; 2:4,11; 10:46; 19:6; 1Kor 2:2-4 ✧ **16:18:** Luk 10:19; Umen 28:3-6; 4:30; 5:16; 8:7; Tiem 5:14-15 ✧ **16:18:** Luk 24:50-53; Umen 1:9-11 ✧ **16:19:** 2Ki 2:11; Umen 1:9-11; 1Tim 3:16; Sam 110:1; Mat 22:14; 26:64; Mak 12:36; 14:62; Luk 20:42; 22:69; Umen 2:33,34; 5:31; 7:55,56; Rom 8:34; Efes 1:20; Kol 3:1; Hib 1:3,13; 8:1; 10:12; 12:2; 1Pit 3:22 ✧ **16:20:** Umen 14:3; Hib 2:3-4

Selusien koa helamu ten Luk

?Isei mutis selusien koanik?

Meatin koa mutis selusien koanik, isen Luk. Kei rovitei tai en meatin teindan elu (12) onen Iesu. Kei vi time tai onen Pol koa lumual vituai ka lumum vituai en out keil houlu.✧ Luk rovitei Siu, ka avaseini, kei mul ling demkatien onen en Iesu Kristo. Luk vi dokta tai✧ ka sukul revi. Kei kilea revi tounah vasi koa kur out en moulien onen Iesu. Kei varei mutis tus keilu ekek: 'Luk' ral min 'Umen onen Eiloheh Keil.'

Luk mutis tus koanek vesesal en sua 60 AD (sua keil koa katau en avong Iesu avasi). Luk mul en taon ten out Rom vuo Sesaria navong mul mutis selusien keil enek. En avong koanek, tunien houlu usil Iesu mul ka vasi out, tei vi anatin ka tei vi luvosien. Sakini, Luk vit vatis tunien tai usil moulien onen Iesu koa mal revi. Sakini, Luk va lekat meatin keil houlu koa amusil kat Iesu navong mul semau en out netan ka koa ales umen onen en mete kati keke valong revi tunien keil one. Evus, kei mutis asa koa long usili ran keil. Luk vit vatie lati keke Iesu vi meatin tai koa moulien onen mal revi ka tisaen tovuol ien. Ka en vati mun vatie lati keke Iesu vi Ahi anatin koa mul mutut moulien onen meatin keil.

?Isei vuli selusien koanik mulamu?

Luk mul mutis selusien keil ekek min time tai onen, isen Teopolis.✧ Aneite ten isen vi 'meatin koa envatien mul en Ahi.' Anatin keke Luk mutis tus koanek min meatin enek, ka kilea keke meatin sav keil emun koa arvitei Siu ihuli.

? Luk mutis selusien koanik vensa?

Luk en vati vatie lati keke Iesu vi Mesaea koa Ahi vat kati – Luk

mutis revi tounah koa rie lati keke Iesu vi Mesaea koa Ahi vat kati vit hesani hemai.✧ Kei rie lati mun keke Iesu sakin hatkatien keil vasi koa Ahi sani min me-Isrel keil ka en provet keil usil Mesaea mai vi anatin.✧ Moulien onen Iesu mal vasi ka maen kei sasen keke heha hemat houtut meatin keil ten out netan suval koa provet keil avit luvati.✧

Luk en vati vaselus usil tounah vasi koa kur out en moulien onen Iesu – En tunien usil moulien onen Iesu koa Luk mutisi, kei vit usil tounah keil koa kur out en avong koa Iesu avasi, ka tei en tounah koa mul kistal eni navong vi titiali veah.✧ Luk lelekat revi vatte ten tunien keil usil Iesu ka en meatin keil koa amul en avong keil enek, ka ling vis tunien keil ekek vusil avong kati koa keil akur out ien. Hihiseien ka merikel keil houlu koa Luk mutisi romultei en tus sav keil.✧

Luk en vati vatie lati keke Iesu en mul mahis vati meatin keil koa mesav keil alei sesein keil – Luk rie lati keke envatien ka en-mahisien onen Iesu mul en koakeil amesai, koakeil arvitei Siu,✧ livere keil,✧ ahin keil✧ ral min titiali keil emun.✧ Hihiseien keil houlu koa Luk mutis kati rie lati keke Iesu en mul mahis meatin keil koa mesav keil alei sesein keil.

Luk en vati vatie lati keke Ninin Votut mul mum en moulien onen meatin keil – Luk mul rie lati keke Ninin Votut mum houlu en moulien onen Iesu: en avong avasi,✧ en avong Sion vi baptaes eni,✧ en avong koa mul mumon umen onen✧ ka en avong emun koa mea moul eris ran matien.✧ Keihoen onen Ninin Votut en moulien onen Iesu rie lati keke ka ven Ahi anatin. Ka Luk rie lati keke Ahi mul san vati Ninin Votut enetinek min meatin keil onen vasan keihoen min keil ka keke availea sise koa mal onen Ahi.✧

Mari rendemien tai ten selusien koanik mul en Luk 19:10

✧ :: Kol 4:14; 2Tim 4:11; Plp 1:24 ✧ :: Kol 4:14 ✧ :: Luk 1:1; Umen 1:1 ✧ :: Luk 2:11; 4:41; 9:20; 23:2; 24:26 ✧ :: Luk 1:70; 3:4; 4:17; 10:24; 13:34; 16:31; 18:31 ✧ :: Luk 24:25 ✧ :: Luk 1:1-2:52 ✧ :: Luk 10:1-18:14; 19:1-28 ✧ :: Luk 2:32; 8:37; 10:13; 11:32; 17:16 ✧ :: Luk 2:22; 4:18; 7:22; 11:41; 12:33; 14:13; 16:20; 18:22 ✧ :: Luk 2:37; 7:13; 9:14; 18:3; 20:47; 21:3 ✧ :: Luk 9:42; 9:48; 18:16 ✧ :: Luk 1:11; 1:35; 1:67; 2:9; 2:27; 2:38 ✧ :: Luk 3:22; 4:1 ✧ :: Luk 4:14; 4:18; 10:21 ✧ :: Luk 24:4,16,31,36,51 ✧ :: Luk 24:49

Iesu viteni vit, "Natin Meatin mai en out netan valekat meatin keil koa avupuol, ka voutut moulien one."

?Asa mul en selusien koanik?

1. Iesu avasi, ka moul rokol avong koa kur rohtoh en umen keil onen. (1:1-4:13)
2. Selusien ka umen keil onen Iesu. (4:14-21:38)
 - a. Iesu mum en out keil en provins ten out Kaleli. (4:14-9:50)
 - b. Iesu mum en out keil en provins ten out Sudea, ka provins ten out Perea. (9:51-19:27)
 - c. Iesu mum en taon ten out Serusalem. (19:28-21:37)
3. Iesu mat ka moul eris ran matien. (22:1-24:53)

Hitkileaen onen Luk usil tus koanek

¹⁻² More visokon minuk Teopolis,* hetamen onak.

Navong Iesu moul semau en out netan, meatin houlu ales tounah keil koa kei mumoni ka amusili. Tei en keil umai avi eiloheh keil onen ka avit usil tounah keil koa ales Iesu mumoni.* Ka meatin houlu koa alonge amutis kat rev. ³ Ka inau, Luk, namusil rev tounah vasi keil enek emun, mukave avasi va rokol mukave va ris en out nesa. Sakini, namundemi navit tahos keke inau mun nitis retai en tounah keil housil sakien koa akistal ien. Hemukonek, keik, Teopolis, hetamen onak,* ⁴ kokilea kovailea anatinien ten tounah keil koa mesav keil amul aviseinuk eni.

Angelo tai vit luvat hasuen onen Sion Baptis

⁵ En avong koa Mari Herod vi asuv houlu ten provins ten out Sudea, pris tai mul, isen Sakaraea. Kei vi tai en vangi pris keil onen Abitsa.† Ahin onen, isen Elsavet, koa kei

emun ka en mari vatiamal onen pris Eron telamu.* ⁶ Sakaraea ka ahin onen lumal en meten Ahi ka lumusil kat rev mengkatien keil onen. ⁷ Sakaraea vi ulmatu tuai ka titiali onealu tovuol veni tovuli onen vi lumalum.

⁸ En avong tai, vangi pris keil koa Sakaraea mul ien uva avoum en Eim Votut onen Ahi, ka kei mul mumon umen keil onen ral min keil.* ⁹ Musil sakien matu onen pris keil, aleh isen tai en keil koa heha neim en Eim Votut vanit senta vaha min Ahi. Sakini, aleh isen Sakaraea. ¹⁰ Ka navong Sakaraea mul neim, koakeil umai keke avaha netan min Ahi amul en teahu ten Eim Votut ka amul avis. ¹¹ Hatte tas, angelo tai onen Iahova mai kistal ven Sakaraea ka mulomal en usite matu en avet koa kei munit senta ien. ¹² Navong Sakaraea les angelo enek, mutimanin ka metau vis metau.

¹³ Ka angelo viteni mini vit, "I Sakaraea, konametautei! Ahi long hisien onom tuai. Ahin onom, Elsavet, hervitei tuetin hekur natmali tai, ka kiling isen hehi 'Sion.' ¹⁴ Hasuen onen hesakin kamil milhesi kamil, ka meatin sav emun keil isi keil veni. ¹⁵ Natmali hemai hehi hetamen tai en meten Iahova. Hehi votut en moulien vasi onen ka hermuntei varei uen vuo oai takeih. Navong hel semau en vangen mama onen, Ninin Votut hehilelau eni.* ¹⁶ Ka kei hesakin houlu en me-Isrel keil ihiles ran tisaen keil one, iha ris min Iahova, Ahi one. ¹⁷ Keihoen onen Ninin Votut hel ien hesuval koa mul en provet Ilaetsa mulamu. Heha helamu en Ahi Asuv keke valah ruain tata keil vatal min titiali keil one en tomat, ka vasakin koakeil arlong katte Ahi, avahiles ran tisaen keil one ka usil meteisauen onen koakeil amal en meten. Kei hesakin meatin keil onen Ahi isak mesei rev ven amaien onen Asuv one."*

¹⁸ Sakaraea viteni min angelo vit,

* **1:1-2:** Teopolis, aneite ten isen vi 'meatin koa en vati vailea rev mok Ahi.' * **1:1-2:** Sion 15:27 * **1:3:** Umen 1:1 † **1:5:** Pris keil vasi aka en vatiamal onen Eron koa vi tunali Mosis en avong mulamu. Pris Eron, havinali keil avi hanumau tai ka ehat emun (24), ka Abitsa vi tai en keil en avong telamu koanek (1Kron 24:1-19). * **1:5:** 1Kron 24:10 * **1:8:** Eks 30:7 * **1:15:** Nam 6:3; Sats 13:4; 1Saml 1:11 * **1:17:** Mat 17:11-13; Mal 4:5-6; 3:1

“Inau navi ulmatu tuai ka ahin onak vi tovuli ramat emun. ?Sakini, inau nikur titiali hemukave? ?Kumon sa keke makur anatin en selusien onom?”✧

19 Ka angelo vit kesi mini vit, “Inau Kavriel, avat onen angelo keil, koa namulomal en meten Ahi lisen-ges. Kei varei sila nau mahit mesein more longlongien enek minuk.”✧

20 Ka veni korkurtei anatin en asa koa naviteni minuk, keik kihi ameng. Kosakras emun kovaselus hetokol avong koa tounah enek hekur out.”✧

21 Ka navong Sakaraea mul semau en Eim Votut, vangi meatin keil koa amul arosini amundemi avit, “?Vensa kei mul neim taveah ramat mukok?” 22 Ka navong Sakaraea sital, sakras vaselus. Kei mules sak visi vaselus min keil en hen veni vi ameng. Sakini alei kilea keke Ahi rie lat tounah tai mini.

23 Sakaraea mumon umen savsav keil en Eim Votut rokol avong koa umen onen vangi pris keil onen evus. Mumoni evus, va ris teim sen.

24 Ka navong Sakaraea va les ahin onen, Elsavet mai meas en tivava. Ka Elsavet ros teim rokol avong koa avati onen vi elim (5). 25 Ka navong ros teim, vit sasen eni vit, “Iahova en mahis inau koa navi lumalum. Kei rokol kat nau ka sakinau makur tivava. Anatin, kei kulat memouen onak en meten meatin keil.”✧

Angelo tai vit luvat hasuen onen Iesu

26 Navong avati onen Elsavet vi ahetai (6), Ahi sila angelo Kavriel va en meteimal ten out Nasaret koa mul en provins ten out Kaleli. 27 Kavriel kur selusien tai keke vahit meseini min ahin hau tai, isen Meri. Meri, asak koe tuai vatetalihe vatal min meatin tai, isen Siosep, koa ka en mari vatiamal onen asuv houlu Deved telamu.✧ 28 Navong angelo koanek mai kistal min Meri, viteni

mini vit, “Tomat heto venuk. Iahova si kei venuk ka ro ral minuk.”

29 Ka navong Meri longe mukok, mundemko houlu ka mundem usil aneite ten selusien enek. 30 Ka angelo viteni min Meri vit, “Meri, konametautei. Ahi si kei houlu mok venuk. 31 Keik kimeas en tivava tai ka kikuri hehi meahos. Hevus, kiling isen hehi ‘Iesu’ koa aneite teni vi ‘Ahi mutut meatin keil.’✧ 32 Kei hehi hetamen tai ka ihise en ‘Natin Ahi koa ro en out nesa.’ Ka Ahi Asuv helingi hehi asuv houlu tai hesuval avu onen telamu, asuv houlu Deved.✧ 33 Lisenges, kei helosil kat revu me-Isrel keil, koakeil akistal en ara onen avu Siekob telamu. Ka hi-asuvien onen, keite teni hetovuol.”✧

34 Meri vit kesi min angelo vit, “?Ka inau nikur tivava enek hemukave, veni nareingeingen meatin veah?”

35 Sakini, angelo viteni mini vit, “Ninin Votut hemai venuk ka keihoen onen Ahi hesakinuk kimeas. Hesakini, ehon koa kikuri hehi votut, ka ihise en ‘Natin Ahi.’✧ 36 ?Kokilea tumahin Elsavet? Kei emun hekur natnali, avaseini vi tovuli tuai. !Anatin eli! Elsavet koa meatin keil avit vi lumalum, kosa, avati onen vi ahetai (6). 37 Sakini, konandemkotei veni Ahi kilea voumon tounah vasi ka tounah tovuol koa sakras voumoni.”✧

38 Navong longe mukok, Meri viteni min angelo vit, “Tahosis. Moulien onak mul en hen Ahi ka numon asa koa en vati. Houmoni minau hesuval koa koviteni.” Evus, angelo mea ka lokoveini va.

Meri va vasao en Elsavet

39 Katau en avong enek, Meri mea ka kalah, va en meteimal koa Elsavet mul ien koa mul en hou keil ten provins ten out Sudea. 40 Navong rokol meteimal koanek, va neim en teim sen Sakaraea, ka vise Elsavet. 41 Ka navong Elsavet long ren Meri, tivava onen kaikai en vangen. Evus, Ninin Votut mai sien Elsavet✧ 42 ka

✧ 1:18: Sen 18:11 ✧ 1:19: Dan 8:16; 9:21; Hib 1:14 ✧ 1:20: Luk 1:45 ✧ 1:25: Sen 30:23
 ✧ 1:27: Luk 2:5; Mat 1:16,18 ✧ 1:31: Sen 16:11; Sats 13:3; Aes 7:14; Mat 1:21-23 ✧ 1:32: Aes 9:7; 2Saml 7:12,13,16 ✧ 1:33: Maek 4:7; Dan 7:14 ✧ 1:35: Mat 1:20 ✧ 1:37: Sen 18:14
 ✧ 1:41: Sen 25:22; Luk 1:15

kei viso keih vit, “!Tokolkatien onen Ahi mul enuk mulin ahin sav keil, ka tokolkatien onen mul en tivava koa mul en vangom! ✧ ⁴³ Inau narv- invintei keke mama onen Asuv onak hemai hesao enau. ⁴⁴ Nalong kilea en tounah enek veni navong nalonguk kovise nau, tivava onak si kei ka kaikai en vangok. ⁴⁵ Tokolkatien onen Ahi mul enuk veni kokur anatin en selusien onen keke tounah enek hekistal enuk hesuval koa kei viteni minuk.” ✧

⁴⁶ Ka Meri viteni vit, ✧

“En rendemien onak, namul navati lat isen Ahi Asuv.

⁴⁷ Nasi nau houlu ven Ahi onak koa mul mutut inau.

⁴⁸ Kei en rovobongentei nau, avaseini navi ahin kuren toumien onen enges. ✧

Kosa heha, meatin vasi ihitehiteni keke Ahi rokol kat inau.

⁴⁹ Ahi ten keihoen mumon marmari tounah keil minau ✧ ka isen vi votut.

⁵⁰ Kei en mahis koakeil amul avouhou mini, ✧ koakeil aro kosa, ka koakeil imai ikatau veah.

⁵¹ Ral min keihoen onen, Ahi mumon marmari tounah keil, ✧ ka likat rasilin koakeil akur rendemien ten hetetamenien mul en keil.

⁵² Kei lah lat asuv houlu keil ran vulie ten keihoen, ✧ ka vati lat meatin kuren keil esuk.

⁵³ Navong meatin keil koa amai kat keil umai ven Ahi, mul san more anien min keil. ✧

Ka navong koakeil tounah one houlu umai veni, sila lin keil uva avi heite hon.

⁵⁴ Kei mai san kataunien min me-Isrel keil koa aka en mari vatiamal onen avu Siekob telamu, koa vi meatin toumien onen. ✧

Kei mul kataun keil veni mundem kat hatkatien onen keke hetie lat enmahisien min keil.

⁵⁵ Kei mum musil hatkatien keil koa mumoni ral min avu keil orer, min Ebrahim ka min vatiamal keil onen koa avi me-Isrel keil. ✧

Hatkatien koanik onen sakras vavus.”

⁵⁶ Ka Meri ro ral min Elsavet avati etel (3). Evus, va ris teim sen.

Navong Sion Baptis avasi

⁵⁷ Avong mai vinvin keke Elsavet vakur tivava onen, ka kei kuri vi meahos. ⁵⁸ Navong vatiamal keil onen ka meatin sav keil emun koa aro vesesal veni alonge keke Ahi

Asuv mumoni tahos mini en sakien koa san ehon tai mini, keil asi keil houlu. ⁵⁹ Ka navong avong onen tivava enek vi outel (8), musil sakien onen Siu keil, akuri va en vekahoi.

Koakeil umai avalesi, e vati avaling isen tata onen en kei, koa vi ‘Sakaraea.’ ✧ ⁶⁰ Ka Elsavet vit, “!Vuo! Isen hehi ‘Sion.’ ”

⁶¹ Ka aviteni mini avit, “!Meatin tovuol veah en vatiamal onealu koa isen vamukonek!” ⁶² Sakini, uva asak visi avaselus min tata onen tivava enek vaka en he keke avahisi en vati valing isen vahi isei.

⁶³ Ka Sakaraea vis keil avasan tounah tatisien tai mini. Ka mutisi vit, “Isen Sion.” Navong avuli, amutimanin esuk eni. ⁶⁴ En hati avong enesek, Sakaraea kilea vaselus eris, ka vati lat isen Ahi ral min selusien keil onen.

⁶⁵ Navong vatiamal onealu ka koakeil amul vesesal ven keilu ales merikel koa kur out, amutimanin. Sakini, longlongien ten tounah keil enek koa kistal en Sakaraea, Elsavet ka tivava onealu karahit meteimal keil koa mul en hou keil ten provins ten out Sudea. ⁶⁶ Koakeil alonglong eni alei kilea keke keihoen onen Ahi mul en moulien onen tivava enek ka amundemi avit, “?Navong hemoul hemarite, hemai hekur mari umen sa vareit?”

✧ **1:42:** Sats 5:24; Dut 28:4 ✧ **1:45:** Luk 1:20 ✧ **1:46:** 1Saml 2:1-10 ✧ **1:48:** 1Saml 1:11
 ✧ **1:49:** Sam 111:9 ✧ **1:50:** Sam 103:13,17 ✧ **1:51:** Sam 89:10; 2Saml 22:28 ✧ **1:52:** Siob 12:19; 5:11 ✧ **1:53:** 1Saml 2:5; Sam 107:9 ✧ **1:54:** Sam 98:3; Aes 41:8 ✧ **1:55:** Maek 7:20; Sen 17:7; 22:17 ✧ **1:59:** Luk 1:13; 2:21; Sen 17:12; Lev 12:3

⁶⁷ Ka en avong enek, Ninin Votut mai sien Sakaraea ka kei vit luvat asa koa hemai vit,

⁶⁸ “Rihemasmas Iahova, Ahi onen me-Isrel keil,[☆]

veni kei mai sao en meatin keil onen ka sakin keil iha imaluv.

⁶⁹ Ahi sani min ir meatin ten mututien koa kur keihoen.[☆]

Kei ka en vatiamal onen asuv houlu Deved koa vi meatin toumien onen Ahi.

⁷⁰ Ahi vat kati ka en provet votut keil onen telamu

⁷¹ keke meatin enek houtut ir ran hen vativieh keil orer,[☆]

ka ran keihoen onen koakeil tine kat ir.

⁷² Ahi vat kati emun keke hetie enmahisien onen min avu keil orer telamu,[☆]

ka hendem kat hatkatien takeih onen

⁷³ koa mumoni ral min avu orer Ebrahim ral min selusien tai koa keih.[☆]

⁷⁴ Ahi vat kati keke helah lat ir ran hen vativieh keil orer[☆]

keke rokilea rovaha netan mini ka rovousil kati en saken koa rehermetautei mun.

⁷⁵ Anatin, rokilea rovaha netan mini en avong vasi en moulien orer vatal moulien tai koa vi votut ka mal en meten.”

⁷⁶ Evus, Sakaraea viteni min tivava onen vit,[☆]

“Keik, natkuli, ihisok en provet tai onen Ahi ten out nesa.

Ka keik kilamu en Asuv keke kovasak mesein sise onen.

⁷⁷ Kitie lati min meatin keil onen keke Ahi houtut keil

ka herleletei mun hetisa en keil ven tisaen keil one.

⁷⁸ Kei vilelau en envatien ka enmahisien.[☆]

Hesan ‘meatin ten mututien’ keke hemai hekistal ven ir,

hesuval koa meteiai mai kistal ka san meneai min ir.

⁷⁹ Anatin, selusien onen hesuval meneai koa hetitin rahat

koakeil amul en mankoli koa ametaun matien.

Hetitin emun vatie lat sise ten tomat min ir keke rovousili.”

Selus evus, uva ris teim.

⁸⁰ Sua keil muli va, ka tivava enek moul mai vi litetai tai. Ka keihoen onen Ninin Votut mai sieni. Navong mai mariso, ro en out volvol rokol avong koa mai kistal min me-Isrel keil ka kur rohtoh en umen onen.[☆]

2

Navong Iesu avasi[☆]

¹ En avong keil ekek koa avasi Sion ien, Ogastas vi Sisa ten out Rom. Kei san ren vit hetetamen keil onen ten kavmen iha, ihuli meatin vasi keil koa amul en out vasi koa kei losil kati, ka itis ise heha en tus tai onen. ² Koanek vi hulhulien rohtoh koa amumoni en avong koa Karinias vi hetamen ten kavmen en out Siria koa provins ten out Sudea mul ien.

³ Sakini, meatin vasi keil koa aro rasil iha ris en meteimal kati onen vatiamal one keke kavmen kilea vahuli revi keil ka vakur ise. ⁴ Sakini, en avong enek, Siosep mea, lokovein meteimal ten out Nasaret koa mul en provins ten out Kaleli. Evus, musil sise koa tetaveah* vaha en out Betlehem koa mul en provins ten out Sudea. Uva Betlehem veni vi meteimal kati onen asuv houlu Deved, ka Siosep vi tai en vatiamal onen.

⁵ Siosep kur Meri lumual luva en meteimal ten out Betlehem, veni kei sak koe tuai vakuri vamai vahi ahin onen. Meri meas tuai ka hervitei tuetin hekur tivava.[☆] ⁶ Ka navong lumul semau en out Betlehem, avong mal vinvin vakur tivava. ⁷ Keilu luva luro en eim omon buluk ka sipsip keil, veni out rovinvintei en eim tato ien. Ka en out enek, Meri kur moeite onen koa vi meahos. Par koe revi en kaliko tai, ka lingi

[☆] **1:68:** Sam 41:13; 72:18; 106:48; 111:9; Luk 7:16 [☆] **1:69:** Sam 18:2 [☆] **1:71:** Sam 106:10

[☆] **1:72:** Sam 105:8-9; 106:45-46; Sen 17:7; Lev 26:42 [☆] **1:73:** Sen 22:16-17 [☆] **1:74:** Taet 2:12

[☆] **1:76:** Aes 40:3; Mal 3:1; Mat 3:3 [☆] **1:78:** Aes 9:2; 58:8; 60:1-2; Mal 4:2; Mat 4:16 [☆] **1:80:**

Luk 2:40; Mat 3:1 [☆] **2::** Mat 1:18-25 * **2:4:** Nasaret rokol Betlehem, sise teni taveah mulin kilomita hundred tai (100 km), ka amual mulin wik tai keke avatokoli. [☆] **2:5:** Luk 1:27 [☆] **2:7:**

Mat 1:25

matil en avet koa arivin oumunai an buluk keil mul ien.✧

Angelo keil avitehiten more long-longien min koakeil alosil kat sipsip keil keke Iesu avasi

8 En vongien enek, meatin keil alosil kat sipsip keil en mari mesai tai vesesal en out Betlehem. 9 Hatte tas, angelo tai onen Ahi Asuv mita kistal en keil, ka titinien ten muohien onen Ahi ritin rahit meatin keil enek. Ka keil amutimanin eni ka ametau houlu. 10 Ka angelo viteni min keil vit, “!Minametautei! Numairal min more longlongien tai koa hesakin meatin keil vasi ihilelau en sien. 11 Kosa etin, en meteimal ten out Betlehem, meteimal kati onen asuv houlu Deved telamu, meatin ten mututien avasi tuai ven kami. Kei vi Mesaea koa Ahi Asuv vat kati keke hesani hemai. 12 Sise koa mihelei kilea eni hemukok: mihehotin tivava tai koa apar koe en kaliko tai, ka alingi matil en avet koa arivin oumunai an buluk keil mul ien.”

13 Navong angelo enek mul veah selus, hatte tas, mari vangsi angelo keil onen Ahi aka en out nesa aro vesesal mini. Ka en meten meatin keil amusau amasmas Ahi avit, 14 “!Houhouen min Ahi ten out nesa,✧

en out netan tomat vamai en meatin keil vasi koa Ahi si ven keil.”

15 Navong amusau evus, angelo keil alokovein keil ka avina ris en out nesa. Evus, meatin keil koa alosil kat sipsip aviteni min keil eris avit, “Rovaha Betlehem, rovalessa koa Ahi Asuv viteni min ir.”

16 Sakini, aro kekerat uva ka avotin out koa Meri keilu Siosep luro ien. Ka ales tivava onealu mul matil en avet koa oumunai an buluk keil mul ien.

17 Navong keil ales tivava Iesu, aviteni asa koa angelo viteni min keil.✧ 18 Ka koakeil vasi along tunien

one, keil amutimanin eni. 19 Ka navong Meri long selusien keil ekek, kur kati mul en rendemien onen, ka mundem usili lisenges.✧

20 Navong meatin keil ten sipsip uva ris, amasmas Ahi ka avati lat isen ven tounah vasi koa araengoni ka alesi. Tounah keil vasi kistal suval asa koa angelo keil aviteni min keil.

Iesu va en vekahoi, aling eis mul ien, ka akuri va en Eim Votut onen Ahi

21 Navong avong onen tivava Iesu vi outel (8) semau, musil sakien onen Siu keil, tata ka mama onen lukuri va en vekahoi. En avong enek, aling isen vi ‘Iesu’ suval koa angelo viteni min Meri navong romeastei veah eni.✧

22-24 Avong hanumau elu (40) katau en avong avasi, Siosep keilu Meri lukur Iesu telva en out Serusalem keke luvoumon asa koa mengkatien onen Mosis viteni keke Meri vato ris.† Keilu lukur ame elu va en Eim Votut ka lusan keilu luvi sanien votut onealu min Ahi.‡

En avong enek emun, lukur tivava Iesu keke luvatie min Ahi Asuv keke pris tai vatokol kati vasuval mengkatien onen Mosis viteni koa vit, “*Moei ehon vasi keil ihi ehon votut keil onen Iahova.*” *Eksodas 13:2,12*

Meatin elu luvit luvati keke Iesu vi Mesaea koa Ahi vat kati min me-Isrel keil

25 Navong Meri, Siosep ka Iesu telro veah en Eim Votut, meatin tai mul ekonek, isen Simeon. Sakien keil onen mal ka envatien onen mul en Ahi. Kei mul rosin avong koa Ahi hesan Mesaea hemai koa hesakin me-Isrel keil imaluv ran hen kavmen sav keil. Ninin Votut mul ien✧

26 ka viteni mini keke hermattei mau hetokol avong koa heles Mesaea koa Ahi Asuv vat kati keke hesani hemai.

✧ 2:14: Luk 19:38 ✧ 2:17: Luk 2:10-12 ✧ 2:19: Luk 2:51 ✧ 2:21: Sen 17:12; Lev 12:3; Luk 1:59; 1:31 † 2:22-24: En sakien onen Siu keil, ahin koa kur tivava tai vi amus en meten Ahi ven ara ten hasuen. Sakini, hetos teim hetokol avong hanumau elu (40) heli. Hevus, ahin enek hesan sanien tai min Ahi keke vamai vato ris en meten (Lev 12:1-8). ‡ 2:22-24: Mengkatien onen Mosis viteni keke hesan titi sipsip tai hetal ame tai. Ka munak ahin enek, mani onen rovinvintei, kilea vasan ame elu enges (Lev 5:11). ✧ 2:25: Aes 40:1; 49:13

²⁷ Ka navong Meri keilu Siosep lukur Iesu va en teahu ten Eim Votut keke avalekat meatin vatokol kati vasuval asa koa mengkatien onen Ahi viteni, Ninin Votut viteni min Simeon keke vaha en out enek. ²⁸ Ka navong Simeon les keitel, va ven keitel ka vous tivava Iesu. Navong mul vousi, kei masmas Ahi vit,

²⁹ “Ahi Asuv, inau navi meatin toumien onom.

Ka kosa, kokilea kovamaenau mat en tomat, veni asa koa kovat kati minau kistal tuai.

³⁰ Inau nales ehon enek tuai en metok*
koa houtut meatin keil onom.

³¹ Ka kumon meatin vasi keil en out netan ilei.

³² Kei hesakin koakeil arvitei Siu ito en meneai onom,*
keke keil ilei kilea enuk ka ihouhou minuk.

Ka hehati lat isen me-Isrel keil koa avi meatin keil onom.”

³³ Navong tata ka mama onen Iesu lulong asa koa Simeon vit usili, lumutimanin houlu. ³⁴ Evus, Simeon san tokolkatien tai min keitel ka viteni mun min Meri vit, “Tivava onom hesakin meatin houlu ten out Isrel usil kat Ahi, ka hesakin tei en keil emun ihiles ran Ahi. Tivava enek hehi metai tai onen Ahi koa meatin houlu iseseini.* ³⁵ Hesakin rendemien suai keil onen meatin keil imai en mesai. Ka asa koa hekistal eni, hesakin keik emun kilinge hetisa, hesuval koa naef mul sal vinik.”

³⁶ En hati avong enek, provet tai mul en teahu ten Eim Votut, isen Anna. Kei vi tovuli tuai ka vi natinahin Vanuel koa mul en vatiamal onen pris Aser. Navong vi ahin hau semau, retalihe. Ka navong sua oulu (7) mai muli, meatin onen mat.* ³⁷ Sakini, vi vatina va vio ... sua onen mai rokol hanumau ehat ka ehat emun (84). Ka en avong vasi, visokon va rokol vongien, kei va netan min Ahi en teahu ten Eim

Votut, ka avong houlu mul val ran anien keke vahis.

³⁸ Ka navong Siosep keilu Meri lumul veah en teahu ten Eim Votut ral min tivava Iesu, Anna mai ven keitel ka masmas Ahi ven tivava enek. Ka katau eni, kei mul run usil tivava enek min meatin keil vasi koa arosin avong koa Ahi hesan Mesaea onen hemai hesakin koakeil ten out Serusalem iha imaluv.*

Navong Iesu mai vi ehon, meatin keil alei kilea keke kei vilelau en meteisauen

³⁹ Navong Siosep keilu Meri lumum vasin tounah koa mengkatien onen Ahi viteni, telva ris Nasaret, meteimal kati oneatel koa mul en provins ten out Kaleli.* ⁴⁰ Ka tivava Iesu moulu ka aven mai keih. Navong mul moulu, mai vilelau en meteisauen, ka tokolkatien onen Ahi mul en moulien onen.*

⁴¹ Ka en sua vasi keil, tata ka mama onen Iesu luva en out Serusalem keke luvoumon Anien ten Mul Laui ien.* ⁴² Sakini, navong sua onen Iesu rokol teindan elu (12), luva en anien enek suval koa lumumoni lisenges, ka lukur Iesu telva. ⁴³ Navong Anien ten Mul Laui mai muli, tata ka mama onen lukur sise keke luvaha ris teim, ka lureingeingeni keke Iesu mul veah en out Serusalem. ⁴⁴ Sakini lukaka avong tai ral min vangi meatin keil veni lumundemi keke Iesu mul musil tunali tai vuo meatin sav tai en vatiamal one. Ka navong out vong, lulekati suk. ⁴⁵ Ka navong lurvotintei en vangi meatin keil koa lumul ien, keilu luva ris Serusalem keke luvalekat visi en out enek.

⁴⁶ Lulekat Iesu avong etel (3), ka luvotini suk mul rondan en teahu ten Eim Votut. Kei mul long hihi-seien keil onen tiser keil onen Siu keil ka mul vis keil usili. ⁴⁷ Keil vasi koa along selusien onen Iesu amutimanin en ileilien onen ka selusien koa mul vit kesi min tiser keil.

⁴⁸ Navong Siosep keilu Meri luvotini, lumutimanin houlu. Ka

* **2:30:** Aes 40:5; 52:10; Luk 3:6; Taet 2:11 * **2:32:** Aes 42:6; 49:6; 46:13 * **2:34:** Aes 8:14; 1Kor 1:23; 1Pit 2:8 * **2:36:** 1Tim 5:5 * **2:38:** Aes 52:9 * **2:39:** Mat 2:23 * **2:40:** Luk 2:52; 1:80 * **2:41:** Eks 12:24-27; Dut 16:1-8

mama onen viteni mini vit, “? Natkuli, vensa komumoni mukok min komal? Komumon komal melmundemko houlu ka melmul mellekatuk en out vasi.”

⁴⁹ Ka Iesu vit kesi min keilu vit, “? Millekat nau vensa? ?Milreingeingeni keke nil nito en teim sen Tata onak?”^{*} ⁵⁰ Ka keilu lureingeingen aneite ten selusien onen. ⁵¹ Ka mama onen, kei kur kat asa koa kistal mul en rendemien onen, ka mundem usili lisenges.^{*}

Evus, Iesu va ris Nasaret ral min keilu, ka long kat keilu. ⁵² Kei moul, mai vi mari meatin koa vilelau en meteisauen. Ka Ahi ral min meatin keil emun asi keil veni.^{*}

3

Sion Baptis mum rohtoh en umen onen keke vaha vahitehiten more longlongien onen Ahi min meatin keil

¹ En avong koa Taebirias vi Sisa ten out Rom sua teindan elim (15), meatin ehat (4) sav emun amul akataun losilkatien onen: Herod Antipas vi asuv houlu ten out Kaleli; tunali Pilip vi asuv houlu ten out Ituria ka Trakonaetas; Lisantias vi asuv houlu ten out Abilin; ka Pontias Paelet vi avat ten kavmen ten out Sudea.^{*} ² Ka en avong enek, Annas ka Kaiafas lukur umen ten asuv houlu onen pris keil.^{*}

En avong enek, Ahi selus min Sion, natin Sakaraea, en out volvol. ³ Sakini Sion karahit out vasi vesesal en Oaisal Sodan ka vitehiten selusien onen Ahi min meatin keil vit, “!Mihehiles moulrien onami ran tisaen! Hevus, mihemai minau ka nihi baptaes en kami hetie lati keke methos onen Ahi mul en kami.”^{*} ⁴ Provet Aesea telamu mutis luvati usil Sion vit,^{*}

*“Itaengon rea tai hehiso hekeih en out volvol hehit,
‘Mihesak mesein sise onen Asuv.
Anatin, mihesak revi sise onen hemal.*

⁵ *Mihetahin revi poal vasi keil*

ka vatihou keil vasi miheil lati hehi aet.

Out keil koa akalkali, mihoumoni hemai hemal revi,

ka mihetahin vasi vulvul keil.

⁶ *Hevus, meatin keil vasi ilesi hemukave Ahi houtut moulrien one.’ ”* *Aesea 40:3-5**

⁷ Vangi meatin keil houlu umai ven Sion keke vahi baptaes en keil. Ka Sion selus keih min hetetamen onen Siu keil koa umai veni vit, “! Ei, kami mivi vangi tetal tisa keil koa mimul mirili meatin keil en ongomi! ?Isei sel kat kami keke mivalohosai ran mahien koa Ahi hesani min kami?^{*} ⁸ Hetahos imok keke, helamu, mihoumon sakien koa hetie lati keke miviles ran tisaen keil onami anatin. Ka minahitentei minahit, ‘Komai meherkurtei mahien veni Ebrahim vi vati avu onomai ka Ahi rie lat komai mevi onen.’ Ka naviteni min kami keke koanek rovitei anatin, veni Ahi kilea vatie lat ahat keil ekek ka hesakin keil imai ihi ekek avahi havin Ebrahim keil keke avahi meatin keil kati onen.^{*} ⁹ Keitinek, Ahi sak mesein teiai onen tuai vatei lat vatiai keil koa arsontei heite koa tahos. Anatin, itei lat keil ka ison keil iha en ahang.”^{*}

¹⁰ Ka vangi meatin keil enek avis Sion avit, “?Hesakini, komai mehoulmon sa?”

¹¹ Sion viteni min keil vit, “Munak tai en kami, eisin omon elu, hesan tai min meatin koa omon tovuol. Munak tai en kami, anien an mul, hesan tei min meatin sav koa an tovuol.”

¹² Evus, meatin keil ten takis emun umai keke Sion vahi baptaes en keil, ka avisi avit, “?Tiser, mehoulmon sa varei keke mevamal en meten Ahi?”^{*}

¹³ Sakini, Sion viteni min keil vit, “Minalahtei mani ten takis nalin asa koa mengkatien ten kavmen viteni.”

¹⁴ Ka meatin tavaeen keil emun umai avisi avit, “?Ka mukave en komai? ?Mehoulmon sa keke mevamal en meten Ahi?”

^{*} **2:49:** Sion 2:16 ^{*} **2:51:** Luk 2:19 ^{*} **2:52:** 1Saml 2:26; Pro 3:4; Luk 1:80 ^{*} **3:1:** Mat 3:1-12; Mak 1:1-8; Sion 1:19-28 ^{*} **3:2:** Luk 1:80 ^{*} **3:3:** Umen 13:24; 19:4 ^{*} **3:4:** Aes 40:3-5 ^{*} **3:6:** Luk 2:30-31; Umen 28:28; Taet 2:11 ^{*} **3:7:** Mat 12:34; 23:33 ^{*} **3:8:** Sion 8:39 ^{*} **3:9:** Mat 7:19; Sion 15:6 ^{*} **3:12:** Luk 7:29

Sakini, Sion viteni min keil vit, "Minakeih kattei meatin keil keke avasan mani min kami. Ka minakurtei mani en sise koa miluvos isen meatin sav tai en kot. Mihe-longe hetahos enges en ui umen koa mimul mikuri."

¹⁵ Navong meatin keil along tounah koa Sion mul viteni, amundemi houlu usili ral min sien ka aviteni min keil eris avit, "Vahesa Sion varei vi Mesaea koa Ahi vat kati keke hesani hemai."

¹⁶ Navong Sion longe mukok, vit risi min keil vit, "Narvitei Mesaea. Inau namul navi baptaes en kami en oai enges. Ka kei koa hemai hekatau enau, kei hehi hetetamen imok helin nau, ka narvintei makulat sandel onen. Kei varei hehi baptaes en kami en Ninin Votut ka en ahang.*¹⁷ Kei sak mesei tuai vatiti vas meatin vasi keil hesuval meatin koa kur savel keke vaso lelat uti uit vaha ran ingeite. Uti uit koa hetahos, helah ruaini heha en eim onen; ka ingeite keil teni, heniti en mari ahang koa sakras vamat."¹⁸ En saki enek, Sion sel kat meatin keil ka vitehiten more longlongien onen Ahi min keil.

¹⁹ Ka navong Sion mul mumon umen onen, selus keih va kat asuv houlu Herod Antipas veni kur ahin onen tunali mai vi ahin onen, isen Herodias. Sion selus emun va kat Herod ven tounah sav vasi keil koa mumoni koa romaltei.*²⁰ Sakini, Herod mumon tounah tai koa tisa mok mulin tounah sav keil koa mumoni; kei viteni keke meatin tavaeen keil onen avaha avahuli kat Sion ka avasoni vaha en eim takeih.

*Sion vi baptaes en Iesu**

²¹ Navong semau Sion vi baptaes en meatin keil, Iesu emun mai veni keke Sion vahi baptaes eni. Ka navong Iesu mul vis, voiteh ten out nesa mutah ²² ka Ninin Votut muka mita suval ame ka rondan en kei. Ka rea tai viso ka en out nesa vit, "Keik

kovi natkuli kati anatin koa envatien onak mul enuk, ka nasi nau mok venuk."*

*Vatiamal onen Iesu**

²³ Navong Iesu kur rohtoh en umen onen, sua onen hanumau tai ka halualim emun (30). Meatin vasi amundemi avit kei vi natin Siosep.* Ka avu keil ten vatiamal onen Siosep, eis keil one mukok: Siosep vi natin Heli.

²⁴ Ka Heli vi natin Matat, koa vi natin Livae, koa vi natin Melki, koa vi natin Sanae, koa vi natin Siosep.

²⁵ Siosep vi natin Matataeas, koa vi natin Amos, koa vi natin Neham, koa vi natin Esli, koa vi natin Nakae.

²⁶ Nakae vi natin Mahat, koa vi natin Matataeas, koa vi natin Semein, koa vi natin Sosek, koa vi natin Soda.

²⁷ Soda vi natin Soanan, koa vi natin Resa, koa vi natin Serubabel,* koa vi natin Sertil, koa vi natin Neri.

²⁸ Neri vi natin Melki, koa vi natin Adi, koa vi natin Kosam, koa vi natin Elmadam, koa vi natin Er.

²⁹ Er vi natin Sosua, koa vi natin Eliesar, koa vi natin Sorim, koa vi natin Matat, koa vi natin Livae.

³⁰ Livae vi natin Simeon, koa vi natin Sudah, koa vi natin Siosep, koa vi natin Sonam, koa vi natin Eliakim.

³¹ Eliakim vi natin Melea, koa vi natin Mena, koa vi natin Matataha, koa vi natin Netan, koa vi natin Deved.*

* **3:16:** Ahang koanek hean motein koakeil amusil kat revu Iesu, ka hean lin koakeil armusiltei.
 * **3:16:** Umen 13:25 * **3:19:** Mat 14:3-4; Mak 6:17-18 * **3:20:** Mat 3:13-17; Mak 1:9-11 * **3:22:** Mat 1:32; Sen 22:2; Sam 2:7; Aes 42:1; Mat 12:18; 17:5; Mak 9:7; Luk 9:35; 2Pit 1:17 * **3:22:** Mat 1:1-17 * **3:23:** Luk 4:22; Sion 6:42 * **3:27:** Esra 3:2 * **3:31:** 1Saml 16:1,13 * **3:32:** Rut 4:17-22

- 32 Ka Deved vi natin Tiese,✧
koa vi natin Obed,
koa vi natin Boas,
koa vi natin Salmon,
koa vi natin Nason.
- 33 Nason vi natin Aminatap,
koa vi natin Atmin,
koa vi natin Ani,
koa vi natin Hesron,
koa vi natin Peres,
koa vi natin Sudah.✧
- 34 Sudah vi natin Siekob,✧
koa vi natin Aesak,✧
koa vi natin Ebrahim,
koa vi natin Terah,
koa vi natin Nahor.
- 35 Nahor vi natin Seruk,
koa vi natin Rehu,
koa vi natin Pelek,
koa vi natin Eber,
koa vi natin Sela.
- 36 Sela vi natin Kenan,✧
koa vi natin Arpaksat,
koa vi natin Sem,
koa vi natin Noah,
koa vi natin Lamek.
- 37 Lamek vi natin Metusela,
koa vi natin Inok,
koa vi natin Sared,
koa vi natin Mahalalel,
koa vi natin Kenan.
- 38 Kenan vi natin Inos,
koa vi natin Set,✧
koa vi natin Adam.
- Ka Adam vi natin Ahi.

4

Temat sak vis Iesu, ka kei romottei en tisaen✧

¹ Navong Iesu lokovein out koa Oaisal Sodan mul ien, Ninin Votut koa mul ien mulamuni va en out volvol. ² En out enek, Temat sak vis Iesu avong hanumau elu (40). En avong keil enek, Iesu rokiantei, sakini en keite ten avong enek, amai kati houlu.✧

³ Ven koanek, Temat sak visi vit, "Munak kovi Natin Ahi anatin, kimeng kat ahat ekek vahiles vamai vahi veret am."

⁴ Ka Iesu vit kesi mini vit, "¡Vuo! Nirmumontei ven Tus Votut viteni vit,

'Meatin romoultei en anien enges.' "

Duteronomi 8:3

⁵ Evus, Temat mulamun Iesu vina nesa en mari hou tai ka, en avong tas, rie lat kantri vasi keil ten out netan mini. ⁶ Ka sak visi vit,

"Keihoen ten out vasi keil enek asani mul en hek. Ka inau nakilea nisani min meatin sa koa ek yati masani mini. Sakini, nakilea nilinguk kihi asuv houlu kovalosil kati ka tounah keil koa mul ien hehi onom.✧

⁷ Munak kiha netan minau enges, nisan tounah vasi keil enek minuk."

⁸ Ka Iesu vit kesi mini vit, "Inau nirmumontei veni Tus Votut viteni vit,

'!Miheha netan min Iahova koa vi Ahi onami

ka mihelong kat kei enges!' "

Duteronomi 6:13

⁹ Evus, Temat kur Iesu va en out Serusalem, ka lingi mulomal en out tai nesa mok en hoi Eim Votut onen Ahi. En out enek, Temat viteni mini vit, "Munak kovi Natin Ahi anatin, kihita netan vahotini keke Ahi ro ral minuk, ¹⁰ veni Tus Votut viteni vit,

'Ahi hemeng kat angelo keil onen

avating koe revi keik.' Sam keil

91:11

¹¹ ka

'Keil ihati latuk hehina nesa en he, hesakini kirmusavoitei en alom en ahat tai.' " *Sam keil 91:12*

¹² Ka Iesu vit kesi mini vit, "¡Vuo! Nirmumontei, veni Tus Votut viteni mun vit,

'Minasak vıstei Iahova koa vi Ahi onami

keke mivahotini kei mul ral min kami.' " *Duteronomi 6:16*✧

¹³ Navong Temat sak vis Iesu en sise vasi keil, lokoveini va rokol avong sav koa heles ahho tai keke vasak vis risi.✧

Iesu mum rohtoh en umen onen ka meatin keil ten out Nasaret ase-seini✧

✧ 3:33: Sen 35:23 ✧ 3:34: Sen 25:26 ✧ 3:34: Sen 21:3 ✧ 3:36: Sen 4:25-5:32 ✧ 3:38: Sen 4:25 ✧ 4: Mat 4:1-11; Mak 1:12-13 ✧ 4:2: Hib 4:15 ✧ 4:6: Mat 28:18 ✧ 4:12: 1Kor 10:9 ✧ 4:13: Hib 4:15 ✧ 4:13: Mat 4:12-17; 13:53-58; Mak 1:14-15; 6:1-6

14 Navong Iesu lokovein out volvol, va ris en provins ten out Kaleli, ka keihoen onen Ninin Votut mai vilelau eni. Longlongien usili karahit out vasi keil koa mul vesesal en out enek. 15 Kei va en eim tahihiseien onen Siu keil ka visein meatin keil ien. Ka meatin vasi keil koa along usili avati lat isen.

16 Iesu mual rokol taon ten out Nasaret, out koa kei moul ien. En Sabat, va en eim tahihiseien suval koa lises mumoni. Ka navong mulomal vahuli Tus Votut onen Ahi, 17 keil asani mini tus koa tisien onen provet Aesea mul ien. Kei vue, votin out koa selusien enek mul ien ka vuli vit,

18 *"Ninin Votut onen Iahova mai sienau, veni rie lat nau mahitehiten more longlongien min koakeil tounah one tovuol.*

Kei sila nau mahiteni min koakeil amul en eim takeih, akilea avasital rani.

Ka min koakeil mete var, ilele ris, min koakeil amul en hen mesav keil, imaluv iha.

19 *Kei sila nau mahitehiteni keke Iahova rie lat avong koanek vasan kataunien min meatin keil onen."* *Aesea 61:1-2**

20 Navong vuli evus, Iesu koteh kat tus, san risi min meatin takataunien, ka rondan keke vahisein meatin keil. Navong meten meatin vasi keil en eim enek va kati, 21 viteni min keil vit, "Tus Votut onen Ahi koa milonge navuli min kami, kosa etin, selusien keil teni mai vi anatin."

22 Navong meatin keil along mor-more hihiseien keil koa sani min keil, keil vasi amutimanin ka avati lati en selusien one. Ka evus, tei en keil amundem maeni avit, "Ei, kei vi natin Siosepe etin."*

23 Iesu viteni min keil vit, "Nakilea keke mihehiteni minau selusien

matu koa vit, 'Dokta, kisak revi onom keil helamu,' veni emi vati keke num en out enek, en meteimal kati onak, tounah vasi keil koa milonge namumoni en meteimal ten out Kapaniam keke mihekur anatin enau.* 24 Ka naviteni anatin min kami, provet tovuol veah koa onen keil avakur revi en meteimal kati onen.* 25 Mulamu, en avong onen provet Ilaetsa, ous romustei sua etel ka hap teni (3½), ka meatin keil vasi, amai kat keil.* Ka en me-Isrel keil, vatina keil avi houlu. 26 Ka Ahi sila Ilaetsa ka mal vaha ven vatina tai koa rovitei ten out Isrel. Kei ka en meteimal ten out Sarevat vesesal en taon ten out Saedon.* 27 Ka tamun, en avong onen provet Elisa, meatin houlu ten out Isrel, mesaien ten leprosi mul muas ave. Ka Elisa romumontei ave vato ris, kei sak revis Neman ten out Siria koa rovitei ten out Isrel."†*

28 Navong meatin keil koa amul en eim tahihiseien along selusien onen, keil vasi avuroh kati.‡ 29 Amea, ka aring lelatai ran meteimal one ka amulamuni va vesesal en vali hou tai koa mul en hakot ten meteimal one veni e vati avatue lat Iesu vamot vahita netan eni. 30 Ka Iesu, kei viles, mual va luhu en vangi meatin keil enek, ka lokovein keil keke vaha ris en sise onen.

*Iesu vile lat ninin tisa tai ran meatin tai**

31 Evus, Iesu va en meteimal ten out Kapaniam koa mul en provins ten out Kaleli. En Sabat, Iesu mul visein meatin keil ekonek.* 32 Meatin keil amutimanin en hihiseien keil onen veni mul vit luvati suval koa kur aneite teni ka ven Ahi vareit.* 33 En avong enek, meatin tai koa ninin tisa mul ien mul en eim tahihiseien. Kei viso keih va ven Iesu vit,* 34 "Ei, Iesu ten out Nasaret! ?!

* 4:19: Aes 58:6 * 4:22: Luk 3:23; Sion 6:42

4:44 * 4:25: Tiem 5:17; 1Ki 16:1,7; 17:1; 18:1

† 4:27: 2Ki 5:1-14 viteni keke Neman kur anatin en selusien onen provet Elisa ka Ahi kulat mesaien rani. * 4:27: 1Ki 5:1-14 ‡ 4:28: Siu keil avuroh kati veni Iesu mul viteni keke Ahi mul kataun tei en koakeil arvitei Siu veni akur anatin en provet keil onen mulin Siu keil kati. * 4:30: Mak 1:21-28 * 4:31: Mat 4:13; Sion 2:12 * 4:32: Mat 7:28-29; Sion 7:46 * 4:33: Mat 8:29; Mak 1:23-24; 5:7; Luk 8:28

* 4:23: Mat 4:13; Sion 2:12 * 4:24: Sion

4:26: 1Ki 17:8-16 viteni keke vatina enek kur anatin keke Ilaetsa vi provet onen Ahi ka katauni.

† 4:27: 2Ki 5:1-14 viteni keke Neman kur anatin en selusien onen provet Elisa ka Ahi kulat mesaien rani. * 4:27: 1Ki 5:1-14 ‡ 4:28: Siu keil avuroh kati veni Iesu mul viteni keke Ahi mul kataun tei en koakeil arvitei Siu veni akur anatin en provet keil onen mulin Siu keil kati. * 4:30: Mak 1:21-28 * 4:31: Mat 4:13; Sion 2:12 * 4:32: Mat 7:28-29; Sion 7:46 * 4:33: Mat 8:29; Mak 1:23-24; 5:7; Luk 8:28

† 4:27: 2Ki 5:1-14 viteni keke Neman kur anatin en selusien onen provet Elisa ka Ahi kulat mesaien rani. * 4:27: 1Ki 5:1-14 ‡ 4:28: Siu keil avuroh kati veni Iesu mul viteni keke Ahi mul kataun tei en koakeil arvitei Siu veni akur anatin en provet keil onen mulin Siu keil kati. * 4:30: Mak 1:21-28 * 4:31: Mat 4:13; Sion 2:12 * 4:32: Mat 7:28-29; Sion 7:46 * 4:33: Mat 8:29; Mak 1:23-24; 5:7; Luk 8:28

Kovit kovoumon sa min komai!? ? Kumai keke kovou lin komai? !Inau nakileak, keik kovi Meatin Votut onen Ahi!"*

³⁵ Iesu selus keih va min ninin tisa enek vit, "!Kito raeng, ka kimea ran meatin ekek!" Ninin tisa mu lat meatin enek va netan en meten meatin vasi keil. Evus, mea rani ka tounah tovuol vasuti.

³⁶ Meatin keil vasi amutimanin ka avis keil eris avit, "?Vati hihiseien sa enek? Meatin enek selus ral min keihoen, ka navong selus keih min ninin tisa keil, along kati ka alokovein meatin keil." ³⁷ Sakini, longlongien usil Iesu karahit out vasi vesesal en meteimal ten out Kapaniam.

*Iesu sak revi meatin houlu**

³⁸ Navong Iesu lokovein eim tahihiseien en out Kapaniam, va en teim sen meatin tai, isen Saemon Pita. Navong rokol teim sen, longe keke avu ahin onen Saemon Pita, aven mutin ramat. Sakini avis Iesu vasak revi. ³⁹ Sakini Iesu va veni ka musel kat mesaien enek vit, "!Mea rani!" Ka hatte tas, ahin enek longe tahos, mea, ka va mumon anien vahi ae.

⁴⁰ Navong meteiai va netan ka Sabat evus, meatin keil akilea avoumon tounah. Sakini meatin houlu avous koakeil amesai en mesaien savsav keil uva ven Iesu. Kei ling hen en retai en keil, ka sak revi keil vasi umai atahos. ⁴¹ Ka navong Iesu vile lat ninin tisa keil ran meatin houlu, avisohiso keih va mini avit, "!Keik kovi Natin Ahi anatin!" Ka kei ring koe keil keke anaseluste veni akilea kei vi Mesaea koa Ahi rie lati.*

*Iesu mul vihisei en eim tahihiseien keil**

⁴² En visokon semau, Iesu va sasen en out volvol tai. Ka navong meatin keil alesi vuol, uva alekati. Navong avotini, asak visi avapeahi herlokoveinte keil. ⁴³ Ka Iesu viteni

min keil vit, "Niha nihitehiten more longlongien usil hiasuvien onen Ahi min meatin keil koa amul en out sav emun. Veni Ahi sila nau numai moumon vati umen koanek."*

⁴⁴ Sakini, Iesu va en meteimal keil onen Siu keil§ ka mul vitehiten more longlongien onen Ahi en eim tahihiseien keil one.*

5

*Iesu vise rohtoh en meatin etel keke telvousili**

¹ En avong tai, Iesu mul mulomal en vali Oai Kaleli, vesesal en out Kenesaret. Ka meatin keil avi houlu mok. Umai amuting kati keke avalonge mul vit luvat selusien onen Ahi min keil.* ² Iesu les vot elu koa meatin keil teni alokoveini lumules en out ut keke uva avakas motein net one. ³ Sakini, Iesu vut va en vot tai onen Saemon Pita, ka visi vatui lat vot vahita vahi havivi ran out ut. Evus, Iesu rondan eni ka mul visein mari vangi meatin keil koa amul ut.

⁴ Navong Iesu visein keil evus, kei viteni min Saemon Pita vit, "Kami, mihehalis lat vot onami miheha en huinev, ka miheson net onami keke mivalah tei mesau."*

⁵ Ka Saemon Pita vit risi min Iesu vit, "Asuv, mendilah rokol visokon koanek, komai memum keih ka merlahtei mesau varei. Ka veni keik koviteni, tahosis, nihiteni keke meheha meheson ris net onomai."

⁶ Ka navong ason net vita netan, alah mesau keil houlu vis houlu mok. Net one vesesal vamahoi.

⁷ Sakini, akuvin he va ven tue sav keil keke avahalis en vot one avamai avakataun keil. Ka navong arokol keil, asien vot keilu vasi va vio ... vesesal luvamarindu. ⁸⁻⁹ Saemon Pita ka meatin vasi keil koa amul en vot keilu enek amutimanin keke mesau keil koa alahi avi houlu vis avi houlu mok. Ka navong Saemon Pita lei kilea en asa koa kur out, kei va ven Iesu, retengeiril en meten ka

* **4:34:** Luk 4:41; Sion 6:69 * **4:37:** Mat 8:14-17; Mak 1:29-34 * **4:41:** Mat 8:29; Mak 3:11; Luk 4:34; Mak 3:12 * **4:41:** Mak 1:35-39 * **4:43:** Luk 8:1 § **4:44:** Tei en tus matu keil ten Luk avit, "meteimal keil en provins ten out Sudea." Ka teimun teisav amutisi avit, "meteimal keil en provins ten out Kaleli." * **4:44:** Mat 4:23 * **5::** Mat 4:18-22; Mak 1:16-20 * **5:1:** Mat 13:1-2; Mak 3:9-10; 4:1 * **5:4:** Sion 21:3-8

viteni mini vit, “!O Asuv, narvinvin-tei! Mea ranau li veni navi meatin tisa tai.”

¹⁰ Ka Iesu vit kesi mini vit, “! Konametautei! Rokol kosa, keik kolah mesau keil enges, ka kosa heha, kilah meatin keil.” Meatin elu mun koa lumum vituai ral min Saemon Pita, isealu Tiemes ka Sion, tamealu Sepeti. Keilu mun lules tounah koa kur out ka lumutimanin eni. ¹¹ Sakini, navong aleh vot keilu one va ut, Pita, Tiemes ka Sion tellokovein tounah vasi keil oneatel, ka telmusil Iesu.✧

Iesu sak revi aven meatin tai koa kur mesaien ten leprosi✧

¹² En avong tai, Iesu va en taon tai. Ka en out enek, meatin tai mul ien koa mesaien ten leprosi purun aven. Ka navong meatin enek les Iesu, va retengeiril vita netan mini, veinan rokol atan. Evus, peahi vit, “!O asuv eli, munak keik em vati li, kokilea kovasak revi avek vamai vato ris!”

¹³ Sakini, Iesu mutelan hen va rokoli ka viteni vit, “Ek vati li moumoni. !Avem heto ris!” Hatte tas, mesaien onen evus varei. ¹⁴ Ka Iesu selus keih mini vit, “Konahitehitei min meatin sav, ka kiha mau, kitie latuk min pris tai koa mul en Eim Votut keke valei revi en avem. Hevus, kisan sanien votut onom koa housil asa koa mengkatien onen Mosis viteni. En sise enek, meatin vasi keil ilea keke mesaien onom vus, ka komuto tuai.”✧

¹⁵ Avaseini, longlongien usil Iesu va mok ka rokol out vasi keil emun koa soutin. Sakini, vangsi meatin keil houlu umai mini keke avalong hihiseien keil onen ka avahisi vasak revi keil ran mesaien keil one. ¹⁶ Ka avong houlu, Iesu mea ran meatin keil keke vato sasen enges ka vahis.✧

Iesu sak revi meatin tai koa hati usiven tai mat✧

¹⁷ En avong tai, navong Iesu mul visein vangsi meatin keil, tei en

Farasi ka tiser keil ten mengkatien keil onen Mosis umai arondan vesesal ka amul araengoni. Keil aka en provins ten out Kaleli ka Sudea ka taon ten out Serusalem keke avales Iesu. Ka Ahi Asuv san keihoen min Iesu vasakini kei kilea vasak revi meatin houlu ran mesaien keil one. ¹⁸ En avong enek, meatin tei keil umai, amul avou kakan meatin tai koa mules matil en vulin veni hati usiven tai mat. Ka navong asak visi avakuri vaha neim keke avalingi en meten Iesu, ¹⁹ alesi keke asak ras veni vangsi meatin keil amutiting houlu. Mukos, aveou avina en hoi eim nesa ka aleng ahho tai. Evus, arutun vulin koa meatin enek mul ien vita mal en out koa Iesu mul ien, luhu varei en meatin keil. ²⁰ Navong Iesu les asa koa amumoni ka lei kilea en demkatien one, viteni min meatin koa hati usiven tai mat vit, “Tuak, Ahi roleletei mun vatisa enuk ven tisaen keil onom.”✧

²¹ Navong Farasi keil ka Tiser keil ten mengkatien keil onen Mosis alonge mukok, asel kutut kati en rendemien one avit, “?Ei, meatin koanek mundemi vit kei vi isei? ! Kei mul selus kekar va kat Ahi! ! Kei enga vit kur keihoen suval onen Ahi, veni Ahi enges kilea vakulat tisaen!”✧

²² Ka Iesu kilea rendemien one, ka viteni min keil vit, “?Vensa mimul mimundemi keke narkurtei keihoen vavinvin makulat tisaen?”✧

²³ ?Asa mae imok keke mahiteni min meatin enek, ‘Ahi roleletei mun vatisa minuk,’ vuo ‘Kimea kual’? Maes keke nihiteni keke Ahi roleletei mun vatisa eni veni misakras mi-valei kilea keke kur out vuo rokurtei out. ²⁴ Ka kosa mihelesi keke Natin Meatin kur keihoen en out netan vasakin methos onen Ahi val en meatin keil heka en merikel koanek.” Evus, Iesu viteni min meatin koanek vit, “Mea, lah vulum ka kual kiha ris teim.”✧

²⁵ Hatte tas, meatin enek mea en meten meatin keil. Kei lah vulin, ka

✧ 5:11: Mat 19:27 ✧ 5:11: Mat 8:1-4; Mak 1:40-45 ✧ 5:14: Mak 7:36; Luk 8:56; Lev 14:2-32
 ✧ 5:16: Mak 1:35 ✧ 5:16: Mat 9:1-8; Mak 2:1-12 ✧ 5:20: Luk 7:48 ✧ 5:21: Aes 43:25; Luk 7:49 ✧ 5:22: Luk 6:8; 9:47; Mat 16:8 ✧ 5:24: Sion 5:8

mual va ris teim sen. Ka navong mul en sise, kei san masmasien va min Ahi. ²⁶ Meatin vasi keil amutimanin ka amundem usili houlu. Amasmas Ahi avit, “!Kosa, ir roles tounah sal tai koa marite mok!”

*Iesu vise Livae vousili**

²⁷ Katau en avong enek, Iesu kistal ran eim enek ka mual va. En ualien onen, kei les Siu tai koa mul mum en kavmen, isen Livae.* Kei mul rondan en out toumien onen keke meatin keil ihul takis one heha mini. Navong Iesu lesi, vise vit, “!Amai, kusil inau!” ²⁸ Sakini, Livae mea, lokovein tounah vasi keil onen, ka musil Iesu.

²⁹ Sakini Livae mulamun Iesu ka meatin keil onen uva teim sen ka mumon mari anien tai ven Iesu. Kei sisil en vangî meatin keil houlu keke umai avaanian ruai: koakeil alah takis ral min meatin tateisav keil emun.* ³⁰ Farasi keil ka tei en Tiser keil ten mengkatien keil onen Mosis asel kutut kat Iesu min meatin keil onen avit, “?Vensa kami mimul mikanian ka mimun uaen ral min meatin keil ten takis ekek ka ral min meatin tisa sav keil emun?”

³¹ Iesu vit kesi min keil vit, “Meatin keil koa amundemi avit armesaiti, keil e rovattei dokta. Dokta vi onen koakeil enges akilea keke amesai. ³² Inau narmaitei keke mahise meatin keil koa avit moulien one mal tuai. Vuo, numai keke mahise meatin tisa keil keke ihiles moulien one ran tisaen.”

*Iesu viseini keke hihiseien hau keil onen sakras vousil kat sakien matu keil onen Siu keil**

³³ Navong Iesu mul veah teim sen Livae, tei en meatin keil umai aviteni mini avit, “Avong houlu, meatin keil onen Sion Baptis amul avis min Ahi ka uval ran anien veni. Ka meatin keil onen Farasi keil emun, amumoni suvali. Ka komai melesi keke meatin keil onom armumontei vamukonek.”

³⁴ Iesu vit kesi min keil vit, “En avong ten tetaliheien tai, meatin keil umai ven anien teni. Kosakras kovasakin keil avahal ran anien en avong koa meatin koa retalihe ro nges veah ral min keil.* ³⁵ Ka avong tai hemai koa meatin tisa keil imai ihuli kat meatin koa retalihe ran onen keil. En avong enek varei, keil il ihal esuk ran anien.”

³⁶ Evus, Iesu ra tavol min keil vit, “Meatin tovuol koa rali vas eisin hau tai onen keke vakur etai hati kaliko teni vapilit koe eisin matu tai omon koa mahoi. Veni mukos, hepurun eisin hau onen, ka hati eisin hau koa kuri hermal revitei en eisin matu omon. ³⁷ Meatin tovuol koa vatah uaen hau tai vaha en veite matu koa amumoni en hiliven sipsip tai veni keih tuai. Mukos, uaen hau enek hetatahou heha vio ... veite teni hemaseh ka hemahoihoi. Hepurun veite enek ka uaen houele en atan. ³⁸ Vuo, hermukteinek. Hetahos itah uaen hau heha en veite hau tai koa maleles. ³⁹ Ka meatin keil koa amul amun uaen matu, keil e rovattei avamun uaen hau veni amundemi avit, ‘Uaen matu tahos imok.’ ”

6

*Iesu vihisei keke moulien onen meatin keil hetetamen imok mulin mengkatien keil ten Sabat**

¹ En avong tai, en Sabat, Iesu ral min meatin keil onen amul aka vas ah tei keil ten uit.* Ka navong amul amual, meatin keil onen amul akinit uit keil enek, akokoa utite keke avakulat ingeite rani, ka akani.*

² Sakini, tei en Farasi keil avisi avit, “?Vensa mimumon sakien koa mengkatien keil onen Mosis vit rehermumontei en Sabat?”*

³ Iesu vit kesi min keil vit, “? Mukave, kami mirvulitei veah asa koa Tus Votut viteni keke asuy houlu Deved ral min meatin keil onen amumoni navong amai kat keil?*

⁴ Avaseini keke mengkatien vit pris keil enges akilea avaen veret votut,

* 5:26: Mat 9:9-13; Mak 2:13-17 * 5:27: Livae, isen tamun vi Matiu koa mutis tus tai usil moulien onen Iesu. * 5:29: Luk 15:1-2 * 5:32: Mat 9:14-17; Mak 2:18-22 * 5:34: Sion 3:29 * 6:: Mat 12:1-14; Mak 2:23-3:6 * 6:1: Avisvis uti uit mai vahi pulaoa ten veret. * 6:1: Dut 23:25 * 6:2: Sion 5:10 * 6:3: 1Saml 21:1-6

Deved va en Eim Votut onen Ahi, kur veret koa pris keil asani tuai min Ahi, ka kani. Evus, san hatte tai min meatin keil onen keke avaani.”†☆

5 Evus, Iesu viteni min keil vit, “Natin Meatin varevi vi hetetamen imok mulin Sabat.”

6 En Sabat tamun, Iesu va mul vihisei en eim tahihiseien tai. Ka en out enek, meatin tai mul koa hen matu tisa ka kalkali. 7 Tei en Tiser keil ten mengkatien keil onen Mosis ral min tei en Farasi keil avit avales visi munak Iesu houm revihen meatin enek en Sabat. Veni munak houmoni, akilea avaselus vaha kati veni rali koteh mengkatien koa ring koe Siu keil anoumtei en Sabat.☆ 8 Ka Iesu kilea rendemien vasi keil one, ka viteni min meatin koanek vit, “!Amai! !Lomal ekok!” Sakini meatin koanek mea, va mulomal en meten meatin keil enek.☆ 9 Evus, Iesu viteni min keil vit, “? Navis kami, mengkatien keil onen Mosis maeni keke rehoumon sa en Sabat? ?Rehoumoni hetahos, vuo rehoumoni hetisa? ?Rehekataun moulien onen meatin sav, vuo rehou vini hemat?” 10 Iesu lele rahit en keil. Evus, viteni min meatin koanek vit, “Kitelan hem.” Ka navong mumoni, hen mai ris tahos.

11 Keil tine vepeng houlu, ka aselus lekati keke umon sa min Iesu.

Iesu rie lat meatin teindan elu (12) keke avousili☆

12 En avong tai, Iesu vina en hou tai keke vahis. Kei vis min Ahi en vongien enek va rokol visokon. 13 En avong koa out mulan, kei va vise meatin vasi keil onen umai veni. Ka kei rie lat keil avi teindan elu enges keke avahi eiloheh keil onen:☆ 14 Saemon (koa Iesu ling isen tamun vi ‘Pita’) ral min tunali Andru; Tiemes keilu Sion; Pilip keilu Batolomiu;☆ 15 Matiu ka Tomas; Tiemes natin Alveas; ka Saemon (koa mul en vanggi meatin keil koa e

vati mok keke Siu keil avamaluv ran hen kavmen ten out Rom); 16 Sudas‡ natin Tiemes, ka Sudas Eskariot koa hemaen Iesu heha en hen koakeil uasi hemat.

Iesu visein meatin keil ka sak revikeil ran mesaien keil one☆

17 En avong koa Iesu ral min meatin keil onen avita netan ran hou, kei va mulomal en out tai koa vi aet. En out enek, mari vanggi meatin keil emun koa amusil Iesu arosini. Ka Iesu les mari vanggi meatin savsav keil emun koa umai: koakeil houlu aka en taon ten out Serusalem ka meteimal savsav keil emun koa amul en provins ten out Sudea, ka koakeil emun koa arvitei Siu aka en taon ten out Taer keilu taon ten out Saedon koa lumul vesesal ven Atas Medeterenia. 18 Keil umai keke avalong Iesu ka avahisi vasak revikeil ran mesaien keil one. Koakeil emun koa ninin tisa keil amul apurun keil umai, ka Iesu vile lat ninin tisa keil enek ran keil ka umai ris atahos. 19 Meatin vasi keil amul asak visi avatokol Iesu, veni keihoen koa mul ien mul sak revimeatin vasi keil ran mesaien keil one.

Iesu vihisei usil vati meatin koa Ahi hetokol kati☆

20 Navong mul veah ral min meatin keil enek, Iesu lele va en meatin keil onen ka viteni vit, “Tokolkatien hel en kami koa tounah keil onami rovinvin-tei, veni tounah vasi koa mul en hen Ahi vi onami.

21 Tokolkatien hel en kami koa, kosa, amai kat kami ven tounah,☆ veni Ahi hesakin kami mihehile-lau.

Tokolkatien hel en kami koa, kosa, mimurang, veni Ahi hesakin kami mihehiteai.

22 Tokolkatien hel en kami navong meatin keil tine heat kami ka asesein kami venau.☆

† 6:4: Veni Ahi Asuv rovuroh kattede Deved navong amai kati (1Saml 21:6), Farasi keil emun asakras avavuroh kat Iesu ral min meatin keil onen koa amai mul kat keil. ☆ 6:4: Lev 24:5-9 ☆ 6:7: Luk 14:1 ☆ 6:8: Luk 5:22; 9:47 ☆ 6:11: Mat 10:1-4; Mak 3:13-19 ☆ 6:13: Sion 6:70 ☆ 6:14: Umen 1:13 ‡ 6:16: Sudas natin Tiemes, isen tamun vi Tatios (Mat 10:3). ☆ 6:16: Mat 4:23-25 ☆ 6:19: Mat 5:1-12 ☆ 6:21: Ser 31:25; Sam 126:5-6; Aes 61:3; Rev 7:16-17 ☆ 6:22: Sion 15:19; 16:2; 1Pit 4:14

- Anatin, tokolkatien hel en kami navong aselus tisa kat kami ka apurun isomi veni mimusil kat Natin Meatin.
- 23 Mihesi kami navong amumoni mukonek ka mihehutihut en sien,[☆] veni Ahi lesi mivinvin mivakur uite koa hemariso en out nesa. Veni avu keil one apurun provet keil telamu en vati sakien koanek, ka Ahi les provet keil enek amal en meten.
- 24 “Ka hetisa mok min kami koa, kosa, tounah onami houlu,[☆] veni kami miles more moulien onami tuai.
- 25 Hetisa mok min kami koa, kosa, vangomi vil, veni amai heat kami. Hetisa mok min kami koa, kosa, miviteai, veni mihouai ka mihetang.
- 26 Ka hetisa mok emun min kami navong meatin vasi keil amul avati lati isomi, veni avu keil one amumoni vatte tas en provet taluvosien keil.”

Iesu vihisei keke mal meatin keil e hehat vativieh keil one[☆]

²⁷ Evus, Iesu san selusien enek min meatin vasi keil vit, “Naviteni mukok min kami vasi koa mimul milong selusien keil onak: em hehat vativieh keil onom, ka kumoni hetahos min koakeil tine katuk.[☆] ²⁸ Kihis Ahi hetokol kat koakeil asesenda enuk, ka kihis emun ven koakeil apurunuk.[☆] ²⁹ Munak meatin tai kovas veasom, kimaeni heovas usite sav emun. Ka munak meatin tai savut lat kot omom, kimaeni hekur eisin omom emun.[☆] ³⁰ Munak meatin tai viram enuk ven tounah, kisanis mini. Ka navong meatin tai kur tounah onom, konahistei nasan risi minuk. ³¹ Kumoni min meatin sav hesuval koa em vati keke kei emun houmoni minuk.[☆]

³² “?Munak kami emi vat meatin keil enges koa amul e vat kami eris,

Ahi hetokol kat kami veni vensa? ! Meatin tisa keil emun amul amumoni vatte tas! ³³ ?Ka munak kami mimumoni tahos min meatin keil enges koa amul amumoni tahos min kami, Ahi hetokol kat kami veni vensa? !Meatin tisa keil emun amul amumoni mukok! ³⁴ ?Ka munak mimaen mani min meatin keil enges koa mikilea keil isan risi min kami, Ahi hetokol kat kami veni vensa? ! Meatin tisa keil emun amul amaen mani one min meatin tisa sav keil keke ikur risi! ³⁵ !Minoumontei namukonek! Envatien onami hel en vativieh keil onami ka mihoumoni hetahos min keil. Mihemaen mani min meatin sav keil ka minandemtei minahit keil isan risi min kami. Munak mihoumoni hemukonek, Ahi koa mul en out nesa hesan uite teni koa hetahos imok min kami ka mihehi titiali keil onen. Veni Ahi mun mul rie lat tahosien onen min koakeil akalkali ka min koakeil emun akur heisav en tounah koa kei mul sani min keil.[☆] ³⁶ Sakini, enmahisien onami hel en meatin sav keil, hesuval koa enmahisien onen Ahi Tata onami mun mul en meatin keil.”

Iesu visein meatin keil keke analeletei naha kat tisaen keil en moulien onen meatin sav[☆]

³⁷ Ka Iesu viteni mun vit, “Minaleletei naha kat tisaen keil koa mul en moulien onen meatin sav keil. Munak mirmumontei, Ahi herleletei heha kat tisaen keil koa mul en moulien onami. Ka munak mirrie lattei sakien tisa onen meatin sav, Ahi hertie lattei sakien tisa keil onami. Ka munak meatin sav tai mum tisa en kami, methos onami heles eni. Mukonek, methos onen Ahi emun hel en kami navong kami mimum tisa.[☆] ³⁸ Navong misan kataunien min meatin sav, Ahi hesan kataunien min kami. Ka avong koa kei hesan kataunien min kami, hehi houlu mok. Hesuval koa meatin tai seh raes ami en mari kap tai ka vilelau va vio ... merang. Mukonek, sakien koa mihoumoni

[☆] 6:23: 2Kron 36:16; Mat 23:30,31; Luk 11:47

[☆] 6:24: Tiem 5:1

[☆] 6:26: Mat 5:38-48; 7:12

[☆] 6:27: Pro 25:21; Rom 12:20

[☆] 6:28: Rom 12:14

[☆] 6:29: Sion 18:22-23; Umen 23:3

[☆] 6:31:

Mat 7:12 [☆] 6:35: Lev 25:35-36

[☆] 6:36: Mat 7:1-5; 15:14; 10:24-25

[☆] 6:37: Mat 6:14

[☆] 6:38:

Mak 4:24

min meatin sav keil, Ahi houmoni min kami vatte hetas.”[☆]

³⁹ Evus, Iesu viten tatavolien tai min keil vit, “Meatin koa meten var sakras valamun tamun koa meten var. Munak houmoni hemukonek, keilu vasi luhemotmot luheha en avul.[☆] ⁴⁰ Meatin koa kur hihiseien ran tiser tai, kei hermundemtei hehit kei tahos imok mulin tiser onen. Ka munak kei kur vasin sukul onen, kei hesuval tiser onen esuk.[☆]

⁴¹ “?Vensa kolei kilea sokeai koa havivi enges koa mul en meten tumali, ka korlei kileatei varei keke mavuliai koa marite mul en metom?[§] ⁴² ?Vensa komul koviteni min tumali kovit, ‘Tuak eli, ki-maen inau nivus lat sokeai ran metom.’ Ka en hati avong enek, korlestei varei keke mavuliai mules en metom? !Kami mimuto en hilivemi enges! Helamu, kikulat mavuliai ran metom. Hevus, kokilea suk kovavus lat sokeai ran meten tumali.”

Iesu viten tatavolien usil mukave vatiai tetahos keil mul son heite koa tahos[☆]

⁴³ Iesu viteni min vangit meatin keil enek vit, “Vatiai koa tahos, rosontei heite koa tisa; ka vatiai koa tisa, rosontei heite koa tahos. ⁴⁴ Vatiai vasi keil, alei kilea en keil ka en heite keil koa asoni. Kosakras kovalah hei manggo ran vati vilu; ka kosakras kovalah hei tavoi ran aikatiat.^{**☆} ⁴⁵ Meatin koa moulien onen vilelau en tahosien, hei tahosien mul kistal rani. Ka meatin koa moulien onen vilelau en tisaen, hei tisaen mul kistal rani. Selusien onen meatin tai mul rie lati keke moulien onen vilelau en asa.”

Iesu viten tatavolien usil mukave sakien ten longkatien suval sakien koa meatin muti eim mon[☆]

⁴⁶ Iesu vit risi min meatin keil vit, “?Vensa mimul mivise nau mivit, ‘Asuv, Asuv,’ ka mirmumontei asa koa naviteni min kami?[☆] ⁴⁷ Nita tavol usil vati meatin koa mai venau,

mul long selusien onak, ka mul mum usili. ⁴⁸ Kei suval meatin tai koa mul vati eim omon. Sakini va lekat ai keil koa marmarite ka keih vahi pos keil teni. Evus, vati revit pos keil enek, ka mum vasin eim omon.^{††} Evus, navong ous mus ka eang mai keih mukave, sakras vou lin eim omon. Vuo, eim omon mules mulomal keih. ⁴⁹ Ka meatin koa long selusien onak ka romumtei voutsili, kei suval meatin koa va kur lango en ai tisa keil enges, ka muti eim omon eni. !Ka navong ous mus ka eang mai keih, mu rasilin eim omon vareil!”

7

Avat tai koa rovitei Siu rie lati keke demkatien koa kuri marite mok en demkatien onen Siu keil houlu[☆]

¹ Navong Iesu visein meatin keil evus, kei va en taon ten out Kapaniam. ² En out enek, avat tai onen meatin keil tavaeen ten out Rom mul ien. En teim sen, slev tai koa envatien onen mul ien mul mesai houlu, vesesal vamat.[☆] ³ Ka navong avat enek longe keke Iesu mai tuai, kei sila tei en elda keil onen Siu keil uva keke avahis Iesu vamai vasak revit slev onen. ⁴ Sakini elda keil enek uva ven Iesu ka apeahi avit, “!Amai kalah, kikataun meatin enek eli! Veni kei vi more meatin tai koa komai vasi mevouhou mini. ⁵ Envatien onen mul en Siu keil ka san kataunien houlu min komai navong memuti eim tahihiseien onomai.”

⁶ Sakini Iesu musil keil uva. Ka navong Iesu va vesesal en teim sen, avat sila tei en time keil onen uva ka avit mesein selusien onen min Iesu avit, “Asuv, konandemkotei nahi houlu usil inau. Inau narvinvintei keke keik kovamai en teim onak. ⁷ Ka narvinvintei mun mamai venuk. Ka munak kiselus enges, avaseini komul veah soutin, nakilea keke slev onak helonge hetahos eris.

[☆] 6:39: Mat 15:14; 23:16,24 [☆] 6:40: Mat 10:24-25; Sion 13:16; 15:20 [§] 6:41: Aneite ten ai keilu enek vi tisaen. [☆] 6:42: Mat 7:16-20; 12:33-35 ^{**} 6:44: Selusien kati teni vit, “*hei fik ran vatiai koa sineite mul ien, ka hei grep ran vatiai emun koa tisa.*” [☆] 6:44: Mat 12:33 [☆] 6:45: Mat 7:24-27 [☆] 6:46: Mal 1:6; Mat 7:21 ^{††} 6:48: Selusien kati teni vit, “*mumon eim omon en ahat.*”
[☆] 7:: Mat 8:5-13 [☆] 7:2: Sion 4:47

⁸ Hesual navong hetamen onak mul viten tounah minau, ka inau namum usil kat ren. Ka navong inau mun naviten tounah min meatin tavaeen tai onak, kei mun mul mum musil kat rek. Inau nakilea mameng kati mahit, '!Ha!' ka kei heha. Vuo mahit, '!Amai!' ka kei hemai. Ka nakilea mameng kat slev onak mahit, '!Kumon koanek!' ka kei houmoni."

⁹ Navong Iesu long selusien enek onen, kei mutimanin ka viles les vang'i meatin keil koa amul amusili ka viteni min keil vit, "Anatin eli, en me-Isrel keil, narvotintei veah demkatien takeih vasuval koa navotini en meatin ekek."

¹⁰ Ka navong time keil onen avat enek uva ris teim sen, alesi keke slev enek onen longe tahos tuai.

Iesu mumon natin vatina tai moul eris ran matien

¹¹ Katau en avong enek, Iesu ral min meatin keil onen amusil sise one uva ka arokol meteimal ten out Naen. Ka meatin sav keil houlu amul amusil keil. ¹² Navong keil uva vesesal ven voiteh ten vieh ten meteimal enek, keil ales vang'i meatin keil tai koa amul avous avet tai. Teiai onen litetai tai koa mat mul ien ka uva keke avatahini. Lite-tai enek vi titiali tas onen vatina tai. ¹³ Navong Asuv Iesu les vatina enek, en mahisi ka viteni mini vit, "Konatangtei." ¹⁴ Evus, Iesu va vesesal ven keil, mutelan hen, ka rokol avet onen litetai koa mat. Sakini koakeil avousi avati keil. Evus, Iesu viteni vit, "!Litetai, naviteni minuk, kimoul eris!" ¹⁵ Sakini litetai enek moul eris, mea, ka selus. Evus, Iesu viteni min mama onen vit, "Mama, natmali keie." ¹⁶ Meatin vasi keil amutimanin ka avati lat isen Ahi avit, "!Kosa, provet tai koa vi hetetamen imok mul ral min ir!" Ka koakeil emun avit, "!Ahi mai tuai keke vakataun meatin keil onen!" ¹⁷ Sakini, longlongien usil Iesu karahit out vasi en provins ten out

Sudea ral min kantri vasi keil emun koa amul vesesal veni.

Sion Baptis en vati vailea munak Iesu vi Mesaea anatin

¹⁸ Longlongien usil Iesu rokol meatin keil onen Sion Baptis, ka keil uva aselus usili mini. Sakini, Sion vise meatin onen elu lumai veni ¹⁹ ka sila keilu luva keke luvahis Asuv Iesu luvahit, "?Keik kovi kei koa Ahi vit kati keke hesani hemai, vuo mehetosin etai mun?"

²⁰ Navong luva ven Iesu, luvisi luvit, "Sion Baptis sila komal keke melvahisuk vamukok, '?Keik kovi kei koa Ahi vat kati vit hesani hemai, vuo mehetosin etai mun?'"

²¹ En avong enek, Iesu mul sak rev'i meatin keil koa amesai ka koakeil emun along mahien en keil. Kei mul vile lat ninin tisa keil ran teisav keil. Ka koakeil mete var, sak rev'i keil alele ris. ²² Sakini Iesu vit risi min meatin keilu onen Sion vit, "Milheha ris milhehiteni min Sion asa koa millonge ka millesi. Koakeil mete var, akilea alele eris; ka koakeil asakras avakaka, amual eris. Meatin keil koa akur mesaien ten leprosi, keil ave mai muto ris; ka koakeil ralinge vonhon, along-long eris. Koakeil umat, amoul eris; ka more longlongien mul va min koakeil tounah one tovuol. ²³ Milheha milhehit meseini min Sion keke koakeil rendemien one rovitei elu usil inau ka tounah keil koa namul namumoni, tokolkatien onen Ahi hel en keil."

²⁴ Navong meatin keilu onen Sion luva, Iesu selus usil Sion min vang'i meatin keil vit, "?Navong kami miva en out volvol keke mivales Sion, emi vati keke mivales vati meatin koa kave? ?Miva keke mivales kei koa rokeihte'i suval sili vatiai tai koa sakras valomal navong eang muh keih? !Vuo! ²⁵ ?Miva keke mivales meatin koa kave? ?Meatin tai koa musin en mormore eisin keil? !Vuo! Keil koa amusin mukok, moulien one vilelau en tounah houlu ka aro nges en mari eim omon asuv houlu

✧ 7:12: 1Ki 17:17; Luk 8:42 ✧ 7:13: Luk 8:52
✧ 7:16: Luk 1:68; 19:44 ✧ 7:17: Mat 11:2-19
Aes 35:5-6; 61:1-2; Luk 4:18-19

✧ 7:14: Luk 8:54 ✧ 7:15: 1Ki 17:23; 2Ki 4:36
✧ 7:19: Sam 40:7; Mal 3:1; Rev 1:4,8 ✧ 7:23:

keil. ²⁶ ?Mukonek, isei varei mivaha keke mivalesi? ?Provet tai? !Anatin! Kei vi provet tai, ka rovitei provet tai enges. ²⁷ Sion vi kei koa amutis usili en Tus Votut avit, 'Kilesi. Inau nisila eiloheh onak helamu enuk.

Kei heha mau keke vasak me-
sein sise ten amaien onom.'

Malakai 3:1

²⁸ "Koanek anatin, meatin sav tovuol koa avahasi en out netan koa vahi houlu mok valin Sion. Ka meatin kuren tai koa maen Ahi vahi asuv houlu onen ka romottei en demkatien onen vi houlu mok mulin Sion."²⁸

²⁹ Meatin kuren keil suval meatin keil ten takis akilea en anatinien ten selusien onen Iesu. Veni keil along kilea more sise onen Ahi koa Sion visein keil eni ka amaen Sion vi baptaes en keil. ³⁰ Ka Farasi keil ka Tiser keil ten mengkatien keil onen Mosis asesein asa koa Ahi en vati voumoni en moulien one veni armaentei Sion vahi baptaes en keil.

³¹ Iesu viteni mun vit, "?Meatin keil ten kosa, asuval asa? ?Sakien one suval asa? ³² Keil asuval titiali keil koa arondan en out tahulhulien. Ka tei en keil amul avisohiso va min titiali sav keil avit,

'Komai memul memusau en sien. ?
Vensa varei kami mirvoltei?
Komai memul memurang. ? Ka
vensa kami mirmuaitei?'

³³ Naviteni mukok veni kami, heteta-
men keil onen Siu keil, misel kutut
kat inau ka Sion emun veni mel-
romusiltei sakien keil onami. Veni
navong Sion Baptis emai, kei mul val
ran anien keke vahis ka romuntei
uaen, ka kami misel kutut kati mivit,
'!Sion, ninin tisa mul ien!' ³⁴ Ka
evus, navong inau, Natin Meatin,
numai, nakanian ka namun uaen.
Ka kami misel kutut kat inau mivit,
'!Ales meatin ekek! Kei vi meatin
taanien ka meatin tamunmunien.
Ka mul vise meatin keil ten takis
ka meatin tatisa keil emun en tunali
keil.' ³⁵ Ka avaseini, inau naviteni
min kami keke koakeil avi titiali keil
onen Ahi alei kilea en meteisauen

onen, ka moulien one mul rie lat anatinien teni."

Ahin tai ten sise kas alen Iesu en senta

³⁶ Evus, Farasi tai vis Iesu va vaanian vatal mini, isen Saemon. Sakini Iesu va en teim sen ka rondan en avet taanianien. ³⁷ En out sav tai en taon, ahin tai ten sise longe keke Iesu mai kanian en teim sen Farasi enek. Sakini, kur vei senta koa mani teni keih ka va neim en eim enek.

³⁸ Navong va neim, ahin enek mai mulomal katau en Iesu. Kei mul mis ka simeten mul mue vita kas alen Iesu, sakini mul motein alen keilu en hilin. Navong alen keilu lumuto, mus keilu ka kas keilu en senta. ³⁹ Navong Farasi koa sisil en Iesu lesi, kei vit sasen eni vit, "Munak meatin enek vi provet anatin, kei heilea keke ahin enek vi isei ka vi vati ahin koa mukave. !Kei heilea keke vi ahin tai ten sise!"

⁴⁰ Sakini, Iesu viteni min Farasi enek vit, "Saemon, nihiten tounah tai minuk."

Saemon vit kesi vit, "Tahos tiser. Kihiteni minau."

⁴¹ Evus, Iesu viten tatavolien tai mini vit, "En avong tai, lumali elu lukur mani ran hetamen tai. Tai kur mani vi handred taosen elim (500,000), ka tamun kur mani vi taosen koa vi hanumau elu ka halu-
alim emun (50,000).⁴² Katau eni, lumali keilu enek lusakras luvasa kes mani enek. Navong hetamen enek longe, en mahis keilu ka viteni min keilu keke kei en hevobongen kaon onealu. ?Sakini Saemon nav-
isuk, isei en lumali enek keke en-
vatien onen hel en hetamen enek heli?"

⁴³ Saemon vit kesi mini vit, "Na-
mundemi navit vahesa kei koa kaon
onen mariso mok, ka hetamen en
vobongeni varei."

Navong Iesu longe mukok viteni mini vit, "Koviteni mal." ⁴⁴ Evus, Iesu viles ka les ahin enek ka viteni min Saemon vit, "?Koles ahin enek? Navong numai teim som, korsantei

☆ 7:26: Luk 1:76 ☆ 7:27: Eks 23:20 ☆ 7:28: Luk 1:15 ☆ 7:29: Luk 3:7,12; Mat 21:32

☆ 7:34: Luk 15:2 ☆ 7:36: Luk 11:37 * 7:41: Selusien kati teni vit, "500 denarie ka 50 denarie." En avong onen Iesu, meatin mum avong tai keke vakur denarie tanges.

oai minau makas alok eni. Ka ahin enek, kei kas alok en simeten ka muul moteini en hilin.* 45 Keik kormustei vivik keke kovakur revu nau mamai teim som. Ka ahin enek, avong kati koa mai neim, kei mus alok ka romusehteini eni.* 46 Keik korsan etai li oel minau keke makas veinak eni vasak meseinau maanian. Ka kei kas alok tanetan en senta tetahos.* 47 Sakini naviten koanek minuk: mari kaon ten tisaen keil onen ahin enek, narmundemtei mun usili ka methos onak mul en kei. Sakini, envatien koa kei rie lati minau marite mok. Ka kei koa kaon ten tisaen vi havivis, avaseini methos onak mul ien, envatien koa meatin enek rie lati minau vi havivis." Ka koanek suval keik Saemon."

48 Evus, Iesu viles ka viteni min ahin enek vit, "Kosa, methos onak mul enuk tuai ka nirmundemtei mun usil tisaen keil onom."*

49 Navong meatin sav keil koa akanian ruai ral mini alonge mukok, aviteni min keil eris avit, "? Kei mundemi vit vi vati meatin sa varei koa kilea voumon methos ven tisaen onen meatin keil?"

50 Ka Iesu viteni min ahin enek vit, "Ven demkatien onom minau, Ahi mutut moulien onom. Kiha hetal min tomat onen Ahi."*

8

Ahin keil koa amusil Iesu

1 Katau en avong enek, Iesu mual rahat taon keil ral min meteimal keil koa. Navong mual va, mul vitehiten more longlongien usil mukave hiasuvien onen Ahi hemai en moulien onen meatin keil. En avong enek, meatin teindan elu (12) onen amul amusili.* 2 Ka ahin keil koa mun amul amusili: koakeil Iesu vile lat ninin tisa keil ran keil, ka koakeil emun kei sak revu keil ran mesaien keil one. Koa tai en keil enek vi Meri ten out Makdela koa Iesu vile lat ninin tisa oulu (7) rani.* 3 Ahin keil koa mun akur mani one ka akataun Iesu ka meatin keil onen eni: tai en

keil vi Susana, ka tamun vi Soana koa vi ahin onen Kusa, hetamen tai koa losil kat tounah vasi onen asuv houlu Herod.

*Iesu viten tatavolien usil uti uit keil koa amoul en atan tateisav keil**

4 En avong tai, meatin keil houlu aka ran meteimal houlu koa amul vesesal umai ruai keke avalong selusien onen Iesu. Ka navong Iesu les keil, viten tatavolien enek min keil vit, 5 "En avong tai, meatin tai va nah keke valuh uti uit keil ien. Ka navong mul rivini, vahis umotmot en sise koa atan teni keih ka meatin keil akaka eni ka aman keil amita ara lelati. 6 Vahis umotmot en atan koa ahat houlu mul ien. Ekonek, utite keil enek amoul havivis. Ka rovitei tuetin, amukou veni atan mahinhin enges ka oai rovinvintei. 7 Vahis emun umotmot en atan koa oumunai tatisa mul ien. Ka navong utite keil enek amul amoul, oumunai tatisa keil emun amoul ruai ka amusar koe keil umatmat. 8 Ka vahis en utite keil enek umotmot en atan tetahos. Keil amoul ka ason heite koa mulin hundred tai (100)."

Navong Iesu viten tatavolien enek evus, viteni min meatin keil vit, "Munak ralingomi mul, mihelong kilea asa namul naviteni."

9 Katau en avong enek, meatin keil onen Iesu avise vahit luvat aneite ten tatavolien enek min keil. 10 Ka kei vit kesi min keil vit, "Aneite ten selusien suai usil hiasuvien onen Ahi, inau nihothot eni min kami enges. Ka min meatin sav keil koa arvitei onak keil, navit usili en tatavolien keil enges keke,

'Avaseini alele va vio ... irlei kileatei. Ka avaseini alonge va vio ... irlong kileatei.' " *Aesea 6:9*

11 Sakini Iesu viteni min keil vit, "Aneite ten tatavolien enek mukok: uti uit keil vi selusien onen Ahi.*

12 Utite keil koa umotmot en sise koa atan takeih mul ien, kei suval meatin keil koa along selusien onen Ahi. Evus, Temat mai ka kulati ran

* 7:44: Sen 18:4 * 7:45: Rom 16:16; 1Kor 16:20; 2Kor 13:12; 1Tes 5:26; 1Pit 5:14 * 7:46: Sam 23:5 * 7:48: Luk 5:20-21 * 7:50: Luk 8:48; 17:19; 18:42 * 8:1: Luk 4:43 * 8:2: Mat 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49 * 8:3: Mat 13:1-23; Mak 4:1-20 * 8:8: Mat 11:15; 13:43; Mak 4:23; Luk 14:35 * 8:11: 1Pit 1:23

keil keke asakras avaling desien one eni ka avakur moulien hau vaka ien.✧ ¹³ Utite keil koa umotmot en atan koa ahat houlu mul ien, kei suval meatin keil koa along selusien onen Ahi, ka, hatte tas, akuri ral min sien. Ka veni lite keil ten demkatien one romoultei veah vatahos, meatin keil enek amulomal en demkatien one ten avong havivis. Ka navong sakvisien keil emai, keil umot en demkatien one. ¹⁴ Ka utite koa umotmot en atan koa oumunai keil tatisa amul ien, kei suval meatin keil koa along selusien onen Ahi, ka navong amul amual uva, amundemko houlu usil mani, tounah koa ave en vati, ka tounah sav keil emun ten out netan. Sakini, tounah keil enek mul musar koe selusien onen Ahi, ka demkatien one sakras vamoul vamai vakeih. ¹⁵ Ka utite keil koa umotmot en atan koa tahos, kei suval meatin keil koa along selusien onen Ahi ka aling demkatien one keih eni ral min rendemien tai koa tahos ka mal. Sakvisien keil takeih umai, ka selusien enek mules moul va vio ... san heite en moulien one.”

Iesu viten tatavolien usil laet ten anatinien onen Ahi koa mul ritin en moulien onen meatin keil onen✧

¹⁶ Iesu viten tatavolien tamun vit, “Meatin tovuol koa vanit laet onen, hevus, valing suaini en pesin tai, vuo valing suaini en hehen avet tamatilien onen. !Vuo! Meatin keil arekein laet one nesa keke koakeil umai neim akilea avalei kilea tinien teni.✧

¹⁷ “Anatinien koa mul suai, Ahi hekuri hemai en mesai. Ka selusien koa avit suai eni mulamu, ihitehiteni en meten meatin keil keke availea eni.✧ ¹⁸ Sakini, navong milong selusien keil onak, mihelong revi eni. Veni meatin koa kur kat aneite teni, Ahi hesan meteisauen hehi houlu mun mini. Ka meatin koa rokur revitei aneite teni, havivi koa mundemi vit kilea eni tuai, Ahi hekulati rani.”✧

Iesu viteni keke koakeil along kat selusien keil onen asuval mama onen ka tunali keil✧

¹⁹ En avong enek, mama ka tunali Iesu telmai telvalesi, ka telsakras telvaha vesesal ven Iesu, veni vangi meatin keil avi houlu ka amutiting kati. ²⁰ Sakini asan longlongien mini avit, “Mama onom ral min tumali keil telmai, telmulomal hae, ka eatel vati telvalesuk.”

²¹ Ka Iesu vit kesi vit, “Mama onak ka tuak keil avi koakeil along selusien onen Ahi ka amul along kati.”

Iesu meng kat eang ka oai luvahati keilu ka lulong kat ren✧

²² En avong tai, Iesu viteni min meatin keil onen vit, “Tahos rovou koteh Oai Kaleli rovaha en usite.” Sakini, uvut uva en vot ka uva. ²³ Ka navong amuloh en vot enek uva, Iesu matil.

Rovitei tuetin, eang tai muhuh keih ka sakini mari oai enek langlango ka tahe keil mavul va neim en valengei vot. Ka keil ales keih, vesesal vot vamarindu. ²⁴ Sakini uva ven Iesu, ka avise lati ran matilien onen ka avise keih mini avit, “!Asuv, asuv! !Rovamarindu keil!”

Iesu mea ka meng kat eang ka oai luvahati keilu. Hatte tas, eang ka oai lulong kat ren, ka out mai mutaeng ka vi tasioh. ²⁵ Evus, Iesu vis meatin keil onen vit, “?Mukave, demkatien onami enau tovuol veah?”

Navong ales asa koa mumoni, amutimanin houlu ka ametau. Avis keil eris avit, “?Meatin ekek vi vati meatin sa? !Avaseini eang ka oai, navong meng kat keilu, lulong kat ren!”

Iesu vile lat ninin tisa keil ran meatin tai✧

²⁶ Iesu ral min meatin onen keil uva en vot amu koteh Oai Kaleli, ka umai ut vesesal en taon ten out Kerasa. ²⁷ Navong Iesu vut ran vot va ut, visu min meatin tai ten out

✧ **8:12:** 1Kor 1:21 ✧ **8:15:** Mak 4:21-25 ✧ **8:16:** Mat 5:15; Luk 11:33 ✧ **8:17:** Mat 10:26; Luk 12:2 ✧ **8:18:** Mat 25:29; Luk 19:26 ✧ **8:18:** Mat 12:46-50; Mak 3:31-35 ✧ **8:21:** Mat 8:23-27; Mak 4:35-41 ✧ **8:25:** Mat 8:28-34; Mak 5:1-20

Kerasa koa ninin tisa keil amul ien. Tuetin, kei kaka hon ka romatildei en eim tai. Kei mules matil en out tatetahinien. ²⁸⁻²⁹ En avong vasi, ninin tisa mumon meatin enek vi vau houlu. Meatin sav keil asak visi vahuli kati keke nakakatei mun. Aling hen keilu ka alen tanetan keilu en aean ka apar kat keil vasi en sen koa keih. Ka avaseini, kei rali kotehei. Evus, ninin tisa likati va en out volvol vato sasen. Navong les Iesu, muai roha keih, mai vesesal veni, ka retengeiril netan mini. Iesu meng kat ninin tisa enek valokovein meatin ekek. Sakini, ninin tisa koa mul ien viso vina mini vit, “!Iesu, Natin Ahi ten out nesa! ?! Kumon sa li varei minau!? !Napeahik, konoumon-tei inau li nanakur mahien nahi houlu!”[☆]

³⁰ Iesu visi vit, “?Isom isei?”

Ka meatin enek vit kesi mini vit, “! Houlu!” Kei viteni mukok veni ninin tisa keil koa amul ien avi houlu. ³¹ Ninin tisa keil enek apeah Iesu nasila lattei keil anaha en mari avul koa vi out ten mahien one.*

³² Vesesal ven keil, vuas houlu amul amususu en usi hou tai. Sakini, ninin tisa keil enek apeah Iesu avamaen keil avaha en vuas keil, ka Iesu maeni. ³³ Sakini, ninin tisa keil alokovein meatin enek uva suk en vuas keil. Ka asakin vuas keil alohloh uva en veisil, umotmot uva en mari oai, ka keil vasi amarindu umatmat.

³⁴ Navong meatin keil koa alosil kat vuas keil ales asa koa kur out, aloh kalah uva, ka avit usili en taon ka out sav keil emun koa amul vesesal. ³⁵ Evus, meatin keil koa alonglong usili uva keke avales asa koa kur out. Sakini, uva ven Iesu, ka ales meatin koa ninin tisa keil alokoveini. Rendemien onen mai ris tahos, musin en eisin ka rondan vesesal en alen Iesu. Navong alesi, amutimanin eni ka ametaun Iesu.

³⁶ Koakeil ales asa koa kur out arun ral min meatin sav keil koa umai. Arun usil sise koa Iesu sak revi meatin koa ninin tisa keil amul ien.

³⁷ Navong alonge mukok, koakeil aka en out keil vesesal en taon ten out Kerasa avis Iesu valokovein keil vaha veni ametau houlu.† Mukonek, Iesu vut va en vot ral min meatin keil onen keke avalokovein keil.

³⁸ Ka meatin koa ninin tisa mul ien mulamu peah Iesu keke vamaeni vousili. Ka Iesu sila lati ka viteni mini vit, ³⁹ “Kiha ris teim som, kihitehiteni min meatin sav keil asa koa Ahi mumoni en moulien onom.” Sakini, meatin enek karahit out vasi en taon enek ka vit usil mormore tounah koa Iesu mumoni mini.

Iesu sak revi atouli koa mat ka ahin tai koa mesai[☆]

⁴⁰ Navong Iesu rokol usi Oai Kaleli vesesal en out Kapaniam, vangi meatin keil akur revi, veni amul arosin amairisien onen. ⁴¹ En avong enek, meatin tai mai retengeiril vita en alen Iesu, isen Saeros. Kei vi avat tai ten eim tahihiseien onen Siu keil. Kei mul peah Iesu luvaha teim sen, ⁴² veni natnahin vesesal vamat. Sua onen natnahin teindan elu (12) ka titiali onen sav keil tovuol emun.[☆]

Ka navong Iesu mul mual va, meatin houlu amuting kati en usite vasi keil. ⁴³ En vangi meatin keil enek, ahin tai mul koa kur mesaien onen mama keil sua teindan elu (12) tuai, ka mesaien onen sakras vavus. Kei va en dokta keil houlu ka san vasi mani onen min keil, ka asakras avasak revi. ⁴⁴ Ahin enek ka lelau katau en Iesu ka mutelan hen rokol kei eisin omon. Hatte tas, mesaien onen vus enga varei. ⁴⁵ Ka Iesu long kilea eni ka vis meatin keil vit, “?Isei rokol nau?”

Meatin vasi keil aviteni keke artokoltei, ka Pita viteni mini vit, “Asuv, meatin keil avi houlu ramat ka amuting katuk en usite vasi keil.”

[☆] **8:28-29:** Mat 8:29; Mak 1:23-24; Mat 5:7; Luk 4:34 ^{*} **8:31:** Mari avul enek vi out ten mahien koa keite teni tovuol onen ninin tisa keil ral min Temat. [†] **8:37:** Meatin houlu ten out Kerasa arvitei Siu, ka veni akilea keke Siu keil alele tisa kat vuas keil veni mengkatien one vit asakras avaaeni, ametau keke Iesu hesakin vuas keil vasi ose imatmat. Keil amundem usil mani one mulin hihiseien ka merikel keil onen Iesu. [☆] **8:39:** Mat 9:18-26; Mak 5:21-43 [☆] **8:42:** Luk 7:12

⁴⁶ Ka Iesu vit kesi vit, "Vuo, meatin tai rokol nau veni nalonge keke hati keihoen mea ranau." ⁴⁷ Navong ahin enek lesi keke sakras vato suai, mai ven Iesu. Alen maleilei ka kei retengeiril netan mini. Kei vit lati en meten meatin keil vasi vensa rokol eisin omon Iesu, ka mukave me-saien onen mea rani en hati avong enesek koa rokoli. ⁴⁸ Evus, Iesu viteni min ahin enek vit, "Ahinkuli, demkatien onom sakin avem mai ris tahos. Kiha ka tomat onen Ahi heto venuk."*

⁴⁹ Navong Iesu mul semau selus, meatin tai ka teim sen Saeros ka viteni min Saeros vit, "Natmahin mat keitinesek. Konahistei mun tiser namai."

⁵⁰ Navong Iesu long selusien enek, viteni min Saeros vit, "!Konandemkotei! Demkatien onom hekeih keke natmahin hemoul eris, ka hehi anatin."

⁵¹⁻⁵³ Navong Iesu mai en teim sen Saeros, meatin keil vasi amul amis ka amurang ven atouli enek. Ka Iesu viteni min keil vit, "!Kami minatangtei mun! Atouli enek romattei, kei mules matil." Ka keil amunge kati veni akilea keke mat tuai. Navong Iesu va neim en out koa atouli mul ien, kei maen Pita, Sion, Tiemes, ka tata ka mama onen atouli enges uva neim ral mini.

⁵⁴ Evus, Iesu va vuli kat hen atouli ka viteni mini vit, "!Atouli, mea!"*

⁵⁵ Hatte tas, moulien onen atouli muris mai ka mea mulomal. Evus, Iesu viteni min keil avalah anien vama vani. ⁵⁶ Tata ka mama onen amutimanin houlu ka Iesu selus koe keilu lunahitentei asa koa mumoni min atouli onealu.*

9

*Iesu sila lat meatin teindan elu (12) onen avaha avoum**

¹ Iesu vise ruain meatin teindan elu (12) onen. Evus, san keihoen min keil avahile lat ninin tisa keil

ka avasak revi koakeil akur me-saien savsav keil. ² Evus, sila lat keil uva avahitehiten usil hiasuvien onen Ahi ka avasak revi koakeil amesai.* ³ Kei viteni min keil vit, "En ualien onami, minakurtei tounah. Minahuli kattei mani, ateli, vuo eisal. Minakurtei eisin tamun, vuo anien. ⁴ Munak miva en out tai ka meatin tai kur revi kami en teim sen, mihetos hetal mini hetokol avong koa mihelokovein out enek. ⁵ Ka munak meatin keil en taon enek arkur revitei kami, navong mimul milokovein out enek, mihesahulin vulimeas ran alomi en mete. Koanek hesakin keil ilea suk keke asa koa amumoni min kami romaltei en meten Ahi."

⁶ Katau en selusien enek, meatin keil onen Iesu amea uva en meteimal keil vasi ka avitehiten more longlongien onen Ahi. Ka keil asak revi meatin houlu koa amesai.

*Herod vit vailea keke Iesu vi isei varei**

⁷ En avong enek, Herod Antipas vi asuv houlu en provins ten out Kaleli. Navong kei long usil tounah keil koa Iesu mul mumoni, mundem usili houlu veni meatin keil arun houlu en tounah tateisav keil mini. Tei keil avit Iesu vi Sion Baptis koa moul eris ran matien.* ⁸ Mesav keil koa amul aviteni keke kei vi provet Ilaetsa koa kistal eris ven keil. Ka meatin teisav keil emun avit kei vi provet tai telamu koa moul eris ran matien. ⁹ Ka Herod viteni vit, "Vi inau varei koa nameng kati avata koteh vatin Sion. ?Ka isei varei namul nalong usili?" Sakini, mul sak visi vales Iesu.*

*Iesu mumon merikel tai keke venggan meatin keil taosen elim (5000)**

¹⁰ Navong meatin keil onen Iesu amum evus, umai ris veni ka avit usil asa koa uva amumoni. Sakini, Iesu kur seh en keil uva en taon tai koa avise en 'Betsaeta.' ¹¹ Ka navong vangI meatin keil alonge keke uva, amea amusil keil. Ka navong Iesu

* 8:48: Luk 7:50; 17:19; 18:42 * 8:54: Luk 7:14 * 8:56: Mak 7:36; Luk 5:14 * 9:: Mat 10:5-15; Mak 6:7-13 * 9:2: Luk 10:5-7; 10:10-11; Umen 13:51 * 9:6: Mat 14:1-12; Mak 6:14-29
* 9:7: Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19 * 9:9: Luk 23:8 * 9:9: Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Sion 6:1-15

les keil, kur revi keil ka selus usil hiasuvien onen Ahi min keil. Ka koakeil amesai, Iesu sak revi keil.

¹² Iesu mum va vio ... meteiai vita munu. Ka teindan elu (12) onen umai veni ka aviteni mini avit, "Out ekek vi out seh neli ka out mul vong ke. Tahos keke kisila marmari vangi meatin keil ihaha en meteimal keil vuo en eim sav keil koa amul vesesal keke akilea avaha avalekat anien ae ka out tamatilien one."

¹³ Ka Iesu viteni min keil vit, "Kami varei mihesan tei tounah min keil iani."

Ka avit kesi mini avit, "Ir rokur veret elim enges ka mesau elu nges. ?Mukave? ?Em vati mevaha mevahul tei anien vavinvin mevahengan mari vangi meatin keil ekek?" ¹⁴ (Tata keil vasi koa amul en avong koanek vesesal arokol taosen elim (5000), ka mama ka titiali keil arvulitei keil.)

Sakini, Iesu viteni min meatin keil onen vit, "Mihetiti vas meatin keil iha itondan en vangite keil koa vesesal meatin keil hanumau elu ka halualim emun (50) il en vangite tai."

¹⁵ Meatin onen keil amumoni musil asa koa viteni, sakini meatin vasi keil arondan. ¹⁶ Evus, Iesu kur veret elim ka mesau elu ka seipat vina nesa. Evus, vis, viten masmasien min Ahi veni, ka vul vahasi. Navong vul vahasi evus, sasani min meatin onen keil avatiti min vangi meatin keil ekek avaani.

¹⁷ Meatin keil vasi akanian ka vange vil. Ka navong meatin keil onen Iesu uva ris keke avalah soke anien keil, veiat teindan elu (12) vil mules.*

*Pita vit luvati keke Iesu vi Mesaea**

¹⁸ En avong tai, Iesu lokovein vangi meatin keil ka kur seh en meatin keil onen keke kei vahis. Ka navong vis evus, vis keil vit, "Meatin keil amul aviteni keke inau navi isei?"

¹⁹ Ka avit kesi mini avit, "Keil koan avit keik kovi Sion Baptis. Keil koan emun avit kovi provet Ilaetsa, ka teisav en keil avit keik kovi provet telamu tai koa moul eris ran matien."*

²⁰ Ka Iesu vis keil vit, "Ka mukave en kami? ?Mivit inau navi isei?"*

Ka Pita mea vit luvati vit, "Keik kovi Mesaea koa Ahi vat kati!"

²¹ Sakini, Iesu meng kat keil keke anahitehitentei min meatin sav keil. ²² Kei viteni min keil vit, "Ahi ling kati tuai keke inau, Natin Meatin, nilong mahien hehi houlu. Ka elda keil onen Siu keil, asuv keil onen pris keil, ka tiser keil ten mengkatien keil onen Mosis emun isesein nau ka u vini nau. Ka avong hetel heli, nimoul eris ran matien."*

²³ Evus, Iesu viteni min keil vit, "Munak meatin tai en vati vouisil nau, helamu heting koe kei sasen en asa keil koa kei enges en vati. Hevus, en avong vasi, hehous aiveave ten matien onen, ka housil kat nau.*

²⁴ Veni meatin koa en vati vahuli kat moulieu onen, moulieu onen hevuol rani. Ka munak hemaen moulieu onen hevuol venau, kei houtut moulieu onen.* ²⁵ ?Asa tahos munak meatin tai kur tounah vasi ten out netan ka moulieu onen mul vuol rani? ²⁶ Munak meatin tai memou vahitehitenti keke musil kat inau ka hihiseien keil onak, inau, Natin Meatin, nimemou eni emun navong nimai ris en muohien onen angelo votut keil ka hetal min hetetamenien koa Tata onak hesani minau.* ²⁷ Anatin eli naviteni min kami, tei en kami koa mimul mimulomal ekok kosa, mihermattei mau ka mihelesi navong inau, Natin Meatin, nimai hetal min keihoen ten hiasuvien onen Ahi."

*Ahi rie lat muohien ten hetetamenien onen Iesu**

²⁸ Avong outel (8) muli en avong koa Iesu vit usil tounah enek min meatin keil onen. Ka kur seh en Pita, Sion ka Tiemes telmusili ka

* 9:17: 2Ki 4:44 * 9:17: Mat 16:13-28; Mak 8:27-9:1 * 9:19: Luk 9:7-8 * 9:20: Sion 6:68-69 * 9:22: Mat 16:21; 20:18-19; Mak 8:31; 10:33-34 * 9:23: Mat 10:38; Luk 14:27 * 9:24: Mat 10:39; Luk 17:33; Sion 12:25 * 9:26: Mat 10:33; Luk 12:9; 2Tim 2:12 * 9:27: Mat 17:1-13; Mak 9:2-13

telvina nesa en vatihou tai keke telvahis. ²⁹⁻³² En avong enek, Pita, Sion ka Tiemes, meteatel mulong ka telmatil. Ka navong Iesu mul vis, veinan viles, ka eisin omon vilahil muoh vis muoh suval laet tai koa ritin keih. Ka Mosis ka Ilaetsa lukistal ka lumul luselus ral min Iesu. Ka keilu mun luvilahil. Keilu luselus usil mukave houn vasin umen onen en out Serusalem ka hemat.✧

Navong tounah keil mul kur out, Pita, Sion ka Tiemes telmulu teltele va, ka telmutimanin. Tellesi keke aven Iesu mul vilahil, ka kei mulomal ral min meatin elu mun. ³³ Ka tellei kilea keke luvi Mosis ka Ilaetsa. Ka navong tellesi keke lumul luva, Pita mea ka selus min Iesu vit, “!Asuv, tahos imok keke komeitel metro ekok! Methoumon votevav etel: tai omom, tai omon Mosis, ka tai mun omon Ilaetsa.” Pita reingeingen asa koa mul viteni.

³⁴ Ka navong Pita mul veah selus, mahmah tai koa vihil mai mutaluh koe keil, ka telmali telmetau houlu. ³⁵ Ka rea tai musel ka en mahmah koanek vit, “Koanik vi Natkuli kati koa narie lati, ka envatien onak mul ien. !Mithelong kati!”✧

³⁶ Navong rea koanek selus evus, telroles etai mun meatin, Iesu enges ro ral min keitel. Ka asa koa keitel tellesi, telkur kati vi oneatel enges. Telrovitentei min etai meatin en avong enek.

Iesu sak revi ehon tai koa ninin tisa mul ien✧

³⁷ En visokon teni, navong Iesu keitel Pita, Sion ka Tiemes telvita ris netan ran vatihou, meatin keil houlu umai avit avales Iesu. ³⁸ Ka en avong enek, meatin tai koa mul luhu en vangit meatin keil vise Iesu ka peahi keih vit, “!Tiser eli! Napeahik keke kimai kiles natkuli koa kei tas eli vi onak. ³⁹ Veni ninin tisa tai mul va veni ka, hatte tas, sakini mul mis kai. Kei mul kulul eni keih rokol avong koa si kokohin kistal

en ongon. Lises, ninin tisa enek mul puruni ka vesesal vasakras valokoveini. ⁴⁰ Napeah meatin keil onom keke avahile lati rani, ka keil asakras.”

⁴¹ Navong Iesu longe mukok viteni min meatin keil onen vit, “! Kami meatin keil ten avong kosa, mikalkali ka demkatien onami tovuol vareis! ?Nito hetal min kami hetokol nengeis? Avek mah en kami koa demkatien onami tovuol.” Evus, Iesu viteni min meatin koanek vit, “Kikur natmali hemai venau ekok.”

⁴² Navong ehon enek mul mual va ven Iesu, ninin tisa koa mul ien kov eni va netan ka mul kulul eni. Ka Iesu meng kat ninin tisa va, sak revi ehon enek, ka san risi va min tamen. ⁴³ Koakeil alesi amutimanin en mari keihoen onen Ahi.

Iesu vit luvat matien onen hatte tamun✧

Navong meatin keil amul amutimanin ven tounah vasi koa Iesu mumoni, kei viteni min meatin keil onen vit, ⁴⁴ “Kami, mihetaengon revi selusien keil onak. Hervitei tuetin, inau, Natin Meatin, meatin tai hesa lat inau niha en hen meatin keil ten out netan.”✧ ⁴⁵ Ka keil arkilea revitei aneite ten selusien onen veni mul suai veah ran keil. Ka ametau avaha ven Iesu keke avahis revi aneite teni.✧

Iesu vit usil isei vi hetetamen imok en meten Ahi✧

⁴⁶ Katau en avong enek, meatin keil onen Iesu amul asel min keil eris usil isei en keil vi hetetamen imok en keil.✧ ⁴⁷ Ka Iesu kilea rendemien one. Sakini, mulamun titiali tai mai, ka sakini kei mulomal en usite onen. ⁴⁸ Evus, Iesu viteni min keil vit, “Meatin koa kur revi titiali tai koa mukok en isok, hesuval koa kei mul kur revi inau. Ka kei koa kur revi inau, hesuval koa kei mul kur revi kei koa sila nau numai. Veni meatin koa vi heisav enges en metomi, kei varevi vi hetetamen imok mulin kami vasi en meten Ahi.”✧

✧ 9:29-32: Sion 1:14; 2Pit 1:16 ✧ 9:35: Sam 2:7; Aes 42:1; Mat 3:17; 12:18; Mak 1:11; Luk 3:32; 2Pit 1:17 ✧ 9:36: Mat 17:14-20; Mak 9:14-29 ✧ 9:43: Mat 17:22-23; Mak 9:30-32 ✧ 9:44: Luk 18:32 ✧ 9:45: Mak 9:32; Luk 18:34 ✧ 9:45: Mat 18:1-5; Mak 9:33-40 ✧ 9:46: Luk 22:24 ✧ 9:48: Mat 10:40; Luk 10:16; Sion 13:20

49 Ka Sion viteni min Iesu vit, "Asuv, komai meles meatin tai mul vile lat ninin tisa keil en isom. Sakini, meviteni mini keke hehati, veni kei romusiltei keik vasuval komai memumoni."

50 Ka Iesu viteni min meatin keil onen vit, "Vuo, minahitentei mini nahati, veni munak meatin etai rovaetei vatal min kami, kei mul kataun kami."✠

Iesu sel kat meatin keil avandem revi mau munak avit avousili✠

51 Navong avong mai vesesal keke Iesu vahina en out nesa, kei mumon rendemien onen keke vaha Serusalem.✠ 52 Sakini, sila tei en meatin keil onen uva mulamu eni. Keil uva en meteimal tai onen me-Sameria keil avasak mesein tounah keil vamese veni. 53 Ka meatin keil ten meteimal koanek e rovattei keke Iesu vamai ven keil veni akilea keke Iesu mul musil sise onen vaha en out Serusalem.*✠ 54 Ka navong Tiemes keilu Sion lulong usili, tinealu kat keil ka luviz Iesu luvit, "? Asuv, mukave? ?Em vat komal melvameng kat ahang vaka en out nesa vamita van lin meatin keil ekek?"✠

55 Ka Iesu viles ka vul kat keilu. 56 Evus, Iesu mual va en meteimal sav ral min meatin keil onen.

57 Ka navong amul uva, meatin tai mai ven Iesu ka viteni mini vit, "Out kave kiha ien, inau mun nusil katuk."

58 Ka Iesu vit kesi mini vit, "Asu keil,† vae ome mul, ka aman keil, anu ome mul. Ka Natin Meatin, teim kati onen tamatilien tovuol."

59 Iesu viteni min meatin sav tai vit, "Kusil kat nau."

Ka meatin enek viteni min Iesu vit, "Asuv, koanek tahos. Ka helamu, kimaen nau niha ris teim

ka nilei kat tata onak hetokol avong koa hemat ka nitahini."

60 Ka Iesu vit kesi mini vit, "Kilokovein koakeil umat en demkatien one keke itahin koakeil one umat. Ka keik, kimai kihitehiten more longlongien usil hiasuvien onen Ahi min meatin keil."

61 Meatin tamun mai viteni mini vit, "Asuv, inau nusiluk. Ka helamu, kimaenau li niha niselus kor min onak keil."✠

62 Ka Iesu viteni mini vit, "Meatin koa kur rohtoh en umen ten hiasuvien onen Ahi, ka katau, mundem houlu usil asa koa lokoveini, kei rovinvintei vakur umen enek."

10

Iesu sila vangit meatin keil uva lualu avoum

1 Katau en avong enek, Iesu rie lat meatin sav keil heite hanumau etel ka halualim emun (70).* Evus, sila keil uva lualu en meteimal keil vasi. Iesu vit keil iha ilamu eni, ka hervitei tuetin, kei mun heha houn en out keil enek.✠ 2 Iesu viteni min keil vit, "Anien houlu mul en ah, ka meatin keil arvitei houlu keke avaha avasuhut eni. Sakini, mihehis min Asuv ten ah keke hesan meatin keil ihi houlu tamun avamai avoum en ah osen.✠ 3 Alva, ka tahos keke mihelei kat revit kami. Veni namul nasila kami suval mivi titi sipsip keil koa miva en out koa huli rendan keil houlu amul ien. 4 Ka navong miva, minalahtei tounah keil onami. Minakurtei mani, vuo ateli, vuo sandel teimun natal min kami. Ka minouastei avong onami natal min meatin keil en sise onami.✠ 5 Ka navong mihehotin meatin tai koa hesi kei keke vakur revit kami, miheto en teim sen. Ka navong

✠ 9:50: Luk 11:23 ✠ 9:50: Mat 18:19-22 ✠ 9:51: Mak 10:32 * 9:53: Siu keil koa aka en provins ten out Kaleli keke uva en taon ten out Serusalem en provins ten out Sudea, keil ual koteh atan onen me-Sameria keil avong hetel. Ka me-Isrel keil ka me-Sameria keil alele tisa kat keil. Veni, avaseini me-Sameria keil arvitei horetan keil ten out Isrel, akur mari atan onen me-Isrel keil ka uva netan visi min Ahi onen me-Isrel keil en sakien koa romaltei en mete. Ven koanek, navong me-Sameria keil alei kilea keke Iesu mul va en out Serusalem, e rovattei avasan anien vuo out tamatilien mini. ✠ 9:53: Sion 4:9 ✠ 9:54: 2Ki 1:10,12 † 9:58: Selusien kati teni vit 'fokis' koa suval huli rendan keil, ka amumon vae ome en atan. ✠ 9:61: 1Ki 19:20 * 10:1: Tei en tisien keil avit, 'hanumau etel ka oulu emun (72).' ✠ 10:1: Mak 6:7 ✠ 10:2: Mat 9:37-38; Sion 4:35 ✠ 10:4: Mat 10:7-14; Luk 9:3; 2Ki 4:29

miva rohtoh en teim sen, mihehiteni mihehit, 'Tomat onen Ahi hel ven kami.'⁶ Ka munak tinahos mul en meatin keil en eim enek ka akur revi kami, tomat onen Ahi koa mul en kami hel ven keil. Ka munak keil asesein kami, tomat onen Ahi helokovein keil ka heles hel ven kami navong miva.⁷ Mihetos en eim omon meatin koa kur revi kami, ka anien vuo oai sa koa asani min kami, mihekuri enges. Veni mal keke meatin toumien hekur ui umen onen. Ka minahatei minato en teim savsav keil.⁸ Ka navong miheha en meteimal ka meatin keil ten out enek ikur revi kami, anien sa koa isani min kami, miheani.⁹ Mihesak revi meatin keil en out enek koa amesai ka mihehitehiteni min keil mihehit, 'Hiasuvien onen Ahi mul mai vesesal ven kami.'

¹⁰ "Ka munak miheha en meteimal tai koa meatin keil teni irkur revitei kami, miheha mihelomal luhu en mari sise tai teni ka mihehit,¹¹ 'Veni mirkur revitei komal, emal rovattei vulimeas ten meteimal onami vapil kat alomal. Sakini, melhesahulin vulimeas enek ran alomal en metomi vatie lati keke asa koa mimumoni min komal hemai heat kami eris. Kami mireingeingeni, ka kosa, hiasuvien onen Ahi mai vesesal ven kami, ka kami mise-seini.'¹² Anatin eli naviteni min kami, en avong koa Ahi helei revi usite vasi onen meatin keil, mahien koa hesani min meatin keil koa aro en taon enek hekeih helin asa koa hesani min meatin keil koa aro en taon ten out Sodom mulamu."¹³

¹³ Iesu viteni vit, "!Aue li! !Hetisa min kami, meatin keil ten out Korasin!¹⁴ !Ka hetisa emun min kami, meatin keil ten out Betsaeta! Veni kami milei sesein merikel koa namumoni en metomi, Ahi hesan mahien hehi houlu mok min kami. Narvatei en meteimal keilu ten out Taer ka Saedon. Ka munak meatin keil ten out keilu ekek, koa arvitei Siu, avales

vati merikel keil koa namumoni en metomi, tuetin tuai, avasin en musi eisin ka avativin vulimeas en vate vatie lati keke avalonge vatisa vahi houlu ven tisaen keil one ka avahiles rani.¹⁴ Sakini, en avong koa Ahi helei revi usite vasi onen meatin keil, en hemahis meatin keil ten out Taer ka Saedon helin kami.¹⁵ ?Ka kami, meatin keil ten out Kapaniam, mikur rendemien ten hetetamenien mul en kami mivit Ahi hehati lat kami miheha en out nesa? !Ka mihetimanin, heson kami miheha netan, en out ten matien!"¹⁶

¹⁶ Evus, Iesu sila keil ral min selusien enek vit, "Meatin koa raengon selusien onami, suval koa kei mul raengon selusien onak. Ka meatin koa sesein kami, suval koa kei mul sesein nau mun. Ka meatin koa sesein inau, suval koa kei mul sesein Kei koa sila nau numai." Evus, Iesu sila lat keil lualu uva.¹⁷

*Koakeil Iesu sila keil uva, umai ris ral min sien*¹⁸

¹⁷ Navong meatin keil hanumau etel ka halualim emun (70) koa Iesu sila keil uva amum umai ris, umai ris ral min sien. Keil aviteni min Iesu avit, "!Asuv, komai mesak revi meatin keil ka melesi mun keke ninin tisa keil along kat komai navong memeng kat keil en isom keke avaha!"

¹⁸ Ka Iesu vit kesi min keil vit, "Inau nales Temat mot ran out nesa ka vita netan suval ahil. Veni umen onami muas keihoen onen vita netan.¹⁹ !Mihetaeng revi! Inau nasan keihoen min kami keke mihehe tan en tetal tisa keil, skopion keil, ka tounah sav keil emun koa amul en keihoen onen Temat. Anatin, mihehe tan en keil ka tounah hetovuol hekula kami.²⁰ Ka minasitei kami veni ninin tisa keil amul along kat kami. Tahos imok mihesi kami veni Ahi mutis kat isomi va en Tus ten Moulieu koa mul en out nesa."²¹

✧ **10:7:** Luk 9:4; 1Tim 5:18; 1Kor 9:6-14 ✧ **10:8:** 1Kor 10:27 ✧ **10:10:** Luk 9:5 ✧ **10:11:** Umen 13:51; 18:6 ✧ **10:12:** Mat 10:15; 11:24; Sen 19:24-25 ✧ **10:13:** Mat 11:21-24 ✧ **10:13:** Aes 23; Soel 3:4-8; Amos 1:9-10; Sak 9:2-4 ✧ **10:15:** Aes 14:13,15 ✧ **10:16:** Mat 10:40; Sion 5:23; 15:23 ✧ **10:16:** Mat 11:25-27; 13:16-17 ✧ **10:18:** Sion 12:31; Rev 12:8-9; Aes 14:12-17 ✧ **10:19:** Sen 3:15; Sam 91:13; Mak 16:18 ✧ **10:20:** Mat 7:22; Eks 32:32; Plp 4:3; Rev 3:5; 13:8; 20:12; 21:27

21 En avong enek, Ninin Votut sakin Iesu vilelau en sien ka vit, "Tata, keik kovi Asuv ten tounah keil vasi en out nesa ka en out netan. Namasmasuk houlu mok veni koling suain tounah keil enek keke koakeil akur meteisauen ka ileilien ten out netan asakras availea eni. Ka kovothot eni min koakeil asuval titiali keil koa arsukul revitei. Anatin Tata, keik komumoni musil rendemien onom koa koling kati tuai."☆

22 Evus, Iesu viteni min vangi meatin keil vit, "Tata onak ling tounah vasi en hek. Meatin keil arlei kileatei Natin Ahi, Tamen enges lei kilea eni. Ka meatin keil arkileatei en Ahi Tamen, Natnali enges kilea eni. Ka koakeil enges Natnali enek en vati vahothot en Tamen min keil, keil emun ilea eni."☆

23 Evus, Iesu viles les meatin keil onen ka viteni min keil sase vit, "Tokolkatien onen Ahi mul tuai en kami koa mimul miles tounah koa mul kur out en metomi.☆ 24 Anatin eli naviteni min kami, en avong telamu, provet keil houlu ka asuv houlu keil emun e vati mok avales asa kami mimul milesi, ka keil arlestei. Ka e vati mok avalong asa kami mimul milonge, ka keil arlongtei."☆

Iesu viten tatavolien usil more meatin tai ten out Sameria

25 En avong enek, tiser tai ten mengkatien keil onen Mosis mai ven Iesu keke vasak visi. Sakini, vis Iesu vit, "Tiser, numon sa keke makur moulien koa sakras vavus?"☆

26 Ka Iesu vit risi mini vit, "Mengkatién keil onen Ahi mul viten sa? ?Keik kihiteni minau?"

27 Meatin enek vit risi mini vit, "Emi hehat Iahova koa vi Ahi onami en tinomi, en moulien vasi keil onami, en umen vasi onami, ka en rendemien vasi keil onami." *Duteronomi 6:5* Ka 'Envatien onom hel en tuomi keil hesuval koa keik em vat keik eris.' " *Levitikas 19:18* ☆

28 Iesu vit kesi mini vit, "Selusien onom mal vasi. Munak kumoni, kikir moulien koa sakras vavus."☆

29 Ka veni en rovattei meatin keil analei heisav eni, kei vis ris Iesu vit, "Ka meatin sa varevi tuak?"

30 Sakini, Iesu viten tatavolien tai mini vit, "En avong tai, Siu tai mea ran out Serusalem ka mual vit vaha en taon ten out Seriko. Ka navong musil sise onen va, vangi tarhena keil umai avuli kati. Keil alah lat eisin omon ka amuasi. Vesosal meatin enek vamat, ka alokoveini mules. 31 Evus, tahos keke pris tai onen Siu keil mul mual musil sise ka lesi. Ka navong lesi, mual seh rani va en usite. 32 Rovitei tuetin, Siu tai ten vatiamal onen Livae koa mum en Eim Votut onen Ahi mul mual mai. Kei mun mul musil sise ka les meatin enek. Ka navong lesi, kei mun mual seh rani va en usite.

33 Evus, koan Sameria tai koa Siu keil alele tisa en keil kistal ka mul mual musil sise ka les meatin enek. Ka navong lesi, en mahisi. 34 Sakini koan Sameria enek mai veni, kas motein manu keil onen en uaen, ling oel ien, ka par koe manu keil onen. Evus, vou lat meatin enek ka ling revu en dongki osen. Kei vusi va en eim tasehien tai ka mul lei kat revu. 35 En visokon teni, kei san mani taosen elu (2000) min meatin koa mul losil kat eim enek. Evus, viteni mini vit, 'Kilei kat revu meatin ekek. Ka munak mani koanek rovinvinte, asa mun koa kumoni mini, nihul lati navong nimai ris.' "

36 Evus, Iesu vis tiser ten mengkatien keil onen Mosis vit, "Komundem sa? ?Isei en meatin keitel ekek rie lati keke vi tunali meatin koa tarhena keil amuasi?"

37 Kei vit risi min Iesu vit, "Meatin koa rie lat enmahisien mini."

Ka Iesu viteni mini vit, "Tahos, keik emun kiha kumoni hesuvali."

Iesu va en eim mon Marata ka Meri

☆ 10:21: 1Kor 1:26-28 ☆ 10:22: Sion 10:15; 3:35 ☆ 10:23: Mat 13:16 ☆ 10:24: 1Pit 1:10
 ☆ 10:25: Mat 22:35; 19:16; Mak 10:17; Luk 18:18 ☆ 10:27: Dut 10:12; Sos 22:5; Mat 22:37; Mak 12:33; Mat 19:19; 22:39; Mak 12:31; Rom 13:9; Kal 5:14; Tiem 2:8 ☆ 10:28: Lev 18:5; Rom 10:5; Kal 3:12

38 Navong Iesu ka meatin keil onen amual uva en out Serusalem, keil umai en meteimal ten out Betani. En meteimal koanek, ahin tai ro ien, isen Marata. Ka kei kur revu keil en teim sen.☆ 39 Tunahin, isen Meri, mai ven Iesu ka rondan vesesal en alen. Kei mul raengon revu hihiseien keil onen. 40 Ka Marata sakras vataengon revu veni kei mul sak mesein anien ae. Ka veni mum houlu, kei mai ven Iesu ka viteni mini vit, “?Asuv, mukave? ?Komundemi tahosis keke tukahin lokovein umen keil ekek ka vit inau nges numoni? Kihiteni mini vamai vakataunau.”

41 Ka Asuv viteni mini vit, “Marata, Marata, komundemko houlu ka rendemien onom konakon usil tounah keil houlu. 42 Tounah tas mal keke kamil milvoumoni. Meri ling rendemien onen tuai keke voumon asa koa mal imok, ka inau nirkulattei rani.”

11

Iesu vihisei usil saken ten hisien☆

1 En avong tai, Iesu mul en out tai ka mul vis. Ka navong vis evus, meatin tai onen visi vit, “Asuv, kihisein komai en saken ten hisien hesuval koa Sion Baptis visein meatin keil onen eni.”☆

2 Sakini, Iesu viteni min keil vit, “Navong mivis, mihehiteni hemukok mihehit:

‘Ahi Tamemai, mal keke mevouhou minuk veni isom vi votut. Mevis keke hiasuvien onom hemai hel ven komai.

3 Kisan anien eli min komai hevinvin ten avong vasi.

4 Kumon methos onom hel ven komai ven tisaen keil onomai, veni komai mun, memumon methos onomai mul en koakeil amumoni romaltei en komai.

Ka konamaentei li sakvisien takeih keil anamai anasakin komai menamot en tisaen.’”

5 Evus, Iesu viteni min meatin keil onen vit, “Munak keik tai, kova en

teim sen tumali tai en metavinavong ka kovisi kovit, ‘?Tuak, kokilea kovasan tei li anien minau? 6 Veni time tai ka soutin mai en teim onak, ka anien tovuol keke masani mini.’

7 “Ka vahesa kei koa mul neim hesa kes selusien minuk hehit, ‘! Ei, konasantei umen minau! Voiteh koteh tuai. Ka titiali keil onak amul amatil vituai ral minau. Sakini, nasakras mamea masan etai tounah minuk.’☆ 8 Naviteni min kami, avaseini en rovattei vamea vasan anien minuk veni kovi tunali, ka veni korremoutei keke kovahisi, ka kihisi heha vio ... kei hemea ka hesan tounah vasi koa em vati.☆

9 “Sakini, naviteni min kami, munak emi vat etai tounah, mihehis Ahi veni, ka hesani min kami. Munak mihelekati, mihehotini. Ka munak mihetiti voiteh, iseh voiteh min kami. 10 Veni koakeil vasi amul avis ven tounah ikuri, koakeil alekat tounah ihotini, ka koakeil amutiti voiteh, iseh voiteh min keil.

11 “?Munak keik kovi tata tai, ka natmali visuk keke kovasan mesau tai mini vani, kisan tetal tisa tai mini? 12 ?Vuo munak visuk ven roliato, kisan skopion tai koa kilea vatili vini? !Vuo, kosakras! 13 Sakini, milesi keke kami, tata keil, mikilea mivasan tounah koa tahos min titiali keil onami, avaseini mivi meatin tisa keil ten out netan. Ka naviteni min kami keke Tamemi en out nesa tahos imok muli kami. Sakini, navong mivisi keke vasan Ninin Votut min kami, kei hesa vareini.”

Tei en meatin keil aviteni keke Iesu mum ral min keihoen onen Temat☆

14 En avong tai, Iesu les meatin tai koa vi ameng veni ninin tisa tai mul ien, sakini, sakras vaselus. Sakini, Iesu vile lat ninin tisa enek rani ka meatin mai selus esuk. Ka vangi meatin keil koa amul vesesal mini amutimanin eni. 15 Ka tei en Farasi keil avit, “Belsepul* koa vi asuv onen ninin tisa keil mul san keihoen mini keke kilea vahile lat ninin tisa keil avaha ran meatin keil.”☆

☆ 10:38: Sion 11:1; 12:2-3 ☆ 11:: Mat 6:9-13; 7:7-11 ☆ 11:1: Luk 5:33 ☆ 11:7: Mat 26:10; Luk 18:5; Kal 6:17 ☆ 11:8: Luk 18:5 ☆ 11:13: Mat 12:22-30; Mak 3:20-27 * 11:15: Siu keil avise karen Temat en ‘Belsepul’ koa aneite teni vi ‘Asuv onen angolu keil.’ ☆ 11:15: Mat 9:34

16 Ka meatin sav keil umai keke avasak vis Iesu. Sakini avisi voumon etai merikel vaka en out nesa vatie lati keke keihoen onen Ahi mul ien.✠ 17 Ka Iesu kilea rendemien one ka viteni min keil vit, "Munak meatin keil onen asuv houlu tai uvae ral min keil eris, keihoen onen asuv houlu enek hemai hehi heisav enges. Ka munak meatin keil ten vatiamal tai amul uvae ral min keil eris, isen vatiamal enek hevuol. 18 ?Ka munak ninin tisa keil onen Belsepul amul uvae min keil eris, kei helomal en keihoen onen hemukave? Naviteni mukok veni kami, Farasi keil, miviteni mivit inau namul navile lat ninin tisa keil ka en keihoen onen Belsepul. 19 ? Ka munak mukonek, mukave en meatin keil onami? ?Keil amul avile lat ninin tisa keil ran meatin keil ral min keihoen onen sei? Keil varei arie lati keke asa koa miviteni roma-ltei. 20 Ka munak namul navile lat ninin tisa keil ral min keihoen onen Ahi, koanek rie lati keke hiasuvien onen Ahi mai kistal ka mul ven kami tuai.✠

21 "Belsepul suval avkeih tai koa sak mesein kei ral min tounah vasi keil tavaeen. Mukonek, kei kilea valei kokoe en eim onen keke tounah tovuol vamai vapurun tounah keil onen. 22 Ka navong meatin tai koa keih imok mulin avkeih enek mai kistal mini ka muasi vita netan, kei helah lat tounah vasi tavaeen onen, hetal min tounah sav keil koa mul en teim onen.† Anatin, helah vasi tounah onen ka hetiti esuk min meatin keil onen.

23 "Sakini, koakeil armusiltei nau, keil amul uvae ral minau. Ka koakeil

arkatauntei nau malah ruain meatin keil vasuval sipsip keil, keil amul alikat rasilin keil avaha ranau."✠

Iesu vihisei keke ninin tisa koa lokovein meatin tai kilea vamai ris ka vasien risi✠

24 Evus, en meten meatin keil, Iesu viles selus min meatin koa mulamu vi ameng vit, "Navong ninin tisa lokovein meatin tai, kei va mual en out volvol keke valekat more out etai vaseh ien. Ka munak roivotintei, hehiteni min kei sasen hehit, 'Niha ris teim koa nalokoveini numai.' 25 Sakini, va ris, ka lesi keke teim enek sak mesei tuai muto, ka mul hon enges. 26 Navong lesi mukok, kei heha helekat ninin tisa sav keil koa oulu (7) koa atisaso mulin kei. Ka helah keil vasi imai ito ien. Eim enek vi moulien onen meatin tai, ka keil isakin moulien onen hetisa mok helin asa koa mul ien mulamu."✠

Iesu vihisei keke meatin koa mum musil selusien onen Ahi hekur tokolkatien teni

27 Navong Iesu mul semau selus usil koanek, ahin tai koa mul luhu en vangi meatin keil viso vina mini vit, "Ahi hetokol kat mama onom koa linguk ka rounat enuk."✠

28 Ka Iesu vit kesi mini vit, "Ahi hetokol kat koakeil imok araengon selusien onen ka along kati."

Meatin keil e vat Iesu voumon etai merikel avalesi✠

29 Navong vangi meatin keil umai avi houlu tamun, Iesu selus min keil vit, "Meatin keil ten avong kosa atisaso. Amul avis inau keke numon etai merikel keke akilea avakur anatin enau heka eni. Ka nirmumon etai merikel ilei. Tanges

✠ **11:16:** Mat 12:38; 16:1; Mak 8:11; 1Kor 1:22 ✠ **11:20:** Eks 8:19 † **11:22:** Eim koanek vi tatavolien usil moulien onen meatin tai koa suval meatin koa vi ameng. Ka navong Iesu mai, sakini meatin enek mai maluv ran keihoen onen Temat. ✠ **11:23:** Mak 9:40; Luk 9:50 ✠ **11:23:** Mat 12:43-45 ‡ **11:26:** Navong Iesu sakini meatin tai maluv ran keihoen onen Temat, tahos keke meatin enek hemaen Ninin Votut hesien moulien onen ka houmon tounah keil koa heting koe moulien onen. Suval, hehuli Tus Votut onen Ahi, hendem usili ka helong kati; hehis min Ahi; ka helah ruai hetal min meatin keil onen Ahi lisenges. Hemukonek, Temat ka ninin tisa keil onen sakras emun vamai vapurun moulien onen meatin enek. ✠ **11:26:** Sion 5:14 ✠ **11:27:** Luk 1:28,42,48 ✠ **11:28:** Mat 12:38-42 § **11:29:** En Siona 1:17 ka 2:10, Ahi mumon merikel en sakien koa san mari mesau tai emai rem Siona koa mul en vangen mesau enek avong etel. Evus, Ahi sakini mesau enek mulu lat Siona en veien ka kei moul mules. Iesu mul selus usil merikel koa hemat avong hetel, ka Ahi hesakini hemoul eris ran matien (Luk 24:7). ✠ **11:29:** Mat 16:4; 1Kor 1:22

varei ilesi koa hehi merikel onen provet Siona. §³⁰ Merikel koa kistal en Siona rie lati keke selusien koa Ahi sani mini keke vahit meseini min me-Nineva keil vi anatin. Hemukonek, Ahi houmoni hesuvali en Natin Meatin, vatie lati min meatin keil ten avong kosa keke selusien onen vi anatin.

³¹ “En avong koa Ahi helei rahat usite onen meatin keil ien, meatin keil ten avong kosa imoul eris ran matien. Ka navong Ahi mul lei rahat usite keil one, Kuin ten kantri ten out Siba, koa rovitei Siu, hemoul eris ka heselus hekeih kat keil. Houmoni hemukonek veni kei mual soutin keke vamai valong revi selusien ten meteisauen onen asuv houlu Solomon telamu. !Ka kosa, tai koa mulin asuv houlu Solomon mul ekok ka alei seseini! §³² Ka meatin keil ten out Nineva mun koa arvitei Siu imoul eris ka iselus hekeih kat keil, veni keil aviles moulien one navong along selusien koa provet Siona viteni min keil. !Ka kosa tai koa mulin provet Siona mul ekok ka arvilestei moulien one!” §

Iesu viten tatavolien usil mukave anatinien onen Ahi suval laet §

³³ Iesu viten tatavolien usil laet min meatin keil vit, “Meatin tovuol koa vanit laet onen, evus, valing suaini vuo vaav koe en pesin tai. !Vuo, romukteinek! Navong munit laet evus, hetekeini nesa en mesai. Sakini, navong meatin keil uva neim akilea avales laet mul mukan neim. §³⁴ Meter emun suval laet ten aver. Munak meter tahos, suval koa moulien orer mul en meneai ka rokilea rovalei kilea asa koa vi anatin. Ka munak meter var, suval koa moulien orer mul en mankoli ka rosakras rovalei kilea asa koa vi anatin. **³⁵ Sakini, kami mihelei kati keke moulien onami hel en meneai, ka hermulte en mankoli. ³⁶ Munak moulien onami mul en meneai, ka mankoli tovuol ien, moulien

onami hehilelau en meneai ka mihelei kilea en tounah vasi.”

Iesu selus keih kat sakien onen Farasi keil ka Tiser keil ten mengkatien keil onen Mosis §

³⁷ Navong Iesu selus evus, Farasi tai mai visi keke vamai vaanian vatal mini en teim sen. Sakini Iesu va en teim sen ka rondan en avet taanianien onen. §³⁸ Ka Farasi enek mutimanin navong lesi keke Iesu rokastei hen, ka rondan vaanian. §³⁹ Sakini, Asuv Iesu viteni mini vit, “O anatin, kami Farasi keil misuval kap ka pelet koa amul akas motein out hae enges, ka out neim vi amus veah suval tinomi koa vilelau en rendemien ten metenan ka tounah sav keil koa tiaso. ⁴⁰ !Kami mivi varu vare! ?!Mirkileatei keke Ahi koa mumon out hae en meatin, kei varei mumon out neim emun!? ⁴¹ Ka tahos imok munak mihesan oai koa mul neim en kap ka anien koa mul neim en pelet min koakeil tounah one tovuol. Hemukonek, moulien onami heto revi en meten Ahi.

⁴² “Hetisa mok min kami, Farasi keil, veni mahien keil koa hemai en kami hemariso. Kami milei kati keke mivousil mengkatien keil koa havivis. Mivuli revi titi ouai keil takukien koa mumon anien vite tahos keke mikilea mivasan hatte teni min Ahi suval taet. Ka mirmusilte mengkatien keil koa mariso suval sakien koa mihetie lat envatien onami min Ahi ka min meatin sav keil. Mal imok keke, helamu, mihousil mengkatien koa mariso keke mivatie lat envatien onami. Ka, hekatau suk, emi navobongentei keke mihousil mengkatien keil koa havivis emun. §

⁴³ “Hetisa mok min kami, Farasi keil, veni kami emi vati mok mi vakur out tatondanien koa hetetamen imok en eim tahihiseien keil. Ka en out tahulhulien emun, emi vati mok keke meatin keil avahisei revi kami ka avahouhou min kami. ⁴⁴ Hetisa mok min

§ **11:31:** 1Ki 10:1-10; 2Kron 9:1-12 § **11:32:** Sion 3:8,10 § **11:32:** Mat 5:15; 6:22-23 § **11:33:** Mak 4:21; Luk 8:16 ** **11:34:** Munak rokur anatin en Iesu, moulien orer vilelau en meneai ka rolei kilea en anatinien onen Ahi. Ka munak rorkurtei anatin eni, moulien orer mules en mankoli. § **11:36:** Mat 23:1-36; Mak 12:38-40 § **11:37:** Luk 7:36; 14:1 § **11:38:** Mat 15:2 § **11:42:** Lev 27:30

kami, ven moulien onami romu-totei. Moulien onami suval out tatetahinien keil koa arlingtei ahat ien, koa meatin keil amul amual vesesal eni, ka areingeingeni keke tounah tai mul vo eni.”

⁴⁵ Tai en keil koa vi tiser tai ten mengkatien keil onen Mosis viteni min Iesu vit, “Tiser, navong koviteni mukok, komul kopurun ko-mai emun.”

⁴⁶ Sakini Iesu viteni min keil emun vit, “Hetisa mok min kami mun, tiser keil ten mengkatien keil onen Mosis, veni kami misan mengkatien keil houlu min meatin keil koa meas ramat en eisile. Keil asakras avalahi, ka kami mirmumon etai tounah vakataun keil avalahi. ⁴⁷ Hetisa mok min kami, veni kami mimumon more eim keil val koe out koa arahin provet keil ien, provet keil koa avu onami keil telamu enges amu vinvini keil. ⁴⁸ Anatin, keil amu vinvini provet keil, ka kami mimul mimumon eim vatie lat out koa arahin keil ien. En sakien enek, mirie lati keke miles sakien koa avu onami keil amumoni mal. ⁴⁹ Koanek suval asa koa Ahi koa vi meteisau imok viteni vit, ‘Inau nisila provet keil ka eilohéh keil onak iha min meatin keil onak. Tei en keil, u vinvini keil, ka teisav en keil, ipurun keil.’ ⁵⁰ Sakini, kami, meatin keil ten avong kosa, Ahi hesan mahien min kami veni lesi keke hemi avi amus ven ran provet vasi keil koa akur selusien onen Ahi en avong koa mumon out netan mai rokol kosa, provet keil koa avu keil onami telamu amu vini keil. ⁵¹ Anatin eli naviteni min kami, ran meatin vasi keil onen Ahi koa avu keil one telamu amu vinvini keil mul sakin he keil avi amus, matien onen Ebel va vio ... rokol matien onen provet Sakaraea koa amu vini luhu en ahor ten sanien ka Eim Votut onen Ahi. Ka Ahi hesan mahien ven matien keil vasi one va kat kami.✧

⁵² “Hetisa mok min kami, tiser keil ten mengkatien keil onen Mosis, veni meatin keil avit avamai vesesal

ven Ahi ka kami miling suain ki ten voiteh koa akilea avaha ien keke availea eni. !Kami emi rovattei mi-vaha neim en voiteh enek keke mi-vailea en Ahi, ka miring koe meatin sav keil emun koa e vati avaha vesesal veni keke availea eni!”

⁵³ Navong Iesu lokovein eim enek, tiser keil ten mengkatien keil onen Mosis ral min Farasi keil, tine vepeng houlu. Sakini, avong koanek va, keil asak visi avahis Iesu en tounah houlu koa keih. ⁵⁴ Keil amumon hihiseien keil one mai suval sakat keke akilea avakaluvat Iesu en selusien onen.✧

12

Iesu sel kat meatin keil avalei kat rev i keil ven hihiseien tisa keil onen Farasi keil✧

¹ En avong enek, meatin keil houlu vis houlu mok umai amutiting keke avales Iesu ka amul aveas ale tane-tan. Ka Iesu viles selus emau min meatin keil onen vit, “Mihelei kat rev i kami ven hihiseien onen Farasi keil koa amuto en hilive enges. Su-val is koa mum suai vasakin pu-laoa mul ratahou, hihiseien keil one kilea vapurun suai rendemien onen meatin keil.✧ ² Ka tounah keil koa meatin mul kav koe, Ahi hehothot eni. Ka tounah koa meatin ling suaini, Ahi hesakini hemai en mesai keke meatin vasi keil ilei kilea eni.✧ ³ Tounah vasi keil koa aselus usili en mankoli, meatin keil ilonglong eni en meneai. Ka tounah koa meatin selus lelau eni neim en teim sen, ihit meseini en meten meatin keil availea eni.”

Iesu visein meatin keil avametaun Ahi enges ka hervitei meatin keil✧

⁴ Iesu viteni mun min meatin keil onen vit, “Naviteni min kami, tuak keil, minametauntei meatin keil koa akilea avou vini avemi. Veni, katau eni, keil asakras avoumon etai mun tounah min kami. ⁵ Ka nihit luvati min kami isei vare i mihemetauni. Mihemetaun Ahi enges, veni kei

✧ 11:51: Sen 4:8; 2Kron 24:20-21 ✧ 11:54: Luk 20:20 ✧ 12:: Mat 10:26-27 ✧ 12:1: Mat 16:6; Mak 8:15 ✧ 12:2: Mat 10:26; Mak 4:22; Luk 8:17 ✧ 12:3: Mat 10:28-31

kilea vou vini meatin tai, ka kur keihoen emun vasoni vaha en Ahang koa sakras vamat. !Anatin, mi-hemetaun Ahi enges!

6 “Avervatu keil avi havipis, ka meatin kilea vahul elim en keil en titi mani valus. Ka Ahi sakras en vavobong en etai vatas. 7 Ka moulien onami hetetamen imok mulin titi aman keil ekek ka helekat revi kami. Anatin, Ahi kilea vasin hilumi koa mul en vatumi. Sakini, minandemkotei.”*

*Iesu visein meatin keil onen anamemoutei avahiteni keke amusili**

8 Evus, Iesu viteni min meatin keil onen vit, “Koakeil avit lati en meten meatin keil avit amul amusil kat inau, inau Natin Meatin emun nihit lati en meten angelo keil onen Ahi nihit keil avi meatin keil onak. 9 Ka koakeil amemou avahit lati en meten meatin keil keke avousil kat inau, inau Natin Meatin emun nimemou mahit lati en meten angelo keil onen Ahi keke avahi meatin keil onak.”*

10 “Ka koakeil vasi aselus tisa va kat isen Natin Meatin, Ahi kilea veah valele vatahos eris min keil. Ka koakeil aselus tisa va kat isen Ninin Votut ka umen onen, Ahi sakras vareis valele vatahos eris min keil.”*

11 “Ka navong meatin keil avuli kat kami ka aleh kami mimulomal en meten koakeil ten eim tahihiseien keil, vuo koakeil ten kavmen keke avoumon kot en kami, minandemkotei. Minandemtei nahi houlu usil selusien koa mivahiteni.”*

12 Veni, en avong enek, Ninin Votut hehisein kami en selusien koa mihehiteni.”

Iesu viteni tatavolien usil meatin tai koa tounah onen houlu en out netan, ka tounah koa vi hetetamen imok en meten Ahi tovuol

13 Meatin tai koa mul en vangit meatin keil, kei vis Iesu vit, “Tiser, tata onak mat tuai. Kihiteni min

tuak vatiti vas tounah keil onen tata onomal ven komal vasi.”

14 Ka Iesu vit kesi mini vit, “?Tuak, isei ling inau keke malei rahit en usite onamil vuo matiti vas tounah keil koa tata onamil lokoveini ven kamil?”*

15 Evus, Iesu viteni min meatin keil vasi vit, “Mihelei kat revi kami, ka mihelei kokoe keke sakien ten metenan namaitei en kami. Veni tounah keil ten out netan ekek rovitei vatte ten moulien koa vi anatin, avaseini tounah onami hehi houlu hemukave.”*

16 Evus Iesu viteni tatavolien koanek min keil vit, “En out tai, meatin tai ro koa tounah keil onen houlu. En ah keil osen, anien houlu vis houlu mok. 17 Sakini, kur rendemien tai vit, ‘?Numon sa? Out rovinvintei en vah keil keke maling anien keil ekek ien. 18 !Ah, nakilea! Numoni hemukok. Nilah lin eim keil ekek, hevus, numon marmari eim hau keil. Hevus, niling revi anien ekek ka tounah sav keil onak ito ien. 19 Hesakini, nito en moulien tai koa hetahos revi hetal min tounah keil onak. Kosa heha, niseh revi, nianian revi, nimunmun revi, ka nisi nau en avong vasi.’ ”

20 Evus, Iesu viteni vit, “Ka Ahi hehiteni mini hehit, ‘!Kovi varu vareis! En vongien kosa enges, nikulat moulien onom ranuk. ?Ka hemukonek, tounah keil ekek koa komul koling revi vahi onom, isei suk hekuri?’ ”

21 Navong Iesu ra tavol evus, viteni vit, “Ka Ahi houmoni hemukonek min koakeil aso ruain tounah keil houlu ten out netan keke avalonge vatahos eni, ka tounah koa Ahi lesi vi hetetamen imok tovuol en moulien one.”*

*Iesu visein meatin keil onen keke anandemkotei veni Ahi kilea valei kat revi keil**

22 Evus, Iesu viteni min meatin keil onen vit, “Sakini, naviteni min kami, minandemkotei ven moulien

* 12:7: Luk 21:18; Umen 27:34; Luk 12:24 * 12:7: Mat 10:32-33; 12:32; 10:19-20 * 12:9: Luk 9:26 * 12:10: Koanek suval avong koa Farasi keil aselus tisa vit tounah koa Iesu mumoni en keihoen onen Ninin Votut mul ka ven Temat (Luk 11:15). * 12:10: Mak 3:28-29 * 12:11: Mak 13:11; Luk 21:12-15 * 12:14: Eks 2:14; Umen 7:27 * 12:15: 1Tim 6:9-10 * 12:21: Mat 6:20 * 12:21: Mat 6:25-34

onami: ven asa miheani, vuo ven asa mihesin koe avemi eni. ²³ Veni mirkurtei moulien keke mivaanian enges, ka mirkurtei avemi keke mivasin koe enges. ²⁴ Miheles tei mau aman keil ekek. Keil armumonte ah keke avalah anien rani. Anatin, vah one tovuol keke avaling anien ae ien, ka avaseini, Ahi mul vengan keil. Ka en meten Ahi, kami mivi hetetamen imok mulin aman keil ekek. ²⁵ Demkoen sakras vakataun moulien onen meatin tai keke val vataveah imok. ²⁶ ?Ka munak misakras mivoumon tounah koa vamaes vamukonek en moulien onami, vensa varei mimul mimundemko usil tounah sav keil koa emi vati?

²⁷ "Mihendem visi usil hungevai keil ka saken koa keil amoul ien. Keil armumtei ka arilitei eisin ome. Ka naviteni min kami, asuv houlu Solomon mulamu, eisin keil omon atahos vis atahos imok. Ka hungevai keil ekek, amusin tahos imok mulin kei. ²⁸ Anatin, Ahi mul musin koe revu hungevai keil, avaseini keil amoul ten avong tas, ka visuvong teni, amaleles ka umot. Evus, meatin heteas ruaini ka hesoni heha en ahang. ?Ka munak Ahi mul lei kat revu keil, vensa mimundemko keke herlei kat revitei kami? !Ei, desien onami eni havivis!

²⁹ "Rotahostei keke kami mivandemko usil asa koa miheani vuo mihemuni. ³⁰ Veni demkoen koanik vi onen koakeil areingeingen Ahi. Ka Ahi koa vi Tata onami kilea asa koa kami mitamurei eni. ³¹ Ka tahos imok keke, helamu, mihesak visi mihesan kami ven tounah koa hetetamen imok en meten Ahi koa vi Asuv Houlu onami. Ka kei helei kat revu usite onami.

³² "Kami misuval titi vangi sipsip keil osak. Sakini, minametautei ka minandemkotei veni Tata onami en out nesa si houlu vasan tounah keil koa mul en hen ven kami. Anatin, kami mihelosil kat ruain out koa kei

vi Asuv Houlu ien. ³³ Sakini, mihe-salem en tounah keil vasi onami ka mihesan mani keil teni ven koakeil tounah one tovuol. Hesakini, Ahi helei kilea saken enek ka hesan uite teni min kami en out nesa. Anatin, uite koanik hetahos vis hetahos imok. Sakras vamae ka meatin sakras vahenani. ³⁴ Naviten koanik veni rendemien ka envatien keil onami hel en tounah keil koa vi hetetamen imok en moulien onami."

Iesu viten tatavolien usil slev keil koa ilele revu ven amairisien onen asuv one mul vesesal

³⁵ Iesu viteni mun min meatin keil onen vit, "En avong vasi, mihesak mesein moulien onami ven asa koa hemai hesuval koa mihesin en eisin keil toumien ka laet onami hetitin lisenges. ³⁶ Kami mihesuval slev keil koa amul arosin asuv one koa eva en anien ten tetaliheien tai, ka areingeingen avong sa koa kei hemai ris eni. Sakini, keil isak mesei mok lises ven avong koa asuv one hemai ris ka hehise keil. Hemukonek, navong hemai hehise keil, hatte hetas, keil akilea avasehen voiteh veni. ³⁷ Munak asuv enek hemai ris ka helesi keke slev keil onen amul arosini ka armulte avamatil, kei hesi kei ven keil ka iles tokolkatien en moulien one. Naviteni anatin min kami keke asuv one varei hehouhou min keil en saken ekek. Kei hesin en kei en eisin keil toumien, hehise slev keil onen imai itondan, ka hesan anien min keil. ³⁸ Avaseini asuv one hemai en metavinavong en vongien vuo en visokon semau, tokolkatien hel en more slev keil koa lises asak mesein revu keil ven amairisien onen asuv one.

³⁹ "Ka miheilea en tounah sav. Munak meatin tai koa teim onen mul kilea en avong kati meatin tahenaien tai hemai, kei sakras vamaen tarhena enek vamai neim en teim sen. ⁴⁰ En saken enek, mihesil en avong koa Natin Meatin hemai ris

✧ 12:24: Sam 147:9; Luk 12:7 ✧ 12:27: 1Ki 10:4-7; 2Kron 9:3-6 ✧ 12:32: Luk 22:29; Rev 1:6

✧ 12:33: Mat 19:21; Mak 10:21; Luk 18:22 ✧ 12:35: Eks 12:11; 1Ki 18:46; 2Ki 4:29; 9:1; Siob 38:3; 40:7; Pro 31:17; Ser 1:17; Efes 6:14; 1Pit 1:13; Mat 25:1,7 ✧ 12:36: Mak 13:35-37; Mat 25:6

✧ 12:37: Luk 17:7-8; Sion 13:4 ✧ 12:39: Mat 24:43-44

hekistal ien. Sakini, kami mihesak mesein kami lises.”

Iesu viten tatavolien tai usil vati slev elu✠

⁴¹ Evus, Pita vis Iesu vit, “? Asuv, en tatavolien keil ekek, komul koselus usil komai enges koa mevi meatin keil onom, vuo usil meatin vasi keil?”

⁴² Ka Asuv Iesu vit kesi mini vit, “Namul naselus usil vati meatin keil koa asuval slev tai koa vatin mul ka lises mul mum tahos. Vati meatin enek, asuv onen helingi hehi avat en teim onen navong heha en out sav tai. Asuv onen heling desien onen eni valei kat slev sav keil, ka hetiti revu anien ae min keil. ⁴³ Ka tokolkatien hel en slev enek munak asuv onen hemai ris ka helesi keke kei mul veah mum tahos. ⁴⁴ Naviteni anatin min kami, asuv enek hehati lat isen slev enek, ka helingi helei kat tounah sav vasi keil onen.✠

⁴⁵ “Ka vahesa slev enek koa asuv onen lingi vi avat ten tounah keil onen hendemi hehit, ‘Ei, asuv onak roun vareis, ka romaitei veah.’ Sakini, kei muas meatin ka ahin sav keil koa avi slev en eim enek, ka mul kan vini kei ka mul munmun va vio kei munoun. ⁴⁶ Ka asuv onen hemai ris en avong koa kei romundemtei vahit hemai ris eni. Ka navong asuv enek hemai ris, hou puruni ka hesoni heha hae en out ten mahien hetal min teisav keil koa apurun asa koa mul en he.

⁴⁷ “Slev keil koa akilea revu asa koa asuv one en vat keil avoumoni, ka armumontei ka arsak meseintei keil veni, asuv one hou purun keil veni.✠

⁴⁸ Ka slev keil koa areingeingen asa koa asuv one en vat keil avoumoni, ka armumontei, asuv one houas keil hehi havivis. Veni koakeil Ahi san tounah min keil, kei en vati vales heite teni vakistal en moulien one. Ka koakeil Ahi ling tounah houlu en he keke avoum vatali, kei hehis keil hehi houlu mok usil asa koa amumoni ral mini.”

Iesu viteni keke hihiseien onen mul sakin meatin keil avatiti vas keil✠

⁴⁹ Iesu viteni mun min meatin keil onen vit, “Numai keke manit ahang tai van motein out netan. Ka ek vati mok vahit ahang ekek val tuai van. ⁵⁰ Hervitei tuetin, niha nikur mahien keil houlu. Ka namul nalonge tisa veni hetokol avong koa num vasi umen teni.✠ ⁵¹ ?Mimundemi mivit numai keke maling tomat en out netan? Vuo, nirlingtei mau tomat. Ka meatin keil itetasil ran keil eris venau.✠ ⁵² Sakini, kosa heha, meteimal tai hetiti vas keil, ka koakeil en vatiamal tai ilele hetisa en teisav keil. ⁵³ Tata keil ivae kat ehon keil one, ka ehon keil ivae hetal min tata one keil. Mama keil iselus hekeih min atouli keil one, ka atouli keil iselus hekeih hetal min mama keil one. Atou keil umoni hetisa heha kat ahineli keil one, ka keil emun umoni hetisa heha kat avu tisa keil one.”✠

Iesu vihisei keke meatin keil arlei kileatei asa koa Ahi mul mumoni ka eni✠

⁵⁴ Iesu viteni mun min meatin keil vit, “Navong miles mahmah keil malikelik emai ka en ist en eang koa mivise en ‘toio,’ mikilea keke ous vous ke. Ka anatin, ous mus.✠ ⁵⁵ Ka navong miles eang ka en out notwes koa mivise en ‘aru’ emai, mikilea keke hememes ke. Ka anatin, out memes. ⁵⁶ !Kami mivi vati luvosien vareis! Navong miles tounah koa kur out en out netan vuo en teilang, kami mikilea revu aneite teni. ? Ka vensa suk mirkileatei aneite ten tounah keil koa Ahi mul mumoni en avong kosa?

⁵⁷ “Kami vasi mikilea asa koa mal mimumoni, ka mirmultei mivoumoni. ⁵⁸ Mal keke, navong milmul veah en sise milvaha en kot, keik tai kisak visi kovaling tomat vatal min kei koa viteni vit komumoni tisa mini. Veni munak kirmumontei, meatin koanek helinguk en hen hetamen ten kot. Ka kei helei rahit usite onom ka hehit mal keke kikur mahien veni.

✠ 12:40: Mat 24:45-51 ✠ 12:44: Mat 25:21,23 ✠ 12:47: Tiem 4:17 ✠ 12:48: Mat 10:34-35
 ✠ 12:50: Mak 10:38-39 ✠ 12:51: Luk 2:14 ✠ 12:53: Maek 7:6 ✠ 12:53: Mat 16:2-3 ✠ 12:54: Mat 16:2-3; 5:25-26

Hemukonek, kei helinguk en hen polis. Hevus, polis helinguk en eim takeih. ⁵⁹ Ka naviteni minuk, keik kosakras kovamea ran eim takeih enek heha vio ... kihul vasin tounah koa hetamen ten kot viteni.”†

13

Iesu sel kat meatin keil keke ikur mahien en hen Ahi munak irvilestei ran tisaen keil one

¹ En avong enek, tei en meatin keil arun ral min Iesu usil meatin tei keil ten out Kaleli koa uva en Eim Votut ka amul amuas tirendan keil vahi sanien one min Ahi. Ka navong amul veah amumoni, meatin keil tavaeen onen asuv Paelet umai ka amu vini keil ekonek. Ka rae mue ka viles ral min ara ten sanien keil one.*² Ka Iesu viteni min keil vit, “?Mukave? ?Mimundemi mivit me-Kaleli keil enek, sise koa umat eni rie lati keke tisaen keil one marite mok mulin tisaen onen meatin sav vasi keil ten out Kaleli?†³ !Vuo, rovitei anatin! Naviteni min kami, munak mirvilestei moulien onami ran tisaen keil onami, kami vasi mun mihemat hesuval keil etin.⁴ Ka mihendem vis usil meatin heite teindan outel (18) koa umat vesesal en out koa avise en Saelom navong eim taleikokoeien koa taveah vina nesa mot vita netan en keil. ? Mukave? ?Mimundemi mivit umat veni tisaen one marite mok mulin tisaen onen meatin sav keil en out Serusalem? ⁵ !Koanek rovitei anatin! Naviteni min kami, munak mihervilestei moulien onami ran tisaen keil onami, kami vasi mun mihemat hesuval keil etin.”†

⁶ Evus, Iesu viten tatavolien tai min meatin keil ekek vit, “En avong tai, meatin tai mul koa vis meatin toumien onen vaha valuh vati fik tai en nei grep osen. Ka navong vati fik koanek mul moul, lises, kei mai ka lekat vis heite teni. Ka en

avong vasi, lesi keke heite tovuol ien.*⁷ Sakini, kei viteni min meatin koa mul losil kat nei grep osen vit, ‘Sua etel tuai keke namul numai nalekat vis heite en vati fik koanik, ka narvotin etai varei. !Ta lati! !Kei mul koe heisav en out enges!’

⁸ “Ka meatin koa mum en nei grep enek vit kesi mini vit, ‘Asuv, lehelokoveini ten sua vatai ris emau. Inau nil revi atan koa mul rahiti keke hemerau imok, ka niling atan tetahos eni vakatauni vamoul vatahos imok.*⁹ Ka munak heson heite en sua hau, hetahos, ka munak hersontei, kokilea kovata lati vaha.’ ”

Iesu vihisei keke sakien koa rokataun meatin sav keil eni hetamen imok mulin sakien koa romusil kat mengkatien keil ten Sabat

¹⁰ En avong tai, en Sabat, Iesu mul visein meatin keil en eim tahihiseien. ¹¹ Ka kei les ahin tai mul mai koa ninin tisa tai purun eisilin ten sua teindan oulu (18). Sakini, kei sakras valomal vama. ¹² Navong Iesu lesi, kei viso va veni ka vit, “Mama, mesaien onom lokoveinuk tuai.” ¹³ Ka navong Iesu ling hen eni, hatte tas, ahin enek mulomal mal ka masmas Ahi veni.

¹⁴ Navong hetamen ten eim tahihiseien lesi keke Iesu mumon eisilin ahin enek tahos en Sabat, tin tisa. Sakini, kei sel keih min vangit meatin keil vit, “Avong ahetai (6) keke meatin keil akilea avoum eni. Kami mikilea mivamai en avong keil enek keke avasak revi mesaien onami, ka hervitei en Sabat.”†

¹⁵ Ka Iesu vit kesi mini vit, “! Aue, kami mimutolas en hilivemi enges! Veni en Sabat, kami mun mimum. Anatin, kami mimul miluvat buluk keil osomi ka milisein keil vakataun keil keke akilea avaanian.*¹⁶ ?Ka mukave en ahin enek koa vi natnahin Ebrahim koa Temat par kati sua teindan oulu (18)

† **12:59:** Koanek tounah tisa koa meatin keil amumon va kat Iesu. Ka mal umon tomat one hetal min Iesu keke Ahi hersantehi mahien min keil en avong koa helei rahat usite onen meatin vasi keil eni. * **13:1:** Asa koa kula keil sakini meatin keil amundemi avit Ahi varei en rovattei sanien keil one veni keil amumon tisaen koa vi houlu ramat. † **13:1:** Umen 5:37 † **13:2:** Sion 9:2

† **13:3:** Sam 7:12 † **13:5:** Sam 7:12 † **13:6:** Hab 3:17; Mat 21:19; Mak 11:13 † **13:8:** 2Pit 3:9,15 † **13:14:** Mat 12:10; Mak 3:2; Luk 6:7; Sion 5:16; 7:23; 9:14,16; Eks 20:9-10; Dut 5:13-14 † **13:15:** Luk 14:5

tuai? ?Mimundemi mivit rosakras royaluvati ran mesaien onen en Sabat?"[☆] 17 Selusien keil onen Iesu mumon meatin keil koa alele tisa eni amemou. Ka meatin sav keil asi keil houlu ven tounah tetahos keil koa kei mul mumoni.

Iesu viten tatavolien elu usil saki en koa hiasuvien onen Ahi hemai hemarite mok en moulien onen meatin keil[☆]

18 Evus, Iesu viteni min keil vit, "?Hiasuvien onen Ahi suval asa? ? Nihit kilea eni min kami hemukave?"[☆] 19 Kei suval uti mastard koa havivi vis havivi mok koa meatin tai kuri ka luhi en ah sen. Avaseini keke uti mastard enek havivi mok, moul tetaveah vina nesa mai vi mari holeai tai. Anatin, moul mai marite, vinvin keke aman keil avamai avoumon anu ome keil en angoite keil teni."[☆]

20 Evus, kei viteni min keil vit, "? Hiasuvien onen Ahi suval asa? ? Nihit kilea eni min kami hemukave?"[☆] 21 Kei suval is koa havivi koa ahin tai soni va en marmari pesin ten pulaoa. Kei vilesi va vio ... is sakin pulaoa vasi keil retaho mai marite vis marite mok."[☆]

Iesu viten tatavolien tai usil mukave koakeil enges aling demkati en Iesu akilea avaha en out nesa

22 Navong Iesu mul musil sise onen vaha en out Serusalem, kei mual vas meteimal keil ka mul visein meatin keil. 23 Ka en avong tai, meatin tai mai veni ka visi vit, "Asuv. ?Mukave? ?Meatin keil houlu ikur moulien hau en out nesa, vuo meatin vahis enges?"

24 Ka Iesu vit kesi mini vit, "Lises, mihesak visi mivaha en voiteh koa havivis keke mivaha en out nesa. Veni, anatin eli naviteni min kami, meatin keil houlu isak visi avaha ien ka isakras."[☆] 25 Avong tai hemai koa Asuv ten eim enek heoteh en voiteh ka helok kati. En avong enek, kami mihelomal hae, miheti voiteh, ka mihehiso heha min Asuv mihehit,

'!Asuv eli, sehen voiteh keke mekilea mevaha neim!'[☆]

"Ka kei hehit risi min kami hehit, 'Vuo, mihermaitei neim veni narkileatei kami ka narkileatei keke kami mika kave!'

26 "Ka kami mihiteni mini mihehit, 'Ka kokilea komai, veni rokani nian vituai ka romun vituai en uaen. Keik kovihisei en meteimal onomai.'

27 "Ka kei hehiteni min kami hehit, 'Vuo, nareingeingeni varei keke kami mika kave. Kami vasi mitisaso varei. !Alha ranau!'[☆] 28 Ka en avong enek, heso lat kami, Siu keil, mihetos hae, ka mihel miheis ka mihel mihehal lohomi ven mahien onami. Ka mihelomal soutin ka miheles avu telamu keitel koa Ebrahim, Aesak, ka Siekob, hetal min provet keil telamu en eim onen Ahi en out nesa. Ka vulumi hetovuol hetal min keil."[☆] 29 Ka meatin keil ika en out vasi en out netan ka imai ito en out koa Ahi hehi Asuv Houlu one. Anatin, koakeil arvitei Siu iha neim ka itondan en avet taanianien onen."[☆] 30 Anatin eli, koakeil mimundemi avi heisav enges, keil ihi hetetamen imok. Ka koakeil mimundemi avi hetetamen, keil ihi heisav enges en meten Ahi."[☆]

Iesu longe tisa ven longrasien onen meatin keil ten out Serusalem[☆]

31 Ka en avong enesek, tei en Farasi keil umai ven Iesu ka aviteni mini avit, "!Hetahos kimea ka kiha ran out ekek, veni asuv houlu Herod Antipas en vati vouasuk kovamat!"

32 Ka Iesu vit kesi min keil vit, "Miheha ris ka mihehiteni min huli rendan enek mihehit, 'Kosa ka visuvong, nil nihile lat ninin tisa keil iha ka numon koakeil amesai imai ris itahos. Ka en avong etel, num vasi umen koa numai veni. 33 Anatin, kosa, visuvong, ka en avong koa hekatau eni, nusil sise onak niha en out Serusalem. Anatin, niha en out Serusalem ka uas nau ekonek veni vi out mal koa Siu keil amul amu vini provet keil onen Ahi ien.

[☆] 13:16: Luk 19:9 [☆] 13:17: Mat 13:31-32; Mak 4:30-32 [☆] 13:19: Dan 4:12,21; Esek 17:23; 31:6

[☆] 13:21: Mat 7:13-14,21-23 [☆] 13:24: 1Tim 6:12; Mak 10:25 [☆] 13:25: Mat 25:10-12 [☆] 13:27: Sam 6:8

[☆] 13:28: Mat 8:11-12 [☆] 13:29: Sam 107:3; Luk 14:15 [☆] 13:30: Mat 19:30; 20:16; Mak 10:31

[☆] 13:30: Mat 23:37-39

34 “! O meatin keil ten out Serusalem! Kami koa mimu vini provet keil ka mikov vini eiloheh keil koa Ahi sila keil ven kami. Avong houlu tuai, ek vati mok malah vituain kami mivamai venau vasuval toahin tai lah vituain titan keil en hehen apouen keil. Ka kami emi rovattei. 35 Sakini, Ahi helokovein kami miheles, ka herting kokoetei mun kami. Ka kami miherlestei mun inau hetokol avong koa mihehiteni mihehit, ‘Tokolkatien hel en kei koa mul mai en isen Iahova.’ ” *Sam keil 118:26**

14

Iesu sak revī meatin tai ran mesaien onen en Sabat

1 En Sabat tai, Iesu va vaanian en teim onen avat tai onen Farasi keil. Ka Farasi sav keil umai ka amul alei kankan eni keke avalesi munak houmon tounah tai koa hermaltei en Sabat vasakini akilea avakuri vaha en kot one veni.* 2 Ka en avong enek meatin tai koa aven mul reptept mai neim ka mulomal en meten Iesu. 3 Sakini, Iesu viles les tiser keil ten mengkatien keil onen Mosis ka Farasi keil ka vis keil vit, “? Mengkatien orer maen ir rovasak revī meatin tai ran mesaien onen en Sabat, vuo romaentei?”* 4 Ka keil aro raeng enges. Arviten etai tounah. Sakini Iesu rokol meatin enek ka mumon aven mai tahos eris. Evus, Iesu sila lati va.

5 Evus, Iesu viteni min keil vit, “? Munak tai en kami, titan tai vuo buluk osen mot vita en avul tai en Sabat, kei houmon sa? Hatte hetas hekulati. ?Mukave? ?Koanek anatin?”* 6 Ka keil asakras avahit kes selusien onen.*

Iesu vihisei keke Ahi hehati lat meatin koa ling rendemien onen vita netan

7 En anien enek, Iesu lei kilea keke meatin keil ekonek amul alei kan more out tatondanien keil vahi one. Sakini, viten tatavolien enek min keil vit, 8 “Navong meatin tai

sisil enuk kovaha en anien ten tetaliheien tai, konakalahtei konakur more out tatondanien koa onen hetetamen keil. Veni hertahostei enuk munak asisil en meatin tai koa vi hetetamen imok mulinuk.* 9 Veni navong hemai, meatin koa sisil en kamil hemai hehiteni minuk hehit, ‘Kimea ka kimaen hetamen koanek hekur vulum.’ Hemukonek, kimemou kimea ka kiha kitondan en out koa tisa. 10 Ka munak asisil enuk, kiha kitondan en out tatondanien koa rotahos ramattei. Hemukonek, meatin koa sisil enuk hemai venuk ka hehit, “Tuak, amai nesa ka kitondan en more out tatondanien ekok.’ Hesakini, meatin ten eim enek hehouhou minuk en meten meatin vasi keil. 11 Veni koakeil avati lat sase en keil, keil iha netan. Ka koakeil aling rendemien one vita netan, Ahi hehati lat keil ihina nesa.”*

12 Iesu viteni mun min meatin koa sisil eni vit, “Munak komumon mari anien tai, konasisil entei tumali keil, vuo meteimal onom, vuo koakeil koa tounah one houlu koa aro vesesal venuk. Veni keil akilea avasisil enuk eris, ka kikir ris asa komumoni min keil. 13 Vuo. Navong komumon mari anien tai, hetahos imok kisisil en koakeil avi livere, koakeil asakras avakaka, koakeil usiave mat, ka koakeil emun mete var. 14 Veni keil asakras avasa kes asa koa keik komumoni min keil. Hemukonek, Ahi hetokol katuk ka hesa kes uite teni en avong meatin keil koa amal en meten imoul eris ran matien.”*

*Iesu viten tatavolien tai usil mukave meatin houlu koa Ahi sisil en keil irvatei en mari anien koa houmoni**

15 Navong Farasi tai koa mul en mari anien enek long selusien keil onen Iesu, kei viteni vit, “!Hetahos varei min ir vasi koa reheanian vituai en avong koa Ahi hesakin hiasuvien onen hel en out netan!”*

16 Navong Iesu long hasien onen Farasi enek, kei viten tatavolien

* 13:35: 1Ki 9:7-8; Ser 12:7; 22:5 * 14:1: Luk 11:37 * 14:3: Luk 6:9 * 14:5: Mat 12:11; Luk 13:15 * 14:6: Mat 22:46; 23:6 * 14:8: Pro 25:6-7 * 14:11: Mat 23:12; Luk 18:14 * 14:14: Sion 5:29 * 14:14: Mat 22:1-10 * 14:15: Luk 13:29

koanik mini vit, "En avong tai, hetamen tai en vati voumon mari anien tai. Sakini, kei sisil en meatin keil houlu. ¹⁷ Ka mal en avong ten anien enek, kei sila slev tai onen keke vaha vahiteni min koakeil sisil en keil vit, 'Almai, veni tounah keil ten anien enek mesei tuai.'

¹⁸ "Ka keil vasi aseseini avaha veni amul amundemi keke tounah savsav keil one hetetamen imok muli anien onen. Tai en keil vit, 'Navul atan tai ka niha mau nisao eni. Sakini, nasakras eli mamai.'

¹⁹ "Tamun vit, 'Navul buluk halualim (10) keitinek keke avaleh aean vatei atan osak, ka ek vati maha masak vis keil. Sakini, nasakras eli mamai.'

²⁰ "Tamun eris vit, 'Inau naretalihe keitinek, sakini nasakras mamai.'[☆]

²¹ "Sakini, slev enek va ris vit mesein selusien keil one min asuv onen. Ka hetamen enek tin tisa houlu, ka viteni min slev onen vit, '!Kiha lah! Kiha en sise keil ten taon koanik, ka kikir koakeil avi livere, koakeil asakras avoual, koakeil mete var, ka koakeil emun usiave rotahostei.'

²² "Rovitei tuetin, slev mai ris veni ka viteni vit, 'Asuv, namumon tounah vasi tuai koviteni, ka out vinvin veah ven meatin tei ris emau.'

²³ "Sakini hetamen enek viteni mini vit, 'Kiha en out vasi ka kusil sise vasi keil ka kihise meatin keil avamai, vasakin teim onak vahil revi en meatin keil. ²⁴ !Ka naviteni minuk, koakeil nasisil en keil mulamu, hetovuol en keil hean vis anien koanik!' " Navong Iesu kaniaen evus, kur ris sise onen va.

Iesu vihisei keke meatin koa en vati vouisil kati, helamu, hendem revi

²⁵ En avong tai, vanggi meatin keil amul amusil Iesu, ka kei viles ka viteni min keil vit, ²⁶ "Munak meatin tai en vati vouisil kat inau, kei en hehat nau imok helin tata onen, mama onen, ahin onen, titan keil, tunali keil ka ahinali keil, ka

moulien onen emun. Munak hermukteinek, kei sakras vamai vahi meatin onak.[☆] ²⁷ Koakeil e rovattei avakur mahien vuo avamaen mesav keil avati kat keil en aiveave venau, keil asakras avamai avahi meatin keil onak.[☆]

²⁸ "Munak tai en kami en vati voumon mari eim tai, kei hetondan emau ka hendem usil mani teni hetokol mani koa hemukave. Hevus, kei helesi munak mani onen vinvin vuo rovinvintei voum vasin eim enek. ²⁹ Munak hermukteinek, kei houmon hatte enges teni ka hermum vasitei. Sakini meatin vasi koa ileisi, iselus rohtoh eni ihit, ³⁰ 'Kei mum rohtoh en eim onen, ka sakras voum vasi.'

³¹ "Vuo hesuval asuv houlu tai koa kur meatin keil onen heite taosen halualim (10,000) keke avavae vatal min asuv houlu sav tai koa mul mai ral min meatin keil onen heite taosen hanumau tai (20,000). Kei hetondan emau ka hendem revi munak kei kur keihoen vinvin vavae vaha kat asuv houlu enek. ³² Munak lei kilea keke rokurtei keihoen vavinvin, kei hesila lat tei en meatin keil onen iha iles asuv houlu enek navong mul veah soutin keke avaselus vis etai sise ten tomat. ³³ En sakien enek, kami vasi mihendem revi. Munak misakras mivalokovein tounah vasi onami keke mivousil kat inau, misakras mivamai mivahi tai en meatin keil onak."

Iesu viten tatavolien tai usil mukave meatin koa musili ka, evus, lokoveini suval sol koa kasien teni vuol rani[☆]

³⁴ Ka Iesu sel kat vanggi meatin keil vit, "Kami misuval sol. Sol tahos. ?Ka munak kasien teni vuol rani, akilea avaling risi vamukave? ³⁵ Sol enek rotahostei ven etai tounah, tahos imok keke avasoni vaha. ! Munak ralingomi mul, mihetaengon revi!"[☆]

15

Iesu viten tatavolien usil sipsip koa vuol vatie lat mukave Ahi en vat

[☆] 14:20: 1Kor 7:33 [☆] 14:26: Dut 33:9; Mat 10:37-38; 16:24; Mak 8:34; Luk 9:23; 18:29; Sion 12:25

[☆] 14:27: Mat 10:38; 16:24; Mak 8:34; Luk 9:23 [☆] 14:33: Mat 5:13; Mak 9:50 [☆] 14:35: Mat 11:15; 13:9; 13:43; Mak 4:9,23; Luk 8:8 [☆] 15:: Mat 18:12-14

*vahotin koakeil avuol en tisaen keke avahi meatin keil onen**

¹ En avong tai, meatin keil ten takis ka meatin tisa sav keil emun umai ven Iesu keke avalong hihi-seien keil onen. ² Ka navong Farasi keil ka tiser keil ten mengkatien keil onen Mosis alesis, asel kutut kati avit, "Meatin ekek mul vise meatin tisa keil en tuak ka mul kania emun ral min keil."*

³ Ka Iesu viten tatavolien koanek min keil vit, ⁴ "Vahit tai en kami, sipsip osen vi handred tai (100) ka tai en keil vuol, kei houmon sa? Kei helokovein sipsip teisev keil osen il ian oumunai en mesai, ka heha helekat tai koa vuol heha vio ... hehotini.* ⁵ Ka navong votini, kei hesi kei hehi houlu, hehousi en vatisin, ka heha ris teim. ⁶ Ka navong rokol teim osen, hehise tunali keil ka koakeil aro vesesal veni imai, ka hehiteni min keil hehit, 'Rehesi ir veni navotin sipsip osak koa vuol!' ⁷ Naviteni min kami, koakeil en out nesa amul asi keil houlu mok navong meatin tai koa vuol en tisaen viles moulien onen keke vousil Ahi, mulin meatin houlu koa avit amal tuai ka asakras avahiles."

Iesu viten tatavolien usil mani koa vuol vatie lat mukave Ahi en vat vahotin koakeil avuol en tisaen keke avahi meatin keil onen

⁸ Ka Iesu viten tatavolien tamun vit, "Vahit ahin tai ling revu mani halualim (10) onen, ka evus, lesi keke tai en keil vuol. ?Kei houmon sa? Henit laet tai, heteas en out neim, ka helekat mani koa vuol en out vasi heha vio ... hehotini. ⁹ Ka navong votini, kei hehise tunahin keil ka koakeil aro vesesal veni imai. Ka hehiteni min keil hehit, 'Rehesi ir veni navotin mani onak koa vuol!' ¹⁰ Naviteni min kami, angelo keil onen Ahi, avasi keil houlu mok navong meatin tai koa vuol en tisaen viles moulien onen keke vousili."

Iesu viten tatavolien tai usil natnali elu koa luvuol vatie lat mukave

Ahi en vat vahotin koakeil avuol en tisaen keke avahi meatin keil onen

¹¹ Iesu viten tatavolien tamun vit, "En out tai, meatin tai ro ral min natnali heite elu. ¹² En avong tai, koa tasite viteni min tata onen vit, 'Tata, titi vas tounah keil onom ven komal. Hevus, kisan onak kosa!' Sakini tamealu riti vas tounah keil onen min keilu."

¹³ "Avong teis muli, koa tasikor lah vasin tounah keil onen, ka mual va en out tai soutin. En out enek, kei purun mani vasi keil onen en moulien tai koa romal tei.*

¹⁴ Ka navong ehon enek vulhul vasin mani onen, out koa ro ien, ous romustei ka anien tovuol. Sakini, amai kati ka mai vi livere vareis. ¹⁵ Sakini, kei va mum min meatin tai en out enek koa sila va vato vatal min vuas keil osen ka vahangan keil. ¹⁶ En rendemien onen, kei en vati van tei anien an vuas keil, ka meatin tovuol vasan anien mini vani. ¹⁷ Evus, rendemien onen mae ris tahos ka kei viteni min kei sasen vit, 'Meatin toumien vasi keil onen tata onak, anien ae houlu. Ka inau, hervitei tuetin, nimat ven amai en out ekek. ¹⁸ Nimea, niha ris niles tata onak. Ka navong nilesi, nihiteni mini nihit, "Tata, nakilea namum tisa en meten Ahi ka en metom.* ¹⁹ Narvinvintei mun kovahise nau en natmali. Kumoni minau hesuval navi meatin toumien tai onom." ²⁰ Sakini, kei mea, va ris en teim sen tata onen."

"Ka navong kei mul veah soutin neli ran out teim, tata onen lesi. Navong lesi, tata onen en mahisi ka mea muloh veni. Navong rokoli, kav kati ka musi en vivin. ²¹ Ka natnali viteni mini tata onen vit, 'Tata, namumoni tisa en meten Ahi ka en metom. Narvinvintei kovahise inau en natmali.'

²² "Ka tata onen vise slev keil onen umai ka viteni min keil vit, 'Mihekalah! Mihekur eisin tai koa tahos imok hemai ka mihesin en kei eni. Miheling ring en kalihen vatie lati keke vi natkuli kati. Ka mihesan sandel heheasi vatie lati rovitei mun

livere. ²³ !Hevus, mihou vini titan buluk tai koa aven musising revi keke rovoumon mari anien, veni rosi ir houlu mok kosa! ²⁴ Veni natkuli emat, ka kosa, kei moul eris ran matien. Anatin, kei vuol, ka kosa, kei mai ris kistal min ir.' Ka amusau ka uvol en sien.*

²⁵ "Navong tounah keil enek mul kur out, ehon koa vi moeite onen mul en ah. Ka navong kei mul mai ris vesesal en out teim, kei longe keke meatin keil amul amusau ka uvol. ²⁶ Sakini, kei vise slev tai emai ka visi vit, '?Asa ke?'

²⁷ "Ka kei vit kesi mini vit, 'Tumali mai ris teim ka tata onom muas titan buluk tai koa aven musising revi veni lesi keke natnali moul veah ka mai ris ven ir.'

²⁸ "Ka navong ehon koa moeite longe mukok, tin tisa, ka en rovattei vaha neim. Sakini tata onen mai hae ka peahi vaha neim vatal min keil. ²⁹ Ka moeite onen vit kesi min tamen vit, '!Kitaengonau! ! Sua houlu tuai namum minuk suval slev tai onom! !Inau narlong rastei rem! ?Ka asa suk kosani minau? ! Tounah tovuol! Korsan etai nani koa havivis minau keke moumon etai anien vatal min time keil onak. ³⁰ ! Ka navong natmali ekek, koa purun tounah vasi keil onom en hoeaso keil, kistal eris en teim som, komea ka komuas titi buluk tetahos veni!'

³¹ "Ka tata onen vit kesi mini vit, 'Natkuli*', en avong vasi keik koro ral minau, ka tounah vasi onak avi onom.* ³² Mal enges keke ir rovoumon anien ven tumali ka rovasi ir veni. Veni, mulamu, suval kei mat, ka, kosa, kei moul eris. Anatin, kei vuol, ka, kosa, ir rovotin risi.' "

16

Iesu viten tatavolien tai usil mukave meatin keil koa asak mesein keil ven navong iha en out nesa suval avat tai koa mumon vatin

¹ Navong Iesu mul veah en sise vaha en out Serusalem, kei viten

tatavolien koanek min meatin keil onen vit, "Avong tai, hetamen tai mul koa bisnis onen mul. Ka kei ling meatin sav vi avat valekat bisnis ka tounah sav keil onen. Avat enek mum va vio ... hetamen onen kur longlongien vit avat onen mul purun tounah keil onen. ² Sakini, kei vise avat onen mai veni ka viteni mini vit, '?Asa ke namul nalonge usiluk? Kiha kitis usil umen vasi keil koa komumoni en usite onak, veni, hervitei tuetin, niso latuk ran umen ekek.'

³ "Navong avat enek longe mukok, viten sasen eni vit, 'Hetamen onak heso lat nau ran umen onak. ?Munak hemukonek, numon sa vareit? Avek rokeihteit makah atan, ka namemou mahiram ven mani min meatin keil. ⁴ !Ah! Nakilea asa moumoni. Munak numon koanik, navong nivus ran umen ekek, time keil onak hel, ka keil ikur revi nau en teim se.'

⁵ "Sakini, avat enek vise retai en meatin keil koa kaon one mul ral min hetamen onen. Koa mai mulamu, avat enek visi vit, '?Kokur sa ran hetamen onak?'

⁶ "Ka meatin enek vit kesi vit, 'Nakur teram oel ten olip heite hundred tai (100).'

"Ka avat enek viteni mini vit, 'Kikalah, kikir pepa ten kaon onom, kitei mani teni hemita netan hehi hanumau elu ka halualim emun (50) enges.'

⁷ "Evus, kei vise tateisav emai ka visi vit, '?Ka keik, kokur asa ran hetamen onak?'

"Ka kei vit kesi vit, 'Mulamu, nakur bak pulaoa taosen tai (1000).'

"Ka avat enek viteni mini vit, 'Kikir pepa ten kaon onom ka kitei mani teni hemita netan enges vavinvin en bak hehi hundred outel (800) enges.'

⁸ "Sakini, navong hetamen long usili keke avat onen mumon vatum, kei viteni mini vit, 'Avaseini keke komumon vatin, sakin onom rie lat meteisauen onom veni komul komundem usil avong keil koa hemai

* 15:24: Efes 2:1,5; 5:14 * 15:31: Moei ehon enek vi tatavolien usil Farasi keil koa avit amusil kat Ahi, ka arsiteit keke avales mesav keil avahiles avousili. * 15:31: Sion 17:10 * 16:8: Efes 5:8; 1Tes 5:5

veah navong niso latuk ran umen enek.' "☆

Evus, Iesu viten aneite ten tatavolien enek min meatin keil onen vit, "Naviten koanik veni meatin keil ten out netan amumon vatie navong keil amum ral min tue keil keke atahos min keil navong aro veah en out netan. Ka sakien keil one tahos imok mulin sakien onen koakeil amul en meneai. ⁹ Ka naviteni min kami, mani onami sakras val vataveah. Sakini, mihelah meatin keil imai avahi tuomi keil ka mihekataun keil hetal tounah keil onami en out netan ekek. Veni navong mihelokovein tounah keil onami en out netan, time keil onami ikur revi kami en teim se keil en out nesa.

¹⁰ "Meatin koa mul losil kat revi tounah koa havivi, kei kilea valosil kat revi tounah koa marite mun.☆ Ka meatin koa purun tounah koa havivi, kei kilea emun vapurun tounah koa marite. ¹¹ Sakini, munak meatin keil armundesinuktei vatal min tounah keil ten out netan, Ahi mun sakras vandesinuk vatal min more tounah keil koa hetetamen imok. ¹² Ka munak korlei kat revitei tounah keil koa Ahi lingi en hem en out netan, kei sakras vasan etai mun tounah minuk en out nesa.

¹³ "Slev tai sakras voum ven asuv valu. Munak hemukonek, kei hesesein tai, ka envatien onen hel en tateisav. Vuo helong kat tai, ka helele hetisa en tateisav. Kosakras kovaha netan min Ahi vatal min mani."☆ ¹⁴ Navong Farasi keil along selusien keil ekek, keil amunge kat Iesu, veni envatien one mul en mani.

Iesu selus usil sakien koa Farasi keil arali koteh mengkatien keil onen Ahi eni☆

¹⁵ Ka Iesu viteni min Farasi keil vit, "Kami mimum keih vasakin mesav keil avandemi avahit mimal revi, ka Ahi kilea en rendemien onami. Veni tounah keil koa meatin keil

amundemi avit tahos, kei tiaso en meten Ahi.☆

¹⁶ "Mulamu, mengkatien keil onen Mosis ka tisien keil onen provet keil arie lat sise onen Ahi min meatin keil rokol avong koa Sion mai ka vi baptaes en meatin keil. Ka kosa heha, avitehiten more longlongien usil hiasuvien onen Ahi. More longlongien enek mul karahit out vasi ka meatin houlu amul asak visi keih keke avasakin Ahi vamai vahi asuv houlu en moulien one.☆

¹⁷ "Avaseini munak out nesa ka out netan luhevus en avong etai, ka hati selusien ten mengkatien keil onen Ahi, keihoen teni sakras vavus.☆ ¹⁸ Ven koanik, meatin koa lokovein ahin onen ka eva kur ahin sav mul mumon tisaen ral mini. Ka meatin koa retalihe ral min ahin koa lokovein meatin onen, kei mun mul mumon tisaen ral mini."*☆

Iesu vihisei usil mahien koa hemai en koakeil enmahisien one tovuol

¹⁹ Iesu viten tunien tai min meatin keil vit, "En avong tai, meatin tai mul koa tounah onen houlu. Kei musin en more eisin keil koa mani ten keil keih, ka kilea vahul tounah vasi enges koa kei en vati. En moulien onen, kei longe tahos lises. ²⁰ Ka vesesal en meteau ten teahu onen, lisenges meatin tamun mul matil ien ka mul viram en meatin keil ven mani, isen Lasaros. Kei, tounah onen tovuol, sakras vakaka, ka aven vi manu enges. ²¹ Ka navong rotos mukonek, huli keil umai ka aramus manu keil onen. Ka en avong vasi, Lasaros en vati van soke anien keil koa meatin enek rivini va.☆

²² "Luro mukonek va vio ... meatin koa tounah onen tovuol enek mat, ka angelo keil akuri alingi rondan ral min avu Ebrahim en mari anien tai en out nesa. Rovitei tuetin, meatin koa tounah onen houlu emun mat, ka arahini. ²³ Ka meatin enek va en out onen Temat,

☆ **16:10:** Mat 25:20-30; Luk 19:17-26 ☆ **16:13:** Mat 6:24 ☆ **16:14:** Mat 11:12-15; 5:31-32; Mak 10:11-12 ☆ **16:15:** Mat 23:28; Luk 18:9-14; Pro 24:12 ☆ **16:16:** Mat 11:12-13 ☆ **16:17:** Mat 5:18 * **16:18:** Ahi vit meatin koa retalihe nalokoveintei ahin onen. Ka en avong onen Iesu, Farasi keil houlu amul amumon sakien koanek. ☆ **16:18:** Mat 5:32; 19:19; Mak 10:11-12; 1Kor 7:10-11 ☆ **16:21:** Mat 15:27; Mak 7:28; Luk 15:16

ka mahien onen mariso. Ka navong lele soutin vina nesa, les avu Ebrahim ka Lasaros koa mul rondan en usite onen. ²⁴ Sakini, kei viso keih vit, '!Avu Ebrahim, em hemahis nau li! Sila Lasaros hemita ekok keke hesan hati oai mamuni vasakin mek vamandil neli. Veni namul nalonge tisa houlu en ahang ekek.'

²⁵ "Ka Ebrahim viteni mini vit, 'Natkuli, kindem visi mau. En moulien onom en out netan, keik koles tahosien en avong vasi, ka Lasaros les mahien enges. Ka kosa, kei les tahosien en out ekek, ka keik, komul kokur mahien esuk keisom. ²⁶ Ka tamun, mari poal tai mul koa keite teni tovuol koa ka vas keik ran komal. Sakini, komal melsakras melvoual koteh keke melvahat venuk. Ka keik ka koakeil emun aro ral minuk misakras mivalokovein out onami keke mivamai ekok ven komal.'

²⁷ "Ka meatin koa tounah onen houlu viteni mini vit, 'O avu Ebrahim, hemukonek napeahik kisila Lasaros heha en teim sen tata onak. ²⁸ Veni en out enek, tuak elim (5) telro ien. Kimaeni heha hesel kat keil ihiles ran sakien tisa keil one keke anamaitei en out ten mahien ekek.'

²⁹ "Ka Ebrahim vit kesi mini vit, 'Mengkati en keil onen Mosis ral min selusien keil onen provet keil telamu mul tuai keke vasan selkati en min vatiamal keil onom. Mal keke ilong kat selusien keil teni.'

³⁰ "Ka meatin enek vit kesi mini vit, '!Vuo! !Avu Ebrahim, koanek rovinvinte veah! Ka vahit meatin tai vamoul eris ran matien ka vaha vahisu ven keil, keil ilei kilea suk, ka ihiles moulien one ran sakien tisa keil one.'

³¹ "Ka Ebrahim selus ekor mini vit, 'Munak keil arlong kattei mengkati en keil onen Mosis ka selusien onen provet keil, keil asakras avalong kat selusien onen meatin tai koa moul eris ran matien.' "☆

17

Iesu vihisei usil sise ten tisaen ka sise ten demkatien☆

¹ Iesu viteni min meatin keil onen vit, "Vi anatin keke sakien keil koa houmon meatin hemot en tisaen hemai. !Ka hetisa mok min meatin koa hehi sise ten tisaen keil ekek hemai en mesav keil! ² Veni mahien koa Ahi hesani min koakeil amumon meatin tai koa rokeihte en demkati en onen mot en tisaen hemariso vis hemariso mok. Anatin, mahien koa hesani min keil heli mahien onen meatin tai koa apar kat mari ahah tai en hiren ka amarindu eni va en huinev ten atas. ³ !Sakini, mihelei kat revu kami keke minoumontei tumali keil en demkati en anamot en tisaen!☆

"Munak tumali en demkati en mumoni tisa minuk, kitai mal eni. Ka munak kei viles moulien onen ran tisaen enek, kilele hetahos eris mini. ⁴ Ka avaseini munak tumali enek mumoni tisa minuk avong houlu en avong tas, ka en avong vasi kei mai venuk ka viteni minuk vit, 'Namum tisa li minuk ka nirmoumontei mun hemukonek,' mal keke kilele hetahos eris mini."

⁵ Navong meatin keil onen alonge mukok avis Iesu avit, "O Asuv eli, umon demkati en onomai vakeih tamun."☆

⁶ Ka kei viteni min keil vit, "Anatin keke demkati en onami havivi ramat. Veni munak demkati en onami havivis suval titi utiai tai, mikilea mivoumon merikel keil suval mivahit eni min mari vatiai ekek mivahit, '!Kileh latuk ran atan ekek, ka kiha, kiluh ris keik en atas ke va!' Ka kei helong katuk."☆

Iesu vihisei keke mal meatin keil onen Ahi umon rendemien one hesuval avi slev keil onen

⁷ Iesu viteni mun min meatin keil onen vit, "Kami mikilea tuai sakien onen hetamen tai koa sila slev onen vaha voum en ah sen vuo valosil kat sipsip keil esen. Navong slev onen mum evus, hetamen onen sakras vahit eni mini vahit, '!Amari

☆ 16:31: Sion 11:44-48 ☆ 17:: Mat 18:6-7,21-22; Mak 9:42 ☆ 17:3: Mat 18:15 ☆ 17:5: Mak 9:24 ☆ 17:6: Mat 17:20; 21:21

anian!' ⁸ Vuo, sakien onen hetamen tai romukteinek. Kei hehiteni min slev onen hehit, 'Sak mesein anien ak emau. Hevus, kikekes en eisin omom keil ka kikir anien ak hemai. Kitosin nau mau nianian. Ka katau suk, keik kokilea kovaha kovaanian.' ⁹ ?Ka mukave? ? Hetamen enek hemasmas slev onen veni mumon asa koa kei meng kati voumoni? Vuo, sakras. ¹⁰ Ka koanik suval kami etin. Navong kami mimumon umen vasi koa Ahi viteni min kami mivoumoni, kami mihehitenis mihehit, 'Komai mevi slev keil enges, ka memul memum musil asas koa Ahi viteni min komai keke mevoumoni.' "

Iesu sak revi aven meatin halualim (10) koa akur mesaien ten leprosi

¹¹ Navong Iesu ral min meatin keil onen amul amual en sise uva en taon ten out Serusalem, keil alokovein provins ten out Kaleli ka aka pas hakot uva en provins ten out Sameria.* ¹² Navong amul amual uva en meteimal tai, avisu en meatin halualim (10) koa akur mesaien ten leprosi en ave. Navong ales Iesu amules amulomal soutin* ¹³ ka aviso va mini avit, "!Asuv Iesu! !Em hemahis komai li!"*

¹⁴ Iesu lele va ven keil ka viteni min keil vit, "Alha, mihetie lat kami min pris keil keke keil ilei rahit avemi." Ka navong amul amual en sise uva ven pris keil, ave mai muto ris ran mesaien one.*

¹⁵ Navong tai en keil lesi keke aven muto ris, kei va ris ven Iesu, ka viso keih en masmasien onen min Ahi veni. ¹⁶ Kei retengeiril netan ven Iesu ka san masmasien onen mini. Ka meatin enek rovitei Siu tai, kei vi koan Sameria. ¹⁷ Ka Iesu vis meatin keil onen vit, "Meatin halualim (10) koa avemi mai muto ris. ?Koa teisav en keil koa avi ouhat (9) aro kave? ¹⁸ Meatin koanek rovitei Siu tai. ?

Vensa suk kei sasen enges mai keke vasan masmasien onen min Ahi?"

¹⁹ Sakini, Iesu viteni min meatin enek vit, "Mea, kusil sise onom kiha. Demkatien onom mumon avem muto."*

*Iesu vihisei usil sakien koa Natin Meatin hemai ris eni**

²⁰ En avong tai, tei en Farasi keil avis Iesu avit, "?Ahi hemai hesakin hiasuvien onen hel ven meatin keil en avong sa vareit?"*

Ka Iesu vit kesi min keil vit, "Hiasuvien onen Ahi hermaitei en sise koa meatin keil akilea avalesi en mete. ²¹ Meatin sakras vahiteni vahit, '!Allesi ekek!' vuo '!Allesi keiva ke!' !Vuo! Veni hiasuvien onen Ahi mul tuai vesesal ven kami."*

²² Evus, Iesu viteni min meatin keil onen vit, "Avong tatisa keil mul mai, ka nirtotei hetal min kami. Ka en avong keil enek, emi hehati keke Natin Meatin vama vasakini mivailea mivato en tahosien vatal mini, avaseini munak vahi ten avong vatas. Ka miherlestei mau. ²³ Ka mihelong meatin keil ihit, '!Alles Natin Meatin keiva kek!' vuo '!Kei ekek!' Ka minahatei ka minousiltei keil.* ²⁴ Naviten koanek min kami, avong koa Natin Meatin hemai ris eni, hemai hatte hetas en sakien tai koa meatin vasi keil ilei ka itimanin eni. Hesoval avong ahil vil ritin en teilang en usite tai va rokol usite sav emun. ²⁵ Ka helamu, kei hekur mahien hehi houlu mok, ka meatin keil ten avong kosa ise-seini.*

²⁶ "Avong onen Natin Meatin hemai hekistal hesoval avong onen Noah mulamu koa meatin keil arsak meseitei.* ²⁷ En avong enek, meatin keil amul akanian, amunmun, ka amul aretalihe rokol avong koa Noah va neim en mari sip onen, ka amutimanin, oai mue sien out vasi ka mu lin meatin vasi keil enek umat.*

* **17:11:** Luk 9:51; 13:22; 9:52; Sion 4:4 * **17:12:** Lev 13:46 * **17:13:** Mat 9:27; 15:22; Luk 18:38 * **17:14:** Lev 14:2-3; Luk 5:14 * **17:19:** Luk 7:50; 18:42 * **17:19:** Mat 24:23-28,37-41 * **17:20:** Sion 3:3; 18:36 * **17:21:** Mak 13:21; Luk 17:23 * **17:23:** Mak 13:21; Luk 17:21; 21:8 * **17:25:** Mat 16:21; 17:22-23; 20:18-19; Mak 8:31; 9:31; 10:33-34; Luk 9:22; 18:32-33 * **17:26:** Sen 6:5-12 * **17:27:** Sen 7:6-23

28 “Avong onen Lot emun suvali. Meatin keil amul akanian ka amunmun, keil amul avulhul ka asalem en tounah keil, keil amul aluhluh en ah keil ose ka amul amuti eim keil one. ✧ 29 Ka navong Lot mea ka lokovein meatin keil ten out Sodom, amutimanin, ahang ka ahat keil koa vilhili ka en out nesa. Ahat keil enek umotmot avita netan, umai amu vini meatin keil vasi ekonek umatmat. ✧ 30 Ka avong koa Natin Meatin hemai hekistal hesuval avong keilu ekek koa meatin keil itimanin eni.

31 “En avong enek, meatin tai koa mul museh hae hervatei mun neim keke vakur tounah keil onen. Ka meatin koa mul en ah, hervatei mun teim sen vakur etai tounah. ✧ 32 Mihendem usil mahien koa kistal en moulien onen ahin onen Lot. ✧ 33 Munak meatin tai en vati vahuli kat moulien onen vakeih, moulien onen hevuol rani. Ka munak kei hemaen moulien onen vavuol, meatin enek hekur moulien. ✧ 34 Naviteni min kami, en avong enek, meatin tai keilu ahin onen luhematil en suvon hetas, ka Ahi hekur tai hehina heto hetal mini, ka tai en keilu helokoveini heles. 35 Ahin helu luhel luhoum vituai en anien out hetas, ka Ahi hekur tai hehina heto hetal mini, ka tai en keilu helokoveini heles.” 36 *

37 Selusien keil onen mumon meatin keil onen avisi avit, “?Asuv, Natin Meatin hemai ris hekistal en out kave?” ✧

Ka Iesu vit kesi min keil vit, “Meatin vasi keil ilei kilea amairisien onen Natin Meatin hel en out kave veni hemai hetal min mari mahien. Anatin, ilei kilea en out enek en vati sakien koa alei kilea out koa tounah tai mat mul ien navong ales vanggi angolu keil houlu amul en out tas.” †

18

Iesu viten tatavolien tai usil mukave meatin hehikiti hehis min Ahi ven kataunien

1 Evus, Iesu viten tatavolien tai min meatin keil onen keke vahisein keil avahis lises ka anamaentei rendemien one namot. ✧ 2 Kei viteni min keil vit, “En meteimal tai, hetamen tai ro koa mul lei rahat usite onen meatin keil. Ka kei rovouhoutei min Ahi vuo meatin sav keil. 3 Ka en meteimal koanek, vatina tai mul ien koa lises mai ven hetamen koanek ka mul peahi vit, ‘Meatin tai ekonek mul mumoni keih minau. !Kimea, kilei rahat usite onomal ka kumon asa koa mal en usite onak!’

4 “En avong vasi, vatina ekek peahi va vio ... hetamen mumon asa koa kei visi. Veni kei mundemi vit, ‘Avaseini narvouhoutei min Ahi vuo meatin keil, 5 ka veni vatina ekek mules peah nau ven kataunien, hetahos numon asa kei en vati. Veni munak nirmumonte, kei heles hemai en avong vasi ka hesakin avek hemah vare.’ ” ✧

6 Evus, Iesu vit usil aneite ten tatavolien enek min meatin keil onen vit, “Avaseini keke sakien keil onen hetamen enek romaltei, milonge viteni keke houmon asa koa vatina en vati. 7 ?Ka mukave suk en Ahi? ?Mimundemi keke Ahi koa mal imok mulin meatin enek sakras vakalah valei rahat usite onen meatin keil onen? ?Mimundemi keke hermumonte asa koa mal en usite onen koakeil kei vise keil avahi onen, koa amul avisi ven kataunien meneai ka vongien? 8 Vuo, hekalah houmon asa koa mal en usite one veni kei mal ka tahos. ?Ka navong Natin Meatin hemai ris en out netan, mimundemi mivit kei hehotin meatin keil koa demkatien one eni keih veah, vuo hesakras?”

Iesu viten tatavolien usil sakien koa meatin heling rendemien onen heha netan navong mul vis

✧ 17:28: Sen 18:20-21; 19:1-14 ✧ 17:29: Sen 19:15-19 ✧ 17:31: Sen 19:17; Mat 24:17-18; Mak 13:15-16 ✧ 17:32: Sen 19:26 ✧ 17:33: Mat 10:39; 16:25; Mak 8:35; Luk 9:24; Sion 12:25

* 17:36: Tei en tus matu keil ten Luk asorin selusien enek ten Mat 24:40 koa vit, “Meatin helu luhel luhoum en ah tai, ka Ahi hekur tai hehina heto hetal mini, ka tai en keilu helokoveini heles.”

✧ 17:37: Siob 39:30 † 17:37: Selusien kati teni vit, “voltsa,” mari aman tai koa mul muka rahat tounah tai koa mat. ✧ 18:1: Rom 12:12; Kol 4:2; 1Tes 5:17 ✧ 18:5: Luk 11:7-8

⁹ En avong enek, meatin tei keil amul koa amundemi avit amal tuai en meten Ahi ven more umen keil one. Keil amundem heisav en meatin sav keil. Sakini Iesu viten tatavolien koanik min keil vit, ¹⁰ "En avong tai, meatin elu lumul en teahu ten Eim Votut onen Ahi keke luvahis. Tai en keilu vi Farasi tai, ka tamun vi meatin ten takis. ¹¹ Koa vi Farasi mual mai vesesal en voiteh ten Eim Votut ka mulomal vis vit, 'Ahi, namasmasuk veni narsuvaltei meatin sav keil koa avi metenan, koa amumon tisaen va kat meatin sav, ka koa akur ahin onen mesav keil. Namasmasuk emun veni narsuvaltei meatin ten takis ke va kek. ¹² Veni inau nuval ran anien avong elu en wik vasi keil keke mahis, ka namul nasan taet en tounah keil vasi onak minuk.'"

¹³ "Ka meatin koa kur takis ran mesav keil mulomal soutin neli ran Eim Votut ka roleletei vahina en out nesa. Navong mundem usil tisaen keil onen, simeten mot ka vis vit, 'O Ahi, em hemahis nau li! Inau navi meatin tisa tai enges!'"

¹⁴ Ka Iesu viteni min keil vit, "Naviteni min kami, navong keilu lumuris luva teim onealu, meatin ten takis enek mal en meten Ahi, ka rovitei Farasi. Veni meatin keil koa avati lat keil avina nesa, Ahi houmon keil ihita netan. Ka koakeil rendemien one mul netan, Ahi hehati lat keil ihina nesa."

Iesu rokol kat titiali keil

¹⁵ En avong enek, meatin keil akur titiali keil one umai ven Iesu keke valing hen en keil ka vatokol kat keil. Ka navong meatin keil onen ales asa koa meatin keil amul amumoni, aring koe keil keke anoumontei namukonek. ¹⁶ Ka Iesu vise titiali keil enek umai veni ka viteni min meatin keil onen vit, "Minating koetei keil. Mihemaen keil enges imai ven nau. Veni Ahi sakin hiasuvien onen mul en moulien onen vati meatin keil koa asuval titiali keil ekek. ¹⁷ Anatin eli naviteni

min kami, meatin keil koa asakras avaling rendemien one vahita netan vasuval titiali tai, asakras avales tokolkatien ten hiasuvien onen Ahi en moulien one."

Iesu vihisei keke keih ramat en koakeil tounah one houlu avamaen Ahi vamai vahi asuv houlu en moulien one

¹⁸ En avong enek, hetamen tai onen Siu keil mai ven Iesu ka visi vit, "Tiser, keik kotahos imok. ?Numon sa varei keke makur moulien koa sakras vavus?"

¹⁹ Ka Iesu vis risi vit, "?Kovit inau natahos vensa? Meatin tovuol vatahos, Ahi enges tahos. ²⁰ Keik kokilea mengkatien keil onen Ahi tuai,

'Minakurtei ahin vuo meatin onen hanu sav.

Minouastei meatin namat.

Minahenantei tounah.

Minoumontei luvosien naha kat isen meatin sav.

Mihehouhou min tata ka mama onami keil.' " *Eksodas 20:12-16*

²¹ Hetamen enek vit kesi mini vit, "En avong koa navi ehon mai rokol kosa, narrali kotehetei etai mengkatien keil ekek."

²² Navong Iesu longe mukok, kei viteni mini vit, "Tounah tamun kormumontei veah. Kiha kisalem en tounah vasi keil onom ka kititi mani teni heha ven koakeil tounah one tovuol. Hesakini, en out nesa, tounah onom keil hemai hehi houlu tamun. Hevus, kimai kusil kat inau." ²³ Navong hetamen enek long selusien keil onen, kei longe tisa, veni tounah keil onen houlu ramat.

²⁴ Navong Iesu lesi keke hetamen enek mul longe tisa, kei viteni min meatin keil vit, "Keih ramat keke koakeil tounah one houlu avamaen Ahi vamai vahi asuv houlu en moulien one. ²⁵ Keih ramat keke mari kamel vakirisil en meten nidil tai. Ka keih tamun emau keke meatin koa tounah onen houlu

✧ 18:12: Sion 14:20; Mat 23:23 ✧ 18:13: Luk 23:48; Sam 51:1 ✧ 18:14: Mat 23:12; Luk 14:11

✧ 18:14: Mat 19:13-15; Mak 10:13-16 ✧ 18:17: Mat 18:3 ✧ 18:17: Mat 19:16-30; Mak 10:17-31

✧ 18:18: Luk 10:25 ✧ 18:20: Dut 5:17-20; Dut 5:16 ✧ 18:22: Mat 6:20

vamaen Ahi vamaï vahi asuv houlu en moulien onen."

²⁶ Koakeil alonge amutimanin ka avis Iesu avit, "?Hemukonek, iseï vareï kilea vakur moulien koa sakras vavus?"

²⁷ Ka Iesu vit kesi min keil vit, "Anatin keke meatin keil asakras avoumon etai tounah vasakin keil avakur moulien koa sakras vavus, ka Ahi kilea vahiten iseï kilea vakur moulien koa sakras vavus."*

²⁸ Evus, Pita viteni mini vit, "?Ka mukave suk en komai? Melokovein tounah keil onomai ka memul memusil katuk."

²⁹ Iesu viteni vit, "Nakilea. Anatin eli naviteni min kami keke Ahi hesan uite teni min koakeil vasi alokovein teim one, vuo ahin one, vuo tue keil, vuo tata one, vuo mama one, vuo titiali keil one emun keke avousil kat Ahi ka avasakin hiasuvien onen vamaï vamarite mok en moulien onen meatin keil. ³⁰ Anatin, Ahi hesa kesi min keil hehi houlu tamun en out netan ekek. Ka en out nesa mun, keil ikur moulien koa sakras vavus."

*Iesu vit luvat matien onen hatte etel eni**

³¹ Iesu kur seh en teindan elu onen ran meatin sav keil. Evus, viteni min keil vit, "!Mihelong nau! Kosa, romul rovaha en out Serusalem. Ka en out enek, tounah vasi keil koa provet keil telamu avit luvati usil Natin Meatin hemai hekistal hehi anatin.* ³² Tei en meatin keil imaen kei heha en hen koakeil koa arvitei Siu keil. Keil umon tohtohien heha kati, keil umon tounah keil tatisa mini, ka itiv kati.* ³³ Keil utetahi, ka u vini hemat. Ka navong avong etel heli, kei hemoul eris ran matien."

³⁴ Ka meatin keil onen areingeingen asa koa Iesu mul selus usili, veni aneite ten selusien keil onen mul suai ran keil.*

*Iesu sak revï metovar tai**

³⁵ Navong Iesu ral min koakeil amul amusili umai vesesal en taon ten out Seriko, meatin tai koa meten

keilu luvar mul rondan en vali sise ka mul viram en mani. ³⁶ Navong kei long vangi meatin keil amul amual amuli, vis keil vit, "?Asa ke?"

³⁷ Ka avit kesi mini avit, "Iesu ten out Nasaret mul mual muli va."

³⁸ Navong metovar longe mukok, kei viso keih vit, "!Iesu, natin asuv houlu Deved! !Em hemahis inau li!"*

³⁹ Navong kei viteni mukok, meatin keil koa amual mulamu aselus keih mini avit, "!Kito raeng!"

Ka avaseini, kei viso keih tamun vit, "!O natin asuv houlu Deved!* ! Em hemahis inau li!"

⁴⁰ Ka navong Iesu long hisoen onen, kei vati ka viteni min meatin keil vit, "Mihelamun meatin enek hemai." Ka navong mai vesesal veni, Iesu visi vit, ⁴¹ "?Em vati moumon sa minuk?"*

Ka metovar enek viteni vit, "Asuv, ek vati li malele ris."

⁴² Ka Iesu viteni mini vit, "!Tahos, kilele ris! Ven demkatien onom keih, metom keilu lumai ris luthos."*

⁴³ Hatte tas, metovar enek kilea valele ris. Sakini kei san masmasien min Ahi ka musil kat Iesu. Navong vangi meatin keil alesi, keil vasi amasmas Ahi veni.

19

Meatin tai ten takis viles ran ti-saen ka maen Ahi voutut moulien onen

¹ Navong Iesu mul veah en sise vaha en out Serusalem, rokol taon ten out Seriko ka mul ka vasi. ² En out Seriko, avat tai onen meatin keil ten takis ro koa tounah keil onen houlu, isen Sakias. ³ Kei mul sak visi valesi keke Iesu vi iseï, ka sakras veni kei tamureis, ka vangi meatin keil koa amul amusili avi houlu ramat. ⁴ Sakini kei muloh mulamu en vangi meatin keil enek, ka veou en vati sikamo tai keke vales Iesu navong housil sise hemai heli out koa mul ien. ⁵ Ka navong Iesu

* **18:27:** Mak 14:36 * **18:30:** Mat 20:17-19; Mak 10:32-34 * **18:31:** Luk 24:25-27,44 * **18:32:** Luk 9:22,44 * **18:34:** Mak 9:32 * **18:34:** Mat 20:29-34; Mak 10:46-52 * **18:38:** Mat 9:27; 15:22; Luk 17:13 * **18:39:** 'Natin Deved' vi eis tamun ten Mesaea. * **18:41:** Mak 10:36 * **18:42:** Luk 7:50; 17:19

mai mal en out koa Sakias mul ien, kei lele vina nesa ka viteni mini vit, "Sakias, kikalah kimita netan, veni kosa, inau nito en teim som."

⁶ Sakini, Sakias kalah mita netan. Kei si houlu ka mulamun Iesu luva en teim sen. ⁷ Meatin vasi keil koa alesi aselus kutut kat Iesu avit, "Meatin enek va en teim sen meatin tisa tai."✧

⁸ Navong Iesu ka meatin sav keil amul semau en teim sen, Sakias mea mulomal ka viteni min Iesu vit, "!Asuv, kitaengonau! Nititi vasi tounah vasi keil onak ihi vangite helu, ka vangite tai, nisani min koakeil tounah one tovuol. Ka munak navenan mani ran etai meatin en umen onak, nisa kesi mini ka niling kati hatte hetel eris."✧

⁹ Navong viteni mukok, Iesu viteni mini vit, "Kosa, korie lati keke Ahi mutut moulien onom ka onen koakeil aro en teim som. Anatin, keik emun kovi natin Ebrahim tai veni koling demkatien onom en Ahi suval koa kei mumoni."✧ ¹⁰ Natin Meatin mai en out netan valekat meatin keil koa avupuol, ka voutut moulien one."✧

Iesu viteni tatabolien tai usil hetamen tai koa riti vas mani onen min slev keil onen✧

¹¹ Navong Iesu mul veah en out Seriko, meatin keil amul amundem usil asa koa hekistal navong hetokol taon ten out Serusalem. Veni houlu en meatin keil amul amundemi keke navong Iesu hetokol Serusalem, kei hemai hehi asuv houlu tai ka hisavyien onen Ahi hemai hekistal. Sakini, Iesu viteni tatabolien koanek min keil ¹² vit, "En avong tai, hetamen tai mul sak mesein kei valokovein kantri kati onen keke vaha vales mari asuv houlu koa lekat kantri vasi keil. Kei va keke mari asuv houlu enek hesan keihoen mini keke heha ris en vulin keke hemai hehi asuv houlu valekat meatin keil ten kantri kati onen."✧ ¹³ Ka mulamu, kei vis slev halualim (10) onen avamai keke vatiti vas mani onen min keil. Ka san mani handred

taosen tai (100,000) min tetai en keil. Evus, viteni min keil vit, 'Mihekur mani koanik ka mihoum hetal mini hetokol avong koa nimai ris eni.'

¹⁴ "Hetamen enek va, ka meatin keil en out onen koa avi vativieh ral mini, tine tisa kati. Sakini keil asila meatin keil one avaha avahiteni min kei koa vi houlu ten kantri avit, 'Komai emai rovattei meatin ekek vamai vahi asuv houlu onomai.'

¹⁵ Ka avaseini keke e rovattei, mari asuv houlu koa lekat kantri vasi mumoni vi asuv houlu one. Evus, kei va ris en kantri kati onen.

"Navong hetamen va ris suval asuv houlu, vise slev keil onen umai keke valong kilea amumon sa ral min mani koa kei riti vasi min keil. ¹⁶ Koa mulamu mai veni ka viteni mini vit, 'Asuv, inau namum ral min mani onom, ka navotin mani milian tai (1,000,000) eris nesa en asa koa kosani minau.'

¹⁷ "Hetamen enek viteni mini vit, '!Tahos vareis! Keik kovi more slev tai. Ka veni keik kolosil kat revitounah koa havivis, nilinguk kilosil kat taon halualim (10) onak."✧

¹⁸ "Tamun mai ka viteni mini vit, 'Asuv, namum ral min mani onom, ka navotin mani vi handred taosen elim (500,000) eris nesa en asa koa kosani minau.'

¹⁹ "Ka hetamen enek viteni mini vit, 'Hesakini, keik kilosil kat taon elim (5) onak.'

²⁰ "Ka slev tamun mai veni ka viteni vit, 'Asuv, mani onom keiek. Nakav koe revit en kaliko tai ka nal-ing seh eni. ²¹ Namumoni mukonek veni nakilea kovi meatin takeih tai ka nametaunuk. Keik kokur tounah keil koa kormumtei veni, ka kokur anien koa meatin sav keil amum veni en ah keil osom.'

²² "Evus hetamen enek vit, '!Keik kovi slev tatisa tai! !Inau nisakin selusien keil onom hemai heatuk eris! Kokilea keke inau navi meatin takeih tai, namul nakur tounah keil koa narmumtei veni, ka nakur anien koa meatin sav keil amum veni en ah keil osak. ²³ ?Hesakini, vensa suk korlingtei mani onak en bangk? Sise

✧ 19:7: Luk 5:30; 15:2 ✧ 19:8: Eks 22:1 ✧ 19:9: Umen 16:31-34; Luk 13:16 ✧ 19:10: Esek 34:16; Luk 15:4,6,9 ✧ 19:10: Mat 25:14-30 ✧ 19:12: Mak 13:34 ✧ 19:17: Luk 16:10

enek maes, ka navong numai ris, nakilea makur ris mani onak vatal min titan teni.'

²⁴ "Evus, hetamen enek viteni min koakeil amul amulomal vesesal veni vit, 'Alkulat mani enek rani, ka mi-hesani min slev onak koa kur mani milian tai (1,000,000).'

²⁵ "Ka keil aviteni mini avit, '!Ka asuv houlu, kei kur mani milian tai (1,000,000) tuai!'

²⁶ "Ka hetamen enek vit kesi min keil vit, 'Koanik vi anatin, koakeil amul amum ral min asa koa nalingi en he, keil ikuri hehi houlu tamun. Ka koakeil armumtei vatal min asa koa nalingi en he tuai, avaseini vi havivi mok, nikulati ran keil.'[☆]

²⁷ "Evus, hetamen enek viteni min meatin keil onen vit, 'Ka kosa, allamun vativieh keil onak koa e rovat-tei nau mamai mahi asuv houlu one avamai venau, ka mihou vini keil vasi imatmat en metok.' "

²⁸ Navong Iesu selus min meatin keil evus, kei lokovein meteimal ten out Seriko, ka kur ris sise onen vaha ven taon ten out Serusalem ral min meatin keil onen.

Tei en meatin keil ten out Serusalem akur revi Iesu suval vi asuv houlu tai[☆]

²⁹ Navong umai vesesal en out meteimal keilu ten out Betfas ka Betani, vesesal en Hou Nei Olip, Iesu vis elu en meatin keil onen keke luvaha luvalamu en keil. ³⁰ Kei viteni min keilu vit, "Milheha en meteimal kei va. Ka navong milheha neim eni, milhehotin sili dongki tai koa apar kati mules, koa meatin tovuol veah vatondan eni. Milheluvati ka milhelamuni hemai ekok. ³¹ Munak meatin tai vis kamil keke vensa milmul milluvati, milhehiteni mini keke Asuv en vati."

³² Sakini, koakeilu Iesu sila keilu luva ka lules tounah vasi suval etin koa kei viteni min keilu.[☆] ³³ Ka navong lumul luluvati, meatin keil koa ose umai ka avis keilu avit, "? Kamil milmul miluvat sili dongki osomai vensa?"

³⁴ Ka luvit kesi mini luvit, "Asuv en vati." Navong alonge mukok, meatin keil enek amaeni min keilu.

³⁵ Evus, keilu lumulamun sili dongki enek va ven Iesu. Luling kot omealu en eisilin dongki, ka lukataun Iesu vatondan eni. ³⁶ Ka navong kei mul muloh eni ka musil sise vaha, meatin keil avue revi kot keil ome en sise vatie lat houhouen one mini.[☆]

³⁷ Ka navong Iesu mai vesesal en out Serusalem, mal en sise vaha en Hou Nei Olip, meatin keil onen ka koakeil emun amul amusili amasmas Ahi. Keil amakul en sien min Ahi ven merikel keil koa alesi mumoni. Keil avit,

³⁸ " '!Tokolkatien hel en asuv houlu koa mul mai en isen Iahova!' *Sam keil 118:26*

Kei heling tomat hetal min meatin keil ka Ahi, ka keil ihati lat isen hehina nesa."

³⁹ Ka navong tei en Farasi keil koa amul en vangi meatin keil enek along selusien one, aselus keih min Iesu avit, "!Tiser, kimeng kat meatin keil onom avato raeng!"

⁴⁰ Ka Iesu vit kesi min keil vit, "Naviteni min kami, munak keil ito raeng, ahahat keil ekek esuk imakul ihitehiteni."

Iesu murang ven meatin keil ten out Serusalem veni alei ras asa koa Ahi mul mumoni ven keil

⁴¹ Navong Iesu mai vesesal en taon ten out Serusalem, kei lele lesi, ka mis[☆] ⁴² vit, "O me-Serusalem keil, munak milei kilea sise ten tomat, mikilea mivakuri. Ka kosa, milei rasi.[☆] ⁴³ Anatin eli, avong tai mul mai koa vativieh keil onami imai ivae kat kami. Keil ikarahit vieh keil ten taon onami ka misakras mivalohosai ran he. ⁴⁴ Keil u vini kami hetal min titami keil emun. U lin tounah vasi keil onami, ka ahahat keil vasi en vieh ka eim keil onami irkapil vituaitei mun. Tounah keil enek hekistal en kami veni mirlei

[☆] 19:26: Mat 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18 [☆] 19:28: Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Sion 12:12-19

[☆] 19:32: Luk 22:13 [☆] 19:36: 2Ki 9:13 [☆] 19:41: Sion 11:35 [☆] 19:42: Dut 32:29; Aes 6:9-10; Mat 13:14; Mak 4:12; Luk 8:10; Umen 28:26-27; Rom 11:8,10

kileatei avong koa Ahi mai ven kami keke voutut moulien onami.”*✧

Hetetamen keil onen Siu keil e vati avou vini Iesu veni likat rasilin meatin keil avaha ran Eim Votut onen Ahi✧

⁴⁵ Navong Iesu rokol Serusalem, va mau en Eim Votut onen Ahi. Ka navong va neim en teahu teni, lesi keke meatin houlu amul asalem en sipsip ka aman keil houlu ten sanien votut eni. Sakini, Iesu tin katiat ka likat rasilin keil rani ⁴⁶ vit, “Amutis kati en Tus Votut vit,

‘Eim Votut onak hehi eim tahisien.’

Aesea 56:7

Ka kami mivilesi mai vi *eim tato-suaian onen tarhena keil.*” *Seremaea 7:11* Evus, Iesu lokovein out enek.

⁴⁷ Katau en koanek, en avong vasi en wik koanek, Iesu va ris en teahu ten Eim Votut onen Ahi ka visein meatin keil eni.✧ Ka asuv keil onen pris keil, tiser keil ten mengkatien keil onen Mosis, ka avat sav keil onen me-Isrel keil arun lekat sise keke akilea avou vini Iesu vamat vaka ien ven tounah keil koa Iesu mumoni ka mukave rolei kileatei hetetamenien one.✧ ⁴⁸ Ka asakras veni, lisenges, vangsi meatin keil amuting rahiti veni e vati mok avalong revi selusien keil onen.

20

Hetetamen keil onen Siu keil avit availea isei maen Iesu voumon umen onen

¹ En avong tai, navong Iesu mul visein meatin keil usil more long-longien onen Ahi en teahu ten Eim Votut, asuv keil onen pris keil, tiser keil ten mengkatien keil onen Mosis, ka elda keil onen Siu keil emun umai veni.✧ ² Ka avisi avit, “?Hiteni min komai, isei maenuk kovalikat rasilin meatin keil ran teahu ten Eim

Votut enek? ?Ka isei maenuk komul komumon umen keil ekek?”

³ Ka Iesu vit kesi min keil vit, “Helamu, mahis kami en tounah tai. Ka munak mihit kesi minau, inau suk nihit kes asa koa mivis inau eni. ?Mihehiteni minau, ⁴ isei maen Sion vahi baptaes en meatin keil, Ahi vuo meatin enges?”✧

⁵ Ka keil asel min keil eris avit, “? Rehehiten sa vareit? Munak rehehit, ‘Ahi maeni,’ kei hehiteni min ir hehit, “?Ka vensa mirkurtei anatin en hihiseien onen Sion?”✧ ⁶ Ka munak rehehiteni rehehit, ‘Meatin enges maeni,’ vangsi meatin keil ekek iov ir, veni keil akur anatin keke Sion vi provet tai onen Ahi.”

⁷ Sakini, keil avit kesi min Iesu avit, “Komai mereingeingen isei maen Sion voumon umen onen.”

⁸ Sakini, Iesu viteni min keil vit, “Hemukonek, inau mun nirvitentei isei maen nau moumon umen keil ekek.”

Iesu viten tatavolien tai usil mahien koa hemai en meatin keil koa apurun koakeil Ahi sila keil✧

⁹ Navong hetetamen keil onen Siu keil amul veah alonge, Iesu viten tatavolien koanik min meatin vasi keil vit, “En avong tai, horetan tai luh neiai tai ten grep en atan osen. Navong luhi evus, kei lingi en hen meatin sav keil keke avalosil kati en rendemien koa keil isa ris tei en heiai keil enek mini. Evus, kei va en out tai koa soutin, ka ro ekonek sua vahis.✧ ¹⁰ Navong horetan enek kilea keke avong mal avalah hei grep koa men, kei sila tai en slev keil onen va keke vahis koakeil talosilkatien keke isan tei en heiai keil koa vi onen kati mini.✧

“Ka navong slev onen va ven keil, amu puruni. Evus, alikati va, ka arsan etai tounah mini. ¹¹ Sakini, horetan enek sila slev tai teisav

* **19:44:** En sua 70 AD, sua 37 katau en avong koa Iesu vit luvat selusien ekek, meatin tavaeen keil ten out Rom umai apurun Siu keil houlu, ka amu lin Eim Votut ka out vasi keil en taon ten out Serusalem. ✧ **19:44:** Sam 137:9; Mat 24:2; Mak 13:2; Luk 21:6; 1:68 ✧ **19:44:** Mat 21:12-17; Mak 11:15-19; Sion 2:13-22 ✧ **19:47:** Luk 21:37; 22:53; Sion 18:20 ✧ **19:47:** Mat 21:46; Mak 12:12; 14:1-2; Luk 20:19; 22:2; Sion 5:18; 7:30 ✧ **20:1:** Mat 21:23-27; Mak 11:27-33 ✧ **20:4:** Mat 3:6,11; Mak 1:4,5,8; Luk 3:3,16; Sion 1:25-26; Umen 1:22; 10:37; 13:24; 18:25; 19:3,4 ✧ **20:5:** Mat 21:32 ✧ **20:8:** Mat 21:33-46; Mak 12:1-12 ✧ **20:9:** Aes 5:1 ✧ **20:10:** 2Kron 36:15-16

tamun onen va ven keil. Ka navong koakeil talosilkatien alesi, amuas kei mun ka apuruni mulin koa mulamu. Ka kei mun alikati va, ka arsan etai tounah mini. ¹² Evus, horetan enek sila slev onen koa etel eni va ven keil, ka amuasi va vio ... vesesal vamat ka alisi va hae ran neiai enek.

¹³ "Sakini horetan ten nei grep enek rendemi vit, '?Numon sa varei? !Ah, nakilea! Nisila natkuli kati heha. Vahesa keil ihouhou suk mini.'

¹⁴ "Ka navong koakeil talosilkatien enek ales natnali mul mai, keil aselus min keil eris avit, '?Milesi? Koanek vi natnali kati koa neiai enek heha en hen. !Rehou vini hemat! !Hemukonek, nei grep ekek hehi oser esuk!' ¹⁵ Sakini, keil avuli kati ka alisi va ran nei grep enek. Evus, amu vini mat."

Navong Iesu viten tatavolien enek evus, les meatin keil ka vis keil vit, "'Mukave? ?Horetan ten nei grep enek houmon sa min meatin talosilkatien keil? ¹⁶ Kei houmoni hemukok: hemai hou vini keil vasi imat. Hevus, hemaen nei grep osen min meatin sav keil ilosil kat revi."

Ka navong meatin keil alonge mukok, keil aviteni mini avit, "'Ei, Ahi sakras vamaen koanek vakur out!'"*

¹⁷ Ka Iesu lele mal en keil ka vis keil vit, "Munak hermukteinek, vensa varei Tus Votut viteni vit,

*'Pos koa meatin keil toumien alei seseini,
kei varei mai vi more vatiseng
kati ten eim mulin pos sav
keil.'* *Sam keil 118:22*

¹⁸ 'Koakeil amusavoi eni imot ka asi keil one hemavulvul!

*Ka munak vatiseng koanek
hemot hemal en meatin tai,
meatin enek hemat varei.'*"
Aesea 8:14-15

¹⁹ Navong asuv keil onen pris keil ral min tiser keil ten mengkatien keil onen Mosis alonge mukok, along kilea keke, en tatavolien koa Iesu viteni, avi koakeil alosil kat nei grep, ka Iesu mul selus vakat keil. Sakini, e vati avahuli kati, ka ametaun meatin keil koa amul rahiti lisen-ges.*

*Iesu selus en usite ten takis**

²⁰ Veni asuv keil onen pris keil ral min tiser keil ten mengkatien keil onen Mosis ametaun meatin keil, alekat sise keke avakaluvat Iesu en selusien onen. Sakini, asila tei en meatin keil taluvosien keke uva avales Iesu. Koakeil enek uva keke avaluvos visi avi more meatin keil. Veni amundemi keke munak akilea avasakin Iesu vasavoi en selusien onen, akilea avalingi en hen kavmen

ten out Rom.* ²¹ Sakini, meatin keil taluvosien enek umai ven Iesu ka aviteni mini avit, "Tiser, mekilea keke asa keik koviteni ka asa kovisein meatin keil eni mal imok. Mekilea mun keke koles meatin vasi keil vatte tas, koakeil avi hetetamen ral min meatin kuren keil emun. Ka kovisein meatin vasi keil usil sise ten anatinien koa Ahi en vat meatin keil avousili.* ²² Sakini, komai emai vati mevailea koanek ?En usite ten takis keil koa memul mevuli va min Sisa ten out Rom, mengkatien keil onen Ahi mul maen komai mevahuli, vuo romaentei?*"†

²³ Ka Iesu lei kilea luvosien one.† Sakini, viteni min keil vit, ²⁴ "Alsan etai mani koa avul takis eni minau. Alles visi. ?Veinan sei ka isen sei mul ien?"

Ka keil avit, "Onen Sisa."

²⁵ Sakini Iesu viteni min keil vit, "Hemukonek, mihesan asa koa onen Sisa heha ris mini. !Ka asa koa onen Ahi, mihesan risi heha min Ahi!"

²⁶ Ka Farasi keil amutimanin varei en meteisauen ten selusien keil onen, sakini aro raeng enges. Ka

* **20:16:** Siu keil along kilea keke Iesu viteni vit Ahi hesan mahien min avat onen Siu keil, ka heha helekat vangi meatin sav tai keke avalosil kat meatin keil onen. * **20:19:** Mat 21:46; Mak 12:12; 14:1-2; Luk 19:47-48; 22:2; Sion 5:18; 7:30 * **20:19:** Mat 22:15-22; Mak 12:13-17 * **20:20:** Luk 11:54 * **20:21:** Sion 3:2 * **20:22:** Rom 13:6-7 † **20:23:** Munak Iesu hehiteni keke Siu keil anahulitei takis keil min kavmen ten out Rom, meatin tavaeen one isoni heha en eim takeih. Ka munak hehiteni keke Siu keil ihul takis keil enek, Siu keil ivuroh kati veni e rovattei kavmen ten out Rom.

alesi keke asakras avakaluvat Iesu en selusien keil onen en meten meatin keil.

Satusi keil avis Iesu usil avong koa meatin keil imoul eris ran matien✧

²⁷ Evus, tei en vangi Siu keil koa avise keil en 'Satusi' umai ven Iesu keke avakaluvati en selusien. Keil amundemi keke meatin sakras vamoul eris ran matien. Sakini aviteni min Iesu avit, ✧ ²⁸ "Tiser, Mosis mutis mengkatien koanik orer: 'Munak meatin tai mat ka lokovein ahin onen ka titaealu tovuol, tamun en tunali keil hetetalihe hetal min vatina onen. Hesakini, kei hesan titiali tai mini keke hekur isen tunali koa mat tuai.'

Duteronomi 25:5✧ ²⁹ Ka en avong tai, time oulu (7) amul en vatiamal tai. Koa moeite en keil kur ahin tai. Luro vituai sua vahis, ka lurkurtei titiali keil. Evus, moeite enek mat. ³⁰ Sakini, tunali koa katau eni retalihe ral min vatina onen. Ka kei mun mat, ka titiali onealu tovuol. ³¹ Sakini suk, tunali koa etel en keil retalihe ral mini. Ka kei mun mat, ka titiali onealu tovuol. Sakien koanek kur out en time oulu (7) vasi keil. Keil vasi umat ka titae tovuol. ³² Ka katau suk, ahin enek emun mat. ³³ ?Sakini, en avong koa Ahi houmon meatin keil imoul eris ran matien, ahin enek hehi ahin onen sei, veni time oulu (7) vasi enek aretalihe ral mini?"

³⁴ Ka Iesu vit kesi min keil vit, "En out netan ekek, meahos keil ka ahin keil akilea avatetalihe. ³⁵ Ka en avong keil koa hemai, koakeil Ahi vit amal en meten keke avato vatal mini en out nesa navong imoul eris ran matien, keil irtetalihetei mun. ³⁶ Keil imai isuval angelo keil koa asakras avamat. Ka navong meatin keil imoul eris ran matien, hetie lati keke avi titan Ahi.✧ ³⁷ Ka Mosis emun vit kilea keke koakeil umat, keil amul amoul eris ran matien. En tunien usil holeai koa ahang mul ien ka rokan lintei, Mosis mutisi keke Ahi Asuv viteni vit, 'Inau **navi** Ahi

onen Ebrahim, Ahi onen Aesak, ka Ahi onen Siekob.' *Eksodas 3:6*

³⁸ ?Milonge? Avaseini telmat tuai, telmul telmoul eris en meten Ahi en out nesa. Ahi mul moul, ka kei **vi** Ahi onen koakeil amoul, rovitei Ahi onen koakeil umat. Veni, en meten, meatin vasi keil onen amul amoul."✧

³⁹ Navong tei en tiser keil ten mengkatien keil onen Mosis along hitkileaen onen Iesu aviteni mini avit, "Tiser, selusien koa kosani min keil mal varei." ⁴⁰ Sakini, katau en koanek, hetetamen keil onen Siu keil ametau avahisi en etai mun tounah.

⁴¹ Evus, Iesu vis hetetamen keil onen Siu keil vit, "?Mukave? ? Mesaea hekistal heka en vatiamal onen asuv houlu Deved hemukave? ⁴² Veni Deved varei viteni en sam tai onen vit,

'Tahova viteni min Asuv onak vit, "Kitondan en usite matu onak,

⁴³ hetokol avong koa niling vativieh keil onom en hem."'
Sam keil 110:1

⁴⁴ ?Milonge? Asuv houlu Deved varei vise Mesaea en 'Asuv onen.' ? Ka veni tata tai sakras vahise natnali en 'asuv,' Mesaea heka en vatiamal onen Deved hemukave?" ‡

Iesu selus keih va kat tiser keil ten mengkatien keil onen Mosis✧

⁴⁵ Navong meatin keil amul semau along selusien onen, Iesu sel kat meatin keil onen vit, ⁴⁶ "Mihelei kat revit kami ven sakien keil onen tiser keil ten mengkatien keil onen Mosis. Veni keil e vati avasin en more eisin keil tetaveah vasuval hetetamen keil. Keil amusin en keil mukok ka amul amual en out tahulhulien keke mesav keil akilea avales keil ka avahise keil vatal min houhouen. Ka navong uva en eim keil tahihiseien ka mari ale keil, keil alekat out keil tetahos avatondan ien vatie lat hetetamenien one. ⁴⁷ Amul amumon hisien keil koa tetaveah keke meatin keil aval avandemi keke keil amal revit. Ka keil avi metenan, ka akur tounah houlu ran vatina keil. ! Hesakini, mahien koa hemai min

✧ **20:26:** Mat 22:23-33,41-46; Mak 12:18-27,35-37 ✧ **20:27:** Umen 23:8 ✧ **20:28:** Sen 38:8

✧ **20:36:** Kal 4:5-7 ✧ **20:38:** Rom 14:8-9 ‡ **20:44:** Anatin keke Mesaea heka en vatiamal onen asuv houlu Deved. Ka veni kei vise Mesaea en asuv, rie lati keke Mesaea vi houlu eni, ka vahesa mul telamu eni. ✧ **20:44:** Mat 23:1-2,5-7; Mak 12:38-40

keil hemariso mok helin mahien koa hemai en meatin teisav keil!”

21

Iesu vihisei usil vati sanien sa koa mal en meten Ahi✧

¹ Navong Iesu rondan veah visein meatin keil en teahu ten Eim Votut onen Ahi, kei seipat ka les meatin keil koa tounah one houlu amul asan sanien keil one vakataun umen ten Eim Votut. ² Kei lele mun ka les vatina tai mai koa tounah onen tovuol. Kei ling titi mani elu nges vahi sanien onen. ³ Sakini Iesu viteni vit, “Naviteni min kami, vatina enek koa vi livere, sanien koa kei lingi mulin sanien vasi keil koa mesav keil asani.✧ ⁴ Veni meatin sav keil asan sanien one ran asa koa vi teisao one, ka koa marite akuri vi one enges. Ka vatina ekek koa vi livere, kei san tounah vasi koa kei kuri vamoul vatal mini.”✧

Iesu vit luvati min meatin keil onen keke avong keil ten mahien mul mai

⁵ Tei en meatin keil onen Iesu amul alele rahit en Eim Votut onen Ahi ka tounah koa mul en teahu teni. Alesi keke amumoni tahos imok ral min ahahat keil koa vihil ka ral min more sanien sav keil. Navong amul aselus usili, Iesu viteni min keil vit, ⁶ “Avong tai mul mai koa u lin vasi tounah keil ekek koa kami mimul milesi. Anatin, ahahat hetovuol emun helomal hel.”✧

⁷ Sakini, meatin keil onen Iesu avisi avit, “?Tiser, tounah keil enek hekistal en avong sa vareit? ?Ka asa vareit hehi metait koa hetie lati keke kei mul mai vesesal?”

⁸ Iesu viteni min keil vit, “Mihelekat revit kami, veni meatin keil houlu imait keke avaluvos vis kami. Keil ihiteni keke amul aselus en isok ihit, ‘!Inau navi Mesaea koa Ahi vat kati!’ Ka ihiteni mun ihit, ‘!Keite ten tounah vasi mul mai vesesal ke!’ Ka minakurteit anatin en keil ka minousilteit keil.✧ ⁹ Navong

kami mihelonge keke vaeen mul kur out en kantri tai, vuo vangit meatin keil amul uvae kat keil eris, minametauteit. Sakien keil ekek ikur out helamu, ka roviteit veah avong ekor keil.”✧

¹⁰ Kei viteni mun vit, “Kantri tai hevae kat kantri sav tamun, ka asuv houlu tai hevae kat tateisav.✧

¹¹ Alu keil takeit helu, ka an tatisa houlu mun hemait hekistal. En out houlu en out netan, amait heat marit vangit meatin keil ka mesaiten keil takeit hemait hou vinvini keil. Ka en teilang nesa, tounah keil houlu imea ikistal koa hesakin meatin keil imetau vis imetau imok.

¹² “Ka helamu, navong tounah keil ekek hermaiteit mau, meatin keil imait ihuli kat kami ka umonit hetisa min kami. Keil iling kami en hen hetetamen keil ten eim keil tahihiseien ka ison kami miheha en eim takeit. Ilamun kami mihelomal en meten asuv houlu keil ka avat keil ten kavmen veni mivit meatin keil onak ka mimul mimun en isok.✧ ¹³ Ka koanek hehit ahho onamit keke mihehitehiten more longlongien min keil. ¹⁴ Ven koanik, tahos miheling rendemien onamit keke mihermundemko ramatteit usil selusien sa koa mihesak mesein keke mivahiteni min keil en usite onamit.✧ ¹⁵ Veni inau nisan selusien ten meteisauen min kami koa vativiehit keil onamit asakras avahiten etait mun tounah vaha kat kami vuo avasa kes selusien onamit.✧ ¹⁶ Tata onamit keil ka mama onamit keil, tuomi keil ka onom kait keil emun, keil imait lat kami miheha en hen vativiehit keil onamit. Ka teit en kami, u vinvini keil imait.✧ ¹⁷ Meatin vait keil tine heat kami veni mimun en isok. ¹⁸ Ka keil asakras avapurun moulien onamit ten lisenges.✧ ¹⁹ Anatin, munak mihelomal hekehit en demkatien onamit, mihekur moulien koa sakras vavus.

²⁰ “Navong milesi keke meatin keil tavaeen akarahit taon ten out Serusalem, miheilea keke herviteit tuetin u rasilin vait. ²¹ En avong

✧ **21::** Mak 12:41-44 ✧ **21:3:** 2Kor 8:12 ✧ **21:4:** Mat 24:1-21; Mak 13:1-19 ✧ **21:6:** Luk 19:44 ✧ **21:8:** Dan 7:22; Plp 4:5 ✧ **21:9:** Dan 2:28 ✧ **21:10:** Aes 19:2; 2Kron 15:6 ✧ **21:12:** Mat 10:18; Luk 12:11 ✧ **21:14:** Mat 10:19 ✧ **21:15:** Umen 6:10 ✧ **21:16:** Mat 10:21-22 ✧ **21:18:** 1Saml 14:45; Luk 12:7

enek, koakeil amul ien ikalah ilokoveini, ka koakeil amul en out keil vesesal eni, anasak vistei anamai ris neim eni. Ka koakeil amul en provins ten out Sudea ilohosai iha en vatihou keil. ²² Avong keil enek hehi 'Avong keil ten Mahien' koa Ahi houmoni hekistal en koakeil ten out Serusalem suval koa kei vit luvati en Tus Votut onen. ²³ En avong keil enek, hetisa min ahin keil koa amear ka koakeil amul arounat en tivava keil. Veni avong keil takeih hemai hekistal en meatin keil ekek ka ilonge hetisa hemarite mok ven mahien ten vurohien onen Ahi heha min keil. ²⁴ En avong ten vaeen, isal vini tei en keil imat hetal min naef keil, ka teimun en keil ipar kat keil ka ilamun keil iha en hen asuv keil ten kantri sav. Ka Ahi hemaen taon ten out Serusalem min koakeil arvitei Siu keke ito eni ka ipuruni hetokol avong koa Ahi hehiteni keke avong one vinvin. ²⁵ "Tounah keil hehi houlu hekur out en meteiai, en avati, ka en hitu keil emun. Sakini, en out netan, hesakin mari tahe keil imea ka imavul kat out ut en kantri keil houlu. Navong meatin keil ilei, ilanglango en demkoen ka iat lohe en metauen. ²⁶ Navong meatin vasi keil ilei tounah keil ekek mul mai en out netan ka ilei tounah vasi keil ten teilang mul viles, houlu en keil, mete hemalikelik ven metauen. ²⁷ Ka navong keil iseipat hehina nesa, ilei 'Natin Meatin hel hemita en mahmah keil ten out nesa' *Daniel 7:13* hetal min keihoen ka mari muohien onen. ²⁸ Navong tounah keil ekek hekur out, mihelomal hekeih ka mihehati lat vatumi hehina nesa veni Ahi vesesal vama keke voutut moulie onen meatin keil onen." ²⁹ Evus, Iesu viten tatavolien koanik min meatin keil onen vit, "Mihendem vis vati fik keil hetal min vatiai sav keil emun. ³⁰ Navong aling oute keil one, mikilea keke avong ten romrom vesesal ke. ³¹ Ka en vati sise ekek emun, navong miles mahien keil ten avong ekor keil mul kistal, miheilea keke avong Ahi hemai houmon hiasuvien onen hel en out netan vesesal ke. ³² "Naviteni anatin min kami, meatin keil etin koa amoul kosa ilei mahien keil ekek hekistal en taon ten out Serusalem. ³³ Out nesa ka out netan luhevus, ka selusien keil onak sakras vavuol en avong etai." ³⁴ Iesu sel kat meatin keil onen vit, "Mihesak mesein kami! Minamaentei rendemien onami nal ramattei en usite ten asa koa mihean vini kami eni vuo mihemun vini kami eni, vuo en tounah sav keil ten out netan. Veni, munak hemukonek, en avong koa Natin Meatin hemai ris eni, mihetimanin eni hesuval meatin tai mutimanin navong lesi mul murur en eitapolis tai. ³⁵ Veni avong enek hekistal en meatin vasi keil en out netan. ³⁶ Sakini, mihesak mesein kami lisenges. Ka mihehis keke mihekur keihoen hevinvin keke mikilea mivalomal vakeih vatokol keite ten mahien keil ekek, keke mihermemoutei navong mihelomal en meten Natin Meatin." ³⁷ Ka en avong vasi, Iesu mul visein meatin keil en teahu ten Eim Votut. Ka navong vongien mai, kei va matil en Hou Nei Olip ral min meatin keil onen. ³⁸ Ka en visokon semau en avong vasi, meatin keil uva en teahu ten Eim Votut keke avalong hihiseien keil onen.

²⁵ "Tounah keil hehi houlu hekur out en meteiai, en avati, ka en hitu keil emun. Sakini, en out netan, hesakin mari tahe keil imea ka imavul kat out ut en kantri keil houlu. Navong meatin keil ilei, ilanglango en demkoen ka iat lohe en metauen. ²⁶ Navong meatin vasi keil ilei tounah keil ekek mul mai en out netan ka ilei tounah vasi keil ten teilang mul viles, houlu en keil, mete hemalikelik ven metauen. ²⁷ Ka navong keil iseipat hehina nesa, ilei 'Natin Meatin hel hemita en mahmah keil ten out nesa' *Daniel 7:13* hetal min keihoen ka mari muohien onen. ²⁸ Navong tounah keil ekek hekur out, mihelomal hekeih ka mihehati lat vatumi hehina nesa veni Ahi vesesal vama keke voutut moulie onen meatin keil onen." ²⁹ Evus, Iesu viten tatavolien koanik min meatin keil onen vit, "Mihendem vis vati fik keil hetal min vatiai sav keil emun. ³⁰ Navong aling oute keil one, mikilea keke avong ten romrom vesesal ke. ³¹ Ka en vati sise ekek emun, navong miles mahien keil ten avong ekor keil mul kistal, miheilea keke avong Ahi hemai houmon hiasuvien onen hel en out netan vesesal ke. ³² "Naviteni anatin min kami, meatin keil etin koa amoul kosa ilei mahien keil ekek hekistal en taon ten out Serusalem. ³³ Out nesa ka out netan luhevus, ka selusien keil onak sakras vavuol en avong etai." ³⁴ Iesu sel kat meatin keil onen vit, "Mihesak mesein kami! Minamaentei rendemien onami nal ramattei en usite ten asa koa mihean vini kami eni vuo mihemun vini kami eni, vuo en tounah sav keil ten out netan. Veni, munak hemukonek, en avong koa Natin Meatin hemai ris eni, mihetimanin eni hesuval meatin tai mutimanin navong lesi mul murur en eitapolis tai. ³⁵ Veni avong enek hekistal en meatin vasi keil en out netan. ³⁶ Sakini, mihesak mesein kami lisenges. Ka mihehis keke mihekur keihoen hevinvin keke mikilea mivalomal vakeih vatokol keite ten mahien keil ekek, keke mihermemoutei navong mihelomal en meten Natin Meatin." ³⁷ Ka en avong vasi, Iesu mul visein meatin keil en teahu ten Eim Votut. Ka navong vongien mai, kei va matil en Hou Nei Olip ral min meatin keil onen. ³⁸ Ka en visokon semau en avong vasi, meatin keil uva en teahu ten Eim Votut keke avalong hihiseien keil onen.

Iesu vit usil mukave meatin keil ilei kilea keke avong ekor keil mul mai

Avat keil onen Siu keil amumon sise keke avouas Iesu vamat vaka ien

22

✧ **21:22:** Dut 32:35; Hos 9:7; Ser 46:10 ✧ **21:23:** 1Kor 7:26 ✧ **21:24:** Ser 21:7; Esra 9:7; Sak 12:3; Sam 79:1; Aes 63:18; Dan 9:26; 12:7; Rom 11:25; Rev 11:2 ✧ **21:25:** Aes 13:10; Esek 32:7; Soel 2:30-31; Rev 6:12-13; Sam 46:2-3; 65:7; Aes 24:19 ✧ **21:26:** Hag 2:6,21 ✧ **21:27:** Mat 26:64; Rev 1:7 ✧ **21:28:** Rom 13:11 ✧ **21:28:** Mat 24:32-35; Mak 13:28-31 ✧ **21:33:** Luk 16:17 ✧ **21:34:** Mat 24:48-50; Luk 17:27; 1Tes 5:3 ✧ **21:35:** Aes 24:17 ✧ **21:36:** Mak 13:33; Rev 6:17 ✧ **21:37:** Luk 19:47; 22:39 ✧ **22:** Mat 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Sion 11:45-53

¹ Avong mai vesesal keke Siu keil avandem eris en 'Avong Keil koa Akan Veret koa Is Tovuol ien.' Ka en avong tai teni, amumon ale koa avise en 'Anien ten Mul Laui.' ² Asuv keil onen pris keil ka tiser keil ten mengkatien keil onen Mosis amul alekat sise keke avou suain Iesu vamat vaka ien. Ka veni meatin keil houlu amul vesesal ven Iesu en avong vasi, keil ametaun asa koa meatin keil anoumoni.*

³ Navong avat keil enek amul arun usili, Temat mai san rendemien tatisa min Sudas Eskariot, koa vi tai en meatin teindan elu (12) onen Iesu.* ⁴ Sakini Sudas va les asuv keil onen pris keil ka avat keil onen meatin taleikokoeien keil ten Eim Votut usil sise koa kei kilea valing Iesu vaha en he. ⁵ Keil asi keil ven kataunien onen ka avat kati keke ihuli veni. ⁶ Sakini, Sudas maeni vakataun keil. Ka navong va ris, kei lekat vis more sise tai keke valing Iesu vaha en he en avong tai koa meatin keil irvitei houlu ien.*

Meatin elu onen Iesu rusak mesein tounah keil ten Anien ten Mul Laui

⁷ En 'Avong Keil koa Akan Veret koa Is Tovuol ien,' avong mai mal keke meatin keil amul amuas sili sipsip keil ven Anien ten Mul Laui.*

⁸ Sakini, Iesu sila Pita keilu Sion ral min selusien enek vit, "Milheha mihesak mesein Anien ten Mul Laui keke ir rehean vituai eni."*

⁹ Sakini, luvisi luvit, "?Keik em vat komal melvaha melvasak meseini en out kave?"

¹⁰ Kei vit kesi min keilu vit, "Navong kamil melheha en out Serusalem, milhehisu en meatin tai koa mul vus veioai tai. Milhousili milheha neim en teim koa kei va ien. ¹¹ Hevus, milhehis meatin ten eim enek milhehit, "Tiser mul visuk vit, "?Inau nimai nian Anien ten Mul

Laui hetal min meatin keil onak en out kave?"' ¹² Ka kei hekur kamil milhehina nesa en eim onen ka hetie min kamil out tato ien tai koa amumoteini tuai mul rosin kamil. En out enek varei, kamil milhesak mesein tounah vasi ien."

¹³ Sakini, Pita keilu Sion luva, ka lules tounah vasi suval etin asa koa Iesu viteni min keilu. Ka keilu rusak mesein Anien ten Mul Laui enek ekonek.*

*Anien votut onen Asuv Iesu**

¹⁴ En avong mal taanianien, Iesu mai vituai ral min meatin keil onen ka arondan rahit avet tai taanianien.

¹⁵ Navong arondan evus, Iesu viteni min keil vit, "Ek vati li houlu mok maan Anien ten Mul Laui ekek vatal min kami. Hevus, niha suk nikur mahien keil onak. ¹⁶ Naviteni min kami, nirkantei mun anien ekek heha vio ... aneite ten Anien ten Mul Laui enek hemai hehi anatin en avong koa hiasuvien onen Ahi hemai hekistal ien."*

¹⁷ Evus, Iesu kur veiuoen, ka masmas Ahi veni vit, "Mihekuri, ka kami vasi mihemuni. ¹⁸ Naviteni min kami, kosa heha, nirmuntei mun uaen koanek hetokol avong koa Ahi hesakin hiasuvien onen hemai hekistal."

¹⁹ Evus, Iesu kur veret ka san masmasien min Ahi veni. Evus, vul vahasi ka riti min meatin keil onen vit, "Koanik vi avek koa nasani ven kami. Mihoumoni hemukonek keke mihendem usil nau."* ²⁰ En vati sakien enek, navong akanian evus, Iesu kur veiuoen ka sani min keil vit, "Uaen koanik vi rak koa mue ven kami vasakin hatkatien takeih hau onen Ahi vamai vahi anatin.*"

²¹ "!Ka mihetaengonau! Kei koa hemaie lat nau niha en hen vativieh keil onak mul ekok. Anatin, kei mul kanaan ral minau en avet koanik.*"

²² O anatin eli keke Natin Meatin

* **22:2:** Mat 21:46; Mak 12:12; 14:1-2; Luk 19:47-48; 20:19; Sion 5:18; 7:30 * **22:3:** Sion 13:2,27; Umen 1:17 * **22:6:** Mat 26:17-25; Mak 14:12-21; Sion 13:21-30 * **22:7:** Eks 12:6,14,15 * **22:8:** Eks 12:8-11 * **22:13:** Luk 19:32 * **22:13:** Mat 26:26-30; Mak 14:22-26; 1Kor 11:23-25 * **22:16:** Luk 13:29 * **22:19:** Luk 24:30; Umen 27:35 * **22:20:** En Eks 24:6-8, Mosis mutah ran buluk en ahor ten sanien votut onen Ahi vasakin hatkatien takeih matu koa Ahi mumoni ral min me-Isrel keil vamai vahi anatin. Musil sakien enek, ran Iesu mul sakien hatkatien takeih hau onen Ahi mai vi anatin keke voutut moulien onen meatin keil. * **22:20:** Ser 31:31; 32:40; Sak 9:11 * **22:21:** Sam 41:9; Sion 13:21

heha hemat hesuval etin koa Ahi ling kati tuai. !Ka hetisa vis hetisa mok min kei koa hehi sise teni!"

²³ Navong alonge mukok, meatin keil onen amul avihis keil eris usil isei en keil kilea voumon tounah enek.✧

Meatin keil onen Iesu amusel usil isei en keil avi hetetamen imok mulin teisav

²⁴ Navong meatin keil onen Iesu amul veah en out amul akanian eni, keil amul amusel en keil eris usil isei en keil vi hetetamen imok mulin teisav en keil.✧ ²⁵ Sakini, Iesu viteni min keil vit, "En kantri sav keil, asuv houlu keil onen meatin keil koa areingeingen Ahi e vati avoumoni vakeih en koakeil alosil kat keil vatie lat keihoen one. Ka evus, akeih kat meatin keil one avalong kat selusien one ka avatie lat houhouen min keil.✧ ²⁶ Ka en usite onami, hermukteinek. !Vuo! Kei koa vi houlu en kami, hemai hekur rendemien tai koa heha netan hesuval vi meatin koa vi heisav enges. Ka kei koa vi avat onami, hekataun teisav en kami hesuval vi slev onami enges.✧ ²⁷ ?Veni isei vi hetetamen imok, kei koa mul kania en avet, vuo kei koa mul san anien mini? Meatin vasi keil amundemi avit kei koa kania vi hetetamen imok. Ka inau, nara min kami suval slev tai koa mul san anien min kami.✧

²⁸ "Kami miro ral minau en sakvisien keil ka avong takeih keil vasi koa nakuri tuai. ²⁹ Ka, suval koa Tata san hiasuvien minau keke mamai mahi asuv houlu tai, inau mun namul nasan hiasuvien min kami keke mihehi asuv houlu keil.✧ ³⁰ Ka navong nitondan en vulin ten keihoen onak hesuval asuv houlu, kami miheanian ka mihemun uaen hetal minau. Ka kami mun, mihetondan en vulumi ten keihoen ka mihelosil kat me-Isrel vasi keil koa amul en mari vatiamal teindan elu (12) one, ka mihelei rahat usite keil one."✧

Iesu vit luvati keke Pita heluvos hehit kei reingeingeni✧

³¹ Evus, Iesu viteni min Saemon Pita vit, "! Saemon, Saemon kitaengonau! Temat vis Ahi keke vasak vis kami vasi, ka Ahi maeni tuai keke vailea anatinien ten demkatien onami.✧ ³² Ka inau navis venuk Saemon keke demkatien onom hervustei. Ka navong kihiles moulien onom ka demkatien onom hemai ris hekeih enau, kiha kikataun demkatien onen tumali keil hemai hekeih tamun."

³³ Ka Pita mea ka viteni mini vit, "!Asuv, inau nasak mesei keke maha en eim takeih vatal minuk ka mamat vatal minuk!"✧

³⁴ Ka Iesu vit kesi mini vit, "Naviteni minuk Pita, navong ato herkokorattei mau en visokon semau ekek, keik kuun hatte hetal (3) keke koreingeingenau."✧

Iesu sel kat meatin keil onen vit isak mesei revi en keil ven avong takeih keil koa hemai

³⁵ Evus, Iesu viteni min meatin keil onen vit, "Navong nasila lat kami miva mivoum, minakurtei mani, ateli vuo sandel. ?Ka mukave, mitamurei en etai tounah?"✧

Ka avit kesi mini avit, "Vuo, tounah tovuol koa metamurei eni."

³⁶ Ka Iesu viteni min keil vit, "Ka kosa, tai koa mani vuo ateli onen mul, hekur kati hetal mini. Ka munak naef tavaeen onen tovuol, kei hesalem en eisin omon ka hehul tai.✧ ³⁷ Naviteni min kami, selusien koanek en Tus Votut hemai hehi anatin en moulien onak koa vit, 'Mesaea hehi tai en vang'i meatin keil tavaeen.'

Aesea 53:12 Sakini, keitinek, mihekur naef keil keke asa koa amutisi usil inau hemai hehi anatin."✧

³⁸ Navong meatin keil onen along selkatien onen aviteni mini avit, "! Asuv, les visi! Naef elu tavaeen keiek."✧

✧ 22:23: Sion 13:22 ✧ 22:24: Mat 18:1; Mak 9:34; Luk 9:46 ✧ 22:25: Mat 20:25-27; Mak 10:42-44 ✧ 22:26: Mat 23:11; Mak 9:35 ✧ 22:27: Sion 13:4-16 ✧ 22:29: Luk 12:32 ✧ 22:30: Mat 19:28 ✧ 22:30: Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Sion 13:36-38 ✧ 22:31: 2Kor 2:11; Amos 9:9 ✧ 22:33: Luk 22:54 ✧ 22:34: Luk 22:61 ✧ 22:35: Mat 10:9-10; Mak 6:8-9; Luk 9:3; 10:4 ✧ 22:36: Luk 22:49 ✧ 22:37: Luk 12:50 ✧ 22:38: Mat 26:36-46; Mak 14:32-42

Ka Iesu vit kesi min keil vit, "Koanek vinvin etin."

Iesu va en Hou Nei Olip keke vasak mesein kei vatal min hisien

³⁹ Navong akanian evus, Iesu lokovein out Serusalem ka va en Hou Nei Olip suval koa, lises, kei mumoni, ka meatin keil onen amusili. ⁴⁰ Navong arokol out enek, Iesu viteni min keil vit, "Kami mihehis keke Ahi hekataun kami minamot-tei en tisaen navong sakvisien keil hemai." ⁴¹ Evus, Iesu mea ka mual neli ran keil. En out enek, kei retengeiril netan ka vis vit, ⁴² "Tata, munak kimaeni, kikulat mahien koa mul mai venau heha keke nasutte li nau. Ka konoumontei asa koa inau ek vati, kumon asas koa keik em vati." ⁴³ Ka angelo tai ten out nesa kistal mini ka sakin aven ka rendemien onen mai keih tamun. ⁴⁴ Kei mundem houlu usil asa koa hemai, ka peahi keih vis keih imok avong tamun. Ka navong mul vis, avetin onen mue houlu ka mutitil vita netan suval ara.

⁴⁵ Navong Iesu vis evus, kei mea, va ris ven meatin keil onen. Ka votini keke keil vasi amul amatil. Amatil veni demkoen mul muas keil ka sakin ave mah. ⁴⁶ Ka Iesu viteni min keil vit, "Mimul mimatil vensa? !Almea! !Ka mihehis keke Ahi hekataun kami minamot-tei en tisaen navong sakvisien keil hemai!" ⁴⁷ Navong Iesu mul semau selus min meatin keil onen, Sudas, koa vi tai en teindan elu (12) onen, mul mual mai ven keil ral min vang meatin keil. Navong les Iesu, mai vesesal veni keke vamusi en vivin. ⁴⁸ Ka Iesu visi vit, "Sudas, vensa kumai kovamus nau vasuval kovi tuak tahos tai en hati avong tas koa komul kosa lat nau, Natin Meatin, maha en hen vativieh keil onak?"

Avat keil onen Siu keil avuli kat Iesu

⁴⁷ Navong Iesu mul semau selus min meatin keil onen, Sudas, koa vi tai en teindan elu (12) onen, mul mual mai ven keil ral min vang meatin keil. Navong les Iesu, mai vesesal veni keke vamusi en vivin. ⁴⁸ Ka Iesu visi vit, "Sudas, vensa kumai kovamus nau vasuval kovi tuak tahos tai en hati avong tas koa komul kosa lat nau, Natin Meatin, maha en hen vativieh keil onak?"

⁴⁹ Navong meatin keil onen Iesu ales asa koa mul kur out, avisi avit, "Asuv, mekilea mevavae vatal min naef tavaeen keil ekek?" ⁵⁰ Evus, tai en keil leh lat naef onen ka musah koteh ralingen matu onen slev onen asuv houlu onen pris keil.

⁵¹ Ka Iesu vit, "Ei, vus tuai!" Evus, kei mutelan hen rokol ralingen slev enek ka sak revi.

⁵² Evus, Iesu viteni min asuv keil onen pris keil, meatin taleikokoeien keil ten Eim Votut, ka elda keil onen Siu keil koa umai keke avahuli kati vit, "Vensa varei kami mimai venau ral min naef keil tavaeen ka ai tahuen keil vasuval mivahuli kat meatin tavaeen tai?" ⁵³ En avong vasi namul vesesal ven kami en Eim Votut, ka mirsak vistei mivahuli kat inau en avong enek. Ka navong vi mankoli mukok mimul mimumoni, veni koanek vi avong onami, ka vi avong onen kei koa kur keihoen ten mankoli."

Pita muun vit kei reingeingen Iesu

⁵⁴ Keil avuli kat Iesu ka amulamuni uva en teim onen asuv houlu onen pris keil. Ka Pita mul lehni musil keil. ⁵⁵ Navong arokol teim enek, amunit ahang tai mul mukan luhu en teahu teni. Ka Pita mul rondan vituai ral min keil. ⁵⁶ Evus, ahin toumien tai lesi keke ahang ritin en veinan Pita. Sakini, lei mamah kati ka vit, "Ei, meatin ekek emun vi tai en koakeil amusil Iesu!"

⁵⁷ Ka Pita muun vit, "Ahin, narkileatei meatin enek."

⁵⁸ Avong havivi mai muli, ka meatin tamun lei kilea Pita ka viteni mini vit, "Keik emun kovi tai en keil!"

Ka Pita muun eris vit, "Ei, narvitei tai en keil!"

⁵⁹ Evus, rovitei tuetin, meatin tamun teisav lesi ka selus keih vit, "Vi anatin! Meatin ekek vi tai en meatin keil onen Iesu veni selusien

✧ 22:39: Sion 18:1; Luk 21:37 ✧ 22:40: Luk 22:46 ✧ 22:42: Mat 6:10 ✧ 22:46: Luk 22:40 ✧ 22:46: Mat 26:47-56; Mak 14:43-50; Sion 18:3-11 ✧ 22:49: Luk 22:36 ✧ 22:50: Sion 18:26 ✧ 22:52: Luk 22:37 ✧ 22:53: Luk 19:47; 21:37; Sion 7:30; 8:20; Kol 1:13 ✧ 22:53: Mat 26:57-58,69-75; Mak 14:53-54,66-72; Sion 18:12-18,25-27 ✧ 22:54: Luk 22:33

onen suval etin koakeil ten out Kaleli."

⁶⁰ Ka Pita muun keih avong tamun vit, "!Rovitei anatin! !Inau nark-ileatei varei tounah koa komul kovit usili!"

Hatte tas, navong kei mul semau selus, ato tai kokorat. ⁶¹ En avong enetinek, Asuv Iesu viles lele mal en Pita. Ka Pita mundem kati keke Asuv viteni mini vit, "Navong ato herkokorattei mau en visokon semau ekek, keik kuun hatte hetal (3) keke koreingeingenau."* ⁶² Sakini, Pita lokovein teahu enek, tin mah houlu ka murang.

*Apurun Iesu ka akuri va en kot onen Siu keil**

⁶³ Meatin taleikokoeien keil ten Eim Votut koa alei kokoe en Iesu amumon tohtohien mini ka amu kikiriti. ⁶⁴ Keil apar kat meten, ka navong amuasi avisi avit, "?Isei muasuk? !Hit luvat visi!" ⁶⁵ Ka keil aselus karenen en tounah keil houlu mun koa tisa.

⁶⁶ Navong out mulan, elda keil onen Siu keil, asuv keil onen pris keil, ka tiser keil ten mengkatien keil onen Mosis umai vituai uva en kot. Evus, amulamun Iesu mai mulomal en mete. ⁶⁷ Keil avisi avit, "?Hit visi min komai, keik kovi Mesaea koa Ahi rie lati?"*

Ka Iesu vit kesi min keil vit, "Munak nihiteni min kami, kami miherkurtei anatin eni. ⁶⁸ Ka munak inau nihis kami vensa mirkurtei anatin eni, kami mihervitentei minau. ⁶⁹ Ka naviten koanik, kosa heha, Natin Meatin hetondan en out ten keihoen en usite matu onen Ahi ten keihoen."*

⁷⁰ Navong Iesu viteni mukok, keil vasi avisi avit, "?Mukave? ?Komul koviteni kovit keik kovi Natin Ahi?"*

Ka Iesu vit kesi min keil vit, "Suval etin koa kami miviteni."

⁷¹ Sakini keil avit, "?!Vensa varei rovalekat ris etai meatin keke vasan selusien tai vaha kati!? !Ir vasi rorong selusien tatisa keil koa mea

ran ongon kati ka heha heat kei sasen enges!"

23

*Avat keil onen Siu keil amulamun Iesu vaha en kot onen Asuv Paelet**

¹ Hetetamen vasi keil koa amul en kot onen Siu keil amea ka amulamun Iesu va mulomal en meten asuv Paelet, koa mul losil kat provins ten out Sudea. ² Evus, keil avit lati mini sakien tatisa keil koa avit Iesu mumoni avit, "Komai mevotini keke meatin ekek mul ling rendemien keil tatisa min Siu keil. Kei mul ring koe keil keke anahultei takis min Sisa ka kavmen ten out Rom. Ka kei mul viteni vit kei vi Mesaea koa Ahi rie lati vama vahi asuv houlu tai."*

³ Sakini, Paelet vis Iesu vit, "?Mukave? ?Anatin keke keik kovi asuv houlu onen Siu keil?"*

Iesu vit kesi vit, "Suval etin koa koviteni."

⁴ Evus, Paelet viteni min asuv keil onen pris keil ka min vangi meatin keil enek emun vit, "Inau narvotin etai tounah vatisa vaha kat meatin ekek."

⁵ Ka keil asel kutut kat Iesu keih tamun mini avit, "Hihiseien onen mul sakin meatin keil amul uvae kat keil eris. Kei mum rohtoh eni en provins ten out Kaleli, ka kosa mai mumoni en out ekok emun en provins ten out Sudea."

⁶ Navong asuv Paelet long mukok, kei vis keil vit, "?Anatin keke meatin ekek ten out Kaleli?"

⁷ Sakini, navong Paelet long kilea keke Iesu vi ten out Kaleli, out koa asuv houlu Herod Antipas mul losil kati, kei sila Iesu va ven Herod koa mul en out Serusalem en avong enek.*

⁸ Ka navong asuv houlu Herod les Iesu, kei si houlu mok. Veni tuetin tuai, kei long usili ka en vati valesi en meten kati. Kei mundemi vahesa Iesu houmon etai merikel keke valesi.* ⁹ Sakini, Herod vis Iesu en tounah keil houlu, ka Iesu ro

* **22:61:** Luk 22:34 * **22:62:** Mat 26:59-68; Mak 14:55-65; Sion 18:19-24 * **22:67:** Sion 10:24; 3:12; 8:45 * **22:69:** Sam 110:1; Umen 7:56 * **22:70:** Mat 4:3,6; Luk 4:3,9 * **23::** Mat 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Sion 18:28-38 * **23:2:** Luk 20:25 * **23:3:** 1Tim 6:13 * **23:7:** Luk 3:1 * **23:8:** Luk 9:9

raeng enges. ¹⁰ Asuv keil onen pris keil ka tiser keil ten mengkatien keil onen Mosis koa amulomal vesesal ason selusien keil takeih va kat Iesu en meten Herod. ¹¹ Ka Herod ka meatin tavaeen keil onen emun akareni. Keil amumon tohtohien mini ka amusin en Iesu en more kaliko tai suval koa vi asuv houlu tai. Evus, asila risi va ven Paelet. ¹² En avong enesek, Herod ka Paelet lumai luvi time tahos, ka mulamu en avong koanek luvi vativieh en keilu.

*Asuv Paelet meng kati keke avala-
mun Iesu vaha avou vini en aiveave**

¹³ Paelet vise ruain asuv keil onen pris keil, hetetamen keil onen Siu keil, ka meatin sav keil emun. ¹⁴ Ka viteni min keil vit, "Kami mimulamun meatin ekek mai minau ka mivit kei mul vilehiles rendemien onen Siu keil mai tiaso. Ka kosa, en metomi, inau nalei rahit usite onen, ka narvotin etai tounah vatisa koa kami mivit kei mumoni. ¹⁵ Asuv houlu Herod emun rovotin etai tounah vaha kati. Sakini, kei sila risi mai ven ir. Meatin ekek romumon etai tounah keke heha hemat veni. ¹⁶ Sakini, nimeng kat meatin keil onak utetahi, hevus, nimaeni heha hemaluv." ¹⁷ *

¹⁸ Hatte tas, vangi meatin keil enek aviso vina nesa avit, "!U vini meatin enek! !Maen Barabas heha hemaluv!" ¹⁹ Barabas mul en eim takeih veni kei mu vini meatin tai mat en rea tai en out Serusalem va kat koakeil ten kavmen ten out Rom.

²⁰ Paelet en vati vamaen Iesu vaha vamaaluv, sakini vit risi min vangi meatin keil enek vit, "!Inau nimaen Iesu heha hemaluv!"

²¹ Ka keil avikiti aviso keih tamun avit, "!Ti kati en aiveave! !Ti kati en aiveave!"

²² Ka hatte etel eni, Paelet sak visi vaselus min keil vit, "?Kei mumon sa varei koa tisa? !Narvotin etai tounah koa kei mumoni keke vamat veni! Sakini, meatin keil onak keil iha utetahi. Hevus, nimaeni heha hemaluv."

²³ Ka keil aviso keih tamun emau keke iti kat Iesu en aiveave. Amules amumoni va vio ... Paelet maeni. ²⁴ Sakini, Paelet meng kati keke Iesu hemat housil asa koa meatin keil e vati. ²⁵ Kei maen meatin koa keil e vati, kei va maluv. Vi kei koa mu vini meatin tai en rea tai va kat kavmen ten out Rom. Ka Iesu esuk, kei sa lati va en hen meatin keil onen keke avati kati en aiveave musil asa koa vangi meatin keil e vati.

*Amuti kat Iesu en aiveave**

²⁶ Navong meatin tavaeen keil onen Paelet amulamun Iesu eva, avisu en meatin tai ten out Saerin koa mul mual vaha en out Serusalem, isen Saemon. Keil avuli kati, ka aling aiveave onen Iesu en vatisin keke vahousi vouisil Iesu. ²⁷ Mari vangi meatin keil emun amusil Iesu uva. Ka tei en keil avi ahin keil koa amul amis ka amurang veni. ²⁸ Ka Iesu viles, les keil ka viteni min keil vit, "Ahin keil ten out Serusalem, minatangistei nau. Mihetang ven kami eris ka ven titami keil. ²⁹ Veni en avong keil tatisa koa mul mai, meatin keil ihiteni ihit, "Tahos imok ven ahin keil koa avi lumalum, koakeil arkurtei titiali, ka koakeil arrounattei en tivava tai."* ³⁰ Ka keil ihiteni mun min vatihou keil ihit, '!Alta kat komai!' ka min hou keil ihit, '!Alling suain komai!'* ³¹ ? Veni munak aling ahang ten mahien ekek min meatin tai koa suval vatiai tai koa memeasen koa romumonteitounah tatisa, Ahi heling ahang ten mahien sa min meatin tisa keil koa asuval vatiai keil koa amukou?"

³² En avong enek, keil amulamun meatin elu mun koa lumumon tounah tisa keke avou vini keilu vatal mini. ³³ Navong keil arokol out koa avise en 'Asi ten Avat,' keil amuti kat Iesu en aiveave. Ka meatin tatisa keilu, amuti kat keilu en aiveave elu mun. Tai en usite matu onen Iesu, ka tai en usite meil onen.* ³⁴ Navong Iesu mul murur en

* **23:12:** Mat 27:15-26; Mak 15:6-15; Sion 18:39-19:16 * **23:17:** Tei en tus matu keil ten Luk asorin selusien ten Mak 15:6 koa vit, "En Anien ten Mul Laui vasi keil, Paelet mul maen Siu tai koa mul en eim takeih onen vaha vamaaluv." * **23:25:** Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Sion 19:17-27 * **23:29:** Luk 21:23 * **23:30:** Hos 10:8; Rev 6:16 * **23:33:** Aes 53:12

aiveave, viteni vit, "Tata, konaleletei natisa kat meatin keil ekek veni keil areingeingen asa koa keil amul amumoni."✠

Vesosal ven Iesu, meatin keil tavaeen ason daes keke avatiti vas eisin omon min keil. ³⁵ Ka rovitei soutin, meatin houlu amul amulomal keke avalesi. Hetetamen keil onen Siu keil aselus karen Iesu avit, "Miheles visi. Kei mutut moulien onen meatin sav keil. Tahos. !Ka munak vi Mesaea anatin koa Ahi rie lati, houtut moulien onen esuk!"✠

³⁶ Meatin keil tavaeen emun, amumon tohtohien mini. Keil uva veni, ka asan uaen takon mini vamuni.✠ ³⁷ Ka keil avit, "!Munak kovi asuv houlu onen Siu keil, kutut moulien onom enges!" ³⁸ Evus, keil aling tisien tai nesa en aiveave onen koa vit, "Koanik vi Asuv Houlu onen Siu keil."

³⁹ Tai en meatin tisa keilu koa mul murur en aiveave selus tisa min Iesu vit, "?Keik kovi Mesaea? !Munak vi anatin, kutut moulien onom ka onomal emun!"

⁴⁰ Ka teisav en keilu sel kati vit, "?Mukave? ?Keik kormetauntei Ahi? Mahien oratel vatte tas. ⁴¹ Ka ialu, mal keke lokur mahien ekek veni ialu lomum tisa. Ka meatin enek romumon etai tounah vatisa." ⁴² Evus, kei viteni min Iesu vit, "Navong kumai kovi asuv houlu ka kokur keihoen, kindem kat inau li."✠

⁴³ Ka, Iesu vit kesi mini vit, "Navat kati minuk, kosa, keik kito hetal minau en out tai koa tahos vis tahos imok."

Matien onen Iesu✠

⁴⁴ Mal en taviai, out viles mai vopoli ka mul mukonek rokol tri klok en mendilah,✠ ⁴⁵ veni meteiai romukantei mun. Evus, kaliko koa mul koe out votut neim en Eim Votut onen Ahi sipasi elu. ⁴⁶ Ka en avong enek, Iesu viso va ven Ahi vit, "Tata, naling moulien onak en hem."

Navong viten koanik, Iesu leh kor en eang, ka mat.✠

⁴⁷ Navong avat onen meatin tavaeen keil les asa koa kur out, vati lat isen Ahi ka vit, "Anatin eli, meatin ekek mal revi ka romumonte tounah vatisa."

⁴⁸ Meatin sav keil houlu koa umai keke avalesi mukave Iesu vamat amul ekonek ka ales tounah keil koa kur out. Ka navong amul en sise keke avaha ris teim one, amul arangisi keih.✠ ⁴⁹ Ka koakeil akilea revi Iesu, ral min ahin keil koa amul amusili navong aka en provins ten out Kaleli, keil amulomal soutin neli, ka ales tounah vasi koa kur out.✠

Arahin teiai onen Iesu✠

⁵⁰ Meatin tai mul ekonek, isen Siosep ten meteimal ten out Aramatea en provins ten out Sudea. Kei tahos ka saken keil onen mal. Avaseini kei vi tai en kaonsel koa amumon kot onen Iesu,✠ ⁵¹ kei romaentei en lingkatien koa keil amumoni vaha kati. Kei emun mul rosin avong koa Ahi hesakin hiasuvien hemai hel en out netan. ⁵² Kei va ven Paelet ka visi vamaen teiai onen Iesu mini. Ka Paelet maeni. ⁵³ Evus, Siosep va kulat teiai onen Iesu mita netan ran aiveave, kav koe en kaliko tamuoh tai. Evus, vousi va, ka lingi en valengeihat tai koa arei meseini tuai vi heite hau.✠ ⁵⁴ Vi Fraede mendilah, ka Sabat mul mai vesosal koa Siu keil asakras avoum ien.

⁵⁵ Navong Siosep vous teiai onen Iesu, ahin keil koa amusil Iesu ran provins ten out Kaleli ales asa koa Siosep mul mumoni. Amul amusili ka amul neli soutin. Keil ales valengeihat enek ka mukave Siosep ling teiai onen Iesu ien.✠ ⁵⁶ Evus, keil uva ris teim, ka asak mesein senta ka oel keke avasahula teiai onen Iesu eni.✠

Ka amuseh en Sabat suval koa avu Mosis meng kati.

✠ **23:34:** Aes 53:12; Mat 5:44; Umen 7:60; Sam 22:18 ✠ **23:35:** Sam 22:7-8 ✠ **23:36:** Sam 69:21
 ✠ **23:42:** Mat 16:28 ✠ **23:43:** Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Sion 19:28-30 ✠ **23:44:** Amos 8:9;
 Eks 26:31-33; 36:35 ✠ **23:46:** Sam 31:6; Umen 7:59 ✠ **23:48:** Luk 18:13 ✠ **23:49:** Sam 38:11;
 88:8; Luk 8:2; 23:55 ✠ **23:49:** Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Sion 19:38-42 ✠ **23:50:** Luk 2:25,38
 ✠ **23:53:** Luk 19:30 ✠ **23:55:** Luk 8:2; 23:49 ✠ **23:56:** Eks 12:16; 20:10; Dut 5:14

24

Iesu moul eris ran matien✧

¹ Visokon semau en Sande, ahin keil amual uva en valengeihat ral min senta ka tounah keil koa aling kati mul keke avasak mesein revi teiai onen Iesu eni.✧ ² Ka navong arokol valengeihat enek, avotini keke mari ahat koa mul koe voiteh teni, arei lati tuai eva. ³ Ka navong uva neim eni, keil arlestei teiai onen Asuv Iesu. ⁴ Sakini, amundemko ka amundem visi keke teiai onen Iesu va kave. Hatte tas, meatin elu koa eisin omealu vihil lumai lukistal min keil.✧ ⁵ Ahin keil ametau houlu ka aretengairil netan min keilu, veinae rokol atan. Ka meatin keilu ekek luviteni min keil luvit, “?Vensa varei mimul milekat kei koa moul en out onen koakeil umat?✧ ⁶ Kei rorotei ekok, moul eris tuai. Mihendem vis asa koa kei viteni min kami navong mul semau en out Kaleli. ⁷ Kei viteni keke imae lat Natin Meatin heha en hen meatin tisa keil. Hevus, keil iti kati en aiveave ka hemat. Ka navong avong etel heli, hemoul eris ran matien.”✧

⁸ Sakini, ahin keil enek amundem kat selusien keil onen Iesu.✧ ⁹ Evus, keil alokovein valengeihat ka uva aviten tounah vasi keil min meatin teindan tai (11) onen Iesu ral min meatin sav keil emun koa amusili. ¹⁰ Vi Meri ten out Makdela, Soana, ka Meri koa vi mama onen Tiemes, ral min tei en ahin sav keil emun koa uva avit mesein tounah vasi keil ekek min eiloheh keil.✧ ¹¹ Ka navong eiloheh keil along tunien onen ahin keil enek amundemi avit amul aluvos, sakini arkurtei anatin en keil. ¹² Ka Pita mea ka muloh va en valengeihat. Ka navong rapehai ka lele va neim, lesi keke kaliko koa akav koe teiai onen Iesu eni mules veah, ka teiai tovuol eni. Evus, Pita va ris teim, ka mundem houlu usil asa koa kur out.

Iesu kistal min meatin elu en sise✧

¹³ En avong enesek, meatin elu koa lumul en mari vangi meatin keil koa amusil Iesu lumul lumual luva en meteimal tai koa avise en Emeas. Meteimal enek mul soutin neli, kilomita teni vi teindan tai (11 km) ran out Serusalem. ¹⁴ Keilu lumual ka lumul luselus usil tounah vasi keil koa kur out. ¹⁵ Ka navong lumul veah lurun, Iesu varei mai katau en keilu ka kapil vituai ral min keilu telva.✧ ¹⁶ Ka Ahi ring koe rendemien onealu keke lurlei kileatei. ¹⁷ Navong telmual mukok, Iesu vis keilu vit, “?Kamil milmul milselus usil asa en sise onamil?”

Keilu luvati en sise, ka veinaealu mot. ¹⁸ Tai en keilu koa isen vi Kleopas vis Iesu vit, “?Mukave? ?Keik kos kumai keitinek en out Serusalem keke korkileatei tounah vasi koa kur out en avong vahis koa muli?”

¹⁹ Iesu vis keilu vit, “?Tounah sa?”✧

Ka keilu luvit kesi mini luvit, “Tounah vasi keil koa kistal min Iesu ten out Nasaret. Meatin enek vi provet tai koa selus ka mum ral min keihoen, ka vi hetetamen imok en meten Ahi ka en meten meatin keil. ²⁰ Ka asuv keil onen pris keil ral min hetetamen keil onen Siu keil amaeni va en hen koakeil ten kavmen. Ka keil asan matien mini en kot, amuti kati en aiveave, ka kei mat. ²¹ Ka komai memul memundesini keke kei varei hesakin me-Isrel keil imea iha imaluv ran hen koakeil amumoni keih min keil. Ka tounah tamun, kosa vi avong etel (3) tuai keke tounah keil enek kur out.✧ ²² Ka kosa, en visokon semau, tei en ahin keil koa akapil ral min komai uva en valengeihat koa aling teiai onen mul ien, ka arun usil tounah koa sakin komai memum-timanin eni.✧ ²³ Keil umai ris aviteni min komai keke keil arvotintej teiai onen Iesu en valengeihat enek. Ka keil aviteni mun keke ales angelo elu lukistal min keil koa luviteni keke

✧ **24::** Mat 28:1-10; Mak 16:1-8; Sion 20:1-10 ✧ **24:1:** Sion 20:19; Umen 20:7; 1Kor 16:2 ✧ **24:4:** Umen 1:10 ✧ **24:5:** Luk 2:9 ✧ **24:7:** Mat 16:21; 17:22-23; 20:18-19; Mak 8:31; 9:31; 10:33-34; Luk 9:22; 17:25; 18:32-33; Umen 17:3 ✧ **24:8:** Sion 2:22 ✧ **24:10:** Luk 8:2-3 ✧ **24:12:** Mak 16:12-13 ✧ **24:15:** Mat 18:20; Mak 16:12 ✧ **24:19:** Mat 21:11 ✧ **24:21:** Luk 1:68; 2:38 ✧ **24:22:** Mat 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-11

Iesu moul eris ran matien. ²⁴ Evus, tei en komai uva en valengeihat ka ales tounah vasi mal musil asa ahin keil enek aviteni. Ka teiai onen arlestei.”✧

²⁵ Ka Iesu viteni min keilu vit, “!Kamil milvi varu vareis! Milroun vareis keke milvakur anatin en tounah vasi koa provet keil avit luvati.”✧ ²⁶ Veni keil aviteni keke, helamu, Mesaea hekur mahien hemukok. Hevus, hekur eis tai ten hetetamenien ka heha en out ten houhouen.”✧ ²⁷ Evus, Iesu vit kilea tounah vasi en Tus Votut usil kei min keilu ka en tisien keil onen Mosis va rokol koa provet keil amutisi.”✧

²⁸ Navong telmai vesesal en meteimal ten out Emeas, Iesu vit heles housil sise heha. ²⁹ Ka keilu lupeahi luvit, “Kito li mau hetal min komal, veni meteiai mul munu ke, ka hervitei tuetin out hevopoli.” Sakini va ro ral min keilu. ³⁰ Ka navong Iesu rondan en avet taanianien ral min keilu, kei kur veret, masmas Ahi veni, vul vasi, ka sani min keilu.”✧ ³¹ Hatte tas, rendemien onealu maluv ka lulei kilea keke vi Iesu. Ka navong lumul veah lulei mamah eni, Iesu vuol en metealu. ³² Ka keilu luviteni min keilu eris luvit, “!Meatin enek vi Iesu vare! Navong mul semau vit kilea selusien keil ten Tus Votut min ialu, lolong kilea en tinalu keke vi kei.” ³³ Sakini, en avong etin vare! enek, keilu lumea ka luva ris en out Serusalem.

Navong lurokol out Serusalem, luvotin meatin teindan tai (11) onen Iesu koa amul aro vituai out tas ral min meatin sav keil emun. ³⁴ Ka keil aviteni min keilu avit, “!Vi anatin! ! Asuv Iesu moul eris ran matien, veni kistal min Saemon Pita!”✧

³⁵ Evus, meatin keilu ekek luvit usil asa koa kur out en sise, ka mukave lulei kilea en Iesu navong vul vas veret.”✧

Iesu mai kistal min meatin keil onen

³⁶ Navong meatin keilu enek lumul veah luselus usil tounah keil ekek min keil, Asuv Iesu vare! mai kistal ka mulomal luhu en keil. Kei viteni vit, “Tomat hel ven kami.”✧

³⁷ Keil amutimanin ka ametau houlu veni amundemi avit amul ales ninin onen.”✧ ³⁸ Ka kei viteni min keil vit, “?Vensa mimetau? ?Ka vensa vare! rendemien onami mul langlango ka mirkultei veah anatin keke inau namoul eris ran matien?”✧ ³⁹ Alles hek keilu ka alok keilu ekek. Vi inau etin. Mihemai, mihetokol inau keke mihelong kilea keke husi onak ka sik mul, veni ninin keil, husi ka sin keil one tovuol.”

⁴⁰ Ka navong viteni mukok, kei rie hen keilu ral min alen keilu min keil. ⁴¹ Navong ales! avilelau en sien, ka keih veah en keil keke avakur anatin eni. Sakini Iesu vis keil vit, “?Anien tei mul keke maani?”✧ ⁴² Asan hati mesau tai koa alengasi mini,”✧ ⁴³ ka kei kuri ka kani en mete.

⁴⁴ Evus, Iesu viteni min keil vit, “Tounah koa kur out musil asa koa naviteni min kami navong naro veah ral min kami. Ka kistal minau vasakin tounah koa amutisi usil inau en mengkatien keil onen Mosis, tisien onen provet keil, ka selusien keil ten Sam emun vamai vahi anatin.”✧

⁴⁵ Evus, kei sehen rendemien one keke akilea availea selusien keil koa mul en Tus Votut. ⁴⁶ Ka viteni min keil vit, “Aneite ten tisien keil keie: Mesaea koa Ahi rie lati hekur mahien ka heha hemat. Ka navong avong etel heli, hemoul eris ran matien.”✧ ⁴⁷ Evus, en isen, meatin keil ihitehiteni keke Ahi helesi hetahos eris ka houtut moulien onen meatin vasi keil en out netan munak aviles ran tisaen keil one. Selusien ekek heha helamu ven meatin keil ten out Serusalem. Hevus, heha hekarahit out vasi en out netan.”✧ ⁴⁸ Kami

✧ **24:24:** Sion 20:3-8 ✧ **24:25:** Luk 24:44 ✧ **24:26:** Mat 16:21; Mak 8:31; Luk 9:22; 17:25; Umen 17:3; Sion 7:39; 12:16,23; 13:31-32; 17:1-5; Umen 3:13 ✧ **24:27:** Dut 18:15; Sam 22:1-18; Aes 53; Luk 24:44 ✧ **24:30:** Luk 22:19 ✧ **24:34:** 1Kor 15:4-5 ✧ **24:35:** Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Sion 20:19-23; Umen 1:6-8 ✧ **24:36:** 1Kor 15:5 ✧ **24:37:** Mat 14:26 ✧ **24:41:** Sion 21:5 ✧ **24:42:** Sion 21:9-10 ✧ **24:44:** Luk 18:31; 24:27 ✧ **24:46:** Aes 53; Hos 6:2 ✧ **24:47:** 1Tim 3:16 ✧ **24:48:** Sion 15:27; Umen 1:8

koa miles tounah keil ekek, miheha mihehit usili min mesav keil.☆ 49 ! Mihetaengoni! Inau nisan Ninin Votut koa Ahi Tata vat kati vasani min kami.☆ Sakini, kami mihetos emau ekonek en taon ten out Serusalem hetokol avong koa keihoen onen Ahi hemai hesien kami."☆

Iesu vina en out nesa☆

50 Evus, Iesu mulamun vangi meatin keil onen alokovein out Serusalem ka uva en meteimal ten out Betani. En out enek, kei vati lat hen keilu vina nesa ka san tokolkatien min keil. 51 Navong mul veah san tokolkatien min keil, Ahi kulati ran keil ka kuri vina en out nesa.☆ 52 Navong keil alesi, uva netan mini. Evus, ral min sien, uva ris en out Serusalem.☆ 53 Ka en avong vasi, keil uva en teahu ten Eim Votut ka amul amasmas Ahi.

☆ 24:49: Soel 2:28-29 ☆ 24:49: Sion 14:16; 15:26; 16:7; Umen 1:4 ☆ 24:49: Mak 16:19; Umen 1:9-11 ☆ 24:51: Umen 1:9 ☆ 24:52: Umen 1:12; Sion 14:28; 16:22

Selusien koa helamu ten Sion

?Isei mutis selusien koanik?

Meatin koa mutis selusien koanik, isen Sion. Kei vi tai en meatin teindan elu (12) onen Iesu. Avaseini keke rosantei isen en tus koanek, vise kei sasen en *“kei koa envatien onen Iesu mul ien.”*✧ Sion ka tunali koa isen Tiemes lumul lusar mesau keil navong Iesu vise keilu lumusili.✧ Sion vi tai en keitel koa Iesu kur seh en keitel ran meatin sav keil onen.✧ Navong Iesu mul en aiveave, vesesal vamat, vis Sion keke valei kat revu Meri, mama onen.✧ Navong Iesu moul eris ran matien ka vina ris en out nesa, Sion mai vi avat tai en sios hau koa kistal.✧

Sion mutis tus koanek vesesal en sua 90 AD (sua keil koa katau en avong Iesu avasi). Mutisi sua houlu katau en tus keil koa Matiu, Mak ka Luk telmutisi musil moulien ka hihiseien onen Iesu. Sion en vati keke meatin keil ilea revu keke Iesu vi Ahi vareu.

?Isei vuli selusien koanik mulamu?

Navong Sion mutis tus koanik usil Iesu, meatin sav keil onen Iesu ka meatin sav keil houlu koa aro rohtoh ral min Iesu avuol tuai. Eiloheh Sion mum ral min Kristin keil en taon keil ten out Efeses, Samerna, Pergamam, Taetira, Sardis, Piladelfia, ka Laodisia koa amul en provins ten out Esia.✧ Sakini, navong Sion moul semau, koakeil ekek avisi vatis lat asa koa les Iesu mumoni ka raengoni viteni. Ka suval koa Sion viteni en 21:25 vit, *“Iesu mumon tounah keil houlu mok mulin asa koa namutis kati. Munak itis vasi tounah koa mumoni en tus keil, namundemi navit out rovinvintei en out vasi netan keke*

vakur vasi.” Sakini, Sion rie lat tunien keil enges koa hekataun Kristin keil ilea revu keke Iesu vi Kristo, koa isen sav vi Mesaea, koa Ahi vat kati keke hesani, suval koa Sion viteni en 20:31 vit, *“Ka namutis tounah keil ekek vasakin kami mihemai mihekur anatin eni keke Iesu vi Mesaea, Natin Ahi. Ka miheilea keke koakeil akur anatin eni ikur moulien ten lisenges heka en isen.”*

? Sion mutis selusien koanik vensa?

Sion en vati vatie lati keke Iesu ka ven Ahi – Navong Mak mutis usil moulien onen Iesu, mulamu, mutis usili en tus onen keke merikel keil koa Iesu mumoni rie lati keke vi Mesaea. Matiu ka Luk lumutis mulamu usili mukave Iesu, avasi en out netan. Ka Sion, kei mutis mulamu usili mukave Iesu ro ral min Ahi en avong telamu ka lumum vituai en tounah vasi koa mul.✧ En sakien enek ka sakien sav keil, Sion mul vit kilea keke Iesu mul en out nesa mulamu, ka Ahi sila mita en out netan.✧

Sion en vati vatie lati keke Iesu vi Natin Ahi – Iesu vit kilea eni avong houlu keke vi Natin Ahi✧ vuo Ahi vi Tata onen.✧

Sion en vati vatie lati keke Iesu vi Mesaea koa Ahi vat kati keke hesani min meatin keil onen – Sion mutis selusien onen meatin keil koa alei kilea keke Iesu vi Mesaea onen Ahi: Sion Baptis,✧ Andru,✧ Pilip,✧ Nataniel,✧ Iesu kei sasen,✧ ahin Sameria,✧ me-Sameria sav keil,✧ vangui meatin houlu koa Iesu vangan keil,✧ Pita,✧ vangui meatin sav keil,✧ ka Marata emun.✧

Sion en vati vatie lat hetetamenien onen Iesu vaka en merikel keil koa mumoni – Sion mutis lat merikel oulu (7) onen Iesu. 1) Iesu viles oai mai vi uaven.✧ 2) Iesu sak

✧ :: Sion 13:23; 19:26; 20:2; 21:7,20,24 ✧ :: Mat 4:18-22 ✧ :: Sion 13:23-24; 20:2-10; 21:2,7,20-23
 ✧ :: Sion 19:26-27 ✧ :: Kal 2:9; Umen 3:1-11; 4:1-23; 8:14-24 ✧ :: Rev 2:1-3:22 ✧ :: Sion 1:1-18
 ✧ :: Sion 1:14; 3:2,16-17; 4:34; 5:23-24; 6:32-33; 7:16; 8:14; 9:4; 10:36; 11:42; 12:44-45; 13:3; 16:27-28; 17:3; 18:36; 20:2 ✧ :: Sion 1:18; 3:16-18; 5:19-23; 6:40; 8:36; 10:36 ✧ :: Sion 1:14; 2:16; 3:35; 4:21; 5:17-23; 6:27; 12:26-28 ✧ :: Sion 1:29,36 ✧ :: Sion 1:41 ✧ :: Sion 1:45 ✧ :: Sion 1:49
 ✧ :: Sion 4:25-26 ✧ :: Sion 4:29 ✧ :: Sion 4:42 ✧ :: Sion 6:14 ✧ :: Sion 6:68-69
 ✧ :: Sion 7:31,40 ✧ :: Sion 11:27 ✧ :: Sion 2:1-12 ✧ :: Sion 4:45-54 ✧ :: Sion 5:1-18

revi titan hetetamen tai ten kavmen.* 3) Iesu sak revi meatin tai koa mesai sua. 38* 4) Iesu vengan meatin keil taosen elim (5000).* 5) Iesu mual en oai.* 6) Iesu sak revi meatin koa meten var navong avasi.* Ka 7) Iesu sakin meatin tai koa mat moul eris ran matien.* Merikel keil ekek sakin meatin keil aviteni en 7:31 avit, "Aviteni avit navong Mesaea hemai, kei houmon merikel keil hehi houlu. !Ka meatin tovuol kilea voumon merikel keil vahi houlu imok valin koakeil Iesu mul mumoni!"

Sion en vati vatie lati keke Iesu vit lati vi Ahi ka vothot eni keke kei vi isei ka en tatavolien keil - En Eksodas 3:14, Ahi vothot en kei min Mosis vit, "Inau navi kei koa NAVI!" Aneite ten eis koanik vi Ahi mul lisenges, en avong telamu, en avong kosa, ka en avong vasi keil koa hemai veah. Ka Sion mutisi keke avong ouhat (9), Iesu emun viteni keke, "Inau NAVI"* koa along kilea vi isen Ahi kati. Iesu vothot eni mun keke vi vatte ten moulien ten lisenges ka en tatavolien oulu (7) vit, "1) Inau navi veret koa san moulien.* 2) Inau navi meneai en out netan.* 3) Inau navi meteau koa sipsip keil uva neim ien.* 4) Inau navi more meatin talosilkatien onen sipsip keil.* 5) Inau navi vatte ten mearisien ka navi vatte ten moulien.* 6) Inau navi sise, navi anatin, ka navi moulien.* Ka 7) inau navi vati grep."*

Sion en vati vatie lati keke reheapil vituai hetal min Iesu keke rehekur moulien ten lisenges - Veni vi anatin keke Iesu vi Ahi ka vatte ten moulien ten lisenges reheapil vituai hetal mini.* Rokapil vituai ral mini navong rokur anatin eni* ka rolong kati.* Ka en Iesu rokilea rovailea en Ahi* veni Iesu

kilea en kei.* Ka en Iesu Kristo rokur moulien ten lisenges.*

Sion en vati vatie lati keke ir, meatin keil onen, rehehothot en Iesu min mesav keil heka en selusien ka saki en keil orer - Iesu sila meatin keil onen uva keke avahitehiten more longlongien usil Iesu min mesav keil.* Kei en vat ir rovaleisungeini* en saki en koa er hehathat ir eris* ka rovahati lat isen Ahi en tounah vasi koa romul romumoni.*

Vati rendemien tai ten tus enek mul en Sion 20:31

Namutis tounah keil ekek vasakin kami mihemai mihekur anatin eni keke Iesu vi Mesaea, Natin Ahi. Ka miheilea keke koakeil akur anatin eni ikur moulien ten lisenges heka en isen.

?Asa mul en selusien enek?

1. Iesu vi Selusien ten Moulien. (1:1-18)
2. Iesu vothot eni keke vi Natin Ahi ka en umen ka hihiseien keil onen. (1:19-4:54)
3. Hetetamen keil onen Siu keil amumon rendemien one va kat Iesu. (5:1-12:50)
4. Iesu visein ekor en meatin keil onen. (13:1-17:26)
5. Avuli kat Iesu, amuti kati en aiveave, ka Iesu mat. (18:1-19:42)
6. Iesu moul eris ran matien ka kistal min meatin keil onen. (20:1-21:23)
7. Selusien ekor. (21:24-25)

Iesu vi Vati Selusien ten Moulien koa emai ro en out netan

¹ En avong mulamu, navong Ahi romumontei veah out nesa ka out netan, Vati Selusien mul tuai. Kei koa vi Vati Selusien enek ro ral min Ahi, ka kei vi Ahi en usite vasi keil.*

² Mul tuai ral min Ahi en avong mulamu koa tounah tovuol veah.

* :: Sion 6:1-15 * :: Sion 6:16-21 * :: Sion 9:1-41 * :: Sion 11:17-45 * :: Sion 4:26; 6:20; 8:24,28,58; 13:19; 18:5,6,8 * :: Sion 6:35 * :: Sion 8:12 * :: Sion 10:7 * :: Sion 10:11 * :: Sion 11:25 * :: Sion 14:6 * :: Sion 15:1 * :: Sion 12:44-45; 13:20; 14:7-10 * :: Sion 3:15-16; 5:24-25; 6:47-58; 8:12; 10:27-29; 11:25-26; 17:3 * :: Sion 1:10-11; 3:11; 5:40; 6:64; 8:37-47; 10:25-26; 12:37-40; 14:24; 16:9 * :: Sion 1:18; 8:19; 14:6-7; 16:3; 17:3 * :: Sion 1:1; 3:13; 5:19-20; 7:29; 8:26; 10:15; 15:15; 17:25 * :: Sion 1:4; 5:26; 6:63; 10:28 * :: Sion 13:16; 14:12; 15:26-27; 17:18; 20:21 * :: Sion 12:36; 13:12-17; 14:12; 15:10 * :: Sion 13:34-35; 15:12; 17:26 * :: Sion 5:8; 17:10; 21:19 * **1:1**: Rev 19:13; Sion 17:5; Plp 2:6; 1Sion 1:1-2

3 Ka en kei, Ahi mumon tounah vasi keil. Ka vahit varvitei kei, tounah vasi keil vatovuol. ✧ 4 Vati Selusien enek vi vatte ten moulien. Ka eni, meatin keil umai en meneai ekek akilea avalei kilea en tounah vasi. ✧ 5 Kei sakini meneai enek ritin en mankoli ten tisaen, ka koakeil amul en mankoli asakras avandem kilea eni. ✧

6 Ahi sila meatin tai emai, isen Sion. † ✧ 7 Kei emai keke vahit luvat kei koa kur meneai enek, ka vasakin meatin vasi keil avaling demkatien one eni. 8 Sion rovitei meneai. Ka kei emai vahit luvat kei koa kur meneai enek emai. ✧ 9 Anatin, Sion mai vahit luvat kei koa mai ral min meneai ten anatinien. Veni, amaien onen meatin enek hesuval meneai koa hetitin luvat rendemien onen meatin vasi keil keke ilei kilea anatinien onen Ahi. ✧

10 Vati Selusien enek emai ro en out netan. Ka avaseini keke tounah vasi netan mai kistal ka en keihoen onen, meatin keil ten out netan areingeingen kei. ✧ 11 Kei emai ven onen kati, ka onen kati keil arkur revitei. 12 Ka koakeil vasi akur revitei ka akur anatin eni, kei maen keil umai avi titiali keil onen Ahi. ✧ 13 Keil armaitei avahi titiali keil onen Ahi vaka en sise ten hasuen, vuo vaka en rendemien onen etai meatin, vuo vaka en envatien ten aven meatin tai. Keil umai avi titiali keil onen Ahi veni Ahi varei rie lat keil avahi onen. ✧

14 Vati Selusien enek emai vi meatin tai koa aven mul. Kei ro ral min komai ka meles muohien ten hetetamenien onen, veni kei vi Natin Ahi kati koa tanges koa vilelau en more envatien ka anatinien. ✧ 15 Sion vit luvati keke vi

isei vit, "Koanik vi meatin koa namul naselus usili. Kei koa naviteni navit hemai hekatau enau koa hehi hetetamen imok helin inau. Veni kei ro tuai en avong mulamu, navong arvasitei veah inau." ✧

16 Veni kei vilelau en more envatien, rokol kat ir vasi houlu vis houlu mok mulin asa koa mal keke rovakuri. ✧ 17 Ka en Mosis telamu, Ahi san mengkatien keil onen min meatin keil. Ka, ka en Iesu Kristo, Ahi rie lat more envatien ka anatinien onen min meatin keil. ✧ 18 Meatin tovuol veah vales Ahi. Ka vi Natnali kati koa vi tanges, koa ro en usite onen Tata onen lisenges, kei varei vit luvati min ir keke rokilea eni. ✧

Sion Baptis vit luvati keke kei rovitei Mesaea onen Ahi ✧

19 Koanik tunien usil asa koa Sion Baptis vitenit usil Iesu. En avong tai, avat keil onen Siu keil en out Serusalem asila tei en pris keil ka koakeil emun aka en vatiamal onen Livae koa amum en Eim Votut keke uva avales Sion. Navong arokol out koa Sion mul ien avisi avit, "?Keik kovi isei varei?"

20 Ka Sion rosesointei vahit kesi min keil ka vit leini vit, "Inau narvitei Mesaea koa Ahi vat kati keke hesani hemai." ✧

21 Sakini, avisi avit, "?Mukonek, keik kovi isei varei? ?Keik provet Ilaetsa?" ✧

Ka Sion vit kesi vit, "Vuo, narvitei kei."

Avis risi avit, "?Keik kovi Provet koa Mosis vit luvati keke Ahi hesani hemai?" ✧

Ka kei vit, "Vuo."

22 Sakini, apeahi avit, "Hiteni min komai li kovi isei keke mekilea

✧ 1:3: Sion 1:10; Kol 1:16-17; Hib 1:2 ✧ 1:4: Sion 5:26 * 1:5: Tei en tus matu keil ten Sion avit, "Kei sakini meneai enek ritin en mankoli ten tisaen, ka koakeil amul en mankoli asakras avali."

✧ 1:5: Sion 3:19 † 1:6: Navong tus koanik selus usil Sion, mul vit usil Sion Baptis. Ka navong eiloheh Sion koa mutis tus koanik selus usil kei sasen, mul vise kei en "meatin koa envatien onen Iesu mul ien."

✧ 1:6: Mat 3:1; Mak 1:4; Luk 1:13,17,76; 3:2 ✧ 1:8: Sion 1:20 ✧ 1:9: 1Sion 2:8 ✧ 1:10: Sion 1:14; 1:3; 1Kor 8:6; Kol 1:16; Hib 1:2; Sion 17:25 ✧ 1:12: Kal 3:26 ✧ 1:13: Sion 3:3,5,6; Tiem 1:18; 1Pit 1:23; 1Sion 3:9; 5:18 ✧ 1:14: Rom 1:3; Kal 4:4; Plp 2:7; 1Tim 3:16; Hib 2:14; 1Sion 4:2; Aes 60:1-2; Luk 9:32; Sion 2:11 ✧ 1:15: Sion 1:30; Mat 3:11; Mak 1:7; Sion 1:27 ✧ 1:16: Kol 2:10 ✧ 1:17: Eks 31:18; 34:28; Sion 7:19 ✧ 1:18: Eks 33:20; Sion 6:46; 1Tim 6:16; 1Sion 4:12; Mat 11:27; Luk 10:22 ✧ 1:18: Mat 3:11-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17 ✧ 1:20: Sion 3:28 ✧ 1:21: Mat 11:14; 17:11-13; Mak 9:13 ✧ 1:21: Dut 18:15,18; Sion 6:14; 7:40; Umen 3:22; 7:37

mevahit meseini min avat keil onomai koa asila komai memai. ?Komul koviten sa usil keik sasom?"

²³ Sakini, Sion sani min keil selusien onen provet Aesea koa vit, "Inau navi rea tai koa mul visohiso en out volvol vit,

!Miheesak mesein sise onen Asuv!
!Mihoumon sise onen hemal!"

*Aesea 40:3**

²⁴ Evus, meatin tei keil emun, koa Farasi keil asila keil umai ven Sion, ²⁵ keil avisi avit, "?Munak keik korvitei Mesaea, vuo Ilaetsa vuo Provet koa Ahi vat kati, vensa varei komul kovi baptaes en meatin keil?" ‡ *

²⁶ Sion vit kesi min keil vit, "Inau navi baptaes en meatin keil en oai enges. Ka luhu en kami, meatin tai mul tuai koa kami mireingeingeni.

²⁷ Kei varei hemai hekatau enau ka hekes inau. Kei vi hetetamen imok mulin inau, ka narvinvintei keke mamai mahi slev onen keke makulat sandel onen." *

²⁸ Tounah vasi keil enek kur out vesesal en taon ten out Betani, en out koa Sion vi baptaes en meatin keil eni, en usite ist ten Oaisal Soudan.*

Sion Baptis vit luvati keke Iesu vi Mesaea onen Ahi

²⁹ En avong sav teni, Sion lele va, ka les Iesu mul mai veni. Navong lesi, Sion vit leini vit, "!Mihelesi! !Sipsip koa Ahi sila mul mai, veni kei varei helah lat tisaen keil ran meatin keil ten out netan.* ³⁰ Kei varei koa naselus usili navit, 'Meatin tai hemai hekatau enau koa hehi hetetamen imok helin inau. Veni kei ro tuai en avong mulamu, navong arvasitei veah inau.' * ³¹ Navong navit usili, inau mun nareingeingeni veah keke vi isei. Ka Ahi sila inau numai ekok keke mahi baptaes en meatin keil

keke vahothot en kei min me-Isrel keil."

³²⁻³³ Sion vit risi vit, "Anatin. Mulamu, inau nareingeingeni veah keke vi isei. Ka Ahi, koa sila inau numai ekok mahi baptaes en meatin keil en oai, kei viteni minau vit, 'Navong kiles Ninin Votut hemita ka heto en meatin tai, kei varei hehi baptaes en meatin keil en Ninin Votut.' Sakini, noeis, navong meatin enek mai venau, nales Ninin Votut muka ran out nesa suval ame tai ka mita rondan eni.* ³⁴ Anatin eli naviteni min kami keke nalesi tuai. Ka navit leini min kami keke meatin enek varei vi Natin Ahi anatin." *

Meatin keil ehat (4) umai amusil Iesu

³⁵ En avong sav teni, Sion va ris en out enek ral min meatin elu onen. ³⁶ Ka navong Sion les Iesu mul mual va, viteni vit, "?Millesi? !Sipsip koa Ahi sila keinek!" §

³⁷ Navong meatin keilu onen lu-raengon asa koa kei viteni, luva lumusil Iesu. ³⁸ Navong Iesu mul mual va, viles ka les keilu lumul lumusili. Sakini, vis keilu vit, "?Kamil emil vat sa?"

Ka luvit kesi luvit, "Tiser, emal vati melvailea out kave koa koro ien."

³⁹ Iesu vit "Milhemai milhelesi." Navong telmual telva, vi mendilah tuai ka meteiai mul vita netan neli. Ka luro ral mini rokol vongien.

⁴⁰ Tai en keilu koa long selusien onen Sion ka musil Iesu, isen Andru, koa vi tunali Saemon Pita.*

⁴¹ Ka navong selus ral min Iesu evus, hatte tas, va les Saemon Pita ka viteni mini vit, "Tuak, komal melvotin Mesaea koa Ahi vati kati vit hesani hemai."* ⁴² Evus, Andru mulamun Saemon va ven Iesu.*

* **1:23:** Mat 3:3; Mak 1:3; Luk 3:4 ‡ **1:25:** Farasi keil amutimanin keke Sion vi baptaes en Siu keil. Veni avi baptaes en koakeil enges arkileatei Ahi koa aviles umai akur rothot en demkatien.

* **1:25:** Mat 21:25; Mak 11:30; Luk 20:4; Sion 1:33 * **1:27:** Sion 1:15; Umen 13:25 * **1:28:** Mat 3:13; Sion 10:40 * **1:29:** Sion 1:36; Aes 53:6-7; Umen 8:32; 1Pit 1:18-19 * **1:30:** Sion 1:15 * **1:32-33:** Mat 3:16; Mak 1:10; Luk 3:22 * **1:34:** Mat 3:17; 17:5; 27:54; Mak 9:7; 15:39;

Luk 9:35; Sion 20:31; Umen 9:20 § **1:36:** Sion 1:29 viteni keke Iesu helah lat tisaen onen meatin keil hesuval sipsip tai koa amumoni vi sanien votut min Ahi. * **1:40:** Mat 4:18-20; Mak 1:16-18

* **1:41:** Sion 4:25 * **1:42:** Mat 10:2; 16:18; Mak 3:16; Luk 6:14

Ka navong Iesu lesi, viteni vit, "Keik kovi Saemon, natin Sion. Ka kosa heha, isom hehi Pita, koa aneite teni vi 'ahat.' "

Iesu vise Pilip ka Nataniel

⁴³ En avong sav eris, Iesu ling rendemien onen keke helokovein out Sodan, ka heha en provins ten out Kaleli. Sakini, va votin meatin tai koa isen Pilip ka viteni mini vit, "Amai, kusil kat nau." ⁴⁴ Pilip vi koan Betsaeta, taon koa Andru ka Pita luka ien.✧

⁴⁵ Pilip maeni ka va lekat tunali koa isen Nataniel. Navong votini, viteni mini vit, "Komai mevotin Mesaea koa Mosis mutis usili en tus ten mengkatien, ka koa provet keil emun amutis usili. Isen Iesu, natin Siosep. Kei ten out Nasaret." ✧

⁴⁶ Navong long selusien enek, Nataniel visi vit, "?Anatin? Tounah tovuol vatahos kilea vaka en taon kuren tai koa suval Nasaret."

Ka Pilip vit kesi vit, "Amai, les visi." Ka lumual luva ven Iesu.

⁴⁷ Navong Iesu les Nataniel mul mai veni, viteni vit, "Koanik vi meatin tai koa romultei valiluvos, koa vinvin avahise en koan Isrel tai."

⁴⁸ Navong Nataniel longe mukok, visi vit, "? Keik kokilea inau mukave?"

Iesu vit kesi vit, "Nalesuk tuai navong komul semau korondan en nimal ten vati fik, navong Pilip rovisoktei veah."

⁴⁹ Nataniel mutimanin ka viteni mini vit, "!Tiser, keik kovi Natin Ahi anatin! !Keik kovi asuv houlu ten out Isrel koa memul merosini!" ✧

⁵⁰ Iesu viteni vit, "Keik kokur anatin enau veni komutimanin navitenis minuk keke nalesuk navong keik korondan semau en nimal ten vati fik tai. Ka hervitei tuetin, kiles tounah savsav keil koa hemarite mok helin koanik. ⁵¹ Anatin eli naviteni minuk keke kiles out nesa heseha ka angelo keil onen Ahi ihina nesa ka imita netan

ika en inau, Natin Meatin, hesuval navi sise tai."✧

2

Iesu viles oai mai vi uaen en tetaliheien tai

¹ Avong elu muli va. Ka en avong etel (3) eni, meatin keil en meteimal ten out Kena amul amumon anien ten tetaliheien tai. Mama onen Iesu mul ral min keil. ² Ka asisil en Iesu ka meatin keil onen emun keke avamai avaanian vatal min keil en tetaliheien enek. ³ Navong amul akanian, mama onen Iesu long kilea keke uaen tovuol emun avasani min meatin keil. Sakini, va ven Iesu ka viteni mini vit, "Uaen tovuol emun. ?Kokilea kovakataun keil eli?"

⁴ Ka Iesu vit kesi mini vit, "Mama, usite oralu tovuol ien. Avong kati keke mahothot enau min meatin keil keke navi isei romaitei veah."✧

⁵ Ka mama onen va viteni min meatin keil toumien vit, "Kami mi-houmon asa koa kei hehiteni min kami."✧

⁶ En usite tai, Iesu les mari veioai ahetai (6) koa Siu keil asieni en oai keke akilea avakas motein tounah keil one vato vouisil mengkatien keil one. Tetai en keil vinvin avasieni en lita handred tai (100).✧ ⁷ Navong lesi, Iesu viteni min meatin keil toumien vit, "Alsien mari veioai keil ekek en oai." Ka asieni vil rokol onge nesa. ⁸ Amumoni evus, Iesu viteni min keil vit, "Miheseh oai enek en kap tai, ka mihesani min avat ten mari anien enek keke hemun visi." Sakini, amumoni suval koa kei viteni.

⁹ Ka navong avat mun vis oai enek, muni vi uaen ka reingeingeni keke ka kave. Ka meatin keil toumien koa aseh oai enek akilea. Sakini, avat enek vise meatin koa retalihe ¹⁰ ka selus tahos mini vit, "Meatin sav keil koa amumon mari anien keil, mulamu, amul asani min meatin keil uaen koa tahos koa mani teni keih. Ka navong meatin keil amunmun houlu ka armun kileatei mun kasien

✧ 1:44: Sion 12:21 ✧ 1:45: Dut 18:18; Aes 7:14; 9:6; Esek 34:23 ✧ 1:49: Sam 2:7; Mat 3:17; 14:33; 16:16; Mak 1:11; 3:11; Luk 3:22; 4:41; Sion 11:27; Umen 13:33; Sef 3:15; Mat 27:42; Mak 15:32; Sion 12:13 ✧ 1:51: Sen 28:12 ✧ 2:4: Sion 7:30; 8:20 ✧ 2:5: Sen 41:55 ✧ 2:6: Mak 7:3-4; Sion 3:25

teni, asan uae koa rotahos ramattei min keil. Ka keik, kovuli kat uae koa tahos imok keke kokilea suk kovasani min komai vakatau."

¹¹ Sakini, en taon ten out Kena, Iesu mum rohtoh en merikel tai onen. En out enek, kei vothot en hetetamenien onen ka meatin keil onen aling demkatien one eni.*

¹² Tetaliheien evus, Iesu, mama onen, tunali keil, ka meatin keil onen uva en taon ten out Kapaniam. Ka aro ekonek avong vahis.*

*Iesu likat rasilin meatin tisa keil ran Eim Votut**

¹³ Avong ten Anien ten Mul Laui mai vesesal koa Siu keil houlu uva en out Serusalem keke avoumon sanien votut keil teni. Sakini, Iesu ka meatin keil onen emun uva.*

¹⁴ Ka navong Iesu va en teahu ten Eim Votut, votini keke meatin keil houlu amul asalem en buluk, sipsip, ka aman keil avahi sanien votut keil. Ka meatin sav keil houlu amul arondan en avet one ka amul akekes en mani onen meatin keil. ¹⁵ Navong Iesu les tounah koa meatin keil amul amumoni, tin vepeng. Sakini, kur mavuli rop keil koa mul netan, vili keil out tas mai tetaveah ka keih, ka likat rasilin buluk ka sipsip keil vasi ran teahu ten Eim Votut ral mini. Evus, Iesu va ven meatin keil koa amul akekes en mani ten kantri sav keil mai vi mani onen Siu keil, viles avet keil one, ka rang lin mani koa mul ien va netan. ¹⁶ Ka en koakeil asalem en aman keil, vul kat keil vit, "!Allah tounah keil onami ka alva! !Minoumontei mun teim onen Tata onak namai nahi out tahlulhulien tai!"*

¹⁷ Navong meatin keil onen ales asa koa Iesu mul mumoni, amundem kat asa koa Tus Votut viteni koa vit, "*O Ahi, veni navouhou houlu en Eim onom, tinok vepeng va kat koakeil arvouhou revitei mini.*" *Sam keil 69:9*

¹⁸ Ka navong hetetamen keil onen Siu keil ales asa koa Iesu mumoni, amutimanin ka aselus keih mini avit, "?Isei maenuk kovoumon sakien keil ekek? Munak vi anatin keke kokur keihoen vinvin keke kovoumoni, kumon etai merikel mevalesi."

¹⁹ Iesu vit kesi min keil vit, "Munak mihou rasilin Eim Votut ekek, inau num kesi en avong etel (3)."*

²⁰ Hetetamen keil amutimanin avit, "!Ekovei! Meatin keil amum sua hanumau elu ka ahetai emun (46) keke avoumon Eim Votut enek. Ka kovit keik kokilea kovoum kesi en avong etel enges. !Vuo, kosakras!"

²¹ Ka navong Iesu vit usil Eim Votut, mul selus usil aven.* ²² Katau suk, navong moul eris ran matien, meatin keil onen amundem kilea selusien onen enek. Sakini, akur anatin en selusien onen Iesu ka asa koa Tus Votut viteni usili.*

Iesu rie lati keke kilea en rendemien onen meatin keil

²³ Navong Iesu mul veah en out Serusalem en avong ten Anien ten Mul Laui enek, meatin houlu ales merikel koa mumoni ka aling demkatien one eni.* ²⁴ Ka Iesu rokurtei anatin keke demkatien one eni vi anatin veni mundem kilea asa koa mul en rendemien onen meatin vasi keil. ²⁵ Meatin tovuol vahit kilea mini, veni kei mundem kilea tuai tounah vasi koa meatin keil amul amundem usili ka asa koa keil e vati.

3

Hetetamen tai onen Siu keil mai ven Iesu keke vasetus vatal mini

¹ En out Serusalem, Farasi tai mul ien koa vi tai en Kaonsel onen Siu keil, isen Nikodimas.* ² En vongien tai, kei va sao en Iesu ka viteni mini vit, "Tiser, komai mekilea keke kovi tiser tai koa Ahi sani emai. Veni vahit Ahi vartotei vatal minuk, kosakras kovoumon merikel keil ekek."*

* **2:11:** Sion 4:54; 20:30; Luk 9:32; Sion 1:14; 12:41 * **2:12:** Mat 4:13 * **2:12:** Mat 21:12-13; Mak 11:15-17; Luk 19:45-46 * **2:13:** Sion 6:4; 11:55 * **2:16:** Luk 2:49 * **2:19:** Mat 26:61; 27:40; Mak 14:58; 15:29; Umen 6:14 * **2:21:** 1Kor 6:19 * **2:22:** Luk 24:6-8; Sion 12:16; 14:26 * **2:23:** Sion 7:31; 11:47-48 * **3:1:** Sion 7:50; 19:39 * **3:2:** Mat 22:16; Sion 9:16; Umen 10:38

³ Ka Iesu vit kesi vit, "Anatin eli naviteni minuk, munak meatin tai romaitei vahi heite hau, kei sakras valei kilea hiasuvien onen Ahi."

⁴ Navong Nikodimas longe mukok, mutimanin vit, "? Meatin tai koa marite tuai hemai hehi heite hau hemukave? !Veni meatin sakras vaha ris en vangen mama onen keke avahasi ris hatte valu keke vamai vahi heite hau!"

⁵ Sakini, Iesu vit kesi vit, "Anatin eli naviteni minuk, meatin koa hermaitei hehi heite hau hetal min oai ka Ninin Votut, kei sakras vaha en out koa hiasuvien onen Ahi mul ien. ⁶ Navong meatin tai avasi vi heite hau musil sise onen meatin keil, kei kur aven meatin ka suvalien onen. Ka navong meatin tai mai vi heite hau musil sise onen Ninin Votut, kei kur ninin ka suvalien onen. ⁷ Konasiltei veni naviteni keke kami vasi mihemai mihehi heite hau. ⁸ Umen onen Ninin Votut suval umen ten eang koa mul muhuh musil rendemien onen. Meatin tai mul long kilea eni ka reingeingeni ka kave vuo heha kave. En vati sakien enek, asakras avales Ninin Votut. Ka alei kilea umen onen en moulien onen koakeil umai avi heite hau musil sise onen Ninin Votut."*

⁹ Ka Nikodimas visi vit, "? Ka koanik kilea vakur out vamukave?"

¹⁰ Iesu vit kesi vit, "Keik kovi mari tiser tai onen me-Isrel keil. ? Vensa varei korkileatei aneite ten selusien keil onak? ¹¹ Anatin eli naviteni minuk keke inau ka onak keil memul meselus usil tounah koa mekilea eni ka melesi tuai. Ka kami hetetamen keil onen Siu keil mirkurtei anatin en selusien keil onomai.* ¹² Keik korkurtei anatin en selusien keil onak navong nara tavol usil tounah keil ten out netan enges. ?Sakini, hemukave suk kikur anatin en selusien onak navong nihit usil tounah keil ten out nesa?*" ¹³ Inau, Natin Meatin, nakilea mahit usili veni namita ran out nesa. Ka meatin sav tovuol vahina.*

¹⁴ "Mulamu, navong Mosis mul en out volvol, muti kat niniven tetal tai en ai tai ka vati lati vina nesa. Ka en vati sakien enek, iti kat Natin Meatin en ai tai ka ihati lati hehina nesa.* ¹⁵ Ka koakeil vasi akur anatin eni ikur moulien ten lisenges.* ¹⁶ Veni envatien onen Ahi mul en meatin vasi keil ten out netan houlu vis houlu mok, mae lat Natnali tas. Ka koakeil vasi akur anatin eni irvuoltei, ka ikur moulien ten lisenges.* ¹⁷ Ahi rosantei Natnali vamita en out netan keke valei rahat usite onen meatin keil ven sakien tisa keil one. Vuo, Ahi san Natnali mita keke voumon sise voutut meatin keil ten out netan.*

¹⁸ "Koakeil akur anatin en Natin Ahi, Ahi hersantei mahien min keil. Ka koakeil vasi arkurtei anatin eni, alah mahien onen Ahi mai en keil tuai, veni arkurtei anatin en Natnali koa tanges.* ¹⁹ Ahi san meneai onen mita en out netan tuai. Ka meatin keil aseseini ka e vat mankoli mulin meneai enek, veni sakien one tisa. Sakini, Ahi helei rahat usite onen meatin keil housil asa koa amumoni en meneai enek.* ²⁰ Koakeil vasi amumon tisaen, tine kat meneai. Ka arvatei en meneai veni e rovattei meneai vahothot en sakkalkalien keil one.* ²¹ Ka koakeil amusil sise ten anatinien uva en meneai koa hehothot eni keke sakien vasi keil one musil asa koa Ahi en vati."

Sion Baptis vit luvati keke Iesu vi Mesaea

²² Navong Iesu selus evus, va en out tai en provins ten out Sudea koa mul sasen. Ro ekonek ral min meatin keil onen ka vi baptaes en koakeil umai veni.* ²³ Ka, en out sav tai koa avise en Aenon, Sion Baptis emun vi baptaes en meatin keil houlu koa amul umai veni veni oai houlu mul ien. Out enek mul en provins ten out Sameria, vesesal en taon ten out Salim. ²⁴ En avong koanek, arsontei veah Sion vaha en eim takeih.*

* **3:8:** Ekl 11:5 * **3:11:** Sion 3:32; 8:26 * **3:12:** Luk 22:67 * **3:13:** Pro 30:4; Rom 10:6
 * **3:14:** Nam 21:9; Sion 8:28; 12:34 * **3:15:** Sion 20:31 * **3:16:** Rom 8:32; 1Sion 4:9-10; Sion 3:36; 10:28; 1Sion 5:13 * **3:17:** Sion 12:47; 5:22,30; 8:15-16; Umen 17:31 * **3:18:** Sion 5:24
 * **3:19:** Sion 1:5,9; 8:12; 9:5 * **3:20:** Efes 5:11-13 * **3:22:** Sion 3:26; 4:1-2 * **3:24:** Mat 4:12; 14:3; Mak 1:14; 6:17; Luk 3:20

25 Ka navong Sion mul en out enek, Siu tai mai ven meatin keil onen Sion. Kei musel min keil usil saki en koa mal keke meatin tai kilea vakas motein revi aven keke vama vato en meten Ahi. 26 Sakini, keil uva ven Sion ka aviteni avit, “?Tiser, komundem kat meatin koa korie lati min komai en usi Oaisal Sodan, kei koa kovit luvati vi Mesaea? !Kei emun mul vi baptaes en meatin keil, ka meatin vasi amul uva suk veni!”

27 Sion vit kesi vit, “Meatin tovuol kilea vakur umen tai munak Ahi ten out nesa romaentei.” 28 Kami varei milong selusien onak navong naviteni keke inau narvitei Mesaea koa Ahi vat kati keke hesani hemita. Ka Ahi sila nau keke masak mesein sise onen. 29 Iesu suval meatin tai koa hetetalihe hetal min ahin tai. Ka ahin enek onen kati. Ka inau nasuval tunali koa rosini keke valomal en usite onen. Ka navong meatin koa vatetalihe mai, sien onen tunali houlu navong long ren. Sakini, inau nasi nau mukok veni Mesaea mai tuai keke vakur vulin kati. 30 Mal keke kei hehina hehi hetetamen imok, ka inau nihita netan.”

31 Sion vit risi vit, “Iesu ka en out nesa ka vi hetetamen imok mulin tounah sav vasi keil. Koakeil aka en out netan avi ten out netan enges ka amul aselus suval meatin keil ten out netan. Ka kei koa ka en out nesa vi hetetamen imok mulin keil vasi.” 32 Iesu mul selus usil tounah keil koa kei lesi ka raengoni en out nesa, ka meatin keil arkurtei anatin en selusien keil onen. 33 Ka koakeil vasi akur anatin en selusien onen along kilea anatinien onen Ahi tuai. 34 Anatin, kei koa Ahi sani mita netan mul san selusien onen Ahi varei, veni kei sien vasi moulien onen en Ninin Votut. 35 Ahi Tata, envatien onen mul en Natnali, ka ling tounah vasi en hen. 36 Sakini, koakeil vasi akur anatin en Natin Ahi ikur moulien ten lisenges. Ka

koakeil aseseini irkurtei moulien, veni vurohien onen Ahi mul en keil ka il ikur mahien teni.”

4

Iesu rie lati min ahin tai ten out Sameria keke kei vi Mesaea

1 En avong enek, longlongien va rokol Farasi keil keke meatin houlu amusil Iesu mulin koa amusil Sion. Ka alonge emun keke Asuv Iesu vi baptaes en houlu en keil. 2 Ka koanek rovitei anatin veni rovitei Iesu koa vi baptaes en keil, vi meatin keil onen koa amumoni. 3 Ka navong Iesu long kilea keke Farasi keil alonglong usil umen koa mumoni, lokovein provins ten out Sudea, ka va ris en provins ten out Kaleli.*

4 En sise one avaha en out Kaleli, Iesu ka onen keil aka pas provins ten out Sameria koa mul luhu en provins keilu ekek. 5 Ka navong amual uva, arokol taon tai en out Sameria, isen Saekar. Saekar mul vesesal en vulioai tai koa Siekob kili ka sani min natnali koa Siosep telamu. 6 En taviai, Iesu ka meatin keil onen arokol vulioai onen Siekob enek. Iesu longe aven mah, ka rondan museh vesesal veni. 7-8 Navong Iesu mul museh, meatin keil onen uva en taon keke avalekat anien ae. Rovitei tuetin, ahin tai ten out Sameria emai keke vaseh oai. Navong rokol vulvul enek, Iesu visi vit, “San tei oai eli minau mamuni.”

9 Ka ahin enek vit kesi vit, “Keik kovi Siu tai ka inau navi ahin Sameria. Ka Siu keil asakras avaanian vituai en pelet vatas vuo avamun vituai en kap vatas vatal min komai. ?Sakini, vensa varei komul kovis nau keke masan tei oai minuk kovamuni?”

10 Iesu vit kesi vit, “Koreingeingen asa koa Ahi vit vasani minuk. Ka

✧ 3:26: Sion 3:22; 4:1-2 ✧ 3:27: Sion 19:11; 1Kor 4:7; Hib 5:4 ✧ 3:28: Sion 1:20; Mal 3:1; Mat 11:10; Mak 1:2 ✧ 3:29: Mat 9:15; Mak 2:19 ✧ 3:31: Sion 8:23; 1Sion 4:5 ✧ 3:32: Sion 3:11; 8:26 ✧ 3:35: Sion 5:20; 10:17; 15:9; Mat 11:27; Luk 10:22; Sion 13:3 ✧ 3:36: Sion 3:16; 1Sion 5:13; Efes 5:6 ✧ 4:1: Sion 3:22,26 * 4:3: Iesu lei kilea keke Farasi keil avi elu kati, ka en rovattei veah keke vassel vatal min keil. Sakini, va mum en provins sav ten out Kaleli. ✧ 4:4: Mat 10:5; Luk 9:52; 17:11 ✧ 4:5: Sen 33:19; 48:22; Sos 24:32 ✧ 4:6: Sion 4:12 ✧ 4:9: Esra 4:3; 9:1-10:44; Luk 9:52-53

koreingeingeni keke inau koa navi-suk en oai navi isei. Veni munak ko-vailea eni, kovahis inau keke masan oai ten moulien minuk. Ka inau masani minuk.”✠

¹¹ Ahin enek viteni mini vit, “Ka asuv, veioai onom tovuol, ka vulvul enek tetaveah, oai teni mul netan vis netan. ?Kiseh oai ten moulien enek en out kave? ¹² ?Mukave? ? Oai koa kovit usili tahos imok mulin oai enek? Veni avu Siekob varej san vulvul ten oai enek min komai. Ka vi oai enek koa kei muni, natnali keil amuni, ka buluk ka sipsip keil osen emun amuni. ?Mukave, komul kovit kovi hetetamen imok mulin avu Siekob?”✠

¹³ Iesu vit risi mini vit, “Koakeil vasi amul amun oai enek, maroro heat ris keil. ¹⁴ Ka koakeil imun oai koa nisani min keil maroro herkattei mun keil. Oai koa nisani min keil hemai hehi oaisal tai koa houe en tine neim ka hesakin keil imoul lisenges.”✠

¹⁵ Ahin enek viteni mini vit, “! Asuv, san tei li oai enek minau! Hemukonek, maroro herkattei mun inau, ka nirmualtei mun nimai ekonek en avong vasi keke maseh oai.”

¹⁶ Iesu viteni mini vit, “Kiha, ki-hise meatin onom, ka milhemai ris.”

¹⁷ Kei vit, “Meatin onak tovuol.”

Ka Iesu vit risi vit, “Keik koviteni anatin navong kovit meatin onom tovuol. ¹⁸ Veni kokur meatin elim (5) tuai ka kortetalihetei mun vatal min keil. Ka meatin koa koro vituai ral mini kosa, kortetalihetei vatal mini. Sakini, asa koa koviteni minau anatin.”

¹⁹ Navong ahin enek longe mukok, mutimanin ka viteni vit, “Asuv, nalesi keke keik kovi provet tai.✠ ²⁰ ? Sakini kihit kilea minau, out kave varej mal keke meatin keil iha netan min Ahi eni? Veni avu keil telamu onomai, me-Sameria keil, uva netan min Ahi en Vatihou Kerasim ekek.

Ka kami, Siu keil, miviteni keke out Serusalem vi out koa mal rovaha netan min Ahi eni.”✠

²¹ Iesu viteni mini vit, “Naviteni anatin minuk, avong tai hemai koa hervitei tounah tai munak kiha netan min Ahi Tamer en vatihou koanik vuo en out Serusalem vuo en out sav tai. ²² Kami, me-Sameria keil, miva netan min Ahi, ka mirk-ilea revitei kei.† Ka komai, Siu keil, meva netan min Ahi ka mekilea eni. Veni Ahi san hatkatien min Siu keil keke hesan Mesaea onen hemai, kei koa houtut meatin vasi keil.✠ ²³ Ka avong tai mul mai keke koakeil avi anatin en Ahi Tata iha netan mini hetal min keihoen onen Ninin Votut ka housil sakien koa vi anatin. Ka avong koanek mai tuai. Ka Ahi mul lekat vati meatin keil koa amukonek keke uva netan mini. ²⁴ Ahi rokurtei aven vasuval ir, kei vi ninin. Sakini, koakeil uva netan mini umoni hetal min keihoen onen Ninin Votut ka housil sakien koa vi anatin.”✠

²⁵ Ahin enek viteni mini vit, “Nakilea keke Ahi vat kati keke hesan Mesaea onen hemai. Ka navong hemai, hehit kilea tounah vasi min ir keke reheilea eni.”✠

²⁶ Iesu vit risi vit, “Inau koa namul naselus minuk, inau navi kei.”✠

²⁷ En hati avong enek, meatin keil onen Iesu umai ris, ka amutimanin houlu navong alesu keke Iesu mul selus ral min ahin tai veni romusiltei sakien keil one. Ka tovuol en keil vahis ahin vahit, “?Em vat sa?” Vuo avahis Iesu avahit, “?Vensa varej komul koselus ral min ahin ekek?”

²⁸ Evus, ahin enek lokovein veioai onen mules, va ris en taon, ka vise meatin keil umai vit, ²⁹ “!Almai alles meatin koa vit luvat tounah vasi koa namumoni en moulien onak! Vahesa kei vi Mesaea koa Ahi vat kati vit hesani hemai.”✠ ³⁰ Sakini, alokovein taon ka uva ven Iesu.

³¹ Navong ahin enek mul semau en taon, meatin keil onen Iesu

✠ **4:10:** Sion 4:26; 7:37-38; Rev 21:6; 22:17 ✠ **4:12:** Sion 8:53 ✠ **4:14:** Sion 6:35; 7:38 ✠ **4:19:** Mat 21:46; Sion 7:40; 9:17 ✠ **4:20:** Dut 11:29; Sos 8:33; Dut 12:5-14; Sam 122:1-5 † **4:22:** Me-Sameria keil amusil tus elim koa Mosis mutisi, ka tus sav keil koa mul en Tus Votut arkurtei anatin en keil. Sakini, arkilea revitei Ahi. ✠ **4:22:** Aes 2:3; Rom 9:3-4 ✠ **4:24:** 2Kor 3:17; Plp 3:3 ✠ **4:25:** Sion 1:41; 14:26 ‡ **4:26:** Vahesa selusien enek vahit, “*inau NAVI,*” koa vi ‘Tahova,’ isen kati onen Ahi (Eks 3:14). ✠ **4:26:** Mak 14:61-62; Sion 9:37 ✠ **4:29:** Mat 12:23; Sion 7:26

aviteni mini avit, "Tiser, kian vis tei mau anien ekek."

³² Ka kei vit risi vit, "Inau nian anien tai koa kami mireingeingeni."

³³ Navong alonge mukok, meatin onen keil amul avis ris keil avit, "? Mukave? ?Meatin etai kur anien mai veni tuai?"

³⁴ Sakini, Iesu viteni min keil vit, "Navong namul namusil rendemien onen Ahi koa sila nau numai keke num vasi en umen onen, nalonge suval nakanian tuai. ✧ ³⁵ Meatin keil amul avit, 'Avati hehat (4) heha heli, ka rehesuhut en anien keil oser.' Ka inau naviteni min kami, mihelele revu hekarahit en ah osen Ahi. Anien teni men revu tuai keke rovasuhut eni. ✧ ³⁶ Ka koakeil vasi amul amusuhut en anien teni, Ahi mul ling revu ui umen one. Ka anien enek vi meatin keil koa amul akur moulien ten lisenges. Hesakini, koakeil aluh utite ten selusien onen Ahi en moulien onen meatin keil ka koakeil amul amusuhut en anien teni, keil vasi isi keil ven asa koa amumoni. ³⁷ Koanek suval selusien ten meteisauen tai koa vit, 'Meatin tai luh ah tai, ka meatin sav mul musuhut eni.' ✧ ³⁸ Inau nasila kami keke mivasuhut en anien ten ah tai koa meatin sav keil uva amum ien mulamu en kami. Ka vi kami koa miheles uite ten umen one."

³⁹ Navong Iesu mul veah selus ral min meatin keil onen, me-Sameria keil houlu aka en taon umai. Umai ka akur anatin keke vi Mesaea veni along selusien onen ahin koa vit, "!Almai alles meatin koa vit luv vat tounah vasi koa namumoni en moulien onak!" ⁴⁰ Sakini, navong umai veni, apeah Iesu keke vato vatal min keil. Sakini, Iesu ka meatin keil onen aro ral min keil avong elu mun. ⁴¹ Navong me-Sameria keil along selusien keil onen Iesu, keil houlu emun akur anatin eni keke vi Mesaea. ⁴² Sakini, uva aviten min ahin avit, "Mulamu, komai mekur anatin eni musil asa koa keik koviteni. Ka kosa, mekur

anatin eni keke kei vi Mesaea anatin koa houtut meatin vasi keil ten out netan veni melong selusien onen en ralingomai vareu." ✧

⁴³⁻⁴⁴ Koanek suval koa Iesu vareu viteni vit, "Provet tai, avaseini meatin sav keil avouhou mini, meatin keil ten kantri kati onen arvouhoutei mini." Ka navong ro ral min keil avong elu evus, Iesu ka meatin keil onen uva suk en provins ten out Kaleli. ✧

Iesu kulat mesaien ran titan hetetamen tai ten kavmen

⁴⁵ Navong Iesu rokol provins ten out Kaleli, meatin houlu ten out enek akur revu. Houlu en keil umai ris ran Anien ten Mul Laui en out Serusalem, ka ales merikel keil koa Iesu mumoni ekonek. Sakini, e vati avalesi voumon etai ris merikel. ✧

⁴⁶ Iesu mual rokol taon ten out Kena, out koa viles oai mai vi uaeu. ✧ En taon enek, hetetamen tai onen asuv houlu Herod ro ien koa kur longlongien keke natnali koa mul en mari taon ten out Kapaniam mesai houlu. ✧ ⁴⁷ Navong hetetamen enek raengoni keke Iesu ka provins ten out Sudea ka mai tuai en provins koanek ten out Kaleli, kei va veni ka peahi vahi keilu luvaha en taon ten out Kapaniam keke vakulat mesaien ran natnali koa vesesal vamat.

⁴⁸ Iesu viteni mini vit, "!Ekovei! Munak kami mirles etai merikel keil vuo metai sav keil, misakras mivakur anatin enau." ✧

⁴⁹ Ka hetetamen enek viteni vit, "O asuv. Lehekalah eli leheha keke natkuli hermattei."

⁵⁰ Ka Iesu viteni mini vit, "Keik kusil sise onom kiha. Natmali moul tuai." Navong hetetamen long asa koa Iesu viteni, kur anatin eni ka va. ✧

⁵¹ Avong tai mai muli, ka navong hetetamen enek mul veah en sise onen, meatin toumien tei keil onen koa aka Kapaniam avisu mini. Aviteni mini avit, "Natmali moul tuai."

✧ **4:34:** Sion 5:30; 6:38; 5:36; 17:4 ✧ **4:35:** Mat 9:37; Luk 10:2 ✧ **4:37:** Maek 6:15 ✧ **4:42:** 1Sion 4:14 ✧ **4:43-44:** Sion 4:40 ✧ **4:45:** Sion 2:23 ✧ **4:46:** Sion 2:1-11 ✧ **4:46:** Mat 8:5-6; Luk 7:1-3 ✧ **4:48:** Dan 4:2,37; Mak 13:22; 1Kor 1:22 ✧ **4:50:** Mat 8:13; Mak 7:29

⁵² Navong hetetamen vis keil avahiten avong kati koa ales natnali moul eni, keil avit kesi avit, "Nat-mali, aven mutin va vio, rokol wan klok taviai. Evus, mesaien lokoveini ka kei mai ris tahos."

⁵³ Navong aviteni mukok, hetetamen enek mundem kilea keke koanek kistal en hati avong kati koa Iesu viteni mini keke natnali moul tuai. Sakini kei ka onen vasi keil akur anatin en Iesu.✧

⁵⁴ Koanek vi merikel koa elu koa Iesu mumoni en provins ten out Kaleli, navong ka en provins ten out Sudea.✧

5

En Sabat, Iesu sak revit meatin tai koa mesai

¹ En avong sav tai, Iesu va ris en taon ten out Serusalem veni me-Isrel keil amul amumon ale tai ekonek. ² Ka navong Iesu va en taon, mual vesesal en meterumrum tai ten oai koa avise en Betsaeta. Out enek rovitei soutin ran meteau koa avise en Meteau ten Sipsip keil, ka votevav elim (5) mul rahit meterumrum enek. ³ Ka en votevav keil ekek, mari vangi meatin oteta keil koa amesai amul ien: koakeil mete var, koakeil asakras avakaka, ka koakeil emun hati usive rotahostei. ⁴ * ⁵ Meatin tai ro ekonek koa mesai sua hanu sav tai ka teindan outel emun (38). ⁶ Navong Iesu les meatin enek mul matil ekonek, mundem kilea matil mukok avong taveah ramat. Sakini, mai veni ka visi vit, "Em vati avem vamai ris vatahos?"

⁷ Ka meatin koa mesai vit kesi mini "Asum, meatin tovuol kilea vakataunau maha en meterumrum ten oai enek navong oai mukur. Veni navong nasak visi maha keke makul ien, meatin sav va mulamu enau ka mukul ien."

⁸ Ka Iesu viteni mini vit, "Mea! Lum lat vulum ka kual kiha ris teim."✧ ⁹ Hatte tas, meatin enek, aven mai ris tahos. Sakini, lum lat vulin koa matil ien ka mual va ris teim sen. Koanek kur out en Sabat.✧

¹⁰ Navong meatin enek koa Iesu sak revit mul mual va, hetetamen keil onen Siu keil ales ka avul kati avit, "Ei, Sabat kosa! Mengkatien keil orer viteni keke romaltei kovahous vulum koa komatil ien kosa."✧

¹¹ Ka meatin enek vit kesi vit, "Meatin koa sak revit avek viteni minau keke malum lat vuluk ka moual maha ris teim."

¹² Keil avisi avit, "Isei vareit viteni minuk kovoumon koanik?"

¹³ Ka meatin enek reingeingeni keke isei mumoni. Veni navong lekat Iesu en vangi meatin keil, lesi keke vuol tuai.✧

¹⁴ Rovitei tuetin, Iesu va en teahu ten Eim Votut. Ka navong mual ien, votin meatin enek ka viteni mini vit, "Kolesi? Kotahos tuai. Ka kilei kati keke konoumontei mun tisaen. Hemukonek, vahesa etai tounah koa hetisa mok hesut keik." ¹⁵ Evus, meatin enek eva, lekat hetetamen keil onen Siu keil, ka viteni min keil keke meatin koa sak revit aven, isen Iesu.✧

¹⁶ Navong hetetamen keil ekek alei kilea isei vareit sak revit meatin enek en Sabat, uva keke avasak purun Iesu. ¹⁷ Ka navong aselus tisa ven asa koa mumoni, Iesu vit kesi vit, "Tata onak en out nesa mum lisen-ges, ka inau namul naleisungein sakien onen."

¹⁸ Selusien koanik sakini hetetamen keil avuroh kati mok ka aling rendemien one keke avouasi vamat. Veni, en rendemien one, Iesu rali koteh mengkatien ten Sabat. Ka, koa tisa mok, kei mul vati lat kei mai vinvin en Ahi, veni mul viteni keke Ahi vi Tata kati onen.✧

✧ **4:53:** Umen 11:14; 16:14-15,31 ✧ **4:54:** Sion 2:11 * **5:4:** Tei en tus matu keil asorin vas koanik koa vit, "Koakeil amesai enek amatil arosin avong koa iles oai hekur. Veni akur anatin keke angelo tai mul mita ka sakini oai mukur. Ka isei en keil koa kilea vaha ka vakul rohtoh en oai, Ahi kulat mesaien rani." ✧ **5:8:** Mat 9:6; Mak 2:11; Luk 5:24 ✧ **5:9:** Mak 2:12; Luk 5:25; 13:14; Sion 9:14 ✧ **5:10:** Ser 17:21 ✧ **5:13:** Mat 8:18; 13:36; Mak 4:36; 7:17; Sion 6:2-3,15 ✧ **5:15:** Sion 9:11 ✧ **5:18:** Mat 14:5; 26:4; Mak 14:1; Sion 7:1,25; 8:37,40; 11:53; 10:30,33

*Iesu rie lati keke Ahi san keihoen
mini veni vi Natnali kati*

¹⁹ Navong Iesu lei kilea keke het-etamen keil onen Siu keil avuroh kati veni viteni vit Ahi vi Tata kati onen, viteni min keil vit, "Anatin eli naviteni min kami, inau navi Natin Ahi. Ka narmumon etai tounah vousil rendemien onak sasok. Ka asas koa nales Tata onak mul mumoni, kei varei inau, Natnali, namul naleisungeini. ²⁰ Tata onak, envatien onen mul enau, ka mul rie lati minau marmari tounah keil koa kei mul mumoni. Ka hetie lati minau tounah keil koa hemarite mok keke inau numoni koa helin tounah koa miles inau namumoni tuai, ka hesakin kami mihetimanin eni. ²¹ Ka en sakien koa Tata onak kilea vasakin meatin tai vamea ran matien ka vasan moulien mini, inau mun koa navi Natnali nakilea masan moulien min koakeil ek vati masani min keil. ²² En usite sav, Tata onak kei rolei rahittei usite onen meatin keil, ka ling umen enek en hek keke malei rahat usite onen meatin vasi keil. ²³ Tata onak mumoni mukonek vasakin meatin vasi keil avahouhou minau koa navi Natnali en vati sakien koa amul avouhou mini. Ka koakeil arvouhouitei minau koa navi Natnali, arie lati keke arvouhouitei min Tata onak koa san inau namita. ²⁴ Anatin eli naviteni min kami, koakeil vasi along selusien keil onak ka akur anatin keke Ahi san inau numai, keil varei ikur moulien ten lisenges. Koakeil enek, Ahi herlei rahittei mun usite one keke vasan mahien min keil. Koakeil enek amaluv tuai ran keihoen ten matien, ka akur moulien koa sakras vavus. ²⁵ "Anatin eli naviteni min kami, avong mul emai keke koakeil umat ilong ren Natin Ahi ka imoul eris ran matien. Anatin, avong koanek mai tuai. ²⁶ Tata kur keihoen keke vasan moulien. Ka en vati sakien

enek, kei maen keihoen minau, Natnali, keke nakilea masan moulien min meatin keil. ²⁷ Ka, veni navi Natin Meatin, Tata onak san keihoen minau keke malei rahat usite onen meatin keil ka nisan mahien housili. ²⁸ Minatimanintei en selusien keil onak. Veni avong mul emai keke koakeil umat tuai ilong rek. ²⁹ Ka navong ilonge, keil imemea ran tehitan keil one. Koakeil amum mal en moulien one, keil imea ran matien ka ikur moulien koa sakras vavus. Ka koakeil amum romaltei, keil imea ran matien ka iha ikur mahien koa sakras vavus." ³⁰

³⁰ Ka Iesu selus eris vit, "Inau, narmumon etai tounah vousil rendemien onak sasok. Navong nalei rahat usite tai, rendemien onak musil asa koa Ahi viteni minau. Anatin, asa koa naviteni mal veni narsantei vousil rendemien onak, ka namul nasan asas koa Ahi Tata koa sila inau numai en vati. ³¹ Munak vi inau sasok koa namul naselus en usite onak, mal keke minakurtei anatin eni. ³² Ka veni Tata onak mul san selusien usil inau, mal keke mihekur anatin enau, veni nakilea keke selusien onen usil inau vi anatin. ³³ Ka navong kami misila meatin keil onami uva avales Sion Baptis, asa koa kei viteni usil inau vi anatin. ³⁴ Ka en usite onak, narlingtei desien onak en asa koa meatin keil ten out netan enges amul aviteni usil inau. Ka navit usil selusien koa Sion viteni usil inau keke kami mikilea mivakur anatin eni ka Ahi houtut moulien onami heka ien. ³⁵ Veni Sion suval laet tai koa mukan ka ritin. Ka, ten avong havivi enges, kami misi kami keke mivato en meneai ten hihiseien onen.

³⁶ "Ka tounah tai mul selus keih imok en usite onak mulin asa koa Sion viteni. Umen keil koa Tata

✧ **5:19:** Sion 5:30; 8:28 ✧ **5:20:** Sion 3:35; 10:17; 15:9; 17:23-24 ✧ **5:21:** Rom 4:17; Efes 2:5; Sion 11:25 ✧ **5:22:** Sion 3:17; 5:27; 9:39; 12:47; Umen 10:42; 17:31 ✧ **5:23:** Plp 2:10-11; Luk 10:16 ✧ **5:24:** Sion 3:15,16; 8:51; 12:44; 3:18; 1Sion 3:14 ✧ **5:25:** Mak 5:41; Luk 7:14; 8:54; Sion 5:28; 11:43 ✧ **5:26:** Sion 1:4 ✧ **5:27:** Sion 5:22; 9:39; Umen 10:42; 17:31 ✧ **5:28:** Sion 5:25; 11:43 ✧ **5:29:** Dan 12:2; Umen 24:15 ✧ **5:30:** Sion 5:19; Luk 22:42; Sion 4:34; 6:38 ✧ **5:31:** Sion 8:13-14 ✧ **5:32:** Sion 1:15,34; 3:26; 5:36,37,39; 8:18; 10:25; 15:26; 1Sion 5:6-9; Sion 19:35; 21:24 ✧ **5:33:** Sion 1:19-27 ✧ **5:34:** 1Sion 5:9

sani minau moumoni, keil amul aselus en usite onak avit navi Natnali anatin. Anatin, umen keil onak amul arie lati keke Tata varei san inau numai. Ka num vasin tounah koa lingi en hek keke moumoni.✧

³⁷ Ka Tata koa san inau numai, kei mun selus en usite onak. Ka kami mirlongtei veah ren vuo mirlestei veinan.✧ ³⁸ Mirie lati keke selusien onen tovuol en moulien onami, veni mirkurtei anatin enau koa kei sani.✧

³⁹ “Kami mimul milehkao keke milekat anatinien en selusien ten Tus Votut veni mimundemi mivahotin moulien ten lisenges vaka ien. Ka vati selusien keil enek amul aselus usil inau.✧ ⁴⁰ Ka avaseini, kami miseseini mivamai venau keke mivakur moulien ten lisenges vaka venau.

⁴¹ “Rovitei tounah minau munak meatin keil asan masmasien minau vuo arsantei.✧ ⁴² Veni nakilea kami, ka nakilea keke envatien en Ahi tovuol en tinomi.✧ ⁴³ Avaseini numai en isen Tata onak, kami mirkur revitei inau. Ka munak meatin sav tai hemai en isen sasen enges, kami mihekur revi kei. ⁴⁴ Kami mimumon tounah keke mivasakin kami mivasan masmasien min kami eris. Ka mirmumonteitounah keke mivakur masmasien vaka ven Ahi varei. Sakini narumutimanintei keke mirkurtei anatin enau.✧

⁴⁵ “Ka minandemtei keke hehi inau koa nisan selusien tai heha kat usite onami navong mihelomal en meten Tata onak. Vuo, hehi Mosis varei koa mimul miling desien onami mul ien koa heselus heha kat usite onami.✧ ⁴⁶ Veni munak vi anatin keke mikur anatin en Mosis, mivakur anatin enau emun, veni kei mutis usil inau.✧ ⁴⁷ ?Ka munak mirkurtei anatin en asa koa kei mutisi usil inau, hemukave suk mihekur anatin en asa koa inau naviteni?”✧

6

Iesu vengon meatin keil taosen elim (5000)

¹ Navong Iesu selus min hetetamen keil onen Siu keil evus, va en vot tai ral min meatin keil onen, ka amu koteh Mari Oai ten out Kaleli (mari oai enek avise en Mari Oai ten out Taebirias emun).✧ ² Ka navong Iesu va, tali meatin keil houlu amusili en out ut veni ales merikel keil koa mumoni ka mukave sak revi koakeil amesai.✧ ³ Navong Iesu rokol usi oai, vina nesa en hou tai ka rondan ral min meatin keil onen.✧ ⁴ Koanek kur out vesesal en avong ten Anien ten Mul Laui.✧

⁵ Navong arondan mukok, Iesu lele va, ka lesi keke tali meatin keil houlu umai veni. Sakini, vis Pilip vit, “?Rehehul anien koa hevinvin hehengan tali meatin keil ekek en out kave?” ⁶ Iesu kilea tuai en asa koa houmoni, ka viteni mukonek keke vasak vis demkatien onen Pilip.

⁷ Ka Pilip vit kesi vit, “!Ei! Avaseini munak rovakur ui umen vavinvin ven avati ahetai (6) * ka rovahul veret vatal mani enek, anien koanek sakras vavinvin keke meatin vasi keil enek avakur hati veret tai koa vahi havivis vahi ae.”

⁸ Andru, koa vi meatin tamun onen Iesu ka tunali Saemon Pita, kei viteni vit,✧ ⁹ “Ekek, ehon tai koa kur veret elim koa amumoni en bale, ka mesau elu enges. Ka anien enek rovinvintei varei ven tali meatin keil ekek.”✧

¹⁰ Evus, Iesu viteni vit, “Alhiteni min tali meatin keil ekek avatondan.” Out enek, oumunai houlu mul ien, ka tali meatin keil ekek arondan eni. Amo keil vesesal vatokol taosen elim (5000). ¹¹ Navong arondan evus, Iesu kur veret, san masmasien min Ahi veni, ka sani

✧ **5:36:** 1Sion 5:9; Sion 10:25,38; 14:11 ✧ **5:37:** Mat 3:17; Mak 1:11; Luk 3:22; Sion 5:32; 8:18; 1Sion 5:9 ✧ **5:38:** 1Sion 2:14; Sion 6:29 ✧ **5:39:** Luk 24:27,44; Umen 13:27; 1Pit 1:10-11 ✧ **5:41:** Sion 12:43 ✧ **5:42:** 1Sion 3:17 ✧ **5:44:** Sion 12:43 ✧ **5:45:** Dut 31:26-27 ✧ **5:46:** Dut 18:15; Luk 24:27; Umen 3:22; 7:37 ✧ **5:47:** Luk 16:29-31 ✧ **6:1:** Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17 ✧ **6:2:** Mat 4:25; 8:1; 12:15; 19:2; 20:29; Mak 5:24; Luk 9:11; Sion 2:23; 6:14 ✧ **6:3:** Mat 5:1; 24:3; Mak 3:13; Luk 22:39 ✧ **6:4:** Luk 22:1; Sion 2:13; 11:55 * **6:7:** Selusien kati teni vit, “200 denarie,” koa suval 200,000 vatu. Iesu ral min meatin keil onen arkurtei mani koa vamukonek. ✧ **6:8:** Mat 4:18; 10:2; Mak 1:16; Luk 6:14; Sion 1:40 ✧ **6:9:** Sion 21:9,13

min meatin keil onen ariti vasi min tali meatin keil. Ka mumoni vatte tas en mesau. Meatin keil vasi akanian rokol avong koa alonge avit vinvin.

¹² Navong meatin keil vasi akanian vinvin, Iesu viteni min meatin keil onen vit, "Alva allah soke anien keil koa mules keke reherpuruntei."

¹³ Sakini, uva aso ruain soke anien keil ten veret bale elim (5) enges koa meatin keil akan rani. Ka amutimanin navong alesi keke asien veiat teindan elu (12) vil mules.

¹⁴ Navong tali meatin keil ekek alei kilea en merikel koa Iesu mumoni, aviteni avit, "Anatin eli, koanik vi Provet koa Ahi vat kati vit hesani hemai en out netan."*

¹⁵ Iesu kilea keke tali meatin keil imai ka ikeih kati keke vamai vahi asuv houlu one. Sakini, lokovein keil amules, ka vina va en vatihou tai nesa keke vato sasen.*

*Iesu mual en oai**

¹⁶ Navong vongien emai, meatin keil onen Iesu avita aiou. ¹⁷ Alesi keke out vong ka Iesu romaitei veah ven keil. Sakini, uva en vot one ka amu koteh oai keke avaha ris en taon ten out Kapaniam. ¹⁸ Navong uva, avotini keih keke avahalis veni avisu min eang takeih tai ka oai langlango houlu. ¹⁹ Navong avalis en vot rokol kilomita elim (5 km), amutimanin ales Iesu mai ven keil ka mul mual en oai suval mul mual en atan. Navong alesi ametau houlu.

²⁰ Ka Iesu viteni min keil vit, "Minametautei! Inau navi kei!"†*

²¹ Navong alesi keke kei anatin, asi keil avakuri en vot. Ka navong Iesu vut va en vot, amutimanin keke rokol out ut en out koa e vati avaha ien.

²² Out mulan, tali meatin keil koa aro veah en usi oai amundemi keke iles Iesu, veni alei kilea keke meatin keil onen enges uvut uva en vot koa heite tas, ka alokovein Iesu mules.

²³ En avong enek, meatin sav keil

aka en taon ten out Taebirias umai en vot keil one. Umai ut vesesal en out koa Iesu san masmasien min Ahi ven veret ka sani vahengan tali meatin keil eni.* ²⁴ Navong meatin keil enek alesi keke Iesu ka meatin keil onen armultei mun ekonek, uvut en vot keil one ka uva en taon ten out Kapaniam keke avalekati.

Iesu vi veret ten moulien

²⁵ Meatin keil avotin Iesu en usite ten Mari Oai ten out Kaleli. Ka navong avotini, avisi avit, "Tiser, keik komai ekok nengeis varei?"

²⁶ Iesu vit risi vit, "Naviteni anatin min kami keke mirlekattei inau veni milei kilea aneite ten merikel keil koa namul namumoni. Vuo. Mimul milekat inau veni nasakin vangomi laia en veret.* ²⁷ Kami minasantei kami ven anien enges koa hervitei tuetin hemai hetisa. Hetahos imok mihesan kami ven anien koa sakras vatisa koa hesan moulien min koakeil vasi akuri. Inau, Natin Meatin, nakilea masani min kami, veni Ahi, Tata onak, rie lat inau ka si kei venau."*

²⁸ Sakini meatin keil avisi avit, "Mehoumon sa koa mehousil asa koa Ahi en vat komai mevoumoni?"

²⁹ Ka Iesu vit kesi vit, "Asa koa Ahi en vat kami mivoumoni mukok: mi-heling demkatien onami en meatin koa kei sila."

³⁰ Sakini, avis Iesu avit, "Kumon merikel sa mevalesi keke meheling demkatien onamai enuk? Anatin, kumon sa varei? ³¹ Navong avu keil onamai amual en out volvol, akan manna koa Mosis sani min keil, veni Tus Votut vit, 'Kei san veret ran out nesa vi ae.' " *Sam keil 78:24**

³² Ka Iesu viteni min keil vit, "Naviteni anatin min kami, kei koa san veret ran out nesa vi ae rovitei Mosis. Vi Tata onak koa sani min keil. Ka kei mul sani min kami veret koa vi anatin koa ka en out nesa. ³³ Ven veret koa Ahi mul sani vi kei koa mita netan ran out nesa ka mul

* **6:14:** Dut 18:15,18; Umen 3:22; 7:37 * **6:15:** Sion 18:36; Mat 14:23; 15:29; Mak 6:46; Luk 6:12

* **6:15:** Mat 14:22-33; Mak 6:45-52 † **6:20:** Vahesa selusien enek vahit, "Inau NAVI," koa vi 'Tahova,' isen kati onen Ahi (Eks 3:14). * **6:20:** Mat 14:27 * **6:23:** Sion 6:11 * **6:26:** Sion 6:11-12

* **6:27:** Sion 4:14; 6:50,51,54,58 * **6:31:** Eks 16:15; Nam 11:7-9; Neh 9:15; Sion 6:49,58; Sam 105:40 * **6:33:** Sion 6:41,51

san moulien min meatin keil ten out netan.”[✧]

³⁴ Navong alonge mukok, avisi avit, “Asuv, kisan veret enek min komai li lisenges.”[✧]

³⁵ Sakini, Iesu viteni min keil vit, “Inau navi veret koa san moulien. Koakeil vasi umai venau, amai herkattei mun keil. Ka koakeil akur anatin enau, maroro herkattei mun keil.”[✧] ³⁶ Ka avaseini miles inau ka merikel keil koa namumoni, mirkurtei anatin veah enau.[✧] ³⁷ Koakeil vasi Tata onak rie lat keil avahi meatin keil onak, keil imai usil kat inau. Ka nikur revī koakeil vasi usil kat inau, nirseseintei keil en avong etai.[✧]

³⁸ “Nikur revī keil veni namita ran out nesa keke moumon asa koa kei koa sila inau en vati moumoni. Narmumonteis asa koa inau sasok ek vati.”[✧] ³⁹ Ka kei en vati keke malekat revī tounah vasi koa lingi en hek keke tounah tovuol vavuol. Ka en keite ten tounah vasi, meatin vasi keil onak imea ran matien.[✧] ⁴⁰ Ven Tata onak en vati keke koakeil vasi ales Natnali ka akur anatin eni ikur moulien ten lisenges. Ka, en keite ten tounah vasi, nisakin keil imoul eris ran matien.”

⁴¹ Navong Siu keil alonge keke Iesu vit vi veret koa ka en out nesa, aselus kutut kati avit,[✧] ⁴² “Komai mekilea en meatin ekek. Ka mekilea en tata ka mama onen emun. Kei vi Iesu, natin Siosepe enges. ?Sakini, hemukave suk kilea vahiteni keke mita ran out nesa?”[✧]

⁴³ Iesu vit kesi vit, “Kami minasel kututte mun usil selusien keil onak. ⁴⁴ Koakeil enges Tata onak mul sila keil keke avamai venau akilea imai ihi meatin keil onak. Ka inau nisakin keil imoul eris ran matien en keite ten tounah vasi.[✧] ⁴⁵ Provet keil telamu amutisi avit, ‘Ahi vareī hehisein meatin vasi keil.’ *Aesea 54:13*[✧] Ka koakeil along ren

Ahi ka akur hihiseien eni amul umai venau. ⁴⁶ Narvitentei keke meatin tai les Tata en meten kati. Inau enges nales Tata onak veni naka veni.[✧] ⁴⁷ Anatin eli naviteni min kami keke koakeil vasi aling demkatien one enau ikur moulien ten lisenges.[✧] ⁴⁸ Inau navi veret koa san moulien.[✧] ⁴⁹ Avu onami keil akan manna en out volvol. Ka avaseini, keil umatmat.[✧] ⁵⁰ Ka inau navi veret koa mita netan ran out nesa. Ka koakeil akan veret enek asakras avamat.[✧] ⁵¹ Anatin, inau navi veret koa san moulien koa mita netan ran out nesa. Meatin koa kan veret enek, kei hemoul lisenges. Veret koa nasani min kami vi avek. Ka namul nasani min meatin keil ten out netan keke akilea avakur moulien.”

⁵² Navong Siu keil along selusien onen Iesu amutimanin ka asel min keil eris avit, “?Ei, mukave? ? Meatin ekek hesan aven min komai meheani hemukave?”

⁵³ Ka Iesu viteni min keil vit, “Anatin eli naviteni min kami, munak miherkantei aven Natin Meatin, ka mihermuntei ran, misakras mivakur moulien ten lisenges. ⁵⁴ Koakeil akan avek ka amun rak, nisakin keil enges imoul eris ran matien en keite ten tounah vasi.[✧] ⁵⁵ Veni avek vi anien koa vi anatin, ka rak vi tounah tamunien koa vi anatin. ⁵⁶ Koakeil akan avek ka amun rak[‡] akapil vituai ral minau, ka inau nakapil vituai ral min keil.[✧]

⁵⁷ “Tata onak sila inau numai ka kei vi vatte ten moulien. Inau nakur moulien rani. Sakini, en vati sise enek, koakeil akan inau ikur moulien ranau. ⁵⁸ Sakini, avek vi veret koa mita ran out nesa. Ka rosuvaltei veret koa avu onami keil akani, ka katau suk umatmat. Veni meatin koa kan veret ekek hekur moulien ten lisenges.” ⁵⁹ Iesu viten selusien keil ekek navong mul vihi-

✧ **6:34:** Sion 4:15; Mat 6:11; Luk 11:3 ✧ **6:35:** Sion 6:48,51,58; 4:14 ✧ **6:36:** Sion 20:31
 ✧ **6:37:** Sion 17:2,7,24; Mat 11:28 ✧ **6:38:** Mat 26:39; Mak 14:36; Luk 22:42; Sion 4:34; 5:30
 ✧ **6:39:** Sion 6:44,54; 10:28,29; 11:24; 17:12; 18:9 ✧ **6:41:** Sion 6:33,35,51,58 ✧ **6:42:** Mat 13:55; Mak 6:3; Luk 4:22 ✧ **6:44:** Sion 6:65; 6:39,40,54; 11:24 ✧ **6:45:** 1Tes 4:9 ✧ **6:46:** Sion 1:18 ✧ **6:47:** Sion 3:15,16,36 ✧ **6:48:** Sion 6:35,41,51,58 ✧ **6:49:** Sion 6:31,58 ✧ **6:50:** Sion 6:33,58 ✧ **6:54:** Sion 6:39,40,44; 11:24 ‡ **6:56:** Aneite ten selusien enek vi meatin koa mai kur anatin en Iesu. ✧ **6:56:** Sion 15:5; 1Sion 3:24

sei en eim tahihiseien onen Siu keil en taon ten out Kapaniam.

Meatin keil houlu armusiltei mun Iesu veni amundemi avit hihiseien keil onen keih

⁶⁰ Navong koakeil amusil Iesu along selusien keil onen, aviteni min keil eris avit, "Ei, hihiseien keil ekek keih varej keke rovakuri. ?Isei varej kilea vakur anatin eni?"

⁶¹ Ka Iesu kilea keke meatin keil onen amul aselus kutut kat hihiseien keil onen enek. Sakini, les keil ka vit, "?Mukave? ?Hihiseien keil ekek mul sakin kami mimutimanin ka mimusavoi en demkatien onami?"

⁶² Ka mihetimanin ka mihe savoi anatin munak miheles inau, Natin Meatin, nihina ris en out nesa, out koa naka ien mulamu. ⁶³ Ninin onen Ahi varej mul san moulien min meatin keil. Ka meatin sakras vahotin moulien vaka en keihoen onen sasen. Selusien keil koa nasani min kami aka ven Ninin ka amul asan moulien. ⁶⁴ Ka tei en kami arlingtei demkatien one enau." Iesu viteni mukok veni, en avong koa mum rohtoh en umen onen, kilea tuai isei en keil herlingtei demkatien onen eni, ka isei varej hemaeni heha en hen vativieh keil onen. ⁶⁵ Evus, Iesu vit risi vit, "Veni nakilea keke meatin houlu irlingtei demkatien enau, naviteni min kami tuai keke meatin tovuol kilea vamai venau munak Ahi romaentei." ⁶⁶ En avong koanek, meatin keil houlu alokoveini ka armusiltei mun.

⁶⁷ Navong Iesu les meatin keil enek amul uva rani, viles les meatin teindan elu (12) onen ka vis keil vit, "?Ka mukave en kami? ?Kami emun mihelokovein inau?"

⁶⁸ Ka Saemon Pita vit kesi vit, "?Asuv, munak mehelokoveinuk, meheha ven isei mun? Veni keik kos kokur selusien koa san moulien ten lisenges. ⁶⁹ Ka komai meling demkatien onomai enuk ka mele kilea keke keik kovi Mesaea, Meatin Votut onen Ahi." ⁷⁰

⁷⁰ Ka Iesu viteni min keil vit, "Inau varej narie lat kami koa mivi teindan elu (12) keke mivousil inau. Ka avaseini, tai en kami vi Temat."

⁷¹ Iesu mul vit usil Sudas, natin Saemon Eskariot. Veni avaseini Sudas vi tai en meatin teindan elu (12) onen, kei hemaen Iesu heha en hen vativieh keil onen. ⁷

7

Tunali Iesu keil arlingtei demkatien one eni

¹ Katau en koanik, Iesu mual ka mum en out keil en provins ten out Kaleli. Ka en rovattei vaha en provins ten out Sudea, veni kilea keke hetetamen keil onen Siu keil alekat ahho keke avou vini. ²

² Ka navong Ale ten Votevav Keil mai vesesal, ³ tunali Iesu keil aviteni mini avit, "Konatoteis ekok en provins ten out Kaleli. Hetahos imok kiha en provins ten out Sudea keke koakeil e vati avousiluk akilea avales merikel keil koa komul komumoni. ⁴ Kiha ekonek veni meatin koa en vati vamai vahi hetetamen tai en meten meatin keil sakras voum suai. Sakini, munak vi anatin keke kokilea kovoumon merikel keil, kumoni en mesaiuai keke kihothot enuk min meatin keil ten out netan." ⁵ Tunali keil aviteni mukonek veni, avaseini avi tunali kati, keil emun arkurtei anatin eni keke kei vi Mesaea. ⁶

⁶ Ka Iesu viteni min keil vit, "Avong keke nihothot enau min meatin vasi keil romaitei veah. Ka kami mikilea mivoumon asa koa emi vati en avong vasis. ⁷ Meatin keil ten out netan tine rokattei kami. Ka tine mul kat inau veni namul navit leini keke sakien keil one tiaso. ⁸ Kami miheha en mari ale ekek. Inau nirvatei mau, veni avong romaltei veah keke maha." ⁹ Navong Iesu selus mukok, kei ro enges en provins ten out Kaleli.

Iesu va en Ale ten Votevav Keil en out Serusalem

✧ 6:62: Umen 1:9-11 ✧ 6:63: 2Kor 3:6 ✧ 6:64: Sion 13:11 ✧ 6:65: Sion 6:44 ✧ 6:68: Sion 6:63 ✧ 6:69: Mak 1:24; Luk 4:34 ✧ 6:71: Sion 12:4 ✧ 7:1: Sion 5:18; 7:19,25; 8:37,40 ✧ 7:2: Lev 23:34 ✧ 7:5: Mak 3:21 ✧ 7:6: Sion 2:4; 7:30; 8:20 ✧ 7:7: Sion 15:18; 3:19

10 Navong tunali Iesu keil uva en ale, Iesu ro nges teim avong vahis emun. Evus, kei mun va, ka mum suai eni ral min meatin keil onen keke meatin sav keil emun areingeingeni. 11 En out Serusalem, hetetamen keil onen Siu keil amul alekat vis Iesu en vangi meatin keil koa umai ven ale. Keil amul avis meatin keil avit, “?Meatin ekek mul kave?”

12 Meatin keil koa umai en ale enek aselus lelau houlu usil Iesu. Tei en keil avit, “Kei vi more meatin tai.” Ka tei mun en keil avit, “Vuo, kei mul luvos meatin keil.” 13 Ka meatin keil arselus leintei usil Iesu veni ametau keke hetetamen keil onen Siu keil analongtei ka anoum nakeih kat keil.

14 Navong Siu keil amul veah amumon tounah ten ale enek, Iesu mai en out Serusalem, va en teahu ten Eim Votut, ka visein meatin keil ien. 15 Ka navong hetetamen keil onen Siu keil along hihiseien keil onen, amutimanin eni avit, “? Meatin koanek kur ileilien keil ekek en out kave, veni kei rovatei en sukul keke avahiseini?”

16 Iesu vit kesi vit, “Tounah keil koa namul navihisei eni arkatei venau. Aka ven Ahi koa sila nau.” 17 Koakeil e vati avoumon asa koa Ahi en vati, keil ilea keke hihiseien keil onak aka ven Ahi ka arkatei ven inau sasok. 18 Meatin koa mul san selusien koa ka ven kei sasen enges, kei en vati vahou lat kei sasen enges vahina nesa. Ka meatin koa mul sak visi vahou lat kei koa sila, kei vi anatin ka luvosien tovuol ien. 19 Kami vasi mikilea keke Mosis san mengkatien keil min kami. Ka tovuol en kami mul long kat vasi mengkatien keil enek. ? Sakini, vensa varei mimul milekat ahho keke mivou vini nau?”

20 Vangi meatin keil koa araengoni aviteni mini avit, “Vahesa temat tai mul enuk koa viles rendemien

onom. ?Isei varei sak visi vou vinik?”

21 Iesu vit kesi vit, “Inau namumon merikel tai en Sabat ka mimutimanin eni ka tinomi kat inau veni. 22-23 Ka kami emun mimumon umen tai en Sabat navong mimusil mengkatien keil onen Mosis usil vekahoi. Veni kei meng kati vit ehon keil onami iha en vekahoi navong avong one hehi outel (8) kati. Ka munak avong enek kistal en Sabat, mimumon umen enek ten vekahoi en Sabat keke mirrali kotehetei mengkatien koanek onen Mosis. Ka rovitei Mosis koa mum rohtoh en mengkatien koanek, vati avu onami keil telamu amumon rohtoh eni. Sakini, romaltei keke tinomi kat inau veni nasak revu vasin aven meatin tai en Sabat. 24 Sakini, minalei rahittei mun meatin keil nousil lesien onen meatin keil. Ka mihelei rahit asa koa meatin tai mumoni housil rendemien koa mal anatin.”

Meatin keil arkilea revitei keke Iesu vi Mesaea vuo isei

25 Navong tei en meatin keil en out Serusalem ales Iesu mul vihisei avit, “?Rovitei meatin koa hetetamen keil orer e vati avou vini? 26 ! Ka miheles visi! Kei mul selus en out koa vi mesai en meten meatin keil, ka hetetamen keil arviten etai tounah. Vahesa keil akilea vi anatin keke kei vi Mesaea koa Ahi vat kati keke hesani hemai. 27 Ka avit navong Mesaea hemai, meatin hetovuol heilea keke ka kave. Sakini, kei sakras vahi Mesaea veni rokilea keke meatin enek ka kave.”

28 Navong Iesu vihisei en teahu ten Eim Votut, kei selus va nesa vit, “? Mukave? ?Anatin keke kami mikilea inau ka out kave naka ien? Narmaitei ekok vusil rendemien keil onak. Numai ekok musil rendemien onen Ahi koa sila inau. Kei varei vi anatin, ka kami mireingeingeni. 29 Inau nakilea eni, veni naka veni ka kei sila inau namita.”

✧ 7:11: Sion 11:56 ✧ 7:13: Sion 9:22; 19:38; 20:19 ✧ 7:15: Mat 13:54; Luk 2:47 ✧ 7:16: Sion 12:49; 14:10 ✧ 7:18: Sion 8:50 ✧ 7:19: Sion 1:17; Umen 7:53; Rom 2:21-24; Sion 5:18; 7:1,25; 8:37,40 ✧ 7:20: Sion 8:48,52; 10:20 ✧ 7:21: Sion 5:16 ✧ 7:22-23: Sen 17:10-13; Lev 12:3 ✧ 7:22-23: Sion 5:8-9,16 ✧ 7:24: Aes 11:3; Sion 8:15; Lev 19:15; Aes 11:4 ✧ 7:25: Sion 5:18; 7:1,19; 8:37,40 ✧ 7:27: Sion 9:29 ✧ 7:28: Sion 8:55; 17:25

30 Navong along selusien onen, meatin keil e vati mok avahuli kati. Ka meatin tovuol voumoni veni avong kati onen romaitei veah.*

31 Ka meatin keil houlu akur anatin keke kei vi Mesaea. Veni avit, "Aviteni avit navong Mesaea hemai, kei houmon merikel keil hehi houlu. !Ka meatin tovuol kilea voumon merikel keil vahi houlu imok valin koakeil Iesu mul mumoni!"*

32 Farasi keil along asa koa vangi meatin keil amul aselus lelau eni usil Iesu. Sakini, keil ka asuv keil onen pris keil asila meatin taleikokoeien keil koa alei kokoe en Eim Votut onen Ahi keke avaha avahuli kat Iesu.

33 Navong meatin taleikokoeien keil amul umai, Iesu viteni vit, "Nito hetal min kami avong hehi havivis. Hevus, niha ris ven kei koa san inau namita.* 34 Kami mihelekat vis inau, ka mihervotintei inau. Mihervotintei inau veni misakras mivaha en out niha nito ien."*

35 Navong alonge mukok, hetetamen keil aviteni min keil eris avit, "?Meatin enek heha en out kave koa rosakras rovahotini? ?Vahesa heha ven Siu keil koa amul en kantri sav keil, vuo heha hehisein me-Gris keil vareit? 36 ?Asa vareit aneite ten selusien onen keke rehelekat visi, ka rehervotintei?"

Iesu vit hesan oai ten moulien min meatin keil

37 En avong ekor ten avong oulu (7) ten ale enek koa vi hetetamen imok mulin avong sav keil teni, Iesu mulomal en teahu ten Eim Votut ka selus vana nesa vit, "Kami koa maroro kat kami mihemai venau.* 38 Meatin koa kur anatin en inau hemai hemuni. Ka asa koa Tus Votut vit usili hekistal hehi anatin koa vit, 'Nisakin oai koa san moulien hemai

heka en tin meatin, ka houe hehi houlu hesuval oaisal tai.' " *Aesea*

44:3 39 Navong Iesu viten selusien koanik, vi tatavolien tai usil Ninin Votut. Aneite teni vi koakeil akur anatin keke kei vi Mesaea, Ninin Votut hemai heto en keil. Ka en avong enek, Ninin Votut romaitei veah en meatin keil, veni Iesu rovinateti veah keke vakur hetetamenien onen.*

40 Navong meatin keil along selusien keil ekek onen Iesu, tei en keil avit, "!Meatin ekek vi Provet koa suval Mosis koa Ahi vat kati keke hesani!"*

41 Ka tei keil avit, "Vuo, kei vi Mesaea vareit."*

Ka tei mun en keil avit, "Kei sakras vahi Mesaea veni Mesaea sakras vaka en provins ten out Kaleli.

42 Veni Tus Votut viteni keke Mesaea heka en vatiamal onen asuv houlu Deved, ka ihasi en out Betlehem, taon koa Deved ro ien en avong telamu."* 43 Sakini, vangi meatin

keil enek akur rendemien tateisav keil usil Iesu.* 44 Ka tei keil e vati avahuli kati, ka meatin tovuol vaha voumoni.*

Hetetamen keil onen Siu keil arkurtei anatin en Iesu

45 Meatin taleikokoeien keil ten Eim Votut koa asuv keil onen pris keil ka Farasi keil asila keil keke avaha avahuli kat Iesu along tounah koa Iesu viteni. Evus, uva ris ven avat keil one. Ka navong asuv keil onen pris keil ka Farasi keil alesit keke umai hon enges avit, "?Vensa vareit mirvuli kattei Iesu?"

46 Ka meatin taleikokoeien keil avit kesi avit, "Mirvuli kattei veni selusien onen tahos imok. Hihiseien keil onen rosualtei onen meatin sav keil."

* 7:30: Sion 8:20; 7:44; 2:4; 7:6 * 7:31: Sion 2:3; 8:30; 10:42; 11:45; 12:11,42 * 7:33: Sion 13:33; 16:5 * 7:34: Sion 8:21; 13:33; 13:36; 17:24 * 7:37: En avong oulu ten Ale ten Votevav Keil, pris keil uva en Meterumrum Saelom keke avaseh oai. Alah oai enek va ris en teahu ten Eim Votut ka amutahi va en ahor ten sanien votut. Oai enek vi metai tai vasakin meatin keil avandem kat oai koa Ahi sani min me-Isrel keil navong amual en out volvol sua hanumau elu (40). Ka aneite tamun teni vi tokolkatien keil koa Ahi hetahi en me-Isrel keil en keite ten tounah vasi. Ka Iesu vit leini keke kei vi sise keke avakur oai enek. * 7:37: Pro 18:4; Aes 58:11 * 7:39: Sion 16:7; 20:22; Umen 2:4 * 7:40: Dut 18:15-22; Sion 6:14; Umen 3:22; 7:37 * 7:41: Sion 4:29; 7:26; Umen 9:22; Sion 7:52 * 7:42: 2Saml 7:12; Sam 89:3-4; Maek 5:2; Mat 2:5-6 * 7:43: Sion 9:16; 10:19 * 7:44: Sion 7:30

47 Farasi keil avis keil avit, “? Mukave? ?Meatin enek luvos kami mun? 48 Tovuol en komai hetetamen keil ka Farasi keil koa vakur anatin eni ka vousili. 49 Vi meatin kuren keil enges koa arkileatei mengkatien keil onen Mosis keke akur anatin eni. Ka ven koanek, sesendaen mul en moulien one.”

50 Nikodimas, koa va selus min Iesu tuai, kei ro ekonek ral min keil. Ka navong long selusien keil one viteni vit, 51 “?Mukave? ?Mengkatien keil orer maeni keke rovasan mahien min meatin tai navong rorlei rahittei veah usite onen en kot keke rovahotin asa koa kei mumoni romaitei? Vuo, romaentei.”

52 Hetetamen sav keil avul kati avit, “!Ei! ?Mukave? ?Keik emun kovi koan Kaleli? Munak kilekat visi en selusien vasi keil ten Tus Votut, kilei kilea keke provet tovuol vaka en provins ten out Kaleli.” 53 Evus, keil vasi uva ris teim se.

8

*Iesu rie lat enmahisien min ahin koa mum tisa ral min meatin tai**

1 Iesu va en Hou Nei Olip ral min meatin keil onen ka amatil ien. 2 Out mulan, Iesu va ris en teahu ten Eim Votut. Meatin houlu umai veni ka akarahiti, ka Iesu rondan ka visein keil. 3 Navong mul veah vihisei, tiser keil ten mengkatien keil onen Mosis ka Farasi keil amulamun ahin koa avotini matil ral min meatin tai koa rovitei meatin kati onen. Ka asakin ahin enek mulomal en meten meatin keil. 4 Evus, aviteni min Iesu avit, “Tiser, ahin ekek, navong avotini, mul semau matil ral min meatin tai koa rovitei meatin kati onen. 5 Mengkatien onen Mosis viteni keke reheov vini ahin keil vatinek. ?Ka keik, koviten sa?”

6 Keil avis Iesu mukok keke akilea avahuli kati ven selusien onen.†

Ka Iesu malingling, ka mutis tounah tai en atan ral min kalihen. 7 Ka keil amules avisi vasa kes hihiseien one. Sakini, mulomal ka viteni min keil vit, “Isei en kami koa romumonte tounah vatisa, kei varei heov rohtoh eni.” 8 Evus, malingling eris, ka mutis tounah tamun en atan.

9 Navong tiser keil ten mengkatien onen Mosis ka Farasi keil alonge mukok, tetai en keil vasi uva. Koakeil amatu uva mulamu, tai evus, tamun va vio ... Iesu kei sasen ro, ka ahin enek mul veah mulomal en meten. 10 Evus, Iesu mea mulomal ka viteni mini vit, “?Ahin, meatin keil uva kave? ?Mukave? ?Tovuol en keil vato vahit kimat ven tisaen onom?”

11 Ahin vit kesi vit, “Asuv, meatin tovuol.”

Ka Iesu viteni mini vit, “Hesakini, inau mun nirvitentei keke kikir etai mahien. Ka kiha ris teim, ka kosa heha, konoumtei mun natisa.”

Iesu vi meneai onen Ahi min meatin keil ten out netan

12 Navong Iesu mul veah en teahu ten Eim Votut, selus eris min meatin keil vit, “Inau navi meneai en out netan koa ritin luvat rendemien onen meatin keil. Ka meatin koa mul musul inau hermualtei en mankoli, veni meneai koa hel ien hetitin luvat sise ten moulien mini.”

13 Farasi keil koa alonge aviteni mini avit, “Keik kos komules koselus en usite onom. Sakini, mesakras mevakur anatin en selusien onom.”

14 Iesu vit kesi vit, “Anatin keke namul naselus en usite onak. Ka asa koa naviteni anatin veni nakilea out kave naka ien, ka nakilea out koa

☆ 7:48: Sion 12:42 ☆ 7:50: Sion 4:1-2; 19:39 ☆ 7:51: Dut 1:16 ☆ 7:52: Sion 1:46; 7:41 * 8:: Tei en tus matu keil ten Sion, tunien koanek ten Sion 8:1-11 tovuol ien. ☆ 8:1: Luk 21:37 ☆ 8:2: Mat 26:55 ☆ 8:5: Lev 20:10; Dut 22:22 † 8:6: Veni munak Iesu hehit, “Reherkovtei ahin ekek,” hetali koteh mengkatien onen Mosis. Ka munak hehit, “Mal rovove,” hetali koteh mengkatien onen kavmen ten out Rom koa romaentei Siu keil avasan matien min mesav keil. ☆ 8:6: Mat 22:15 ☆ 8:7: Dut 17:7 ☆ 8:9: Mat 22:22 ☆ 8:11: Sion 5:14 ‡ 8:12: Navong amumon Ale ten Votevav Keil, pris keil uva en teahu ten Eim Votut ka amunit ahang en mari laet tai koa kandel houlu mul ien. Vahesa Iesu vit leini keke meneai ten laet enek vi tatavolien koa mul vit usil kei. ☆ 8:12: Aes 49:6; Sion 1:4,5,9; 9:5; 12:46 ☆ 8:13: Sion 5:31

niha ien. Ka kami mireingeingen out kave naka ien vuo out kave niha ien.✧ ¹⁵ Navong kami milei rahit en usite onak, mimusil rendemien onen meatin keil enges ten out netan. Ka inau, narmultei malei rahit usite onen meatin keil.✧ ¹⁶ Ka avaseini munak nilei rahit usite onen meatin tai, asa koa nihiteni hehi anatin. Veni rovitei inau sasok koa namumoni, ka inau komal Tata onak koa sila inau namita mellei rahit vituai eni.✧ ¹⁷ En mengkatien keil onen Mosis koa kami varei mimusil kati, aviteni keke navong selusien onen meatin elu usil tounah tai luvinvin, meatin keil akilea avakur anatin keke asa luviteni vi anatin.✧ ¹⁸ Sakini, inau naselus en usite onak, ka Tata onak koa sila inau, kei emun mul selus en usite onak.”✧

¹⁹ Ka avisi avit, “?Mukonek, tata onom kave?”✧

Iesu vit kesi vit, “Kami mireingeingen inau ka mireingeingen Tata onak emun. Veni, munak mikilea enau, mivailea en Tata onak emun.”

²⁰ Navong Iesu viten tounah keil enek, mul en teahu ten Eim Votut, vesesal en out koa aling reviman ien. Ka avaseini out enek vesesal en out koa hetetamen onen Siu keil alah ruai ien, meatin tovuol vahuli kati, veni avong onen romaitei veah.✧

Iesu vit luvat matien onen

²¹ Evus, Iesu vit risi min tiser keil ten mengkatien onen Mosis ka Farasi keil vit, “Inau niha en out sav tai, ka avaseini mihelekat vis inau, kami miherhotintei inau. Kami mihemat ka mihekur mahien ven tisaen keil onami. Out koa inau niha ien, kami misakras mivaha ien.”✧

²² Hetetamen keil onen Siu keil areingeingen aneite ten selusien onen Iesu. Sakini aselus min keil eris avit, “?Vensa varei viteni keke

rosakras rovaha en out koa kei heha ien? ?Hemukave? ?Hou vini kei sasen enges?”✧

²³ Iesu vit risi vit, “Kami mivi ten out netan enges. Ka inau, navi ten out nesa. Kami mivi meatin keil ten out netan, ka inau narvitei ten out netan.✧ ²⁴ Sakini, naviteni keke kami mihemat ka mihekur mahien ven tisaen keil onami. Veni munak kami miherkurtei anatin eni keke inau navi kei,§ anatin keke mihemat hetal min tisaen keil onami.”✧

²⁵ Keil amutimanin avit, “?!Keik kovi isei varei!?”

Ka Iesu vit kesi vit, “Mulamu rokol kosa, namul navit usil inau min kami. ²⁶ Inau nakilea maselus usil tounah houlu koa tisa vaha kat usite onami. Ka namul navit leini min meatin keil ten out netan asas koa Tata viteni minau veni nakilea keke kei koa sila inau namita vi anatin.”✧

²⁷ Navong Iesu mul vit usil Tata onen, keil areingeingeni keke Iesu mul selus usil Tata onen en out nesa. ²⁸ Sakini, Iesu viteni min keil vit, “Navong kami mihou lat Natin Meatin hehina nesa,✧ mihelei kilea keke inau navi kei.** En avong koanek miheilea suk keke narmumon etai tounah vusil rendemien onak sasok. Ka namul naviteni asas koa Tata onak mul viseinau eni.✧

²⁹ Ka kei koa sila inau mul venau ka rolokoveintei inau. Veni, lisen-ges, namul namumon asas koa mal en meten.”✧ ³⁰ Navong Iesu viten tounah keil enek, meatin keil houlu akur anatin eni keke vi Mesaea anatin.✧

Iesu vit usil asa koa hetie lat meatin keil kati onen

³¹ Evus, Iesu lesi keke tei en Siu keil akur anatin eni, ka viteni min keil vit, “Munak mihehikiti keke mihelong kat hihiseien keil onak, hetie lati keke mihehi meatin keil onak anatin.✧ ³² Miheilea asa koa

✧ **8:14:** Sion 13:3; 16:28; 7:28; 9:29 ✧ **8:15:** 1Saml 16:7; Sion 7:24; 12:47 ✧ **8:16:** Sion 5:30; 5:37; 8:29 ✧ **8:17:** Dut 17:6; 19:15 ✧ **8:18:** 1Sion 5:9 ✧ **8:19:** Sion 16:3; 14:7 ✧ **8:20:** Sion 7:30 ✧ **8:21:** Sion 7:34,36; 13:33 ✧ **8:22:** Sion 7:35 ✧ **8:23:** Sion 3:31; 17:14 § **8:24:** Vahesa selusien enek vahit, “inau NAVI,” koa vi ‘Iahova,’ isen kati onen Ahi (Eks 3:14). ✧ **8:24:** Sion 13:19 ✧ **8:26:** Sion 7:28; 12:49 ✧ **8:28:** Nam 21:9; Sion 3:14; 12:32 ** **8:28:** Vahesa selusien enek vahit, “inau NAVI,” koa vi ‘Iahova,’ isen kati onen Ahi (Eks 3:14). ✧ **8:28:** Sion 5:19 ✧ **8:29:** Sion 8:16; 16:32 ✧ **8:30:** Sion 2:23; 7:31; 10:42; 11:45; 12:11,42 ✧ **8:31:** Sion 15:7

vi anatin, ka anatinien enek hesakin kami mihemaluv anatin.”

³³ Ka keil avit, “Komai mevi vatiamal onen Ebrahim, ka mervitei slev onen etai meatin en avong etai.†† ?Sakini, vensa varei koviteni keke komai mehemaluv anatin?”✧

³⁴ Iesu viteni min keil vit, “Naviteni anatin min kami keke meatin vasi koa amumon tisaen umai avi slev keil teni.✧ ³⁵ Ka slev tai, vulin tovuol en vatiamal kati onen masta onen. Ka natin masta enek, vulin kati en vatiamal onen mul lisenges.✧ ³⁶ Sakini, munak Natin Ahi sakinuk komaluv, kimaluv anatin. ³⁷ Nakilea keke kami mivi vatiamal onen Ebrahim keil. Ka avaseini, mimul misak visi mivalekat sise keke mivou vini nau vaka ien. Ka emi vati keke mivou vini nau veni out tovuol en tinomi keke selusien onak vaha vato ien.✧ ³⁸ Inau namul navit mesein asa koa nalesi navong naro ral min Tata onak. Ka kami, mimul mimumon asa koa tata onami viteni min kami keke mivoumoni.”

³⁹ Keil avit kesi avit, “Tata onomai Ebrahim.”✧

Ka Iesu viteni vit, “Munak kami mivi titan Ebrahim keil anatin, kami mivaleisungein sakien keil onen. ⁴⁰ Inau navit meseini min kami anatinien koa Ahi viteni minau. Ka kami, misak visi mivou vini inau. Koanek rovitei sakien keil onen Ebrahim. ⁴¹ Vuo. Kami mimul mimumon sakien keil onen tata kati onami.”✧

Ka keil aviteni avit, “!Ei! !Rovitei komai koa mevi ehon keil ten sise! Tata onomai tas, koa vi Ahi varei.”

⁴² Iesu viteni min keil vit, “Munak vi anatin keke Ahi vi Tata onami, envatien onami val enau. Veni inau naka ven Ahi, ka kosa, namul ekok. Narmaitei vousil rendemien onak, ka Ahi sila inau.✧ ⁴³ Ka nakilea

vensa varei kami misakras mivalong kilea asa koa naviteni. Veni emi rovattei mivailea en selusien keil onak. ⁴⁴ Tata onami vi Temat varei ka emi vati mivoumon asa koa kei en vati kami mivoumoni. Veni kei sakin meatin keil amu vinvini mesav keil en avong telamu rokol kosa. Kei romultei en usite ten anatinien, veni anatinien tovuol ien. Navong mul liluvos, mul viten selusien kati onen, veni kei vi uti luvosien ka vi tata onen koakeil aliluvos.✧ ⁴⁵ Sakini, veni asa koa inau naviteni min kami vi anatin, kami mirkurtei anatin enau. ⁴⁶ ? Isei en kami kilea vahit lat asa varei namumoni tisa? Misakras. ?Ka munak naviten asa koa vi anatin, vensa varei mirkurtei anatin en selusien keil onak?✧ ⁴⁷ Koakeil avi meatin keil onen Ahi amul along kilea selusien keil onen. Ka kami mirvitei onen Ahi, sakini mirlong kileatei.”✧

⁴⁸ Siu keil aselus karen Iesu avit, “!Ei! Meviteni anatin navong mevit kotisa suval koan Sameria tai ka ninin tisa tai mul enuk.”✧

⁴⁹ Ka Iesu vit kesi vit, “Ninin tisa tovuol enau. Inau navouhou min Tata onak, ka kami mirvouhoutai minau. ⁵⁰ Narsak vistei mahou lat isok vahina nesa. Ka tai mul koa en vati vahou lat isok, ka kei helei rahat usite onami.✧ ⁵¹ Naviteni anatin min kami keke koakeil along kat hihiseien keil onak irtatei en matien en avong etai.”✧

⁵² Siu keil aviteni mini avit, “Ekek, mekilea revu keke ninin tisa mul enuk. Ven Ebrahim mat, ka provet keil emun onen Ahi umatmat. Ka keik komul koviteni keke koakeil along kat hihiseien keil onom irtatei en matien en avong etai.✧ ⁵³ ? Mukave? ?Komul koviteni keke kovi hetetamen imok mulin avu Ebrahim koa mat? ?Ka mukave en provet keil? ?Komul koviteni keke

†† **8:33:** Koanek rovitei anatin veni me-Isrel keil amul en hen me-Rom keil. Ka en histri one, amul en hen me-Isip keil, me-Babilon keil, me-Siria keil, me-Gris keil, ka hen meatin sav keil emun.

✧ **8:33:** Mat 3:9; Luk 3:8; Sion 8:39,56; Neh 9:36 ✧ **8:34:** Rom 6:16,20; 2Pit 2:19 ✧ **8:35:** Eks 21:2; Dut 15:12 ✧ **8:37:** Sion 5:18; 7:19,25 ✧ **8:39:** Mat 3:9; Sion 8:33 ✧ **8:41:** Dut 32:6; Aes 63:16; 64:8 ✧ **8:42:** 1Sion 5:1; Sion 13:3; 16:28; 17:8; 7:28; 17:8 ✧ **8:44:** 1Sion 3:8; Sen 3:4 ✧ **8:46:** 2Kor 5:21; 1Pit 2:22; 1Sion 3:5 ✧ **8:47:** 1Sion 4:6; Sion 18:37 ✧ **8:48:** Sion 4:9; Mak 3:21-22; Sion 7:20 ✧ **8:50:** Sion 5:41 ✧ **8:51:** Sion 5:24 ✧ **8:52:** Mak 9:1 ✧ **8:53:** Sion 4:12

kovi hetetamen imok mulin keil, veni keil emun umat? ?Keik komul koviteni keke kovi isei varej?"*

⁵⁴ Iesu vit kesi vit, "Munak inau navou lat sasok en isok, eis koanek hehi heisav enges. Ka vi Tata onak koa mul vou lat isok. Kami miviteni mivit kei vi Ahi onami, ⁵⁵ ka mireingeingen kei. Ka inau nakilea, ka nasakras maliluvos mahit nareingeingeni. Veni vamukonek mahi uti luvosien vasuval kami. Anatin, inau nakilea, ka namul nalong kat selusien keil onen.* ⁵⁶ Ebrahim, avu onami, kei mundem kilea keke avong onak hekistal, ka si kei houlu veni."

⁵⁷ Siu keil aviteni mini avit, "Sua onom rorokoltei veah hanumau elu ka halualim emun (50). ?Sakini, kovit koles Ebrahim mukave?"

⁵⁸ Iesu vit risi min keil vit, "Inau naviteni anatin min kami keke navong Ebrahim arvasitei veah, inau NAVI." *Eksodas 3:14* ††

⁵⁹ Navong Siu keil along asa koa Iesu viteni, alah ahat keil avit avove. Ka Iesu va suai ran keil ka lokovein teahu ten Eim Votut.*

9

Iesu sak revu meatin koa meten var navong avasi

¹ Navong Iesu mul mual va, les meatin tai koa meten var navong avasi emai. ² Ka navong meatin keil onen Iesu alesi, avisi avit, "? Tiser, tisaen onen sei mumon meten meatin enek var navong avasi? ? Tisaen keil onen kei sasen enges, vuo tisaen keil onen tata ka mama onen?"*

³ Iesu vit kesi vit, "Rovitei ven tisaen keil onen, vuo tisaen keil onen tata ka mama onen koa mumon meten meatin enek var navong avasi. Kei vi metovar mukok keke Ahi kilea vatie lat keihoen onen vaka en moulien onen.* ⁴ Navong meneai mul veah ritin, reheles rehomon umen onen Ahi koa sila inau. Veni

vongien mul mai, ka, en avong enek, meatin sakras emun voum.* ⁵ Ka navong namul veah en out netan, inau navi meneai teni."*

⁶ Navong viten selusien enek evus, Iesu mutiv en atan ka mumoni vi tanmelmel. Evus, sahula tanmelmel enek en meten keilu onen metovar.* ⁷ Evus, Iesu viteni mini vit, "Kiha kikas veinam en Meterumrum Saelom." (Isen Saelom, aneite teni vi 'sila.') Sakini, metovar enek va ka kas veinan. Navong kasi evus, kilea valele ka va ris teim sen.*

⁸ Navong onen keil ka koakeil akilea mul viram en meatin keil ven mani alesi, amutimanin avit, "? Mukave? ?Vi anatin keke koanik vi metovar koa, lisenges, melesi mul rondan ka viram en meatin keil ven mani?"*

⁹ Keil koa avit, "Anatin, kei keinek."

Ka keil koa mun avit, "Vuo, vi meatin sav koa melesi suvali."

Ka kei varej viteni vit, "!Vi inau varej!"

¹⁰ Ka amules avisi avit, "?Asa kur out koa sakinuk kokilea kovalele vamukok?"

¹¹ Kei vit kesi vit, "Meatin tai, isen Iesu, mumon tanmelmel ka sahula en metok keilu. Evus, viteni minau keke niha en Meterumrum Saelom ka nikas veinak. Navong namumoni, hatte tas, nakilea malele."

¹² Meatin keil avisi avit, "? Ka meatin enek mul kave?"

Ka meatin enek vit kesi vit, "Nareingeingeni."

¹³ Onen keil amulamun meatin koa mulamu vi metovar va min Farasi keil.* ¹⁴⁻¹⁵ Navong Farasi keil ales meatin enek, avisi keke meten maluv mukave keke lele mukok. Sakini, meatin enek viteni min keil vit, "Iesu ling tanmelmel en metok keilu. Ka navong nakas veinak, nakilea malele suk." Ka Farasi keil avotini keke Iesu mumon tanmelmel ka mum revu meten metovar enek en Sabat.

* **8:55:** Mat 11:27; Luk 10:22; Sion 7:28-29 †† **8:58:** En selusien ten Hibu, "inau NAVI," vi 'Ahova,' isen kati onen Ahi (Eks 3:14). * **8:58:** Sion 1:1 * **8:59:** Sion 10:31; 11:8 * **9:2:** Eks 20:5; Esek 18:20; Luk 13:2,4 * **9:3:** Sion 11:4 * **9:4:** Sion 5:17 * **9:5:** Aes 49:6; Sion 1:4,5,9; 12:46; 8:12 * **9:6:** Mak 8:23 * **9:7:** 2Ki 5:10 * **9:8:** Umen 3:10 * **9:13:** Luk 13:14; Sion 5:9

16 Navong Farasi keil along tunien onen meatin koa mulamu vi metovar, keil koa avit, "Iesu sakras vaka ven Ahi, veni kei rolong kattei mengkatien ten Sabat."✧

Ka keil koa mun avit, "?Munak vi anatin keke rokatei ven Ahi, mukave suk kei kilea voumon merikel keil ekek?" Mukonek, Farasi keil akur rendemien elu usili.

17 Sakini, Farasi keil avis meatin enek hatte tai ris avit, "Vi keik koa meatin enek mum revi metom keilu keke kokilea kovalele. ?Komundem sa usil meatin enek? ?Vi isei varej?"✧

Meatin enek vit kesi vit, "Inau nakur anatin keke kei vi provet tai."

18 Navong hetetamen keil onen Siu keil umai ales meatin enek, arkurtei anatin eni keke, mulamu, kei vi metovar tai. Ka akilea suk vi anatin navong avise tata ka mama onen lumai ka avis revi keilu eni. 19 Avis keilu avit, "?Vi anatin keke meatin ekek vi titamil? Ka kamil milvit vi metovar navong avasi. ?Mukonek, mukave suk kei kilea valele kosa?"

20 Keilu luvit kesi luvit, "Komal melkilea keke vi titamal. Ka melkilea emun keke meten var navong avasi emai. 21 Ka melreingeingeni suk mukave kei kilea valele kosa, vuo isei varej sak revi meten keilu. Ka kami mikilea mivahisi, veni kei matu vinvin vaselus en usite onen kei sasen." 22 Tata ka mama onen meatin enek luviteni mukok veni lumetaun hetetamen keil onen Siu keil. Lulonge keke hetetamen keil avit leini tuai keke meatin vasi keil koa avit lati keke Iesu vi Mesaea, iso lat keil ran eim tahihiseien keil onen Siu keil.✧ 23 Sakini, keilu luviteni min hetetamen keil keke titaealu matu vinvin vaselus en usite onen.

24 Sakini, avong tamun, keil avise meatin koa avasi meten var keke vamai valomal en mete. Evus, avul kati avit, "!Kihat kati en isen Ahi ten hetetamenien keke asa koa komul koviteni vi anatin! Veni komai mekilea tuai keke Iesu enek vi meatin tisa tai."✧

25 Ka meatin enek vit kesi vit, "Narkileatei munak meatin enek vi meatin tisa tai, vuo asa. Ka tounah tas nakilea. Mulamu, metok var, ka kosa, nalele."

26 Ka keil avis risi avit, "?Kei mumon sa enuk? ?Mum revi metom keilu en sakien sa?"

27 Sakini, meatin enek vit kesi vit, "Naviteni tuai min kami, ka kami emi rovattei mivalonge. ? Vensa varej emi vati mivataengon ris tunien onak? ?Vahesa kami mun emi vati mivamai mivahi meatin keil onen?"

28 Navong alonge mukok, hetetamen keil onen Siu keil aselus kutut kat meatin enek avit, "!Ei, keik varej kovi meatin tai onen! Ka komai, mivi meatin keil onen Mosis. 29 Komai mekilea keke Ahi selus min Mosis ka san keihoen mini. Ka en usite onen meatin koanek, mereingeingen out kave kei kur keihoen onen ien."✧

30 Sakini, meatin koa mai lele vit kesi vit, "Namutimanin en selusien keil onami. Miviteni keke mireingeingen out kave kei kur keihoen onen, avaseini keke kei mum revi metok keilu. 31 Rokilea keke Ahi rolongtei meatin tisa keil koa avisi ven tounah. Ka mul long hisien onen meatin tai koa mul vouhou mini ka mul long kat asa koa en vati.✧ 32 Navong Ahi mum rohtoh en out netan rokol kosa, meatin sav tovuol koa sak revi meten meatin tai koa vi metovar navong avasi. 33 Ka meatin enek mumoni. Munak Iesu rokatei ven Ahi, kei sakras voumon merikel keil ekek."✧

34 Navong alonge mukok, hetetamen onen Siu keil aselus keih mini avit, "!Keik kotiaso revi mok en avong avasuk mai rokol kosa! ? Vensa varej kosak visi kovahiseien komai?" Ka aso lati ran eim tahihiseien one.✧

35 Navong Iesu kur longlongien keke aso lat meatin koa mai lele enek ran eim tahihiseien onen Siu keil, va votini. Navong votini, visi

✧ 9:16: Sion 3:2; 9:33; 5:16,18; 9:31; 7:43; 10:19 ✧ 9:17: Mat 21:46; Sion 4:19; 7:40 ✧ 9:22: Sion 7:13; 19:38; 20:19; 12:42 ✧ 9:24: Sos 7:19; Rev 11:13 ✧ 9:29: Sion 7:27,28; 8:14 ✧ 9:31: Sam 66:18; Aes 1:15; Sam 34:15; Pro 15:29 ✧ 9:33: Sion 3:2 ✧ 9:34: Sam 51:5; Sion 9:2

vit, “?Keik kokur anatin en Natin Meatin?”

³⁶ Meatin enek vit kesi vit, “Asuv, kihiteni minau li keke kei vi isei. Hemukonek, nakilea makur anatin eni.”

³⁷ Ka Iesu viteni mini vit, “Keik kolesi tuai. Inau koa namul naselus ral minuk navi kei.”

³⁸ Navong longe mukok, meatin enek va netan min Iesu ka viteni vit, “O Asuv, nakur anatin enuk eli varei.”

³⁹ Iesu vit, “Numai en out netan keke malei rahit usite onen meatin keil. Anatin, numai keke masakini koakeil arletei, avamai avalele, ka matie lati keke koakeil avit alele, mete var.”

⁴⁰ Tei en Farasi keil amul vesesal, ka navong along selusien onen Iesu avisi avit, “? Mukave? ? Komul koviteni keke metomai var?”

⁴¹ Iesu vit kesi vit, “Munak metomi var anatin, miherkurtei mahien ven asa tisa koa mimul mimumoni. Ka veni mivit milele revi, mihekur vasin mahien ten tisaen keil onami.”

10

Tatavolien usil meatin koa losil kat revi sipsip keil osen

¹ Iesu viteni min Farasi keil vit, “Anatin eli naviteni min kami, meatin keil ekek asuval sipsip keil osen Ahi. Ka koakeil armaitei en yad one avaka en meteau kati, ka amul uvut laui vieh teni, keil avi tarhena keil ka lariken keil. ² Ka kei koa va neim en yad ka en meteau teni, kei vi meatin kati koa mul losil kat sipsip keil osen. ³ Navong mai, meatin koa mul lei kokoe en yad lei kilea eni ka sehen meteau veni. Ka navong kei vise retai en sipsip osen keil en ise kati, sipsip keil along kilea ren, ka kei mulamun keil uva hae. ⁴ Ka navong lah lat osen keil vasi uva hae, kei mual

mulamu en keil. Sipsip keil osen amusil kati veni along kilea ren.

⁵ Keil asakras avousil meatin sav tai. Anatin, ilohosai rani veni arlong kileatei ren.” ⁶ Farasi keil along tatavolien koa Iesu viteni min keil, ka areingeingen aneite teni.

⁷ Sakini, Iesu vit kilea min keil vit, “Anatin eli naviteni min kami, inau navi meteau koa sipsip keil uva neim ien. ⁸ Meatin keil koa umai mulamu enau, keil vasi avi tarhena ka lariken keil. Ka sipsip keil arlong katte keil. ⁹⁻¹⁰ Tarhena keil umai keke avahenan tounah, avou vini sipsip keil, ka avapurun tounah keil. Ka inau navi meteau ten yad. Ka koakeil umai neim ka uva hae aka enau, Ahi houtut moulien one, ka ihotin oumunai koa hetahos. Anatin, numai keke nakilea masan moulien min meatin keil, moulien tai koa vilelau en tahosien.

¹¹ “Ka inau navi more meatin talosilkatien onen sipsip keil emun. Ka inau nasak mesei keke mamae lat moulien onak ka mamat vahinat sipsip keil osak. ¹² Munak meatin toumien enges mul losil kat sipsip keil les huli rendan tai mai, kei hemetau ka helohosai ran sipsip keil veni arvitei osen kati. Hesakini, huli rendan enek hemai heat vini tei en sipsip keil ka helikat rasilin teisav keil. ¹³ Anatin, meatin toumien mul lohosa veni kei losil kat keil keke vakur ui umen teni enges, ka envatien onen romultei en sipsip keil. ¹⁴⁻¹⁵ Ka inau navi more meatin talosilkatien onen sipsip keil. En vati sakien koa Tata onak kilea enau ka inau nakilea eni, inau nakilea en sipsip keil osak ka keil akilea enau. Ka nasak mesei keke mamae lat moulien onak mamat vahinat keil.

¹⁶ “Sipsip sav keil osak amul koa ateisav en sipsip keil koa amul en yad koanek.* Mal keke niha nilah keil emun imai. Keil ilong rek,

☆ 9:37: Sion 4:26 ☆ 9:39: Sion 3:17; 5:22,27,30; 8:15,16; 12:47 ☆ 9:40: Mat 15:14; 23:26

☆ 9:41: Sion 15:22 ☆ 10:4: Sion 10:27 ☆ 10:6: Sion 16:25 ☆ 10:8: Ser 23:1-2; Esek 34:2-3

☆ 10:9-10: Sam 118:20; Sion 14:6 ☆ 10:11: Sam 23:1; Aes 40:11; Esek 34:15; Hib 13:20; Rev 7:17;

Sion 15:13; 1Sion 3:16 ☆ 10:12: Umen 20:29 ☆ 10:14-15: Sion 10:27; 2Tim 2:19; Mat 11:27;

Sion 15:13; 3:16 * 10:16: Vahesa Iesu mul selus usil koakeil amusili koa arvitei Siu.

ka imai ilah ruai hetal min sipsip keil ekek. Hemukonek, imai ihi vangi sipsip hetas, ka inau tas nihi meatin talosilkatien one. ✧ 17 Tata onak, envatien onen mul enau veni nasak mesei masa lat moulien onak en usite one. Ka hekatau, nakilea makur risi. ✧ 18 Meatin tovuol vaku-lat moulien onak ranau. Ka nal-ing rendemien onak keke masa lati. Inau nakur keihoen keke masa lat moulien onak, ka nakur keihoen keke makur risi. Koanik vi asa koa Tata onak meng kat inau keke moumoni." ✧

19 Navong meatin keil along selusien keil onen, Siu keil akur rendemien elu usil Iesu. ✧ 20 Keil houlu amul aviteni avit, "I Ninin tisa tai mul ien ka sakini selus vau! ?Vensa varei kami mimul milong selusien keil onen?" ✧

21 Ka keil koa mun amul aviteni avit, "Selusien onen rosualtei selusien onen meatin tai koa ninin tisa tai mul ien. Ka meatin koa ninin tisa mul ien sakras voumon metovar tai valele vasuval koa Iesu mumoni."

Hetetamen keil onen Siu keil ase-sein Iesu

22 Avati elu muli va, ka vi Dis-
emba, avong mal keke avoumon Ale
ten Tokolkatien† en out Serusalem.
23 Iesu emai ka mul mual en teahu
ten Eim Votut, out tai koa avise en
veranda onen Solomon. ✧ 24 Navong
Siu keil alesi, akarahiti ka avisi avit,
"? Nengeis varei kihit luvati min
komai keke kovi isei varei? Munak
kovi Mesaea anatin koa Ahi vat kati
vit hesani hemai, kihit leini." ✧

25 Ka Iesu vit kesi vit, "Navit leini
tuai min kami. Ka kami mirkurtei

anatin eni. Tounah keil koa namu-
moni en keihoen onen Tata onak
arie lati keke navi isei. ✧ 26 Ka
avaseini, kami mirkurtei anatin
enau veni mirvitei sipsip keil osak. ✧
27 Veni sipsip keil osak along kilea
rek. Inau nakilea en keil, ka keil
amusil inau. ✧ 28 Min keil, na-
mul nasan moulien ten lisenges ka
irvuoltei en avong etai. Ka meatin
tovuol kilea vasav lat keil ran hek. ✧
29 Tata onak san keil minau, ka
kei marite mok mulin tounah vasi.
Sakini, meatin tovuol kilea vasav lat
keil ran hen Tata. 30 Ka Tata onak ka
inau meltas." ✧

31 Navong along selusien one, Siu
keil alah ahat keil keke avov vini. ✧

32 Ka Iesu viteni min keil vit,
"Inau namumon mormore tounah
keil houlu en metomi koa Tata onak
san keihoen minau moumoni mor-
more tounah keil houlu. ? More
umen sa varei keke miheov vini
inau veni?"

33 Avit kesi avit, "I Komai emai
rovattei mevov vinik ven more
umen tai, ka mevit meheov vinik
veni komul koselus kekar va kat Ahi
varei! !Keik kovi meatin kuren tai
ten out netan enges, ka koselus suval
keik kovinvin ral min Ahi!" ✧

34 Iesu vit kesi vit, "Amutisi en
mengkatien keil onami avit, '*Kami
mivi ahi keil.*' *Sam keil*

82:6 35 Rokilea keke selusien onen
Ahi rovillestei. Sakini, munak Tus
Votut vise meatin keil ekek en *ahi
keil.* ✧ 36 anatin imok en inau. Veni
inau navi kei koa Tata rie lat inau
ka sila inau namita en out netan.
Sakini, narselus kekartei vaha kat
Ahi navong naviteni keke navi Nat-
nali. ✧

✧ **10:16:** Aes 56:8; Sion 11:52; 1Pit 2:25; Esek 34:23; 37:24 ✧ **10:17:** Plp 2:8-9 ✧ **10:18:** Sion 14:31; 15:10 ✧ **10:19:** Sion 7:43; 9:16 ✧ **10:20:** Mak 3:21-22; Sion 7:20 † **10:22:** En sua 168 BC (sua keil mulamu en avong koa Iesu avasi) me-Siria keil uvae lin koakeil aro en out Serusalem. En avong enek, asuv houlu one Antiokus Epifanis sakini Eim Votut onen Ahi mai vi eim votut onen ahi sav tai koa avise en Sius. Ka muas vuas tai ien mini koa vi tounah tai koa tisa vis tisa revu mok en meten Siu keil. Ka sua etel koa katau eni, Siu tai, isen Sudas Makabias, mai ka vae lin keil esuk. Keil akas motein Eim Votut onen Ahi ka pris keil arokol kat risi. Sakini, en Disemba vasi keil, Siu keil amumon Ale ten Tokolkatien en out Serusalem keke avandem kat avong enek. ✧ **10:23:** Umen 3:11; 5:12 ✧ **10:24:** Luk 22:67 ✧ **10:25:** Sion 5:36; 10:38 ✧ **10:26:** Sion 6:64; 8:45 ✧ **10:27:** Sion 8:47; 10:3 ✧ **10:28:** Sion 17:2; 3:16; 6:39; 17:12; 18:9 ✧ **10:30:** Sion 17:21 ✧ **10:31:** Sion 8:59 ✧ **10:33:** Lev 24:16; Mat 26:65; Mak 14:64; Sion 5:18 ✧ **10:35:** Mat 5:18; Luk 16:17 ✧ **10:36:** Sion 5:17-20

37 “Munak narmumonte merikel keil koa Tata onak sani minau moumoni, mal keke mirkurtei anatin enau. 38 Ka munak namul namumon merikel keil, avaseini mirkurtei anatin enau, mal keke mihekur anatin en tounah koa namul namumoni. Hemukonek, miheilea keke Tata mul kapil vituai ral minau, ka inau namul nakapil vituai ral mini.”✧ 39 Hatte tamun, asak visi avahuli kat Iesu, ka kei mea ran he.✧

40 Evus, Iesu va en Oaisal Sodan ka mu kotehei va en usite. Iesu ka meatin keil onen aro ekonek, en out koa, mulamu, Sion vi baptaes en meatin keil ien.✧ 41 Meatin houlu umai keke avalesi. Ka amul aviteni min keil eris avit, “Avaseini keke Sion romumon etai merikel, tounah vasi koa kei viteni usil meatin enek mai vi anatin.”✧ 42 Ka meatin keil houlu ekonek akur anatin keke Iesu vi Mesaea koa Ahi vat kati vit hesani hemai.✧

11

Matien onen Lasaros

1 Meatin tai mul en meteimal ten out Betani, isen Lasaros. Kei mesai houlu. Ahin elu emun lumul en meteimal enek, isealu Meri ka Marata koa luvi ahinali.✧ 2 (Meri vi ahinen Lasaros koa mesai, ka hehi kei koa, hervitei tuetin, hetahin senta heha en alen Asuv ka houlu moteini en hilin.✧) 3 Ahinen Lasaros keilu lusan selusien va min Iesu koa vit, “Asuv, kei koa envatien onom mul ien mesai houlu.”✧

4 Navong Iesu raengoni, vit, “Keite ten mesaien koanek hervitei matien. Koanik mul kur out vahati lat isen Ahi keke meatin keil ilei kilea hetetamenien onen Natnali.”✧ 5 Ka avaseini envatien onen Iesu mul en Marata, Meri ka Lasaros marite, 6 navong kur longlongien keke Lasaros mesai mukok, ro enges en out koa mul ien avong elu eris.

7 Evus, Iesu viteni min meatin keil onen vit, “Reheha ris ven Lasaros keitel en provins ten out Sudea.”

8 Ka meatin keil onen avisi avit, “Tiser, rovitei tuetin, Siu keil en out enek asak visi avov vinik. ?Ka keik em vati kovaha ris?”✧

9 Iesu viteni vit, “En avong tai, meneai mul ritin haoa teindan elu (12). Ka koakeil amual en meneai asakras avasavoi, veni meneai enek mul sakin keil alei kilea tounah vasi.✧ 10 Ka koakeil amual en mankoli ten vongien amusavoi, veni meneai tovuol en keil.”

11 Evus, Iesu vit risi vit, “Tuer eli Lasaros matil usae. Ka inau niha ka nisisil eni hemea.”✧

12 Sakini, meatin keil onen aviteni avit, “Asuv, munak kei matil usae, kei mul moul ka helonge hetahos eris.” 13 Keil amundemi keke Iesu mul selusien usil matilien onen Lasaros, ka mul vit usil matien onen varei.

14 Sakini, Iesu vit leini min keil vit, “Lasaros mat tuai. 15 Ka nasi inau keke narrotei vatal min keil en avong enek, veni koanek hekataun kami keke mihekur anatin imok enau. Rovaha veni.”

16 Sakini, Tomas, koa avise en Maeh, viteni min keil vit, “Ir vasi reheha keke rehemat vituai hetal mini.”✧

Iesu mumon Lasaros moul eris ran matien veni vi vatte ten moulien

17 Navong Iesu rokol meteimal ten out Betani, kei votini keke aling teiai onen Lasaros en valengeihat tatetahinien avong ehat tuai.

18 Betani rovitei soutin ran out Serusalem, vi kilomita etel (3 km) enges.✧ 19 Sakini, Siu keil houlu umai keke avatie lat enmahisien one min Marata ka Meri ven matien onen tuealu. 20 Navong Marata kur longlongien keke Iesu mul mai, kei eva vahisu mini. Ka Meri ro nges teim. 21 Navong Marata les Iesu, viteni mini vit, “Asuv, vahit keik

✧ 10:38: Sion 14:10-11; 17:21 ✧ 10:39: Sion 7:30; 8:20; Luk 4:30; Sion 7:30 ✧ 10:40: Sion 1:28 ✧ 10:41: Sion 1:26-34; 3:27-28 ✧ 10:42: Sion 2:23; 7:31; 11:45; 12:11,42 ✧ 11:1: Luk 10:38-39 ✧ 11:2: Sion 12:3 ✧ 11:3: Sion 11:36 ✧ 11:4: Sion 9:3 ✧ 11:8: Sion 8:59; 10:31 ✧ 11:9: Sion 9:4-5; 12:35 ✧ 11:11: Mat 9:24; 27:52; Mak 5:39; Luk 8:52; Umen 7:60; 1Kor 11:30 ✧ 11:16: Mak 14:31; Rom 6:8 ✧ 11:18: Mat 21:17 ✧ 11:21: Sion 11:32

kovato ekok, tuak onak varmattei.*
 22 Ka nakilea keke kosa ekek, Ahi hesani minuk asa koa kovisi veni."

23 Iesu viteni mini vit, "Tumali hemoul eris ran matien."

24 Marata vit kesi vit, "Nakilea keke kei hemoul ris ran matien en keite ten tounah vasi."*

25 Iesu viteni mini vit, "Inau navi vatte ten mearisien ka navi vatte ten moulien. Koakeil akur anatin enau, avaseini umat, keil imea ris ran matien ka imoul. 26 Ka koakeil amoul semau ka akur anatin enau, keil irmattei en avong etai. ?Mukave? ? Kokur anatin en koanik?*"

27 Kei vit kesi vit, "Asuv, nakur anatin eni keke keik kovi Mesaea, Natin Ahi, koa kei vat kati keke hesani hemita en out netan."*

28 Navong Marata selus ral min Iesu evus, va ris teim ka vise suain tunahin Meri. Kur seh eni ka viteni mini vit, "Tiser mai ekonek ka mul visuk." 29 Navong Meri longe mukok, mea kalah ka va hae keke vahisu vatal mini. 30-31 Navong koakeil amul amurang ral mini alesi mukave mea kalah, keil amusili. Amundemi kei mul va en valengeihat tatetahinien keke vatang en out enek.

Iesu rosin Meri en out koa Marata visu mini koa mul hae en meteimal ten out Betani.* 32 Navong Meri rokol out koa Iesu mul ien, lesi ka retengeiril vesesal ven alen Iesu ka murang vit, "!O Asuv, vahit kovato ekok, tuak onak varmattei!"*

33 Navong Iesu lesi mul murang mukok, ka lesi mukave meatin keil koa aro ral mini emun amul amurang, longe tisa ka tin mis. 34 Kei vis keil vit, "?Mirahini en out kave?"

Avit kesi avit, "Asuv, amai lesi."

35 Navong uva, simeten Iesu motmot.* 36 Ka koakeil alesi aviteni avit, "Milesi. En vat tunali mok."*

37 Ka tei en keil aviteni avit, "Kei sakin meatin koa meten var mai lele

eris. ?Vensa varei sakras vasak revu Lasaros keke varmattei?*"

38 Navong arokol valengeihat tate-tahinien, Iesu longe tisa eris. Lesi keke arein mari ahat tai ring koe metareh ten valengeihat enek.*

39 Sakini, Iesu viteni mini vit, "Altei lat ahat vaha."

Marata, ahinen meatin koa mat, vit kesi vit, "Asuv, vite vo tuai veni emat avong ehat tuai."

40 Ka Iesu viteni mini vit, "Naviteni tuai minuk keke kiles keihoen onen Ahi munak kikir anatin eni."

41 Sakini, meatin keil arei lat ahat eva. Evus, Iesu lele vina nesa ka vit, "Tata, namasmasuk veni komul kolong inau. 42 Nakilea keke lisen-ges komul kolong inau, ka navit lein selusien koanek ven meatin keil ekek, vasakin keil ikur anatin eni keke kosan inau numai."*

43 Navong viten selusien enek evus, Iesu viso keih vit, "!Lasaros, amai hae!" 44 Ka meatin koa mat mea mai hae. Mavuli kaliko tate-tahinien keil amul veah apar kat aven vasi, hen ka alen ka veinan emun. Sakini, Iesu viteni min keil vit, "Allah lat kaliko rani ka mihe-maeni hemaluv heha."*

45 Navong Siu keil koa amusil Meri ales asa koa Iesu mumoni, keil akur anatin eni.* 46 Ka tei en keil uva ven Farasi keil, ka avit meseini min keil asa koa Iesu mumoni. 47 Sakini, Farasi keil ka asuv keil onen pris keil avise ruain Kaonsel one. Navong alah ruai, avis keil eris avit, "?Rehoumon sa varei hetal min Iesu? Kei mules mumon merikel keil houlu. 48 Munak reheles rehemaeni hel houm hemukonek, meatin vasi keil ikur anatin eni ka isak visi keke umoni hemai hehi asuv houlu one. !Hemukonek, me-Rom keil imai ka u lin Eim Votut orer, ka u vinvini meatin vasi keil en kantri orer ten out Isrel!"

49 Tai en Kaonsel, isen Kaiafas. Kei vi asuv houlu onen pris keil ten sua

* 11:24: Dan 12:2; Sion 5:28-29; 6:39-40; Umen 24:15 * 11:26: Sion 8:51 * 11:27: Sion 6:69; Mat 16:16; Sion 6:14 * 11:30-31: Sion 11:20 * 11:32: Sion 11:21 * 11:35: Luk 19:41 * 11:36: Sion 11:3 * 11:37: Sion 9:6 * 11:38: Mat 27:60; Mak 15:46; Luk 23:53; 24:2; Sion 20:1 * 11:42: Sion 12:30; 6:29; 17:8,21 * 11:44: Sion 20:6-7 * 11:45: Luk 16:31; Sion 2:23; 7:31; 8:30; 10:42; 12:11,42

koanek. Ka navong long selusien onen koakeil ten Kaonsel, viteni min keil vit, “!Kami mireingeingen tounah!✠ 50 Hetahos imok munak meatin hetas hemat en usite onen meatin keil, helin munak rehemaen me-Rom keil imai u vini me-Isrel vasi keil.” 51 Kaiafas rovitentei selusien koanik en rendemien onen enges. Ka, en umen onen suval asuv houlu onen pris keil ten sua koanek, kei vit luvati keke Iesu hemat hehinat me-Isrel vasi keil. 52 Ka vit luvati emun keke Iesu hemat en usite onen koakeil vasi avi onen Ahi koa amul en kantri savsav keil keke helah ruain keil vasi imai ihi vangî meatin hetas.✠ 53 Sakini, en hati avong enek va, hetetamen keil onen Siu keil amumon lingkatien tai keke u vini Iesu.✠

54 Sakini Iesu romualtei mun en mesai en meten Siu keil. Lokovein out enek ka eva en meteimal tai, isen Efrem, koa mul vesesal en out volvol. Ka ro ekonek ral min meatin onen keil avong vahis.✠

55 Anien ten Mul Laui mai vesesal, ka Siu keil houlu aka en out savsav keil koa mul seh, ka amul avina en out Serusalem. Amul uva keke avoumon sakiën keil koa vasakin keil avato mau keke akilea avoumon tounah ten ale enek.✠ 56 Ka meatin keil amul alekat Iesu. Navong alah ruai en teahu ten Eim Votut, avis retai en keil avit, “?Mimundem sa? ?Iesu hemai en ale koanek, vuo hermaitei?”✠ 57 Aviteni mukok veni asuv keil onen pris keil ka Farasi keil ameng kati keke meatin tai koa kilea out kave koa Iesu mul ien hemai hehit meseini min keil keke akilea avaha avahuli kati.

12

Ahin tai ten out Betani vouhou min Iesu✠

1 Avong ahetai (6) mulamu en avong ten Anien ten Mul Laui, Iesu

va en meteimal ten out Betani. Va ro en teim onen Lasaros, meatin koa sakini moule eris ran matien.✠ 2 Sakini, keil amumon mari anien tai keke avahouhou mini. Marata lah anien emai, ka Lasaros rondan vituai en avet taanianien ral min Iesu ka meatin sav keil.✠ 3 Evus, Meri kur hati senta tai koa amumon en nard* koa mani teni mariso vis mariso mok. Va vesesal ven Iesu ka mutahi en alen keke vahouhou mini. Evus, Meri muuli en hilin. Navong mumoni, more vite ten senta enek ka vasi out neim.✠

4 Ka, navong tai en meatin teindan elu (12) onen Iesu lesi, rositei veni. Isen meatin enek Sudas Eskariot koa, hervitei tuetin, hemaë lat Iesu heha en hen vativieh keil onen. Sakini, kei vit,✠ 5 “?Vensa vareï arsalem entei senta koanik keke avasan mani teni min koakeil tounah one tovuol. Veni mani teni vinvin en silva mani hundred etel (300).”†✠ 6 Kei rovitentei selusien enek veni mundem houlu usil koakeil tounah one tovuol. ! Vuo! Viteni mukok veni vi tarhena tai. Veni kei lei kat ateli ten mani onen Iesu keitel, ka mul venan mani rani.

7 Ka Iesu viteni vit, “!Lokoveini! Ahin ekek vul senta koanek keke vasak mesein avek vamese ven avong tatetahinien onak.✠ 8 Koakeil tounah one tovuol ito hetal min kami lisenges. Ka inau, nirtotei hetal min kami lisenges.”✠

Avat keil onen Siu keil amumon lingkatien keke u vini Lasaros

9 Navong meatin keil alonge keke Iesu ro en meteimal ten out Betani, meatin houlu vis houlu mok umai keke avalesi. Umai emun keke avales Lasaros koa Iesu sakini moule eris ran matien.✠ 10 Ka navong asuv keil onen pris keil alonglong eni, amumon lingkatien keke avou vini Lasaros emun 11 veni alesï keke

✠ 11:49: Sion 18:14 ✠ 11:52: Sion 10:16; 17:21 ✠ 11:53: Mat 14:5; Sion 5:18; 7:1,25; 8:37,40

✠ 11:54: Sion 7:1; 2:12; 3:22 ✠ 11:55: Sion 2:13; 6:4; 2Kron 30:17 ✠ 11:56: Sion 7:11 ✠ 12::

Sion 11:1,43-44 ✠ 12:1: Mat 26:6-13; Mak 14:3-9 ✠ 12:2: Luk 10:40 * 12:3: Nard vi senta koa amumoni en li holeai tai ten out India koa avise en ‘nard.’ ✠ 12:3: Luk 7:37-38 ✠ 12:4:

Sion 6:71 † 12:5: Mani koanek suval 300,000 vatu ka vinvin en ui umen koa meatin tai kuri en sua tai. ✠ 12:5: Mat 19:21; Mak 10:21; Luk 18:22 ✠ 12:7: Sion 19:40 ✠ 12:8: Dut 15:11

✠ 12:9: Sion 11:43-44

merikel koa kistal eni mul sakin meatin houlu akur anatin en Iesu, ka armusiltei mun keil.✠

Asan masmasien min Iesu navong kistal en out Serusalem✠

¹² Out mulan, mari vangi meatin keil koa umai en Anien ten Mul Laui alonge keke Iesu mul mai en out Serusalem. ¹³ Sakini, amusah oubleil keil ka uva avahisu mini. Ka navong uva, avisohiso vina nesa avit,

“!Masmasien min Ahi!

‘!Tokolkatien hel en kei koa mai en isen Iahova!’ *Sam keil 118:26*✠

!Tokolkatien hel en asuv houlu ten out Isrel!”

¹⁴ Iesu votin sili dongki tai ka muloh eni eva. Koanek suval asa koa Tus Votut viteni koa vit,

¹⁵ “*Kami koa miro en taon ten out Serusalem en Hou Saeon minametautei.*

!Mihelesi! Asuv houlu onami mul mai keke valosil kat kami.

Anatin, mul rondan en sili dongki tai enges ka mul mai.”

Sakaraea 9:9

¹⁶ Navong tounah enek mul kur out, teindan elu (12) onen Iesu arkileatei aneite teni. Ka, katau suk, navong Ahi rali lat Iesu vina nesa keke vakur hetetamenien onen, amundem kati keke tounah keil enek koa Tus Votut vit usili mai kistal vi anatin.✠

¹⁷ Houlu en vangi meatin keil ekek amul ral min Iesu navong vise lat Lasaros ran valengeihat tate-tahinien ka sakini moul eris ran matien. Ka keil avitehiteni min mesav keil va vio ... meatin houlu along usili.✠ ¹⁸ Sakini, veni meatin keil houlu vis houlu imok along usil merikel koanek, uva avisu min Iesu en sise.

¹⁹ Ka navong Farasi keil ales mari vangi meatin ekek, aviteni min keil eris avit, “!Alles visi! !Meatin vasi

keil en out netan amul amusil kati tuai! Misakras emun mivoumon etai tounah vaha kat usite onen.”✠

Iesu selus usil matien onen min me-Gris keil

²⁰ Navong Siu keil uva en out Serusalem keke avaha netan min Ahi en avong ten ale, me-Gris otetai keil emun uva. ²¹ Me-Gris keil enek uva ven Pilip, koa kei ten meteimal ten out Betsaeta en provins ten out Kaleli. Ka aviteni mini avit, “Komai emai vati mevalles Iesu.”✠

²² Sakini, Pilip eva ka vit meseini min Andru, ka keilu luva luviteni min Iesu. ²³ Ka Iesu viteni vit, “Avong emai ekek keke Natin Meatin vakur mari hetetamenien onen.✠ ²⁴ Nita tavol usil anatinien tai min kami. Munak uti uit tai, arluhtei en atan ka arrahintei, kei heles hehi utite. Ka munak itahin uti uit koanek en atan, hesuval koa hemat. Ka, hekatau, hemoul hekur heite hehi houlu.✠✠ ²⁵ Koakeil e vat moulien one, moulien enek hevuol ran keil. Ka koakeil tine kat moulien one en out netan ekek, keil vareihuli kat moulien one hel lisenges.✠

²⁶ Koakeil e vati avoum minau, keil usil inau. Veni out koa namul ien, meatin toumien keil onak il hetal minau. Ka Tata onak hehouhou min meatin sei keil koa amum minau.✠

²⁷ “Kosa, tinok vil en demvoen. ? Ka nihiten sa? Vahesa nihis Tata onak keke houtut inau keke nirhisutei en avong takeih koanek. Ka vuo. Veni namita keke mahisu en avong ten mahien enek.”✠

²⁸ Evus, Iesu vis viteni vit, “O Tata li, kihati lat isom keke hehi hetetamen imok.”✠

Navong vis mukok, rea tai selus ka en out nesa vit, “Nasakin isok mai vi hetetamen tuai, ka num risi.”

²⁹ Vangi meatin keil koa amulomal ekonek along rea enek, ka tei en keil aviteni avit vi voulul koa mul musel.

✠ **12:11:** Sion 11:45 ✠ **12:11:** Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:28-40 ✠ **12:13:** Mat 27:42; Mak 15:32; Sion 1:49 ✠ **12:16:** Sion 2:22 ✠ **12:17:** Sion 11:43-44 ✠ **12:19:** Sion 11:48 ✠ **12:21:** Sion 1:44; Luk 19:3; 23:8 ✠ **12:23:** Sion 13:31-32; 17:1 † **12:24:** Iesu mul selus usil matien onen, mukave hemoul eris ran matien ka hekatau meatin keil hehi houlu heka ien. ✠ **12:24:** 1Kor 15:36 ✠ **12:25:** Mat 10:39; 16:25; Mak 8:35; Luk 9:24; 17:33 ✠ **12:26:** Sion 14:3; 17:24 ✠ **12:27:** Sam 6:3; 42:5,11; Mat 26:38; Mak 14:34 ✠ **12:28:** Mat 3:17; 17:5; Mak 1:11; 9:7; Luk 3:22; 9:35 ✠ **12:29:** Umen 23:9

Ka teimun en keil avit, “!Angelo tai selus mini!”[☆]

³⁰ Ka Iesu viteni min keil vit, “Rea koanek roselustei vakataun inau, selus keke vakataun kami.[☆] ³¹ Kosa vi avong koa Ahi helei rahat usite onen meatin keil ten out netan ekek ka hesan mahien min keil. Kosa vi avong koa Ahi hehile lat Temat, mari avat ten out netan, heha ran out enek.[☆] ³² Ka navong ihati lat inau nihina nesa en ai tai, nileh meatin vasi keil imai venau.”[☆] ³³ Iesu viteni mukok vahit luvat sakien koa hemat heka ien.[☆]

³⁴ Vangi meatin keil avit kesi avit, “Tus Votut onen Ahi mul viteni min ir keke Mesaea heto lisenges.[☆] ? Sakini, vensa suk komul koviteni keke ihati lat Natin Meatin hehina nesa en ai tai? ?Isei varei Natin Meatin enek?”

³⁵ Iesu viteni min keil vit, “Meneai hel ven kami avong hehi havivi tamun. Sakini, hetahos mihoual navong meneai mul veah ritin keke mankoli hermutaluh koetei kami. Veni koakeil amual en mankoli areingeingen out kave uva ien.[☆] ³⁶ Sakini, mihekur anatin en meneai enek navong mul veah ritin, keke mihemai mihehi meatin keil ten meneai.” Navong Iesu selus min meatin keil evus, lokovein keil ka ro suai ran keil.[☆]

³⁷ Ka avaseini keke Iesu mumon merikel keil houlu en mete, rovitei meatin vasi keil koa akur anatin eni. ³⁸ Koanek kur out vasakin asa koa provet Aesea viteni vama vahi anatin koa vit,

“?Iahova, munak meatin tai vit usil longlongien enek mulamu, isei hekur anatin eni?

?O Iahova, isei kilea valei kilea hem, en sakien keil koa kistal ekek?”
Aesea 53:1[☆]

³⁹ Sakini, keil asakras avakur anatin eni, veni Aesea viteni mun vit,

⁴⁰ “Ahi houmon mete hevar ka tine hekeih imok,

keke asakras avalei kilea vatal min mete,

ka asakras avandem kilea en tine asa koa kei mumoni.

Hemukonek, irvilestei ran tisaen keil one

ka Ahi hersak revitei moulien one.”
Aesea 6:10[☆]

⁴¹ Aesea viten selusien koanik veni lei kilea hetetamenien onen Iesu ka vit luvati.[☆]

⁴² Ka avaseini keke koanek vi anatin, hetetamen keil houlu onen Siu keil akur anatin en Iesu, ka ametau keke avahit leini. Ametauni veni Farasi keil aviteni keke koakeil vasi avit leini keke Iesu vi Mesaea, iso lat keil ran eim tahihiseien keil one.[☆] ⁴³ Hetetamen keil enek arie lati keke e vati avoumon asa koa vatahos en meten meatin keil vali asa koa vatahos en meten Ahi.[☆]

Iesu vit leini keke koakeil aseseini ikur mahien en hen Ahi

⁴⁴ Iesu viso keih vit, “Koakeil akur anatin enau, rovitei inau nges koa akur anatin eni. Amul arie lati keke akur anatin emun en kei koa san inau numai.[☆] ⁴⁵ Veni koakeil ales inau, suval koa amul ales kei koa san inau numai.[☆] ⁴⁶ Numai navi meneai koa ritin en meatin keil ten out netan, keke koakeil vasi akur anatin enau irmultei mun en mankoli.[☆]

⁴⁷ Munak meatin tai long selusien onak ka rolong kattei, inau nirsantei mahien mini. Veni narmaitei en out netan keke masan mahien min meatin keil teni. Vuo, numai keke moutut keil.[☆] ⁴⁸ Ka koakeil asesein inau ka aling rendemien keke irkurtei anatin en selusien onak, tai mul koa hesan mahien min keil. Ka en keite ten tounah vasi, en avong ten Mari Kot, selusien keil onak heat ris keil ka hetie lati keke mal ikur mahien. ⁴⁹ Koanik hehi anatin, veni narvitei tounah keil koa ka en rendemien onak sasok, ka namul

[☆] **12:30:** Sion 11:42 [☆] **12:31:** Sion 9:39; 14:30; 16:11 [☆] **12:32:** Nam 21:9; Sion 3:14 [☆] **12:33:** Sion 18:32; 21:19 [☆] **12:34:** 2Saml 7:16; Sam 72:17; 89:4,35-37; 110:1; Aes 9:7; Esek 37:25; Dan 7:14 [☆] **12:35:** Sion 7:33; 8:12; 9:4; 12:46; 11:9-10; 1Sion 2:11 [☆] **12:36:** Efes 5:8 [☆] **12:38:** Rom 10:16 [☆] **12:40:** Mat 13:15; Mak 4:12 [☆] **12:41:** Aes 6:1 [☆] **12:42:** Sion 7:48; 2:23; 7:31; 8:30; 10:42; 11:45; 12:11; 9:22 [☆] **12:43:** Sion 5:44 [☆] **12:44:** Mat 10:40; Sion 5:24 [☆] **12:45:** Sion 14:9 [☆] **12:46:** Sion 1:9; 3:19; 8:12; 9:5; 12:35 [☆] **12:47:** Mat 7:26; Sion 3:17; 8:15 [☆] **12:49:** Sion 7:17; 14:31

naviten tounah keil koa Tata koa san inau numai meng kat inau keke mahiteni. ✧ ⁵⁰ Sakini, namul navit mesein selusien etin koa Ahi meng kat inau keke mahiteni, veni nakilea keke meatin keil ihotin moulien ten lisenges heka ien.” ✧

13

Iesu kanian ekor ral min meatin keil onen ka rie lat sakien koa en vat keil avaleisungeini

¹ Vi avong tai mulamu en avong ten Anien ten Mul Laui. Iesu kilea tuai keke avong mai vesesal keke helokovein out netan ka hehina ven Tata onen. Ka veni envatien onen mul en meatin keil koa Ahi sani mini, Iesu vit vatie lat envatien onen min keil hetokol keite ten moulien onen. ✧

² En vongien enek, Iesu mul kanian ral min meatin keil onen. Ka Temat san rendemien tuai min Sudas, natin Saemon Eskariot, keke hema lat Iesu heha en hen vativieh keil onen. ✧ ³ Iesu kilea keke Tata ling tounah vasi keil en hen tuai, ka kilea emun keke ka ven Ahi ka hehina ris mini. ✧ ⁴ Sakini, mea ran avet taanianien, kulat eisin omon koa hae ka lokovein eisin koa ka neim mules. Evus, mutoh kat kei en taol tai. ⁵ Musin mukok evus, mutah oai va en pesin tai, ka va ven meatin keil onen. Evus, kas retai en ale ka muul motein keil ral min taol koa mutoh kat kei eni. ✧ ⁶ Iesu va ven Saemon Pita koa viteni mini vit, “? Asuv, vensa varei keik kokas alok?”

⁷ Iesu vit kesi vit, “Keik korkileatei veah asa koa namul namumoni, ka hekatau, kilea suk.” ✧

⁸ Ka Pita viteni keih vit, “!Vuo, kirkastei alok en avong etai!”

Iesu vit, “Munak nirkastei alom, usite onom tovuol enau.”

⁹ Ka Saemon Pita vit, “!Asuv, munak hemukonek, konakasteis alok! ! Kikas hek keilu ka vatuk emun!”

¹⁰ Iesu viteni mini vit, “Koakeil amukul amutolas tuai, irkastei mun ave vasi. Vi ale sesuk koa ikas risi. Sakini, kami mimuto tuai, ka rovitei kami vasi koa mivato.” ✧ ¹¹ (Iesu viten selusien enek vit, “Rovitei kami vasi koa mivato,” veni kilea tuai isei hema lat.) ✧

¹² Navong Iesu kas ale evus, musin eris en eisin omon koa ka hae, ka rondan eris en vulin en avet taanianien. Rondan evus, viteni min keil vit, “? Kami mikilea aneite ten asa koa namumoni min kami?” ✧ ¹³ Mivise inau en ‘Tiser’ ka ‘Asuv,’ ka mal keke mimumoni mukonek, veni vi anatin. ¹⁴ Sakini, munak inau, Asuv ka Tiser onami, naling rendemien onak va netan ka nakas motein alomi, mal keke kami emun mihekekas motein alomi eris. ✧ ¹⁵ Inau namumon sakien enek keke kami mikilea mivaleisungeini. Mukonek, miheha mihekataun mesav keil hetal min rendemien koa netan hesuval etin koa inau namumoni min kami. ✧ ¹⁶ Anatin eli naviteni min kami, slev tai romaritei mok valin masta onen, ka eiloheh tai romaritei mok valin kei koa sila. ✧ ¹⁷ Munak mikilea anatinien koanik, tokolkatien hel ven kami munak mihoum housili. ✧

¹⁸ “Ka narmultei maselus usil kami vasi. Navong narie lat kami keke mivousil inau, nakilea en kami tuai. Ka narie lat kami mukok keke Tus Votut hemai hehi anatin koa viteni vit, ‘Meatin koa kanian ral minau, kei varei viles mum tisa minau.’ *Sam keil 41:9*

¹⁹ “Sakien koanek rokurtei veah out. Ka navit luvati min kami en avong koanek, keke navong hekur out, mihekur anatin eni keke inau navi kei. ✧ ²⁰ Anatin eli naviteni min kami, meatin koa kur revi meatin tai

✧ **12:50:** Sion 8:26,28 ✧ **13:1:** Mat 26:45; Mak 14:41; Sion 12:23; 17:1; 16:28 ✧ **13:2:** Luk 22:3; Sion 13:27 ✧ **13:3:** Mat 11:27; Luk 10:22; Sion 3:35; 16:28 ✧ **13:5:** Luk 7:44; Sion 12:3 ✧ **13:7:** Sion 13:12 ✧ **13:10:** Sion 15:3 ✧ **13:11:** Sion 6:64,70-71 ✧ **13:12:** Mat 28:8,10 ✧ **13:14:** Luk 22:27; Mat 20:28; 1Tim 5:10 ✧ **13:15:** Plp 2:5; 1Pit 2:21 ✧ **13:16:** Mat 10:24; Luk 6:40; Sion 15:20 ✧ **13:17:** Tiem 1:25 * **13:19:** Vahesa selusien enek vahit, “*inau NAVI,*” koa vi ‘Tahova,’ isen kati onen Ahi (Eks 3:14). ✧ **13:19:** Sion 14:29; 16:4; 8:24,28 ✧ **13:20:** Mat 10:40; Mak 9:37; Luk 9:48; 10:16

koa nasila, suval koa mul kur revi inau mun. Ka meatin koa kur revi inau, suval koa mul kur revi kei koa sila inau numai.”✧

²¹ Navong Iesu viten koanik evus, tin vilelau en demvoen ka vit leini vit, “Anatin eli naviteni min kami, tai en kami hema lat inau niha en hen vativieh keil onak.”

²² Navong meatin keil onen alonge mukok, aleles keil eris, ka areingeingen isei varei koa Iesu mul vit usili.

²³ Tai en meatin keil onen, kei koa envatien onen Iesu mul ien houlu mok,† kei mul rondan en usiven Iesu.✧ ²⁴ Sakini, Saemon Pita selus mini en hen vit vahis Iesu keke mul selus usil isei varei. ²⁵ Sakini, meatin onen enek mulis va neli vesesal ven Iesu ka visi vit, “?Asuv, isei varei?”✧

²⁶ Iesu vit kesi vit, “Niling hati veret koanek en sup ekek ka nisani mini. Kei varei keinek.” Sakini, Iesu kur hati veret tai, lingi va en sup, ka sani min Sudas, natin Saemon Eskariot. ²⁷ Ka Sudas kur hati veret enek. Evus, Temat mai sien rendemien onen Sudas. Ka Iesu viteni min Sudas vit, “Asa koa kovit kovoumoni, kikalalah kumoni.”✧ ²⁸ Tovuol en keil koa arondan en avet taanianien vailea vensa Iesu viten selusien koanik mini. ²⁹ Tei en keil amundemi keke Iesu mul sila keke vahul tounah ten ale, vuo keke vasan tounah min koakeil mani one tovuol veni vi Sudas koa lei kat mani one.✧ ³⁰ Sakini, Sudas kur hati veret koa Iesu sani mini ka, hatte tas, va hae. Vongien mai tuai ke.✧

Iesu san mengkatien hau ten envatien min meatin keil onen

³¹ Navong Sudas eva, Iesu viteni vit, “Avong mal keke inau, Natin Meatin, makur eis koa vi hetetamen imok. Ka asa koa numoni hehati lati isen Ahi emun hehina nesa mok.✧ ³² Ka veni asa koa numoni hehati lat

isen Ahi, Ahi varei hehati lat isok, ka houmoni kosa.

³³ “Kami li misuval titiali keil onak. Ka nito hetal min kami avong havivi emun. Hevus, mihelekat inau, ka miherlestei inau. Naviteni min kami selusien koa nasani min hetetamen keil onen Siu keil koa navit, ‘Out koa inau niha ien, kami misakras mivaha ien.’✧ ³⁴ Ka namul nasan mengkatien hau tai min kami: emi hehathat kami. En vati sakien koa inau ek vat kami, kami emun emi hehathat kami.✧ ³⁵ Munak kami emi hehathat kami, meatin vasi keil ilei kilea keke mivi meatin keil onak.”✧

Iesu vit luvati keke Pita hehiteni keke usite onen tovuol en Iesu✧

³⁶ Saemon Pita vis Iesu vit, “?Asuv, kiha kave?”✧

Iesu vit kesi vit, “Out koa niha ien, kosakras kovousil inau kosa. Ka hekatau, keik kusil inau.”

³⁷ Ka Pita visi vit, “?Asuv, vensa varei nasakras mousiluk kosa? ! Inau nasak mesei keke mamat en usite onom!”

³⁸ Iesu vit kesi vit, “? Anatin keke kosak mesei kovamat venau? Anatin eli naviteni minuk, out hermulantei mau ka ato herkokorattei mau, ka keik, kihiteni hatte hetel keke usite onom tovuol enau.”

14

Iesu vi sise keke meatin keil akilea avaha ven Ahi Tata

¹ Iesu viteni min meatin keil onen vit, “Minandemkotei ka minalongtei natisa. Mihekur anatin en Ahi, ka mihekur anatin enau mun.✧ ² En out koa Tata onak ro ien, out tatouien houlu amul ien. Ka inau niha nisak mesein out ven kami.* Koanek anatin, veni munak rovitei anatin marvitei min kami. ³ Ka veni anatin keke niha nisak mesein out ven kami, anatin imok keke nimai

† **13:23:** Koanik vi Sion koa mutis leta ekek. ✧ **13:23:** Sion 19:26; 20:2; 21:7,20 ✧ **13:25:** Sion 21:20 ✧ **13:27:** Luk 22:3; Sion 13:2 ✧ **13:29:** Sion 12:6 ✧ **13:30:** Sion 9:4; 11:9-10; 12:35-36 ✧ **13:31:** Sion 12:23; 17:1,5 ✧ **13:33:** Sion 7:33-34; 8:21 ✧ **13:34:** Sion 15:12,17; 1Sion 2:7; 3:23; 2Sion 1:5 ✧ **13:35:** 1Sion 3:14 ✧ **13:35:** Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34 ✧ **13:36:** Sion 7:35; 7:34,36 ✧ **14:1:** Sion 14:27 * **14:2:** Iesu rovitentei keke heha en out nesa keke heti kat eim savsav keil hehi onen meatin vasi keil onen. Kei mul viteni keke heha hemat keke voumon sise keke koakeil akur anatin eni akilea avaha avato en out nesa vatal min kei ka Tata onen.

ris ka nikur kami mihemai hetal minau. Hesakini, kami miheto en out koa inau nito ien.✧ 4 Ka kami mikilea tuai sise koa va en out koa niha ien."

5 Ka Tomas viteni mini vit, "Asuv, komai mereingeingen out koa kiha ien. ?Sakini, hemukave meheilea sise teni?"

6 Iesu viteni min meatin keil onen vit, "Inau navi sise, anatinien, ka moulilien.† Meatin tovuol vaha ven Tata munak rokatei enau.✧ 7 Veni mikilea keke navi isei anatin, miheilea Tata onak emun. Ka kosa heha, miheilea eni hesuval koa milesi."✧

8 Pilip viteni mini vit, "Asuv, kitie min komai Tata ka koanek hevinvin ven komai."

9 Iesu vit kesi vit, "Pilip, nara min kami avong taveah tuai. ? Ka keik koreingeingen inau veah? Meatin koa les inau, suval koa les Tata emun. ?Vensa varei kovis inau keke nitie Tata min kami?✧ 10 ?Anatin keke korkurtei anatin veah eni keke inau nakapil ral min Tata, ka Tata mul kapil ral minau? Selusien koa namul naviteni min kami rokatei ven inau sasok. Tata koa nakapil ral mini mul sani minau ka mul sakinau moumon umen onen.✧ 11 Mihekur anatin eni keke nakapil ral min Tata, ka Tata kapil ral minau. Ka avaseini munak misakras, mihekur anatin enau etin ven tounah keil koa namumoni.✧ 12 Anatin eli naviteni min kami, koakeil akur anatin enau umon tounah keil koa inau namumoni. Anatin, ka keil umoni hemarite mok helin inau, veni inau niha ven Tata.✧ 13 Ka navong mihehis ven tounah en isok, numoni keke inau, Natin Ahi, nilea nihati lati isen Tata onak.✧ 14 Anatin, munak mihehis ven tounah en isok, inau numoni."

Iesu vat kati keke hesan Ninin Votut min meatin keil onen

15 Iesu vit risi min meatin keil onen vit, "Munak envatien onami mul enau, mihelong kat mengkatien keil onak.✧ 16 Hemukonek, nihis Tata onak, ka kei hesan tamun hemai hehi kataunien min kami koa heto hetal kami lisenges.✧ 17 Naselus usil Ninin koa mul vothot en anatinien onen Ahi. Hervatei ven koakeil avi ten out netan enges veni asakras avalei kilea eni ka areingeingeni. Ka kami mikilea eni veni kei ro ral min kami ka mul kapil vituai ral min kami.✧

18 "Navong niha, nirlokoveintei kami hesuval mivi timaru keil. Nimai ris ven kami.✧ 19 Hervitei tuetin, koakeil avi ten out netan irlstei mun inau, ka kami miheles inau. Ka kami mihemoul, veni inau namoul.✧ 20 Ka en avong enek, kami miheilea keke inau nakapil ral min Tata onak, ka kami mikapil ral minau, ka inau nakapil ral min kami.✧ 21 Koakeil akur mengkatien keil onak ka along kati, amul arie lati keke envatien one mul enau. Ka koakeil envatien one mul enau, envatien onen Tata onak hel en keil, ka inau mun, envatien onak hel en keil ka nihothot enau min keil."✧

22 Sudas, koa rovitei Sudas Eskarlot, mai ven Iesu ka visi vit, "?Asuv, hemukave suk keik kihothot enuk min komai enges, ka hervitei min mesav keil koa avi ten out netan?"✧

23 Iesu vit kesi mini vit, "Koakeil envatien one mul enau ilong kat tounah koa naviteni. Ka, hemukonek, envatien onen Tata onak hel en keil. Komal melhemai melheto ven keil. 24 Ka koakeil envatien one romultei enau, arlong kattei tounah koa naviteni. Ka asa koa milong inau namul naviteni

✧ 14:3: Sion 12:26; 17:24 † 14:6: Aneite teni vi, "Inau navi sise vaha ven Tata, navi kei koa rie lat anatinien usili, ka navi kei koa mul san moulilien ten lisenges min meatin keil." ✧ 14:6: Hib 10:20 ✧ 14:7: Sion 8:19 ✧ 14:9: Sion 12:45; Kol 1:15; Hib 1:3 ✧ 14:10: Sion 10:38; 14:20; 17:21; 12:49; 14:24 ✧ 14:11: Sion 10:37-38 ✧ 14:12: Sion 7:33; 13:1; 14:28 ✧ 14:13: Sion 15:16; 16:23; 13:31-32; 17:1 ✧ 14:15: Sion 15:10; 1Sion 5:3; 2Sion 1:6 ✧ 14:16: Sion 14:26; 15:26; 16:7 ✧ 14:17: Sion 15:26; 16:13 ✧ 14:18: Sion 14:3,28 ✧ 14:19: Sion 16:16; 7:33-34,36; 6:57 ✧ 14:20: Sion 10:38; 14:10-11; 17:21-23 ✧ 14:21: Sion 15:10; 1Sion 5:3; 2Sion 1:6; Sion 16:27 ✧ 14:22: Umen 10:40-41 ✧ 14:24: Sion 7:16; 14:10

arkatei ven inau sasok. Aka ven Tata koa sila inau numai.✧

²⁵ “Namul naviten tounah keil ekek navong naro veah ral min kami. ²⁶ Ka Ninin Votut koa hehi kataunien min kami, Tata hesila en isok. Kei hehisein kami en tounah vasi ka hesakin kami mihendem kat tounah vasi koa naviteni min kami.✧

²⁷ Anatin keke nilokovein kami, ka namul nasan tomat onak mul en tinomi. Tomat koa nasani min kami rosualtei asa koakeil ten out out netan amul asani. Minandemkotei ka minametautei.✧

²⁸ “Kami milong inau namul naviteni keke niha ran kami, ka hevus, nimai ris ven kami. Munak envatien onami mul enau anatin, mihesi kami hehi houlu keke nuva ven Tata onak, veni kei vi hetetamen imok mulin inau.✧ ²⁹ Namul naviten tounah keil enek min kami en avong kosa keke, navong hekistal hehi anatin, mihelei kilea eni ka mihekur anatin en asa koa naviteni.✧ ³⁰ Nirselsei mun hehi houlu hetal min kami, veni Temat, mari avat ten out netan, mul mai. Kei rokurtei keihoen valin inau,✧ ³¹ ka niha en hen hesuval koa Tata meng kat inau keke moumoni. Hemukonek, meatin keil ten out netan ilei kilea keke envatien onak mul en Tata onak.✧

“Ale. Almai, rovaha ran out ekek.”

15

Tatavolien usil vati grep

¹ Iesu viten tatavolien min meatin keil onen vit, “Inau navi vati grep ka Tata onak suval meatin koa lei kati. ² Ka angoite vasi keil koa rosontei heite, kei kum vulvul en keil avaha. Ka angoite vasi keil koa ason heite, kei mul rei motein keil vasakin keil avason heite vahi houlu mok.✧ ³ Ka kami mimai mimuto tuai ka en hihiseien koa nasani min kami.✧ ⁴ Kami mihel miheapil hetal

minau, ka inau nil niapil hetal min kami. En vati sakien koa angoi grep koa rokapiltei vatal min vatte sakras vason heite kei sasen enges, kami emun misakras mivason heite en moulien onami munak mirkapiltei vatal minau.✧

⁵ “Inau navi vati grep enek, ka kami mivi angoite keil onak. Koakeil akapil ral minau, ka inau ral min keil, amul ason heite houlu en moulien one. Ka munak mikeka ranau, misakras mivoumon etai tounah.✧ ⁶ Koakeil arkapiltei vatal minau asuval angoite keil koa amukou ka amemes. Angoite keil vatinek, Ahi helah ruain keil ka heson keil iha en ahang keke henit lin keil.✧ ⁷ Ka munak mikapil ral minau, ka mimusil kat selusien keil onak, kami mikilea mivahis ven asa emi vati, ka Ahi houmoni.✧ ⁸ Ka navong mimai mivi meatin keil onak ka mison heite houlu en moulien onami, koanek mul vati lat isen Tata.✧

⁹ “Envatien onak mul en kami en vati sakien koa envatien onen Tata mul enau. Miheles miheapil vituai hetal minau keke envatien onak hel ven kami lisenges. ¹⁰ Munak milong kat mengkatien keil onak, mihetie lati keke mimul mikapil vituai ral minau anatin ka envatien onak hel ven kami. Koanek suval etin sakien koa inau nalong kat mengkatien keil onen Tata onak vatie lati keke namul nakapil vituai ral mini ka envatien onen mul enau.✧

¹¹ “Naviten tounah keil enek min kami vasakin sien val en moulien onami vasuval sien koa mul enau. Ka ek vati keke mihehilelau en sien.✧ ¹² Mengkatien koa namul nasani min kami ekek: emi hehathat kami hesuval etin koa inau ek vat kami.✧ ¹³ Sakien ten envatien koa marite mok keinek: navong meatin

✧ **14:26:** Sion 14:16; 15:26; 16:7 ✧ **14:27:** Sion 16:33; 14:1 ✧ **14:28:** Sion 14:3; 16:16,17; 13:1; 14:12; 16:10,17,28; 20:17 ✧ **14:29:** Sion 13:19 ✧ **14:30:** Sion 12:31; 16:11 ✧ **14:31:** Sion 12:49; 15:10; Mat 26:46; Mak 14:42 ✧ **15:2:** Mat 3:10; 15:13 ✧ **15:3:** Sion 13:10 ✧ **15:4:** Rom 11:17-18; 2Kor 3:5; Sion 6:56 ✧ **15:5:** 1Kor 12:12,27; Sion 15:16; 2Kor 3:5 ✧ **15:6:** Mat 3:10; 7:19; 13:42 ✧ **15:7:** Mak 11:24; Sion 14:13; 16:23 ✧ **15:8:** Mat 5:16 ✧ **15:10:** Sion 14:15; 1Sion 2:5; 5:3 ✧ **15:11:** Sion 17:13; 1Sion 1:4 ✧ **15:12:** Sion 13:34; 1Sion 3:11,23; 2Sion 1:5

tai mul sa lat moulien onen vahinat tue keil. Sakien koanek marite mok en sakien sav keil ten envatien. ✧ ¹⁴ Ka kami mivi tuak keil munak mimumon asa koa nameng kat kami eni. ✧ ¹⁵ Narvisetei mun kami en meatin toumien keil onak, veni meatin toumien keil areingeingen asa koa masta one mul mumoni. Ka navise kami en tuak keil, veni navit meseini min kami tounah vasi koa Tata onak viteni minau. ¹⁶ Rovitei kami koa mirie lati keke mimusil inau, ka inau varei narie lat kami. Ka nasan umen min kami keke mivaha mivoum. Ka miheson heite hehi houlu, heite koa hel lisenges. Ka hesakini, Tata hesani min kami tounah koa mivisi en isok. ✧ ¹⁷ Avong tamun, mihoumon asa koa nameng kat kami eni: emi hehathat kami." ✧

Iesu mul sel kat meatin keil onen keke meatin keil ten out netan tine heat keil

¹⁸ Iesu vit risi min meatin keil onen vit, "Munak meatin keil ten out netan tine kat kami, mihendem kati keke, mulamu, tine kat inau. ✧ ¹⁹ Munak kami mivi meatin keil ten out netan, koakeil ten out netan e hehathat kami hesuval mivi one. Ka inau nalei kan kami miteisav ran koakeil ten out netan ka mirvitei mun ten out netan. Sakini, koakeil ten out netan tine kat kami. ✧ ²⁰ Mihendem kat asa koa naviteni min kami keke slev tai romaritei mok valin masta onen. ✧ Sakini, koakeil amumoni tisa minau, miheilea keke umoni hetisa min kami emun. Ka koakeil along kat hihiseien keil onak, keil ilong kat hihiseien keil onami emun. ²¹ Keil koa umoni hetisa min kami umon tounah vasi enek min kami veni mivi onak keil ka mimum en isok. Ka umoni emun veni areingeingen kei koa sila inau numai. ✧ ²² Vahit marmaitai ka marvitentei min keil, keil avarmottei en tisaen. Ka veni

numai anatin min keil ka asesein selusien onak, arie lati keke tisaen koanek mul en usite one. ✧ ²³ Meatin koa tin kat inau, rie lati keke tin kat Tata onak emun. ✧ ²⁴ Vahit marmaitai ka marmumonte merikel keil koa meatin sav keil asakras avoumoni, keil avarmottei en tisaen. Ka veni numai tuai ka namumon vati merikel keil en mete koa meatin sav keil asakras avoumoni, tisaen mul en usite one. Veni alei sesein merikel keil enek, arie lati keke tine kat inau ka Tata onak emun. ✧ ²⁵ Koanik kur out vasakin selusien koa amutisi mul en mengkatien koa amusil kati keke vamai vahi anatin koa vit, 'Tine kat heisav enau.' *Sam keil 69:4* ✧

²⁶ "Navong Ninin ten kataunien hemai ven kami, kei hehit lein anatinien usil inau. Nisila heka ven Tata ka hehothot en anatinien onen min kami. ✧ ²⁷ Ka kami mun mihehit lein inau min meatin sav keil, veni kami miro ral minau navong namum rohto mai rokol kosa." ✧

16

¹ Iesu vit risi vit, "Naviten tounah keil ekek min kami keke minasavoitei en demkatien onami navong tounah keil hemai hekeih. ² Iso lat kami ran eim tahihiseien one. Ka avong tai hemai koa meatin keil indemi ihit Ahi hesi kei imok navong u vini kami. ✧ ³ Ka keil umoni hemukonek veni areingeingen keke navi isei, ka areingeingen Tata onak emun. ✧ ⁴ Ka naviten tounah keil enek min kami keke, navong hemai hehi anatin, mihendem kati keke navit luvati min kami tuai." ✧

Iesu vit luvati keke hesila Ninin Votut heha ven meatin keil onen

Iesu viteni min meatin keil onen vit, "Tounah keil ekek, narvitentei min kami mulamu, veni naro semau ral min kami. ⁵ Ka kosa niha ven

✧ **15:13:** Sion 10:11; Rom 5:8; 1Sion 3:16 ✧ **15:14:** Luk 12:4 ✧ **15:16:** Sion 6:70; 13:18; 15:5; 14:13,14; 16:23 ✧ **15:17:** Sion 13:34; 1Sion 3:11,23; 2Sion 1:5 ✧ **15:18:** Mat 10:22; 24:9; Mak 13:13; Luk 6:22; Sion 17:14; 1Sion 3:13; Sion 7:7 ✧ **15:19:** Sion 4:5; 17:14 ✧ **15:20:** Mat 10:24; Luk 6:40; Sion 13:16 ✧ **15:21:** Sion 16:3; Mat 5:11 ✧ **15:22:** Sion 9:41 ✧ **15:23:** Luk 10:16; Sion 5:23; 1Sion 2:23 ✧ **15:24:** Sion 14:11; 9:41 ✧ **15:25:** Sam 35:19 ✧ **15:26:** Sion 14:26 ✧ **15:27:** Umen 1:8; 5:32; 1Sion 4:14 ✧ **16:2:** Sion 9:22 ✧ **16:3:** Sion 15:21 ✧ **16:4:** Sion 13:19; 16:25 ✧ **16:5:** Sion 7:33

kei koa sila inau numai. Mukos, tovuol en kami vahis inau keke niha en out kave.✧ ⁶ Ka tinomi vilelau en demkoen ven tounah keil ekek koa naviteni min kami.✧ ⁷ Avaseini, mal keke naviten anatinien koanek min kami: hetahos imok en usite onami keke inau niha. Veni munak nirvatei, Ninin ten kataunien hermaitei ven kami. Ka munak niha, nisila hemai ven kami.✧ ⁸ Ka navong Ninin hemai, hetie lati min meatin keil keke rendemien one romaltei usil tisaen, maluen, ka mukave Ahi mul lei rahat usite onen meatin keil.✧ ⁹ Ninin Votut hetie lat tisaen one min keil veni arkurtei anatin enau.✧ ¹⁰ Hetie lat maluen onak min keil veni nihina ven Tata ka kami miherlestei mun inau.✧ ¹¹ Ka hetie lati vi anatin keke Ahi helei rahat usite one veni vit leini tuai mahien koa hesani min Temat, mari avat ten out netan.✧

¹² “Ek vati mahit kilea tounah sav keil houlu min kami, ka kosa, hemeas ramat keke mivakuri.✧ ¹³ Ka navong Ninin Votut koa mul vothot en anatinien hemai, kei hehisein kami en anatinien onen Ahi keke miheilea eni. Herselustei heka en rendemien onen sasen, ka hehit meseini min kami tounah vasi koa raengon Tata mul viteni, ka hehit luvat tounah keil koa hemai veah.✧ ¹⁴ Kei hehati lat isok hemai hehi hetetamen imok, veni hekur tounah koa naviteni ka hehit meseini min kami. ¹⁵ Tounah vasi onen Tata onak vi onak emun. Sakini, nakilea mahiteni keke Ninin Votut hekur tounah koa naviteni mini, ka hehit meseini min kami.”✧

Iesu vit luvati keke longtisaen onen meatin keil onen hehiles hemai hehi sien

¹⁶ Iesu viteni mun min meatin keil onen vit, “Ten avong havivis, miherlestei mun inau. Ka, hevus, mihelei ris inau ten avong havivi emun.”✧

¹⁷ Tei en meatin onen keil avis keil eris avit, “?Asa varei aneite ten selusien onen koa vit, ‘Ten avong havivis, miherlestei mun inau. Ka, hevus, mihelei ris inau ten avong havivi emun’? ?Ka asa varei aneite ten, ‘Veni nihina ven Tata’? ¹⁸ ? Ka, ‘Ten avong havivis’ vi asa? ! Ir roreingeingen varein asa koa kei mul vit usili!”

¹⁹ Iesu kilea keke meatin keil onen e vati aval avahisi ven tounah keil enek. Sakini, viteni min keil vit, “Nakilea mimul mivit usil selusien onak navong navit, “Ten avong havivis, miherlestei mun inau. Ka, hevus, miheles ris inau ten avong havivi emun.’ ²⁰ Anatin eli naviteni min kami keke navong niha, kami miheis ka mihetang, ka meatin sav keil ten out netan isi keil hehi houlu. Anatin keke mihelonge hetisa hehi houlu, ka, hekatau, longtisaen onami hehiles hemai hehi sien.

²¹ Navong ahin tai vesesal vakur tivava ka rokol avong ten mahien onen, mul longe tisa veni. Ka, katau suk, navong kur tivava tuai mai en out netan, en vobongen mahien teni veni sien koa kuri houlu mok muli.✧ ²² Koanek suval kami. Kosa milonge tisa. Ka navong nimai ris nilei ris kami, sien koa mihekuri hehi houlu mok. Ka meatin hetovuol heilea vakulat sien koanek vaha ran kami.✧

²³ “Navong rehelei ris ir, kami mihervistei mun inau en etai hihi-seien. Anatin eli naviteni min kami keke munak mivis Tata onak en etai tounah en isok, kei hesani min kami.✧ ²⁴ Rokol kosa, mirvistei veah etai tounah en isok. Munak mivis ven tounah, mihekuri. Ka navong mihekuri, mihehilelau vasi en sien.✧

²⁵ “Navong naselus min kami usil tounah keil koa hemai hekistal, naselus suai eni en tatavolien keil. Ka avong tai hemai keke nirmultei mun niselus min kami en tatavolien keil. En avong enek, nihit kilea min

✧ **16:6:** Sion 16:22 ✧ **16:7:** Sion 14:16,26; 15:26 ✧ **16:8:** Umen 24:25 ✧ **16:9:** Sion 5:38; 6:36,64; 7:5; 10:26; 12:37 ✧ **16:10:** Sion 13:1; 14:12,28; 16:28; 20:17 ✧ **16:11:** Sion 12:31; 14:30 ✧ **16:12:** 1Kor 3:1 ✧ **16:13:** Sion 14:17; 15:26; 14:26; 1Sion 2:27 ✧ **16:15:** Sion 17:10 ✧ **16:16:** Sion 14:19 ✧ **16:21:** Aes 13:8; 21:3; 26:17; Maek 4:9; 1Tes 5:3 ✧ **16:22:** Aes 66:14 ✧ **16:23:** Sion 14:13,14; 15:16; 1Sion 5:14-15 ✧ **16:24:** Sion 15:11; 1Sion 1:5 ✧ **16:25:** Mat 13:34; Mak 4:33-34; Sion 16:4

kami usil Tata en selusien koa hemal enges.✧ ²⁶ En avong enek, kami mihehis Tata onak en isok ka hesani. Hervitei mun inau koa nihis mini en usite onami, ²⁷ veni envatien onen Tata mul tuai en kami. Kei en vat kami veni envatien onami mul enau, ka mikur anatin keke inau naka veni.✧ ²⁸ Anatin varei keke naka ven Tata ka namita en out netan. Ka kosa, nilokovein out netan ka niha ris ven Tata.”✧

²⁹ Ka meatin keil onen aviteni mini avit, “Anatin, kosa komul kovit lein tounah vasi. Korselus suaitei mun vatal tatavolien keil. ³⁰ Kosa, komai mekilea keke kokilea tounah vasi. Ka mehervitei mun keik en tounah, veni kokilea asa koa mul en rendemien onomai tuai. Sakien enek mul sakin komai mekur anatin eni keke koka ven Ahi varei.”✧

³¹ Iesu vit kesi vit, “?Vi anatin keke mikur anatin enau suk? ³² Mihelong visi. Avong tai mul mai koa kami vasi mihetasil, ka tetai en kami heha ris en teim onen. Anatin keke miheling inau nito sasok. Ka avaseini, nirto sasoktei, veni Tata ro ral minau lisenges.✧ ³³ Naviten tounah keil ekek min kami keke miheapil vituai hetal minau, ka, hesakini, tomat hel en tinomi. Navong mimul en out netan ekek, mihehisu en sakvisien keil.✧ !Ka mihekeih, veni namu lin keihoen onen Temat tuai, koa vi avat ten out netan!”

17

Iesu vis Ahi keke hekataun kei ka meatin keil onen en avong takeih keil koa ihisu eni

¹ Navong Iesu selus usil tounah keil ekek evus, seipat vina nesa ka vis vit, “O Tata, avong ten mahien mai tuai. Navisuk keke kihati lat isok, Natmali, keke inau nakilea mahati lat isom.✧ ² Koling moulien onen meatin vasi keil en hek keke

nakilea masan moulien ten lisen- ges min koakeil vasi kosani minau.✧

³ Ka meatin hekur moulien ten lisen- ges navong kilea enuk koa keik kos kovi Ahi anatin, ka kilea enau mun koa navi Kristo koa kosani.✧ ⁴ Inau navati lat isom en meten meatin keil ten out netan veni namum vasi umen koa kosani minau moumoni.✧ ⁵ Sakini, Tata, navisuk keke kihati lat isok ka kisan hetetamenien minau hesuval koa nakuri tuai navong naro ral minuk en avong koa kormu- montei veah out netan.✧

⁶ “Inau navothot enuk min koakeil kosan keil minau koa kolei kan keil ran meatin sav keil ten out netan. Keil avi onom, ka kosan keil minau. Keil along kat selusien onom.✧ ⁷ Ka kosa, keil akilea keke tounah vasi kosani minau ka venuk. ⁸ Selusien koa kosani minau, inau nasani min keil, ka keil akur kati. Akilea vi anatin keke inau naka venuk, ka akur anatin keke kosan inau nu- mai.✧

⁹ “Narvistei ven meatin vasi keil ten out netan. Ka namul navis keke kikataun koakeil kosani minau veni avi onom. ¹⁰ Koakeil vasi amusil kat inau avi meatin keil onom. Ka moulien one mul rie lat hetetame- nien onak.✧ ¹¹ Namul nuvat venuk, ka nirtotei mun en out netan. Ka keil il semau ekok. O Tata, kovi votut vis kovi votut imok. Kiting koe moulien onen meatin keil onak hetal min keihoen ten isom, eis koa kosani minau. Hemukonek, keil imai itas hesuval koa keik ka inau lotas.✧

¹² Navong naro semau ral min keil, naring koe keil ral min keihoen ten isom, eis koa kosani minau. Anatin, naring koe keil ka tovuol en keil vavuol. Tas lokovein inau ka va vuol, kei koa korie lati keke vavuol vasakin asa koa Tus Votut vit luvati vamai vahi anatin.✧

¹³ “Hervitei tuetin, nimai ris venuk. Ka, kosa, navong namul

✧ **16:27:** Sion 14:21,23; 3:2; 8:42; 13:3; 17:8

✧ **16:28:** Sion 13:3

✧ **16:30:** Sion 2:24-25

✧ **16:32:** Sak 13:7; Mat 26:31-35,56; Mak 14:27-31,50; Luk 22:31-34; Sion 8:29

✧ **16:33:** Sion

14:27; 2Tim 3:12; 1Sion 5:4

✧ **17:1:** Sion 11:41; Mat 26:45; Mak 14:41; Sion 12:23; 13:1; 13:31-32

✧ **17:2:** Mat 28:18

✧ **17:3:** 1Tes 1:9; 1Sion 5:20

✧ **17:4:** Sion 13:31-32; 14:13; 4:34

✧ **17:5:**

Sion 1:1-2; 8:58; 17:24

✧ **17:6:** Sion 17:26

✧ **17:8:** Sion 3:2; 16:30

✧ **17:10:** Luk 15:31; Sion

16:15

✧ **17:11:** Sion 13:1; 13:1,3; 16:28; 10:30; 17:21; Kal 3:28

✧ **17:12:** Sion 6:39,70-71; 18:9;

Sam 41:9; 55:12-15; 109:4-8; 2Tes 2:3

semau en out netan ekek, naviten tounah keil enek minuk vasakin meatin keil onak avalong kilea eni ka tine neim vahilelau en sien.*
 14 Nasan selusien onom min keil, ka sakini, meatin keil koa avi ten out netan, tine kat keil veni. Tine kat keil veni alei kilea keke onak keil arvitei ten out netan, suval koa inau mun narvitei ten out netan.*
 15 Tata, narvistei keik kovakulat keil ran out netan, ka navisuk eli kovating koe keil ran Temat koa vi vatte ten tisaen.*
 16 Meatin keil onak arvitei ten out netan, suval koa inau mun narvitei ten out netan.
 17 Kiling seh en keil ihi votut keke usil kat selusien onom koa vi vatte ten anatinien.
 18 Namul nasila keil uva avoum en out netan, suval koa keik kosila inau namita en out netan ekok.*
 19 Ka inau mun naling seh en moulien onak keke nihi votut musil asa koa ek vat inau moumoni. Namumoni vakataun keil vaka en anatinien onom keke avaling seh en moulien one venuk.

20 "Narvisteis ven meatin keil ekek, ka namul navis ven koakeil emun koa ikur anatin enau heka en selusien koa meatin keil onak isani min keil.*
 21 Tata, navis keke keil vasi imai itas. Anatin, iapil vituai hetal min ialu hesuval koa keik kokapil ral minau ka inau nakapil ral minuk. Veni, navong itas, meatin keil ten out netan ikur anatin keke keik varei kosila inau numai.*
 22 Vati hetetamenien koa kosani minau, inau nasani min keil. Hesakini, keil itas hesuval koa ialu lotas.*
 23 Inau niapil vituai hetal min keil hesuval koa ialu lokapil vituai. Hesakini, meatin keil ten out netan ilei kilea keke keik varei kosila inau namita ka envatien onom mul en keil suval koa mul enau.

24 "Tata, ek vati keke koakeil kosani minau akilea avato vatal

minau en out nesa, ka avales hetetamenien onak. Anatin, ek vat keil iles hetetamenien koa kosani minau veni envatien onom mul tuai enau navong kormumonte veah out netan.*

25 "Tata, keik komal imok. Ava-seini meatin keil ten out netan areingeingenuk, inau ka koakeil kosani minau, komai mekileak.*
 26 Inau navothot enuk min keil, ka nil numoni. Hemukonek, envatien onom koa mul enau, hel en keil, ka inau mun nil en keil."*

18

*Avuli kat Iesu**

1 Navong Iesu vis evus, mea ral min meatin keil onen ka uva en usi Poal Kidron. En out enek, nei olip tai mul ien, ka uva ien.*

2 Sudas kilea out kave uva ien veni, avong houlu, Iesu lah ruai ekonek ral min meatin keil onen. Sakini, navong Sudas va keke vamae lat Iesu vaha min hen vativieh keil onen,*
 3 mulamun vangi meatin tavaeen keil ten out Rom ral min meatin taleikokoeien keil ten Eim Votut koa asuv keil onen pris keil ka Farasi keil asila keil uva. Ka umai ral min laet ka ai tahuen keil one.*

4 Iesu kilea tounah vasi koa hekistal mini, sakini va visu min keil ka vis keil vit, "?Kami mimul milekat isei?"

5 Avit kesi avit, "Iesu ten out Nasaret."

Kei vit, "Inau navi kei."* Sudas, koa mae lati eva en he mul mulomal ral min keil.
 6 Navong Iesu vit, "Inau navi kei,"† keil asoretin keil ka umotmot uva en atan.

7 Iesu vis ris keil vit, "?Kami mimul milekat isei?"

Keil avit, "Iesu ten out Nasaret."

8 Ka kei vit, "Naviteni min kami tuai keke inau navi kei.‡ Ka munak mimul milekat inau, mihemaen

* 17:13: Sion 15:11; 1Sion 1:4 * 17:14: Sion 15:18-19; 8:23 * 17:15: Mat 6:13; 2Tes 3:3; 1Sion 5:18 * 17:18: Sion 20:21 * 17:20: Sion 17:9 * 17:21: Kal 3:28; Sion 10:38 * 17:22: Sion 17:11 * 17:24: Sion 12:26; 1:14; 17:5 * 17:25: Sion 1:10; 8:55 * 17:26: Sion 17:6 * 18:: Mat 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53 * 18:1: Mat 26:36; Mak 14:32 * 18:2: Luk 21:37; 22:39 * 18:3: Sion 7:32,45 * 18:5: Vahesa selusien enek vahit, "inau NAVI," koa vi 'Iahova,' isen kati onen Ahi (Eks 3:14). † 18:6: Vahesa selusien enek vahit, "inau NAVI," koa vi 'Iahova,' isen kati onen Ahi (Eks 3:14). ‡ 18:8: Vahesa selusien enek vahit, "inau NAVI," koa vi 'Iahova,' isen kati onen Ahi (Eks 3:14).

koakeil ekek iha.”⁹ Kei viten selusien koanek vasakin asa koa kei viteni vama vahi anatin navong vit, “Tata, tovuol en koakeil kosani minau vavuol.”[✧]

¹⁰ Evus, Saemon Pita, koa kur mari naef tai, leh lati ka musah koteh ralingen matu one slev onen asuv houlu onen pris keil. Isen slev enek vi Malkas.[✧] ¹¹ Ka Iesu viteni keih min Pita vit, “!Ling ris naef onom en vulin! Mahien koanek, Tata onak varei sak meseini venau, ka mal imok keke nikur vasi.”[✧]

¹² Evus, meatin tavaeen keil ten out Rom ral min avat one, ka meatin taleikokoeien keil ten Eim Votut umai avuli kat Iesu ka apar kati. ¹³ Mulamu, akuri va ven Annas, avu tisa onen Kaiafas, koa vi asuv houlu onen pris keil en sua koanek.[✧] ¹⁴ Ka vi Kaiafas varei koa vit, “Hetahos imok munak meatin hetas hemat en usite onen meatin keil, helin munak imaen me-Rom keil imai u vini me-Isrel vasi keil.”[✧]

Pita vit usite onen tovuol en Iesu[✧]

¹⁵ Saemon Pita ka meatin tamun onen Iesu lumul lulehni keilu lumusil Iesu. Ka veni asuv houlu onen pris keil kilea en meatin tamun enek, maeni musil Iesu va en teahu ten mari eim onen asuv houlu onen pris keil.[✧] ¹⁶ Ka Pita, kei mules mulomal hae vesesal en meteau. Sakini, meatin tamun koanek onen Iesu, koa asuv houlu onen pris keil kilea, kei va hae, selus min ahin koa lei kokoe en meteau. Sakini, amaen Pita emun va neim. ¹⁷ Navong ahin koa mul lei kokoe en meteau les Pita, viteni mini vit, “Ei, keik emun kovi tai en meatin keil onen meatin ekek.”[✧]

Pita vit kesi vit, “Vuo, rovitei inau.”¹⁸ Out mandil houlu. Sakini, meatin taleikokoeien keil ka meatin toumien keil onen asuv houlu onen

pris keil amumon ahang en sakol, ka amulomal rahiti amul amutae. Ka Pita emun mul mulomal ral min keil ka mul mutae ahang.

Asuv houlu onen pris keil Annas vis Iesu usil hihiseien keil onen[✧]

¹⁹ En out neim, Iesu mulomal en meten asuv houlu onen pris keil koa visi usil meatin keil onen ka hihiseien keil onen. ²⁰ Iesu vit kesi vit, “Tounah koa naselus usili, navit leini min meatin vasi keil. Navong navihisei, namumoni en eim tahihiseien keil orer ka en teahu ten Eim Votut, out keil koa Siu keil alah ruai jen. Narvit suain etai tounah.[✧] ²¹ ? Vensa varei mimul mivis inau usili? Alhis koakeil araengon asa naviteni min keil, veni keil along kilea asa naviteni.”

²² Navong Iesu viteni mukok, meatin taleikokoeien tai onen asuv houlu onen pris keil kovas veinan Iesu ka vit, “?!Vensa varei komul koselus mukonek min asuv houlu onen pris keil!”[✧]

²³ Iesu vit kesi vit, “Munak naviten etai tounah tisa, kihit leini vi asa. ? Ka munak asa naviteni mal, vensa varei kokovas inau?”

²⁴ Evus, Annas san Iesu koa rop mul veah en hen keilu va ven Kaiafas, asuv houlu onen pris keil.[✧]

Pita vit usite onen tovuol en Iesu avong tamun[✧]

²⁵ Navong Pita mul veah mulomal vesesal en ahang ka mul mutae, tei en meatin keil avisi avit, “?Mukave? ?Keik emun kovi tai en meatin keil onen meatin keisom?”[✧]

Ka Pita muun vit, “Vuo, rovitei inau.”

²⁶ Evus, slev tai onen asuv houlu onen pris keil, koa mul en vatiamal onen slev koa Pita ra koteh ralingen,

✧ **18:9:** Sion 6:39; 17:12 ✧ **18:10:** Luk 22:36,38 ✧ **18:11:** Mat 20:22; 26:39; Mak 10:38; 14:36; Luk 22:42 ✧ **18:13:** Luk 3:2; Sion 18:24 ✧ **18:14:** Sion 11:50 ✧ **18:14:** Mat 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:56-57 ✧ **18:15:** Mat 26:58; Mak 14:54; Luk 22:54-55 ✧ **18:17:** Sion 18:25 ✧ **18:18:** Mat 26:59-66; Mak 14:55-64; Luk 22:66-71 ✧ **18:20:** Sion 7:26; Mat 4:23; 26:55; Sion 6:59; 7:14 ✧ **18:22:** Umen 23:2; Sion 19:3 § **18:24:** En avong koanek, Kaiafas vi asuv houlu kati onen pris keil. Annas, kei vi asuv houlu onen pris keil ten sua koa evus, ka mari keihoen mul veah en hen. ✧ **18:24:** Luk 3:2; Sion 18:13 ✧ **18:24:** Mat 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62 ✧ **18:25:** Sion 18:17 ✧ **18:26:** Mat 26:51; Mak 14:47; Luk 22:49-50; Sion 18:10; 18:1

viteni vit, “?Ka rovitei keik koa nalesuk en nei olip ral mini?”[☆]

²⁷ Hatte etel eni, Pita muun vit, “Vuo, rovitei inau.” Ka en hati avong enek, ato kokorat.[☆]

Akur Iesu va en meten Paelet[☆]

²⁸ En visokon semau, akulat Iesu ran teim onen Kaiafas, asuv houlu onen pris keil, ka amulamuni va en teim onen Paelet, avat ten kavmen en out enek. Ka hetetamen onen Siu keil arvatei en teim onen veni kei rovitei Siu tai ka e rovattei avamai avahilehilu en meten Ahi. Veni, hemukonek, asakras avaan Anien ten Mul Laui.^{**} ²⁹ Sakini, Paelet va hae keke vales keil. Navong les keil, vis keil vit, “?Tisaen sa varei koa mivit meatin ekek mumoni va kat kami?”

³⁰ Avit kesi avit, “Meatin koanek vi meatin tisa tai. Vahit varvitei anatin mevarsantei minuk keke kovasan mahien mini.”

³¹ Paelet viteni min keil vit, “Mukonek, kami varei mihekuri ka mihelei rahit usite onen. Hevus, mi-hesan mahien mini housil mengkatien keil onami.”[☆]

Ka avit kesi avit, “Mengkatien keil ten kantri koanik ring koe komai vit komai Siu keil mesakras mevasan matien min etai meatin en kot onomai.” ³² Koanek kur out vasakin selusien onen Iesu vamai vahi anatin navong vit luvat vati sakien sa koa hemat eni.[☆]

³³ Sakini, Paelet va ris teim onen ka visi avalamun Iesu vamai en meten. Navong lesi, Paelet visi vit, “?Mukave? ?Anatin keke keik kovi asuv houlu onen Siu keil?”

³⁴ Iesu vit kesi vit, “?Komul kovis inau mukok en usite onom sasom, vuo veni meatin sav keil avit usil inau minuk?”

³⁵ Paelet vit kesi vit, “Usite onak tovuol enuk veni inau narvitei Siu tai. Vi meatin keil kati onom ka asuv keil onen pris keil koa amae latuk komai en hek. ?Vensa? ?Komumon sa koa tisa en keil?”[☆]

³⁶ Iesu viteni mini vit, “Hiasuvien onak keke mahi asuv houlu rokatei ran out netan. Veni munak vi anatin keke hiasuvien onak ka ran tounah en out netan ekek, meatin keil onak ivae en usite onak keke hesakini nirvatei en hen hetetamen keil onen Siu keil. Sakini, koleksi keke hiasuvien onak rokatei ran out ekok.”

³⁷ Paelet visi vit, “?Sakini, anatin keke kovi asuv houlu?”[☆]

Iesu vit kesi vit, “Keik koviteni kovit inau navi asuv houlu tai. Ka avasi inau ka numai en out netan keke moumon tounah vatas, keke nihitehiten usil anatinien. Koakeil vasi amusil kat anatinien, keil ilong kilea asa koa namul naviteni.”

³⁸ Ka Paelet visi vit, “?Isei kilea vailea anatinien?”

Navong Paelet selus ral min Iesu evus, va hae ka selus eris min Siu keil vit, “Inau narles etai tounah en usite onen koa tisa vahit vama masan mahien mini. ³⁹ Ka musil sakien matu oralu, en Anien ten Mul Laui ekek, namul namae lat meatin tai koa kami mihetie lati heha hesital ran eim takeih. ?Sakini, emi vati mamaen asuv houlu onen Siu keil vasital?”

⁴⁰ Ka keil avisohiso keih avit, “! Vuo, emai rovattei meatin enek! Emai vati keke mihelokovein Barabas hemaluv.” Ka Barabas vi lariken tai.[☆]

19

Aviteni keke Iesu hemat en aiveave

[☆] **18:27:** Mat 26:34; Mak 14:30; Luk 22:34; Sion 13:38 [☆] **18:27:** Mat 27:1-2,11-31; Mak 15:1-20;

Luk 23:1-5,13-25 ^{**} **18:28:** Siu tai sakras vaha en out onen koakeil arvitei Siu, vuo vaanian vituai vatal min keil, vuo vatokol tounah koa keil arokoli. Siu keil amundemi keke hesakin keil ihilehilu en meten Ahi. Ka keke avato ris, iha ikas motein ave en avong vasi en wik tai, ka hekatau eni, iha isan sanien votut tai min Ahi. Hetetamen keil enek onen Siu keil arie lati keke amundem houlu usil mengkatien keil koa heting koe keil asakras avaanian valin mengkatien koa vit anou vinitei meatin sav tai. [☆] **18:31:** Sion 19:6-7; 19:6; Umen 18:15 [☆] **18:32:** Mat 20:19; 26:2; Sion 3:14; 8:28; 12:33

[☆] **18:35:** Sion 1:11 [☆] **18:37:** 1Tim 6:13; Sion 3:32-33; 8:47; 1Sion 4:6 [☆] **18:40:** Umen 3:14

[☆] **19:1:** Mat 27:15-31; Mak 15:6-20; Luk 23:12-25

¹ Katau suk, Paelet meng kati keke avatah Iesu en viau takan keil.✧

² Sakini, meatin tavaeen keil onen akur Iesu uva. Avil vatluvoluv en viau koa sin tetaveah mul ien ka alingi en vatin. Akav koe en kaliko tai koa vilhili suval omon asuv houlu tai.✧ ³ Evus, keil umai amumon tohtohien eni avit, “! O asuv houlu onen Siu keil, mevouhou minuk!” Ka umai veni ka amumuasi en vatin.✧

⁴ Evus, Paelet va ris ven vangsi Siu keil hatte tamun ka viteni min keil vit, “Milesi. Namul nakur meatin ekek emai ven kami keke mivailea en lesien onak, inau narvotin etai tounah vatisa vahit kei voumoni.”✧

⁵ Ka amulamun Iesu va en mete, vatluvoluv koa sin tetaveah mul ien mul en vatin ka musin en kaliko tai koa vilhili suval omon asuv houlu tai. Evus, Paelet viteni min keil vit, “Milesi. !Kei keiek!”

⁶ Navong asuv houlu keil onen pris keil ka meatin taleikokoeien keil ten Eim Votut alesi, avisohiso keih avit, “!Ti kati en aiveave! !Ti kati en aiveave!”✧

Sakini, Paelet viteni min keil vit, “! Kami varei mihekuri ka miheti kati en aiveave! Veni, en lesien onak, inau narvotin etai tounah vatisa vahit kei voumoni.”

⁷ Ka hetetamen onen Siu keil avit kesi avit, “Musil mengkatien onomai, mal keke hemat, veni kei vise kei sasen en Natin Ahi.”✧

⁸ Navong Paelet raengoni, metau houlu mok. ⁹ Va ris en teim onen ka vis Iesu vit, “?Keik koka en out kave varei?” Ka Iesu roviten etai tounah.✧

¹⁰ Ka Paelet selus eris mini vit, “? Mukave? ? Kirselsei minau? ? Koreingeingeni keke inau nakur keihoen keke masakinuk kovaluv, vuo mamaeni avati katuk en aiveave?”

¹¹ Iesu vit kesi vit, “Keik kokur keihoen en moulien onak veni Ahi ten out nesa varei sani minuk. Sakini, meatin koa mae lat inau maha en hem, asa koa kei mumoni tisa mok

mulin, asa koa keik komul komumoni.”✧

¹² Navong Paelet longe mukok, sak visi vahotin sise keke vamaen Iesu vavaluv vaha, ka Siu keil avisohiso va ris min Paelet avit, “!Munak kilokovein meatin enek hemaluv heha, kitie lati keke korvitei anatin ven Sisa, mari asuv houlu onami ten out Rom! !Veni meatin koa vati lat kei sasen vit vi asuv houlu mul tisa kat Sisa!”✧

¹³ Navong Paelet raengon selusien one, viso avakur Iesu vamai veni, rondan en vulin ten kot onen keke kilea vasa kor en rendemien onen en usite onen Iesu. Out enek avise en ‘Kabata’ en selusien ten Hibu koa aneite teni vi ‘Uteral ten Ahat.’

¹⁴ Avong koanek vesesal vahi tavai en avong koa amul asak mesein tounah ten Anien ten Mul Laui ien. Ka Paelet viteni min Siu keil vit, “! Keiek, asuv houlu onami!”

¹⁵ Ka keil avisohiso keih avit, “! Uasi! !Uasi! !Ti kati en aiveave!”

Paelet vis ris keil vit, “?Anatin? ? Emi vat inau mati kat asuv houlu onami en aiveave?”

Ka asuv keil onen pris keil avit kesi avit, “!Sisa, kei sasen enges vi asuv houlu onomai!”

¹⁶ Sakini, Paelet sa lat Iesu va min meatin tavaeen keil onen keke avalamuni ka avati kati en aiveave.

Amuti kat Iesu en aiveave✧

Sakini, meatin tavaeen keil amulamun Iesu ¹⁷ vina en ‘Out ten Asi ten Avat,’ koa avise en ‘Kolkota’ en selusien ten Hibu. Ka akeih kat Iesu vous sasen en aiveave onen. ¹⁸ En out enek amuti kat Iesu. Amuti kati luhu en meatin elu emun, koa lumul en usite keilu onen. ¹⁹ Evus, aling tisien tai nesa en aiveave onen koa Paelet mutisi vit, “Koanik Iesu ten out Nasaret, asuv houlu onen Siu keil.” ²⁰ Selusien enek amutisi en selusien etel: Hibu, Latin, ka Grik. Meatin keil houlu avuli selusien enek, veni out koa amuti kat Iesu eni romultei soutin ran taon.

✧ **19:2:** Luk 23:11 ✧ **19:3:** Sion 18:22 ✧ **19:4:** Luk 23:4; Sion 18:38 ✧ **19:6:** Sion 18:31

✧ **19:7:** Lev 24:16; Sion 18:31; 5:18; 10:33 ✧ **19:9:** Mat 26:62-63; 27:12,14; Mak 14:61; Luk 23:9

✧ **19:11:** Sion 10:18; Rom 13:1 ✧ **19:12:** Luk 23:2; Sion 18:37; Umen 17:7 ✧ **19:16:** Mat

27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43

21 Navong asuv keil onen pris keil avuli, uva ris ven Paelet ka aviteni mini avit, "Konatistei konahit, 'Asuv houlu onen Siu keil,' ka mal keke kitisi kihit, 'Meatin enek viteni keke vi asuv houlu onen Siu keil.' "

22 Ka Paelet vit kesi vit, "Asa koa namutisi heles."

23 Navong meatin tavaeen keil amuti kat Iesu evus, keil akur eisin keil omon ka ariti keil hatte ehat, mal en meatin tavaeen ehat ekek. Ka more eisin tetaveah tai omon mules koa avili en rop koa amumoni en hili sipsip koa voneite tovuol ien.

24 Sakini, meatin tavaeen keil enek aviteni min keil eris avit, "Ronatali vastei. Reheson daes keke rehehotin isei en ir hekuri." Koanek kur out keke vasakin asa koa Tus Votut vit luvati vama vahi anatin koa vit, "Keil ariti vas eisin keil omak ven keil,

ka ason daes ven eisin tetaveah omak." *Sam keil 22:18*

Ka koanik vi sakien kati koa meatin tavaeen keil amumoni.

25 Rovitei soutin ran aiveave koa Iesu mul ien, ahin ehat (4) amul amulomal: mama onen, tunahin mama onen, Meri (ason Klopas), ka Meri ten out Makdela.* 26 Navong Iesu les mama onen ka lesi keke meatin onen koa envatien onen mul ien mul mulomal vesesal veni, Iesu viteni min mama onen vit, "Mama, meatin ekek vi natmali."* 27 Evus, viteni min meatin onen enek vit, "Keiek mama onom." Sakini, en avong enek va, meatin onen enek kur mama onen Iesu va vato en teim sen suval mama onen.

*Sakien koa Iesu mat eni**

28 En avong enek, Iesu kilea keke tounah koa mita keke voumoni mai rokol keite teni. Sakini, keke vasakin asa koa Tus Votut viteni vama vahi

anatin, kei viteni vit, "Maroro kat inau."* 29 Veite tai mul ekonek koa vilelau en uaen takon. Sakini, tai en keil kur hati kaliko tai, kasi en uaen takon enek,† lingi en kele ai tai, ka sani vina ven Iesu vasimi. 30 Navong mun hati uaen enek, Iesu viteni vit, "Evus tuai!" Evus, vatin mapus vita netan ka mat.*

31 Avong Iesu emat, vi avong kati koa amul asak mesein tounah keil ven Sabat, ka Sabat enek vi votut imok veni umon Anien ten Mul Laui ien. Sakini, Siu keil avis Paelet keke vameng kat meatin tavaeen keil onen avaha avou vulvul aleatel koakeitel telmurur en aiveave one keke telhemat hekalah.‡ Hemukonek, akilea avakulat teiai oneatel vama netan ran aiveave keil keke telherpuruntei mari anien one.* 32 Sakini, meatin tavaeen keil uva, amu vulvul alen meatin koa mulamu. Ka evus, amu vulvul alen meatin sav emun koa amuti kati vesesal ven Iesu. 33 Ka navong umai ven Iesu, alesi keke kei mat tuai. Sakini, keil armu vulvul alen. 34 Ka meatin tavaeen tai rili usiven Iesu en metas onen. Ka hatte tas, ara ka ririven mue rani.* 35 (Meatin kati koa les tounah enek kur out mul vit leini keke kami mihekur anatin eni. Asa koa kei vit leini vi anatin veni kilea revi selusien onen vi anatin.)* 36 Koanik kur out vasakin asa koa Tus Votut viteni vama vahi anatin koa vit, "Sin hetovuol hemavul." *Sam keil 34:20** 37 Ka selusien tamun en Tus Votut viteni vit, "Meatin keil iles kei koa asal vini." *Sakaraea 12:10**

*Aling Iesu va en valengeihat tate-tahinien tai**

38 Katau suk, meatin tai ten out Aramatea mai, isen Siosep. Kei emun vi tai en koakeil amusil kat Iesu, ka mum suai eni veni metaun

* 19:25: Mat 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49 * 19:26: Sion 13:23; 20:2; 21:7,20 * 19:27:

Mat 27:47-56; Mak 15:33-41; Luk 23:44-49 * 19:28: Sam 22:15 vit leini keke maroro heat Iesu.

† 19:29: Sam 69:21 vit leini keke isan uaen takon min Iesu. * 19:30: Siob 19:26,27 ‡ 19:31:

Amu vulvul en ale vasakin keil asakras emun avalomal keke avaleh revi en eang, sakini imat hekalah. Musil rendemien ten Dut 21:22-23 koa vit meatin tai koa amuti kati en aiveave ven tounah tisa koa mumon, Siu keil asakras avamaeni vato vatokol out vavong. En rendemien one, sesendaen mul ien ka hesakin atan one hemai hermutotei mun en meten Ahi. * 19:31: Dut 21:22-23

* 19:34: 1Sion 5:6,8 * 19:35: Sion 21:24 * 19:36: Eks 12:46; Nam 9:12 * 19:37: Rev 1:7

* 19:37: Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56

hetetamen keil onen Siu keil. Kei va ven Paelet ka visi keke va-maeni vakur teiai onen Iesu. Paelet maeni. Sakini, Siosep va kulati.*
 39 Nikodimas emun emai ral min senta keil houlu koa mir ka alo mul ien koa kilo teni mulin hanumau tai ka halualim emun (30). Vi Nikodimas enek koa mai visu en Iesu en vongien tai.* 40 Keilu lukulat teiai onen Iesu, ka lukav koe en kaliko tamuoh koa muto ral min senta keil musil sakiem tatetahinien onen Siu keil. 41 Vesesal en out koa amuti kat Iesu ien, neiai tai mul koa valengeihat tatetahinien tai mul ien koa arei meseini tuai vi heite hau, arlingtei veah teiai etai vaha ien. 42 Sakini, veni vi avong ten sakmeseien ten Sabat ka vesesal out vavong koa Siu keil asakras emun avoum, keilu luling teiai onen Iesu ekonek veni mul vesesal.

20

*Iesu moul eris ran matien**

1 Visokon semau en Sande, out romulantei veah, Meri ten out Makdela va keke vasao en valengeihat tatetahinien onen Iesu. Ka navong rokoli, votini keke mari ahah koa mul koe metareh teni, arei lati tuai eva.* 2 Sakini, muloh va ven Saemon Pita ka meatin koa envatien onen Iesu mul ien, ka viteni min keilu vit, “!Akulat Asuv ran valengeihat tatetahinien! !Ka komai mereingeingen out koa alingi ien!”*

3 Navong lulonge mukok, Pita ka meatin tamun onen Iesu luva en valengeihat. 4 Keilu vasi lumuloh, ka meatin tamun muloh lohlin Pita ka rokol valengeihat mulamu eni. 5 Kei rovatei neim, ka rapehai va neim ka les kaliko tamuoh koa akav koe Iesu eni mules. 6 Ka navong Saemon Pita koa katau emai, hatte tas, va neim en valengeihat. Kei mun les kaliko tamuoh koa akav koe Iesu eni mules. 7 Lesi emun keke kaliko tamuoh sav koa akav koe vatin Iesu

eni, romulantei vatal min kaliko sav keil. Mul reva en out sav tai.* 8 Evus, meatin tamun koa rokol valengeihat mulamu, kei mun va neim. Ka navong les tounah enek, kur anatin eni. 9 Ka keilu lurkileatei veah keke Tus Votut vit luvati tuai keke Iesu hemoul eris ran matien.* 10 Evus meatin keilu onen Iesu luva ris teim.

*Iesu kistal ven Meri ten out Makdela**

11 Navong meatin keilu onen Iesu luva, Meri mules vati hae en valengeihat ka mul mis. Ka navong mules mis, rapehai va neim en valengeihat. 12 Ka mutimanin navong les angelo elu koa lumusin en eisin tamuoh. Lurondan en out koa, mulamu, teiai onen Iesu mul ien. Tai mul en out ten vatin ka tai mul en out ten alen tanetan. 13 Keilu luvisi luvit, “?Ahin, komul komis vensa?”*

Meri vit kesi vit, “Akulat Asuv onak ran out ekek, ka nareingeingen out koa alingi ien.”

14 Navong viten koanek evus, viles ka les Iesu vatimal ekonek. Ka Meri reingeingeni keke Iesu keinek.* 15 Iesu visi vit, “?Ahin, komul komis vensa? ?Komul kolekat isei?”

Meri mundemi vit kei vi meatin koa mul lekat neiai enek. Sakini, viteni mini vit, “O asuv, munak keik kokuri va en out sav, kihiteni li minau out kave kolingi ien, ka niha nikuri.”

16 Ka Iesu vise vit, “Meri.”

Navong long ren, viles lesi ka viteni vit, “!Raboni!” En selusien onealu ten Arameak, aneite teni vi ‘Tiser.’

17 Iesu viteni mini vit, “Konahuli kattei inau, veni narvinatei veah ven Tata onak. Ka keik kiha ven tuak keil ka kihiteni min keil keke mahina mau ven Tata onak koa vi Tata one, Ahi onak ka Ahi one.”*

18 Sakini, Meri ten out Makdela va ris ka vitehiteni min meatin keil onen Iesu vit, “!Inau nales Asuv!”

* 19:38: Sion 7:13; 9:22; 20:19 * 19:39: Sion 3:1-2 * 20:: Sion 20:19; Umen 20:7 * 20:1: Mat 28:1-8; Mak 16:1-10; Luk 24:1-12 * 20:2: Sion 13:23; 19:26; 21:7,20; 20:13 * 20:7: Sion 11:44 * 20:9: Sam 16:9-10; Aes 53:11-12; Hos 6:2; Siona 1:17; Luk 24:26-27; Umen 2:27,31; 1Kor 15:4 * 20:10: Mat 28:9-10; Mak 16:9-11 * 20:13: Sion 20:2 * 20:14: Luk 24:16; Sion 21:4 * 20:17: Rom 8:29; Hib 2:11-12

Ka vit meseini min keil asa koa kei viteni mini.

*Iesu mai kistal min meatin keil onen**

¹⁹ En Sande vongien, meatin keil onen Iesu aro vituai en eim tai ka alok kat voiteh teni veni ametaun hetetamen keil onen Siu keil ana-mai. Amutimanin, Iesu varei mai kistal ka mulomal luhu en keil. Viteni min keil vit, "Tomat hel ven kami."* ²⁰ Navong viten selusien enek evus, rie hen keilu ka usiven min keil. Sakini, alei kilea Asuv one moul anatin, ka meatin keil onen asi keil houlu.* ²¹ Iesu vit risi min keil vit, "Tomat hel ven kami. Suval koa Tata onak sila inau, inau nasila kami."* ²² Ka navong viteni mukok, muh kat keil ka viteni vit, "Mihekur Ninin Votut. ²³ Munak methos onami mul en meatin sav keil, methos onen Tata hel en keil emun. Ka munak mirmumonte methos vatal min koakeil enek, Tata onami emun hermumonte methos hetal min keil."*

Iesu mai kistal ven Tomas

²⁴ Navong Iesu mai kistal min keil, tai en teindan elu (12) onen rorotei, isen Tomas koa avise emun en Maeh.* ²⁵ Sakini, navong mai ven meatin sav keil onen Iesu, aviteni mini avit, "!Komai meles Asuv!"*

Ka Tomas viteni min keil vit, "Nirkurtei anatin eni mau hetokol avong koa nilei varein out koa amuti kat hen eni, niling kalihek en vulin nil, ka niling hek en out koa asali en usiven."

²⁶ Wik tai mai muli, ka meatin keil onen Iesu alah ruai eris en eim enek. En avong koanek, Tomas ro ral min keil. Avaseini alok kat voiteh keil, amutimanin keke Iesu mai kistal, vati luhu en keil ka vit, "Tomat hel ven kami."* ²⁷ Evus, viteni min Tomas vit, "Kimai, kiling kalihem ekok, ka kiles hek keilu. Kitelan hem ka kilingi en out koa asali en kouk.

Rendemien onom hervitei mun elu usil inau, ka kikir anatin enau."*

²⁸ Tomas vit kesi vit, "!Keik kovi Asuv onak! !Keik kovi Ahi onak!"

²⁹ Iesu viteni mini vit, "Keik kokur anatin enau veni koles inau. Ka tokolkatien hel en moulien onen koakeil arlestei inau, ka avaseini, akur anatin enau."*

Sion vit kilea vensa mutis tus koanek

³⁰ En moulien onen, Iesu mumon merikel sav keil houlu en meten meatin keil onen koa narbutistei vaha en tus koanik.* ³¹ Ka namutis tounah keil ekek vasakin kami mihe-mai mihekur anatin eni keke Iesu vi Mesaea, Natin Ahi. Ka miheilea keke koakeil akur anatin eni ikur moulien ten lisenges heka en isen.*

21

Iesu kistal ven meatin oulu (7) onen

¹ En avong sav tai, katau en tounah keil enek, Iesu kistal hatte tamun ven meatin keil onen en Mari Oai ten out Kaleli, koa avise mun en Mari Oai Taebirias. Koanek vi tunien usil mukave Iesu vothot en kei min keil.

² En avong enek, Saemon Pita, Tomas (koa avise en Maeh), Nataniel (koa ten out Kena en provins ten out Kaleli), natin Sebede keilu, ka meatin elu mun onen Iesu aro vituai ekonek.* ³ Saemon Pita viteni min teisav keil vit, "Maha mason net."

Ka keil aviteni mini avit, "Komai emun mehousiluk." Sakini, uva en vot, ka ason net en vongien va vio ... out mulan, ka arkur etai mesau.

⁴ Navong meteiai kistal, Iesu mai mulomal en vali oai. Ka meatin keil onen arkileatei keke vi Iesu keinek.*

⁵ Viso va ven keil vit, "?Litetai keil, mukave? ?Mikur etai mesau?" *

Avit kesi avit, "Vuo, tovuol varei."

⁶ Viteni min keil vit, "Miheson net onami heha en usite matu ten vot. Hemukonek, mihelah tei." Sakini,

* **20:18:** Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49 * **20:19:** Sion 20:1; Umen 20:7; Sion 20:26; 7:13; 9:22; 19:38 * **20:20:** Sion 19:34; 20:25,27; 16:20,22 * **20:21:** Sion 17:18 * **20:23:** Mat 16:19; 18:18 * **20:24:** Sion 11:16; 21:2 * **20:25:** Sion 19:34; 20:20 * **20:26:** Sion 20:19 * **20:27:** Sion 19:34; 20:20,25 * **20:29:** 1Pit 1:8 * **20:30:** Sion 21:25 * **20:31:** Sion 3:15; 1Sion 5:13 * **21:2:** Sion 11:16; 20:24 * **21:4:** Luk 24:16; Sion 20:14 * **21:5:** Luk 24:41

keil ason net one. Ka navong alehei, alesi keke asakras veni alah vupon mesau vareï.*

⁷ Meatin koa envatien onen Iesu mul ien viteni min Pita vit, “!Asuv keinek!” Navong Pita raengoni keke vi Asuv, musin en eisin omon (veni musin en titi kaliko tanges) ka vut vita en oai.* ⁸ Ka meatin sav keil avalis en vot uva ut. Keil amul aleh net one koa vilelau vasi en mesau. Keil alehei mukok veni armultei soutin ran out ut, vi mita hundred tai (100 m) enges.

⁹ Navong arokol out ut, ales ahang tai ten sakol mukan, ka hati mesau mul ien ral min veret koa. ¹⁰ Iesu viteni min keil vit, “Alkur tei mesau koa milahi vamaï.” ¹¹ Sakini, Saemon Pita va en vot, ka leh net koa vil en marmari mesau keil houlu. Navong avuli, avotini keke alah mesau hundred tai hanumau elu ka teindan etel emun (153). Ka avaseini avi houlu mukok, arrali vastei net one.*

¹² Iesu viteni min keil vit, “Almai alianian.” Meatin keil onen ametau keke avahisi keke vi iseï, veni keil akilea vi Asuv. ¹³ Sakini, Iesu va ven keil, kur veret, ka sani min keil. Evus, mumoni vatte tas en mesau.*

¹⁴ Koanik vi avong hatte etel koa Iesu kistal ven meatin keil onen katau en avong koa moul eris ran matien.*

Iesu sel kat Pita ka ling revï en umen onen

¹⁵ Navong akanian evus, Iesu vis Saemon Pita vit, “?Saemon, natin Sion, anatin keke envatien* onom mul enau muli meatin sav keil ekek?”* ¹⁶

Pita vit kesi vit, “Asuv, keik kokilea vi anatin keke ek vatuk suval tuak tai.”

Iesu viteni mini vit, “Kihengan titi sipsip keil osak.”

¹⁶ Hatte elu, Iesu visi vit, “?Saemon, natin Sion, anatin keke envatien onom mul enau?”* ¹⁷

“Asuv, keik kokilea vi anatin keke ek vatuk suval tuak tai.”

Iesu viteni mini vit, “Kilei kat revï sipsip keil osak.”

¹⁷ Hatte etel eni, Iesu visi vit, “?Saemon, natin Sion, anatin keke em vat inau suval tumali tai?”* ¹⁸

Pita longe tisa ka tin mis, veni Iesu visi hatte etel eni vit, “?Anatin keke em vat inau suval tumali tai?” Sakini, vit kesi mini vit, “Asuv, keik kokilea en tounah vasi. Keik kokilea anatin keke ek vatuk suval tuak tai.”

Iesu viteni mini vit, “Kihengan sipsip keil osak. ¹⁸ Ka anatin eli naviteni minuk keke navong kovi litetai semau, kosak meseinuk ka kokilea kova en out vasi em vati. Ka navong kimatu revï, kitelan hem ka mesav tai hesin enuk ka helamunuk kiha en out koa em hervattei kovaha ien.”* ¹⁹ Iesu selus mukok keke vahit luvat hemukave Pita hehati lat isen Ahi heka en matien onen.†* ²⁰

Evus, Iesu viteni mini vit, “Kiles kusil kat nau.”* ²¹

²⁰ Pita viles, ka les meatin‡ koa envatien onen Iesu mul ien (kei koa varengin Iesu navong akanian vituai ka visi vit, “?Asuv, iseï vareï hemaë latuk?”)* ²¹ Navong Pita lesi, vis Iesu vit, “?Asuv, mukave en meatin ekek?”

²² Iesu vit kesi mini vit, “Munak ek vati keke hemoul hetokol avong koa nimai ris, rovitei usite onom kovailea. !Ka keik, kiles kusil inau!”* ²³ Ven selusien enek,

* **21:6:** Luk 5:4-7 * **21:7:** Sion 13:23; 19:26; 20:2; 21:20 * **21:11:** Luk 5:6 * **21:13:** Mat 14:19; 15:36; Mak 6:41; 8:6; Luk 9:16; Sion 6:11 * **21:14:** Sion 20:19,26 * **21:15:** Iesu mul vis Pita munak en vati ral min envatien tai koa meas koa suval hatkatien takeih tatetaliheien. Ka Pita mul vit kesi keke envatien onen en Iesu suval koa tunali keil akuri. * **21:15:** Mat 26:33; Mak 14:29 * **21:16:** Umen 20:28; 1Pit 5:2 * **21:17:** Sion 16:30 * **21:18:** 2Pit 1:14 † **21:19:** Tunien telamu keil aviteni keke, sua 30 katau en avong enek, me-Rom keil avuli kat Pita ka amulamuni uva keke avati kati en aiveave. Ka veni Pita longe suval rovinvintei keke hemat en vati sakien koa Iesu mat eni, vis keil iti kati vatin hehita netan ka alen hina nesa. Sakini, amuti kati mukonek. Koanek kur out en sua 64 AD. * **21:19:** Sion 12:33; 18:32 * **21:19:** Mat 4:15; Luk 14:27; Sion 13:36 ‡ **21:20:** Meatin enek vi Sion koa mutis tus enek. * **21:20:** Sion 13:23,25; 19:26; 20:2; 21:7 * **21:22:** Mat 16:28

longlongien eva keke meatin koanek onen Iesu hermattei. Ka Iesu rovitentei keke hermattei. Viteni vit, "Munak ek vati keke hemoul hetokol avong nimai ris, rovitei usite onom kovailea."

Selusien ekor

²⁴ Inau varei navi meatin enek koa Iesu vit usili. Inau namul navit usil tounah keil ekek ka namutis kati, ka nakilea keke tounah vasi koa navit leini vi anatin.✧

²⁵ Iesu mumon tounah keil houlu mok mulin asa koa namutis kati. Munak itis tounah vasi koa mumoni en tus keil, namundemi navit out rovinvintei en out netan keke avalingi ien.✧

Selusien koa helamu ten Umen

?Isei mutis selusien koanik?

Meatin koa mutis selusien koanek, isen Luk. Luk vi dokta tai* ka sukul revi. Kei rovitei tai en eiloheh keil teindan elu (12) onen Iesu. Kei vi time tai onen Pol koa lumual vituai ka lumum vituai en out keil houlu.* Luk rovitei Siu, ka avaseini, kei ling demkatien onen en Iesu Kristo.

Ahi varei sakini Luk vatis tus keilu ekek: 'Luk' ral min 'Umen onen Eiloheh keil.' Kei kilea revi tounah vasi koa kur out en moulien onen Iesu,* ka kilea revi mun keke Sios kistal rohtoh mukave en out Serusalem ka va rokol out sav keil emun en sakien sa.* Luk mual vituai houlu ral min eiloheh Pol.* Luk mutis tus koanek ten 'Umen' en sua 63 AD (sua keil koa katau en avong Iesu avasi), en avong koa Pol mul en mari taon ten out Rom ka mul rosin avong koa mari asuv houlu ten out Rom helei rahat usite onen.*

?Isei vuli selusien koanik mulamu?

Luk mutis selusien koanek va min time tai onen, isen Teopolis.* Aneite ten isen vi 'meatin koa envatien onen mul en Ahi.' Anatin keke Luk mutis selusien koanek min meatin enek, ka kilea keke meatin sav keil emun koa arvitei Siu ihuli.

?Luk mutis selusien koanik vensa?

Luk en vati vatie lati keke Sios kistal rohtoh mukave – Tus ten Umen selus usili mukave Sios kistal rohtoh en out Serusalem. Mul vit usil umen koa Iesu sani min eiloheh keil onen ka min Kristin vasi keil.* Rie lati emun mukave keihoen onen Ninin Votut mai en meatin keil koa aling demkatien one en Iesu, ka sakini demkatien one mai keih tamun.* Luk vit kilea sakien koa

Kristin keil amum vituai mulamu, ka mukave akataun meatin keil.* Luk selus usil sakien koa Sios moul mai marite mok en out savsav keil houlu.*

Luk en vati vatie lati keke keihoen onen Ninin Votut sakini Sios moul mukave – En tus koanik, Luk vit kilea keke navong Sios kistal rohtoh en out **Serusalem**, meatin keil ales Ahi mul mumon vati merikel keil koa amukok akistal:* meatin keil onen Iesu aselus en selusien savsav keil koa rovitei one kati ka mesav keil along kilea,* eiloheh keil asak revi meatin houlu koa amesai,* ka selusien one usil tounah onen Ahi kur keihoen.* Evus, mari sakvisien tai mai purun Kristin keil en out Serusalem, ka houlu en keil alohosai uva en out sav keil en provins ten out **Sudea** ka provins ten out **Same-ria** emun* koa lurvitei soutin ramatan out Serusalem. Ka navong Iesu viles moulien onen Pol, Ahi sila ral min Kristin sav keil keke uva avahitehiten more longlongien usil Iesu Kristo va min Siu sav keil koa amul en **out sav keil en out netan** koa kavmen ten out Rom mul losil kat keil. Ka koakeil arvitei Siu emun koa aka Afrika, Siria, Esia, Masedonia ka Rom* umai aling demkatien one eni.

Luk en vati vahit kilea vatte ten demkatien onen Kristin keil – Luk mutis kat hati selusien onen Pita navong san selusien onen Ahi min Siu keil usil vatte ten demkatien onen,* ral min hati selusien koa Pol sani min meatin keil koa arvitei Siu.* Luk rie lati keke more longlongien usil Iesu Kristo karahit out keil houlu, ka selusien teni mal revi keke meatin keil ten kantri sav keil akilea avaling demkatien one eni. Luk ro ral min Pol navong Pol mul rosin avong koa mari asuv houlu ten out Rom kilea valei rahat usite onen en kot.* Sakini, meatin houlu amundemi avit Luk mutis

* :: Kol 4:14 * :: Kol 4:14; 2Tim 4:11; Plp 1:24 * :: Luk 1:3 * :: Umen 1:8 * :: Kol 4:14; 2Tim 4:14; Plp 1:24; Umen 16:10-17; 20:5-28:16 * :: Umen 28:30 * :: Luk 1:1; Umen 1:1 * :: Umen 1:7-8 * :: Umen 2:1-12 * :: Umen 2:43-46 * :: Umen 2:47; 8:4 * :: Umen 2:14-7:60 * :: Umen 2:4,7-12 * :: Umen 3:1-10; 5:15-16 * :: Umen 4:8-13,30-31 * :: Umen 8:1,4-5 * :: Umen 12:1-28:30 * :: Umen 2:14-41; 4:8-12; 10:34-48 * :: Umen 13:16-41; 17:22-32; 22:1-21; 26:1-29 * :: Umen 28:30

tus keilu ten 'More Longlongien usil Iesu Kristo koa Luk mutisi' ka 'Umen onen Eiloheh keil' keke vahit kilea vatte ten demkatien onen Pol min asuv houlu ten out Rom keke vakataun usite onen Pol.

Luk en vati vatie lati keke sakvisien keil sakras vapurun Sios onen Iesu Kristo – Kristin keil houlu avitehiten more longlongien onen Ahi ka avisu en avong takeih keil en moulien one (suval Pita[☆] ka Pol[☆]). Teisav en keil amu vini keil (suval Stivin[☆] ka Tiemes[☆]). Teisav teimun, meatin keil amumoni tisa en keil (suval Pol[☆]). Ka sakvisien takeih keil ekek asakras avou lin Sios onen Iesu Kristo veni Ninin Votut mul ien. Ka kei mul sakin Sios esuk moul mai marite ka keih imok.

Vati rendemien tai ten tus enek mul en Umen 1:8

Iesu viteni vit, "Kami miheilea en tounah tas enek, navong Ninin Votut hemai hesien kami, mihehilelau en keihoen. Sakini, mihehitehiten tounah koa naviteni ka namumoni en taon ten out Serusalem, ka en out sav keil en provins ten out Sudea. Ka mihehitehiten usili en provins ten out Sameria, ka en out savsav keil emun heha hetokol out vasi netan."

?Asa mul en selusien koanik?

1. Umen onen Pita va min Siu keil. (1:1-12:25)
 - a. Sios onen Iesu Kristo kistal rohtoh en out Serusalem. (1:1-7:59)
 - b. Sios va rokol provins keilu ten out Sameria ka Siria. (8:1-12:25)
2. Umen onen Pol va min koakeil arvitei Siu. (13:1-28:31)
 - a. Ualien rohtoh onen Pol keke vahitehiten more longlongien min meatin keil ten provins keilu ten out Kalesia ka Pampilia. (13:1-14:28)
 - b. Kaonsel ten Sios en out Serusalem amaeni keke

Kristin keil koa arvitei Siu irmusiltei mengkatien keil onen Siu keil. (15:1-35)

- c. Ualien onen Pol koa vi elu eni va rokol provins keilu ten out Esia ka Masedonia. (15:36-18:28)
- d. Ualien onen Pol koa vi etel eni va rokol provins keilu ten out Esia ka Masedonia emun. (19:1-21:14)
- e. Pol vit usil vatte ten demkatien onen en kot keil en out Serusalem, Sesaria, ka va rokol mari taon ten out Rom emun. (21:15-28:25)

Hitkileaen onen Luk usil tus koanek

¹ Tuak Teopolis,[☆]

Namul namutis tisien koanik vat minuk.

En tisien koa namutisi minuk mulamu,* nselus usil tounah vasi keil koa Iesu mumoni ka vihisei eni navong mum rohtoh en umen onen ² va rokol avong koa Ahi kulati vina en out nesa. Ka navong Iesu mul veah en out netan, ral min keihoen onen Ninin Votut, kei visein meatin keil koa rie lat keil avahi eiloheh keil onen.[☆] ³ Navong Iesu longe tisa ka mat evus, kei kistal min meatin keil onen avong hanumau elu (40) en sise houlu keke vahothot eni vi anatin keke moul eris ran matien. Ka, en avong keil ekek, Iesu selus min keil usil hiasuvien onen Ahi.[☆] ⁴ Ka navong ro veah ral min meatin keil onen, Iesu sel kat keil vit, "Minalokoveintei mau out Serusalem. Ka mihetosin sanien ten Ninin Votut koa naviteni min kami keke Tata onak vat kati keke hesani min kami.[☆] ⁵ Veni, mulamu, Sion vi baptaes en meatin keil en oai, ka en avong vahis enges koa hemai,

☆ :: Umen 4:3; 12:3-17 ☆ :: Umen 16:22-40 ☆ :: Umen 7:59-60 ☆ :: Umen 12:2 ☆ ::

Umen 15:19; 17:5-9; 18:6; 19:23-41 ☆ **1:1:** Luk 1:3 * **1:1:** Luk mutis tus tai musil moulien onen Iesu va min Teopolis tuai. ☆ **1:2:** Mak 16:19; Luk 24:49-51 ☆ **1:3:** Luk 24:36-42; Sion 20:19-20,26-27; Mat 28:18-20; Luk 24:46-49; Sion 20:21-23 ☆ **1:4:** Luk 24:49; Sion 14:16-17; 15:26; Umen 2:33

Ahi hehi baptaes en kami en Ninin Votut.”†☆

Ahi kulat Iesu vina en out nesa

6 En avong sav tai, eiloheh keil onen Iesu umai vituai ral min Iesu ka avisi avit, “?Asuv, mukave? ? Avong mal vinvin keke kovamai kovahi asuv houlu onen me-Isrel keil vasuval asuv houlu Deved mulamu, vuo avong romaltei veah?”‡☆

7 Ka Iesu vit kesi vit, “Avong enek, Tata enges kur keihoen vatie lati. Rovitei keke kami mivailea avong koa kei ling kati keke vakur out.☆

8 Ka kami miheilea en tounah tas enek, navong Ninin Votut hemai hesien kami, mihehilelau en keihoen. Sakini, mihehitehiten usil tounah koa naviteni ka namumoni. Mihoum rohtoh eni en taon ten out Serusalem, ka en out sav keil en provins ten out Sudea. Hevus, mihehitehiten usili en provins ten out Sameria, ka en out savsav keil emun heha hetokol out vasi en out netan.”☆ 9 Navong san selusien enek min keil evus ka mete mul veah eni, Ahi kulat Iesu vina en out nesa, ka mahmah tai mai kav koe ka arlestei mun.☆

10 Ka navong amules alele vina nesa en teilang, hatte tas, angelo elu koa lumusin en eisin tamuoh lumulomal vesesal ven keil.☆ 11 Ka luviteni min keil luvit, “?Meatin keil ten out Kaleli, kami mimul mimulomal ka milele vina nesa mukok vensa? Iesu koa Ahi kulati ran kami ka kuri vina en out nesa, kei varei hemita ris en vati sakien koa milesi vina en out nesa.”☆

Matias mai vi eiloheh tai keke vakes Sudas Eskariot

12 Evus, eiloheh keil alokovein Hou Nei Olip, ka uva ris Serusalem koa rovitei soutin.§☆ 13 Navong keil arokol taon, uva en eim koa amul aro ien, avina en out tai koa mul nesa. Koakeil aro vituai en avong koanek avi Pita, Sion, ka Tiemes; Andru, Pilip ka Tomas; Batolomiu ka Matiu; Tiemes (koa vi natin Alveas); Saemon (koa mul en vangi meatin keil koa e vati mok keke Siu keil avamaluv ran hen kavmen ten out Rom); ka Sudas (natin Tiemes).☆

14 Ka en avong vasi, eiloheh keil ekek umai out tas ka avis vituai. Ka meatin sav keil emun umai avis vituai ral min keil, koa tei en keil avi Meri (mama onen Iesu), tunali Iesu keitel, ka ahin otetai keil emun koa amusili.

15 Avong vahis mai muli, ka meatin keil koa aling demkatien one en Iesu umai out tas. Keil vasi vesesal avahi handred tai ka hanumau tai emun (120). Ka navong aro vituai mukok, Pita mulomal en mete ka selus min keil vit, 16 “Tuak ka ahinkuli keil, selusien koa asuv houlu Deved vit luvati en Tus Votut mai vi anatin usil Sudas Eskariot koa mulamun koakeil umai avuli kat Iesu.☆ 17 Sudas vi tai en komai koa Iesu rie lati, ka kei mum vituai ral min komai en umen onomai.”

18 (Asuv keil onen pris keil asan mani min Sudas ven asa tisa koa kei mumoni. Ka ral min mani enek, avul hati atan tai en isen. Ka en vati atan enek, kei mot eni, vangen maseh ka tin keil asisital.**

19 Navong longlongien usil mukave

† 1:5: Navong avi baptaes en meatin en oai, rie lati keke aling demkatien one en Iesu ka aviles ran sakien tisa keil one ka asan vasi moulien one min Ahi. Ka navong Kristin tai san moulien onen min Ahi, Ahi Tata vi baptaes en kei en Ninin Votut. Sakini, Ninin Votut mai sien moulien onen, mul san keihoen mini, ka rie lat sise koa mal keke housili lisenges. ☆ 1:5: Mat 3:11; Mak 1:8; Luk 3:16; Sion 1:33 ‡ 1:6: En 1Kron 17:11-12, Ahi viteni min asuv houlu Deved keke tai ten vatiamal onen hehi asuv houlu ten lisenges. ☆ 1:6: Luk 24:21 ☆ 1:7: Mak 13:32 ☆ 1:8: Efes 3:16; Luk 24:48; Sion 15:27; Umen 2:32; 3:15; 5:32 ☆ 1:9: Mak 16:19; Sion 6:62 ☆ 1:10: Luk 24:4 ☆ 1:11: Mat 26:64; Luk 21:27; Rev 1:7 § 1:12: Hou Nei Olip vi kilomita tai ran taon ten out Serusalem. ☆ 1:12: Luk 24:50,52 ☆ 1:13: Mat 10:2-4; Mak 3:16-19; Luk 6:14-16 ☆ 1:16: Sam 41:9 ** 1:18: Mat 27:1-10 viteni keke asuv keil onen pris keil akur ris mani koa asani min Sudas, ka avul hati atan tai eni. Tunien teni vit navong Sudas va par koteh hiren en viau tai, mul murur en vatiai koa mul en atan enek. Ka navong viau teni mat, teiai onen Sudas mot vita netan, ka vangen maseh.

Sudas mat ka vasi out Serusalem, avise out enek en 'Akeldama,' koa aneite teni vi, 'Atan ten Ara.')

²⁰ Ka Pita selus eris vit, "Anatin, asuv houlu Deved vit luvati usil Sudas en Sam tai vit, 'Ahi Asuv, kumon vatiamal onen heha hevus, ka kisakin titiali hetovuol emun hemoul en teim sen.' *Sam keil 69:25*

Deved vit luvati emun vit, 'Hetahos keke meatin sav hekesi ka hekur vulin.' *Sam keil 109:8*

²¹ Sakini, mal keke meatin sav tai hemai heapil hetal min komai, tai koa musil rohtoh en komai en avong mulamu, ka en avong vasi keil emun koa Asuv Iesu mul mual ral min komai. ²² Anatin, rehetie lat meatin tai koa ro ral min komai en avong koa Sion vi baptaes en meatin keil, va rokol avong koa Ahi kulat Iesu vina en out nesa. Rehetie lat tai en keil keke hemai hekur umen hetal min komai keke hehitehiteni min meatin sav keil vi anatin keke les Iesu moul eris ran matien." ²³ Sakini, keil arie lat meatin elu: Siosep Barsabas (koa isen tamun vi Sastas) ka Matias.

²⁴ Evus, avis Ahi avit, "Asuv, keik kokilea rendemien onen meatin vasi keil. Sakini, kitie min komai isei en keilu ekek koa keik korie lati ²⁵ keke houn hesuval eiloheh tai onom. ? Isei en koakeilu ekek hekur vulin Sudas, koa lokovein umen enek keke vaha en vulin kati?" ²⁶ Evus, avis meatin keilu ekek lumai lumutis isealu en ahat elu. Aling ahat keilu ekek en valite tai, ka navong aleh lat ahat tai ran valite koanik, alesi keke isen Matias mul ien. ²⁷ Sakini, vi Matias koa akuri mai kapil vituai ral min eiloheh teindan tai (11) sav keil.

2

Ninin Votut mai sien meatin keil koa aling demkatien one en Iesu

¹ Navong avong ten anien koa avise en 'Pentekos' emai, meatin

vasi keil koa aling demkatien one en Iesu umai alah ruai en eim tai. ² Hatte tas, keil along verien tai koa

ka en out nesa ka mai suval eang koa muhuh keih. Verien koanik sien vasi eim koa amul arondan ien. ³ Evus, tounah tai kistal en eim enek koa vilhili suval ahang koa rasil va mulomal retai en vatin meatin keil. ⁴ Ka en avong enek, keil vasi avilelau en Ninin Votut. Ka Ninin san keihoen min keil koa sakini keil aselus en selusien sav keil koa rovitei one kati.

⁵ En avong enek, Siu keil koa aka en kantri savsav keil houlu aro en out Serusalem. Umai veni demkatien one keih en Ahi ka e vati avaha netan min Ahi en avong ten Pentekos. ⁶ Ka navong meatin keil enek along verien koanik, keil houlu umai out tas keke availea asa mul kur out. Ka navong keil umai vesesal, amutimanin veni along meatin keil onen Iesu amul aselus en selusien savsav keil one. ⁷ Keil amusil ka avis keil eris avit, "Ei, meatin keil ekek koa amul aselus ekek, keil vasi avi mekaleli keil enges!" ⁸ ?Sakini, mukave suk ir rolong keil amul aselus en selusien kati keil orer? ⁹ Ir roka en out Partia, Midia, ka Ilam; en out Mesopotemia, Sudea, ka Kapadosia; en out Pontas ka Esia. ¹⁰ Roka mun en out Frikea ka Pampilia, en out Isip ka en out keil en kantri ten out Libia koa mul vesesal en out Saerin. Tei en ir aka Rom ka avi Siu keil kati, ka teisav en ir umai akur demkatien onen Siu keil enges. ¹¹ Ka tei en ir emun avi ten out Krit ka Arebia. !Ka avaseini keke roka en out savsav keil houlu, ir vasi romul rolong meatin keil enek amul aselus en selusien kati keil orer usil marmari tounah keil koa Ahi mul mumoni!" ¹² Keil vasi amutimanin ka amundem usili houlu. Sakini, keil avis sase en keil avit, "Asa varei aneite ten tounah keil ekek?"

¹³ Ka teisav en keil aselus karen keil avit, "Meatin keil ekek amun uaen houlu koa keih ka avi vau eni!"

✧ **1:21:** Luk 1:2; Sion 15:27; Mat 3:13-15; Mak 1:9; Luk 3:21; Mak 16:19; Umen 1:9 ✧ **1:24:** Sion 2:24-25 ✧ **1:26:** Pro 16:33 ✧ **2:1:** Lev 23:15-21; Dut 16:9-11 ✧ **2:3:** Mat 3:11; Luk 3:16 ✧ **2:4:** Umen 4:31; 10:44-45; 19:6; Mak 16:17; Umen 10:46; 1Kor 13:1 ✧ **2:7:** Umen 1:11

Pita san selusien tai va min vangi meatin keil

¹⁴ Evus, Pita mulomal ral min eilohéh teindan tai (11) sav keil, ka viso va min vangi meatin keil vit, “Kami Siu keil, ka kami vasi koa miro en out Serusalem en avong ekek, mihesan ralingomi minau ka nihiten aneite ten tounah enek min kami.

¹⁵ Meatin keil ekek armunmuntei vasuval koa kami mimundemi. Avong koanek vi naen klok en visokon enges. ¹⁶ Vuo. Tounah koa mimul milesi suval etin asa koa Ahi viteni ka en provet Soel telamu vit,

¹⁷ ‘En avong ekor keil,

inau nisan Ninin Votut onak min meatin vasi keil.

Ehon ka atouli keil onami ihit luvat selusien keil onak.

Meatin hau keil iles leisanien keil ka ulmatu keil ilei kilea en tounah heka en matil vovoien keil.

¹⁸ En avong keil enek, inau nitah Ninin Votut onak

heha hesien meatin vasi keil onak heha hetokol meahos ka atou keil emun koa avi slev enges.

Anatin, keil emun, ihit luvat selusien keil onak.

¹⁹ Inau numon marmari tounah keil ikistal en teilang,

ka nitie lat keihoen onak en out netan.

En out netan, numon tounah sal keil hekur out koa hesuval avong ten vaeen:

ara houé, ka ahang ka eas teni hel en out vasi.

²⁰ En teilang, meteiai hemalikelik, ka avati hemai hehilhili hesuval ara.

Navong meatin keil iles tounah keil ekek kur out,

ilea keke mari avong ten heteta-menien onen Ahi Asuv vesesal vamai vakistal koa houmon kot en meatin vasi keil.

²¹ Ka en avong enek, koakeil vasi avise inau ven kataunien, inau, Ahi Asuv, nutut moulien one.’ ” *Soel 2:28-32*✧

²² Pita selus eris min keil vit, “! Tuak eli keil ten out Isrel, mihetaengon selusien keil ekek! Navong Iesu ten out Nasaret ro veah ral min kami, Ahi rie lati keke vi Mesaea onen ka en keihoen koa sani mini keke voumon merikel keil ka marmari tounah sav keil en metomi koa sakin kami mimutimanin eni. Kami vasi mikilea revé en koanek.✧ ²³ Ka musil lingkatien onen, Ahi koa kilea en tounah vasi koa kur out ling Iesu va en hemi. Ka kami, misan matien mini en sakien koa mikeih kat koakeil armusiltei mengkatien keil onen Ahi keke uva amuti kati en aiveave.✧ ²⁴ Ka Ahi sakini mouleris ran matien keke herkurtei mun mahien teni. Veni keihoen ten matien sakras vahuli kati.✧ ²⁵ Koanik suval koa asuv houlu Deved telamu viteni usil Iesu vit,

‘Lisenges, nales Ahi Asuv en usite matu onak.

Ka nirmetautei veni kei ro vesesal ven inau.

²⁶ Anatin, nasi nau, nasan masmasien va mini.

Ka naling desien onak eni keke heting koe teiai onak.

²⁷ Anatin, nakilea keke hermaentei ninin onak heto en out ten matien.

Ka hermaentei teiai onak, meatin votut onen, hemande en avul tatetahinien.✧

²⁸ Kei rie sise keke mamoul eni.

*Nisi nau lisenges veni kei ro vesesal ven inau.’ ” *Sam keil 16:8-11**

²⁹ Pita selus eris min vangi meatin keil vit, “Tuak eli keil ten out Isrel, inau nihiteni hemal enges min kami usil Deved, avu orer. Kei mat, ka arahini. Ka out tatetahinien onen mul veah ekok rokol kosa.✧

³⁰ Rokilea keke kei vi provet tai. Kei kilea keke Ahi mumon hatkatien takeih tai mini keke hesakin tai en vatiamal onen hekur vulin ka hemai hehi asuv houlu.✧ ³¹ Asuv houlu Deved lei kilea asa koa Ahi houmoni en avong keil koa hemai. Sakini,

✧ 2:21: Rom 10:13 ✧ 2:22: Sion 3:2 ✧ 2:23: Umen 4:28; Mat 27:35,50; Mak 15:24,37; Luk 23:33,46; Sion 19:18,30; Umen 3:15 ✧ 2:24: Mat 28:6; Mak 16:6; Luk 24:5; Umen 3:15; 2Saml 22:6; Sam 18:4; 116:3 ✧ 2:27: Umen 13:35 ✧ 2:29: 1Ki 2:10; Umen 13:36 ✧ 2:30: Sam 132:11; 2Saml 7:12-13

selus usil hemukave Mesaea hemoul eris ran matien navong viteni vit, 'Ahi hermaentei ninin onen heto en out ten matien.

Ka hermaentei teiai onen hermande en avul tatetahinien.' Sam keil 16:10

³² Koanik mul selus usil Iesu koa Ahi sakini moul eris ran matien, ka komai vasi ekek melesi keke vi anatin.* ³³ Ahi vati lati vina nesa keke vato en out ten hetetamenien en usite matu onen, ka Tata onen san Ninin Votut mini suval koa kei vat kati min komai. Ka kosa, asa koa milesi ka miraengoni vi Ninin Votut enek koa Iesu sani min komai.* ³⁴ Ir vasi rokilea keke rovitei asuv houlu Deved koa vina en out nesa. Ka Deved varei selus usil Iesu Kristo navong viten selusien koanik vit, 'Ahi Asuv selus min Asuv onak vit, "Kitondan en usite matu onak,

³⁵ *hetokol avong koa niling koakeil avi vativieh ral minuk en hem."* Sam keil 110:1*

³⁶ Sakini, me-Isrel vasi keil, kami miheilea revi mok keke Iesu enek, Ahi lingi vi Mesaea ka Asuv orer. ! Ka vi kei varei koa kami mimuti kati en aiveave!"*

³⁷ Navong meatin keil along selusien onen, e von ka tine mis. Sakini, avis Pita ral min eiloheh sav keil avit, "?Tuak keil, asa li mehoumoni suk?"*

³⁸ Pita vit kesi vit, "Tetai en kami hehiles ran tisaen keil onen ka hemaen komai mehehi baptaes eni en isen Iesu Kristo. Hesakini, Ahi helah lat tisaen keil onen rani ka helele hetahos eris mini. Hevus, Ahi hesan Ninin Votut onen mini hesuval sanien tai.* ³⁹ Kami vasi mihoumoni hemukonek veni Ahi mumon hatkatien koanik ral min kami ka titami keil, ka ral min koakeil vasi amul soutin. Anatin, Ahi Asuv vat kati keke kei hesan Ninin Votut onen min koakeil vasi kei vise keil avamai avahi meatin keil onen."*

⁴⁰ Pita sel kat keil keih ral min selusien sav keil emun. Ka peah keil vit, "!Mihehis Ahi keke houtut moulien onami ran mahien koa hesani hemai ven meatin tisa keil ten avong kosa!"* ⁴¹ Evus, meatin keil houlu akur anatin en selusien onen, ka amaen keil avi baptaes en keil. En avong enek, vesesal meatin keil taosen etel (3,000) umai ka akapil vituai ral min koakeil aling demkatien one en Iesu.* ⁴² Ka en avong vasi, meatin keil enek amusil kat revi sakien keil enek: alah ruai, along kat asa koa eiloheh keil avisein keil eni, ariti anien min keil, akur Anien Votut onen Asuv, ka avis vituai.*

Sakien onen koakeil koa aling demkatien one en Iesu

⁴³ Avong houlu mai muli, Ahi mumon merikel keil ka marmari tounah sav keil houlu mun ka en hen eiloheh keil. Koanik sakin meatin keil vasi amutimanin, ka avouhou imok min Ahi.* ⁴⁴ Ka koakeil vasi aling demkatien one en Iesu, lises aro vituai, ka aso vituai en tounah vasi keil one keke vakataun koakeil atamurei en tounah.* ⁴⁵ Ka tei en keil asalem en hati atan keil one vuo tounah sav tai, ka asan mani teni va min koakeil atamurei en tounah.* ⁴⁶ En avong vasi, keil alah ruai en teahu ten Eim Votut onen Ahi. Ka en teim keil one, alah ruain anien ae ral min tinahos ka akanian vituai ral min sien.* ⁴⁷ Keil amasmas Ahi, ka meatin vasi keil avouhou min keil. Ka en avong vasi, Asuv Iesu mul sakin meatin keil houlu tamun umai akapil vituai ral min keil ka mul mutut moulien one.*

3

En isen Iesu, Pita sakin meatin koa sakras vakaka mai kaka tahos eris

* **2:32:** Luk 24:48; Umen 1:8 * **2:33:** Mak 16:19; Umen 7:55,56; Rom 8:34; Kol 3:1; Hib 1:3; 8:1; 10:12; 12:2; 1Pit 3:22; Sion 14:16-17; 15:26; Umen 1:4 * **2:35:** Mat 22:14; Mak 12:36; Luk 20:42-43; Hib 1:13 * **2:36:** Umen 5:30-31 * **2:37:** Luk 3:10,12,14 * **2:38:** Umen 3:19 * **2:39:** Aes 57:19; Soel 2:32; Rom 10:13 * **2:40:** Dut 32:5; Sam 78:8; Plp 2:15 * **2:41:** Umen 2:47; 4:4; 5:14; 6:7; 11:21,24; 21:20 * **2:42:** Umen 2:46; 20:7 * **2:43:** Umen 5:5,11; 19:17; 5:12; 6:8; 14:3; 15:12 * **2:44:** Umen 4:32 * **2:45:** Umen 4:34-35 * **2:46:** Luk 24:53; Umen 2:42 * **2:47:** Umen 2:41; 4:4; 5:14; 6:7; 11:21,24; 21:20

¹ En avong tai, en tri klok mendi- lah koa vi avong ten hisien onen Siu keil, Pita ka Sion luva en Eim Votut onen Ahi keke luvahis. ² En avong enek, meatin oteta keil avous tue tai koa sakras vakaka veni alen rotahostei navong avasi. Ka alingi netan vesesal en metareh ten mari vieh ten teahu ten Eim Votut koa avise en 'More Metareh.' En avong vasi, keil avousi ka alingi en out enek keke val vahiram en mani ran meatin keil koa umai en Eim Votut. ³

³ Navong meatin enek les Pita ka Sion lumai vesesal keke luvaha neim en teahu ten Eim Votut, peah keilu keke luvasan etai tounah mini. ⁴ Keilu lulele mal eni, ka Pita viteni mini vit, "¡Kilele hemal en komal!" ⁵ Sakini, meatin enek lele mal en keilu ka mundemi keke hekur etai tounah ran keilu. ⁶ Ka Pita viteni mini vit, "Mani onak tovuol varei, ka asa koa nakuri, nisani minuk. ! En isen Iesu Kristo ten out Nasaret, mea ka kaka!" ⁷ Evus, Pita vuli kat hen matu ka katauni mea ka mulomal. Hatte tas, alen keilu lumai lukeih. ⁸ Meatin enek vut vina nesa, mulomal ka kaka. Evus, musil Pita keilu telva en teahu ten Eim Votut. Ka en out enek, meatin enek mual, mul vutahut ka mul masmas Ahi houlu mok. ⁹

⁹ Navong meatin keil alesu mukave mul mual ka mul masmas Ahi, ¹⁰ alei kilea keke vi kei koa, lisenges, mul rondan vesesal en More Metareh ten teahu ten Eim Votut ka vis meatin keil ven mani. Ka keil vasi e von ka amutimanin en asa koa kistal mini. ¹¹

Pita selus min meatin keil en teahu ten Eim Votut

¹¹ Navong meatin enek mul veah musil kat Pita ka Sion, meatin vasi keil amuloh umai ven keitel, amuti- manin ka asi keil houlu. Amul en out tai en teahu ten Eim Votut koa avise en 'Veranda onen Solomon.' ¹² Navong Pita les meatin keil ekek, viteni min keil vit, "¿ Tuak keil

ten out Isrel, vensa vareu mimu- timanin mukok? ¿ Vensa vareu milei mamah en komal mukok? ¿ Mimundemi mivit meatin ekek mual ka en keihoen onomal enges? ¿ Vuo mimundemi mul mual mukok veni sakien keil onomal mal revu en meten Ahi? !Vuo, romukteinek! ¹³ Ahi vareu sak revu meatin enek. Ahi enek vi Ahi onen Ebrahim, onen Aesak, onen Siekob, ka onen avu orer keil. Kei vareu vati lat isen Iesu vina nesa koa vi meatin toumien onen. Ka kami miseseini en meten Paelet ka milingi en hen keke vouasi vamat. Paelet en vati vamaeni vamaaluv vaha, ka kami mirmaentei. ¹⁴ Kei koa vi votut ka mal revu en meten Ahi, kami miseseini. Evus, mivis Paelet vasan vatkeih tai koa mu vini meatin keke vaha min kami. ¹⁵ Kami misakini amu vini Vatte ten Moulien. Ka Ahi sakini mouleris ran matien. Komal mellesi, ka, kosa, melmul melvit meseini min kami. ¹⁶ Keihoen koa mul en isen Iesu sakien alen meatin koanek mai tahos eris. Asa koa milesi kur out, kur out veni meatin enek ling demkatien onen en isen Iesu, ka sakini, mul tahos en metomi kosa.

¹⁷ "Tuak onak keil, nakilea keke asa koa kami ka avat keil onami mimumoni min Iesu, mimumoni veni mireingeingeni. ¹⁸ En sise enek, Ahi sakien lingkatien onen emai vi anatin. Veni mulamu, Ahi vit luvati ka en provet keil onen keke Mesaea onen hekistal ka hekur mahien. ¹⁹ Sakini, mihelonge het- isa ven tisaen keil onami ka mi- hehiles sakien keil onami. Mihe- mai vesesal ven Ahi keke helele hetahos eris en kami, ²⁰ hesakin sien hel en moulien onami, ka hes- ilar Iesu, Mesaea koa rie lati keke houtut kami. ²¹ Ka Iesu heto en out nesa heha vio ... avong hemal keke tounah vasi en out netan hetokol keite teni ka Ahi hesakini hemai hehi heite hau. Hesuval asa Ahi

✧ 3:1: Umen 10:3,9,30 ✧ 3:2: Sion 9:1; Umen 14:8 ✧ 3:4: Umen 6:15; 13:9; 14:9; 23:1 ✧ 3:6: Umen 3:16; 4:10; 16:8 ✧ 3:8: Umen 14:10; Sion 5:14 ✧ 3:10: Sion 9:8 ✧ 3:11: Sion 10:23; Umen 5:12 ✧ 3:13: Eks 3:6,15; Mat 22:32; Mak 12:26; Umen 7:32; Aes 52:13; Sion 13:32; Luk 23:14-23; Sion 18:38-40; 19:12-15 ✧ 3:14: Mat 27:20-21; Mak 15:7,11-12 ✧ 3:15: Umen 4:10; 5:30; Luk 24:48; Umen 1:8; 2:32 ✧ 3:17: Luk 23:34; 1Tim 1:13 ✧ 3:18: Luk 24:27,44,46 ✧ 3:19: Umen 2:38

vat kati mulamu ka en provet votut keil onen. ²² Hesual koa Mosis viteni vit, *'Ahi, Asuv onami, hehati lat tai en kami hemai hehi provet tai hesual inau. Mihelong kat tounah vasi koa hehiteni min kami. ²³ Ka munak tei en kami irlong kattei provet enek, Ahi hesila lat keil ran vang'i meatin keil onen ka houas keil imat.'* " *Duteronomi 18:15,18,19**

²⁴ Ka Pita selus eris min keil vit, "Anatin eli, provet Samuel ral min provet keil koa umai akatau eni, keil vasi avit luvati usil tounah keil koa mul kur out en avong kosa.* ²⁵ Ir ral min provet keil ekek, rovi me-Isrel keil. Sakini, hatkatien takeih koa Ahi mumoni ral min avu keil orer vi orer vasi. Suval koa Ahi vat kati min Ebrahim vit, *'Vatiamal onom keil ihi sise ten tokolkatien onak heha min vang'i meatin vasi keil ten out netan.'* *Senesis 22:18** ²⁶ Sakini, navong Ahi san meatin toumien onen emai, kei sani min ir mulamu. Kei en vati vatokol kat ir en sakien koa hesakin ir vasi rehehiles ran sakien tisa keil orer."*

4

Pita ka Sion lumulomal en meten hetetamen keil ten kaonsel onen Siu keil

¹ Navong Pita ka Sion lumul veah luselus min meatin keil, tei en pris keil umai akistal ral min avat onen meatin taleikokoeien keil ten Eim Votut ka min Satusi keil emun.* ² Tine tisa kat eiloheh keilu ekek veni lumul luvisein meatin keil keke Iesu moul eris ran matien, ka sakini, keil emun imoul eris ran matien anatin.* ³ Sakini, hetetamen keil ekek avuli kat keilu ka aling keilu en eim takeih rokol avong sav veni vi mendilah tuai.* ⁴ Ka meatin keil houlu koa along selusien onealu akur anatin eni. Sakini, koakeil

aling demkatien one en Iesu vesesal avatokol taosen elim (5000).*

⁵ En visokon teni, hetetamen keil onen Siu keil, elda keil, ral min tiser keil ten mengkatien onen Mosis alah ruai en kaonsel onen Siu keil en out Serusalem. ⁶ Arondan ral min asuv houlu onen pris keil Annas ka koakeil emun akistal en vatiamal ten asuv houlu keil onen pris keil, koa Kaiafas, Sion, ka Aleksanda vi etel en keil. ⁷ Navong keil vasi arondan, amulamun Pita ka Sion lomulomal en mete. Ka avis keilu avit, "Tounah koa kamil milmumoni, milkur keihoen teni ka kave? Milmumon tounah keil ekek en isen isei?*"*

⁸ Evus, keihoen onen Ninin Votut mai sien Pita koa vit kesi min keil vit, "Avat keil ka elda keil onen Siu keil,* ⁹ kosa, mimulamun komal melmai ekok keke mivahis komal usil sakien tetahos koa melmumoni min meatin koa sakras vakaka. Emi vati mivailea kei emai tahos mukave. ¹⁰ Mukonek, komal melvit kilea min kami ka me-Isrel vasi keil keke alen meatin ekek mai tahos ka kei mul mulomal en metomi kosa ka en keihoen koa mul en isen Iesu Kristo ten out Nasaret. Koanek vi vati Iesu etin koa kami mimuti kati en aiveave ka koa mat, ka kei varei Ahi mumoni moul eris ran matien.* ¹¹ Tus Votut vit usil Iesu navong vit,*

'Pos koa meatin keil toumien alei seseini,

kei varei mai vi more vatiseng kati ten eim mulin pos sav keil.' *Sam keil 118:22**

¹² Iesu enges kilea voutut moulien orer. Veni en out vasi netan, isen meatin sav tovuol emun koa Ahi sani koa kilea voutut moulien orer."*

¹³ Navong hetetamen keil ten kaonsel alonge keke selusien onen Pita ka Sion tahos imok mukok, amutimanin en keilu. Veni, avaseini

* **3:23:** Lev 23:29; Umen 7:37 * **3:24:** Luk 24:27 * **3:25:** Sen 26:4; 12:3; 12:3; 18:18; Kal 3:8
 * **3:26:** Umen 13:46; Rom 1:16 * **4:1:** Mat 22:23; Mak 12:18; Luk 20:27; Umen 23:8 * **4:2:**
 Umen 4:33; 17:18; 26:23 * **4:3:** Umen 5:18; 3:1 * **4:4:** Umen 2:41,47; 5:14; 6:7; 11:21,24; 21:20
 * **4:7:** Mat 21:23; Mak 11:28; Luk 20:2 * **4:8:** Mat 10:19-20; Mak 13:11; Luk 12:11-12; Umen
 6:3,5; 7:55; 9:17; 11:24; 13:9 * **4:10:** Umen 3:6; 2:36; 5:30; 10:39; 2:24,32; 3:15; 5:30; 10:40; 13:30;
 17:31 * **4:11:** Mat 21:42; Mak 12:10; Luk 20:17; 1Pit 2:4,7 * **4:11:** Mat 21:42; Mak 12:10; Luk
 20:17; 1Pit 2:4,7 * **4:12:** Mat 1:21

lursukul revitei, alesi keke metauen onealu tovuol. Ka alei kilea keke lumusil kat Iesu. ¹⁴ Ka navong ales meatin koa alen keilu lumai lutahos mul veah mulomal en usite onealu, asakras emun avahiten etai tounah vaha kat keilu. ¹⁵ Sakini, asila lat keitel telva hae ten avong havivis. Navong telva, keil aselus retavoai en keil eris usil usite oneatel* ¹⁶ avit, “?Rehoumon sa en keilu? Meatin vasi keil en out Serusalem akilea keke koakeilu ekek lumumon mari merikel tai. Rosakras rovahiteni rovahit rovitei anatin.* ¹⁷ Munak er vat meatin keil avarlongtei mun usil merikel ekek, mal keke reheting koe keilu keke luherselustei mun min etai meatin usil Iesu.”*

¹⁸ Evus, keil avise keilu lumai neim, ka ameng kat keilu keih keke lunaselustei mun vuo lunahiseintei mun meatin keil usil Iesu. ¹⁹ Ka Pita ka Sion luvit kesi min keil luvit, “Kami mihelei rahit usite onomal. ? Mal imok keke melvalong kat kami, vuo melvalong kat Ahi vareii? ?Kami miviten sa?* ²⁰ Veni komal mel-sakras melvahati komal en selusien onomai usil tounah koa mellesi ka melraengoni usil Iesu.” ²¹ Sakini, hetetamen keil ten kaonsel ameng kat keilu keih eris ka amaen keilu lumaluv luva. Amaen keilu lumaluv luva veni alesi keke asakras avasan mahien min keilu veni meatin vasi keil amul avati lat isen Ahi ven asa koa kur out. ²² Meatin keil akilea keke asa koa kur out vi merikel tai veni meatin koa Pita sak revii, sua onen muli hanumau elu (40).

Koakeil aling demkatien one en Iesu avis Ahi vakulat metauen ran keil

²³ Navong hetetamen keil ten kaonsel amaen Pita ka Sion lumaluv luva, luva ris lules tuealu keil koa aling demkatien one en Iesu. Ka navong lules keil, luvit mesein selusien vasi keil koa asuv keil onen pris keil ka elda keil aviteni min keilu. ²⁴ Ka navong keil alonge, keil vasi avis vituai min Ahi avit, “Ahi

Asuv, keik komumon out nesa, out netan, atas ka tounah sav vasi keil koa amul ien.* ²⁵ Ka en keihoen onen Ninin Votut, keik koselus ka en avu onomai Deved koa vi meatin toumien onom kovit,

‘? Vensa vareii koakeil arvitei Siu avuroh?

? Meatin keil amul amumon lingkatiien heisav keil vensa?

²⁶ Asuv houlu keil ten out netan amul asak mesei keke avavae,

ka avat keil amul alah ruai keke avavae kat Ahi Asuv ka avavae kat Mesaea onen koa kei rie lati.’ *Sam keil 2:1-2*

²⁷ Anatin eli, asuv houlu Herod ka Pontias Paelet umai vituai en out Serusalem ral min Siu keil ka koakeil emun arvitei Siu keke avavae kat Iesu, koa vi meatin toumien onom koa vi votut.* ²⁸ Asa koa keil amumoni min Iesu musil asa koa keik koling kati tuai en keihoen onom keke hekur out.* ²⁹ Ahi Asuv, kosa, kitaengon revii selusien keil koa amul aviteni va kat komai, meatin toumien keil onom. Kikulat metauen ran komai keke mekilea mevahitehiten selusien keil onom vatal min keihoen.* ³⁰ Kisan keihoen onom eli min komai keke mekilea mevasak revii koakeil amesai, ka mehomon merikel keil ka marmari tounah sav keil en isen Iesu koa vi meatin toumien onom koa vi votut.”

³¹ Navong avis evus, eim koa amul ien kulul. Ka keil vasi avile-lau en keihoen onen Ninin Votut, armetautei mun, ka uva aviten selusien onen Ahi ral min keihoen.*

Sakien tetahos onen koakeil aling demkatien one en Iesu

³² Vangi meatin keil koa aling demkatien one en Iesu, rendemien one tas ka viluen one tahos. Tovuo en keil vahi metenan en tounah keil onen, keil vasi amaen tounah keil one vakataun mesav keil eni.*

³³ Ral min keihoen onen Ninin Votut, eiloheh keil avit usil mukave ales Asuv Iesu moul eris ran matien. Ka Ahi mul rokol kat tounah vasi koa amumoni.* ³⁴ Keil artamureitei en etai tounah veni, en avong houlu,

* 4:15: Umen 5:34-35 * 4:16: Sion 11:47 * 4:17: Umen 5:28 * 4:19: Umen 5:29 * 4:24: Eks 20:11; Sam 146:6 * 4:27: Umen 3:13; Aes 61:1 * 4:28: Umen 2:23 * 4:29: Efes 6:19 * 4:31: Umen 2:4 * 4:32: Umen 2:44 * 4:33: Umen 4:2; 2:47

koakeil atan ose vuo eim one mul, asalem eni. Mani teni, akuri[☆] 35 ka asani min eiloheh keil. Evus, eiloheh keil ariti mani enek vakataun koakeil tounah one tovuol.

³⁶ En avong enek, meatin tai mul ral min keil, isen Siosep ten out Saepiras. Kei ka en vatiamal onen Livae. Ka ven more sakien keil onen, eiloheh keil aling isen tamun vi 'Banabas' koa aneite teni vi 'meatin koa vati lat rendemien onen mesav keil.' ³⁷ Ka en avong tai, kei salem en hati atan osen ka san mani teni min eiloheh keil.

5

Ahi mu vini Ananaeas ka Savira ven luvosien onealu

¹ En avong koanek, meatin tamun mul ral min keil, isen Ananaeas. Ka kei ral min ahin onen koa isen Savira lusalem en hati atan tai osealu. ² Ka keilu lumumon lingkatien tai onealu luvit luhehuli kat hati mani teni hehi onealu. Evus, Ananaeas kur mani koa mules ka sani min eiloheh keil ka viteni min Pita vit, "Mani keil vasi keitinek."[☆]

³ Evus, Pita viteni mini vit, "Ananaeas, vensa varei komaen Temat mai purun rendemien onom? Vensa kovit kovaluvos Ninin Votut navong kosalem en hati atan osom ka kovuli kat hati mani teni vi onom?"[☆] ⁴ Mulamu, atan koanek vi osom. Ka navong kosalem eni, mani vasi keil teni vi onom. ?Sakini, vensa varei kovit kovoumoni vamukok? ! Luvosien koa komumoni ekek, kormumonte vaha kat komai enges, ka komumoni va kat Ahi emun!"
⁵ Navong Ananaeas longe mukok, hatte tas, mot ka mat. Meatin vasi keil koa akur longlongien teni, keil amaleilei houlu eni.[☆] ⁶ Evus, tei en meatin hau keil umai neim ka avisis koe teiai onen. Evus, keil avousi uva ka arahini.

⁷ Haa etel muli va, ka ahin onen mai neim. Ka kei reingeingeni varei keke meatin onen mat. ⁸ Ka Pita

visi vit, "Kihit kilea minau, koanik vi mani vasi keil koa keik ral min meatin onom milkuri en atan koa milsalem eni?"

Ahin enek vit kesi vit, "Anatin, keil vasi keinek."

⁹ Sakini, Pita viteni mini vit, "Vensa varei keik ka meatin onom emil vati milvasak vis Ninin onen Ahi? ?Koraengoni? Koakeil arahin meatin onom amul umai, amul tuai en voiteh. Ka ihous teiai onom emun heha."[☆] ¹⁰ Hatte tas, kei mun mot ka mat vesesal en alen Pita. Ka navong meatin hau keil enek umai neim, avotini keke ahin enek emun mat. Sakini, avousi uva ka arahini vesesal ven meatin onen. ¹¹ Koakeil vasi en sios ten out Serusalem, ral min meatin sav keil emun koa akur longlongien usil asa koa kur out, ametau houlu vis houlu mok.[☆]

Eiloheh keil amumon merikel ka marmari sakien keil houlu

¹² En avong enek, eiloheh keil amul amumon merikel keil ka marmari sakien keil houlu en meten meatin keil. En avong vasi, koakeil aling demkatien one en Iesu umai vituai en out tai en teahu ten Eim Votut koa avise en 'Veranda onen Solomon.'[☆] ¹³ Avaseini meatin vasi keil avouhou min keil, koakeil arlingtei veah demkatien one en Iesu, ametau keke avamai vituai vatal min keil ekonek.[☆] ¹⁴ Ka Ahi leh meatin keil houlu umai aling demkatien one en Iesu. Sakini, keil umai avi houlu tamun.[☆] ¹⁵ Ven merikel keil koa eiloheh keil amul amumoni, meatin keil akur koakeil amesai umai, ka aling keil en suvon ome en vali sise. Amumoni mukonek keke vahesa Pita houal en sise enek ka niniven hetokol kat koakeil amesai ka hesakin keil imai ris itahos.[☆] ¹⁶ Ka vangi meatin keil houlu aka en meteimal keil koa amul vesesal en out Serusalem umai, ka amulamun koakeil amesai ka koakeil avilelau en ninin tisa keil uva ales Pita ka eiloheh sav keil. Ka keil vasi umai ris atahos.

[☆] 4:34: Umen 2:45 [☆] 5:2: Umen 4:34-35,37 [☆] 5:3: Sion 13:2 [☆] 5:5: Umen 2:43; 5:11; 19:17
[☆] 5:9: 1Kor 10:9 [☆] 5:11: Umen 2:43; 5:5; 19:17 [☆] 5:12: Umen 2:43; 6:8; 14:3; 15:12; Sion 10:23; Umen 3:11 [☆] 5:13: Umen 2:47 [☆] 5:14: Umen 2:41,47; 4:4; 6:7; 11:21,24; 21:20 [☆] 5:15: Mak 6:56; Umen 19:11-12

Hetetamen keil onen Siu keil amum tisa vakat eiloheh keil

¹⁷ Navong asuv houlu onen pris keil ka Satusi keil along usil tounah koa eiloheh keil amul amumoni, avi elu kat keil imok ka avit isakin keil ihati keil. ¹⁸ Sakini, avuli kat keil ka aling keil en eim takeih. ¹⁹ Ka en vongien enek, angelo tai onen Ahi mai ka sehen voiteh ten eim takeih ka mulamun keil uva hae. Evus, angelo viteni min keil vit, ²⁰ "Miheha, mihelomal en teahu ten Eim Votut onen Ahi. Ekonek, mihesan selusien keil vasi koanek usil moulien ten lisenges min meatin keil." ²¹ Sakini, eiloheh keil along kati, ka, out mulan, uva en teahu ten Eim Votut ka amules avisein meatin keil ien.

En hati avong enek, asuv houlu onen pris keil mai ral min avat sav keil onen, ka avise ruai en elda keil onen Siu keil umai keke avatondan en kaonsel one. Evus, asila meatin taleikokoeien tei keil ten Eim Votut uva en eim takeih keke avakur eiloheh keil avamai avalomal en mete. ²² Ka navong meatin taleikokoeien keil uva en eim takeih, arvotintei eiloheh keil ien. Sakini, uva ris ka avit meseini min koakeil ten kaonsel avit, ²³ "Navong komai meva en eim takeih, melesi keke voiteh koteh ka alok kati mules, ka meatin taleikokoeien keil amul veah alei kokoe en voiteh enek. !Ka navong mesehen voiteh ka meva neim, merles etai meatin!" ²⁴ Navong asuv houlu onen pris keil ka avat onen meatin taleikokoeien keil ten Eim Votut along selusien keil one, arkileatei varei asa kur out en eiloheh keil.

²⁵ Evus, meatin tai emai ka viteni min keil vit, "!Mihetaengon inau! ! Kosa se, meatin keil koa miling keil en eim takeih amules en teahu ten Eim Votut ka amul avisein meatin keil!" ²⁶ Sakini, avat onen meatin taleikokoeien keil ral min tei en

meatin keil onen uva ka amulamun eiloheh keil uva neim. Ka armumonteitounah vatisa min keil veni ametaun meatin keil anov vini keil.

²⁷ Navong meatin taleikokoeien keil amulamun eiloheh keil umai neim, asakin keil amulomal en meten koakeil ten kaonsel. Evus, asuv houlu onen pris keil vis keil vit, ²⁸ "Noeis, komai memeng kat kami keke mihervihiseintei mun etai tounah usil Iesu vuo en isen, ka mimules mimumoni. Sakini, kosa, Serusalem vilelau en hihiseien onami. !Ka kami emi vati mok mivaling matien onen meatin enek en usite onomai!"

²⁹ Ka Pita vit kesi en usite onen eiloheh keil vit, "!Mal keke mehelong kat Ahi helin mengkatien keil onen meatin enges!" ³⁰ Kami mimumon sise keke amu vini Iesu navong amuti kati en aiveave. Ka Ahi onen avu orer keil sakini moul eris ran matien. ³¹ Evus, Ahi vati lati mul en usite matu onen ka san keihoen mini vamai vahi Avat onen meatin vasi keil ka voutut moulien one. Ven koanek, Ahi san ahho min me-Isrel keil keke avahiles ran tisaen keil one, ka methos onen Ahi kilea val en keil. ³² Komai varei meles anatinien ten tounah keil enek en metomai, ka Ninin Votut emun mul rie lati keke vi anatin. Ninin Votut enek, Ahi sani min meatin keil koa amul along kati."

³³ Navong hetetamen keil ten kaonsel along selusien keil ekek, tine vepeng varei ka e vati mok avou vini eiloheh keil. ³⁴ Ka Farasi tai mulomal en mete, isen Kameliel. Kei vi tiser ten mengkatien onen Mosis ka meatin vasi keil avouhou mini. Kei vis meatin taleikokoeien keil keke avalamun eiloheh keil avaha hae ten avong vahi havivis.

³⁵ Navong amul hae, Kameliel selus min koakeil ten kaonsel vit, "Tuak keil ten out Isrel, mihelekat revi kami ven asa koa mivit mivoumoni

✧ **5:17:** Umen 4:1,6 ✧ **5:18:** Umen 4:3 ✧ **5:19:** Umen 12:7-10 ✧ **5:21:** Umen 12:19 ✧ **5:24:** Luk 22:4,52; Umen 4:1 ✧ **5:26:** Mat 14:5; 21:26,46; Mak 11:32; 12:12; Luk 20:19 ✧ **5:28:** Umen 4:18; Mat 27:25 ✧ **5:29:** Umen 4:19 ✧ **5:30:** Umen 2:24,32; 3:15; 4:10; 13:30; 17:31; 2:23,36; 10:39 ✧ **5:31:** Hib 2:10; Umen 2:33; Luk 24:47; Umen 2:38 ✧ **5:32:** Luk 24:48; Sion 15:27; Umen 1:8; 2:32; 3:15; Sion 15:26 ✧ **5:33:** Umen 7:54 ✧ **5:34:** Umen 22:3; 4:15

min meatin keil ekek. ³⁶ ?Mihendem usil meatin koa isen Teotas? En sua vahis koa muli va, kei kistal ka vit vi hetetamen tai. Sakini, meatin keil handred ehat (400) umai ka akapil ral mini. Ka navong uva keke avavae vatal min me-Rom keil, meatin tavaeen keil ten out Rom amu vini. Ka koakeil amusili aretasil uva ka umen onen meatin enek mai vi heisav enges. ³⁷ Katau en avong enek, Sudas ten out Kaleli kistal en avong koa kavmen mumon hulhulien en meatin keil, ka meatin tei keil amusili. Ka kei mun amu vini, ka koakeil amusili aratasil uva. ³⁸ Ven koanek, en usite onen meatin keil ekek, inau namul nasel kat kami mukok. Avat one mat tuai. Sakini, minoumon etai tounah naha kat keil, mihelokovein keil iles. Veni munak asa koa keil aling kati ka amumoni mul ka en rendemien onen meatin keil enges, hemai hehi heisav enges. ³⁹ Ka munak asa koa amumoni mul ka ven Ahi, kami misakras mivating koe keil. Hetisa mok munak mihehotini keke mimul mivae va kat Ahi vareii."

Navong keil along selusien onen, keil asi keil ven rendemien onen. ⁴⁰ Evus, avise eiloheh keil umai ris neim, ka avis meatin taleikokoeien keil avatah eisile. Evus, koakeil ten kaonsel ameng kat keil keke anaselustei mun usil Iesu. Evus, alokovein keil uva. ⁴¹ Ka navong eiloheh keil uva hae ran kaonsel, asi keil houlu veni akilea keke Ahi mul vati lat keil navong maen keil avakur mahien ven isen Iesu. ⁴² Ka en avong vasi, en teahu ten Eim Votut ka en teim se keil emun, eiloheh keil amules avihisei ka avitehiten more longlongien usil Iesu avit kei vi Mesaea koa Ahi rie lati. ⁴³

6

Eiloheh keil arie lat meatin takataunien keil

¹ En avong enek, navong meatin keil koa aling demkatien one en Iesu umai avi houlu tamun, selkututien tai kistal. Siu tei keil koa aselus en selusien ten Grik aviteni keke navong koakeil aselus en selusien ten Hibru amul ariti anien min koakeil tounah one tovuol, armultei avasa revii min vatina keil koa aselus en selusien ten Grik. ² Sakini, eiloheh teindan elu (12) avise ruain meatin vasi keil koa aling demkatien one en Iesu. Evus, aselus min keil avit, "Romaltei keke komai eiloheh keil mevalokovein umen onomai keke mevasan selusien onen Ahi keke mevatiti anien ekek. ³ Tuak keil, tahos imok keke mivatie lat meatin vahi oulu (7) koa desien onami mul en keil. Sakini, mihetie lat koakeil milei kilea avi meteisau ka avilelau en keihoen onen Ninin Votut. Hevus, miheling keil ilekat umen enek. ⁴ Hemukonek, komai mekilea mevasan komai mevahis ka mevatiti selusien onen Ahi min kami."

⁵ Ka koakeil enek asi keil houlu ven rendemien onen eiloheh keil. Sakini, arie lat Stivin koa demkatien onen keih ka koa vilelau en keihoen onen Ninin Votut. Keil arie lat Pilip emun, ral min Prokorus, Nikanor, Timon, Parmenas, ka Nikolaus ten out Antiok koa vi koan Gris koa mulamu mai musil kat Ahi onen Siu keil, ka katau suk ling demkatien onen en Iesu. ⁶ Evus, asakin keil amulomal en meten eiloheh keil koa aling he en keil, ka avis Ahi keke hetokol kat keil en umen one. ⁷ More longlongien usil Iesu mules karahit out Serusalem, ka meatin keil houlu tamun umai aling demkatien one en Iesu. Ka pris keil houlu emun akapil ral min keil ka aling demkatien one en Iesu. ⁸

Hetetamen keil onen Siu keil avuli kat Stivin

⁸ En avong enek, Ahi mul rokol kat Stivin ka san keihoen mini. Sakini, kei mul mumon merikel keil ka

✧ 5:36: Umen 21:38 ✧ 5:37: Luk 13:1-2 ✧ 5:40: Umen 4:18 ✧ 5:41: Mat 5:10-12; 1Pit 4:13
 ✧ 5:42: Umen 2:46; 17:13; 18:5,28 ✧ 6:1: Umen 2:45; 4:35 ✧ 6:3: Umen 10:22; 16:2; 22:12;
 1Tim 3:7; 3Sion 1:12; Umen 6:10 ✧ 6:5: Umen 11:24 ✧ 6:6: Umen 1:24; 13:3; 14:23 ✧ 6:7:
 Umen 12:24; 19:20; 2:41,47; 4:4; 5:14; 11:21,24; 16:5; 21:20 ✧ 6:8: Umen 2:43; 5:12; 14:3; 15:12

marmari sakien keil houlu koa sakin meatin keil amusil eni.* ⁹ Ka tei en Siu keil umai ka amusel ral min Stivin. Koakeil ekek, aka en 'eim tahihiseien onen koakeil amaluv.* Tei en keil aka en out Saerin ka en out Aleksandria, ka tei en keil aka en provins ten out Silisia ka Esia. ¹⁰ Ka navong keil amusel ral min Stivin, Ninin Votut san meteisauen mini ka asakras avahiten etai tounah vaha kat selusien onen.* ¹¹ Sakini, keil avul suain meatin tei keil koa umai aluvos avit, "¡Komai melong meatin ekek san selusien va kat Mosis ka va kat Ahi emun!"* ¹² Selusien one sakin meatin keil, elda keil, ral min tiser keil ten mengkatien onen Mosis, rendemien one tisa kat Stivin. Sakini, uva avuli kati ka amulamuni va mulomal en meten koakeil ten kaonsel onen Siu keil.

¹³ Evus, keil avise meatin tei keil umai keke avaluvos en isen. Keil aviteni avit, "Lisenges, meatin ekek mul selus va kat Eim Votut orer ka va kat mengkatien keil onen Mosis emun.* ¹⁴ Komai meraengoni viteni vit Iesu koanik ten out Nasaret hou lin Eim Votut onen Ahi ka hehiles sakien keil koa Mosis sani min avu keil orer.*" ¹⁵ Ka navong meatin vasi keil koa amul arondan en kaonsel amul alei mamah en Stivin, ales veinan mul vihil suval veinan angelo tai.

7

Stivin sel kat hetetamen keil onen Siu keil

¹ Evus, asuv houlu onen pris keil vis Stivin vit, "¿Mukave? ¿Selusien keil ekek vi anatin?"

² Stivin vit kesi vit, "¡Tata keil ka tuak keil, mihetaengon inau! En avong mulamu, navong avu orer Ebrahim rorotei veah en out Heran, Ahi ten hetetamenien mai kistal mini en kantri ten out Mesopotemia.*" ³ Ka Ahi selus mini

vit, 'Kimea ran kantri onom ka ran koakeil ten vatiamal onom, ka kiha en out tai koa inau nitie minuk.' *Senesis 12:1* ⁴ Sakini, avu Ebrahim lokovein atan onen me-Kaltia keil, ka va ro vesesal en taon ten out Heran. Ka katau en matien onen tata onen, Ahi sila emai en kantri koanik koa kami, Siu keil, miro ien kosa.* ⁵ Ka Ahi rosantei atan enek mini. Anatin, Ahi rosan etai atan mini vahi osen kati. Ka Ahi vat kati keke hesani min vatiamal keil onen koa, hekatau, imai ikistal eni keke hehi ose kati. Ahi mumon hatkatien enek min Ebrahim, avaseini natnali tovuol veah.*

⁶ "Koanik vi asa koa Ahi viteni mini vit, 'Vatiamal keil onom iha ito en atan osen meatin keil ten kantri sav tai. Keil ihi slev onen meatin keil ten out enek koa isak purun keil sua hehi hundred ehat (400). ⁷ Hekatau eni, inau nilei rahit usite onen koakeil amum min keil ka nisan mahien min keil. Hevus, vatiamal onom imea ran out enek ka imai ris ekok keke iha netan minau.' *Senesis 15:13-14**" ⁸ Evus, Ahi san sakien ten vekahoi min Ebrahim vatie lati keke kei ral min vatiamal keil onen avi meatin onen Ahi keil. Sakini, navong Aesak avasi ka avong onen outel (8) kati, Ebrahim sakini va en vekahoi. Ka Aesak emun sakin Siekob va en vekahoi, ka Siekob sakin natnali teindan elu (12) uva en vekahoi. Koakeil ekek avi avu orer.*

⁹ "Natnali Siekob keil avi elu kat Siosep koa vi tue. Sakini, keil asalem eni va vahi slev tai en kantri ten out Isip. Ka Ahi ro veni,* ¹⁰ ka ring koe moulien onen en sakvisien keil koa visu eni. Ka navong Siosep mai mulomal en meten asuv houlu ten out Isip, Ahi san meteisauen mini ka mumon asuv houlu enek si houlu veni ka kei mumon Siosep mai vi avat valosil kat kantri onen ka valosil kat eim onen emun.*" ¹¹ Evus, avong tai ten amai karahit out vasi en kantri keilu ten out

* **6:9:** Avise mukok veni mulamu, houlu en avu keil one avi slev onen me-Rom keil, ka, katau, umai amaluv. * **6:10:** Luk 21:15; Umen 6:3 * **6:11:** Mat 26:59-61; Mak 14:55-58 * **6:13:** Ser 26:11 * **6:14:** Umen 21:21 * **7:2:** Umen 22:1; Sam 29:3; Sen 11:31-12:1 * **7:4:** Sen 11:31-12:1,5; Umen 15:7 * **7:5:** Dut 2:5; Sen 12:7; 13:15; 15:2,18; 17:8; 24:7; 48:4; 16:1 * **7:7:** Eks 3:12 * **7:8:** Sen 17:10-14; 21:4 * **7:9:** Sen 37:11; 37:28; 45:4; 39:2-3,21-23 * **7:10:** Sen 41:37-39; 41:40-44; Sam 105:21

Isip ka Kenan, ka sakin meatin vasi keil teni alonge tisa houlu. Avu orer keil emun asakras avahotin anien.✧ 12 Ka navong Siekob longe keke anien mul en kantri ten out Isip, sila natnali keil uva koa avi avu keil orer. Koanek vi ualien rohtoh one uva en out Isip.✧ 13 Evus, keil uva ris avong tamun. Ka en avong enek, Siosep vothot en kei min tunali keil, ka asuv houlu ten out Isip lei kilea vatiamal keil onen Siosep.✧ 14 Sakini, Siosep sisil en tata onen, koa Siekob, ral min vatiamal onen vasi keil koa avi hanumau etel ka teindan elim emun (75) keke imai ito hetal mini en out Isip.✧ 15 Ven koanik, Siekob va en out Isip ka ro ien va vio ... mat, kei ka vati avu keil vasi orer.✧ 16 Ka navong umat, avous retai en teiai keil one va en out Sekem, ka arahin keil en out tatetahinien koa Ebrahim vuli ran vatiamal onen Hamor ral min hati mani tai.✧

17 "Sua houlu mai muli, ka Siu keil koa aro en out Isip uma avi houlu. Ka Ahi lesi keke avong mal vin-vin keke hatkatien koa mumoni ral min Ebrahim vesesal vakistal vamai vahi anatin.✧ 18 En avong enek, asuv houlu tamun koa rokileatei Siosep ka asa koa mumoni emai losil kat kantri ten out Isip. 19 Kei mumoni tisa min Siu keil koa avi avu orer keil ka purun keil. Mumoni keih min keil keke ilokovein tivava hau keil one il hae keke imatmat.✧ 20 Mosis, avasi en avong enek varei. Ka kei vi more tivava tai en meten Ahi. Tata ka mama onen lulei kat revu en out teim avati etel (3).✧ 21 Ka navong keilu lulingi hae, natnahin asuv houlu ten out Isip votini ka lei kat revu Mosis suval vi natnali kati.✧ 22 Sakini, aviseini en ileilien vasi keil ten out Isip. Ka kei mai vi hetetamen tai en usite ten selusien ka umen onen.

23 "Navong sua onen hanumau elu

(40), Mosis mumon rendemien onen keke vailea revu mok meatin kati keil onen, me-Isrel keil, sakini va sao en keil.✧ 24 Ka avong les meatin tai ten out Isip mul mu purun koan Isrel tai, Mosis va katauni. Sakini, kei sa kesi min koan Isip enek ka mu vini. 25 Kei mundemi keke me-Isrel keil koa avi vatiamal kati onen ilei kilea keke Ahi mul mutut keil ka en hen, ka keil arlei kileatei.

26 "En avong sav teni, Mosis les me-Isrel elu lumul lumutit. Sakini, eva keke valing ris tomat ven keilu ka viteni min keilu vit, 'Ei, kamil, milhetaengon inau! Kamil vasi milvi koan Isrel. ?Sakini, milmul milmutit vensa?'✧

27 "Ka meatin koa mul mu purun tunali muting lat Mosis va rani ka visi keih vit, '?Isei linguk kovamai kovahi avat keke kovalei rahit usite onomal?'✧ 28 ?Em vati kovou vini inau mun vasuval koa komu vini koan Isip nenganeh?' 29 Navong Mosis longe mukok, metau houlu ka lohosai ran out Isip ka va soutin, ro en atan onen me-Mid keil. En out enek, kur ahin tai, ka natealu elu.✧

30 "Evus, sua hanumau elu (40) emun muli va, ka Mosis mul en out volvol, vesesal ven Vatihou Senae. En out enek, angelo tai kistal mini suval ahang koa mukan en holeai tai.✧ 31 Navong Mosis lesi, musil vareis ka mulis va vesesal keke valei revu. Ka navong mai vesesal, long ren Ahi Asuv koa viteni mini vit, 32 '*Inau navi Ahi onen avu onom keil: onen Ebrahim, onen Aesak ka onen Siekob.*' Eksodas 3:6 Navong longe mukok, Mosis maleilei houlu ka metau keke valesi. 33 Ka Ahi Asuv viteni mini vit, '*Sil lat sandel onom, veni out koa komul komulomal eni vi out votut.*' 34 '*Inau nales mahien vasi keil koa meatin keil onak amul akuri en out Isip, ka nalong isien one. Sakini, namita keke moutut moulien*

✧ 7:11: Sen 41:54; 42:5 ✧ 7:12: Sen 42:1-2 ✧ 7:13: Sen 45:3-4; 45:16 ✧ 7:14: Sen 45:9-11,18-19; 46:27; Eks 1:5; Dut 10:22 ✧ 7:15: Sen 46:5-6; 49:33; Eks 1:6 ✧ 7:16: Sen 23:2-20; 33:19; 49:29-30; 50:7-13; Sos 24:32 ✧ 7:17: Eks 1:7-8 ✧ 7:19: Eks 1:10-11; 1:22 ✧ 7:20: Eks 2:2; Hib 11:23 ✧ 7:21: Eks 2:3-10 ✧ 7:23: Eks 2:11-12 ✧ 7:26: Eks 2:13-14 ✧ 7:27: Luk 12:14 ✧ 7:29: Eks 2:15; 2:21-22; 18:3-4 ✧ 7:30: Eks 3:2-3

one. *Amai, inau nisilak kiha ris en out Isip.* *Eksodas 3:5,7-8,10*

³⁵ “Vi Mosis koanek koa me-Isrel keil aseini navong keil avisi avit, ‘?Isei linguk kovamai kovahi avat keke kovalei rahit usite onomai?’ *Eksodas 2:14* Ka angelo koa kistal mini en ahang koa mukan en holeai viteni vit Ahi mul sila Mosis keke heha helei kat revit me-Isrel keil ka houmon keil imaluv. ³⁶ Navong lah lat keil ran out Isip, Mosis mumon merikel ka marmari sakien keil en out Isip, en Atas Tahilhili, ka en out volvol koa amul ien sua hanumau elu (40).³⁷ Mosis enetinek selus min me-Isrel keil vit, ‘Ahi hesan provet tai koa heka ran kami etin en vati sakien koa san inau numai.’ *Duteronomi 18:15*³⁸ Mosis koanik vi kei koa ro vituai ral min me-Isrel keil navong keil amul en out volvol. Kei ro ral min avu keil orer en avong mulamu, navong angelo tai selus ral mini en Vatihou Senae. Ka kei kur selusien ten moulien ran Ahi ka sani min ir.³⁹

³⁹ “Ka avu keil orer er rovattei avalong kat selusien onen Mosis. Keil aseini ka amumon rendemien one avit ihiles iha ris en out Isip.⁴⁰ Sakini, aviteni min Eron avit, ‘Umon ahi sav keil vahi onomai keke avalamun ir, veni mereingeingen asa koa kula Mosis koa lah lat ir ran out Isip.’ *Eksodas 32:1,23* ⁴¹ Sakini, en avong enek, keil amumon nana tai koa kur suvalien ten buluk. Evus, keil uva netan mini ka amuas tirendan tai vi sanien votut one va mini. Evus, keil amumon mari anien tai ka akanian ven nana koa amumoni ral min he enges.⁴² Sakini, Ahi viles eisilin ran keil ka maen keil uva netan min hitu keil.⁴³ Koanik suval asa koa Ahi viteni en tisien tai onen provet keil vit,

‘Me-Isrel keil, navong mimul en out volvol sua hanumau elu (40), mirmuas etai tirendan vahi sanien votut onami minau.

⁴³ *Ka mimea, milah eim tavolin onen ahi Molek,*

ka milah kat ahi Revan koa kur suvalien ten hitu keil.

Kami mimumon nana keilu ekek keke mivaha netan min keilu.

*Sakini, nisila lat kami miheha mihehi slev keil en out keil koa hehi soutin imok helin kantri ten out Babilon.’ ” *Amos 5:25-27**

⁴⁴ Stivin selus eris min keil vit, “Avu orer keil uva netan min Ahi en eim tavolin navong keil amul veah en out volvol. Eim tavolin enek, amumoni musil asa koa Ahi viteni ka rie lati min Mosis.⁴⁵ ⁴⁵ Katau suk, meatin keil enek asani min avu orer keil, ka keil avous eim tavolin enek navong amusil Sosua avaha avakulat atan ran meatin keil koa Ahi likat rasilin keil. Eim tavolin enek mules en out enek rokol avong koa Deved maj vi asuv houlu.⁴⁶ ⁴⁶ Ahi si ven Deved koa visi keke vamaeni vati eim tetahos tai koa kilea vahi onen Ahi, kei koa vi Ahi onen Siekob. Ka Ahi romaentei.⁴⁷ ⁴⁷ Ka vi Solomon esuk koa muti eim onen.⁴⁸ ⁴⁸ Ka Ahi ten out nesa sakras vato en eim koa meatin enges mumoni. Koanek suval asa koa Ahi viteni ka en provet Aesea vit,

⁴⁹ *‘Out nesa vi out koa namul narondan eni keke malosil kat tounah keil vasi,*

ka out netan vi out enges koa namul naling alok ien.

?Vati eim sa koa mikilea mivoumoni vahi onak?

Misakras mivoumon etai eim koa vinvin venau keke mamai maseh eni.

⁵⁰ *Tounah vasi koa mul en out nesa ka en out netan,*

*inau enges namumoni.’ ” *Aesea 66:1-2**

⁵¹ Evus, Stivin selus keih min hetetamen onen Siu keil vit, “!Vatumi keih vareis, ka ralingomi vonhon en selusien onen Ahi! !Lisenges, tounah koa mimumoni suval koakeil

✧ **7:36:** Eks 7:3; 14:21; Nam 14:33 ✧ **7:37:** Umen 3:22 ✧ **7:38:** Umen 7:53; Eks 19:1-6; 20:1-17; Dut 5:4-22; 9:10 ✧ **7:39:** Nam 14:3 ✧ **7:41:** Eks 32:1-35 ✧ **7:42:** Ser 7:18; 8:2; 19:13 ✧ **7:44:** Eks 27:21; Nam 1:50; Eks 25:9,40 ✧ **7:45:** Sos 3:14-17; 18:1; 23:9; 24:18 ✧ **7:46:** 2Saml 7:2-16; 1Ki 8:17-18; 1Kron 17:1-14; 2Kron 6:7-8; Sam 132:1-5 ✧ **7:47:** 1Ki 6:1,14; 8:19-20; 2Kron 3:1; 5:1; 6:2,10

areingeingen Ahi vareil! !Kami misuval avu onami keil etin koa, lisenges, asesein tounah koa Ninin Votut mul mumoni!✧ ⁵² Veni avu onami keil asak purun provet vasi keil. Mulamu, keil amu vini koakeil enek koa avit luvat amaien onen Meatin ten Maluen koa Ahi rie lati keke hemai. Ka kosa, vi kami vareil koa mimae lati va en hen vativieh keil onen ka mikeih kat keil amu vini. Sakini, ran mul en hemi.✧ ⁵³ Vi kami vareil koa mikur mengkatien keil onen Ahi koa angelo keil asani min avu onami keil. !Ka avaseini, kami mirlong kattei!"✧

Siu keil akov vini Stivin

⁵⁴ Navong hetetamen keil ten kaonsel onen Siu keil along selusien onen Stivin, tine tisa houlu ka mete vilhili kati.✧ ⁵⁵ Ka keihoen onen Ninin Votut mai vilelau en Stivin, ka seipat lele vina en out nesa. Navong lele vina nesa, les muohien ten hetetamenien onen Ahi ka les Iesu mul mulomal en usite matu onen.✧ ⁵⁶ Sakini, kei viteni vit, "Milesi? !Namul nales teilang maseh ka Natin Meatin mul mulomal en usite matu onen Ahi!"✧

⁵⁷ Navong hetetamen keil ten kaonsel alonge mukok, asising koe ralinge, aviso keih, ka keil vasi amuloh avuli kati. ⁵⁸ Evus, avousi va hae ran taon ka koakeil aselus va kati en kaonsel umai keke avov rohtoh eni ka aling kot keil ome en hen meatin hau tai, isen Sol. Evus, keil ka meatin sav keil emun akove.✧ ⁵⁹ Ka navong amul akov Stivin, kei viso vit, "Asuv Iesu, kikur revi ninin onak hehat venuk."✧ ⁶⁰ Evus, Stivin retengeiril vita netan ka viso keih vit, "!Ahi Asuv, konaleletei natisa kat meatin keil ekek ven tisaen koanek koa amul amumoni!" Stivin viteni mukok, ka mat.✧

8

¹⁻² Navong Stivin mat, meatin tei keil koa demkatien one keih en Ahi uva akur teiai onen ka arahini. Keil amurang keih ven matien onen. Ka meatin sav tai mul koa mundemi vit mal keke Siu keil amu vini Stivin mukonek, isen Sol.✧

Sol sak purun koakeil aling demkatien one en Iesu

En avong etin enek, hetetamen keil onen Siu keil uva amul asak purun koakeil ten sios en out Serusalem. Asakin meatin keil houlu alohosai uva en out sav keil en provins keilu ten out Sudea ka Sameria.✧ Ka eiloheh keil onen Iesu arlohosaitai, keil aros en out Serusalem.

³ Ka Sol, mules sak purun koakeil aling demkatien one en Iesu veni en vati vou lin vasi sios onen Iesu Kristo. Kei va neim en eim vasi keil, tai evus tamun, ka vuli kat meahos ka ahin keil koa aling demkatien one en Iesu. Navong vuli kat keil, son keil uva en eim takeih.✧

Pilip vitehiten more longlongien usil Iesu min me-Sameria keil

⁴ Navong meatin keil koa aling demkatien one en Iesu alohosai ran out Serusalem, keil uva en out vasi. Ka en out vasi uva ien, avitehiten more longlongien usil Iesu min meatin keil.✧ ⁵ Tai en koakeil aling demkatien one en Iesu va en mari taon tai en provins ten out Sameria, isen meatin enek Pilip. Eva ka vitehiteni min keil keke Iesu vi Mesaea koa Ahi vat kati keke hesani hemai. ⁶ Ka navong meatin keil ekonek along selusien onen ka ales marmari sakien keil koa mumoni, keil vasi akur revi tounah vasi koa viteni min keil. ⁷ Keil ales ninin tisa keil alokovein meatin keil houlu koa amis kai navong uva. Ka meatin houlu koa hati usive mat

✧ **7:51:** Eks 32:9; 33:3,5; Lev 26:41; Ser 9:26; 6:10; Aes 63:10 ✧ **7:52:** 2Kron 36:16; Mat 23:31
 ✧ **7:53:** Umen 7:38; Kal 3:19; Hib 2:2 ✧ **7:54:** Umen 5:33; Siob 16:9; Sam 35:16; 37:12; 112:10
 ✧ **7:55:** Umen 4:8; 6:3,5; 9:17; 11:24; 13:9; Mat 22:44; 26:64; Mak 12:36; 14:62; 16:19; Luk 20:42; 22:69; Umen 2:34; Rom 8:34; Efes 1:20; Kol 3:1; Hib 1:3,13; 8:1; 10:12; 12:2; 1Pit 3:22 ✧ **7:56:** Mat 3:16; Luk 3:21; Sion 1:51; Umen 10:11; Rev 19:11 ✧ **7:58:** Umen 22:20 ✧ **7:59:** Sam 31:5; Luk 23:46 ✧ **7:60:** Mat 27:46,50; Mak 15:34; Luk 23:46; 23:34 ✧ **8:1-2:** Umen 7:58; 22:20 ✧ **8:1-2:** Umen 8:4; 11:19 ✧ **8:3:** Umen 9:1,13; 22:4; 26:9-11 ✧ **8:4:** Umen 8:1; 11:19

vuò asakras avakaka, keil vasi umai atahos.✠ 8 Sakini, meatin vasi keil ten out enek asi keil houlu.

9 En taon enek, meatin tai ro ien koa sakin me-Sameria keil houlu amutimanin en sakién ten matsik koa mul mumoni, isen Saemon. En meten meatin keil, mul vati lat kei sasen vit kei vi mari meatin tai. 10 Ka hetetamen keil vita rokol meatin kuren keil emun ten out enek, keil vasi along reví tounah vasi koa viteni veni amundemi avit, "Meatin enek vi eiloheh tai koa keihoen onen ahi tai koa avise en 'Hetetamen' mul ien." 11 Keil amusili tuétin veni amutimanin houlu en matsik onen. 12 Ka navong meatin keil along more longlongien koa Pilip mul viteni usil hiasuvien onen Ahi ka mukave Iesu vi Mesaea koa kei sila, meatin keil houlu ekek akur anatin eni. Ka navong meahos ka ahin keil aling demkatien one en Iesu, amaen Pilip vi baptaes en keil. 13 Saemon emun kur anatin en asa koa Pilip mul viteni ka maeni vi baptaes eni. Evus, Saemon musil kat Pilip ka mutimanin houlu en merikel keil ka marmari sakién keil koa mul mumoni.

14 Longlongien usil asa koa mul kur out en out Sameria rokol eiloheh keil en out Serusalem. Keil alonge keke me-Sameria keil amul akur anatin en selusien onen Ahi. Sakini, keil asila Pita ka Sion luva ven keil. 15 Navong luva lukistal en meatin keil ekek, luvís ven keil keke Ninin Votut hemai hesien keil, 16 veni Ninin rosientei veah etai en keil. Pilip vi baptaes en keil en isen Iesu enges. 17 Ka navong Pita ka Sion luling healu en keil, Ninin Votut mai ka sien keil.✠

18 Saemon lesi keke navong eiloheh keilu lurokol meatin keil, Ahi san Ninin Votut mai sien keil. Sakini, peahi vasan mani min keilu 19 ka vis keilu vit, "Milhesan keihoen koanek eli minau mun keke nisakin Ninin Votut hemai hesien koakeil vasi niling hek eni."

20 Ka Pita selus keih mini vit, "¡Kiha en Ahang hetal min mani onom! ¡Kosakras kovahul etai sanien onen Ahi vatal min mani! 21 Korvinvintei kovapil vatal min komai en umen ekek veni moulien onom romaltei en meten Ahi.✠ 22 Helamu, kihiles rendemien tatisa keil onom, ka kihis min Ahi Asuv keke hersantei mahien minuk ven rendemien tatisa koa kovit kovoumoni. Ka vahesa kei helele hetahos eris enuk. 23 Kosa, kihiles moulien onom veni nalesi keke kovi elu en keihoen koa Ahi sani min komai ka tisaen mul par katuk."✠

24 Navong Saemon raengon selusien enek peah Pita keilu Sion vit, "Luhis min Ahi Asuv ven inau li keke tounah keil koa milvit usili herpuruntei inau."✠

25 Evus, Pita ka Sion luvit lati min me-Sameria keil tounah koa Asuv Iesu mumoni ka viteni navong luro veah ral mini. Evus, luva ris en out Serusalem. Ka en sise onealu, lusao en meteimal keil houlu en provins ten out Sameria ka luvitehiten more longlongien usil Iesu Kristo ekonek.

Hetetamen tai ten kantri ten out Itiopia mai ling demkatien onen en Iesu

26 En avong tai, angelo tai onen Ahi Asuv mai kistal ven Pilip ka viteni mini vit, "Kisak meseinuk ka kual kiha en sise koa va saot. Kusil sise enek koa ka en taon ten out Serusalem eva en taon ten out Gasa." Sise enek ka vas out volvol. 27 Sakini, Pilip sak mesein kei ka eva.

En avong enek, hetetamen tai ten kantri ten out Itiopia mul musil sise koanek. Kei vi hetetamen koa mul losil kat mani vasi keil onen asuv houlu ten out enek koa vi ahin, isen Kandis. Hetetamen ekek va en out Serusalem keke vaha netan min Ahi, 28 ka mul musil sise onen vaha ris en out onen. Ka navong mul va, muloh en kat tai koa hos mul lehei. Ka navong rondan mukok, mul vuli hati selusien keil ten Tus Votut onen Ahi koa provet Aesea mutisi. 29 Sakini, Ninin Votut selus min Pilip vit, "Kiha

✠ 8:7: Mat 10:1; Mak 6:7; 16:17 ✠ 8:17: Umen 19:6 ✠ 8:21: Sam 78:37 ✠ 8:23: Dut 29:18; Rang 3:15; Aes 58:6 ✠ 8:24: Eks 8:4,24; 9:28

vesesal ven meatin koa mul muloh en kat keiva ke.”

³⁰ Sakini, Pilip muloh va vesesal ven kat enek ka longe keke hetetamen koa mul ien mul vuli selusien koa provet Aesea mutisi. Sakini, visi vit, “?Kokilea aneite ten tounah koa komul kovuli?”

³¹ Hetetamen enek vit kesi vit, “?Munak meatin hetovuol hehit kilea eni minau, nilea aneite teni hemukave?”*

Sakini, vis Pilip vahut vahina vatonan vatal mini en kat onen. ³² Navong rondan ral mini, Pilip lesi keke hetetamen enek mul vuli selusien koa viteni vit,

“Kei suval sipsip tai koa amulamuni va avouasi vamat, roviten etai selusien.

Anatin, romumontei verien suval sipsip tai navong asoui lin hilin.

³³ Navong aselus va kat usite onen en kot, armumontei vama eni.

Titiali keil kati onen tovuol veni ara koteh moulien onen tamurei en out netan.” Aesea 53:7-8

³⁴ Hetetamen enek vis Pilip vit, “?Hiteni minau li, provet enek mul selus usil isei vare? ?Mul selus usil kei sasen, vuo usil meatin sav tai?”

³⁵ Sakini, Pilip vit kilea aneite ten selusien koanek mini ka viten more longlongien usil Iesu Kristo emun mini. Navong viteni mini, hetetamen enek kur anatin eni. ³⁶ Ka navong lumul lumusil sise luva, lumai en out tai koa oai mul ien. Sakini, hetetamen enek viteni min Pilip vit, “!Kilesi, oai mul ekek! Ka munak komundemi kovit tahos, kihi baptaes enau li eni.”*

³⁷ Ka Pilip vit kesi mini vit, “Nakilea mahi baptaes enuk munak kokur anatin eni ral min moulien vasi keil onom.”

Ka hetetamen enek viteni vit, “Inau nakur anatin eni keke Iesu Kristo vi Natin Ahi.”

³⁸ Sakini, hetetamen ekek viteni min meatin onen keke houmon kat

onen hehati ka heseh. Evus, keilu Pilip luvita luva en oai, ka Pilip vi baptaes eni. ³⁹ Ka navong keilu lumea lukaka luva ran oai, hatte tas, Ninin Votut onen Ahi kulat Pilip eva ran out enek, ka hetetamen enek rolestei mun. Ka avaseini, hetetamen enek mul masmas Ahi navong mul musil sise onen eva.*

⁴⁰ Ka Pilip* mutimanin navong lesi keke mul en taon tai koa avise en Asotas.* Ka en sise onen va, kei vitehiten more longlongien en taon vasi keil va vio ... rokol taon ten out Sesaria.

9

Sol mai ling demkatien onen en Iesu

¹ En hati avong enek, Sol mul veah san selusien keil takeih vit hou vini meatin vasi keil koa aling demkatien one en Iesu. Ven koanik, va les asuv houlu onen pris keil*

² ka visi vatis leta tai koa hehit kilea umen onen min avat keil ten eim tahihiseien keil en taon ten out Damaskas. Sakini, asuv houlu onen pris keil san leta tai mini koa maeni vit navong hehotin meatin vuo ahin tai koa ling demkatien onen en Iesu, kilea vahuli kati ka vakuri vaha en out Serusalem.

³ Navong Sol mul mai vesesal ven taon ten out Damaskas, hatte tas, muohien tai koa vihil mariso ka en out nesa ka emai ritin rahiti. ⁴ Sol mot vita netan. Ka navong mul en atan mukok, long rea tai koa viteni mini vit, “!Sol, Sol! ?Vensa komul kosak purun inau ral min meatin keil onak mukok?”

⁵ Ka Sol visi vit, “?Asuv, keik sei?”*

Ka rea enek viteni mini vit, “Inau Iesu, kei koa komul kosak puruni.

⁶ Ka keitinek, kimea kiha en taon ekek ten out Damaskas. En out enek, ihiteni minuk asa koa kumoni.”

⁷ Koakeil emun amual ral min Sol along rea enek, ka keil arles etai meatin. Sakini, ametau houlu ka aro raeng amules. ⁸ Navong Sol mea

* 8:31: Sion 16:13 ☆ 8:36: Umen 10:47 ☆ 8:39: 1Ki 18:12 ☆ 8:40: Umen 21:8 * 8:40: Taon ten out Asotas vi 20 kilomita ran out koa Pilip les hetetamen ten out Itiopia eni. ☆ 9:1: Umen 8:3; 9:13-14 ☆ 9:5: 1Kor 15:8

ran atan ka lele va, kilea keke meten var. Sakini, time keil avuli kat hen ka amulamuni va en out Damaskas.✧

⁹ Sol ro en taon enek avong etel ka sakras valele. Kei rokianitei ka romun etai tounah.

¹⁰ En taon ten out Damaskas, meatin tai koa ling demkatien onen en Iesu mul ien, isen Ananaeas. Ka Asuv Iesu mai veni en leisanien tai ka vise vit, “!Ananaeas!”

Ka kei vit kesi vit, “O Asuv, inau ke.”

¹¹ Ka Asuv viteni mini vit, “Kisak meseinuk ka kusil sise koa avise en ‘Sise koa Mal.’ En teim onen Sudas, kihis meatin tai ten out Tarsis, isen Sol. Kei mul vis keitinek.✧ ¹² En leisanien tai, kei les meatin tai koa isen Ananaeas koa hemai heling hen eni keke hesakini helele eris.”

¹³ Ananaeas vit kesi mini vit, “Asuv, meatin houlu amul arun usil meatin ekek veni mumon tounah houlu koa tisa va kat meatin keil onom en out Serusalem.✧ ¹⁴ Ka kei mai ekok ral min keihoen koa asuv houlu onen pris keil sani mini keke hehuli kat meatin vasi keil koa aling demkatien one enuk.”✧

¹⁵ Ka Asuv Iesu viteni mini vit, “Kiha kilesi, veni narie lati tuai keke houn minau. Kei heselus usil isok min koakeil arvitei Siu, min asuv houlu keil, ka min me-Isrel keil emun.✧ ¹⁶ Ka inau varei nitie lat vati mahien keil koa hekuri ven umen koa houmoni en isok en avong koa hemai veah.”✧

¹⁷ Sakini Ananaeas va votin eim koa Sol ro ien ka va neim. Navong les Sol, va veni ka ling hen eni vit, “Tuak Sol, Asuv Iesu koa kistal minuk en sise navong komul kumai ekok, kei varei sila inau. Kei sila inau numai mahis venuk keke kilele eris ka Ninin Votut hemai hesienuk.”¹⁸ Hatte tas, tounah tai suval ingeven mesau mot ran meten, ka Sol lele eris. Evus, navong moul eris, maen Ananaeas vi baptaes eni. ¹⁹ Ka

navong kanian evus, aven mai keih eris.

Sol san more longlongien min meatin keil ten out Damaskas

Sol ro avong vahis tamun en taon ten out Damaskas ral min meatin keil koa aling demkatien one en Iesu. ²⁰ Ka va varei en eim tahihiseien onen Siu keil ka vitehiteni min meatin keil ekonek keke Iesu vi Natin Ahi anatin.

²¹ Koakeil vasi along selusien onen amutimanin, ka avis keil eris avit, “?Ei, rovitei kei koa mul mu vini koakeil aling demkatien one en Iesu en out Serusalem? Melonge keke emai ekok keke vahuli kat vati meatin keil enek, ka valah keil avaha Serusalem keke avalomal en meten asuv houlu onen pris keil en out keiva. ?Mukave varei?”✧

²² Ka Sol mai keih tamun en sakien koa vit kilea keke Iesu varei vi Mesaea koa Ahi rie lati vamai. Ka Siu keil koa aro en out Damaskas areingeingeni keke ihiten sa mun heha kat selusien onen Sol.✧

²³ Avong vahis muli va, ka tei en Siu keil alah ruai ka amumon lingkatien tai keke avouas Sol vamat.✧ ²⁴ En avong vasi keil, visokon semau va rokol vongien, alei kokoe en metareh ten mari vieh koa karahit taon enek keke avahuli kati ka avouasi vamat. Ka Sol long usil lingkatien one.✧ ²⁵ Sakini, en vongien tai, tei en meatin keil koa aling demkatien one en Iesu ka en hihiseien keil onen Sol, aling suaini en mari ateli tai. Evus, keil apar kat viau tai en ateli enek ka aling kirisil eni va en ahho tai koa mul nesa en mari vieh ten taon enek. Evus, arutuni vita rokol atan netan. Ka en sakien enek, Sol lohosai ran taon ten out Damaskas.✧

Sol sak visi vasao en eiloheh keil en out Serusalem

²⁶ Sol va ris en out Serusalem ka sak visi vapil vatal min koakeil aling demkatien one en Iesu. Ka keil

✧ 9:8: Umen 13:11 ✧ 9:11: Umen 21:39; Mak 8:23-25 ✧ 9:13: Umen 8:3; 9:1 ✧ 9:14: Umen 9:1-2,21; 26:10; 9:21; 22:16; 1Kor 1:2; 2Tim 2:22 ✧ 9:15: Rom 1:5; Umen 26:1; 27:24 ✧ 9:16: 2Kor 11:23-28 ✧ 9:21: Umen 8:1; 9:1,14; 26:10 ✧ 9:22: Umen 17:3; 18:5,28 ✧ 9:23: Umen 23:12 ✧ 9:24: Umen 23:16 ✧ 9:25: 2Kor 11:33

vasi ametauni ka arkurtei anatin eni navong viteni min keil vit vi tai en keil. ²⁷ Evus, tai en keil emai katauni, isen Banabas. Kei mulamun Sol va ven eiloheh keil onen Iesu, ✧ ka vit kilea suk min keil keke Sol les Iesu en sise ka mukave Asuv selus mini. Viteni mun min keil vit Sol rometautei navong mul selus usil Iesu en out Damaskas. ✧ ²⁸ Sakini, keil amaen Sol vapil vatal min keil. Ka kei va en out vasi en out Serusalem ka mul selus ral min keihoen en usite onen Asuv Iesu. ²⁹ Kei selus retavoai ral min Siu keil koa aselus en selusien ten Grik. Navong alesi keke asakras avalin selusien keil onen, amul alekat sise tai keke avouasi vamat. ³⁰ Ka navong koakeil aling demkatien one en Iesu alonglong eni, keil amulamun Sol eva en taon ten out Sesaria. En out enek, alingi en sip tai vaha en taon kati onen ten out Tarsis keke vating koe moulien onen. ✧

³¹ Katau en avong enek, koakeil ten Sios onen Iesu koa aro en provins keil ten out Sudea, Kaleli ka Sameria, keil avisu en avong ten tomat. Sakini, keil umai akeih tamun en demkatien one. Avouhou imok en Asuv Iesu, ka Ninin Votut kataun keil ka san keihoen min keil. Sakini, meatin keil houlu tamun umai akapil vituai ral min keil.

Ahi mumon meatin tai koa alen tisa mai mual eris ka en hen Pita

³² Eiloheh Pita mual va en out savsav keil keke vasao en koakeil aling demkatien one en Iesu. En avong tai, kei va sao en meatin keil onen Ahi koa aro en taon ten out Lita. ³³ En out enek, les meatin tai koa hati usiven mat, isen Aeneas. Sua outel (8) kei rokakatei, mules matil en suvon omon. ³⁴ Navong Pita lesi, viteni mini vit, "Aeneas, Iesu Kristo sak revi avem tuai. !Mea ka lum lat suvon omom!" Hatte tas, Aeneas mea mulomal. ³⁵ Ka navong meatin vasi ten taon keilu ten out Lita ka Saron alesi mukave mai ris tahos, keil aviles moulien one ka

umai aling demkatien one en Asuv Iesu.

Ahi sakin ahin tai moul eris ran matien ka en hen Pita

³⁶ En taon ten out Sopa, ahin tai mul ien koa ling demkatien onen en Iesu, isen Tapita. Ka meatin keil avise en Dorkas, eis sav onen en selusien ten Grik. Lises, ahin enek san kei keke voumon umen tetahos keil vakataun koakeil tounah one tovuol. ³⁷ Ka navong Pita mul veah en taon ten out Lita, ahin ekek kur mesaien tai ka mat. Time keil onen umai ka akas motein teiai onen muto keke avatahini. Evus, alingi matil en out tatoien nesa en eim onen. ³⁸ Ka navong meatin keil en out Sopa alonge keke Pita mul vesesal en taon ten out Lita, asila meatin elu luva veni ral min selusien ekek luvit, "!Kikalah eli, kimai ven komai!"

³⁹ Navong luvit meseini min Pita, sak mesein kei ka eva ral min keilu. Navong telrokol teim onen Dorkas, time keil onen amulamun Pita vina en out tatoien onen nesa. Ekonek, teiai onen Dorkas mul en avet tai ka vatina keil amul rahiti. Navong ales Pita, amurang ka arie mini kot ka eisin savsav keil koa Dorkas rili ven mesav keil navong moul semau. ✧

⁴⁰ Ka Pita vis keil keke ilokoveini iha hae. Uva evus, retengeiril ka vis min Ahi. Evus, kei les teiai onen Dorkas ka viteni vit, "!Tapita, mea!" Hatte tas, meten mule. Ka navong les Pita, mea rondan en avet onen. ✧ ⁴¹ Evus, Pita vuli kat hen ka rali lati mulomal. Mulomal evus, Pita vise ruain meatin keil onen Ahi ka vatina keil umai ris. Navong umai ris, rie lati min keil keke Dorkas moul eris. ⁴² Longlongien usili eva en out vasi en out Sopa. Sakini, meatin keil houlu umai aling demkatien one en Asuv Iesu. ⁴³ Ka Pita ro ral min keil avong vahis emun en out Sopa en eim omon meatin tai koa mul sak revi hiliven buluk keke akilea avoumon tounah tetahos eni, isen Saemon. ✧

✧ 9:27: Kal 1:18 ✧ 9:27: 1Kor 9:1; 15:8; Umen 9:4; 22:7; 26:14; 9:20 ✧ 9:30: Umen 11:25

✧ 9:39: Umen 10:23 ✧ 9:40: Mak 5:40-41 ✧ 9:43: Umen 10:6,32

10

Ahi rie lati min Pita keke vati meatin vasi keil akilea avahi meatin keil onen

¹ En taon ten out Sesaria, meatin tai mul ien koa isen Konilias. Kei vi koan Rom tai ka vi avat ten vang'i meatin tavaeen keil koa avise keil en 'me-Itali keil.'[✧] ² Kei vi meatin tai koa vouhou rev'i min Ahi onen Siu keil ka mul va netan mini, kei ral min koakeil vasi aro en teim sen. Lisenges, kei san kataunien min koakeil tounah one tovuol ka mul vis min Ahi.

³ En avong tai, en tri klok mendilah, Konilias mul vis en teim sen ka les leisanien tai. En leisanien enek, les angelo tai onen Ahi emai vesesal veni ka vise vit, "¡Konilias!"[✧]

⁴ Konilias lei mamah en angelo ka metau houlu vis houlu mok. Evus, vit kesi vit, "O-o. ?O Asuv eli, komul kovise inau?"

Angelo viteni mini vit, "Ahi long hisien keil onom ka les kataunien koa komul kosani min koakeil tounah one tovuol. Tounah vasi koa komul komumoni suval sanien votut tai min Ahi koa vite teni tahos." ⁵ Kosa, kisila meatin tei keil iha en taon ten out Sopa ka il'es meatin tai, isen Saemon Pita, keke ilamuni hemai en teim som.[✧] ⁶ Kei ro ral min meatin tai koa mul mumon tounah keil en hiliven buluk. Meatin enek, isen Saemon, ka teim sen mul vesesal en atas."[✧] ⁷ Navong angelo lokoveini, Konilias vise ruain meatin toumien elu onen ral min meatin tavaeen tai koa mul katauni en teim sen koa kei emun mul va netan min Ahi. ⁸ Ka navong run min keitel usil tounah vasi koa kistal mini, sila keitel telva en taon ten out Sopa.

⁹ En avong sav teni, vesesal vahi taviai, meatin keitel enek telmai vesesal en out Sopa. Ka en hati avong enek, Pita vina en hoi eim nesa koa vi aet keke vahis. ¹⁰ Navong mul vis, long'e keke amai kati ka en vati vaanian, ka anien

romastei veah. Ka navong mul vis mukok, les leisanien tai. ¹¹ En leisanien enek, les teilang seha ka tounah koa suval mari kaliko tai koa arutuni en keleite ehat (4) teni mul mita netan.[✧] ¹² Ka luhu en kaliko enek, kei les vati tirendan savsav keil, tetal keil, ka aman keil. ¹³ Navong lesi mukok, long rea tai koa viteni mini vit, "¡Pita, mea! Kuas tei en keil ka kiani."

¹⁴ Ka Pita vit kesi vit, "¡Asuv, nasakras moumoni vamukok! Veni, en moulien onak, narkan vis etai tounah koa romutotei vuo romaltei taanien en metom."[✧]

¹⁵ Rea enek vit risi mini vit, "¡Tounah vasi koa Ahi mumoni muto tuai, keik konahisetei konahit romutotei en meten!"[✧] ¹⁶ Tounah ekek kur out hatte etel. Evus, kaliko enek vina ris en out nesa.

¹⁷ Navong Pita mul veah mundem usil aneite ten asa koa lesi, meatin keitel koa Konilias sila keitel, telvotin teim sen Saemon ka telmulomal vesesal en metareh ten vieh teni. ¹⁸ Keitel telvati en metareh ka telviso telvit, "¿Meatin tai ro ekok koa isen Saemon Pita?"[✧]

¹⁹ En hati avong enek, navong Pita mul veah mundem usil asa koa lesi, Ninin Votut selus mini vit, "Meatin etel telmai ekok ka telmul tellekatuk."[✧] ²⁰ Kimea, kiha ven keil, ka konametautei keke kovousil keitel mitvaha, veni inau vare'i nasila keitel telmai venuk."

²¹ Sakini, Pita va ven keitel ka viteni vit, "Inau ke koa kamitel mitmul mitlekati. ?Mitmai ekok ven etai tounah?"

²² Telviteni mini telvit, "Avat onomaitel koa isen Konilias, kei sila komaitel metmai venuk. Kei vi more meatin tai koa mul va netan min Ahi, ka Siu keil vasi amul avouhou houlu mini. Noeis, angelo tai onen Ahi emai kistal mini ka viteni mini vit hesila meatin tei keil onen imai venuk keke isisil enuk kovaha en teim sen. Angelo ekek viteni mini vit tahos imok avat onomaitel helong

✧ **10:1:** Luk 7:2,5; Umen 27:1,3 ✧ **10:3:** Umen 3:1 ✧ **10:5:** Mat 10:2; Mak 3:16; Luk 6:14; Sion 1:42; Umen 10:18; 11:13 ✧ **10:6:** Umen 9:43; 10:32 ✧ **10:11:** Umen 11:5-12 ✧ **10:14:** Lev 11:1-47; Esek 4:14 ✧ **10:15:** Mak 7:15,19 ✧ **10:18:** Mat 10:2; Mak 3:16; Luk 6:14; Sion 1:42; Umen 10:5,32; 11:13 ✧ **10:19:** Umen 11:12; 13:2 ✧ **10:22:** Umen 10:1-2,5; Luk 7:5

asa koa kokilea kovahitini mini.”[✧]
²³ Navong Pita long selusien oneatel, vis keitel keke telheto hetal mini hetokol visokon.[✧]

Out mulan, Pita ral min tei en meatin keil ten out Sopa koa akur anatin, amusil keitel uva. ²⁴ Amual uva, ka en avong sav teni, arokol taon ten out Sesaria. Ka Konilias mules teim veni mul rosin Pita. Kei ros teim ral min koakeil emun ten vatiamal onen ka tei en more time keil onen koa sisil en keil avamai. ²⁵ Ka navong Pita rokol teim sen, Konilias visu mini ka retengeiril vita netan en meten ka va netan mini.[✧] ²⁶ Ka Pita rali lati mea ka viteni mini vit, “Mea, lomal. Veni inau navi meatin enges.” ²⁷ Sakini, Konilias mea ka mulamuni va neim, ka navong lumul luva, lumul luselus vituai. Navong lurokol out tai en teim sen, Pita votini keke meatin houlu alah ruai tuai ka arosini. ²⁸ Navong les keil, viteni min keil vit, “Kami vasi mikilea revu keke mengkatien onen Siu keil viteni vit komai, Siu keil, mesakras mevato vituai vatal min koakeil arvitei Siu vuo mevasao en keil. Ka Ahi rie lati minau tuai keke nirvise etai mun meatin nihit romutotei vuo romaltei en meten.[✧] ²⁹ Sakini, navong kosisil enau, narmetautei keke mamai. ? Ka ek vati mailea, kami misisil enau vensa?”

³⁰ Sakini, Konilias viteni mini vit, “En avong etel koa muli va, en tri klok mendilah, suval etin avong koa romul ien ekek, inau namul navis en teim onak. En hati avong etin enek, nales meatin tai koa musin en eisin keil koa vilahil houlu, kei mai mulomal en metok.[✧] ³¹ Kei viteni minau vit, ‘Konilias, Ahi long hisien keil onom ka lei kilea kataunien koa komul kosani min koakeil tounah one tovuol. ³² Kosa, kisila meatin tei keil iha en taon ten out Sopa keke iles meatin tai, isen Saemon Pita, ka

ilamuni hemai en teim som. Kei ral min meatin tai koa mul mumon tounah keil en hiliven buluk. Meatin enek, isen Saemon, ka teim sen mul vesesal en atas.’[✧] ³³ Sakini, nakalah nasas selusien vat minuk keke nasasil enuk kumai, ka tahos imok keke kumai. Sakini, komai vasi memai vituai ekok en meten Ahi Asuv keke mehetaengon tounah vasi koa kei meng katuk keke kovahitini min komai.”

³⁴ Evus, Pita san selusien enek min keil vit, “Kosa, namundem kilea suk keke, en meten Ahi, rolestei meatin tai vateisav en meatin sav.[✧] ³⁵ Ahi si kei ven meatin vasi keil koa uva netan mini ka amumon asa koa mal, avaseini munak avi meatin keil ten kantri sav tai.[✧] ³⁶ Kami mikilea selusien koa Ahi sani tuai min me-Isrel keil keke akilea avato en tomat vatal mini. Anatin, akilea avato en tomat vatal min Ahi vaka en asa koa Iesu Kristo mumoni en usite one, veni Iesu vi Asuv onen meatin vasi keil.[✧] ³⁷ Mikilea tuai keke more longlongien enek ka vasi out en provins ten out Sudea. Kistal rohtoh en provins ten out Kaleli, katau en avong koa Sion mul vitehiteni keke meatin keil ihiles ran tisaen keil one ka imaeni hehi baptaes en keil.[✧] ³⁸ Mikilea tuai usili mukave Ahi san Ninin Votut mai sien Iesu ten out Nasaret ka san keihoen mini. Ka Iesu mul mual ka mumon mormore umen keil ka sakin koakeil vasi amul en hehen keihoen onen Temat keke amaluv rani. Ka kilea voumoni vamukonek veni Ahi mul veni.[✧] ³⁹ Ka komai, eiloheh keil, meles tounah keil koa kei mumoni en out Serusalem ka en out sav keil en provins ten out Sudea. Evus, keil amuti kati en aiveave ka emat.[✧] ⁴⁰ Ka navong avong etel muli, Ahi sakini moul eris ran matien ka mai kistal.[✧] ⁴¹ min teis en komai koa Ahi rie lat komai keke mevalesi. Anatin eli, katau en

✧ **10:23:** Umen 10:45; 11:12 ✧ **10:25:** Umen 14:13-15; Rev 19:10 ✧ **10:28:** Umen 10:15; 11:19
 ✧ **10:30:** Umen 3:1; Luk 24:4; Umen 1:10 ✧ **10:32:** Mat 10:2; Mak 3:16; Luk 6:14; Sion 1:42; Umen 10:18; 11:13; 9:43; 10:6 ✧ **10:34:** Dut 10:17; 2Kron 19:7; Rom 2:11; Kal 2:6; Efes 6:9; Kol 3:25; 1Pit 1:17 ✧ **10:35:** Sion 9:31 ✧ **10:36:** Sam 107:20; 147:18; Aes 52:7; Neh 1:8-11; Rev 17:14; 19:16 ✧ **10:37:** Mat 4:12,17; Mak 1:14 ✧ **10:38:** Aes 61:1; Luk 4:18; Sion 3:2 ✧ **10:39:** Dut 21:22 ✧ **10:40:** Sion 14:19,22; Luk 24:30,42; Sion 21:12-13; Umen 1:4

avong koa moul eris ran matien, komai mekanian vituai ka memun hati uaen ral mini. ⁴² Ka vi Iesu varej koa meng kat komai keke mevahitehiten more longlongien usili min meatin keil ka mevahit kilea vi kei varej koa Ahi rie lati valei rahat usite onen meatin vasi keil, koakeil amoul veah ka koakeil umat. ⁴³ Provet vasi keil aselus usili avit koakeil vasi aling demkatien one en isen, Ahi helele hetahos en keil.”^{*}

⁴⁴ Navong Pita mul veah selus, Ninin Votut mai sien koakeil amul along selusien onen. ⁴⁵ Siu keil koa akur anatin koa aka en out Sopa ral min Pita, keil amusil vareis navong alesi keke Ahi maen koakeil emun koa arvitei Siu avakur sanien ten Ninin Votut vasuval mumoni min Siu keil. ⁴⁶ Keil akilea Ninin Votut mai sien keil anatin veni along keil aselus en selusien keil koa rovitei one kati ka amul avati lat isen Ahi. Navong Pita lesi mukok, viteni min koakeil amusili vit, ⁴⁷ “Koakeil ekek avilelau tuai en Ninin Votut suval ir etin. ?Sakini, isei kilea vating koe ir rovahi baptaes en keil en oai?”^{*} ⁴⁸ Sakini, Pita meng kati keke koakeil arvitei Siu enek imaeni hehi baptaes en keil en oai en isen Iesu Kristo. ^{*} Navong Pita vi baptaes en keil evus, Konilias ka onen keil avisi vato vatal min keil avong vahis emun.

11

Pita vit kilea keke Ahi sehen sise min koakeil arvitei Siu keke avakur moulien ten lisenges

¹ En provins ten out Sudea, eilohéh keil ral min Siu sav keil emun koa aling demkatien one en Iesu akur longlongien tai koa avit koakeil emun arvitei Siu akur anatin en Iesu musil selusien onen Ahi. ² Ka navong Pita mai ris en out Serusalem, Siu keil koa aling demkatien one en Iesu asel kutut kati ³ avit, “?Vensa varej kova koro en teim onen koakeil arvitei Siu ka kokanian

vituai emun ral min keil? !Kokilea keke mengkatien keil orer romaentei keke rovpil vituai vatal min koakeil arvitei Siu vamukonek!”^{*}

⁴ Sakini, Pita vit kilea min keil tounah keil koa kistal rohtoh mini va rokol keite teni vit, ⁵ “Navong namul en taon ten out Sopa, namul navis. Ka navong namul navis, nales leisanien tai. En leisanien enek, teilang seha ka mari kaliko tai koa arutuni en kelete ehat (4) teni mul mita netan ran out nesa ka mai vesesal venau. ⁶ Navong nalele va, luhu eni nales tirendan savsav keil, koakeil amah ka koakeil armahte, ral min tetal ka aman keil emun. ⁷ Evus, nalong rea tai selus minau vit, ‘!Pita, mea! Kuas tei en keil ka kiani.’

⁸ “Ka navit kesi navit, ‘!Asuv, nasakras moumoni vamukok! Veni, en moulien onak, narkan vis etai tounah koa romutotei vuo romaltei taanien en metom.’

⁹ “Evus, rea enek ka en out nesa hati tamun ka viteni minau vit, ‘!Tounah vasi koa Ahi mumoni muto tuai, keik konahisetei konahit romutotei!’ ¹⁰ Tounah enek kur out hatte etel. Evus, kaliko enek vina ris en out nesa.

¹¹ “En hati avong enek, meatin etel koa asila keitel ran out Sesaria telmai, telrokol eim koa naro ien.

¹² Ka Ninin Votut viteni minau keke nusil keil meheha, ka ninandemtei ninahit keil armutotei veni arvitei Siu. Ka navong nuva, tuak ahetai (6) ekek ten out Sopa amusil inau meva. Ka komeitel vasi metva neim en teim sen meatin enek, isen Konilias. ¹³ Kei viteni min komai vit angelo tai mai kistal mini ka mulomal en meten navong ro veah en teim sen. Ka angelo enek viteni mini vit, ‘Kisila meatin tei keil iha en taon ten out Sopa keke isisil en meatin tai, isen Saemon Pita, keke hemai venuk. ¹⁴ Meatin enek hehiteni min kami hetal min koakeil aro en teim

^{*} **10:42:** Umen 17:31; Rom 14:9; 2Tim 4:1; 1Pit 4:5 ^{*} **10:43:** Aes 33:24; 53:5-6; Ser 31:34; Dan 9:24 ^{*} **10:44:** Umen 11:15; 15:8 ^{*} **10:46:** Mak 16:17; Umen 2:4,11; 19:6 ^{*} **10:47:** Umen 8:36 ^{*} **10:48:** Umen 19:5; Sion 4:40 ^{*} **11:3:** Umen 10:28; Kal 2:12 ^{*} **11:5:** Umen 10:9-20 ^{*} **11:12:** Umen 10:23,45 ^{*} **11:13:** Umen 10:3-5,22,30-32 ^{*} **11:14:** Umen 10:22; 16:31

som sise koa mihekur moulien ten lisenges heka ien.’[✧]

¹⁵ “Ka navong namul veah naselus min keil, Ninin Votut mai sien keil suval koa, mulamu, mai sien rohtoh en ir.[✧] ¹⁶ Navong nalesi, namundem kat avong koa Asuv Iesu viteni vit, ‘*Sion vi baptaes en meatin keil en oai, ka Ahi hehi baptaes en kami en Ninin Votut.*’ *Umen 1:5*

¹⁷ ?Sakini, munak Ahi vit meatin keil enek akilea avakur vati sanien onen koa kei sani min ir navong roling demkatien orer en Iesu Kristo, inau navi isei keke nakilea mating koe Ahi?”

¹⁸ Navong along selusien onen Pita, arviten etai mun tounah. Ka keil vasi amasmas Ahi avit, “Kosa, Ahi sehen sise keke koakeil emun arvitei Siu akilea avahiles ran tisaen keil one ka avakur moulien ten lisenges vaka ien.”[✧]

Meatin keil ten out Antiok umai akur anatin en more longlongien usil Iesu

¹⁹ Navong hetetamen onen Siu keil ten out Serusalem akov vini Stivin ka uva asak purun koakeil ten Sios, houlu en koakeil aling demkatien one en Iesu aretasil uva en out savsav keil. Tei en keil alohosai uva soutin rokol atan ten out Fonia, tei en keil uva en aelan ten out Saepras, ka teimun en keil uva en mari taon ten out Antiok. Ka navong aro en out keil enek, asan more longlongien usil Iesu min Siu keil enges.[✧] ²⁰ Ka tei en koakeil enek avi ten out Saepras ka Saerin. Ka navong koakeil enek alohosai ran out Serusalem uva en mari taon ten out Antiok, keil uva avitehiten more longlongien usil Iesu min koakeil emun arvitei Siu.[✧] ²¹ Keihoen onen Asuv mul en keil, ka meatin houlu

aviles moulien one ka akur anatin en more longlongien usil Asuv Iesu.[✧]

²² Navong avat keil ten Sios en out Serusalem akur longlongien keke koakeil arvitei Siu amul aling demkatien one en Iesu, asila Banabas va en out Antiok keke valei revi usite one. ²³ Navong rokol mari taon ten out Antiok, lesi keke tokolkatien onen Ahi mul en keil ka si kei houlu veni. Sakini, Banabas sel kat keil keke ilomal hekeih en demkatien one ka usil kat revi Asuv Iesu en moulien one.[✧] ²⁴ Banabas, kei vi more meatin tai koa demkatien onen keih ka vilelau en keihoen onen Ninin Votut. Meatin houlu ekonek along revi selusien onen, aviles ran tisaen one, ka aling demkatien one en Asuv Iesu.[✧]

²⁵ Evus, en avong tai, Banabas eva en taon ten out Tasis keke valekat vis Sol.[✧] ²⁶ Navong votini, Sol musili ka lumual vituai luva ris en out Antiok. Ka keilu lumum vituai sua tai ral min koakeil en sios ten out Antiok ka luvisein meatin keil houlu. En out enek varei, avise rohtoh en koakeil aling demkatien one en Iesu en ‘Kristin.’^{*}

²⁷ En avong enek, tei en provet keil ten sios ten out Serusalem umai en out Antiok.[✧] ²⁸ En tondanien tai, keihoen onen Ninin Votut mai vilelau en tai en keil koa isen Akabas. Sakini, mulomal luhu en meatin keil ka vit luvati keke mari amai tai heka vasi out netan. Koanik kur out en avong koa Klodias vi asuv houlu ten out Rom.^{†✧} ²⁹ Tetai en Kristin keil en out Antiok aling kati keke isan sanien sa koa akilea avoumoni vaha vakataun tue keil en demkatien koa aro en provins ten out Sudea. ³⁰ Navong aso ruain sanien enek evus, alingi en hen Banabas ka Sol keke luhesani min elda keil en sios ten out Serusalem.[✧]

[✧] **11:15:** Umen 10:44; 2:4 [✧] **11:18:** Umen 13:48; 14:27 [✧] **11:19:** Umen 8:1-4 [✧] **11:20:** Sion 7:35 [✧] **11:21:** Umen 2:41; 4:4; 5:14; 6:7; 11:24; 21:20 [✧] **11:23:** Umen 13:43; 14:22 [✧] **11:24:** Umen 6:5; 2:41; 4:4; 5:14; 6:7; 11:21; 21:20 [✧] **11:25:** Umen 9:30 ^{*} **11:26:** Mulamu, mesav keil avise karen en koakeil aling demkatien one en Iesu en ‘Kristin,’ koa aneite teni vi ‘meatin keil onen Kristo.’ Ka navong koakeil aling demkatien one en Iesu along eis takarien koanek, asi keil enges keke avakur eis enek vahi one. [✧] **11:27:** Umen 13:1; 15:32 [†] **11:28:** Tus keil ten histri amul aviteni keke, en sua 41-54 AD, ous romustei ka anien rovinvintei en out vasi keil koa kavmen ten out Rom losil kati. [✧] **11:28:** Umen 21:10 [✧] **11:30:** Umen 12:25

12

Asuv houlu Herod sak purun Kristin keil ka Ahi mu vini

¹ En avong enek, asuv houlu Herod vis meatin tavaeen keil onen uva avuli kat tei en Kristin keil ten sios ten out Serusalem. ² Evus, meng kati keke avata koteh hiren Tiemes, koa vi tunali Sion. ³ Ka navong Herod lesi keke Siu keil asi keil ven asa koa mumoni, vis meatin tavaeen keil onen keke iha ihuli kat Pita emun. Ka mumoni en avong mal ten 'Avong keil ten Veret koa Is Tovuol ien.' ✧ ⁴ Navong avuli kat Pita, asoni va en eim takeih ka Herod meng kati keke vangsi meatin tavaeen keil hehat (4) ilei kokoe eni. Herod ling kati keke helamuni en meten meatin keil, houmon kot mini, ka hou vini hekatau en Anien ten Mul Laui. ⁵ Ka navong Pita ro veah en eim takeih, koakeil ten sios ten out Serusalem armusehte en hisien keil one en usite onen. ✧

⁶ Ka en vongien kati koa mulamu en avong koa Herod vit voumon kot min Pita, tounah tai kur out. Pita mul matil en eim takeih ka apar kat hen keilu en sen ral min hen meatin tavaeen elu koa lumul lulei kokoe eni en usite vasi keilu onen. Ka out hae, meatin tavaeen sav keil emun amul alei kokoe en voiteh ten eim takeih. ✧ ⁷ Hatte tas, angelo tai onen Asuv mai kistal, ka muohien ten hetetamenien ritin rahit out koa Pita ro ien. Angelo enek kis usiven Pita ka sisil eni mea vit, "¡Kikalah kimea!" Navong viteni mukok, sen mea ran hen keilu. ⁸ Evus, angelo viteni mini vit, "Kisin, kitoh katuk, ka kiheas sandel onom." Ka Pita mumoni. Evus, angelo vit risi mini vit, "Kisin en kot omom ka kusil inau lovaha." ⁹ Sakini, Pita mea ka musil angelo luva ran eim takeih. Pita reingeingeni veah keke asa koa mumoni ral min kataunien onen angelo enek vi anatin. Kei mundemi vit tounah keil enek vi matil vovoieng enges. ¹⁰ Keilu lumual luva lumuli

vangsi meatin tavaeen tai. Luva havivi mun, lumuli vangsi meatin tavaeen tamun. Ka navong lurokol metareh ten vieh ten eim takeih koa vi aean, lulesi keke metareh seha sasen. Sakini, luva hae ka lumual en sise tai en out Serusalem luva. Hatte tas, Pita votini keke kei mul mual sasen, angelo lokoveini tuai. ✧

¹¹ Evus, navong Pita mundem kilea keke asa koa kistal mini vi anatin, selus min kei sasen vit, "¡ Vi anatin! Ahi Asuv sila angelo tai onen mita keke vakulat inau ran hen asuv houlu Herod ka ran tounah keil koa Siu keil e vati avoumoni minau."

¹² Navong Pita mundem kilea en tounah keil enek, kei va en teim sen Meri, mama onen Sion Mak. En out enek, meatin keil houlu koa akur anatin alah ruai ka amul avis. ✧

¹³ Navong Pita mai mutiti voiteh, ahin toumien tai va keke vahis revi isei mul hae, isen Roda. ¹⁴ Ka navong Roda long kilea ren Pita, musil eni ka si houlu. Ka en vobong keke vaseh voiteh, ka muloh esuk eva ka vit meseini min koakeil aro neim vit, "¡Pita varei mul mulomal hae!"

¹⁵ Keil avit, "?! Kovi vau!?" Ka Roda mules viteni keke long Pita anatin. ✧

Ka keil aviteni mini avit, "Vaheha vi angelo onen enges koa kolonge."

¹⁶ Navong amul veah aselus usili, Pita mules mutiti voiteh va vio ... tai en keil seha. Ka navong keil alesu keke kei anatin, amusil eni vareis. ¹⁷ Pita mai neim ka mumoni en hen keke ito raeng. Evus, vit kilea min keil mukave Asuv sakini maluv ran eim takeih. Viteni mun min keil vit, "Mihehiten tounah keil ekek min elda Tiemes ka koakeil vasi emun koa akur anatin." Evus, Pita lokovein keil ka va en out sav tai. ✧

¹⁸ En visokon teni, meatin tavaeen keil koa amul alei kokoe en Pita amundemko houlu veni areingeingeni keke va kave. ✧ ¹⁹ Navong Herod long usili, meng kat meatin tavaeen keil onen alei kati, ka keil emun

✧ **12:3:** Eks 12:1-14; Umen 4:3 ✧ **12:5:** Tiem 5:16 ✧ **12:6:** Umen 5:23 ✧ **12:10:** Umen 5:19 ✧ **12:12:** Umen 12:25; 15:37 ✧ **12:15:** Umen 26:24; Mat 18:10 ✧ **12:17:** Umen 13:16; 19:33; 21:40 ✧ **12:18:** Umen 5:22-24

arvotintei Pita. Evus, vis revii en koakeil alei kokoe en Pita asa kur out. Ka navong asakras avahit kilea mini, kei san matien min keil. Katau suk, asuv houlu Herod lokovein provins ten out Sudea ka eva keke vato en mari taon ten out Sesaria.

²⁰ Navong Herod ro semau en taon ten out Sesaria, meatin keil ten taon keilu ten out Taer ka Saedon amumon tounah tai koa sakini vuroh kat keil. Sakini, meng kati vit meatin keil onen anasantei mun anien min keil. Sakini meatin keil ten out keilu ekek, asila vangi meatin keil tai uva avales Herod. Ka mulamu en avong uva avales Herod, avis kataunien ran hetetamen tai koa desien onen mul ien, isen Blastas. Ka ral min kataunien onen hetetamen enek, Herod maeni ka aling kat avong tai keke meatin keil ten out Taer ka Saedon imai keke umon hatkatien tai ten tomat hetal mini.*

²¹ En avong kati teni, Herod musin en eisin keil koa tahos imok onen asuv houlu, ka mai rondan en vulin ten keihoen onen. Evus, san selusien tai min meatin keil. ²² Meatin keil enek e vati avasakini valonge vatahos. Sakini amul aviso va mini avit, “!Koanek roviteis meatin tai! Kei vi ahi varei veni ren tahos vis tahos imok!”*

²³ Navong asuv houlu Herod longge keke amul avati lat isen mukok, kei si houlu mok veni ka rosantei houhouen vaha min Ahi. Sakini, hatte tas, angelo tai onen Ahi Asuv mai ka sakini mesai houlu. Rovitei tuetin, asilat keil akan tin neim va vio ... emat.*

²⁴ Ka selusien votut onen Ahi koa Herod mul vae kati, kei va mok ka vasi out ka meatin houlu tamun umai akur anatin eni.*

²⁵ Katau suk, Banabas ka Sol luva en out Serusalem keke lovoum vasi umen onealu keke luvasan kataunien min koakeil en sios ten out Serusalem koa tounah one tovuol. * Navong lumumoni, luva ris Antiok, ka lukur Sion Mak musil keilu telva.

13

Ninin Votut rie lat Banabas keilu Sol keke luheha luhehitehiten more longlongien en out savsav keil

¹ En sios ten out Antiok, meatin tei keil umai avi provet ka tiser keil, ise keil avi Banabas, Simeon (tamalikelik tai), Lusias (ten out Saerin), Man-aen (koa vi more time onen asuv houlu Herod), ka Sol.* ² En avong tai, navong amul uva netan min Ahi ka uval ran anien, Ninin Votut mai selus min keil vit, “Miheling seh en Banabas ka Sol keke luhoumon umen tai koa narie lat keilu tuai keke luvoumoni.”* ³ Sakini, navong arokol keite ten avong koa alingi keke avahal ran anien ka avahis, aling he en Banabas ka Sol ka asila keilu luva.*

Banabas ka Sol luvitehiten more longlongien en aelan ten out Saepras

⁴ Navong asila Banabas ka Sol musil rendemien onen Ninin Votut, lulokovein taon ten out Antiok ka lumual luva en taon ten out Selusia. Ekonek, lukur sip tai ka luva en aelan ten out Saepras.* ⁵ Navong keilu luva ut en meteimal ten out Salamis, keilu luva en eim tahihiseien keil ka lusan selusien onen Ahi min Siu keil ien. Sion Mak emun musil keilu ka mul kataun keilu.*

⁶ Banabas ka Sol lumum mukonek en out vasi en aelan ten out Saepras va vio ... lurokol taon ten out Pamp-pos. En out enek, luvisu min Siu tai, isen Bar-Iesu, vuo Eleimas en selusien ten Grik. Kei mul mumon matsik houlu koa sakini meatin keil amutimanin eni keke valuvos keil avahit kei vi provet tai onen Ahi.

⁷ En avong vasi, Eleimas mul en usite onen avat ten kavmen koa mul losil kat out enek, isen Serkias Polas. Kei vi meatin koa marir, ka navong kur longlongien usil Banabas ka Sol, sisil en keilu luvamai luvahiten selusien onen Ahi mini vataengoni. ⁸ Ka Eleimas selus karen isealu keke vasak visi voumon

* 12:20: 1Ki 5:11; Esek 27:17 * 12:22: Esek 28:2 * 12:23: Dan 5:20 * 12:24: Umen 6:7; 19:20 * 12:25: Umen 11:29-30; 12:12; 15:37 * 13:1: Umen 11:27; 15:32 * 13:2: Umen 9:15; Kal 1:15-16 * 13:3: Umen 6:6; 14:23 * 13:4: Umen 15:39 * 13:5: Umen 12:25; 13:13; 15:39 * 13:8: 2Tim 3:8

avat ten kavmen enek varkurtei anatin en Iesu.✧ ⁹ Navong mumoni mukonek, keihoen onen Ninin Votut mai vilelau en Sol (koa isen tamun en selusien ten Grik vi Pol). Sakini, lele mal en Eleimas ¹⁰ ka selus keih mini vit, “!Keik kovi natin Temat vare! !Kovae kat tounah vasi keil koa mal! !Kovilelau en luvosien keil vasi ka lisenges komul kopurun mesav keil! Ka kosa, komul kosak visi kovahiles sise koa mal koa va min Asuv Iesu vamai vakalkali.✧ ¹¹ Ven sakien koanik, Asuv hesan mahien minuk. Metom keilu hevar ka kirlestei mun meneai ten avong vahis.” Hatte tas, meten Eleimas vi mahmah. Sakini, retavel karali keke vahotin etai meatin vahuli kat hen ka vatie sise mini.✧ ¹² Navong avat ten kavmen lesi mukok, musil vareis ka mai kur anatin en hihi-seien onealu usil Asuv Iesu.

Pol ka Banabas luvitehiten more longlongien en taon ten out Pisitia Antiok

¹³ Pol ka koakeilu telmual vituai tellokovein taon ten out Pamos ka telva en sip tai koa ling keitel en taon ten out Perka en provins ten out Pampilia. En out enek, Sion Mak lokovein keilu ka va ris en out Serusalem.✧ ¹⁴ Evus, lumuli out Perka luva en taon ten out Pisitia Antiok. En Sabat, keilu luva en eim tahihiseien onen Siu keil ka lurondan eni. ¹⁵ Navong meatin tai vuli selusien tai koa ka en mengkatien onen Mosis ka tisien keil onen provet keil evus, avat keil ten eim tahihiseien enek asila meatin tai va vis Pol ka Banabas vit, “Tuak keilu, munak milkur etai tounah keke milvahiteni vakataun meatin keil ekek, tahos milhemai milhehiteni.”✧

¹⁶ Sakini Pol mea, mumoni en hen keke keil avato raeng, ka viteni min keil vit, “Kami koa mivi Siu, ka kami koa mirvitei Siu ka miva netan min Ahi, tahos mihelong inau.✧ ¹⁷ Ahi onen Siu keil enges rie lat avu keil

orer. Ka kei mumon meatin keil orer umai avi houlu navong aro en kantri ten out Isip, kantri koa rovitei one kati. Ka Ahi lah lat keil ran out enek ral min mari keihoen onen.✧ ¹⁸ Ahi lekat revi keil en out volvol sua hanumau elu (40), avaseini keke sakien keil one tisa.✧ ¹⁹ Evus, Ahi mu lin meatin keil ten marmari kantri oulu (7) koa amul en mari atan ten out Kenan, ka san atan ose min avu orer keil keke vamai vahi ose kati.✧ ²⁰ Anatin, avong koa Ahi sakin avu orer keil uva rohtoh en out Isip va rokol avong koa umai keke avakur atan ose kati, sua handred ehat hanumau elu ka halualim emun (450) mai muli.✧

“Evus, Ahi rie lat retai en avat keil keke avalosil kat me-Isrel keil va rokol avong koa rie lat Samuel vahi provet one. ²¹ Ka navong provet Samuel mul veah losil kat keil, avis Ahi vasan etai asuv houlu min keil. Ka Ahi rie lat Sol, natin Kis koa ka en vatiamal onen Bensamin. Ka kei losil kat me-Isrel keil sua hanumau elu (40).✧ ²² Ka navong Ahi sesein Sol, rie lat Deved esuk mai vi asuv houlu one ka viten selusien enek usili vit, ‘Deved, natin Tiese, nalesi keke kei vi meatin koa mum musil rendemien onak ka houn vasi tounah koa ek vati keke kei voumoni.’ ¹ Samuel 13:14; Sam keil 89:20

²³ “Ka en vatiamal onen asuv houlu Deved, Ahi sakin Mesaea tai mai kistal min me-Isrel keil keke voutut meatin keil suval koa vat kati voumoni. Mesaea enek vi Iesu.✧ ²⁴ Ka navong Iesu romumon etai veah tounah, Sion mul tuai vitehiteni min me-Isrel keil keke imaeni hehi baptaes en keil en oai vatie lati keke amul aviles anatin ran tisaen keil one.✧ ²⁵ Ka navong umen onen Sion vesesal vavus, vis revi meatin keil vit, ‘Vahesa mimundemi mivit navi Mesaea koa Ahi vat kati keke hesani hemai. Ka inau narvitei Mesaea. Ka kei koa hemai hekatau en inau, inau narvinvitei mamai mahi

✧ **13:10:** Pro 10:9; Hos 14:9 ✧ **13:11:** Umen 9:8; 22:11 ✧ **13:13:** Umen 13:5; 15:38 ✧ **13:15:** Umen 15:21 ✧ **13:16:** Umen 12:17; 19:33; 21:40; 13:26 ✧ **13:17:** Eks 6:1,6; 12:51 ✧ **13:18:** Eks 16:35; Nam 14:34 ✧ **13:19:** Dut 7:1; Sos 14:1 ✧ **13:20:** Sats 2:16; 1Saml 3:20 ✧ **13:21:** 1Saml 8:5,19; 10:20-21,24; 11:15 ✧ **13:23:** 2Saml 7:12; Aes 11:1 ✧ **13:24:** Mat 3:1-2,5; Mak 1:4-5; Luk 3:3 ✧ **13:25:** Sion 1:20; Mat 3:11; Mak 1:7; Sion 1:27

slev onen keke makulat sandel onen.'
*Luk 3:16**

26 “!Tuak keil ten vatiamal onen Ebrahim, ral min kami vasi koa mirvitei Siu koa miva netan min Ahi, mihetaeng revu selusien keil onak! Ahi mul sani min ir selusien koanek keke houtut ir eni.* 27 En out Serusalem, Siu keil ka avat keil one along rohtoh eni, ka keil alei rasi keke Iesu vi Kristo koa mai keke voutut moulien one. Anatin, arlong kileatei selusien keil onen provet keil usili koa amul avuli en Sabat vasi keil. Ka navong aviteni keke heha hemat, amul asakin selusien keil enek emai vi anatin.* 28 Avaseini arvotin etai tounah vatisa koa Iesu mumoni keke avou vini, akeih kat Paelet vasan matien mini.* 29 Ka navong amum vasin tounah koa Tus Votut vit luvati keke hekistal mini, Iesu mat ka akulat teiai onen ran aiveave. Evus, uva alingi en valengeihat tai.* 30 !Ka Ahi sakini mouli eris ran matien!* 31 Ka avong houlu, Iesu mul kistal min koakeil aro ral mini navong aka ran out Kaleli ka uva en out Serusalem. Ka kosa, koakeil aro ral mini enek amul avit usil kei min Siu keil.*

32 “Ka, kosa, komal Banabas melmai keke melvahit mesein more longlongien enek min kami. Asa koa Ahi vat kati min avu orer keil mulamu,* 33 kosa, kei mumoni mai vi anatin min ir, titiali keil one. Ka rokilea vi anatin veni sakini Iesu mouli eris ran matien. Koanik suval asa koa Ahi viteni usil Iesu en Sam koa elu (2) vit,

‘Keik kovi Natkuli,

ka kosa inau numai navi Tata onom.’ *Sam keil 2:7**

34 Ahi sakini Iesu mouli eris ran matien ka romaentei teiai onen vama. Koanik suval asa koa Ahi viteni vit,

‘Hatkatien votut koa namumoni ral min Deved,

numoni emun hetal min kami.’
Asea 55:3

35 Ka Deved vit luvati en Sam tamun vit,

‘Ahi Asuv, konamaentei teiai onen meatin votut onom navole en avul tatetahinien.’ *Sam keil 16:10*

36 Ka navong Deved enek mum vasi tounah keil koa Ahi ling kati keke voumoni navong mouli semau, kei mat esuk. Ka navong mat, alingi matil en out tatetahinien ral min avu onen keil, ka teiai onen mande ekonek.* 37 Ka kei koa Ahi sakini mouli eris ran matien, teiai onen romandetei.

38 “Tuak eli keil, komal melvitehiten more longlongien enek min kami veni emal vati mivailea revu keke meatin enek vi sise koa kilea vasakin methos onen Ahi val en meatin keil.* 39 Anatin, ka en asa koa Iesu mumoni, koakeil vasi aling demkatien one eni amaluv ran tisaen keil koa mengkatien onen Mosis sakras vakulat keil rani.* 40 Sakini, mihelei kat revu kami keke mahien koa provet keil avit luvati tuai herkistaltei min kami. Veni, ka en keil, Ahi viteni vit,

41 *‘!Mihetaengon inau! En avong kosa koa kami mimouli mimules, namul namumon mari umen tai.*

Avaseini munak meatin tai hemai ka hehit kilea umen koanek min kami, misakras mivakur anatin eni.

Ka veni mimul mimundem heisav eni, nisan mahien tai min kami koa hetisa revu mok.

!Ka navong mahien enek hemai, mihetimanin eni ka mihemat en metauen!’ ” *Habakuk 1:5*

42 Navong Pol ka Banabas luselus evus ka luva hae ran eim tahihiseien, meatin keil avis keilu keke luhemai ris en Sabat koa hekatau keke luvaselus usil tounah keil enek

* 13:26: Umen 13:16 * 13:27: Umen 3:17 * 13:28: Mat 26:60; Mak 14:55,56,59; 15:14; Luk 23:4,14,15,22; Sion 18:38; 19:4,6; Mat 27:22-23; Mak 15:13-14; Luk 23:21,23; Sion 19:6,7,15 * 13:29: Mat 27:59-60; Mak 15:46; Luk 23:53; Sion 19:38,41-42 * 13:30: Umen 2:24,32; 3:15; 4:10; 5:30; 10:40; 17:31 * 13:31: Umen 1:3; Luk 24:48; Umen 1:8; 2:32; 3:15; 5:32; 10:39,41 * 13:32: Umen 13:23 * 13:33: Hib 1:5; 5:5 * 13:36: 1Ki 2:10; Umen 2:29; Sats 2:10 * 13:38: Umen 10:43; Hib 9:9 * 13:39: Rom 4:25; 6:7; 10:4

avong tamun. ⁴³ Navong lahru-
aien enek evus ka meatin keil amul
arasil, houlu en keil amusil Pol keilu
Banabas. Tei en keil avi Siu ka teisav
emun keil amusil Ahi onen Siu keil.
Ka keilu luselus min keil ka lusel kat
keil keke il iling demkatien one eni
keke Ahi mul rie lat more envatien
onen min meatin keil.✧

⁴⁴ En Sabat koa katau, vesesal
meatin vasi en taon ten out Pisitia
Antiok umai keke avalong selusien
onealu usil Asuv Iesu. ⁴⁵ Ka navong
Siu keil ales mari vangit meatin keil
ekek, avi elu kat keilu. Sakini,
keil asel kutut kat Pol ka aselus
karen tounah vasi koa kei mul selus
usili.✧ ⁴⁶ Sakini, Pol keilu Banabas
luselus keih min keil luvit, "Mal
imok keke melmai ka melsa rohtoh
en selusien onen Ahi min kami Siu
keil. Ka veni kami mimul miseseini,
mirie lati keke mirvinvintei mivakur
moulien ten lisenges. Sakini, kosa
milhelokovein kami, ka miheha suk
ven koakeil arvitei Siu.✧ ⁴⁷ Koanek
suval asa koa Ahi Asuv meng kat
komal melvoumoni vit,

*'Nisakinuk kimai kihi laet tai koa
hetitin revii heha en kantri vasi
keil,*

*keke meatin vasi keil ilea suk
keke sise ten mututien onen
Ahi mai rokol meatin vasi keil
ten out netan.' "* *Aesea 49:6*

⁴⁸ Navong koakeil arvitei Siu alonge
mukok, asi keil houlu ka avati lat
selusien onen Ahi. Ka koakeil vasi
Ahi rie lat keil keke avakur moulien
ten lisenges, keil aling demkatien
one en Iesu.✧

⁴⁹ Sakini, more longlongien usil
Asuv Iesu ka vasi out enek. ⁵⁰ Ka Siu
tei keil uva en out Pisitia Antiok keke
avahiles rendemien onen meatin
keil ekonek vama vatisa kat Pol ka
Banabas. Uva ales avat keil ten out
Pisitia Antiok ral min hetetamen sav
keil koa avi ahin keil koa amusil
demkatien onen Siu keil. Sakini, Siu
tei keil ekek asakin meatin keil ten
out enek amea asak purun keilu ka
alikat keilu luva ran atan one.✧ ⁵¹ Ka
navong Pol ka Banabas luva, lumea

ka lukov motein meas ten taon enek
ran alealu vahi tatavolien tai vasel
kat keil keke Ahi hesan mahien min
keil. Evus, luva en taon ten out
Aekoniam.✧ ⁵² Ka koakeil ten out
Pisitia Antiok koa aling demkatien
one en Iesu, sien one houlu ka kei-
hoen onen Ninin Votut mai vilelau
en keil.

14

Alikat Pol ka Banabas luva ran out Aekoniam

¹ Navong Pol ka Banabas lurokol
taon ten out Aekoniam, lumusil
sakien matu one luva en eim tahi-
hiseien onen Siu keil. Navong lu-
vihisei evus, Siu keil houlu ral min
koakeil emun arvitei Siu umai al-
ing demkatien one en Iesu. ² Ka
tei en Siu keil koa arkurtei anatin
en hihiseien keil onealu, akeih kat
koakeil en taon enek koa arvitei
Siu keke indemi hetisa kat koakeil
umai avi Kristin.✧ ³ Pol ka Ban-
abas luro avong houlu en out enek
ka lurmetautei keke luvaselus revii
min meatin keil usil more envatien
onen Iesu. Ka Asuv mul rie lati
keke selusien onealu vi anatin ka en
keihoen koa kei sani min keilu keke
luvoumon merikel keil ka marmari
sakien sav keil.✧

⁴ Ka meatin keil ten taon ten out
Aekoniam ariti vas keil en vangite
elu: vangite tai amul en usite onen
Siu keil, ka vangite sav amul en usite
onen eiloheh keilu. ⁵ Ka Siu keil
ka koakeil arvitei Siu, ral min avat
one, amumon lingkatien tai keke
avasak purun keilu ka avov vini
keilu.✧ ⁶ Navong eiloheh keilu lukur
longlongien usil lingkatien koanik,
lulohosai luva en atan ten out Laeko-
nia. Ekonek luva en taon keilu ten
out Derbi ka Listra ka en out savsav
keil koa amul vesesal.✧ ⁷ Ka lumules
luvitehiten more longlongien usil
Iesu min meatin vasi keil.

*Meatin keil ten out Listra
amundemi avit Pol ka Banabas luvii
ahi elu*

✧ **13:43:** Umen 11:23; 14:22 ✧ **13:45:** Umen 14:2 ✧ **13:46:** Umen 3:26; Rom 1:16; Luk 7:30;
Umen 18:6 ✧ **13:48:** Umen 11:18 ✧ **13:50:** Umen 17:4,12 ✧ **13:51:** Mat 10:14; Mak 6:11; Luk
9:5; 10:11; Umen 18:6 ✧ **14:2:** Umen 13:45 ✧ **14:3:** Mak 16:20; Umen 19:11; Hib 2:4 ✧ **14:5:**
Umen 14:19; 2Tim 3:11 ✧ **14:6:** Mat 10:23

8 En taon ten out Listra, meatin tai ro ien koa sakras vakaka veni alen keilu rotahostei navong avasi.*

9 Kei rondan mules ka mul raengon selusien onen Pol. Pol lesi ka lei kilea keke demkatien onen vinvin vamai vatahos. Sakini, lele mal eni*

10 ka viso va mini vit, “!Kimea, kilomal!” Navong meatin enek longe mukok, vut vina nesa ka mual.

11 Navong vangi meatin keil enek ales marmari tounah keil koa Pol mumoni, keil avisohiso en selusien one ten out Laekonia avit, “!Koakeilu ekek luvi ahi elu koa lumita netan ka luviles keilu lukur avealu suval meatin elu!”* 12 Sakini, keil avise Banabas en ‘ahi Sius’ ka Pol en ‘ahi Hermis’ veni Pol vi tai en keilu koa mul selus en usite onealu.* 13 Vesesal en taon enek, eim votut tai mul koa uva netan min ahi Sius eni. Navong pris teni kur longlongien enek, mulamun buluk elu koa arekein hungevai en keilu lumai vesesal ven metareh ten mari vieh ten taon enek. Pris ka meatin vasi keil e vati avouas buluk keilu enek luvahi sanien votut one min eiloheh keilu.

14 Navong Pol keilu Banabas lung kilea asa koa keil e vati avoumoni, lulonge tisa houlu. Lurali vas eisin omealu ka lumuloh luva luhu en vangi meatin keil enek ka luviso keih luvit, 15 “!Meatin keil! ?Vensa varei mimul mimumon sakien keil ekek? !Komal melvi meatin enges suval kami! Melmai ekok keke melvasan more longlongien onen Ahi min kami. Kei vit mihehiles ran nana heisav keil ekek ka miheha netan mini enges. Kei sasen enges moulu ka mumon out nesa, out netan, atas ka tounah sav vasi keil koa amul en keitel.* 16 Mulamu, kei maen meatin keil ten kantri vasi keil amusil rendemien keil one ka uva netan min ahi sav keil.* 17 Ka avaseini keke areingeingen kei, mul vothot en kei min keil

ka en mormore sakien keil onen. Kei mul san ous min kami ka en out nesa vamita vakas anien keil koa amul en ah osami keke avamoul vatahos. Kei tahos vareis, ka mul san anien houlu min kami ka mumon kami misi kami.”* 18 Ka avaseini Pol keilu Banabas luviten selusien ekek, vesesal lusakras luvating koe meatin keil ekek keke anouastei buluk keilu nahi sanien votut one min keilu.

19 Navong Pol keilu Banabas luro veah en taon ten out Listra, Siu tei keil aka en taon ten out Pisitia Antiok ka taon ten out Aekoniam ka akistal en out Listra. Keil umai avilehiles rendemien onen meatin keil ekonek va kat eiloheh keilu. Sakini, vangi meatin tai umai akov Pol. Evus, avousi va hae en taon one veni amundemi avit akov vini tuai.* 20 Ka katau suk, Kristin keil uva en out koa ason Pol va ien ka akarahiti. Hatte tas, kei mea ka va ris en taon ten out Listra ral min keil. Out mulan, keilu Banabas luva en taon ten out Derbi.

Pol keilu Banabas luva ris en sios ten out Antiok

21 En taon ten out Derbi, Pol keilu Banabas luvitehiten more longlongien min meatin keil ka keil houlu umai aling demkatien one en Iesu. Evus, luva ris en sise onealu luva en taon keilu ten out Listra ka Aekoniam. Evus, lumuli keilu luva en taon ten out Pisitia Antiok. 22 En out vasi, lusao en Kristin keil, lusel kat keil ka lumumon rendemien one keih tamun keke ilomal hekeih en demkatien one. Lumul luvisein keil luvit, “Heka en sise ten sakpurunien keil, ir rokilea rovaha en out koa Ahi vi Asuv Houlu ien.”* 23 Ka en sios vasi keil koa lusao eni, keilu luling elda keil keke avalosil kat keil. Ka mulamu en avong koa luvalokovein keil luvaha, keilu luval ran anien ka luvis min Asuv Iesu keke helekat revit elda keil koa aling demkatien one mul ien.*

* 14:8: Sion 9:1; Umen 3:2 * 14:9: Mat 9:28 * 14:11: Umen 28:6 * 14:12: Ahi Sius vi hetetamen onen ahi savsav keil onen me-Gris keil, ka ahi Hermis vi eiloheh onen koa mul sila keke vaselus min meatin keil vuo ahi sav keil en usite onen. * 14:15: Umen 10:26; Tiem 5:17; Eks 20:11; Sam 146:6 * 14:16: Umen 17:30 * 14:17: Sam 147:8; Ser 5:24 * 14:19: Umen 17:13; 2Kor 11:25; 2Tim 3:11 * 14:22: 1Tes 3:3; Umen 15:32; 18:23; 11:23; 13:43 * 14:23: Umen 13:3

²⁴ Evus, lumusil ris sise onealu, keilu luka vas atan ten out Pisitia ka luva en provins ten out Pampilia. ²⁵ En out enek, lusan selusien onen Ahi en taon ten out Perka. Evus, lumumoni emun en taon ten out Atalia. ²⁶ En out enek, luva en sip tai ka luva ris Antiok. Vi out enek koa meatin keil aling he en keilu keke Ahi heto hetal min keilu en umen ten ualien onealu. Ka kosa, lumum vasi eni.*

²⁷ Navong lukistal en taon ten out Antiok, lulah ruain koakeil ten sios. Navong alah ruai evus, lurun usil tounah vasi keil koa Ahi mumoni ka en umen onealu. Keilu luvit kilea keke Ahi sehen sise ven meatin keil koa arvitei Siu keke akilea avamai avaling demkatien one en Iesu.* ²⁸ Ka Pol ka Banabas luro avati vahis ral min Kristin savsav keil en out enek.

15

Kristin keil alei kilea keke umai amal en meten Ahi ka en Iesu Kristo enges ka rokatei en mengkatien onen Siu keil

¹ Navong Pol keilu Banabas luro veah en out Antiok, meatin tei keil aka en provins ten out Sudea keke avasao en Kristin keil. Ka navong umai, amul avisein Kristin keil en out Antiok avit, "Mengkatien onen Mosis viteni vit Ahi sakras voutut moulien onami munak mihervatei en vekahoi."* ² Navong Pol ka Banabas lulonge mukok, keilu luselus retavoai houlu ral min keil usili. Sakini, Kristin keil ten out Antiok arie lat Pol, Banabas, ral min teisav teimun en keil keke avaha en out Serusalem avaselus retavoai vatal min eiloheh keil ka elda keil usil usite koanek.* ³ Navong sios ten out Antiok sila keil ka amul amual uva, asao en Kristin keil en out vasi keil en atan ten out Foniaia ral min provins ten out Sameria. Ka navong ales keil, avit meseini min keil keke mukave koakeil houlu koa arvitei

Siu aviles ka umai aling demkatien one en Iesu. Longlongien koanik sakin Kristin vasi keil asi keil houlu.

⁴ Navong arokol out Serusalem, eiloheh keil, elda keil, ka meatin sav keil ten sios akur revit keil. Evus, Pol ka Banabas lurun usil tounah vasi keil koa Ahi mumoni en koakeil arvitei Siu ka en keilu.* ⁵ Ka navong keilu lumul semau luselus, tei en Kristin keil koa avi Farasi keil emun amulomal ka aselus avit, "Munak koakeil arvitei Siu e vati avamai avapil vatal min ir, mal vahit keil emun avaha en vekahoi ka avalong kat mengkatien keil onen Mosis."

⁶ Evus, eiloheh keil ka elda keil arondan vituai keke avalei rahit usite koanek. ⁷ Keil aselus retavoai houlu usili. Evus, Pita mulomal ka viteni min keil vit, "Tuak keil, kami vasi mikilea keke, mulamu, Ahi rie lat inau ran kami keke mahitehiten more longlongien usil Iesu min koakeil arvitei Siu keke avalong ka avakur anatin eni.* ⁸ Ka Ahi, koa kilea rendemien vasi keil onen meatin keil, rie lati keke kei maen koakeil ekek arvitei Siu keke avahi meatin keil onen navong san Ninin Votut min keil suval koa sani min ir. ⁹ Asa koa Ahi mumoni min keil suval koa mumoni min ir etin. Suval ir, kei kas motein moulien one ran tisaen veni keil aling demkatien one en Iesu.* ¹⁰ ?Ka kosa, vensa varei kami emi vati mivasak vis Ahi navong mivit mivaling mengkatien keil orer vameas kat eisilin koakeil arvitei Siu? Veni mengkatien keil ekek amebas ramat, ka ir ka avu keil orer telamu emun rosakras rovahousi.* ¹¹ !Ronoumontei namukonek! Ir koa roling demkatien orer en Iesu, rokur anatin keke rehekur moulien ten lisenges heka en more envatien onen enges. Ka keil emun, vatte tas."*

¹² Navong Pita viten selusien koanek evus, koakeil vasi umai en lahruaien enek aro raeng enges ka amaen Banabas ka Pol lurun usil

* **14:26:** Umen 13:1-2; 15:40 * **14:27:** Umen 15:4,12; 11:18; 13:47-48 * **15:1:** Kal 5:2; Lev 12:3 * **15:2:** Umen 11:30; Kal 2:1 * **15:4:** Umen 14:27; 15:12 * **15:7:** Umen 2:4; 10:44; 11:15 * **15:9:** Umen 10:34-35 * **15:10:** Umen 15:19; Kal 5:1 * **15:11:** Kal 2:16; Efes 2:5-8 * **15:12:** Umen 14:27; 15:4

merikel keil ka marmari sakien keil koa Ahi mumoni ka en keilu min meatin keil koa arvitei Siu.*¹³ Ka navong keilu luselus evus, mari elda one, isen Tiemes viteni min keil vit, "Tuak keil, mihetaengon inau.¹⁴ Saemon Pita vit kilea tuai mukave Ahi rie lat envatien onen mulamu min koakeil arvitei Siu ka leh tei en keil avamai avahi meatin keil onen keke avahati lat isen.*¹⁵ Selusien enek onen Saemon Pita suval selusien onen Ahi koa viteni ka en provet keil telamu vit,

¹⁶ *'Hekatau en tounah keil enek, inau nimai ris*

ka nisak revi amal onen asuv houlu Deved helomal eris.

*Anatin eli, avaseini amal onen mot, inau nisakini helomal hekeih tamun.**

¹⁷ *Numoni hemukonek keke meatin sav keil ten out netan akilea imai neim eni ka ihotin inau.*

Anatin, koakeil arvitei Siu koa narie lat keil avi onak, keil imai venau.

¹⁸ *Koanik selusien onak, Ahi Asuv, koa navit meseini tuetin mai rokol kosa.' "* *Amos 9:11-12**

¹⁹ Evus, elda Tiemes selus eris vit, "Koanik vi rendemien onak. Namundemi navit tahos ronoumointei nakeih ramat min koakeil arvitei Siu koa amul asan moulien one min Ahi. Vuo.*²⁰ Ka tahos keke rehesan leta enges heha ven keil, ka reheting koe keil anaantei anien koa asani vi sanien votut min nana keil veni koanek romutotei en meten Ahi. Anaantei ara, vuo vuseri ten tirendan keil koa asar kat hire avamat ka arrehte hire keke ara voue rani. Ka keil anamatiltei natal ahin vuo meahos sav keil koa artetalihetei vatal min keil.*²¹ Mal keke usil kat mengkatien keil ekek veni en taon vasi keil Siu keil amul ien, ka amul avitehiten mengkatien keil onen Mosis min keil. Veni, en avong mulamu rokol kosa, en Sabat vasi keil, meatin keil amul along kilea mengkatien keil ekek onen Mosis navong amul avuli en eim tahihiseien keil one."*

Avat keil ten Sios avit meseini keke koakeil arvitei Siu iapil en meatin keil onen Ahi

²² Evus, koakeil vasi ten sios ten out Serusalem amaen eiloheh keil ka elda keil keke avatie lat tei en meatin keil one keke avasila keil avaha en taon ten out Antiok vatal Pol ka Banabas. Sakini, arie lat avat elu onen meatin keil en sios enek keke luvaha, isealu Saelas ka Sudas (koa isen tateisav vi Barsabas).²³ Ka keil asan leta koanik min keil keke avakuri avaha. Leta koanik viteni mukok:

"Komai, eiloheh keil ral min elda keil, emai vati mivahiten 'more' min kami, tuomai keil koa mirvitei Siu keil koa miro en taon ten out Antiok, ka out savsav keil en provins ten out Siria ka provins ten out Silisia.

²⁴ "Melonge keke meatin tei keil onomai uvat ka asan selusien tai koa sakin alomi maleilei ka rendemien onami mul langlango. Komai mersan etai selusien min keil avahat avahiteni min kami vamukonek.*²⁵ Ka mal keke komai merondan vituai ka memai en rendemien tas. Merie lat meatin elu ka mesila keilu luvat min kami keke luvahit mesein rendemien onomai usil kami. Keilu lumul lumual vituai ral min Banabas ka Pol koa luvi more tuer keilu.

²⁶ Koakeilu ekek, vesesal moulien onealu vavuol ven umen onen Iesu Kristo, Asuv orer.²⁷ Sakini, komai mesila Sudas ka Saelas luvat ven kami. Keilu luhehiteni hemal ven kami selusien vasi keil hesuval koa komai memutisi ekok.²⁸ Ninin Votut viteni tahos keke hersantei mun mengkatien keil min kami, sakini, komai mun memaeni keke mehersantei mun tounah tameas keil mivahousi. Ka mihousil enges mari mengkatien keil ekek koa vit,*²⁹ minaantei anien koa asani vi sanien votut min nana keil; minaantei ara; minaantei vuseri ten tirendan keil koa asar kat hire avamat ka ar-

* **15:14:** Umen 15:7-9; Luk 1:68 * **15:16:** Vatiamal onen asuv houlu Deved mul vit usil Iesu, koa Ahi sakini mouli eris ran matien. Ka Ahi sakini Iesu mai vi asuv houlu onen meatin vasi keil, Siu keil ka koakeil emun arvitei Siu. * **15:18:** Aes 45:21 * **15:19:** Umen 15:10 * **15:20:** Sen 9:4; Lev 3:17; 17:10-14 * **15:21:** Umen 13:15 * **15:24:** Umen 15:1 * **15:28:** Mat 23:4

rehte hire keke ara voue rani; ka minamatiltei natal min ahin vuo meahos sav tai koa mirte-talihetei vatali. Munak mihousil revi mengkatien keil ekek, hetahos imok ven kami.*

“Koanik vi keite ten selusien keil onomai. More mendilah min kami vasi.”

³⁰ Sakini, sios ten out Serusalem sila Sudas, Saelas, Pol ka Banabas uva en out Antiok. Navong arokol out enek, keil alah ruain Kristin vasi keil umai out tas, ka asan leta koanik min keil. ³¹ Navong meatin keil avuli, asi keil houlu vis houlu mok ven selusien keil ten selkatien teni. ³² Sudas ka Saelas luvi provet keilu ka luselus avong taveah ral min keil. Luvati lat rendemien one ka lusakin keil amulomal keih tamun en demkatien one.* ³³ Luro ral min Kristin keil en out Antiok avong taveah neli. Ka navong luvit luvaharis Serusalem, Kristin keil ekonek asila keilu ral min tomat onen Ahi keke luheha ris ven koakeil asila keilu lumai. ³⁴ Ka Saelas vit heto semau hetal min keil.

³⁵ Ka Pol ka Banabas luro avong houlu emun en out Antiok. Ka navong luro veah ekonek, keilu ral min mesav keil emun amul avisein meatin keil koa akur anatin ka amul avitehiten selusien onen Asuv.

Pol ka Banabas luretasil ran keilu

³⁶ Avong houlu mai muli, ka en avong tai, Pol viteni min Banabas vit, “Amai, leheha ris en taon keil koa lovitehiten selusien usil Asuv Iesu ien, ka lehesao en koakeil aling demkatien one en Iesu keke lehelesi amul amukave.” ³⁷ Banabas maeni, ka vit hetahos vahit luvakur Sion Mak vaha vatal min keilu.* ³⁸ Ka Pol mundemi keke hermaltei luvakuri, veni mulamu, navong musil keilu telrokol out Pampilia, Sion Mak viles rendemien onen, lokovein umen onen ral min keilu mules, ka lohosai ran keilu va ris teim sen en out Serusalem.* ³⁹ Selkututien onealu mai keih ka sakini keilu luretasil ran

keilu. Banabas kur Sion Mak luva en sip tai lumuloh luva en aelan ten out Saepras.* ⁴⁰ Ka Pol rie lat Saelas keke vaha vatal mini. Evus, Kristin keil avis ven keilu keke Ahi Asuv ten more envatien helekat revi keilu.* ⁴¹ Pol keilu luva lukarahit en provins keilu ten out Siria ka Silisia keke luvasao en Kristin keil en sios keil. Lusakin keil umai akeih tamun en demkatien one.

16

Pol ka Saelas lukur Timoti mai mum vituai ral min keilu

¹ En ualien onealu, Pol keilu Saelas luva mun en taon keilu ten out Derbi ka Listra. En out enek, meatin hau tai mul koa ling demkatien onen en Iesu, isen Timoti. Mama onen vi Kristin tai koa vi Siu tai, ka tata onen vi koan Gris.* ² Kristin sav keil ten out Listra ka Aekoniam aviteni keke Timoti vi meatin tahos tai.* ³ Sakini, Pol mumon rendemien keke vakur Timoti vaha vatal mini en ualien onen. Ka mulamu, sakini Timoti va en vekahoi, veni kilea keke telhehisu en Siu keil en out keil koa telheha ien koa akilea keke Tata onen Timoti rovitei Siu tai. Ka Pol en rovattei Siu keil avalei sesein Timoti veni.*

⁴ Navong Pol, Saelas ka Timoti telva, telmul telmual telva en taon keil houlu. Ka en taon vasi keil, avit mesein rendemien onen eiloheh ka elda keil ten out Serusalem usil mengkatien vahis koa avis Kristin keil koa arvitei Siu keke avalong kati.* ⁵ Ka en sios vasi, Kristin keil umai akeih tamun en demkatien one, ka, avong vasi, meatin sav keil houlu emun umai akapil vituai ral min keil.*

Pol kur leisanien tai koa vit kilea mini keke heha hehitehiten more longlongien usil Iesu Kristo en provins ten out Masedonia

⁶ En ualien onen Pol keitel Saelas ka Timoti, Ninin Votut romaentei keitel telvaha en provins ten out Esia keke telvahitehiten selusien onen

* **15:29:** Sen 9:4; Lev 3:17; 17:10-14 * **15:32:** Umen 11:27; 13:1; 14:22; 18:23 * **15:37:** Umen 12:12,25 * **15:38:** Umen 13:13; Kol 4:10 * **15:39:** Umen 4:36; 13:4 * **15:40:** Umen 14:26 * **16:1:** Umen 14:6; 2Tim 1:5 * **16:2:** Plp 2:20,27 * **16:3:** Kal 2:3-5 * **16:4:** Umen 15:23-29 * **16:5:** Umen 2:42; 5:14; 6:7

Ahi ien. Sakini, keitel telka vas atan ten out Frikea ka provins ten out Kalesia. ⁷ Ka navong telrokol hakot ten provins ten out Misia ka provins ten out Bitinia, Ninin Votut onen Iesu romaentei keitel telvaha en out Bitinia. ⁸ Sakini, keitel telmual telmulu provins ten out Misia ka telvasuk en taon ten out Troas.

⁹ Navong telro en out Troas, en vongien enek, Pol matil vovoi ka les meatin tai ten out Masedonia. Meatin enek mulomal en meten ka mul peahi vit, “!Amai li en out Masedonia! !Kikataun komai li!” ¹⁰ En visokon, navong Pol mule mea, mundem kilea keke Ahi en vat keitel telvaha en provins ten out Masedonia keke telvahitehiten more longlongien min meatin keil ien. Sakini, keitel telsak mesein keitel. Ka inau mun, Luk, nakapil vituai ral min keitel en ualien oneatel meva.

Ahin Pilipae mai ling demkatien onen en Iesu

¹¹ En taon ten out Troas, komai miva en sip tai ka memu koteh atas memuloh meva en aelan ten out Samotres. Evus, en visokon teni, sip enek va ut en taon ten out Neapolis. ¹² Evus, melokovein Neapolis, memual miva en taon ten out Pilipae koa vi mari taon tai en provins ten out Masedonia. Ka kavmen ten out Rom sila me-Rom keil houlu keke avato ien. Komai mero ekonek avong vahis.

¹³ En Sabat, melokovein taon enek ka meva en out tai vesesal ven oaisal tai. Memundemi mevit out enek vi out tahisien onen Siu keil. Sakini, merondan ka meselus min vangi ahin keil koa alah ruai tuai ekonek. ¹⁴ Tai en keil koa mul long selusien onomai, isen Lidia. Kei ten out Taetira ka ro en out enek keke vasalem en more kaliko koa vilhili. Ka avaseini rovitei Siu, kur anatin en Ahi ka lises va netan mini. Ka navong Lidia long asa koa Pol mul selus usili, Ahi sehen voiteh en moulien onen keke vakur anatin

eni. ¹⁵ Sakini, en avong enesek, Lidia ral min koakeil vasi aro en teim sen amaen Pol vahi baptaes en keil. Evus, vis komai vit, “Munak mimundemi keke inau navi meatin onen Ahi anatin, mihemai miheto en teim onak.” Sakini, memaeni mevato en teim onen.✧

Meatin keil ten out Pilipae ason Pol ka Saelas luva en eim takeih

¹⁶ En avong sav tai, memual meva keke mevaha en out tahisien en out Pilipae, ka navong meva, mevisu en atouli tai en sise koa vi slev tai. Atouli ekek, ninin tisa tai mul ien koa sakini kei mul vit luvat asa hekur out en avong keil koa hel hemai. Atouli ekek, meatin keil houlu umai keke avalong asa hekistal en moulien one, ka masta keil onen atouli enek aleh mani houlu ran keil.✧ ¹⁷ Atouli enek musil Pol ka komai ka mul viso keih vit, “!Meatin keil ekek avi slev keil onen Ahi, koa marite mok mulin ahi sav keil! !Keil amul avit kilea sise koa Ahi houtut moulien onami heka ien!”✧ ¹⁸ Avong houlu kei mumon sakien koanik ka sakini Pol mai vuroh.✧

Sakini, avong tai, Pol viles ka selus min ninin tisa enek vit, “!En isen Iesu Kristo, nameng katuk keke kilokovein atouli ekek kiha!” Hatte tas, ninin tisa enek lokoveini.

¹⁹ Navong masta keil onen atouli enek alei kilea keke asakras emun avaleh mani vaka eni, tine katiat. Sakini, uva avuli kat Pol ka Saelas ka akur keilu luva en out ten kot luhu en taon. ²⁰ Aleh keilu lumulomal en meten meatin keil koa alei revit en usite onen meatin keil, ka aviteni min keil avit, “Koakeilu ekek lumul lumumon selien houlu en taon orer. Keilu luvi Siu✧ ²¹ ka lumul luvisein ir, meatin keil ten out Rom, keke rehousil sakien keil one. Ka mengkatien keil orer vit rosakras rovoumon asa koa amul aviteni.” ²² Navong meatin vasi keil alonge mukok, keil vasi aselus keih va kat Pol ka Saelas ka asak visi avouas keilu.✧

✧ 16:15: Umen 16:33; 18:8 ✧ 16:16: Umen 19:24 ✧ 16:17: Mak 1:24,34; Luk 4:34,41 ✧ 16:18: Mak 16:17; Umen 19:13 ✧ 16:20: Umen 17:6; 1Ki 18:17 ✧ 16:22: Plp 1:30; 1Tes 2:2

Meatin keil taleirahitien ameng kat meatin tavaeen one keke itali lat eisin keil onealu ka utetah eisilealu en ai tai.*²³ Navong amu purun keilu evus, ason keilu luva en eim takeih. Ka aviteni min meatin taleikokoeien teni keke hepar kat revi keilu.²⁴ Navong meatin enek long selusien koanek, kur keilu luva en namba sikis ka par kat alealu en ai tameas tai keke lusakras luvakaikai en alealu. Sakini, keilu lurotos mukonek.

²⁵ En metavinavong, Pol ka Saelas lumul luvus ka lumusau en souen keil ten masmasien min Ahi. Ka mesav keil koa amul en eim takeih amul along keilu.²⁶ Ka navong lumul semau lumumon koanik, lumutimanin en alu takeih tai mulu, ka sakini eim takeih enek mekaikai houlu. Voiteh keil vasi seha ka sen keil koa apar kat meatin vasi keil en eim takeih amea ran keil ka umot uva netan.

²⁷ Alu enek sakini meatin taleikokoeien mutimanin. Ka navong mea, lesi keke voiteh vasi keil seha tuai. Sakini, mundemi keke meatin vasi keil koa amul en eim takeih onen alohosai tuai. Sakini, leh lat mari naef tahuen onen ka vit vasal vini sasen eni.*²⁸ Ka Pol viso keih va mini vit, “!Konouastei keik! Komai vasi mero veah ekok.”

²⁹ Sakini, meatin taleikokoeien enek visi keke avakur laet tai vama veni. Evus, muloh va en out koa Pol keilu Saelas luro ien, retengeiril netan en metealu ka mul maleilei en metauen.³⁰ Navong ling revi meatin sav keil en eim takeih evus, mulamun Pol keilu telva hae en eim takeih. Evus, vis keilu vit, “?Asuv keilu, numon sa vasakin Ahi voutut moulien onak?”*

³¹ Keilu luvit kesi luvit, “Kiling demkatien onom en Asuv Iesu ka kei houtut moulien onom, keik hetal min koakeil vasi en teim onom.”

³² Evus, lusan selusien usil Asuv Iesu mini ka min koakeil vasi aro en

teim onen.³³ Ka en vongien enesek, meatin taleikokoeien enek mulamun keilu luva ka kas motein manu keil koa mul en eisilealu. Evus, Pol vi baptaes en kei ka onen keil vatie lati keke umai aling demkatien one en Iesu anatin.*³⁴ Evus, meatin enek kur revi Pol keilu Saelas luvina en teim sen, ka san anien min keilu. Ka keil vasi asi keil houlu veni keil umai akur anatin en Ahi.

³⁵ Out mulan, meatin taleirahitien keil asila polis tei keil one uva en eim takeih ral min selusien keil ekek, “Miheha mihemaen meatin keilu ekek luhemaluv luheha.”

³⁶ Sakini, meatin taleikokoeien vit meseini min Pol vit, “Meatin taleirahitien keil amaen kamil milvaha milvamaluv. Sakini, milkilea milvamea ka mivaha en tomat onen Ahi.”

³⁷ Ka Pol vit kesi min polis keil vit, “Avaseini keil arvotin etai tounah koa komal melmumoni tisa, keil amutetah komal en meten meatin keil ka ason komal en eim takeih ekek. Ka komal melvi horetan keilu ten kantri ten out Rom. ?Ka kosa, keil e vati avasila suain komal melvaha? !Vuo, hermukteinek! Keil enges imai ka ihiten sore min komal, ka iling revi komal en sise onomal.”*

³⁸ Sakini, polis keil uva ris avit mesein selusien keil ekek min meatin taleirahitien. Ka navong alonge keke Pol ka Saelas luvi horetan keilu ten out Rom, ametau houlu keke avat keil one analongtei keke amu tetah heisav enges en keilu.

³⁹ Sakini, meatin taleirahitien umai aviten sore one va ven Pol keilu Saelas. Evus, amulamun keilu lumea ran eim takeih ka avis keilu keke luhelokovein taon one.*⁴⁰ Navong lulokovein eim takeih enek, keilu luva ris en teim onen Lidia. Ekonek, lulah ruain Kristin sav keil ka keilu lusel kat keil hatte tamun keke ilomal hekeih en demkatien one. Evus, lukur sise onealu luva.

* **16:22:** 2Kor 11:25 * **16:27:** Mengkatien onen me-Rom keil viteni keke munak meatin taleikokoeien maen meatin tai koa mul en hen va maluv, kei varei suk hekur mahien onen.
* **16:27:** Umen 12:18-19 * **16:30:** Umen 2:37 * **16:33:** Umen 16:15 * **16:37:** Umen 22:25 * **16:39:** Mat 8:34

17

En out Tesalonaeka, meatin tei keil umai avi Kristin, ka tei en Siu keil avathat rea va kat keil

¹ Pol ka Saelas lumual luva, lusao en taon keilu ten out Ampipolis ka Apolonia, ka lumai lukistal en mari taon ten out Tesalonaeka. En out enek, eim tahihiseien onen Siu keil mul ien.✧ ² Pol va en eim tahihiseien enek suval koa mumoni lisenges. En Sabat etel, kei vit kilea selusien keil koa mul en Tus Votut onen Ahi min meatin keil.✧ ³ Kei rie lati keke Tus Votut viteni vit mal keke Mesaea hemai, helonge hetisa, hemat, ka hemoul eris ran matien vahinat meatin keil. Kei viteni min keil vit, "Koanek vi Iesu, Mesaea onen Ahi koa namul navitehiteni min kami."✧ ⁴ Tei en keil koa along selusien onen akur anatin eni, ka akapil vituai ral min Pol ka Saelas. Ahin tei keil koa avi avat en out enek amusil keilu ral min me-Gris keil emun houlu koa uva netan min Ahi.✧

⁵ Ka navong Siu keil alesi mukok, avi elu en keilu. Sakini, avise ruain vangi vatkeih keil en vali sise keil. Keil uva avathat rea va kat Pol keilu Saelas ka asakin meatin keil ten taon avuroh houlu. Uva keke avalekat vis Pol ka Saelas keke avakur keilu luvaha en out ten kot. Amundemi keke keilu luro en teim sen Tiesen, sakini uva akumvul voiteh ten teim sen.✧ ⁶ Ka navong asakras avahotin keilu ekonek, avuli kat Tiesen ral min Kristin tei keil emun ka aleh sosen keil uva amulomal en meten avat keil ten taon enek keke avoumon kot en keil. Evus, avisho va kat usite one avit, "Meatin keil ekek amul avilehiles rendemien onen meatin vasi keil ten out netan! Ka kosa, keil umai amumoni vatte tas en taon orer.✧ ⁷ Ka Tiesen ekek mul kur revit keilu en teim sen. Keil vasi arali koteh mengkatien keil onen mari asuv houlu orer ten out Rom veni aviteni keke asuv houlu tamun mul koa isen Iesu."✧

⁸ Navong avat keil ka meatin sav keil along selusien enek, avuroh houlu veni. ⁹ Sakini, asakin Tiesen ral min teisav keil asan mari mani tai min keil avit, "Komai mehehuli kat mani onami ekek. Ka munak tuomi keilu luhoumon etai ris tounah koa hetisa, mani onami ekek hevuol vasi ran kami." Evus, amaen keil uva.

Meatin keil ten out Beria umai aling demkatien one en Iesu

¹⁰ Navong vongien emai, Kristin keil ten out Tesalonaeka asila Pol ka Saelas luva en taon ten out Beria. Ka navong lurokol taon enek, luva vareit en eim tahihiseien onen Siu keil. ¹¹ Ka en taon enek, Pol keilu luvotini keke Siu keil akur revit selusien onealu mulin Siu keil ten out Tesalonaeka. Sakini, en avong vasi, alei revit en Tus Votut onen Ahi keke avahotin anatinien ten asa koa Pol mul visein keil eni.✧ ¹² Sakini, houlu en Siu keil ral min tei en me-Gris keil ka ahin Gris keil koa avi hetetamen keil en out Beria aling demkatien one en Iesu.✧ ¹³ Ka navong Siu keil koa amul en out Tesalonaeka alonge keke Pol mul vitehiten selusien onen Ahi en out Beria emun, keil umai mun en out enek. Keil uva ven meatin keil ten out Beria ka avathat rea va kat Pol keilu Saelas.✧

¹⁴ Hatte tas, Kristin keil en out Beria asila Pol va en taon tai koa vesesal imok en atas keke valekat sip tai ekonek, ka Saelas ka Timoti luross en out Beria. ¹⁵ Kristin tei keil amulamun Pol uva en mari taon ten out Atens, ka aling revit ekonek. Evus, uva ris Beria ral min selusien tai keke Saelas ka Timoti luhekalah neli luheha luheles Pol en out Atens.

More longlongien usil Iesu Kristo va min meatin keil ten out Atens

¹⁶ Navong Pol mul rosin Saelas keilu Timoti en out Atens, kei longe tisa houlu veni les nana keil houlu amul en out vasi en taon enek. ¹⁷ Sakini, eva en eim tahihiseien

✧ **17:1:** 1Tes 2:1-2 ✧ **17:2:** Luk 4:16; Umen 9:20; 17:10,17 ✧ **17:3:** Luk 24:26; Umen 3:18; Luk 24:46; Umen 9:22; 18:5,28 ✧ **17:4:** Umen 13:50; 17:12 ✧ **17:5:** 1Tes 2:14 ✧ **17:6:** Umen 16:20 ✧ **17:7:** Luk 23:2; Sion 19:12 ✧ **17:11:** Sion 5:39 ✧ **17:12:** Umen 13:50; 17:4 ✧ **17:13:** Umen 14:19

onen Siu keil ka mul vit kilea selusien onen Ahi min Siu keil ral min koakeil arvitei Siu koa uva netan min Ahi. Ka en avong vasi keil emun, eva en out keil en taon koa meatin keil amul alah ruai eni, ka mul selus ral min vati meatin vasi keil koa visu eni.✧ 18 Tei en meatin keil koa umai aselus retavoai ral min Pol avi tiser keil ten vangi meatin keil elu, tai en keilu avise en Epikiurian,* ka tateisav en keilu avise en Stoik.† Keil avis meatin keil usil hihiseien onen Pol avit, “!Ei! ? Unu koanek mul viten sa?”

Meatin sav keil emun avit usil Pol avit, “Meatin enek mul selus usil ahi tateisav keil koa roreingeingeni veah.” Aviteni mukok veni Pol mul vitehiten usil ‘Iesu’ ka ‘Mearisien.’

19 Sakini, asisil en Pol keke vama en mari out tatondanien en taon koa avise en ‘Ariopakas.’ Keil aviteni mini avit, “Komai emai vati mevailea hihiseien hau onom koa komul kovisein meatin keil eni. 20 Hati selusien keil onom vi heite hau min komai, ka emai vati mevailea aneite teni.” 21 Keil aviteni mukok veni meatin vasi keil ten out Atens ka koakeil avi heou emun koa aro en out enek e vati mok avatondan en avong vasi ka avalong usil rendemien hau vasi keil keke akilea avaselus rahat usili.

22 Sakini, Pol musil keil, ka mulomal en meten kaonsel ten taon enek. Evus, viteni min keil vit, “Inau nalesi keke kami, meatin keil ten out Atens, en sakien vasi keil onami, mivouhou revu min ahi keil onami. 23 Veni, navong namual nakarahit taon onami, nalei kilea keke kami miva netan min tounah houlu. Ka navotin ahor tai koa amutis selusien ekek mul ien koa vit, ‘Ahor onen ahi koa komai mereingeingeni.’ Sakini, kosa, nihit kilea min kami usil

Ahi enek, kei koa mimul miva netan mini, avaseini mireingeingeni.

24 Ahi enek mumon out netan ka tounah vasi koa mul ien. Kei sasen enges vi Asuv ten out nesa ka out netan. Ka kei rorotei en eim vuo ahor keil koa meatin keil enges amumoni.✧ 25 Ir rosakras rovakatauni en etai tounah, veni kei sasen enges vi vatte ten moulien ka kei mumon meatin keil ka tounah vasi keil one, kei sani min keil.✧ 26 Ka en meatin tanges, Ahi enek mumon vati meatin savsav keil ka ling retai en keil en out vasi netan keke il en atan kati one. Anatin, kei mumon hakot ten atan koa amul ien. Kei vuli vasi avong keil one ka kilea revu moulien one hetetaveah hemukave.✧ 27 Kei mumon keil keke avalekat vis kei vaha vio ... vahesa tei en keil ihotini, veni kei rorotei soutin ran etai en ir.✧ 28 Suval asa koa meatin tai viteni koa vit, ‘Ka en keihoen onen enges, ir romoul, romual ka romumon tounah.’ Suval asa koa meatin tatisien tei keil onami amutisi koa avit, ‘Ir emun rovi titan keil.’

29 “Anatin, ka veni rovi titan Ahi keil ka romoul, rokilea keke Ahi mou. Ronandemtei keke kei vi nana tai koa romoultei, nana koa meatin mumoni en gol vuo silva vuo ahat musil meteisauen ka rendemien onen.✧ 30 Mulamu, navong meatin keil areingeingen Ahi veah, kei rosantei mahien ven vati tisaen vasi keil koa amumoni. Ka kosa, kei mul meng kat meatin vasi keil en out vasi keil keke ihiles ran tisaen one.✧ 31 Keil ihiles moulien one veni kei ling kat avong ten mari kot tuai. Ka rie lati meatin tai tuai koa helei rahat usite onen meatin vasi keil en out netan musil asa koa mal. Ka rokilea keke Ahi rie lat meatin koanek veni sakini mou eris ran matien.”✧

32 Navong meatin keil along Pol

✧ 17:17: Umen 18:19 * 17:18: Vangi meatin tai ekek amusil hihiseien onen meatin tai, isen Epikiurias (342-270 BC). Kei viteni vit ahi keil amundem heisav en meatin keil ten out netan. Sakini, tahos imok keke meatin keil umon tounah vasi koa hesakin keil isi keil enges. † 17:18: Vangi meatin tai ekek amusil hihiseien onen meatin tai, isen Zeno (332-260 BC). Kei viteni vit ahi keil atovuol. Sakini, tahos imok keke meatin keil ito en tomat hetal min tounah vasi en out netan ka ilekat revu sakien ka rendemien keil one. ✧ 17:24: Sam 146:6; Aes 42:5; Mat 11:25; 1Ki 8:27; Umen 7:48 ✧ 17:25: Sam 50:12; Aes 42:5 ✧ 17:26: Dut 32:8 ✧ 17:27: Aes 55:6; Sam 145:18; Ser 23:23 ✧ 17:29: Sen 1:27; Aes 40:18-20; 44:10-17; Umen 19:26 ✧ 17:30: Umen 14:16; 17:23 ✧ 17:31: Sam 9:8; 96:13; 98:9; Umen 10:42

selus usil meatin tai koa moule eris ran matien, tei en keil amumon tohtohien eni, ka teisav en keil aviteni avit, "Emai vati mevalonguk kovaselus eris usil usite koanik en avong sav tai." ³³ Selus evus, Pol lokovein keil en out tatondanien enek. ³⁴ Ka meatin tei keil amusili ka umai aling demkatien one en Iesu. Tai en keil vi meatin tai ten kaonsel enek, isen vi Daionaisas. Ahin tai kur anatin en selusien onen Pol, isen vi Damaris, kei ral min tei en meatin sav keil emun.

18

En out Korin, meatin keil houlu akur anatin en more longlongien usil Iesu

¹ Navong Pol selus min koakeil ten kaonsel en out Atens evus, kei va suk en mari taon ten out Korin. ² En out enek, Pol votin Siu tai, isen Akuila koa vi koan Pontas. Kei mai rohtoh en out Korin ral min ahin onen koa isen Prisila. Keilu luka en out Itali ka lumai en out Korin en avong koa asuv houlu Klodias san mengkatien tai koa vit Siu vasi keil ilokovein mari taon ten out Rom ka iha ris en out keil kati one. Pol va sao en keilu. ³ Pol votini keke Akuila mul mumon eim keil en tavolin. Ka veni koanek vi umen kati onen Pol koa sukul veni, Akuila keilu Prisila luvit tahos Pol heto hetal min keilu ka telhoum vituai. ⁴ En Sabat vasi keil, Pol va en eim tahihiseien. Ekonek, kei selus retavoai ral min keil ka sak visi vahit kilea anatinien usil Iesu min Siu keil ka min koakeil emun arvitei Siu keke vasakin keil avaling demkatien one eni.

⁵ Ka navong Saelas ka Timoti luka ran provins ten out Masedonia lumai en out Korin, Pol lokovein umen onen ten eim tavolin ka san avong onen keke vaha vahitehiten more longlongien enges. Kei mul va en eim tahihiseien onen Siu keil ka mul vit kilea min keil keke Iesu vi Mesaea koa Ahi vat kati vit hesani hemai houtut moulien onen meatin keil. ⁶ Ka keil asesein selusien keil

onen ka asel kutut kati. Sakini, Pol sahulin vulimeas ran eisin omon en mete vahi selkatien min keil keke Ahi hesan mahien min keil veni arkur revitei kei vuo more longlongien koa kuri. Pol viteni min keil vit, "!Vi kami Siu keil varei koa mimul mileh mahien emai en kami enges, ka usite onak tovuol ien! Kosa, niha nihitehiten more longlongien enek min koakeil enges arvitei Siu."*

⁷ Evus, Pol lokovein Siu keil, va en teim onen meatin tai koa rovitei Siu koa mul va netan min Ahi, isen Titias Sastas. Teim sen mul vesesal enges ven eim tahihiseien onen Siu keil. ⁸ Avat ten eim tahihiseien enek, isen vi Krispas. Kei ral min onen keil aling demkatien one en Asuv Iesu. Ka me-Korin keil houlu koa along selusien keil onen Pol, keil emun aling demkatien one en Iesu ka amaen Pol vi baptaes en keil.*

⁹ En vongien tai, Asuv selus min Pol ka en matil vovoien tai vit, "Konato raengtei. Kiles kihitehiten selusien onak ka konametautei.*

¹⁰ Veni inau, naro vesesal venuk ka namul nakataunuk. Nirmaen etai tounah hekulak veni nalei kan meatin keil houlu en taon ekek keke avahi onak." ¹¹ Ka Pol rotos en taon ten out Korin sua tai ka hap teni (1½), ka mul visein revi meatin keil ekonek usil selusien onen Ahi.

¹² Navong Pol ro semau en out Korin, kavmen ten out Rom ling kes avat ten provins ten out Akea koa taon ten out Korin mul ien. Avat hau enek koa kur vulin, isen Kalio. Navong Siu keil alesi mukok, keil houlu umai, avuli kat Pol, ka akuri va en kot keke Kalio helei rahat usite onen. ¹³ Keil aviteni min avat Kalio avit, "!Meatin ekek mul sak visi voumon meatin keil orer avaha netan min Ahi en sakien tai koa kumvulvul en mengkatien keil onomai!"

¹⁴ Pol roselus tei mau, ka Kalio viteni min keil vit, "Kami Siu keil, munak kami miviteni keke meatin

* **18:2:** Rom 16:3 * **18:3:** Umen 20:34; 1Kor 4:12 * **18:5:** Umen 17:14-15; 9:22; 17:3; 18:28
 * **18:6:** Umen 13:45-46; Mat 10:14; Mak 6:11; Luk 9:5; 10:10-11; Umen 13:51; 20:26 * **18:8:** 1Kor 1:14; Umen 16:15,33 * **18:9:** 1Kor 2:3; Aes 41:10; 43:5; Ser 1:8

ekek mumon tounah tisa va kat mengkatien keil ten out Rom vuo mari tounah sav tamun, hemal enges keke inau nitaengon selusien onami.✧ ¹⁵ Ka veni kami mimul mimusel en usite ten hati selusien keil onami, meatin keil onami, ka mengkatien keil onami, hetahos keke kami enges mihetalimal eni. Inau, ek rovattei malei rahat vati usite keil ekek.”✧ ¹⁶ Ka avat Kalio sila lat keil uva ran kot onen. ¹⁷ Evus, vanggi meatin keil koa amul ekonek avuli kat avat ten eim tahihiseien onen Siu keil, isen Sostenis, ka amu puruni en kot varei. Kalio lesi, ka en rovattei vailea eni.

Pol va ris en taon ten out Antiok

¹⁸ Pol ro en out Korin avong taveah. Evus, kei ling rendemien onen keke vaha ris en provins ten out Siria. Sakini, sentulai min Kristin keil en out Korin, ka mual eva en taon ten out Kengkria koa pasis mul ien. Ka Prisila ka Akuila lumusili telva. Navong keitel telrokol out Senkaria, Pol soui lin hilin vi vatito vatie lati keke mum vasi hatkatien tai koa mumoni ral min Ahi. Evus, keitel telva en sip koa va en provins ten out Siria.✧

¹⁹ Navong telrokol taon ten out Efeses, Pol eva en eim tahihiseien ka selus ral min Siu keil ekonek. Evus, Pol vit tahos keke helokovein Prisila ka Akuila ekonek.✧ ²⁰ Siu keil ten out Efeses avis Pol vato vatal min keil vataveah tamun, ka kei romaentei. ²¹ Ka navong mul lokovein keil, viteni vit, “Munak Ahi hemaeni, nimai ris ven kami.” Evus, lokovein out Efeses ka va en sip tai.

²² Navong sip enek rokol pasis ten out Sesaria, Pol va ut ka mual va en out Serusalem keke vasao en koakeil ten sios ekonek. Pol ro ral min keil avong tamureis, evus, mual va ven taon ten out Antiok. ²³ Pol ro ral min Kristin keil ekonek avong vahis. Evus, lokovein out Antiok ka va keke vasao en vanggi Kristin keil houlu

en taon ka meteimal keil koa amul en provins keilu ten out Kalesia ka Frikea. En out vasi, Pol kataun Kristin keil vasakin demkatien one en Iesu vamai vakeih tamun.

En taon ten out Efeses, Apolos mai vi more tiser tai

²⁴ En taon ten out Efeses, Siu tai ten out Aleksandria emai, isen Apolos. Kei kilea vaselus vatahos ka kilea revi selusien keil ten Tus Votut onen Ahi. ²⁵ Navong mai, long more longlongien usil Iesu tuai. Ka navong selus usili, selusien onen mal ka sakien onen marir. Ka kilea enges baptaes koa Sion mumoni koa rie lati keke meatin viles ran tisaen onen.✧ ²⁶ Ka navong Apolos va selus en eim tahihiseien onen Siu keil, alesi keke metauen tovuol ien. Navong Akuila ka Prisila lulonge, lukuri va en teim onealu, ka luvit kilea more longlongien mini keke vailea revi mok eni.✧

²⁷ Avong vahis mai muli, ka Apolos ling rendemien onen keke vaha en taon ten out Korin en provins ten out Akea. Sakini, Kristin keil en out Efeses akatauni ka amutis leta tai va ven Kristin sav keil en provins ten out Akea vit keil ikur revi Apolos navong hetokol keil. Ka navong rokol keil, Apolos kataun koakeil umai avi Kristin ka en more envatien onen Ahi.✧ ²⁸ Navong Siu keil en out Korin umai keke avaselus retavoai vatal min Kristin keil en meten meatin keil, Apolos rie lati vi anatin ka en Tus Votut keke Iesu vi Mesaea koa Ahi vat kati vit hesani hemai.✧

19

Ninin Votut mai sien Kristin keil en taon ten out Efeses

¹ Navong Apolos ro semau en out Korin, Pol mual ka en hou keil ten provins ten out Kalesia ka mai kistal en taon ten out Efeses. En out enek, kei visu en meatin tei keil koa avit avi Kristin keil. ² Ka vis keil

✧ **18:14:** Umen 23:29; 25:18-19 ✧ **18:15:** Sion 18:31 ✧ **18:18:** Nam 6:18; Umen 21:24
 ✧ **18:19:** Umen 17:17; Rom 1:10; 1Kor 4:19 ✧ **18:25:** Rom 12:11; Umen 19:3 ✧ **18:26:** Umen 19:8 ✧ **18:27:** 2Kor 3:1 ✧ **18:28:** Umen 9:22; 17:3 ✧ **19:2:** Umen 2:38; Sion 7:39; Umen 8:16

vit, “?Navong kami mimai mikur anatin, Ninin Votut mai sien kami vuo romaitei?”✧

Ka avit kesi avit, “Vuo. Komai mereingeingeni keke Ninin Votut vi asa.”

³ Sakini, Pol vis keil vit, “Ka kami mikur vati baptaes koa mukave?”

Ka avit kesi avit, “Komai mekur vati baptaes koa Sion mul mumoni.”

⁴ Ka Pol viteni min keil vit, “Sion vi baptaes en meatin keil vatie lati keke aviles ran tisaen keil one. Ka kei viteni min Siu keil keke iling demkatien one en kei koa hemai hekatau eni. Meatin enek vi Iesu.”✧

⁵ Navong along selusien onen Pol, amaeni vahi baptaes en keil en isen Asuv Iesu. ⁶ Evus, Pol ling hen en keil, ka Ninin Votut mai sien keil, ka aselus en selusien savsav keil koa rovitei one kati, ka avit luvat selusien koa Ninin Votut vothot eni min keil.✧ ⁷ Meatin keil ekek heite teindan elu (12).

⁸ Evus, ten avati etel (3), Pol mul va en eim tahihiseien onen Siu keil en out Efeses ka rometautei keke vaselus retavoai vatal min keil usil sise koa hiasuvien onen Ahi hemai en moulien onen meatin keil.✧ ⁹ Ka tei en koakeil ten eim tahihiseien vatie keih ka e rovattei avakur anatin en selusien keil onen Pol. Sakini, en meten mesav vasi keil, meatin keil ekek amul ason selusien keil tatisa va kat Kristin keil koa amusil revi sise onen Asuv Iesu. Sakini, Pol lokovein keil, ka koakeil aling demkatien one en Iesu amusili. Va suk mul vihisei en mari out tatondanien onen meatin tai, isen Tiranas. Ekonek, en avong vasi, Pol mul selus retavoai ral min meatin keil.✧ ¹⁰ Ka veni Pol mul mumon sakien enek sua elu (2), meatin vasi keil koa aro en provins ten out Esia, koakeil avi Siu ka koakeil emun arvitei Siu, araengon more longlongien usil Asuv Iesu.

Meatin vasi keil en provins ten out Esia alei kilea keihoen koa mul en isen Iesu ka avouhou revi eni

¹¹ En avong enek, Ahi mul mumon merikel savsav keil houlu ka en umen onen Pol.✧ ¹² Veni, avaseini keke koakeil amesai armaitei vesesal veni, munak arokol hati kaliko tai koa Pol mum ral mini, mesaien one va ran keil vuo vile lat ninin tisa koa mul en keil.✧

¹³ En avong enek, vangi Siu keil amul amual rahit out keil koa avit akilea avahile lat ninin tisa keil ran meatin keil. Ka navong alesai keke isen Asuv Iesu kur keihoen mulin ninin tisa keil, keil emun uva asak visi avahile lat ninin tisa keil avit, “!En isen Iesu koa Pol mul selus usili, nameng katuk keke kilokovein meatin ekek!”✧

¹⁴ Meatin oulu (7) amul amumon vati sakien enek. Avi natnali keil onen asuv houlu onen pris keil onen Siu keil koa isen Skeva. ¹⁵ Ka, en avong tai, navong amul asak visi avoumoni vamukok, ninin tisa tai vit kesi min keil vit, “Iesu nakilea, ka Pol emun nakilea. ?Ka kami, mivi isei vare?”✧

¹⁶ Evus, meatin koa ninin tisa mul ien vut kat keil ka mu purun keil. Kei rali vas eisin ome va ran keil ka mukal ave. Natin Skeva keil ekek amukul en ara, amuloh uva hae ran teim sen, ka akaka hon. ¹⁷ Navong meatin vasi ten out Efeses along usili, keil vasi amutimanin houlu. Ka Siu keil ral min koakeil arvitei Siu avati lat isen Iesu vina nesa mok ka avouhou mini.✧

¹⁸ En avong enek, meatin keil houlu tamun umai aling demkatien one en Iesu, ka en meten meatin keil avit lat tisaen suai keil one. ¹⁹ Ka houlu en koakeil amumon eimas alah vituai en tus keil one koa selusien ten eimas mul ien, ka amunit lin keil en meten meatin keil. Ka navong avit availea revi mani keil teni, avotini keke mani teni

✧ **19:4:** Mat 3:11; Mak 1:4,7-8 ✧ **19:6:** Umen 8:17; 10:44; 10:46 ✧ **19:8:** Umen 18:26 ✧ **19:9:** 2Kor 6:17 ✧ **19:11:** Umen 14:3 ✧ **19:12:** Umen 5:15-16 ✧ **19:13:** Mak 9:38; Luk 9:49 ✧ **19:15:** Mak 1:24,34; Luk 4:34,41 ✧ **19:17:** Umen 5:5,11 * **19:19:** Selusien kati teni vit, “50,000 silva mani” koa meatin tai mum avong tai keke vakur silva mani tanges.

rokol milian hanumau elu ka halu-
alim emun (50,000,000).* ²⁰ Sakini,
meatin keil alei kilea keihoen onen
Ahi, ka meatin houlu tamun akur
anatin en more longlongien usil
Asuv Iesu.✧

*Koakeil amumon nana keil en out
Efeses avathat rea va kat Kristin keil*

²¹ Katau en tounah keil ekek, Pol
longe suval Ninin Votut en vat kei
voual vaha ris en provins keilu
ten out Masedonia ka Akea en sise
onen vaha Serusalem. Ka mundemi
emun vit, "Navong niha en out
Serusalem hevus, niha suk en out
Rom."✧ ²² Sakini, mulamu, kei sila
meatin takataunien elu onen luva
en provins ten out Masedonia, isealu
Timoti ka Urastas. Ka Pol ro ha-
vivi mun en taon ten out Efeses en
provins ten out Esia.

²³ Navong Pol ro semau en out
Esia, tounah tai kistal koa mumoni
keih min koakeil amusil revi sise
onen Asuv Iesu.✧ ²⁴ En out Efeses,
meatin tai mul koa mul mumon
nana keil en silva koa akur suvalien
ten eim koa uva netan eni min ahi
tai koa avise en ahi Artemis. Meatin
ekek, isen Demetrius, ka kei ral
min meatin sav keil koa akur vati
umen koanek akur mani houlu ka
eni.✧ ²⁵ Sakini, Demetrius vise ruain
koakeil vasi amul amumon tounah
ven nana keil suval kei mumoni.
Navong alah ruai, viteni min keil vit,
"Meatin keil, kami mikilea keke ir
roles tahosien orer ka en umen ekek.
²⁶ Milesi ka milong asa koa Pol mul
mumoni. En out Efeses ekek ka en
out vasi en provins ten out Esia, kei
mul viles rendemien onen meatin
houlu vit ahi keil koa meatin keil
enges amumoni, keil arvitei anatin.
Sakini, meatin houlu arvatei mun
netan min ahi Artemis.✧ ²⁷ !Koanik
tisa vareis ven ir! Selusien keil onen
hepurun moulien ten umen orer.
Veni ahi Artemis vi hetetamen imok,
ka mal vinvin keke meatin vasi keil
ten out Esia ka out vasi netan ava-
houhou mini ka avaha netan mini.
Ka sakien onen meatin enek kilea
vasakin meatin keil avandem tisa en

ahi orer ka houmon isen ahi Artemis
hemai hehi heisav enges. !Koanik
tisaso vareis!"

²⁸ Navong vangi meatin keil ekek
along selusien keil ekek, tine tisa
vis tisa. Ka avisohiso keih avit,
"!Artemis vi ahi onen me-Efeses
keil! !Rehehati lat isen!" ²⁹ Verien
ten vurohien one karahit out vasi
en taon enek. Sakini, meatin vasi
keil amuloh umai ka akapil vituai
en vangi meatin keil ekek. Avuli
kat meatin elu ten provins ten out
Masedonia koa lumusil Pol lumai,
isealu Geas ka Aristakas. Ka aleh
keilu luva, aling keilu en mari out
ten lahruaien en out Efeses.

³⁰ Navong Pol kur longlongien
usil asa koa kur out, en vati vaha
en meten meatin keil enek keke
vaselus min keil. Ka Kristin keil
en out enek aring koe avit hervatei.

³¹ Tei en avat keil ten provins emun,
koa avi more time keil onen Pol
asan selusien va mini avit hervatei
vesesal ven out ten lahruaien enek.

³² En out ten lahruaien, meatin
keil amul veah amumon mari verien
tai. Tei en keil amul aviso en
tounah. Ka teisav en keil amul aviso
en tounah sav tai. Ka meatin keil
houlu arkileatei vensa varei amul
alah ruai mukok. ³³ Evus, tei en
Siu keil aringa avat tai one emai
mulomal en meten meatin keil keke
vahit kilea keke usite onen Siu keil
tovuol en tounah enek, isen Alek-
sanda. Sakini, mumoni en hen keke
avato raeng.✧ ³⁴ Ka navong keil
alei kilea keke Aleksanda vi Siu tai,
keil vasi avisohiso keih imok avit, "!
Artemis vi ahi onen me-Efeses keil!
!Rehehati lat isen!" Amules aviso
mukonek va vio ... rokol haoa elu
(2).

³⁵ Evus, navong klak ten out Efeses
mai ka sakin meatin keil aro raeng,
viteni min keil vit, "!Meatin keil ten
out Efeses! Meatin vasi keil akilea
keke taon orer mul lei kokoe en eim
koa rova netan min ahi Artemis ien.
Ka ir rolei kokoe en nana votut onen
koa mot ran out nesa ka mita ven
ir. ³⁶ Meatin tovuol kilea vahiteni
keke koanik vi luvosien tai. Sakini,

✧ 19:20: Umen 6:7; 12:24 ✧ 19:21: Umen 23:11; Rom 1:13 ✧ 19:23: 2Kor 1:8 ✧ 19:24:
Umen 16:16 ✧ 19:26: Umen 17:29 ✧ 19:33: Umen 12:17; 13:16; 21:40

mihesakin rendemien onami heha netan, ka minoumontei mun sakien keil ekek koa munoun. ³⁷ Kami mikur meatin keilu ekek lumai ekok, ka keilu lurvenan etai tounah ran eim votut onen ahi orer, vuo lursontei selusien tatisa keil vaha kati. ³⁸ Sakini, munak Demetrius ral min meatin toumien sav keil onen e vati avason etai selusien vaha kat etai meatin, keil akilea avoumoni en sakien koa hemal keke meatin ten kot kilea vatalimal eni. Kot enek vi out koa mal keke avahit revi usite one. ³⁹ Ka munak kami emi vat tounah sav tamun, mi-hetosini hetokol avong tatondanien orer keke meatin keil ten kaonsel ten taon koanik akilea avatalimal eni housil mengkatien keil orer. ⁴⁰ ! Veni asa koa ir romul romumoni kosa romaltei! Ka avat keil ten taon orer akilea avaleh ir vasi rovaha en kot. Ka vahit avoumoni vamukonek, rosakras rovahiten etai tounah min keil usil vensa varei romumon mari verien ekek.” ⁴¹ Navong selus evus, klak enek sila meatin keil uva ris en teim se.

20

Pol sao en Kristin keil en provins elu ten out Masedonia ka Akea

¹ Navong rea enek en out Efeses evus ka rendemien onen meatin keil va netan, Pol vise ruain Kristin keil ekonek ka vati lat rendemien one en selusien keil onen. Evus, kei sentulai en keil ka mual va ven provins ten out Masedonia. ² En out vasi en provins keilu ekek, Pol sao en Kristin keil ka san selusien keil ten selkatien min keil vakataun keil. Evus, muli out Masedonia ka va en provins ten out Akea. ³ Ekonek, Pol karahit taon keil avati etel. Ka navong mul sak mesei keke valokovein out enek vaha ris en provins ten out Siria, Pol long kotehei keke tei en Siu keil amul amumon lingkatien tai keke avou vini en sise onen vaha. Sakini, viles rendemien onen ka va ris musil sise onen va en provins ten out Masedonia. ⁴ Pol mul mual ral min meatin keil ekek: Sopata koa vi natin Piras ten out

Beria; Aristakas ka Sekandas ten out Tesalonaeka; Geas ten out Derbi; Taetikas ka Tropimas koa luvi ten out Esia; ka Timoti emun koa vi koan Listra tai. ⁵ Navong arokol out Pilipae, tei en meatin keil ekek uva en sip tai mulamu en Pol keke avatosini en taon ten out Troas.

⁶ Ka komai Pol, meros en out Pilipae va rokol keite ten Avong Keil koa Akan Veret koa Is Tovuol ien. Evus, inau Luk nakapil vituai ral min keil en ualien one. Sakini, komai melokovein Pilipae ka meva en sip avong elim (5) ka merokol out Troas. Ekonek, komai meles koakeil uva mulamu, ka mero en out Troas wik tai.

⁷ Ka navong memul mesak mesei keke mevalokovein out enek, melah ruai ral min Kristin keil ten out Troas en Sarere vongien keke mevakur vituai en anien votut onen Asuv. Pol kilea keke, en visokon, helokovein keil. Sakini, selus ral min meatin keil ekonek va vio ... mai vi metavinavong. ⁸ Out koa melah ruai eni vi out tatoien tai koa vi etel eni mul nesa. Ka laet keil houlu amul avilhili ien. ⁹ En avong enek, meatin hau tai mul rondan en windo, isen Iutikas. Ka navong Pol mul semau selus, meatin hau enek mul raengon selusien onen va vio ... meten mulong vareis, ka matil usae. Amutimanin, meatin hau enek mot ran windo nesa, vita netan, mutini en atan. Ka navong keil uva avalesi, kei mat tuai. ¹⁰ Ka Pol vita netan, retengeiril, ka ling hen karahiti. Evus, viteni min keil vit, “!Minandemkotei! Kei romattei, moul veah.” ¹¹ Evus, Pol ral min meatin sav keil uva ris en out tatoien nesa, ka akanian vituai. Akanian evus, Pol selus eris min keil va vio ... out mulan. Ka en visokon koanek, Pol ka koakeil amual vituai ral mini alokovein keil uva. ¹² Ka meatin hau enek, keil amulamuni va ris teim sen, ka keil asi keil houlu veni moul mules.

Pol sel kat elda keil ten sios ten out Efeses keke avalosil kat revi

meatin keil one

¹³ Pol lokovein out Troas ka mual eva en taon ten out Asos koa rovitei soutin. Ka komai meva en pasis keke mevaha en sip tai mevakur Pol en out Asos. ¹⁴ Ka navong merokol Asos, melesi keke Pol mul tuai rosin komai. Sakini, mekuri va en sip ka memuloh miva en out Mitilen. ¹⁵ Mitilen evus, sip muloh ka, out mulan, rokol pasis ten out Kios. Evus, en visokon sav, mekistal en out Samos. En avong lati, meva ut en out Maelitas. ¹⁶ Sip enek rovatei en taon ten out Efeses veni Pol ling rendemien onen tuai vit mehervatei ien veni en rovattei vouas avong vahi houlu en provins ten out Esia. Kei en vati mok vatokol out Serusalem vakalah neli keke kilea vales avong ten Pentekos ien.

¹⁷ Navong mero semau en out Maelitas, Pol sila eiloheh onen va ven elda keil ten sios ten out Efeses vit keil imai ilesi. ¹⁸ Ka navong keil umai, merondan vituai ka Pol viteni min keil vit, "Kami mikilea saken keil onak navong numai nara min kami en provins ten out Esia, en avong rohtoh teni rokol avong koa nalokovein kami nuva. ¹⁹ En avong enek, namumon umen onen Asuv ral min rendemien koa mul netan ka, avong houlu, sime-tok motmot ven kami. Namumoni mukok, avaseini avong houlu navotini keih ven lingkatien keil koa Siu tei keil amumoni va kat inau. ²⁰ Mikilea keke nasan vasi tounah keil keke vakataun moulien onami ka en tounah koa navitehiteni min kami ka navihisei eni. Navong namumoni en tondanien onami ka teim keil onami, narling suain etai tounah ran kami. ²¹ Nasel kat kami vasi, Siu keil ka koakeil arvitei Siu, keke mihehiles ran tisaen keil onami ka mihemai vesesal ven Ahi. Ka nasel kat kami emun keke miheling demkatien onami en Asuv Iesu.

²² "Ka kosa, Ninin Votut mul mulamun inau maha en out Serusalem. Ka narkileatei asa hekula inau ekonek. ²³ Veni, en out vasi keil koa namul nasao eni, Ninin Votut mul rie lati minau keke hervitei tuetin, niha en eim takeih ka nikur mahien. ²⁴ Ka avaseini hemukok, narmundemtei vahi houlu usil moulien onak. Ek vati moun vasin umen keil koa Asuv Iesu sani minau keke mahitehiten more longlongien usil more envatien onen Ahi. Ek vati mousil kat sise ten lohlohien koa Asuv ling inau namul ien vatokol keite teni.

²⁵ "Navong nara semau ral min kami, nuva naka vasi out onami ka navitehiteni min kami sise koa Ahi kilea vama vahi asuv houlu en moulien onami. Ka kosa, nakilea keke kami vasi misakras mivales inau ris. ²⁶ Sakini, en avong ekek, ek vati mahit meseini min kami vasi keke munak tai en kami hevuol ka rolingtei veah demkatien onen en Iesu, usite onak tovuol ien. ²⁷ Veni narling suain etai tounah ran kami. Vuo. Naviten tounah vasi koa Ahi en vati voumoni en moulien onen meatin keil. ²⁸ Ven koanik, mihelei kat revu kami ka meatin keil onen Ahi koa Ninin Votut ling keil amul en hemi. Ka mihelei kat revu keil veni avi Sios onen Ahi koa kei vul lati en ran Natnali kati. ²⁹ Nakilea keke hekatau en avong koa niha, meatin tei keil imai ka isak purun kami hesuval huli rendan keil koa umai akat vini sipsip keil ka armundem ramattei usil moulien one. ³⁰ Vahesa meatin tei keil ikistal ran vangi Kristin keil onami, koa imai ihiles anatinien onen Ahi ka iluvos Kristin sav keil avousil hihiseien keil one. ³¹ Sakini, mihelei kat revu kami. Mihendem usil sua etel (3) koa nara min kami, ka mukave, meneai rokol vongien, nasel kat kami ral min simetok koa mue keke miherkurtei anatin en hihiseien sav keil.

³² "Ka kosa, naling kami en hen Ahi keke helosil kat revu kami.

✧ **20:17:** Umen 18:21 ✧ **20:18:** Umen 18:19; 19:10 ✧ **20:19:** Umen 20:3 ✧ **20:22:** Umen 19:21 ✧ **20:23:** Umen 21:4,11; 9:16 ✧ **20:24:** Umen 21:13; 2Tim 4:7 ✧ **20:26:** Umen 18:6 ✧ **20:28:** 1Pit 5:2; Sam 74:2 ✧ **20:29:** Mat 7:15; Sion 10:12 ✧ **20:30:** 1Sion 2:19 ✧ **20:31:** Umen 19:10; 1Tes 2:11

Selusien usil more envatien onen houmon demkatien onami hekeih. Ka, ka en selusien onen, Ahi vat kati keke hesan tokolkatien min kami ka min koakeil vasi kei sakin keil avahi meatin votut keil onen. ✧ ³³ Navong naro ral min kami, narvis etai meatin vasan mani vuo eisin keil minau. ✧ ³⁴ Kami mikilea revi keke namum ral min hek keilu keke mahotin tounah keil koa inau ka meatin keil onak emai vati mevakuri. ✧ ³⁵ Ka en saken keil onak koa namumoni en metomi, narie lati keke navong romum keih, ir rokilea rovakataun koakeil amemerau. Koanek suval etin selusien koa Asuv Iesu varei viteni navong vit, 'Sien ten sanien koa kosani mul mulin sien ten asa koa kokuri.' " ✧

³⁶ Navong Pol selus evus, retengeiril ral min keil vasi ka vis ven keil. ✧ ³⁷ Keil vasi amis ka aling he karahiti. Evus, keil amusi en vivin ka asentulai. ✧ ³⁸ Alonge tisa houlu veni Pol viteni min keil keke irllestei mun kei. Evus, alingi en sip, ka uva ris en teim se. ✧

21

Avit luvati min Pol keke heha en eim takeih navong hetokol out Serusalem

¹ Navong komai mesentulai min elda keil ten out Efeses evus, meva en sip enek ka meva en aelan ten out Kos. Evus, en avong sav teni, merokol aelan ten out Rods. Rods evus, sip enek ling komai en taon ten out Patara. ² Ka ekonek mevotin sip tamun koa amul asak meseini keke vaha en out Fonisia, sakini miva ien. ³ Memuloh en sip enek ka memuli aelan ten out Saepras en usite saot. Meva vio ... merokol taon ten out Taer en provins ten out Siria. Ekonek, sip rivin tounah keil koa mul ien.

⁴ En out Taer, mevotin Kristin tei keil, ka mero ral min keil wik tai. Ka navong memul semau ral

min keil, Ninin Votut vothot eni keke tounah tisa hekula Pol en out Serusalem. Sakini asak visi keke avahiles rendemien onen Pol, ka asakras. ✧ ⁵ Ka navong sip sak mesei eris keke vaha, Kristin keil vasi en out Taer, amo keil, ahin one keil ka titae keil emun uva aiou keke avaling ris komai en sip. En veien enek, komai vasi meretengeiril netan ka mevis vituai. ✧ ⁶ Evus, asentulai ven komai, aling komai en sip, ka uva ris en teim se.

⁷ Sip lokovein out Taer ka va en out Patolemas. Ka ekonek, mesao en Kristin keil ka mero ral min keil rokol visokon. ⁸ En visokon, sip koa memul ien va rokol mari taon ten out Sesaria. Ekonek, mesao en Kristin tai koa isen evanselis Pilip, ka mero en teim sen. Kei vi tai en meatin ten kataunien oulu (7) koa Kristin keil arie lat rohtoh eni en out Serusalem. ✧ ⁹ Natnahin keil heite ehat (4) koa artetalihetei veah. Avong houlu Ninin Votut mul vothot en selusien keil keke avahit meseini min mesav keil. ✧

¹⁰ Komai mero en teim sen Pilip avong vahis. Ka navong mero ekonek, provet tai mai kistal ran provins ten out Sudea, isen Akabas. ✧

¹¹ Navong les komai, mai vesesal ka kulat atoh onen Pol. Ral min atoh enek, Akabas par kat sasen en alen ka hen keil. Evus, vit luvati vit, "Ninin Votut mul viteni keke meatin koa atoh onen ekek, Siu keil ipar kati hemukonek navong hetokol out Serusalem. Hevus, isa lati heha en hen koakeil arvitei Siu." ✧

¹² Navong melonge mukok, komai ral min meatin sav keil emun mepeah Pol keke nahatei mun en out Serusalem. ✧ ¹³ Ka Pol vit kesi vit, "?Vensa varei mimul mimuai mukok? Mimul misakin tinok emun mul mis. Ka inau nasak mesei revi keke avapar kat inau ka avouas inau mun mamat en out Serusalem ven demkatien onak en Asuv Iesu." ✧

✧ **20:32:** Dut 33:3-4; Umen 26:18 ✧ **20:33:** 1Saml 12:3; 1Kor 9:11 ✧ **20:34:** Umen 18:3; 1Kor 4:12; 1Tes 2:9 ✧ **20:35:** Mat 10:8 ✧ **20:36:** Umen 21:5 ✧ **20:37:** Umen 21:5; Rom 16:16; 1Pit 5:14 ✧ **20:38:** Umen 20:25 ✧ **21:4:** Umen 20:23 ✧ **21:5:** Umen 20:36 ✧ **21:8:** Umen 8:40; 6:5 ✧ **21:9:** Soel 2:28; Umen 2:17 ✧ **21:10:** Umen 11:28 ✧ **21:11:** Sion 21:18; Umen 20:23; 21:33 ✧ **21:12:** Mat 16:22 ✧ **21:13:** Umen 20:24

14 Navong melesi keke mesakras mevahiles rendemien onen, melokoveini. Ka mevitenis mini mevit, "Mevisi keke Asuv houmoni minuk asa koa mal en rendemien onen."✧

15 Navong mero en out Sesaria evus, mesak mesein komai ka mekur sise onomai mevaha en out Serusalem. 16 Tei en Kristin keil ten out Sesaria emun amual vituai ral min komai ka aling revi komai en teim sen meatin tai, isen Neson ten out Saepras. En avong koa Sios vi heite hau, Neson enek vi tai en koakeil aling rohtoh en demkatien one en Iesu.

Pol sao en Kristin keil en out Serusalem

17 Navong komai merokol out Serusalem, Kristin keil akur revi komai ral min sien. 18 En avong sav teni, Pol ral min komai miva mesao en elda Tiemes ral min elda sav vasi keil emun ten sios.✧ 19 Navong Pol viten 'more' min keil evus, run ral min keil usil tounah vasi keil koa Ahi mul mumoni ven koakeil arvitei Siu ka en umen onen.✧

20 Navong elda keil ekek along tounah koa Pol vit usili, amasmas Ahi veni. Ka aviteni mini avit, "Tuak Pol. ?Kolesi? Houlu en Siu keil umai aling demkatien one en Asuv Iesu. Ka keil vasi rendemien one keih keke avousil kat mengkatien keil onen Mosis.✧

21 Ka keil akur longlongien keke keik komul kovisein Siu vasi keil koa aro en atan onen koakeil arvitei Siu keke anousiltei mun mengkatien keil onen Mosis. Alonge keke komul koviteni min Siu keil keke ehon keil one anahatei mun en vekahoi ka anoumontei mun sakiem matu keil orer.✧ 22 Hervitei tuetin keil ilonge keke keik kumai tuai ekok. ? Sakini, rehoumon sa? 23 Ven koanek, mal keke kumon asa koa meviteni minuk. Meatin ehat (4) amul ekok koa amumon hatkatien tai ral min Ahi.✧ 24 Kiapil vituai hetal min keil

miheha en Eim Votut onen Ahi ka kusil revi sakiem keil koa hemotein keik. Ka navong miva keke mivasan sanien votut onami, keik kihuli sip-sip keil onami. Hevus, isoui lin vatumi hemai hehi vatito vatie lati keke mimum vasi hatkatien onami min Ahi. Hesakini, meatin vasi keil ilea revi keke longlongien koa amul akuri rovitei anatin. Ilei kilea keke komul veah kovouhou ka kolong kat mengkatien keil onen Mosis. 25 Ka en usite onen koakeil arvitei Siu koa umai avi Kristin, komai mesan leta tai tuai va min keil. En leta enek, mevis keil keke anaantei anien koa asani vi sanien votut min nana keil, ara, vuo vuseri ten tirendan keil koa asar kat hire avamat ka arrehtei hire keke ara voue rani. Mevis keil emun keke anamatiltei natal ahin vuo meahos sav tai koa artetalihetei vatal mini."✧

26 Pol mae en rendemien one. Sakini, en visokon teni, kei kas motein kei keke vato musil sakiem onen Siu keil. Evus, Pol va en teahu ten Eim Votut onen Ahi ral min tunali keil ka vit meseini min pris keil avong keil koa umon sakiem koa hemotein meatin tai vato en meten Ahi. Evus, kei ling avong kati koa keil imai ris ka isan retai en sanien votut one min Ahi.✧

Pol va en teahu ten Eim Votut, ka Siu keil avuli kati

27 Ka navong avong oulu (7) koa Pol keitel amul amotein keil vesesal vavus, Siu tei keil ten provins ten out Esia umai. Navong keil umai neim en teahu ten Eim Votut, alei kilea Pol. Sakini, keil avathat rea ven vangsi meatin keil ekek keke iha ihuli kati. 28 Navong avuli kati amul avisohiso avit, "!Tuak eli keil, almai! !Alkataun komai! Meatin ekek varei mul visein meatin vasi keil en out vasi keke avandem tisa vaha kat ir ten out Isrel, vaha kat mengkatien keil koa Mosis sani min ir, ka vaha kat Eim Votut orer. Ka kosa, kei kur meatin keil koa arvitei

✧ 21:14: Mat 26:39; Mak 14:36; Luk 22:42 ✧ 21:18: Umen 15:2; 15:13; Kal 1:19 ✧ 21:19: Umen 15:12 ✧ 21:20: Umen 15:1,5 ✧ 21:21: Umen 15:30; 16:3; 21:28; Kal 2:3 ✧ 21:23: Nam 6:5,13-18,21; Umen 18:18 ✧ 21:25: Umen 15:19-20,28-29; Lev 17:10-14 ✧ 21:26: 1Kor 9:20; Nam 6:2-5,13-21 ✧ 21:28: Umen 6:13; 21:21; Esek 44:7

Siu umai en teahu ten Eim Votut ka sakin out votut orer mai vilehilo en meten Ahi.”²⁹ Aviteni mukok veni, navong ales Pol en taon, kei mul mual vituai ral min meatin tai ten out Efeses koa rovitei Siu, isen Tropimas. Sakini, amundemi keke Pol kuri luva neim en teahu ten Eim Votut.

³⁰ Longlongien usil asa koa mul kur out ka vasi out Serusalem. Ka meatin keil houlu vis houlu amuloh umai en teahu ten Eim Votut, avuli kat Pol, ka alehei va hae en sise. Ka hatte tas, keil akoteh en voiteh vasi keil teni. ³¹ Navong vangi meatin keil amul asak visi avou vini Pol, avat houlu onen meatin tavaeen keil longe keke mari rea tai mul kur out en out Serusalem. ³² Sakini, hatte tas, avat houlu enek lah ruain avat sav keil ral min meatin tavaeen keil one, ka akalah uva ven vangi meatin keil enek. Ka navong Siu keil ales meatin tavaeen keil enek, alokovein Pol ka armuastei mun.

³³ Avat houlu onen meatin tavaeen keil mai vesesal ven Pol, vuli kati, ka meng kat meatin keil onen avapar kati vatal min sen elu. Evus, vis vangi meatin keil vit, “?Meatin sei ekek? ?Mumon sa tisa?”³⁴

³⁴ Tei en meatin keil aviso en tounah tai. Ka teisav en keil aviso en tounah sav. Ka veni vangi meatin keil amumon verien houlu, avat houlu sakras valong revi asa vi vatte ten rea koanek. Sakini, meng kat meatin keil onen avakur Pol vaha avalingi en eim onen meatin tavaeen keil keke kilea vahis revi. ³⁵ Ka navong meatin tavaeen keil amulamun Pol mai vesesal en eim one, rendemien onen Siu keil mai keih vareis keke avaleh lat Pol vamea ran hen meatin tavaeen keil ekek keke akilea avou vini. Sakini, meatin tavaeen keil ekek avous Pol vina nesa keke anouastei. ³⁶ Navong uva, Siu keil amules amusil keil avisohiso keih avit, “!Rehouasi! !Rehou vini!”³⁷

Pol vit kilea usite onen en meten meatin keil

³⁷ Navong meatin tavaeen keil umai vesesal ven eim one, Pol viteni min avat houlu one en selusien ten Grik vit, “?Nakilea mahiten tounah tai minuk?”

Avat houlu enek musil vit, “?Ei, keik kokilea kovaselus en selusien ten Grik? ³⁸ Inau namundemi navit keik kovi vatkeih ten out Isip koa kistal rovitei tuetin. Meatin ekek lah ruai meatin keil taosen ehat (4000) en out volvol koa amul uvae suai ka asak visi avapurun umen onen kavmen ten out Rom.”³⁹

³⁹ Pol vit kesi mini vit, “Vuo, rovitei inau. Inau navi Siu tai ten out Tarsis, taon koa vi hetetamen imok en provins ten out Silisia. Navisuk, kimaen inau li maselus vahi havivi min vangi meatin keil ekek.”⁴⁰

⁴⁰ Avat houlu enek maeni. Sakini, Pol san hen vina nesa vahis meatin keil avato raeng.⁴¹ Evus, selus min keil en selusien ten Hibru.

22

¹ Pol viteni min vangi meatin keil vit, “!Tuak keil ka tata onak keil ten out Isrel, mihetaengon inau! Ka nisak visi mahit kilea usite onak en metomi.”²

² Navong alonge keke kei mul selus min keil en selusien ten Hibru, keil aro raeng ka asa revi ralinge mini.

Evus, Pol viteni min keil vit, ³ “Inau navi Siu tai koa naka taon ten out Tarsis en provins ten out Silisia. Ka namoul ekonek en taon ten out Serusalem. Ekok, Kameliel varei visein revi inau en mengkatien keil onen avu keil orer. Namusil kat mengkatien keil ekek ka envatien onak en Ahi keih suval kami vasi koa miro ekok kosa.”⁴ Inau nasak purun koakeil koa amusil kat Iesu va vio ... nasakin houlu en keil umatmat. Meahos keil ka ahin keil emun, navuli kat keil ka nason keil uva en eim takeih.⁵ Munak mivis asuv houlu onen pris keil ka hetetamen

✧ **21:33:** Umen 20:23; 21:11 ✧ **21:36:** Luk 23:18; Sion 19:15; Umen 22:22 ✧ **21:38:** Umen 5:36-37 ✧ **21:39:** Umen 9:11; 22:3 ✧ **21:40:** Umen 12:17; 13:16; 19:33; 26:14 ✧ **22:1:** Umen 7:2 ✧ **22:3:** Umen 21:39; 5:34; Rom 10:2 ✧ **22:4:** Umen 8:3; 22:19; 26:9-11

keil ten kaonsel orer, keil akilea avahiteni keke selusien keil onak avi anatin. Keil varei amutis leta keil keke makuri ka masani min tuer keil koa aro en out Damaskas. Sakini, nuva en out Damaskas keke mahuli kat Kristin keil en out enek ka maleh keil avamai ris en out Serusalem keke avakur mahien ekonek.”

Pol selus usil mukave Ahi viles moulien onen

⁶ Pol mules selus min keil vit, “Navong namul namual nuva vesesal en out Damaskas, mal en taviai, muohien tai koa ritin keih vis keih ka ran out nesa ka karahit inau.

⁷ Sakini, numot navita en atan ka nalong rea tai koa viteni minau vit, ‘! Sol, Sol! ?Vensa komul kopurun inau ral min meatin keil onak mukok?’

⁸ “Ka inau navit kesi navit, ‘?Asuv, keik sei?’

“Ka kei viteni minau vit, ‘Inau Iesu ten out Nasaret koa komul kopuruni.’ ⁹ Meatin keil koa uva ral minau ales muohien enek, ka keil arlongtei rea koa selus minau.

¹⁰ “Sakini, navisi navit, ‘?Asuv, inau numon sa?’

“Ka Asuv viteni minau vit, ‘! Kimea ka kiha en out Damaskas! Ekonek, meatin tai hehit meseini minuk tounah vasi keil koa Ahi ling kati keke kovoumoni.’ ¹¹ Navong rea enek selus evus, namutimanin keke metok keilu luvar ven muohien enek koa ritin kat inau. Sakini, koakeil koa umai ral minau avuli kat hek ka amulamun inau meva en out Damaskas.

¹² “En taon enek, meatin tai mai sao enau, isen Ananaeas. Kei vi Siu tai koa envatien onen en Ahi keih. Kei musil revi mengkatien keil orer, ka Siu vasi keil en taon enek avouhou mini. ¹³ Mai mulomal vesesal venau ka viteni minau vit, ‘! Tuak Sol, lele eris!’ En hati avong enesek, nalele ris ka nalesi. ¹⁴ Evus, kei viteni minau vit, ‘Ahi onen avu orer keil rie latuk keke kovailea rendemien onen, kovales Meatin ten Maluen onen, ka kovataengon ren kati. ¹⁵ Kei mumon koanik veni rie

latuk tuai kovaha kovahit meseini min meatin vasi keil ten out netan asa koa kolesi ka kolonge. ¹⁶ Sakini, konatountei mun. Kimea ka kipeah Iesu keke voumonuk kovamai kovato ran tisaen keil onom. Kiling demkatien onom eni, ka kimaen inau nihi baptaes enuk.’ Sakini, namea ka namaen Ananaeas vi baptaes enau.✧

¹⁷ “Katau suk, numai ris en out Serusalem. Ka navong namul ekok, nuva en teahu ten Eim Votut keke mahis. Ka navong namul navis, nales leisanien tai. ¹⁸ Ka en leisanien ekek, Asuv Iesu mai kistal minau ka viteni vit, ‘Kikalalah kilokovein out Serusalem veni meatin keil ekek e rovattei availea selusien keil onom usil inau.’✧

¹⁹ “Ka navit kesi mini navit, ‘Asuv, keil akilea revi inau. Akilea keke inau varei nuva en eim tahihiseien keil keke mahuli kat koakeil koa akur anatin enuk, ka namu purun keil.✧ ²⁰ Keil akilea keke vi inau koa nakapil vituai ral min keil navong akov vini Stivin veni selus usiluk min meatin keil. Ka namae en matien onen ka nalei kat kot keil onen koakeil amul akov vini.’✧

²¹ “Ka Asuv viteni minau vit, ‘! Vuo, kiha ran out enek! Veni inau namul nasilak kovaha soutin ven koakeil arvitei Siu.’ ”✧

²² Meatin keil along revi selusien keil onen Pol. Ka navong selus rohtoh usil koakeil arvitei Siu, vangi meatin keil ekek avisohiso keih eris avit, ‘! Rehouasi! !Reheta koteh moulien onen! !Romaltei keke vammoul!’✧ ²³ Ka navong amul amakul en vurohien mukok, akulat kot keil ome, amuas vulimeas eni ka akuri vina nesa.

²⁴ Navong avat houlu onen meatin tavaeen keil les sakien onen vangi Siu keil ekek, meng kat meatin keil onen keke avakur Pol vaha en eim one ka avatah puruni en viau takan keke avasakin Pol vahit kilea vensa Siu keil enek amul avuroh kati mukok.

✧ 22:16: Soel 2:32; Umen 2:21; Rom 10:13 ✧ 22:18: Umen 9:20-30 ✧ 22:19: Umen 8:3; 22:4-5; 26:9-11 ✧ 22:20: Umen 7:58; 8:1 ✧ 22:21: Umen 9:15; 13:2; Kal 2:7-9 ✧ 22:22: Umen 21:36

25 Ka navong meatin tavaeen keil apar kat Pol keke avatahi, kei viteni min avat one koa mul mulomal vesesal veni vit, “? Mukave? ? Mengkatien onen me-Rom keil maen kami mivouas koan Rom tai munak arlei rahittei veah usite onen en kot?”*

26 Navong avat enek longe mukok, musil eni, va les avat houlu onen ka visi vit, “?Komul komumon sa? ?! Kokilea keke meatin enek vi koan Rom tai!”

27 Sakini, avat houlu enek va les Pol ka visi vit, “!Hit kilea minau! ? Vi anatin keke keik kovi koan Rom?”

Ka Pol vit kesi vit, “Koanek vi anatin.”

28 Avat houlu viteni mini vit, “Inau numai navi koan Rom tai en sise koa navul lati en mari mani tai.”

Ka Pol viteni mini vit, “Ka inau, navi koan Rom tai navong avasi inau.”

29 Navong avat houlu ka meatin keil onen alonge mukok, amuti-manin en metauen, ka hatte tas, alokovein asa koa amul amumoni mini. Ametau veni mengkatien keil one romaentei keil avapar kat koan Rom tai ka avapuruni en sakien enek.*

Kaonsel onen Siu keil mumon kot en Pol

30 Avat houlu onen meatin tavaeen keil en vati vailea revu Siu keil aviten sa va kat usite onen Pol. Sakini, out mulan, meng kat meatin keil onen avakulat sen keil vaha ran Pol. Evus, vis asuv keil onen pris keil keke avalah ruai vatal min hetetamen sav keil ten kaonsel one en tondanien tai. Evus, avat houlu enek mulamun Pol va mulomal en mete.

23

1 Navong aling Pol en meten Siu keil ten kaonsel, lele mal en keil ka viteni min keil vit, “Tuak keil ten out Isrel, navong namundem usil umen keil ten moulien onak mai rokol kosa, ka sise vasi keil koa namusili, narmemoutei en meten

Ahi.”* 2 Navong asuv houlu onen pris keil koa avise en Ananaeas longe mukok, meng kat koakeil amulomal vesesal ven Pol keke avovasi en ongon.*

3 Navong akovasi, Pol viteni vit, “! Ahi varei heovas keik koa koluvas kovit komuto revu en meten meatin keil! Komul korondan ekonek keke kovalei rahit usite onak vouisil mengkatien onen Ahi, ka keik varei komul korali koteh mengkatien keil ekek navong komeng kat keil avovas inau en ongon.”*

4 Koakeil amulomal vesesal ven Pol aselus keih mini avit, “?Keik kormetautei keke kovaselus vatisa vaha kat asuv houlu onen pris keil onen Ahi ekek?”

5 Ka Pol vit kesi min keil vit, “Tuak keil, nareingeingeni keke kei vi asuv houlu. Vahit mailea, nasakras moumoni veni Tus Votut onen Ahi viteni vit, ‘Konasontei selusien keil koa tisa naha kat avat tai onen meatin keil onom.’” *Eksodas 22:28*

6 Navong Pol lei kilea keke tei en keil koa amul en kaonsel avi Satusi keil, ka teisav en keil avi Farasi keil, kei viso vit, “Tuak keil ten out Isrel, inau navi Farasi tai ka natin Farasi tai. Ka namul namulomal ekok en metomi veni nakur anatin keke meatin kilea vamoul eris ran matien.”*

7 Navong Pol viteni mukok, Farasi keil ka Satusi keil amusel en keil eris ka ariti vas keil uva en vangite elu. 8 Amusel mukonek veni Satusi keil arkurtei anatin keke meatin tai kilea vamoul eris ran matien, ka amundemi keke angelo ka ninin keil tovuol. Ka Farasi keil akur anatin en keitel vasi enek.* 9 Selien enek mai marite, ka tei en tiser keil ten mengkatien onen Mosis koa akapil ral min Farasi keil amulomal ka aviteni keih avit, “Komai mer-votin etai tounah vatisa vaha kat usite onen meatin enek. !Nahi vi anatin keke angelo vuo ninin tai selus mini!”* 10 Selien enek mai mariso mok ka tituen tai vesesal

* 22:25: Umen 16:37; 23:27 * 22:29: Umen 16:38 * 23:1: Umen 24:16 * 23:2: Sion 18:22-23 * 23:3: Esek 13:10-15; Lev 19:15 * 23:6: Umen 4:2; 26:5; Plp 3:5; Umen 24:15,21 * 23:8: Mat 22:23 * 23:9: Luk 23:4,14,22; Sion 18:38; 19:4,6; Umen 25:25

vakur out. Sakini, avat houlu onen meatin tavaeen keil metau keke anatali vahas Pol. Sakini, kei meng kat meatin tavaeen keil onen avahita avakulat Pol vaha ran he, ka avakur risi vaha en eim one.

¹¹ En vongien enek, Pol les Asuv Iesu mai mulomal vesesal veni ka viteni mini vit, "Konametautei. En vati sakien koa kovit usil inau min meatin keil ekok ten out Serusalem, naling kati keke kiha mun kihit usil inau en mari taon ten out Rom."✧

Siu tei keil amumon hatkatien takeih tai keke u vini Pol

¹² Out mulan, Siu tei keil alah ruai ka amumon hatkatien takeih tai avit irkantei mun anien ka ir-muntei mun oai hetokol avong koa keil u vini Pol. ¹³ Koakeil vasi koa amae en lingkatien koanik amulin hanumau elu (40). ¹⁴ Evus, keil uva ven asuv keil onen pris keil ka elda keil one emun ka avit meseini min keil avit, "Komai memumon hatkatien takeih tai keke meherkan etai anien hetokol avong koa mehau vini Pol. Ka munak mehekum vuli, Ahi hesan mahien min komai."✧

¹⁵ Sakini, kami hetal min koakeil ten kaonsel mihesan selusien heha ven avat onen meatin tavaeen keil keke valamun Pol vamai ris ekok. Miheluvos mihehit emi vati mivalei rahat usite onen hati tamun. Ka komai, meheto suai ka mehetosini en sise keke mehousi, ka hemat navong hertokoltei mau kami."

¹⁶ Ka metelau onen Pol kur long-longien usil lingkatien enek. Sakini, muloh va ven teim onen meatin tavaeen keil koa amaeni va les avov onen. Evus, vit mesein lingkatien koanik min Pol. ¹⁷ Sakini, Pol vise meatin tavaeen tai emai ka viteni mini vit, "Kilamun meatin hau ekek heha heles avat houlu onom keke vahit mesein selusien tai mini."

¹⁸ Sakini, meatin enek mulamuni va les avat houlu ka viteni mini vit, "Pol koa mul en eim takeih vise inau numai veni, ka vis inau makur meatin hau ekek vamai venuk veni kur selusien tai koa en vati vahit meseini minuk."

¹⁹ Sakini, avat houlu vuli kat hen meatin hau enek, ka kur seh eni. Evus, visi vit, "Tahos. ?Em vati kovahiten sa minau?"

²⁰ Sakini, kei viteni min avat houlu vit, "Tei en Siu keil amumon lingkatien takeih tai keke visuvong, keil imai ihisuk keke kilamun Pol heha en kaonsel one hesuval koa e vati avahis risi ven tounah tai en usite onen. ²¹ Ka konousiltei li asa koa ihiteni, veni vangi meatin keil one ito suai itosini. Anatin, meatin hanumau elu (40), vuo muli, amumon hatkatien takeih keke keil irkan etai anien ka irmun etai oai hetokol avong koa u vini Pol. Kosa etin, asak mesei tuai ka amul arosinuk kovamaen Pol vaha en he."

²² Navong avat houlu long vasi selusien onen, viteni mini vit, "Konahitentei min etai meatin sav keke kumai koviten selusien koanik minau." Evus, sila meatin hau enek eva.

Ahi sakin koakeil ten kavmen ten out Rom avating koe moulien onen Pol

²³ Sakini, en mendilah koanek, avat houlu vise avat elu ten vangi meatin tavaeen keil lumai veni ka viteni min keilu vit, "Milhesak mesein meatin tavaeen keil onamil hehi handred elu (200) keke avaha Sesaria en naen klok en vongien ekek. Mihoual vituai hetal min meatin heite hanumau etel ka halu-alim emun (70) koa amul amuloh en hos keil, ka hetal min meatin tasesalien handred elu (200) emun. ²⁴ Mihesan hos keil min Pol emun keke valoh eni, ka mihelamun revi heha mihelingi en hen avat ten kavmen ten out Sudea koa ro en taon ten out Sesaria koa isen Filiks."

²⁵ Evus, avat houlu enek mutis leta tai keke isani min avat Filiks koa viteni mukok:

²⁶ "More avat ten kavmen Filiks, "Inau, Klodias Lisias, naviten more mendilah minuk.

²⁷ "Meatin koa nasani vat minuk keisom, Siu keil avuli kati ka vesesal avou vini. Ka navong navotini ka nalei kilea vi koan

✧ 23:11: Umen 18:9; 19:21; 27:24; 28:16,23 ✧ 23:14: Umen 25:3 ✧ 23:27: Umen 21:30-33; 22:27

Rom tai, nakalah namita ka naku-
lati ran he keke mating koe
moulien onen.✧

28 “Evus, ek vati mailea asa tisa
koa avit kei mumoni koa sakin keil
amumoni mukonek mini. Sakini,
nakuri va ven kaonsel one.✧

29 Ka navong namul naraengon
selusien keil one, navotini keke
keil aselus tisa va kati ven avit
kei kumvulvul en hati mengkatien
keil one enges. Ka meatin enek
romumon etai tounah vatisa koa
vavinvin avou vini vuo avalingi en
eim takeih veni.✧

30 “Evus, nakur longlongien usil
lingkatien koa vangi meatin tai
amumoni keke avou vini. Sakini,
hatte tas, nasila emai venuk. Ka
nameng kat koakeil amul aselus
tisa va kati keke ihat venuk ka
ihit lein usite one minuk. Na-
mundemi tounah vasi mahiteni
minuk keitinek. Namasmasuk.”✧

31 Meatin tavaeen keil ekek along
kat asa koa avat houlu one meng kat
keil eni. Sakini, en vongien enek,
keil uva ral min Pol ka arokol taon
ten out Antipatris. 32 Out mulan,
meatin tavaeen keil koa amual en-
ges, uva ris Serusalem. Ka koakeil
amuloh en hos keil amulamun Pol
uva. 33 Navong keil arokol taon
ten out Sesaria, uva ven avat ten
kavmen, asan leta onen avat houlu
one mini, ka alokovein Pol en hen.

34 Navong avat Filiks vuli leta
koanek evus, vis Pol vahit kilea
provins koa kave kei ka ien. Navong
votini keke Pol ten out Silisia,✧
35 viteni mini vit, “Mal. Nimaenuk
kihiti lein usite onom en kot navong
koakeil aselus tisa va katuk imai
itokol out ekok.” Evus, avat Filiks
meng kati keke ilei kokoe en Pol
en mari eim koa asuv houlu Herod
mumoni.*

24

*Pol vit usil usite onen en meten
avat Filiks*

1 Avong elim (5) mai muli, ka
Ananaeas, asuv houlu onen pris keil,
va en out Sesaria ral min tei en
elda keil ten out Serusalem. Loia
one emun musil keil umai, isen
Tetalas. En avong ten kot, keil amu-
lomal en meten Filiks keke avahit
lein usite one mini.✧ 2 Alah ruai
evus, Filiks visi avalamun Pol va-
mai neim. Navong mai, Tetalas
san selusien onen va kat Pol en
meten Filiks vit, “Avat ten kavmen
Filiks, veni kolosil kat komai ral
min tahosien, komai mero en tomat
lisenges. Ral min ileilien onom,
koviles tounah houlu mai tahos
imok keke vakataun meatin keil ten
kantri koanik. 3 En out vasi, komai
mesi komai imok ven losilkatien
onom, ka emai vati mevahiten hi-
huri minuk veni.

4 “Kosa, emai rovattei mevapurun
avong onom vahi houlu, ka, musil
tahosien onom, mepeahik eli keke
kisan ralingom ten avong heta-
mureis ka kimaen komai mevaselus
usil usite koanek minuk. 5 Komai
mevotini keke meatin ekek vi
vatkeih tai koa mul sakin marmari
rea keil mul kikistal en vangi Siu
keil en out vasi netan koa mul va
ien. Kei vi avat ten vangi meatin
keil tai koa amusil hihiseien onen
meatin tai ten out Nasaret.✧ 6 Ka en
out Serusalem, kei sak visi voumon
sakien tai en Eim Votut onen Siu
keil keke vasakini vamae vahilehilu
en meten Ahi, sakini, komai mevuli
kati. 7 * 8 Ka munak kilei rahat revu
usite onen meatin ekek, keik kilong
kilea ran kei sasen keke tounah vasi
keil koa komai memul mevit usili
vi anatin.” 9 Ka Siu vasi keil koa
amul en kot amae en selusien onen
Tetalas avit tounah vasi koa viteni
vi anatin.

✧ 23:28: Umen 22:30 ✧ 23:29: Umen 18:14-15; 25:18-19; 23:6; 23:9; 26:31; 28:18 ✧ 23:30:
Umen 24:5-8; 25:5 ✧ 23:34: Umen 22:3 * 23:35: Asuv houlu Herod enek vi Mari Herod koa
mat katau en avong koa Iesu avasi. Kei vareng meng kati keke avoumon mari eim enek. En avong
onen Pol, meatin tavaeen keil enges amul aro ien. ✧ 24:1: Umen 25:2 ✧ 24:5: Umen 17:6;
24:14 * 24:7: Tei en tus matu keil ten Umen aso ruain selusien enek koa vit, “Ka navong mesak
mesei keke mevasan mahien mini musil mengkatien keil orer, Lisias, avat houlu onen meatin tavaeen
keil, mai mumoni keih min ir ka kulati ran her. Evus, kei meng kat komai keke memai ekok mevahit
lat sakien tisa onen meatin ekek en metom”.

10 Navong Tetalas selus en usite onen Siu keil evus, avat Filiks rie en hen keke Pol kilea vama ka vahit kilea usite onen mini. Sakini, Pol mai ka viteni mini vit, "Avat Filiks, kosa, inau numai en metom keke mahit kilea usite onak en selkututien ekek ral min sien. Nasi inau houlu veni nakilea keke sua keil houlu, keik komul kolei rahit usite onen meatin keil houlu ten kantri koanik en sakien tai koa mal. 11 Munak kihis meatin keil ekek, keil akilea revi keke avong teindan elu (12) enges muli keke nuva en out Serusalem keke maha netan min Ahi ekonek. 12 Ka navong Siu keil avotinau, narmultei masel vatal min etai meatin en teahu ten Eim Votut, vuo narmultei matit vatal min meatin keil en eim tahihiseien etai vuo out sav tai en out Serusalem. 13 Siu keil ekek asakras avatie lat anatinien ten etai sakien tisa koa amul aviteni keke namumoni.

14 "Ka tounah tai koa aviteni usil inau vi anatin, inau nuva netan min Ahi onen avu orer keil musil sakien keil koa Iesu visein komai eni, koa Siu keil ekek avit romaltei. Ka inau emun nakur anatin keke tounah vasi koa amutisi en mengkati onen Mosis ral min tisien keil onen provet keil. 15 Desien onak vatte tas en desien one koa vit Ahi hesakin meatin vasi keil imoul eris ran matien keke Ahi houmon kot en keil vasi, koakeil amal en meten ka koakeil armaltei. 16 Sakini, en avong vasi, nasak visi moumon tounah vasi keil en sise tai hesakin inau nirmemoutei en meten Ahi ka en meten meatin sav keil.

17 "Sua keil houlu, inau narrotei en out Serusalem. Evus, noeis, numai ris keke makur mani vakataun meatin keil onak ten out Isrel koa tounah one tovuol, ka masan sanien votut keil onak vaha min Ahi. 18 Ka navong namul namumon tounah keil ekek, Siu keil enek avotin inau en teahu ten Eim Votut onen Ahi. Ka en hati avong enek koa avotin inau, namul namum vasi sakien keil koa

hemotein inau en meten Ahi. Ka, navong avotin inau, narmultei vatal min etai vangi meatin keil, ka narmultei moumon etai rea. Namules mukok.

19 "Ka en avong enek, Siu tei keil aka en provins ten out Esia, ka keil varei amumon rea enek. Vatahos imok vahit keil emun aval ekok kosa keke avahit kilea sakien sa koa tisa ales inau namumoni. 20 Vuo kimaen koakeil aro ekok keke avahiten etai tounah koa tisa koa avotin inau namumoni navong namulomal en mete ka alei rahit usite onak en kaonsel one. 21 Vahesa akilea avahitenis keke namulomal en mete ka naviso en selusien enek navit, 'Inau namul namulomal en metomi kosa veni nakur anatin keke meatin keil akilea avamoul eris ran matien.' "

22 Navong Pol selus evus, Filiks, koa kilea revi sakien onen Kristin keil, meng kati keke kot enek heseh hetokol avong sav tai. Kei viteni vit, "Navong Lisias, avat houlu onen meatin tavaeen keil, hemai hetokol out ekok, inau nitalimal en selkututien onami suk." 23 Evus, Filiks meng kat meatin tavaeen keil onen keke ilei kokoe ris en Pol, ka imaeni houal rahit eim takeih enek ka imaen time keil onen imai isao eni ka ikatauni.

Pol mul en eim takeih en hen avat Filiks sua elu

24 Avong vahis mai muli, Filiks mai ral min ahin onen koa isen Drusila keke luva en out koa Pol ro ien. Ason vi ahin Siu tai. Evus, Filiks san selusien keke avalamun Pol vama keke luvalong selusien onen usil demkatien onen en Iesu Kristo. 25 En selusien onen, Pol vit usil mukave Ahi en vat meatin keil avoumon tounah koa mal, avalei kat revi sakien keil one, ka mukave Ahi helei rahit usite onen meatin vasi keil en Mari Kot onen en keite ten tounah vasi. Ka navong avat Filiks longe mukok, metau houlu. Sakini, viteni min Pol vit, "Koselus

✧ 24:11: Umen 21:17; 8:27 ✧ 24:14: Umen 24:5 ✧ 24:15: Dan 12:2; Sion 5:28-29; Umen 23:6 ✧ 24:16: Umen 23:1 ✧ 24:17: Umen 11:29-30; Rom 15:25-26; Kal 2:10 ✧ 24:18: Umen 21:26-27 ✧ 24:21: Umen 23:6; 24:15 ✧ 24:23: Umen 27:3; 28:16,30

vinvin ten avong kosa. Kiha ris. Ka navong nihotin ahho, nihisok kimai ris venau.”✧ 26 Ka, en hati avong enek, Filiks mul mundemi keke Pol hesan mani mini. Sakini, ven koanek, lisenges Filiks vise keke vaselus vatal mini.

27 Sua elu mai muli, ka meatin tai kur vulin Filiks ka mai vi avat hau ten kavmen ten out Sudea, isen Porkas Festus. Ka en avong enek, Filiks romaentei Pol vaha vama-luv ran eim takeih suval koa mengkatien ten out Rom viteni. Vuo, lokoveini mules veni en rovattei vasakin Siu keil avavuroh kati.✧

25

Pol visi keke kavmen ten out Rom vamaen mari asuv houlu one valei rahat usite onen

1 Festus emai en taon ten out Sesaria keke vakur rohtoh en umen ten avat ten kavmen ten provins ten out Sudea. Evus, avong etel (3) mai muli, kei lokovein taon ten out Sesaria ka va en out Serusalem. 2 En out enek, avat keil onen pris keil ral min avat keil onen Siu keil umai keke avalesi. En meten Festus, Siu keil ekek aselus va kat Pol, ka avisi✧ 3 voumon keil avalong vatahos, ka vamaen Pol vamai en eim takeih koa mul en out Serusalem. Keil avisi mukok veni keil amumon lingkatien tai tuai keke avou vini Pol en sise.✧

4 Ka Festus viteni min keil vit, “Pol mul en eim takeih en out Sesaria. Ka, hervitei tuetin, inau niha ris en out enek. 5 Hemukonek, vahesa avat keil onami akilea avamai avapil vatal min komai ka mehoul vituai en out Sesaria. Munak meatin ekek mumon tounah tisa, keil akilea avahiteni ekonek.”✧

6 Festus ro avong outel (8) vuo avong halualim (10) ral min keil en out Serusalem. Evus, va ris en out Sesaria. Ka, en avong lati teni, kei rondan en out ten kot onen, ka mengkat meatin tavaeen keil onen avakur Pol vamai neim.✧ 7 Navong Pol mai, Siu keil koa aka en out Serusalem

akarahiti ka avit lat mari sakien tisa keil houlu koa avit Pol mumoni. Ka keil asakras avatie lat anatinien ten asa koa amul aviteni.✧ 8 Ka Pol vit kilea usite onen en mete vit, “Inau narmumon etai tounah vaha kat mengkatien keil onen Siu keil, vuo vaha kat Eim Votut onen Ahi, vuo vaha kat mari asuv houlu ten out Rom.”

9 Ka Festus en vati vasakin Siu keil avasi keil ven umen onen. Sakini, vis Pol vit, “?Keik em vati kovaha en out Serusalem keke numon kot venuk ekonek?”✧

10 Ka Pol vit kesi mini vit, “Vuo. Nirmaentei. Kosa, namulomal tuai en out ten kot ten kavmen ten out Rom. Ka out ekek varei vi out koa mal keke keik kovoumon kot venau eni. Keik kokilea tuai keke narmumon etai tounah vaha kat Siu keil. 11 Munak vi anatin keke inau nakumvul etai mengkatien vuo narmumon etai tounah tisa keke mamat veni, inau narsak vistei malohosai rani. Ka munak selusien keil one usil inau vi luvosien enges, meatin tovuol kilea vasa lat inau maha en he. Sakini, inau navisuk Festus keke kimaen inau maha en out Rom keke mari asuv houlu varei helei rahat usite onak en kot onen.”

12 Sakini, Festus selus ral min meatin takataunien onen. Evus, mai ris ka vit kesi min Pol vit, “Kovis inau keke kovaha kovales mari asuv houlu ten out Rom, sakini, nisanuk kiha kilesi.”

Avat Festus selus usil usite onen Pol min asuv houlu Akripa

13 Avong vahis mai muli, asuv houlu Akripa mai en out Sesaria ral min tunahin koa isen Bernis keke luvasan selusien keke luvakur revi Festus en umen hau onen. 14 Navong keilu luro ral mini avong vahis, Festus selus usil usite onen Pol min asuv houlu Akripa vit, “Navong Filiks vi avat ten kavmen ekok, kei ling meatin tai en eim takeih, ka ro veah ekonek.✧ 15 Ka navong inau nuva en out Serusalem, asuv keil onen pris keil ral min elda

✧ 24:25: Sion 16:8

✧ 24:27: Umen 25:9

✧ 25:2: Umen 24:1; 25:15

✧ 25:3: Umen 23:15

✧ 25:5: Umen 23:30

✧ 25:6: Umen 25:17

✧ 25:7: Umen 24:5-6; 24:13

✧ 25:9: Umen 24:27

✧ 25:14: Umen 24:27

keil onen Siu keil umai venau. Ka navong umai venau, aselus tisa va kati ka avis inau keke masan matien mini.✧ ¹⁶ Ka naviteni min keil keke koanik rovitei sakien onen me-Rom keil keke avamaen meatin tai vaha vakur mahien navong rovatei veah en kot. Vuo, helamu, rolei rahit usite onen en kot keke heles vativieh keil onen ka helong revi asa tisa koa avit mumoni. Evus, romaeni hesan selusien vahit lein usite onen en mete.

¹⁷ “Ka navong keil umai en out enek, narrountei. Vuo. Navong out mulan, navise ruain meatin keil umai ka merondan en kot. Evus, nameng kati keke meatin tavaeen keil onak avalamun Pol vamai valomal en metok.✧ ¹⁸ Ka navong vativieh keil onen amulomal keke avason selusien one vaha kati, selusien one rorokoltei tounah keil koa inau namundemi.✧ ¹⁹ Keil amusel ral mini usil hati tounah keil en usite ten demkatien one, sakien keil one, ka meatin tai isen Iesu. Keil avit kei mat ka vuol tuai. Ka Pol kur anatin eni keke Iesu moul veah mules.

²⁰ “En avong enek, narkileatei varei hemukave nihotin anatinien ten selusien keil one. Sakini, navis Pol munak en vati vaha en out Serusalem keke keil umon kot eni ka ilei rahit usite ten tounah tisa koa avit mumoni.✧ ²¹ Ka Pol en rovattei, ka vis inau keke hetos en hek hetokol avong koa nakilea masani vaha en out Rom keke mari asuv houlu varei houmon kot eni.”✧

²² Navong asuv houlu Akripa longe mukok, viteni min Festus vit, “Inau emun, ek vati malong selusien onen meatin enek.”✧

Sakini, Festus vit kesi vit, “Tahosis. Visuvong varei keik kilonge.”

²³ Visuvong teni, avouhou revi min asuv houlu Akripa keilu Bernis en ale tai ka akur revi keilu lumai neim en out ten lahruaien. Avat keil ten taon enek ral min avat keil ten meatin tavaeen keil amulamun keilu uva aling keilu lurondan en out ten houhouen en meten meatin

keil. Navong keil vasi arondan evus, avat Festus meng kat meatin tavaeen keil onen keke avalamun Pol vamai neim.✧

²⁴ Navong Pol mulomal en mete, Festus viso vit, “Asuv houlu Akripa ka kami vasi koa mimul en out enek ral min komai, nakur revi kami vasi en avong kosa. En metomi, meatin tai mul mulomal koa Siu vasi keil ten out Serusalem ka ten out ekok amul aselus tisa va kati minau. Keil amul apeah inau keih keke mata koteh moulien onen.✧ ²⁵ Ka inau narvotin etai tounah vatisa koa kei mumoni keke vaha vamat veni. Sakini, navong meatin ekek vis inau masani vaha en out Rom keke mari asuv houlu valei rahit usite onen en kot, namaeni. ²⁶ Ka narkurtei veah etai tounah vamal keke matisi usili vensa varei namul nasani vaha en out Rom. Sakini, nakuri emai en metom, asuv houlu Akripa, ka en metomi vasi keke, navong rovis revi ka rovotin usite onen, nakilea esuk matis etai tounah usili. ²⁷ Veni namundemi keke romaltei munak nasan vatkeih tai vaha min keil ka narvit kileatei vensa namul nasani va.”

26

En kot, Pol vit kilea usite onen en meten asuv houlu Akripa

¹ Evus, asuv houlu Akripa viteni min Pol vit, “Namaenuk keke kovahit lein usite onom usil tounah keil tatisa koa avit komumoni.”

Sakini, ral min hen, Pol vis meatin keil avato raeng. Evus, selus vit,

² “Asuv houlu Akripa, nasi nau houlu ven ahho koanik koa asani minau keke mahit lein usite onak usil tounah tisa koa Siu keil amul aviteni avit namumoni. ³ Tahos keke keik kovalonge, veni kokilea revi sakien vasi keil onen Siu keil tuai ral min selien keil onomai emun. Sakini, navisuk eli keke kilong inau avong hehi havivis.

⁴ “Siu vasi keil akilea moulien onak, navong navi ehon tai mai

✧ 25:15: Umen 25:1-2 ✧ 25:17: Umen 25:6 ✧ 25:18: Umen 18:14-15; 23:29 ✧ 25:20: Umen 25:9 ✧ 25:21: Umen 25:11-12 ✧ 25:22: Luk 23:8 ✧ 25:23: Mat 10:18; Mak 13:9; Luk 21:12 ✧ 25:24: Umen 25:2,7,15; 22:22

rokol avong kosa, ka asa namumoni en out onak kati ka en out Serusalem emun. ⁵ Munak kihis keil eni, keil sase enges akilea avahiteni keke, mulamu, inau namul en vangsi Siu keil koa avise en Farasi koa along katiat en mengkatien keil onomai mulin vangsi Siu sav vasi keil. ⁶ Ka kosa, namulomal en kot ekek veni namul naling demkatien onak en hatkatien koa Ahi mumoni ral min avu onomai en avong mulamu. ⁷ Meatin vasi keil koa aka en mari vatiamal teindan elu (12) onomai, koa uva netan min Ahi meneai rokol vongien, keil vasi emun aling demkatien one eni keke hatkatien enek hemai hehi anatin. Sakini, asuv houlu, Siu keil ekek aselus tisa va kat inau ven demkatien onak en hatkatien koanik."

⁸ Evus, Pol viles ka les Siu keil ka viteni min keil vit, "Vensa varei kami, Siu keil, mirkurtei anatin eni keke Ahi sakin meatin tai moul eris ran matien? ⁹ Mulamu, inau mun namundemi mal keke moumon tounah houlu vasak purun koakeil koa aling demkatien one en Iesu ten out Nasaret. ¹⁰ Ka en out Serusalem namumoni mukonek. Avat keil onen pris keil asan keihoen minau keke maha mahuli kat meatin keil onen Ahi ka mason keil avaha en eim takeih. Ka navong avat onen Siu keil e vati avou vini Kristin tei keil, inau mun namae en rendemien one. ¹¹ Ka avong keil houlu, nuva en eim tahihiseien onen Siu keil keke malekat vis keil. Ka navong navotin tei en keil ien, namu purun keil keih keke vasakin keil avaselus vatisa kat isen Iesu ka umon hatkatien keke irmusiltei mun. Tinok tisa houlu kat keil, sakini, nuva en taon sav keil emun koa soutin keke malekat keil keke nakilea mapurun keil ien."

En kot, Pol selus usili mukave Iesu kistal mini en sise va en out Damaskas

¹² Pol selus eris min asuv houlu Akripa vit, "Musil rendemien koanek, en avong tai, avat keil onen

pris keil asila inau nuva en out Damaskas ral min keihoen one keke nihuli kat Kristin vasi keil ekonek. ¹³ Ka naviteni anatin minuk, asuv houlu, navong namul namusil sise nuva, mal en taviai, muohien tai kistal ka out nesa koa ritin keih mulin meteiai. Muohien enek mai karahit inau ral min meatin keil koa amual vituai ral minau. ¹⁴ Sakini, komai vasi memot mevita en atan. Ka inau, nalong ren meatin tai koa selus minau en selusien ten Hibru vit, 'Sol, Sol! Vensa varei komul kosak purun inau? Komul kosan mahien minuk sasom enges navong komul kovae vatal minau. Keik kosuval buluk tai koa masta onen mul mutahi navong mumon vatin.'

¹⁵ "Ka inau navit, 'Asuv, keik sei?'
"Ka kei vit kesi minau vit, 'Vi inau Iesu, koa keik komul kopuruni. ¹⁶ ! Mea! Nakistal venuk kosa veni narie latuk tuai kovamai kovahi meatin toumien onak. Inau naling kati keke kiha kihit mesein asa koa kolesi usil inau kosa, ka asa koa nitie minuk en avong keil koa hemai. ¹⁷ Inau nilei kokoe enuk keke meatin keil kati onom irpuruntei keik. Ka nilei kokoe enuk emun ran koakeil arvitei Siu. Veni namul nasilak kovaha ven keil varei. ¹⁸ Namul nasilak ven koakeil arvitei Siu keke kovakataun keil avalei kilea en meneai ten anatinien keke ihiles ran mankoli koa amul ien. Anatin, kikataun keil imea ran hen Temat ka keihoen onen, ka imai en hen Ahi ka keihoen onen. Hemukonek, navong keil iling demkatien one enau, koa navi Kristo, Ahi houmon methos en keil ka hermundem kattei mun tisaen keil one. Hevus, Ahi hekur revit keil imai ikur vulie keil hetal min meatin sav keil koa Ahi ling seh en keil avahi onen veni amul aling demkatien one enau.' "☆

En kot, Pol selus usil umen onen

¹⁹ Pol viteni mun vit, "Sakini, asuv houlu Akripa, namusil revit leisanien ten out nesa koa nalesi. ²⁰ Sakini, en out Damaskas, navitehiteni min Siu

☆ 26:5: Plp 3:5-6 ☆ 26:6: Umen 23:6; 24:15,21; 28:20 ☆ 26:9: Umen 8:3; 22:4-5 ☆ 26:16: Esek 2:1 ☆ 26:17: 1Kron 16:35; Ser 1:7 ☆ 26:18: Aes 35:5; 42:7; 61:1; 42:16; Efes 2:2; Kol 1:13; Dut 33:3-4; Umen 20:32

vasi keil keke mal ihiles ran tisaen keil one ka umon tounah keil koa hetie lati keke asan moulien one tuai min Ahi. Evus, navitehiten vati selusien enek emun min Siu keil en out Serusalem, ka en out vasi en provins ten out Sudea. Evus, navitehiteni emun min koakeil koa arvitei Siu. ✧ ²¹ Ven sakien enek varei, Siu keil avuli kat inau en Eim Votut ka asak visi avou vini inau. ✧

²² “Ka Ahi kataun inau en umen enek navong kistal rohtoh enau mai rokol avong kosa. Sakini, nakilea mamulomal en metomi ekok ka mavitehiten more longlongien usil Iesu Kristo min kami vasi, min kami koa mivi hetetamen keil, ka min kami meatin kuren keil. Ka tounah koa namul navit usili suval etin asa koa Mosis ka provet keil telamu avit luvati avit hekur out. ✧ ²³ Keil aviteni keke Mesaea koa Ahi vat kati vit hesani hemai, hekur mahien, ka hemat. Hevus, hemoul eris ran matien helamu en meatin sav keil ka hetie lat sise ten meneai min meatin vasi keil, min Siu keil ka min koakeil emun arvitei Siu.” ✧

²⁴ Navong Pol mul semau selus kilea usite onen en kot mukok, avat Festus viteai vit, “! Pol, kovi vau vareis! Ileilien onom mariso ramat ka mules purun vatum.”

²⁵ Ka Pol vit kesi vit, “Asuv Festus, inau narvitei vau. Vi selusien keil ten anatinien ka ileilien koa namul nasani min kami kosa. ²⁶ Asuv houlu ekek kilea anatinien ten tounah vasi keil ekek tuai, ka nakilea mahitenis vama mini. Kei kilea revi veni tounah keil enek rokurtei out en sise tai koa mul suai. ✧

²⁷ “?Ka mukave enuk, asuv houlu Akripa, kokur anatin en asa koa provet keil amutisi? Nakilea kokur anatin eni.”

²⁸ Ka Akripa vit kesi mini vit, “? Pol, komundemi kovit kokilea kovakalah kovahiles inau mamai mahi Kristin tai vamukonek? Vuo, kosakras.”

²⁹ Ka Pol viteni mini vit, “Inau namul navis min Ahi venuk, ka

ven kami vasi koa mimul milong selusien keil onak kosa, keke kami mihemai mihehi Kristin hesuval inau ... ka en kami, sen keil ekek en hek keilu hetovuol en hemi. Ka rovitei etai tounah minau munak kimai kihi Kristin hekalah vuo en avong tai koa hemai veah.”

³⁰ Navong Pol selus evus, asuv houlu Akripa, avat ten kavmen Festus, Bernis, ral min koakeil vasi koa amul arondan ral min keitel en kot, amea ka uva. ³¹ Ka navong amul uva, keil aviteni min keil eris avit, “Meatin enek romumon etai tounah keke vaha vamat veni vuo vato en eim takeih veni.” ✧

³² Ka Akripa viteni min Festus vit, “Vahit meatin enek varvistei keik keke kovasila vaha ven mari asuv houlu ten out Rom, tahos imok keke kovalokoveini vama luv vaha.” ✧

27

Aling Pol va en sip tai vaha en out Rom

¹ Navong avat Festus les ahho keke valing Pol va en sip keke vaha en mari taon ten out Rom en provins ten out Itali, ling meatin sav keil emun koa amul en eim takeih uva. Ka inau Luk emun namusil keil meva. Ka Festus ling komai vasi en hen meatin tai koa isen Sulias. Kei vi avat tai onen vangi meatin tavaeen keil koa avise keil en ‘vangi meatin keil onen mari asuv houlu ten out Rom.’ ✧ ² Sip enek ka en taon ten out Atramitiam, ka amul asak meseini keke vaha en pasis keil ten provins ten out Esia. Evus, komai mevina en sip enek ral min koan Masedonia tai koa ro en out Tesalonaeka, isen vi Aristakas. ✧

³ Memuloh en sip enek, ka, en avong lati, merokol pasis ten taon ten out Saedon. Ka avat Sulias mumoni tahos min Pol. Sakini, maen Pol va les time keil onen en out Saedon keke akilea avasan etai kataunien mini. ✧ ⁴ Navong melokovein out Saedon, eang

✧ 26:20: Umen 9:19; Mat 3:8 ✧ 26:21: Umen 21:30-31 ✧ 26:22: Luk 24:44 ✧ 26:23: Luk 24:46-47; Aes 42:6; 49:6 ✧ 26:26: Sion 18:20 ✧ 26:31: Umen 23:29 ✧ 26:32: Umen 25:11 ✧ 27:1: Umen 25:12 ✧ 27:2: Umen 19:29; 20:4 ✧ 27:3: Umen 28:2; 24:23

mul muhuh keih. Sakini, meva mekarahit aelan ten out Saepras, meva en usite en out koa atas tahos neli eni. ⁵ Evus, memu koteh atas vesesal ven provins keilu ten out Silisia ka Pampilia, ka meson angka en taon ten out Mira koa mul en provins ten out Lisia. ⁶ En out enek, mivut miva ut ka avat Sulias votin sip tamun koa vi onen meatin keil ten out Aleksandria koa amul asak mesei vaha en provins ten out Itali. Sakini, kei vis vatihos teni keke vamaen komai vasi mevaha ien.

⁷ Navong memuloh en sip, avotini keke eang keih vareis, sakini muloh memerau enges avong vahis. Avong vahis mai muli, ka merokol out tai vesesal ven taon ten out Nitas. Navong vatihos lesi keke sip sakras valoh vama veni eang keih veah, viles sip ka meva memusil aelan ten out Krit, en usite koa atas tahos neli. Evus, sip muloh eva vesesal ven veisil ten out Salmone. ⁸ Vatihos votini keih keke vasakin sip valoh, ka memuloh memerau meva vio ... merokol out tai koa avise en 'More Pasis' koa mul vesesal en taon ten out Lasia.

⁹ En out enek, melesi keke mepurun avong houlu tuai en sise ka, ven koanik, komai memul tuai en avong keil ten an tisa (avong koa Siu keil uval ran anien ven 'Avong koa Avul Lat Tisaen en Ara' [☆]* muli tuai). Sakini, navong avat onen meatin tavaeen keil ka koakeil ten sip amul amundem usili, Pol san rendemien onen min keil vit, ¹⁰ "More avat keil, en lesien onak, nalesi keke sise orer hekeih ramat. Sip ekek hemahoi vasi, tounah vasi keil koa amul ien ivuol, ka tei en ir imatmat." [☆] ¹¹ Ka Sulias, koa vi avat onen meatin tavaeen keil, kei raengon rendemien onen vatihos ten sip ral min meatin koa sip vi onen. Kei mundem heisav en selusien onen Pol. ¹² Keilu luviteni min Sulias luvit pasis koa amul ien rotahostei en avong keil

ten an tisa. Sakini, vesesal meatin vasi keil koa amul en sip e vati avasak visi avaha avaloh ven more pasis tai koa mul en out Finiks en usite sav ten aelan enek ten out Krit keke avato ien en avong keil ten an tisa. Pasis enek seha en usite vasi keilu, tai en saotwes, ka tamun en notwes.

Eang takeih tai rui lat sip koa Pol mul ien va en mesaiuai

¹³ Navong more eang tai ka en out saot mai ven komai, meatin keil ten sip amundemi keke tahos keke meheha mehoumoni hesuval koa keil aling kati. Sakini, keil aleh lat angka ka memuloh vesesal enges en out ut miva. ¹⁴ Rovitei tuetin, avisu en eang takeih tai koa tiaso koa ka en out ut ka rui lat sip va mok en mesaiuai. ¹⁵ Veni eang enek mul muas sip houlu ka mesakras mevahiles mevousil ris sise onomai, memaenis keke eang muh komai miva en mesai varei.

¹⁶ Komai mero suai ten avong havivis navong miva meka en usite saot ten titi aelan ten out Kaoda. En out enek, memum keih keke mevaling revi bot ten sip enek. ¹⁷ Navong boskru keil ten sip aling revi bot mai nesa evus, keil ason viau keil eva en atas vaha en hehen sip ka arati kat sip eni veni atas nou pahasi. Veni keil ametau keke sip naherae en amae ten kantri ten out Libia, aleh sel va netan ka arutun angka vita netan keke sip valoh vamerau neli.

¹⁸ En avong sav teni, melesi keke eang enek mules muhuh keih ka atas mul veah mu purun sip koa memul ien. Sakini, ason hati tounah koa amul en valengei sip va en atas keke vasakin sip vamelala imok. ¹⁹ Ka en avong lati teni emun, keil ason tounah keil ten sip koa ameah eva en atas. ²⁰ Memuloh mukonek avong houlu koa mesakras mevales meteiai vuo hitu keil keke mevalei

[☆] 27:9: Lev 16:29 * 27:9: Avong koa Avul Lat Tisaen en Ara vi avong votut tai koa Siu keil amumoni en keite ten avati Septemba. Ka avong rohtoh ten Septemba va rokol keite ten avati Febuari vi avong ten an tisa koa rotahostei keke sip keil avaloh ien. [☆] 27:10: Umen 27:22

kilea sise onomai eni veni mahmah mul koe teilang ka eang keih vis keih. Sakini, desien onomai mot ka memundemi keke mehematmat en atas enek.

²¹ Evus, navong Pol lesi keke meatin keil arkaniantei ten avong houlu, mea mulomal en mete ka viteni min keil vit, "Meatin keil, vahit mivalong revi selusien onak ka rovarlokoveintei out Krit, rovatos vatahosis ka sip ka tounah vasi koa mul ien varvuoltei en atas vasuval koanik. ²² Avaseini mukok, minametautei mun. Meatin hetovuol hevuol. Sip enges hevuol.✧

²³ Nakilea en koanek veni, en vongien, angelo tai onen Ahi onak koa nuva netan mini, kei mai kistal minau ka viteni minau vit, ²⁴ 'Pol, konametautei. Ahi ling kati keke keik kiha kilomal en meten mari asuv houlu ten out Rom. Ka anatin eli, Ahi maeni keke heting koe meatin vasi keil emun koa amul en sip koanik ral minuk keke irmattei.'✧ ²⁵ !Sakini, meatin keil, minametautei! Naling desien onak en Ahi keke tounah vasi hekur out hesuval etin asa koa angelo viteni minau. ²⁶ Ka vi anatin keke sip enek heha heherae en aelan etai."✧

²⁷ Navong komai memuloh en eang enek wik elu (2) en Atas Medeterenia, en metavinavong, tei en boskru keil ten sip amundemi keke vesesal mevaha ut en out tai. ²⁸ Sakini, keil ason viau en atas keke avahotin huinev ten atas vi asa, ka avotini keke rokol mita hanumau tai ka teindan oulu emun (37 m). Ka navong amuloh havivi tamun, ason viau eris ka avotini keke huinev teni rokol mita hanumau tai ka oulu emun (27 m). ²⁹ Keil ametau keke sip naherae en etai mari ahat. Sakini, ason angka ehat (4) en voten sip ka meatin vasi keil avis min ahi keil one keke out valan vakalah.

³⁰ Ka boskru tei keil amumon lingkati en tai keke avalokovein sip ka avalohosai. Sakini, aluvos avit e vati avaling angka keil en vatin sip

emun, ka uva arutun vot ten sip vita en atas. ³¹ Navong Pol lesi mukok, va les avat onen meatin tavaeen keil ral min meatin keil onen ka vit leini vit, "Munak boskru keil ekek ilohosai ran sip, kami misakras mivamoul."✧

³² Sakini, meatin tavaeen keil ara koteh viau ran vot ka alokoveini raheah eva.

³³ Vesesal out valan, Pol sel kat meatin keil vasi keke avaanian vit, "Wik elu (2) tuai kami mimundemko houlu ka mirkaniantei. ³⁴ Sakini, kosa, tahos keke miheanian keke vasakin avemi vakeih ka mikilea mivamoul. Ka minandemkotei, veni nakilea keke hetovuol en ir hevuol kosa."✧

³⁵ Navong Pol selus evus, kur hati veret tai ka san masmasien min Ahi veni en mete. Evus, vul vasi ka kani.✧ ³⁶ Navong ales mukok, vati lat rendemien one ka keil emun akan hati anien tai. ³⁷ Meatin vasi keil ten sip enek rokol handred elu hanumau etel ka teindan ahetai emun (276). ³⁸ Navong keil vasi akanian vinvin, arivin bak vasi keil ten pulaoa koa amul en valengei sip eva en atas keke vasakin sip vamelala imok.

Sip koa Pol mul ien verae en amae

³⁹ Navong out mulan revi, meatin keil ten sip alei ras out koa memul ien, ka ales titi pasis tai koa veien mul ien. Sakini, amundemi keke umon sip heha hesalini en veien enek. ⁴⁰ Sakini, ara koteh angka keil avamarindu avaha en atas, ka ara koteh viau koa vuli kat stia ten sip. Evus, keil aleh tei en sel keil koa amul en vatin sip vina nesa keke eang kilea vatuin sip vaha ut. Sakini, sip koa memul ien muloh va vesesal imok ven veien enek. ⁴¹ Ka navong sip mul muloh va, verae en amae ka sakras emun valoh. Anatin, vatin sip verae, ka tahe keil takeih amul amu pahas voten mai vi soksokeite.✧

⁴² Meatin tavaeen keil amumon lingkati en tai keke avou vini vatkeih

✧ 27:22: Umen 27:10,31 ✧ 27:24: Umen 23:11 ✧ 27:26: Umen 28:1 ✧ 27:31: Umen 27:22
✧ 27:34: 1Saml 14:45; 2Saml 14:11; Mat 10:30; Luk 12:7 ✧ 27:35: Mat 15:36; Mak 8:6; Luk 22:19;
1Kor 11:23-24 ✧ 27:41: Umen 27:22

vasi keil koa amul en he keke asakras avoue avaha ut ka avalohosai ran keil. ⁴³ Ka avat one romaentei veni en vati voutut moulien onen Pol. Sakini, avat meng kat meatin vasi keil koa akilea avoue keke avahut avahita en atas ka avoue avaha ut. ⁴⁴ Ka koakeil areingeingeni avoue, meng kat keil keke avalekat hati pilang keil ten sip ka itaheah eni iha ut. Ka en sise ekek, komai vasi merokol out ut ka memoul.

28

Pol kataun me-Malta keil ka keil akataun koakeil ten sip

¹ Navong komai vasi merokol out ut, melong kilea esuk keke aelan koanik, avise en 'Malta.' ² Meatin keil ten out enek amumoni tahos en komai ka akur revi komai. Keil amumon mari ahang tai ka memutae eni veni ous mul veah mus ka melong anni houlu. ³ Pol emun mul lah ruain av keke vasoni vaha en ahang. Ka navong mul soni va en ahang, tetal tatisa tai mea ran vang av enek, kat hen ka mules murur eni. ⁴ Navong meatin keil ten out enek ales keke tetal tai mul murur en hen Pol, keil aviteni min keil eris avit, "Vahesa meatin enek mu vini meatin keil, veni, avaseini romattei en atas, ahi orer koa rovis en 'ahi ten kot' romaentei kei vamoul." ⁵ Ka Pol kuvin tetal enek va en ahang, ka tounah tovuol vakula. ⁶ Meatin keil amul arosin hen vatetep vuo kei vamot enges vamat. Ka navong amul avong taveah neli ka arles etai tounah vakula, aviles rendemien one ka avit, "!Ei, vahesa meatin ekek vi ahi tai!"

⁷ Rovitei soutin ran out koa merokol ut eni, mari asuv ten aelan mul koa isen Pablias. Kei kur revi komai en atan keil osen ka lei kat revi komai avong etel (3). ⁸ En avong enek, tata onen Pablias mesai. Aven mutin ka musoh, sakini, mules matil en avet onen. Pol long usili ka va sao eni, ling hen en aven ka vis veni. Mumoni evus, ka tata onen Pablias

mai ris tahos. ⁹ Navong meatin keil ten aelan akur longlongien usili, meatin sav vasi keil ten aelan koa amesai umai ven Pol, ka Ahi sak revi keil vasi. ¹⁰ Sakini, keil asan sanien keil houlu min komai. Ka keil aso ruain tounah sav keil houlu vakataun komai en sise onomai ten avong koa mehelokovein keil meheha.

Ahi mumon sise sav keke Pol kilea vaha en out Rom

¹¹ Avati etel (3) mero en aelan ten out Malta. Evus, mevotin sip tai onen meatin keil ten out Aleksandria koa ro suai en aelan enek ran an keil tatisa. Sip enek amusah veinan ahi elu eni koa avit luvi maeh keilu, isealu Kasto ka Polakis. Ka amaen komai meva ien. ¹² Sakini, memuloh meva ka merokol taon tai ten kantri ten out Sisili koa avise en Serakus. Mero ekonek avong etel (3). ¹³ Evus, memuloh meva merokol taon ten out Rekiam en provins ten out Itali, ka mero ekonek avong tai. Out mulan, eang tai muhuh ka saot emai ka ruin komai memuloh lah. Sakini, en avong elu enges, meva merokol taon ten out Puteoli. ¹⁴ En out enek, mevotin tei en meatin keil koa avi Kristin tuai, ka avis komai mevato vatal min keil. Sakini, navong mero ral min keil wik tai evus, mekur ris sise onomai memual meva en mari taon ten out Rom. ¹⁵ Navong Kristin keil ten out Rom akur longlongien usil amaien onomai, keil amual umai avisu en komai en sise. Tei en keil amul arosin komai en mari eim tasalem en tounah ien ten out Apias. Ka tei keil arosin komai en taon koa eim tamatilien etel (3) mul ien. Ka navong Pol les keil, si houlu ka masmas Ahi ven keil.

Pol vit lein usite onen min Siu keil ten out Rom

¹⁶ Navong komai merokol mari taon ten out Rom, kavmen ten out Rom amaen Pol heha heto sasen en eim tai hetal min meatin tavaeen tai koa helei kokoe eni hetokol avong ten kot onen.

☆ 27:43: Umen 27:22,24 ☆ 28:2: 2Kor 11:27 ☆ 28:5: Mak 16:18 ☆ 28:6: Umen 14:11

☆ 28:16: Umen 24:23; 28:30

17 Avong etel muli, Pol vise ruain avat keil onen Siu keil umai en tondanien tai. Navong alah ruai evus, Pol viteni min keil vit, "Tuak keil ten out Isrel, inau numai ekok suval vatkeih tai veni meatin keil ten out Serusalem avuli kat inau ka aling inau en hen meatin keil ten out Rom. Amumoni mukonek minau, avaseini keke narmumon etai tounah vatisa vaha kat meatin keil orer, vuo vaha kat more sakien keil koa avu keil orer avisein ir eni." 18 Navong me-Rom keil ekonek umon kot en usite onak en selkututien enek, keil avit imaen inau nimaluv niha veni keil arvotin etai tounah koa namumoni keke avasan matien minau.

19 "Ka navong avat keil onen Siu keil asesein rendemien one, nalesi keke sise onak verai. Sakini, navisi keke imaen inau mamai ekok keke malomal en meten mari asuv houlu ten out Rom en kot onen. Ka narmundemtei keke nisan etai rendemien tatisa vaha kat meatin kati keil onak." 20 Sakini, navise ruain kami mimai ekok keke nakilea males kami ka mahit kilea min kami tounah vasi keil koa akur out enau. Ka ek vat kami mivailea keke sen keil ekek mul par kat inau veni nakur anatin en kei koa Ahi vat kati min me-Isrel keil keke hesani hemai houtut ir vasi."

21 Avat onen Siu keil avit kesi mini avit, "Komai merkur etai leta vaka en provins ten out Sudea koa vaselus usiluk min komai. Vuo tuer tovuol koa vama ekok vatal longlongien tai vuo selusien tatisa etai vaha katuk." 22 Ka komai emai vati mevalong tei ris emau rendemien keil onom veni mekilea keke, en out vasi, meatin keil houlu amul aselus tisa va kat vang Kristin keil koa keik kovi tai en keil."

23 Sakini, avat onen Siu keil aling kat avong tai koa Pol kilea vaselus vatal min keil. En avong enek, Siu keil houlu umai en out koa Pol ro ien. Ka en visokon enek va rokol vongien, Pol vit kilea sise koa Ahi

kilea vama vahi asuv houlu onen meatin keil eni. Pol sak visi vatie lati keke Iesu vi Mesaea onen Ahi ka en mengkatien onen Mosis ka tisien keil onen provet keil. 24 Tei en keil akur anatin en selusien keil onen. Ka tei keil, aseini avakur anatin eni. 25 Sakini, keil asel kutut ral min keil eris. Ka navong keil avit avaha, Pol son selusien ekek va min keil vit, "Asa koa Ninin Votut viteni min avu onami keil ka en provet Asea anatin imok koa viteni vit,

26 *'Kiha kihit leini min meatin keil ekek kihit,*

"Kami mihelonge heha vio ... ka miherlong kileatei.

Kami mihelele heha vio ... ka miherlei kileatei."

27 *Veni meatin keil enek, tine keih.*

Ralinge mul ka e rovattei avalong tounah eni.

Mete mul ka apol kati.

Ka munak armumontei vamukonek, keil akilea avalei kilea tounah en mete,

ka akilea avalong kilea tounah en ralinge.

Anatin, munak armumontei vamukonek, ilea revu en aneite ten selusien onak en tine ka ihiles moulien one,

ka inau nimai nisak revu moulien keil one.' " *Asea 6:9-10**

28 En keite ten selusien onen Pol, kei viteni min keil vit, "Sakini, kosa ek vat kami mivailea eni keke Ahi mul san more longlongien onen usil sise ten mututien va min koakeil arvitei Siu. !Veni keil ilonge ka ikur anatin eni!" 29 *

30 Sua elu, Pol ro en eim tai koa kei vuli en avati vasi ral min mani onen. Ekonek, kei kur revu meatin vasi keil koa umai keke avasao eni.

31 En out enek, Pol vitehiteni min meatin keil usil sise koa Ahi kilea vama vahi asuv houlu onen meatin keil eni, ka visein revu meatin keil usil Asuv Iesu Kristo. Meatin tovuol vasak visi vating koe tounah koa

✧ 28:17: Umen 24:12-13; 25:8 ✧ 28:18: Umen 23:29; 25:25; 26:31-32 ✧ 28:19: Umen 25:11

✧ 28:20: Luk 2:34; Umen 24:15; 26:6-7 ✧ 28:22: Umen 24:14 ✧ 28:27: Sam 67:2; 98:3; Aes

40:5; Luk 3:6; Umen 13:46; 18:6 * 28:29: Tei en tus matu keil ten Umen aling selusien koanik

mul ien koa vit, "Ka navong Pol viten selusien enek, Siu keil alokoveini. Ka amusel en keil eris."

✧ 28:30: Umen 28:16

Pol mumoni, sakini rometautei ka
mumoni ral min sien.

Selusien koa helamu ten Rom

?Isei mutis selusien koanik?

Pol, koa vi eiloheh tai onen Iesu Kristo, mutis leta koanik* en sua 57 AD (sua keil koa katau en avong Iesu avasi), navong kei mul en ualien etel onen keke vasan more longlongien usil Iesu Kristo min meatin keil koa arlongtei veah.* Vahesa Pol mul en taon ten out Korin navong mutis leta ekek* veni, en selusien ekor onen, mul selus usil meatin tei keil en out Korin vuo out keil koa amul vesesal eni.* En avong enek, Pol mum tuai en provins ten out Kalesia, Esia, Masedonia ka Akea. Sakini, ling rendemien onen keke vaha en provins ten out Itali koa mari taon ten out Rom mul ien. Ka hevus, hekur more longlongien heha en kantri ten out Spen.*

Ka mulamu en ualien ehat (4) ekek, Pol en vati vaha vasan mari sanien ten kataunien onen Kristin keil en provins keil koa kei mum ien vaha min Kristin keil koa avi Siu en out Serusalem.* Ka navong Pol mul veah en out Serusalem, avuli kati ka alingi en eim takeih. Sua elu muli, ka koakeil ten kavmen varei asan Pol va en out Rom keke mari asuv houlu ten out Rom kilea valei usil usite onen.* Ka Pol lesi keke Ahi san ahho mini vahisein revi Kristin keil ekonek.

?Isei vuli selusien koanik mulamu?

Pol mutis selusien koanek va min Kristin keil koa amul en mari taon ten out Rom. Rom vi mari taon tai koa hetetamen imok mulin taon sav keil en out netan en avong koanik. Rom vi vulin ten kavmen ten out vasi keil koa aselus usili en Tus Votut, Isip rokol Serusalem, out vasi koa Pol va ien va rokol Spen emun. Asuv houlu sav keil koa alosil kat out keil ekek amul en hen mari

asuv houlu one koa avise en 'Sisa.' Kei mul en out Rom ral min mari hetetamen sav keil koa amumon mengkatien keil ven meatin sav keil.

En avong koa Iesu mat en aiveave, Siu keil houlu aka en out vasi keke avales Anien ten Mul Laui en out Serusalem.* En avong enek, Siu keil ten out Rom emun umai ka tei en keil akur demkatien umai avi Kristin. Navong uva ris teim se keil, vahesa keil akur longlongien usil tounah koa alesu ka alonge, ka meatin houlu umai aling demkatien one en Iesu. Tei en keil avi Siu, ka houlu en keil arvitei Siu.

En avong koa Pol mutis selusien enek, kei rovatei veah en out Rom. Ka en ualien keil onen, kei visu en me-Rom keil houlu suval Prisila ka Akuila. Ka navong mutis leta koanek, keilu luva ris tuai ka luro en out Rom. Ka lumul luvisein revi Kristin keil ekonek.*

?Pol mutis selusien koanik vensa?

Pol en vati vahit meseini min Kristin keil en out Rom keke hemai hervitei tuetin - Pol en vati mok vaha vahitehiten more longlongien usil Iesu Kristo min koakeil aro en mari taon ten out Rom.* En vati vaha vasao en keil emau, ka hevus, isila lati heha houn en kantri ten out Spen.*

Pol en vati vahit kilea vatte ten more longlongien koa mul vihi-seini

- * Ahi vothot en kei min meatin keil ten out netan, ka aseseini.*
- * Meatin vasi keil, Siu keil ka koakeil emun arvitei Siu, amum tisa ka arlong kattedi Ahi.*
- * Koakeil vasi amumon tisaen ikur mahien koa vi matien ten lisen-ges.*
- * Ka navong rotisaso veah, Iesu Kristo mae lat moulien onen vinat ir vasakin ir romal en meten Ahi.*
- * Sakini, navong meatin tai vit leini keke Iesu vi Asuv, ka kur anatin en tinen keke Ahi sakini

* :: Rom 1:1 * :: Umen 18:23-21:16 * :: Umen 20:1-3 * :: Rom 16:1,23 * :: Rom 15:23-24 * :: Rom 15:25-28 * :: Umen 25:11-12; 27:1 * :: Umen 2:10 * :: Rom 16:1-16
 * :: Rom 1:10-15 * :: Rom 15:22-25 * :: Rom 1:18-23 * :: Rom 3:23 * :: Rom 6:23
 * :: Rom 5:8-9 * :: Rom 10:9-10

mea ran matien, Ahi houtut moulien onen.✧

- * Hevus, hemaen Ahi hehiles tinen neim kei houmon rendemien onen hemai hehi heite hau. Hesakini, ilea rendemien onen Ahi ka hemukave houmon asa koa mal en meten.✧

Pol en vati vahit kilea lingkati en onen Ahi en usite ten Siu ka koakeil arvitei Siu - Pol kilea keke tei en Kristin keil en out Rom avi Siu ka tei mun arvitei Siu. Sakini en vati vatie lati keke vangi meatin keilu vasi lurmumonte asa koa mal ka lutaso en meten Ahi.✧ Mal keke keilu vasi luvaling demkati en onealu en Iesu Kristo keke Ahi houtut moulien onealu.✧ Anatin keke Ahi vothot en kei min Siu keil mulamu.✧ Ka navong keil asesein anatinien ten more longlongien usil Iesu, sakien one sehen voiteh keke koakeil arvitei Siu umai avi titiali keil onen Ahi emun.✧ Ka navong Ahi houtut koakeil arvitei Siu heha vio ... hetokol asa koa ling kati tuai, Ahi houtut me-Isrel keil vasi suval koa vat kati.✧

Mari rendemien tai ten selusien koanik mul en Rom 5:1

Ka veni romai romal en meten Ahi ka en sise ten demkati en, ir roro en tomat ral min Ahi ven asa koa Iesu Kristo, Asuv orer, mumoni.

?Asa mul en selusien koanik?

?Asa varei mal keke rehekur anatin eni? (1:1-11:36)

1. Meatin vasi amum tisa en meten Ahi. (1:1-3:20)
2. Ahi mul lele tahos eris en koakeil aling demkati en one en Iesu Kristo. (3:21-5:21)
3. Meatin keil onen Ahi amaluv ran keihoen ten tisaen. (6:1-8:39)
4. Ahi ling kati keke voutut Siu keil ka koakeil emun arvitei Siu. (9:1-11:36)

?Asa varei mal keke rehoumoni? (12:1-16:27)

5. Sakien keil koa mal rovatie lati min Kristin sav keil. (12:1-21)

6. Sakien keil koa mal rovatie lati min koakeil arvitei Kristin. (13:1-14)

7. Sakien keil koa mal rovatie lati min Kristin keil koa demkati en one rokeihte. (14:1-15:13)

Selusien ekor onen Pol. (15:14-16:27)

Hitkileaen onen Pol usil tus koanek

¹ Inau Pol, navi meatin tai toumien onen Iesu Kristo koa Ahi vise nau mahi eiloheh tai onen. Ka kei rie lat nau mahitehiten more longlongien onen. ✧ ² More longlongien enek, Ahi vat kati tuetin tuai ka en selusien keil koa provet keil onen amutisi en Tus Votut. ✧

³ More longlongien enek mul vit usil Natnali, koa avasi mai vi meatin ka en ara onen asuv houlu Deved. ✧ ⁴ Ka Ahi rie lati mun keke vi Natnali kati ral min keihoen navong Ninin Votut sakini moul eris ran matien. Kei vi Iesu Kristo, Asuv orer. ✧ ⁵ Ven asa koa Iesu mumoni, Ahi rie lat more envatien onen ka sakini komai mevahi eiloheh keil onen. Navi eiloheh tai keke maha en out vasi keke malamun koakeil arvitei Siu keke avalong kat Ahi navong aling demkati en one en Kristo. Hemukonek, hehati lat isen. ✧ ⁶ More longlongien koanek rokol kami mun koa mero en out Rom, koa Ahi vise kami tuai keke mivahi meatin keil onen Iesu Kristo.

⁷ Ka sakini, namul namutis leta ekek vat min kami vasi en out Rom koa Ahi vise lat kami mivi meatin votut keil onen veni envatien onen mul en kami. Navis Ahi Tamer ka Asuv Iesu Kristo keke luhesan more envatien ka tomat onealu min kami vasi. ✧

Hisien ten masmasien

⁸ Helamu, ven asa koa Iesu Kristo mumoni min ir, navit mamasma Ahi onak ven kami vasi, veni meatin keil amul avit usil demkati en onami

✧ :: Rom 12:2 ✧ :: Rom 2:9 ✧ :: Rom 3:21-22 ✧ :: Rom 9:4-5 ✧ :: Rom 9:6,23-24
 ✧ :: Rom 11:25-26 ✧ **1:1:** Umen 9:15; 13:2; Kal 1:15 ✧ **1:2:** Rom 16:25-26; Taet 1:2 ✧ **1:3:** Mat 22:42; 2Tim 2:8; Rom 9:5 ✧ **1:4:** Umen 13:33 ✧ **1:5:** Umen 26:16-18; Rom 15:18; Kal 2:7,9
 ✧ **1:7:** 1Kor 1:2; 2Kor 1:1; Nam 6:25-26; 1Kor 1:3; 2Kor 1:2 ✧ **1:8:** 1Tes 1:8

en out vasi en out netan. ✧ ⁹ Inau namum min Ahi ral min moulien vasi onak keke navitehiten more longlongien usil Natnali min meatin vasi keil. Ka kei lesi vi anatin keke namundem kat kami lisenges en hisien keil onak. ✧ ¹⁰ Ka navisi mok keke, munak hemal en rendemien onen, Ahi houmon sise minau keke mahat masao en kami suval koa ek vati keke moumoni tuetin. ✧ ¹¹ Veni ek vati li mok males kami keke masan tokolkatien keil min kami koa ka en Ninin Votut vasakin demkatien onami vakeih tamun. ¹² Anatin, tahos nihatehiten keke ir vasi rokilea rovahati lat rendemien orer. Veni inau nalesi mukave kami mimoul musil demkatien koa mul en kami, ka kami mihelesi mukave inau namoul musil demkatien koa mul enau.

¹³ Tuak ka ahinkuli keil, ek vati li mok mahiteni min kami mivailea keke avong houlu tuai nasak visi masao en kami. Ka en avong vasis, tounah keil mul ring koe inau. Ka ek vati mok mahat moum vatál min kami keke nakilea males heite ten umen onak hekikistal en moulien onami hesuval koa namul nalesi kistal en moulien onen meatin sav keil koa arvitei Siu koa namum ral min keil. ✧ ¹⁴ Nalonge suval vi umen kati onak keke niha nihitehiten more longlongien min koakeil vasi arvitei Siu, koa tei en keil avi me-Gris keil koa akur ileilien ka teisav en keil aka en out sav keil emun koa arsukul revitei. ¹⁵ Sakini, ek vati mok mahat mahitehiten more longlongien emun min kami koa mero en mari taon ten out Rom.

¹⁶ More longlongien enek, narmemoutei keke mahitehiteni min me-Rom keil veni keihoen onen Ahi mul ien keke kilea voutut moulien onen koakeil vasi akur demkatien: helamu, min Siu keil, ka kosa, min koakeil emun arvitei Siu. ✧ ¹⁷ More longlongien enek mul vothot en sise koa Ahi mul sakin meatin keil akilea avamal en meten.

Ka koakeil akur demkatien alei kilea keke demkatien enek enges vi sise ten maluen, vatte rokol keite teni. Koanek suval koa Tus Votut viteni vit, "*Kei koa musil Ahi ral min demkatien, kei mal en meten.*" *Habakuk 2:4* ✧

Tisaen onen meatin keil

¹⁸ Mal keke meatin keil usil Ahi hetal min demkatien, veni kei koa mul en out nesa mul vothot en vurohien onen va kat meatin vasi keil koa armusiltei, koakeil tisaen one mul ring koe anatinien usili.

✧ ¹⁹ Anatin, Ahi hesan mahien min keil veni akilea tuai eni ka sakien keil onen, veni kei vothot en kei min keil tuai. ✧ ²⁰ Veni,

en avong mulamu koa Ahi mumon tounah vasi en out netan rokol kosa, Ahi mul vothot en kei. Avaseini keke rosakras rovalesi en meter kati, rolei kilea keke keihoen onen sakras vavus ka sakien keil onen mormoreite ka en tounah keil koa kei mumoni. Veni koanek anatin, meatin keil asakras avahit areingeingeni keke Ahi mul. ✧ ²¹ Ka avaseini akilea keke Ahi mul, arvouhoutei mini ka arsantei masmasien mini ven tounah koa kei mumoni ven keil. Rendemien one mai koteh, ka suval amul aretavel en mankoli. ✧

²² Keil amundemi avit avi meteisau, ka avi varu enges. ✧ ²³ Ka akekes en

Ahi ten lisenges koa hetetamen imok ral min nana keil koa amumon keil enges avakur niniven tounah keil koa akilea avamat vasuval meatin, vuo aman, vuo buluk, vuo tirendan, vuo tetal. ✧

²⁴ Veni uva netan min nana keil, Ahi maen keil amusil saktisaen keil koa e vati mok avoumoni koa romaltei en meten. Anatin, kei maen keil amumon sakien tisa keil houlu en ave ral min keil eris koa mal avamemou eni. ✧ ²⁵ Anatinien usil Ahi, keil akekes eni en luvosien. ! Veni keil uva netan min vati tounah keil koa Ahi amumoni, ka arvatei

✧ **1:9:** Plp 1:8; 1Tes 2:5,10; Efes 1:16 ✧ **1:10:** Umen 19:21; Rom 15:23,32 ✧ **1:13:** Sion 15:16
 ✧ **1:16:** Sam 119:46; Mat 10:18; 1Kor 1:18,24; Umen 13:46 ✧ **1:17:** Rom 3:21-22; Kal 3:11; Hib 10:38
 ✧ **1:18:** Efes 5:6; Kol 3:6; 2Tes 2:12 ✧ **1:19:** Umen 14:15-17; 17:24-28 ✧ **1:20:** Siob 12:7-9; Sam 19:1 ✧ **1:21:** Efes 4:17-18 ✧ **1:22:** Ser 10:14; 1Kor 1:20 ✧ **1:23:** Dut 4:15-19; Sam 106:20 ✧ **1:24:** Umen 14:16 ✧ **1:25:** Ser 13:25; 16:19; Rom 9:5

netan min kei koa mumoni, koa mal avamasmas isen lisenges! Anatin. ✧

²⁶ Veni keil asesein Ahi mukok, kei maen meatin keil amusil kat envatien keil ten ave koa mal avamemou eni. Ahin keil alokovein sakien koa mal avoumoni vatal min meahos mules, uva suk amatil ral min ahin keil eris. ²⁷ Ka en vati sise enek, meahos keil emun alokovein sakien koa mal avoumoni vatal min ahin mules, ka rendemien one mul en meahos savsav keil ka envatien teni mul muas keil lisenges. Anatin, meahos keil amum tisa houlu ral min keil eris ka armemoutei veni. Sakini, keil amul alah mahien ten sakkalkalien one mai en keil eris. ✧

²⁸ Ka veni meatin keil e rovattei availea en Ahi, kei maen rendemien one vilelau en tounah koa tiaso ka maen keil amumon saktisaen keil koa romaltei avoumoni. ²⁹ Anatin, keil avilelau en sakien savsav keil koa tiaso: amum tisa, avi metenan, ka sakien one romaltei. Keil avilelau en hieluien, amutit, ka amuas meatin keil. Keil aliluvos, alekat sise avapurun meatin sav keil eni, ka avitehit usil mesav keil. ³⁰ Keil asel kutut, tine kat Ahi, ka arendem houlu usil sise keil koa akilea avoumon tisaen hau keil vaka ien. Keil akekar, avut keil, ka asesein ren tata ka mama one keil. ³¹ Keil avi varu, arvuli kattei hatkatien keil one, ka arrie lattei tahosien vuo enmahisien en mesav keil. ³² Keil akilea keke mengkatien onen Ahi viteni vit meatin keil koa amul amumon vati sakien tisa keil ekek, mal keke avakur mahien teni koa vi matien. Ka avaseini akilea eni, avikiti avoumon tisaen keil enek ka amul avati lat meatin sav keil emun koa amul amumoni.

2

Ahi mul lei rahit usite onen meatin keil usil sakien koa mal revi

¹ ?Sakini, veni mikilea keke Ahi hesan mahien min koakeil vasi amumon tisaen keil koa amukonek, vensa varei mimul melei rahit usite onen mesav keil? Veni, navong

miviteni mal avakur mahien ven sakien tisa keil one, mimul milah mahien en kami eris. Veni kami mun koa mimul milei rahit usite one, mimul mimumon vati sakien tisa keil enek. ✧ ² Kami mikilea keke mal Ahi housil anatinien onen ka hesan mahien min koakeil amumon sakien tisa keil enek. ³ Kami, en hati avong koa mimul milei rahit usite onen meatin sav keil, kami eris mimul mimumon vati sakien tisa keil one. ?Mukave? ?Mimundemi mivit mikilea mivalohosai ran hen Ahi ka mahien koa hesani heha kat tisaen keil? !Misakras! ⁴ Vuo vahesa mimul mimundem maen Ahi ven kei vilelau en tahosien, rovurohitei vakalah, ka rendemien onen taveah. Ka Ahi mul rie lat tahosien min meatin keil keke kilea valamun kami mivahiles ran tisaen keil onami. ✧ ⁵ Ka veni tinomi ka vatumi keih, mirvilestei ran tisaen keil onami. Sakini, kami mimul miso ruain mahien koa hemai en kami hemariso mok en Avong ten Mari Kot, navong Ahi helei rahit usite onen meatin keil ien. Veni en avong enek, Ahi hehothot en vurohien onen heha kat tisaen keil ka helei rahit usite vasi onen meatin keil eni housil asa koa mal en meten. ✧ ⁶ Veni Ahi hesan retai en heite ten sakien vasi keil min meatin vasi housil asa koa keil amumoni. ⁷ Min koakeil amules amum tahos veni e vati mok Ahi vasan hetetamenien, houhouen ka avato lisenges, Ahi hesan moulien koa sakras vavus min keil en out nesa. ⁸ Ka min koakeil amundem usil keil enges ka asesein anatinien onen Ahi keke akilea avousil asa koa tiaso, Ahi tin heat keil ka hetie lat vurohien onen min keil. ⁹ Anatin, meatin vasi keil koa amumon tounah koa tisa, keil ikur mahien ka ilonge hetisa veni, min Siu keil helamu, ka katau, min koakeil emun arvitei Siu. ✧ ¹⁰ Ka Ahi hesan hetetamenien, houhouen, ka tomat min koakeil vasi amumon tounah koa tahos, min Siu keil helamu, ka katau, min koakeil emun arvitei Siu. ¹¹ Veni navong Ahi mul

✧ **1:27:** Lev 18:22; 20:13; 1Kor 6:9 ✧ **2:1:** Mat 7:2; Luk 6:37; Sion 8:7 ✧ **2:4:** 2Pit 3:15 ✧ **2:5:** Sam 62:12; Pro 24:12; Mat 16:27; Sion 5:29; 2Kor 5:10 ✧ **2:9:** 2Tes 1:8; Rom 1:16

lei rahit moulien onen meatin keil, kei rolestei meatin tai vateisav en meatin sav. Kei mul mumoni min keil mal en asa koa amumoni. ✧

¹² Anatin keke koakeil arvitei Siu, koa arkurtei mengkatien keil onen Mosis, irlei rahittei usite one housili. Ka avaseini, keil imat ven tisaen one. Ka min Siu keil koa akur mengkatien keil onen tuai, Ahi helei rahit moulien one housili. Ka Ahi hesan mahien min keil koa vi matien ven tisaen keil one. ✧ ¹³ Veni rovitei koakeil amul along mengkatien keil enges koa amal en meten Ahi. Ka vi koakeil amumon asa koa mengkatien keil enek mul viteni koa amal en meten. ¹⁴ Ka houlu en koakeil arvitei Siu koa arkurtei mengkatien keil onen Mosis, tine mul leh keil keke avoumon sakien keil koa mengkatien keil enek mul viteni. Navong amumoni mukonek, amul arie lati keke mengkatien keil enek mul tuai en tine, avaseini arvulitei mengkatien keil enek. ✧ ¹⁵ Anatin, sakien one rie lati keke Ahi mutis mengkatien keil onen mul en tine tuai, ka rendemien one mul vit meseini min keil asa koa vi anatin ka mal. Ka rendemien one mul sel kat kei eris vit, "Sakien koanek tisa," vuo "Sakien koanek tahos." ✧ ¹⁶ Ka en Avong ten Mari Kot, Ahi hemaen Iesu Kristo hemai helei rahit usite onen meatin vasi keil hetal min rendemien suai keil one. Koanek musil hihiseien koa nasani min meatin keil navong navitehiten more longlongien min keil.

Siu keil koa akur mengkatien keil onen Ahi armusil revitei

¹⁷ ?Ka mukave en kami koa mivise kami eris en Siu ka mimundemi Ahi houtut kami veni mikur mengkatien keil onen? ?Mukave en kami koa mivasi kami veni kami enges mikilea en Ahi? ¹⁸ ?Mukave en kami koa mivit mikilea asa koa Ahi en vat kami mivoumoni ka milei kilea en asa koa tahos veni avisein kami tuai en mengkatien keil onen? ✧ ¹⁹ ?

Mukave en kami koa mivit mikilea mivalamun koakeil avi metovar, ka mivi meneai mivasil luvat sise min koakeil amul en mankoli? ✧ ²⁰ ? Mukave en kami mivit mikilea mivatalimal en koakeil miles keil avi varu ka mikilea mivahisein koakeil arkileatei tounah onen Ahi suval avi titiali keil, veni mikur mengkatien keil koa vi vatte ten ileleien ka anatinien onen Ahi? ²¹ Tahos imok keke kami koa mivit mikilea mivahisein mesav keil, mihehisein kami eris emau. ?Mukave, navong misel kat meatin sav keil mivit, "Minahenantei," vensa kami mimul mivena? ✧ ²² ?Ka navong miviteni mivit, "Minakurtei ahin vuo meatin onen hanu sav," vensa kami eris mimul mikur ason hanu sav? ?Ka vensa varei kami koa miles nana keil atiaso, miva mivenan tounah ran eim votut keil one? ²³ ?Vensa varei mimul mivasi kami mivit mikur mengkatien onen Ahi, ka miviles esuk, mirali koteh mengkatien keil ekek ka mirie lati keke mirvouhoutei min keil koa sani? ²⁴ Asa koa Tus Votut viteni vi anatin koa vit, "Koakeil arvitei Siu amul aselus tisa va kat Ahi ven kami." *Aesea 52:5* ✧

²⁵ Munak kami miva en vekahoi, koanek tahos munak milong kat mengkatien sav vasi keil. Ka munak mirali koteh mengkatien tai, vekahoi onami mai vi heisav enges. ✧ ²⁶ Ka munak koakeil arvitei Siu amusil kat asa koa mul en mengkatien keil, avaseini arvatei en vekahoi, keil amal en meten Ahi vasuval uva en vekahoi tuai. ✧ ²⁷ Hesakini, koakeil along kat mengkatien keil, avaseini arvatei en vekahoi, keil isan selusien heha kat kami. Veni avaseini kami mikur mengkatien keil ka metai ten vekahoi, mimul mirali koteh mengkatien sav keil. ²⁸ Veni vekahoi roviteis tounah koa amumoni en hiliven meatin enges. Ka meatin rovitei Siu tai ven asas koa kei mumoni hae. ✧ ²⁹ Ka vi

✧ **2:11:** Dut 10:17; 2Kron 19:7; Umen 10:34; Kal 2:6; Efes 6:9; Kol 3:25; 1Pit 1:17 ✧ **2:12:** Mat 7:21; Tiem 1:22,25; 1Sion 3:7 ✧ **2:14:** Umen 10:35 ✧ **2:15:** 2Tim 2:8 ✧ **2:18:** Plp 1:10 ✧ **2:19:** Mat 15:14; Luk 18:9; 2Tim 3:15 ✧ **2:21:** Sam 50:16-21; Mat 23:3-4 ✧ **2:24:** Esek 36:20 ✧ **2:25:** Ser 4:4; 9:25 ✧ **2:26:** Kal 5:6 ✧ **2:28:** Sion 7:24; 8:15,39

meatin koa musil Ahi en tin neim koa vi Siu anatin. Ka meatin va en vekahoi anatin navong maen Ninin Votut viles tin neim, rovitei avong amumon tounah tai en hiliven. Ka avaseini munak meatin keil ten out netan irsantei masmasien mini, meatin enek mul kur masmasien ven Ahi vareit.✧

3

¹ ?Mukonek, asa tahos en ir Siu keil? ?Asa tahos en sakien ten vekahoi? ² Anatin eli keke tounah houlu tahos. Veni, mulamu, Ahi san selusien onen min Siu keil ka ling desien onen en keil keke avalosil kat revit. ✧ ³ Ka anatin keke tei en ir Siu keil armusil revitei. Ka avaseini keke armusiltei selusien onen, Ahi houmon tounah vasi koa viteni. ?Mukave, anatin keke akilea avoumon tounah koa Ahi viteni vamai vahi heisav enges? ✧ ⁴ !Vuo, asakras! Veni, avaseini meatin vasi keil aliluvos, Ahi rie lati keke vi anatin imok. Koanik suval koa Tus Votut viteni vit,

“O Ahi, navong kolei rahat usite onak, selusien vasi keil onom vi anatin.

Rendemien onom mal navong kosan mahien minau.” Sam keil 51:4✧

⁵ Ka vahesa meatin tai hehiteni hehit, “Navong ir, Siu keil, romum romaltei, romul rolei kilea imok keke Ahi mul mum mal lisen-ges. Hemukonek, Ahi mum romaltei navong vuroh kat ir ka san mahien min ir.” (Koanik vi rendemien onen tei en meatin keil.) ⁶ !Vuo romuk-teinek! Ahi mul mum mal en avong vasi. Veni munak Ahi mum romaltei navong vuroh kat ir, hervinvintei mun valei rahat usite onen meatin keil ten out netan.

⁷ Ka vahesa amul aviteni mun avit, “Luvosien onak mul rie lati keke Ahi anatin imok, ka sakien meatin keil amul avati lat isen vina nesa. Sakini, Ahi mul mum romaltei navong lei rahat inau ka san mahien minau suval navi meatin tisa tai.”

⁸ Ka vahesa amul aviteni mun avit, “Rehoumon tounah hetisa keke hesakin tounah koa hetahos hemai hekistal.” Veni meatin tei keil amul aliluvos avit komai memul meviten selusien enek, ka rovitei anatin. ! Mal imok keke Ahi hesan mahien min keil en avong koa helei rahat usite onen meatin keil enek! ✧

Meatin tovuol vareit koa kilea vamal en meten Ahi vaka en sise ten mengkatien keil

⁹ ?Ka mukave? ?Ahi houmoni hetahos imok min ir, Siu keil, helin koakeil arvitei Siu? !Vuo! Veni narie lati tuai emal keke meatin vasi keil ikur mahien ven tisaen keil one, avaseini avi Siu vuo arvitei Siu. ✧ ¹⁰ Koanik suval koa Tus Votut viteni koa vit,

“Meatin tovuol vamal.

Anatin, tovuol eli vareit.

¹¹ *Meatin tovuol vaileilei.*

Meatin tovuol vareit koa vit vailea en Ahi.

¹² *Keil vasi aviles rani.*

Keil vasi umai avi meatin heisav enges en meten.

Meatin tovuol vatie lat tahosien min mesav keil.

Anatin, tovuol eli vareit.” Sam keil 14:1-3✧

¹³ *“Selusien keil one tiaso vareis suval viven meatin koa vo mul en tehitan,*

ka onge vilelau en luvosien lisen-ges.” Sam keil 5:9

“Anatin, selusien keil one suval poisen onen tetal tisa keil.”

Sam keil 140:1

¹⁴ *“Selusien keil one vilelau en sesendaen tisa keil.” Sam keil 10:1*

¹⁵ *“Meatin keil enek akalah avapurun meatin sav ka avou vini keil.*

¹⁶ En out vasi uva ien amu rasilin tounah vasi ka asakin mesav keil alonge tisa houlu.

¹⁷ *Keil arkileatei sise ten tomat.” Aesea 59:7-8✧*

¹⁸ *“Ka armundemtei keke mal avahouhou min Ahi.” Sam keil 36:1*

✧ 2:29: Dut 30:6; Kol 2:11; 1Kor 4:5; 2Kor 10:18 9:4 ✧ 3:3: Rom 9:6; 11:29; 2Tim 2:13 ✧ 3:4: Sam 116:11 ✧ 3:8: Rom 6:1 ✧ 3:9: Rom 1:18-2:24; 3:23 ✧ 3:12: Sam 53:1-3; Ekl 7:20 ✧ 3:17: Pro 1:16

✧ 3:2: Dut 4:7-8; Sam 103:7; 147:19-20; Rom 116:11 ✧ 3:8: Rom 6:1 ✧ 3:9: Rom 1:18-2:24; 3:23 ✧ 3:12: Sam 53:1-3; Ekl 7:20 ✧ 3:17: Pro 1:16

¹⁹ Selusien keil ekek ten mengkatien onen Ahi rie lati min ir tuai keke meatin tovuol vama en meten. Ka rokilea keke mengkatien onen Ahi mul selus mal min Siu keil veni kei san mengkatien onen min keil. Sakini meatin tovuol varei koa kilea valomal en meten Ahi ka vahit, "Inau namal emok." !Vuo! Mal keke meatin vasi keil ikur mahien ven tisaen one. ²⁰ Veni meatin tovuol kilea vum vasin tounah koa mengkatien viteni keke vama vama en meten Ahi. Vi umen kati ten mengkatien onen keke vasakin meatin keil avalei kilea tisaen keil one. ✧

Romai romal en meten Ahi ka en sise ten demkatien

²¹ Ka kosa, Ahi vothot en sise tuai keke rovamai rovama en meten. Sise enek, mengkatien onen Mosis ka provet keil emun avit usili, ka rokatei en longkatien ten mengkatien. ²² Ahi les koakeil vasi aling demkatien one en Iesu Kristo keke amal en meten. Anatin, en rovattei vailea munak meatin tai vi Siu vuo rovitei Siu, ka sakini koakeil vasi aling demkatien one en Kristo amal en meten. ✧ ²³ Veni meatin vasi keil amumon tisaen, asakras avatokol hetetamenien koa Ahi ling kati keke meatin keil avato ien. ✧ ²⁴ Ka ven more envatien onen Ahi, kei sakini keil amal en meten ka en Iesu Kristo koa vul lat keil keke avamaluv ran mahien ten tisaen keil one. ✧ ²⁵ Musil rendemien onen Ahi, Iesu mat suval sanien votut tai ka ran mue vakas motein ir ran tisaen orer. Ka Ahi mul les koakeil aling demkatien one en Iesu Kristo suval amal en meten. Kei mumoni mukonek vatie lat maluen onen. Ka rie lati mun keke mul vuli kat vurohien onen, veni, mulamu en matien onen Iesu, kei rosantei mahien min meatin keil ven tisaen vasi keil koa amumoni tuai. ✧ ²⁶ Anatin, kei vuli kat vurohien onen enek mulamu keke, kosa, kilea vatie lat maluen onen en sise koa mul mumon koakeil vasi

aling demkatien one en Iesu Kristo amal en meten.

²⁷ ?Ka asa suk rokilea rovoumoni keke rovahasi ir eni? !Tounah tovuol! ?Rovahasi ir veni romusil kat mengkatien keil? !Vuo! Rosakras rovahasi ir veni romul romusil sise ten demkatien. ✧ ²⁸ Veni rolesi keke romai romal en meten Ahi ka en demkatien orer enges, ka rovitei veni romul romumon tounah vasi koa mengkatien keil onen Mosis viteni. ✧ ²⁹ ?Mukave? ?Ahi vi Ahi onen sei? ?Onen Siu keil enges? !Vuo! Kei vi Ahi onen Siu ka koakeil emun arvitei Siu. ✧ ³⁰ Ka veni Ahi, kei tas, kei mumoni keke koakeil uva en vekahoi imal en meten heka en sise ten demkatien, ka mumoni keke koakeil arvitei en vekahoi emun imal en meten heka en vati sise enek ten demkatien. ✧ ³¹ ?Ka mukave? ?Rokilea rovaso lat mengkatien koanek vaha veni romul romusil sise ten demkatien? !Vuo, romukteinek! Ir koa rokur demkatien rosakin mengkatien enek mul mum musil sakien kati teni. ✧

4

Ebrahim rie lat sise ten demkatien min ir

¹ ?Mukave en Ebrahim, vati avu onomai Siu keil? ?Kei mai mal en meten Ahi ka en sise sa? ² Veni munak Ebrahim mai mal en meten Ahi ven tounah koa kei mumoni, kei kilea vahasi kei en meten meatin sav keil. Ka en meten Ahi, kei sakras vahasi kei ven asa koa mumoni. ³ ?Ka Tus Votut viten sa? Kei viteni vit, "Ebrahim ling demkatien onen en hatkatien onen Ahi. Ka ven koanek, Ahi viteni keke Ebrahim mal en meten." *Senesis 15:6* ✧ ⁴ Koakeil amum akur ui umen one, ka mal keke avakuri. Arlestei vasuval vi sanien tai. ✧ ⁵ Ka Ahi kilea vasak revit meatin tisa keil. Sakini, navong meatin tai ling demkatien onen en Ahi, avaseini romusilte sise ten mengkatien keil, Ahi viteni keke meatin enek mal en meten. ⁶ Koanik

✧ **3:20:** Sam 143:2; Kal 2:16; Rom 7:7 ✧ **3:22:** Rom 1:17; Kal 2:16 ✧ **3:23:** Rom 3:9 ✧ **3:24:** Efes 2:8; Rom 5:1 ✧ **3:25:** Efes 1:7 ✧ **3:27:** 1Kor 1:31 ✧ **3:28:** Kal 2:16 ✧ **3:29:** Rom 10:12 ✧ **3:30:** Dut 6:4; Kal 3:20; Rom 4:11-12 ✧ **3:31:** Mat 5:17; Rom 4:3; 8:4 ✧ **4:3:** Kal 3:6; Tiem 2:23 ✧ **4:4:** Rom 11:6

suval asa Deved viteni navong selus usil sien onen koakeil Ahi les keil amal en meten, avaseini armumon etai tounah keke avakuri.

⁷ “Sien hel en koakeil Ahi roleletei mun vatisa en keil ven tisaen one, en koakeil methos onen mul en keil!”

⁸ Sien hel en koakeil Iahova herlestei mun armaltei ven tisaen keil one.” *Sam keil 32:1-2*

⁹ ?Ka mukave? ?Sien enek koa Deved selus usili vi onen koakeil enges uva en vekahoi suval Siu keil? !Vuo! Sien enek onen koakeil emun arvatei en vekahoi. Veni Tus Votut viteni vit, “Ven demkatien onen, Ahi viteni keke Ebrahim mal en meten.” *Senesis 15:6* ✧ ¹⁰ ?Ka Ahi viteni keke Ebrahim mal en meten en avong kave vareit? ?Mulamu en avong koa Ebrahim va en vekahoi, vuo katau eni? !Mulamu! Veni kei rovatei veah en vekahoi, ka Ahi viteni keke kei mal tuai. ¹¹ Anatin, Ahi san sakien ten vekahoi min Ebrahim suval vi metai tai vatie lati keke mai mal en meten tuai musil sise ten demkatien navong rovatei veah en vekahoi. Ka en sakien koanek, Ebrahim mai vi avu onen koakeil umai amal en meten Ahi musil sise ten demkatien, avaseini arvatei en vekahoi. ✧

¹² Ka en usite sav, Ebrahim mai vi avu onen koakeil emun uva en vekahoi koa amusil Ahi ral min vati demkatien koa Ebrahim, avu orer telamu, kuri navong rovatei veah en vekahoi.

Hatkatien onen Ahi emai en avu Ebrahim ka en sise ten demkatien

¹³ Navong Ahi vat kati min Ebrahim ka onen keil keke ikur tounah ten out netan koa kei vat kati min keil, rovitei veni Ebrahim long kat mengkatien keil onen. !Vuo! Ahi vat kati mukok veni viteni keke kei mal en meten tuai ka en sise ten demkatien. ✧ ¹⁴ Munak vi anatin keke Ahi hesan tounah koa kei vat kati min koakeil enges along kat mengkatien keil onen, meatin tovuol kilea vakuri. Ka hesakin demkatien

hervitei tounah, ka hatkatien onen Ahi hehi heisav enges. ✧ ¹⁵ Veni mengkatien keil akur vurohien onen Ahi mita netan en koakeil armusil kattei. Ka navong mengkatien keil atovuol, meatin keil asakras avatali kotehei. ✧

¹⁶ Sakini, hatkatien koa Ahi munoni ka en sise ten demkatien. Hemukonek, Ahi hesani min vatiamal keil vasi onen Ebrahim housil more envatien onen. Ka hersanteis min koakeil amusil kat mengkatien onen. Ka hesani min koakeil emun aling demkatien one en hatkatien onen Ahi suval koa Ebrahim munoni. Veni Ebrahim vi avu orer vasi koa romusil sise ten demkatien. ✧

¹⁷ Koanek suval koa Tus Votut viteni navong vit, “Numonuk kihu mari avu onen vangit meatin houlu koa ika en kantri keil houlu.” *Senesis 17:5* ✧ Ebrahim ling demkatien onen en Ahi, kei koa kilea voumon tounah koa mat mai vamoul eris, ka koa ren sakin tounah koa romulitei veah mulamu hekistal. ¹⁸ Avaseini sise tovuol emun keke Ebrahim vakur titiali kati onen vaka en, kei ling demkatien onen en hatkatien koa Ahi sani mini vit, “Hehi mari avu onen vangit meatin houlu koa ika en kantri keil houlu.” *Senesis 17:5*

Anatin, kei ling demkatien onen en Ahi koa viteni mini vit, “Vatiamal keil onom ihi houlu vis ihi houlu mok isuval hitu keil ekek.” *Senesis 15:5*

¹⁹ Ebrahim romottei en demkatien onen, avaseini sua onen vesesal vatokol hundred tai (100) ka kei matu vis matu. Anatin, demkatien onen keih veah, avaseini Serah vi lumalum ka sakras vakur titiali. En usite ten titiali tai, suval koa avealu matu tuai. ✧ ²⁰⁻²¹ Kei rolokovointei demkatien onen, ka masmas Ahi veni kilea keke asa koa Ahi vat kati mini hekistal hesuval koa kei viteni. Sakini, demkatien onen Ebrahim sakin rendemien onen mai keih imok. ²² Sakini, “Ven demkatien onen, Ahi viteni keke Ebrahim mal en meten.” *Senesis 15:6*

²³ Ka selusien koa vit, “Ahi

✧ **4:9:** Rom 4:3; Kal 3:6; Tiem 2:23 ✧ **4:11:** Sen 17:10-11 ✧ **4:13:** Sen 18:18; 22:17-18; Kal 3:29

✧ **4:14:** Kal 3:18 ✧ **4:15:** Rom 3:20; 5:13; 7:8

✧ **4:16:** Kal 3:7 ✧ **4:17:** Aes 48:13 ✧ **4:19:**

Sen 17:17 ✧ **4:23:** Rom 15:4

viteni keke Ebrahim mal en meten," armutistei ven Ebrahim kei sasen enges. ✧ ²⁴ Amutisi ven ir emun. Veni Ahi, koa rali lat Iesu, Asuv orer, ran matien, kei hehiteni keke ir emun rehemal en meten, navong roling demkatien orer eni. ✧ ²⁵ Ka musil rendemien onen, asan matien min Iesu ven tisaen keil orer, ka kei mumoni moul eris ran matien vasakin ir romai rovamal en meten.

5

Koakeil amusil sise ten demkatien amal en meten Ahi ka iles tahosien koa kei vat kati

¹ Ka veni romai romal en meten Ahi ka en sise ten demkatien, ir roro en tomat ral min Ahi ven asa koa Iesu Kristo, Asuv orer, mumoni. ✧

² Anatin, ven asa koa Iesu mumoni ka veni roling demkatien orer eni, rokilea rovaless more envatien onen Ahi koa romul ien kosa. Sakini, rovasi ir veni rokilea keke reheto vituai en muohien ten hetetamenien onen Ahi. ✧ ³ Rovasi ir emun en sakvisien keil koa romul rokuri en hen mesav keil ven demkatien orer, veni rokilea keke sakvisien keil enek mul sakin rendemien orer tetaveah. ✧

⁴ Ka rendemien tetaveah mul sakin ir rovinvin rovalomal vakeih navong tounah keil koa tisa mul mai. Ka navong romai rovinvin, koanik mul sakin ir rokilea keke tounah koa roling desien orer eni vi anatin.

⁵ Ka desien koanik sakras vasakin rendemien orer vamot, veni rokilea keke envatien onen Ahi en ir marite. Rokilea eni ka en Ninin Votut koa kei sani tuai min ir suval sanien tai. ✧

⁶ Rokilea keke envatien onen Ahi anatin veni navong rosakras rovoumon etai tounah vakataun ir emun, en avong etin enek, Ahi vit mal keke Kristo vamat vahinat ir, meatin keil koa romul soutin rani.

⁷ Vesesal meatin tovuol koa vamaen moulrien onen vamat voutut meatin sav koa moulrien onen mal revi. Ka vahera tai hemat vakataun meatin

tetahos tai. ⁸ Ka Ahi rie lat envatien onen min ir en sakien koanik: navong rotisaso veah, Kristo mae lat moulrien onen vinat ir. ✧ ⁹ Ka ran Iesu kas motein ir ran tisaen keil orer ka sakin ir romal en meten Ahi. Ka veni koanek anatin, sakini rokilea revi keke Iesu houtut ir ran vurohien onen Ahi va kat tisaen. ✧ ¹⁰ Veni navong rovi vativieh semau ral min Ahi ven tisaen keil orer, Natnali mat vasakin ir rovato en tomat vatal min Ahi. Sakini, veni vi anatin keke matien onen sakin ir roro en tomat ral mini, rokilea vi anatin imok keke moulrien onen Kristo houtut ir ran vurohien onen Ahi. ✧ ¹¹ Ka koa hetetamen imok, rokilea rovahasi ir ven asa koa Ahi mumoni en usite orer ka en Iesu Kristo, Asuv orer. Veni Kristo sakin ir rokilea rovato en tomat vatal mini.

Navong romul veah en sise ten matien onen Adam, Kristo mumon sise sav keke rokilea rovakur moulrien vaka ien

¹² ? Tisaen mai en out netan mukave? Tisaen emai en out netan ka en meatin tas, koa vi Adam. Ka tisaen mumon sise ten matien. Sakini, ir vasi rehemat veni ir vasi romumon tisaen. ✧ ¹³ Anatin keke tisaen mul en out netan mulamu en avong koa Ahi san mengkatien onen min Mosis. Ka navong mengkatien tovuol, asakras avahiteni keke meatin tai mul rali kotehei. ✧ ¹⁴ Ka matien kur keihoen en moulrien onen meatin vasi keil koa amoul en avong onen Adam mai rokol avong onen Mosis. Anatin, meatin vasi keil umatmat, avaseini arrali kotehte mengkatien koa Ahi vit kilea eni min keil vasuval koa Adam mumoni. ✧

Asa koa Adam mumoni, heite teni vita rokol meatin vasi keil. Ka, en vati sise enek, meatin sav mai kistal katau en Adam. Ka asa koa mumoni, heite teni vita rokol meatin vasi keil emun. ¹⁵ Ka asa koa keilu lumumoni tateisav. Veni sanien koa Ahi mul sa maeni min meatin keil rosuvaltei

✧ **4:24:** 1Pit 1:21; Aes 53:4-5; 1Kor 15:17 ✧ **5:1:** Rom 3:24,28 ✧ **5:2:** Efes 2:18; 3:12 ✧ **5:3:** Tiem 1:2-3; 1Pit 1:5-7 ✧ **5:5:** Sam 22:5; 25:20; Hib 6:18-19 ✧ **5:8:** Sion 3:16; 1Sion 4:10 ✧ **5:9:** Rom 1:18; 2:5,8 ✧ **5:10:** Rom 8:7-8 ✧ **5:12:** Sen 2:17; 3:6,19; Rom 6:23 ✧ **5:13:** Rom 4:15 ✧ **5:14:** 1Kor 15:21-22,45

asa koa mai en keil ka en tisaen onen Adam. Anatin keke meatin keil houlu umatmat ven tisaen onen meatin tas enek. Ka koa hetetamen imok muli, ir rokur more envatien onen Ahi ka moulien koa kei mul sa maeni min meatin keil houlu ka en more envatien onen meatin tas. Meatin enek vi Iesu Kristo varei. ¹⁶ Ka sanien koa Ahi mul sa maeni min ir rosuvaltei asa koa mai en ir ka en tisaen onen meatin tas. Veni tisaen onen meatin tas leh mahien emai en ir keke rehemat. Ka sanien ten methos koa Ahi sa maeni min koakeil amumon tisaen houlu mul sakin keil amal en meten. ¹⁷ Vi anatin keke matien mai rokol meatin vasi keil ka en tisaen koa meatin tas mumoni. Ka munak koanek anatin, vi anatin imok keke moulien hemai hetokol meatin vasi keil ka en more envatien ka maluen koa Ahi sa maeni min keil ven asa koa meatin tamun, Iesu Kristo, mumoni en usite one.

¹⁸ Sakini, avaseini anatin keke tisaen koa meatin tas mumoni sakin meatin keil vasi armaltei en meten Ahi ka akur mahien ten matien, sakien koa mal koa meatin tamun mumoni sakin meatin vasi keil akilea umai amal en meten ka akur moulien. ¹⁹ Veni avaseini keke longrasien onen meatin tas sakin meatin keil houlu umai atisaso, longkatien onen meatin tamun hesakin meatin keil houlu imai imal.

²⁰ Ka navong Ahi san mengkatien onen emai, koanek sakin meatin keil alei kilea houlu mok keke amul amumon tisaen keil. Ka navong alei kilea houlu mok en tisaen keil one, alei kilea houlu mok emun keke more envatien koa Ahi rie lati min keil mai mariso vis mariso mok muli. ²¹ Sakini, mulamu, tisaen mai houlu en moulien onen meatin keil ka par kat keil en viau ten matien. Ka kosa, more envatien onen Ahi mul mai houlu en moulien onen meatin keil, luv lat keil ran viau ten matien, ka sakin keil amal en meten Ahi. Sakini, ir romul rokur moulien ten lisenges ka en asa koa Iesu Kristo,

Asuv orer, mumoni en usite orer.✧

6

Koakeil akapil vituai ral min Iesu Kristo umat ka amoul eris suvali

¹ ?Asa rehehiteni suk? Vahesa tei en kami amul amundemi keke tahos imok rehel rehoumon tisaen keke Ahi kilea vatie lat more envatien onen min ir hemariso mok. ✧ ² ! Vuo, romukteinek! Veni navong romai ven Iesu, suval koa romat ral mini. Ka veni romat, tisaen rokurtei mun keihoen en moulien orer. Sakini, ronaltei ronamaen tisaen nahi houlu en moulien orer. ✧ ³ Veni tahos mikilea keke navong avi baptaes en ir keke rovpil vituai vatal min Iesu Kristo, rokapil vituai ral min matien onen emun. ✧ ⁴ Sakini, navong avi baptaes en ir en oai, suval koa arahin moulien matu orer ral mini ka rokapil vituai ral min matien onen. Mukonek, navong romea ran oai, suval koa romea ran matien ral min Kristo koa Ahi Tamer rali lati ran matien ral min mari keihoen onen. En sakien enek, Ahi san moulien hau min ir keke rokilea rovamoul eni. ✧

⁵ Kristo mat. Ka navong rokapil ral mini suval koa ir emun romat ral mini. Ka veni koanek anatin, anatin imok keke rokilea rovamoul en moulien hau vasuval koa kei moul eris. ✧ ⁶ Ka tahos rokilea keke moulien matu orer, suval koa amuti kati ral min Kristo en aiveave onen. Anatin, matien enek vitan en keihoen ten tisaen en moulien hau orer keke rehervitei mun slev keil ten tisaen. ✧ ⁷ Veni navong meatin keil umat, keil amaluv ran keihoen ten tisaen. ✧ ⁸ Ka veni suval romat ral min Iesu, rokur anatin eni keke rehemoul emun hetal mini. ⁹ Ka rokilea keke Ahi sakin Kristo mea ran matien ka hermattei mun. Anatin, matien rovitei mun hetetamen en moulien onen. ¹⁰ Veni navong mat, lohlin keihoen ten tisaen en moulien onen ten lisenges, ka hermattei mun. Ka veni lohlin keihoen ten tisaen, kosa mul moul

✧ **5:18:** 1Kor 15:22 ✧ **5:19:** Aes 53:11 ✧ **5:20:** Rom 4:15; 7:8; Kal 3:19 ✧ **5:21:** Rom 6:23
 ✧ **6:1:** Rom 3:5-8 ✧ **6:2:** 1Pit 4:1 ✧ **6:3:** Kal 3:27 ✧ **6:4:** Kol 2:12 ✧ **6:5:** Plp 3:10-11
 ✧ **6:6:** Kal 5:24 ✧ **6:7:** 1Pit 4:1

en keihoen onen Ahi ka mul kapil vituai ral mini. ✧ ¹¹ En vati sise enek, en usite ten tisaen, suval koa kami mimat ka tisaen rovitei mun hetetamen en moulien onami. Ka en usite onen Ahi, kami mimoul eris ral min Iesu Kristo ka mikur moulien hau keke mikilea mivousil kat asa koa Ahi en vat kami mivoumoni. ✧

¹² Sakini, tisaen nahitei mun hetetamen en avemi vasakin kami mivalong kat asa en vati. ✧ ¹³ Anatin, minamaentei mun hati usivemi keil anoum natisa. Ka mihesa vasi avemi min Ahi koa rali lat kami ran matien ka san moulien hau min kami. Anatin, mihesa vasi hati usivemi keil min Ahi keke mivoumon asa koa mal en meten. ✧ ¹⁴ Sakini, tisaen nahitei hetetamen en kami, veni mirmusiltei mun mengkatien keil onen Mosis, ka mimusil kat more envatien onen Ahi. ✧

Rehervitei mun slev keil ten tisaen, rehemai rehehi slev keil ten maluen

¹⁵ ?Asa suk? ?Mal keke rehoumon tisaen, veni rormusiltei mun mengkatien keil ka Ahi mul rie lat more envatien onen min ir? !Vuo, hermukteinek! ✧ ¹⁶ Veni mikilea keke navong misan kami min meatin tai keke mivalong kati vasuval slev onen, mimai mivi slev onen anatin. Sakini, navong milong kat tisaen, mimai mivi slev onen, koa keite teni vi matien. Ka navong milong kat Ahi, mimai mivi slev onen, koa keite teni vi maluen koa kei sani min ir. ✧ ¹⁷ !Ka rehemasma Ahi! Veni, mulamu, kami mivi slev keil ten tisaen. Ka kosa, ral min moulien vasi onami, milong kat anatinien koa mivotini en hihiseien keil koa mikuri. ¹⁸ Anatin, mimaluv ran viau ten tisaen, ka mimai mivi slev ten maluen. ✧ ¹⁹ Nara usil tatavolien enek ten slev keil koa maes mivakuri veni mirie lati keke rendemien onami memerau veah en usite ten tounah keil ten demkatien. Mulamu, misa vasin hati usivemi keil min tisaen keke mivi slev keil

teni, ka miva suk mimum tisa houlu vis houlu mok ral min avemi. En vati sakien enek, mihesa vasi hati usivemi keil min maluen keke mihehi slev keil teni, ka mihoumon tounah koa mal Ahi en vat kami mihoumoni hetal min keil keke mihehai mihehi votut en meten.

²⁰ Navong mivi slev ten tisaen koa keih kat kami mivalong kati, mirkileatei keke mihelong kat maluen hemukave. ²¹ ?Ka mikur asa ran tounah keil mimumoni koa mimemou eni kosa? !Mikur matien koa vi keite ten tounah keil enek!

✧ ²² Ka kosa, Ahi sakin kami mimaluv ran tisaen, ka mimai mivi slev onen. Ka navong mivi slev onen Ahi, koanek tahos imok, veni mimai mivi meatin votut keil onen, ka keite teni vi moulien ten lisenges. ✧ ²³ Veni ui umen ten tisaen keil orer vi matien. Ka Ahi mul sa maen moulien ten lisenges suval sanien tai min koakeil vasi akapil vituai ral min Iesu Kristo, Asuv orer. ✧

7

Romaluv ran mengkatien matu keil koa san matien min meatin keil

¹ Tuak ka ahinkuli keil, kami vasi mikilea en sakien ten mengkatien keil. Mengkatien keil akur keihoen en moulien onen meatin tai navong moul semau. ² Musil rendemien enek, navong ahin tai retalihe, mengkatien sakin kei kapil vituai ral min meatin onen navong kei moul semau. Ka munak meatin onen mat, ahin enek maluv ran mengkatien koa sakin keilu lukapil vituai. ³ Sakini, munak ahin enek eva kur meatin sav tamun navong meatin kati onen moul semau, mal keke avahise en ahin ten sise. Ka munak meatin kati onen mat, ahin enek maluv ran mengkatien ten tetaliheien. Sakini, munak eva suk retalihe ral min meatin sav tamun, kei romumonte tisaen.

✧ **6:10:** Hib 9:26-28; 1Pit 3:18; Kal 2:19 ✧ **6:11:** 2Kor 5:15; 1Pit 2:24 ✧ **6:12:** Sen 4:7 ✧ **6:13:** Rom 12:1; Efes 2:5; 5:14 ✧ **6:14:** 1Sion 3:6 ✧ **6:15:** Rom 5:17,21 ✧ **6:16:** Sion 8:34; 2Pit 2:19 ✧ **6:18:** Sion 8:32 ✧ **6:21:** Esek 16:61,63; Rom 7:5; 8:6,13 ✧ **6:22:** 1Pit 1:9 ✧ **6:23:** Rom 5:12,15

⁴ Tuak ka ahinkuli keil, koanik suval kami. Kami koa miling demkatien onami en Iesu Kristo, suval koa mimat ral mini. Matien enek sakin kami mimaluv ran keihoen ten mengkatien keil. Sakini, kosa, mimaluv keke mivahi onen Iesu, kei koa mea ran matien, ka mi-vapil vituai vatal mini. En sise enek, kosa rokilea rovakur heite en moulien orer koa hemal en meten Ahi. ✧ ⁵ Veni, mulamu, navong romoul veah en moulien matu orer, mengkatien keil aleh rendemien orer vamai en tounah koa tisa, ka sakin envatien keil ten aver amuas ir lisenges. Ka keite ten saki enek vi matien. ✧ ⁶ Ka kosa, ir romaluv ran viau ten mengkatien koa vuli kat ir, veni suval romat. Sakini, rorvitei mun slev keil koa rolong kat mengkatien matu keil koa amutisi en tus tai. Vuo, kosa, ral min moulien hau orer, romul rolong kat Ninin Votut koa mul mulamun ir. ✧

Mengkatien keil onen Ahi asakin ir rolei kilea tisaen koa mul en moulien orer

⁷ ?Ka rehehiten sa usil mengkatien enek? ?Anatin keke mengkatien koa Mosis mutisi tisa? !Vuo, romukteinek! Ka mengkatien keil enek viseinau nakilea asa vi tisaen. Veni munak mengkatien enek varvintentei vahit, "*Envatien onami nalentei en tounah onen meatin sav keil,*" *Eksodas 20:17* ✧ markileatei keke vati envatien enek vi tisaen. ⁸ Sakini, ka en mengkatien koanek, tisaen votin ahho vasakinau mahi metenan imok. Veni navong mengkatien tovuol, tisaen rokurtei keihoen en moulien onak. ✧ ⁹ Mulamu, navong narkileatei veah mengkatien keil enek, namundemi keke moulien onak mal. Ka navong nalong usil mengkatien keil onen Ahi, nalei kilea keke tisaen mul en moulien onak. ¹⁰ Navong nalei kilea tisaen enek, nalei kilea emun mal keke mamat veni ka mato soutin

ran Ahi lises ka lisenges. Sakini, mengkatien koa vat kati vit mul san moulien min koakeil amusili, en usite onak, san matien minau. ✧

¹¹ Veni navong nalong mengkatien enek, tisaen votin ahho keke valuvos nau ka vou vini inau. ✧ ¹² Sakini, mengkatien koa Mosis mutisi, kei sasen enges vi votut. Ka asa koa kei meng kati vi votut, mal, ka tahos. ✧

¹³ ?Sakini, mukave? ?Mengkatien onen Mosis koa tahos sakinau mamat? !Vuo, romukteinek! Tisaen vareh leh matien minau ka en mengkatien koa tahos. Veni mengkatien enek mul vothot en tisaen en moulien onen meatin keil, ka mul sakin asa koa tisa tuai vamai vatisaso revu mok. ✧

En tiner neim, er vati rovalong kat Ahi, ka en aver hae, er vati rovalong kat tisaen

¹⁴ Rokilea keke mengkatien tahos veni Ninin onen Ahi sani min Mosis. Ka inau navi meatin tai ten out netan enges ka numai nasuval slev ten tisaen. ✧ ¹⁵ Sakini, narkileatei vensa namumon tounah koa namul namumoni. Veni asa koa ek vati moumoni, narmumonte. Ka asa koa tiaso en metok, kei vareh namul namumoni. ¹⁶ Ka navong namul namumon tounah koa ek rovattei moumoni, koa nakilea revu vi tisaen, narie lati namundemi keke mengkatien keil atahos. ¹⁷ Sakini, rovitei nau koa namul namumon tounah ekek, ka vi tisaen koa moul enau keke mul mumoni. ¹⁸ Anatin keke navi meatin tai ten out netan enges ka tounah koa tahos tovuol enau. Veni avaseini ek vati moumon asa koa vatahos, nasakras moumoni. ✧ ¹⁹ Narmumonte tounah tetahos koa ek vati moumoni. Vuo, namutimanin keke namul namumon tounah koa tiaso koa ek rovattei moumoni. ²⁰ Ka munak namumon asa koa ek rovattei moumoni, rovitei nau koa namumoni, ka vi tisaen koa mul moul enau keke mul mumoni.

✧ **7:4:** Kol 2:14 ✧ **7:5:** Rom 5:21; 8:6,13 ✧ **7:6:** Rom 8:2; 6:4 ✧ **7:7:** Dut 5:21; Rom 13:9
 ✧ **7:8:** Rom 5:13 ✧ **7:10:** Lev 18:5 ✧ **7:11:** Sen 3:13; Hib 3:13 ✧ **7:12:** 1Tim 1:8 ✧ **7:13:** Rom 5:20 ✧ **7:14:** Sam 51:5; Sion 3:6 ✧ **7:18:** Sen 6:5; Rom 8:21

21 Sakini, inau navotini keke sakien tai mul kistal en moulien onak. Veni navong ek vati moumon asa koa tahos, tisaen koa mul enau sakinau namumon tisaen enges. 22 En tinok neim nasi nau houlu ven mengkatien keil onen Ahi. 23 Ka nales sakien sav tai mul mum en hati usivek keil hae. Ka sakien koanek mul vae kat mengkatien onen Ahi koa mul en tinok. Sakien enek mul sakinau mamai mahi slev ten tisaen koa mul mum en hati usivek keil hae. ✧ 24 !Aue li! ! Nalonge tisa houlu! ?Isei houtut moulien onak ran envatien ten avek koanik koa mul leh nau maha mamat? 25 !Ka namasmas Ahi houlu mok veni kei varei mutut nau ka en asa koa Iesu Kristo, Asuv orer, mumoni! ✧

Sakini, nales koanek vi anatin en moulien onak: en tinok neim, nalong kat mengkatien onen Ahi suval navi slev teni; ka envatien ten avek hae sakinau nalong kat sakien ten tisaen suval navi slev emun teni.

8

Koakeil amusil envatien onen Ninin Votut avi natin Ahi keil anatin

1 Sakini, veni Iesu Kristo mutut ir koa rokapil ral mini, rokilea keke Ahi herleletei mun hetisa en ir. 2 Veni mengkatien onen Ninin Votut koa sakin ir rokapil vituai ral min Iesu Kristo mul mum en ir ka san moulien min ir. Ka mengkatien onen mul sakin ir romaluv ran mengkatien onen Mosis koa mul vothot en tisaen min ir ka leh matien mai ven ir. ✧ 3 Ka asa koa mengkatien onen Mosis sakras voumoni veni aver memerau, Ahi varei mumoni. Veni kei san Natnali kati mai kur aven suval meatin keil, keil koa amumon tisaen. En sise koanek, mahien ten tisaen koa meatin keil ten out netan amul amumoni en ave, Ahi sani suk min Natnali koa vitan en keihoen ten tisaen. ✧ 4 Ahi mumoni mukonek keke Natnali vakur

vasin mahien koa mengkatien onen Mosis vit mal keke ir rovakuri. Veni ir, rormusiltei mun asa koa aver en vat ir rovoumoni, ka romul romusil kat asa koa Ninin Votut en vat ir rovoumoni. ✧ 5 Veni koakeil amusil kat asa koa ave en vati, aling rendemien one mul ien. Ka koakeil amusil kat asa koa Ninin Votut en vati, aling rendemien one mul eni suk. 6 Meatin koa ling rendemien onen en tounah koa aven en vati mul en sise ten matien. Ka meatin koa ling rendemien onen en tounah koa Ninin Votut en vati, kei mul en sise ten moulien ka tomat. ✧ 7 Anatin, meatin koa ling rendemien onen en tounah koa aven en vati vi vativieh ral min Ahi, veni rolong kattei mengkatien onen. Kei sakras varei. ✧ 8 Koakeil along kat envatien ten ave asakras avasakin Ahi vasi ven keil.

9 Ka kami mirmusiltei mun envatien keil ten avemi. Kami mimul mimusil asa koa Ninin Votut en vati, veni kei mul moul en tinomi neim. Ka koakeil Ninin enek onen Kristo romoultei en tine, keil arvitei meatin keil onen Kristo. ✧ 10 Ka munak Kristo mul moul en kami ka en Ninin onen, mikur moulien, veni mimai mimal tuai en meten Ahi, avaseini keke avemi hae heha hemat ven tisaen. ✧ 11 Munak Ninin onen Ahi, koa rali lat Iesu ran matien, mul moul en kami, Ninin enek hesien avemi en moulien hau tai.

12 Sakini, tuak ka ahinkuli keil, kaon orer mul ral min Ahi, ka rovitei keke rovousil kat envatien ten aver. ✧ 13 Veni munak mimusil kat envatien ten avemi, mihemat varei. Ka munak miviles ran envatien ten avemi ral min kataunien onen Ninin Votut, mihemoul. ✧ 14 Veni koakeil Ninin onen Ahi mul mulamun keil, keil varei avi natin Ahi. 15 Veni Ninin koa Ahi sani min kami romumonte kamimivamalele en metauen vasuval slev mumoni en meten asuv onen. Vuo, kei kulat kami mivahi titan koa mikilea mi-

✧ 7:23: Kal 5:17; Tiem 4:1; 1Pit 2:11 ✧ 7:25: 1Kor 15:57 ✧ 8:2: Rom 7:23,24; 3:27 ✧ 8:3: Umen 13:38; 15:10; Sion 1:14; Plp 2:7; Hib 2:17; 4:15 ✧ 8:4: Kal 5:16,25 ✧ 8:6: Rom 6:21; 7:5; 8:13 ✧ 8:7: Tiem 4:4; Mat 12:34; Sion 8:43; 12:39 ✧ 8:9: 1Kor 3:16; 12:3 ✧ 8:10: Kal 2:20; 1Pit 4:6 ✧ 8:12: Rom 6:7,18 ✧ 8:13: Kal 6:8 ✧ 8:15: 2Tim 1:7; Kal 4:5-6; Mak 14:36

vahiteni mini mivahit, “!O Itet, kovi Tata onomai anatin!” ✧ ¹⁶ Ka Ninin koa Ahi sani min ir mul vit luvati min ir en tiner neim keke rovi natin Ahi anatin. ✧ ¹⁷ Ka munak vi anatin keke rovi titan, tounah vasi koa mul en hen Ahi koa vat kati vahi onen titan keil, rehekuri hetal min Kristo veni ir emun romul rokur sakvisien ven demkatien orer suval koa Kristo kuri. Ka hemukonek, rehekur eis ten hetetamenien emun hesuval koa kei kuri. ✧

Ahi hehothot en tounah keil tetahos min titan keil

¹⁸ Navong narendem usil sakvisien keil koa romul rokuri en avong kosa, nalesi havivi mok, veni nakilea keke hetetamenien koa Ahi hehothot eni min ir en avong koa hemai hemariso vis hemariso mok heli. ✧ ¹⁹ Veni tounah vasi keil koa Ahi mumoni e vati mok avales avong koa Ahi hehothot en isei keil avi titan kati. ✧ ²⁰ Veni Ahi sakin tounah vasi koa kei mumoni keke asakras emun avoum vasin umen keil kati one. Ka Ahi romumontei vouisil asa koa tounah keil enek e vati, ka mumoni musil rendemien onen. Ka tounah vasi keil en out netan aling desien one keke, ✧ ²¹ en avong tai koa hemai veah, Ahi houmon keil imaluv ran viau ten matien. Anatin, Ahi kilea keke ito en more hetetamenien onen Ahi hetal min natnali keil koa amaluv revi. ✧ ²² Veni rokilea keke, en avong telamu rokol kosa, tounah vasi koa Ahi mumoni amul amahise ven mahien, suval ahin mahise ven mahien ten tivava koa vesesal vakuri. ✧ ²³ Ka roviteis tounah keil koa Ahi mumoni koa amul amahise. Ir emun koa rokur rohtoh en Ninin Votut koa Ahi mul sa maeni romahise. Romul romahise veni rorosin veah avong koa Ahi hekulat ir rehehi titan kati, en avong koa hesakin aver hemaluv ran viau vasi keil ten out netan, ka hesan aver hau keil min ir. ²⁴ Navong roling desien orer en asa koa Ahi vat kati min

ir, kei mutut moulien orer. Anatin keke rokur hatkatien enek tuai, ka veni rorkurtei veah heite teni, ral min desien, romul rorosin heite teni hekistal. ?Veni isei mul rosin tounah ral min desien navong kuri tuai? Meatin tovuol. ✧ ²⁵ Ka munak roling desien orer keke reheles heite ten hatkatien koa rorlestei veah, romul rorosin avong koa Ahi hehothot eni ral min rendemien koa tetaveah.

²⁶ En vati sise koa desien orer mul kataun ir, Ninin emun mul kataun ir navong rolonge keke romemerau. Veni navong rorkileatei mun asa koa mal keke rovahis Ahi veni, Ninin Votut varei mul vis mini en usite orer. Anatin, navong Ninin peah min Ahi, mahise en selusien keil koa selusien orer rovinvintei vahiteni. ²⁷ Ka Ahi, koa lei kirisil en tiner neim, kei lei kilea en rendemien onen Ninin. Veni Ninin Votut mul peah musil rendemien onen Ahi varei en usite onen meatin keil onen. ✧

²⁸ Ka rokilea keke, en tounah vasi koa kur out, Ahi mul mumon asa koa tahos musil rendemien onen vakataun koakeil envatien one mul ien koa kei vise keil avahi onen. ✧ ²⁹ Veni, koakeil enek, Ahi kilea en keil en avong telamu tuai, ka ling kati keke keil ikur suvalien onen Natnali. Mukonek, meatin keil houlu akilea avamai avahi natin Ahi keil koa Iesu vi moeite en keil. ✧ ³⁰ Koakeil Ahi ling kati keke avahi onen, vise keil. Ka koakeil vise keil, kei mumon keil amal en meten. Ka koakeil mumon keil amal en meten, kei san hetetamenien min keil.

Envatien onen Ahi mul en ir ka tounah tovuol kilea vakulat ir ran hen

³¹ ? Mukonek, tounah vasi keil enek mul rie lat asa min ir? ? Munak Ahi mul en usite orer, isei kilea vavae vatal ir? ✧ ³² Ahi rie lati keke kei mul en usite orer veni rovuli katei Natnali kati. Ka sani mai mat vinat ir vasi. Ka munak san Natnali ven ir, rie lati keke hesa maen tounah sav vasi

✧ **8:16:** 2Kor 1:22 ✧ **8:17:** Kal 4:7; Rev 21:7 ✧ **8:18:** 2Kor 4:17 ✧ **8:19:** Kol 3:4 ✧ **8:20:** Sen 3:17-19; 5:29; Ekl 1:2 ✧ **8:21:** 2Pit 3:13; 1Sion 3:2 ✧ **8:22:** 2Kor 5:2-4; Kal 5:5 ✧ **8:24:** 2Kor 5:7 ✧ **8:27:** Sam 139:1; 1Kor 4:5 ✧ **8:28:** Efes 1:11; 3:11 ✧ **8:29:** Kol 1:18; Hib 1:6 ✧ **8:31:** Sam 118:6 ✧ **8:32:** Sion 3:16

keil onen emun min ir. ✧ 33 ? Isei kilea vasan selusien vaha kat usite onen meatin keil koa Ahi rie lat keil avahi onen? !Meatin tovuol, ven Ahi varej sakin keil amal tuai en meten! ✧ 34 Anatin, meatin tovuol kilea vasakin Ahi valele vatisa en ir. Veni Iesu Kristo, koa mat ka moul eris ran matien, mul en usite matu onen Ahi ka mul selus en usite orer. ✧ 35 ? Sakini, isei suk kilea vakulat ir ran leikatien onen Kristo koa envatien onen mul en ir? Veni, avaseini asan mahien ka sakvisien keil min ir ka asakin ir rovisu en avong takeih keil, ka asakras avakulat ir ran hen. Ka avaseini asakin amai kat ir vuo akulat tounah vasi keil ran ir, apurun ir vuo amu vinvini ir, asakras avasakin Iesu Kristo vakulat envatien onen ran ir. 36 Koanek suval Tus Votut viteni koa vit,

“Iahova, veni mevi meatin keil onom, lisenges memul mevisu en matien en hen meatin sav keil.

Keil alesi mal keke avouas komai vasuval koa mevi sipsip keil koa mal keke avalamun keil avaha avou vini keil.” Sam keil 44:2✧

37 Anatin, avaseini keke romul rovisu en tounah keil tatisa enek, Kristo, koa envatien onen mul en ir, sakin ir romai rovi hetetamen imok en keil ka romulin keil vasi. ✧

38 Veni, avaseini romat vuo romoul, avaseini roles keihoen onen angelo keil vuo temat keil, ka avaseini asa koa hekur out en avong kosa vuo en avong koa hemai veah, keil vasi asakras avakulat ir ran leikatien onen Kristo. 39 Anatin, avaseini asa koa hekur out en out nesa vuo en out netan, tounah tovuol koa kilea vakulat ir ran envatien onen Ahi koa mul en ir ven asa koa Iesu Kristo, Asuv orer, mumoni en usite orer.

9

Ahi mul rie lat meatin keil musil redemien onen

1 Navit maselus min kami usil tuak keil koa avi Siu. Asa koa namul naselus usili vi anatin. Navi

onen Kristo ka Ninin Votut koa mul enau vit kilea minau keke narmultei maliluvos. 2 Namul nalonge tisa houlu ka tinok mah 3 ven meatin keil kati onak koa avi Siu. Ka veni tinok mah houlu ven keil, munak nakilea moumoni vakataun usite one, nikur vulie ka nimaen Ahi hesesenda enau ka hesakin inau nirkapiltei mun hetal min Kristo. Ka nasakras makur vulie. ✧ 4 Mulamu, Ahi rie lat koakeil avi me-Isrel keil keke avi meatin keil onen. Kei mumon keil avi titan ka vothot en hetetamenien onen min keil. Kei mumon hatkatien takeih keil ral min keil ka san mengkatien keil onen min keil. Ahi visein keil en sakien koa mal avaha netan mini, ka san hatkatien tetahos keil houlu min keil. ✧ 5 Keil aka en ara onen vati avu keil one telamu suval Ebrahim, Aesak ka Siekob. Ka navong Mesaea mita mai vi meatin koa aven mul, kei mai kistal ka en vatiamal one. Kei vi Ahi koa hetetamen imok en tounah vasi. Mal vinvin keke avahati lat isen vahina nesa lises ka lisenges. Anatin. ✧

6 Mulamu, Ahi vat kati keke voutut me-Isrel keil. Ka rovitei hatkatien onen Ahi koa mot. Veni rovitei me-Isrel vasi keil koa avi meatin keil kati onen Ahi. ✧ 7 Ka rovitei koakeil vasi aka en ara onen Ebrahim koa avi titan kati en meten Ahi. Veni Ahi viteni min Ebrahim vit, *“Vatiamal keil koa navat kati minuk, keil ikistal ika en Aesak.”* *Senesis 21:12*

8 Koanek rie lati keke rovitei titiali vasi keil koa amusil ara koa akilea avahi natin Ahi. Ka vi titiali keil koa amusil hatkatien onen koa avi natnali keil kati en meten. ✧ 9 Veni, Aesak, avasi musil hatkatien onen Ahi koa vit, *“En avong ekek en sua koa hemai, Serah hekur natmali.”* *Senesis 18:10*

10 Ka sakien enek kistal avong tamun, en avong koa avu telamu orer koa Aesak kur Rebekah, ka kei meas en maeh elu. ✧ 11-12 Ka navong lumul veah en vangen mama onealu, Ahi viteni mini vit, *“Tai koa hekatau hemai hemarite*

✧ 8:33: Aes 50:8 ✧ 8:34: Sam 110:1; 1Sion 2:1 ✧ 8:36: 2Kor 4:11 ✧ 8:37: Sion 16:33
 ✧ 9:3: Eks 32:32 ✧ 9:4: Eks 4:22; Dut 7:6; 14:1-2 ✧ 9:5: Mat 1:1-16; Luk 3:23-38; Sion 1:1; Sam 41:13; Rom 1:25 ✧ 9:6: Nam 23:19; Rom 2:28 ✧ 9:8: Kal 4:23 ✧ 9:10: Sen 25:21

mok helin koa helamu.” **Senesis 25:23** Kei viten koanik navong lurmumon etai veah tounah koa tahos vuo tisa. Koanek rie lati keke Ahi mul vise meatin keil musil rendemien onen ka romusiltei umen koa keil amumoni. ¹³ Koanek suval asa koa Ahi viteni en Tus Votut vit, “*Envatien onak mul en Siekob; ka Esao, naseseini.”* **Malakai 1:2-3**

¹⁴ ?Mukave, koanek rie lati keke Ahi mul mum romaltei? !Vuo, romukteinek! ¹⁵ Veni kei viteni min Mosis vit,

“*Inau enges nitie lat meatin sei koa ek hemahisi, ka nikataun keil housil rendemien onak.”* **Eksodas 33:19***

¹⁶ Sakini, Ahi mul rie lat meatin keil musil enmahisien onen enges, ka romusiltei asa koa meatin keil ten out netan e vati vuo akilea avoumoni. *

¹⁷ Koanek suval asa koa Ahi viteni min asuv houlu ten out Isip en Tus Votut vit, “*Inau nalinguk kovi asuv houlu keke nakilea matie lat keihoen onak vaka enuk keke hetetamenien ten isok kilea vaka vasi out en out netan.”* **Eksodas 9:16** ¹⁸ Sakini, mul en Ahi enges keke vatie lat isei keil ikur enmahisien onen, ka isei keil hesakin vatie hekeih keke avalong seseini. *

Ahi rie lat vurohien ka enmahisien musil rendemien onen

¹⁹ Vahesa tai en kami vahiteni minau vahit, “? Munak Ahi enges mul rie lat isei hekur enmahisien onen ka isei helong seseini, hemukave Ahi kilea vahotini keke meatin sei mum romaltei? ? Isei kilea vating koe asa koa Ahi ling kati?” ²⁰ ?Ka tuak, keik kovi isei keke kovasel vatal min Ahi? Veite koa meatin mumoni en tanhilhili sakras vasel mini vahit, “? Vensa komumonau mukok?” * ²¹ Veni meatin koa mul mumon veite keil en tanhilhili kilea voumon keil vouisil rendemien onen. Mul en kei munak en vati voumon hati tanhilhili vamai vahi veite valu, tai ten more ale keil ka tamun ten avong vasis. *

²² Ka koanik suval asa koa Ahi mumoni. Kei en vati vatie lat vurohien onen vaha kat tisaen ka voumon meatin keil availea en keihoen onen. Ka avaseini mal vinvin keke houlin tei en meatin keil koa mumoni ven tisaen one, rendemien onen tetaveah ka mul vuli kat vurohien onen va kat keil. * ²³ Ka kei vuli kat vurohien onen vahothot eni keke kei vilelau en tahosien. Sakini, mutah tahosien en koakeil rie lat keil avakur enmahisien onen, veni kei sak mesein keil tuai avato vatal mini en muohien ten hetetamenien onen en out nesa. * ²⁴ Ka ir emun rovi koakeil enek, koa kei vise ir ran Siu keil ka ran koakeil emun arvitei Siu. ²⁵ Koanik vi asa koa Ahi viteni ka en provet Hosea vit,

“*Meatin keil koa ‘arvitei onak’ nihise revu keil en ‘meatin kati keil onak.’*

Ka kei koa ‘envatien onak tovuol ien,’

nihise revu en ‘kei koa envatien onak mul ien.’ ” **Hosea 2:23**

²⁶ “*Ka en out kati koa Ahi viteni min keil vit, ‘Kami mirvitei meatin keil onak,’*

en out enek, ihise keil en ‘ehon keil onen Ahi koa mou.’ ”

Hosea 1:10

²⁷ Ka Aesea mun vit luvat tounah usil koakeil ten out Isrel vit,

“*Avaseini me-Isrel keil avi houlu asuval veien ten atas,*

Ahi houtut teis en keil.

²⁸ *Veni Ahi lei rahit usite onen meatin vasi keil en out netan tuai ka, hekalah,*

hesani min keil mahien vasi keil housil asa koa kei lesi mal.”

Aesea 10:22-23

²⁹ Koanek suval asa koa Aesea viteni mulamu vit,

“*Vahit Ahi Asuv ten keihoen vartie lattei enmahisien onen min ir ka varmaentei tei en titiali keil orer avamoul avales,*

ir rokilea rovamai rovasuval out Sodom vuo out Komorah tuai koa vurohien onen Ahi sakin meatin tovuol emun avato ien.” **Aesea 1:9**

Pol vis min Ahi en usite onen Siu keil koa asesein Iesu Kristo

* **9:15:** Dut 32:4 * **9:16:** Efes 2:8 * **9:18:** Eks 4:21; 7:3; 9:12; 14:4,17 * **9:20:** Aes 29:16; 45:9 * **9:21:** Ser 18:6 * **9:22:** Ser 50:25 * **9:23:** Efes 1:3-12

30 Sakini, rolesi keke koakeil arvitei Siu, koa arsak vistei keke avamai avamal en meten Ahi, keil varej arokoli ka akur maluen ka en sise ten demkatien. ✧ 31 Ka me-Isrel keil koa asak visi avamai avamal en meten vaka en sise ten mengkatien keil, keil arkurtei. ✧ 32 ?Ka vensa varej arkurtei maluen? Veni keil armusiltei sise ten demkatien keke avahotini. Vuo, keil asak visi avahotini vaka en asa koa amumonis. Ka sakini, keil amusavoi en ahat koa Ahi lingi keke meatin keil amusavoi eni. ✧ 33 Koanek suval koa Tus Votut viteni usil Kristo vit,

“!Allesi! Naling ahat tai en out Saeon luhu en me-Isrel keil keke isavoi eni ka imot. Ka koakeil aling demkatien one eni, kei hersakintei keil imemou.” Aesea 28:16✧

10

1 O tuak ka ahinkuli keil, ek vati li mok keke Ahi houtut meatin kati keil onak. Ka lisenges namul navis keih mini en usite one. 2 Nakilea mahiteni min kami keke me-Isrel keil e vati mok avousil kat Ahi, ka armumontei en sakien koa vi anatin koa Ahi rie lati min keil. ✧ 3 Ka veni keil areingeingen sise koa Ahi lingi keke meatin keil umai amal en meten, asak visi avoumon sise sav keke avakur maluen enek. Sakini, aling rendemien one keke avarmusiltei sise ten maluen koa Ahi mumoni tuai. ✧ 4 Veni Kristo sakini avong koa meatin keil asak visi avakur maluen vaka en mengkatien keil mai rokol keite teni. Sakini, kosa, koakeil aling demkatien one eni, keil varej umai amal en meten Ahi. ✧

Ahi mutut meatin vasi keil ka en sise ten demkatien enges

5 Mosis mutis selusien koanik usil mukave meatin kilea vama en meten Ahi ka en sise ten mengkatien keil vit, *“Koakeil vasi along*

kat selusien vasi ten mengkatien keil ekek imoul.” Levitikas 18:5 ✧

6 Ka en usite ten selusien koa vit usil mukave meatin keil akilea avamai avamal en meten Ahi ka en sise ten demkatien, Tus Votut vit, *“Keik konahistei en rendemien onom konahit, ‘?Isei hehina en out nesa keke vakuri?’ ” Duteronomi 30:12* Veni koanek suval koa e vat Kristo vama ris en out netan keke vaselus usili. Ka kei mita tuai. 7 *“Vuo kovahisi kovahit, ‘?Isei hehita en out ten matien vakuri?’ ” Duteronomi 30:13* Veni koanek suval e vat Kristo vamea ris ran out ten matien keke vaselus usili. Ka kei mea moul eris ran matien tuai. 8 Ka asa koa Mosis viteni ekek, *“Selusien onen Ahi mul vesesal ven kami, mul tuai en ongomi ka tinomi.” Duteronomi 30:14✧*

Ka koanek vi selusien ten demkatien koa komai memul mevitehiteni. 9 Veni munak mivit leini en ongomi keke Iesu vi Asuv, ka mikur anatin eni en tinomi keke Ahi rali lati ran matien, Ahi houtut moulien onami. 10 Veni navong meatin tai kur anatin eni en tin, Ahi lesi mal tuai en meten. Ka navong vit leini en ongon, Ahi mutut moulien onen tuai. 11 Veni Tus Votut viteni vit, *“Koakeil akur anatin en kei, tounah tovuol kilea vasakin keil avamemou eni.” Aesea 28:16 ✧ 12* Koanik vit usil ir vasi. Veni, en meten Ahi, tounah tovuol vateisav en Siu keil ka koakeil arvitei Siu. Ahi vi vati Asuv etin onen meatin vasi keil, ka san tokolkatien koa mariso va min koakeil vasi avise ven kataunien. ✧ 13 Koanek suval Tus Votut viteni koa vit, *“Meatin vasi koa avise Iahova ven kataunien, kei houtut moulien one.” Soel 2:32*

14 ?Ka meatin keil akilea avahis Ahi ven kataunien hemukave munak arkulitei veah anatin eni? ? Ka keil akilea avakur anatin eni hemukave munak arlongtei veah selusien usili? ?Ka keil akilea avalong selusien usili hemukave munak meatin tovuol vaha vahitehiteni min keil? 15 ?Ka meatin keil akilea avaha avahitehiten selusien enek

✧ 9:30: Rom 10:20 ✧ 9:31: Rom 10:2-3 ✧ 9:32: Aes 8:14 ✧ 9:33: Rom 10:11; 1Pit 2:6,8
✧ 10:2: Umen 22:3 ✧ 10:3: Rom 9:31-32 ✧ 10:4: Mat 5:17; Sion 3:18; Hib 8:13 ✧ 10:5: Kal 3:12 ✧ 10:8: Dut 9:4 ✧ 10:11: Rom 9:33 ✧ 10:12: Umen 10:34; 15:9

11

hemukave munak meatin tovuol vasila lat keil avaha? Koanek suval Tus Votut viteni koa vit, "Navong meatin keil akur more longlongien, amaien one moreite mok." *Aesea 52:7* ✧ ¹⁶ Ka rovitei meatin vasi keil koa along kat more longlongien enek. Veni provet Aesea viteni mun vit, "Iahova, isei kur anatin en selusien onomai? Meatin tovuol." *Aesea 53:1* ✧ ¹⁷ Sakini, helamu, meatin tai heha hehitehiten more longlongien usil Iesu Kristo min meatin keil. Hevus, meatin keil akilea avalonge. Ka navong alonge, akilea avaling demkatien one en kei.

✧ ¹⁸ Ka navis kami, "Mukave, vi anatin keke me-Isrel keil arlongtei more longlongien usil Kristo?" Vuo, keil alonge tuai. Veni koanek suval Tus Votut viteni koa vit, "Rea one karahit out vasi, ka longlongien keil one usil Ahi va rokol meatin vasi keil en out netan." *Sam keil 19:4*

¹⁹ Navis ris kami, "Mukave, vi anatin keke me-Isrel keil arkileatei asa koa Ahi vit voumoni?" Vuo akilea, veni Mosis mutisi keke Iahova varei viteni vit,

"Inau nitokol kat koakeil arvitei meatin kati keil onak keke vasakin kami, meatin kati keil onak, mivahi elu eni.

Anatin, numoni hetahos en kantri onen koakeil arkileatei inau. En sise enek, nisakin kami, meatin kati keil onak, tinomi hetisa eni." *Duteronomi 32:21*

²⁰ Ka Ahi vit kilea imok eni navong selus ka en provet Aesea vit,

"Koakeil arlei kattei nau, keil varei avotin nau.

Anatin, navothot enau min koakeil armultei avahise inau." *Aesea 65:1*

²¹ Ka Ahi vit usil me-Isrel keil vit,

"En avong vasi, namutelan hek keke makur revi meatin keil onak. Ka arlong kattei inau ka vatie keih ramat." *Aesea 65:2*

Longrasien onen me-Isrel keil sehen voiteh keke Ahi voutut meatin vasi keil

¹ Navis ris kami navit, "Mukave, anatin keke Ahi sesein meatin kati keil onen?" !Vuo, romukteinek! Veni inau varei navi koan Isrel, nakistal en ara onen Ebrahim, ka naka en mari vatiamal onen Bensamin. ✧ ² Ahi rosesointei meatin kati keil onen koa kei lei kilea en avong telamu keke hetie lat keil avahi onen. Kami mikilea asa koa Ilaetsa viteni en Tus Votut navong sel kutut kat me-Isrel keil min Ahi vit, ✧ ³ "O Iahova, keil amu vinvini provet keil vasi onom ka amu lin ahorten sanien votut keil onom. !Inau sasok namoul, ka keil avit avouas inau mun mamat!" *1 King 19:10* ✧ ⁴ Ka asa suk Ahi vit kesi mini? Kei vit, "Inau nakur koe meatin keil taosen oulu (7000) amoul veah koa arvatei netan min ahi Baal." *1 King 19:18* ✧ ⁵ Ka en vati sise enek, en avong kosa, Ahi rie lat meatin tei keil amules amusil more envatien onen keke avousil kati. ✧ ⁶ Anatin, Ahi rie lat meatin keil onen musil more envatien onen, ka romusiltei asa koa amumoni. Veni munak Ahi rie lat meatin keil avahi onen musil asa koa amumoni, hermumonteit mun housil more envatien onen. ✧

⁷ Sakini, rolesi keke houlu en me-Isrel keil alei kat sise keke akilea avamal en meten Ahi vaka ien, ka arvotintei. Vi vangit me-Isrel keil enges koa Ahi rie lat keil keke avahotini. Ka teisav en keil vasi, Ahi sakin ralinge mai vonhon en hisoen onen.

✧ ⁸ Koanek suval asa koa Tus Votut viteni koa vit,

"Ahi sakin rendemien one matil, ka rokol kosa, suval koa mete var ka ralinge vonhon." *Duteronomi 29:4; Aesea 29:10*

⁹ Ka asuv houlu Deved viteni vit,

"Ahi, kisakin marmari anien keil one hemai hehi sakat koa hehuli kat keil.

✧ **10:15:** Neham 1:15; Efes 6:15 ✧ **10:16:** Sion 12:38 ✧ **10:17:** Sion 17:20 ✧ **11:1:** Plp 3:5
✧ **11:2:** 1Saml 12:22; Sam 94:14 ✧ **11:5:** Rom 9:27 ✧ **11:6:** Kal 3:18 ✧ **11:7:** Rom 9:31

Kisakin keil isavoi eni ka imot, ka kisa kesi min keil mahien koa asani min mesav keil.

10 *Kisakin mete hevar keke asakras avalele,*

*ka kumon keil ilonge hetisa hesuval avi slev keil koa eisile mah lisenges ven umen keil takeih koa amumoni.” Sam keil 69:22-23**

11 Navis kami eris navit, “? Mukave, navong me-Isrel keil amusavoi, keil umot vasi vareike keke asakras avamea ris?” ! Vuo, romukteinek! Ka veni keil amusavoi, Ahi va voutut koakeil arvitei Siu vasakin Siu keil avahi elu en keil. ✧ 12 Ka tounah koa Siu keil amum tisa eni mumon sise keke meatin keil vasi ten out netan akilea avales tokolkatien onen Ahi. Anatin, longrasien one sakin koakeil arvitei Siu akilea avahilelau en tahosien onen Ahi. Ka munak koanek anatin, navong me-Isrel vasi keil koa Ahi rie lat keil imai ikur demkatien one, tokolkatien koa meatin vasi keil ikuri hemariso vis hemariso mok.

Ahi sakin koakeil arvitei Siu avahi meatin keil kati onen

13 Ka en avong etin ekek, ek vati maselus min kami koa mirvitei Siu. Ahi rie lat inau navi eiloheh tai onen vat min kami, ka namul nasi nau ven umen onak. 14 Vahesa asa koa namul namumoni ral min kami vasakin meatin kati keil onak avahi elu. Veni, hemukonek, vahesa tei en keil ihiles ka Ahi houtut moulien one. 15 Navong Ahi sesein me-Isrel keil, meatin keil houlu ten out netan koa armaltei en meten mulamu, kei mai lele tahos en keil. ?Ka hemukave suk navong Ahi hekur ris meatin kati keil onen? !Hesuval koakeil umatmat imoul eris ran matien!

16 Navong meatin viles pulaoa, ka, mulamu, mumon veret eni ka sani vi sanien votut min Ahi, veret koa kei houmoni hekatau, kei mun hehi

votut.* Ka navong meatin tai ring koe vatiai tai vahi onen Ahi, angoite ka heite keil emun teni ihi onen.† ✧

17 Me-Isrel keil asuval angoite keil ten vati olip tai, ka Ahi kum vulvul tei en keil. Evus, va lei kat angoi olip sav keil ten eivorohus ka sosor en keil umai akur vulie. Sakini, kosa, kami koa mirvitei Siu, mimul mikur tokolkatien onen Ahi suval mivi me-Isrel keil kati. ✧ 18 Sakini, minandem maentei Siu keil koa Ahi sesein keil ka kum vulvul keil suval avi angoite keil. ?Mimul mivasi kami vensa? Kami mivi angoite enges koa mirkatauntei vatte. Vatte keke mul kataun kami. ✧

19 Ka vahesa tai en kami hehiteni minau hehit, “Ka Ahi rie lati keke envatien onen mul en komai koa mirvitei Siu, veni kum vulvul en Siu keil koa along rasi vasakin ahho val keke vasosor en komai mevatur vulie.” 20 Koanek vi anatin. Ahi kum vulvul en keil veni arlingtei demkatien one en Kristo. Ka kami mimul en vatte enek veni miling demkatien onami mul ien. Ka minavutte kami. Hetahos imok mi-hemetau ka mihelei kat revu kami. ✧ 21 Veni munak Ahi kilea vakum vulvul en me-Isrel keil ran vatte koa avi angoite keil kati teni, hemaes keke hekur vulvul en kami mun.

22 Sakini, mihendem vis usil tahosien ka vurohien onen Ahi. Veni kei mumoni keih en Siu keil koa umot tuai, ka kei mumoni tahos min kami koa mirvitei Siu. Ka kami mihel miheles tahosien onen munak mihehi anatin eni. Ka munak mirvitei mun anatin eni, kei hekur vulvul kami mun mihehaha. ✧ 23 Ka munak Siu keil ihiles ka iling demkatien one en Kristo, Ahi kur keihoen vasosorin en keil eris aval en vulie kati. 24 Kami koa mirvitei Siu, mulamu mimul soutin ran Ahi ka kei kur revu kami mivi onen. Misuval angoi olip keil ten eivorohus koa kei sosorin en kami

✧ 11:10: Sam 35:8 ✧ 11:11: Umen 13:46; Dut 32:21; Rom 10:19 * 11:16: En sakien enek, me-Isrel keil avi meatin votut onen Ahi veni avu keil one telamu avi meatin votut keil onen. † 11:16: En vati sakien enek, vati avu telamu onen Siu keil koa Ebrahim, Ahi ring koe vi meatin kati onen. Sakini, koakeil akistal en ara onen emun avi meatin kati keil onen. ✧ 11:16: Nam 15:17-21; Neh 10:37; Esek 44:30 ✧ 11:17: Efes 2:11-19 ✧ 11:18: Sion 4:22 ✧ 11:20: Rom 12:16 ✧ 11:22: Sion 15:2,4; Hib 3:14

en vati olip koa kei mul lei kat revien ah osen. Ka munak kei kilea voumon koanek en kami, hemaes eni keke hekur angoi olip keil kati ten vatte enek koa mul en ah osen ka hesosorin en keil eris en vulie kati.

Ahi en hemahis me-Isrel keil ka hekur ris keil ihi meatin keil onen

²⁵ Tuak ka ahinkuli keil, ek vati mivailea en lingkati en suai tai koa Ahi mul vothot eni keke minahasiitei kami minahit mivi meteisau imok. Ahi varei sakini houlu en me-Isrel keil tine keih. Ka tine hekeih hemukonek hetokol avong koakeil arvitei Siu imai iapil en meatin keil onen Ahi ka hevinvin en asa koa Ahi ling kati tuai. ²⁶ Ka hevus, Ahi houtut me-Isrel keil vasi hesuval koa viteni tuai en Tus Votut vit,

“Meatin ten mututien heka en out Saeon

ka hekulat tisaen vasi keil ran koakeil akistal en ara onen Siekob.” *Aesea 59:20**

²⁷ *“Ka numon hatkatien takeih onak hetal min meatin keil onak keke nikulat tisaen keil one.”* *Seremaesa 31:33-34**

²⁸ Veni en vat kami mivalong more longlongien, Ahi mai vi vativieh en me-Isrel keil koa tine keih. Ka veni Ahi mul mundem usil avu telamu keil one, envatien onen mul veah en Siu keil. ²⁹ Anatin, envatien onen mul veah en me-Isrel keil veni tounah tovuol kilea vahiles rendemien onen Ahi usil koakeil kei rie lat keil vuo usil koakeil vat kati vatokol kat keil.

³⁰ Mulamu, kami koa mirvitei Siu keil milong ras Ahi. Ka kosa, Ahi rie lat enmahisien onen min kami veni Siu keil amul alonglong ras.

³¹ Sakini, longrasien one sakini enmahisien onen Ahi emai en moulien onami vatie lati keke kei en mul mahis ris keil. ³² Veni Ahi en vati vatie lati keke meatin vasi keil amul en sakat ten longrasien. Veni, hemukonek, kei kilea vatie lat enmahisien onen min keil vasi. *

³³ !Navati lat isen Ahi! Kei vilelau en tahosien, meteisauen, ka ileilien. ?Isei kilea vailea vasin rendemien onen? Tahosien koa rie lati min meatin keil ka sakien keil koa kei mumoni min keil, rosakras rovailea vensa mumoni mukonek. *

³⁴ Koanek suval koa Tus Votut viteni vit,

“?Isei kilea en rendemien onen Iahova?

?Isei kilea vahit luvat sise mini?”

*Aesea 40:13**

³⁵ *“?Isei kilea vasan sanien tai mini, koa hesakin Ahi hesa kesi mini?”*

Siob 41:11

³⁶ Veni tounah vasi keil koa amul aka ven Ahi, amul en hen, ka amul keke avahati lat isen. * Anatin, rehehati lat Ahi koa hetetamenien onen mul lises ka lisenges. Anatin.

12

Navong rokapil ral min Kristo, romai rovi hati usiven keil onen koa romum vituai

¹ Sakini, tuak ka ahinkuli keil, veni Ahi rie lat mari enmahisien min ir vasi, napeah kami keke mi-hesa vasin moulien onami hesuval sanien votut tai onami min Ahi. Ka sanien votut enek hermattei. Vuo, hemoul heles. Anatin, mihesan kami keke mihoum mini ka mihoumon tounah vasi koa kei hesi veni. Anatin, mihesan kami min Ahi, veni koanek vi sakien keil mal koa miheha netan mini heka ien. *

² Minaleisungeintei sakien keil onen koakeil ten out netan ekek, ka mihemaen Ahi hehiles tinomi neim ka houmon rendemien onami hemai hehi heite hau. Hesakini, kami mikilea mivailea rendemien onen Ahi ka asa en vat kami mivoumoni. Anatin, miheilea asa koa tahos, asa koa kei si veni, ka asa koa mal en meten. *

³ Ahi rie lat more envatien onen minau navong rie lat nau mahi eiloheh tai onen. Sakini, naviteni min kami vasi keke minandemtei minahit kami mivi hetetamen imok mulin asa koa mal en meten Ahi.

* **11:25:** Rom 12:16; Luk 21:24; Sion 10:16 * **11:26:** Sam 14:7 * **11:27:** Aes 27:9 * **11:32:** Kal 3:22; 1Tim 2:4 * **11:33:** Aes 45:15; 55:8 * **11:34:** Siob 15:8; Ser 23:18; 1Kor 2:16 * **11:36:** 1Kor 8:6 * **12:1:** Rom 6:11,13; 1Pit 2:5 * **12:2:** Efes 4:23; 5:10,17

Ka mihelei kilea en kami en sakien koa mal housil demkatien ka umen koa Ahi san retai eni min kami vasi. ✧ ⁴ En aver, hati usiven keil houlu amul ien, ka keil vasi amul amumon umen tateisav keil. ✧ ⁵ En vati sise enek, avaseini ir rovi houlu, navong rokapil ral min Kristo, romai rovi aven koa tanges. Anatin, romul rokapil ral min ir eris suval hati usiven houlu amul akapil vituai en aven koa tas. ✧ ⁶ Ka Ninin Votut san retai en sanien tateisav keil min ir. Sakini, rehoun hetal min sanien keil orer housil more envatien koa Ahi rie lati min ir. Munak kokur sanien keke kovahit luvat selusien onen Ahi, kumoni housil demkatien koa kokuri. ✧ ⁷ Munak kokur sanien keke kovakataun meatin sav keil, kikataun keil. Munak kokur sanien keke kovahisein meatin keil, kihisein keil. ✧ ⁸ Munak kokur sanien keke kovasel kat meatin keil, kisel kat keil. Munak kokur sanien keke sien mul enuk navong kosan tounah vakataun meatin sav, kisani min keil. Munak kokur sanien keke kovahi metai onen meatin keil onen, kum hekeih eni lisenges. Ka munak kokur sanien keke em vamahis meatin sav keil, em hemahis keil hetal min sien. ✧

Selkatien keke rehoumon tounah vasi housil rendemien ten envatien

⁹ En tounah vasi mimumoni, mihoumoni housil rendemien ten envatien koa vi anatin. Sakien koa tisa, mihelokoveini. Ka sakien koa tahos, koanek mihehuli kati hel en kami. ✧ ¹⁰ Emi hehathat kami hesuval mivi vatiamal tas, ka mihesak visi mok mivatie lat sakien ten houhouen min kami eris. ✧ ¹¹ Mihemarir en umen vasi keil onami ka minamaentei avemi namah. Anatin, mihoum min Ahi Asuv hetal min rendemien vasi. ✧ ¹² Mihesi kami lisenges veni mikilea keke desien onami vi anatin. Mihelomal hekeih navong mivisu en sakvisien keil. Ka mihikiti mihehis

min Ahi en avong vasi. ✧ ¹³ Navong meatin sav keil onen Ahi atamurei en tounah, mihesan asa koa mikilea mivasani keke mivakataun keil eni. Ka navong miles heou keil, mihekur revu keil en teim onami. ✧

¹⁴ Mihehis min Ahi keke hetokol kat koakeil amul asan mahien min kami ven demkatien onami. Anatin, mihehisi hetokol kat keil, hervitei keke hesesenda en keil. ✧ ¹⁵ Mihesi kami hetal min koakeil asi keil, ka mihouai hetal min koakeil amuai. ✧ ¹⁶ Miheto hetahos hetal min Kristin sav keil hetal min rendemien keke mivinvin enges en meten Ahi. Minandemtei minahit mivi hetetamen imok en keil ka meteisauen onami mariso mok en keil. Vuo, mihemaen rendemien onami heha netan. ✧

¹⁷ Navong meatin tai mumon tounah koa tisa min kami, minasa kestei natal tounah koa tisa mini. Mihesak visi mihoumon asa koa meatin vasi keil amundemi avit tahos. ✧ ¹⁸ Mihoumon tounah vasi koa mikilea mivoumoni keke mivato vatahos en tomat vatal min meatin vasi keil. ✧ ¹⁹ Tuak ka ahinkuli keil, minasa kestei vareit tounah tisa koa meatin mumoni min kami. ! Vuo! Mihemaen Ahi hevuroh kat meatin enek en usite onami. Veni Tus Votut viteni vit, "Inau, Iahova vareit, naviteni keke nisa kes asa koa amumoni. Anatin, inau nisakin keil ian heite ten sakien tisa keil one." *Duteronomi 32:35* ✧ ²⁰ Sakini, mihoumoni hesuval koa Tus Votut viteni koa vit, "Munak vativieh keil onami amai kat keil, mihehengan keil. Ka munak maroro kat keil, mihesan tounah min keil imuni. Veni hemukonek, sakien onami hesakin keil imemou ka ihiles." *Proveb 25:22* ✧ ²¹ Minamaentei sakien tisa onen meatin sav keil anasakin kami mun minoum natisa. Hetahos imok mihevae lin koakeil amumoni tisa en kami hetal min sakien tetahos keil.

✧ **12:3:** 1Kor 12:11; Efes 4:7 ✧ **12:4:** 1Kor 12:12 ✧ **12:5:** 1Kor 12:27; Efes 4:25 ✧ **12:6:** 1Kor 12:4-11; 1Pit 4:10-11 ✧ **12:8:** 2Kor 9:7 ✧ **12:9:** 1Tim 1:5; 1Pit 1:22; Amos 5:15 ✧ **12:10:** 2Pit 1:7; Plp 2:3 ✧ **12:11:** Umen 18:25; Rev 3:15 ✧ **12:12:** 1Tes 5:17 ✧ **12:13:** Hib 13:2 ✧ **12:14:** Mat 5:44; Luk 6:28; Umen 7:60; 1Kor 4:12 ✧ **12:15:** Sam 35:13 ✧ **12:16:** Rom 15:5; Pro 3:7; Aes 5:21; Rom 11:20 ✧ **12:17:** 1Tes 5:15; Pro 3:4 ✧ **12:18:** Mak 9:50; Hib 12:14 ✧ **12:19:** Lev 19:18; Mat 5:39; Rom 13:4; 2Tes 1:6-7; Hib 10:30 ✧ **12:20:** Mat 5:44

13

Selkatien keke rovalong kat hetetamen keil veni Ahi varei ling keil en vulie

¹ Mal keke meatin vasi keil onen Ahi ilong kat hetetamen keil ten kavmen, veni Ahi maen hetetamen vasi keil akur keihoen one ka kei varei ling keil amul en vulie. ☆ ² Meatin koa sesein hiasuyien onen hetetamen keil mul sesein asa koa Ahi ling kati. Ka koakeil amumoni amul aleh mahien en keil sase eris. ³ Veni koakeil amumon sakien keil tetahos asakras avametaun hetetamen keil ten kavmen. Vi koakeil enges koa amumon sakien tatisa keil koa ametaun keil. Sakini, munak emi rovattei mivametaun hetetamen keil enek, mihoumon asa koa hetahos. Hesakini, keil ilele hetahos en kami. ☆ ⁴ Veni Ahi ling hetetamen keil ten kavmen avahi meatin keil toumien onen vakataun kami. Ka munak mimum tisa, mal keke mihemetaun keil, veni keihoen koa Ahi lingi en he keke avasan mahien min meatin keil one vi anatin. Anatin, keil amum musil rendemien onen Ahi ka amul asan mahien min koakeil amum tisa. ☆ ⁵ Veni koanek anatin, mal keke mihelong kat hetetamen keil ekek ten kavmen, roviteis veni mimetaun mahien koa akilea avasani, ka veni mikilea emun keke sakien enek mal en meten Ahi.

⁶ Sakini, mal keke mihehul takis keil onami min hetetamen keil veni amul amumon umen one suval koa avi meatin toumien keil onen Ahi. ⁷ Anatin, mihehul vasin asa koa mal keke avakuri. Mihehul takis min hetetamen keil teni, ka mihehul takis ten tounah koa meatin sav avuli ran kami min hetetamen keil teni. Ka mihetie lat houhouen min keil vasi. ☆

Selkatien keke meatin keil onen Ahi um housil sakien ten envatien

⁸ Mihehul vasin asa koa mal ka minoumontei kaon en meatin sav keil. Kaon tanges koa mal keke

hel lisenges, sakien koa mirie lat envatien min kami eris. Veni munak mirie lat sakien ten envatien min meatin sav keil, suval mimul milong kat mengkatien vasi keil onen Ahi.

☆ ⁹ Mengkatien keil onen Ahi asuval koanek: “*minakurtei ahin vuo meatin onen hanu sav, minouastei meatin namat, minahenantei tounah onen meatin sav, ka envatien onami nalentei tounah onen meatin sav.*”

Eksodas 20:13-17 ☆ Ka mengkatien savsav vasi keil emun amul en mengkatien tas ekek koa vit, “*Envatien onom hel en meatin sav keil hesuval koa keik em vat keik eris.*” *Levitikas 19:18* ☆ ¹⁰ Munak emi vat meatin sav keil, misakras mivoumon tounah vatisa min keil. Sakini, envatien vi sise koa mikilea mivalong kat vasin mengkatien keil koa Ahi sani. ☆

¹¹ Anatin, mihousil sakien ten envatien veni avong koa Ahi houtut ir mai vesesal. Sakini, mihele ran matilien onami veni mikilea keke, kosa, avong koa Ahi houtut ir vesesal imok en avong koa rokur rohto en demkatien orer. ☆ ¹² Anatin, vongien koa taveah vesesal vavus ka meneai mul mai ke. Sakini, rehelokovein sakien keil ten mankoli, ka rehesin en ir en sakien tetahos keil ten meneai suval koa avi eisin tavaeen orer. ☆ ¹³ Rehelekat revin en sakien keil orer keke amal vinvin ven meatin keil koa amul amual en meneai. Ronoumontei ale keil tatisaso vuo ronamunmuntei, ronoumontei natisa natal min hanu sav koa rortetalihetei vatal mini, vuo ronoumontei sakien koa tisa en aver, ka ronaseltei vuo ronahi elutei en meatin sav keil. ☆ ¹⁴ Ka hetahos imok keke mihekur suvalien onen Asuv Iesu Kristo, ka minamaentei mun sakien tisa keil ka envatien keil ten out netan analeh rendemien onami. ☆

14

Selkatien keke ronalei rahittei

☆ **13:1:** Taet 3:1; Pro 8:15; Sion 19:11 ☆ **13:3:** 1Pit 2:13-14; 3:13 ☆ **13:4:** Rom 12:19 ☆ **13:7:** Mat 22:21; Mak 12:17; Luk 20:25 ☆ **13:8:** Kal 5:14; 1Tim 1:5 ☆ **13:9:** Dut 5:17-19,21; Mat 19:18 ☆ **13:9:** Mat 5:43; 19:19; 22:39; Mak 12:31; Luk 10:27; Kal 5:14; Tiem 2:8 ☆ **13:10:** Mat 22:40 ☆ **13:11:** Efes 5:14; 1Tes 5:6-7 ☆ **13:12:** 1Sion 2:8; Efes 5:11 ☆ **13:13:** Luk 21:34; Efes 5:18 ☆ **13:14:** Kal 3:27

usite onen Kristin sav keil

¹ Mihekur revi koakeil amemerau en demkatien one avalah ruai vatal min kami. Ka minasak vistei minalei rahit usite one usil asa koa amundemi avit Ahi maen keil avoumoni en moulien one. ✧ ² Tei en meatin keil koa akur demkatien akur anatin keke Ahi maen keil avaan anien vasi. Ka tei en meatin keil koa demkatien one memeraus akur anatin keke Ahi romaentei keil avaan vuseri. ✧ ³ Koakeil akan tounah vasi analei vinitei meatin koa sakras vani. Ka koakeil arkan-tei vuseri analei rahittei usite onen meatin tai koa kan tounah vasi anahit kei mul mum tisa, veni Ahi kuri tuai vi meatin onen. ✧ ⁴ ?Kami mivi isei keke mivalei rahit usite onen meatin toumien onen meatin sav? Vi asuv kati onen koa helei rahit usite onen ka hehiteni keke mum mal vuo romaltei en meten. Ka Ahi Asuv helesi keke mal veni kei kilea voumoni vamai vama en meten. ✧

⁵ Tei en meatin keil amundemi keke avong tai vi hetetamen imok mulin avong sav keil. Ka teisav en meatin keil amundemi keke avong vasi keil vatte tas. Ka tetai en meatin keil heling rendemien onen keke asa mal voumoni en meten Ahi. ✧ ⁶ Koakeil aling lat avong tai vi hetetamen imok en avong sav, amumoni keke avahouhou min Ahi Asuv eni. Koakeil akan tounah vasi amumoni keke avahouhou min Ahi Asuv, veni asan masmasien mini ven anien enek. Koakeil akan teis en anien keil amumoni keke avahouhou min Ahi Asuv, ka keil emun amul asan masmasien ven anien enek. ⁷ Ir rormoulte keke rovousil kat asas koa er vati rovoumoni. Ka musil rendemien koanek, rormattei vouisil asa koa er vati vakur out. ⁸ Veni munak romoul, romoul keke rovousil kat asa koa Asuv en vati. Ka munak rehemat, rehemat housil asa koa Asuv en vati vakur out. Sakini, avaseini romoul vuo rumat, ir rovi onen Asuv. ✧ ⁹ Veni Kristo emat ka

moul eris ran matien keke vahi Asuv onen koakeil amoul ka koakeil umat.

¹⁰ ?Sakini suk, kami koa mirkantei vuseri, vensa mimul milei rahit usite onen meatin sav keil mivit amumoni tisa? ?Ka kami sav koa mikan tounah vasi, vensa milei vini tuomi keil ten demkatien ven rendemien koa akuri? Veni ir vasi rehelomal en meten Ahi keke kei helei rahit usite orer. ✧ ¹¹ Veni Tus Votut viteni vit, "Iahova viteni vit,

'Suval vi anatin keke inau navi
Ahi koa namoul,
vi anatin emun keke meatin vasi
imai itetengeiril minau,
ka isan masmasien minau.' " *Ae-
sea 45:23* ✧

¹² Sakini suk, vi anatin keke tetai en ir heha hehit kes usite onen min Ahi housil tounah vasi koa kei mumoni. ✧

*Selkatien keke ronoumontei
Kristin sav keil anamot en tisaen*

¹³ Sakini, ronalei rahittei mun usite onen Kristin sav keil. Ka minoumontei etai tounah koa kilea vasakin tuomi tai en demkatien nasavoi vuo namot en tisaen. ¹⁴ Veni nakilea keke nakapil vituai ral min Asuv Iesu, nakilea emun keke anien tovuol vasakinou marmutotei en meten Ahi. Ka munak meatin tai kur anatin eni keke anien tai sakini kei mai romutotei en meten Ahi, hehi anatin keke hesakini hemai hermutotei. ✧ ¹⁵ Munak asa koa mimul mikani mul sakini meatin sav tai longe tisa, sakien onami romusiltei mun sakien ten envatien. !Mina-maentei anien koa mimul mikani napurun meatin tai koa Kristo mat vinati! ✧ ¹⁶ Sakini, avaseini mikilea keke tounah tai tahos mivakuri, minoumontei munak tounah enek kilea vapurun meatin sav tai keke anaselus natisa kat kami. ✧ ¹⁷ Veni rorrie lattei hiasuvien onen Ahi en moulien orer vaka en asa koa rokani vuo romuni. Vuo, rorie lati ka en sakien ten maluen, sakien koa roro tahos en tomat ral min meatin sav, ka sakien ten sien koa Ninin Votut mul sani min ir. ¹⁸ Ka navong

✧ **14:1:** Rom 15:7 ✧ **14:2:** Sen 1:29; 9:3 ✧ **14:3:** Kol 2:16 ✧ **14:4:** Mat 7:1; Tiem 4:11-12
✧ **14:5:** Kal 4:10 ✧ **14:8:** Luk 20:38; Kal 2:20; 1Tes 5:10 ✧ **14:10:** Mat 25:31-32; Umen 17:31;
2Kor 5:10 ✧ **14:11:** Aes 49:18; Plp 2:10-11 ✧ **14:12:** Kal 6:5 ✧ **14:14:** Umen 10:15; Taet 1:15
✧ **14:15:** 1Kor 8:11-13 ✧ **14:16:** Taet 2:5

meatin tai mumon sakien keil enek veni musil Kristo, Ahi hesi veni ka sakien onen hemal en meten meatin sav keil emun.

¹⁹ Sakini, lisenges, reheling rendemien orer keke rehoumon vati sakien keil koa asakin meatin keil aro vituai en tomat, ka koa mul kataun meatin sav keil avakeih tamun en demkatien one. ✧

²⁰ Mihelei kati keke asa koa mimul mikani napuruntei asa koa Ahi mumoni en moulien onen meatin sav. Anatin keke anien vasi keil tahos taanien en meten Ahi. Ka romaltei keke mivan tounah tai koa kilea vasakin meatin sav tai vamot en tisaen. ²¹ Sakini, mal imok keke minakurtei vuseri, uaen, vuo tounah sav keil koa kilea vasakin tuomi keil avasavoi en tisaen. ✧ ²² Asa koa demkatien onom maenuk keke kovoumoni, koanek mul en keik ral min Ahi. Tokolkatien onen Ahi hel en koakeil akilea keke tounah koa amumoni mal en meten. ²³ Ka munak rendemien onen meatin tai roro kattei ka langlango usil asa tahos keke voumoni, ka kei mul kan tounah koa rokileatei mal keke vani, Ahi hesan mahien mini, veni asa koa mumoni romusiltei demkatien koa kei kuri. Anatin, sakien keil koa meatin tai mumoni koa romusiltei demkatien onen vi tisaen. ✧

15

Selkatien keke rehendem usil meatin sav keil helin ir

¹ Ir, Kristin keil koa rokeih en demkatien orer, tahos imok rehekataun Kristin keil koa amemerau en demkatien one koa amundemi avit tounah houlu kilea vasakin keil avarmaltei en meten Ahi. Mal keke rehekataun keil avahous measien one, ka rehendumdemteis usil ir.

² Anatin, tetai en ir rehendem usil tuer keil en demkatien, ka rehoumon tounah keil enges koa kilea vakataun keil, vasakin keil avasi keil eni, ka vasuv kat demkatien one. ✧

³ Veni Kristo emun romundemteis usil kei. Kei mumoni suval koa Tus Votut viteni vit, "O Ahi, selusien keil

tatisa koa amul aviteni va katuk, suval koa amumoni va kat inau." *Sam keil 69:9* ⁴ Tounah vasi koa amutisi en Tus Votut mulamu, amutisi vahisein ir ten kosa. Anatin, amutisi tounah enek vasuv kat desien orer keke tiner vataveah ka vahati lat rendemien orer. ✧ ⁵ Ka vi Ahi koa sakin ir rokilea rovahuli kat tiner ka koa mul vati lat rendemien orer. Sakini, navisi keke hesakin kami miheto vituai hetahos en tomat hesuval koa Iesu Kristo emun mumoni. ⁶ Hesakini, kami vasi mihehati lat vituai en isen Ahi koa vi Tamen Iesu Kristo, Asuv orer.

More longlongien usil Iesu Kristo vi onen Siu keil ka onen koakeil emun arvitei Siu

⁷ Sakini, veni Iesu Kristo kur revi kami mivi onen, kami mun mihekur revi Kristin savsav keil hesuval avi tuomi ka ahinami keil en demkatien vasakin koakeil ilesi ihati lat isen Ahi koa hetetamen imok. ✧

⁸ Veni naviteni min kami keke Kristo mai vi meatin takataunien onen Siu keil vasakin tounah keil koa Ahi vat kati min avu keil one telamu vamai vahi anatin. ✧ ⁹ Ka en sise enek, Iesu sakin koakeil emun arvitei Siu keke akilea avamasmas Ahi ven enmahisien koa rie lati min keil. Koanik suval asa koa Tus Votut viteni koa vit,

"Sakini, inau nihitehit usil tahosien onom min koakeil arvitei Siu, ka nihati lat isom hetal min masmasien." *Sam keil 18:49* ✧

¹⁰ En out sav viteni vit,

"!Kami koa mirvitei Siu, mihesi kami hetal min meatin keil onen Ahi!" *Duteronomi 32:43*

¹¹ Ka en out sav tamun viteni vit, *"Kami vasi koa mirvitei Siu, mihe-masmas Iahova.*

!Anatin, meatin vasi keil, mihe-masmasi!" *Sam keil 117:1*

¹² Ka en avong tamun, provet Aesea vit luvati vit,

"Meatin tai koa heka en vatiamal onen asuv houlu Deved hek-istal hemai.

✧ **14:19:** Rom 12:18; 15:2 ✧ **14:21:** 1Kor 8:13 ✧ **14:23:** Taet 1:15 ✧ **15:2:** Rom 14:19; 1Kor 9:19; 10:24,33 ✧ **15:4:** Rom 4:23-24; 1Kor 10:11 ✧ **15:7:** Rom 14:1 ✧ **15:8:** Mat 15:24; Maek 7:20; Umen 3:25 ✧ **15:9:** Rom 11:30; 2Saml 22:50

*Kei hemai helosil kat koakeil
arvitei Siu,
ka keil iling desien one eni.”
Aesea 11:10**

¹³ Navisi keke Ahi, koa romul roling desien orer mul ien, hesakin kami mihehilelau en sien vasi keil ka miheto en tomat ven demkatiën koa mikuri. Navisi houmoni vasakin desien onami eni hemai hekeih imok heka en keihoen onen Ninin Votut en moulien onami.

*Pol vit usil umen onen ral min
koakeil arvitei Siu*

¹⁴ Tuak ka ahinkuli keil, inau nakilea keke kami mivilelau en tounah keil tetahos, mivilelau en ileleien vasi keil, ka mikilea mivahisein kami eris. ¹⁵ Ka en leta koanik, nasel kat kami keih usil tounah tei keke masisil eni min kami. Ka namumoni mukonek veni Ahi, koa rie lat more envatien minau, san mormore umen enek minau. ✧ ¹⁶ Kei ling nau mahi meatin toumien onen Iesu Kristo keke moum vatal min koakeil arvitei Siu. Anatin, namum ral min keil suval navi pris tai onen Ahi keke mahitehiten more longlongien onen min keil, ka nasan moulien one mini suval sanien votut tai vaha mini. Veni kei rie lat keil avahi onen navong san Ninin Votut min keil. ✧ ¹⁷ Ka veni nakapil vituai ral min Iesu Kristo, nakilea mahasi nau ven umen koa namumoni ven Ahi. ¹⁸ Ka nihasi nau en tounah keil enges koa Kristo mumoni ka enau koa mulamun koakeil arvitei Siu avalong kat Ahi. Iesu mumon koanik ka enau ral min selusien ka umen keil, ✧ ¹⁹ ral min keihoen ten merikel ka metai sav keil, ka ral min keihoen onen Ninin onen Ahi. Sakini, nuva namum en out vasi keil keke mahitehiten vasin more longlongien usil Kristo min meatin keil, en out Serusalem va soutin rokol provins ten out Ilirikam. ²⁰ Lisenges, ek vati maha mahitehiten more longlongien enek en out keil koa meatin keil arlongtei veah usil Kristo eni.

Namumoni mukonek veni ek rovattei maha moum en out koa meatin sav tai mul mum ien tuai. ✧

²¹ Koanek musil asa koa Tus Votut viteni navong vit,

*“Keil ilei kilea en kei koa arlongtei
veah usili,*

*ka indem kilea suk tounah keil
areingeingeni veah mulamu.”*

Aesea 52:15

*Pol vit usil rendemien onen keke
vaha vasao en Kristin keil en out Rom*

²² Ka milesi keke, avaseini ek vati masao en kami, avong houlu, tounah keil ring koe nau. ✧ ²³ Ka

kosa, nalesi keke namum vasi umen onak en out keil ekek. Sakini, namul namumon rendemien onak keke mahat masao en kami en out Rom suval ek vati mok moumoni tuetin tuai. ²⁴ Anatin, ek vati keke masao en kami en sise onak maha en kantri ten out Spen. Namundemi keke mato vatal min kami ten avong havivis. Hevus, mikilea mivakataun nau en sise onak keke maha. ✧

²⁵ Ka keitinek, namul nasak mesein nau maha en out Serusalem keke makataun meatin keil onen Ahi ekonek. ✧ ²⁶ Ven sios keil en provins keilu ten out Masedonia ka Akea asi keil avasan he vakataun meatin keil onen Ahi en sios keil en out Serusalem koa atamurei en tounah.

✧ ²⁷ Anatin, tine si avoumoni, ka koanek mal veni suval koa asa kes tounah min keil. Veni Siu keil asan tounah ten demkatiën koa Ahi rokol kat keil eni min koakeil arvitei Siu. Sakini, mal keke koakeil arvitei Siu isan hati mani koa Ahi rokol kat keil eni vakataun Siu keil. ✧ ²⁸ Navong num vasin umen koanik ka nisa lat mani keil vasi koa aso ruaini ven keil, niha suk en out Spen. Ka en sise onak, nihat nisao en kami. ²⁹ Ka navong nimai ven kami, nakilea keke nimai hetal min tokolkatiën vasi onen Kristo keke masani min kami.

³⁰ Tuak ka ahinkuli keil, veni rokapil vituai ral min Iesu Kristo, Asuv orer, ka veni envatien onen Ninin Votut mul en ir, napeah

✧ 15:12: Rev 5:5 ✧ 15:15: Rom 1:5; 12:3 ✧ 15:16: Rom 11:13; Plp 2:17 ✧ 15:18: 2Kor 3:5
✧ 15:20: 2Kor 10:15-16 ✧ 15:22: Rom 1:10-13 ✧ 15:24: 1Kor 16:6 ✧ 15:25: Umen 19:21;
20:22 ✧ 15:26: 1Kor 16:1; 2Kor 8:1; 9:2,12 ✧ 15:27: Rom 9:4; 1Kor 9:11

kami keke miheapil en hisien min Ahi hetal minau en usite onak. ☆ ³¹ Mihehis keke Ahi heting koe moulien onak ran hen meatin keil en provins ten out Sudea koa arkurtei anatin en Iesu. Mihehis emun keke umen koa numoni en out Serusalem hemal en meten meatin keil onen Ahi ekonek. ³² Mihehis hemukonek hesakini, munak housil envatien onen Ahi, nihat nisao en kami hetal min sien ka rehetu vituai keke nilonge hetahos en vituaien orer. ³³ Ka inau navisi keke Ahi, koa vi vatte ten tomat, heto hetal min kami vasi. Anatin.

16

Pol viten more min meatin keil onen Ahi en mari taon ten out Rom

¹ Navit mahit kilea min kami usil more ahinkuli orer koa isen Fibi. Kei mul mum en sios ten out Kengkria. ² Navong hemai ven kami, mihekur revi en isen Asuv hesuval koa mal meatin keil onen Ahi avoumoni. Ka navis kami mihekatauni en usite vasi keil koa kei tamurei eni, veni kei kataun meatin keil houlu, ka kataunau mun.

³ Mihiten 'more' onak min Prisila ka Akuila, koa keilu lumum vituai ral minau en umen koa Iesu Kristo sani min komaitel. ☆ ⁴ Vesesal keilu luvamat keke luvakataunau. Sakini, namasmas keilu houlu mok, ka roviteis inau, sios vasi keil onen koakeil arvitei Siu emun amasmas keilu. ⁵ Ka naviten 'more' min koakeil emun alah ruai en teim onealu. ☆

Ka min Epaenetas koa kei varei en provins ten out Esia ling rohtoh en demkatien onen en Kristo, naviten 'more' mini. ⁶ 'More' mun va min Meri, koa mum keih en usite onami. ⁷ 'More' onak va min Andronikas ka Siunias. Keilu luvi Siu koa metro vituai en eim takeih. Eiloheh keil akilea revi keilu, ka lumai luvi Kristin mulamu enau.

⁸ 'More' min Ampliatas, tuak tetahos tai veni demkatien onomal en Kristo tas. ⁹ Ka naviten 'more' onak

va min Obanas koa melmum vituai min Kristo, ka min Stakis emun, more tuak tai. ¹⁰ 'More' min Apeles koa rie lati tuai keke demkatien onen en Kristo vi anatin. 'More' emun min koakeil amul en teim onen Aristobolas. ¹¹ 'More' min Herodion, Siu tai suval inau, ka min koakeil amul en teim onen Nasisas koa aling demkatien one en Asuv orer.

¹² Nasan 'more' onak emun min Trifaena ka Trifosa, koa lumum ven Asuv. Ka 'more' min Perisis, more tuak koa mum keih min Asuv. ¹³ Nasan 'more' onak va min Rufas, more meatin koa Asuv rie lati vi onen, ka min mama onen, koa lises lei kat revi nau suval navi natnali kati. ☆ ¹⁴ 'More' emun min Asingkritas, Flegon, Hermis, Patrobas, Hermas, ka tuak ka ahinkuli savsav keil koa aro ral min keil. ¹⁵ 'More' min Filolokas ka Sulia, min Nereas ka tunahin, ka min Olimpapas ka min meatin vasi keil emun onen Ahi koa aro ral min keil.

¹⁶ Navong mihehit 'more' min kami, mihesan hemi matu vatie lat envatien onen Ahi min kami eris. Ka meatin keil en sios vasi keil onen Kristo amul asan 'more' one vat min kami. ☆

Selusien ekor

¹⁷ Tuak ka ahinkuli keil, nasel kat kami keke mihelei kat revi kami, veni meatin keil amul koa amumon tasilien keil ka amul apurun demkatien onen meatin keil. Koakeil enek amul uvae kat hihi-seien keil koa kami mikuri tuai. ! Minahatei vesesal ven keil! ☆ ¹⁸ Veni koakeil amumon tounah keil enek armumtei min Kristo, Asuv orer. Vuo, keil amumon tounah enek keke avakur asa koa keil enges e vati. Selusien one kas ka asan selusien vahati lat rendemien onen meatin keil koa areingeingen asa koa amul amumoni keke avaluvos keil eni. ☆ ¹⁹ Meatin vasi keil alonglong eni keke mikur revi more longlongien usil Iesu Kristo. Sakini, inau nasi nau houlu ven kami. Ka ek vati keke

☆ **15:30:** 2Kor 1:11; Plp 1:27; Kol 4:3; 2Tes 3:1

☆ **16:13:** Mak 15:21 ☆ **16:16:** 1Kor 16:20; 1Pit 5:14

☆ **16:18:** Plp 3:19; Kol 2:4; 2Pit 2:3

☆ **16:3:** Umen 18:2,18,26

☆ **16:5:** 1Kor 16:19;

☆ **16:17:** Mat 7:15; Taet 3:10

kami mihehi meteisau en usite ten tounah koa tahos, ka mihetolas en usite ten tounah koa tisa. ✧ ²⁰ Ka Ahi koa vi vatte ten tomat, hervitei tuetin hehe kokoa Temat en hehen alomi. Navisi keke more envatien onen Iesu, Asuv orer, hel ven kami vasi. ✧

²¹ Timoti koa melmum vituai, kei san 'more' onen min kami. Ka Lusias, Seson ka Sosipata, koa telvi Siu suval nau, keitel emun telviten 'more' vat min kami. ✧

²² Inau, Tosias, meatin koa mutis leta koanik en usite onen Pol, nasan 'more' onak min kami en isen Asuv.

²³ Geas, koa kur revi nau en teim onen ka maen meatin keil ten sios asukul ien, kei mun san 'more' onen min kami. Ka Erastas, meatin koa mul lei kat mani ten taon ekek, ka tuer Kuotas, keilu mun lusan 'more' onealu min kami. ✧ ²⁴ *

Hisien ten masmasien

²⁵ !Rehehati lat isen Ahi koa vi hetetamen imok! Kei kilea vasakin kami mivalomal vakeih en demkatien onami en more longlongien koa nakuri. More longlongien enek vit luvat lingkatien suai onen Ahi usil Iesu Kristo koa kei ling suaini mul en avong telamu rokol kosa. ✧

²⁶ Ka kosa, Ahi ten lisenges meng kati keke mehehothot eni heka en tisien onen provet keil heha min meatin keil en kantri vasi keil keke akilea avaling demkatien one eni ka avalong kati. ✧

²⁷ !Rehehati lat isen Ahi koa vi hetetamen imok veni kei enges vi meteisau imok! !Rehemasmasi lisenges en isen Iesu Kristo! Anatin. ✧

✧ **16:19:** Rom 1:8; Mat 10:16; 1Kor 14:20 ✧ **16:20:** Sen 3:15; Rom 15:33 ✧ **16:21:** Umen 16:1; 19:22; 20:4; Plp 2:19 ✧ **16:23:** Umen 19:29; 1Kor 1:14; 2Tim 4:20 * **16:24:** Tei en tus matu keil ten Rom asorin vas koanek koa vit, "Navisi keke more envatien onen Iesu Kristo, Asuv orer, hel ven kami. Anatin." ✧ **16:25:** Efes 1:9; 3:5,9; Kol 1:26 ✧ **16:26:** Rom 1:5 ✧ **16:27:** 1Tim 1:17; Siud 1:25

Selusien koa helamu ten 1 Korin

?Isei mutis selusien koanik?

Pol, koa vi eiloheh tai onen Iesu Kristo mutis leta koanik* en sua 55 AD (sua keil koa katau en avong Iesu avasi), navong sua etel onen en out Efeses vesesal vavus.*

?Isei vuli selusien koanik mulamu?

Pol mutis selusien koanek va min Kristin keil koa amul en taon ten out Korin. Kei va rohtoh ven keil en sua 52 AD* ka ro ral min keil avati teindan outel (18).* En out enek kei visu min Akuila keilu Prisila ka lumusili telva en taon ten out Efeses.* Evus, Pol ling keilu en out Efeses keke luhoum hetal min meatin keil ekonek. Navong keilu lumum, luvisu min Apolos ka luvisein revi usil more longlongien koa lukuri.* Evus, lusila vaha vakataun Kristin keil en out Korin ka out sav keil en provins ten out Akea.*

Taon ten out Korin vi mari taon tai koa sip houlu ason angka eni, sakini meatin houlu amumon bisnis keil houlu ien. Vesesal meatin vasi keil en out enek uva netan min ahi Apafrodaeti, koa avit vi ahi ten envatien. Ka navong meatin keil umai keke avaha netan mini, akanian vituai ka amatil ral min hoeaso keil koa aro en eim votut enek.* Sakini, meatin keil ten out Korin avotin keih keke avalokovein sakien tisa enek.* Ka tounah sav koa kur out, Kristin keil en out Korin amul ariti vas keil en vangite keil ka amul asel min keil eris.*

En ualien etel onen Pol,* Pol va ris en out Efeses en sua 53 AD ka mum ekonek.* Navong Pol long usil tounah koa mul sak vis Kristin keil en out Korin, kei mutis leta koanek.

?Pol mutis selusien koanik vensa?

Pol en vati vatalimal en redemien one keke mal avousil isei – Kristin keil en out Korin amul ariti vas keil en vangite keil musil avat tateisav keil.* Ka Pol viteni min keil keke mal avousil Iesu enges, ka eiloheh keil ka tiser sav keil one avi meatin tounien enges onen koa kei sani vakataun keil.*

Pol en vati vatalimal en redemien one usil sakien koa amatil vituai ral min koakeil arvitei asoe keil – Kristin keil en out Korin amul amatil ral min meatin sav keil koa arvitei asoe keil kati musil sakien matu one.* Ka Pol viteni min keil keke sakien enek romaltei en koakeil avit avi Kristin,* ka romaltei keke avalah ruai vatal min Kristin sav keil koa amul amumon sakien tisa enek.*

Pol en vati vatalimal en redemien one usil tounah koa Ahi maen Kristin tai voumoni – Kristin keil en out Korin amundemi keke Ahi maen keil avoumon tounah vasi koa e vati avoumoni,* ka maen keil avaan tounah vasi emun.* Ka Pol viteni min keil keke vi anatin koa Ahi maen Kristin keil avaan anien vasi,* ka sakien keil koa umoni nasakintei Kristin sav keil koa ales tounah enek vi tisaen anamot en demkatien one.* Ka sakien koa meatin mumoni en aven hetolas* veni aven vi usi aven Iesu Kristo* ka aven vi Eim Votut onen Ahi koa Ninin Votut onen mul ien.*

Pol en vati vatalimal en redemien one usil sanien keil koa Ninin Votut mul sani min keil, ka sakien koa um hetali – Kristin keil en out Korin avasi keil veni Ninin Votut san sanien houlu min keil,* ka navong alah ruai keke avaha netan min Ahi, keil vasi asak visi avoum vatal min sanien one en avong vatas.* Ka Pol viteni min keil keke sakien enek rokatauntei meatin sav keil. Sakini kei visein keil keke Ahi mul san sanien keil ekek vakataun

* :: 1Kor 1:1 * :: 1Kor 16:8-9; Umen 20:31 * :: Umen 18:1-18 * :: Umen 18:11 * :: Umen 18:18 * :: Umen 18:24-26 * :: Umen 18:27-28 * :: 1Kor 8:1-13; 10:14-22 * :: 1Kor 5:1; 6:12-20 * :: 1Kor 1:10-17; 3:1-9 * :: Umen 18:23-21:16 * :: Umen 19:1-20:1,31 * :: 1Kor 1:10-12; 3:3-4 * :: 1Kor 1:13-17; 3:5-11,21-23 * :: 1Kor 6:13; 7:5 * :: 1Kor 6:15-20 * :: 1Kor 5:2-13 * :: 1Kor 6:12 * :: 1Kor 6:13 * :: 1Kor 8:8; 10:25-27 * :: 1Kor 8:7-13; 10:28-30 * :: 1Kor 6:9-11,18-20 * :: 1Kor 6:15 * :: 1Kor 6:19 * :: 1Kor 1:4-7 * :: 1Kor 14:39-40 * :: 1Kor 12:1-31

Kristin vasi keil[☆] navong amum ral min sanien keil one en sakien ten envatien,[☆] ka mal avoum vatal min keil vousil oda kati teni.[☆]

Pol en vati vatalimal en rendemien one keke Iesu moul eris ran matien ka Kristin keil umoni hesuvali - Tei en Kristin keil en out Korin aviteni keke koakeil umat asakras avamoul eris ran matien.[☆] Ka Pol viteni min keil keke anatinien keke meatin imoul eris ran matien vi vatte ten demkatien onen Kristin keil.[☆]

Mari rendemien tai ten selusien koanik mul en 1 Korin 1:10

Tuak ka ahinkuli keil en demkatien, en isen Iesu Kristo, asuv orer, nasel kat kami keke miheto en tomat hetal min kami. Anatin, en tounah vasi koa mimul mimumoni, mihoum vituai eni. Ka en tounah koa mikur anatin eni, rendemien onami hetas. Sakien ten selien ka tasilien hetovuol en kami.

Mari rendemien tamun ten selusien koanik mul en 1 Korin 6:19-20

Kami mimumoni suval koa mireingeingeni keke avemi vi Eim Votut ka Ninin Votut koa Ahi sani min kami mul ro ien. Tahos mikilea keke moulien onami rovitei mun onami, avi onen Ahi. Veni kei vul lat kami ral min moulien onen Natnali koa vi tounah tai koa mariso vis mariso mok. Sakini, mihehati lat isen Ahi en tounah vasi koa mimul mimumoni hetal min avemi.

?Asa mul en selusien koanik?

1. Pol visein keil vit sakien ten tasilien romaltei. (1:1-4:21)
2. Pol visein keil vit sakien koa amatil ral min koakeil arvitei asoe kati keil romaltei. (5:1-6:20)
3. Pol visein keil usil tounah koa avisi.
 - a. usil sakien ten tetaliheien. (7:1-40)
 - b. usil sakien koa uva ris en eim votut onen ahi sav keil. (8:1-11:1)

c. usil sakien koa umoni navong alah ruai keke uva netan min Ahi. (11:2-14:40)

d. usil sakien koa Kristin keil imoul eris ran matien. (15:1-58)

e. usil mukave isak mesein keil avasan kataunien min Kristin sav keil ten out Serusalem. (16:1-4)

4. Selusien ekor. (16:5-24)

Hitkileaen onen Pol usil leta koanik

¹ Inau, Pol, koa Ahi vise nau mahi eiloheh onen Iesu Kristo musil rendemien onen, namul namutis leta koanik ral min Sostenis koa vi tuer en demkatien.

² Namutis vat min kami koa mivi Sios onen Ahi en out Korin, koa Ahi mumon kami mivi onen ka en asa koa Iesu Kristo mumoni. Anatin, Ahi vise kami mivi meatin votut keil onen, suval koa mumoni en moulien onen Kristin vasi keil en out vasi koa amul aling demkatien one en Iesu Kristo, Asuv one ka Asuv orer. [☆]

³ Navisi keke Ahi Tamer ka Asuv Iesu Kristo luhesan more envatien ka tomat onealu hel en kami. [☆]

Pol masmas Ahi ven tounah koa kei mumoni en moulien onen Kristin keil ten out Korin

⁴ Lisenges namasmas Ahi ven kami veni kei rie lat more envatien onen min kami koa mikapil ral min Iesu Kristo. ⁵ Anatin, veni navong mikapil ral mini, mimai mivilelau en tounah vasi keil ten demkatien en usite koa Ahi maen kami mikilea en selusien onen ka mikilea mivahit luvati. ⁶ En sise koanik, more longlongien usil Iesu Kristo koa komai meviteni min kami kur heite en moulien onami keke meatin sav keil akilea avalesi. ⁷ Anatin, kami mirtamureitei en etai sanien koa Ninin Votut mul sani. Ka mimul mimum ral min sanien keil enek navong mirosin avong koa Ahi hehothot en Iesu Kristo, Asuv orer. [☆] ⁸ Ahi hesan keihoen min kami keke mihelomal hekeih en demkatien onami hetokol avong koa Iesu Kristo hemai ris eni.

☆ :: 1Kor 13:1-13 ☆ :: 1Kor 14:26-40 ☆ :: 1Kor 15:12 ☆ :: 1Kor 15:1-58 ☆ **1:2:** 1Kor 6:11; Umen 9:14; 18:1 ☆ **1:3:** Rom 1:7 ☆ **1:7:** Luk 17:30; 2Tes 1:7; Taet 2:13

Houmoni hemukonek keke navong kei houmon kot en meatin keil, tounah hetovuol hehotini hetisa en usite onami. ✧ ⁹ Ahi vinvin keke mivaling desien onami eni. Kei varei vise kami mivapil vatal min Natnali, koa vi Iesu Kristo, Asuv orer. ✧

Hihiseien keke Kristin keil anatasiltei ka mukave more longlongien usil Iesu Kristo teisav en selusien sav keil ten out netan

¹⁰ Tuak ka ahinkuli keil en demkation, en isen Iesu Kristo, Asuv orer, nasel kat kami keke miheto en tomat hetal min kami. Anatin, en tounah vasi koa mimul mimumoni, mihoum vituai eni. Ka en tounah koa mikur anatin eni, rendemien onami hetas. Sakien ten selien ka tasilien hetovuol en kami. ✧ ¹¹ Namul naviteni mukok veni nakur longlongien ka ven koakeil en teim sen Kloe keke kami, tuak ka ahinkuli keil, mimul mimusel en kami eris. ¹² Anatin, naraengoni keke mimul miriti vas kami mukok: tei en kami mivit, "Komai memusil kat Pol." Ka kami koa mun mivit, "Komai memusil kat Apolos." Ka teimun en kami avit, "Komai memusil kat Pita." Ka tei sav emun en kami amul avit, "Komai memusil kat Kristo." ✧ ¹³ ?! Mukave, mimundemi keke mikilea mivatali vas aven Iesu Kristo vamukonek!? ?Mukave? ?Inau, Pol, numat en aiveave navinat kami? ? Avi baptaes en kami en isok keke mivamai mivahi meatin keil onak? !Vuo, romukteinek!

¹⁴ Navong naraengoni mukonek, namasmas Ahi keke narvi baptaes entei houlu en kami. Namumonis en Krispas ka Geas. ✧ ¹⁵ Nasi nau, veni, mukonek, tovuol en kami kilea vahiteni keke navi baptaes en kei en isok. ¹⁶ O anatin eli, ek vobongeni keke navi baptaes en Stefanas ka onen keil. Ka narmundem kat etai mun en kami koa navi baptaes eni. ✧ ¹⁷ Veni navong Iesu Kristo sila

nau, rovitei keke mal mahi baptaes en meatin keil. Vuo. Kei sila nau mahitehiten more longlongien usil kei en sakien koa romusiltei meteisauen onen meatin keil enges. Veni hertahostei munak aling desien one en more selusien keil onak ka irlingtei desien one en keihoen koa ka en matien onen Iesu Kristo en aiveave. ✧

¹⁸ Narsantei selusien onak natal min meteisauen onen meatin keil, veni navong koakeil amul en sise ten matien akur longlongien usil matien onen Kristo en aiveave avit, "Selusien enek vi varu." ✧

Ka navong ir koa Ahi mul mutut ir ran mahien ten tisaen keil orer rolong usili, rovit, "Selusien koanek mul rie lat keihoen onen Ahi."

¹⁹ Suval koa Tus Votut viteni koa vit,

"Nu rasilin meteisauen onen koakeil avi meteisau,

ka nisakin ileilien onen meatin keil akileile hehi heisav enges."

Aesea 29:14

²⁰ ?Sakini, mukave en koakeil avit avi meteisau? ?Vuo koakeil avit akileile? ?Vuo koakeil ten avong enek koa e vati mok avaselus rahit en tounah houlu? Ahi varei mul sakin meteisauen vasi keil onen meatin keil koa amukonek ten out netan mai vi varu enges. ✧ ²¹ Koanek anatin veni Ahi koa vi meteisau imok mumoni keke meatin keil ten out netan asakras avahotin kei vaka en sise ten vati meteisauen one. Vuo, Ahi lingi keke selusien orer, koa keil avit vi varu, hemai hehi sise koa houtut meatin keil koa imai ikur anatin en Iesu Kristo heka eni. ✧

²² Anatin, alonge suval selusien orer vi varu. Veni Siu keil e vati avales merikel keil keke avakur anatin en tounah, ka koakeil arvitei Siu e vati avataengon selusien ten meteisauen keke avakur anatin en tounah. ✧ ²³ Ka ir, navong rovitehiten asa koa Iesu Kristo mumoni ven ir navong amuti kati en aiveave,

✧ **1:8:** Plp 1:6; 1Tes 3:13; 5:23 ✧ **1:9:** Dut 7:9; 1Kor 10:13; 1Tes 5:24; 1Sion 1:3 ✧ **1:10:** Plp 2:2 ✧ **1:12:** 1Kor 3:4; Sion 1:42; Umen 18:24-28 ✧ **1:14:** Umen 18:8; Rom 16:23; Umen 19:29 ✧ **1:16:** 1Kor 16:15 ✧ **1:17:** Mat 28:19; Sion 4:2 ✧ **1:18:** 2Kor 4:3; Rom 1:16 ✧ **1:20:** Siob 12:7; Aes 19:12; 33:18; 44:25 ✧ **1:21:** Mat 11:25 ✧ **1:22:** Mat 12:38; Sion 4:48; Umen 17:18,32

Siu keil arkurtei anatin eni, veni romaltei en rendemien one; ka koakeil arvitei Siu emun arkurtei anatin eni, veni amundemi avit vi varu enges. ✧ ²⁴ Ka min koakeil Ahi vise keil, avaseini avi Siu vuo arvitei Siu, more longlongien koanik usil Kristo rie lat keihoen ka meteisauen onen Ahi. ✧ ²⁵ Veni asa koa avit rie lat varuen onen Ahi, kei rie lati keke Ahi vi meteisau imok mulin meteisauen onen meatin keil ten out netan. Ka asa koa avit rie lat merauen onen Ahi, kei rie lati keke Ahi keih imok mulin keihoen onen meatin vasi keil. ✧

²⁶ Tuak ka ahinkuli keil, en usite ten rendemien koanik mihendem visi, mimukave navong Ahi vise kami mivi onen. En rendemien onen meatin keil ten out netan, rovitei houlu en kami koa mivi meteisau, vuo mikur keihoen, vuo mivi hetetamen keil. Houlu en kami mivi meatin kuren enges. ✧ ²⁷ Ka Ahi rie lat kami koa mivi varu en meten meatin keil ten out netan keke mivahi onen vasakin koakeil avi meteisau avamemou eni. Ka Ahi rie lat koakeil arkurtei keihoen en out netan vasakin koakeil akur keihoen avamemou eni. ²⁸ Anatin, Ahi rie lat meatin kuren keil koa meatin sav keil alei sesein keil ka amundem heisav en keil. Mumoni mukonek vasakin hetetamenien ten out netan hemai hehi heisav enges. ²⁹ Sakini, meatin tovuol kilea vahasi kei sasen en meten Ahi. ✧ ³⁰ Veni Ahi enges sakin kami mikapil ral min Iesu Kristo. Ka Iesu esuk, kei mai vi meteisauen ka maluen orer, kei enges sakin ir rovi votut ka romaluv ran tisaen orer. ✧ ³¹ Sakini, suval koa Tus Votut viteni, “*Kei koa en vati vahasi, kei hehasi en tounah enges koa Iahova mumoni.*” *Seremaea 9:24*

2

Ahi rie lati keke selusien onen Pol vi anatin ka en keihoen onen Ninin Votut

¹ Tuak ka ahinkuli keil en demkatien, navong numai ven kami keke mahit lein lingkatien suai onen Ahi, narmaitei vatal selusien koa kas keke maleh meatin keil eni, vuo vatal selusien ten meteisauen ten out netan. ✧ ² Vuo, navong naro ral min kami, namumon rendemien onak keke maselus usil Iesu Kristo enges, ka mukave kei mat en aiveave vinat ir. Anatin, namundemi navit nirselus en etai mun tounah. ✧ ³ Ka navong naro ral min kami, nalonge suval namerau enges ka namaleilei houlu en metauen. ✧ ⁴ Hihiseien ka selusien keil koa nasani min kami, narvitei vatal mormore selusien ten meteisauen ten out netan. Vuo. Navong naselus, mikilea keke vi anatin veni miles keihoen ten Ninin onen Ahi mul mum. ✧ ⁵ Namumoni mukonek keke demkatien onami nal entei meteisauen onen meatin keil ten out netan. !Vuo! Demkatien onami hel en keihoen onen Ahi enges.

Meteisauen onen Ahi ka en Ninin onen

⁶ Ka min Kristin keil koa amatu tuai en demkatien one, asa koa meviteni vi meteisauen. Ka rovitei meteisauen ten avong kosa vuo koa ka en hetetamen keil ten out netan, veni Ahi mul mumon keihoen one mai vi heisav enges. ✧ ⁷ Ka meteisauen koa komai memul mevitehiteni vi rendemien onen Ahi koa mul suai, koa kei ling suaini ran meatin keil. Anatin, mulamu en avong koa Ahi mumon out netan, kei ling rendemien onen keke houmoni hetahos min ir en sise ten meteisauen onen. ✧ ⁸ Ka hetetamen keil ten out netan arkileatei rendemien onen Ahi. Veni munak availea eni, keil arvati kattei more Asuv orer en aiveave. ✧ ⁹ Ka suval koa Tus Votut viteni,
*“Asa koa arlestei veah,
 asa koa arraengontei veah,
 asa koa armundemtei veah,*

✧ **1:23:** Rom 9:32; 1Kor 2:14 ✧ **1:24:** Kol 2:3 ✧ **1:25:** 2Kor 13:4 ✧ **1:26:** Mat 11:25; Sion 7:48; Tiem 2:1-5 ✧ **1:29:** Rom 3:27; Efes 2:9 ✧ **1:30:** Ser 23:5-6; Sion 17:19; 2Kor 5:21 ✧ **2:1:** 1Kor 1:17 ✧ **2:2:** Kal 6:14 ✧ **2:3:** Umen 18:9; 2Kor 10:1 ✧ **2:4:** 1Tes 1:5 ✧ **2:6:** Efes 4:13; Plp 3:15 ✧ **2:7:** Rom 16:25; Kol 1:26 ✧ **2:8:** Luk 23:34; Tiem 2:1 ✧ **2:9:** Aes 52:15

kei varei vi tounah koa Ahi sak meseini tuai ven koakeil envatien one mul en kei. *Aesea 64:4* ✧

¹⁰ Ka min ir; Ahi vothot en ileilien suai onen ka en Ninin onen. Veni Ninin onen mul lei lekaek en tounah vasi, ka kilea emun tounah vasi koa mul en huiney ten ileilien onen Ahi koa meatin sakras vailea eni. ✧ ¹¹ En vati sise koa ninin enges koa mul en meatin kilea en rendemien vasi keil onen, Ninin onen Ahi enges kilea en rendemien vasi keil onen Ahi. ✧ ¹² Ir rorkurtei ninin koa ten out netan. !Vuo! Ir rokur Ninin koa Ahi sani keke reheilea en tounah keil koa atahos koa Ahi sa maeni min ir ka mumoni ven ir. ✧

¹³ Sakini, navong komai meselus min kami, merselustei en selusien keil koa meatin enges ten out netan avisein komai eni ka en meteisauen one. !Vuo! Mevisein meatin keil koa Ninin onen Ahi mul en keil en tounah keil koa Ninin mul sani min komai. ✧ ¹⁴ Ka meatin koa Ninin onen Ahi romultei eni, kei long se-sein tounah keil koa ka ven Ninin onen Ahi. Vati meatin koanek sakras vailea en tounah keil enek, avi varu enges mini, veni Ninin Votut enges kilea vahit luvat anatinien teni en rendemien onen. ✧ ¹⁵ Ir koa Ninin onen Ahi mul en ir, rokilea rovalei kilea en tounah vasi koa Ninin mul vothot eni min ir. Ka meatin koa Ninin Votut tovuol ien, kei sakras vandem kilea en ir. ✧ ¹⁶ Suval Tus Votut viteni,

“?Isei kilea rendemien onen Iahova? ?Isei kilea vahiseini?” *Aesea 40:13* ✧

Ka ir varei ekek koa rovi Kristin, ir rokur rendemien onen Kristo mul en ir.

3

Sakien ten tasilien hetovuol en Sios onen Iesu Kristo

¹ Tuak ka ahinkuli keil en demkatien, navong naro ral min kami, nasakras maselus min kami vasuval koa naselus min meatin keil

koa Ninin Votut mul en keil. Vuo, naselus min kami suval koa kami mivi ten out netan enges. Anatin, naselus min kami suval mivi titiali keil en demkatien onami en Kristo. ✧ ² Navong navisein kami, nasan hihiseien keil koa maes keke mivakuri suval koa mama mul san susu min tivava onen. Anatin, suval tivava keil koa asakras avaan anien koa keih, narviseintei kami en tounah keil koa akeih veni nakilea keke mirmatutei veah en demkatien onami. ✧

Ka kosa emun, demkatien onami romatutei veah keke mivakur hihiseien keil koa keih. ³ Naviteni mukok veni sakien keil onami suval veah sakien keil onen meatin keil ten out netan. Anatin, navong mivi elu en kami ka mimusel kat kami eris, sakien koanek mul rie lati keke mivi meatin keil ten out netan enges veni mimul mimusil kat sakien keil teni. ✧ ⁴ Veni navong tai en kami vit, “Inau namusil kat Pol,” ka tamun vit, “Inau namusil kat Apolos,” vati sakien koanek rie lati keke mivi meatin keil ten out netan. ✧

⁵ ?Mihendem visi? ?Isei vi Apolos? ?Ka inau Pol navi isei? Komal melvi meatin toumien enges onen Ahi koa melmulamun kami mivakur demkatien en Iesu Kristo. Komal melmumon umen enges koa Asuv sani min komal melvoumoni. ✧ ⁶ Koanek suval koa inau numai naluh utiai tai ten demkatien en moulien onami. Ka Apolos koa mai katau enau, koanek suval kei kas titi ai enek en oai. Ka Ahi, kei enges mumon demkatien onami moul mai marite. ✧ ⁷ Kei koa luhi ka kei koa kasi luvi heisav enges. Ka Ahi enges vi hetetamen, veni kei enges mumon uti demkatien onami mul moul. ⁸ Meatin koa luhi ka meatin koa kasi, umen onealu tas. Ka Ahi hesan ui umen min keilu housil umen koa lumum retai eni. ⁹ ✧ Anatin, komal melvi meatin toumien onen Ahi koa melmum vituai en ah sen. Ka kami mivi ah sen. ✧

✧ **2:10:** Mat 13:11 ✧ **2:11:** Pro 20:27 ✧ **2:12:** Sion 16:13-14 ✧ **2:13:** 1Kor 2:4 ✧ **2:14:** Sion 8:47; 14:17; 1Kor 1:23 ✧ **2:15:** 1Sion 2:20 ✧ **2:16:** Rom 11:34 ✧ **3:1:** Sion 16:12 ✧ **3:2:** Hib 5:12-13; 1Pit 2:2 ✧ **3:3:** 1Kor 1:10-11; 11:18 ✧ **3:4:** 1Kor 1:12 ✧ **3:5:** Umen 18:24,27 ✧ **3:6:** Umen 18:4,11; 18:24-28 ✧ **3:9:** Efes 2:20 ✧ **3:9:** Mat 13:3-9; Efes 2:20

En tatavolien tamun, kami mivi eim onen Ahi emun. ¹⁰ Ka inau, nasuval meatin koa kilea revī mok vati eim. Naling vatte teni ral min meteisauen koa Ahi sani minau ven more envatien onen. Ka meatin toumien sav tai muti eim mul nesa en asa koa inau namumoni. Ka tetai en komai, meatin toumien keil, helei kat revī mok mukave kei mul muti eim enek. ✧ ¹¹ Ka vatte ten demkatien onami koa inau naling kati tuai vi Iesu Kristo. Ka meatin sakras valing vatte sav tamun eni. ✧ ¹² Tei en meatin toumien keil amuti eim ten demkatien onami en vatte koanek en hihiseien keil koa tahos ka keih suval gol, silva, vuo ahāt tetahos keil. Ka tei en keil amuti vis eim en hihiseien keil koa mae enges suval hinu, arong ka ousil. ¹³ ✧ Ka en avong koa Iesu Kristo hemai ris eni, hesak vis umen keil one keke vahothot en keihoen teni. Veni en avong enek, hesuval koa ahang hean vis umen koa amumoni. Koa tahos, herkan linteī, helomal hekeih; ka koa tisa, hean lini. ✧ ¹⁴ Ka munak ahang herkan linteī eim koa meatin tai muti mul nesa en vatte, kei hekur ui umen onen. ¹⁵ Ka munak ahang hean lin eim koa muti, umen vasi keil onen hevuol rani. Anatin keke Ahi houtut moulien onen, ka hesuval meatin koa lohosaī hon ran eim onen koa ahang mul kani.

¹⁶ ? Kami mirkileatei keke mivi Eim Votut onen Ahi ka Ninin onen ro en tinomi? ✧ ¹⁷ Sakini, munak meatin etai hemai keke vapurun Eim Votut onen Ahi vatal hihiseien koa rovitei anatin, Ahi hepurun meatin enek veni Eim onen vi votut. Ka kami, mivi Eim Votut onen enek.

¹⁸ Minalteī minaluyos kami eris. Tei en kami amundemi keke avi meteisau musil meteisauen onen meatin keil ten out netan. Ka hetahos imok imai ihi varu en meten koakeil ten out netan keke akilea avamai avahi meteisau en tounah keil ten out nesa en meten Ahi. ¹⁹ Veni asa koa meatin keil ten out netan amundemi avit vi meteisauen,

koanek vi varuen en meten Ahi. Suval koa Tus Votut viteni vit, *“Meatin koa mundemi keke meteisauen onen mariso, Ahi mul sakin selusien ten meteisauen onen mai vi eitapolis koa vahuli kat kei sasen eni.”* *Siob 5:13*

²⁰ Ka Tus Votut viteni mun vit, *“Avaseini meatin keil amundemi avit meteisauen one mariso, Ahi Asuv kilea keke rendemien one vi heisav enges.”* *Sam keil 94:11*

²¹ Sakini, minahasitei kami ven meatin koa mimul mimusili koa mivit vi hetetamen imok. Veni Ahi san keil vasi avakataun kami. ²² Ahi san inau, Apolos, ka Pita min kami keke metvakataun kami, ka metsuval tounah sav keil emun ten out netan koa Ahi sani vakataun kami. Anatin, avaseini munak mimoul vuo mimat, vuo asa koa hekistal en moulien onami kosa vuo en avong keil koa hemai veah, Ahi hesakin tounah vasi keil enek hemai hekataun kami. ²³ Ka asa koa hetetamen imok, kami mivi meatin keil onen Iesu enges, ka Iesu vi onen Ahi.

4

Selkatien keke ronalei rahittei usite onen meatin keil nousil rendemien keil ten out netan

¹ Sakini, navong kami mimundem usil komai, miheilea keke mevi meatin toumien onen Iesu Kristo ka Ahi san rendemien onen koa mul suai min komai keke mevalosil kati. ² Ka vi hetetamen imok keke navong asuv tai ling tounah en hen meatin toumien onen valosil kati, meatin toumien enek houn hetahos hetal mini. ✧ ³ Inau namul namum min Iesu Kristo ka ek rovattei mailea munak kami vuo meatin sav keil ten out netan avit avalei rahit en umen keil onak keke avahotini mal imok en mete. Inau mun narlei rahittei en inau sasok. ⁴ Navong namundem usil umen keil onak, rendemien onak mutolas. Ka koanik rorie lattei keke inau namuto anatin. Asuv vareī, kei enges mul lei rahit enau

ka umen keil onak. ✧ ⁵ Sakini, kami minakalahtei minahit umen onen meatin koanik tahos ka onen meatin koanek tisa. Tahos imok, mihetosin avong koa mal teni koa vi avong koa Iesu Kristo hemai ris eni. Veni en avong koanik, kei helah tounah koa mul suai en mankoli hemai en meneai. Ka hehothot en tounah koa mul suai en rendemien onen meatin keil keke hemai en mesai. Ka hevus, Ahi hesan selusien ten masmasien min tetai en meatin keil housil asa koa amumoni. ✧

⁶ Tuak ka ahinkuli keil en demkation, naviten tounah keil enek min kami vakataun rendemien onami usil Apolos ka inau. Munak mimusil kat asa koa amutisi en Tus Votut ka minalingtei rendemien onami nesa eni, mihervasitei kami ven hetetamen tai onami nalin hetetamen sav. ✧ ⁷ ?Isei varei mumon tai en kami mulin teisav keil? ?Asa varei koa mikuri tuai koa rokatei ven Ahi? ! Tounah vasi onami! ?Ka munak Ahi san tounah vasi min kami, vensa varei mivasi kami suval koa hit mikuri en keihoen onami enges? ✧

⁸ ?Mukave? ?Anatin keke mikur tounah vasi koa emi vati tuai? ?Anatin keke mivilelau en sanien vasi keil tuai koa Ninin Votut mul sani? ?Anatin keke mimai mivi asuv houlu keil tuai en meten Ahi, ka mimul milosil kat tounah vasi ten out netan? ?Anatin keke mimumoni roral mintei kataunien onomai? ! Ekovei! Hetahos munak vi anatin keke mimai mivahi asuv houlu keil. Hemukonek, komai mun mekilea mevahi asuv houlu keil ka mehelosil kat tounah keil ten out netan vatal min kami. ✧ ⁹ Ka rosualtei koanek. En lesien onak, nalesi keke Ahi sakin komai eiloheh keil mekatau en meatin sav vasi keil. Anatin, mesuval koakeil amulamun keil uva en out ten matien en avong koa meatin tavaeen keil umai ris ran vaean tai. Anatin, nalonge suval memulomal en meten meatin keil en out netan ka en meten angelo keil emun keke, hervitei tuetin, iles ma-

tien onomai. ✧ ¹⁰ Komai, meatin keil avit mivi varu veni memusil Kristo, ka kami, mimundemi meteisauen onami mariso veni mimusili. Komai, meatin keil avit mememerau, ka kami mivit mikeih imok. Komai, meatin keil alei sesein komai, ka kami, avouhou min kami. ✧

¹¹ Anatin, en moulien onomai rokol avong ekek, amai ka maroro kat komai. Memusin en musi eisin enges. Amuas komai. Teim somai tovuol. ✧

¹² Ka memum vini komai en umen. Navong aselus purun komai, mevis Ahi hetokol kat keil. Navong asan mahien min komai, mekuri enges. ✧

¹³ Navong asel kutut kat komai, meselus tahos min keil. Memai mesuval amus en meten meatin keil ten out netan. Anatin, en hati avong ekek, mevilehilu en mete. ✧

Pol sel kat me-Korin keil veni en vat keil vasuval avi titiali keil onen

¹⁴ Namutis selkatien koanik min kami rovitei veni ek vat moumon kami mivamemou. Vuo. Ka ek vat masel kat kami vasuval mivi titak kati keil koa envatien onak mul en kami. ¹⁵ Veni avaseini munak tiser keil taosen halualim (10,000) avisein kami usil Kristo, tata onami heite tas. Veni, navong mikur moulien hau en Iesu Kristo, inau numai navi tata onami veni inau nakur more longlongien eva ven kami. ✧ ¹⁶ Sakini, napeah kami keke mivousil Kristo en vati saken koa inau namul namumoni. ✧

¹⁷ Keke makataun kami mivoumoni, nasila Timoti vat ven kami. Envatien onak mul ien suval vi titak kati ka namundesini. Kei hehit risi min kami usil saken keil ten moulien onak veni namusil kat Iesu Kristo. Saken keil enek vatte tas en asa koa namul navihisei eni en sios vasi keil en out vasi. ✧ ¹⁸ Ka tei en kami mimul mivasi kami veni mimundemi keke inau nirmai teimun masao en kami. ¹⁹ Ka munak Asuv hemaeni, hervitei tuetin, nimai ven kami. Ka en avong enek,

✧ **4:5:** 1Kor 3:8 ✧ **4:6:** Rom 12:3 ✧ **4:7:** Rom 12:6 ✧ **4:8:** Rev 3:17; 3:21 ✧ **4:9:** Rom 8:36; Hib 10:33 ✧ **4:10:** 1Kor 3:18 ✧ **4:11:** 2Kor 11:23-27 ✧ **4:12:** Umen 18:3; 20:34; 1Tes 2:9; 2Tes 3:8; 1Kor 9:14-15; Sam 109:28; Mat 5:44; Luk 6:28; Umen 7:60; Rom 12:14 ✧ **4:13:** Rang 3:45 ✧ **4:15:** Kal 4:19 ✧ **4:16:** 1Kor 11:1; Plp 3:17; 1Tes 1:6 ✧ **4:17:** Umen 19:22; Plp 2:19-22

nihotini esuk anatin keke koakeil avasi keil amul amum ral min keihoen koa Ahi sani min keil, vuo amul aselus heisav enges. ✧ 20 Veni navong hiasuvien onen Ahi mul en vangi meatin keil, keil arrie lattei en selusien keil enges. Vuo. Arie lati en keihoen ka sakién keil one. ✧ 21 ? Kami emi vati keke nimai ven kami hetal min sakién sa? Munak mimul veah mivasi kami, nimai hetal min ai tai keke matalimal en kami eni. Ka munak miviles ran hasien keil onami, nimai hetal min envatien en sakién koa hemerau.

5

Selkatién keke avat keil ten sios avatalimal en Kristin tai vasakin Sios onen Iesu Kristo hetolas

¹ Inau naraengoni aviteni keke tei en kami amul amatil vituai musil rendemien tisa tai koa tiaso mok en asa koa koakeil areingeingen Ahi akilea avoumoni. Naraengoni avit meatin tai en kami mul matil ral min ahin onen tata kati onen. ✧ 2 ?Vensa mimul mivasi kami? Tahos imok munak mivalonge vatisa ven sakién tatisaso koa meatin enek mumoni ka mivasila lati ran sios onami.

³ Avaseini namul soutin ran kami, en rendemien onak, naro ral min kami. Ka mukonek, inau namul nasan rendemien onak tuai usil meatin koa mumon sakién tatisaso enek. ✧ 4 Sakini, navong mihelah ruai keke mivalei rahat usite onen meatin enek, mihesan mahien mini housil rendemien onak ka hetal min keihoen onen Iesu Kristo, Asuv orer. ⁵ Mihesila lat meatin enek ran sios onami keke heha mau en hen Temat. Vahesa mahien koa hekuri hesakini helokovein sakién tatisaso ten aven. Hemukonek, Ahi houtut ninin onen en avong koa Asuv hemai ris eni. ✧

⁶ Navong mivasi kami en hati avong koa mival mivamaen tisaen en kami, koanek romaltei. Veni selusien enek vi anatin koa vit, "Is

koa havivis mumon pulaoa vasi re-taho." ✧ 7 Sakini, mihoumoni hesuval koa amumoni en avong ten Anien ten Mul Laui. En sakién koa amotein is vasi keil ran teim se keke pulaoa ae koa is tovuol ien vatolas, kami mihemotein kami ran tisaen keil onami keke mihetolas. Mihoumoni hemukonek veni, en sakién koa Siu keil telamu amuas sipsip en avong ten Mul Laui keke voutut moulien one, kosa, Kristo, sipsip orer, amuasi tuai. ✧ 8 Sakini, en moulien orer, hesuval koa romul romumon Anien ten Mul Laui ral min sien. Ka rehelei kati keke ronoumontei natal is ten tisaen, koa vi sakién ten vurohien ka sak kalkalien keil. Vuo, rehoumoni hetal min veret koa is hetovuol ien, hesuval koa rehetolas ka rehousil anatinien. ✧

⁹ En leta koa namutisi min kami tuai, naviteni min kami keke minalah ruaitei natal meatin keil koa amumoni tisa en ave ral min meatin sav keil. ✧ 10 Navong naviteni mukok, narmundemtei keke minahatei vesesal ven koakeil areingeingen Ahi koa amum tisa en ave, avi metenan, avenan tounah vuo uva netan min nana keil. Veni munak hemukonek, mihemea ran out netan varei, ka misakras. ¹¹ Aneite ten selusien koa namutisi mukok, minahatei vesesal ven koakeil avit avi tuomi keil en demkatién ka amum tisa en ave ral min meatin sav, avi metenan, avenan tounah, avi uti munmunien, avit usil meatin sav, vuo uva netan min nana keil. En vati meatin koa mukonek, minamaentei kei nalah ruai ka naaniantei natal min kami. ✧ 12-13 Veni, en koakeil amul hae en sios, rovitei inau keke malei rahat usite keil ten moulien one. Ahi varei helei rahat usite one. Ka koakeil amul en sios onami, mal keke mihelei rahat usite keil ten moulien one suval koa Tus Votut viteni koa vit, "Miheso lat meatin tisa ran kami." *Senesis 17:7* ✧

✧ 4:19: Umen 18:21; Tiem 4:15 ✧ 4:20: 1Kor 2:4 ✧ 5:1: Lev 18:7-8; Dut 22:30; 27:20 ✧ 5:3: Kol 2:5; Mat 16:19; 18:18; 2Kor 13:10 ✧ 5:5: 1Tim 1:20; 1Pit 4:6 ✧ 5:6: Kal 5:9 ✧ 5:7: Eks 13:7; 12:21; Aes 53:7; 1Pit 1:19 ✧ 5:8: Eks 12:3-20; 13:7; Dut 16:3 ✧ 5:9: Mat 18:17; 2Tes 3:14 ✧ 5:11: 2Tes 3:6; Taet 3:10; 2Sion 1:10 ✧ 5:12-13: Mak 4:11; Dut 17:7; 19:19; 22:21,24; 24:7

6

Selkatien keke Kristin keil anakurtei Kristin sav keil anaha en kot

¹ Munak tai en kami mundemi keke tunali tai en demkatien mumoni tisa mini, romaltei keke hekuri heha en kot onen koakeil areingeingen Ahi. Mal imok keke hekuri heha ven meatin keil onen Ahi keke itali mal eni. ² Veni, musil rendemien enek, hetahos miheilea keke, en avong tai koa hemai, meatin keil onen Ahi ilei rahat usite onen meatin vasi keil ten out netan. ?Ka munak hehi anatin, vensa varei mirkurtei meteisauen vavinvin keke mivatalimal en titi selien keil enges onami kosa? ✧ ³ Ka en angelo keil emun, ir rehelei rahat usite one. Sakini, titi rea keil koa havivi mok en out netan ekek, tahos rehetalimal eni. ⁴ ?Mukave, navong tounah tai hekistal en kami Kristin keil, mal keke mihekuri heha en kot onen koakeil arvitei Kristin koa amul hae en Sios? !Vuo, hermukteinek! ⁵ Navit usil sakien enek vasakin kami mivamemou eni. ?Anatin eli? ?En kami Kristin keil, meatin tovuol vakur meteisauen vavinvin keke vatalimal en titi selien keil onami? ⁶ Ka kami mimul mimusil sakien enek: Kristin tai kur Kristin sav va en kot, ka lumaen koakeil areingeingen Ahi aralimal en usite onealu. !Sakien koanek romaltei vare!

⁷ Rotahostei keke mimul mikukur kami miya en kot. Sakien enek mul rie lati keke kami mimot tuai en demkatien onami. Hetahos imok munak mihelokovein usite onami. Hetahos imok keke meatin koa mumoni tisa en kami, vuo koa venan tounah onami, mirkurtei vaha en kot. ✧ ⁸ Ka kami, sakien onami teisav. Kami mimum tisa ka mivenan tounah ran meatin keil, avaseini avi tuomi keil en demkatien.

⁹ Kami mimumoni suval mireingeingeni keke koakeil amum tisa irtotei en out koa Ahi vi Asuv Houlu ien. !Minaluvostei kami eris!

Koakeil amum tisa en ave ral min meatin sav, vuo uva netan min nana keil, vuo akur ason meatin sav, vuo amumon mani en ave, vuo meahos koa matil ral min meahos sav; vati meatin keil enek irtotei en out koa Ahi vi Asuv Houlu ien. ✧ ¹⁰ Anatin, koakeil avena, vuo avi metenan, vuo avi uti munmunien, vuo avit usil meatin sav, vuo avi tarhena; tovuol en keil kilea vato en out koa Ahi vi Asuv Houlu ien. ¹¹ Ka mulamu, tei en kami mimumon sakien tisa keil enek. Ka Ahi kas motein moulien onami ka ling lat kami ran meatin sav keil keke mivahi onen kati. Ven asa koa Iesu Kristo, Asuv orer, mumoni, Ahi mumon kami mimal en meten ral min Ninin Votut onen koa mul mum en moulien onami. ✧

Selkatien keke Kristin keil ihati lat isen Ahi en moulien vasi one

¹² Naraengoni keke tei en kami amul avit, "Ahi maen komai memumon tounah vasi." Koanek anatin, ka tei en tounah keil enek artahostei ven kami. Inau mun nakilea mahit, "Ahi maenau moumon tounah vasi," ka nasakras mamaen etai tounah vahi houlu enau. ✧ ¹³ Tei mun en kami amul avit, "Ahi mumon anien keke rovalingi en vanger, ka mumon vanger keke reheling anien eni." Koanek emun anatin, ka en avong tai hemai veah, anien ka vangen meatin hetovuol veni aver hau keil herkaniantei mun. Ka en vati rendemien koanek, tei en kami mimundemi keke Ahi mumon aver keke rovoum vatisa vatal min meatin sav keke valonge vatahos eni. Ka koanek rovitei anatin, veni Ahi rosantei aver min ir keke rovoum vatisa vatal mini. Ahi san aver min ir keke rovahati lat Asuv eni, ka kei vi Asuv ten aver. ✧ ¹⁴ Sakini rehoum hetahos en aver veni Ahi hesakin aver hemoul eris ran matien hetal min keihoen onen, suval koa kei sakin aven Asuv Iesu moul eris ran matien. ✧

¹⁵ Kami mimumoni suval mireingeingeni keke avemi vi usi aven Iesu Kristo. ?Mal keke

✧ **6:2:** Dan 7:22; Luk 22:30; Rev 3:21; 20:12-15
Kal 5:19-21; Efes 5:5; Rev 22:15 ✧ **6:11:** Taet 3:3-7
✧ **6:14:** Rom 8:11; 1Kor 15:15,20; 2Kor 4:14

✧ **6:7:** Mat 5:39; 1Tes 5:15; 1Pit 3:9 ✧ **6:9:**
✧ **6:12:** 1Kor 10:23 ✧ **6:13:** 1Tes 4:3-5

miheapil en aven Iesu hetal min aven hoeaso koa kur mani en aven? !Vuo, koanek romaltei! ✧
 16 ? Mukave, mireingeingeni keke meatin koa maen kei vapil vatal min hoeaso tai, keilu luhetas? Koanek anatin, veni Tus Votut viteni vit, “Navong meahos heapil hetal min ahin onen, keilu luhetas.” *Senesis 2:24* ✧ 17 Ka en usite sav, meatin koa kapil ral min Asuv Iesu, ninin onen ka Ninin onen Asuv lutas. ✧

18 Sakini, navong miles mesai keke mihoum hetisa en avemi hetal min meatin sav, mihelohosai rani. Veni navong meatin keil amumon tisaen sav keil, arpuruntei ave, ka navong amum tisa en ave ral min meatin sav, amul amum tisa vakat ave eris. 19 Kami mimumoni suval koa mireingeingeni keke avemi vi Eim Votut ka Ninin Votut koa Ahi sani min kami mul ro ien. Tahos mikilea keke moulien onami rovitei mun onami, avi onen Ahi. ✧ 20 Veni kei vul lat kami ral min moulien onen Natnali koa vi tounah tai koa mariso vis mariso mok. Sakini, mihehati lat isen Ahi en tounah vasi koa mimul mimumoni hetal min avemi. ✧

7

Hihiseien usil sakien ten tetaliheien

1 Ek vati mahit kesi min kami tounah keil koa kami mimutisi emai minau. Kami mimutisi mivit, “Tahos keke meatin natetalihetei.” 2 Ka veni meatin keil houlu amul amatil ral min meatin sav keil koa artealihetei vatal min keil, mal keke tetai en meatin vasi keil koa retalihe heapil vituai hetal min ahin kati onen, ka tetai en ahin vasi keil emun koa retalihe heapil vituai hetal min meatin kati onen. 3 Meatin koa retalihe hemaen aven min ahin onen, ka en vati sakien enek, ahin emun koa retalihe hemaen aven min meatin onen. Sakien koanik mal en koakeil aretalihe. 4 Veni ahin koa retalihe rovitei houlu en aven, ka meahos onen vi houlu eni.

Ka en vati sakien enek, meatin koa retalihe rovitei houlu en aven, ka ahin onen vi houlu eni. 5 Meatin ka ahin koa luretalihe, lunating koetei keilu keke luvapil vituai. Vahesa lukilea luvoumoni ten avong vahi havivis keke luvasan avong onealu ten hisien. Ka hevus, lukilea luvapil vituai eris. En sise enek, minasantei ahho min Temat vasak vis kami veni misakras mivahuli kat envatien ten avemi. 6 Ka rovitei mengkatien tai keke milheting koe kamil keke milhesan avong onamil ven hisien, ka namul namaenis. 7 Anatin, en rendemien onak, navit tahos imok vahit meatin vasi keil avasuval inau keke envatien ten avek romuastei nau. Ka koanek vi sanien tai koa Ahi sani minau, ka Ahi mul sasan sanien tateteisav keil min meatin sav keil. San tai min meatin tai, ka teisav tamun min meatin sav. ✧

8 Ka min koakeil artetalihetei veah vuo koakeil avi vatina, naviteni keke tahos anatetalihetei suval inau. 9 Ka munak asakras avahuli kat envatien ten ave, tahos imok itetalihe. Veni sakien ten tetaliheien muli imok sakien koa envatien ten ave mul muas keil lises. ✧

10 Min koakeil aretalihe, nasan mengkatien koanik (rovitei inau ka vi Asuv Iesu koa sani): ahin tai nalokoveintei meatin onen. ✧ 11 Ka munak kei mumoni, kei heto kei sasen enges ka natetalihetei mun, vuo kei heha ris ven meatin kati onen. Ka en vati sakien enek, meatin tai nalokoveintei ahin onen.

12 Min kami sav keil, inau nasan selusien koanik (vi inau ka rovitei Asuv): munak meatin tai vi Kristin ka ahin onen koa rovitei Kristin maeni vato vatali, kei nalokoveintei. ✧ 13 Ka munak ahin tai vi Kristin ka retalihe ral meatin tai koa rovitei Kristin koa maeni vato vatal mini, kei emun nalokoveintei. 14 Tei en kami amundemi avit Kristin keil koa aretalihe ral min meatin koa rovitei Kristin umai avilehulu en meten Ahi. Ka romukteinek. Navong ahin tai mai kur demkatien, Ahi

✧ **6:15:** Rom 12:5; 1Kor 12:27 ✧ **6:16:** Mat 19:5 ✧ **6:17:** Sion 17:21-23; Rom 8:9-11; Kal 2:20

✧ **6:19:** 1Kor 3:16; 2Kor 6:16 ✧ **6:20:** 1Kor 7:23; 1Pit 1:18-19; Plp 1:20 ✧ **7:7:** Mat 19:11-12

✧ **7:9:** 1Tim 5:14 ✧ **7:10:** Mat 5:32; 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18 ✧ **7:12:** Rom 11:16

lesi keke tetaliheien ral min meatin onen mal. Ka meatin emun koa mai kur demkatien, tetaliheien ral min ahin onen mal. Munak rovitei anatin, titiali keil onealu ihilehilu en meten Ahi. Ka veni vi anatin, titiali keil onealu amal en meten. ¹⁵ Ka munak kei koa rovitei Kristin en vati valokovein ason koa vi Kristin, en avong enesek, koa vi Kristin herkeih kattei koa rovitei Kristin keke luvato vituai. Ka Ahi vise kamil keke milvato vituai en tomat. ¹⁶ Veni, keik ahin, koreingeingeni keke meatin onom hekur demkatien heka enuk. Ka keik meahos, koreingeingeni keke ahin onom hekur demkatien heka enuk munak milheto vituai. ^{*}

Hihiseien keke Kristin keil itetos en vati moulien koa Ahi ling keil eni

¹⁷ Ka koanik mengkatien koa namul navihisei eni en sios vasi keil: tahos imok keke meatin keil itetos en vati moulien koa Ahi ling keil eni, veni vati moulien enek, Ahi vise keil keke avato eni. ¹⁸ Suval koa munak meatin tai va en vekahoi tuai navong Ahi vise kei mai vi Kristin, meatin enek nasak vistei keke nakulattei vone vekahoi naha ran aven. En vati rendemien koanik, munak meatin tai rovatei veah en vekahoi navong Ahi vise kei mai vi Kristin, meatin enek nasak vistei keke naha en vekahoi. ¹⁹ En meten Ahi, munak meatin tai va en vekahoi vuo rovatei, vi heisav enges. Ka koa hetetamen imok en meten Ahi vi munak meatin enek long kat mengkatien keil onen. ²⁰ Sakini, tetai en kami hetos en vati moulien koa mul ien navong Ahi vise mai vi Kristin.

²¹ Munak tei en kami mivi slev navong Ahi vise kami, tahos minandemkotei veni. Ka munak masta onom maenuk keke kovamaluv, kumoni. ²² Veni, navong Ahi vise slev tai keke vamai vahi Kristin en isen Iesu, kei sakini mai vi meatin kati onen koa maluv ran keihoen onen Temat. En vati sise enek, navong

Ahi vise meatin koa maluv tuai keke vamai vahi Kristin, kei mai vi slev onen Iesu Kristo. ^{*} ²³ Ahi vul lat kami ral min tounah tai koa mariso vis mariso mok. Sakini, minamaentei kami minahi slev onen etai meatin ten out netan. ²⁴ Tuak ka ahinkuli keil, vati moulien koa Ahi vise kami mival ien en avong koa mimai mivi Kristin, tahos imok keke mihetos eni ka miheles mihousil kat Ahi.

Selkatien min koakeil artetalihetei veah ka vatina keil

²⁵ Ek vati mahit kesi min kami tounah keil koa mimutisi emai minau en usite ten koakeil artetalihetei veah. Ahi rosantei minau etai mengkatien usili, ka masan rendemien onak suval meatin tai koa more envatien onen Ahi Asuv mul ien ka mikilea mivaling desien onami ien. ^{*} ²⁶ Ven sakvisien keil koa mul emai en moulien onami, namundemi navit tahos imok meatin tai vatos en vati moulien koa mul ien tuai. ²⁷ Munak koretalihe ral min ahin tai, konalokoveintei. Ka munak kortetalihetei veah, konalekattei etai ahin. ²⁸ Ka munak koretalihe, koanek tahosis, kormumonte tisaen. Ka munak atouli hau tai retalihe, kei emun romumonte tisaen. Ka tahos mikilea keke kei koa retalihe hekur sakvisien keil helin koa ason tovuol, sakini ek vati mating koe kami keke minalongtei natisa ramat. ^{*}

²⁹ Tuak ka ahinkuli keil, aneite ten selusien onak mukok: avong koa Ahi ling kati keke Iesu Kristo hemai ris eni, hervitei tuetin hemai. Sakini, meatin vasi keil usil kat Ahi helohlin tounah vasi keil en out netan. Meatin keil koa aretalihe, usil Ahi hesuval koa ahin one tovuol. ^{*} ³⁰ Koakeil amurang, usil Ahi hesuval armurangtei. Koakeil asi keil ven tounah, usil Ahi hesuval arsitem keil. Koakeil avul tounah, usil Ahi hesuval tounah one tovuol. ³¹ Ka koakeil amum en umen keil ten out netan, usil Ahi hesuval koa umen one tovuol. Veni out netan

^{*} 7:15: Rom 14:19 ^{*} 7:16: 1Pit 3:1 ^{*} 7:17: 1Kor 7:20,24 ^{*} 7:19: Rom 2:25; Kal 5:6; 6:15
^{*} 7:22: Flm 1:16; Efes 6:6; 1Pit 2:16 ^{*} 7:25: 1Tim 1:12-13 ^{*} 7:28: Luk 21:23 ^{*} 7:29: Rom 13:11 ^{*} 7:31: 1Sion 2:17

koa romul ien kosa, hervitei tuetin hevuol. ✧

³² Namul naviteni mukok veni ek vati mok keke kami mivamaluv ran demkoen keil ten out netan. Veni meatin koa rotetalihetei, rendemien onen mules en tounah keil onen Ahi Asuv ka hemukave hesakin Asuv hesi veni. ³³ Ka meatin koa retalihe, rendemien onen mules en tounah keil ten out netan ka hemukave hesakin ahin onen helonge hetahos. ³⁴ Sakini, meatin enek, rendemien onen elu. Ka ahin keil koa artetalihetei vuo atouli hau keil, keil amundem houlu usil tounah keil onen Ahi Asuv. Keil e vati mok avatolas en meten Asuv hetal min ave ka rendemien keil one. Ka ahin koa retalihe, rendemien onen mules en tounah keil ten out netan ka hemukave hesakin meatin onen helonge hetahos. ³⁵ Namul naviten koanik veni ek vati makataun kami. Narmultei maling tounah keil vat-ing koe kami. !Vuo! Ka ek vati makataun ualien onami keke hemal revi ka tounah hetovuol heting koe kami ran umen koa mimumoni min Ahi Asuv.

³⁶ Kami mimutisi minau keke tei en meatin hau keil onami koa aring koe atouli hau keil tuetin tuai areingeingeni keke umon sa. Munak amundemi keke amul apurun rendemien onen atouli hau keil one veni amuli sua keil koa mal keke avatetalihe eni, ka munak envatien ten aven meatin hau keil enek keih en keil keke e vati mok avatetalihe, tahosis keke itetalihe esuk. Koanik rovitei tisaen. ³⁷ Ka munak tai en meatin keil ekek, rendemien onen keih veah keke hertetalihetei, ka munak kilea vahuli kat envatien ten aven, tahosis hertetalihetei hetal min atouli hau koa kei ring koe. ³⁸ Sakini, meatin koa retalihe, kei mumoni tahos. Ka meatin koa rotetalihetei, kei mumoni tahos imok.

³⁹ Ahin koa retalihe, kei hetos hetal min meatin onen navong mouli mules. Ka munak meatin onen emat, ahin koanek kilea vatetalihe

eris vatal meatin sav tai koa kei en vati munak meatin enek vi Kristin tai. ✧ ⁴⁰ Ka inau namundemi keke kei hesi kei imok munak hetos hertetalihetei. Ka en rendemien keil ekek koa namul nasani min kami, namundemi keke Ninin onen Ahi mul kataunau emun eni.

8

Selkatien keke koakeil demkatien one keih anapuruntei koakeil demkatien one memerau

¹ Ek vati mahit kesi min kami tounah keil koa mimutisi emai minau en usite ten anien koa asani min nana keil. ✧ Mimundemi keke kami vasi mikur ileilien keke nana keil arvitei anatin. Ka ileilien mul sakin kami mivasi kami. Hetahos imok munak mihekataun meatin sav keil en sise ten envatien. ✧ ² Meatin koa mul viteni vit kur vasin ileilien tuai, kei mul luvos kei sasen enges ka mul rie lati keke ileilien onen rovinvintei veah. ✧ ³ Ka meatin koa envatien onen keih en Ahi, Ahi kilea eni. ✧

⁴ Rehendem usil vis anien koa meatin keil amul asani min nana keil. Selusien koa mimutisi minau anatin koa vit, "Mekilea keke nana keil arvitei anatin." Ka mivit risi mivit, "Mekilea keke Ahi, kei tas, ka ahi sav keil tovuol." ✧ ⁵ Anatin keke meatin keil amul uva netan min tounah houlu koa avise en ahi vuo asuv one, koa amundemi aro en out nesa vuo en out netan. ⁶ Ka en ir, Ahi tas. ✧ Kei vi Tamer, ka vi vatte ten tounah vasi keil koa mul. ✧ Ka romoul keke rovaha netan mini ka rovahati lat isen. Ka Asuv orer tas. Kei vi Iesu Kristo koa Ahi sakini mumon tounah vasi keil koa mul, ✧ ka ir rokur moulien ka eni.

⁷ Avaseini keke nana keil arvitei anatin, rovitei Kristin vasi keil koa availea eni. Veni, tei en kami koa demkatien memerau veah, en moulien vasi one, navong akan anien koa asani min nana tai, alonge suval amul uva netan mini. En keil, munak akan anien keil enek, amundemi avit umai avahilehilo

✧ **7:39:** Rom 7:2-3 ✧ **8:1:** Umen 15:29 ✧ **8:1:** 1Kor 13:2 ✧ **8:2:** Kal 6:3 ✧ **8:3:** Kal 4:9 ✧ **8:4:** 1Kor 10:19; Dut 4:35,39; 6:4 ✧ **8:6:** Mal 2:10; 1Kor 12:6; Efes 4:6; Sion 1:3; 1Kor 12:5; Efes 4:5; Kol 1:16 ✧ **8:6:** Dut 6:4; Efes 4:6 ✧ **8:6:** Sion 1:3; Kol 1:16

en meten Ahi ka koanek vasakin demkatien one vamot. ⁸ Vi anatin keke anien sakras vakur ir rovamai vesesal imok ven Ahi vuo vasakin ir rovakeka rani. Munak meatin herkantei, hersakintei kei hetisa mok en koakeil akani. Ka munak meatin tai heani, hersakintei kei hetahos imok helin koakeil arkantei. ✧ ⁹ Anatin keke tei en kami mimaluv keke mivoumon sakien houlu. Ka mihelei kati keke minamaentei tounah keil koa mimaluv keke mivoumoni noumon koakeil demkatien one memerau veah anamot en tisaen. ✧

¹⁰ Mikilea mivapurun keil en sise enek. Kami koa mikur ileilien keke nana keil avi heisav enges miva en out koa uva netan min nana keil ien, ka mikan anien en out enek. Ka koakeil demkatien one memerau veah iles kami, ka heleh keil keke avousil sakien keil onami. Sakini, keil ian anien enek esuk. ¹¹ En sakien enek, ileilien onami mul purun demkatien onen tuomi keil koa memerau, keil koa Iesu Kristo mat veni. ✧ ¹² Ka navong mipurun demkatien onen tuomi keil koa arkeihitei, mimumon tisaen va kat keil. Ka navong mimumon tisaen va kat keil, mimumon tisaen va kat Iesu Kristo. ¹³ Sakini, en usite onak, munak nakilea keke anien koa namul nakani mul sakin tuak tai mot en tisaen, nirkantei mun anien koanek. Veni ek rovattei moumon etai en tuak keil avamot en tisaen. ✧

9

Pol selus usil usite onen suval eiloheh tai onen Iesu Kristo

¹ ?Mukave? ?Mimundemi keke inau narmaluvtei keke moumon sakien vasi? ?Mimundemi keke narvitei eiloheh tai anatin? ✧ ?Mimundemi keke inau narlestei Iesu, Asuv orer? ✧ ?Ka mukave, kami mirvitei heite ten umen koa namumoni ven Asuv? ² Ka avaseini meatin sav keil arkurtei anatin keke navi eiloheh tai, kami mihekur

anatin eni imok. Veni demkatien onami vi heite ten umen onak min Asuv, ka rie lati keke navi eiloheh tai anatin. ✧

³ Min koakeil avit avalei rahat en moulien onak, mahit usil usite onak vamukok: ⁴ komai koa mevi eiloheh keil onen Asuv, mal keke mekur anien ka oai ven umen onomai. ✧ ⁵ Ka munak ahin keil onami mul, mal keke avousil komai en ualien onomai suval koa Pita, tunali Iesu keil, ka eiloheh sav keil amul amumoni. ✧ ⁶ ?Mukave, en eiloheh keil vasi, vi inau ka Banabas enges koa melsakras melvakur kataunien ven umen koa melmumoni? ⁷ Meatin tavaeen keil arvultei tounah keil one navong amul amum en army. Ka meatin keil koa aluh ah amul akan anien keil teni. Ka meatin keil emun koa amul alosil kat sipsip keil akilea avamun melik koa akumi ran sipsip keil ose.

⁸ Tatabolien keil ekek nakuri en moulien orer, ka mengkatien onen Ahi mul viteni vatte tas. ⁹ Anatin, veni en Mengkatien onen Mosis amutisi avit, "*Munak buluk osom mul mum venuk en out ten uit, konapar koetei ongon, kimaeni hean tei en uit keil enek.*" *Duteronomi 25:4* ✧ ?Mukave, Ahi mul mundem kat buluk enges? ¹⁰ Vuo, navong Ahi viteni mukok mul mundem usil ir ka amutisi vakataun ir. Veni koakeil akahkah, amumoni ral min rendemien keke ikur tounah rani. Ka koakeil amusuhut, amumoni ral min rendemien keke ikur tei en anien keil enek. ✧ ¹¹ Navong melro ral min kami, komal melluh uti demkatien en moulien onami. ✧ ?Sakini, mukave, romaltei keke melvakur ui umen vaka ven kami vakataun moulien onomal? ✧ ¹² Meatin sav keil koa umai amum min kami, mal keke misan ui umen min keil. Ka namundemi mal imok keke inau komal Banabas emun melhekur etai tounah ran kami. ✧

Ka komal melrovistei kami mivasan ui umen min komal navong

✧ **8:8:** Rom 14:3,17 ✧ **8:9:** Rom 14:13,15,21; Kal 5:13 ✧ **8:11:** Rom 14:15,20 ✧ **8:13:** Rom 14:21 ✧ **9:1:** 1Kor 1:1 ✧ **9:1:** Umen 9:1-6; 22:17-18; 26:16; 1Kor 15:8 ✧ **9:2:** 2Kor 3:2-3 ✧ **9:4:** Luk 10:8; 1Kor 9:13-14 ✧ **9:5:** Sion 1:42 ✧ **9:9:** 1Tim 5:18 ✧ **9:10:** 2Tim 2:6 ✧ **9:11:** 1Kor 3:6 ✧ **9:11:** Rom 15:27 ✧ **9:12:** Umen 20:34-35; 2Kor 11:9; 1Kor 13:7

melmum ven kami. Vuo, veni emal rovattei melvoumon etai tounah vating koe more longlongien usil Kristo. Sakini melmundemi tahos imok keke melvahisu en avong takeih keil. ✧ ¹³ Kami mikilea keke meatin keil koa amum en Eim Votut akur anien ae en sanien keil koa meatin keil akuri va en Eim Votut. Ka pris keil koa aling sanien onen meatin keil en ahor ten sanien, keil akur usite one ten sanien keil enek. ✧ ¹⁴ En vati sakien enek, Asuv Iesu meng kati keke koakeil avitehiten more longlongien ikur ui umen one rani. ✧

¹⁵ Ka avaseini mal keke makur ui umen ven more longlongien koa namul navitehiteni, narvistei kami mivasani minau. ✧ Ka narmutistei leta koanik keke mahis kataunien ran kami. Vuo, namundemi tahos imok mamat emau valin koa mamoul ka mapeah kami ven kataunien. Veni ek rovattei kataunien onen meatin etai vasakin selusien ten hasien onak keke moun mae enges vama vahi heisav enges. ✧

¹⁶ Munak navitehiten more longlongien min meatin keil, nasakras matiti veimasok veni. Veni Iesu meng kat nau moumoni, ka hetisa li mok minau munak nirvitehitentei. ✧ ¹⁷ Munak namumon rendemien onak enges keke moun umen enek, mal keke nikur hulien teni. Ka nil numon umen enek veni Ahi ling desien onen mul enau ka sila nau moumoni. ✧ ¹⁸ ?Sakini, hulien sa varei makuri? Hulien onak vi sien koa nakuri navong nasa maen more longlongien, avaseini mal keke makur hulien teni.

¹⁹ Inau narvitei slev onen etai meatin. Vuo, nakilea moumon asa koa ek vati moumoni. Ka avaseini, namum suval navi slev onen meatin vasi keil keke nakilea malah meatin keil avahi houlu mok avamai avaling desien one en Iesu. ✧ ²⁰ Navong namum ral min Siu keil, namusil sakien keil one keke nakilea

malah keil. Anatin, navong namum ral min koakeil amusil kat mengkatien keil onen Mosis, inau mun namusil kati keke nakilea malah koakeil amusili, avaseini inau namaluv ran viau teni. ✧ ²¹ En vati sise enek, navong namum ral min koakeil armusiltei mengkatien keil onen Siu keil, inau mun namusil sakien keil one keke nakilea malah keil. Rovitei keke narmusiltei mengkatien keil onen Ahi, ka namul namusil kat mengkatien keil onen Kristo. ✧ ²² Navong naro ral min meatin keil koa amundemi keke Ahi romaentei keil avoumon tounah houlu veni demkatien one memerau veah, ✧ inau numai suval keil ka narmumonte tounah keil enek keke nakilea malah keil avamai ven Iesu. En sakien enek, nasak visi moumon asa meatin keil amundemi mal keke nakilea malah tei en keil avamai ven Iesu keke voutut moulien one. ✧ ²³ Tounah vasi koa namumoni, namumoni keke more longlongien kilea heka vasi out, keke inau nakilea makur tokolkatien keil teni vatal min meatin keil enek.

²⁴ Demkatien onami suval lohlohien tai koa meatin houlu amul amulohloh eni, ka meatin hetas hekur uite teni. Sakini, en lohlohien ten demkatien onami, miheloh hekeih keke mivakur uite ten demkatien onami. ✧ ²⁵ En out netan, meatin keil talohlohien amul avuli kat sakien keil one keke avasak mesein keil ven lohlohien enek. Ka keil amumoni keke vahit avakur uite ten lohlohien koa vahi salosalo tai koa, hervitei tuetin, hemande. Ka ir, romumoni keke rovakur uite koa sakras vama. ✧ ²⁶ Sakini, en moulien onak, navuli kat sakien ka rendemien keil onak. En lohlohien ten demkatien, namuloh mal keke matokol keite teni. Nasuval meatin koa mutit. Narsontei hek en out vasis. Vuo, nasak visi keke mason hek vaso lises. ²⁷ Lises, namumoni keih enau eris keke mahuli kat envatien keil ten avek. Namumoni

✧ **9:12:** 1Tes 2:9 ✧ **9:13:** Lev 6:16,26; Nam 18:8,31; Dut 18:1-3 ✧ **9:14:** Mat 10:10; Luk 10:7-8; Kal 6:6 ✧ **9:15:** 2Kor 11:9-10 ✧ **9:15:** Umen 18:3 ✧ **9:16:** Ser 20:9 ✧ **9:17:** 1Kor 4:1 ✧ **9:19:** Mat 20:26-27 ✧ **9:20:** Umen 16:3; 21:20-26 ✧ **9:21:** Kal 2:3 ✧ **9:22:** Rom 14:1 ✧ **9:22:** 2Kor 11:29; Rom 11:14 ✧ **9:24:** Plp 3:14; 2Tim 4:7 ✧ **9:25:** 1Tim 4:8; 2Tim 2:4-5; 4:8; Tiem 1:12; 1Pit 5:4

mukonek keke, navong nihitehiten selusien onen Ahi min meatin sav keil hevus, Ahi hervitentei minau hehit nasakras emun makur uite ten demkatien onak.*

10

*Hihiseien keke Kristin keil ana-
maentei envatien ten ave nalamun
keil*

¹ Tuak ka ahinkuli keil, ek vat kami mivandem kat asa koa kur out en avu orer keil koa amusil Mosis mulamu. En ualien one, Ahi mul koe keil en mahmah onen ka sakini keil amu koteh Atas Tahilhili.*

² Navong aling rendemien one keke avousil Mosis, suval koa mahmah ka atas enek vi baptaes en keil umai avi meatin keil onen. ³ Keil vasi akan vati veret tas, koa vi manna koa Ahi sani min keil.* ⁴ Ka keil vasi amun vati oai tas koa Ahi sakini kistal ran mari ahat. Mari ahat enek vi tatavolien tai usil Kristo koa musil keil ka san oai min keil en ualien one.* ⁵ Ka avaseini keke Ahi mul lei kat revu keil, vesesal me-Isrel keil vasi, Ahi rositei ven keil. Sakini, kei sakini keil umatmat ka teiai keil one mul retasil en out volvol, ka arrokoltei out ten tokolkatien.*

⁶ Tounah keil ekek koa kistal en keil vi metai tai min ir vassel kat ir er nahattei keke rovoumon tounah keil tatisa suval koa keil amumoni.*

⁷ Kami minahatei netan min nana keil suval koa keil amumoni. Veni navong amumoni, amumon tisaen suval koa Tus Votut viteni koa vit, "Navong me-Isrel keil arondan en mari anien keke uva netan min nana koa kur niniven buluk, amunmun houlu ka amatil vituai ral min keil eris." *Eksodas 32:6*

⁸ Ir ronoumte natisa en aver nasuval koa tei en keil amumoni. Veni Ahi san mahien min keil ven tisaen enek, ka meatin taosen hanumau tai ka etel emun (23,000) umatmat en avong tas.*

⁹ Ir ronasak vistei ronaleh vurohien

onen Kristo namai en ir nasuval avong koa tei en me-Isrel keil amum tisa ka Ahi sakini tetal tisa uva akat vini keil.* ¹⁰ Ir ronaselus kututtei en asa koa Ahi mul mumoni suval koa tei en me-Isrel keil amumoni, ka Ahi san angelo tai mai mu vinvini keil.* ¹¹ Tounah keil enek kur out en keil keke avahi metai keil avasel kat meatin sav keil. Ka amutisi vahi selkatien min ir koa romoul en avong koanik koa vesesal out netan ka tounah koa mul ien hevuol.*

¹² Sakini, munak mimundemi keke mimul mimulomal keih veah en demkatien onami, mihelei kat revu minamottei en tisaen.*

¹³ Sakvisien vasi koa mikuri en moulien onami asuval sakvisien keil koa amul umai en meatin vasi keil. Ka Ahi, koa mul vuli kat hatkatien keil onen keke vakataun meatin keil onen, kei hermaentei sakvisien tai hemai en kami koa misakras miyali eni.* Ka en avong koa tisaen keil umai asak vis kami, Ahi hesan sise min kami keke mivamea rani.

¹⁴ Sakini tuak onak eli keil, minahatei netan min nana keil. Anatin, mihelohosai ran sakien enek.*

¹⁵ Namul naselus min kami suval meatin keil koa vatie mul. Kami mihelei rahat en selusien onak keke vi anatin vuo rovitei anatin.*

¹⁶ Mihendem visi. Navong ir romun uan en Anien Votut onen Asuv koa romasmas Ahi veni, romundem usil ran Iesu Kristo koa mutut ir. Ka navong rovul vahas veret ka rokan vituai eni, romundem usil aven Iesu koa mat en aiveave ven ir. En sakien enek ir rorie lati keke romai rovi aven Iesu Kristo koa tas.*

¹⁷ Romul rovul vahas veret tas. Sakini, navong rokanian vituai, rorie lati keke, avaseini rovi houlu, rovi aven koa tas.* ¹⁸ Mihendem vis me-Isrel keil. Navong keil akan hati sanien koa alingi en ahor ten sanien, keil akapil vituai keke uva netan min Ahi.*

¹⁹ ?Asa varevi vi

* **9:27:** Rom 8:13; 13:14 * **10:1:** Eks 13:21-22; 14:22-29 * **10:3:** Eks 16:4,35; Dut 8:3; Sam 78:24-29 * **10:4:** Eks 17:6; Nam 20:11; Sam 78:15 * **10:5:** Nam 14:6,23,29-30; Sam 78:31; Hib 3:17; Siud 1:5 * **10:6:** 1Kor 10:11; Nam 11:4,34; Sam 106:14 * **10:8:** Nam 25:1,9 * **10:9:** Nam 21:5-6 * **10:10:** Nam 14:2,36; 16:41-49; Sam 106:25-27; Hib 3:11,17 * **10:11:** 1Kor 10:6; 1Pit 4:7 * **10:13:** Dut 31:5-8; Tiem 1:2-5; Hib 13:5-6 * **10:14:** 1Sion 5:21 * **10:16:** Mat 26:26-28; Mak 14:22-24; Luk 22:19-20; Umen 2:42 * **10:17:** Rom 12:5; 1Kor 12:27; Efes 4:16; Kol 3:15 * **10:18:** Lev 7:6,15; Dut 14:22-27

aneite ten selusien onak? ?Nana tai vi ahi anatin? ?Ka anien koa asani va mini vi tounah tai en meten Ahi? ✧ ²⁰ !Vuo, avi heisav enges! Namul naviteni keke buluk ka sipsip keil koa amuasi ka alingi en ahor ten sanien onen nana keil, amul asani min temat keil, arsantei min Ahi. Ka inau ek rovattei li mivaha netan min temat keil ka mivapil vituai vatal min keil. ✧ ²¹ Misakras mivamun uaen en Anien Votut onen Asuv ka, katau, mivaha mivamun uaen emun en out koa uva netan min temat keil ien. Misakras mivaanian en avet ten Anien Votut onen Asuv ka mivaanian emun en avet en out koa asan sanien min temat keil ien. ✧ ²² ?Mukave? ?Mivit mivasakin Asuv vavuroh veni mivit mivusil asuv tamun? ?Mimundemi mivit mikeih imok keke mihelohosai ran vurohien onen? ✧

²³ Kami mimul miviteni mivit, "Ahi mul maen komai memumon tounah vasi." Koanek anatin, ka tei en tounah keil enek artahostei ven kami. Mikilea mivahiten selusien koanek, ka tounah houlu rokatauntei moulien onami. ✧ ²⁴ Tovuol en kami voumon tounah koa vakataun kei sasen. Vuo, en sakien vasi onami, mihekataun meatin sav keil eni. ✧ ²⁵ Sakini, mihoumoni hemukonek: vuseri koa avuli en out ten hulhulien, tahos keke mivahuli ka mivani. Ka minahistei keil keke mivahotini keke vuseri enek ka en sanien koa asani min nana keil veni vahesa napurun rendemien onami. ²⁶ Veni Tus Votut viteni vit, "Out netan ka tounah vasi koa amul ien avi onen Ahi." *Sam keil 24:1* ✧ ²⁷ Ka munak meatin tai koa rovitei Kristin sisil enuk keke kovaanian en teim sen, ka komaeni, kian anien vasi koa sani minuk. Konahistei konahit, "?Anien enek ka kave?" keke kovahotini mal kovaani. ✧ ²⁸ Ka munak meatin ekek hehiteni minuk hehit anien koanik asani min nana keil, konaantei. Veni vahesa kei viteni

minuk veni mundemi romaltei kovaani. Ka hemukonek, herpuruntei rendemien onen. ✧ ²⁹ Navit usil asa koa mal en rendemien onen meatin sav, rovitei rendemien onami.

Ka vahesa tai en kami hehit kesi minau hehit, "?Vensa nimaen rendemien onen meatin sav heting koe asa koa inau nakilea moumoni? ³⁰ ?Veni munak namasmas Ahi ven anien ak, vensa meatin sav kilea vaselus karen inau veni namul nakani?" ✧

³¹ Sakini, navong mimul mikanian, vuo mimun etai tounah, vuo en tounah vasi koa mimul mimumoni, mihoumoni en sakien tai koa hehati lat isen Ahi. ✧

³² Anatin, sakien onami napuruntei rendemien onen Siu keil vuo koakeil arvitei Siu vuo rendemien onen koakeil amul en Sios onen Ahi.

✧ ³³ Sakini, mihoumoni hesuval koa inau namumoni: en tounah vasi koa namumoni nasak visi moumon asa koa mal en meten meatin sav keil. Narmundemteis asa koa hekataun inau enges, ka namundem usil asa koa hekataun meatin sav keil keke vahesa keil ikur demkatien eni ka Ahi houtut moulien one. ✧

11

¹ Sakini, miheleisungein sakien keil onak, hesuval koa inau namul naleisungein sakien keil onen Iesu. ✧

Hihiseien usil sakien onen Kristin keil navong alah ruai keke avaha netan min Ahi

² Namasmas kami veni, lisenges, mimundem kat inau ka mimusil hihiseien keil koa nasani min kami.

³ Ka ek vati keke kami mivailea keke Iesu vi avat onen meahos vasi keil, meahos tai vi avat onen ahin onen, ka Ahi vi avat onen Iesu. ✧ ⁴ Sakini, munak meatin tai mul vis vuo vit

luvat selusien onen Ahi en meten meatin keil ka mul kav koe vatin, kei rie lati keke mul san memouen ven avat onen koa vi Kristo. ⁵ Ka munak ahin tai mul vis vuo vit

✧ **10:19:** 1Kor 8:4 ✧ **10:20:** Dut 32:17; Sam 106:37; Rev 9:20 ✧ **10:21:** Mal 1:7,12; 2Kor 6:15,16
 ✧ **10:22:** Dut 32:21-22 ✧ **10:23:** 1Kor 6:12 ✧ **10:24:** Rom 15:2 ✧ **10:26:** Sam 50:12; 89:11
 ✧ **10:27:** Luk 10:8 ✧ **10:28:** 1Kor 8:7 ✧ **10:30:** 1Tim 4:4 ✧ **10:31:** Kol 3:17 ✧ **10:32:**
 Rom 14:13 ✧ **10:33:** 1Kor 9:20-22 ✧ **11:1:** 1Kor 4:16; Plp 3:17 ✧ **11:3:** Efes 5:23; Sen 3:16;
 Efes 5:23; 1Kor 3:23

luvat selusien onen Ahi en meten meatin keil ka rokav koetei vatin, en sakien orer, kei mul rie lati keke mul san memouen ven avat onen koa vi meatin onen. Sakien enek suval memouen koa ahin kuri navong asev en vatin.* ⁶ Ka munak ahin tai en rovattei vaav koe vatin, mal keke isev en vatin. Ka veni vi memouen keke asev en vatin ahin tai, hetahos imok keke heav koe vatin en kaliko tai. ⁷ Meahos keil, mal keke anaav koetei vatie veni akur suvalien onen Ahi ka amul arie lat hetetamenien onen. Ka ahin keil, keil amul arie lat hetetamenien onen meatin keil one. ✧ ⁸ Veni meahos, Ahi romumonte vaka en ahin, ka mumon ahin ka en meahos. ✧ ⁹ Ka Ahi romumonte meahos vakataun ahin, ka mumon ahin vakataun meahos. ✧ ¹⁰ Sakini, mal keke ahin tai heav koe vatin vatie lati keke meatin onen vi avat onen. Houmon sakien enek vasakin angelo keil isi keil navong iles sakien ten houhouen onen. ¹¹ Avaseini mukok, en moulien orer en Iesu, mal keke ahin keil ka meahos keil amum vituai, veni ahin tovuol munak meahos tovuol, ka meahos tovuol munak ahin tovuol. ¹² Veni en sakien koa Ahi mumon ahin ka en meahos, Ahi mumon meahos ka en ahin navong avasi. Ka tounah vasi koa amul aka ven Ahi.

¹³ Kami milei rahit en usite koanek: ?Mal keke ahin tai hehis min Ahi en meten meatin keil navong rokav koetei vatin? ¹⁴ Veni, navong roles meahos tai koa hilin tetaveah, rolesi keke romaltei ka vi memouen mini. ¹⁵ Ka navong ahin, hilin tetaveah, rolesi tahos imok ka rovati lat isen. Veni Ahi san hilin mini vaav koe vatin. ¹⁶ Ka munak etai en kami en vati voumon selkututien usil sakien enek koa ahin mul kav koe vatin navong mul vis, navit mahiteni keke sios vasi keil onen Ahi amul amusil sakien enek, navong umai vituai keke uva netan min Ahi, ka komai eiloheh keil mermaentei

sakien savsav keil.

Hihiseien usil sakien koa amumon Anien Votut onen Iesu eni

¹⁷ Ka en usite ekek, narmasmastei kami eni: navong milah ruai, rovitei ven tounah koa tahos, ka ven tounah koa tisa. ¹⁸ Mulamu, nalonge keke navong milah ruai, mimul miriti vas kami mivi vangite savsav keil. Ka navong nalonge, namundemi keke hati selusien teni vi anatin. ✧ ¹⁹ Ka vahesa hetahos keke mimul miriti vas kami mukok keke mihehotin isei keil en kami avi onen Ahi anatin. ✧ ²⁰ Navong milah ruai keke mikur Anien Votut onen Asuv, mirmumonte en rendemien keke mivandem Asuv Iesu. ²¹ Veni navong mimumon anien enek, tei en kami akan vasi anien ae mulamu. Ka sakini, tei en kami amai kat keil veah, ka teisav emun amunmun vini keil. ²² ? Mukave? ?Teim onami tovuol keke mivaanian ka mimunmun ien? ? Vensa mimul mipurun Sios onen Ahi ka misakin koakeil tounah one havivi amemou? ?Mimundemi mivit mahiten sa min kami ven sakien koanik? ?Mamasmas kami? !Vuo, nasakras! ✧

²³ Hihiseien usil Anien Votut enek koa nasani min kami, nakuri ven Asuv Iesu keke en vongien koa asa lat moulien onen, kei kur veret tai. ✧ ²⁴ Ka navong san masmasien min Ahi veni, kum vahasi ka viteni vit, "Koanik vi avek koa nasani ven kami. Mihoumoni hemukonek keke mihendem usil nau." ²⁵ En vati sakien enek, navong akanian evus, Iesu kur veiuoen ka viteni vit, "Uaen koanik vi rak vasakin hatkatien hau onen Ahi vakeih ka vamai vahi anatin. Mihoumoni hemukonek keke mihendem usil nau." ✧ ²⁶ Sakini, hetokol avong koa Iesu hemai ris eni, en avong vasi koa mikan veret koanik ka mimun uaen enek mimul mivitehiteni keke Asuv mat vinat meatin keil. ✧

* **11:5:** Navong avotini keke ahin tai mul mum tisa ral min meatin keil, asev en vatin keke hememou en meten meatin keil. ✧ **11:7:** Sen 1:26-27; 5:1; 9:6; Tiem 3:9 ✧ **11:8:** Sen 2:21-23; 1Tim 2:13 ✧ **11:9:** Sen 2:18-23 ✧ **11:18:** 1Kor 1:10-12; 3:3 ✧ **11:19:** Dut 13:3; 1Sion 2:19 ✧ **11:22:** Tiem 2:5-6 ✧ **11:23:** Mat 26:26-28; Mak 14:22-24; Luk 22:19-20 ✧ **11:25:** Eks 24:8; Ser 31:31; 32:40; 2Kor 3:6; Hib 8:8-13; Eks 24:6-8; Sak 9:11 ✧ **11:26:** Mat 26:29

27 Sakini, munak meatin etai kan veret vuo mun uaen en Anien Votut onen Asuv Iesu en sakien koa romaltei, kei hekur mahien veni mul mumon tisaen vakat aven Iesu ka ran. ✧ 28 Sakini, helamu en avong koa mihean veret ka mihemun uaen koanik, kami vasi mihendem usil aneite teni ka mihelei rahit moulien onami. ✧ 29 Veni munak mikan veret ka mimun uaen en sakien tai koa mul purun meatin sav keil koa avi aven Asuv, mimul mileh mahien onen Ahi emai en kami. ✧ 30 Ven sakien onami enek, houlu en kami amesai ka ave memerau, ka tei en kami umat. ✧ 31 Ka vahit rovalei rahit moulien orer valamu, mahien onen Ahi varmaitei en ir. 32 Ka navong Ahi san mahien min ir kosa, mumoni vatalimal en ir. Veni navong romai romal eris en meten, reherkurtei mun mahien en keite ten tounah vasi navong hesan mahien min meatin keil en out netan en Mari Kot onen. ✧

33 Sakini, tuak ka ahinkuli keil en demkatien, navong milah ruai keke mivan Anien Votut onen Asuv, mihetosin tejav keil keke mivatiti anien ami. 34 Ka munak amai kat kami, miheanian en teim onami helamu. Hesakini, navong milah ruai, miherlehte mahien onen Ahi hemai en kami. Ka en usite ten tounah sav keil, nihisein kami eni navong nimai.

12

Hihiseien usil sanien keil koa Ninin Votut mul sani

1 Tuak ka ahinkuli keil, ek vati mahit kes asa koa mimutisi minau usil sanien keil koa Ninin Votut mul sani, veni ek vati keke kami mivailea anatinien usili. 2 Kami mikilea keke, mulamu, navong mireingeingen Ahi semau, tounah sav keil houlu amulamun kami mivupuol en sise sav keke mivaha netan min nana keil koa asakras avaselus min kami veni

armoultei. ✧ 3 Sakini, ek vat kami mivailea revi asa koa mul rie lati keke Ninin Votut mul en meatin tai. Koakeil Ninin Votut mul en keil, asakras avasesenda en Iesu. Ka koakeil Ninin Votut tovuol en keil asakras avahiteni vahit, "Iesu vi Asuv anatin." ✧

4 Sanien tatejav keil avi houlu, ka Ninin tas mul san keil vasi. ✧ 5 Kataunien tatejav keil avi houlu, ka romum min Asuv tas. ✧ 6 Ka umen tatejav keil emun avi houlu, ka Ahi tas mul san keihoen min ir keke rovoumoni. 7 Ninin Votut mul vothot en kei en moulien onen tetai en Kristin vasi keil vakataun Kristin savsav keil emun. ✧ 8 Min meatin tai, Ninin sakini mul vit lat selusien ten metejav koa ka ven Ahi. Ka min meatin sav tai, vati Ninin enek mul vothot en tounah mini keke vahit meseini min meatin sav. 9 Min meatin sav, Ninin enek mul san demkatien keke tounah tai hekistal hehi anatin. Ka min meatin sav eris, Ninin vatinek sakini kilea vasak revi aven meatin sav keil. 10 Min tai, san keihoen voumon merikel; ka min tejav, san keihoen vahit luvat selusien koa Ahi sani mini. Min tejav tamun, sakini valei kilea asa koa ka ven Ninin onen Ahi, ka asa koa ka ven ninin tisa keil. Min meatin tai, Ninin maeni vaselus en selusien savsav keil, ka min meatin sav, maeni valong kilea en selusien koa kei mul viteni. ✧ 11 Tounah vasi keil enek avi sanien keil koa Ninin tas mul sasani. Ka kei varej mul riti retai en keil min meatin keil musil rendemien onen. ✧

Kristin keil asuval hati usiven keil koa akapil vituai en aven tas

12 Ninin Votut mul san retai en sanien min koakeil amusil Iesu veni asuval aven koa tas koa hati usiven houlu amul ien. Avaseini hati usiven keil avi houlu, avi aven koa tanges. ✧

13 Anatin, avaseini keke rovi Siu vuo rovitei Siu, rovi slev vuo romaluv, rovi baptaes en Ninin Votut tas ka

✧ 11:27: Hib 10:29 ✧ 11:28: Mat 26:22; 2Kor 13:5 ✧ 11:29: 1Kor 11:20-21 ✧ 11:30: Umen 7:60; 1Kor 15:20; Efes 5:14; 1Tes 5:6 ✧ 11:32: Hib 12:5-6 ✧ 12:2: Sam 135:15-18; Hab 2:18-19 ✧ 12:3: Mak 9:39; 1Sion 4:2-3 ✧ 12:4: Rom 12:6; Efes 4:4 ✧ 12:5: Efes 4:11 ✧ 12:7: 1Kor 14:26; Efes 4:12 ✧ 12:10: Umen 2:4; 1Kor 14:5 ✧ 12:11: Rom 12:3; 1Kor 7:7; Efes 4:7 ✧ 12:12: Rom 12:4-5; 1Kor 10:17 ✧ 12:13: Kal 3:28

kei sakin ir romai rovi vangi meatin tas koa vi aven koa tas. Ka vati Ninin enek mai sien ir vasi. ✧

¹⁴ Anatin eli, en aven meatin tai, hati usiven houlu amul ien.

¹⁵ Munak ale tanetan tai hehiteni hehit, "Inau narvitei ahe, sakini narkapiltei en aven meatin koanek," hersakintei ale tanetan enek herkapiltei mun hetal min aven.

¹⁶ Ka munak araling tai hehiteni hehit, "Inau narvitei amet, sakini narkapiltei en aven meatin koanek," hersakintei araling enek herkapiltei mun hetal min aven.

¹⁷ ?Munak aven meatin tai vahi amet enges, hetaengon tounah hemukave? ? Munak aven vahi araling enges, hemusmus hemukave?

¹⁸ Ka romukteinek, veni Ahi ling revi hati usiven tateisav keil vasi ten aven meatin amusil rendemien onen.

¹⁹ Munak usiven keil vasi avi vati usiven tanges, hervitei mun etai aven. ²⁰ Ka romukteinek veni hati usiven tateisav keil akapil vituai keke avahi aven meatin koa tanges.

²¹ Sakini amet tai sakras vahiteni min ahe vahit, "Inaus nakilea mato, ek rovattei keik." Vuo avat sakras vahiteni min alen vahit, "Inaus nakilea mato, ek rovattei keik."

²² Romukteinek. Veni hati usiven keil koa rolesi memerau imok, aven meatin enek sakras vato munak keil armultei ien.

²³ Hati usiven keil koa romundem maen keil, romusin koe revi keil. Ka hati usiven keil koa romemou en keil, rolei kat revi keil tahos.

²⁴ Ka hati usiven keil koa amul en mesai, rormusin koetei keil. Ka Ahi ling revi usiven keil ten aven amul en vulie kati keke koakeil romundem maen keil, rovouhou min keil en sakien koa romusin revi keil.

²⁵ Ahi mumoni mukonek vasakini keke tasilien hetovuol en aven meatin tai, hati usiven keil vasi umon sakien hetas ka ilei kat revi hati usiven sav keil.

²⁶ Hesakini, munak hati usiven tai ten aven meatin mul longe tisa, hati usiven vasi keil ilonge hetisa hetal mini. Ka munak avati lat hati usiven tai, usiven vasi keil ilonge hetahos hetal mini.

²⁷ Namul navit usil sakien ten hati usiven keil veni kami vasi mivi hati usiven keil ten aven Iesu Kristo. ✧

²⁸ Aven enek vi Sios onen Ahi, ka kei ling hati usiven keil ien koa amukok: koa mulamu, ling eiloheh keil; koa elu eni, ling provet keil; ka koa etel eni, ling tiser keil. Ka koa katau eni, Ahi san keihoen min meatin savsav keil en sios; koakeil akilea avoumon merikel; koakeil avasak revi meatin keil ran mesaien; koakeil avakataun mesav keil; koakeil avahi metai keil; ka koakeil avaselus en selusien keil tateisav koa areingeingeni mulamu.

✧ ²⁹ Rovitei meatin vasi keil ten sios koa avi eiloheh keil, vuo provet keil, vuo tiser keil, vuo akur keihoen keke avoumon merikel.

³⁰ Rovitei keil vasi koa akur keihoen keke avasak revi meatin keil ran mesaien one, vuo avaselus en selusien keil tateisav, vuo avahit luvat aneite ten selusien koa amul aviteni.

³¹ Ka kami emi hehati mok sanien keil koa hehi hetetamen imok vakataun meatin sav keil en sios onen Ahi. Ka helamu, nihisein kami emau en tounah tai koa tahos imok mulin sanien keil enek. ✧

13

Munak envatien tovuol en moulien orer, tounah vasi koa romul romumoni ral min sanien keil onen Ninin Votut avi heisav enges

¹ Avaseini munak nakilea maselus en selusien tateisav keil ten out netan ka selusien onen angelo keil emun, ka munak envatien onak en meatin sav keil tovuol, selusien keil vasi onak vi verien enges suval namumuas heisav en ave vuo bel tai.

² Vahesa makur keihoen keke mahit luvat selusien onen Ahi, vuo mailea en tounah vasi koa mul suai ka ileilien sav keil, vuo demkati onak keih imok keke moumon tounah koa marite suval makulat mari hou keil ran vulie. Ka avaseini nakilea moumon tounah vasi keil ekek, munak envatien onak tovuol, navi heisav enges. ✧ ³ Vahesa masan vasi tounah onak vaha min koakeil tounah one tovuol, vuo mamae lat

✧ 12:27: Rom 12:5; Efes 5:30 ✧ 12:28: Efes 4:11-12 ✧ 12:31: 1Kor 14:1 ✧ 13:2: Mat 17:20; 21:21; Mak 11:23

avek avapurunau veni namusil Iesu keke mahasi nau veni.* Ka munak namumon tounah keil enek, ka envatien onak en meatin sav keil tovuol, Ahi hersan etai tounah minau veni. ☆

⁴ Kei koa envatien koa vi anatin mul ien mul rie lati en sakien keil ekek: vi tinahos, tin natamureitei, nahi elutei, nahasitei, ka nandem maentei meatin sav keil. ⁵ Kei koa envatien mul ien nakarentei meatin sav keil, nahitei metenan, navurohitei nakalah, ka nahuli kattei tounah keil koa meatin sav mumoni romaltei eni. ☆ ⁶ Kei nasitei kei en tounah keil tatisa, ka hesi kei imok en tounah keil koa musil anatinien. ☆ ⁷ Envatien mul sakin ir rokilea rovalomal en avong vasi, ka demkatien orer hekeih lisenges. Kei sakin ir rokilea rovaling desien orer en Ahi ka hatkatien keil onen, ka rehermottei, avaseini asa koa hemai. ☆

⁸ Sakien ten envatien hel lises ka lisenges. Ka sakien koa avit luvat selusien onen Ahi, kei heha hevuol. Selusien savsav keil koa tei en meatin keil avitehiteni, keil ivus. Ka ileilien koa meatin keil akuri ran Ninin Votut, kei mun heha hevuol. ⁹ Veni asa koa rokilea eni ka asa koa rovit luvati, Ahi vothot en hatte havivis min ir. ¹⁰ Ka navong Ahi hehothot en tounah vasi keil min ir, havivis koa vothot eni min ir tuai, heha hevupuol.

¹¹ Navong semau navi titiali, naselus suval titiali, rendemien onak suval titiali, ka namundem usil tounah keil suval titiali. Ka navong numai navi mari meatin, nalokovein sakien onen titiali keil. ¹² Veni kosa, rorkilea vasitei tounah keil onen Ahi. Kei suval koa romul roles vis niniven tounah keil enek en titi kilas tai. Ka en avong koa hemai veah, rehelei vasin tounah keil enek en meter kati. Anatin, asa koa rokilea eni kosa havivis, ka en avong enek, reheilea en tounah vasi hesuval koa Ahi kilea vasi en ir tuai. ☆

¹³ Ka kosa, rehel rehoumon sakien etel enek: reheling demkatien orer en Iesu, rehendesini keke Ahi houtut ir, ka envatien orer hel en Ahi ka meatin sav keil. Ka koa marite en sakien keitel enek vi sakien ten envatien. ☆

14

Sanien koa avit luvat selusien onen Ahi mul kataun meatin keil onen mulin sanien koa aselus en selusien tateisav keil

¹ Kami mihehikiti mihetie lat envatien min meatin sav keil, ka emi hehat imok sanien keil koa Ninin onen Ahi mul sani min meatin keil onen. Ka sanien koa emi hehati mok keke mivakuri vi sanien koa sakin meatin tai kilea vahit luvat selusien onen Ahi. ☆ ² Veni koakeil akur sanien koa sakin keil aselus en selusien tateisav keil arselustei min meatin sav keil. Vuo, amul aselus min Ahi enges. Ka amul aselus usil tounah koa mul suai ka en keihoen ten Ninin Votut, ka meatin tovuol koa valong kilea asa koa amul aselus usili. ³ Ka meatin koa vit luvat selusien keil onen Ahi mul selus min meatin keil. Ka selusien onen mul kataun keil, mul san keihoen min keil, ka mul vati lat rendemien keil one. ⁴ Koakeil aselus en selusien tateisav keil amul akataun keil sase enges. Ka koakeil avit luvat selusien onen Ahi amul akataun meatin vasi keil ten sios. ⁵ Inau ek vati keke kami vasi mivailea mivaselus en selusien tateisav keil. Ka ek vati mok keke houlu mun en kami mivakur sanien koa mivahit luvat selusien onen Ahi. Anatin, meatin koa vit luvat selusien onen Ahi mul kataun meatin sav keil mulin kei koa mul selus en selusien tateisav keil. Selusien tateisav keil atahos munak meatin tai mul koa kilea vahit luvat aneite teni min meatin sav keil vakataun moulien one. ☆

⁶ ? Tuak ka ahinkuli keil, munak numai ven kami ka niselus min kami en selusien tateisav keil koa kami mireingeingeni, koanek

* **13:3:** Selusien matu sav tai vit, "mamae lat avek avanit lini veni namusil kat Iesu." ☆ **13:3:** Mat 6:2 ☆ **13:5:** Plp 2:4; Sak 8:17 ☆ **13:6:** Rom 12:9 ☆ **13:7:** Pro 10:12; Rom 15:1; 1Pit 4:8; 1Kor 9:12 ☆ **13:12:** 2Kor 5:7; Tiem 1:23 ☆ **13:13:** 1Tes 1:3; 1Sion 4:16 ☆ **14:1:** 1Kor 12:31; 14:39 ☆ **14:5:** Nam 11:29

hekataun kami? !Vuo, sakras! ? Ka munak numai keke mahothot en tounah koa Ahi sani minau, vuo masan ileilien tai, vuo mahit luvat selusien onen Ahi, vuo nihisein kami en tounah, koanek hekataun kami? !Anatin, hekataun kami! 7 Kitar ka iukalele* luvi tounah koa moulien tovuol en keilu, lura tavol usil rendemien koanek min ir. ?Munak meatin tai muasi ka rovuli kat revitei string keil teni, meatin keil ilong kilea tun teni hemukave? !Asakras! 8 ?Ka munak meatin tai houh amaru† keke vahise meatin keil tavaeen avasak mesein keil ven vaeen, ka kei rosa revitei rea teni, isei kilea vasak mesein keil? Meatin tovuol. 9 En vati sise enek, munak tai en kami mul selus en selusien tateisav tai koa meatin sav keil areingeingeni, keil asakras avalong kilea eni. Kei mul selus heisav enges. 10 Anatin keke selusien tateisav keil houlu amul en out netan, ka aneite ten keil vasi mul. 11 Ka munak meatin tai emai venau ka selus minau en selusien koa inau nareingeingeni, kei hehi heou minau, ka inau mun nihi heou mini. 12 Sakini, veni kami emi vati mok mivakur sanien keil koa Ninin Votut mul sani, mihesak visi mivakur sanien keil imok koa hekataun meatin vasi keil ten Sios onen Ahi.

13 Sakini, meatin koa kur sanien koa sakini kilea vaselus en selusien tateisav keil hehis min Ahi vakur emun sanien keke vahit luvat aneite teni. 14 Veni munak navis en selusien tateisav tai, ninin onak mul vis, ka rendemien onak romumon etai tounah. 15 ?Asa suk numoni? Nihikiti keke nihis hetal ninin onak, ka nihis hetal min rendemien onak emun. Nihikiti keke nisau hetal ninin onak, ka nisau hetal min rendemien onak emun. ✧ 16 Suval, munak meatin tai mul masmas Ahi en selusien tateisav tai en ninin enges, meatin sav keil koa alonge ka arlong kileatei asakras avahiteni avahit, "Anatin," ven hisien enek.

17 Veni avaseini hisien onom ten masmasien mal enges, rokatauntei meatin sav keil.

18 En usite onak, namasmas Ahi keke maenau maselus en selusien tateisav tai houlu mok mulin kami vasi. 19 Ka navong Kristin keil alah ruai keke avoumon sios, namundemi hetahos imok keke nisan hati selusien elim enges koa meatin keil ilong kilea eni keke vahisein keil, helin munak niselus en selusien hehi taosen tai (1000) en selusien tateisav tai koa arlong kileatei.

20 Tuak ka ahinkuli keil, minandemtei mun en tounah keil enek nasuval mivi titiali keil. Mihehi titiali enges en usite ten tisaen, ka en tounah keil onen Ahi, mihendem usili hesuval mivi mari meatin keil. ✧ 21 En selusien onen Ahi mulamu, amutisi avit,

*"Heka en meatin keil koa aselus en selusien tateisav keil
ka heka en ongon heou keil emun,
inau, Ahi Asuv, niselus min meatin keil onak,
ka en avong enek emun, keil ilong seseinau."* Aesea 28:11-12 ✧

22 Sakini, sanien ten selusien tateisav keil vi metai vatie lat keihoen onen Ahi min koakeil arkurtei veah demkatien, rovitei ven koakeil akur demkatien tuai. Ka sanien keke avahit luvat selusien onen Ahi mul rie lat keihoen onen Ahi min koakeil akur demkatien tuai, rovitei ven koakeil arkurtei demkatien. 23 Munak kami vasi ten sios mihemai mihelah ruai ka kami vasi mihel miheselus en selusien tateisav keil, koakeil areingeingen sakien enek vuo koakeil arkurtei demkatien umai neim, ka keil indemi ihit kami vasi mivi vau. ✧ 24 Ka munak kami vasi mihehit luvat selusien onen Ahi, koakeil umai ilea tisaen keil one ka ilea mal keke ikur mahien veni munak irvilestei. ✧ 25 Meatin keil enek ilea keke Ahi kilea en rendemien vasi keil one koa mul suai. Hesakini, imai imalingling

* 14:7: Selusien kati teni vit, "flut ka harp."

† 14:8: Selusien kati vit, "biugel."

✧ 14:15:

Efes 5:19

✧ 14:20: Efes 4:14; Plp 3:15

✧ 14:21: Dut 28:49

✧ 14:23: Umen 2:13

✧ 14:24:

Sion 16:8

✧ 14:25: Aes 45:14; Dan 2:47; Sak 8:23; Sion 4:19

iha netan min Ahi ka ihiteni ihit, “O anatin eli, Ahi ro ral min kami.” ✧

Hihiseien usil sakien koa mal Kristin keil usili navong alah ruai keke uva netan min Ahi

²⁶ ?Tuak ka ahinkuli keil, mi-houmon sa navong milah ruai keke mivaha netan min Ahi? Mihoumoni hemukok: tetai en meatin hesan tounah vakataun meatin keil ten sios eni, suval meatin vahis isan souen tai keke meatin keil avasau eni ka tamun hehisei, tai hehit luvat selusien onen Ahi, tamun heselus en selusien tateisav tai, ka tamun teisav koa long kilea eni hehit luvat aneite teni. ✧ ²⁷ Munak meatin tei keil avit avaselus en selusien tateisav keil, helu enges koa luheselus, vuo herlinteri hetel: tai vis ka tamun, ka meatin sav hehit mesein aneite ten asa telmul telviteni. ²⁸ Ka munak meatin koa kilea vahit mesein aneite ten selusien oneatel tovuol, telheto raeng enges en lahruaien onami. Keitel telheselus en selusien tateisav oneatel min Ahi enges navong telro saseatel. ²⁹ Mihemaen meatin helu vuo hetel keke telhemai telhehit luvat selusien onen Ahi, ka kami sav keil mihelei rahat selusien oneatel. ✧ ³⁰ Ka munak Ahi hehothot en ileilien tai min meatin tamun koa mul rondan ral min kami, meatin koa mul vit luvat selusien onen Ahi hehati en selusien onen. ³¹ Kami vasi mikilea mivahit luvat retai en selusien onen Ahi vasakin kami vasi mivailea eni ka mivakur kataunien rani. ³² Koakeil amul avit luvat selusien onen Ahi akilea avahuli kat selusien one ³³ veni Ahi orer rovitei Ahi koa mum lango en tounah keil. Vuo, vi Ahi koa mumon tounah vasi onen en sise koa mal.

Suval meatin keil onen Ahi amu-moni en sios sav vasi keil, ³⁴ atou keil ito raeng en lahruaien keil en sios. Komai eilohed keil mermaentei ahin keil avaselus en sios. Ka ilong kat avat one suval koa mengkatien onen

Mosis mul viteni mun. ✧ ³⁵ Munak keil e vati availea en tounah tai koa avit usili en sios, keil ihis meatin one keil en out teim. Veni vi memouen keke ahin tai vaselus neim en sios.

³⁶ ?Mukave? ?Selusien onen Ahi kistal rohtoh ka en kami enges, me-Korin keil? ?Vuo mai rokol kami enges? !Vuo! ³⁷ Ka munak tai en kami mundemi vit kei vi provet tai onen Ahi, vuo Ninin onen Ahi mul ien, kei heilea keke asa koa namutisi vat min kami vi mengkatien onen Ahi varei. ✧ ³⁸ Ka munak meatin tai rolei kileatei koanik, kami minalei kileatei kei. ³⁹ Sakini, tuak ka ahinkuli keil, emi hehati mok mihehit luvat selusien keil onen Ahi, ka minating koetei koakeil aselus en selusien tateisav keil. ⁴⁰ Ka en tounah vasi koa mihoumoni, mihoumoni en sakien koa hemal ka housil sise kati teni. ✧

15

Vatte ten demkatien orer

¹ Tuak ka ahinkuli keil, ek vati mihendem ris more longlongien koa navitehiteni min kami. More longlongien enek, kami mikuri vi onami ka mimulomal keih eni. ² More longlongien enek koa naviteni min kami, mul mutut moulien onami munak miling demkatien onami keih eni. Ka munak mimusil sise sav, demkatien onami hemai hehi heisav enges.

³ Veni more longlongien koa vi hetetamen imok koa inau nakuri, nasa lati vat min kami. Ka selusien teni keie: Iesu mat ven tisaen orer musil asa koa amutisi mul en Tus Votut. ✧ ⁴ Navong mat, arahini. Ka en avong etel teni, Ahi rali lati moul eris ran matien musil asa koa amutisi en Tus Votut. ✧ ⁵ Navong moul eris, kistal ven Pita ka, evus, min teindan elu (12) onen. ✧ ⁶ Evus, en avong tai, kei kistal min koakeil amusili koa amulin handred elim (500) koa amul en out tai. Houlu en

✧ **14:26:** 1Kor 11:18; 12:8-10; Efes 4:12; Efes 5:19 ✧ **14:29:** Umen 17:11; 1Tes 5:21 ✧ **14:34:** Sen 3:16; 1Kor 11:3; Efes 5:22; 1Tim 2:12; Taet 2:5 ✧ **14:37:** 1Sion 4:6 ✧ **14:40:** 1Kor 14:33; Kol 2:5 ✧ **15:3:** Aes 53:8-9 ✧ **15:4:** Sam 16:10; Hos 6:2; Siona 1:17; Mat 12:40; Umen 2:24-32 ✧ **15:5:** Luk 24:34; Mat 28:16-17; Mak 16:14; Luk 24:36; Sion 20:19 * **15:7:** Tiemes enek vi tunali Iesu koa mutis Tiemes ka koa aselus usili en Mat 13:55; ka Kal 1:19.

keil amoul veah kosa, ka teis umat tuai. ⁷ Evus, Iesu kistal min Tiemes,* ka katau, kei kistal min eiloheh vasi keil onen. ✧ ⁸ Ka amutimanin keke, katau suk en keil vasi, Iesu kistal minau, suval amutimanin en titiali koa mai en avong koa romaltei teni. ✧ ⁹ Ven koanek, namundemi keke navi havivi mok en eiloheh sav keil, ka nalonge suval narvinvintei makur eis ten eiloheh tai veni, mulamu, nuvae kat meatin keil en Sios onen Ahi. ✧ ¹⁰ Ka ven more envatien onen Ahi, inau numai navi eiloheh anatin. Ka more envatien koa kei rie lati minau rovitei heisav. Veni inau namum keih imok mulin eiloheh sav keil. Ka roviteis inau koa namul namum, ka more envatien onen Ahi mul mum ka enau. ✧ ¹¹ Sakini, munak hihiseien enek heka venau, vuo heka ven eiloheh sav keil, koanek vi asa koa komai vasi mevitehiteni, ka koanik vi asa koa kami vasi mimai mikur anatin eni.

Anatinien keke Kristo moul eris ran matien vi vatte ten demkatien orer

¹² Komai memul mevitehiteni keke Iesu moul eris tuai ran matien. ? Mukonek, vensa tei en kami mimul mivit koakeil umat asakras avamoul eris ran matien? ¹³ Munak koanek vi anatin, vasuval koa Iesu emun romoultei eris ran matien. ¹⁴ Ka munak vi anatin keke Iesu romoultei eris ran matien, more longlongien koa komai mevitehiteni min kami vi heisav enges, ka demkatien onami emun vi heisav enges. ¹⁵ Ka hemukonek, selusien onomai usil Ahi emun vi luvosien enges, veni mevitehiteni keke Ahi rali lat Iesu ran matien. Ka munak vi anatin keke koakeil umat asakras avamoul eris ran matien, Ahi sakras vatali lat Iesu rani. ✧ ¹⁶ Veni munak koakeil umat irmoultei eris, Iesu emun romoultei eris ran matien. ¹⁷ Ka munak Iesu romoultei eris ran matien, demkatien onami vi heisav enges, ka kami mivupuol

veah en tisaen keil onami. ¹⁸ Ka mukonek, koakeil akur anatin en Iesu koa umat tuai, keil emun avupuol en tisaen keil one. ¹⁹ Ka munak desien orer en Iesu mul kataun ir en moulien koanek enges, ka rokatauntei mun ir en moulien koa hemai, demkatien orer vi heisav enges ka mal imok keke rehelonge hetisa helin meatin sav keil.

²⁰ Ka vi anatin keke Iesu moul eris tuai ran matien. Ka anatinien teni mul rie lati keke koakeil emun umat, imoul eris. Iesu suval moei anien koa akur rohtoh eni koa rie lati keke anien sav keil houlu emun imemea ran ah. ✧ ²¹ Matien emai min ir ka en meatin tas. Ka en vati sise enek, mearisien ran matien emun emai min ir ka en meatin tai. ✧ ²² Ven asa koa Adam mumoni, ir koa rokistal en ara onen, romul romat suvali. Ka ven asa koa Kristo mumoni, koakeil akapil ral min Iesu, imoul eris ran matien hesuvali. ²³ Ka tetai en ir hemoul eris en avong mal teni: Iesu mea mulamu, ka navong hemai ris, ir esuk koa rovi onen, rehemoul ris. ✧ ²⁴ Ka katau en avong enek, keite ten tounah vasi hemai. En avong enek, Iesu hevae hetal min koakeil vasi atisa koa akur hiasuvien, hetetamenien ka keihoen, ka helohlin keil vasi. Hevus, hiasuvien ten tounah vasi, hesani heha ven Ahi Tamer. ✧ ²⁵ Musil rendemien onen Ahi, Kristo helosil kat tounah vasi emau hetokol avong koa hehitan en vativieh keil onen iha en hen. ✧ ²⁶ Ka vativieh ekor koa Iesu hevae lini hehi matien. ✧ ²⁷ Hesuvial koa Tus Votut viteni koa vit, "Ahi ling tounah vasi keil koa mumoni en hen." *Sam keil 8:6* Ka navong viten "tounah vasi koa mumoni en hen," rokilea keke roselusteil usil Ahi koa lingi en hen. ²⁸ Ka navong Ahi ling tounah vasi mul en hen Natnali tuai, Natnali heling kei sasen en hen Ahi. Hesakini, Ahi vareil hehi houlu helohlin vasi tounah keil.

²⁹ ?En usite eris ten mearisien,

✧ **15:7:** Luk 24:50 ✧ **15:8:** Umen 9:3-6; 1Kor 9:1 ✧ **15:9:** Efes 3:8; 1Tim 1:15; Mat 5:19; Umen 8:3 ✧ **15:10:** 2Kor 6:1; 11:5,23 ✧ **15:15:** Umen 1:22; 4:33; 5:32 ✧ **15:20:** Kol 1:18 ✧ **15:21:** Sen 3:17-19; Rom 5:12,18 ✧ **15:23:** 1Kor 15:51-52; 1Tes 4:16; Rev 20:5 ✧ **15:24:** Dan 2:44 ✧ **15:25:** Sam 110:1; Mat 22:44 ✧ **15:26:** Rev 20:14; 21:4

munak vi anatin keke meatin keil asakras avamoul eris ran matien, vensa varei tei en meatin keil, amul avi baptaes en keil en usite onen koakeil umat tuai? ³⁰ ?Ka munak vi anatin keke meatin keil asakras avamoul eris ran matien, vensa varei inau ka eiloheh sav keil memul mevisu en avong takeih keil lises? ☆
³¹ Anatin, en avong vasi keil, navisu ral min matien. Tuak ka ahinkuli keil, selusien onak vi anatin suval koa vi anatin keke namul navut nau ven demkatien koa mikuri en Iesu Kristo, Asuv orer. ☆ ³² En avong tai, me-Efeses keil aso koe nau ven selusien onen Ahi koa namul navitehiteni ka avit avatali vas vis nau vasuval avi huli rendan keil. ? Ka munak namumoni en rendemien koa ten out netan enges, ka meatin keil asakras avamoul eris ran matien, hekataunau hemukave? Veni munak hemukonek, hetahos imok rehousil rendemien matu onen Siu keil koa vit,

“Reheanian ka rehemunmun veni visuvong, rehemat.” Aesea 22:13☆

³³ Minamaentei meatin keil analuvos kami suval selusien matu enek mul viteni, “Navong kolah ruai ral min meatin tisa keil, more moulien onom hemai hehilehilu.” ³⁴ Sakini, rendemien onami hehiles hemai ris hetahos ka mihehati kami en tisaen keil onami. En lesien onak, sakien onami mul rie lati keke tei en kami areingeingen Ahi varei. Koanek vi memouen onami. ☆

Navong rehemoul eris ran matien, aver hehiles

³⁵ Vahesa meatin tai hehisi hehit, “?Meatin keil imoul eris ran matien hemukave? ?Ka navong imoul eris, ave ilesi hemukave?” ³⁶ Vati meatin koanek, vatin tovuol veni meatin vasi keil akilea en koanek: navong koluh utiai tai en atan, utiai enek hemat emau vasakin tounah tai hehiteh heka eni ka hemoul. ☆
³⁷ Ka navong koluh tounah tai, korluhtei tounah koa moul marite tuai.

!Vuo! Koluh utite teni enges suval kon, bin, ka kabis.† ³⁸ Ka mul en Ahi keke vasakini hel hemoul hemarite hemukave. Ka en utiai tateisav vasi keil, kei sakin keil amoul amusil vati sakien keil one. ☆

³⁹ Ka koanek vatte tas en tounah keil koa amoul ka akur ave. Aven meatin keil teisav en aven tirendan keil, ka aven tirendan keil emun teisav en aven aman keil. Ka aven aman keil emun teisav en aven mesau keil. ⁴⁰ Ka en vati rendemien koanek, tounah keil koa amul en teilang, ateisav en tounah koa amul en out netan. Tounah keil ten teilang avi moreite en sakien sav ten tounah keil ten out netan. ⁴¹ Ka keil emun ateisav. Tetinien ten meteiai teisav en tetinien ten avati, koa teisav emun en tetinien onen hitu keil. Ka en hitu keil emun, tetinien one teisav en keil eris.

⁴² Sakini, en vati rendemien enek, aven koakeil umat iteisav en ave koa ikuri navong imoul eris ran matien. Navong arahin teiai onen meatin tai, teiai enek hemande hesuval aluh utiai tai. Ka navong meatin enek hemoul eris ran matien, aven heteisav keke hel lisenges ka hermattei mun. ⁴³ Navong arahin meatin tai, ales aven suval tounah koa rotahostei ka memerau enges. Ka navong hemoul eris ran matien, iles aven keke hetahos imok ka keihoen hel ien. ☆ ⁴⁴ Navong arahini, teiai onen meatin tai hevinvin vato en out netan enges, ka navong hemoul eris ran matien, aven enek hevinvin vato en out nesa. Veni aven meatin keil en out netan mul, rokilea keke ave koa ikuri en out nesa emun hel. ⁴⁵ Ven koanek, Tus Votut viteni keke, Adam, koa Ahi mum rohtoh eni, mai vi meatin koa moul.☆ Ka Adam koa katau, koa vi Kristo, mai vi ninin koa san moulien min meatin keil. ⁴⁶ Ahi rosantei mau aver koa ten out nesa min ir. Vuo. Mulamu, kei san aver koa vinvin rovato en out netan. Ka katau suk, hesan aver min ir koa hevinvin rovato en

☆ **15:30:** Rom 8:36; 2Kor 4:10-11 ☆ **15:31:** Rom 8:36; 2Kor 4:10-11 ☆ **15:32:** Aes 56:12; Luk 12:19-20 ☆ **15:34:** Rom 13:11; Efes 5:14; Umen 26:8; 1Kor 6:5 ☆ **15:36:** Sion 12:24 † **15:37:** selusien kati vit, *uit vuo gren sav tai* ☆ **15:38:** Sen 1:11 ☆ **15:43:** Plp 3:20-21 ☆ **15:45:** Sen 2:7; Sion 6:63; 2Kor 3:16,17

out nesa. ⁴⁷ En avong telamu, Ahi mum rohtoh en aven Adam, meatin koa mulamu, en atan ten out netan. Ka Adam koa katau, kei ka en out nesa. ✧ ⁴⁸ Koakeil amul en out netan asuval Adam koa amumoni en atan. Ka koakeil imoul en out nesa isuval kei koa ka en out nesa. ⁴⁹ Suval netin koa ir rokur suvalien onen meatin koa amumoni en atan, rehekur suvalien emun onen meatin koa ka en out nesa. ✧

⁵⁰ Tuak ka ahinkuli keil, asa koa namul naviteni ekek: ir rosakras rovaha rovakur vuler en out nesa koa Ahi vi Asuv Houlu eni vatal min aver koa vi husi ka ara enges, veni aver koa kilea vamat ka vamande sakras vato en out koa tounah keil asakras avamat ien. ✧

⁵¹ Mihetaengon revi ka mahit luvat lingkatién suai onen Ahi koa kei vothot eni kosa: hervitei ir vasi koa rehemat, ka ir vasi aver hehiles. ✧

⁵² Hekistal hemukok: en hati avong tai, navong amuh kor en amaru onen Ahi, koakeil umat imoul eris ran matien ka irmattei mun. Ka ir vasi koa romoul romules, aver hehiles. Tounah keil enek hekur out hekalah, hesuval navong mipol kat metomi ka mimule ris. ⁵³ Veni hesuval koa rehekulat aver koa kilea vamat ka vamande keke rehekesi en aver koa sakras vamat vuo vamande. ✧ ⁵⁴ Navong koanek hekur out, selusien koa mul en Tus Votut hemai hehi anatin koa vit,

“Matien, Ahi mu lini tuai.” **Aesea**
25:8

⁵⁵ *“Matien sakras valohlin ir. Keihoen onen hetovuol emun vapurun ir.”* **Hosea**
13:14

⁵⁶ Asa koa sakin matien kilea vapurun meatin keil vi tisaen. Ka tisaen kur keihoen onen navong rokilea en mengkatién keil onen Ahi ka rorali vasi. ✧ ⁵⁷ Ka rehemasma Ahi ven asa koa Iesu Kristo, Asuv orer, mumoni sakin ir rolohlen keihoen ten tisaen ka matien emun. ✧

⁵⁸ Sakini, tuak ka ahinkuli keil, veni mearisien vi anatin ka rolohlen keihoen ten tisaen ka matien, mihelomal hekeih ka minakaikaitei en demkatién onami. Mihemariir lises en umen koa mimumoni min Ahi Asuv veni mikilea keke umen onami hervitei heisav enges. ✧

16

Hihiseien keke me-Korin keil avasak mesein keil keke avasan kataunien min Kristin keil ten out Serusalem

¹ Tahos maselus usil asa koa mimutisi usil mani koa mimul milah ruaini vakataun meatin keil onen Ahi en out Serusalem. Kami mihoumoni hesuval koa naviteni min meatin keil en sios keil en provins ten out Kalesia. ✧ ² En Sande en wik vasi keil, tetai en kami heling seh en tei mani housil asa koa kei votini en umen onen ka heling revi. Hesakini, navong nimai, miherlahtei mun mani enek. ✧

³ Navong nimai, nitis leta keil ten ileilien ven koa keitel mirie lat keitel telvakur sanien onami vaha en out Serusalem. ⁴ Munak nilesi hetahos keke inau mun maha, keitel enek telhousil kat inau.

Pol vit usil rendemien onen keke vaha vales me-Korin keil

⁵ Anatin keke nimai nisao en kami, ka helamu, nika vas provins ten out Masedonia. ✧ ⁶ Vahesa nito hetal min kami ten avong havivis, vuo ten avati vahis ten an tisa. Hekatau eni, kami mikilea mivakataunau en sise onak en out kave maha ien. ✧ ⁷ Ek rovattei keke males kami vahi ten avong havivis. Munak Asuv hemaeni, ek vati mok mato vataveah vatal min kami. ✧ ⁸ Ka nito ekonek en taon ten out Efeses hetokol avong ten Pentekos ✧ ⁹ veni nalesi keke Ahi sehen voiteh keke umen keil onak en out enek, heite teni mariso, avaseini keke vativieh keil onak avi houlu. ✧

✧ **15:47:** Sen 2:7 ✧ **15:49:** Sen 5:3 ✧ **15:50:** 1Kor 6:13 ✧ **15:51:** 1Tes 4:15-17; Mat 24:31
✧ **15:53:** 2Kor 5:4 ✧ **15:56:** Rom 7:13; 6:14 ✧ **15:57:** Rom 6:14 ✧ **15:58:** 2Kron 15:7; Rev 14:13 ✧ **16:1:** Umen 11:29; Rom 15:25-26; 2Kor 8:9; Kal 2:10 ✧ **16:2:** Umen 20:7 ✧ **16:5:** Umen 19:21 ✧ **16:6:** Rom 15:24; Taet 3:12 ✧ **16:7:** Umen 18:21 ✧ **16:8:** Umen 19:1,10; Lev 23:15-21; Dut 16:9-11 ✧ **16:9:** Umen 19:8-10; 2Kor 2:12; Kol 4:3; Rev 3:8

10 Munak Timoti hemai ven kami, mihekur revu keke nandemkotei navong heto hetal min kami veni kei mul mum min Ahi Asuv suval inau etin. ✧ 11 Sakini, meatin hetovuol helei seseini. Mihekatauni mok keke heha ris en ualien onen en tomat keke vales inau, veni namul narosini ral min tunali sav keil en demkatien. ✧

12 Mivis nau usil tuer Apolos. Nasak visi mahiteni mini keke hehat hesao en kami hetal min tei en tunali sav keil ten demkatien, ka kei en rovattei vahat emau en avong koanek. Navong kei heles ahho, hehat esuk ven kami. ✧

Selusien ekor

13 En usite ten demkatien onami, mihelei kokoe eni ka mihelomal hekeih. Rendemien onami hekeih ka minametautei. ✧ 14 Umen vasi onami, mihoumoni hetal min envatien.

15 ✧ Tuak ka ahinkuli keil, kami mikilea en Stefanas ka onen keil koa akur demkatien mulamu en meatin savsav keil en provins onami ten out Akea. Keil asan vasi moulien one vakataun meatin keil onen Ahi. ✧ 16 Nasel kat kami keke mihesan kami keke mihoum hetal min vati meatin keil amukonek ka meatin vasi keil emun koa amum keih ral min keil. 17 Nasi nau mok navong nales amaien onen Stefanas, Fotunatas, ka Akaekas koa aka ven kami, veni keitel telro ral minau en usite onami. 18 Keitel telvati lat rendemien onak, ka nakilea ihati lat rendemien onami emun. Sakini, mihehouhou en vati meatin keil koa amukonek. ✧

19 Tuomi keil en sios keil ekonek en provins ten out Esia aviten 'More' min kami. Akuila ka Prisila emun ealu vati mok luvahiten 'More' min kami en isen Asuv, hetal min koakeil alah ruai en teim onealu. ✧ 20 Kristin vasi keil en out enek emun aviten 'More' min kami. Miheav kat kami en envatien onen Ahi. ✧

21 Milesi, ral min hek kati namutis koanik, *Inau Pol naviten more min kami.* ✧

22 Meatin koa envatien onen romultei en Asuv Iesu, sesendaen hel ien. ✧

! Asuv orer, amai! ! Anatin, *maranata!*

23 More envatien onen Asuv Iesu hel ven kami.

24 Envatien onak mul en kami vasi koa rokapil vituai ral min Iesu Kristo.

✧ **16:10:** 1Kor 4:17; Plp 2:20 ✧ **16:11:** 1Tim 4:12 ✧ **16:12:** Umen 18:24; 1Kor 1:12; 3:5-6
 ✧ **16:13:** Sam 31:24; Efes 6:10 ✧ **16:15:** 1Kor 1:16 ✧ **16:15:** 1Kor 1:16; Rom 16:5 ✧ **16:18:**
 Plp 2:29; 1Tes 5:12 ✧ **16:19:** Umen 18:2,18,26; Rom 16:3; 16:5 ✧ **16:20:** Rom 16:16; 2Kor 13:12;
 1Pit 5:14 ✧ **16:21:** Kol 4:18; 2Tes 3:17 ✧ **16:22:** Kal 1:8,9

Selusien koa helamu ten 2 Korin

?Isei mutis selusien koanik?

Pol, koa vi eiloheh tai onen Iesu Kristo mutis leta koanik* en keite ten sua 55 AD (sua keil koa katau en avong Iesu avasi), navong mul veah visein Kristin keil en provins ten out Masedonia.*

?Isei vuli selusien koanik mulamu?

Pol mutis selusien koanek va min Kristin keil koa amul en taon ten out Korin. Katau en leta ten 1 Korin koa mutisi va min Kristin keil ekonek vesesal en avati Mars en sua 55 AD, kei va sao ris en sios keil en provins ten out Masedonia.* Evus, kei va sao ris en Kristin keil en out Korin en provins ten out Akea suval koa kei vat kati min keil* ka ro ral min keil avati etel.*

Pol mutis leta koanek va min Kristin keil en out Korin veni longe keke tiser keil taluvosien amul avisein keil en hihiseien tateisav keil, ka amul aselus karen isen Pol min keil.

?Pol mutis selusien koanik vensa?

Pol en vati vatalimal en rendemien one usil kei ka umen koa Ahi sani mini – Tiser taluvosien keil en out Korin amul aviteni keke Pol rovitei eiloheh anatin onen Ahi* ka kei mul venan mani koa amul asani.* Ka Pol viteni min keil keke Iesu varej rie lati mai vi eiloheh tai, ka umen ka sakien keil onen mul rie lati vi anatin.* Kei vit meseini keke meatin sav keil one akilea avousili keke ilei navong hesan vasi mani one min Kristin keil en out Serusalem.*

Pol en vati vatalimal en rendemien one usil avong keil takeih koa Kristin keil amul avisu eni en moulien one – Kristin keil en out Korin alonge tisa veni meatin keil amumoni keih min keil ven demkatien one.* Ka Pol visein keil

keke Iesu,* kei,* ka Kristin savsav keil emun avisu en avong keil takeih houlu.*

Pol en vati vatalimal en rendemien one usil ave hau koa ikuri navong imoul eris ran matien – Kristin keil en out Korin arkurtei anatin keke imoul eris ran matien.* Sakini, Pol vit kilea min keil keke vi anatin, ka en avong teni ikur ave hau.*

Pol en vati vatalimal en rendemien one usil sise koa mal avatalimal en Kristin tai eni – Musil rendemien onen Pol, Kristin keil en out Korin asan mahien min tai en keil koa matil vituai ral min ason tata onen.* Ka Pol viteni min keil keke navong alesu keke viles ran tisaen onen, mal keke avakur risi.*

Mari rendemien tai ten selusien koanik mul en 2 Korin 5:17-19

Navong meatin tai kapil ral min Iesu Kristo, kei mai vi heite hau. Moulien matu onen vuol, ka kei kur moulien hau tai. Tounah vasi keil enek, Ahi mumoni. Mulamu, rovi vatvieh keil ral mini, ka ven asa koa Iesu Kristo mumoni en usite orer, Ahi sakin ir roro en tomat ral mini. Ka evus, kei san umen min komai keke meheha mehehit meseini min meatin keil keke keil emun akilea avato en tomat vatal mini. Anatin, asa koa Iesu Kristo mumoni mumon sise keke Ahi kilea vato en tomat vatal min meatin vasi keil. Ahi rovulitei mun tisaen keil one vaha kat usite one. Ka kosa, more longlongien usil sise ten tomat enek, Ahi sani min komai keke mevahitehiteni min meatin vasi keil.

?Asa mul en selusien koanik?

1. Pol vit usil rendemien onen ka vensa viles ualien onen. (1:1-2:11)
2. Pol vit usil umen koa mumoni min me-Korin keil ka min meatin sav keil. (2:12-7:16)
3. Pol vit usil sanien ten kataunien keke avasak mesein keil veni. (8:1-9:15)

* :: 2Kor 1:1; 10:1 * :: 2Kor 2:13; 7:5 * :: Umen 20:1-2 * :: 1Kor 16:5-7 * :: Umen 20:2-3 * :: 2Kor 3:1-6; 10:1; 11:5 * :: 2Kor 8:20 * :: 2Kor 6:3-13; 10:1-12:18 * :: 2Kor 8:1-9:15 * :: 2Kor 1:3-7 * :: 2Kor 1:5; 2:14-15 * :: 2Kor 1:8-11 * :: 2Kor 8:2 * :: 2Kor 4:16 * :: 2Kor 4:17-5:10 * :: 2Kor 2:3-6 * :: 2Kor 2:7-11; 7:8-13

4. Pol vit usil mukave Iesu rie lati mai vi eiloheh anatin ka mukave sakien keil onen ka avong keil takeih keil koa visu eni ka rie lati keke kei vi eiloheh anatin. (10:1-13:14)

Hitkileaen onen Pol usil leta koanik

¹ Inau Pol, eiloheh onen Iesu Kristo musil rendemien onen Ahi, ✧ namul namutis leta koanik ral min Timoti, tuer en demkatien.

Namutis vat min kami koa mivi Sios onen Ahi en taon ten out Korin, ✧ ka heha min meatin sav vasi keil emun onen Ahi koa mimul en out savsav keil en provins ten out Akea.

² Navisi keke Ahi Tamer ka Asuv Iesu Kristo luhesan more envatien ka tomat onealu hel en kami. ✧

Pol masmas Ahi veni ring koe moulien onen en avong keil takeih

³ Rehesan masmasien heha min Ahi koa vi Tata onen Iesu Kristo, Asuv orer. Kei vi Tata orer koa rie lat enmahisien onen min ir ka mul vati lat rendemien orer. ✧

⁴ Anatin, kei mul vati lat rendemien orer en avong keil vasi takeih rovisu eni. Hesakini, ral min rendemien tetahos koa Ahi mul vati lat ir eni, ir emun rokilea rovahati lat rendemien onen mesav keil koa amul avisu en avong keil takeih. ⁵ Veni romusil kat Iesu, romul rovisu en avong keil takeih en hen mesav keil suval koa kei mun kuri. ✧ Ka, en usite sav, en vati sakien koa Ahi vati lat rendemien onen Iesu, Ahi mul vati lat rendemien orer emun houlu. ✧ ⁶ Komai, eiloheh keil, memul mevisu en avong keil takeih keke mekilea mevahati lat rendemien onami ka mevakataun demkatien onami. Anatin, navong Ahi mul vati lat rendemien onomai, mumoni keke mekilea mevahati lat rendemien onami eni navong mikur avong keil takeih en hen mesav keil en sakien ten merauen. Veni avong keil takeih koa mimul mivisu

eni vatte tas en avong keil takeih koa komai mun memul mevisu eni. ✧ ⁷ Sakini, avaseini melonge keke mimul mivisu en avong keil takeih suval koa memul mevisu eni, mekilea revu keke Ahi mul vati lat rendemien onami en vati sakien koa kei mul vati lat rendemien onomai eni.

⁸ Tuak ka ahinkuli keil, emai vati mevahit meseini min kami keke, navong komai memul en provins ten out Esia, meatin houlu amumoni keih min komai. Avong keil takeih enek koa mevisu eni mu tan en komai houlu mok keke mermundemtei mun mevahit mevamoul. ✧ ⁹ Memundem sesai suval etin meatin tai koa va en kot ka avit hemat. Ka meleu kilea keke koanik kur out vasakin komai meherlingtei mun desien onomai hel en komai enges. Vuo, koanik kur out vasakin komai mevaling desien vasi onomai hel en Ahi koa mul rali lat meatin keil ran matien. ¹⁰ Anatin, Ahi mutut komai ran avong keil takeih koa vi ten matien enges. Ka sakini, meleu kilea keke vati Ahi enek kilea voutut moulien onomai ran tounah savsav keil emun. Ven koanek, komai meling desien onomai keih eni keke houtut komai eris en avong etai ris veah. ✧ ¹¹ Ahi houmoni hemukonek veni kami mimul mikataun komai en hisien onami. Hesakini, meatin houlu imasmas Ahi ven tokolkatien keil koa kei sani min komai musil hisien keil onami ka onen mesav keil en usite onomai.

Pol vit kilea vensa rovatei mau keke vasao en me-Korin keil

¹² Komai mesi komai veni memundemi mevit tounah vasi koa memul memumoni mal imok en meten Ahi. En out netan ekek, meleu kati keke sakien onomai musil rendemien koa vi anatin ka muto suval koa Ahi en vati. Romusiltei meteisauen onen meatin keil ten out netan. ✧ Ka memumon sakien keil enek vat min kami mok. ✧ ¹³ Asa koa memul memutisi vat min kami vi asas koa mikilea mivahuli ka koa mae keke

✧ **1:1:** 1Kor 1:1 ✧ **1:1:** Umen 18:1 ✧ **1:2:** Rom 15:5 ✧ **1:5:** Sion 15:18-21; 16:33 ✧ **1:5:** Umen 19:23-41; 1Kor 15:32 ✧ **1:10:** 2Tim 4:18 2:17; 1Kor 1:17 ✧ **1:13:** 2Kor 5:12

Rom 1:7; 1Kor 1:3 ✧ **1:3:** Efes 1:3; 1Pit 1:3; Sam 34:19; 94:19 ✧ **1:6:** 2Kor 4:15,17 ✧ **1:8:** ✧ **1:12:** 2Kor 2:17 ✧ **1:12:** Hib 13:18; 2Kor

mivailea eni. Ka ek vati mok miheilea eni. ✧ ¹⁴ Ka avaseini munak mirkilea revitei veah komai, en avong koa Asuv Iesu hemai ris eni, kami miheilea mivavut kami ven komai en vati sakien koa komai mun mehevut komai ven kami. ✧

¹⁵ Veni nakur anatin keke misi kami venau, mulamu, naling rendemien onak emau keke nisao en kami en ualien onak hatte helu keke mivakur tokolkatien ten umen ka selusien onak hatte helu. ✧

¹⁶ Anatin, mulamu, naling rendemien onak keke, navong maha moum en provins ten out Masedonia, maha mau masao en kami. Ka navong num evus ekonek, navit nisao ris en kami keke mivailea mivasila lat nau maha en provins ten out Sudea. ¹⁷ Ka asa koa naling kati viles ka narvatei mun ven kami. ?Ka mukave, mikilea mivandesin selusien keil onak? Nalonge keke mimundemi namul namumon hatkatien keil onak musil rendemien keil onen meatin keil ten out netan enges. Mimundemi keke navi meatin taluvosien tai koa mul viteni, "anatin numon koanek," ka katau, naviteni suk navit, "vuo, nirmumonte mun." ✧ ¹⁸ !Vuo, narvitei meatin taluvosien! Suval koa Ahi mum vasi hatkatien keil onen ka sakras valuvos, selusien keil onomai emun rovitei luvosien. En selusien onomai, navong meviteni, "anatin mehoumon koanek," meherviteni suk mehehit, "vuo, mehermumonte mun." ¹⁹ Anatin, mermultei mevaliluvos, veni Iesu Kristo, Natin Ahi koa Saelas, Timoti ka inau met-selus usili min kami, kei roluvostei. Vuo, lises, navong Iesu vit, "Anatin, numon koanek," kei mumoni varei.

✧ ²⁰ Anatin, mermultei mevaliluvos, veni Ahi roliluvostei. Hatkatien vasi keil onen, Iesu mum vasi keil umai avi anatin. Ven koanek, navong rovis, romul rovit, "Anatin" en isen Iesu Kristo keke rovahati lat isen Ahi vahi hetetamen imok. ✧ ²¹ Ka Ahi varei sakien komai ka kami mun

romulomal keih en demkatien orer navong rokapil ral min Kristo. Ka Ahi varei ling seh en ir keke rovahi onen. ✧ ²² Kei mutis isen en moulien orer ka san Ninin Votut onen min ir vato en tiner. Ahi mumoni mukonek vatie lati keke hesan vasi tounah koa kei vat kati vasani min ir. ✧

²³ Sakini narvatei masao eris en kami en out Korin veni, vahit mahat, masel kat ris kami mun vakeih ka mivalonge vatisa ris. Ahi kilea keke selusien onak vi anatin. ✧ ²⁴ Komai emai rovattei mevahi houlu en kami keke mevameng kat kami en tounah keil lisenges, veni mimul mimulomal keih en demkatien onami tuai. Komai emai vati mok mevoum vituai vatal min kami vasakin kami mivahilelau en sien. ✧

2

¹ Sakini namumon rendemien onak keke nirvattei ris emau keke miherlongtei ris hetisa ven selkatien keil onak. ✧ ² ?Veni munak numon kami miherlonge hetisa, isei mun heto keke voumonau masi nau? Meatin tovuol veni nasakin kami milonge tisa houlu. ³ Sakini namutis leta tai min kami keke mikilea mivahiles ran sakien keil onami koa romaltei. Hesakini, navong nihat nisao ris en kami, nirlongtei hetisa ven sakien tisa keil onami. Vuo, ek vati mok keke kami mihesakin au nilonge hetahos. Nakur anatin keke kami vasi mihoum vasi asa koa naviteni keke sien onak hemai hehi sien onami. ⁴ Navong namutis leta enek min kami keke masel kat kami, tinok mah, nalonge tisa, ka simetok motmot. Ka narmutistei vasakin kami mivalonge vatisa. Vuo, namutisi vasakin kami mivailea keke envatien onak en kami marite mok. ✧

Selkatien keke Kristin keil umon methos hetal min kei koa lokovein tisaen onen

⁵ Ek vati maselus usil meatin keisom koa mum tisa. Asa koa kei

✧ **1:14:** Plp 2:16 ✧ **1:15:** Umen 19:21; 1Kor 16:5-6 ✧ **1:17:** 2Kor 5:16 ✧ **1:19:** Umen 18:5
 ✧ **1:20:** Rev 3:14 ✧ **1:21:** 1Sion 2:27 ✧ **1:22:** Efes 1:13; 4:30; Rom 8:16; 2Kor 5:4-5; Efes 1:14
 ✧ **1:23:** Rom 1:9; 2Kor 11:31; Plp 1:8; 1Tes 2:5,10 ✧ **1:24:** 1Pit 5:3 ✧ **2:1:** 1Kor 4:21; 2Kor 12:21 ✧ **2:4:** Umen 20:31 ✧ **2:5:** 1Kor 5:1

mumoni romumonte inau nges ma-longe vatisa, ka, en usite tai, kei mumon kami vasi milonge tisa. ✧
 6 Mahien koa kami houlu misani min meatin enek vinvin tuai. ✧
 7 Sakini, kosa, hetahos keke mihoumon methos hetal mini ka mihehati lat rendemien onen. Hesakini, longtisaen onen her kav koe vasitei kei. 8 Sakini, napeah kami keke mihoumoni heilea ris keke envatien onami mul ien. 9 Navong namutis leta min kami mulamu, namumoni keke masak visi mahotini keke mivi anatin minau ka mikilea mivalong kat nau en tounah vasi. Ka anatin keke milong kat asa koa naviteni. ✧
 10 Ka kosa, ek vat kami mihoumon methos hetal mini. Ka navong kami mihoumon methos hetal min meatin tai, inau mun numon methos hetal mini. Ka munak vi anatin keke kei mumon tounah tisa va kat inau, en meten Iesu Kristo, namumon methos ral mini vakataun viluen onami. 11 Rehoumoni hemukonek veni rokilea revi rendemien vasi keil onen Temat koa mul sak visi vatiti vas ir ka vapurun ir en sise houlu. ✧

En ualien onen Pol, meatin houlu akur demkatien

12 Navong nasan leta onak min kami evus, namual nuva en taon ten out Troas keke mahiten more longlongien usil Iesu Kristo eni. Ka nalesi keke Asuv sehen voiteh en out enek keke moumon umen onen. ✧
 13 Ka navong narvotintei tuak Taetas en out enek koa nasila vat ven kami, namundemko houlu. Sakini nasentulai min meatin keil ekonek, ka nuva ris en sise onak maha en provins ten out Masedonia keke malekati. ✧
 14 Ka avaseini namundemko mukok, namasmas Ahi houlu mok. Namasmasi veni kei sakini Iesu Kristo vavae lin vativieh keil onen, ka lisenges kei mul mulamun komai en meten meatin keil. Ka en out vasi koa mulamun komai eni, more

longlongien koa sakini meatin keil availea en Ahi mul ka vasi out. ✧ 15 Tei en meatin keil, Ahi mul mutut keil, ka teisav en keil amul avupuol. Ka navong mevitehiten more longlongien usil Kristo min meatin keil, Ahi si veni suval si kei navong mus vite ten sanien votut tai. ✧ 16 Navong koakeil Ahi mul mutut keil amusi, vi vite ten moulien min keil. Ka navong koakeil amul avupuol amusi, vi vite ten matien. ✧

?Isei varei vinvin vakur vati umen koanek? !Meatin tovuol! 17 Ka komai mersuvaltei meatin keil houlu koa amul avis meatin keil keke avahul more longlongien onen Ahi ran keil suval vi titi tounah tai. !Vuo! Veni Ahi sila komai mevaha vasuval eiloheh keil onen keke mevahitehiten more longlongien usil Iesu Kristo. Ka mele kati keke sakien onomai musil rendemien koa vi anatin ka muto suval koa Ahi en vati, veni mekilea keke meten Ahi mul en komai. ✧

3

Hatkatien takeih hau onen Ahi hetetamen imok mulin Hatkatien takeih matu koa Ahi sani mulamu

1 Navong namutis selusien enek min kami usil umen onomai, eiloheh keil, narmumonte keke mahati lat isomai eris en metomi. ?Vuo mukave? ?Kami emi vati mivakur leta ten hitkileaen ran hetetamen tai keke mikilea mivaling desien onami en komai? ?Vuo kami mihetis leta ten hitkileaen en usite onomai keke meatin sav keil akilea avaling desien one en komai? !Vuo! ✧ 2 Veni kami vare mivi leta koa mul vit kilea keke mevi anatin. Ven envatien onomai en kami, isomi mul en tinomai keke meatin vasi keil akilea avahuli ka avalei kilea eni. ✧ 3 Anatin, demkatien onami koa vi anatin suval leta koa Kristo vare mutisi vahit kilea en komai. Ka romutistei eni vatal min pen tai. Vuo, mutis eni ral min Ninin onen Ahi koa moulu. Ka romutistei

✧ 2:6: 1Kor 5:1-5 ✧ 2:9: 2Kor 7:15; 10:6 ✧ 2:11: Luk 22:31 ✧ 2:12: Umen 14:27; 1Kor 16:9; Kol 4:3; 4:3; Rev 3:8 ✧ 2:13: Umen 20:1 ✧ 2:14: 1Kor 4:9 ✧ 2:15: 1Kor 1:18 ✧ 2:16: Luk 2:34; 2Kor 3:5-6 ✧ 2:17: 2Kor 1:12; 1Pit 4:11 ✧ 3:1: 2Kor 5:12; Umen 18:27; Rom 16:1 ✧ 3:2: 1Kor 9:2 ✧ 3:3: Eks 24:12; 31:18; 34:1; Dut 9:10,11; Pro 3:3; 7:3; Ser 31:33; Esek 11:19; 36:26

en ahat suval koa Mosis mutis eni. Vuo, mutis kati en tinomi varei. ✧

⁴ Komai mekilea mevahiteni vamukonek veni memundesini keke Ahi rie lat komai en Iesu Kristo keke mevoumon umen koanek. ⁵ Mervitentei keke komai enges mevinvin mevoumon tounah vuo mevasakin heite ten umen onomai vakistal. Komai mekilea keke tounah koa memul memumoni ka heite teni, keilu vasi luka ven Ahi enges. ✧ ⁶ Anatin, kei enges sakin komai mevinvin mevahi meatin keil onen keke mevaselus en usite ten hatkatien takeih hau onen. Hatkatien takeih hau koanek, vatte teni rovitei mengkatien keil koa amutisi veni kei san matien min koakeil arali kotehei. Ka vatte ten hatkatien takeih hau vi Ninin koa mul san moulien min koakeil amusili. ✧

⁷ Mulamu, navong Ahi san mengkatien keil koa rei lati en ahat min Mosis, kei vothot en hetetamenien ka muohien onen mini. Ka navong Mosis mita ris ven me-Isrel keil, asakras avalele vama en nan veni hetetamenien ka muohien onen Ahi mul vilehil eni. Ka katau suk, hihilien ten muohien enek va, va vio ... vuol rani. Ka mengkatien keil enek asan matien min meatin keil veni asakras avousil kat keil. Ka munak Ahi san mengkatien keil onen ral min vati muohien enek, ✧ ⁸ kei hesakin hatkatien takeih hau koa Ninin Votut mul mum ral mini keke hemai hetal min hetetamenien ka muohien koa hemariso mok. ⁹ Veni mengkatien keil koa Ahi sani min meatin keil koa sakin keil alei kilea armaltei en meten ka mal akur mahien veni, kei sani ral min mari muohien. Ka munak san mengkatien keil enek ral min mari muohien, hatkatien takeih hau koa sakin meatin keil amal en meten mul mai ral min muohien koa mariso mok. ✧ ¹⁰ Anatin, asa koa mai ral min muohien onen Ahi mulamu, rolesi keke vuol rani, veni

muohien ten asa koa kei sani katau suk mariso mok muli. ✧ ¹¹ Asa koa Ahi sani mulamu ral min muohien koa vuol rani, kei ling lati keke vasan hatkatien takeih hau ten lisenges. Sakini, rokilea keke muohien teni mariso mok ka hel lisenges.

¹² Sakini, veni desien onomai en hatkatien takeih hau onen Ahi mariso, memarir en umen vasi keil onomai. ¹³ Mermumontei vasuval Mosis koa ling kaliko mul kav koe veinan vasakin me-Isrel keil avarlei kileatei keke Ahi mul ling lat muohien teni keke vaha vavuol. ✧ ¹⁴ Anatin, Ahi sakin rendemien onen me-Isrel keil koteh keke arkileatei aneite teni. Ka en avong kosa emun, navong me-Isrel keil alonge keke meatin tai mul vuli selusien ten hatkatien takeih matu, rendemien one koteh veah. Suval kaliko tai mul koe rendemien one keke arlong kileatei anatinien ten hatkatien takeih hau. Ka navong umai akapil ral min Iesu Kristo, Ahi mul sehen rendemien one suval koa kulat kaliko koa mul koe rendemien one. ✧ ¹⁵ Anatin, rokol avong kosa, navong avuli mengkatien onen Mosis, suval koa kaliko enek mul veah kav koe rendemien onen me-Isrel keil. ¹⁶ Ka navong tine viles ka umai ven Asuv, Ahi kulat kaliko enek ran rendemien one. ✧ ¹⁷ Ka Asuv enek vi Ninin Votut, ka navong Ninin onen Ahi Asuv mul en tiner, romaluv ran mengkatien keil koa ring koe ir ran Ahi. ✧ ¹⁸ Sakini, ir vasi koa roling desien orer en Asuv, asa koa kav koe rendemien orer, Ahi kulati tuai. Sakini, rolei kilea en hetetamenien ka muohien onen Asuv, ka mul viles ir va vio ... moulien orer mul kur suvalien onen suval kilas tai mul kur suvalien ten tounah. Ka vi Ninin onen Asuv koa mul mumon tounah keil enek en moulien orer. ✧

4

Rendemien onen Kristin keil namottei veni Ahi sakin hetetame-

✧ **3:5:** 2Kor 2:16 ✧ **3:6:** Eks 24:8; Ser 31:31; 32:40; 1Kor 11:25; Hib 8:8-13; Sion 6:63; Rom 7:6
 ✧ **3:7:** Eks 34:29-30 ✧ **3:9:** Dut 27:26; Rom 1:17; 3:21 ✧ **3:10:** Eks 34:29-30 ✧ **3:13:** Eks 34:33,35 ✧ **3:14:** Eks 34:34; Rom 11:23,25-26 ✧ **3:16:** Eks 34:34; Rom 11:23,26 ✧ **3:17:** Sion 7:39; 8:32,36; Rom 8:2; Kal 5:1,13 ✧ **3:18:** Eks 16:7; 24:17

nien ka muohien onen vatitin vaka en moulien one

¹ Ka vi Ahi vareji koa san umen koanik min komai keke mevahit luvati usil hatkatien takeih hau onen. Sakini, veni Ahi san umen enek min komai musil more envatien onen keke mesan more longlongien onen, rendemien onomai sakras vamot ka meherlokoveintei umen enek. ✧

² Komai mesesein sakien tisa keil koa meatin keil asak visi avoum suaini veni amemou eni. Ka meling rendemien onomai keke meherlurovostei meatin sav vuo mehervilestei selusien onen Ahi nateisav. En meten Ahi, mevitehiten tounah koa vi anatin en sakien koa meatin sav keil ilei hemal eni. ✧

³ Ka munak koakeil amul en sise ten matien arkilea revitei aneite ten more longlongien koa mevitehiteni, arkileatei veni rendemien one koteh suval kaliko tai mul kav koe keil veah. ✧

⁴ Keil arkurtei anatin eni veni Temat, koa meatin keil ten out netan amusili suval ahi one, mul sakini rendemien one koteh suval mete var. Sakini, asakras avalei kilea titinien ten muohien ten more longlongien usil Iesu Kristo koa suval Ahi etin en usite vasi keil. ✧

⁵ Sakini, navong meva keke mevaselus min meatin keil, mervitehitentei usil komai, ka mevitehiten keke Iesu Kristo vi Asuv ka memum mini suval mevi slev onami. ✧

⁶ Navong Ahi mumon out netan kei vit, *“Maen meneai vaka ran mankoli ka vatitin.”* *Senesis 1:3* ✧

Ka kei vi vati Ahi etin koa mumon meneai onen ritin en tiner neim keke rovailea revu muohien ten hetetamenien onen. Ka koakeil ales veinan Iesu Kristo, alei kilea en muohien ten hetetamenien onen Ahi.

⁷ Anatin, hetetamenien ka muohien ten hatkatien hau enek koa moreite mok, Ahi lingi mul ritin en tinomai neim. Koanek suval koa meatin tai mul ling suain tounah koa mormoreite val en veite koa amumoni en tanhilihili enges koa

rokeihte. En sakien koanek, meatin vasi keil ilei kilea keke mari keihoen teni kistal ka veni Ahi, rokistaltei ran komai. ✧

⁸ Avong houlu, komai mekur mahien en usite vasi keil, ka mermundem sesaitei. Avaseini memundemko, ka desien onomai rovuoltei. ✧

⁹ Meatin houlu asak visi avapurun komai, ka Ahi rolokoveintei komai. Avaseini amu tan en komai, ka armu vasitei komai. ¹⁰ Ka en sise ten avong keil takeih enek, avemai mul kapil ral min Iesu en mahien ka matien koa kei kuri en aven. En sise enek, meatin keil akilea avalei kilea moulien onen Iesu vaka en moulien onomai. ✧

¹¹ Veni navong memul memoul veah, meatin sav keil amul asan matien min komai veni memusil kat Iesu. En sise enek, meatin keil akilea avalei kilea moulien onen Iesu vaka en avemai koa memerau enges. ¹² Ka avaseini komai memul mevisu en matien lises keke mevukur more longlongien vaha min kami, kami mimul mikur moulien ten lisenges.

¹³ Tus Votut viteni vit, *“Veni navuli kat demkatien onak en Ahi, namules naselus.”* *Sam keil 116:10*

Ka veni komai mekur vati demkatien enek, komai emun memules meselus. ¹⁴ Ka memul veah meselus veni mekilea keke Ahi koa rali lat Asuv Iesu ran matien, kei vareji hetali lat komai emun veni mekapil vituai ral min Iesu. Anatin, kei hetali lat komai hetal min kami mun reheha rehelomal en meten. ✧

¹⁵ Anatin, mahien ka avong keil takeih koa mevisu eni, mekuri keke mekilea mevahitehiten more longlongien veni mekilea koanek mul kataun kami ka mul kataun meatin sav keil emun avalong kilea usil more envatien onen Ahi. Ka navong along kilea eni, keil akilea avamasmas Ahi veni, ka avahati lat isen veni hetetamenien onen. ✧

¹⁶ Sakini, komai mermaentei rendemien onomai vamot. Avaseini avemai hae mul makutkut, ka en

✧ **4:1:** 2Kor 3:6 ✧ **4:2:** 2Kor 2:17; 1Tes 2:5 ✧ **4:3:** 1Kor 1:18 ✧ **4:4:** Efes 2:2; Plp 2:6; Kol 1:15,18; 2:9; Hib 1:3 ✧ **4:5:** 2Kor 1:24 ✧ **4:6:** Aes 9:2; 2Kor 3:18 ✧ **4:7:** 2Kor 5:1 ✧ **4:8:** 2Kor 1:8; 7:5 ✧ **4:10:** Rom 8:36; 1Kor 15:31; Rom 8:10; Plp 3:10; Kol 1:24; 2Tim 2:11; 1Pit 4:13 ✧ **4:14:** Rom 8:11; 1Kor 6:14; 15:15,20; 1Tes 4:14 ✧ **4:15:** 2Kor 1:3-6 ✧ **4:16:** Efes 3:16; Kol 3:10

avong vasi, demkatien koa mul en tinomai neim mul mai keih imok. ✧ ¹⁷ Veni komai meles mahien keil koa memul mekuri suval vi titi tounah ten avong havivis. Ka navong memul mevisu en keil, mehekur mormore tounah koa hetetamen imok koa sakras vavus en out nesa. ✧ ¹⁸ Veni navong komai meles tounah keil ten out netan en metomai, merlingtei demkatien onomai eni, veni mekilea amul ten avong havivis. !Vuo! Komai melele va en tounah keil en out nesa koa meten meatin keil sakras valesi, ka meling demkatien onomai eni veni keil amul lises ka lisenges. ✧

5

Rehermundemkotei ven mahien koa romul rokuri en aver, veni Ahi hesan aver hau ten lisenges min ir

¹ Tahos rehermundem ramattei usil aver, veni rokilea keke aver suval eim tavolin koa roro ien en out netan ekek ten avong havivis. Ka navong vuol, reheha rehetu en teim koa Ahi varei mumoni. Teim tai koa mal rovato ien lisenges en out nesa. ✧ ² Ka navong roro veah en eim tavolin ekek, romahise ka er vati mok keke rovakur aver hau koa hehi teim orer en out nesa. ✧ ³ Ka navong rumat, ninin orer herkaka hontei veni aver hau orer heav koe ris ninin orer tuai. ⁴ Navong roro veah en eim tavolin ekek, ir romahise veni mahien koa rokuri meas. Ka navong romahise, rovitei veni er vati rovamat keke rovalokovein eim tavolin ekek. Vuo, er vati mok keke aver ten out netan hehiles varei hemai hehi aver koa hehi heite hau koa kilea vamoul lises. ✧ ⁵ Ka Ahi varei sak mesein ir keke rovakur aver hau enek. Ka kei san Ninin onen mai moul en ir suval metai vatie lati vi anatin keke houmon asa koa kei vat kati. ✧

⁶ Sakini, rendemien orer keih, avaseini keke navong roro semau en

eim tavolin ekek, rorrotei veah en out koa Asuv Iesu mul ien. ✧ ⁷ Veni navong roro semau en out netan, romusil Iesu ral min demkatien, rormusiltei veni rokilea rovalesi en meter. ✧ ⁸ Anatin, rendemien orer keih, veni rosi ir munak rehemat ka rehelokovein aver ekok, veni rokilea keke rehetu hetal min Asuv Iesu en teim orer ke va. ✧ ⁹ Ka avaseini munak roro ekok vuo ke va, rosak visi keih rovasan sien mini en tounah vasi koa romumoni. ✧ ¹⁰ Veni, ir vasi rehelomal en meten Iesu Kristo en kot onen en avong koa helei rahat usite onen meatin vasi keil. Ka ir vasi rehekur asa koa mal musul tounah vasi keil koa romumoni en aver, asa koa tahos vuo asa koa tisa. ✧

Ahi sakini Iesu Kristo mai vi sise keke meatin keil akilea avato en tomat vatal min Ahi vaka ien

¹¹ Sakini, veni mehohou min Asuv ka mekilea keke meatin keil ilomal en meten, memul mesak visi mevapeah mesav keil keke avaling desien one en Kristo. Ahi kilea revitei keke memumon tounah vasi ral min rendemien koa mal, ka ek vati mok keke kami mun miheilea eni. ✧ ¹² Komai mersak vistei mevahati lat komai eris min kami. Ka mesak visi mevahit kilea en umen keil onomai keke mivasi kami veni komai. Hesakini, kami mikilea mivasa kes selusien en usite onomai min koakeil aselus houlu usil aven meatin hae, ka armundemtei usil asa koa mul en tin meatin neim. ✧ ¹³ Munak memumon tounah suval mevi varu, memumoni veni memusil kat Ahi. Ka munak memumon tounah ral min rendemien koa tahos, memumoni vakataun kami. ¹⁴ Ka tounah vasi koa memul memumoni, memumoni veni envatien onen Kristo vi houlu en moulien onomai. Veni mekur anatin keke meatin tai emat vinat meatin vasi keil en out netan. Ka ven koanek, suval koa ir vasi mun romat. Ka suval teiai tai sakras emun voumon etai tisaen, ir rehermumontei mun tisaen

✧ **4:17:** Rom 8:17-18 ✧ **4:18:** Rom 8:24; 2Kor 5:7; Hib 11:1 ✧ **5:1:** Siob 4:19; 2Kor 4:7 ✧ **5:2:** Rom 8:23 ✧ **5:4:** 1Kor 15:53-54 ✧ **5:5:** Rom 8:16,23; 2Kor 1:22; Efes 1:13 ✧ **5:6:** Hib 11:13-16 ✧ **5:7:** 1Kor 13:12 ✧ **5:8:** Plp 1:23 ✧ **5:9:** Kol 1:10; 1Tes 4:1 ✧ **5:10:** Ekl 12:14; Mat 16:27; Umen 10:42; 17:31; Rom 2:16; 14:10 ✧ **5:11:** 2Kor 4:2 ✧ **5:12:** 2Kor 3:1; 1:14

keil. ¹⁵ Anatin, kei mat ven ir vasi vasakin ir koa rokur moulien hau, rormoultei mun vousil rendemien orer enges. !Vuo! Ir rehemoul vousil kat rendemien onen Kristo koa mat ka moul eris ran matien ven ir. ✧

¹⁶ Sakini, komai merlei rahittei mun usite onen etai meatin musil rendemien keil onen meatin enges. Anatin keke mulamu, melei rahat usite onen Kristo musil rendemien onen meatin keil ten out netan. Ka mermundemtei mun usili vamukonek. ¹⁷ Navong meatin tai kapil ral min Iesu Kristo, kei mai vi heite hau. Moulien matu onen vuol, ka kei kur moulien hau tai. ✧ ¹⁸ Vi Ahi koa mul viles ir mukok. Mulamu, rovi vativieh keil ral mini, ka ven asa koa Iesu Kristo mumoni en usite orer, Ahi sakin ir roro en tomat ral mini. Ka evus, kei san umen min komai keke mevaha mevahit meseini min meatin keil keke keil emun akilea avato en tomat vatal mini. ✧ ¹⁹ Anatin, asa koa Iesu Kristo mumoni mumon sise keke Ahi kilea vato en tomat vatal min meatin vasi keil. Ahi rovlitei mun tisaen keil one vaha kat usite one. Ka kosa, more longlongien usil sise ten tomat enek, Ahi sani min komai keke mevahitehiteni min meatin vasi keil. ✧ ²⁰ Sakini, komai memul meva min meatin keil vasi en usite onen Iesu Kristo, ka Ahi varei mul selus min keil ka en komai. Sakini, en isen Iesu Kristo, komai mepeah kami keke mihervitei mun vativieh hetal min Ahi, ka miheto en tomat hetal mini. ✧ ²¹ Iesu Kristo, tisaen onen tovuol. Ka veni Ahi mundem usil ir, ling tisaen vasi keil orer va kat Iesu ka san vasi mahien teni mini. Mukonek, veni rokapil ral min Kristo, Ahi les ir suval romal en meten. ✧

6

¹ Sakini, veni memum vituai ral min Ahi varei, mepeah kami koa mikur more envatien onen Ahi tuai

keke mihendemvu ven more envatien enek. ✧ ² Mihelong asa koa Ahi viteni navong vit,

“En avong mal teni, nalong tangien onami,

ka numai makataun kami ka moutut kami.” Aesea 49:8✧

!Anatin, kosa vi avong mal keke Ahi vama vakataun kami! !Kosa vi avong koa kei houtut kami!

Pol selus usil mahien keil koa kuri keke vasan more longlongien onen Ahi min meatin keil

³ En umen ka moulien vasi onomai, mesak visi keke mevoumon tounah vasi vama en meten meatin sav keil keke mersakin etai meatin val vasavoi en demkatien onen.

⁴ En tounah vasi koa memumoni, mesak visi mevatie lati keke mevi meatin keil toumien onen Ahi. Avaseini meatin sav keil amul asak vis demkatien onomai, asan mahien min komai, ka amumoni keih en komai, mekuri ral min rendemien koa taveah. ✧ ⁵ Amuas komai, aling komai en eim takeih, ka aso koe komai. Umen takeih muas komai, amai kat komai, ka vongien houlu, mermatiltei. ✧ ⁶ Merie lati keke mevi anatin en Ahi ka en sakin keil koa mutolas, ka en ileilien koa Ahi sani min komai, ka ka en tounah koa mekuri en rendemien koa taveah. Memumoni tahos min meatin sav keil ka memumon tounah ral min envatien koa vi anatin. Ka memum ral min tounah koa Ninin Votut mul sani min komai. ✧ ⁷ Selusien onomai vi anatin ka memum ral min keihoen onen Ahi. Suval meatin tavaeen keil, sakin onomai koa mal mai suval naef tavaeen koa mevae en usite onen Ahi ka mai suval eikokoe koa mering koe more longlongien eni. ✧

⁸ Mevikit umen koa Ahi sani min komai, avaseini meatin keil avouhou min komai vuo arvouhoutei, avati lat isomai vuo avitan eni. Avaseini meselus en anatinien, amumoni min komai suval mevi meatin taluvosien keil. ✧ ⁹ Avaseini meatin houlu

✧ **5:15:** 1Tim 2:6; Rom 14:7-8 ✧ **5:17:** Rom 8:1,10; Kal 6:15; Aes 43:18; Rev 21:5 ✧ **5:18:** Rom 5:10 ✧ **5:19:** Rom 3:24-25; Kol 1:19-20 ✧ **5:20:** Aes 52:7; Efes 6:20 ✧ **5:21:** Sion 8:46; Hib 4:15; 1Pit 2:22; Kal 3:13; 1Kor 1:30; Plp 3:9 ✧ **6:1:** 2Kor 5:20 ✧ **6:2:** Luk 4:19-21 ✧ **6:4:** 2Kor 4:2 ✧ **6:5:** 2Kor 11:23-27 ✧ **6:6:** 1Tim 4:12 ✧ **6:7:** 1Kor 4:10 ✧ **6:8:** 1Kor 4:10-13

akilea en komai, amumoni min komai suval koa areingeingen komai. Avong houlu amutah purun komai ka asak visi avou vini komai, ka milesi, memoul veah memules. ✧
 10 Avaseini melonge tisa veni tounah houlu, sien mul en komai lisen-ges. Avaseini mani onomai tovuol, mesakin meatin sav keil avilelau en tounah keil onen Ahi. Anatin, avaseini keke tounah onomai en out netan tovuol, tounah vasi onen Ahi vi onomai. ✧

11 Tuak keil en out Korin, mevit vasin rendemien onomai, ka mirling suain etai tounah ran kami. Envatien onomai mul en kami houlu ka memul mesehen tinomai ven kami.
 12 Munak tounah tai mul koa mul ring koe viluen orer, rokatei ven komai, ka en kami koa mikoteh en tinomi ven komai. 13 Namul naselus min kami suval mivi titak keil kati. Ka napeah kami keke mihesehen tinomi ven komai keke mihesa kes envatien onomai. ✧

Selkatien keke ronapiltei natal min koakeil amusil saki en keil ten out netan

14 Minapiltei natal koakeil arkurtei anatin en Ahi. Veni koakeil amusil sise koa mal asakras avousil sise tas vatal min koakeil amusil sise koa kalkali. ?Mukave, meneai ka mankoli lukilea luvato out vatas? ✧
 15 ?Mukave, Iesu Kristo ka Temat lukilea luvakur rendemien vatas? !Lusakras! En vati saki en enek, meatin tai koa kur anatin en Kristo sakras vapil vituai en tounah vatal min meatin koa rokurtei anatin eni.
 16 En saki en koa arvatei netan min nana onen ahi sav en Eim Votut onen Ahi, ir rosakras rovaha netan vituai vatal min koakeil uva netan min nana keil. Veni ir rovi Eim Votut onen Ahi koa moul. Koanek suval asa koa Ahi viteni navong vit,

"Inau nito en tin meatin keil ka nito vituai hetal min keil.

*Inau nihi Ahi one ka keil ihi meatin keil onak." Levitikas 26:12; Esekiel 37:27**

17 Sakini, Ahi Asuv viteni mun vit, "Kami mihemea ran keil ka mihekeka ran keil.

*Munak mihertokoltei tounah koa romutotei en metok, inau nikur revu kami." Aesea 52:11; Esekiel 20:34**

18 "Inau koa navi Ahi Asuv ten keihoen naviteni keke nihi tata onami

*ka kami mihehi natkuli keil ka natukahin keil." 2 Samuel 7:8,14**

7

1 Tuak ka ahinkuli keil, veni ir rokur hatkatien keil enek ka ven Ahi, rehekas motein moulien orer ran tounah koa kilea vasakin aver ka ninin orer vahilehilu eni. Anatin, rehetie lati mok keke moulien orer vi votut veni romul rovouhou min Ahi.

Pol si kei ven Kristin keil koa aviles ran tisaen keil one

2 Komai mevis kami keke mihesehen tinomi ven komai, veni komai mermumon etai tounah vatisa vaha kat kami, merpurun etai meatin, ka mersak vistei mevaluvos etai meatin keke mevalah lat tounah onen. ✧ 3 Anatin keke tei en kami amul apurun isomai mukok ka narvitentei selusien enek vasakin kami mivamemou eni. !Vuo! Veni, suval naviteni tuai, envatien onomai mul en kami mok. Ka avaseini munak rehemoul vuo rehemat, envatien onomai hel en kami lises. ✧
 4 Inau namundesin kami ka navasi kami. Avaseini mevisu en avong keil takeih houlu en hen mesav keil, navong namundem usil kami, koanek mul vati lat rendemien onak ka sakinau navilelau en sien.

5 Suval koa naviteni mulamu, navong metrokol provins ten out Masedonia, metsakras metvaseh. Tounah houlu mai muas komaitel: metlehkao ral min meatin keil

✧ 6:9: 2Kor 4:10; Sam 118:18; 1Kor 1:8-10 ✧ 6:10: Umen 3:6; Rom 8:32; 2Kor 7:4; 8:9; Plp 2:17; Kol 1:24; 1Tes 1:6 ✧ 6:13: 1Kor 4:14 ✧ 6:14: Efes 5:7,11 ✧ 6:16: 1Kor 3:16; 6:19; Ser 32:38 ✧ 6:17: Rev 18:14 ✧ 6:18: Aes 43:6; Ser 31:9; Amos 3:13; 4:13; Rev 4:8; 11:17; 15:3; 21:22 ✧ 7:2: 2Kor 12:17 ✧ 7:3: 2Kor 6:11-12; Plp 1:7 ✧ 7:5: Umen 20:1-2; 2Kor 2:13; 4:8-9

koa amusel ral min komaitel, ka metlehkao emun ral min rendemien onomaitel veni metmundemko houlu ven kami. ✧ ⁶ Ka Ahi koa mul vati lat koakeil rendemien one mot, kei vati lat rendemien onomaitel navong metles Taetas emai ven komaitel. ✧ ⁷ Ka roviteis amaien onen koa vati lat rendemien onomaitel. Kei kur longlongien keke kami mivati lat rendemien onen veni emi vati mok mivales inau, milonge tisa ven asa koa mimumoni, ka rendemien onami keih keke mivalomal en usite onak en meten koakeil aselus kutut kat nau. Navong nakur longlongien enek, nalonge tahos vis tahos imok.

⁸ Navong nalonge keke kami milonge tisa navong mikur leta koa namutisi min kami, inau mun nalonge tisa ten avong havivis. Ka kosa, narlongtei mun vatisa veni. ✧ ⁹ Anatin, kosa nasi nau houlu, ka rovitei veni nasakin kami milonge tisa. Nasi nau keke longtisaen onami sakini kami miviles ran sakien tisa keil onami. Anatin, longtisaen enek koa metsani min kami, Ahi sakini mai vi kataunien min kami. ¹⁰ Veni longtisaen koa ka ven Ahi mul sakini meatin tai vahiles ran tisaen keil onen. Navong Ahi lesi keke meatin viles ran tisaen onen, mul mutut moulien onen. Sakini, vati longtisaen enek, meatin sakras valonge vatisa eni. Ka longtisaen tamun mul koa vi ten out netan enges. Vati longtisaen enek rosakintei meatin tai vahiles ran tisaen keil onen. Vati longtisaen enek mul sakini meatin val en sise ten matien ka vaka ran Ahi lisenges. ✧ ¹¹ Miheles vis asa koa Ahi mumoni en moulien onami ral min longtisaen keil onami. Koanek sakini kami emi vati mok mivasak revii isomi ven asa koa mimumoni. Anatin, navong mikur leta onak, mimusil eni ka emi von eni. Milonge tisa houlu ka emi vati mok mivoumon asa koa mal, ka, hatte tas, misan mahien min koakeil amum romaltei. En usite vasi keil,

kami mirie lati keke, en usite koa namutisi vat ven kami, motien onami tovuol. ¹² Navong namutisi leta koanek min kami, narmutistei vasakin kami mivasan mahien min kei koa mum tisa, vuo keke mivakataun kei koa meatin mum tisa eni. Vuo. Namutisi keke, en meten Ahi, kami mihehotini keke envatien onami en komaitel vi anatin mukave. ¹³ Longlongien enek vati lat rendemien onomaitel houlu.

Ka sien onomaitel houlu mok navong metles sien onen Taetas. Veni navong kei kur longlongien usil kami mulamu, rendemien onen langlango houlu. Ka navong les kami, sakien onami sakini rendemien onen mai ris tahos. ¹⁴ Navong nasila Taetas vat min kami, navasi nau houlu ven kami mini navit mimusil kat Ahi en moulien onami. Ka nasi nau keke mirmumontei selusien onak vamai vahi luvosien enges vasakinau mamemou eni. Veni en vati sakini koa selusien vasi keil koa metsani min kami vi anatin, Taetas lesi keke tounah vasi mun koa navasi kami eni mini vi anatin. ¹⁵ Ka envatien onen Taetas en kami mai keih imok. Veni kei mul mundem kati mukave kami vasi milong kat selusien keil onak, ka mukave mikur revii kei ral min metauen ka maleleien veni mai en isen Ahi. ✧ ¹⁶ Sakini, inau nasi nau houlu veni nakilea revii mok keke demkatien onami vi anatin.

8

Selkatien keke Kristin keil en out Korin isan mani vakataun Kristin sav keil

¹ Tuomai keil ka ahinamai keil, emai vati keke kami mivailea en heite ten more envatien onen Ahi koa mai kistal en moulien onen Kristin keil ten sios keil ten out Masedonia. ✧ ² Avaseini keke meatin sav keil amumoni keih min keil ven demkatien one, avilelau en sien. Ka avaseini keke tounah en tovuol, asan mani houlu vakataun mesav keil. ³ Nakilea mahiteni min kami keke mani koa keil asani ral min tinahos musil asa koa akilea

✧ **7:6:** Aes 49:13; 2Kor 1:3-4 ✧ **7:8:** 2Kor 2:4
2:9 ✧ **8:1:** Rom 15:26

✧ **7:10:** Mat 27:3-5; Hib 12:17 ✧ **7:15:** 2Kor

avasani, vuo marite mok muli. ⁴ Keil apeah ir keih imok keke mehemaen keil isan he avakataun meatin keil onen Ahi en out Serusalem. ✧ ⁵ Asa koa keil asani mulin asa koa komai memundem usili. Ka marite mok en koanek, mulamu, keil asan keil sase enges min Ahi Asuv, ka evus, asan keil min komai keke mevalamun keil avousil rendemien onen Ahi. ⁶ Sakini mevis Taetas, koa mum rohtoh en umen enek ral min kami, keke vahat ven kami eris voum vasin more umen ten tinahos enek valah ruain mani vasi keil koa miyat kati keke mivasani. ⁷ Kami mirie lati tuai keke tounah vasi mimumoni tahos vis tahos imok. Kami houlu mikur sanien ten demkatien, kami houlu mikur sanien koa misan more selusien onen Ahi, ka kami houlu mikur sanien ten ileilien. Mirie lati mun keke emi vati mok mivakataun mesav keil, ka envatien onami ven komai mariso mok. Sakini, emai vati keke mihesan kami emun en umen koanik keke mivasak mesein sanien tai vakataun koakeil en out Sudea eni. ✧

⁸ Narmultei mameng kat kami keke mivasan kataunien. Vuo. Ka namul nasak visi mahotini keke anatinien ten envatien onami suval asa koa namul nalesi en moulien onen Kristin sav keil. ⁹ Kami mikilea more envatien koa Iesu Kristo, Asuv orer, rie lati min ir. Avaseini keke tounah onen houlu en out nesa, kei mita en out netan ka mai vi meatin koa tounah onen tovuol, ka mumoni mukok vakataun kami. Anatin, kei mita, tounah onen tovuol, vasakin kami mivahilelau en tounah vasi onen Ahi. ✧

¹⁰ Sakini, vi rendemien onak enges keke vatahos imok kami mivoum vasi asa kami mimum rohtoh eni en sua koa eva. Anatin, hetahos imok mihoumoni, ka mihoumoni hetal min tinahos. ¹¹ Sakini, mihoum vasi umen enek housil asa koa mikilea mivasani. En saki enek, mihetie lati keke sien koa mul en kami navong mimum vasi eni hesuval sien koa mikuri navong mimumon hatkatien teni. ¹² Munak mihesan

kataunien hetal min sien, hemal en meten Ahi. Kei en vati keke sanien onami housil asa koa mikilea mivasani, romundemtei keke mihesan tounah vali asa koa mikilea mivoumoni. ✧ ¹³ Narmundemtei keke sanien onami hekataun meatin sav keil avahilelau en tounah, ka houmoni hekeih ramat en kami. Vuo. Ka hetahos imok mihevinvin hetal min keil. ¹⁴ Anatin, koa kami mivilelau en tounah. Sakini, mal keke mihekataun koakeil tounah one tovuol. Ka hesakini, navong keil ihilelau en tounah, vahesa ilea avakataun kami eris. Hemukonek, kami vasi mihekuri hevinvin. ✧ ¹⁵ Hesuval koa Tus Votut mul viteni vit,

“Koakeil alah manna houlu, alesi vinvin en teim one, ka koakeil alahi havivi enges, keil emun alesi vinvin en teim one.”
Eksodas 16:18

Pol vit meseini keke sila Taetas ka tunali sav keil avasak mesein sanien onen me-Korin Keil

¹⁶ Ka komai memasmas Ahi veni kei sakin Taetas si kei houlu ven kami suval sien koa komai mun mekuri ven kami. ¹⁷ Veni navong mevis Taetas vahat vakataun kami, kei si mok, veni musil asa koa kei mun en vati voumoni. ¹⁸ Ral min Taetas, memul mesila tunali tai koa avouhou mini marite mok en sios vasi keil. Amul avouhou mini ven more selusien koa mul vit usil more longlongien onen Ahi. ¹⁹ Ka tamun en koanek, sios keil arie lat Taetas vousil komai navong meheha keke mevasan sanien ten kataunien enek. Sanien enek hetie lati keke Kristin keil koa arvitei Siu e vati mok avakataun tue keil koa avi Siu. Umen ten envatien koanek hehati lat isen Asuv hemai hehi hetetamen imok.

²⁰ Komai memul mesila Taetas keilu lumual vituai keke meatin tovuol vailea vassel kutut kat komai usil sise koa memul melah mari sanien enek ka sise keke mehetiti vasi. ²¹ Veni emai vati mok mevoumon asa koa mal en meten Ahi Asuv ka en meten meatin sav

✧ **8:4:** Umen 11:29; 2Kor 9:1 ✧ **8:7:** 1Kor 1:5; 16:1-2 ✧ **8:9:** Mat 8:20; Plp 2:6-7 ✧ **8:12:** Pro 3:27-28; Mak 12:43 ✧ **8:14:** 2Kor 9:12 ✧ **8:21:** Pro 3:4

keil emun. ✧ 22 Ka ral min keilu, memul mesila tuomai tai mun. Kei, melesi keke tounah vasi koa melingi en hen voumoni, mumoni tahos ral min sien. Ka navong kei long usil anatinien ten demkatien koa mimul mirie lati, kei si mok vahat vasao en kami. 23 Komai mesila Taetas veni melvi tuak ka melmum vituai en usite onami. Ka tuomai sav keilu luvi meatin toumien onomai ka onen sios savsav keil. Ka tounah vasi koa lumumoni mul vati lat isen Iesu Kristo hemai hehi hetetamen imok. 24 Navong Taetas keitel telhemai ven kami en out Korin, mihekur revi keitel hetal min envatien. Sakien enek hetie lati keke tounah vasi koa komai mevasi komai eni usil kami min sios sav vasi keil vi anatin. ✧

9

Ahi mul kataun koakeil asan kataunien min mesav keil

1 Nirmutistei mun hehat min kami usil kataunien koa mihesani heha min meatin keil onen Ahi en provins ten out Sudea. ✧ 2 Veni nakilea keke kami emi vati mok mivasan kataunien tai. Navong nuva masao en meatin keil en provins ten out Masedonia, navasi nau houlu usil kami navit kami, Kristin keil ten out Korin en provins ten out Akea. Naviteni keke kami misak mesein kami tuai en sua koa va ven sien onami marite. Ka navong Kristin keil ten out Masedonia along usil sien onami, keil emun asi keil houlu avasan kataunien one. 3 Sakini, namul nasila tuomai keitel ekek telvakataun kami mihesak mesei revi en tounah housil asa koa namul navitehiteni min meatin sav keil. Hetisa vareis munak asa koa namul navasi kami eni min meatin vasi hemai hehi heisav enges. 4 Vahesa tei en meatin keil ten provins ten out Masedonia usil inau navong meheha mehekur sanien ten kataunien keil enek. Ka munak ihotini keke kami mersak meseitei veah, ir rehememou eni. Ka kami mihememou imok. 5 Sakini, namundemi

navit tahos keke masila tuomai keitel ekek telheha telhelamu en nau keke avakataun kami mihesak mesein mari sanien ten mani koa mivat kati mivasani. Hesakini, navong nikistal ven kami, mihetie lati keke mihesani housil asa koa emi vati mivasani, ka roviteis vasuval koa namul nakeih kat kami mivasani.

6 Mihendem kati keke meatin koa luh tounah havivis en ah sen, aneite koa hekuri rani hehi havivis. Ka meatin koa luh tounah houlu en ah sen, aneite koa hekuri rani hehi houlu. ✧ 7 Tetai en kami hesan kataunien housil rendemien onen. Hersantei hetal min demkoen vuo veni meatin sav keih kati. Veni envatien onen Ahi mul en koakeil asan sanien one ral min sien. ✧ 8 Ka kei kilea vasakin kami mivahilelau en tounah keke hevinvin en kami lisenges. Hesakini, miheilea mihesan hemi hemarite en umen tetahos vasi keil. 9 Veni hesuval koa Tus Votut viteni vit,

“Ahi mul sasan kataunien en out vasi, ka sani mok min koakeil vasi atamurei en tounah, ka kei hel hetie lat maluen onen lisenges.” Sam keil 112:9

10 Ahi mul san utiai min koakeil aluhluh, ka sakin keil akan heite ka aneite teni. En vati sakien enek, Ahi hesan tounah min kami keke mikilea mivasasani min meatin sav keil. Ka hetokol kat asa koa misani en rendemien koa mal. ✧ 11 Anatin, en sise houlu kami mihehilelau en tounah keke mikilea mivakataun meatin sav keil eni en avong vasi. Ka navong keil ikur sanien onami ran hemai, keil imasmas Ahi hehi houlu mok. ✧ 12 Veni umen koanik koa kami mimumoni mul kataun meatin keil onen Ahi koa atamurei en tounah. Ka hetetamen imok en koanek, mul sakin meatin keil houlu amul amasmas Ahi houlu mok. ✧ 13 Navong Kristin keil en provins ten out Sudea iles sanien keil onami, keil ihati lat isen Ahi hehi hetetamen imok. Keil ilei kilea keke demkatien onami en more longlongien usil Iesu Kristo vi anatin heka en longkatien onami, ka heka en more kataunien

✧ 8:24: 2Kor 7:14 ✧ 9:1: 2Kor 8:4,20 ✧ 9:6: Pro 11:24; 22:9 ✧ 9:7: Pro 22:8 ✧ 9:10: Aes 55:10; Hos 10:12 ✧ 9:11: 2Kor 1:11; 4:15 ✧ 9:12: 2Kor 8:14

koa misani min keil ka meatin sav keil. ¹⁴ Ka hesakin keil ihis min Ahi ven kami hetal min envatien, veni ilei kilea more envatien onen Ahi koa mul mum en moulien onami. ¹⁵ Ka mal keke rehemasma Ahi ven sanien koa kei sani min ir koa vi Natnali. Anatin, sanien onen tahos vis tahos imok, ka selusien tovuol vavinvin rovaselus vasi usili.

10

Pol vit usil umen ka keihoen koa Ahi lingi en hen keke voum vasuval eiloheh onen

¹ Nakilea keke meatin tei keil amul avit, "Navong Pol mul soutin ka mutis leta keil min ir, kei vuroh houlu ka selusien onen keih. Ka navong ro ral min ir sakien onen merau enges ka selusien onen rendemien koa netan." Sakini, namutis leta koanek ral min merauen ka tahosien, koa suval merauen ka tahosien onen Iesu Kristo. ✧ ² Napeah kami keke navong nima minakeih kattei inau nansaselus nakeih min koakeil avit komai memumon tounah musil rendemien keil onen meatin keil ten out netan. ✧ ³ Anatin keke komai mevi meatin keil enges koa mero en out netan. Ka komai mervaetei vatal min meatin sav keil vouisil rendemien keil onen meatin keil ten out netan. ⁴ Komai mesuval meatin keil tavaeen. Ka mervaetei vatal min tounah tavaeen onen meatin keil ten out netan. Vuol. Tounah keil koa mevae ral mini aka ven Ahi, ka akeih imok avou lin tounah savsav keil koa akeih. Hetal min keihoen koanek, komai memul mevitan en selusien keil koa rovitei anatin. ✧ ⁵ Selusien vasi keil tahosien ka hihiseien vasi keil koa mul ring koe meatin keil keke asakras availea en Ahi, komai merie lati keke rovitei anatin. Ka rendemien vasi keil onen meatin keil koa mul hae, mevilesi keke vamai valong kat Iesu Kristo. ⁶ Ka navong melesi keke houlu en kami milong kat vasi hihiseien koa mesani min kami, komai mesak mesei keke

mevasan mahien min koakeil amul veah koa arlong kattei. ✧

⁷ !Mihelele revii! Munak kami mimundemi keke mivi onen Iesu Kristo anatin, tahos miheilea keke komai mun mevi onen. ⁸ Vahesa navasi komai marite tuai usil hetetamenien koa Ahi Asuv sani min komai, ka inau narmemoutei veni. Veni kei san hetetamenien koanek min komai mevahati lat kami eni, rovitei keke mevaley lin kami mivaha netan. ✧ ⁹ Navong namul nasan leta tai min kami, narmumontei vasakin kami mivametau. ¹⁰ Veni nakilea keke meatin tei keil amul aviteni avit, "Navong Pol san leta, selusien onen keih ka meas kat ir. Ka navong mai ro ral min ir, rolesi keke aven rotahos ramattei ka sakien koa mul selusien onen meten meatin keil tiaso." ¹¹ Tahos keke koakeil amul ason selusien keil keke ilea revii mok keke selusien keil koa memul meviteni en leta keil onomai navong memul soutin ran kami, mehoun housili navong mehemai ven kami. ✧

¹² Komai mersak vistei mevaley rahat en komai vatal min koakeil amul avati lat keil sase enges. Veni keil amumon rendemien keil one enges usil asa koa avit tahos. Evus, alei rahat keil eris musil rendemien koa alingi. Mukonek, amul arie lati keke vatie tovuol. ✧ ¹³ Ka en usite onomai, mehehasi komai usil umen koa memul memumoni en outes koa Ahi sani min komai memum ien. Ka hakot teni rokol kami en out Korin veni Ahi sila komai ven kami. ✧ ¹⁴ Anatin, navong memai soutin ven kami, mermulinte veah hakot koa Ahi sani min komai. Veni komai mekur more longlongien usil Iesu Kristo min kami keke mivalong rohtoh eni. ¹⁵ Meatin tei keil amul avasi keil ven umen koa meatin sav keil amul amumoni, ka komai mermumonte sakien koanek. Komai emai vati mok keke mihemoul hemarite en demkatien onami vasakin asa koa mekilea mevoumoni vatal min kami hemai hemarite mok. ✧

✧ **10:1:** 1Kor 2:3 ✧ **10:2:** 1Kor 4:21 ✧ **10:4:** 12:6; 13:10 ✧ **10:11:** 2Kor 13:2,10 ✧ **10:12:** Rom 15:20

Efes 6:13-17 ✧ **10:6:** 2Kor 2:9 ✧ **10:8:** 2Kor 2Kor 3:1; 5:12 ✧ **10:13:** Rom 12:3 ✧ **10:15:**

16 Ka, hevus, mekilea mevaha en out savsav keil helin out koa miro ien keke mevahitehiten more longlongien usil Iesu en out enek. Emai rovattei mevoum en out koa meatin sav keil amum ien tuai veni emai rovattei mevahasi komai ven umen koa mul kistal en out koa Ahi sani min meatin sav tai. ✧

17 Koanek suval asa koa Tus Votut mul viteni koa vit, "Meatin koa en vati vahasi ven tounah, hehasi ven asa koa Ahi Asuv mumoni." *Sere-maea 9:24* ✧ 18 Veni Ahi rositei en koakeil amul avati lat keil sase enges. Vuo. Ahi Asuv si kei ven koakeil kei varei mul vati lat keil. ✧

11

Selkatien keke me-Korin keil anamaentei eiloheh taluvosien keil analuvostei keil

1 Navis kami mihemaenau mahasi nau hesuval koa navi varu neli. Mihemaenau numoni ten avong hehi havivis emun. 2 Inau naring koe kami suval mivi atouli hau tai koa mutolas veah keke mi-hetetaliheta hetal meatin tas ka mi-vahi onen enges, meatin enek vi Kristo. Sakini, namul nalei kokoe en kami suval koa Ahi varei mumoni veni ek rovattei meatin sav keil avamai vesesal ven kami keke avapurun kami. ✧ 3 Nametau keke meatin sav keil analuvos kami ka analeh rendemien onami naha ran Kristo. Anatin, nametau keke mihersantei mun moulien vasi onami mini hetal min envatien onami koa mutolas. Veni, en vati sakien enek, tetal luvos Iv ral min selusien onen koa kas. ✧ 4 Naviteni mukok veni melesi keke navong meatin sav keil umai ven kami, avaseini keke asa koa avitehiteni usil Iesu teisav en kei koa komai mevitehiteni, kami mikalah enges mikur anatin eni. Anatin, navong hihiseien one usil Ninin Votut ka more longlongien onen Ahi teisav en hihiseien onomai, kami misi kami mok mivakuri. ✧

5 Meatin keil ekek avise keil sase enges en 'mari eiloheh keil.' Ka

inau narvitei havivi mok en keil. ✧ 6 Anatin keke narkurtei hihiseien usil sakien ten selusien, ka nakur revileilien. Ka merie lati vi anatin ka en sakien keil onomai ka en tounah sav keil koa memumoni navong mero ral min kami. ✧

7 Navong naro ral min kami naling rendemien onak va netan ka nasa maen more longlongien onen Ahi min kami. Ka nasani mukok keke nakilea mahati lat kami ral min more longlongien enek. Ka tei en kami avit hihiseien keil onak avi heisav enges veni narvistei kami mivahuli ranau. ?Mukave? ?Romaltei keke naling rendemien onak va netan mukok? !Vuo, asa koa namumoni mal imok! ✧ 8 Ka navong namum ral min kami en out Korin, meatin keil en sios sav keil amul asan kataunien minau. Anatin, suval koa navenan mani onen Kristin sav keil keke nakilea moum vatal min kami. ✧ 9 Ka navong naro ral min kami ka natamurei en tounah, narmumonte vakeih min kami. Veni Kristin keil en provins ten out Masedonia umai asan asa koa natamurei eni. En avong keil koa va, narmumonte vakeih min kami keke mivakataunau, ka en avong keil emun koa hemai veah, nirmumonte. ✧ 10 Naviteni anatin en isen Iesu Kristo keke nil nihasi nau en avong vasi nihat min kami en provins ten out Akea keke namul nasa maen more longlongien onen Ahi. ✧ 11 Tei en kami mimundemi keke narkurtei kataunien ran kami veni envatien onak romultei en kami. !Ka, vuo, romukteinek! Ahi kilea keke envatien onak mul en kami houlu mok.

12 Koakeil avise keil en 'mari eiloheh keil' amul avis mani lisenges navong asan selusien one. Sakini, inau nils nisa maen more longlongien onen Ahi min meatin keil veni ek rovattei masan ahho min keil keke avahasi keil avahit umen one vatte tas en umen koa komai memul memumoni. 13 Koakeil enek

✧ 10:16: Umen 19:21 ✧ 10:17: 1Kor 1:31 ✧ 11:3: Sen 3:13 ✧ 11:4: Kal 1:8-9 ✧ 11:5: 1:17; 2:1,13; Efes 3:4 ✧ 11:7: 1Kor 9:12,18 ✧ 1Kor 9:15

✧ 10:18: 1Kor 4:4-5 ✧ 11:2: Efes 5:26-27 ✧ 11:6: 1Kor 15:10; 2Kor 12:11; Kal 2:6,9 ✧ 11:8: Plp 4:15 ✧ 11:9: 2Kor 12:13 ✧ 11:10:

avi eiloheh taluvosien keil. Keil amusin en keil en sakien onen eiloheh anatin keil onen Iesu Kristo keke navong amul amum ral min kami akilea avaluvos kami. ✧ 14 Ka ronasil entei sakien one. Veni Temat emun mul musin en kei suval angelo tai koa muohien mul ien. 15 Sakini, ronatimanintei navong rolesi keke meatin toumien keil onen emun amul aliluvos avit asuval meatin toumien onen Ahi koa sakien one mal. Ka en keite ten moulien one, Ahi hesani min keil heite koa mal ten sakien taluvosien keil one.

Pol vit lein umen ka mahien koa kuri veni vi eiloheh anatin onen Iesu Kristo

16 Ek rovattei keke mivandemi keke navi varu. Ka navis kami eris keke mihemaenau mun mahasi nau hesuval koakeil enek ten avong havivis hesuval koa navi varu neli. ✧ 17 Navong nihasi nau en tounah keil enek, nirmumontei housil sakien koa Asuv vit moumoni. Vuo, nil niselus hesuval meatin tai koa vi varu enges. 18 Ka veni meatin houlu amul avasi keil musul rendemien keil onen meatin keil ten out netan enges, inau mun nihasi nau hemukonek. 19 Veni nakilea keke kami koa mivit mivi meteisau imok misi kami mivakur hihiseien en koakeil enek avi varu. 20 Veni navong meatin keil umai ka akeih kat kami mivousil rendemien one, kami mimaenis. Kami mimul mimaen keil avenan tounah onami, aling kami en he, avati lat keil en metomi, ka aselus karen kami. 21 ?Mukave? ?Mimundemi keke namemou veni mermumontei vakeih en kami vasuval koakeil enek? Vuo, narmemoutei.

Ka asa koa meatin sav keil amul avasi keil eni, inau mun nihasi nau eni heli (miheilea keke namul naselus varu ke). 22 ?Mukave? ? Keil avit avi Siu keil? Inau mun navi Siu. ?Keil avit avi me-Isrel keil? Inau mun navi koan Isrel. ?Keil avit aka en vatiamal onen avu Ebrahim? Inau mun naka en

vatiamal onen. ✧ 23 ?Mukave? ? Keil avit avi meatin toumien keil onen Kristo? Inau navi meatin toumien tai koa tahos imok en keil. (!Ei, namul naselus suval navi varu vareil!) Veni umen keil onak houlu mulin umen keil one, ka inau nuva en eim takeih avong houlu mok mulin keil. Meatin keil amutetah avek avong houlu mok koa asakras emun avahuli, ka navisu en matien avong houlu. ✧ 24 Hatte elim (5), Siu keil amutetah avek en wip tai avong hanumau tai ka teindan ehat emun (39). ✧ 25 Hatte etel (3), meatin keil amu kikirit inau en ai keil. Hatte tai, vesesal avov vini nau. Hatte etel, namul en sip koa marindu. Ka hatte tai teni, naraheah en atas avong tai ka vongien tai emun. ✧ 26 Avong houlu namual ven umen onen Asuv ka en ualien keil onak navisu en avong takeih houlu. En sise, namu koteh oaisal keil ka navisu en tarhena keil. Meatin keil kati onak ten out Isrel akeih kat nau, ka koakeil emun arvitei Siu amumoni keih enau. Navisu en avong takeih en taon keil, en out volvol, ka en atas emun. Ka nalesi keih en hen koakeil aliluvos avit avi tuak en demkatien. ✧ 27 Nakur mahien veni namum keih houlu, ka vongien houlu narmatildei. Avong houlu amai ka maroro kat inau. Avong houlu eisin onak rovinvintei ka nalonge anni houlu. ✧ 28 Ka tamun en tounah keil ekek, en avong vasi namundemko houlu ven Kristin keil en sios vasi keil. 29 Veni navong nalonglong en meatin koa demkatien onen memerau, inau mun, nalonge suval namemerau. Ka navong nalonglong eni keke meatin sav keil amul asakin Kristin tai musavo en demkatien onen, tinok vepeng veni. ✧

30 Munak nihasi nau min kami, nil nihasi nau usil tounah koa hetie lat memerauen onak. ✧ 31 Tounah vasi koa navit leini min kami vi anatin. Ahi ka Tata onen Iesu Kristo (koa navati lati lisenges), kei kilea

✧ 11:13: Plp 3:2 ✧ 11:16: 2Kor 12:6 ✧ 11:22: Plp 3:5 ✧ 11:23: 1Kor 15:10 ✧ 11:24: Dut 25:3 ✧ 11:25: Umen 16:22; 14:19 ✧ 11:26: Umen 9:23; 14:5 ✧ 11:27: 2Kor 6:5 ✧ 11:29: 1Kor 9:22 ✧ 11:30: 2Kor 12:5 ✧ 11:31: 2Kor 1:23

keke narmultei maluvos kami. ✧
 32 Avong tai, navong namul en taon ten out Damaskas, avat ten kavmen ekonek koa asuv houlu Aretas lingi, kei meng kat meatin keil onen avalei kokoe en meteau ten taon keke avahuli kat inau. ✧ 33 Ka tuak keil en demkatien aling nau en atuvoi tai koa arui lati ran ahho ten vieh ten taon enek koa nesa vis nesa, ka arutunau namita netan. Amumoni mukonek keke malohosai ran hen avat ten kavmen enek. ✧

12

Pol vit lein tounah koa Ahi vothot eni mini ka en leisanien keil

1 Nil nihasi nau, avaseini herkatakauntei nau vuo meatin sav. Nihit leini min kami usil tounah koa Asuv vothot eni minau ka en leisanien keil. 2 Nakilea en Kristin tai* koa, sua teindan ehat (14) muli va, kei, asavul lati vina va en out nesa, vina varei en out koa Ahi ro ien. Nareingeingeni keke va en out enek ral min aven, vuo ninin onen enges vina. Ahi enges varei kilea eni. 3 Anatin, navit risi keke nareingeingeni keke meatin enek vina ral min aven, vuo ninin onen vina, Ahi enges kilea eni. 4 Ka meatin enek, asavul lati vina nesa en out koa tahos vis tahos imok. En out enek, kei raengon tounah keil koa meatin keil ten out netan asakras avaselus usili. 5 Sakini, nihasi nau ven vati meatin enek, ka en usite onak, nihasi nau usil tounah enges koa mul rie lat memerauen onak. ✧ 6 Ka munak nihit mahasi nau ven tounah koa namumoni, nirselus varu entei veni vi anatin. Ka narmumontei keke meatin keil avaling eis ten hetetamenien enau valohlin tounah koa ales inau namumoni vuo araengonau namul naviteni. ✧

7 Ka vasakinau marvuvuttei nau ven tounah tetahos koa nalesi, Ahi sani minau tounah tai koa san mahien min avek suval sin vatiai tai

koa mavul mul en hilivek.† Anatin, koanek mul san mahien minau lisenges suval eiloheh tai onen Temat ro ral minau vasakinau marvuvuttei nau vahi houlu. ✧ 8 Hatte etel napeah Ahi vakulati ranau. 9 Ka kei vit kesi minau vit, “Vuo, nirkulat-tei ranuk. Ka nikataunuk ven more envatien onak. Koanek hevinvin enuk. Navong keik komerau, hetie lati mok keihoen onak.” Sakini, nihasi nau hehi houlu mok hetal min sien ven merauen vasi keil onak keke keihoen onen Kristo val en moulien onak. 10 Sakini, veni nakilea keke namul nakur tounah enek en isen Iesu Kristo, narlongtei vatisa ven merauen keil onak vuo navong meatin keil aselus kutut kat inau. Narmundemkotei navong meatin sav keil amumoni keih minau, asak vis demkatien onak, ka asan mahien minau, veni nakilea keke navong namemerau, en avong etin enek, keihoen onen Kristo mul mum keih imok ka enau. ✧

Pol selus usil umen ka envatien onen min me-Korin keil

11 Navong namul navasi nau mukok, namul naselus varu. Ka kami varei misakinau moumoni. Vahi kami etin koa mivahasi nau, veni narvitei havivi mok en koakeil avise keil en ‘mari eiloheh keil.’ Ka avaseini navi meatin kuren tai, navi eiloheh anatin onen Iesu Kristo. ✧ 12 Navong naro ral min kami, avaseini navisu en avong takeih houlu, namules namum. Anatin, namumon merikel keil houlu ka metai savsav keil koa arie lati keke navi eiloheh anatin. ✧ 13 ?Mukave? ?Asa varei narmumontei vatal min kami koa namumoni ral min meatin keil en sios sav keil? Tounah tas narmumontei, narvistei kami mivasan mani vakataun nau. ?Sakini, vensa miviteni keke namumoni tisa min kami? ✧

14 Mihetaengon revi. Namul nasak meseinau keke mamai masao en

✧ 11:32: Umen 9:24-25 ✧ 11:33: Umen 9:23-25 * 12:2: Pol mul vit usil kei sasen ka leisanien tai koa kei varei lesi. ✧ 12:5: 2Kor 11:30 ✧ 12:6: 2Kor 10:8; 11:16 † 12:7: Meatin houlu amundemi keke meten Pol tisa ka sakin vatin mah houlu (Kal 4:15; 6:11). ✧ 12:7: Siob 2:6 ✧ 12:10: Plp 4:11,13 ✧ 12:11: 2Kor 11:5 ✧ 12:12: Rom 15:19 ✧ 12:13: 2Kor 11:9

kami eris koa vahi hatte vatel eni. Ka en avong koanek emun, nirvistei kami ven etai tounah. Veni ek rovattei mivasan tounah keil onami minau. Vuo. Ek vati keke mihesan kami minau. Veni nalonge suval kami mivi titiali keil onak. Ka titiali keil arling ruaintei tounah vakataun tata ka mama one. Vuo, vi tata ka mama keke amul aling ruain tounah vakatau titiali keil one eni. ✧ ¹⁵ Inau nasi nau mok masa vasin tounah onak ka moulien onak emun vakataun kami eni. ?Ka munak envatien onak en kami mariso mukok, vensa varei envatien onami enau havivis? ✧

¹⁶ Kami vasi mikilea keke narkurtei tounah ran kami. Ka avaseini, tei en kami amul aselus kutut kat nau avit, "Pol luvos ir ka leh rendemien orer en selusien koa kas." ¹⁷ ?Namumoni mukave? ? Koakeil nasila keil umai ven kami asak visi avaluvos kami keke avalah tounah keil onami? !Vuo! ¹⁸ Inau navis Taetas vaha vatal min tunali tai keke luvasio en kami. Ka Taetas roluvostei kami keke vakur tounah onami. Ka rendemien ka sakien onomal tas. ✧

¹⁹ ?Mukave? ?Kami mimundemi keke tounah vasi koa memul meviteni en leta ekek memumoni vating koe usite onomai? !Vuo, romukteinek! Tuak ka ahinkuli keil, en meten Ahi, komai koa mekapil ral min Iesu Kristo meselus en anatinien navong meviteni keke tounah vasi koa memumoni, memumoni vakataun kami. ²⁰ Nametau keke navong nimai ven kami, minasualtei asa koa ek vati, ka inau ninasualtei asa koa kami emi vati. Hetisa ninahotini keke sakien keil onami rovillestei veah, ka minahotini keke ninamai natal min vurohien. Nametau keke nanahotin selien, hieluinen, vurohien, metenan, karien, hithitusilien, tuvutien ka tasilien en kami. ✧ ²¹ Anatin, namul nametau keke navong nimai ris ven kami, Ahi onak nasakin inau nanamemou en metomi ka nanatang veni houlu en kami

mirvilestei veah ran tisaen keil onami. Anatin, nametau nanahotini keke mirvilestei veah ran hilehiluen onami, mimules mimatil ral min meatin sav keil koa mirtetalihetei vatal min keil, ka mimumon tisaen savsav keil ral min avemi koa rie lati keke memouen onami tovuol. ✧

13

Selkatien ekor

¹ Koanik vahi hatte etel eni keke numai masao en kami. Kei hesuval asa koa Tus Votut viteni navong vit, "*Navong meatin tai vit mesav tai mum tisa, meatin helu vuo hetel koa tellesi keke vi anatin telhesuv lat selusien onen.*" *Duteronomi 17:6* ✧ ² Navong numai ris hatte elu keke masao en kami, nasel kat kami keke nirsantei mun avong min koakeil amum tisa. Ka kosa emun, avaseini narrotei vatal min kami, ek vati masel kat ris keil. Munak nimai ris, nisan varein mahien min koakeil amum tisa mulamu ka amules amumoni kosa. ³ Veni mivit mivales anatinien keke Iesu Kristo mul selus ka enau, hervitei tuetin mihelesi. Navong nimai, miherlestei mun merauen onak, ka mihelesi suk keihoen koa Iesu Kristo sani minau keke nakilea masan mahien min kami. ⁴ Anatin keke meatin houlu avit Iesu Kristo rie lat merauen onen navong amuti kati en aiveave ka mat. Ka koanek rie lat keihoen onen Ahi koa sakien kei moul eris ran matien. En vati sakien enek, komai koa memum veni mevi meatin enges koa memerau, ka navong mehemai keke mevalei usil tisaen keil onami, miheles keihoen onen Ahi koa mekuri en isen Iesu Kristo. ✧

⁵ Tetai en kami helei rahat moulien onen vahotini keke demkatien onen vi anatin ka Iesu Kristo mul en moulien onen. Anatin, mihesak vis demkatien onami. Hetisa munak mihehotini keke mimul miluvos en demkatien onami. ✧ ⁶ Ka munak mihehotini keke demkatien onami vi anatin, hetie lati keke umen koa

✧ **12:14:** 2Kor 13:1 ✧ **12:15:** Plp 2:17 ✧ **12:18:** 2Kor 8:6,16-18 ✧ **12:20:** 2Kor 2:1-4
 ✧ **12:21:** 2Kor 13:2 ✧ **13:1:** 2Kor 12:14; Dut 19:15; Mat 18:16; 1Tim 5:19 ✧ **13:4:** Plp 2:7-8
 ✧ **13:5:** 1Kor 11:28

memumoni ral min kami suval eilo-heh keil vi anatin. Ka hetie lati mun keke merluvostei kami.

⁷ Komai mevis Ahi hekataun kami mihermumontei mun tounah hetisa. Mervistei vamukonek vatie lati keke metahos, ka veni emai rovattei mevasan mahien min kami. Hesakini, avaseini munak meatin tei avit memum romaltei, kami mihoumon tounah koa hemal. ⁸ Ka tounah koa memumoni, memumoni vatie lat anatinien onen Ahi, ka mesakras mevoumon etai tounah vaha kat anatinien onen. ☆ ⁹ Sakini, avaseini munak meatin tei avit komai mememerau, mesi komai navong melesi keke kami mikeih en demkatien onami. Ka mevis keke kami mihemai mihetolas en sakien vasi keil onami. ¹⁰ Sakini, namutis selkatien keil ekek min kami navong namul soutin ran kami keke navong nimai ris masao en kami, nasakras mal masan mahien min kami hetal min keihoen koa Ahi Asuv sani minau. Veni kei san keihoen koanek minau mahati lat kami eni, rovitei keke maleh lin kami mivaha netan.

☆ ¹¹ Tuak ka ahinkuli keil, mihesi kami. Nasentulai en kami ral min rendemien ekor ekek: miheling revi tounah, mihousil selkatien keil onak, rendemien onami hetas, ka miheto en tomat hetal min kami. Hemukonek, Ahi ten envatien ka tomat heto ven kami. ☆

¹² Miheav kat kami en envatien onen Ahi. ☆ ¹³ Ka meatin vasi keil onen Ahi ekonek amul aviten 'more visokon' one vat min kami.

¹⁴ More envatien onen Asuv Iesu Kristo, envatien onen Ahi, ka viluen onen Ninin Votut hel ven kami vasi.

Selusien koa helamu ten Kalesia

?Isei mutis selusien koanik?

Pol, koa vi eiloheh tai onen Iesu Kristo mutis tus koanik* en sua 49 AD (sua keil katau en avong Iesu avasi), katau en ualien rohtoh keil onen,* ka mulamu en avong koa avat keil ten sios ten out Serusalem arondan vituai en sua 50 AD keke avaselus usil usite onen Kristin keil koa arvitei Siu.*

?Isei vuli rohtoh en selusien koanik?

Pol mutis selusien keil ekek va ven Kristin keil koa aro en provins ten out Kalesia. Va rohtoh min keil en sua 46-48 AD* en ualien telamu onen navong va en out Pisitia Antiok, Aekoniam, Listra ka Derbi. En Pisitia Antiok, Pol ka Banabas luselus min Siu keil ka min koakeil emun arvitei Siu. Ka Siu keil alikat rasilin keilu luva ran taon one. Evus, luva en out Aekoniam ka luyotini vatte tas, meatin houlu asi keil ven more longlongien onealu, ka tei en Siu keil avathat rea en meatin keil va kat keilu keke avalikat rasilin keilu luvaha ran taon one.* Evus, luva en taon keilu ten out Listra ka Derbi. Ka en out keilu ekek, luvitehiten selusien onen Ahi min meatin keil. En taon ten out Listra, Ahi mumon merikel tai ka en Pol ka sakin meatin tai koa alen tisa mai ris tahos. Sakini, koakeil ten out enek koa arvitei Siu asak visi avaha netan min keilu suval luvi ahi elu. Ka navong Siu keil ekonek alesi, umai ka vesesal avov vini Pol.* Ka Ahi sakin Pol moul eris ka kei ral min Saelas lumum havivi tamun ral min meatin keil ten out enek. Keilu lusakin keil umai akeih tamun en demkatien one, ka lurie lat meatin keil koan keke umai avi elda keil avalosil kat sios hau enek.* Evus, Pol ka Saelas luva ris en out Antiok.

Navong Pol ka Saelas lulokovein koakeil ten provins ten out Kalesia, tei en Siu keil umai ka avilehiles rendemien onen Kristin keil ten sios hau keil ekek.* Aviteni keke Kristin vasi keil usil kat mengkatien keil onen Siu keil, suval mengkatien ten vekahoi ka mengkatien keil taanien.* Ka aviteni emun keke Pol rovitei eiloheh tai anatin onen Ahi.* Ven koanik, en selusien ekek, Pol en vati vahit kilea usite onen* ka asa varei vi vatte ten demkatien onen Kristin keil.*

?Pol mutis selusien koanik vensa?

Pol en vati vatalimal en rendemien onen me-Kalesia keil usil isei rie lat kei keke vamai vahieiloheh tai - Tei en Siu keil umai aviteni keke Pol rovitei eiloheh tai anatin ka more longlongien koa kei mul selus usili ka en rendemien onen enges.* Sakini, Pol selus usil ualien onen mulamu en avong koa mai vi Kristin tai.* Evus, Pol selus usili mukave Iesu rie lat kei ka sakini kilea vatte ten more longlongien,* ka mukave kei rokurtei hihiseien keil onen ran eiloheh keil sav.* Ka navong mai selus min eiloheh sav keil, keil along kilea anatinien ten hihiseien onen keke demkatien en Iesu Kristo enges vi sise koa meatin keil akilea avamai avamal en meten Ahi.*

Pol en vati vatalimal en rendemien onen me-Kalesia keil usil asa varei vi vatte ten more longlongien - Tei en Siu keil umai ka aviteni keke Kristin vasi keil, koakeil avi Siu ka koakeil emun arvitei Siu, iha en vekahoi,* ian anien koa muto en meten Ahi,* ka usil kat mengkatien sav keil emun onen Siu keil.* Ka Pol viteni keke meatin keil umai amal en meten Ahi ka en demkatien en Iesu Kristo enges.* Kei viteni keke munak iha en vekahoi, hetie lati keke arlingtei mun demkatien one en asa koa Kristo mumoni en

* :: Kal 1:1 * :: Umen 13:4-14:28 * :: Umen 15 * :: Umen 13:4-14:28 * :: Umen 14:1-5 * :: Umen 14:8-20 * :: Umen 14:21-25 * :: Kal 1:6-9 * :: Kal 3:1-5 * :: Kal 1:11-12; 2:7-8 * :: Kal 1:12-2:10 * :: Kal 3:26-4:7 * :: Kal 1:11-12 * :: Kal 1:13-14 * :: Kal 1:15-17 * :: Kal 1:18-24 * :: Kal 2:1-21 * :: Kal 2:3; 5:2; 6:12 * :: Kal 2:12 * :: Kal 2:4,10; 3:2 * :: Kal 2:16; 3:6,22; 5:5 * :: Kal 5:2-3

usite one. Hesakini, demkatien one hehi heisav enges.*

Pol en vati vatalimal en rendemien onen me-Kalesia keil usil asa koa Kristin keil akilea avoumoni - Navong tei en Siu keil aviteni min Kristin keil keke imai imal en meten Ahi navong usil revi mengkatien keil onen Siu keil, suval koa amul asak visi avasakin keil avahi slev ten mengkatien keil enek.* Ka Pol viteni keke Kristo sakini Kristin keil amaluv tuai ran keihoen ten mengkatien keil onen Siu keil.* Ka anandemtei anahit amaluv keke akilea avoumon tisaen.* Vuo, keil amaluv keke avousil asa koa Ninin Votut en vat keil avoumoni.*

Pol en vati vatalimal en rendemien onen me-Kalesia keil usil umen onen Ninin Votut en moulien one - Tei en Siu keil akeih kat Kristin keil en provins ten out Kalesia keke usil katiat en mengkatien ka sakien onen Siu keil, ka anandem ramattei usil Ninin Votut, Ka Pol vit kilea keke Ninin Votut vi vatte ten moulien onen Kristin keil,* veni mul moul en tin meatin keil koa aling demkatien one en Iesu Kristo,* mul rie lati keke avi titan Ahi keil,* ka mul viles sakien onen Kristin keil keke avaleisungein sakien keil onen Iesu.*

Vati rendemien tai ten selusien koanik mul en Kalesia 2:16

Ir rokilea kosa keke meatin tovuol vamai vama en meten Ahi en sise keke kei musil kat revi mengkatien keil onen Siu keil. Ir rokilea keke meatin vasi akilea avamai avamal en meten Ahi navong keil aling demkatien one en Iesu Kristo. Ka ir romai rokur anatin en Iesu Kristo keke rovamai rovamal en meten Ahi ven demkatien orer, rovitei ven sakien koa romusil revi mengkatien keil onen Siu keil.

?Asa mul en selusien koanik?

1. Pol selus usili mukave kei mai vi eiloheh tai ka kur more

longlongien onen ka ven Iesu Kristo varei. (1:1-2:21)

2. Pol vihiseini keke Kristin keil umai amal en meten Ahi ka en demkatien one en Iesu Kristo, ka rokatei en mengkatien keil onen Siu keil. (3:1-4:31)
3. Pol vihiseini keke Kristin keil amaluv ran keihoen ten mengkatien keil, ka ran keihoen ten tisaen ka matien emun. Ka amaluv keke akilea avousil Ahi vatal min kataunien onen Ninin Votut. (5:1-6:18)

Hitkileaen onen Pol usil leta koanik

¹⁻² Inau, eiloheh Pol, ral min Kristin keil ten out ekok mesan selusien koanik vat min kami, Kristin keil ten sios keil en provins ten out Kalesia. Ka rovitei vangi meatin tai koa arie lat inau mahi eiloheh tai, vuo keke mahat maselus min kami. Ka vi Iesu Kristo ral min Ahi Tata orer, koa sakini moul eris ran matien, koa keilu lurie lat inau mahi eiloheh onealu.*

³ Navis keke more envatien ka tomat onen Ahi Tata orer ka Asuv Iesu Kristo heto hetal min kami. *

⁴ Iesu san moulien onen ka mat ven tisaen keil orer. Kei mumoni mukonek musil rendemien onen Ahi keke vasakin ir rovamaluv ran tounah keil koa tiaso en avong kosa.

* ⁵ Ahi mariso mok ka mal keke rehehati lat isen hehina vio ... keite teni hetovuol. Anatin.

Selkatien keke Kristin keil ihuli kat more longlongien koa vi anatin koa akuri tuai

⁶ Inau namutimanin navong nakur longlongien keke kami mimul milokovein Ahi koa rie lat more envatien onen min kami ven asa koa Iesu Kristo mumoni, ka koa vise kami mimai mivi onen. Anatin, milokoveini ka miviles mimusil longlongien tateisav tai. ⁷ Ka asa koa mimul mimusili rovitei mun more longlongien. Veni tei en Siu keil e vati avahiles anatinien ten more longlongien usil Iesu

* :: Kal 5:1 * :: Kal 5:1 * :: Kal 5:13 * :: Kal 5:16 * :: Kal 2:20 * :: Kal 3:2-5
 * :: Kal 4:6 * :: Kal 5:16,22-25 * **1:1-2:** Kal 1:11-12; Umen 20:24 * **1:3:** Rom 1:7; Plp 1:2;
 Flm 1:3 * **1:4:** Kal 2:20; 1Tim 2:6; Taet 2:14; 1Sion 5:19 * **1:7:** Umen 15:1,24

Kristo vamai vahi heisav enges. Ka keil asakin rendemien onami vamai valanglango. ✧ 8-9 Ka inau naviteni anatin min kami keke munak meatin tai vat min kami ka vitehiten longlongien tamun koa teisav en asa koa komai mevisein kami eni tuai, mahien koa Ahi hesani mini hemariso mok ka keite teni hetovuol. !Anatin, avaseini vahit vahi eiloheh sav tai, vuo vi angelo tai ten out nesa varei, munak longlongien onen teisav en asa koa kami mikuri tuai, kei heha en Ahang koa sakras vamat!✧

10 Kami milong kilea ka en selusien takeih onak keke narmultei masak visi keke masakin meatin keil avasi keil venau. Ka ek vati li keke Ahi enges vasi kei venau. Veni munak nisak visi keke moumon meatin keil avasi keil venau, suval koa tei en meatin keil amul aviteni, nasakras emun mahi meatin toumien tai onen Iesu Kristo. ✧

Pol selus usil umen koa Iesu Kristo rie lati keke vakuri

11 Tuak ka ahinkuli keil, ek vati mivailea keke more longlongien koa navitehiteni tuai min kami rokatei en rendemien onen etai meatin.

12 Veni more longlongien koanik, narkurtei ran etai meatin vuo ran hihiseien onen mesav tai. Ka vi Iesu Kristo varei koa vit kilea more longlongien koanik minau. ✧

13 Kami milonge keke, mulamu, namusil katiat en mengkatien keil onen Siu keil. Koanik vi anatin. En avong enek, navi vativieh en Kristin keil. Namu purun keil houlu, ka nasak visi mou lin Sios onen Ahi. ✧ 14 Nasa vasi moulien onak keke makur vasin hihiseien onen Siu keil. Ka ileilien onak mulin meatin keil houlu koa sua one mariso mok mulin onak. Nasak visi mousil vasin sakien keil koa avu keil onomai ten avong mulamu asani min komai. ✧

15-16 Ka nareingeingeni keke, mulamu en avong koa avasi inau, Ahi si kei vatie lat inau moumon mari

umen tai veni. ✧ Anatin, ven more envatien onen mariso, kei vise inau ka vothot en Natnali minau. Mumoni mukonek keke maha mahitehiten more longlongien usili min koakeil arvitei Siu. Ka navong vothot en Natnali minau,✧ narvatei keke mahis etai meatin sav vahi-sein au usili. 17 Ka narvatei en out Serusalem keke maha maselus vatal min koakeil umai avi eiloheh keil mulamu enau. Ka namea, nuva en out volvol en kantri ten out Arebia. Ka katau suk, nuva ris en taon ten out Damaskas.

18 Evus, navong sua etel (3) muli, nuva en out Serusalem keke masao en Pita, ka naro ral mini wik elu nges. ✧ 19 Ka nales elda Tiemes, tunali Asuv Iesu. Ka eiloheh sav keil narlestei keil. Keil arviseintei inau usil more longlongien koa nakuri. ✧ 20 Asa koa namul namutisi min kami avi anatin, narmultei maluvos kami. ✧

21 Evus, nuva en provins elu ten out Siria ka Silisia. 22 Ka Kristin keil en sios ten provins ten out Sudea arlei kileatei inau veah. 23 Keil araengoni enges keke, "Meatin koa mulamu mul sak purun koakeil aling demkatien one en Iesu, moulien onen viles tuai. Ka kosa, kei mul vitehiten more longlongien koa, mulamu, kei sak visi vou lini." 24 Ka navong keil alonge mukok, avati lat isen Ahi ven asa koa mumoni en moulien onak.

2

Eiloheh sav keil alei kilea anatinien ten more longlongien koa Pol mul vitehiteni

1 Sua ouhat (14) mai muli, ka nuva ris en out Serusalem ral min Banabas. Ka Taetas emun musil komal. ✧ 2 Nuva en out Serusalem suval koa Ahi vothot eni minau keke moumoni. Ka navong narokol out Serusalem, narondan ral min koakeil enges ales keil suval avi avat keil ten sios. Ka navit mesein more

✧ 1:8-9: 1Kor 16:22 ✧ 1:10: 1Tes 2:4 ✧ 1:12: Kal 1:1 ✧ 1:13: Umen 8:3; 22:4-5; 26:9-11
 ✧ 1:14: Umen 22:3 ✧ 1:15-16: Aes 49:1; Ser 1:5; Rom 1:1 ✧ 1:15-16: Umen 9:3-6; 22:6-10; 26:13-18; Kal 2:7 ✧ 1:18: Umen 9:26 ✧ 1:19: Mat 13:55; Mak 6:3 ✧ 1:20: Umen 9:30 ✧ 2:1: Umen 15:2

longlongien koa namul navitehiteni min koakeil arvitei Siu. Ek vati keke avat keil ekek avalong kilea eni ka avamae eni, veni ek rovattei mahotini keke umen koa namumoni tuai vuo koa numoni nahi heisav enges. ³ Ka navong avat keil along selusien keil onak, amaeni keke meatin keil umai amal en meten Ahi ka en sise ten demkatien one ka rokatei en sise ten vekahoi. Ka keil alei kilea keke Taetas, koa musil inau, vi tue en demkatien, avaseini vi koan Gris koa rovatei en vekahoi. Avat keil enek ten sios armumonte vakeih mini vahit vaha en vekahoi.

⁴ Ka, en avong enek, tei en meatin keil koa aliluvos avit avi Kristin amul akapil suai en tondanien onomai. Keil umai keke avalong suain usite koa navit ir, Kristin keil koa roling demkatien orer en Iesu Kristo, romaluv ran mengkatien keil onen Siu keil. Veni e vati avakeih kat ir keke rovousil kat mengkatien keil onen Siu keil ka rovamai rovahi slev keil teni. ☆ ⁵ Ka komai mermaetei varei en rendemien one keke Kristin vasi keil usil kat mengkatien keil onen Mosis hesuval avi Siu keil. Memulomal keih en anatinien ten more longlongien koa memul mevisein kami eni vasakini mikilea veah mivaling demkatien onami eni ka mivousili.

⁶ Ka navong naselus ral min koakeil ekek ales keil suval avi avat keil ten sios, nalesi keke asakras avasesorin en etai ris tounah vatal min hihiseien keil koa namul navitehiteni min meatin keil. Ka avaseini mukonek, ek rovattei mailea munak meatin keil amul avati lat isen avat keil ekek vina nesa, veni meatin tovuol vamarite vuo vahi havivi en meten Ahi. ☆ ⁷ Anatin, avat keil ekek arsesorin en etai tounah vatal min hihiseien keil onak, ka alei kilea keke Ahi rie lat inau keke masan more longlongien onen min koakeil arvitei Siu. Anatin, rie lat inau en vati sakien koa rie lat Pita keke vasan more longlongien onen min Siu keil. ☆ ⁸ Avat keil enek alei kilea keke Pita vi eiloheh onen min Siu

keil ka en keihoen koa Ahi sani mini keke voum vatal min keil. Ka en vati sise ekek, keil emun alei kilea keke Ahi san keihoen minau keke moum vatal min koakeil arvitei Siu vasuval eiloheh onen min keil. ⁹ Anatin, navong Tiemes, Pita ka Sion, koa avi vatiseng keil ten sios ten out Serusalem, alonge mukave Ahi rie lat more envatien minau en usite koa mul rokol kat umen onak ral min koakeil arvitei Siu, akur revi komal Banabas ral min he matu ten lahruaien. Telsi keitel keke komal melvikiti melvaha ka melvoum vatal min keil, ka keil ihikiti um hetal min Siu keil. ¹⁰ Avis komal enges keke melvoumon tounah tai. Avis komal melhesan kataunien min Kristin keil ten out Serusalem koa tounah one tovuol. Ka nasi inau navong nalonge veni mul tuai en rendemien onak keke moumoni. ☆

Pol ralimal en Pita vit Kristin keil anousiltei mengkatien keil onen Siu keil keke avamai avamal en meten Ahi

¹¹⁻¹² Ka, en avong tai, Pita mai sao en komai en taon ten out Antiok. Ka navong emai, kei kania vituai ral min koakeil arvitei Siu. ☆ Evus, elda Tiemes sila tei en meatin keil onen umai ales komai en out Antiok. Keil amul en vangi Kristin keil koa amundemi avit meatin vasi keil iha en vekahoi mau keke avamai avamal en meten Ahi. Ka navong meatin keil enek umai, Pita viles ka rokapiltei mun vatal min Kristin keil koa arvitei Siu. Anatin, kei rokaniantei mun vatal min keil veni metauni keke Siu keil anandem natisa eni. Sakini, navong nalesi keke sakien onen viles mukonek, naselus keih mini en meten Kristin sav keil. ¹³ Ka navong Kristin sav keil ten out Antiok koa avi Siu ales sakien onen Pita, keil emun aleisungein saklivosien onen. Ka Banabas emun lei ras sise onen ka leisungeini.

¹⁴ Ka navong nalesi keke sakien koa Pita mumoni ka koakeil aleisungeini romaltei ka romusiltei

☆ **2:4:** Umen 15:1,24; Kal 1:7; 5:1,13 ☆ **2:6:** Dut 10:17 ☆ **2:7:** Umen 9:15; 22:21 ☆ **2:10:** Umen 11:29-30 ☆ **2:11-12:** Umen 11:5-18

anatinien ten more longlongien orer, naselus keih min Pita en mete navit, "Tuak, keik kovi Siu tai, ka en avong tei, kosi kei keke kovalokovein mengkatien keil onen Siu keil vales. Anatin, kokanian vituai ka komumon sakien keil suval hit kovi tai en koakeil arvitei Siu. ?Sakini, kosa, vensa varei komul koviles rendemien onom kokeih kat koakeil arvitei Siu keke usil kat sakien keil onen Siu keil, sakien keil koa keik varei komul kolokoveini?" Anatin, naselus mini mukonek.

Meatin vasi keil umai amal en meten Ahi navong keil aling demkatien one en Iesu Kristo enges

¹⁵ ?Ka mukave en usite onomai, Siu keil? Vi anatin keke mevi Siu navong avasi komai. Ka roles koakeil arvitei Siu koa armusil-tei mengkatien keil orer suval avi meatin tisa keil en meten Ahi. ¹⁶ Ka avaseini mukok, ir vasi rokilea suk keke meatin tovuol kilea vamai vama en meten Ahi en sise koa mul musil revi mengkatien keil onen Siu keil. Romul rokilea keke meatin vasi keil umai amal en meten Ahi navong aling demkatien one en Iesu Kristo, ka rovitei veni romul romusil revi mengkatien keil onen Siu keil. ✧

¹⁷ Ka navong romul roviteni keke Kristo enges kilea vasakin ir rovamai rovamal en meten Ahi, rie lati keke rolei kilea rovi meatin tisa keil suval etin koakeil arvitei Siu. ?Ka mukave, vi Kristo koa mul sakini ir romai rovi meatin tisa keil? !Vuo, romukteinek! ¹⁸ Ka vahit mahiles maha ris masuv kat mengkatien keil onen Siu keil koa naleh lini tuai ka mahisein mesav keil emun eni, vahi anatin keke mahi meatin tisa tai koa narali koteh ren Ahi. Ka narmumontei vamukonek. ¹⁹ Veni navong nalei kilea keke nasakras mamai mamal en meten Ahi vaka en mengkatien keil onen Siu keil, Ahi kur moulien matu onak koa namusil katiat mengkatien keil onen Siu keil, ka muti kati en aiveave ral min Iesu Kristo. En avong enek, moulien matu onak emat ka mengkatien keil

umai avi heisav enges minau. Ka Ahi mumoni mukonek minau keke nakilea mamoul mahati lat kei enges vatal min moulien hau onak.

✧ ²⁰ Sakini, rovitei mun inau koa namoul, ka vi Ninin onen Iesu Kristo koa mul moulien inau. Sakini, kosa, tounah keil vasi koa namumoni en avek, namul namumoni ral min demkatien en Natin Ahi. Vi kei koa en vat inau ka san moulien onen vamat vahinat inau. ✧

²¹ Inau nakilea keke Ahi les ir suval romal veni more envatien onen mariso mok. Sakini, nirsak vistei malomal en maluen onak vaka en mengkatien veni, hemukonek, hetie lati keke nalei heisav en maluen koa sa maeni ka en Kristo ven more envatien onen. Veni, vahit meatin tai kilea vama vaka en mengkatien keil onen Siu keil enges, vasuval tei en keil amul aviteni, matien onen Iesu Kristo vi heisav enges. Ka rokilea keke koanek rovitei anatin.

3

Ahi san tokolkatien keil onen ka en sise ten demkatien, ka rovitei en sise ten mengkatien keil onen Siu keil

¹ O me-Kalesia keil, sakien onami mul rie lati keke mivi unu keil enges. ?Vensa varei mimaen meatin keil umai aluvos kami ral min selusien one avit mihousil kat mengkatien onen Siu keil keke mivamai mivahi Kristin keil anatin en meten Ahi? Veni, en metomi, inau navit kilea mukave Iesu Kristo mat en aiveave. ² Mihehit kilea li minau. ? Ahi san Ninin Votut min kami veni mimusil kat revi mengkatien keil onen Siu keil? Vuo. San Ninin Votut min kami veni miling demkatien onami en more longlongien usil Kristo. ³ ?Sakini, vensa mimul mimumon sakien onen unu keil? Veni, mulamu, mimual rohtoh en sise ten demkatien ka en keihoen onen Ninin Votut. Ka kosa, mimul misak visi mivatokol keite ten sise enek vaka en keihoen onami enges. ⁴ Munak mihehiles ran sise ten demkatien koa vi anatin, mahien

✧ **2:16:** Umen 15:10; Rom 3:20,28; 4:5; 11:6; Efes 2:8; Kal 3:11; Sam 143:2 ✧ **2:19:** Rom 7:6

✧ **2:20:** Sion 13:1; 17:23; 1Sion 3:16; Kal 1:4; 1Tim 2:6; Taet 2:14

keil koa mikuri tuai ven demkatien onami, mikur heisav eni enges. ⁵ Ka navong Ahi san Ninin Votut min kami ka mumon merikel keil ven kami, romumonte veni mimusil kat revi mengkatien keil onen Siu keil. Mumoni veni milong more longlongien usil Iesu Kristo ka mikur anatin eni.

⁶ Rokilea koanek vi anatin veni suval asa koa Tus Votut viteni usil Ebrahim vit, *“Ebrahim ling demkatien onen en hatkatien onen Iahova. Ka ven koanek, Iahova si veni ka les moulien onen mal en meten.”* *Senesis 15:6* ⁷ Sakini, tahos mikilea keke vi koakeil akur demkatien varej avi vatiamal kati onen Ebrahim. ⁸ Ka Ahi ling kati tuai keke voumon sise keke koakeil arvitei Siu akilea avamai avamal en meten vaka en demkatien. More longlongien koanik, Ahi vit luvati min Ebrahim mulamu vit, *“Ka keik kihi sise ten tokolkatien onak heha min vatiamal vasi keil ten out netan.”* *Senesis 12:3*

⁹ Ven koanik, tokolkatien onen Ahi mul en koakeil vasi akur demkatien suval koa Ebrahim kuri. ^{*}

¹⁰ Ka sesendaen tai mul en koakeil vasi asak visi avousil kat mengkatien keil onen Siu keil keke avamal en meten Ahi.* Veni Tus Votut onen Ahi viteni vit, *“Sesendaen hel en koakeil vasi armum vasitei tounah vasi keil koa amutis kati en mengkatien keil onen Mosis.”* *Duteronomi 27:26* ¹¹ Rokilea keke meatin tovuol kilea vamai vama en meten Ahi vaka en mengkatien keil ekek veni rolonge keke, *“Koakeil amusil Ahi ral min demkatien, keil amal en meten.”* *Habakuk 2:4* ¹² Ka koakeil asak visi keke avamai avamal vaka en sise ten mengkatien keil, keil armusiltei mun sise ten demkatien. Ka sise koa amul ien keih. Koanek suval asa koa selusien onen Ahi viteni koa vit, *“Meatin koa san kei keke voumon mengkatien keil onen Ahi, kei houmon keil vasi.”* *Levitikas 18:5*

^{*}

¹³ Ka avaseini keke sesendaen tai mul emai en koakeil vasi armum va-

sitei mengkatien keil onen Ahi, Iesu Kristo sakin ir romaluv ran mahien ten sesendaen koanek. Veni kei kur vasin mahien ten sesendaen orer suval koa amutisi en Tus Votut avit, *“Sesendaen mul en meatin koa mat murur en vatiai tai.”* *Duteronomi 21:23* ¹⁴ Sakini, ka en asa koa Iesu Kristo mumoni, tokolkatien koa Ahi vat kati min Ebrahim kilea vamai en koakeil emun arvitei Siu. Anatin, Iesu kur mahien orer keke rokilea rovaktur Ninin Votut vaka en sise ten demkatien. Koanik vi Ninin Votut koa kei vat kati keke hesani min meatin keil onen.

Ahi vat kati keke hesan tokolkatien onen min koakeil enges akur demkatien

¹⁵ Tuak ka ahinkuli keil en demkatien, nihit kilea rendemien koanik min kami heka en sakien tai ten moulien orer. Navong meatin elu lumae en lingkatien tai, keilu lumumon hatkatien takeih tai ral min keilu. Evus, lumutis kati ka luling isealu mul ien. Ka navong luretal-ihe evus, meatin sav emun sakras valing kat etai ris selusien eni, vuo voumoni vamai vahi heisav enges. ¹⁶ Ka, suval koanek, navong Ahi mumon hatkatien takeih onen ral min Ebrahim, mumoni emun ral min *‘kei koa hekistal eni.’* *Senesis 17:7*^{*} Tus Votut rovitentei vahit mumoni ral min *‘koakeil ikistal eni.’* Veni navong viteni vit *‘kei koa hekistal eni,’* mul selus usil meatin tas. Ka meatin enek vi Iesu Kristo.

¹⁷ Namul naselus usil hatkatien koanik keke matie lati min kami keke mengkatien keil koa Mosis sani min Siu keil rosakintei hatkatien takeih koa Ahi mumoni ral min Ebrahim vamai vahi heisav enges. Vuo, romukteinek. Veni Ahi mumon hatkatien takeih onen ral min Ebrahim mulamu en avong koa san mengkatien keil onen min keil. Anatin, sua handred ehat hanumau tai ka halualim emun (430) mai muli, ka Ahi san mengkatien keil

^{*} **3:6:** Rom 4:3 ^{*} **3:8:** Sen 18:18; Umen 3:25 ^{*} **3:9:** Rom 4:16 ^{*} **3:10:** Mengkatien keil onen Siu keil avi houlu ramat, ka meatin tovuol kilea voumon keil vasi. ^{*} **3:11:** Rom 3:20; Kal 2:16; Rom 1:17; Hib 10:38 ^{*} **3:12:** Rom 10:5 ^{*} **3:13:** Rom 8:3; Kal 4:5; 2Kor 5:21 ^{*} **3:16:** Sen 12:7; 13:15; 24:7

ekek esuk min Mosis. Ka mengkatien keil ekek asakras avoumon hatkatien koa mulamu vama vahi heisav enges. ✧ 18 Veni tokolkatien koa Ahi vat kati min Ebrahim, kei kur maeni suval sanien tai. Rokurtei veni mum vasi mengkatien keil. Veni, vahit meatin kilea vakur tokolkatien enek vaka en sise sav ten mengkatien keil, voumon hatkatien onen Ahi vama vahi heisav enges. Ka rolei kilea keke Ebrahim kur maen tokolkatien ka en hatkatien onen Ahi. ✧

19 ?Munak meatin keil umai amal en meten Ahi enges ka en demkatien, vensa suk Ahi san mengkatien keil min meatin keil onen? Ahi san mengkatien keil ekek min me-Isrel keil veni amumon tisaen lisenges. Ka san mengkatien keil ekek min keil keke avalei kilea tisaen keil one vatokol avong koa *'kei koa hekistal'* en Ebrahim, koa Ahi varei vat kati mini, hemai hekistal. Ka mengkatien keil, Ahi sani min angelo keil koa asani suk min Mosis keke vahi ongon vahisein me-Isrel keil eni. ✧ 20 Navong Ahi san mengkatien onen min me-Isrel keil, sani min keil ka en Mosis enges. Ka navong kei mumon hatkatien takeih onen ral min Ebrahim, Ahi, kei sasen enges, mumoni. Sakini, hatkatien takeih onen hetetamen imok mulin mengkatien koa sani ka en Mosis.

21 Vahesa meatin tai hehiteni hehit, "Ahi mul vilehiles rendemien onen veni, mulamu, san hatkatien, ka katau suk, san mengkatien keil onen." Ka vuo, romukteinek. Veni vahit vahi anatin keke mengkatien mul koa kilea vasan moulien min ir, kilea emun voumon ir rovamal en meten Ahi. Ka mengkatien sakras vasan moulien vuo voumon ir rovamal. ✧ 22 Ka Tus Votut onen Ahi vit kilea eni keke meatin vasi keil ten out netan amul en eim takeih ten tisaen, ka asakras avalong kat mengkatien keil onen. Ahi mumoni mukonek keke kilea voutut moulien

onen koakeil vasi aling demkatien one en Iesu Kristo vasuval koa vat kati. ✧

23 Navong Kristo romaitei veah, komai, Siu keil, memul en eim takeih ten tisaen enek, ka vi mengkatien keil onomai varei koa mul lei kokoe en komai. Evus, en avong koa mal, Ahi vothot eni keke meatin tai kilea vama vahi ran eim takeih enek vaka en sise ten demkatien. ✧ 24 Sakini, Ahi san mengkatien koanik keke helosil kat komai ka hetalimal en komai heha hetokol avong koa Kristo hemai hekistal ka hesakin koakeil aling demkatien one eni imal en meten. ✧ 25 Ka veni Kristo mai tuai, komai, Siu keil, koa meling demkatien onomai eni tuai mermulitei mun en hehen mengkatien koanik.

26 Ka kami vasi koa miling demkatien onami en Iesu Kristo mivi titan Ahi keil anatin. ✧ 27 Veni navong avi baptaes en kami en isen Iesu Kristo, rie lati keke mikapil ral min Kristo ka mikur moulien hau suval koa mimusin en kami en eisin hau tai. ✧ 28 Sakini, rovitei tounah munak meatin tai vi Siu vuo rovitei Siu, maluv vuo vi slev tai koa mul en hen mesav, vi meahos vuo ahin. Anatin, rovitei tounah veni kami vasi mikapil vituai ral min Iesu Kristo tuai ka mimai mivi vangi meatin keil tas. ✧ 29 Sakini, navong mikapil vituai ral min Iesu Kristo, mimai mivi titan Ebrahim keil, ka mihekur tokolkatien keil koa Ahi vat kat rohtoh eni mini. ✧

4

Koakeil aling demkatien one en Iesu Kristo ikur tokolkatien koa Ahi vat kati min Ebrahim ka min ir koa rovi titan keil

1 Keke mahit kilea min kami, nihiteni hemukok. En teim tai, ehon tai kilea keke, en avong tai koa hel hemai, tounah keil koa amul en hen tata onen imai ihi onen. Ka avaseini mukok, navong vi titiali

✧ 3:17: Eks 12:40 ✧ 3:18: Rom 4:14; 11:16 ✧ 3:19: Rom 5:20; Umen 7:38,53; Hib 2:2 ✧ 3:21: Rom 8:2-4 ✧ 3:22: Rom 3:11-19; 11:32 ✧ 3:23: Kal 4:3 ✧ 3:24: Rom 10:4 ✧ 3:26: Sion 1:12 ✧ 3:27: Rom 6:3; 13:14 ✧ 3:28: Rom 10:12 ✧ 3:29: Rom 4:13

veah, kei suval slev tai en usite koa rokurtei keihoen en teim onen tata onen. ² Tounah keil koa amul en hen tata onen, meatin sav keil alosil kati hetokol avong koa tata onen ling kati keke heha en hen natnali. ³ Koanik suval ir etin. Navong rorkurtei veah demkatien, suval koa rovi titiali keil veah, ka romusil sakien ka mengkatien keil ten out netan. Ka mengkatien keil ekek alei kokoe en sakien keil orer suval rovi slev keil teni enges. ✧ ⁴ Ka, en avong kati koa Ahi ling kati tuai keke hekistal ien, kei sila Natnali mita en out netan ka en ahin tai. Ka avasi vi Siu tai koa mul en hehen mengkatien onen Siu keil. ✧ ⁵ Ahi sila keke vasakin ir koa romul en hehen mengkatien keil rovamaluv rani. Ka sakin ir romaluv keke kilea vakulat ir rovamai rovahi titan keil keke rokilea rovakur tokolkatien keil vasi koa vat kati keke vasani min onen keil. ✧

⁶ Ka veni mimai mivi titan Ahi, kei san Ninin onen Natnali emai ro en tinomi. Ka Ninin Votut koa rie lati keke mivi titiali keil onen anatin mul vise Ahi en usite onami vit, "Tata, tata onak eli." ✧ ⁷ Sakini, kami mirvitei mun slev keil. Ka mivi titiali keil kati onen Ahi. Ka mihekur tokolkatien vasi keil koa kei vat kati keke titan keil ikuri. ✧

Pol sel kat Kristin keil keke anahilestei ran sise ten demkatien koa amul ien

⁸ Navong kami, me-Kalesia keil, mirkileatei veah Ahi, mivi slev keil onen ahi keil koa arvinvintei keke meatin keil avahise keil en ahi ka avaha netan min keil. ✧ ⁹ Ka, kosa, mimai mikilea en Ahi anatin. Vuo hetahos imok nihiteni keke Ahi mai kilea en kami. ?Sakini, vensa emi vati mivahiles ka mivousil ris mengkatien keil ten out netan ka sakien heisav keil koa sakras voutut kami? ?Vensa emi vati mivamai mivahi slev keil teni hati tamun? ¹⁰ Nalonge keke mimul mivouhou revu min avong votut keil en wik keil, en avati keil, ka en sua keil

emun suval etin Siu keil amul amumoni veni mimundemi keke hesakin kami mihemai mihemal en meten Ahi. ¹¹ Nametauni keke tounah vasi keil koa navisein kami eni ka namumoni en kami hemai hehi heisav enges. ¹² Sakini, napeah kami, tuak eli keil en demkatien, keke mihemai mihesuval inau koa namaluv ran keihoen ten mengkatien keil. Ka mihendem kati keke navong numai ven kami mulamu, navong mirmusiltei veah mengkatien keil onen Siu keil, inau numai nasuval kami etin. ✧

Navong numai rohtoh ven kami, mimumoni tahos minau. ¹³ Mihendem kati keke numai en provins ten out Kalesia veni mesaien tai mul purun avek. Ka sakini, nakilea navitehiten more longlongien min kami. ¹⁴ Ka avaseini keke mesaien onak mumoni keih min kami keke milei kat inau, mirpuruntei inau ka mirseseintei nau. Kami mikur revu inau suval navi angelo tai onen Ahi, vuo suval navi Iesu Kristo varei. ¹⁵ Ka en avong enek kami emi vati mok keke mivakataun inau. Namundem kati keke misak mesei keke mivakulat metomi keke mivasani minau munak sakien enek kilea vakataun inau en mesaien onak. ?Ka envatien koa mirie minau mulamu va kave? ¹⁶ ?Mukave, numai mahi vativieh vatal min kami veni naviten anatinien onen Ahi min kami? ✧

¹⁷ Siu keil ekek koa amusil kat mengkatien keil enges, umai asak visi avahou lat kami. Ka armul-tei avoumoni keke avakataun kami. Vuo. E vati avasakin kami mivahi vativieh en inau koa namusil kat anatinien keke mikilea mivahou lat keil imok en rendemien onami. ¹⁸ Sakien koa meatin tai mul vou lat meatin sav vi more sakien tai munak mumoni musil rendemien koa tahos. Koanek anatin en avong vasi ka roviteis navong namul vesesal ven kami. ¹⁹ Envatien onak mul en kami suval mivi titiali keil onak.

✧ **4:3:** Kal 3:23; Kol 2:20 ✧ **4:4:** Efes 1:10; Sion 1:14; Rom 1:3 ✧ **4:5:** Kal 3:13; Rom 8:15
 ✧ **4:6:** Rom 8:15-16 ✧ **4:7:** Rom 8:17; Kal 3:29 ✧ **4:8:** 2Kron 13:9; Aes 37:19; Ser 2:11; 1Kor 8:4-6 ✧ **4:12:** 1Kor 2:3 ✧ **4:16:** Amos 5:10

Ka kosa, nalonge mah ven kami hatte tamun suval koa navi mama onami. Veni suval eisiluk mul mah ven kami hetokol avong koa sakien keil onen Kristo hemai hekistal en moulien onami. ²⁰ Ek vati maha mato vatal min kami keke nakilea mahiles selkatien takeih onak vamai vahi selusien tetahos. Ka namul naselus mukok min kami veni namundemko houlu ven sakien keil onami.

Koakeil amusil kat mengkatien avi slev keil teni, ka koakeil amusil kat demkatien amaluv revi

²¹ Kami koa emi vati keke mivousil mengkatien keil onen Siu keil, hetahos mihelong asa koa aviteni en tus ten mengkatien koa Mosis mutisi. ²² Veni kei mutisi keke Ebrahim, natnali elu. Kur tai ka en ahin koa vi slev. Ka kur natnali tamun ka en ahin koa maluv. ✧ ²³ Natnali koa kuri ka en slev, avasi musil rendemien onen meatin keil enges. Ka natnali koa kuri ka en ahin koa maluv, avasi musil hatkatien onen Ahi. ✧ ²⁴ Ahin keilu ekek luvi tatavolien tai usil hatkatien takeih elu koa Ahi mumoni koa luteisav en keilu. Hatkatien takeih koa Ahi mumoni en Vatihou Senae ral min mengkatien keil onen, koanek suval Hakar. Veni koakeil amusil mengkatien keil ekek umai avi slev keil teni suval natin Hakar emun vi slev. ✧ ²⁵ Ka kosa, Hakar vi mama onen koakeil aro en out Serusalem. Koanek anatin veni keil amul semau amusil kat mengkatien keil koa Ahi sani min me-Isrel keil navong kei mumon hatkatien takeih ral min keil en Vatihou Senae en kantri ten out Arebia. ²⁶ Ka Serusalem hau mul en out nesa koa maluv ran tounah keil ten out netan ekek. Ka koakeil amusil hatkatien takeih hau iha ito ien. Veni ir koa romaluv ran keihoen ten mengkatien keil ekek ka roling demkatien orer en Kristo, ir rosuval natin Serah koa maluv. ✧ ²⁷ Koanik suval asa provet Aesea mutisi navong vit, *"Kisik, keik koa titam tovuol.*

Kisau hetal min sien, keik koa korlongtei veah eisilum val vamah ven etai tivava. Veni titiali keil onen ahin koa vi lumalum ihi houlu mok helin titiali keil onen ahin koa meatin kuri." *Aesea 51:1*

²⁸ Tuak ka ahinkuli keil, ka en sise ten demkatien, kami mimai mivi titiali keil ten hatkatien koa Ahi vat kati min Ebrahim suval Aesak. ✧ ²⁹ Ka Siu keil koa avi slev ten mengkatien keil asuval Ismael koa avasi ka en rendemien onen meatin keil enges. Veni Ismael sak visi vapurun Aesak koa avasi ka en rendemien onen Ninin onen Ahi, suval etin sakien koa Siu keil amul asak purun kami eni kosa. ✧ ³⁰ ?Ka Tus Votut viten sa usili? Mul viteni vit, *"!Sila lat slev enek keilu natnali luvaha! Veni natin slev enek herkur etai tounah onen tata onen. Ka tounah keil vasi koa mul en hen hehi onen natin ahin enges koa maluv."* *Senesis 21:10* ✧ ³¹ Tuak ka ahinkuli keil en demkatien, ir rorsuvaltei titiali onen ahin koa vi slev. Ka rosuval titiali onen ahin koa maluv. ✧

5

¹ Kristo mumon ir romaluv keke rehemaluv vasi. Sakini, mihelomal hekeih ka minamaentei mun meatin keil anoumon kami minamai minahi slev keil ten mengkatien keil. ✧

Kristo sakin ir romaluv vasi keke rehervitei slev ten mengkatien keil

² !Mihetaengon revi! Inau, eilohel Pol, naviteni keke munak kami mihousil rendemien onen Siu keil ekek, ka miheha en vekahoi keke mivamai mivamal en meten Ahi, tounah keil koa Kristo mumoni tuai en usite onami sakras emun vakataun kami. ³ Anatin, navit risi keke koakeil vasi amaeni keke avaha en vekahoi keke avamai avasuval Siu keil, amul amaeni emun keke avousil kat mengkatien vasi keil one. Ka meatin tovuol kilea voum vasi. ⁴ Ka kami vasi koa mivit mivasak visi mivamai mivamal en meten Ahi vaka en mengkatien keil onen Siu

✧ **4:22:** Sen 16:15; 21:2 ✧ **4:23:** Rom 9:7-9 ✧ **4:24:** Rom 8:15; Kal 5:1 ✧ **4:26:** Hib 12:22; Rev 3:12; 21:2,10 ✧ **4:28:** Rom 9:7; Kal 3:29 ✧ **4:29:** Sen 21:9 ✧ **4:30:** Sion 8:35 ✧ **4:31:** Kal 3:29 ✧ **5:1:** Sion 8:32,36; Kal 2:4; 5:13; Umen 15:10

keil, mimul mira koteh kami ran Kristo, ka mimul misesein more envatien onen Ahi.

⁵ Ka en usite orer, romundesini keke rehelomal en meten Ahi, ka hehiteni keke romal en meten veni roling demkatien orer en Kristo. Anatin, rehetosin more avong enek hetal min keihoen koa Ninin Votut sani min ir. ⁶ Veni ir koa rokapil vituai ral min Iesu Kristo, rovitei tounah munak meatin tai va en vekahoi vuo rovatei en vekahoi. Asa koa vi hetetamen imok munak meatin tai ling demkatien onen en Kristo. Ka munak demkatien onen vi anatin, envatien onen en Ahi ka meatin sav keil hetie lati. ✧

⁷ Mulamu, mimuloh tahos en lohlohien ten demkatien onami. ? Isei varei san rendemien tatisa min kami keke minalohtei mun nousil sise ten anatinien? ⁸ Rendemien tatisa ekek romaitei min kami vaka ven Ahi koa vise kami keke mivahi titiali keil onen. ✧ ⁹ Hihiseien taluvosien koa mikuri suval is ten veret. Veni is koa havivis kilea vahiles vaha en mari pesin tai ten pulaoa ka vasakin keil vasi vatatahou vamai vamarite mok. Ka hihiseien taluvosien tas kilea vapurun mari vangsi meatin keil keke avousili. ✧ ¹⁰ Ka nakur anatin eni keke Asuv Iesu hesakin kami mihemae en rendemien onak. Ka min koakeil amul avilehiles rendemien onami, Ahi hesan mahien hehi houlu min keil.

¹¹ Tuak ka ahinkuli keil, munak kami milonge keke namul navisein meatin keil keke avaha en vekahoi keke avamal en meten Ahi, koanek rovitei anatin. ?Veni, vahit vahi anatin, vensa suk Siu keil amul veah asak visi avapurun inau? Ka keil amumoni mukonek veni hihiseien onak romaltei en rendemien one navong naviteni keke demkatien en Iesu Kristo koa emat en aiveave kekes mengkatien keil onen Siu keil.

✧ ¹² !Koakeil koa amul apurun rendemien onami ral min selusien keil usil vekahoi, namundemi keke

vatahos imok vahit keil avoum vasi, ka avatei lat out lou one varei vaha!

¹³ Tuak ka ahinkuli keil, Ahi rie lat kami keke mivamaluv ran vati mengkatien keil ekek. Ka avaseini mimaluv mukok, minandemtei minahit mimaluv keke mikilea mivoumon tisaen keil vasi koa emi vati. Ka mimaluv keke mivakataun Kristin sav keil veni emi hehathat kami. ✧ ¹⁴ Veni mengkatien keil vasi amul tuai en mengkatien tas koa vit, "Envatien onom hel en meatin sav keil hesuval koa keik em vat keik eris." *Levitikas 19:18* ✧ ¹⁵ Ka munak kami Kristin keil mivikiti keke mivat kami vasuval mivi huli rendan keil, mihelekat revi keke kami minaat purun vasitei kami.

Kristin keil umon sakien keil enges koa Ninin Votut en vat keil avoumoni

¹⁶ Sakini, namul nasel kat kami keke mihousil Ninin Votut en ualien ten demkatien onami. Veni munak mihousil asa koa Ninin Votut en vat kami mivoumoni, mihermusiltei mun envatien ten avemi. ✧ ¹⁷ Veni asa koa avemi en vati voumoni mul vae ral min asa koa Ninin Votut en vat kami mivoumoni. Ka asa koa Ninin Votut en vat kami mivoumoni mul vae ral min asa koa avemi en vati voumoni. Keilu lumul luvae kat keilu en rendemien onami, ka lusakini keke misakras mivousil asa enges koa kami varei emi vati mivoumoni. ✧ ¹⁸ Ka munak kami mimusil revi asa koa Ninin Votut en vat kami mivoumoni, mirmultei mun en hehen mengkatien keil onen Siu keil. ✧

¹⁹ Sakien keil koa rie lati keke meatin keil amul amusil envatien ten ave mukok: amul amatil ral min mesav keil koa artetalihetei vatali, amul amumon sakien tisa keil koa romutotei en meten Ahi, ka amul asan keil keke avousil sakien keil koa ave enges en vati. ✧ ²⁰ Keil uva netan min ahi sav keil ka amul amumon eimas. Sakien keil one vilelau en vurohien, selkututien, ka

✧ 5:6: 1Kor 7:19; Kal 6:15 ✧ 5:8: Kal 1:6 ✧ 5:9: 1Kor 5:6 ✧ 5:11: 1Kor 1:23 ✧ 5:13: 1Pit 2:16 ✧ 5:14: Mat 5:43; 19:19; 22:39; Mak 12:31; Luk 10:27; Rom 13:9; Tiem 2:8 ✧ 5:16: Rom 8:4; Kal 5:25 ✧ 5:17: Rom 7:15-23; 1Pit 2:11 ✧ 5:18: Rom 6:14; 7:4 ✧ 5:19: 1Kor 6:9-10; Efes 5:5; Rev 22:15

avi elu kat mesav keil. Keil asak visi avahati lat sase en keil vahina nesa, aselus keih kat mesav keil, ka ariti vas meatin keil. ²¹ Rendemien one mul en tounah onen mesav keil, amunmun, amumon sakien keil ten sise, ka amul amumon vati sakien sav keil koa amukonek. Kosa, inau namul nasel kat kami suval koa namul nasel kat kami eni mulamu, navong naro semau ral min kami, keke meatin keil koa amumon vati sakien keil ekek asakras avales tokolkatien keil koa Ahi hesani min titan keil en out koa kei vi Asuv Houlu ien.

Sakien keil koa rie lati keke Ninin Votut mul en moulien orer anatin

²² Anatin, sakien onami heteisav. Veni, munak vi anatin keke Ninin Votut mul en moulien onen meatin keil, sakien one hetie lati. Keil ihilelau en envatien, sien, ka tomat. Rendemien one hetetaveah, umoni hetahos min mesav keil ka ikataun keil, ka mesav keil ilea iling desien one en keil. ²³ Sakien one hemerau ka ilea avalekat revu sakien keil one. Mengkatien tovuol koa vahiteni min meatin keil keke anoumontei more sakien keil ekek. ²⁴ Sakini, koakeil avi meatin keil onen Iesu armusiltei mun envatien ten ave vatal min sakien ka rendemien tatisa keil teni. Anatin, suval koa amuti kat moulien matu orer en aiveave. ²⁵ Munak Ninin Votut mul en moulien orer anatin, rehemaeni helamun sakien keil orer ka hehisein ir en sakien sa koa rehoumoni. ²⁶ Sakini, hetahos keke ronahasitei ir, ronasak vistei rovamai rovahi hetetamen imok valin mesav keil, ka envatien orer nalentei tounah onen mesav keil. ²⁷

6

Kristin keil ikataun mesav keil

¹ Tuak ka ahinkuli keil, munak mivotini keke tai en tuomi keil mot en tisaen, kami, koa mimusil Ninin Votut keih, miheha mihetalimal eni en sise koa hemerau enges. Ka

navong mimumoni, mihelekati keke kami emun minamottei en tisaen. ² Navong Kristin sav keil avotini keih en moulien one, hetahos keke mihekataun keil. Heka en sakien enek, mihoum vasin asa koa Kristo meng kat ir keke rovoumoni. ³ Ka munak meatin tai mundemi keke kei vi hetetamen imok mulin mesav keil, kei mul luvos kei sasen ka sakras voumon etai tounah koa tahos. ⁴ Hemal keke tetai en meatin keil ilei rahit sasen en sakien keil onen keke heilea munak tahos vuotisa. Hesakini, kei kilea valonge vatahos ven sakien keil onen, ka herlei rahittei sakien onen mesav keil. ⁵ Veni mal keke tetai en kami houm vasin asa koa mul en hen keke voumoni. ⁶ Ka mal emun keke koakeil akur kataunien ka en hihiseien onen tiser tai isa ris kataunien heha mini. ⁷

⁷ Minaluvostei kami eris, Ahi hermaentei kami minandem seseintei hiasuvien onen. Veni vi anatin keke kei helei rahit usite onen meatin vasi ka hesakin keil ian ris heite ten asa koa aluhi en moulien one. ⁸ Veni meatin koa luh tisaen musul asa aven en vati, kei hean heite teni koa hehi matien. Ka meatin koa luh tahosien musul asa Ninin Votut en vati, Ninin Votut hesakini hean heite teni koa hehi moulien ten lisenges. ⁹ Sakini, avemi namahtei keke mivoumon sakien tetahos keil. Veni, munak reherlokoveintei more umen orer, reheles heite teni hekistal en avong kati teni. ¹⁰ Sakini, en avong vasi koa ir roles ahho tai teni, ir rehoumon asa koa tahos vakataun meatin vasi keil, ka hemarite mok min koakeil koa avi tuer keil en demkatien.

Selusien ekor

¹¹ Inau, Pol vare, namul namutis selusien ekor ekek ral min hek koa leta keil teni amariso mok mukok.

¹² Kristin keil keisom koa avi Siu amul asak visi avakeih kat kami keke mivaha en vekahoi keke Siu sav keil isi keil ven umen one. Ka amul amumoni mukonek

✧ 5:22: Efes 5:9 ✧ 5:23: 1Tim 1:9 ✧ 5:24: Rom 6:6; Kol 3:5 ✧ 5:25: Rom 8:4; Kal 5:16
 ✧ 5:26: Plp 2:3 ✧ 6:1: Mat 18:15; Tiem 5:19 ✧ 6:2: Rom 15:1 ✧ 6:4: 1Kor 11:28; 2Kor 13:5
 ✧ 6:5: Rom 14:12 ✧ 6:6: 1Kor 9:11,14 ✧ 6:8: Sion 3:6; 6:63; Rom 8:13 ✧ 6:9: 2Tes 3:13

veni amundemi avit irkurtei mun sakvisien keil en hen Siu sav keil veni amul amusil Iesu koa emat en aiveave. ✧ ¹³ Siu keil koa uva en vekahoi tuai, keil emun armusil revitei mengkatien vasi keil onen Siu keil. Ka keil e vat kami mivaha en vekahoi veni e vati avahasi keil veni min Siu sav keil. ¹⁴ Ka en usite onak, inau nihasi nau enges housil matien onen Iesu Kristo, Asuv orer. Matien onen sakin inau emun numat en usite ten tounah keil ten out netan veni usite onak tovuol ien. Ka tounah keil ten out netan irmumon-tei mun tounah enau, veni usite teni tovuol enau. ✧ ¹⁵ Ka en meten Ahi, rovitei tounah munak meatin tai va en vekahoi, vuo rovatei. Ka asa koa hetetamen imok munak meatin tai kur moulien hau vuo rokurtei. ✧ ¹⁶ Koakeil amusil rendemien ekek, keil varei avi meatin keil anatin onen Ahi, ka kei hetie tomat ka more envatien min keil. ✧

¹⁷ Ka inau nasel kat kami keke minamaentei mesav keil anaselus natisa naha kat usite onak. Veni vi inau koa nakur voneite keil ten mahien en avek ven umen onak min Iesu. ✧

¹⁸ Tuak ka ahinkuli keil, nasentulai min kami ral min hisien koanik: more envatien onen Ahi heto en tinomi ven asa koa Iesu Kristo, Asuv orer, mumoni en usite onami. Anatin.

Selusien koa helamu ten Efeses

?Isei mutis selusien koanik?

Vi Pol, eiloheh tai onen Iesu Kristo, koa mutis tus koanik* en sua 60 AD (sua keil koa katau en avong Iesu avasi) navong mul en eim takeih en mari taon ten out Rom.*

?Isei vuli selusien koanik mulamu?

Pol mutis selusien koanik va ven Kristin keil koa aro en taon ten out Efeses,* ka kilea keke Kristin keil en out sav keil emun ihuli. Pol va mum rohtoh ral min meatin keil ten out Efeses en sua 53 AD (sua keil koa katau en avong Iesu avasi), en keite ten ualien elu onen.* Tei en meatin keil ten out Efeses avisi keke vato vatal min keil, ka Pol seseini veni mul musil sise onen vaha en out Serusalem ka en rovattei vatoun. Evus, en ualien etel onen,* Pol va ris en out Efeses, ro ral min keil* ka visein revi keil sua etel.* Evus, Pol ling Timoti keke voum vatal min Kristin keil ten out Efeses.* Evus, katau en avong koanek, navong Pol va keke vasan sanien tai min koakeil tounah one tovuol en sios ten out Serusalem, avat keil ten sios en out Efeses umai avisu en Pol en taon ten out Maelitas koa rovitei soutin ran taon ten out Efeses. En out enek, keil aselus ekor ral min Pol ka amis veni Pol viteni keke irllestei mun.* Sakini, Pol romutistei selusien koanik keke vatalimal en etai tounah koa romaltei. Ka mutis selusien koanik vahisein keil usil umen kati ten Sios onen Iesu Kristo. Ka mutisi emun vassel kat keil il ilomal hekeih en demkatien one, ka ilekat revi keke sakien keil one hemal revi mok.

?Pol mutis selusien koanik vensa?

Pol en vati vahiseini keke lingkantien onen Ahi tahos imok – Pol visein keil keke more envatien onen

Ahi mariso vis mariso mok,* more longlongien mul selus usil tounah keil koa tahos imok en out nesa koa umai avi one ka en asa koa Kristo mumoni en usite one,* ka muohien ten hetetamenien onen Ahi mariso imok.* Pol viteni mun vit, “Ahi rie lat kami mivakur tounah keil koa atahos imok koa kei vat kati vasani min meatin keil onen.”* Ka en selusien onen, rokilea Pol rendemi keke tounah keil koa Ahi ling kati atahos imok.

Pol en vati vahiseini keke Iesu Kristo vi vatte ten tounah keil koa Ahi ling kati voumoni – Pol vihiseini keke, ka en Iesu Kristo, Ahi rie lat ir romai rovi titiali keil onen,* ka rie lat revi mok keke heling tounah vasi keil onen heha en hen Kristo ka en hen koakeil emun akapil vituai ral mini.* Ka en asa koa Kristo enges mumoni, Ahi mutut moulien orer ka sakin ir romoul.* Ka en Kristo, Siu keil ka koakeil arvitei Siu keil umai avi vangii meatin keil tas.* Ka Ninin onen Kristo mul en tin Kristin keil ka mul sakin keil amumon sakien keil vasi one ral min envatien.*

Pol en vati vahiseini keke Kristin keil avi Sios onen Iesu Kristo ka mal keke um vituai hesuval aven hetas – Avaseini keke Kristin keil aka en out savsav keil, vuo aselus en selusien keil tateisav, vuo sakien keil one atateisav, Kristin keil avi vangii meatin tas* veni Ninin Votut one tas* ka demkatien one tas.* Ka Ninin Votut mul san sanien keil min Kristin vasi keil ten Sios keke vakataun Kristin sav keil avamai avakeih tamun en demkatien one keke keil imai isuval Kristo varei.*

Pol en vati vahisein keil keke mal Kristin keil iling rendemien keil one heha netan keke um housil rendemien onen Kristin sav keil – Pol viteni vit mal keke Kristin keil iling rendemien one heha netan. Ahin keil hetal min meatin keil one,* titiali keil hetal min tata ka mama

* :: Efes 1:1 * :: Efes 4:1; 6:20; Umen 28:30-31 * :: Efes 1:1 * :: Umen 15:36-18:22
 * :: Umen 18:23-21:16 * :: Umen 19:1-20 * :: Umen 20:31 * :: 1Tim 1:3 * :: Umen 20:17-38
 * :: Efes 1:7; 2:7 * :: Efes 3:8 * :: Efes 3:16 * :: Efes 1:18 * :: Efes 1:4-5
 * :: Efes 1:10-11 * :: Efes 2:5-10 * :: Efes 2:16 * :: Efes 3:16-17 * :: Efes 4:3 * :: Efes 4:4 * :: Efes 4:5 * :: Efes 4:11-13 * :: Efes 5:22-23 * :: Efes 6:1-4 * :: Efes 6:5-9

keil one,✧ ka slev keil emun hetal min masta keil one.✧

Pol en vati vahiseini mukave demkatien onen Kristin keil kilea vamai vakeih tamun – Pol viseini keke Kristin keil isak mesein keil ven vaeen ten demkatien suval koa avi meatin tavaeen keil. Ka keil ivae hetal min anatinien, maluen, tomat, desien, demkatien, ileleien keke Ahi mutut moulien one, ka selusien onen Ahi.

Vati rendemien tai ten selusien koanik vi Efeses 4:4-6

Anatin, ir koa rokur demkatien rokilea rovato en tomat veni rovi aven tas. Ka desien orer tas keke vi anatin Ahi hesan tounah vasi keil koa mul en hen min ir koa vise ir rovahi onen. Ir romul romusil Asuv tas koa vi Kristo; romul rokur anatin en hihiseien tas; ka avi baptaes en ir keke rovpil en demkatien tas. Ir rova netan min Ahi tas koa vi Tata orer vasi. Kei vi avat orer, mul moul en tiner, ka mul mum en moulien orer.

?Asa mul en selusien koanik?

1. Pol viseini keke Iesu Kristo koa vi vatte ten lingkatien keil onen Ahi. (1:1–3:21)
2. Pol viseini keke mal Kristin keil um vituai keke um vasin asa koa Ahi en vat keil avoumoni. (4:1–6:24)

Hitkileaen onen Pol usil leta koanik

¹ Inau Pol, koa Ahi rie lat inau keke mamai mahi eiloheh tai onen Iesu Kristo, ek vati masan selusien onak vahat min kami, meatin keil onen Ahi koa miro en taon ten out Efeses. Kami mimul mirie lati keke demkatien onami keih ka kami mikapil tuai ral min Iesu Kristo. ✧

² Namul navis keke more envatien ka tomat onen Ahi Tata orer ka Asuv Iesu Kristo hel ven kami.

Tounah keil koa Iesu mumoni sakin ir rovi meatin kati keil onen

³ Ir rosan masmasien va min Ahi koa vi Tata onen Iesu Kristo, Asuv

orer. Ven apiluen orer ral min Iesu Kristo, Ahi rokol kat ir ral min sanien vasi keil koa ka en out nesa. ✧ ⁴ En avong mulamu, navong Ahi romumontei mau out netan, envatien onen mul tuai en ir ka rie lat ir keke vapil en ir vatal min Kristo. Kei mumon koanik vasakin ir rovahi votut ka moulien orer vamaal vasi en meten. ✧ ⁵ Ahi ling kati tuetin tuai keke hekur kan ir rovamai rovahi titan keil vaka en tounah keil koa Iesu Kristo mumoni. Ahi mumoni mukonek musil rendemien onen veni si kei houlu keke voumoni. ✧ ⁶ Anatin, Ahi rie lat ir keke rovahati lat isen vahina nesa ven more envatien koa kei mul rie lati min ir. Avaseini rormumon etai tounah keke rovakur more envatien enek onen, ka kei rie lat more envatien min ir ven tounah keil koa Natnali mumoni, Natnali koa envatien onen mul ien. ✧

⁷ Ahi rie lati tuai keke more envatien onen mariso ramat en sise koa vul lat ir ran mahien ten tisaen ka en ran Natnali. Ven koanik, kosa, kei mul lele tahos en ir. ✧ ⁸ Anatin, more envatien onen koa rie lati min ir mariso mok. Ahi vi meteisau ka kilea tounah vasi keil. ⁹ Sakini, si kei vahothot eni min ir lingkatien suai onen koa kei ling kati voumoni vaka en Iesu Kristo. ✧ ¹⁰ Veni Ahi ling kati tuai keke navong avong teni hemal, kei helah ruain tounah vasi keil koa amul en out nesa ka out netan, ka heling Kristo varei keke hemai hehi avat teni. ✧

¹¹ Ahi mul sakin tounah vasi keil mai kistal musil lingkatien ka rendemien onen. Ka musil rendemien onen, Ahi rie lat komai mu, Siu keil, keke mevapil vatal min Kristo. Ka sakini, kei rie lat komai memai mevi meatin keil kati onen. ✧ ¹² Mumoni mukonek vasakin komai koa mekur anatin en Kristo mulamu, mekilea mevamoul keke mevahati lat isen Ahi vahina nesa.

¹³ Ka kami mun, koa mirvitei Siu, milong more longlongien ten anatinien usil Kristo, ka mikur anatin

✧ **1:1:** 1Kor 1:1; Kol 1:1 ✧ **1:3:** Efes 2:6 ✧ **1:4:** Sion 15:16; 17:24; 2Tes 2:13; Efes 5:27; Kol 1:22 ✧ **1:5:** Sion 1:12 ✧ **1:6:** Mat 3:17; Kol 1:13 ✧ **1:7:** Kol 1:14,20; Efes 2:7 ✧ **1:9:** Rom 16:25; Efes 3:3,9 ✧ **1:10:** Kal 4:4; Kol 1:16,20 ✧ **1:11:** Rom 8:28-29

eni. Sakini, Ahi mutut moulien onami ka san Ninin Votut min kami koa kei vat kati keke hesani hemai. Ka Ninin Votut ekek mul rie lat anatinien teni keke mivi onen. ✧
 14 Anatin, navong Ahi san Ninin Votut ekek min kami, rie lati keke mul maen tounah keil koa amul en hen avamai en her. Ka rie lati emun keke Ahi vul lat ir tuai, ka, en avong tai, hekur ir rehetu vituai hetal mini en out nesa hesuval meatin kati keil onen. Sakini, rehehati lat isen koa vi hetetamen imok hehina nesa. ✧

Pol vis ven me-Efeses keil keke avalei kilea tounah keil koa Ahi mul mumoni en usite one

15 Inau nalong usil demkatien onami en Asuv Iesu ka sakien ten envatien koa mirie lati min meatin keil onen Ahi. Ka ven tounah tetahos keil ekek koa Ahi mul mumoni ka en usite onami, namul navis ven kami. ✧
 16 Anatin, en avong vasi koa namul namundem kat kami en hisien, lisenges, namules nasan masmasien min Ahi ven kami. 17 Namul navis Ahi, Tata onen Iesu Kristo, Asuv orer koa mariso mok, keke hesakin kami mihilelau en meteisauen heka en Ninin Votut onen. Ka navis keke Ninin Votut onen hesakin kami mi-hemai miheilea revi kei hehi houlu mok. ✧
 18 Hesakini, navong Ahi hesehen rendemien onami, miheilea revi tahosien ka tounah keil koa atahos imok koa kei vat kati vasani min meatin keil onen en avong koa hemai veah, ka mikilea mivandesini vatal min rendemien tetaveah keke mihekuri. ✧
 19 Ka navis emun keke kami miheilea revi keihoen onen koa mariso mok koa kei mum ral mini en moulien orer koa romul rokur anatin en Kristo. ✧

20 Ka en keihoen koanik koa mariso vis mariso mok, kei sakini Kristo moul eris ran matien, ka lingi rondan en usite matu onen en out nesa. ✧
 21 Sakini, Kristo vi houlu mok mulin hetetamen savsav keil: koakeil avi avat keil en out nesa, ka

koakeil emun avi avat keil en out netan; asuv houlu keil koa alosil kat out tai koa mariso, ka asuv keil koa alosil kat out koa havivi. Isen vina nesa mok mulin isen hetetamen keil koa akur keihoen mulamu vuo koa akur keihoen kosa, ka helin koakeil emun ikur keihoen en avong keil koa hemai. ✧
 22 Ahi ling tounah vasi keil koa amul en hen uva en hen Kristo, ka mumon kei mai vi avat onen meatin keil onen koa avi Sios onen. ✧
 23 Sios vi aven. Ka Kristo mul sien Sios onen ral min moulien ka keihoen onen en vati sakien koa kei mul sien tounah vasi keil ral min moulien ka keihoen onen. ✧

2

Ahi san moulien hau min ir koa rokapil vituai ral min Iesu Kristo

1 Mulamu, Ahi les kami suval koa mimat tuai veni kami milong sesein ren ka tisaen keil amul en moulien onami. ✧
 2 En avong enek, kami mimusil kat sakien tatisa keil ten out netan ka mimumon tounah keil koa Temat en vati. Kei vi asuv houlu onen ninin tisa keil koa amuka en out vasi en tei lang, ka kei mul mum en moulien onen koakeil arlong kat-tei Ahi. ✧
 3 Ir vasi rosuval keil enges koa vurohien onen Ahi mul kat keil, veni romusil kat asa koa er vati keke vasakin aver valonge vatahos eni. Anatin, mulamu, vurohien onen Ahi mul en ir veni, en avong avasi rohtoh en ir etin, rendemien keil ten tisaen amul tuai en ir suval meatin sav vasi keil ten out netan, ka mal keke rehekur mahien veni. ✧

4 Ka veni enmahisien onen Ahi mariso ramat ka envatien onen min ir houlu mok, kei mutut moulien orer. 5 Sakini, navong ir romul veah rumat en meten ven longrasien orer, kei sakini ir rokapil vituai vatal min Kristo. Ka en meten Ahi, veni rokapil vituai ral min Kristo, suval koa kei sakini ir rovamoul vatal mini.

✧ **1:13:** Kol 1:5; Efes 4:30 ✧ **1:14:** 2Kor 1:22; 5:5 ✧ **1:15:** Kol 1:4; 1:3; 1Tes 1:2 ✧ **1:17:** Kol 1:9-10; Aes 11:2 ✧ **1:18:** Efes 4:4; Kol 1:12 ✧ **1:19:** 2Kor 13:4; Kol 2:12 ✧ **1:20:** Sam 110:1; Mat 22:44; Mak 16:19; Umen 2:34; Hib 1:3; 8:1; 10:12; 12:2 ✧ **1:21:** Kol 1:16; 2:10 ✧ **1:22:** Sam 8:6; Rom 12:5; 1Kor 12:27; Efes 4:15; Kol 1:18 ✧ **1:23:** Efes 4:10; Kol 1:19 ✧ **2:1:** Efes 2:5; Kol 2:13 ✧ **2:2:** Kol 3:7; Taet 3:3; Sion 12:31; Efes 6:12; 5:6 ✧ **2:3:** Kol 3:6

Anatin, ven more envatien onen enges, Ahi mul mutut moulien onami.

✧ 6 Ka veni romoul vituai ral mini, suval koa sakin ir romoul eris ran matien ral mini, ka ling ir rorondan en out nesa ral min Iesu Kristo keke rehelosil kat tounah keil vasi hetal mini. ✧ 7 Ahi mumoni mukonek keke, en avong keil koa hemai, kei kilea vatie lati keke more envatien onen mariso ramat ka kei mul mumoni tahos min ir koa rokapil vituai ral min Iesu Kristo. ✧

8 Anatin, ka en more envatien onen Ahi enges, kei mutut kami veni mimul miling desien onami en Kristo. Mirkurtei moulien ten lisenges vaka en etai tounah koa kami enges mimumoni. Vuo, moulien ten lisenges enek vi sanien tai koa Ahi varei mul sani. ✧ 9 Anatin, moulien enek rovitei ui umen onen etai meatin keke kilea vahasi kei veni. 10 Ahi mumon revi ir rovahi heite hau mukok veni rokapil vituai ral min Iesu Kristo. Ahi mumoni mukonek keke rehoumon umen keil tetahos onen koa ling kati tuai keke rovoumoni. ✧

Ka en Iesu Kristo, meatin vasi keil avinvin enges en meten Ahi

11 Hetahos kami, me-Efeses keil, mihendem kati keke, navong avasi kami, mirvitei Siu. Siu keil avise kami en 'koakeil arvatei en vekahoi.' Ka aselus usil vekahoi koa hen meatin mumonis en hati aven meatin keil. ✧ 12 Mihendem kati keke mivi isei mulamu, en avong koa mirkapiltei veah vatal min Kristo. Veni, en avong enek, kami mivi heou ka mirvitei horetan kati vatal min me-Isrel keil. Sakini, mulamu, usite onami tovuol en hatkatien keil takeih koa Ahi mumoni ral min meatin keil onen. Kami miro en out netan ekek, ka tounah tovuol koa mikilea mivaling

desien onami eni veni mireingegen Ahi. ✧ 13 Anatin, mulamu, kami mimul soutin ran Ahi ka meatin keil onen. Ka kosa, veni mikapil vituai ral min Iesu Kristo, Ahi sakin kami mimai vesesal veni. Kei mumoni mukonek veni miling desien onami en Kristo koa maen ran mue en usite orer. ✧

14 Vi ran Iesu koa kas motein meter vasakin ir rovato vituai en tomat ka rovarleletei mun vatisa en ir. Anatin, mulamu, suval koa mari vieh tai mul riti vas komai, Siu keil, ran kami koa mirvitei Siu. Ka matien onen Iesu mulin vieh enek keke rokilea rovamai rovahi vangi meatin vatas. ✧ 15 Navong Iesu emat, kei sakin mengkatien keil onen Siu keil mai vi heisav enges, ral min tounah vasi keil emun koa meatin keil amumon visi keke avamai avamal en meten Ahi. Ka Iesu kapil vituai ral min vangi meatin elu keke voumon tomat vatal min keilu, keke kilea vasakin keilu luvamai luvahi vangi meatin hau koa hetas. ✧ 16 Ka en matien onen en aiveave, Iesu mu lin leleien tatisa onealu. Anatin, ka en asa koa mumoni en aiveave, Iesu kapil vituain keilu lumai luvi vangi meatin tas ka sak revi keilu en meten Ahi. ✧ 17 Sakini, Kristo mai ka vitehiten more longlongien ten tomat va min meatin vasi keil: va min kami koa mirvitei Siu keil koa mimul soutin ran Ahi, ka va min komai emun, me-Siu keil koa memul vesesal veni. ✧ 18 Ka en Kristo, ir vasi, Siu keil ka koakeil arvitei Siu, rokilea rovamai en veinan Ahi Tata orer veni rokur Ninin tas. ✧

19 Sakini, kami koa mirvitei Siu, mirvitei mun heou keil. Kosa, mivi vatiamal kati onen Ahi ka mivi horetan kati keil ral min meatin sav keil onen. ✧ 20 Meatin keil onen asuval eim tai koa kei mul muti. Eiloheh keil onen Iesu Kristo ka provet keil onen Ahi, keil asuval pos keil teni.

✧ 2:5: Efes 2:1; Kol 2:13; Luk 15:24,32; Rom 6:13; Umen 15:11; Efes 2:8 ✧ 2:6: Kol 2:12 ✧ 2:7: Efes 1:7 ✧ 2:8: Umen 15:11; Kal 2:16; Efes 2:5; Sion 4:10; Hib 6:4; Rom 2:28; 2Tim 1:9; Taet 3:5; 1Kor 1:29 ✧ 2:10: Taet 2:14 ✧ 2:11: Efes 5:8 ✧ 2:12: Rom 9:4; Kol 1:21; 1Tes 4:13 ✧ 2:13: Aes 57:19; Kol 1:20 ✧ 2:14: Aes 9:6; 1Kor 12:13; Kal 3:28; Kol 2:14 ✧ 2:15: 2Kor 5:17 ✧ 2:16: Kol 1:20,22 ✧ 2:17: Aes 57:19; 52:7; Sak 9:10 ✧ 2:18: Rom 5:2; Efes 3:12 ✧ 2:19: Efes 3:6; Hib 12:22-23 ✧ 2:20: Rev 21:14; Mat 16:18; Aes 28:16; 1Pit 2:6

Ka vi Iesu Kristo varei koa vi vatihos teni. ✧ ²¹ Vi Kristo koa mul suv kat eim enek ka sakini mul kapil revi. Kei mumoni mai vi Eim Votut koa vinvin keke Ahi vama'i vato ien. ✧ ²² Ka kami koa mikapil tuai ral min Kristo, kei mul sakini kami ral min meatin sav keil onen Ahi mimai mivi vang'i meatin tas. Ka en keihoen onen Ninin Votut, kami mimai misuval Eim Votut koa Ahi ro ien. ✧

3

Pol selus usil umen onen ral min koakeil arvitei Siu

¹ Ven tounah keil vasi koa Ahi mumoni en usite onami, inau navis ven kami. Ka kosa, namul en eim takeih ven umen koa Iesu Kristo sani minau keke mahitehiten more longlongien usili min kami koa mirvitei Siu. ✧ ² Namundemi keke kami milonge tuai keke Ahi rie lat more envatien onen minau en sise koa san umen enek minau keke maha mahit mesein more longlongien onen min kami. ✧ ³ Kei vothot en lingkatien suai onen minau keke mailea eni. Koanik vi asa koa namutis usili havivi tuai en leta koanik. ✧ ⁴ Ka munak kami mivuli asa koa namutisi, kami miheilea revi ileleien koa nakuri usil lingkatien suai onen Ahi usil Kristo. ⁵ Mulamu, Ahi rovit kileatei lingkatien suai onen min meatin keil ten out netan. Ka kosa, ka en Ninin onen, Ahi mul rie lati min eiloheh votut keil onen Iesu ka provet keil onen ten avong kosa keke availea eni. ⁶ Lingkatien suai onen Ahi mukok: ka en more longlongien onen usil asa koa Iesu Kristo mumoni, koakeil arvitei Siu amul akapil ral min Siu keil keke avamai avahi vang'i meatin keil tas vasuval avi aven tas. Keil vasi umai avi titiali keil kati onen Ahi ka ikur tounah keil vasi koa amul en hen koa kei vat kati keke hesani min onen keil. ✧

⁷ En usite ten more longlongien koanik, Ahi sakini inau keke moum mini vatal min keihoen onen keke mahitehiteni. Anatin, Ahi rie lat more envatien onen minau suval vi sanien onen minau navong sakini inau numai navi meatin toumien onen. ✧ ⁸ Avaseini keke inau natisa mok mulin meatin sav vasi keil onen Ahi, ka veni more envatien mul enau, kei maen inau makur more umen enek. Anatin, kei maen inau maha ven koakeil arvitei Siu ka mahitehiten more longlongien min keil. Namul navit usil tounah vasi keil koa atahos imok koa ka ven Kristo koa meatin tovuol kilea vahul vasi eni. ✧ ⁹ Ahi mumon tounah vasi keil ka mumon lingkatien suai onen en avong telamu tuai. Ka kei maen inau mahit leini keke meatin vasi keil akilea avalong kilea eni. ✧ ¹⁰ Kosa, Ahi mul mum ka en Sios onen keke vatie lati min ninin keil ka avat keil koa akur keihoen koa amul en teilang nesa keke meteisau onen musil sise keil houlu. ✧ ¹¹ Ahi mum en sise koanik musil rendemien koa kei ling kati mulamu tuai, ka mai vi anatin ka en Iesu Kristo, Asuv orer. ¹² Ka veni roling demkatien orer en Iesu Kristo ka rokapil vituai ral mini, rokilea rehemai en veinan Ahi ka rehermetauntei vurohien onen. ✧

¹³ Sakini, inau navis keke rendemien onami namottei ven mahien keil koa namul makuri ven kami en eim takeih ekek. Hetahos imok keke mihehasi kami veni namul nakuri vakataun usite onami. ✧

Pol vis eris keke me-Efeses keil ilei kilea more tounah keil koa Ahi mumoni en usite one

¹⁴ Navong namundem usil tounah keil koa Ahi Tata mumoni, namul naretengeiril en hisien en meten. ¹⁵ Veni kei vi Tata onen koakeil amul en out nesa ka koakeil amul en out netan koa amul aling demkatien one mul ien, ka akur ise ka ien. ¹⁶ Ahi, tounah keil koa akistal ien

✧ **2:21:** Efes 4:15-16; Kol 2:19; 1Kor 3:16; 2Kor 6:16 ✧ **2:22:** 1Pit 2:5 ✧ **3:1:** Efes 4:1; Plp 1:7,13; Flm 1:9 ✧ **3:2:** Kol 1:25 ✧ **3:3:** Efes 1:9-10; Kol 1:26 ✧ **3:6:** Efes 2:13,18-19 ✧ **3:7:** Kol 1:23,25 ✧ **3:8:** 1Kor 15:9-10; Kal 1:16; Efes 1:7 ✧ **3:9:** Rom 16:25; Kol 1:26 ✧ **3:10:** 1Pit 1:12; Rom 11:33 ✧ **3:12:** Rom 5:2; Hib 4:16; 10:19 ✧ **3:13:** Kol 1:24

ven mari muohien ten hetetamenien onen houlu vis houlu mok. Ka namul navisi keke Ninin Votut onen hesakin tinomi hekeih tamun heka en keihoen onen. ✧ ¹⁷ Navis keke Kristo hemoul en tinomi veni miling demkatien onami eni. Ka navis emun keke mihesakin sise ten envatien hemai hehi vatte ten moulien onami, ka sakien vasi keil onami hetie lati. ✧ ¹⁸ Munak hemukonek, kami ka meatin sav keil emun onen Ahi akilea availea revi keke envatien onen Kristo mariso vis mariso mok. ✧ ¹⁹ Anatin, avaseini keke envatien onen mariso mok mulin asa koa meatin keil akilea avandem usili, navis Ahi houmon kami miheilea eni. Hesakini, rendemien ka sakien keil onen Ahi hemai hesien moulien onami. ✧

²⁰ !Hemukonek, rehehati lat isen Ahi! Ka en keihoen koa mul mum en moulien orer ral mini, kei kilea voumon tounah keil houlu valin asa ir rokilea rovandemi usili vuo rovahisi veni. ✧ ²¹ Rehehati lat isen hehina nesa veni kei mariso, ka kei mul mumon marmari tounah keil en Sios ka en Iesu Kristo. Kosa ka en avong keil koa mul mai, meatin vasi keil ihati lat isen hehina nesa heha vio ... keite teni hetovuol. Anatin.

4

Selkatien keke Kristin keil um vituai en sakien ten envatien

¹ Ahi mumon kami mimai mivi vang'i meatin hau tas. Sakini, inau Pol koa namul en eim takeih veni namum min Asuv Iesu, namul nasel kat kami keih keke mihoumon sakien keil en moulien onami koa hevinvin en koakeil Ahi vise keil avahi onen. ✧ ² Lisenges, mihesakin rendemien onami heha netan ka sakien keil onami hememerau enges. Mihoumoni hetahos min kami eris hetal min envatien ka rendemien onami hetaveah. ✧ ³ Ninin Votut mumon kami mimai mivi vang'i meatin tas tuai. Sakini, mihesak visi en sise vasi keil keke

kami miheto vituai en tomat. ✧

⁴ Anatin, ir koa rokur demkatien rovi aven tas ka Ninin Votut koa mul en tiner tas. Ka, ral min rendemien tetaveah, rokur desien tas keke vi anatin keke Ahi vise lat ir rehetu vituai hetal mini en out nesa. ✧

⁵ Ir romul romusil Asuv tas koa vi Kristo, romul romusil kat hihiseien tas, ka avi baptaes en ir keke rovpil vituai en demkatien tas. ✧ ⁶ Ahi tas ka vi Tata ten tounah vasi. Kei vi hetetamen imok mulin tounah vasi, mul mum en moulien onen meatin keil, ka mul moul en tin meatin keil. ✧

⁷ Ka min tetai en ir, Kristo mul riti sanien savsav keil musil rendemien onen. ✧ ⁸ Koanik suval selusien koa mul en Tus Votut koa vit,

“Navong kei vina nesa en out ten houhouen onen,

kei mulamun koakeil kei vae lin keil ka ling keil en hen.

Ka min meatin keil onen, kei san more sanien keil min keil.”
(Sam 68:18) ✧

⁹ Navong selusien koanek viteni vit, *“kei vina nesa en out ten houhouen onen”* rie lati keke, mulamu, Kristo mul tuai en out netan. ✧ ¹⁰ Ka kei koa mul en out netan, vi kei varei koa vina nesa ka ro en out ten houhouen koa mulin out sav vasi keil en out nesa keke kilea vahi hetetamen imok mulin tounah vasi keil. ¹¹ Ka Kristo san *“more sanien keil”* min meatin keil onen keke tei keil imai ihi eiloheh keil, tei imai ihi provet keil ten avong kosa, tei ihitehiten more longlongien, ka tei keil ilosil kat revi vang'i Kristin keil ka ihisein revi keil. ✧ ¹² Kristo san more sanien keil min meatin keil onen ekek keke vasak mesein Kristin vasi keil avoumon more umen vakataun mesav keil eni. En sise enek, Sios, koa vi aven Kristo, hemai hekeih tamun en demkatien. ✧ ¹³ Sakini, koakeil ten Sios imai vituai keke ilea Natin Ahi koa aling demkatien one eni, imai imatu revi en demkatien

✧ **3:16:** Kol 1:11 ✧ **3:17:** Sion 14:23; Kol 1:23; 2:7 ✧ **3:18:** Kol 2:2 ✧ **3:19:** Kol 2:10 ✧ **3:20:** Kol 1:29 ✧ **4:1:** Efes 3:1; Plp 1:7,13; Flm 1:1,9; Kol 1:10 ✧ **4:2:** Kol 3:12-13 ✧ **4:3:** Kol 3:14-15 ✧ **4:4:** Rom 12:5; Efes 2:16; 2:18 ✧ **4:5:** Sion 10:16; 1Kor 8:6 ✧ **4:6:** 1Kor 12:6 ✧ **4:7:** Rom 12:3,6; 1Kor 12:11 ✧ **4:8:** Kol 2:15 ✧ **4:9:** Sion 3:13 ✧ **4:11:** 1Kor 12:28 ✧ **4:12:** 2Tim 3:17; 1Pit 2:5 ✧ **4:13:** Kol 1:28

one, ka imoul en usite vasi keil heha vio ... imai imal vasi hesuval Kristo enges. ✧

¹⁴ Sakini, ronasuvaltei mun titiali keil en demkatien orer koa akalah avakur anatin en hihiseien sav vasi keil koa amul umai. Ronasuvaltei vot tai koa mules muloh kalkali navong eang sav keil umai ka amuh kati. Ronamaentei meatin keil taluvosien anamai analuvos ir natal min selusien keil one koa kas. ✧

¹⁵ Vuo, hermukteinek. Ir reheselus usil anatinien onen Ahi ka rehehitehiteni hetal min sakien ten envatien. Hesakini, rehemai rehematu revi en usite vasi keil ka rehemai rehesuval Kristo koa vi Avat ten Sios onen. ✧

¹⁶ Kei mul kapil vituain meatin keil onen suval koa hati aven keil amul akapil vituai ral min teisav en keil. Ka navong hati aven keil ekek amul amumon umen kati one, aven enek hemai hekeih ka hematu revi. Sakini, munak meatin keil ten Sios um vasin umen one hetal min sakien ten envatien, Sios hemai hekeih tamun ka hematu revi.

Pol sel kat Kristin keil keke ilokovein moulien matu one ka ikur moulien hau koa Ahi mul sani min keil

¹⁷ Veni kami mivi hati aven keil ten Sios onen Iesu Kristo, ek vati masel kat kami vatal min keihoen koa Asuv Iesu sani minau. Nasel kat kami keke minousiltei mun sakien keil onen koakeil areingeingen Ahi. Veni rendemien one koteh, ka amundem usil tounah keil koa avi heisav enges. ✧

¹⁸ Amul veah en mankoli ka asakras availea tounah keil onen Ahi. Keil amul soutin ran moulien hau koa Ahi mul sani veni vatie keih ka e rovattei availea sise onen. ✧ ¹⁹ Navong keil amumon tisaen, armemoutei mun. Keil asan keil keke avousil sakien keil enges koa ave en vati, amul amumon sakien houlu koa tisa ramat, ka e vati mok avales avoum vatisa vamukonek. ✧

²⁰ Ka koanik rovitei sakien keil koa mikuri navong avisein kami

usil Iesu Kristo. ²¹ Anatin eli, avisein kami usil anatinien onen Iesu navong milong usili ka mikapil vituai ral mini. ²² Avisein kami keke mihelokovein moulien matu onami hetal min sakien tatisa keil teni, hesuval koa kami mikulat musi eisin keil ka misoni eva. Veni, en avong enek, kami miluvos kami eris mivit tounah keil koa avemi en vati tahos imok. Ka tounah keil enek amul avou lin moulien onami enges. ✧

²³ Avisein kami keke mihemaen Ahi hehiles tinomi neim ka rendemien onami, ka hesakin kami mihemai mihehi heite hau. ✧ ²⁴ Ka avisein kami keke mihekur sakien keil tetahos ten moulien hau onami hesuval koa mimul mimusin en eisin hau tai koa tahos vis tahos imok. Sakini, mal imok keke sakien keil onami hetie lati keke moulien hau koa Ahi sani min kami vi votut ka mal imok, suval koa kei varei vi votut ka mal imok. ✧

Pol sel kat Kristin keil keke sakien keil one hetie lati keke akur moulien hau

²⁵ Veni ir rokur moulien hau koa Ahi sani min ir, ronaluvoitei mun. Hetahos keke tounah vasi keil koa romul roselus usili ral min tuer keil en demkatien hehi anatin. Rehomonni hemukonek veni rovi hati aven keil ten Sios tas. ✧ ²⁶ Mal keke mihevuroh navong miles meatin tai mul mum tisa, ka mihelekat revi keke vurohien onami nasakintei kami minamot en tisaen. Ka mihekalah, mihetalimal eni helamu en avong koa meteiai hehita henu.

²⁷ Hesakini, mihersantei ahho min Temat keke valamun kami mivousil sise onen ten tisaen. ²⁸ Munak tai en kami vi tarhena, helokovein sakien enek ten henaien, ka heha houn hetal min hen keilu housil sakien tetahos tai. Hesakini, kei kilea vasan kataunien min koakeil tounah one tovuol. ✧ ²⁹ Minasontei selusien keil koa tisa, ka mihesa kesi min keil more selusien keil ten kataunien koa hetie lat more envatien onen Ahi. Hesakini,

✧ **4:14:** 1Kor 14:20 ✧ **4:15:** Efes 1:22; 5:23; Kol 1:18; 2:19 ✧ **4:17:** Rom 1:21 ✧ **4:18:** Efes 2:12; Kol 1:21; 1Pit 1:14 ✧ **4:19:** Kol 3:5 ✧ **4:22:** Kol 3:9; Kal 6:8 ✧ **4:23:** Rom 12:2 ✧ **4:24:** Kol 3:10; Sen 1:26 ✧ **4:25:** Sak 8:16; Kol 3:8-9 ✧ **4:26:** Sam 4:4; Tiem 1:19-20 ✧ **4:28:** 1Tes 4:11

navong milesi mal keke mivoumoni, mihasan more selusien koa kilea vasakin koakeil alonge, rendemien one hemai hekeih tamun. ✧

³⁰ Minoumontei sakien keil koa noumon Ninin Votut nalonge natisa. Veni Ahi san Ninin onen min kami vatie lati keke kei ring koe kami ka vul lat kami tuai mivahi meatin keil onen ka, en avong tai koa hemai, hekulat kami ran out netan koa vilelau en mahien. ✧

³¹ Sakini, mihelokovein sakien tatisa keil ekek. Minandemtei natisa en kami eris, minavuroh kattei kami, ka minasontei selusien takeih naha kat kami. Minavaetei natal min kami, minaselus karentei kami, ka minoumontei tounah sav keil min kami natal min rendemien tatisa. ✧ ³² Mal keke mihetahos min kami ka mihetie lat enmahisien min kami eris. Mihelele hetahos eris en kami hesuval koa Ahi lele tahos eris en kami ven tounah keil koa Kristo mumoni tuai. ✧

5

Pol sel kat Kristin keil keke anousiltei mun sakien matu keil one

¹ Veni kami mivi titiali keil anatin onen Ahi koa envatien onen mul en kami, sakien onami heleisungein revu mok more sakien keil onen. ✧

² Mihetie lat envatien onami min mesav keil heka en sakien vasi keil onami. Anatin, mihoumoni hetal min envatien hesuval koa Kristo mumoni navong maen moulien onen min Ahi keke vamat vahinat ir. Ka Ahi si kei ven matien onen suval koa, mulamu, si kei navong amu vini sipsip tai vahi sanien votut en usite onen meatin keil. ✧

³ Ka veni kami mivi meatin votut keil onen Ahi, sakien tatisa keil ekek hetovuol varei en kami: minamatiltei natal min etai meatin koa mirtetalihetei vatal mini, minoumontei sakien tisa keil ten sise, ka minalah ruaintei tounah keil onami namai nahi houlu. ✧ ⁴ Minasisiltei,

minaselus vautei, ka minasontei selusien tatisa sav keil. Veni romaltei keke meatin keil onen Ahi avaselus vamukok. Hetahos imok keke kami mihasan selusien keil ten masmasien heha min Ahi ven tounah keil koa kei mumoni en usite onami. ✧ ⁵ Hetahos keke kami miheilea revu keke koakeil amumon sakien keil tatisa ekek irvatei en out koa Ahi keilu Iesu Kristo luvi Asuv Houlu ien ka irkur etai tounah tetahos eni. Anatin, koakeil amatil ral min meatin tai koa artetalihetei vatali, ka koakeil amumon sakien tisa keil ten sise, keil irvatei en out enek. Ka koakeil emun amul alah ruain tounah keil one vama vahi houlu irvatei ien veni sakien one rie lati keke amul uva netan min tounah keil one suval koa avi ahi keil one. ✧

⁶ Minamaentei meatin keil anamai analuvos kami anahit Ahi hersantei mahien min koakeil amumon vati tisaen keil enek, veni vi anatin keke Ahi hevuroh kat koakeil amul along sesein ren ka hesan mahien min keil. ✧ ⁷ Sakini, minapiltei natal min vati meatin keil koa amumon tounah keil ekek. ⁸ Veni, mulamu, navong kami mireingeingen Ahi veah, kami mun mimul en mankoli. Ka kosa, mikapil vituai ral min Asuv Iesu ka mimul en meneai onen Ahi. Sakini, sakien keil ten moulien onami hetie lati keke mivi titiali keil onen. ✧ ⁹ Veni koakeil amul en meneai, sakien keil ten moulien one hetie lat tahosien, maluen, ka anatinien. ¹⁰ Sakini, mihasak visi keke miheilea sakien sa koa Ahi hesi kei veni, ka mihoumoni. ✧

¹¹ Navong meatin sav keil amumon sakien tatisaso keil ten mankoli, usite onami hetovuol eni, veni tounah tahos hetovuol hekistal ien. Hetahos imok mihehit kilea min meatin keil keke vati sakien keil ekek artahoste. ✧ ¹² Veni vati sakien keil tatisa ekek koa koakeil arlong kattei Ahi amul amum suai eni, rehermumonte ka rehememou

✧ **4:29:** Efes 5:4; Kol 3:8; 4:6 ✧ **4:30:** Aes 63:10; 1Tes 5:19; Efes 1:13-14 ✧ **4:31:** Kol 3:8 ✧ **4:32:** Kol 3:12-13; Mat 6:14; 18:22-35 ✧ **5:1:** Mat 5:48 ✧ **5:2:** Rom 14:15; Kal 2:20; Sam 40:6; Hib 10:10; Eks 29:18; Esek 20:41 ✧ **5:3:** Kol 3:5 ✧ **5:4:** Efes 4:29; Kol 3:8 ✧ **5:5:** 1Kor 6:9-10; Kol 3:5 ✧ **5:6:** Kol 2:4,8; Rom 1:18; Kol 3:6 ✧ **5:8:** Efes 2:11,13; Kol 1:13; 1Pit 2:9; Luk 16:8; Sion 13:36 ✧ **5:10:** Rom 12:2 ✧ **5:11:** Rom 16:17; 2Tes 3:6; 2Sion 1:10-11

emun keke rovaselus usili. ¹³ Ka navong meneai onen Ahi hetitin eni, hehothot eni keke meatin vasi keil ilei kilea eni. ✧ ¹⁴ Anatin, meneai mul sakin meatin keil alei kilea anatinien ten tounah vasi. Koanik suval souen tai orer koa vit,

“Kami koa mimatil, mihemea mihele.

Anatin, kami koa mimat, mihemouleris ran matien.

Navong mimul en mankoli, meneai onen Kristo hetitin en kami.”✧

¹⁵ Sakini, mihelei kat revi en ualien ten moulien onami. Minoumontei sakin keil nasuval koa mivi unu keil, ka mihehi meteisau.

¹⁶ Anatin, mihoum hetahos en avong vasi koa miles ahho keke mivoumoni. Veni romul en avong keil koa meatin keil amul amumon tisaen lisenges. ✧ ¹⁷ Minahitei unu keil, ka miheilea asa koa Ahi en vati mivoumoni, ka mihoumoni suk. ✧ ¹⁸ Minahi vautei en uaen, veni navong mivilelau en uaen, misakras mivahuli kat sakin keil onami. Ka mihilelau en Ninin Votut. ✧ ¹⁹ Veni navong mivilelau en Ninin Votut mikilea mivahati lat isen Asuv Iesu navong mimusau vituai en sam keil, souen sav keil ten demkatien, ka souen keil emun koa Ninin Votut mul sani min kami keke mivamasasi en tinomi. ✧

²⁰ Mikilea mivamasas Ahi, Tata orer, lisenges ven tounah vasi keil koa kei mumoni en usite orer ka en Iesu Kristo, Asuv orer. ✧ ²¹ Ka mikilea mivaling rendemien onami vaha netan keke mivoum vousil rendemien onen Kristin sav keil. Munak mihoumon hemukonek, mihetie lati keke mivouhou min Kristo. ✧

Pol sel kat Kristin keil keke ito vituai en tahosien

²² Ahin keil, kami mihoumon rendemien onami heha netan keke mihoum housil rendemien onen meahos keil onami. Mihousil rendemien one hesuval koa mimul mimumoni ven Asuv Iesu Kristo. ✧ ²³ Veni meahos keil onami avi avat keil onami suval koa Kristo vi avat ten Sios onen. Sios koanik vi aven, ka meatin vasi keil koa avi onen anatin amul ien, kei mutut moulien one. ✧ ²⁴ En vati sakin koa Kristin keil ten Sios amul aling rendemien one va netan keke um housil rendemien onen Kristo, mal keke ahin keil emun iling rendemien one heha netan keke um housil rendemien onen meahos keil one.

²⁵ Amo keil, envatien onami hel en ahin keil onami. Envatien onami hesuval envatien koa Kristo rie lati min Sios onen navong san moulien onen vinati. ✧ ²⁶ Iesu mat ven meatin keil ten Sios onen keke voumon keil avato vasi. ✧ Kei mu motein keil ka en oai ten baptaes ka ka en selusien keil onen. ²⁷ Mu moteini vasakin Sios onen vato vasi ka vahilahil, ka vasakin tisaen ka tounah keil koa avi amus hetovuol ien. En vati voumoni vamukonek vasakini vato vasi en meten. ✧ ²⁸ En vati sakin ekek, meahos tai hetie lat envatien min ahin onen ka helei kat revi hesuval koa mul rie lat envatien en aven ka mul lei kat revi. Veni, meatin koa en vat ahin onen, suval koa en vat kei sasen. ²⁹ Meatin tovuol en varvattei aven kati, veni mul san anien mini ka ring koe revi. Ka Kristo emun mul mumon vati sakin enek en Sios onen ³⁰ veni ir rovi hati aven keil. ✧ ³¹ Tus Votut onen Ahi selus usili navong viteni vit, “Ven koanek, meahos tai hemea ran tata ka mama onen, ka heapil hetal min ahin onen, ka keilu luhetas.” *Senesis*

2:24 ✧ ³² Mari rendemien mul suai en selusien koanek, veni mul selus emun usil apiluen onen Kristo ka Sios onen. ✧ ³³ Ka, en usite onami

✧ **5:13:** Sion 3:20-21 ✧ **5:14:** Aes 26:19; 51:17; 52:1; 60:1; Rom 13:11 ✧ **5:16:** Kol 4:5; Amos 5:13 ✧ **5:17:** Rom 12:2; Kol 1:9 ✧ **5:18:** Pro 23:31 ✧ **5:19:** Kol 3:16; Sam 33:2,3 ✧ **5:20:** Kol 3:17 ✧ **5:21:** 1Pit 5:5 ✧ **5:22:** Sen 3:16; Kol 3:18; 1Pit 3:1 ✧ **5:23:** 1Kor 11:3 ✧ **5:25:** Kol 3:19; 1Pit 3:7; Efes 1:22; Kol 1:18 ✧ **5:26:** Taet 3:5; Hib 10:10,14; 13:12 ✧ **5:27:** 2Kor 11:2; Kol 1:22 ✧ **5:30:** Rom 12:5; 1Kor 6:15; 12:27; Efes 1:22-23; Kol 1:18 ✧ **5:31:** Mat 19:5 ✧ **5:32:** Rev 19:7

amo keil, emi hehat ahin keil onami hesuval koa kami mirie lati emi vat avemi. Ka kami, ahin keil, mi-heling rendemien onami heha netan ka mihoum housil rendemien onen meahos keil onami.

6

Selkatien tai min titiali keil ral min tata ka mama one keil

¹ Kami, titiali keil koa mikapil vituai ral min Asuv, mihelong kat tata ka mama onami keil veni koanek mal. ✧ ² Koanik vi mengkatien koa Ahi sani navong vit, *“Mihehouhou min tata ka mama onami keil.”* *Eksodas 20:12* ✧ En mengkatien keil, koanik varei Ahi san rohtoh eni ral min hatkatien tai vit, ³ *“Hesakini, kami miheles tahosien ka moulien onami hetaveah en out netan.”* *Eksodas 20:12*

⁴ Ka kami, tata keil, minoumontei nakeih ramat min titiali keil onami keke anavuroh kattei kami. Ka mi-hisein revii keil keke ilea tounah keil onen Asuv Iesu ka mukave akilea avalekat revii sakien keil one. ✧

Selkatien min slev keil ral min masta keil one

⁵ Kami, slev keil, mihelong kat masta keil onami en out netan ekek en mari houhouen, ka mihoum min keil hetal min more rendemien. Mihelong kat keil en vati sakien koa mimul milong kat Iesu Kristo eni. ✧ ⁶ Minalong katteis keil navong amul ales kami keke avasi keil ven kami. Ka hetahos imok mihelong kat keil veni mivi slev keil onen Kristo, ka misi kami keke mivoumon asa koa Ahi en vat kami mivoumoni. ⁷ Anatin, mihoum ven masta keil onami hesuval koa mimul mimum min Asuv Iesu, ka rovitei meatin keil enges. ⁸ Mihoumoni hetahos hemukonek veni rokilea keke Asuv Iesu hesan retai en heite ten umen orer housil asa koa romumoni, avaseini munak rovi slev keil vuo romaluv enges. ✧

⁹ Ka en vati sakien enek, kami, masta keil, mihoumoni hetahos min slev keil onami. Minasontei selusien takeih naha min keil minahit mi-hesan mahien min keil munak ar-mumtei vousil rendemien onami. Mihendem kati keke Masta one koa ro en out nesa vi Masta onami emun. Ka navong helei rahit usite onami vasi, herles etai meatin hemariso mok helin teisav. Houmoni hevinvin en keil vasi. ✧

Selkatien min Kristin keil keke ilomal hekeih en demkatien one

¹⁰ Keke maselus ekor min kami, ek vati masel kat kami keke mihelomal hekeih en demkatien onami. Keihoen onami mul ka ven Asuv Iesu vareii veni mimul mikapil vituai ral mini. ¹¹ Mihesak mesein kami ven vaeen ten demkatien suval meatin tavaeen tai mul sak mesein kei. Anatin, mihesin en kami en eisin keil ten vaeen koa Ahi mul sani min kami keke kami mikilea mivalomal vakeih navong Temat mai vasak visi valuvos kami mivamot. ✧ ¹² Veni, en vaeen ten demkatien koa romul ien, vativieh keil orer rorvitei meatin keil ten out netan ekek. Vuo, vativieh keil orer avi Temat ka ninin tisa keil onen koa amul amuka en teilang. Keil akur keihoen en out netan ekek ka amul asak visi keke avoumon meatin keil avamot en tisaen ka vasakin rendemien one vamai vamalikelik. ✧ ¹³ Sakini, mihesin revii en eisin vasi keil ten vaeen koa Ahi sani. Hesakini, mikilea mivalomal vakeih en avong vasi koa Temat ka ninin tisa keil onen asak visi avamai ka avapurun kami. Ka navong kami mihevae hetal min keil heha vio ... hevus, mihelesi keke mimul veah mimulomal keih. ¹⁴ Sakini, mihesak mesein revii kami hetal min eisin tavaeen koa Ahi mul sani. Miheilea revii anatinien onen Ahi koa kami mikuri tuai. Anatinien koanik hesuval atoh koa mimutoh kat revii kami eni. Mihendesini keke Ahi sakini kami mimal en meten, veni hemukonek, maluen onen heting koe moulien

✧ **6:1:** Kol 3:20 ✧ **6:2:** Dut 5:16; Mat 15:4 ✧ **6:4:** Kol 3:21; Dut 6:7,20-25; Sam 78:4; Pro 19:18; 22:6 ✧ **6:5:** Kol 3:22-23; Taet 2:9-10 ✧ **6:8:** 2Kor 5:10; Kol 3:24-25 ✧ **6:9:** Kol 4:1; Dut 10:17; 2Kron 19:7; Umen 10:34; Kol 3:25 ✧ **6:11:** Rom 13:12; 2Kor 10:4 ✧ **6:12:** Sion 14:30; Efes 2:2; 1Pit 5:8-9

onami. Maluen ekek hemai hesuval eisin keil takeih koa amul aring koe veimasomi. ✧ ¹⁵ Miheling demkatien onami en more longlongien koa mul sakin kami miro en tomat ral min Ahi. Hemukonek, mihelomal hekeih tamun en demkatien onami. More longlongien koanik hemai hesuval but takeih koa hesak mesein kami mihelomal hekeih ka mihermottei. ✧ ¹⁶ En avong vasi, mihoumon demkatien onami en Iesu Kristo hekeih tamun. Demkatien koanik hemai hesuval ai tatosuaien tai koa heting koe kami ran atuv vasi keil ten rendemien tatisa keil onen Temat keke anamaitei en moulien onami. ✧ ¹⁷ Miheilea revu keke Ahi mutut moulien onami tuai. Sakini, Temat sakras vasakin rendemien onami vamot. Ileilien koanik heting koe rendemien onami hesuval eisin takeih tai koa mul koe vatumi. Miheilea revu selusien onen Ahi koa Ninin Votut mul sani min kami keke mikilea mivahitehiteni lisenges. Selusien onen Ahi enek hemai hesuval naef tavaeen onami.

✧

¹⁸ Ka navong mimusin mukok, lisenges, mihehis min Ahi housil asa koa Ninin Votut mul rie lati min kami. Ka mihehis emun keke Ahi hesan kataunien min kami. Ka navong mivis, avemi namahtei, ka minalokoveintei hisien keil onami ven meatin savsav keil onen Ahi. ✧ ¹⁹ Mihehis venau emun keke nakilea maselus revu selusien sa koa Ahi hesani minau. Ek vati mahit kilea aneite ten lingkatien suai ten more longlongien onen ka nirmetautei. ✧ ²⁰ Veni, navi eiloheh tai keke mahitehiten more longlongien enek, ka, ven koanek, apar kat inau ral min sen keil takeih. Mihehis venau keke nakilea mahit leini vasuval koa mal moumoni, ka nirmetautei. ✧

Selusien ekor

²¹ Keke miheilea revu asa koa mul kistal enau ka tounah keil koa namul namumoni, namul nasila Taetikas

vat ven kami keke vahit meseini min kami. Kei vi more tuak tai ka musil revu Asuv Iesu. ✧ ²² Anatin, namul nasila vat ven kami keke miheilea revu usite onomai, ka keke mihehati lat rendemien onami.

²³ Navis keke tomat onen Ahi hel ven tuak vasi keil ten demkatien keisom. Ka navis keke Ahi houmon envatien onami hemariso mok, ka demkatien onami en Iesu Kristo hemai hekeih tamun. ²⁴ Navis keke Ahi hetie lat more envatien onen min kami vasi koa mimul mirie lati keke tounah tovuol kilea vahiles envatien onami en Iesu Kristo, Asuv orer. ✧

✧ **6:14:** Aes 11:5; Luk 12:35; 1Pit 1:13; Aes 59:17; 1Tes 5:8 ✧ **6:15:** Aes 52:7; Neham 1:15; Rom 10:15 ✧ **6:16:** Sam 7:13 ✧ **6:17:** Aes 59:17; 1Tes 5:8; Aes 11:4; 49:2; Hos 6:5; Hib 4:12 ✧ **6:18:** Luk 18:1; Kol 4:2-3; 1Tes 5:17 ✧ **6:19:** Umen 4:29; Kol 4:3; 2Tes 3:1 ✧ **6:20:** 2Kor 5:20; Flm 1:9; Kol 4:4 ✧ **6:21:** Umen 20:4; Kol 4:7-8; 2Tim 4:12; Taet 3:12 ✧ **6:24:** 1Pit 1:8

Selusien koa helamu ten Pilipae

?Isei mutis selusien koanik?

Pol, koa vi eiloheh tai onen Iesu Kristo mutis leta koanik* en sua 61 AD (sua keil koa katau en avong Iesu avasi), navong mul en eim tai en out Rom ka meatin tavaeen keil amul alei kokoe eni.*

?Isei vuli selusien koanik mulamu?

Pol mutis selusien koanek va min Kristin keil koa amul en out Pilipae. Navong Pol mul mual keke vahitehiten more longlongien usil Iesu Kristo en ualien koa elu onen,* kei les meatin tai ten provins ten out Masedonia en matil vovoiien tai.* Meatin enek mul vise keke vamai ven keil. Sakini, Pol va en out Masedonia, ka va rohtoh en taon ten out Pilipae ka meatin houlu akur demkatien en out enek.*

?Pol mutis selusien koanik vensa?

Pol en vati vamasmas Kristin keil en out Pilipae ven sanien one – Navong Kristin keil en out Pilipae alonge keke Pol mul en hen kavmen ten out Rom, keil asan sanien tai vakatauni.*

Pol en vati vahisein Kristin keil en out Pilipae en saken tetahos koa rie lati keke meatin tai vi Kristin – Pol sel kat koakeil en sios ten out Pilipae vit Kristin tai, rendemien onen hehi netan hesuval koa Iesu Kristo mumoni,* hel heloh hekeih keke hetokol keite ten lohlohien ten demkatien onen,* hermudemkotei ven etai tounah,* ka kilea hehisu en sakvisien keil hetal min keihoen koa Iesu Kristo mul sani mini.*

Pol en vati vassel kat Kristin keil en out Pilipae avakur sien val en moulien one – Navong Pol mutis va min Kristin keil enek en out Pilipae, keil amul avisu en avong keil takeih

ven demkatien one.* Sakini kei sel kat keil avoumon tounah vasi vatal min sien.*

Pol en vati vassel kat Kristin keil en out Pilipae avalah ruai vatahos – Sakvisien keil* ka hihiseien tateisav keil* amul asakin Kristin keil en out Pilipae amul amusel ral min keil eris. Sakini, Pol sel kat keil keke avalah ruai vatahos.*

Mari rendemien tai ten selusien koanik mul en Pilipae 1:21

Munak nimoul, nihati lat Iesu Kristo hetal min moulien onak. Ka munak nimat, koanek hetahos imok, veni niha nito hetal mini.

Mari rendemien tamun ten selusien koanik mul en Pilipae 2:5

Rendemien koa mul en kami hesuval etin rendemien koa mul en Iesu Kristo.

?Asa mul en selusien koanik?

1. Koakeil amusil Kristo avisu en avong keil takeih ral min sien. (1:1-30)
2. Koakeil amusil Kristo amul amumon saken keil onen ral min sien. (2:1-30)
3. Koakeil amusil Kristo amulomal keih en demkatien one ral min sien. (3:1-4:1)
4. Koakeil amusil Kristo akataun mesav keil ral min sien. (4:2-23)

Hitkileaen onen Pol usil leta koanik

¹ Inau Pol ral min Timoti, koa melvi meatin toumien keilu onen Iesu Kristo, melmutis leta koanik.

Melmutisi vat min kami, meatin keil onen Ahi en out Pilipae koa mikapil ral min Iesu Kristo, ka min elda ka dikon keil emun onami.

² Melvisi keke more envatien ka tomat onen Ahi Tamer ka Asuv Iesu Kristo hel ven kami. *

Pol masmas Ahi ven demkatien onen Kristin keil ten out Pilipae

³ Namasmas Ahi onak lises navong namul namudem usil kami. *

⁴ Ka en avong vasi koa navis min

* :: Plp 1:1 * :: Plp 1:7,12-14; Umen 28:30-31 * :: Umen 15:3-18:22 * :: Umen 16:9-10
 * :: Umen 16:11-40 * :: Plp 4:10-14 * :: Plp 2:1-11 * :: Plp 3:13-14 * :: Plp 4:6 * ::
 Plp 4:13 * :: Plp 1:27-30 * :: Plp 1:4,25; 2:29; 4:4 * :: Plp 1:29-30 * :: Plp 3:2-3 * ::
 Plp 2:2; 4:2-3 * **1:2:** Rom 1:7; Kal 1:3; Flm 1:3 * **1:3:** Rom 1:8; 1Kor 1:4

Ahi en usite onami, navis ral min sien. ⁵ Namasmas Ahi veni, navong mikur rohtoh en more longlongien rokol kosa, kami mimum vituai ral minau keke rehesakin meatin sav keil akilea en more longlongien usil Iesu Kristo. ⁶ Ka nakur anatin keke Ahi, koa mum rohtoh en more umen koanik en moulien onami, hel houmoni heha vio ... houv vasi eni en avong koa Iesu Kristo hemai ris eni. ✧

⁷ Mal keke nalonge tahos ven kami veni mirie lat envatien onami minau navong romum vituai en umen koa Ahi sani minau musil more envatien onen. Veni kami mikataun nau navong namul en eim takeih ekek. Ka mikataun nau mun navong namul navit kilea en meten meatin keil keke more longlongien usil Iesu Kristo vi anatin. ⁸ Ahi lei kilea vi anatin keke ek vati mok nilei ris kami, veni envatien onak mul en kami mariso suval koa envatien onen Iesu Kristo emun mul en kami. ✧

⁹ Navis Ahi hesakin kami miheilea revi mok hemukave emi hehathat kami hehi houlu tamun en sakien koa mal. Ka navisi mun keke miheilea Ahi imok, ka miheilea asa koa mal mivoumoni en avong vasi. ¹⁰ Hemukonek, kami miheilea revi sakien keil koa tahos keke mivoumoni. Hesakini, en avong koa Iesu Kristo hemai ris eni keke helei rahat usite onen meatin vasi keil, kami mikilea mihelomal mihetolas en meten ka tounah hetovuol heha kat usite onami. ✧ ¹¹ Veni Iesu Kristo helesi keke moulien onami son heite ten maluen koa ka veni. Ka meatin sav keil koa ilesi isan masmasien min Ahi veni, ka ihati lat isen. ✧

More longlongien usil Iesu Kristo mul ka vasi out, avaseini keke Pol mules en eim takeih

¹² Tuak ka ahinkuli keil, ek vati mivailea keke mahien keil koa kistal enau, Ahi mul vilesi mai kataun more longlongien enek keke vaha mok vaka vasi out. ✧ ¹³ Veni meatin

taleikokoeien vasi keil ten mari taon enek ten out Rom ka meatin sav vasi keil emun akilea keke namul en eim takeih veni namusil kat Iesu Kristo. ✧ ¹⁴ Sakini, houlu en tuak ka ahinkuli keil ekonek, navong keil alesi keke namul en eim takeih ven demkatien onak, demkatien one en Asuv Iesu mul mai keih tamun. Sakini, metauen tovuol en keil ka amarir avahitehiten selusien onen Ahi.

¹⁵ Anatin keke tei en meatin keil avitehiteni usil Iesu veni keil avi elu enau ka e vati avali nau. Ka tei en meatin keil avitehiteni veni e vati avakataun meatin sav keil eni. ¹⁶ Koakeil enek avitehiten Iesu Kristo veni envatien one mul enau. Keil akilea keke aling nau en eim takeih enek veni namul nalei kokoe en more longlongien enek. ¹⁷ Ka meatin sav keil arvitehitentei Kristo vatal min rendemien koa mal. Keil amumoni en rendemien ten heteta-menien enges veni e vati avasakin mahien onak vamai vamariso mok en eim takeih ekek. ¹⁸ Ka avaseini mukonek, nasi nau. Veni meatin keil amul avitehiten Iesu Kristo en sise houlu, tei ral min rendemien keil koa mal, ka teisav ral min rendemien keil koa romaltei. Ka nil nisi nau veni.

¹⁹ Nasi nau veni nakilea keke Ahi hesan heite ten hisien onami en usite onak ka Ninin onen Iesu Kristo hesakin tounah enek hehi sise koa nimaluv eni. ✧ ²⁰ Inau ek vati mok ka namundesini vi anatin keke nirmumon etai tounah koa hesakin nau nimemou eni. Ek vati keke nimarir en selusien onak keke nihati lat Iesu Kristo lisenges en avek, avaseini munak nimoul vuo nimat veni. ✧

²¹ Veni munak nimoul, nihati lat Iesu Kristo hetal min moulien onak. Ka munak nimat, koanek hetahos imok, veni niha nito hetal mini. ✧ ²² Ka munak nil nimoul hetal min avek koanik, nakilea moum ka moulien onak heson heite ven Ahi. Sakini, narkilea revitei koa kave ek vati mok. ✧ ²³ Tounah keilu

✧ **1:6:** Plp 2:13; 1Kor 1:8; Plp 1:10; 2:16 ✧ **1:8:** Rom 1:9; 2Kor 1:23; 1Tes 2:5 ✧ **1:10:** Rom 2:18; 12:2; Hib 5:14; 1Kor 1:8; Plp 1:6; 2:16 ✧ **1:11:** Sion 15:8 ✧ **1:12:** 2Tim 2:9 ✧ **1:13:** Efes 3:1; 4:1; Flm 1:1,9 ✧ **1:19:** Siob 13:16; 2Kor 1:11 ✧ **1:20:** 1Pit 4:16 ✧ **1:21:** Kal 2:20 ✧ **1:22:** Rom 1:13; 2Kor 5:8

ekek luleh nau en sise elu. Koa tahos imok, ek vati mok malokovein avek koanik keke mato vatal min Iesu Kristo. ²⁴ Ka ven kami, tahos imok nitos nimoul en avek ekek keke nakilea mal makataun kami. ²⁵ Ka nakilea keke nimoul nitos veni nakur anatin keke nil nikataun kami keke demkatien onami hemai hematu tamun ka mihehilelau en sien. ²⁶ Hesakini, navong nihat niles kami eris, mihehasi kami hehi houlu mok ven asa koa Iesu Kristo mumoni en usite onak.

²⁷ Ka avaseini asa koa hekistal enau, kami, moulien onami hevinvin en koakeil amusil more longlongien onen Iesu Kristo. Hesakini, avaseini nihat niles kami vuo nisakras, nitaengoni keke kami mimul mimulomal vituai keih en rendemien tas, ka mimul mivae vituai ven demkatien koa mikuri ka en more longlongien. ✧ ²⁸ Nakilea keke mihermetauntei koakeil avi vativieh ral min kami. Veni navong mimulomal keih en mete, rie lati min keil keke asa koa mivit usili vi anatin. Ka rie lati mun keke Ahi hou lin keil, ka houtut kami. Ka Ahi varei mul sakin tounah keil enek akikistal. ²⁹ Veni kei mumoni tahos min kami navong maen kami miling demkatien onami en Iesu Kristo, ka maen kami mikur mahien emun ven isen. ³⁰ Ka vi anatin keke mimul mikur vati mahien ven demkatien onami suval koa miles nau nakuri navong nar semau ral min kami, ka koa milonge namul veah nakuri ekonek.✧

2

Reheleisungein sakinan onen Iesu Kristo koa rendemien onen mul netan

¹ Veni mikapil ral min Iesu Kristo, nakilea kei mul mumon kami mikeih imok en demkatien onami. Veni envatien onen mul en kami, kei mul vati lat rendemien onami. Veni Ninin Votut mul en kami, mivi tinahos ka emi mahis kami eris. ² Sakini, navis kami keke mihoumon

sakinan keil ekek vasakinou nihilelau en sien: rendemien onami hetas, envatien koa mul en kami hetas, tinomi hetas, ka mihoum vituai suval meatin tas. ³ Tovuol en kami nahasitei kei vuo naling kei nahina nesa nalin teisav. Tahos imok heling rendemien onen heha netan keke heles meatin sav hetahos helin kei. ✧ ⁴ Tetai en kami nandemtei kei enges, ka kei hendem usil teisav keil. ✧

⁵ Rendemien onami heha netan hesuval etin rendemien onen Iesu Kristo mul netan.

⁶ Veni avaseini keke Kristo vi Ahi en usite vasi keil, ✧

kei romumontei rendemien onen vahit hetetamenien onealu vavinvin.

⁷ Ka kei sokovein hetetamenien onen, ✧

ka mita netan mai suval slev tai. Kei, avasi en out netan, ka mai vi meatin enges koa aven mul.

⁸ Kristo mumon rendemien onen va netan

ka long kat Ahi va vio ... mat. Anatin, kei maen kei mat en aiveave suval meatin tisa tai. ✧

⁹ Sakini, Ahi vati lat isen Kristo vina nesa, ✧

ka san eis ten hetetamenien mini koa mulin eis sav vasi keil. ✧

¹⁰ Sakini, en isen Iesu, tounah vasi iha netan mini: ✧

koakeil ten out nesa, koakeil ten out netan, ka koakeil emun amul en out ten matien.

¹¹ Anatin, keil vasi ihitehiteni ihit, "Iesu Kristo vi Asuv onomai." Hemukonek, isen Ahi Tamen hehina nesa mok.

Selkatien keke moulien orer hetolas en meten meatin keil

¹² Tuak ka ahinkuli keil, veni mikur rendemien koa netan suval Iesu, mihelong kat inau suval koa lises mimul mimumoni, en avong koa nar ral min kami, ka en avong

✧ **1:27:** Efes 4:1; Kol 1:10; 1Tes 2:12; Plp 4:3

✧ **1:30:** Umen 16:22; Plp 1:13

✧ **2:3:** Kal 5:26;

Rom 12:10 ✧ **2:4:** 1Kor 10:24,33

✧ **2:6:** Sion 1:1,2; 17:5

✧ **2:7:** 2Kor 8:9; Sion 1:14; Hib

2:14,17 ✧ **2:8:** Sion 10:17; Hib 5:8; 12:2

✧ **2:9:** Umen 2:33; Hib 1:3

✧ **2:9:** Efes 1:21; Hib 1:4

✧ **2:10:** Aes 45:23; Rom 14:11

kosa imok koa narrotei mun vatal min kami. Hetal min metauen, mi-houm hekeih keke mihelei kat rev i kami keke sakien keil onami hesuval koakeil Ahi mutut keil ran tisaen. ✧
 13 Veni vi Ahi vare i koa mul mum en kami. Kei mul sakin kami emi vati mivousil asa koa en vat kami mivoumoni, ka mul san keihoen emun keke mikilea mivoumoni. ✧

14 En tounah vasi koa mimoumoni, minasel kututtei ka minavul kattei kami eris. ✧ 15 Hesakini, sakien onami hetie lati keke mivi natin Ahi keil koa amutolas, ka tounah tovuol vaha kat usite onami en meten meatin tisa keil ten kosa koa sakien one kalkali. Hemukonek, moulien onami hetitin luhu en keil hesuval hitu keil amul avihil en mankoli. ✧ 16 Mihehitehiten more longlongien min keil koa kilea vasan moulien min keil. Veni, munak hemukonek, nakilea mahasi nau en avong koa Iesu Kristo hemai ris eni. Veni moulien onami hetie lati keke narokol keite ten lohlohien onak ka umen onak son heite, rovitei heisav.

17 Avaseini munak u vini nau, nisi nau ka nimasmas Ahi ven kami vasi. Veni matien onak hesuval sanien votut tai koa nasani min Ahi ven demkatien onami. ✧ 18 En vati sakien enek, navong kami mimul mikur sakvisien keil onami, kami mun mihemasmas Ahi ka mihesi kami hetal minau. ✧

Selkatien keke me-Pilipae keil ikur rev i Timoti ka Epafrodaetas

19 Munak housil envatien onen Asuv Iesu, namundemi keke nisila Timoti hehat ven kami hervitei tuetin. Hesakini, navong hemai ris venau, longlongien usil kami koa hekuri hesan sien minau. 20 Meatin onak tovuol emun vasuval Timoti koa envatien onen mul en kami ka en vati vakataun kami vasuval inau. 21 Meatin sav vasi keil amul amumon tounah keil koa keil enges e vati avoumoni, ka armumonte i asa koa Iesu Kristo en vati. ✧ 22 Ka Timoti rie lati tuai min kami keke kei mum

min Iesu. Veni komal melmum vituai ven more longlongien onen Ahi suval ehon tai mul mum ral min tata onen. 23 Sakini, en avong etin koa nilong kilea asa koa umoni minau en kot, nisila Timoti hehat ven kami. 24 Ka namundesini keke, hervitei tuetin, Asuv hemaenau mun nihat ven kami.

25 Ka namundemi tahos keke nisila tuak Epafrodaetas hehat eris ven kami. Kami misani minau keke vahi eiloheh onami minau ka hekataunau en usite onami. Ka komal melmum vituai ka melvae vituai en umen onen Ahi. ✧ 26 Kami milonge keke kei mesai houlu ka mimundemko veni. Ka navong Epafrodaetas long usil demkoen onami, kei longe tisa ka vit vasao eris en kami. 27 Ka anatin eli keke kei mesai marite ka vesesal vamat. Ka Ahi en mahisi, ka en mahis inau mun. Veni munak kei hemat, inau nilonge hetisa hehi houlu mun. 28 Sakini, ek vati li mok masila kei vahat ven kami keke mivasi kami eris navong mihelesi. Ka hemukonek, demvoen onak hetovuol emun. 29 Hesakini, mihekur rev i kei en isen Asuv Iesu hetal min sien. Ka mal keke mihehouhou mok min vati meatin keil koa amukonek. ✧ 30 Veni kei san moulien onen ka vesesal vamat ven umen onen Kristo. Kei mundem maen moulien onen, ka mai kataunau en usite onami keke voumon umen koa kami misakras mivoumoni.

3

Maluen koa vi anatin en meten Ahi ka en sise ten demkatien

1 Sakini, tuak ka ahinkuli keil, avaseini asa koa hemai, mihesi kami en apiluen onami hetal min Asuv. Romeastei enau keke masel kat ris kami en tounah keil ekek, veni nakilea mul ring koe moulien onami. ✧

2 Mihelei kat rev i kami en tiser taluvosien keil koa amul aviteni

✧ **2:12:** Sam 2:11; 1Pit 1:17 ✧ **2:13:** Sion 15:5; 1Kor 12:6; 15:10; 2Kor 3:5; 1Tes 2:13 ✧ **2:14:** 1Kor 10:10; 1Pit 4:9 ✧ **2:15:** Dut 32:5; Mat 10:16; Umen 2:40; Dan 12:3; Mat 5:14; Efes 5:8; 1Tes 2:19; 1Kor 1:8; Plp 1:6,10; Aes 49:4; 65:23; Kal 2:2 ✧ **2:17:** Rom 15:16; 2Tim 4:6 ✧ **2:18:** Plp 3:1; 4:4 ✧ **2:21:** 2Tim 4:10 ✧ **2:25:** Plp 4:18 ✧ **2:29:** 1Kor 16:16,18; 1Tim 5:17 ✧ **3:1:** Plp 2:18; 4:4

keke meatin heha en vekahoi keke hemai hehi meatin kati onen Ahi. Koakeil enek amumon tounah koa tisa suval avi huli rendan keil. ✧
 3 Ka ir rormundesintei sakien keil koa amumoni hae en aven meatin vasakin ir rovahi meatin keil kati onen Ahi. Vuo, ir rova en vekahoi koa vi anatin, veni rova netan min Ahi ka en Ninin Votut onen ka rosi ir ven apiluen orer ral min Iesu Kristo. ✧

4 Vahit ek vahati, inau mun nakilea maling desien onak en tounah keil vatinek koa meatin keil amul amumoni hae en ave. Anatin, munak meatin etai mundemi keke kei kilea valing desien onen en tounah koa amumoni hae en aven vasakini vamal en meten Ahi, inau namumoni tahos imok mulin kei. ✧
 5 Veni inau nuva en vekahoi navong avong onak outel (8) semau.* Inau navi koan Isrel navong avasi inau, ka naka en vatiamal onen Bensamin. Anatin, inau navi Hibru kati. Ka en usite ten mengkatien keil onen Siu keil, inau navi Farasi tai koa namusil katiati keih. ✧ 6 Ka veni ek vati mok masakin meatin sav keil avousil mengkatien keil ekek, nasan mahien houlu en koakeil ten Sios onen Iesu Kristo veni namundemi asak visi avasakin mengkatien keil onen Ahi avavupuol. ✧ Ka en usite koa meatin tai kilea vamal en meten Ahi munak housil kat mengkatien keil onen enges, tounah tovuol avahotini vatisa enau. ✧

7 Ka avaseini keke tounah vasi keil koa namumoni mulamu usil mengkatien keil onen Ahi marite, navong numai nakapil vituai ral min Iesu Kristo, nalei kilea keke tounah keil enek avi heisav enges. ✧
 8 Ka roviteis tounah keil enek enges. Inau namundemi keke tounah sav vasi keil en moulien onak avi heisav enges. Veni navong numai mailea en Iesu Kristo, nalei kilea keke kei

vi hetetamen imok mulin tounah sav vasi keil. Sakini, keke mousil kati, narivin tounah sav vasi keil eva suval tahul keke nusil kat Iesu Kristo hekeih imok. 9 Anatin, ek vati mok mapil revi vatal mini. Sakini, maluen koa nakuri en meten Ahi rokatei mun en longkatien onak enges en mengkatien keil. Vuo, kosa, nakur maluen en meten Ahi veni demkatien onak mul en Iesu Kristo. Anatin, Ahi mul san maluen min koakeil enges aling demkatien one en Iesu Kristo. ✧ 10 Inau ek vati mok mailea Iesu Kristo ka mailea revi keihoen onen Ahi en moulien onak koa kei mum ral mini navong sakin Iesu Kristo moul eris ran matien. Ek vati mok makur tei mahien vasuval koa kei kuri, avasienei munak nimat hesuvali. ✧ 11 Veni, hemukonek, nakilea makur asa koa naling desien onak mul ien, keke, inau mun, ni-moul eris ran matien. ✧

Selkatien keke rovaloh vakeih rovakur uite ten demkatien orer

12 Ka narvintentei keke inau namal tuai vuo nakur uite ten demkatien onak tuai. !Vuo! Namul nasak visi maloh vakeih keke makur uite enek vahi onak, veni Iesu Kristo mum keih keke vakur inau mahi onen. ✧ 13 Tuak ka ahinkuli keil, nakilea keke narrokoltei veah uite ten demkatien onak. Ka namul namumon tounah tas, ek mul vobongen asa koa mul en eisiluk, ka namuloh keih vis keih keke makur asa koa mul mulamu enau. 14 Anatin, namul namuloh keih keke matokol keite ten lohlohien ten demkatien onak keke makur uite teni. Uite enek vi sakien koa nakilea mahina mato en out nesa veni Ahi vise nau mapil vatal min Iesu Kristo. ✧

15 Ir vasi koa romatu tuai en demkatien orer, rehekur vati rendemien koanik. Ka munak tei en kami akur rendemien sav usil tounah keil enek, Ahi houmon keil

✧ 3:2: Sam 22:16,20; Rev 22:15 ✧ 3:3: Rom 2:29 ✧ 3:4: 2Kor 11:18 * 3:5: Sen 17:1-27 mul viteni keke Ahi meng kat Ebrahim keke ehon vasi keil koa avasi en vatiamal onen iha en vekahoi navong avong one outel (8) semau keke vatie lat hatkatien takeih onen ral mini. ✧ 3:5: Luk 1:59; 2:21; 2Kor 11:22; Umen 23:6; 26:5 ✧ 3:6: Umen 9:1-2 ✧ 3:6: Umen 8:3; 22:4; 26:9-11 ✧ 3:7: Mat 13:44,46; Luk 14:33 ✧ 3:9: Rom 3:21-22 ✧ 3:10: Rom 6:3-5; 8:17; Kal 6:17 ✧ 3:11: Umen 4:2; Rev 20:5-6 ✧ 3:12: 1Tim 6:12,19; Umen 9:5-6 ✧ 3:14: 1Kor 9:24 ✧ 3:15: Mat 5:48; 1Kor 2:6

ilea revu anatinien teni. ✧ ¹⁶ Ka koa hetetamen imok, rehousil kat anatinien koa Ahi vothot eni tuai min ir. ✧

¹⁷ Tuak ka ahinkuli keil, kami vasi miheapil vituai keke miheleisungein sakien ka rendemien keil onak. Ka mihousil kat koakeil amul aleisungein sakien keil koa milesi en moulien onomai. ✧ ¹⁸ Veni, suval koa naviteni min kami avong houlu tuai, ka navit risi ral min simetok, sakien keil onen meatin houlu arie lati keke avi vativieh ral min Iesu Kristo koa mat en aiveave.

✧ ¹⁹ Sakini, Ahi hou lin keil, veni amusil kat envatien ten ave enges suval vi ahi one, ka tounah koa mal keke avamemou eni, keil amul avut keil veni suk. Anatin, keil amundem usil tounah keil ten out netan enges.

✧ ²⁰ Ka ir, rovi horetan ten out nesa. Ka romul rorosin meatin ten mututien orer koa heka en out nesa, kei vi Asum Iesu Kristo. ✧ ²¹ En avong enek, kei hehiles aver ten out netan koa memeraus, ka houmon keil imai isuval aven ten hetetamenien. Kei houmoni hetal min vati keihoen koa kei mul sakini tounah vasi amul umai aval en hen. ✧

4

Selkatien keil keke rovato vituai vatahos ka rovaling rendemien orer en tounah keil onen Ahi

¹ Sakini, tuak ka ahinkuli keil, mihehatimal hekeih en demkatien onami en Asum Iesu. Envatien onak mul en kami houlu, ka ek vati mok malei ris kami. Veni kami misakin nau nasi nau ka demkatien onami suval ui lohlohien ten moulien onak. ✧

² Iuodia ka Sintike, napeah kamil eli keke milhesak visi milvamai en rendemien vatas veni kamil vasi milmusil kat Asum. ³ Ka navisuk, Susungus,* koa lomum vituai ka kovi anatin enau, keke

kovaha kovakataun luahin ekek. Veni keilu lulehkao vituai ral min inau keke metvitehiten more long-longien. Anatin, metmum ral min Klemen ka tuak sav keil keisom koa ise mul en Tus ten Moulien onen Ahi koa amutis isen meatin keil koa ikur moulien koa sakras vavus en out nesa. ✧

⁴ Lises, sien hel ven kami veni kami mikapil ral min Asum. Anatin, navit risi keke mihesi kami. ✧ ⁵ Mihetie lat sakien ten merauen min meatin vasi veni, hervitei tuetin, Asum hemai. ✧

⁶ Minandemkotei en etai tounah, ka mihehis min Ahi ven tounah keil vasi. Ka navong mivisi ven kataunien, mihoumoni hetal min masmasien. ✧ ⁷ Hemukonek, tomat onen Ahi koa mulin asa koa meatin keil ten out netan akilea availea eni hel ven kami. Anatin, veni mikapil ral min Iesu Kristo, tomat enek heting koe moulien ka rendemien onami. ✧

⁸ Tuak ka ahinkuli keil, tounah tamun koa ek vati mahiteni min kami keke miheling rendemien onami en tounah koa tahos: asa koa vi anatin, asa koa mal, asa koa vinvin keke mivahouhou mini, asa koa muto en meten Ahi, asa koa moreite, asa koa vi hetetamen imok, ka asa koa mal keke rova-hasi ir eni. Anatin, en tounah keil vatinek, kami mihendem usili. ✧

⁹ Miheles mihoumon tounah keil koa navisein kami eni ka nasani min kami. Anatin, tounah koa milong nau naselus usili vuo miles nau namumoni, kami suk mihoumoni. Ka Ahi, koa vi vatte ten tomat, heto hetal min kami. ✧

Pol masmas me-Pilipae keil ven sanien one

¹⁰ Inau navilelau en sien ka namasmas Asum veni nales kataunien koa misani minau. Anatin keke mulamu mikataunau, ka tuetin neli

✧ **3:16:** Kal 6:16 ✧ **3:17:** 1Kor 4:16; 11:1; 1Tes 1:7; 1Pit 5:3 ✧ **3:18:** 1Kor 1:23; Kal 6:12
 ✧ **3:19:** Rom 16:18; 8:5-6 ✧ **3:20:** Efes 2:6,19; Hib 12:22 ✧ **3:21:** Rom 8:29; 1Kor 15:43-53;
 15:28 ✧ **4:1:** 1Tes 2:19-20 * **4:3:** Susungus, aneite ten isen vi 'kei koa vi anatin koa lomum vituai.'
 ✧ **4:3:** Eks 32:32,33; Sam 69:28; Dan 12:1; Rev 3:5; 13:18; 17:8; 20:12,15; 21:27 ✧ **4:4:** Plp 3:1 ✧ **4:5:** Hib 10:37; Tiem 5:8,9 ✧ **4:6:** Mat 6:25; 1Pit 5:7; Kol 4:2 ✧ **4:7:** Aes 26:3; Sion 14:27; Kol 3:15 ✧ **4:8:** Rom 12:17 ✧ **4:9:** Rom 15:33; 16:20; 1Kor 14:33; 1Tes 5:23

mirsantei mun tounah. Nakilea keke emi rovobongentei nau, ka ahho tovuol keke mivatie envatien onami minau. ¹¹ Ka narvitei koanik veni natamurei en tounah. Veni numai nakilea suk sakien ten sien, avaseini asa koa mul en hek. ✧ ¹² Veni nakilea mamoul vatal min asa koa havivis, vuo vatal min asa koa vahi houlu. Ka numai nakilea revi en sakien ten sien, avaseini munak anien ak houlu, vuo amai kat nau; avaseini munak tounah onak houlu, vuo havivis. ¹³ Nakilea mahisu en tounah vasi keil hetal min keihoen koa Iesu Kristo mul sani minau. ✧ ¹⁴ Ka mukos, tahos imok keke kami mikataunau en mahien keil koa namul nakuri.

¹⁵ Kami me-Pilipae keil mikilea revi keke, navong nuva navitehiten rohtoh en more longlongien usil Kristo min meatin keil, kami enges misan kataunien minau navong nalokovein provins ten out Masedonia keke mal maha mahitehiten more longlongien onen Ahi en out sav keil. Anatin, sios sav keil arsantei tounah keke makuri vakataunau, vi kami enges. ✧ ¹⁶ Ka navong namul en taon ten out Tesalonaeka, rovitei avong tas koa kami misan tounah mai vakataunau. ¹⁷ Narvitei tounah keil enek veni ek vat kami mivasan kataunien eris minau. Vuo, ek vati mok keke Ahi heles tounah koa mimumoni en usite onak, ka hesan uite teni min kami en avong etai. ✧

¹⁸ Ek vati keke mahit kilea min kami keke nakur vasi kataunien koa misani minau ka en hen Epafrodeatas. Ka nalesi vi houlu mok ka mulin asa koa ek vati. Sanien onami suval sanien votut koa mal revi en meten Ahi, ka kei mus vite teni tahos imok ka si kei veni. ✧ ¹⁹ Ka nakilea keke Ahi onak vilelau en tounah vasi. Ka kei hesan vasi tounah koa kami mitamurei eni veni mikapil ral min Iesu Kristo. ²⁰ Rehehati lat isen Ahi Tamer veni hetetamenien onen hel lises ka lisenges. Anatin.

²¹ Naviten 'more' min meatin keil onen Ahi keisom koa akapil ral min Iesu Kristo. Ka tuak ka ahinkuli keil en demkatien koa aro ral minau amul aviten 'more' one min kami. ²² Anatin, meatin vasi keil onen Ahi ekok aviten 'more' min kami, ka koakeil imok aro en teim onen asuv houlu ten out Rom. ✧

²³ Navisi keke more envatien onen Asuv Iesu Kristo hel ven kami vasi.

Selusien ekor

✧ **4:11:** 1Tim 6:6 ✧ **4:13:** 2Kor 12:10; 2Tim 4:17 ✧ **4:15:** 2Kor 11:9 ✧ **4:17:** 1Kor 9:11
 ✧ **4:18:** Sen 8:21; Eks 29:18; Esek 20:41 ✧ **4:22:** Plp 1:13

Selusien koa helamu ten Kolose

?Isei mutis selusien koanik?

Pol, koa vi eiloheh tai onen Iesu Kristo mutis leta koanik* en sua 60 AD (sua keil koa katau en avong Iesu avasi), navong mul en eim tai en out Rom ka meatin tavaeen keil amul alei kokoe eni.*

?Isei vuli selusien koanik mulamu?

Pol mutis selusien koanek va min Kristin keil koa amul en taon ten out Kolose. Navong Pol mul mum en taon ten out Efeses,* meatin tai mai kur demkatien, isen Epafras. Evus, kei kur more longlongien va min koakeil en out Kolose.* Katau suk, kei va ka ro en eim takeih ral min Pol.* Pol mutis leta koanek va min keil veni tiser taluvosien keil amul asan hihiseien tateisav keil min keil koa arvitei anatin.* Sakini, Pol en vati vatalimal en rendemien one.*

?Pol mutis selusien koanik vensa?

Pol en vati vatalimal en rendemien one usil anien sa tahos taanianien ka avong sa en wik koa mal avaha netan min Ahi eni - Tiser taluvosien keil amul aviteni min keil keke Kristin keil anatin anaantei tei en anien koa, ka usil kat revi avong votut keil koa.* Ka Pol viteni min keil keke tounah keil enek vi heisav enges, ka mal imok iling desien one en Iesu Kristo.*

Pol en vati vatalimal en rendemien one usil sakien ten vekahoi - Tiser taluvosien keil amul aviteni keke Ahi en vat Kristin vasi keil avaha en vekahoi.* Ka Pol viteni min keil keke Ahi rolestei koakeil uva en vekahoi ateisav en koakeil arvatei en vekahoi.*

Pol en vati vatalimal en rendemien one usil sakien koa uva netan min angelo keil eni - Tiser taluvosien keil amul aviteni keke mal Kristin keil avaha netan min angelo keil.* Ka Pol viteni min keil

keke Ahi en vati avaha netan min Kristo.*

Pol en vati vatalimal en rendemien one usil Iesu Kristo - Tiser taluvosien keil amul avati lat sakien savsav keil keke Kristin keil avamai avamal en meten Ahi eni, ka arselustei vahi houlu usil Iesu Kristo.* Ka Pol vati lat isen Iesu Kristo* vit keil iapil vituai hetal mini keke avamal en meten Ahi.*

Pol en vati vatalimal en rendemien one usil sakien koa akilea avakur rendemien suai onen Ahi eni - Tiser taluvosien keil amul aviteni keke akur rendemien suai tai onen Ahi koa akilea avahit luvati min koakeil amusil keil.* Ka Pol viteni min keil keke Iesu Kristo varei vi rendemien suai onen Ahi.*

Mari rendemien tai ten selusien koanik mul en Kolose 2:9-10

Minamaentei keil analuvos kami veni vi anatin keke tounah vasi koa mul en Ahi, kei mul tuai en Iesu Kristo koa aven mul. Ka veni mimul mikapil ral mini, mul sakin demkatien onami vilelau. Kei varei vi avat onen avat keil ka hetetamen savsav vasi keil.

?Asa mul en selusien koanik?

1. Iesu Kristo vi hetetamen imok en tounah vasi. (1:1-23)
2. Koakeil akapil vituai ral min Iesu Kristo amal en meten Ahi, rovitei ven mengkatien keil koa amul amusili. (1:24-2:23)
3. Koakeil akapil vituai ral min Iesu Kristo, moulien one hehilelau en sakien ten envatien, masmasien, ka tomat. (3:1-4:18)

Hitkileaen onen Pol usil leta koanik

¹ Inau Pol koa navi eiloheh tai onen Iesu Kristo musil envatien onen Ahi namutis leta ekek ral min Timoti koa vi tuer en demkatien. *

² Namutis leta koanik min kami, meatin keil onen Ahi koa mimul en taon ten out Kolose. Kami mivi tuak ka ahinkuli keil en demkatien veni rokapil ral min Iesu Kristo.

* :: Kol 1:1 * :: Kol 1:24; 4:10,18; Umen 28:30-31 * :: Umen 19:1-41 * :: Kol 1:7-8 * :: Kol 4:12; Flm 1:23 * :: Kol 2:8 * :: Kol 2:7 * :: Kol 2:16 * :: Kol 2:17 * :: Kol 2:11 * :: Kol 3:11 * :: Kol 2:18 * :: Kol 2:19; 3:1-4 * :: Kol 2:18-19 * :: Kol 2:15-20 * :: Kol 1:2; 2:6,10 * :: Kol 2:8,18 * :: Kol 2:2-3 * **1:1:** 1Kor 1:1; Efes 1:1

Melvisi keke more envatien ka tomat onen Ahi Tamer hel ven kami.

Pol masmas Ahi ven demkatien onen me-Kolose keil

³ Navong komal melvis ven kami, lisenges melmmas Ahi, tata onen Iesu Kristo, Asuv orer. ✧ ⁴ Veni mellong usil demkatien onami en Iesu Kristo, ka envatien onami en meatin vasi keil onen Ahi. ✧ ⁵ Kami mimumoni mukonek veni miling desien onami en Ahi keke tounah koa ling revi ven kami en out nesa vi anatin. Ka miling desien onami en hatkatien koanek navong milong selusien ten anatinien koa ka en more longlongien usil Iesu Kristo. ✧ ⁶ Navong more longlongien mai rohtoh ven kami ka mikilea revi more envatien onen Ahi, son heite en moulien onami. Anatin, son heite en kami suval koa mul son heite en moulien onen meatin keil houlu en out netan. ✧ ⁷ Kami mikur more longlongien enek ka ven Epafra, more meatin tounien onen Iesu Kristo koa mul mum vituai ral min komai. Kei mul mum en usite onami, ✧ ⁸ ka run min komal usil envatien koa Ninin Votut mul sani min kami.

⁹ Ven koanik, navong mellong usil saken onami rokol kosa, komal melromusehte en hisien onomal ven kami. Melmul melvis Ahi keke hesakin kami miheilea revi asa koa kei en vat kami mivoumoni, ka miheilelau en meteisauen ka ileilien koa ka ven Ninin Votut onen. ✧ ¹⁰ Hemukonek, ualien onami hevinvin en koakeil amusil kat Ahi Asuv ka hesan sien mini. Anatin, Ahi hesi kei ven kami navong moulien onami hel heson more heite keil koa vi umen tetahos keil, ka navong ileilien onami en kei hemai hemariso mok. ✧ ¹¹ Komal melvis Ahi keke houmon demkatien onami hekeih imok hetal min marmari keihoen vasi keil koa mul en hen. Melvisi keke hesak mesein kami keke mikilea mivalomal vakeih en tounah vasi vatal min

sien ka rendemien koa taveah. ✧ ¹² Melvisi keke hesakin kami mikilea mivamasmas Ahi Tamer koa mul sakin kami mivinvin keke mivakur hatte ten asa koa ling kati tuai vahi onen meatin keil onen koa amual en meneai. ✧ ¹³ Kei mutut ir ran keihoen ten mankoli, ka ling revi ir en keihoen onen Natnali koa envatien onen mul ien keke kei helosil kat revi ir suval asuv houlu orer. ✧ ¹⁴ Veni, ka en asa koa Iesu mumoni, Ahi mumon sise keke rovamaluv ran keihoen ten tisaen ka mumon methos ral min ir keke hermudemtei mun tisaen keil orer. ✧

Iesu Kristo vi houlu mok en tounah vasi

¹⁵ Meatin sakras vales Ahi. ✧
Ka navong ales Iesu Kristo, ales Ahi.
Veni Iesu vi Ahi en usite vasi keil, ka kei vi houlu* en tounah vasi koa Ahi mumoni.
¹⁶ Veni, ka en kei,
Ahi mumon tounah vasi en out nesa ka en out netan,
tounah koa rokilea rovalesi ka tounah keil emun koa rosakras rovalesi. ✧
Ka en Natnali,
Ahi mumon asuv houlu keil ka kavmen keil koa akur keihoen en out netan,
ka angelo keil ka temat keil emun koa akur keihoen en out nesa.
Anatin, ka en Natnali,
Ahi mumon tounah vasi keke avahouhou mini.
¹⁷ Iesu Kristo mul mulamu en tounah vasi keil
ka sakin tounah vasi keil enek amul amusil asa koa Ahi ling kati. ✧
¹⁸ Kei vi avat ten Sios koa vi aven,
veni kei vi vatte ten moulien teni. ✧
Kei, Ahi sakini moul eris ran matien mulamu en meatin sav keil suval koa kei vi moeite en keil.

✧ **1:3:** Efes 1:16; 1Tes 1:2 ✧ **1:4:** Efes 1:15 ✧ **1:5:** 1Pit 1:4; Efes 1:13 ✧ **1:6:** 1Tim 3:16; Rom 1:13 ✧ **1:7:** Kol 4:12 ✧ **1:9:** Efes 1:15-17; Plp 1:9; Efes 1:9; 5:17 ✧ **1:10:** Efes 4:1; Plp 1:27; Efes 2:10 ✧ **1:11:** Efes 1:19; 3:16 ✧ **1:12:** Efes 1:18 ✧ **1:13:** Luk 22:53; Efes 1:6; 2:2; 6:12; Mat 3:17 ✧ **1:14:** Efes 1:7 ✧ **1:15:** 2Kor 4:4; Hib 1:3; Sion 1:18; 1Tim 6:16 * **1:15:** vuo moeite ✧ **1:16:** Sion 1:3,10 ✧ **1:17:** Sion 1:1; 8:58 ✧ **1:18:** Efes 1:22-23; 4:15; 5:23; Umen 4:2; 26:23; Rev 1:5

Sakini, kei kur out koa mulamu lohlin tounah sav vasi keil.
 19 Ka en Kristo, ir rolei vasin Ahi, veni tounah vasi koa mul en Ahi, Ahi si kei vasien Natnali eni. ✧
 20 Ka en kei, Ahi si kei keke kilea valing tomat vatal min kei ka tounah sav vasi keil; tounah keil koa amul en out netan ka en out nesa emun. Anatin, ka en matien onen Natnali en aiveave, Ahi sakin tounah keil koa kei mumoni amul en tomat ral mini. ✧

21 Mulamu, kami mimul soutin ran Ahi ka mivi vativieh keil onen, veni tounah keil koa mimumoni ka mimundemi atisa. ✧ 22 Ka kosa, ka en matien ten aven, Iesu Kristo sak revi kami keke kilea valing kami en meten Ahi ka mivahi votut, mivatolas, ka helesi keke tounah tovuol emun vatisa vaha kat usite onami. ✧ 23 Koanek vi anatin munak kami miheles mihelomal hekeih en demkatien onami ka minahilestei rani. Minamaentei kami minalokovein desien onami en Iesu Kristo koa mikuri navong milong more longlongien usili. Vati more longlongien enek, avitehiteni min meatin vasi en out netan, ka inau, Pol, numai navi meatin toumien tai teni. ✧

Pol selus usil umen onen suval meatin toumien tai ten Sios

24 Kosa, namul nasi inau keke makur mahien keil ekek ven kami. Veni, en avek namul nakur vasin mahien keil koa Kristo ling kati tuai keke makuri vakataun Sios onen, koa vi aven. ✧ 25 Ahi varei ling inau navi meatin toumien tai ten Sios. Ka kei san umen enek minau keke maha mahit luvat selusien onen vakataun kami koa mirvitei Siu. ✧ 26 En avong mulamu rokol kosa, aneite ten lingkatien suai enek mul suai ran meatin keil.

Ka kosa, Ahi mul vothot eni min meatin keil onen. ✧ 27 Anatin, Ahi rie lat keil keke vahothot en more lingkatien suai onen min keil koa mukok: Kristo mul moul en kami koa mirvitei Siu keil keke, kami mun, mihendesini keke mi-vakur hatte ten hetetamenien onen. ✧ 28 Sakini, komai meva mevitehiten Iesu Kristo min meatin vasi. Ral min meteisauen ka ileilien, memul mesel kat meatin keil ka mevisein revi keil. Memumoni mukonek keke mevalah meatin keil vasi koa akapil vituai ral min Kristo avalomal en meten Ahi vasuval meatin keil koa demkatien one men tuai. ✧ 29 Ka ven koanek varei, namul namum keih ka nalehkao houlu ral min mari keihoen koa Iesu Kristo mul sienau eni. ✧

2

1 Ka ek vati mahiteni min kami mukave namul nalehkao houlu en usite onami, en usite onen koakeil emun en taon ten out Laodisia, ka en usite onen koakeil vasi narlestei veah keil. 2 Namul namum keih mukok vasakin demkatien onami vakeih imok ka vasakini emi vahathat kami mok keke mivatas. Anatin, namul nalehkao keke kami mivailea revi more lingkatien suai onen Ahi, koa aneite teni vi Iesu Kristo varei. ✧ 3 Veni kei vi vatte ten mormore meteisauen ka ileilien vasi keil onen Ahi. ✧ 4 Namul naviten tounah keil ekek min kami keke minamaentei etai meatin namai naluvos kami natal min selusien keil koa kas. ✧ 5 Veni, avaseini namul soutin ran kami en avek, en rendemien onak, naro ral min kami. Ka nasi nau navong nalong usil mukave kami mimulomal keih en demkatien onami en Iesu Kristo suval meatin tas. ✧

Pol sel kat meatin keil keke demkatien one helomal hekeih en Iesu Kristo enges

✧ **1:19:** Sion 1:16; Efes 1:23; Kol 2:9 ✧ **1:20:** Efes 1:7; 2:16; 1Sion 2:2; Rom 5:1; Efes 2:13; 1:10
 ✧ **1:21:** Rom 5:10; Efes 2:12; 4:18 ✧ **1:22:** Efes 2:14,16; 5:27 ✧ **1:23:** Hib 3:14; Efes 3:17; Mak 16:15; 1Tim 3:16 ✧ **1:24:** Efes 3:13 ✧ **1:25:** Efes 3:2,7-8 ✧ **1:26:** Rom 16:25-26; Efes 3:3,5,9-10
 ✧ **1:27:** Rom 16:25; Efes 3:9; 1:18; 1Tim 1:1 ✧ **1:28:** Efes 4:13 ✧ **1:29:** Efes 3:7,20; Plp 4:13
 ✧ **2:2:** Efes 3:4; Kol 1:26; 4:3 ✧ **2:3:** Aes 45:3; 1Kor 1:24,30; Efes 3:19; Pro 2:3-4 ✧ **2:4:** Rom 16:18; Efes 5:6; Kol 2:8 ✧ **2:5:** 1Kor 5:3

⁶ Veni mikur Iesu Kristo mai vi Asuv onami tuai, miheles miheapil hetal mini. ⁷ Suval vatiai tai, mihesakin lite keil ten demkatien onami ihita netan ka itetali hekeih en Kristo. Hemukonek, demkatien onami hemoul revi, mikilea mihousil hihiseien keil koa mikuri, ka mihehilelau en masmasien. ✧

⁸ Tei en meatin keil amul koa asak visi avakaluvat kami ral min ileilien keil koa vi heisav enges koa musil mengkatien keil koa meatin keil ten out netan enges asani vuo amusili tuetin tuai. Tounah keil enek romusiltei anatinien usil Iesu Kristo. Sakini, minamaentei keil anakeih kat kami keke miyoumon asa koa ameng kat kami mivoumoni. ✧ ⁹ Ka mihousil kat Kristo veni vi anatin keke tounah vasi koa mul en Ahi, kei mul tuai en Iesu Kristo koa aven mul. ✧ ¹⁰ Ka veni mimul mikapil ral mini, mul sakin demkatien onami vilelau. Kei varei vi avat onen avat keil ka hetetamen savsav vasi keil. ✧ ¹¹ Veni mimul mikapil ral min Iesu Kristo, en meten Ahi suval koa miva en vekahoi tuai. Ka rovitei vekahoi koa meatin keil enges amumoni en avemi. Veni sakien tisa onami ten avong mulamu, Kristo rei lati ran kami. ✧ ¹² Ka navong avi baptaes en kami, suval koa arahin kami ral min Iesu Kristo. Ka navong mimea ran oai enek, suval koa kami mimoul eris ran matien emun ral mini. Ahi mumoni vi anatin en moulien onami veni miling demkatien onami en keihoen onen kei koa sakin Iesu Kristo mun moul eris ran matien. ✧ ¹³ Mulamu, kami mirvitei me-Isrel keil koa Ahi san metai ten vekahoi min keil ka mimul veah en tisaen keil onami. Sakini, Ahi les kami suval koa mimat. Ka, ka en Kristo koa moul eris ran matien, Ahi sakin kami mimoul anatin navong lele tahos eris en kami. Anatin, kei lele tahos en ir ka romundemtei mun tisaen keil orer. ✧ ¹⁴ Mulamu, suval koa amutis kat tisaen vasi keil koa romumoni va kat Ahi ka mengka-

tien keil onen mul. Ka avaseini kilea vasan mahien min ir veni, kei sahalini. Anatin, tounah keil koa va kat usite orer, Ahi kulati ran ir ka lingi en Iesu navong amuti kati en aiveave. ✧ ¹⁵ En avong enek, Ahi kulat keihoen onen avat onen ninin tisa keil ka hetetamen savsav keil emun. Ahi rie lati en mesai keke keihoen onen mariso mok mulin one.

¹⁶ Sakini minamaen etai meatin nason selusien naha kat kami usil asa kami mimul mikani vuo mimuni, vuo usil mukave mirlosil kat revitei avong votut keil, vuo ale keil ten avati hau, vuo avong ten Sabat vasuval Siu keil. ✧ ¹⁷ Mulamu, Ahi san mengkatien keil vatinek koa asuval niniven asa koa hesani hemai min meatin keil en avong koa hemai. Ka anatinien teni mai tuai, vi Iesu Kristo. ✧ ¹⁸ Minamaen etai meatin napurun demkatien onami en sise koa amul aviteni keke kami mihesan mahien min avemi ka miheha netan min angelo keil keke mihemai mihemal en meten Ahi. Koakeil enek avit akur leisanien tetahos keil ka lises amundem usil aneite teni, ka mul sakin keil avasi keil musil rendemien keil onen meatin keil ten out netan enges. Ka avasi heisav en keil ¹⁹ veni arkapiltei mun vatal min Iesu Kristo koa vi avat ten aven, koa vi Sios onen. Iesu Kristo mul vengan hati usiven vasi keil ka mul sosor vituai en keil umai avi aven koa tas. Anatin, Kristo varei sakin aven moul vasuval koa Ahi en vati. ✧

²⁰ Ka veni mikapil ral min Iesu Kristo, mimat ral mini ka mimaluv tuai ran keihoen onen Temat ka ninin tisa keil. Sakini, minoumontei mun nasuval mikapil ral min tounah keil ten out netan. Minalong katei mun mengkatien keil koa meatin keil ten out netan amumoni nasuval, ✧ ²¹ “!Minoumontei sakien keil ekek! !Minaan vistei vati anien enek! !Ka minatokoltei tounah keil enek!” ²² Vati mengkatien

✧ **2:7:** Efes 2:20,22 ✧ **2:8:** Rom 16:18; Efes 5:6; Kol 2:4 ✧ **2:9:** Sion 1:14,16 ✧ **2:10:** Efes 1:21-22 ✧ **2:11:** Rom 2:29 ✧ **2:12:** Rom 6:4; Kol 3:1; Efes 1:19-20 ✧ **2:13:** Efes 2:1,5 ✧ **2:14:** Efes 2:14-15; 2:16; 1Pit 2:24 ✧ **2:16:** Rom 14:1-12 ✧ **2:17:** Hib 8:5; 10:1 ✧ **2:19:** Efes 2:21; 4:15-16 ✧ **2:20:** Kal 4:3-5,9

keil ka hihiseien keil enek, meatin keil enges amumoni. Ka avit usil tounah keil koa avi heisav enges ka ivuol navong rehousili. ✧ ²³ Vati mengkatien keil enek, meatin keil amundemi avit keil amusil sise ten meteisauen veni asak visi avakeih kat meatin keil avaha netan min Ahi, avaling rendemien one vaha netan, ka avoumoni vakeih en ave keke vouas envatien teni vaha netan. Ka romukteinek, veni mengkatien keil enek asakras avahuli kat envatien ten aver ka sakien tisa keil orer. ✧

3

Ka en Iesu Kristo, rokur moulien hau

¹ Anatin, mulamu, suval koa kami mimat en tisaen onami. Ka veni kami mikapil ral min Kristo koa moul eris ran matien, kami emun mimoul eris ran matien keke mivakur moulien hau. Sakini, mihousil kat tounah keil ten out nesa, out koa Kristo mul rondan ien en vulin ten hetetamenien en usite matu onen Ahi. ✧ ² Anatin, miheling rendemien onami en tounah keil ten out nesa, naltei en tounah keil ten out netan. ✧ ³ Veni moulien onami koa mulamu, kei mat tuai. Ka moulien hau koa mikuri mul veah en out nesa ral min Kristo, Ahi rovothot entei veah. ✧ ⁴ Ka navong Kristo koa san moulien min kami hemai ris ka hehothot en kei, kei hehothot en kami mun ka miheapil hetal mini en muohien onen. ✧

⁵ Ka veni mimat ral min Kristo, mihou vini sakien keil ten out netan koa amul en kami. Minamatiltei natal min meatin vuo ahin koa mirtetalihetei veah vatal mini. Minoumontei saktisaen sav keil koa romaltei keke mimumoni. Minamaentei envatien ten avemi vuo rendemien tisa keil naleh kami. Ka minahitei uti mani veni suval koa mimul miva netan mini suval vi nana tai. ✧ ⁶ Anatin, minoumontei

veni Ahi mul vuroh kat vati sakien keil enek ka mahien onen mul mai en koakeil amul amumoni ka arlong kattei kei. ✧ ⁷ Ka en moulien onami mulamu, kami mun mimumon vati sakien keil vatinek.

⁸ Ka kosa, kami mihelokovein vati sakien tisa keil enek. Minavuroh kattei meatin ka tinomi natamureitei. Minapuruntei meatin sav, minahitehit usiltei keil, ka minasilitei keil. ✧ ⁹ Ka minaluvostei ris kami. Minoumontei sakien keil enek veni kami mikulat moulien onami koa telamu ral min sakien keil teni suval koa mikulat eisin tai koa vi amus. ✧ ¹⁰ Ka mimusin revi kami en moulien tai koa vi heite hau. Moulien hau enek, Ahi varei mumoni. Ka lisen-ges, kei mul sak revi tiner keke vasakin suvalien onen hel en ir, ka vasakin ir reheilea revi mok en kei. ✧ ¹¹ Ka veni rokur moulien hau, Ahi rolestei keke koakeil arvitei Siu ateisav en Siu keil, vuo koakeil uva en vekahoi ateisav en koakeil arvatei en vekahoi. Kei en rovattei vailea munak meatin tai ka en out kave, vuo sukul mukave, vuo vi slev vuo maluv. Veni Kristo, kei varei vi hetetamen imok, ka kei mul moul en ir vasi koa rokapil ral mini. ✧

¹² Sakini, veni Ahi rie lat kami keke valing lat kami mivahi meatin votut keil onen koa envatien onen mul en keil, mihesin en kami en sakien tetahos keil. Mihoumon sakien ten enmahisien, tinahos, ka rendemien onami heha netan. Sakien onami hemerau ka tinomi hetaveah. ✧ ¹³ Tahos keke kami mihoumoni hemaes en teisav. Ka munak tai en kami mumon tounah koa romaltei en meten tunali, luhetalimal en usite onealu keke luhelele hetahos eris en keilu. Anatin, lises kami vasi mihetalimal en usite onami hetal min kami eris ka mihelele hetahos en kami hesuval etin koa Asuv mumoni en kami vasi. ✧ ¹⁴ Ka koa hetetamen imok en sakien tetahos vasi keil enek, mihesin revi kami

✧ **2:22:** Aes 29:13; Mat 15:9 ✧ **2:23:** 1Tim 4:3; Rom 13:14 ✧ **3:1:** Kol 2:12; Sam 110:1; Mat 22:44; Mak 16:19; Umen 2:34; Efes 1:20; Hib 1:3; 8:1; 10:12; 12:2 ✧ **3:2:** Mat 6:33 ✧ **3:3:** Rom 6:2; 2Kor 5:14 ✧ **3:4:** Kal 2:20; Plp 1:21; 1Kor 15:43; Plp 3:21; 1Sion 3:2 ✧ **3:5:** Rom 6:6,11; 8:13; Efes 4:19; 5:3,5 ✧ **3:6:** Efes 5:6 ✧ **3:8:** Efes 4:25-31; 5:4 ✧ **3:9:** Efes 4:25; 4:22 ✧ **3:10:** Efes 4:24; Sen 1:26-27 ✧ **3:11:** Kal 3:28; 1Kor 12:13; Rom 10:12 ✧ **3:12:** 1Pit 2:9; Efes 4:2,32 ✧ **3:13:** Mat 6:14; Efes 4:32; 5:2

en sakien ten envatien. Veni munak er hehathat ir, rehetu vituai hetahos en more viluen. ✧ ¹⁵ Mihemaen tomat onen Kristo helamun tinomi. Veni Ahi vise kami mivamai mivahi aven koa vatas keke mihel en tomat enek. Ka lises, mihemasmas Ahi en moulien onami. ✧ ¹⁶ Mihemaen selusien usil Kristo koa vi hetetamen imok hemai hehilelau en moulien onami. Mihehisein kami ka mihesel kat kami hetal min meteisauen. Hetal min masmasien min Ahi, mihesau en sam keil, masmasien keil, ka souen sav keil koa Ninin Votut mul sani min kami. ✧ ¹⁷ Ka en tounah vasi koa miviteni vuo mimumoni, mihoumoni en sakien koa rie lati mivi onen Asuv Iesu. Ka en isen, mihehis min Ahi Tata hetal min masmasien. ✧

Sakien tetahos keil onen Kristin keil en teim one

¹⁸ Kami, ahin keil, veni mimusil kat Asuv, mal keke miheling rendemien onami hel netan keke mihoum housil rendemien onen meatin keil onami. ✧ ¹⁹ Ka kami, meahos keil, envatien onami hel en ahin onami keil ka minoumontei nakeih en keil. ✧

²⁰ Kami, titiali keil, mihelong kat tata ka mama onami keil lises, veni koanek vi umen onami koa Asuv en vat kami mivoumoni. ✧ ²¹ Kami, tata keil, minasakintei titami keil tine naat kami. Veni mihelei kati keke rendemien one namot. ✧

²² Kami slev keil, mihelong kat avat onami keil ten out netan en tounah vasi. Minoumonteis navong mete mul en kami keke vasakin keil avasi keil ven kami. Ka mihoumoni lisenges hetal min tinomi vasi veni mivouhou min Asuv Iesu. ✧ ²³ En tounah vasi koa mimumoni, mihoumoni hetal min moulien vasi onami. Anatin, mihoum hesuval koa mimul mimum min Asuv Iesu, ka hervitei min meatin keil enges ten out netan. ²⁴ Iesu Kristo varei

vi Asuv onami koa mimum mini. Sakini, mihoum hekeih veni mikilea keke Ahi hesan hati tounah keil onen en out nesa hesuval uite tai min meatin keil onen. ²⁵ Ka min koakeil amum tisa, Ahi hesa ris ui tisaen min keil housil asa koa amumoni. Ka kei houmoni hemal en meatin vasi keil. ✧

4

¹ Kami, avat keil, mihoumoni hetahos min slev keil onami en sise koa mal. Mihendem kati keke, kami emun, Avat onami mul en out nesa. ✧

Pol sel kat meatin keil usil hisien ka sakien one ral min koakeil arkulteianatin en Kristo

² Lisenges, mihehis min Ahi hetal min masmasien ka avemi namahtei eni. ✧ ³ Ka mihehis emun ven komai keke Ahi heseh voiteh keke mekilea mevahitehiten more lingkatien suai onen Ahi usil Iesu Kristo. Ven selusien koanik varei, kosa namul en eim takeih. ✧ ⁴ Anatin, mihehis venau keke nakilea mahothot en selusien enek keke meatin keil ilong kilea eni vasuval koa mal moumoni.

⁵ En avong vasi koa miles ahho mul, hetal min meteisauen, mihoumon sakien tetahos min koakeil arkurtei anatin en Iesu. ✧ ⁶ Anatin, miheselus hetal min tahosien, en sakien koa kilea valeh rendemien onen meatin keil eni. Hesakini, miheilea hemukave mivasa kes selusien koa mal vaha min meatin vasi. ✧

Selusien ekor

⁷ Taetikas hehiteni min kami tounah keil koa mul kistal enau. Kei vi more tuak koa melmum vituai min Asuv. Kei mul kataunau houlu ka desien onak mul ien. ✧ ⁸ Sakini, namul nasila lat kei vahat ven kami, keke vahati lat rendemien onami vatal min longlongien usil komai keke mero mukave. ⁹ Namul nasila kei ral min Onesimas koa vi tai en

✧ **3:14:** Rom 13:8,10; Efes 4:3 ✧ **3:15:** Plp 4:7; 1Kor 12:13,27; Efes 4:4 ✧ **3:16:** Efes 5:19
 ✧ **3:17:** 1Kor 10:31; Efes 5:20 ✧ **3:18:** Sen 3:16; Efes 5:22; 1Pit 3:1 ✧ **3:19:** Efes 5:25; 1Pit 3:7
 ✧ **3:20:** Efes 6:1 ✧ **3:21:** Efes 6:4 ✧ **3:22:** Efes 6:5-8 ✧ **3:25:** Dut 10:17; 2Kron 19:7; Umen 10:34; Efes 6:9 ✧ **4:1:** Lev 25:43,53; Efes 6:9 ✧ **4:2:** Efes 6:18; Plp 4:6; 1Tes 5:17 ✧ **4:3:** Efes 6:19-20; 2Tes 3:1; Rom 15:30; 1Kor 16:9 ✧ **4:5:** Efes 5:15-16; 1Tes 4:11-12 ✧ **4:6:** Efes 4:29; Mak 9:50; 1Pit 3:15 ✧ **4:7:** Efes 6:21-22

kami. Kei mun vi more tuak koa desien ka envatien onak mul ien. Keilu luhehiten tounah vasi keil koa mul kur out ekok min kami. ✧

¹⁰ Aristakas koa ro en eim takeih ral minau, kei mul viten 'more' min kami. Ka Mak emun, tunali Banabas tai, mul viten 'more' min kami. Ka munak hehat, kami mikur selusien tuai usili keke mihekur revi. ✧

¹¹ Ka Sosua Sastas emun koa ro ekok mul viten 'more' min kami. En koakeil avi Siu, koakeitel enek enges telmum ral minau ven hiasuvien onen Ahi. Lisenges, telkataunau ka telvati lat rendemien keil onak.

¹² Epafras koa vi tai en kami ka meatin toumien tai onen Iesu Kristo, kei mul viten 'more' min kami. Lisenges, kei mul lehkao en hisien en usite onami. Kei mul vis Ahi keke vasakin kami mivalomal vakeih, demkatien onami vamen revi, ka vasakin kami mivailea revi asa koa Ahi en vat kami mivoumoni.

✧ ¹³ Nakilea mahiteni keke kei mul mum keih vakataun kami ka koakeil emun en out Laodisia ka Hierapolis.

¹⁴ Dokta Luk koa envatien onak mul ien, ka Demas emun, luviten 'more' min kami. ✧

¹⁵ Inau mun naviten 'more' vat min tuak ka ahinkuli keil en out Laodisia, ka vat min Nimfa ka koakeil amul asukul en teim sen. ¹⁶ Navong kami mivuli leta koanik hevus, mihehani suk min sios en out Laodisia keke keil emun ihuli. Ka kami mun mihehuli leta koa nasani min koakeil en out Laodisia. ¹⁷ Ka mihehiteni min Akipas mihehit, "Kum vasin umen koa Asuv sani minuk keke kovoumoni." ✧

¹⁸ *Keke miheilea inau varei nasan leta ekek min kami, inau Pol namutis koanik. Naviten 'more' min kami. Emi navobongentei sen keil koa amul apar katnau eni.* ✧

Navisi keke more envatien onen Ahi hel ven kami vasi.

✧ **4:9:** Flm 1:10,12 ✧ **4:10:** Umen 19:29; 27:2; Flm 1:24; Umen 12:12,25; 13:13; 15:37-39; Flm 1:24 ✧ **4:12:** Kol 1:7; Flm 1:23 ✧ **4:14:** 2Tim 4:10,11; Flm 1:24 ✧ **4:17:** Flm 1:2 ✧ **4:18:** 1Kor 16:21; 2Tes 3:17

Selusien koa helamu ten 1 Tesalonaeka

?Isei mutis selusien koanik?

Pol, koa vi eiloheh tai onen Iesu Kristo mutis leta koanik[☆] en sua 51 AD (sua keil koa katau en avong Iesu avasi), navong ro mulamu en taon ten out Korin[☆] en ualien onen koa elu keke vahitehiten more longlongien usil Iesu Kristo min meatin keil.[☆] Amundemi avit Pol mutis leta koanek mulamu en leta sav vasi keil onen.

?Isei vuli selusien koanik mulamu?

Pol mutis selusien koanik va min Kristin keil koa amul en taon ten out Tesalonaeka. En ualien onen koa elu, Pol va en taon ten out Pilipae ka vitehiten more longlongien usil Iesu Kristo min meatin keil ekonek. Ka tei en meatin keil amumoni keih mini ka alingi en eim takeih. Navong mul en eim takeih enek, alu mulu. Ka navong amaeni vaha vama[☆] aring koe keke natotei mun en out Pilipae. Sakini, Pol keilu Saelas luva en meteimal ten out Tesalonaeka.[☆] Ka ekonek, tei en Siu keil avi elu en Pol, sakini aviles rendemien onen meatin keil keke avalikat Pol vaha ran out Tesalonaeka.[☆]

Navong Pol rokol taon ten out Korin, ro ral min Kristin keil ekonek avati teindan outel (18).[☆] Ka navong mul mum en out Korin, Pol longe keke demkatien onen tei en Kristin hau keil en out Tesalonaeka mul mot, sakini mutis leta koanek va min keil vahati lat ris rendemien one ka vasuv kat demkatien one.

?Pol mutis selusien koanik vensa?

Pol en vati vatalimal en rendemien one keke mal Kristin keil avahisu en avong keil takeih – Kristin keil en out Tesalonaeka avisu en avong keil takeih en hen Tesalonaeka sav keil etin.[☆] Ka Pol

viteni min keil keke mal Kristin keil ihisu en avong keil takeih ven demkatien one.[☆]

Pol en vati vatalimal en rendemien one usil umen onen – Tei en Kristin keil en out Tesalonaeka aselus karen Pol avit kei mul luvos keil keke vakur tounah ran keil.[☆] Ka Pol viteni min keil keke sa maen hihiseien keil onen min keil ka rovistei keil ven mani.[☆]

Pol en vati vatalimal en rendemien one usil mearisien onen Kristin keil ran matien ka mukave Iesu hemai ris eni – Kristin keil en out Tesalonaeka amundemi keke Iesu hemai hekalah. Ka navong tei en keil umat, amundemko.[☆] Ka Pol vati lat rendemien one vit anatin keke Iesu hemai ris, ka navong hemai, koakeil umat tuai imoul eris ran matien en hati avong koa koakeil amoul veah ihina en out nesa.[☆] Sakini, Pol sel kat keil avasak mesein keil veni.[☆]

Mari rendemien tai ten selusien koanik mul en 1 Tesalonaeka 3:12-13

Metvisi keke Asuv Iesu hesakin envatien onami hemoul hemarite mok ka hemai hemariso hesuval vati envatien onomaitel ven kami keke emi hehathat kami eris ka emi hehat meatin sav vasi keil emun. Ka metvisi mun keke hesakin rendemien onami hekeih imok keke mihehi votut ka mihetolas en meten Ahi Tamer navong Iesu, Asuv orer, hemai hetal min meatin keil onen koa avi votut.

Mari rendemien tamun ten selusien koanik mul en 1 Tesalonaeka 4:14

Ir rokilea keke Iesu mat ka moul eris ran matien. Sakini, rokur anatin keke navong Iesu hemai ris eni, Ahi hesakin koakeil umat tuai koa aling desien one eni, keil emun imoul eris hetal mini.

?Asa mul en selusien koanik?

1. Pol masmas Ahi ven demkatien onen Kristin keil en out Tesalonaeka. (1:1-10)

☆ :: 1Tes 1:1; 2:18 ☆ :: 1Tes 3:1-2; Umen 18:1-18 ☆ :: Umen 15:36-18:22 ☆ :: Umen 16:16-40 ☆ :: Umen 17:1-4 ☆ :: Umen 17:5-11 ☆ :: Umen 18:11 ☆ :: 1Tes 2:14 ☆ :: 1Tes 2:14-16 ☆ :: 1Tes 2:3 ☆ :: 1Tes 2:4-12 ☆ :: 1Tes 4:13 ☆ :: 1Tes 4:14-18 ☆ :: 1Tes 5:1-22

2. Pol vit usil umen onen ral min keil ka mukave mul vati lat keil en hisien onen lisenges. (2:1-3:13)
3. Pol sel kat keil usil vati moulien koa Ahi si veni. (4:1-12)
4. Pol vit kilea min keil usil hemukave Iesu hemai ris eni. (4:13-5:11)
5. Selusien ekor. (5:12-28)

Hitkilean onen Pol usil leta koanik

¹ Inau, Pol, ral min Saelas* ka Timoti, metmutis leta ekek vat ven kami, meatin keil koa avi onen Ahi Tata ka Asuv Iesu Kristo koa mimul en sios ten out Tesalonaeka. Metvisi keke more envatien ka tomat onen Ahi hel en moulien onami. ✧

Pol masmas Ahi ven more moulien ka demkatien onen Kristin keil en out Tesalonaeka

² Lises metmasmas Ahi ven kami vasi ka lises metling kami en hisien onomaitel. ✧ ³ Navong metvis min Ahi Tamer en usite onami, metmundem kat tounah keitel ekek; mukave demkatien onami mul sakin kami mimum keih, mukave envatien onami mul sakin kami mikataun meatin sav keil, ka mukave desien onami en amairisien onen. Asuv Iesu Kristo mul sakin kami mimulomal keih navong sakvisien keil mul umai. ✧ ⁴ Tuemeitel ka ahinameitel keil, metkilea keke Ahi en vat kami ka rie lat kami tuai mivahi onen. ⁵ Metkilea keke Ahi rie lat kami veni navong metkur more longlongien vat ven kami, romaiteis en selusien enges. Vuo, mai mun ral min keihoen onen Ninin Votut ka mikilea revi anatinien teni navong metselus min kami. Kami milei kilea sakien ten moulien onomaitel navong metro ral min kami keke metvakataun kami. ✧ ⁶ Ka kami mileisungein sakien keil onomaitel ka sakien keil onen Asuv Iesu keke navong mahien mai en kami ven demkatien onami, mikur selusien onen Ahi ral min sien koa Ninin

Votut sani min kami. ✧ ⁷ En sakien koanek, kami mimai mivi metai min Kristin vasi keil koa amul en provins keilu ten out Masedonia ka Akea keke akilea avaleisungein sakien onami. ✧ ⁸ Kami mivitehiten selusien usil Asuv Iesu min meatin sav keil koa akuri uva rokol meatin keil en provins keilu ekek, ka muli va en out savsav keil emun. Anatin, longlongien usil demkatien onami musel suval amaru keke meatin sav keil koa aro soutin amul araengoni. Sakini, tounah tovuol keke komeitel metvahiteni mun usil demkatien onami veni meatin keil akilea tuai eni. ✧ ⁹ Anatin, meatin vasi keil koa aro soutin ran kami en out keil ekek amul aselus usil mukave kami mikur revi komeitel navong metsao en kami. Avit usil mukave miviles ran nana keil keke miva netan min Ahi, kei koa moul ka vi anatin. ✧ ¹⁰ Keil avit usil mukave mimul mirosin Natnali vaka en out nesa koa Ahi rali lati ran matien. Anatin, avit usil mukave mirosin Iesu koa heting koe ir ran mahien koa hemai ven vurohien onen Ahi va kat tisaen keil. ✧

2

Pol masmas Ahi veni me-Tesalonaeka keil amul arie lati keke demkatien one vi anatin

¹ Tuemeitel ka ahinameitel keil, kami mikilea keke navong metvat ven kami, rovitei heisav. Vuo, heite teni mul. ✧ ² Mikilea keke navong metmai ven kami en out Tesalonaeka, metka en taon ten out Pilipae. Ekonek, amumoni tisa min komeitel ka aselus kutut kat komeitel. Ka navong metmai ven kami, avaseini meatin sav keil avapurun komeitel, Ahi orer san keihoen min komeitel keke metvahiteni min kami more longlongien koa ka ven kei. ✧ ³ Navong metpeah kami keke mihehiles moulien onami, selusien onomaitel kur heite, veni rokatei en rendemien koa romaltei vuo en

* **1:1:** Saelas, isen tamun vi Silvanus. ✧ **1:1:** 2Tes 1:1; Umen 17:1 ✧ **1:2:** Plp 1:3-4; Kol 1:3; 2Tes 1:11 ✧ **1:3:** 1Kor 13:13; Kol 1:4-5 ✧ **1:5:** 1Kor 2:4-5; 4:20 ✧ **1:6:** 1Kor 4:16; 2Tes 3:9; Umen 17:5-9 ✧ **1:7:** 1Pit 5:3 ✧ **1:8:** Rom 1:8 ✧ **1:9:** Umen 17:4 ✧ **1:10:** Taet 2:13; Umen 17:31; 1Tes 5:9 ✧ **2:1:** 1Tes 1:5,9 ✧ **2:2:** Umen 16:19-24; 17:1-5

sakien tai koa kalkali. Anatin, metroselustei keke metvaluvos etai meatin. ⁴ Vuo, lises metselus suval koa Ahi en vat komeitel metvaselus eni, veni kei ling desien onen en komeitel keke metkilea metvahiten more longlongien onen vaha min meatin keil. Sakini, navong metselus, metromumontei keke meatin keil avahasi keil ven komeitel. Vuo, metmumoni keke Ahi enges koa kilea en rendemien ka envatien vasi keil orer hesi kei veni. ✧
⁵ Mikilea revu keke navong metmai ven kami, metromaitei vatal min selusien koa kas valeh kami, vuo keke metvakur etai mani ran kami vatal selusien onomaitel. Ahi koa kilea en rendemien keil orer kilea keke asa koa metvitene vi anatin. ✧
⁶ Metromaitei keke kami vuo meatin sav keil koa mivi meatin enges mivamasmas komeitel. ✧ ⁷ Avaseini komeitel metvi hetetamen keil onen Iesu Kristo koa avise komeitel en eiloheh, ka metkilea metvameng kat kami keke mivahouhou min komeitel ka mivasan tounah min komeitel, metromumontei vamukonek. Vuo, navong metro ral min kami, sakien onomaitel memerau enges suval mama tai koa mul lei kat revu titan keil. ⁸ Ven envatien onomaitel en kami, metsi komeitel keke metvasan more longlongien koa ka ven Ahi min kami, ka metsi komeitel emun keke metvakataun kami en sise vasi koa metkilea metvoumoni. !Anatin, emeitel vat kami mok! ⁹ Tuemeitel ka ahinameitel keil, mihendem usil sakien onomaitel navong metro ral min kami, mukave metmum keih ka avetin onomaitel mue houlu. Meneai ka vongien, metmum keih en umen sav keil keke metvahotin uite teni keke methersantei umen koa meas min kami navong metviten more longlongien koa ka ven Ahi min kami. ✧

¹⁰ Navong metro ral min kami koa mikur anatin en Iesu, milei kilea keke sakien onomaitel muto, mal revu, ka tounah tovuol ava-

hotini vatasa en sakien onomaitel. Ka Ahi emun, koa kilea en tounah vasi, lei kilea eni. ¹¹ Kami mikilea keke komeitel metmumoni tahos min tetai en kami suval etin tata tai mul lei kat revu titan keil. ¹² Anatin, komeitel metsel kat kami, metkataun kami keil koa mivotini keih, ka metpeah kami mivoual en sakien keil koa Ahi si kei veni. Metvis kami keke mihoumon sakien keil en moulien onami koa hetie lati keke mivinvin mivahi meatin keil onen. Veni Ahi vise kami mivahi meatin keil onen keke mivapil en hiasuvien ka hetetamenien onen. ✧

¹³ Lises metmasmas Ahi ven tounah tamun navong metling kami en hisien onomai. Navong metkur selusien onen Ahi emai ven kami, miraengoni ka mikur kati mul en kami. Mirkurtei vasuval selusien onen meatin keil enges. Vuo. Kami mikur kati suval vi selusien onen Ahi kati. Anatin, kei vi selusien onen ka mul mum en kami vasi koa mikur anatin eni. ✧ ¹⁴ Tuemeitel ka ahinameitel keil, asa koa kistal en kami suval etin asa koa kistal en meatin keil onen Iesu Kristo koa amul en sios keil onen Ahi en provins ten out Sudea. Veni kami mun mikur anatin en selusien onen Ahi, ka sakini, me-Gris keil koa avi tuomi keil asan mahien min kami suval koa Siu keil en provins ten out Sudea akuri en hen Siu keil, koa avi tue keil. ✧ ¹⁵ Ka Siu keil enek avi koakeil amu vini provet keil telamu, amu vini Asuv Iesu, ka alikat rasilin komai ran out vasi. Ven sakien one, amul aleh mahien ten vurohien onen Ahi emai en keil. Uvae kat meatin vasi, ✧ ¹⁶ ka asak visi mok avating koe komai mevarselustei min koakeil arvitei Siu usil mukave Ahi voutut keil ran tisaen one. En sise enek, keil asien tisaen keil one va vio ... Ahi lesi vinvin tuai. Sakini, mahien ten vurohien onen mul mita en keil. ✧

Pol en vati vasao en me-Tesalonaeka keil avong tamun

✧ **2:4:** 1Tim 1:11; Kal 1:10; Ser 11:20 ✧ **2:5:** Umen 20:33; 2Pit 2:3; 1Tes 2:10 ✧ **2:6:** Sion 5:41,44 ✧ **2:9:** Umen 20:34; 1Kor 4:12 ✧ **2:12:** Efes 4:1; Plp 1:27; 2Tes 1:5; 1Pit 5:10 ✧ **2:13:** 1Tes 1:2; 2Tes 2:13; Kal 1:11-12 ✧ **2:14:** Umen 17:5 ✧ **2:15:** Umen 2:23; 7:52 ✧ **2:16:** Sen 15:16; Mat 23:32-33

¹⁷ Tuemeitel ka ahinameitel keil, navong meatin keil akeih kat komeitel, metlokovein kami ten avong havivis suval mivi timaru keil. Ka emeitel vati mok keke metvahat metvalei ris kami. Ka avaseini ave-meitel mul soutin ran kami, rendemien onomaitel mul ral min kami lises. ✧ ¹⁸ Anatin, emeitel vati metvamai ris ven kami ka Temat ring koe sise onomaitel. Inau, Pol, nasak visi maha ris ven kami avong houlu. ¹⁹ ?Metvit metvales kami eris vensa? Veni metvilelau en sien ven kami veni mivi heite ten umen onomaitel. Ka veni metmundesini keke metheilea methehati kerein komeitel ven kami en meten Iesu Kristo navong hemai ris. ✧ ²⁰ ! Anatin eli, demkatien onami mul sakin komeitel metvut komeitel ka metsi komeitel houlu mok!

3

¹ Veni metrolestei kami tuetin ka demvoen houlu en kami, komal Saelas koa melmul en out Atens metmundemi tahos ✧ ² keke mel-sila Timoti vat ven kami vakataun kami ka vasakin demkatien onami vakeih tamun. Kei vi tuomal koa mum vituai ral min komal en umen onen Ahi keke metmul metvitehiten more longlongien usil Iesu Kristo min meatin keil. ✧ ³ Kei va ven kami vasakini tovuol en kami vahiles eris ran demkatien onen ven mahien keil ekek koa mimul mikuri. Anatin, kami mikilea keke Ahi ling kati keke rehekur mahien keil en moulien orer. ✧ ⁴ Veni navong metro semau ral min kami, metviteni min kami keke ir rehekur mahien. Ka suval kami mikilea revi tuai, tounah koa kur out musil asa koa metviteni. ✧ ⁵ Navong nakur longlongien keke sakvisien keil emai en kami, tinok mah. Sakini, nasila Timoti vahotini keke demkatien onami mukave. ! Nametauni keke Temat nalamun kami minaha ran sise koa mal ka nasakin umen vasi keil onomaitel nahi heisav enges! ✧

Pol si kei houlu mok ven long-longien usil more sakien keil onen me-Tesalonaeka keil

⁶ Kosa, Timoti mai ris. Ka kei kur more longlongien mai ven komal usil demkatien ka envatien onami. Kei viteni min komal keke, lises, kami mirendem tahos en komeitel, ka emi vati mivales komai suval etin koa komeitel emeitel vati mok metvales kami. ✧ ⁷ Sakini, tuemeitel ka ahinameitel keil, avaseini metmul metkur mahien ka sakvisien keil houlu, longlongien enek usil demkatien onami vati lat rendemien onomaitel houlu. ✧ ⁸ Anatin, navong metlonge keke mimulomal keih veah en demkatien onami en Asuv Iesu, moulien onomaitel mai ris tahos. ⁹ Metsakras metvamasmas Ahi vavinvin ven sien koa mariso mok koa metkuri ven kami navong metva netan mini en hisien keil onomaitel. ¹⁰ Meneai ka vongien metvis Ahi keih keke vamaen komeitel metvales ris veinami ka metvasan hihiseien sav keil koa mirkurtei veah vakataun demkatien onami.

¹¹ Metvisi keke Ahi Tamer ka Iesu, Asuv orer, luhesak mesein sise keke metvahat eris ven kami. ¹² Metvisi keke Asuv Iesu hesakin envatien onami hemoul hemarite mok ka hemai hemariso hesuval vati envatien onomaitel ven kami keke emi hehathat kami eris ka emi hehat meatin sav vasi keil emun. ¹³ Ka metvisi mun keke hesakin rendemien onami hekeih imok keke mihehi votut ka mihetolas en meten Ahi Tamer navong Iesu, Asuv orer, hemai hetal min meatin keil onen. ✧

4

Pol sel kat keil usil vati moulien koa Ahi si veni

¹ Tuemeitel ka ahinameitel keil, navit mahit ekor en selusien onak. Komeitel metvisein kami tuai en sakien tetahos keil koa Ahi si mivousili, koa suval etin asa koa mimul mimumoni tuai. Ka kosa, metpeah kami li mok en isen Asuv Iesu keke mihoumoni hetahos

✧ **2:17:** 1Tes 3:10 ✧ **2:19:** Plp 2:16; 4:1; 2Tes 1:4 ✧ **3:1:** Umen 17:15 ✧ **3:2:** Umen 16:1-3
 ✧ **3:3:** Efes 3:13; 2Tim 3:12 ✧ **3:4:** Umen 14:22 ✧ **3:5:** Plp 2:16 ✧ **3:6:** Umen 18:5 ✧ **3:7:** 2Tes 1:4 ✧ **3:13:** Plp 1:10; Sak 14:5; 2Tes 1:7,10 ✧ **4:1:** 2Tes 3:6

tamun emau. ✧ ² Mihelong kat hihi-seien keil koa metsani veni mikilea keke metmul metselus en isen Asuv Iesu.

³ Ahi en vati mok vasakin kami mivahi votut ka mihermatiltei hetal min koakeil mirtetalihetei veah vatal min keil. ✧ ⁴ Tetai en kami helei kat revi sakien keil koa kei mul mumoni ral min aven keke vatolas ka vasakin meatin keil avahouhou mini. ✧ ⁵ Namaentei envatien ten aven naleh rendemien onen keke noum natisa natal meatin sav nasuval koakeil arvitei Siu koa areingeingen Ahi amul amumoni. ✧

⁶ Sakini, tovuol en kami houmoni hetisa min tunali vuo ahinali tai koa vi Kristin. Suval koa metviteni min kami tuai ka metsel kat kami eni keih, Asuv Iesu hesa kes mahien min koakeil umon vati saktisaen keil enek. ✧ ⁷ Veni Ahi rovisetei ir rovoumon saktisaen keil. Vuo, kei en vat ir rovahi votut ka rovoumon sakien keil koa muto. ✧ ⁸ Sakini, navong meatin etai sesein hihiseien keil enek, rosesentei meatin tai. Vuo, kei mul sesein Ahi varei koa san Ninin Votut onen min kami. ✧

⁹ Kami mikilea tuai en sakien koa emi hehathat tuomi ka ahinami keil veni Ahi visein kami eni tuai. Sakini, methermutistei mun usili hehat min kami. ✧ ¹⁰ Anatin eli, kami mimul mumoni tuai min tuomi ka ahinami keil vasi koa avi Kristin koa amul en provins keisom ten out Masedonia. Ka kami koa envatien onomaitel mul en kami, komeitel metpeah kami keke mihoumoni hekeih tamun. ✧

¹¹ Metpeah kami keke miheling rendemien onami hekeih en sakien keitel ekek: miheto en tomat hetal min meatin sav keil; minaha ramattei en usite onen meatin savsav keil ka miheles usite onami enges; ka mihoum hekeih en umen onami keke mivalei kat revi onami keil. Tounah keitel enek suval asa koa metviteni tuai navong metro ral min kami mulamu. ✧ ¹² En sise enek, kami

minahiramtei en mesav keil keke avamai avakataun kami, ka koakeil arkurtei anatin en Ahi ihouhou min kami ka ilei kilea sakien tetahos onami. ✧

Pol vit luvat asa koa hekistal navong Asuv Iesu hemai ris eni

¹³ Tuemeitel ka ahinameitel keil, emeitel vati keke mivailea anatinien usil asa koa hekistal en koakeil umat tuai koa aling desien one en Iesu. Emeitel rovattei keke mivalonge vatisa vasuval koakeil desien one tovuol, koa arkurtei anatin en mearisien. ✧ ¹⁴ Ir rokilea keke Iesu mat ka moul eris ran matien. Sakini, rokur anatin keke navong Iesu hemai ris eni, Ahi hesakin koakeil umat tuai koa aling desien one eni, keil emun imea ris ilah ruai hetal min Iesu ka kei helamun keil ihina en out nesa. ✧ ¹⁵ Asa koa metmul metvisein kami eni en avong enek vi hihiseien onen Asuv Iesu varei. Kei viteni keke ir koa romoul veah en avong koa kei hemai ris eni, rosakras rovahina valamu en koakeil umat tuai. ✧ ¹⁶ Vuo, tounah keil enek hekistal. Asuv Iesu varei hemita ran out nesa ka hemakul en rea takeih. Ka en avong netin enek, vativar onen angelo keil heselus hekeih ka tai en angelo keil houh amaru onen Ahi. Hevus, koakeil umat tuai koa aling desien one en Iesu Kristo, keil imoul eris ran matien helamu. ✧ ¹⁷ Hevus, ir koa romoul veah en avong enek, rehehina out hetas en mahmah keil keke rovahisu min Asuv Iesu eni tei lang. Ka en avong koanek heha, reheto hetal mini lises. ✧ ¹⁸ Sakini, mihehati lat rendemien onami hetal min selusien keil ekek.

5

Pol sel kat Kristin keil keke isak mesein moulien one ven amairisien onen Iesu Kristo

✧ **4:3:** 1Tes 5:23; Hib 10:10; 1Pit 1:16 ✧ **4:4:** 1Kor 6:13,15 ✧ **4:5:** Sam 79:6; Ser 10:25 ✧ **4:6:** Sam 94:1 ✧ **4:7:** 2Tes 2:13-14; 1Pit 1:15-16 ✧ **4:8:** Luk 10:16; Esek 36:37; 37:14; Rom 5:5; 2Kor 1:22; Kal 4:6; 1Sion 3:24 ✧ **4:9:** Sion 13:34; Ser 31:33-34 ✧ **4:10:** 2Tes 3:4 ✧ **4:11:** Efes 4:28; 2Tes 3:8,12 ✧ **4:12:** 1Kor 5:12-13; Kol 4:5 ✧ **4:13:** Efes 2:12 ✧ **4:14:** Rom 14:9; 1Kor 15:3-4,12 ✧ **4:15:** 1Kor 7:10,25; 15:51 ✧ **4:16:** 1Tes 1:10; 2Tes 1:7; 1Kor 15:52 ✧ **4:17:** Sion 12:26; 17:24

1 Tuemeitel ka ahinameitel keil, methermutistei mun hehat min kami usil avong keil koa tounah keil enek hekur out, ✧ 2 veni kami mikilea revi keke avong ten amairisien onen Asuv Iesu hesakin meatin keil itimanin eni hesuval amutimanin en tarhena tai koa mai en vongien. ✧ 3 Anatin, en avong enek, meatin keil il ihiteni ihit, "Tomat mul en out vasi ka roro en tahosien." !Ka hatte hetas, keil itimanin ka Ahi hesan mari mahien hesut keil. Anatin, keil asakras avalohosai rani vasuval ahin tai sakras valohosai ran mahien keil koa emai eni navong vakur tivava. ✧ 4 Ka kami, tuemeitel ka ahinameitel keil, mirrotei en mankoli. Mikilea en asa koa hemai hekistal. Sakini, kami mihertimanintei en avong enek hesuval navong tarhena tai hemai. ✧ 5 Veni kami vasi mivi meatin keil koa mimumon sakien tetahos suval mimual en meneai. Ir rorvitei meatin keil koa romum kalkali suval koakeil amual en mankoli ten vongien. ✧ 6 Sakini, ronamatiltei nasuval meatin sav keil. Meter helele lises ka rehelei kat sakien keil orer keke housil rendemien tetahos keil. ✧ 7 Vongien vi avong meatin keil amul amatil. Vongien vi avong meatin keil amul amunmun. ✧ 8 Ka veni ir rovi meatin keil ten meneai, sakien orer housil rendemien tetahos keil. En demkatien orer, ir rehoumoni hesuval koa rovi meatin tavaeen keil onen Iesu Kristo. Rehesin revi ir en demkatien ka envatien hesuval koa vi eisin ten vaeen koa mul koe veimaser. Ka desien keke Ahi houtut ir, rehesin eni hesuval tounah koa mul koe vatir. ✧ 9 Rehoumoni hemukonek veni navong Ahi rie lat ir, rovitei keke rovakur mahien ten vurohien onen. Vuo, kei rie lat ir rovakur mututien koa ka en Iesu Kristo, Asuv orer. ✧ 10 Kei mat vinat ir keke rovato

out vatas vatal mini navong hemai ris, avaseini ir romoul veah vuo romat tuai. ✧ 11 Sakini, mihehati lat rendemien onami ka mihekakataun kami hesuval koa mimul mimumoni tuai. ✧

Selkatien ekor

12 Tuemeitel ka ahinameitel keil, komeitel metpeah kami keke mihouhou revi mok min koakeil amul amum ven kami en isen Asuv Iesu, koa alosil kat kami ka aralimal en kami. ✧ 13 Mihouhou revi min keil en sakien ten envatien ven umen koa amul amumoni. Ka miheto en tomat hetal min kami.

14 Tuemeitel ka ahinameitel keil, metpeah kami keih imok keke mi-hesel kat tarmah keil, mihehati lat rendemien onen koakeil ametau, mihekataun koakeil amemerau en demkatien one, ka mihoumon rendemien onami hetaveah keke minavuroh kalahtei natal min meatin sav keil. ✧ 15 Mihelei kat revi keke tovuol en kami hesa kes tounah koa tisa min meatin tai koa mum tisa mini. Ka en avong vasi, mihesak visi keke mihoumon tounah koa tahos min kami ka min meatin sav keil. ✧

16 Mihesi kami lises, ✧ 17 mihehikit hisien, ✧ 18 ka mihemasmas Ahi en tounah keil koa mul mai ven kami, avaseini atahos vuo atisa. Ahi en vati mok keke mihoumon sakien keitel enek veni moulien onami mul kapil ral min Iesu Kristo. ✧

19 Minating koetei umen keil onen Ninin Votut, ✧ 20 suval navong Ahi san selusien min meatin tai onen, minalong seseintei. ✧ 21 Tahos imok, mihelei rahit revi selusien vasi keil koa hemai: asa koa tahos, mihehuli kati, ✧ 22 ka asa koa tisa, miheseseini. ✧

23 Mevisi keke Ahi koa san tomat min ir hesakin kami mivahi votut imok en usite vasi keil. Anatin, mevisi keke heting koe kami ran tisaen: heting koe moulien onami,

✧ 5:1: Mat 24:36 ✧ 5:2: Mat 24:42-44; Luk 12:39-40; 2Pit 3:10; Rev 3:3; 16:15 ✧ 5:3: Ser 6:14; 8:11; Esek 13:10; Mat 24:39; Luk 21:34-35; Sion 16:21-22 ✧ 5:5: Rom 13:12; Efes 5:9 ✧ 5:8: Aes 59:17; Efes 6:14,17 ✧ 5:9: 1Tes 1:10; 2Tes 2:14 ✧ 5:10: Rom 14:8-9; 1Tes 4:14 ✧ 5:11: Siud 1:20 ✧ 5:12: 1Kor 16:18; 1Tim 5:17 ✧ 5:14: 2Tes 3:6,11,15 ✧ 5:15: Pro 20:22; Rom 12:17; 1Pit 3:9 ✧ 5:16: Plp 4:4 ✧ 5:17: Luk 18:1; Rom 12:12; Kol 4:2 ✧ 5:18: Efes 5:20 ✧ 5:19: Efes 4:30 ✧ 5:20: 1Kor 14:1,39 ✧ 5:21: 1Sion 4:1 ✧ 5:22: Siob 1:1,8; 2:3

rendemien onami ka ninin onami. Hemukonek, navong mihelomal en meten Ahi en avong koa Iesu Kristo hemai ris eni, tounah tovuol avahotini vatisa usil saki enami. ☆

²⁴ Mikilea mivaling desien onami en kei koa vise kami keke mivi onen veni kei kilea voumoni. ☆

²⁵ Tuemeitel ka ahinameitel keil koa envatien onomaitel mul en kami, mihehis eli mun ven komeitel. ☆

²⁶ Mihehiten 'more' onomaitel heha min tuemeitel ka ahinameitel keil en demkatien, ka miheav kat kami en envatien koa vi votut onen Ahi. ☆ ²⁷ Inau, Pol, napeah kami ral min hetetamenien koa Asuv Iesu sani minau keke mihehuli leta koanik min Kristin vasi keil keisom.

²⁸ Metvisi keke more envatien onen Iesu Kristo, Asuv orer, heto ven kami.

Selusien koa helamu ten 2 Tesalonaeka

?Isei mutis selusien koanik?

Pol, koa vi eiloheh tai onen Iesu Kristo mutis leta koanik[☆] en sua 51 vuo 52 AD (sua keil koa katau en avong Iesu avasi), navong mul veah visein Kristin keil en taon ten out Korin.

?Isei vuli selusien koanik mulamu?

Pol mutis selusien koanek va min Kristin keil koa amul en out Tesalonaeka. Meatin houlu amundemi avit Timoti san leta ten 1 Tesalonaeka min keil ka mai ris ven Pol, Pol mutis leta koanek min keil koa selus usil tounah vatinek en leta koa mulamu.

?Pol mutis selusien koanik vensa?

Pol en vati vassel kat keil avahatimal en sakvisien keil koa amul avisu eni – Kristin keil en out Tesalonaeka amul veah avisu en avong keil takeih ven demkatien one.[☆] Ka Pol viteni min keil keke avong takeih keil enek rie lati keke avi onen Ahi anatin.[☆]

Pol en vati vatalimal en rendemien one usil tounah koa hektal en avong ekor keil – Kristin keil en out Tesalonaeka arkilea revitei usil avong ekor keil ka avong koa Iesu hemai ris eni. Sakini, Pol vit luvati min keil keke, en avong ekor keil, meatin keil imai liluvos ihit avit avi Kristo onen Ahi.[☆] Pol vit luvati mun keke navong Iesu hemai ris, hesan mahien min koakeil asesein Ahi ka koakeil arlong kattei Kristo, ka houmon mari kot en meatin vasi keil.[☆]

Mari rendemien tai ten selusien koanik mul en 2 Tesalonaeka 2:1-2

Tuemeitel ka ahinameitel keil, emeitel vati metvaselus min kami usil avong koa Iesu Kristo, Asuv orer, hemai ris eni ka helah vituain ir rovato vatali. Metpeah kami li, minamaentei rendemien onami nakonakon ka minasil entei

selusien taluvosien koa vit Asuv Iesu mai ris tuai.

Mari rendemien tamun ten selusien koanik mul en 2 Tesalonaeka 3:5

Metvisi keke Asuv Iesu hesakin kami miheilea revit mok envatien onen Ahi ka hesakin kami mihelomal hekeih en demkatien onami hesuval koa Iesu Kristo mun munoni.

?Asa mul en selusien koanik?

1. Pol vati lat rendemien onen Kristin keil en out Tesalonaeka ven sakvisien keil koa amul avisu eni. (1:1-12)
2. Pol visein keil usil avong koa Iesu hemai ris eni. (2:1-17)
3. Pol sel kat keil usil sakien tetahos keil koa mal avousili. (3:1-18)

Hitkileaen onen Pol usil leta koanik

¹ Inau, Pol, ral min Saelas^{*} ka Timoti, metmutis leta ekek vat min kami, meatin keil koa mivi onen Ahi Tamer ka onen Asuv Iesu Kristo koa mimul en sios ten out Tesalonaeka. [☆] ² Metvis Ahi Tamer ka Asuv Iesu Kristo luhesan more envatien ka tomat onealu hel en moulien onami. [☆]

Pol vit luvati keke navong Iesu hemai ris eni, helei rahat usite onen meatin vasi keil

³ Tuemeitel ka ahinameitel keil, lises metmasmas Ahi ven kami. Ka mal keke metvoumoni vamukonek veni demkatien onami mul mai keih imok ka envatien koa tetai en kami mirie lati ven meatin say keil mul moul marite. [☆] ⁴ Sakini, komeitel metvasi kami min Kristin keil en sios vasi keil onen Ahi. Metrui min keil usil kami, mukave mimul mimulomal keih en demkatien onami, avaseini sakvisien keil ka mahien keil koa mimul mikuri. [☆]

⁵ Demkatien takeih onami navong sakvisien keil umai ven kami mul rie lati keke navong Ahi houmon kot en meatin keil, houmoni en sakien koa mal revit. En avong enek

☆ :: 2Tes 1:1 ☆ :: 2Tes 2:4 ☆ :: 2Tes 1:5-12 ☆ :: 2Tes 2:3-12 ☆ :: 2Tes 1:5-10 * 1:1: Saelas, isen tamun vi Silvanus. ☆ 1:1: 1Tes 1:1 ☆ 1:2: Rom 1:7 ☆ 1:3: 1Tes 1:2; 2Tes 2:13
☆ 1:4: 2Kor 7:4; 1Tes 2:19; Rev 1:9

kei hehitehiteni keke mivinvin keke miheto hetal mini veni mimul mikur mahien ven hiasuvien onen. ✧ ⁶ Ahi houmon asa koa hemal, ka hesa kes mahien min koakeil asan mahien min kami. ✧ ⁷ Ka kei hesan sehien min kami koa mimul mikur mahien ka min komeitel emun. Houmoni en avong koa Asuv Iesu hekistal ran out nesa hetal min angelo takeih keil onen. ✧ ⁸ Keil imita hetal min ahang takeih keke avasan mahien min koakeil asesein Ahi ka koakeil arlong kattei more longlongien usil Asuv Iesu. ✧ ⁹ Navong Ahi houmon kot en keil, hesan mahien koa sakras vavus min keil. Hemukonek, keil ito soutin ran hetetamenien ten keihoen onen Asuv Iesu lises ka lises. ✧ ¹⁰ Tounah keil enek hekur out navong kei hemai keke meatin keil onen ihati lat isen hehina nesa. Anatin, koakeil akur anatin eni ilei ka itimanin en hetetamenien onen. Ka kami mun miheto hetal min keil veni mimul mikur anatin en selusien koa komeitel metviteni min kami. ✧

¹¹ Ka veni emeitel vati mok miheto hetal min koakeil enek, lises metvis Ahi orer voumon kami mivavinvin mivakur moulien koa kei vise kami mivakuri. Metvisi mun hesan keihoen min kami keke mihoum vasin tounah keil koa tahos emi vati mivoumoni veni miling demkatien onami en Iesu Kristo. ✧ ¹² Metmul metvis ven tounah keil enek keke koakeil ales asa koa Asuv Iesu mul mumoni en moulien onami ihati lat isen. Ka kei suk hehati lat isomi. Metkilea keke tounah keil enek hekur out ven more envatien onen Ahi orer ka Asuv Iesu Kristo. ✧

2

Pol vit luvat asa koa vatie lati keke amairisien onen Iesu Kristo mul mai vesesal

¹ Tuemeitel ka ahinameitel keil, emeitel vati metvaselus min kami usil avong koa Iesu Kristo, Asuv

orer, hemai ris eni ka helah vituai en ir rovato vatali. Metpeah kami li, ✧ ² minamaentei rendemien onami nakonakon ka minatimantei en selusien taluvosien koa vit Asuv Iesu mai ris tuai. Avaseini meatin tai vit kur longlongien koanik ran Ninin Votut, ran etai meatin, vuo ran komeitel en leta tai, minakurtei anatin eni. ³⁻⁴ Anatin, minamaen etai meatin naluvos kami en selusien one, veni avong ten Amairisien onen Asuv Iesu hemai hekatau en avong koa meatin keil ihiles eisile ran Ahi ka ivae hetal mini, ka meatin koa hetali koteh mengkatien keil hemai hekistal. Kei heselus heha kat tounah keil koa meatin keil amul avis veni vuo uva netan eni hesuval ahi keil one. Kei houmon kei sasen hehina nesa hesuli keil vasi. Ka koa hetisa mok, heha mun hetondan en Eim Votut onen Ahi ka hehitehiteni keke kei vi Ahi anatin. Ka meatin koanek, Ahi ling kati tuai vit heha en Ahang. ✧ ✧

⁵ ?Mukave? ?Emi vobongeni keke navit usil tounah keil ekek navong naro veah ral min kami?

⁶ Ka kosa, mikilea keke Ahi mul ring koe meatin enek keke herkistal-tei mau, veni Ahi ling kat avong tuai koa kei hehothot en meatin enek. ⁷ Anatin keke roles Temat mul mum suai vasakin meatin keil avasesein mengkatien keil onen Ahi. Ka Ahi ling tounah tai koa mul ring koe avong koanek keke sakras vakistal hetokol avong koa kei hekulat tounah enek. ⁸ Ka navong hekulati, meatin koa hetali koteh mengkatien keil hehothot en kei esuk. Ka navong Asuv Iesu Kristo hemai ris eni, muohien ten hetetamenien onen hesakin aven meatin enek hetisohai en metauen. Iesu houh eni enges ka hemat esuk. ✧

⁹ Ka helamu en avong koa Iesu Kristo hekistal eni, Temat hesan keihoen min meatin enek koa hetali koteh mengkatien keil keke kilea

✧ **1:5:** Plp 1:28; Luk 20:35; 1Tes 2:12 ✧ **1:6:** Rom 12:19; Rev 18:6,7 ✧ **1:7:** Sak 14:5; Mat 25:31; 1Tes 3:13; 4:16 ✧ **1:8:** Sam 79:6; Aes 66:15; Ser 10:25; Rom 2:8; 1Pit 4:17 ✧ **1:9:** Aes 2:10,19,21 ✧ **1:10:** Sam 88:8; Aes 49:3; Kol 3:4; 1Tes 3:13; Sam 67:3-6 ✧ **1:11:** Kol 1:9 ✧ **1:12:** Aes 24:15; 66:5; Mal 1:11 ✧ **2:1:** 1Tes 4:13-17 ✧ **2:3-4:** 1Tim 4:1; Sion 17:12 ✧ **2:3-4:** Dan 11:36; Esek 28:2 ✧ **2:8:** Siob 4:9; Aes 11:4; Rev 19:15

voumon merikel taluvosien keil ka marmari tounah keil koa meatin keil itimanin eni. ✧ ¹⁰ Anatin, en sise houlu, kei heluvos meatin keil vasi koa amul en sise keke iha ikur mahien ten lisenges. Keil il en mahien ten lisenges enek veni e rovattei availea selusien ten anatinien koa kilea voutut keil. ¹¹ Sakini, Ahi hemaen meatin enek koa hetali koteh mengkatien keil heluvos keil keke avakur anatin en tounah koa vi ten luvosien. ✧ ¹² Hesakini, Ahi hesan mahien min koakeil vasi arkurtei anatin en selusien ten anatinien usil Iesu Kristo navong kei houmon kot en meatin keil, ka en koakeil emun e vat tounah imok koa romaltei.

Ahi rie lat Kristin keil keke avakur moulien

¹³ Tuemeitel ka ahinameitel keil koa Ahi en vat kami, lises metmasmas Ahi ven kami. Koanik mal veni navong Ahi romumonte mau out netan, kei rie lat kami tuai keke voutut moulien onami. ✧ Kei mul mutut kami en keihoen onen Ninin Votut koa kas motein moulien onami mimutolas. Ka kei rie lat kami veni mikur anatin en selusien ten anatinien usil Iesu Kristo. ✧ ¹⁴ Ahi vise kami keke houmon tounah keil en moulien onami ka en more longlongien koa metviteni min kami. Kei vise kami mivapil en hetetamenien onen Iesu Kristo, Asuv orer. ¹⁵ Sakini, tuemeitel ka ahinameitel keil, mihelomal hekeih en demkatien onami ka mihehuli kat anatinien koa metvisein kami eni tuai ka en selusien onamai vuo leta koa metsani min kami.

¹⁶⁻¹⁷ Metvisi keke Asuv Iesu Kristo ka Ahi Tamer luhehati lat rendemien onami ka luhesan keihoen min kami keke ualien ka selusien vasi keil onami hemal revi. Ahi Tamer houmoni hemukonek veni kei en vat ir, mul vati lat rendemien orer, ka mul sakin desien orer vakeih eni ven more envatien onen.

3

Pol vis Kristin keil avahis ven umen onen

¹ Tuemeitel ka ahinameitel keil, navit mahit ekor en selusien onak. Mihehis ven komeitel eli keke selusien onen Ahi heles heka vasi out hekalah, ka meatin keil koa alonge ikuri ka ihati lati hesuval koa kami mikuri. ✧ ² Mihehis emun keke Ahi heting koe komeitel ven meatin tisa keil koa saki en one kalkali. Keil amul asak purun komeitel veni keil houlu arkurtei anatin en more longlongien enek.

³ Ka mihendem kati keke Ahi vinvin keke mivaling desien onami eni. Kei hesan keihoen min kami ka heting koe kami keke Temat koa vi vatte ten tisaen hesakras vapurun kami.

✧ ⁴ Ka veni mimusil kat Asuv Iesu, metkilea revi keke mimul milong kat tounah koa metviteni min kami tuai, ka miheles mihoum vasi tounah koa metviteni en leta ekek. ✧

⁵ Metvisi keke Asuv Iesu hesakin kami miheilea revi mok envatien onen Ahi ka hesakin kami mihelomal hekeih en demkatien onami hesuval koa Iesu Kristo mun mumoni.

Pol sel kat Kristin keil keke anahitei tarmah

⁶ Tuemeitel ka ahinameitel keil, metmeng kat kami en isen Iesu Kristo, Asuv orer, keke minahatei vesesal ven koakeil ten sios koa avi tarmah, koa armusiltei sise koa metsani min keil. ✧ ⁷ Kami mikilea revi saki en onomaitel keke miheleisungeini. Navong metro ral min kami, metrovitei tarmah keil. ✧ ⁸ Anien vasi keil koa metkani, metvuli. Metmum keih ka avetin onomaitel mue houlu. Meneai ka vongien, metmum keih en umen sav keil keke metvahotin uite teni keke metrosantei umen koa meas min kami. ✧ ⁹ Avaseini metkilea metvis kataunien onami veni metvi eiloheh keil onen Iesu, metromumonte, veni emeitel vati metvatie lat saki en

✧ **2:9:** Mat 24:24; Rev 13:11-13 ✧ **2:11:** 2Tim 4:4 ✧ **2:13:** 1Tes 1:2; 2Tes 1:3; Dut 33:12; Sion 15:16; Efes 1:4 ✧ **2:13:** 1Tes 4:7; 5:9 ✧ **3:1:** Kol 4:3; 1Tes 5:25 ✧ **3:3:** 1Kor 1:9; 1Tes 5:24 ✧ **3:4:** 2Kor 7:16; Kal 5:10; 2Kor 7:15; 1Tes 4:10 ✧ **3:6:** Mat 18:17; Rom 16:17 ✧ **3:7:** Plp 3:17; 1Tes 1:6 ✧ **3:8:** 1Kor 4:12; 1Tes 2:9 ✧ **3:9:** Mat 10:10; 1Kor 9:4,6; 4:16; 1Tes 1:6

ten moulien koa emeitel vati kami mivaleisungeini. ✧ ¹⁰ Mihendem kat selusien koa metsani min kami navong metro veah ral min kami metvit, “Koakeil aseseini avoum, mi-hersantei anien min keil.” ✧

¹¹ Metviten tounah enek veni metkur longlongien keke tei en kami avi taripeng. Keil armumtei, ka amules uva en usite onen meatin savsav keil. ✧ ¹² En isen Asuv Iesu Kristo, metmeng kat meatin keil enek ka metsel kat keil anoumontei mun vati sakien koanik. Tahos imok keil ito raeng ka um hekeih keke akilea avalei kat revi teim one. ✧

¹³ Ka kami, tuemeitel ka ahi-nameitel keil, avemi namahtei keke mivoumon asa koa mal. ✧ ¹⁴ Vahesa tei en kami, irlong kattei selusien koa metmutisi en leta ekek. Munak hemukonek, mihelei kilea koakeil enek. Minapiltei mun natal keil vasakin keil avamemou eni. ✧ ¹⁵ Ka minoumontei min keil nasuval koa avi vativieh en kami. Vuo, mihesel kat keil hesuval koa avi tuomi keil en demkatien. ✧

Selusien ekor

¹⁶ Metvisi keke Asuv Iesu, koa vi vatte ten tomat, heto hetal min kami vasi, ka hesakin tomat onen hel en moulien onami en avong vasi ka en sise vasi keil. ✧

¹⁷ *Inau, Pol, namutis navit mahiten more min kami.* ✧

Sakien koa namutis selusien ekek vi metai onak en leta vasi keil koa namutisi.

¹⁸ Metvisi keke more envatien onen Iesu Kristo, Asuv orer, heto ven kami vasi.

Selusien koa helamu ten 1 Timoti

?Isei mutis selusien koanik?

Umen 28 mul viteni vit Pol rokol out Rom tuai ka meatin tavaeen keil amul alei kati en eim tai.* Ka tisien sav keil koa mul en Tus Votut ka koa mul en tus sav keil aviteni avit koakeil ten kavmen ten out Rom alokovein Pol va.

En ualien keil onen kei kur Taetas ka Timoti ka meatin sav keil. Ka navong asao en meatin keil en aelan ten out Krit, Pol ling Taetas valosil kat revu Kristin hau keil.* Ka navong arokol taon ten out Efeses, Pol ling Timoti valosil kat Kristin keil.*

Ling Timoti evus, Pol mules mual en ualien onen vasao en Kristin keil en taon sav keil. Navong rokol taon ten out Pilipae en provins ten out Masedonia, Pol raengon long-longien tai keke keilu luvotini keih en umen onealu. Sakini mutis selusien koanik vakataun Timoti* en sua 64 AD (sua keil koa katau en avong Iesu avasi). Mutisi evus, Pol va en out Rom. Ka en out enek, meatin tavaeen keil ten out Rom avuli kat risi, ka aso risi va en eim takeih. Evus, Pol mutis leta tamun va min Timoti.

?Isei vuli selusien koanik mulamu?

Pol mutis selusien koanik va min Timoti.* Timoti vi meatin hau tai koa avasi en taon ten out Listra.* Mama onen vi Siu tai ka tata onen vi koan Gris.* Timoti musil kat Ahi ka lah ruai ral min Pol en umen onen.* Mum ral min Pol en out Efeses.* Pol en vat Timoti houlu ka mul vise suval titan kati.*

?Pol mutis selusien koanik vensa?

Pol en vati vassel kat Timoti usil meatin taluvosien keil – En taon ten out Efeses, meatin keil koan amul aluvos Kristin keil. Aviteni

avit tounah vasi keil ten out netan tiaso.* Sakini avisein meatin keil avit ilokovein anien keil koan* ka irtetalihetei.* Aviteni keke meatin keil usil mengkatien keil one ka ilea aneite ten selusien suai one. Ka keil enges along kilea selusien suai one.*

Pol en vati keke Timoti vahihisei en hihiseien keil koa mal revu – Pol viteni min Timoti vit hehuli kat demkatien onen en Iesu, hehisei en hihiseien keil koa mal, ka moulien onen emun hemal revu.*

Pol en vati vahit kilea sakien tetahos onen pasta tai min Timoti

– Pasta tai houn hekeih en moulien onen naman kei en vati valei kat meatin keil onen Ahi.* Heilea revu Tus Votut ka housil selusien teni,* ka hehi meatin tahihiseien. Rendemien onen hemal lises en meahos ka ahin keil* ka moulien onen hemal revu.

Pol en vati vahit kilea sakien tetahos onen metai keil ten sios min Timoti

– Munak meatin tai vi elda vuo dikon ten Sios, sakien onen hemal.* Munak sakien onen hemal, hehati lat isen Ahi hehina nesa ka tounah keil ten Sios heloh hemal.

Pol en vati vahit kilea sakien tetahos ten sios min Timoti

– Metai keil ten sios ilei kat revu meatin keil one. Um hekeih keke avalei kat koakeil amesai, koakeil avi livere, ka vatina keil.* Navong meatin keil koa amul hae en sios ales more sakien keil one, ilea keke envatien onen Ahi vi anatin.*

Pol en vati vahit kilea sise ten hisien – Navong romai out tas en hisien, rendemien orer en Ahi hemal ka ronavuroh kattei meatin sav.*

Mari rendemien tai ten selusien koanik mul en 1 Timoti 4:12

Konamaentei meatin keil analei vinik ven kovi meatin hau tai. ! Vuo! Kihi metai tai en sakien keil onom en meten koakeil akur demkatien: en selusien onom ka en ualien onom; en envatien onom en meatin sav keil; ka en

* :: Umen 28:30-31 * :: Taet 1:5 * :: 1Tim 1:3 * :: 1Tim 1:1 * :: 1Tim 1:2 * :: Umen 16:1 * :: Umen 16:1 * :: Umen 16:3; 17:14; 18:5 * :: Umen 19:22 * :: 1Tim 1:2 * :: 1Tim 4:4 * :: 1Tim 4:3 * :: 1Tim 4:3 * :: 1Tim 1:4-11 * :: 1Tim 3:14-16; 4:9-16; 6:20-21 * :: 1Tim 1:18-19; 4:6; 4:9-12; 6:11-16 * :: 1Tim 4:13-16 * :: 1Tim 5:1-2 * :: 1Tim 3:1-13; 5:17 * :: 1Tim 5:3-10 * :: 1Tim 3:7; 4:15 * :: 1Tim 2:1-8; 4:4-5

demkatien onom. Moulien onom hetolas en tounah vasi.

?Asa mul en selusien koanik?

1. Hihiseien koa mal rovousili. (1:1-20)
2. Hihiseien usil sakien keil ten Sios. (2:1-3:16)
3. Hihiseien usil sakien keil onen metai keil ten Sios. (4:1-6:21)

Hitkileaen onen Pol usil leta koanik

¹ Inau Pol keke namutis leta koanik. Navi eiloheh tai koa namum en isen Iesu Kristo. Ahi koa mutut ir ka Iesu Kristo koa desien orer mul ien, keilu luling nau umen enek. ✧

² More minuk Timoti, koa kosuval natkuli kati ven demkatien oralu vatte tas. Navisi keke more envatien, enmahisien ka tomat onen Ahi Tamer ka Iesu Kristo hel enuk. ✧

Selkatien keke Timoti nahusiltei hihiseien taluvosien keil

³ Timoti, ek vati kovato en out Efeses, suval koa naviteni tuai minuk navong nalinguk ekok ka nuva en out Masedonia. Meatin tei keil en out enek amul avisein kami en vati hihiseien keil koa armaltei usil sise ten demkatien. Ka ek vati keke kihiteni min keil ihati keil. ✧ ⁴ Kihiteni mun min keil ilokovein mari tunien telamu keil usil avu onen Siu keil. Tunien keil eke romultei en hatkatien onen Ahi koa rokilea eni ral min demkatien enges. Tunien keil one amul amumon selkututien enges. ✧ ⁵ Vatte ten selkatien onak keke vasakin kami emi vahat kami en sakien ten tinahos, vatal rendemien koa mutolas, ka vatal min demkatien tai koa anatin. ✧ ⁶ Meatin keil koa amusil sakien tetahos enek mulamu, ka kosa aviles eisile rani ka amul apurun avong one en vati selusien keil koa vi heisavos. ✧ ⁷ Keil avit avi tiser ten mengkatien onen Ahi. Ka avaseini amang vas onge lises, arkileatei vati rendemien ten tounah koa amul aviteni.

⁸ Rokilea keke mengkatien keil onen Ahi, kei tahos imok navong

rokilea vensa Ahi mumon keil. ✧

⁹ Reheilea keke mengkatien keil enek, Ahi romumontei keke avahisein meatin keil koa amusil sakien tetahos keil tuai. Vuo, Ahi mumoni keke meatin tatisa keil avalei kilea keke sakien one romaltei: amul arali vas mengkatien keil ka avi vatkeih keil; amumon tisaen keil ka armusiltei Ahi; arvouhoutei en Ahi ka moulien one mul soutin rani; amu vini meatin sav ka amu vini mama ka tata one emun; ¹⁰ amumon sakien tisa ral min ahin keil, ka meahos keil emun; avenan meatin keil keke avasakin keil avamae avahi slev keil; amul aluvos meatin sav ka aliluvos en isen hanu sav; ka amumon tisaen tateisav keil koa teisav ran hihiseien onen Ahi. ✧ ¹¹ Hihiseien keil onen Ahi musil more longlongien koa kei sani minau mahitehiteni min meatin keil. Longlongien enek vi moreite mok ka ka ven Ahi koa vi houlu vis houlu mok.

Pol masmas Ahi ven more envatien onen

¹² Nasan masmasien min Iesu Kristo, Asuv orer, veni kei ling desien enau keke moum veni, ka san keihoen minau keke nakilea moumoni. ✧ ¹³ Mulamu naselus tisa va kat Iesu, namumoni keih en koakeil amusili ka navi vati karien. Mukos, Ahi en mahis nau ven demkatien onak en Iesu tovuol, ka nareingeingeni keke namul namum tisa. ✧ ¹⁴ Ka Iesu Kristo, Asuv orer, rie lat more envatien onen enau koa marite mok, ka sakinau nakilea maling demkatien ka envatien onak eni. ¹⁵ Naviteni keke tounah ekek vi anatin, kikir kati hel enuk keke: 'Iesu Kristo mai en out netan voutut meatin tisa keil.' Ka inau, natisa mok en keil. ✧ ¹⁶ Ka mukos, Ahi en mahis nau ka rosantei mahien minau. En sakien enek, Iesu Kristo rie lat more rendemien onen koa taveah minau. En sise enek, koakeil ikatau eni ilea iling demkatien one eni ka ikur moulien hau heka ien.

✧ **1:1:** Kol 1:27 ✧ **1:2:** Taet 1:4 ✧ **1:3:** Umen 20:1 ✧ **1:4:** 1Tim 4:7; Taet 1:14 ✧ **1:5:** Rom 13:10 ✧ **1:6:** 1Tim 6:4,20; Taet 1:10 ✧ **1:8:** Rom 7:12,16 ✧ **1:10:** 1Tim 4:6; 6:3; 2Tim 4:3; Taet 1:9; 2:1 ✧ **1:12:** Umen 9:15; Kal 1:15-16 ✧ **1:13:** Umen 8:3; 9:1-2; 1Kor 15:9; Kal 1:13 ✧ **1:15:** Luk 15:2; 19:10

Keil ilei kilea tahosien onen Iesu ven asa koa kei mumoni en moulien onak. ¹⁷ !Anatin eli! !Rehehou lat isen Ahi! !Kei vi asuv houlu ten lisenges! Rosakras rovalesi ka kei mul vatte tas, sakras vamat. !Tahos imok rehesan houhouen ka masmasien mini! !Anatin!*

Pol sel kat Timoti keke helomal hekeih en umen onen

¹⁸ Timoti, natkuli, nasan selkatien koanik minuk koa musil selusien koa kistal ran Ahi usiluk navong aling he enuk keke kovakur umen koanik. Munak kindem kat selusien koanik ka kusili, kihi more meatin tavaeen onen Ahi koa mul mum keih en usite onen. ¹⁹ Ka navong kumoni, lises kihuli kat demkatien onom hekeih ka kumoni en sakien koa kokilea kovit mal. Meatin koan armumonte asa koa akilea mal, ka mul apurun demkatien one. Asuval vatihos tisa ten sip koa kilea en sise koa mal ka romusiltei. Sakini, sip onen marindu ka moulien onen vuol. ²⁰ Meatin elu koa lumukonek, tai vi Haemeneas ka tamun vi Aleksanda. Sakini, nasil lat keilu ran ir keke luvakur mahien onealu en hen Temat. Koanek hesakini luhehat sakien onealu ka luhervihiseitei mun luvosien usil Ahi.

2

Selkatien usil navong meatin keil umai uva netan min Ahi

¹ Timoti, ek vati mok keke lises, kami mihesan hisien keil min Ahi koa ten hiramien ka ten masmasien. Ka mihehis emun ven meatin sav keil: ² koakeil avi asuv houlu ka koakeil avi hetetamen koa alosil kat ir. Hesakini, rokilea rovato en tahosien ka en tomat vatal min meatin sav keil, ka rokilea rovaha netan min Ahi ka sakien orer housil rendemien onen. ³ Vati hisien keil enek tahos ka Ahi koa mutut ir si veni. ⁴ Kei en vati voutut meatin

vasi keil ka sakin keil ilea hihiseien ten anatinien onen koa mukonek: *

⁵ Ahi, kei tanges;

ka meatin tanges mul lah ruain meatin keil ten out netan avamai en tomat vatal Ahi, isen Iesu Kristo.*

⁶ Kei enges san kei mat vahul lat meatin vasi keil ran matien. *

Ka navong kei vinat ir, mul rie lati keke avong mal koa Ahi en vat meatin vasi keil avakur moulien hau. ⁷ Ven koanek, Ahi sila inau nasuval eiloheh tai. !Naviteni anatin, narluvostei! Anatin, kei sila nau keke namul navitehiten more longlongien onen ka navisein koakeil arvitei Siu en sise ten demkatien koa vi anatin. *

⁸ Sakini, en avong vasi, navong misukul en out tas, ek vat meatin keil onen Ahi avahis ka avasan he hehina nesa vatie lati keke asan moulien one min Ahi. Anavurohitei ka anasel kututte en keil.

⁹ Usil vati rendemien enek, ahin keil anandemtei houlu usil eisin one. Anamosan ente keil en hilie vuo tounah koa mul en ralinge ka hire, vuo anavuttei keil en eisin koa mani teni vina nesa. Vuo. Ek vati keke keil isin revi keil en sakien ten merauen ka houhouen. ¹⁰ Ahin keil imosan en keil en umen tetahos hev-invin en ahin keil koa avit avousil Ahi. ¹¹ Navong amo keil amul avihisei, ahin keil anavertei, ikur hihiseien keil ka ilong kat keil en sakien ten merauen. ¹² Narmaentei ahin keil avahisein amo keil vuo avamai avahi avat en meahos keil. Ahin keil ito raeng hetal min houhouen en avong tahihiseien. ¹³ Veni Ahi mumon Adam mulamu, ka Iv katau suk. ¹⁴ Ka rovitei Adam koa mot en luvosien, ahin keke mot eni ka rali vas mengkatien onen Ahi varei.

¹⁵ Ka Ahi houtut moulien onen ahin keil navong keil akur titiali keil, munak moulien one mul rie lat demkatien, envatien, merauen, ka sakien keil koa mal en meten.

* **1:17:** 'Anatin' vi Amen. * **1:17:** Rom 16:27 * **1:18:** 1Tim 6:12; 2Tim 4:7; Siud 1:3 * **1:20:** 2Tim 2:17; 4:14; 1Kor 5:5 * **2:1:** Efes 6:18; Plp 4:6 * **2:3:** 1Tim 1:1; 4:10 * **2:4:** Esek 18:23; 2Pit 3:9 * **2:5:** Rom 3:29-30; 10:12; Hib 12:24 * **2:6:** Kal 1:4; 2:20; Taet 2:14 * **2:7:** Umen 9:15; Kal 2:7-8; 1Tim 1:11 * **2:9:** 1Pit 3:3-5 * **2:10:** 1Tim 5:10 * **2:11:** 1Kor 14:34 * **2:13:** Sen 1:27; 2:7,22; 1Kor 11:8-9 * **2:14:** Sen 3:6,13; 2Kor 11:3

3

Sakien tetahos onen elda keil

¹ Selusien matu koanik vi anatin; 'Munak meatin etai en vati vahi elda tai ten Sios; asa koa en vati tahos imok.' ² Sakini, meatin koa vit vahi elda, sakien onen hemukonek: sakien onen mutolas, ahin onen tas, vi meatin koa musil rendemien koa tetahos, mul lei kat revi sakien keil onen, ka vi vati meatin tai koa meatin sav keil akilea avouhou mini. Vi vati meatin koa kur revi meatin sav en teim sen, ka kilea vahisein meatin sav en selusien onen Ahi. ✧ ³ Rovitei meatin tamunmunien vuo meatin tatituen, sakien onen merau enges. Rovitei meatin tason selusien takeih ka rovitei uti mani. ⁴ Kei mul losil kat revi teim onen ka titiali onen keil avouhou mini ka along kat ren. ⁵ Veni munak meatin sakras valosil kat revi onen keil, hemukave suk helosil kat revi meatin keil onen Ahi? ⁶ Kei rovitei heite hau en demkatien onen en Ahi. Veni munak demkatien onen vi heite hau, kei kilea vahilelau en rendemien ten hetetamenien. Hemukonek, Ahi hesan mahien mini hesuval koa sani min Temat ven vati sakien enek. ⁷ Sakien onen mul sakin meatin vasi keil koa armusiltei Ahi akilea keke kei vi meatin koa tinahos mul ien. Munak hermukteinek, hemot en avul ten tisaen onen Temat ka hememou en meten meatin sav keil. ✧

Sakien tetahos onen dikon keil

⁸ En vati sakien enek, dikon keil emun ihi vati meatin koa meatin sav keil akilea avouhou min keil. Keil arvilehilestei selusien, vuo arvitei uti munmunien vuo uti mani. ⁹ Keil ihuli kat demkatien one hel en keil ka usili hetal min rendemien koa akilea mal en meten Ahi. Anatinien usil vatte ten demkatien koanik ro kus mulamu, ka kosa, Ahi mul vit leini min ir. ¹⁰ Helamu en avong koa meatin tai hekur umen enek, mihelei rahat moulien onen; munak tounah tisa hetovuol eni, kei kilea suk vakur umen ten dikon. ¹¹ Ahin one keil, ihi vati ahin koa meatin keil

ihouhou min keil. Irvitei ahin koa mul vitehit usisil. Sakien one housil rendemien koa tetahos ka hehi ahin tai koa meatin sav keil akilea avaling desien one en keil. ✧ ¹² Dikon tai, ahin onen hetas, ka heilea helosil kat teim onen hetahos. ¹³ Dikon keil koa um hetahos ikur houhouen onen meatin sav keil ka irmetautei navong aselus min meatin keil usil demkatien one en Iesu Kristo.

Ahi sakin anatinien onen koa ro suai telamu, mai en mesai

¹⁴ Namundemi navit hervitei tuetin, nihat nilasuk. Ka tahos imok namutis leta koanik vat minuk, ¹⁵ ven koa munak nitoun, keik kokilea tuai sakien koa koakeil ten vatiamal onen Ahi usili. Ir rokapil vituai en mari Sios onen Ahi koa moul, koa asuval pos ka vatiseng keil teni koa asuv kat selusien ten anatinien onen. ✧ ¹⁶ Lingkatien suai onen Ahi koa vothot eni min ir usil Iesu Kristo vi hetetamen imok koa vit, "Kei, mita netan mai vi meatin anatin. Kei, Ninin Votut san keihoen vatie lati keke kei vi Natin Ahi. Kei, angelo keil alesi. Kei, avit usili karahit en out vasi. Kei, meatin keil ten out netan akur anatinien eni. Kei, Ahi kuri vina en out nesa ral min muohien ten hetetamenien onen." ✧

4

Pol selus usil tiser keil taluvosien

¹ Ninin Votut vit kilea keke en avong ekor keil, meatin houlu ilokovein demkatien one. Keil imaen ninin tisa keil iluvos keil ka usil hihiseien keil one. ✧ ² Vati hihiseien keil koa amukonek ka ven meatin taluvosien keil koa amutolas enges en hilive, ka armusiltei mun anatinien. Sakini, arkileatei mun asa koa tahos ka asa tisa. ³ Meatin keil amukonek, asel kat meatin keil avit anatalihetei. Ka asel kat keil emun avit anien koan rotahostei taanien. Ka Ahi mumon anien keil

✧ **3:2:** Taet 1:6-9 ✧ **3:7:** 2Kor 8:21 ✧ **3:11:** Taet 2:3 ✧ **3:15:** Efes 2:19-22 ✧ **3:16:** Sion 1:14; Mak 16:19; Umen 1:9 ✧ **4:1:** 2Tim 3:1; 2Pit 3:3; 1Sion 2:18; Siud 1:18

vasi atahos, sakini rokilea rovani en rendemien ten masmasien. Anien vasi keil atahos min ir koa romusil Ahi ka rokilea anatinien onen. ✧ ⁴ Tounah vasi keil Ahi mumoni tahos, tounah tovuol rovaso seseini. Veni munak rehekuri hetal min hisien ten masmasien, ✧ ⁵ rorie lati keke aka ven Ahi ka kei viteni tuai en selusien onen vit atahos. ✧

Pol sel kat Timoti keke vahi more meatin toumien onen Iesu Kristo

⁶ Munak kisan hihiseien keil enek min koakeil amusil kat Iesu, keik kihi more meatin toumien tai onen. En hati avong enek, keik emun kimoul hemarite en demkatien onom en Iesu hetal min selusien onen Ahi. Kimoul emun hetal min hihiseien ten anatinien koa komusili tuetin tuai. ⁷ Keik, kimearan koakeil arun lises usil tunien telamu onen Siu keil, koa sakras voumon more tounah en moulien onen meatin keil. !Vuo! Keik, kiles kisak meseinuk lises keke kusil sakien keil koa kokilea hesakin moulien onom hemal en meten Ahi. ✧ ⁸ Mahiten selusien tai minuk. Navong kosak meseinuk keke kovasaksakit vasakin avem vakeih, koanek tahos. Ka tahos imok keke kovasak meseinuk kovoumon sakien keil koa houmonuk kimal en meten Ahi. Veni sakien keil enek akilea avoumon moulien onom vatahos imok en avong koro netan, ka en avong koa kiha en out nesa. ✧ ⁹ Selusien koanek anatin ka tahos meatin keil ikur vasi ka indem kati. ✧ ¹⁰ Anatin, ven koanek, romum keih keke rovousil sakien keil koa atahos. Rokilea rovoumoni veni roling desien orer en Ahi koa mouli. Kei vi Ahi ten mututien onen meatin keil, onen koakeil aling demkatien one en Iesu. ✧

¹¹ Hihiseien keil ekek koa namutisi, kihiseini min koakeil kolosil kat keil keke avalong kati. ¹² Konamaentei meatin keil analei vinik veni kovi meatin hau tai. !Vuo! Kihi metai tai en sakien keil onom en meten koakeil akur demkatien:

en selusien onom ka en ualien onom; en envatien onom en meatin sav keil; ka en demkatien onom. Moulien onom hetolas en tounah vasi. ✧ ¹³ Hetokol avong nimai, san avong onom ten sakien keitel ekek: kihuli selusien ten Tus Votut min meatin keil, kihit kilea aneite teni navong kosan selusien onen Ahi min keil, ka kihisein keil en sakien koa akilea avousili. ¹⁴ Kum hetal min sanien koa Ahi lingi en moulien onom, konasehteini. Kindem kati keke Ahi ling sanien enek enuk navong provet keil aselus ka elda keil aling he enuk. ✧ ¹⁵ Kiles kumon tounah keitel enek ka kisan keik eni, hesakin meatin vasi keil ilei kilea ualien onom tahos imok. ¹⁶ Kilosil kat revin moulien onom ka kilosil kat revin hihiseien onom emun. Kiles kumon tounah keil enek, veni munak kiles kumoni, Ahi houtut moulien onom ka houtut koakeil araengon hihiseien keil onom ka along kati.

5

Meatin keil onen Ahi um vituai hesuval avi vatiamal tas

¹ Timoti, munak ulmatu tai mumon tounah tisa, konavul kattei. !Vuo! Kiselus revini min keil hesuval koa avi tata onom. Ka en sakien enek, meatin hau keil, kumoni min keil hesuval avi tumali keil. ✧ ² Tovuli keil, kihise revini keil hesuval avi mama onom keil. Ka atouli keil, konandemteini natisa en keil, kumoni min keil isuval avi tumahin keil.

Hemukave mihelei kat revini vatina keil

³ Kihiteni min meatin keil ilei kat revini vatina keil koa meatin tovuol valei kat keil. ⁴ Ka munak vatina tai, titan vuo havinali keil amul, keil etini ilei kati mau hesuval Ahi mul viteni. Hemukonek, asa kesleikatien koa tetahos mini veni Ahi si ven sakien enek. ✧ ⁵ Vatina koa meatin tovuol valei kati, keiling desien onen en Ahi enges, ka

✧ **4:3:** Sen 9:3; Rom 14:6; 1Kor 10:30-31 ✧ **4:4:** Sen 1:31; Umen 10:15 ✧ **4:5:** Sen 1:31; 2:18; 9:3 ✧ **4:7:** 1Tim 1:4; 6:20; 2Tim 2:16; Taet 1:14 ✧ **4:8:** 1Tim 6:6 ✧ **4:9:** 1Tim 1:15 ✧ **4:10:** 1Tim 2:3-4 ✧ **4:12:** Taet 2:15 ✧ **4:14:** 2Tim 1:6; Umen 6:6; 8:17; 1Tim 5:22 ✧ **5:1:** Lev 19:32 ✧ **5:4:** Eks 20:12 ✧ **5:5:** Ser 49:11; Luk 2:37; 18:7

mules visi en vongien ka meneai keke Ahi val vakatauni. ✧ ⁶ Ka vatina tai koa san kei en sakien tisa keil ten out netan, minalei kattei. Avaseini kei moul, mul musil sise ten matien. ⁷ Hihiseien keil ekek, kisani min meatin keil onen Ahi avousili. Hesakini, meatin hetovuol heselus hetisa en keil usil leikatien one en vatina keil. ⁸ Ka munak tei en meatin keil irlei kat revitei vatina keil koa amul en vatiamal one, vuo koakeil aro en teim se, keil arie lati keke demkatien one vi luvosien. Keil atisa mok en koakeil arkurtei anatinien en Ahi.

⁹ Vatina keil koa mihekataun keil, mihetis ise en tus tai taleikatien. Koakeil enek, sua one heli sua hanu-mau etel (60), ka mulamu, kei ro ral min ason enges. ¹⁰ Vatina keil enek, meatin keil alei kilea sakien tetahos one keke: mulamu, alei kat revi titiali one, akur revi meatin en teim se, ka akataun meatin keil onen Ahi en sakien ten merauen. Navong ales meatin mul en avong takeih, asan kataunien mini. Ka tounah keil vasi tetahos, keil asan keil eni. ✧

¹¹ Vatina keil koa milei kat keil, keil amumon hatkatien keke isan revin moulien one min Iesu ka irte-talihetei mun. Hesakini, vatina keil koa armatu ramattei, minatistei ise naha en tus onami. Veni navong envatien keil one uas keil ka sakin keil avakur kes meatin, keil akilea avahilehiles eisile ran Iesu Kristo, ka itetalihe ris. ¹² Mukonek, itali koteh hatkatien koa amumoni mulamu, ka ileh mahien onen Ahi hel en keil. ¹³ Ka tamun, keil ikur sakien ten hathat rea ka iles ika vasi teim. Ka koa tisa mok, keil ihitehiten usil ka iselus hehi houlu usil tounah koa romaltei. ✧ ¹⁴ Sakini, tahos imok keke vatina hau keil itetalihe, ikur titae, ka ilosil kat teim se. Hemukonek, koakeil avit avaselus karen ir, asakras. ✧ ¹⁵ Tei en vatina keil enek alokovein sise koa mal onen Ahi tuai, ka amusil sise tatisa koa Temat en vat keil avousili. ¹⁶ Munak ahin tai koa musil Ahi, ka

vatina tai ro ral mini, kei helei kati suk. Nalingtei en hen elda keil ten Sios ka nasantei umen sav keil koa meas min keil. Hesakini, elda keil enek akilea avalei kat revi vatina sav keil koa aro sase.

Selkatien keke Timoti hetie sise min metai keil ten Sios

¹⁷ Elda keil koa alei kat revin meatin keil ten Sios, akilea avakur houhouen ka uite ten umen one veni keil amul amum keih aviten selusien onen Ahi ka amul avisein meatin keil. ✧ ¹⁸ Keil ikur uite ten umen one suval Tus Votut viteni vit, *“Munak buluk osom mul mum en ah osom, konapar koetei ongon, kimaeni hean tei.”* *Duteronomi 25:4*

Ka Tus Votut viteni mun vit, *“Koakeil amum ikur uite teni.”* *Luk 10:7* ✧

¹⁹ Ka munak meatin tanges viten selusien tai koa vakat elda tai, konakalahtei konakur anatinien eni. Kitosini munak meatin elu vuo etel telmai, ka telselus usili vatte tas. ✧ ²⁰ Elda keil koa amumon tisaen, kihit lat tisaen one en meten meatin keil onen Ahi. Hesakini, tateisav keil imetau avoumon tisaen. ✧

²¹ En meten Ahi, meten Iesu Kristo ka meten angelo keil emun, naviteni keih minuk Timoti: navong elda tai mumon tisaen, kusil vasi asa koa naviteni minuk. Kumoni vatte tas en meatin vasi keil, avaseini kei vi time tahos minuk. ²² Konakalahtei konaling hem en meatin keke vakur umen onen Ahi, veni munak kei mot en tisaen, hesuval koa keik komaeni mumoni. Ka moulien onom hetolas, kirmottei en tisaen. ✧ (²³ Ka hemukos, konamunteis oai, kimun etai hati uaen hesuval meresin hesakini vangom koa mah avong houlu hemai hetahos.)

²⁴ En usite ten sakien koa kolei rahit usite onen meatin keil, tisaen onen meatin koan mul en mesai, ka meatin vasi keil akilea. Ka meatin koan, tisaen one mul suai, ka heite teni hekistal hekatau suk. ²⁵ En vati sakien enek, meatin koan, amumon sakien tetahos en mesai. Ka koan,

✧ **5:10:** Hib 13:2; Sion 13:14 ✧ **5:13:** 2Tes 3:11 ✧ **5:14:** 1Kor 7:9 ✧ **5:17:** 1Kor 16:18; Plp 2:29 ✧ **5:18:** 1Kor 9:9; Mat 10:10 ✧ **5:19:** Dut 17:6; 19:15; Mat 18:16; 2Kor 13:1 ✧ **5:20:** Kal 2:14; Efes 5:11 ✧ **5:22:** 1Tim 4:14

asa tahos amumoni, meatin sav keil arlei kileatei. Sakien onen koakeil vasi enek hemai hekikistal, sakras vato suai en meten Ahi.

6

Sakien onen slev keil koa amusil Iesu

¹ Koakeil avi slev, tahos isan houhouen min masta one. Hesakini, meatin hetovuol heselus hetisa en isen Ahi ka hihiseien orer. ✧

² Munak masta onen slev tai musil kat Ahi, slev enek nandem maentei veni lusukul vituai ka naselus karentei. !Vuo! Kei houn hetahos imok hetal mini veni hetamen koa mul katauni vi meatin tai onen Ahi. Sakini en hehati hesuval koa keilu luvi vatiamal tas. Timoti, kihisein meatin keil en tounah keil enek usili. ✧

Selkatien usil ahoung ten mani

³ Meatin keil koan amul avisein meatin keil en hihiseien taluvosien koa teisav ran hihiseien onen Iesu Kristo. Asa koa aviseini, rorie lattei sise koa Ahi en vati keke keil avousili. ✧ ⁴ Munak meatin tei keil amul amumon sakien keil koa mukonek, rie lati keke avilelau en hasien ka arkileatei asa koa amul avit usili. Amunoun veni e vati mok avaselus retavoai usil titi selusien vasi keil usil tunien telamu onen Siu keil. Sakien koanik sakini hieluinen, vurohien, hitusilien, ka rendemien tatisa vakat meatin sav. ⁵ Lises amumon rea en keil eris. Ka ven amumon sakien enek tuetin, arlei kileatei mun asa koa vi anatin ka asa vi luvosien. Keil avisein meatin keil en sise keil koa amundemi akilea avamai avamal en meten Ahi eni veni amundemi akilea avakur mani houlu eni. ✧

⁶ Ka tahos imok keke rehesi ir en asa koa Ahi sani min ir tuai navong romusil sise ten rovamai rovamal en meten Ahi. Hesakini rokilea rovaless more tahosien en moulien orer. ✧ ⁷ Avong avasi ir romai en out netan, rovi heite hon! Ka navong rehemat, rehehi heite hon emun!

✧ ⁸ Sakini, munak hati anien ka hati eisin omor mul, koanik rehesi ir veni. ✧ ⁹ Meatin keil koa avi uti mani, akilea avoumon tisaen keke avakur mani eni. Sise ten mani suval ahoung koa vuli kat keil en rendemien ka envatien tatisa keil. Sakini, mul purun moulien one. ✧

¹⁰ Anatin, envatien ten mani vi vatte ten vati sakien tatisa houlu. Houlu en meatin keil, mani leh rendemien one va soutin ran hihiseien ten anatinien usil Iesu Kristo. Ka kosa, aleh mahien houlu mai en keil ka asakin rendemien one mules muas keil.

Selkatien keke meatin keil onen Ahi ual en sakien koa tahos

¹¹ Ka keik Timoti, veni kovi meatin onen Ahi, konousiltei vati sakien keil enek. !Vuo! Keik, kusil kat vati sakien keil koa Ahi en vati keke kovoumoni. Moulien onom hetolas, sakien keil onom hemal vasi. Kiling desien onom en Ahi, envatien onom hel en meatin sav keil. Avem namahtei, lises kilong kat Ahi. Ka kimerau en selusien onom. ✧

¹² Sakien ten ualien onom en meten Ahi, kum hekeih, hesuval komuloh en lohlohien tai. Munak kum eni hemukonek, kikur kat uite teni koa vi moulien koa sakras vavus. Ahi visok kovakuri navong kovitehiten demkatien onom en meten meatin houlu. ✧ ¹³ En meten Ahi, koa sakini tounah vasi keil ten out netan amoul, ka en meten Iesu, koa vitehiten anatinien usil kei min Pontias Paelet, ✧ nasel katuk mukok: ¹⁴ kusil kat tounah vasi koa Ahi en vati kovoumoni. Konakur tuntei hihiseien onen hetokol avong koa Iesu Kristo, Asuv orer, hemai ris hekistalien. ¹⁵ Hemai ris en avong koa Ahi hehiteni hemal.

Ahi etin, kei vi moreite ka tahos imok.

Kei sasen mul losil kat tounah vasi ten out netan, ka hetetamen keil ka asuv keil emun, amul en hen. ✧

¹⁶ Ahi etin, kei sasen mul lises ka lisenges.

✧ **6:1:** Efes 6:5; Taet 2:9-10 ✧ **6:2:** Flm 1:16 ✧ **6:3:** Kal 1:6-9; 2Tim 1:13 ✧ **6:5:** 2Tim 3:8; 4:4; Taet 1:14 ✧ **6:6:** 1Tim 4:8; Plp 4:11-12; Hib 13:5 ✧ **6:7:** Ekl 5:15; Siob 1:21 ✧ **6:8:** Pro 30:8 ✧ **6:9:** Pro 23:4; 28:22 ✧ **6:11:** 2Tim 2:22 ✧ **6:12:** 1Kor 9:25-26; 2Tim 4:7 ✧ **6:13:** Sion 18:36-37; 19:11 ✧ **6:15:** Dut 10:17; Rev 17:14

Ven muohien onen mariso,
 meatin sakras vaha vesesal ka
 valesi. ✧
 Meatin vasi keil isan houhouen mini
 ka ilei kilea keihoen onen
 lisenges!

Anatin.

¹⁷ Koakeil avilelau en tounah ten
 out netan, kisel kat keil anavuttei
 keil. Keil iling desien one en Ahi,
 analingtei desien one en tounah keil
 ten out netan koa kilea vavuol. Ven
 tahosien onen, Ahi enges san tounah
 vasi keil rovasi ir veni. ✧ ¹⁸ Kisel
 kat keil umon tounah koa tahos.
 Keil ihilelau suk en more umen ka
 ihi hili meatin koa isan kataunien
 min meatin sav keil emun. ¹⁹ En
 sakien keil tetahos enek, keil koa
 avilelau en tounah, akilea avaling
 kat more tounah keil en out nesa.
 Tounah keil ten out netan hevupuol,
 ka more tounah keil enek hel lisen-
 ges. Navong amumoni mukok, amul
 akur moulien tai koa vi anatin. ✧

²⁰ Timoti, kilosil kat revi umen koa
 Ahi lingi mul en hem. Konapiltei
 natal koakeil aselus en tounah tatisa
 keil koa romaltei en meten Ahi.
 Koakeil enek aviteni avit hihiseien
 one vilelau en ileilien, ka vilelau en
 luvosien enges. ✧ ²¹ Meatin koan
 amusil hihiseien enek tuai. Sakini,
 armusiltei mun sise ten anatinien
 onen Ahi. ✧

Navisi keke more envatien onen
 Ahi heto ven kami.

Selusien koa helamu ten 2 Timoti

?Isei mutis selusien koanik?

Pol mutis selusien koanik en sua 67 AD (sua keil koa katau en avong Iesu avasi) ka vi selusien ekor onen. Navong mutis selusien mulamu va min Timoti ka Taetas, mul sao veah en vang'i Kristin keil en taon houlu. Ka navong va en out Rom, avuli kati ka aso risi va en eim takeih.* Navong va en kot, alei rahat usite onen ka avit, hervitei tuetin, kei hemat. Navong kur longlongien teni, mutis leta tamun keke va min Timoti vit hekalah hemai helesi. Avaseini keke kilea hemat, tisien ekor koanik onen Pol mul rie lati keke demkatien onen keih,* en vati li mok hihiseien keil ten Sios hemal vasi,* ka en vati li mok keke moulien onen metai keil ten Sios hetolas lisenges.*

?Isei vuli selusien koanik mulamu?

Pol mutis selusien koanik va min Timoti,* ka en vati keke koakeil ten sios ten out Efeses avalonge.* Selusien koa helamu ten 1 Timoti vit kilea Timoti vi isei.

?Pol mutis selusien koanik vensa?

Pol en vati valei ris Timoti – Pol kilea keke hervitei tuetin uasi hemat,* sakini kei en vat valei ris Timoti helamu en avong hemat en hen me-Rom keil.*

Pol en vati vasel kat Timoti keke avong takeih mul mai – Pol lei kilea keke avong takeih mul mai ven koakeil amusil kat Iesu, sakini en vati keke keil ilomal hekeih en demkatien one.*

Pol en vati vasel kat Timoti valei kat rev'i hihiseien keil onen – Pol vis Timoti helei kat rev'i hihiseien onen navong san selusien onen Ahi,* ka hel hehitehiten selusien onen Ahi.*

Pol en vati vasel kat Timoti avong tamun usil meatin keil ten luvosien – Meatin ten luvosien keil amul veah ka Pol sel kat ris Timoti nousil kattei keil ka nasel retavoaitai natal min keil.*

Mari rendemien tai ten selusien koanik mul en 2 Timoti 2:15

Kum hetahos hesakini kokilea kovalomal en meten Ahi suval meatin toumien koa romemoutei ven umen onen. Kihi meteisau navong komul kovisein meatin keil en selusien ten anatinien onen Ahi.

Mari rendemien tamun ten selusien koanik mul en 2 Timoti 3:16-17

Selusien keil vasi koa mul en Tus Votut ka ven Ahi. Selusien keil enek atahos tahihiseien, ten selkatien, ten hit luvat sise koa mal, ka tahisein meatin keil keke anoumontei mun sakien tatisa keil one. Tus Votut mul sak mesein meatin keil onen Ahi keke akilea avoum vasin tounah koa vatahos.

?Asa mul en tus koanik?

1. Hihiseien usil koakeil akur umen onen Ahi. (1:1-2:26)
2. Selkatien min Kristin keil keke avalomal vakeih en demkatien one en avong keil takeih. (3:1-4:22)

Hitkileaen onen Pol usil leta koanik

¹ Inau Pol namutis leta ekek. Inau navi eiloheh tai onen Iesu Kristo musul rendemien onen Ahi koa vat kati keke hesan moulien min koakeil aling demkatien one en Iesu Kristo.

² Namutis minuk Timoti, koa kosuval more natkuli. Navisi keke envatien, enmahisien, ka tomat onen Ahi Tamer ka Iesu Kristo, Asuv orer, hel en moulien onom.

Pol sel kat Timoti keke hehuli kat rev'i umen koa Ahi sani mini

³ Timoti, en vongien ka en meneai, ek rovobongentei keik en hisien keil onak, namul namasmas Ahi venuk. Ahi koanik, namusil kati

* :: 2Tim 1:8,16 * :: 2Tim 1:3-14 * :: 2Tim 3:10-17 * :: 2Tim 2:1-26 * :: 2Tim 1:2
 * :: 2Tim 4:22 * :: 2Tim 4:6-8 * :: 2Tim 1:4; 4:9,21 * :: 2Tim 1:8; 2:3 * :: 2Tim 1:14
 * :: 2Tim 3:14; 4:2 * :: 2Tim 2:16-26 * **1:3:** Plp 3:5; Umen 23:1; 24:16

suval avu onak keil telamu amumoni, ka nakilea namusil kati en sise koa mal. ✧ ⁴ Namundem kat si metom koa motmot navong lorasil, ka ek vati malesuk eris vasakinau mahilelau en sien. ⁵ Namundem kat more demkatien onom koa vi anatin. More demkatien vatinek koa mul en avu onom Loes ka mama onom Iunis, nakilea mul enuk emun. ✧ ⁶ Ven tounah enek, nasel katuk kiles kum hetal min sanien koa Ahi sani minuk navong naling hek enuk, kiles kilihlihi hekeih hesuval vi ahang keke hean hemai hemariso. ✧ ⁷ Kum hekeih veni Ninin Votut koa Ahi sani min ialu rosakintei ialu lovametau. !Vuo! Ninin onen mul sakin ialu lovoum vatal min keihoen onen, eralu hehat meatin sav, ka lokilea lovalei kat revi sakien keil oralu. ✧

⁸ Sakini, konamemoutei kovahitehiten selusien usil Iesu, Asuv orer. Ka konamemoutei enau mun koa namul en eim takeih veni navi meatin onen Iesu. !Vuo! Hetal min keihoen koa Ahi hesani minuk, kusil sise ten mahien suval inau ven more longlongien usil Iesu. ✧ ⁹ Ahi kulat ir ran tisaen ka san moulien hau min ir. Kei vise lat ir rovahi meatin keil onen. Rovitei ven tounah koa romumoni. !Vuo! Kei mumoni mukonek musil rendemien onen ka ven more envatien onen en ir. Mulamu en avong Ahi mumon out netan, kei vat kati keke hesan Iesu hemai hehi sise keke hesakin more envatien onen hekistal en ir. ✧ ¹⁰ Ka kosa, mai vi anatin ka kistal min ir navong Iesu Kristo, koa mutut ir, mita en out netan. Kei vitan en keihoen ten matien, ka more longlongien usil rie lat sise ten moulien hau min ir. ✧

¹¹ Ka ven Ahi en vati keke more longlongien koanek heka vasi out, kei rie lat nau navi eiloheh onen, navitehiteni min meatin vasi keil, ka navisein keil eni. ✧ ¹² Ka ven koanek, namul nakur mahien en eim takeih enek. Ka kovaseini namul en eim takeih, narmundemkotei veni nakilea revi isei koa naling de-

sien onak mul ien. Ka nakilea mok keke kei kur keihoen vinvin vakur koe asa koa kei lingi en hek numoni hetokol keite ten tounah vasi. ¹³ Keik emun kihuli kat selusien ten anatinien koa naviseinuk eni tuai. Sakien keil koa koles nau namumoni ka asa koa kolonge nau naviteni, keik emun kumoni. Ka kihuli kat sakien ten demkatien ka envatien suval koakeil amusil kat Iesu Kristo. ¹⁴ Kilosil kat revi umen koa Ahi lingi mul en hem, kilei kati hetal min keihoen onen Ninin Votut koa mul en ir. ✧

¹⁵ Keik kolong kilea tuai keke tuak vasi keil en provins ten out Esia, suval Fukelas ka Hemongenes, keil vasi arasil ranau. ✧ ¹⁶ Onesiforas, kei sasen mul mai venau en hati avong enek, ka mul vou lat rendemien onak. Ahi hesan enmahisien mini ka min koakeil en teim sen ven kei romemoutei vasao enau en eim takeih koanik. ¹⁷ Anatin, navong rokol mari meteimal ten out Rom, kei mul lekatnau va vio ... votin out koa naro ien. ¹⁸ Ka navong emun koa namum en out Efeses, kokilea keke kei kataunau houlu. Sakini, navis Asuv Iesu keke en hemahisi en keite ten tounah vasi navong meatin keil heha en Mari Kot onen. ✧

2

Pol sel kat Timoti keke hehati hekeih en demkatien onen

¹ Timoti, natkuli, kihatuk hekeih hetal min kataunien koa Iesu Kristo mul sani min ir. ² Hihiseien koa korraengoni naviteni min meatin keil, kikuri ka kihiseini min koakeil desien onom mul en keil. Hesakini, keil emun ilea ihiseini min meatin sav keil.

³ Kihatuk hekeih en sakvisien keil onen Ahi. Kisuval meatin tavaeen tetahos onen Iesu Kristo. ⁴ Navong meatin tavaeen mul mum, kei romaen etai tounah ten out netan valeh rendemien onen vaha ran umen onen, veni en vat asuv onen vakur sien ven umen onen. ⁵ Kisuval meatin emun koa mul en

✧ **1:5:** Umen 16:1 ✧ **1:6:** 1Tim 4:14 ✧ **1:7:** Rom 8:15 ✧ **1:8:** Rom 1:16 ✧ **1:9:** Efes 2:8-9; Taet 3:5 ✧ **1:10:** 1Kor 15:55,57; Hib 2:14 ✧ **1:11:** 1Tim 2:7 ✧ **1:14:** 1Tim 6:20 ✧ **1:15:** 2Tim 4:16 ✧ **1:18:** Siud 1:21

lohloh retavoaien tai. Meatin enek heloh housil saki en keil ten lohlohien enek. Munak hermusil vasitei, sakras vakur uite teni. ⁶ Tamun, kisuval meatin ten ah. Veni meatin koa avetin kuri en ah, kei kilea hekur aneite teni helamu en meatin sav keil. ⁷ * Tatavolien keitel ekek koa naviteni minuk, kindem usili. Hemukonek, Ahi houmonuk kilea revi aneite teni.

⁸ Kindem kat Iesu Kristo: koa moul eris ran matien, ka koa kistal ran ara onen asuv houlu Deved. Koanik vi vatte ten more longlongien koa namul navitehiteni. ⁹ * Ven more longlongien enek, nakur mahien ka apar kat nau en viau takeih suval navi tarhena tai. Ka asakras avapar kat selusien onen Ahi va mukonek. ¹⁰ * Sakini, namaenau keke makur mahien vasi keil enek. Veni nakilea keke navong navitehiten more longlongien min meatin keil, koakeil Ahi rie lat keil akilea avakur moulien hau koa ka ven Iesu Kristo. Mukonek, akilea avato en muohien hetal mini lisen-ges. ¹¹ * Usil rendemien koanik, selusien ekek vi anatin koa vit: Munak romat ral min Iesu Kristo, rehemo hetal mini.

¹² * Munak rehehat ir hekeih lises ven isen, rehelosil kat out netan hetal mini.

Munak rehehit roreingeingeni, kei mun hehit reingeingen ir.*

¹³ * Ka avaseini rehehiles eisilir rani, kei sakras vahiles eisilin ran ir, veni kei sakras vahilehiles ran hatkatien keil onen.*

Selkatien keke rehoum hesuval meatin toumien tetahos keil onen Iesu Kristo

¹⁴ Tahos keke lises, kiles kihisein meatin keil en hihiseien keil enek. Kisel kat keil en isen Ahi keke anoumontei rea usil aneite ten titi selusien heisav keil. Vati saki enek sakras voumon etai tounah vatahos. Saki enek mul purun meatin keil koa amul araengoni. *

¹⁵ Sakini, keik, Timoti, kum hetahos navong komul kovisein meatin keil en selusien ten anatinien onen Ahi. Hesakini kokilea kovalomal en meten Ahi suval meatin toumien koa romemoutei ven umen onen. ¹⁶ * Ka konapiltei natal koakeil selusien one vi heisavos ka roma-ltei. Ven koakeil aselus mukok, umai amusil tisaen keil houlu vis avi houlu mok. ¹⁷ * Ka hihiseien one mul purun rendemien onen meatin keil suval manu tai koa mul kan vasi aven meatin. Meatin elu koa luv vati meatin koa lumukonek luv Haemeneas ka Faelitas. ¹⁸ * Keilu luleras sise ten anatinien veni lumul lupurun demkatien onen meatin sav keil navong luvisein keil luvit avong ten meatin keil onen vahina en out nesa kur out tuai. ¹⁹ * Ka avaseini amul amumoni mukonek, selusien onen Ahi mul vati keih veah suval simen ten eim koa amumoni netan. Veni Ahi viten selusien koanik vit, "Iahova kilea isei keil avi onen."

Namba 16:5 * Ka viteni mun vit, "Koakeil avit avousil Iahova ilokovein saki en tatisa keil one." *Aesea 52:11*

²⁰ Sios onen Ahi suval mari eim tai koa tre ka pelet houlu amul ien. Tre koan, amumoni en tounah koa merendas, suval silva ka gol; ka koan, amumonis en ai ka tanvili. Koan, ten tounah koa tahos, ka koan, ten tounah koa tisa. ²¹ * Usil rendemien koanek, munak meatin tai mumon kei mutolas ran saki en tatisa keil, Ahi hekur kati ven umen tetahos koa rie lati veni. Ka ven kei san moulien onen min Ahi ka sak mesein kei tahos, Asuv kilea vakur kati ka voumon more umen vasi keil eni. ²² * Sakini, keik Timoti, kilokovein saki en tatisa keil koa litetai keil amul amumoni. ! Anatin! Keik hetal min koakeil aretengeiril min Ahi ral min rendemien koa mutolas, kami miheloh keke mivakur saki en ten maluen, saki en ten demkatien, saki en ten envatien, ka saki en ten tomat hel

* **2:6:** 1Kor 9:7,10 * **2:8:** 1Kor 15:4,20; Rom 1:3 * **2:9:** Efes 3:1; Plp 1:12-14 * **2:10:** Kol 1:24 * **2:12:** Mat 10:33; Luk 12:9 * **2:13:** Rom 3:3-4; Nam 23:19; Taet 1:2 * **2:14:** 1Tim 6:4; Taet 3:9 * **2:15:** 1Tim 4:6; Taet 2:7-8 * **2:16:** 1Tim 4:7 * **2:17:** 1Tim 1:20 * **2:19:** Sion 10:14; 1Kor 8:3 * **2:21:** 2Tim 3:17 * **2:22:** 1Tim 6:11

en moulien onami. ✧ ²³ Kika seh ran koakeil aselus retavoai houlu en tounah koa vi heisavos, veni kokilea vati selusien koanek mul mumon rea enges. ✧ ²⁴ Ka keik kovi meatin toumien tai onen Ahi. Sakini, konaseltei natal min meatin sav keil. !Vuo! Keik, kitahos min meatin vasi keil, ka kihuli kat tinom. ✧ ²⁵ Koakeil aselus karenuk, kihisein keil en sakien ten merauen. Nahi Ahi houmon keil ihiles ran tisaen one ka imai ilea anatinien onen. ✧ ²⁶ Hesakini, keil imai ris en rendemien tetahos ka ilohosai ran ahoung onen Temat koa en vati vahuli kat keil eni. Temat vuli kat keil veni en vati keil avoumon asa kei en vati.

3

Selkatien usil asa koa hekistal en Avong Ekor keil

¹ Timoti, tahos kilea revi keke en Avong Ekor keil, sakvisien keil imai ihi houlu mok. ✧ ² Veni en avong keil enek, meatin keil indem keil enges: ihi metenan, iselus en hetetamenien one, ka ihi tuvuti. Iselus karen meatin sav, ka irlong kattei tata one keil. Indem maen kataunien koa meatin sav sani min keil, ka indem maen tounah vasi onen Ahi. ✧ ³ En avong enek, indem heisav en moulien onen meatin sav, enmahisien one hetovuol. Iselus karen meatin sav ka umon rea en keil, tine heatiat lises. Tounah koa tahos, mete hetisa eni. ⁴ Keil ilea avoumon sise koa avapurun meatin sav eni, tine hetamurei, ka ihilelau en rendemien ten hetetamenien. E hehat sakien tatisa keil ten out netan, ka Ahi, keil e hervattei varei. ⁵ Keil iselus en hilive enges ihit amusil Ahi, ka isesein keihoen onen en moulien one. Vati meatin koa mukonek, konahatei vesesal veni! ✧ ⁶ Tei en meatin keil ekek, aka vasi teim keil ka amul asak luvos ahin keil koa rendemien one tamureis keke usil hihiseien keil one. Ahin keil

enek, envatien ten tounah keil ten out netan mul leh keil ka rendemien ten tisaen keil one mul muas keil lises. ✧ ⁷ Avaseini koakeil enek e vati avakur hihiseien hau keil lises, asakras availea anatinien teni. ⁸ Kosa, meatin houlu aselus karen more longlongien onen Ahi. Rendemien one romaltei ka demkatien one vi heisav enges. Avong kosa suval avong mulamu, navong provet taluvosien elu onen asuv houlu ten out Isip lumul luselus karen Mosis, isealu Sanes ka Sampres. ✧ ⁹ Ka suval provet taluvosien keilu enek, meatin keil koa mukonek asakras avoumoni vataveah ven koa meatin vasi keil ilei kilea keke keil avi varu.

Selkatien min Timoti keke housil revi selusien onen Ahi

¹⁰ Ka keik Timoti, kokilea hihiseien keil onak, sakien keil onak, ka vati rendemien koa namum musili. Kokilea mun demkatien onak, envatien onak ka rendemien onak taveah. Kokilea narmusehitei en umen keil onak, ¹¹ avaseini sakvisien keil ka mahien keil houlu umai enau suval sakvisien tatisa keil koa nakuri en out Antiok, Aekoniam ka Listra. !Ka Ahi kulat nau ran keil vasi! ✧ ¹² Anatin, meatin vasi keil koa e vati keke avousil sise koa mal onen Ahi ka usil kat Iesu Kristo, keil ikur sakvisien en hen meatin sav keil veni. ✧ ¹³ Ka meatin tisa keil ka koakeil taluvosien, keil imai itisa mok. Iluvos meatin sav keil, ka keil emun, meatin sav keil iluvos keil. ¹⁴ Ka keik Timoti, konasualtei keil, kiles kusil hihiseien keil koa kokuri tuetin ka kokilea tuai avi anatin. Kokilea vati hihiseien keil enek koa kokuri ran koakeil desien onom mul en keil. ✧ ¹⁵ Ka kokilea vati hihiseien keil enek musil asa kolonge en Tus Votut navong kovi titi ehon mai rokol kosa. Tus Votut kilea voumon meatin keil availea sise koa avaling demkatien one en Iesu Kristo ka avakur moulien hau eni. ✧ ¹⁶ Selusien keil vasi koa mul en Tus Votut ka ven Ahi. Selusien

✧ **2:23:** 1Tim 4:7 ✧ **2:24:** 1Tim 3:3; Taet 1:7 ✧ **2:25:** 1Tim 2:4 ✧ **3:1:** 1Tim 4:1 ✧ **3:2:** Rom 1:29-31 ✧ **3:5:** Mat 7:15,21; Rom 2:20; Taet 1:16 ✧ **3:6:** Taet 1:11; 2Tim 2:25 ✧ **3:8:** Eks 7:11,22; 1Tim 6:5 ✧ **3:11:** Umen 13:50; 14:5; 14:19; Sam 34:19 ✧ **3:12:** Mat 16:24; Sion 15:20; Umen 14:22 ✧ **3:14:** 2Tim 2:2 ✧ **3:15:** Sion 5:39

keil enek atahos ten hihiseien, ten selkatien, ten hitkileaen sise koa mal, ka ten hisein meatin keil keke anoumontei mun sakien tatisa keil one. ✧ ¹⁷ Tus Votut mul sak mesein meatin keil onen Ahi keke akilea avoum vasin umen keil koa tetahos.✧

4

Pol sel kat Timoti keke hehuli kat selusien onen Ahi

¹ Timoti, Iesu Kristo hemai hekastal hehi asuv houlu onen meatin vasi keil. Sakini, en meten Ahi ka meten Iesu Kristo koa helei rahat usite onen koakeil amoul ka koakeil umat, navit masel katuk vamukok: ✧ ² kiles kihitehiten more longlongien onen Ahi. En avong tetahos ka avong tatisa, kiosk mesein keik veni. Koakeil amul en tisaen, kisel kat keil keke usil sise koa mal. Navong kovasel kat meatin keil en more hihiseien, kumon rendemien onom hetaveah. ✧ ³ Avong tai koa hemai, meatin keil iseseini avataengon more hihiseien ten anatinien. ! Anatin! Keil usil envatien tateisav one, ka ilah ruain tiser keil houlu keke ilea isan hihiseien keil koa e vati avataengoni. ✧ ⁴ Ihiles ran selusien ten anatinien ka ilong kat hihiseien keil koa usil tunien keil telamu koa rovitei anatin. ✧ ⁵ Ka keik, Timoti, kilei kat revu sakien keil onom lisenges. Kihatuk hekeih en mahien keil onom, kihitehiten more longlongien lises ka kum vasi tounah keil koa Ahi lingi mul en hem.

⁶ Nasel katuk mukok veni inau, vesesal moulien onak vavus vasuval sanien votut ekor tai onak va min Ahi; vesesal malokovein out netan. ✧ ⁷ Nasuval meatin tavaeen onen Asuv Iesu koa nuvae en usite onen. Ka en lohlohien ten demkatien orer, narmusehitei ka narokol keite teni

ke. Nakur kat demkatien onak ka narmottei eni. ✧ ⁸ Sakini, en avong koanik, uite ten lohlohien onak mul rosinau en out nesa veni namul namusil asa koa Asuv Iesu en vati. Kei koa mal vasi hesan uite koanek minau en Avong ten Mari Kot onen Ahi koa helei rahat usite onen meatin keil. Ka hervitei inau nges, hesan uite min meatin keil vasi emun koa e vati mok avales amaien onen. ✧

Pol vis Timoti keke vakalah vamai valesi

⁹ Timoti, kiosk visi keke kovakalah kovamai kovales inau ekok. ¹⁰ Navisok kovamai veni Kresken va mum en provins ten out Kalesia, ka Taetas emun va mum en provins ten out Dalmesia. Ka Dimas koa en vat tounah ten out netan, kei lohosai ranau ka va en meteimal ten out Tesalonaeka. ✧ ¹¹ Luk enges ro ral minau. Sakini, kiosk Mak hetal minuk, veni kei kilea hekataunau en umen keil onak suval mumoni mulamu. ✧ ¹² Ka nasila Taetikas va en taon ten out Efeses. ✧ ¹³ Ka navong kimai, tahos kiosk eisin omak ten anni koa nalingi mul en hen Karpas koa mul en out Troas. Ka kiosk tus keil onak hetal min tisien keil onak emun. ✧

¹⁴ Aleksanda, koa vi meatin koa mumon tounah keil en aean, kei purunau vareis. Ka Ahi Asuv hesa kesi suk mini. ✧ ¹⁵ Kilei kat revu keik ven meatin enek, veni kei mul vuhu houlu ral min more longlongien koa rovitehiteni.

¹⁶ Navong akur nau nuva en kot avong mulamu, meatin tovuol valomal vaselus en usite onak. Keil vasi alohosai ranau, ka navis Ahi herleletei hetisa en keil veni. ✧ ¹⁷ Ka Asuv Iesu ro vesesal venau ka san keihoen minau. Kei sakinau navit revu more longlongien usil Asuv orer min koakeil arvitei Siu araengoni.

✧ **3:16:** 2Pit 1:21; Rom 15:4 ✧ **3:17:** 2Tim 2:21 ✧ **4:1:** Umen 10:42; Rom 14:9-10; 1Pit 4:5 ✧ **4:2:** Umen 20:20,31 ✧ **4:3:** 1Tim 4:1 ✧ **4:4:** 1Tim 4:7; Taet 1:14 ✧ **4:6:** Plp 2:17 ✧ **4:7:** 1Tim 6:12 ✧ **4:8:** 1Kor 9:25; Plp 3:14; 2Tim 2:5; Tiem 1:12; 1Pit 5:4; Rev 2:10 ✧ **4:10:** Kol 4:14; Flm 1:24; 2Kor 8:23; Kal 2:3; Taet 1:4 ✧ **4:11:** Kol 4:14; Flm 1:24; Umen 12:12,25; 13:13; 15:37-39; Kol 4:10; Flm 1:24 ✧ **4:12:** Umen 20:4; Efes 6:21-22; Kol 4:7-8 ✧ **4:13:** Umen 20:6 ✧ **4:14:** Umen 19:33-34; 1Tim 1:20; 2Saml 3:39; Sam 28:4; 62:12; Pro 24:12; Rom 2:6 ✧ **4:16:** 2Tim 1:15 ✧ **4:17:** Umen 27:23; 23:11; Sam 22:21; Dan 6:22

Vesosal avasan matien minau, ka Ahi kur koe nau. ✧ ¹⁸ Ka Ahi hekur koe nau ran tounah tisa keil vasi ka hekur revi nau nihina en out koa kei vi asuv houlu eni en out nesa. !Rehehati lat isen Ahi hehina nesa lises ka lisenges! !Anatin!

Selusien ekor

¹⁹ Naviten 'more' min Prisila ka meatin onen, Akuila. 'More' mun min Onesiforas ka min koakeil aro en teim sen. ✧ ²⁰ Erastas mules en out Korin, ka naling Toropimas en out Maelitas veni kei mesai. ✧ ²¹ Kisak visi kimai kikalah veni avong ten an tisa mul mai. Epulas, Pudens, Laenus ka Klodia, ral min tuer sav keil emun, aviten 'more' minuk.

²² Navisi keke Ahi heto venuk Timoti, ka more envatien onen hel ven kami vasi.

Selusien koa helamu ten Taetas

?Isei mutis selusien koanik?

Umen 28 mul viteni vit Pol rokol out Rom tuai ka meatin tavaeen keil amul alei kati en eim tai.* Ka tisien sav keil koa mul en Tus Votut ka koa mul en tus sav keil aviteni avit kavmen ten out Rom alokovein Pol va.

En ualien keil onen, Pol kur Taetas ka Timoti ka meatin sav keil. Ka navong asao en meatin keil en aelan ten out Krit, Pol ling Taetas valosil kat revu Kristin hau keil.* Ka navong arokol taon ten out Efeses, Pol ling Timoti valosil kat Kristin keil.*

Ling Taetas en Krit evus,* Pol mules mual en ualien onen keke vasao en Kristin keil en taon sav keil. Navong rokol taon ten out Pilipae en provins ten out Masedonia, Pol raengon longlongien tai keke keilu luvotini keih en umen onealu. Sakini mutis selusien koanik vakataun Taetas* en sua 64 AD (sua keil koa katau en avong Iesu avasi). Mutisi evus, Pol va en out Rom. Ka en out enek, meatin tavaeen keil ten out Rom avuli kati, ka aso risi va en eim takeih avong tamun.

?Isei vuli selusien koanik mulamu?

Pol mutis selusien koanik va min Taetas.* Avong tai, Pol va vales hetetamen keil ten sios ten out Serusalem keke vahit kilea umen onen ral min koakeil arvitei Siu.* En avong enek, kei kur Taetas koa vi Kristin tai, ka rovitei koan Siu.* Taetas musil Pol avong houlu: en sios ten out Korin,* en sios ten out Dalnesia,* ka en sios ten out Krit.* Pol viteni mini keke hetie lat elda keil, hesel kat Kristin keil anousilte mun hihiseien ten luvosien, ka houn hetokol avong koa Pol hesila meatin sav hemai hekur vulin.*

?Pol mutis selusien koanik vensa?

Pol en vati vahit kilea sakien tetahos onen metai keil ten Sios min Taetas – Elda keil ilosil kat revu meatin keil ten Sios, um hekeih en umen onen Ahi, ka ihisein meatin keil en hihiseien koa tetahos.* Pol viteni vit elda tai hehi vati meatin koa mul losil kat revu teim sen* ka lei kat revu sakien keil onen.*

Pol en vati vassel kat Taetas usil meatin taluvosien keil – Ven sakien onen me-Krit keil tisa mok,* Pol vis Taetas keke hesel kat keil hekeih ka hehisein keil en hihiseien koa mal.* Vangi Siu keil koa e vati avasel kutut vatal min Taetas, Pol viteni mini keke noumontei rea natal min keil.*

Pol en vati vahit kilea sakien tetahos ten Kristin keil min Taetas – Pol vis Taetas keke hehisein revu ulmatu keil,* ahin keil,* meatin hau keil* ka slev keil.* Pol vit kilea keke Ahi mul san keihoen min koakeil amusili.*

Pol en vati vahit kilea sakien koa Kristin keil umoni en meatin sav keil min Taetas – Pol en vati keke Kristin keil ten Sios ito en tomat hetal min meatin sav keil. Ilong kat kavmen,* ka anaselustei natisa kat meatin sav keil.* Anoumontei rea natal min koakeil rendemien one teisav.* Kristin keil e navobongentei keke keil emun amumon vati sakien keil ekek mulamu, ka katau suk Ahi viles moulien one.*

Mari rendemien tai ten selusien koanik mul en Taetas 1:5

Navong nalinguk komules en out Krit, navisuk keke kovoum vasin tounah koa lomum rani mules en meatin onen Ahi keil. Ka navisuk kovatie lat elda keil ten Sios en meteimal vasi. Kindem kat selkatien keil onak.

Mari rendemien tamun ten selusien koanik mul en Taetas 3:4-5

Ka avaseini ir romukonesek, tahosien ka en envatien onen Ahi koa mutut ir mai kistal en ir.

* :: Umen 28:30-31 * :: Taet 1:5 * :: 1Tim 1:3 * :: Taet 1:5; 2:15; 3:12-13 * :: Taet 1:1
 * :: Taet 1:4 * :: 2Tim 2:8 * :: Kal 2:3 * :: 2Kor 7:6; 8:23 * :: 2Tim 4:10 * :: Taet
 1:5 * :: Taet 3:12 * :: Taet 1:5,9 * :: Taet 1:6 * :: Taet 1:7-8 * :: Taet 1:12 * ::
 Taet 1:10-16 * :: Taet 3:9-11 * :: Taet 2:2 * :: Taet 2:3-5 * :: Taet 2:6-8 * :: Taet
 2:9-10 * :: Taet 2:11-15 * :: Taet 3:1 * :: Taet 3:2 * :: Taet 3:9-11 * :: Taet 3:3-7

Kei kur koe ir ran tisaen orer, rovitei ven etai tounah koa tahos romumoni. Mumoni min ir veni en mahis ir. Kei san Ninin Votut min ir koa kas moteinir ran tisaen, ka san moulien hau ka sakien hau min ir.

?Asa mul en selusien koanik?

1. Hihiseien usil sakien onen elda keil. (1:1-9)
2. Hihiseien usil meatin taluvosien keil. (1:10-16)
3. Hihiseien usil sakien onen Kristin keil. (2:1-15)
4. Hihiseien usil sakien koa Kristin keil umoni min mesav keil. (3:1-15)

Hitkileaen onen Pol usil leta koanik

¹ Inau Pol, meatin toumien onen Ahi ka eiloheh onen Iesu Kristo.

Ahi rie lat nau ka Iesu sila nau makataun demkatien onen meatin koa Ahi rie lat keil ihi onen. Ka sila inau mun keke nisakin keil ilea anatinien ten sise koa akilea avamai avamal en meten Ahi. ² Koakeil akilea avousil vati demkatien enek veni amundesin Ahi keke hesan moulien koa sakras vavus min keil. Veni mulamu en avong Ahi mumon out netan, kei vat kati keke hesan moulien enek min ir. Ka kei sakras valiluvos. ³ Ka en avong koa kei vit mal, Ahi ten mututien sakin aneite ten hatkatien onen mai kistal. Kei mul kistal en selusien keil koa Ahi sani minau, ka meng kat nau keke mahiteni min meatin sav keil. ✧

⁴ Taetas, keik kosuval natkuli kati, ka namutis minuk veni demkatien oralu vatte tas. ✧

Navisi keke Ahi Tamer ka Iesu Kristo, koa mutut ir, luhesan more envatien ka tomat onealu hel enuk.

Iling elda keil en Sios hemukave

⁵ Navong nalinguk komules en out Krit, navisuk keke kovoum vasin tounah koa lomum rani mules en meatin onen Ahi keil. Ka navisuk kovatie lat elda keil ten Sios en meteimal vasi. Kindem kat selkatien

keil onak: ⁶ elda tai, sakien onen hetolas, ka ahin onen hetas. Titan keil usil Iesu ka sakien one hetahos keke meatin sav keil asakras avasel kutut kat keil avahit vatie keih ka arlong kattei tata one. ✧ ⁷ Navong koling meatin koa vahi metai ten Sios keke valosil kat meatin keil onen Ahi, sakien onen hetolas. Nahitei meatin koa mul vasi kei, ka tin natamureitei. Nahitei meatin tamunmunien vuo meatin tatituen. Nakurtei mani en sakien koa tisa. !Vuo! ⁸ Hehi vati meatin koa hekur revu meatin sav en teim sen, ka en hehat tounah koa tahos. Rendemien onen hekeih en umen koa kei vuli kati, ualien onen hetahos, moulien onen hemal, ka kilea valei kat revu sakien keil onen. ⁹ Metai enek, hehuli kat hihiseien usil Iesu koa roviseini eni. Heilea keke hihiseien keil enek avi anatin. Sakini, kilea valamun meatin sav en sise ten maluen, ka hehisein keil en asa koa vi anatin. Ka munak meatin sav keil iselus karen hihiseien onen, metai enek kilea vatie min keil keke asa koa keil aviteni vi heisav enges. ✧

¹⁰ Naviteni mukok veni meatin houlu arvouhoutei en hetetamen keil ten Sios. Hihiseien onen meatin keil enek vi heisavos ka aluvos meatin sav keil keke avousil keil. Keil aviseini keke meatin onen Ahi keil usil sakien emok onen Siu keil ka iha en vekahoi. ¹¹ !Timoti, e vati keke kisakin keil ihat keil en hihiseien tatisa one! Veni keil amul asakin vatiamal keil amusil hihi-seien one ka aviles ran Iesu Kristo. Ka amumoni mukonek veni e vati enges avakur mani eni. !Koanek romaltei! ✧ ¹² Mari tiser tai telamu onen meatin keil ten out Krit, kei varei vit usil sakien keil one vit,

“Koakeil ten out Krit,
aluvos lises, sakien one kalkali,
ave mah ka amules amundem
anien en avong vasi.”

¹³ Selusien enek vi anatin. Sakini, kisel kat keil hekeih. Hesakini, keil usil hihiseien koa mal enges. ✧ ¹⁴ Anousiltei mun tunien

✧ **1:3:** Efes 1:9-10; 1Tim 1:1,11; Taet 2:10; 3:4

✧ **1:6:** 1Tim 3:2-7; 2Tim 2:24-26

✧ **1:9:** 1Tim 1:10; 2Tim 4:3; Taet 2:1

✧ **1:11:** 2Tim 3:6; Sion

10:12; 1Pit 5:2 ✧ **1:13:** 2Tim 4:2

✧ **1:14:** 1Tim 1:4; 4:7

telamu onen Siu keil, vuo mengkatien keil koa ka en meatin keil koa asesein anatinien onen Ahi. ✧ ¹⁵ Koakeil moulien one mal en meten Ahi, tounah vasi mal en keil.* Koakeil arkurtei anatinien en Ahi ka moulien one romaltei en meten, tounah vasi romaltei en keil, ven rendemien one vi amus. Keil areingeingen asa koa mal vuo asa koa romaltei. ✧ ¹⁶ En onge, keil avit akilea Ahi, ka sakien keil one rie lati keke areingeingeni. Armusiltei Ahi, sakien one suval tounah Tateavo ka asakras avoumon etai tounah koa vatahos.✧

2

Selkatien keke ualien orer housil hihiseien ten anatinien

¹ Ka keik, kihisein tounah koa musil hihiseien ten anatinien. ✧ ² Kihisein ulmatu keil keke ihi meatin merau, sakien one housil rendemien koa tetahos, ka akilea avalei kat revi sakien keil one. Demkatien one en Ahi hekeih, envatien one hel en meatin sav, ka avaseini avong takeih hemai, keil usil kat Iesu lises. ³ En sakien enek, kihisein tovuli keil usil sakien koa Ahi en vati. Anahit karentei meatin sav ka anahitei uti munmunien. Vuo. Keil ihisein meatin sav keil en sakien koa tahos. ⁴ Mukonek, akilea avahisein ahin hau keil en sakien koa avatie lat envatien one min meatin one ka titiali keil one emun. ✧ ⁵ Avahisein keil ilei kat revi sakien keil one ka itahos min meatin one keil, anamaentei keil min meatin sav. Keil ilei kat revi teim se ka iling rendemien one hel netan keke um housil rendemien onen meatin one keil. Sakien one koa tahos hesakin meatin sav keil asakras avaselus karen hihiseien keil koa Ahi sani min ir. ✧

⁶ En vati sakien enek, kihiteni min meatin hau keil ilei kat revi keil. ⁷ Keik emun, Timoti, kihi metai tetahos tai en tounah koa komumoni keke meatin sav keil akilea avousili. Navong kovisein meatin sav keil, kumoni en sakien ten tinahos koa meatin sav keil ilea ihouhou minuk veni. ✧ ⁸ En selusien onom, kihit usil tounah koa anatin enges koa meatin sav keil asakras avaselus karen. Hesakini, koakeil mete tisa enuk imemou, ka asakras avahiten etai selusien vaha kat ir. ✧

⁹ Koakeil avi slev, iling rendemien one hel netan keke um housil rendemien onen masta one keil en tounah vasi ka um hetahos hesakini masta one keil isi keil. Slev keil anahit karentei hetamen one keil, ✧ ¹⁰ ka anahenan etai tounah ran keil. !Vuo! Umoni keke masta one keil ilea avaling desien one en keil. Sakien tahos one hesakin meatin vasi keil indemi keke hihiseien usil Ahi koa mutut ir tahos imok. ✧

¹¹ Tahos kihisein keil usil sakien keil ekek veni more envatien onen Ahi mai kistal en mesai voumon meatin keil avakur moulien hau eni. ¹² Ka more envatien enek mul visein ir rovalokovein sakien tatisa keil ka ronousiltei mun envatien keil ten out netan. !Vuo! More envatien onen Ahi hesakin ir rehelei kat revi sakien orer, ualien orer hetahos, ka moulien orer hetolas en avong roro en out netan. ✧ ¹³ Romumoni mukonek ven koa rorosin more avong koa hemai. En avong enek, romundesini keke Iesu Kristo, koa vi Ahi ka mutut ir, hekistal hetal min muohien ka keihoen onen. ¹⁴ Kei sasen maen kei mat vinat ir vakulat ir ran keihoen ten tisaen ka mutut ir rovahi onen. Anatin, kei mumonir romutolas ka sakin ir rovi vanggi meatin tai koa roteisav ran meatin savsav keil. Anatin, sakin ir rovi onen ka en vati rovasi ir rovoumon

* **1:15:** Suval 1Tim 4:3-5 viteni, tiser taluvosien keil avisein meatin keil keke sakien koan ka anien koan emun kilea vasakin meatin vamai vatisa en meten Ahi. Ka Pol vit munak rokur anien en rendemien tai koa mutolas, anien vasi keil muto, ka sakien keil suval tetaliheien emun tahos. ✧ **1:15:** Mat 15:11; Rom 14:20 ✧ **1:16:** 1Sion 1:6; 2:4 ✧ **2:1:** 2Tim 1:13; 1Tim 1:10; 2Tim 4:3; Taet 1:9 ✧ **2:4:** 1Tim 3:11 ✧ **2:5:** Efes 5:22 ✧ **2:7:** 1Tim 4:12; 1Pit 5:3 ✧ **2:8:** 1Pit 2:15 ✧ **2:9:** Efes 6:5; 1Tim 6:1; 1Pit 2:18 ✧ **2:10:** Taet 1:3; 3:4 ✧ **2:12:** 1Kor 1:7; Plp 3:20; 1Sion 2:16; Efes 1:4 ✧ **2:14:** Kal 1:4; 2:20; 1Tim 2:6; Sam 130:8; Eks 19:5; Dut 4:20; 7:6; 14:2; Esek 37:23; 1Pit 2:9; Efes 2:10; 1Pit 3:13

tounah koa tahos en meten. ✧

¹⁵ Ahi linguk en umen koanek ka san keihoen minuk keke umoni. Sakini kilomal en keihoen enek navong kihisein keil en sise koa mal avousili, ka navong kisel kat keil anousiltei mun sise ten tisaen. En sakien enek, konamaentei keil analei heisav enuk. ✧

3

Selkatien keke sakien onen Kristin keil hetahos lisenges

¹ Kihit risi min meatin onom keil keke iling rendemien one hel netan keke um housil rendemien onen koakeil ten kavmen ka het-etamen sav keil one ka ilong kat keil. Tounah koa tahos, keil isi keil avoumoni. ✧ ² Kihiteni mun min keil anaselustei natisa en etai meatin ka anaseltei natal min keil. Vuo. Keil umoni hetahos min keil ka umon sakien merau min meatin vasi keil lises. ³ Ir er navobongentei keke mulamu, ir emun rovi vati meatin koa mukonek: rovi varu, rorlong kattei Ahi, ka romusil sise vasi keil ten luvosien. Mulamu, sakien tatisa keil ka envatien keil ten out netan vuli kat ir ka mulamun ir. Rovi elu en meatin sav, ka rosi ir navong rolesi mot en tisaen. Tine kat ir, ka ir emun, tiner kat keil. ✧ ⁴ Ka avaseini keke ir romukonesek, tahosien ka envatien onen Ahi koa mutut ir mai kistal en ir. ✧ ⁵ Kei kur koe ir ran tisaen orer, rovitei ven etai tounah koa tahos romumoni. Mumoni min ir veni en mahis ir. Kei san Ninin Votut min ir koa kas motein ir ran tisaen, ka san moulien hau ka sakien hau min ir. ⁶ Ka veni tahosien onen mariso, kei sakin Ninin Votut mai vilelau en moulien orer veni matien onen Iesu Kristo koa mutut ir mumon sise maluv keke Ninin Votut enek hemai min ir. ✧ ⁷ More envatien onen sakin kei mumon ir romal en meten, avaseini rovi meatin tisa keil. Sakini, kosa, rokilea rovamai rovahi titiali keil onen ka rovato vatal mini en out nesa lises.

✧ ⁸ Selusien keil naviteni minuk vi anatin.

Sakini, en avong vasi, ek vati mok keke keik kiles kihisein meatin keil en tounah ekek. Hesakini, koakeil amusil kat Ahi, rendemien one hekeih avoumon tounah koa tahos. Vati hihiseien enek tahos ka kataun ir vasi. ⁹ Kika seh ran koakeil aselus retavoai en tounah koa vi heisav enges. Koakeil enek aselus houlu usil avu keil one, ka e vati mok avoumon rea ka avatit en selusien usil mengkatien keil onen Siu keil. Vati sakien enek rokatauntei meatin, vi heisav enges.

✧ ¹⁰ Munak meatin tai koa mukonek mumon meatin keil arasil, hatte tas, kiselus hekeih mini keke hehati. Munak hervatitei en sakien enek, kiselus eris mini hatte helu. Navong heles houmon sakien enek, minalah ruaitei mun natal mini. ✧ ¹¹ Sakien keih onen rie lati keke vati meatin enek viles eisilin ran anatinien, ka sakien tisa onen rie lati keke kei mul leh mahien onen Ahi va kat kei sasen enges. ✧

Selusien ekor

¹² Taetas, navong nisila Artemeas vuo Taetikas, keilu etai hehat vakur vulum, kisak visi kihit kovamai venau en out Nikapolis, veni namundemi navit nito en out enek hetokol keite ten avati keil ten an tisa koa hemai. ✧ ¹³ Kisak visi kovakataun Apolos ka Sinas koa luvi loa. Luvit luvaha en sise onealu, ka kiles keilu lukur vasi tounah somok koa ealu vati. ✧ ¹⁴ Meatin vasi keil orer ilea avasan keil ven mormore umen keil. Hesakini, ikataun meatin sav en asa keil one tovuol. Anato heisavteis namukok. ✧

¹⁵ Koakeil aro ral minau aviten 'more' minuk. Kihiten 'more' onomai min koakeil amusil Ahi ka amundem kat komai.

Navisi keke more envatien onen Ahi heto ven kami vasi.

✧ **2:15:** 1Tim 4:12 ✧ **3:1:** Rom 13:1; 1Pit 2:13 ✧ **3:3:** 1Kor 6:11; Efes 2:2; 5:8 ✧ **3:4:** Taet 1:3; 2:10; Efes 2:8-9; 2Tim 1:9; Efes 5:26; Sion 3:5 ✧ **3:6:** Soel 2:28 ✧ **3:7:** Rom 3:24 ✧ **3:9:** 2Tim 2:14,16,23 ✧ **3:10:** Mat 18:15-17 ✧ **3:11:** 1Tim 6:4-5 ✧ **3:12:** Umen 20:4; Efes 6:21-22; Kol 4:7-8; 2Tim 4:12 ✧ **3:13:** Umen 18:24; 1Kor 3:5-6; 16:12 ✧ **3:14:** Efes 4:28; Taet 2:14

Selusien koa helamu ten Filimon

?Isei mutis selusien koanik?

Pol mutis selusien koanik* en sua 60 AD (sua keil koa katau en avong Iesu avasi) en hati avong koa mutis selusien tai va min Kristin keil en taon ten out Kolosi. Pol mul en eim takeih en out Rom* ka mutis selusien keilu ekek, lingi en hen Taetikas ka Onesimas keke luhekuri luhesani min koakeil ten out Kolosi.*

?Isei vuli selusien koanik mulamu?

Pol mutis selusien koanik va min meatin tai en sios ten out Kolosi, isen Filimon.* Ven umen koa Pol mumoni en out Kolosi, Filimon mai vi Kristin tai.* Ka Filimon maen Kristin keil alah ruai en teim onen.* Kei vi masta tai koa kur slev keil amum mini.* Pol mutis selusien koanik min Filimon keke vakur ris slev tai onen, isen Onesimas.*

?Pol mutis selusien koanik vensa?

Pol en vati vatie lat sise ten methos onen Kristin keil - Filimon kilea vou vini slev onen, Onesimas, ven koa kei venan tounah tai onen ka lohosai rani.* Ka Pol vis Filimon houmon methos onen mini.* Vis Filimon houmoni hetahos mini, ka noumontei mun mini nasuval slev enges, ka houmon mini suval kei vi tunali tai en Iesu.* Hemukonek, ir emun rokilea rovoumon methos min koakeil amumoni tisa min ir.

Pol en vati vatie lati keke rovi vatte tas en meten Ahi - En avong onen Pol, meatin keil koa avi masta ka meatin keil koa avi slev one, asakras avalah ruai en out vatas. Ka en Iesu, ir vasi rovi vatte tas,* avaseini keke rovi masta vuo slev tai, rovi meatin koa tounah orer houlu vuo livre enges, revu meatin koa tamalikelik vuo tamuoh, vuo rovi meahos vuo ahin. Veni ir koa

romundesin Iesu, rovi vatte tas en meten Ahi.

Pol en vati vatie lat saken ten houhouen - Pol vi mari meatin tai ten Sios ka kei kilea vaselus vakeih min Filimon keke houmon methos min Onesimas ka nouastei.* Ka, veni Pol vouhou min Filimon, san selusien tetahos mini* ka visi keke houmoni hetahos min Onesimas.* Tahos ir emun rehouhou min meatin sav keil.

Mari rendemien tai ten selusien koanik mul en Filimon 1:15-16

Nahi Ahi maen Onesimas valohosai ranuk en avong tamurei enges, vasakini navong muris, kilea vato vatal minuk lisenges. Ka kosa, kei rovitei slev onom enges. !Vuo! Kei tahos muli slev tai, kei vi more tumali en isen Iesu. Inau ek vati, ka keik, em hehati mok, veni kei vi slev onom ka tumali emun.

?Asa mul en selusien koanik?

1. Pol si houlu ven umen onen Filimon. (1:1-7)
2. Pol vis Filimon houmon methos onen hetal min Onesimas. (1:8-25)

Hitkileaen onen Pol usil leta koanik

¹ Inau Pol, namul en eim takeih veni navitehiten more longlongien usil Iesu Kristo. *

Inau komal tumali Timoti, melviten 'more' minuk, Filimon. Keik kovi more meatin toumien onen Iesu suval komal ka envatien onomal mul enuk. ² Emal vati kihiten 'more' mun min Apia, koa suval ahinkuli orer. Ka kihiten 'more' mun min Akipas, koa mumon umen onen Iesu, suval ir, ka rometautei. Kei suval meatin tavaeen tetahos onen Iesu. Ka 'more' mun min koakeil amusil Ahi koa asukul en teim onom. *

³ Navisi keke more envatien ka tomat onen Ahi Tamer ka Iesu Kristo, Asuv orer, heto venuk. *

* :: Flm 1:1,9,19 * :: Umen 28:16-31 * :: Kol 4:7-9 * :: Flm 1:1 * :: Flm 1:19 * :: Flm 1:2 * :: Flm 1:16 * :: Flm 1:9-10 * :: Flm 1:18-19 * :: Flm 1:9-10 * :: Flm 1:15-16 * :: Flm 1:1-2,16,23-24 * :: Flm 1:8 * :: Flm 1:9,14 * :: Flm 1:21 * **1:1:** Efes 3:1; 4:1; Plp 1:7,13; Flm 1:9 * **1:2:** Kol 4:17 * **1:3:** Rom 1:7; Kal 1:3; Plp 1:2 * **1:4:** Rom 1:8-9

Pol vit usil envatien ka demkatien onen Filimon

⁴ Tuak Filimon, en hisien vasi keil onak, lises namundem katuk ka namasmas Ahi venuk. ✧ ⁵ Navisi mukonek veni nalong usil demkatien onom en Iesu Kristo ka envatien onom koa korie lati min meatin keil onen Ahi. ⁶ Navis Ahi keke navong mihelah ruai, hesakin demkatien onami hekeih imok ka hesakini miheilea revi mok tounah keil tetahos koa vi orer en Iesu Kristo. ✧ ⁷ Tuak, envatien onom en meatin sav mul sakinau nasi nau houlu ka mul vati lat rendemien onen meatin keil onen Ahi. ✧

Pol vis Filimon keke hekur revi slev onen koa lohosai rani

⁸ Ven koa komul korie lat envatien min meatin sav, nakilea nihiteni minuk en isen Iesu Kristo keke kumon asa koa tahos koa nihisuk eni. ⁹ Ka nihisuk enges kumoni ven envatien onom. Kokilea keke navi ulmatu tuai ka namules en eim takeih ven isen Iesu Kristo. ✧ ¹⁰ Navisuk en usite onen Onesimas. Kei suval titak veni navong namul en eim takeih, nakatauni votin moulien hau. ✧ ¹¹ Mulamu, navong lohosai ranuk, kei rotahostei vakataunuk. Ka kosa, kei tahos vakataunuk ka vakataunau mun. *

¹² Avaseini ek vat Onesimas houlu mok, nasila vat minuk eris. ¹³ Ek vati mahuli kati vato vakataunau navong namul en eim takeih ven umen ten more longlongien. Hesakini kilea vakur vulum vesesal venau, ✧ ¹⁴ ka ek rovattei moumon etai tounah koa keik kormaentei inau moumoni. Vuo. Ek vati kumon asa koa keik kos komundemi kovit tahos. Hesakini, kataunien koa kosani minau housil rendemien tetahos onom enges, nousiltei rendemien onak. ✧

¹⁵ Nahi Ahi maen Onesimas valohosai ranuk ten avong tamurei enges, vasakini navong muris, kei kilea vato vatal minuk lisenges. ¹⁶ Ka

kosa, kei roviteis slev tai onom. Vuo. Kei tahos muli slev tai, kei vi more tumali. Inau ek vati, ka keik, em hehati mok, veni kei vi slev onom ka tumali emun en isen Asuv Iesu. ✧

¹⁷ Sakini, munak komundemi kovit lomum onen Asuv tai, kikur revi Onesimas suval koa kokur revi nau. ¹⁸ Navat kati minuk keke, naman kei mumon etai tounah tatisa minuk vuo mumon kaon minuk, inau nihul lati. ¹⁹ !Kilesi! Nitis ekek en hek: *Inau Pol, nihul lat tounah koa mul en kaon onen Onesimas.* (Ka em navobongentei kaon onom venau, veni keik kokur moulien hau ranau.) ²⁰ Tuak onak eli, ek vati mok kumon asa koa navisuk eni veni lomusil Iesu Kristo. Hesakin tinok hehilelau en sien.

²¹ Navong namutis selusien koanik, nakilea li mok kumoni hesuval koa navisi. Anatin, nakilea kumoni heli mok. ²² Ek vati mahisuk en tounah tamun: kisak mesein out etai en teim som keke nihat nito ien. Ven koa nakur anatinien navit Ahi houmon aneite ten hisien onami hekistal, keke nimea ran eim takeih nito ris hetal min kami.

Selusien ekor

²³ Epafra, koa ro en eim takeih ral minau ven isen Iesu Kristo, mul viten 'more' minuk. ✧ ²⁴ Ka Mak, Aristakas, Dimas ka Luk emun, koa lumum en out ekok ral minau, keitel emun, telviten 'more' minuk.

²⁵ Navisi keke more envatien onen Asuv Iesu Kristo heto ven kami vasi.

✧ **1:6:** Plp 1:9; Kol 1:9 ✧ **1:7:** 2Kor 7:4 ✧ **1:9:** Efes 3:1; 4:1; Plp 1:7,13; Flm 1:1 ✧ **1:10:** 1Kor 4:15; Kal 4:19; Kol 4:9 * **1:11:** Onesimas vi slev onen Filimon. Isen Onesimas, aneite teni vi 'tahos ten kataunien.' Sakini, Pol mul rohtoh en isen. ✧ **1:13:** Plp 2:30 ✧ **1:14:** 2Kor 9:7; 1Pit 5:2 ✧ **1:16:** 1Tim 6:2 ✧ **1:23:** Kol 1:7; 4:10,12; Umen 12:12,25; 13:13; 15:37-39; 2Tim 4:11; Umen 19:29; 27:2; 2Tim 4:10,11

Selusien koa helamu ten HIBRU

?Isei mutis selusien koanik?

Meatin tovuol vailea isei kati mutis selusien koanek. Ka akilea keke meatin enek vi Siu tai* koa rolestei Iesu en meten kati vuo en matil vovoien tai.* Sakini, rovitei Pol koa mutisi. Ka meatin enek vi avat tai en Sios koa kilea revi Tus Votut. Tei en meatin keil amundemi avit Banabas mutis leta koanek. Amundem mukonek veni kei vi Siu tai koa ka en pris keil ten vatiamal onen Livae.* Kei vi avat ten Sios koa mueal ka mum vituai ral min Pol sua houlu.*

Ka, kosa, meatin houlu akur anatin keke Apolos mutisi. Apolos vi Siu tai ten out Aleksandria koa sukul revi ka kilea revi Tus Votut onen Ahi. Kei vi avat ten Sios koa kilea vaselus vatahos ka vahisein revi meatin keil keke Ahi rie lat Iesu vahi Mesaea onen.* Ka avaseini rorkilea revitei isei varei mutis leta koanek ten HIBRU, Kristin vasi keil koa akuri rokol kosa alei kilea keke meteisauen koa mul ien ka ven Ahi.

Meatin tovuol vailea avong kati koa amutis selusien enek. Akilea enges keke amutisi mulamu en sua 70 AD (sua keil koa katau en avong Iesu avasi) veni en avong enek me-Rom keil umai amu lin Eim Votut onen Ahi en out Serusalem. Ka en leta enek ten HIBRU, meatin koa mutisi selus suval pris keil amul veah asan sanien votut keil en Eim Votut.*

?Isei vuli selusien koanik mulamu?

Leta koanek, amutisi va min Kristin keil koa avi Siu.* Veni sua houlu mai muli tuai, houlu en keil amul alokovein demkatien one en Iesu keke avaha ris avousil kat mengkatien keil onen Siu keil.* Amutis leta koanek vatie lati keke Iesu hetetamen imok mulin tounah

vasi koa Siu keil amul amusili mulamu, ka vi kei koa mul sakin asa koa Ahi ling kati vakistal keke vamai vahi anatin. Sakini, mal keke Kristin keil ihuli kat veah demkatien one en Iesu ka iloh hekeih en lohlohien ten demkatien one hetal min sien.*

?Amutis selusien koanik vensa?

Amutis selusien enek vatie lati keke Iesu hetetamen imok mulin tounah vasi koa Siu keil amul aling demkatien one mul ien

- * Iesu vi hetetamen imok mulin provet keil telamu*
- * Iesu vi hetetamen imok mulin angelo keil*
- * Iesu vi hetetamen imok mulin Mosis*
- * Iesu vi hetetamen imok mulin Sosua*
- * Iesu vi hetetamen imok mulin asuv houlu onen pris keil*
- * Iesu vi hetetamen imok mulin pris keil koa amum en Eim Votut*
- * Umen onen Iesu vi hetetamen imok mulin umen vasi keil koa amumoni en Eim Tavolin onen Ahi*
- * Ran Iesu sakini hatkatien takeih hau onen Ahi mai tahos imok mulin hatkatien takeih telamu onen*
- * Sanien votut ten moulien onen Iesu tahos imok mulin sanien votut vasi keil telamu*
- * Ka en Iesu, rormetautei keke rovamai ven Ahi vasuval me-Isrel keil telamu ametau houlu avamai veni en Vatihou Senae*

Amutisi vasel kat Kristin keil avalomal vakeih en demkatien one - Kristin houlu koa avi Siu avisu en sakvisien keil en hen Siu sav keil koa avit mengkatien keil ka hatkatien takeih telamu onen Ahi tahos imok. Keil avisu en sakvisien keil en hen koakeil arvitei Siu koa avit ahi keil avi houlu ka e vati avousil kat sakien tisa keil. Ka avisu en sakvisien keil en hen koakeil ten kavmen ten out Rom koa avit vi Kristin keil koa amul aleh avong tatisa keil umai en meatin sav vasi

* :: Hib 1:1 * :: Hib 2:3 * :: Umen 4:36 * :: Umen 11:25-26; 13:1-15:41 * :: Umen 18:24,28 * :: Hib 5:1-11; 8:3-5 * :: Hib 1:1 * :: Hib 6:4-6 * :: Hib 12:1 * :: Hib 1:1-3 * :: Hib 1:4-14; 2:5 * :: Hib 3:1-6 * :: Hib 4:6-11 * :: Hib 5:1-10; 7:26-8:2 * :: Hib 6:20-7:25 * :: Hib 8:3-6; 9:1-28 * :: Hib 8:7-13 * :: Hib 10:1-14 * :: Hib 12:18-24

keil. Sakini, amul amumoni tisa min Kristin keil ka amuas houlu en keil umatmat. Ka leta ten Hibru mul sel kat Kristin keil keke ilokovein demkoen ka tisaen vasi keil, ka iloh hekeih en lohlohien ten demkatien koa Ahi ling keil ien hetal min rendemien keke itokol keite teni.*

Mari rendemien tai ten selusien koanik mul en Hibru 1:1-3

En avong mulamu, Ahi selus min avu keil orer avong houlu ka en sise houlu ka en provet keil. Ka en avong ekor keil ekek, kei selus min ir ka en Natnali. Kei rie lat Natnali keke voum rohtoh en tounah vasi keil koa mul, ka vat kati keke hesan keil vasi mini. Suvalien kati onen Ahi mul ien, ka kei mul rie lat hetetamenien onen Ahi suval kilas tai mul rie lat titinien ten meteiai. Ral min keihoen ten selusien onen, mul sakin tounah vasi koa mumoni val vousil rendemien onen. Ka navong mum vasin tounah keke vakas motein meatin keil ran tisaen keil one keke methos onen Ahi kilea val en keil, kei va rondan en usite matu ten vulin ten keihoen en out nesa onen Ahi koa titinien ten hetetamenien ka keihoen onen mariso mok.

?Asa mul en selusien koanik?

1. Asa koa Ahi vothot eni min ir ka en Natnali tahos imok mulin asa koa vothot eni ka en provet keil telamu. (1:1-4)
2. Iesu vi hetetamen imok mulin hetetamen keil telamu. (1:5-7:28)
 - a. Iesu vi hetetamen imok muli angelo keil (1:5-2:18)
 - b. Iesu vi hetetamen imok muli Mosis (3:1-4:13)
 - c. Iesu vi hetetamen imok muli pris keil ten vatiamal onen Eron (4:14-7:28)
3. Umen onen Iesu suval asuv houlu onen pris keil tahos imok mulin umen vasi keil koa amumoni en Eim Tavolin telamu (8:1-10:18)
 - a. Hatkatien takeih hau tahos imok mulin hatkatien takeih telamu (8:1-13)

- b. Eim Votut en out nesa koa Iesu mum eni tahos imok mulin Eim Tavolin telamu (9:1-10)
 - c. Sanien votut onen Iesu tahos imok mulin sanien votut vasi keil telamu (9:11-10:18)
4. Sakien koa romusil Ahi ral min demkatien tahos imok mulin sakien koa rosak visi rovousil mengkatien keil onen Siu keil (10:19-12:29)
 - a. Selkatien keke ronametautei keke rovaha ven Ahi (10:19-25)
 - b. Selkatien keke ronatokovein-tei demkatien orer (10:26-31)
 - c. Selkatien keke rehelomal hekeih imok en demkatien orer (10:32-12:13)
 - d. Selkatien keke moulie orer hetolas (12:14-17)
 - e. Selkatien keke rehelong kat Iesu ka ronaseseintei hatkatien takeih hau onen Ahi (12:18-29)
 5. Selusien ekor keil (13:1-25)

Ahi selus min meatin keil ka en Natnali

¹ En avong mulamu, Ahi selus min avu keil orer avong houlu ka en sise houlu ka en provet keil. ² Ka en avong ekor keil ekek, kei selus min ir ka en Natnali. Kei rie lat Natnali keke voum rohtoh en tounah vasi keil koa mul, ka vat kati keke hesan tounah vasi keil mini. ³ Suvalien kati onen Ahi mul ien, ka kei mul rie lat hetetamenien onen Ahi suval kilas tai mul rie lat titinien ten meteiai. Ral min keihoen ten selusien onen, mul sakin tounah vasi koa mumoni val vousil rendemien onen. Ka navong mum vasin tounah keke vakas motein meatin keil ran tisaen keil one keke methos onen Ahi kilea val en keil, kei va rondan en usite matu ten vulin ten keihoen onen Ahi en out nesa koa titinien ten hetetamenien ka keihoen onen mariso mok.

Natin Ahi hetetamen imok mulin angelo keil

⁴ Ahi sakin Natnali vi hetetamen imok lohlin angelo keil. Veni eis koa Ahi sani mini hetetamen imok mulin

eis one. ✨ ⁵ Koanek anatin veni Ahi rovitentei min etai angelo keil vahit,
 “Keik kovi Natkuli,
 ka kosa, numai navi Tata onom.”
Sam keil 2:7 ✨

Ka usil etai angelo, Ahi rovitentei vahit,
 “Inau nihi Tata onen,
 ka kei hehi Natkuli.” *2 Samuel 7:14* ✨

⁶ Evus, navong Ahi vit vasila moeite onen vama en out netan, viteni vit,
 “Angelo vasi keil onen Ahi iha netan mini.” *Duteronomi 32:43* ✨

⁷ Ka en usite onen angelo keil, kei viteni vit,
 “Ahi sakin angelo keil amum mini suval avi eang keil.
 Ka avi meatin toumien keil onen koa amum mini suval avi ahang koa vilhili.” *Sam keil 104:7*

⁸ Ka usil Natnali, kei viteni vit,
 “Losilkatien onom, O Ahi, hel lisenges ka lisenges.
 Keik kolei kat revit meatin keil onom musil asa koa mal.

⁹ Em vat tounah koa mal ka tinom kat sakkalkalien keil. Sakini Ahi, Ahi onom, rie latuk keke kovakur houhouen ka sien valin koakeil aro ral minuk.” *Sam keil 45:6-7*

¹⁰ Ka kei viteni mun vit,
 “O Asuv, en avong mulamu, keik komumon out netan,
 ka komumon teilang ka tounah koa mul ien.

¹¹ Avaseini keke tounah keil enek ivupuol, keik kitos.
 Tounah keil enek imatu ka imande hesuval eisin keil.

¹² Anatin, keik kilum lat keil hesuval avi musmus ka kisoni heha.
 Ka kikekes eni hesuval avi eisin keil
 ka kumon tounah keil ihi heite hau.

Ka keik kil vatte hetas lisenges, moulien onom sakras vavus.” *Sam keil 102:25-27*

¹³ Ahi rovitentei min etai angelo keil onen vahit,
 “Keik kitondan en vulin ten keihoen ekek en usite matu

hetokol avong koa niling koakeil avi vativieh onom il en hem.”
Sam keil 110:1

¹⁴ ?Angelo keil avi asa? Keil avi ninin keil koa amum min Ahi. Ka kei mul sila keil avaha avakataun koakeil rie lat keil keke voutut moulien one. ✨

2

Rosakras rovalohosai ran vurohien onen Ahi munak romundem maen longlongien onen

¹ Sakini, veni more longlongien usil Natin Ahi vi anatin, rehelei kati keke rehehuli kati ka rehermaentei rendemien orer nasesaitei rani.

² Mengkatien keil koa angelo keil avit luvati min avu orer keil telamu avi anatin. Ka koakeil armusiltei vuo arlong kattei akur mahien koa mal avakuri. ✨ ³ ?Ka munak avu keil orer asakras avalohosai ran mahien enek, hemukave suk en ir munak rehendem maen mari longlongien ekek usil mukave Ahi mul mutut meatin keil? Mahien koa kilea hemai ven ir hemariso mok.

More longlongien enek, Asuv Iesu vareit vit luvati. Ka evus, koakeil araengoni avitehit leini keke rokilea vi anatin. ✨ ⁴ Ka Ahi emun rie lati vi anatin ral min marmari merikel ka metai tateisav keil houlu. Rolesi mun vi anatin ka en sanien keil koa Ninin Votut san retai eni min meatin keil musil rendemien onen Ahi. ✨

Ahi rie lat Iesu Kristo keke vama vahi houlu en tounah vasi vaka en savkisien ka matien onen

⁵ Navong navit usil out netan koa Ahi houmoni hemai hehi heite hau, tahos mikilea eni keke kei rorie lattei angelo keil keke avalosil kati.

⁶ Veni suval koa Tus Votut viteni en out tai vit,

“?O Ahi, meatin vi isei keke komundem usili?

? Vensa vareit kolekat natin meatin mukok?

⁷ Ten avong havivis, kosakini vi netan en angelo keil.

✨ 1:5: Umen 13:33; Hib 5:5 ✨ 1:5: 1Kron 17:13 ✨ 1:6: Sam 97:7 ✨ 1:14: Sam 34:7; 91:11

✨ 2:2: Umen 7:38,53; Kal 3:19 ✨ 2:3: Hib 10:29; 12:25 ✨ 2:4: 1Kor 12:4,11

Ka katau suk, kosan out ten houhouen mini ka koling vatluvoluv ten hiasuvien en vatin.

⁸ *Keik koling tounah vasi keil koa komumoni mul en hen keke valosil kati.” Sam keil 8:4-6 ✧*

Navong vit, Ahi ling tounah vasi keil koa mul en hen keke valosil kati, rokilea keke tounah tovuol koa kei rolosil kattei. Avaseini keke koanek anatin, kosa, rolesi keke rovitei veah tounah vasi koa amul along kati. ⁹ *Ka roles Iesu koa, ten avong havivi, mai vi netan en angelo keil. Ka kosa, rokilea keke kur out ten houhouen ka vatluvoluv ten hiasuvien mul en vatin veni kei kur sakvisien keil ka mat vinat ir. Anatin, ven more envatien onen, Ahi ling kati keke Iesu hemat en usite onen meatin vasi keil. ✧*

¹⁰ *Tounah vasi keil koa amul, amul keke avatie lat keihoen onen Ahi ka avahati lat isen. Ka mal varei keke Ahi maen Iesu vahisu en sakvisien keil vasakini vamaal vavinvin vasi keke vamat voutut meatin keil. Ven koanek, Iesu mai vi houlu en titiali sav keil onen Ahi keke valamun keil avakur hetetamenien one. ¹¹ Iesu ral min koakeil enek koa kei kas motein keil ran tisaen one, Tata one tas. Sakini, Iesu romemoutei vahise keil en tunali ka ahinali keil. ✧*

¹² *Veni kei viteni min Ahi vit, “Inau nihitehiten usiluk min tuak ka ahinkuli keil.*

Navong melah ruai out tas, nisan masmasien minuk.” Sam keil 22:22

¹³ *Kei viteni mun vit, “Niling desien onak en Ahi.” Aesea 8:17 ✧*

Ka viteni mun vit, “Inau ke, ral min titiali keil koa Ahi sani minau.” Aesea 8:18

¹⁴ *Veni titiali keil enek avi meatin keil koa ave ka rae mul, Iesu mun mai suval keil. Ka matien onen vitan en Temat koa vuli kat keihoen ten matien. ✧ ¹⁵ Ka en sise enek, Iesu luvat koakeil metauen ten matien par kat keil en avong vasi ten moulien one.*

¹⁶ *Rokilea keke Iesu romitatie vakataun angelo keil. Kei mita “vakataun koakeil aka en vatiamal onen Ebrahim.” Aesea 41:8-9*

¹⁷ *Sakini, mal keke mai suval tunali ka ahinali keil en usite vasi keil. Veni, en sise enek, Iesu mai vilelau en enmahisien ven keil ka mai kataun keil suval asuv houlu onen pris keil koa mul mum vasi tounah koa Ahi ling kati keke voumoni. Kei san moulien onen suval sanien votut tai keke vakas motein meten Ahi keke helele hetahos en keil ka hermundemtei mun usil tisaen keil one. ✧ ¹⁸ Ka veni kei emun kur sakvisien ka mahien keil, kei kilea vakataun koakeil amul akur sakvisien keil. ✧*

3

Ahi rie lati keke Iesu vi hetetamen imok mulin avu Mosis telamu

¹ *Tuak ka ahinkuli keil, Ahi koa mul en out nesa vise ir keke rova-pil vituai rovahi meatin votut keil onen. Tahos keke mihendem usil Iesu Kristo, koa Ahi sila suval eiloh-heh onen min ir, ka koa mum suval asuv houlu onen pris keil en usite ten demkatien orer en meten Ahi. ✧ ² Ka Iesu mum vasin tounah koa Ahi rie lati keke voumoni. Kei mum suval Mosis etin, koa “mum revit tounah vasi ten eim onen Ahi,” Namba 12:7 koa aneite ten eim vi meatin keil onen. ³ Ka meatin koa muti eim, asan houhouen mini mulin houhouen koa arie lati min eim sasen enges. En vati sise enek, mal keke asan houhouen min Iesu mulin Mosis. ⁴ Anatin keke eim vasi keil, meatin tai mumoni. Ka Ahi, kei varei mumon tounah vasi keil. ⁵ Mosis, kei mumon tounah vasi tahos musil asa koa Ahi mundemi suval more meatin toumien tai en eim onen Ahi. Ka kei vit usil tounah keil koa ihit usili en avong veite veah. ⁶ Kristo emun mumon tounah vasi tahos musil asa koa Ahi mundemi. Ka kei mum suval Natnali koa vi houlu en eim onen Ahi. Ka ir varei, rovi eim onen enek munak rormetautei, ka rendemien*

✧ **2:8:** 1Kor 15:27 ✧ **2:9:** Plp 2:8-9 ✧ **2:11:** Mat 25:40; Mak 3:35; Sion 20:17 ✧ **2:13:** 2Saml 22:3; Aes 12:2 ✧ **2:14:** Sion 12:31; 1Sion 3:8; Rev 12:10 ✧ **2:17:** Plp 2:7; Hib 2:14; 1Sion 2:2; 4:10 ✧ **2:18:** Hib 4:15 ✧ **3:1:** Hib 4:14; 6:20; 7:26; 8:1; 9:11 ✧ **3:6:** Kol 1:23; Hib 3:14

orer keih en tounah koa roling desien orer eni. ✧

Selkatien keke ronaseseintei ren Ahi ka asa en vati voumoni en moulien orer

⁷ Tahos rehelong selkatien onen Ninin Votut navong viteni vit, "Kosa, munak milong ren Ahi,

⁸ *minalong seseintei nasuval avu onami keil telamu amumoni navong aviles eisile rani.*

Ka suval amumoni en out volvol keke avasak visi. ✧

⁹ *Ahi selus usil keil vit,*

'En out enek, avu keil onami avit avasak vis inau avalesi keke naro ral min keil vuo narrotei, avaseini keil ales tounah vasi koa namumoni en mete sua hanumau elu (40) tuai.

¹⁰ *Sakini, tinok kat koakeil vasi ten avong enek.*

Lises, keil amumon vatie keih kat inau,

ka e rovattei availea sise keil koa ek vati malamun keil eni.

¹¹ *Sakini, navuroh kat keil ka navit kati keke*

asakras avaha en out koa nisakin keil avaseh revi eni.' "
Sam keil 95:7-11 ✧

¹² Tuak ka ahinkuli keil, mihelei kati keke tetai en kami nakurtei rendemien tatisa tai koa nasakin demkatien onami namot ka minahilestei ran Ahi koa mouli.

¹³ Sakini, navong vi 'kosa' koa ahho teni mul, tetai en kami hesel kat kami sav en avong vasi keke minamaentei rendemien keil ten tisaen analuvos kami ka anasakin vatumi namai nakeih. ¹⁴ Veni munak rehelomal hekeih en demkatien orer heha hetokol keite ten moulien orer, rorie lati keke rokapil vituai ral min Kristo. ✧ ¹⁵ Koanik suval asa koa Tus Votut viteni vit,

"Kosa, munak milong ren Ahi, minalong seseintei nasuval avu onami keil telamu amumoni navong aviles eisile rani." *Sam keil 95:7* ✧

¹⁶ ?Vi isei keil varei koa along ren Ahi ka aviles eisile rani? Vi koakeil

vasi amul en hen Mosis koa Ahi lah lat keil amemea ran out Isip. ✧ ¹⁷ ?

Ka Ahi tin kat isei keil sua hanumau elu (40)? Tin kat meatin keil koa amumon tisaen, koa umot retai ka umatmat en out volvol. ✧ ¹⁸ ?Ka Ahi vat kati min isei keil keke irkurtei sehien koa kilea vasani min keil? Vat kati min koakeil along sesein ren. ✧ ¹⁹ Sakini, rolesi keke keil asakras avaha en atan enek veni e rovattei avaling demkatien one eni.

4

Ahi vat kati keke meatin keil onen iha ito en out ten sehien

¹ Ka kosa, sehien koa Ahi vat kati keke vasani min meatin keil onen mul veah. Sakini, rehelei kati keke tovuol en kami nalei ras sise onen koa hekuri hetokol out ten sehien enek. ² Veni ir rolong more longlongien suval keil emun alonge. Ka more longlongien enek rokatauntei keil veni, navong alonge, arkurtei vatal min demkatien. ³ Ka ir koa demkatien orer mul, romul rokur sehien enek suval koa Ahi vat kati vit,

"Navuroh kat keil ka navat kati keke asakras avaha en out koa nisakin keil avaseh revi eni."
Sam keil 95:11 ✧

Kei viten selusien koanik avaseini keke mum vasi umen onen tuetin tuai navong mum rohtoh en out netan. ⁴ Rokilea koanek anatin veni en out tai en Tus Votut aviteni avit, *"Ka en avong koa oulu (7), Ahi museh ran umen vasi keil onen."* *Senesis 2:2* ⁵ Ka rolesi tuai keke Ahi vit, *"Asakras emun avaha en more atan onak koa akilea avaseh revi eni."* *Sam keil 95:11* ✧ ⁶ Koakeil along more longlongien koanik mulamu, keil arkurtei sehien koanek veni along ras ren Ahi. Sakini, sehien enek mul veah keke meatin teisav keil akilea avakuri. ⁷ Veni koanik anatin, Ahi ling lat avong sav keke meatin keil akilea avamai avakur sehien one. Avong koanik vi kosa. Ahi selus usili sua houlu koa katau eni ka en asuv

✧ **3:8:** Eks 17:7; Nam 20:2-5 ✧ **3:11:** Nam 14:21-23 ✧ **3:14:** Hib 3:6 ✧ **3:15:** Hib 3:7-8
✧ **3:16:** Nam 14:1-35 ✧ **3:17:** Nam 14:29; 1Kor 10:10 ✧ **3:18:** Nam 14:22-23; Sam 95:11; Hib 3:11 ✧ **4:3:** Hib 3:11; 4:5 ✧ **4:5:** Hib 3:11; 4:1

houlu Deved suval koa rolonge tuai vit,

“Kosa, munak milong ren Ahi, minalong seseintei.” Sam keil 95:7

8 Ka me-Isrel keil arvotintei sehien enek en atan ten out Kenan koa Sosua mulamun keil akuri. ?Veni munak akur sehien one tuai, vensa varei sua houlu katau eni, Ahi vit usil avong sav tai koa keil ikur sehien one esuk eni? ✧ 9 Ka veni koanek anatin, avong tai mul veah koa meatin keil onen Ahi ikur sehien, koa hesuval sehien ten lisenges onen Ahi. 10 Veni, en sakien koa Ahi mum vasi umen onen ka kur sehien ten lisenges, meatin keil onen emun iseh revu ran umen keil one. ✧ 11 Sakini, rehesak visi hekeih rovakur sehien enek keke tovuol en ir namot veni long ras selusien onen Ahi suval koa me-Isrel keil telamu amumoni.

12 Sakini rehelong kat selusien onen Ahi, veni keihoen ka moulien mul ien. Selusien onen kan mulin naef koa kan en usite vasi keilu, veni kilea vakirisil en moulien onen meatin tai vaha vio ... valin out koa husi mul kapil ral min sin, ka rokol out koa ninin ka rendemien onen mul ien. Anatin, selusien onen Ahi mul kirisil va neim va vio ... mul vothot en asa koa mul en tiner ka rendemien keil orer, ka kei mul lei rahiti. ✧ 13 Tounah tovuol kilea vato suai ran Ahi. Kei kilea en tounah vasi ka hehothot eni hemai en mesai. En avong tai, ir vasi rehelomal en meten ka reheselus mini en usite orer.

Iesu vi asuv houlu onen pris keil ka mulomal en meten Ahi en usite orer

14 Veni tounah vasi enek vi anatin, ka vi anatin emun keke Iesu, Natin Ahi, vi asuv houlu onen pris keil ka va tuai en out nesa keke valomal en meten Ahi en usite orer, rehehuli kati hekeih demkatien koa romul rovit leini rokuri tuai. ✧ 15 Asuv houlu onen pris keil en usite orer

kilea merauen ten aven meatin ka kilea en vamahis ir. Veni kei emun kur sakvisien en sise keil vasi suval ir, ka kei romottei en tisaen. ✧ 16 Ka ven Iesu mul en usite orer, ron-ametautei keke rovaha ven Ahi koa mul rondan en vulin ten keihoen onen. Sakini, en avong vasi koa er vat kataunien onen Ahi, rehelesi keke hetie lat enmahisien ka more envatien onen min ir. ✧

5

1 Navong aling meatin tai mai vi asuv houlu onen pris keil, arie lati ran meatin keil keke voum ka valomal en meten Ahi en usite one. Sakini, kei kilea vasan sanien votut keil min Ahi en usite one, ka vouas buluk ka nani keil vakas motein meten Ahi keke naleletei mun natisa en keil ven tisaen keil one. 2 Ka veni asuv houlu onen pris keil emun vi meatin tai koa merau, kilea revu merauen onen meatin keil. Sakini, mul mum merau ral min koakeil arkilea revitei sise koa mal ka amusavoi neli en ualien one. ✧ 3 Ka veni asuv houlu onen pris keil emun vi meatin koa merau mukok, kei hou vini sipsip keil ven tisaen keil onen hetal min tisaen keil onen meatin sav keil emun. ✧ 4 Ka meatin romusiltei rendemien onen sasen enges keke vakur umen ten houhouen enek, ka Ahi enges mul rie lati, suval koa mumoni min Eron. ✧

5 Ka navong Kristo mai vi asuv houlu onen pris keil, romusiltei rendemien onen keke vahati lat isen. Ahi varei rie lati vakur umen enek vit,

“Keik kovi Natkuli, ka kosa numai navi Tata onom.” Sam keil 2:7

6 Ka en out sav viteni mun vit, *“Keik kihi pris tai ten lisenges, koa hesuval pris Melkisedek mulamu.” Sam keil 110:4*

7 En moulien onen en out natan, Iesu vis min Ahi ka peahi ven

✧ 4:7: Hib 3:7-8 ✧ 4:8: Dut 31:7; Sos 22:4 ✧ 4:10: Sen 2:2; Hib 4:4 ✧ 4:12: 1Pit 1:23; Aes 49:2; Efes 6:17; Rev 19:15; Sion 12:48 ✧ 4:14: Hib 3:1; 6:20; 7:26; 8:1; 9:11; 10:23 ✧ 4:15: Hib 2:17 ✧ 4:16: Hib 10:19 ✧ 5:2: Hib 2:17; 4:15 ✧ 5:3: Lev 9:7; 16:6 ✧ 5:4: Eks 28:1 ✧ 5:5: Umen 13:33; Hib 1:5 ✧ 5:6: Hib 6:20; 7:17

kataunien ral min si meten. Anatin, makul keih va min Ahi koa kilea voutut kei ran matien. Ka Iesu vouhou min Ahi, ling rendemien onen mul netan, ka ling moulien onen en hen. Sakini, Ahi raengon hisien keil onen. ✧ ⁸ Ka avaseini kei vi Natin Ahi, Ahi viseini en sakien ten longkatien ka en longtisaen koa visu eni. ⁹⁻¹⁰ Ka navong Ahi lesi keke Iesu mal vinvin vasi, rie lati mai vi asuv houlu onen pris keil koa suval pris Melkisedek telamu. ✧ En sakien enek, Iesu Kristo mai mutut koakeil vasi along kati ka mumon sise keke avakur moulien ten lisenges vaka ien.

Selkatien keke meatin keil analokoveinti demkatien one

¹¹ Komai mekur tounah houlu koa emai vati mevahiteni min kami usil tounah keil enek, ka keih veah keke milong kilea eni veni rendemien onami memerau veah en usite ten tounah keil onen Ahi. ¹² Avong vinvin keke kami mivamai tuai mivahi tiser keil keke mivahisein meatin sav keil en usite ten tounah keil ten demkatien. Ka avasieni vamukonek, nalesi navit mal keke kami mihekur rohtoh en hihiseien keil usil more longlongien onen Ahi avong tamun. Misuval titiali keil veah koa mirmatutei veah mivan anien koa keih, ka mimul misusu veah en hihiseien keil koa amerau asuval melek enges. ✧ ¹³ Ka koakeil amul asusu en melek ten hihiseien keil koa amerau, avi tivava veah, ka arvinvinti keke avalong kilea asa koa Ahi mul viteni usil mukave meatin keil umai amal en meten. ¹⁴ Ka hihiseien keil koa keih neli asuval anien koa keih an koakeil amatu tuai. Koakeil enek akilea avalei kilea asa tahos ka asa tisa veni, en moulien one, lisenges amusil kat tounah koa akilea musil selusien onen Ahi. ✧

6

¹ Sakini, reherselustei mun usil hihiseien telamu koa mal Kristin keil usili koa maes. Hetahos imok reheha mok en hihiseien keil koa

hesakin ir rehemai rehematu revi en demkatien orer. Veni hetisa munak tai en komai hemai ris keke vahisein ris kami en vatte ten demkatien onami vasuval hemukave mihehiles ran sakien keil koa avi heisav enges koa asakras avasan moulien min ir, ka mi-heling demkatien onami en Ahi. ✧ ² Hermaltei keke mehema ris mehehisein ris kami en usite ten hemukave mihehi baptaes en meatin tai ka mi-heling hemi eni, vuo asa hekur out navong meatin keil imoul eris ran matien ka ilomal en meten Ahi en Avong ten Mari Kot. ³ Sakini, munak Ahi hemaeni, rehekur hihiseien keil koa hesakin ir reheha mau rehematu tamun en demkatien orer.

⁴ ? Ka mukave en koakeil akur demkatien tuai, evus, alokoveini? ? Ahi hehiles ris keil avong tamun keke avakur ris demkatien? Vuo, hervilestei keil. Veni mulamu, umai alei kilea revi meneai ten more longlongien onen Ahi, akan vis sanien ten out nesa koa vi moulien one en Iesu Kristo, ka Ninin Votut mai sien keil suval koa mumoni en Kristin sav keil. ✧ ⁵ Keil akilea revi keke selusien onen Ahi tahos, ka alei kilea en keihoen koa Ahi hehothot eni en avong keil koa hemai veah. ⁶ Sakini, munak akilea en tounah vasi keil enek, ka evus, alokovein demkatien one, Ahi hervilestei mun keil avakur ris demkatien. Veni sakien one suval koa, keil varei, amul amuti kat ris Natin Ahi en meten meatin sav keil. Ka amul asakin mesav keil alei seseini.

⁷ Tiner neim suval atan onen Ahi. Ka atan koa, lises, ous mus eni ka sakin tounah keil tetahos mul moul ien vakataun kei koa vi atan osen, Ahi hel hetokol kati. ⁸ Ka munak oumunai ka viau tatisa mul kikistal ran atan koanek, atan enek rotahostei ka, hervitei tuetin, meatin koa atan osen hesesenda eni, hehol lini ka henit lini. ✧

⁹ Tuak ka ahinkuli keil, avaseini keke namul nasel kat kami mukok, namundesini keke kami

✧ **5:7:** Mat 26:36-46; Mak 14:32-42; Luk 22:39-46 ✧ **5:9-10:** Sam 110:4; Hib 5:6 ✧ **5:12:** 1Kor 3:1-3; 1Pit 2:2 ✧ **5:14:** Rom 16:19 ✧ **6:1:** Hib 9:14 ✧ **6:4:** Mat 12:31; Hib 10:26-27; 1Sion 5:16 ✧ **6:8:** Sen 3:17-18

mimul mimusil kat Ahi keih, ka sakien onami mal en koakeil Ahi mutut keil avakur moulien hau. ¹⁰ Ahi mum mal lisenges, ka en hervobongentei umen koa mimumoni en isen ka envatien koa mirie lati min meatin sav keil onen Ahi navong misan kataunien min keil koa mimul veah mimumoni. ✧ ¹¹ Komai emai vati mok keke tetai en kami heling rendemien onen hekeih keke houn hemukonek hetokol avong koa miheles keite ten lohlohien koa mimul ien. Ka mihoumoni hemukonek veni mikilea keke, en avong enek, mihelesi keke tounah keil koa miling desien onami eni vi anatin. ¹² Emai rovattei kami mivahi tarmah keil, ka hetahos keke miheleisungein koakeil rendemien one tetaveah ka amulomal keih en demkatien one. Veni, ka en sakien keil ekek, akur asa koa Ahi vat kati min keil.

Rokilea keke hatkatien keil onen Ahi avi anatin

¹³ Navong Ahi mumon hatkatien onen ral min Ebrahim, kei suv kati en isen veni eis tovuol valin isen. ✧ ¹⁴ Kei viteni vit, *"Inau varei navat kati keke nitokol katuk, ka numon vatiamal onom koa ikistal enuk ihi houlu vis ihi houlu mok."* *Senesis 22:17* ¹⁵ Sakini, navong Ebrahim rosin heite teni vakistal vatal min rendemien koa tetaveah, kei kur asa koa Ahi vat kati mini. ¹⁶ Navong meatin tai vit vasakin hatkatien onen vakeih tamun, kei suv kati en tounah koa keih imok mulin kei. Veni navong suv kat hatkatien onen mukok, mesav keil akur anatin eni ka armuseltei mun usili. ✧ ¹⁷ En sakien enek, navong Ahi en vati vatie lati keke hervilestei rendemien onen min koakeil ikur heite ten hatkatien onen, kei suv kati en isen. ¹⁸ Anatin, Ahi, koa sakras valiluvos, mumon sakien elu koa sakras vahiles. Kei vat kati keke hetokol kat ir, ka suv kat hatkatien onen en isen. Sakini, ir koa roro suai en hen rehesi ir, veni rokilea rovaling

desien orer keke, asa koa Ahi vat kati voumoni en usite orer, reheles heite teni anatin. ✧ ¹⁹⁻²⁰ Desien koanik suval angka en moulien orer vahuli kat ir keke ronasesaitei. Ka rokilea keke Ahi houn vasin asa koa vat kati veni Iesu, koa suval pris Melkisedek telamu, mul mum en usite orer. ✧ Anatin, Iesu, koa roling desien orer eni, kei va mulamu en ir en Eim Votut koa mul en out nesa, mual mulin kaliko koa ring koe out koa vi votut vis vi votut imok koa Ahi mul ien. Ka ekonek, mul mulomal en meten Ahi en usite orer suval asuv houlu onen pris keil ten lisenges. ✧

7

Iesu mai vi asuv houlu onen pris keil ten lisenges suval pris Melkisedek telamu

¹ Nihit kilea min kami keke Melkisedek vi isei. Mulamu, kei vi asuv houlu ten taon ten out Salem* ka kei mum suval pris emun onen Ahi ten out nesa. Navong Ebrahim mul mai ris ran vaeen koa kei ka onen keil uvae lin asuv houlu ehat (4) eni, *"Melkisedek va sao eni ka san tokolkatien tai mini."* *Senesis 14:19* ² Ka *"Ebrahim sani mini taet ten tounah vasi koa kei lahi en vaeen enek."* *Senesis 14:20* Isen Melkisedek, aneite teni vi 'asuv houlu ten maluen.' Ka veni taon ten out Salem, aneite ten isen vi 'tomat,' kei vi 'asuv houlu ten tomat' emun. ³ Tus Votut rovitentei usil tata vuo mama onen, rovitentei usil hasuen vuo matien onen, ka rovitentei usil avu keil onen avi isei keil. Sakini, kei vi pris tai ten lisenges suval Natin Ahi. ✧

⁴ Rolei kilea keke Melkisedek vi mari hetamen tai veni Ebrahim, vati avu orer, san taet mini ten tounah vasi koa kei lahi en vaeen onen. ⁵ Ka pris keil koa aka en mari vatiamal onen Livae, Mosis meng kat keil keke avakur taet ran me-Isrel sav keil, avaseini keil avi

✧ **6:10:** Hib 10:32-34 ✧ **6:13:** Sen 22:16 ✧ **6:16:** Eks 22:11 ✧ **6:18:** Nam 23:19; 1Saml 15:29 ✧ **6:19-20:** Sam 110:4; Hib 5:6; 7:17 ✧ **6:19-20:** Lev 16:2-3,12,15 * **7:1:** Taon ten out Salem mai vi taon ten out Serusalem en avong onen asuv houlu Deved. ✧ **7:3:** Sam 110:4 ✧ **7:5:** Nam 18:21

tue keil ka keil emun aka en ara onen Ebrahim. ✧ ⁶ Ka Melkisedek rokistaltei ran mari vatiamal onen Livae. Ka rolesi keke kur taet ran Ebrahim ka san tokolkatien mini, kei koa Ahi vat kati keke vatokol kati. ⁷ Ka rokilea keke navong meatin tai mul san tokolkatien min meatin sav, kei koa mul sani vi hetetamen imok mulin kei koa kuri. ⁸ En usite onen pris keil koa akur taet, keil avi meatin keil enges koa akilea avamat. Ka en usite onen Melkisedek koa kur taet, suval koa kei moul mules veni Tus Votut roselustei usil matien onen. ⁹ Ka, rokilea rovahiteni vamukok: navong Ebrahim san taet enek, suval koa sani en usite onen Livae ka koakeil emun amul en mari vatiamal onen koa arkistaltei veah. ¹⁰ Veni avaseini keke Livae, arvasitei veah, navong Melkisedek mai sao en Ebrahim, suval koa Livae mul veah neim en Ebrahim koa vi vati avu onen.

¹¹ Navong Ahi san mengkatien keil onen min me-Isrel keil ka en Mosis, kei san sise keke pris keil en vatiamal onen Livae akilea avoum en meten en usite onen me-Isrel vasi keil. Ka meatin keil asakras avamai avamal avavinvin vouis umen onen pris keil ekek. Sakini, kei vit luvati keke hetie lat pris sav tai koa herkistaltei en ara onen Eron, asuv houlu onen pris keil, koa kistal en vatiamal onen Livae.† Pris enek hesuval pris Melkisedek telamu. ¹² Ka navong Ahi rie lat pris sav tai vakes pris keil telamu, mal keke hekes mengkatien keil telamu emun. ¹³ Ka Asuv orer, koa tounah keil enek mul vit usili, kei kistal en vatimal sav tai koa meatin tovuol veah val ien koa mum suval pris tai. ¹⁴ Anatin, Asuv orer kistal en vatiamal onen Sudah.‡ Ka Mosis rovitentei usil vatiamal koanik navong selus usil pris keil. ✧

¹⁵ Ka rokilea revi keke Ahi kekes

en pris keil telamu navong rolesi keke sakin asuv houlu onen pris keil sav kistal, tai koa suval pris Melkisedek telamu. ¹⁶ Veni navong pris sav koanek mai vi pris, romusiltei mengkatien telamu keil koa viteni keke hekistal heka en vatiamal onen Livae. Kei mai vi pris veni moulien onen sakras vavus ka keihoen mul en hen. ¹⁷ Koanek suval asa koa Tus Votut vit usili vit,

*“Keik kihi pris tai ten lisenges,
koa hesuval pris Melkisedek mulamu.”* *Sam keil 110:4*✧

¹⁸ Sakini, rolesi keke Ahi ling seh en mengkatien keil telamu veni arvinvintei ka amum heisav en tounah keil koa avit usili. ¹⁹ Veni meatin tovuol vamai vama vavinvin vasi en meten Ahi vaka en mengkatien keil onen Mosis. Sakini, Ahi mumon sise sav koa rokilea rovaling desien orer eni, koa sakin ir rokilea rovamai vesesal veni vaka ien. ✧

²⁰ Navong Ahi viten selusien koanek, suv kati en hatkatien tai. Ka rorlestei keke mumon sakien enek navong pris sav keil umai akur umen one. ²¹ Ka navong Ahi vit usil avong koa Iesu emai vi pris, suv kat selusien onen vit,

*“Inau navi Iahova,
ka inau naviteni keke kimai kihi pris ten lisenges,
ka nirvilestei rendemien onak usili.”* *Sam keil 110:4*✧

²² Ka rokilea keke hatkatien takeih hau koa Ahi mul mumoni ral min ir hetahos imok helin hatkatien takeih telamu, veni Iesu varei mul sakini mai vi anatin. ✧

²³ Tounah tamun teisav en Iesu ka pris keil telamu. Pris keil telamu avi houlu veni navong umat, keil asakras emun avoum. ²⁴ Ka veni Iesu moul lisenges, umen onen suval pris hel en hen lisenges, ka hersa lattei heha min etai mun meatin.

† **7:11:** En mari vatiamal teindan elu (12) onen me-Isrel keil, Ahi rie lat vatiamal onen Livae keke umon umen tateisav keil onen Ahi. Ka en mari vatiamal koanek onen Livae, Ahi rie lat Eron keke hemai hehi asuv houlu onen pris keil, ka viteni keke koakeil enges akistal en ara onen akilea avakur umen ten pris (Eks 28:1). ‡ **7:14:** Mari vatiamal onen Sudah vi vatiamal koa Ahi vat kati keke asuv houlu keil onen me-Isrel keil ikikistal ika ien. ✧ **7:14:** Sen 49:10; Aes 11:1; Mat 2:6; Rev 5:5 ✧ **7:17:** Hib 5:6; 6:20 ✧ **7:19:** Hib 9:9 ✧ **7:21:** Hib 5:6; 6:20; 7:17 ✧ **7:22:** Hib 8:6; 12:24

²⁵ Sakini, kosa ka lisenges, kei kilea voutut koakeil umai ven Ahi. Ka veni Iesu moul lisenges en meten Ahi, kei mul mulomal ka mul peahi en usite onen koakeil aling demkatien one eni. ✧

²⁶ Sakini, rolesi keke mal vinvin keke Iesu vama vahi asuv houlu onen pris keil koa mul mum en usite orer. Kei vi votut, mutolas, ka romumon etai tounah vatisa. Ka Ahi kulat Iesu ran meatin tisa keil ten out netan ka vati lati keke vato en out nesa. ✧ ²⁷ Kei rosualtei pris keil telamu. Veni keil asan sanien votut keil va min Ahi en avong vasi. Mulamu, asan sanien votut tai ven tisaen keil one. Ka katau, asan sanien votut keil ven tisaen keil onen meatin savsav keil. Ka Iesu, kei san sanien tas navong san kei sasen. Ka Ahi les sanien tas enek onen vinvin ten avong vasi. ✧ ²⁸ Rolesi keke navong amusil mengkatien keil onen Mosis keke avatie lat meatin keil avamai avahi pris keil, arie lat koakeil avi meatin keil ten out netan enges koa amemerau. Ka katau en mengkatien keil onen Mosis ekek, Ahi rie lat Natnali keke vama vahi asuv houlu onen pris keil ka suv kati en hatkatien onen. Ka Natnali varei mal vinvin vakur vasi umen enek. ✧

8

Umen koa Iesu mul mumoni en meten Ahi en usite orer tahos imok mulin umen onen pris keil telamu

¹ Vatte ten tounah vasi koa komai memul meviteni ekek: more asuv houlu onen pris keil mul tuai koa mum vasi tounah keil enek koa memul mevit usili, ka kei mul mum en usite orer. Ka kei mul rondan en usite matu ten vulin ten keihoen onen Ahi en out nesa. ✧ ² Kei kur umen ten asuv houlu onen pris keil en out koa vi votut vis vi votut imok neim en Eim Votut onen Ahi en out

nesa varei. Eim Votut enek koa Ahi varei mumoni, kei tahos imok mulin Eim Tavolin koa meatin keil ten out netan amumoni koa kur suvalien ten koa mul en out nesa. ✧

³ Koakeil vasi aling keil umai avi asuv houlu onen pris keil amul asan sanien votut keil min Ahi ka amuas buluk ka nani keil en usite onen meatin keil. Sakini, mal keke asuv houlu koanek onen pris keil en out nesa hesan etai tounah min Ahi.

⁴ Vahit kei vato en out netan, varvitei pris, veni pris keil amul tuai koa asan sanien votut keil min Ahi musil asa koa kei meng kati min Mosis.

⁵ Ka tounah koa pris keil amumoni keke avaha netan min Ahi en Eim Tavolin, amumoni en out tai koa vi niniven enges ten asa koa mul en out nesa. ✧ Koanek suval asa koa Ahi viteni min Mosis navong meng kati voumon Eim Tavolin onen vit, "*Kumon tounah vasi housil niniven koa narie lati minuk en vatihou enek.*" *Eksodas 25:40*

⁶ Ka kosa, umen koa Iesu mumoni suval asuv houlu onen pris keil tahos imok mulin koa pris keil telamu amumoni. Ka navong kei mul mum en meten Ahi en usite onen meatin keil, kei mul mum musil hatkatien takeih koa tahos imok mulin hatkatien takeih telamu. Veni navong Ahi mumoni, suv kati en hatkatien tai koa sakini mai tahos imok. ✧ ⁷ Vahit hatkatien takeih koa mulamu vama vasi, Ahi varmumonte hatkatien takeih tamun.

⁸ Ka veni Ahi votini keke meatin keil onen arali koteh hatkatien takeih telamu koa mumoni ral min keil, kei vit usil hatkatien takeih tamun vit, ✧

"Inau, Iahova, naviteni keke avong tai mul mai

koa numon hatkatien hau takeih hetal min me-Isrel keil ka hetal min me-Sudah keil emun. *

⁹ *Hatkatien hau takeih koanek hersuvaltei hatkatien telamu*

✧ 7:25: Rom 8:34; 1Sion 2:1 ✧ 7:26: Hib 3:1; 4:14; 6:20; 8:1; 9:11 ✧ 7:27: Lev 9:7; 16:6,15

✧ 7:28: Hib 5:1-2 ✧ 8:1: Hib 3:1; 4:14; 6:20; 7:26; 9:11; Sam 110:1; Mat 22:44; Mak 16:19; Umen 2:34; Efes 1:20; Hib 1:3; 10:12; 12:2 ✧ 8:2: Nam 24:6 ✧ 8:5: Kol 2:17 ✧ 8:6: Hib 7:22; 9:15;

12:24 ✧ 8:8: Ser 31:31-34 * 8:8: En sua 930 BC, sua keil mulamu en avong Iesu avasi, me-Isrel keil uvae ral min keil eris ka ariti vas keil avi vanggi meatin elu. Koakeil amul en out not, avise en me-Isrel keil. Ka mari vatiamal elu ten Sudah ka Bensamin koa aka en out Serusalem ka out keil en out saot, avise keil en me-Sudah keil.

koa namumoni ral min avu one
keil telamu,
en avong koa navuli kat he
ka namulamun keil alokovein
kantri ten out Isip.
Veni keil arali koteh hatkatien takeih
telamu koa namumoni ral min
keil.
Sakini, narlei kattei mun keil.
10 Hatkatien hau koa numoni hetal
min me-Isrel keil en avong
enek hemukok:
Inau, Iahova, niling mengkatien
onak keil il en tine,
ka nitis kati hel en rendemien
one.
Inau nihi Ahi one,
ka keil ihi meatin keil onak.
11 Hesakini, keil irviseintei mun tue
keil availea en Iahova
veni keil vasi ilea enau,
koakeil avi havipi heha hetokol
koakeil amamarite.
12 Anatin, keil ilea enmahisien onak
veni nirleletei mun hetisa en
keil
ven tounah keil koa amumoni
romaltei.
Anatin, nirmundemtei mun tisaen
keil one
koa va kat keil.” *Seremaea*
31:31-34*
13 Sakini, navong Ahi mul selus usil
“hatkatien hau takeih,” rie lati keke
hatkatien takeih koa mumoni ral
min keil mulamu matu tuai. Ka
tounah vasi koa matu ka romumtei
mun, hervitei tuetin heha hevuol
vasi.

9

*Umen koa Iesu mumoni en Eim
Votut en out nesa tahos imok mulin
umen vasi keil koa pris keil en out
netan amumoni*

¹ Navong Ahi mumon hatkatien
takeih koa mulamu ral min me-Isrel
keil, meng kat keil usil mukave avati
out koa akilea avahisu mini eni ka
sakien sa mal avoumoni keke avaha
netan mini. ² Sakini, aleh mari
tavolin tai, ka out neim, avise en Out
Votut. En out enek aling laet koa
mulomal, ral min avet tai koa aling

veret ten sanien votut onen Iahova
en hoite. * ³ Ka, en out neim enek,
arekein kaliko tai keke vatiti vas
rum enek valu. Ka rum tamun enek,
aleh tavolin tamun. Out neim enek
avise en out koa vi votut vis vi votut
imok. * ⁴ En out enek, aling pesin
tai koa amumoni en gol koa amunit
senta votut keil ien. Ka Bokis ten
Hatkatien Takeih onen Ahi mul ien
koa usite vasi keil teni aremal kati
en gol. En Bokis enek aling veite koa
vi gol koa asien manna va ien, aling
eisal onen Eron koa son hungeite,
ka aling ahat elu koa amutis kat
mengkatien halualim ten hatkatien
takeih onen Ahi ien. * ⁵ En hoi
bokis, amumon sereb elu lurondan
en usite keilu teni koa apouealu
kav koe out koa Ahi mul rie lat
enmahisien onen min meatin keil
eni ven tisaen keil one. Ka avong
koanek rovitei avong kati keke mal
mahit kilea tounah vasi keil enek
min kami. *

⁶ Navong aling revi tounah keil
enek en Eim Tavolin, lisenges en
avong vasi, pris keil uva neim en out
koa mulamu keke avoumon umen
kati one eni. * ⁷ Ka en out koa elu
eni koa vi votut vis vi votut imok,
asuv houlu onen pris keil enges
kilea vaha ien, ka kilea voumoni
hatte vatas en sua vasi keil. Ka
navong va ien, lah pesin tai koa
ara ten sanien votut tai mul ien
keke vakas motein meten Ahi ran
tisaen keil onen, ka ran tounah tisa
koa meatin sav keil amumoni koa
areingeingeni. * ⁸ Ka en sakien keil
enek koa pris keil amumoni, Ninin
Votut mul rie lati keke sise vaha en
out koa vi votut vis vi votut imok koa
Ahi mul ien mul ro suai veah keke
meatin kuren keil asakras avaha ien.
Ka out koa Ahi ro ien mul ro suai
neim en Eim Tavolin enek en avong
vasi koa mari Eim Tavolin mul veah
mulomal. ⁹ Ka tounah enek vi
tatavolien min ir keke sanien votut
keil ka ran buluk, sipsip, vuo nani
keil koa Siu keil amul asani min
Ahi rovinvintei. Veni sanien keil
ekek asakras avoum revi rendemien

* 8:12: Hib 10:16-17 * 9:2: Eks 26:1-20; 25:31-40; 25:23-30 * 9:3: Eks 26:31-33 * 9:4:
Eks 30:1-6; 25:10-16; 16:33-34; Nam 17:8-10; Dut 10:3-5 * 9:5: Eks 25:18-22 * 9:6: Nam 18:2-6
* 9:7: Eks 30:10; Lev 16:2,14,15 * 9:9: Hib 10:1-2

orer vuo avasakin tiner neim vamai vama vavinvin vasi. ✧ ¹⁰ Asakras avoumon etai tounah veni avit usil sakien keil taanianien, tamunmunien, takas aheien, ka sakien sav keil koa akilea avoumon meatin tai vato en aven hae enges. Ka mal keke meatin keil il umon sakien keil enek hel hetokol avong koanek koa Ahi ling kati keke housil sise hau tai keke hesakin tounah vasi hemai hemal revi. ✧

¹¹ Ka navong Kristo emai, mai vi asuv houlu onen pris keil ka mul lah tounah keil tetahos koa romul rolesi tuai. Ka kei mul mum en Eim Votut en out nesa koa tahos imok ka hetetamen imok mulin Eim Tavolin ten out netan koa meatin keil enges amumoni. ✧ ¹² Ka navong Kristo va vesesal ven Ahi en out neim en out votut en out nesa, rolahtei ran buluk vuo ran nani tai. Vuo, va vesesal ven Ahi ral min ran kati. Ka en sakien enek, Iesu vul lat tisaen vasi keil orer ka sakin methos onen Ahi mul en ir lises ka lisenges.

¹³ Navong pris keil amusil kat mengkatien keil telamu, asakin meatin keil koa armutotei en meten Ahi amuto ris ral min ran nani ka buluk keil. Ka amumon keil amuto emun ral min oai koa akukuvini en keil koa avilesi ral min vulimeas ten titi buluk koa amuniti vahi sanien votut tai. Ka sakien keil ekek sakin keil amuto en ave hae. ✧ ¹⁴ Ka ran Kristo kilea voumon tounah koa vahi hetetamen imok en usite orer. Musil rendemien onen Ninin Votut koa mul lisenges, Iesu san sasen en moulien onen koa mutolas min Ahi. Ka ara ten sanien votut onen kas motein rendemien keil orer ran sakien keil koa avi heisav enges koa asakras avasan moulien min ir. Anatin, ran sakin ir romuto en meten Ahi koa moul lisenges keke rokilea rovaha netan mini. ✧

¹⁵ Ran Kristo sakin hatkatien takeih hau koa Ahi mumoni ral min meatin keil onen mai vi anatin ka keih tamun. Sakini, kosa, Kristo mul mum en meten Ahi en usite

onen koakeil Ahi vise keil, keke akilea avakur tounah vasi koa sakras vavus koa mul en hen Ahi koa kei vat kati vit hesani min titiali keil onen. Ka rokilea rovakur tounah keil enek veni matien onen vul lat tisaen vasi keil koa romumoni va kat hatkatien takeih telamu. ✧

¹⁶⁻¹⁷ Musil sakien onen meatin keil houlu, navong meatin tai moul veah, kei mumon hatkatien takeih tai keke hesan tounah koa mul en hen min titiali keil onen navong hemat. Ka titiali keil onen irlenstei mau heite ten hatkatien onen hetokol avong koa meatin enek hemat anatin. Veni ikur heite ten hatkatien enek navong kei koa mumoni hemat.

¹⁸ Musil rendemien koanek, amuas buluk ka nani keil ka asan ara one min Ahi vasakin hatkatien takeih koa mulamu emai vahi anatin. ¹⁹ En avong enek, Mosis vit meseini min meatin keil mengkatien vasi keil ten hatkatien takeih enek. Evus, keil amaeni keke usili. Sakini, Mosis kur veite koa ran buluk ka nani keil mul ien, ka vilesi ral min oai. Evus, lah oumunai tetaveah koa avise en hisop, par kat hilin sipsip koa vilhili en keleite, ka rang rinduni en ara enek. Evus, Mosis kukuvini ara va kat tus ten mengkatien keil onen Ahi, ka kukuvini ara va kat meatin vasi keil emun. ✧ ²⁰ Ka navong mumoni mukonek, viteni vit, *“Koanik vi ara koa san keihoen min hatkatien takeih koa Ahi mumoni ral min kami.”* Eksodas 24:8

²¹ En vati sise enek, Mosis kukuvini ara va kat Eim Tavolin onen Ahi, ka va kat tounah vasi keil koa mul ien koa pris keil amun ral mini navong uva netan min Ahi. ✧ ²² Anatin, navong amusil mengkatien keil telamu onen Ahi, vesesal tounah vasi keil akukuvini ara eni keke avato en meten Ahi. Veni, munak avarsakintei ran sanien votut tai voue, asakras avakas motein meten Ahi vasakini varleletei mun vatisa en meatin keil ven tisaen keil one. ✧

✧ **9:10:** Lev 11:2; 11:25; 15:18; Nam 19:13 ✧ **9:11:** Hib 3:1; 4:14; 6:20; 7:26; 8:1; 10:1 ✧ **9:13:** Lev 16:3,14,15; Hib 10:4; Nam 19:9,17-19 ✧ **9:14:** 1Pit 1:18-19; 1Sion 1:7; Hib 6:1 ✧ **9:15:** Hib 7:22; 8:6; 12:24 ✧ **9:19:** Eks 24:3,6-8; Lev 14:4; Nam 19:6 ✧ **9:21:** Lev 8:15,19 ✧ **9:22:** Lev 17:11

Ara koa Iesu sani kas motein ir ran tisaen keil ka mul sakin methos onen Ahi mul en ir

²³ Eim Tavolin ka tounah vasi koa mul ien avi niniven enges ten anatinien ten tounah koa mul en out nesa. Ka mal keke amusil sakien enek vasakin tounah keil avato vatal min ara. Sakini, mal imok avasan sanien koa vatahos imok vasakin tounah keil koa mul en out nesa vama vatolas. ²⁴ Veni Kristo rovatei neim en Out Votut tai koa meatin keil enges amumoni, koa vi niniven enges ten asa koa vi anatin en out nesa. Kei eva en Out Votut koa mul en out nesa varei, ka va mulomal en meten Ahi en usite orer. ✧

²⁵ Ka navong Iesu va vesesal ven Ahi, san moulien onen mini avong tas varei. Sakien onen teisav en asa koa asuv houlu onen pris keil ten out netan mul mumoni, veni kei va en out koa vi votut vis vi votut imok en sua vasi keil, ka rosantei ara kati onen. ²⁶ Veni vahit Iesu emun vaha vasan sanien onen en sua vasi keil vamukonek, kei vakur mahien en avong koa Ahi mum rohtoh en out netan vatokol keite teni keke val vasan ara kati onen en sua vasi keil. Ka romukteinek. Veni, en avong enek koa vesesal tounah vasi vatokol keite teni, Kristo va en meten Ahi avong tanges keke vasan moulien onen sasen vasuval sanien votut mini keke vahul lat tisaen onen meatin keil.

²⁷ Ahi ling kati keke meatin vasi imat avong hetas. Ka hekatau, keil ilomal en meten en mari kot onen keke valei rahat usite one. ✧

²⁸ En vati sise enek, Kristo emun san moulien onen emat avong tas. Ka Ahi les moulien onen vi sanien votut tai koa lah lat vasin tisaen onen meatin keil houlu. Ka Kristo hemai ris avong tamun, ka hervitei mun keke valah lat tisaen keil orer. Navong hemai ris, houtut meatin vasi keil koa rendemien one keih keke avatosin amairisien onen. ✧

10

Sanien tas koa Iesu Kristo sani

en usite onen meatin keil vinvin ten avong vasi

¹ Mengkatien keil telamu koa Mo- sis sani min me-Isrel keil avi niniven enges. Anatin, avi niniven ten tounah koa vi anatin ka tahos imok koa mul en out nesa koa hemai. Mukonek, vati sanien votut keil koa asani en sua vasi sakras vasakin koakeil umai ven Ahi avamai avamal avavinvin vasi en meten. ² Veni, vahit koakeil uva netan min Ahi avato ran tisaen keil one anatin, keil avarlongtei mun vatisa ven tisaen ka avarsantei mun sanien votut keil vaha mini. ³ Ka sanien votut keil koa asani en sua vasi mul mumon meatin keil amundem kati keke tisaen one mul veah. ⁴ Veni ran buluk ka nani keil sakras valah lat vasin tisaen keil ran meatin keil. ✧

⁵ Sakini, navong Kristo mul mai en out netan, kei viteni min Ahi vit, *“Sanien keil ka tounah koa amuniti va minuk em rovattei.*

Ka kosak mesein aven venau.

⁶ *Koseseini varei navong amunit vuseri en out ten sanien votut, vuo uas buluk ka sipsip keil vasakin methos onom val en keil.*

⁷ *Ka inau naviteni minuk navit, ‘Inau ke.*

O Ahi, numai keke num housil rendemien onom, hesuval koa amutisi mul en Tus Votut usil inau.’” Sam keil 40:6-8

⁸ En selusien ekek, Kristo viteni vit, *“Sanien keil ka tounah koa amuniti va minuk em rovattei. Koseseini varei navong amunit vuseri en out ten sanien votut, vuo uas buluk vuo sipsip keil vasakin methos onom val en keil.”* Tounah keil enek avi asa koa amul asani musil mengkatien telamu. ✧ ⁹ Evus, Kristo viteni mun vit, *“Inau ke. O Ahi, numai keke num housil rendemien onom.”* Sakini, navong Iesu san kei suval koa viteni katau, suval koa kei ling seh en sanien votut keil telamu, ka san moulien onen vahi sanien votut ten lisenges keke vakur vulie.

✧ ¹⁰ Anatin, veni Iesu Kristo mum

✧ 9:24: 1Sion 2:1 ✧ 9:27: Sen 3:19 ✧ 9:28: Hib 10:10; Aes 53:12; 1Pit 2:24; Plp 3:20; 2Tim 4:8

✧ 10:4: Lev 16:15,21; Hib 9:13 ✧ 10:8: Sam 40:6 ✧ 10:9: Sam 40:7

musil rendemien onen Ahi, navong san sasen ten aven mini, sanien onen sakin ir romai romuto ran tisaen keil. Sanien tas onen en usite onen meatin vasi keil vinvin ten avong vasi. ✧

¹¹ En usite ten umen one, pris keil vasi amumon umen one en avong vasi. Ka asan vati sanien keil lises en avong vasis koa asakras avalah lat tisaen keil. ✧ ¹² Ka en usite onen Kristo, kei san sanien votut tas onen koa vinvin vahul lat meatin vasi keil ran tisaen keil one ten avong vasi. Ka navong sani evus, *“kei rondan en usite matu onen Ahi.” Sam keil 110:1* ✧ ¹³ Ka kei mul veah ekonek *“hetokol avong koa Ahi heling vativieh keil onen en hen.” Sam keil 110:1* ¹⁴ Veni, ral min sanien tas, kei mumon koakeil amuto ran tisaen keil one umai amal avinvin vasi en meten Ahi ten lisenges.

¹⁵ Ka Ninin Votut emun san selusien koa rie lati keke koanek anatin. Mulamu viteni vit,

¹⁶ *“Hatkatien takeih hau koa numoni hetal min meatin keil onak en avong enek hemukok:*

Inau, Iahova, niling mengkatien onak keil il en tine,

ka nitis kati hel en rendemien one.” Seremaea 31:33 ✧

¹⁷ Ka evus viteni vit,

“Anatin, nirleletei mun hetisa en keil ven tounah keil koa amumoni romaltei,

ka nirmundemtei mun tisaen keil one koa va kat keil.” Seremaea 31:34 ✧

¹⁸ Sakini, navong methos onen Ahi mul tuai en meatin keil, irsantei mun sanien votut keil vasakini varleletei mun vatisa en keil ven tisaen keil one.

Ven sanien koa Iesu sani, rokilea rovamai vesesal ven Ahi

¹⁹ Sakini, tuak ka ahinkuli keil, veni ran Iesu mumon sise ven ir, rehermetautei keke rovaha vesesal ven Ahi en out koa vi votut vis vi votut imok. ✧ ²⁰ Veni navong aven metetal ka mat, kaliko koa ring koe

meatin keil arvatei vesesal ven Ahi sipasi usite elu ka sehen sise maluv ven ir. ²¹ Ka kosa, Iesu mai vi asuv houlu onen pris keil en eim onen Ahi koa vi hetetamen imok ka mul mulomal en usite orer. ²² Sakini, rehemai vesesal ven Ahi hetal min tina koa muto ka demkatien koa vi anatin. Navong romai vesesal veni, reheilea keke suval Kristo kukuvin ran en ir ka sakin tiner neim muto ran rendemien keil tatisa, ka kei kas motein aver hae ral min oai koa mutolas. ✧ ²³ Sakini, rendemien orer nalanglangotei, ka rehuli kat demkatien orer hekeih koa roviteni rovit romul roling desien orer mul ien. Rehoumoni hemukonek veni rokilea rovandesin Ahi koa mul mum vasin hatkatien keil onen. ✧ ²⁴ Ka tahos rehendem usili mukave rokilea rovakekataun ir keke er hehathat ir ka rehoumon sakiem keil koa hetahos. ²⁵ Ronalokoveintei sakiem ten lahruaien, suval koa tei keil amul amumoni. Ka rehesel kat ir hehi houlu mok, veni romul rolesi keke avong ten amairisien onen Asuv mul mai vesesal.

²⁶ Anatin, rehelekati, veni munak rokilea en anatinien usil Iesu Kristo tuai, ka romules romumon tisaen, sanien tovuol emun vasakin ir rovato ris ran tisaen keil orer. ✧

²⁷ Sakini, mal keke koakeil amules amumon tisaen keil il imetau hehi houlu navong arosin avong koa Ahi helei rahit usite one ka hesan mahien min keil hehit iha en Ahang koa sakras vavus koa hean lin vativieh keil onen. ✧ ²⁸ Vi anatin keke navong meatin tai rali koteh mengkatien keil onen Mosis ka *“meatin elu vuo etel avit leini vi anatin,” Duteronomi 17:6* ✧ arrie lattei mun enmahisien mini, asan matien mini. ²⁹ Veni koanek vi anatin, mihendem usil asa koa hekistal en meatin koa kilea anatinien usil Kristo, ka mules mumon tisaen. Meatin enek rie lati keke mul lei sesein Natin Ahi. Kei mul kur heisav en ran Iesu koa sakin hatkatien takeih hau onen Ahi

✧ **10:10:** Hib 9:12,28 ✧ **10:11:** Eks 29:38 ✧ **10:12:** Mat 22:44; Mak 16:19; Umen 2:34; Efes 1:20; Hib 1:3; 8:1; 12:2 ✧ **10:16:** Hib 8:10 ✧ **10:17:** Hib 8:12 ✧ **10:19:** Hib 4:16 ✧ **10:22:** Esek 36:25; Efes 5:26 ✧ **10:23:** Hib 4:14 ✧ **10:26:** Hib 6:4-8 ✧ **10:27:** Aes 26:11 ✧ **10:28:** Dut 19:15

mai vi anatin, ka koa sakini kei mai mutolas en meten Ahi. Ka kei mul selus tisa va kat Ninin Votut koa rie lat more envatien mini. Sakini, anatin keke asa koa hekistal en vati meatin koa mukonek hetisa revi mok. ✧ ³⁰ Koanek hehi anatin veni rokilea Ahi koa viteni vit, "*Inau Iahova varei naviteni keke nisa kes asa koa amumoni. Anatin, inau nisakin keil ian heite ten sakien tisa one.*" *Duteronomi 32:35* ✧ Ka viteni mun vit, "*Iahova helei rahat usite onen meatin keil onen.*" *Duteronomi 32:36* ✧ ³¹ Sakini, rehelei kati, veni, munak rehehi vati meatin keil koa hemukonek, hetisa vis hetisa mok navong reheha en hen Ahi koa moul.

³² Sakini, mihendem ris sakien keil onami mulamu, navong milei kilea meneai onen Ahi. Mihendem risi mukave milehkao houlu ven sakvisien keil koa mikuri ven demkatien onami, koa mikuri ral min rendemien koa tetaveah. ³³ Avong houlu meatin tisa keil aselus tisa kat kami ka apurun kami en meten mesav keil. Ka minametautei keke mivapil vatal min koakeil akur vati sakvisien keil enek. ✧ ³⁴ En avong mulamu enek, kami emi mahis koakeil amul en eim takeih. Ka navong kavmen san mahien min kami veni mivi Kristin keil ka amaen meatin keil umai alah vasin tounah onami, mimaen revi min keil ral min sien. Mimaeni veni mikilea keke tounah onami ten demkatien hel lisenges ka tahos vis tahos imok mulin tounah koa akuri. ³⁵ Sakini, kosa, minametautei, veni vi anatin keke uite ten koa mihekuri ven demkatien onami hetahos imok. ³⁶ Mihesakin rendemien onami hetaveah keke mikilea mivoumon asa koa Ahi en vati. Veni hemukonek, mihekur asa koa kei vat kati. ✧ ³⁷ Koanek suval Tus Votut viteni koa vit,

*"Avong havivi sesuk,
ka kei koa mul mai hemai anatin
ka hertountei.*
³⁸ *Ka kei koa musil Ahi ral min demkatien, kei hemai hemal en meten ka hemoul lisenges.*

Ka Ahi rositei ven meatin koa metau ka viles eris." *Habakuk 2:3-4* ✧

³⁹ Ka ir rorvitei meatin keil koa rovametau, rovahiles eris, ka rovavuol. !Vuo! Ir rovi koakeil romulomal keih en demkatien orer ka Ahi mul san moulien ten lisenges min ir.

11

Mukave Ahi mum ka en meatin keil telamu koa akur demkatien

¹ Rokur demkatien navong rokilea revi keke reheles heite ten asa koa roling desien orer eni, ka rokur anatin en tounah keil koa rosakras rovalesi. ² Tus Votut selus tahos usil avu keil orer ven demkatien koa akuri. ³ Veni rokur demkatien, romundem kilea keke Ahi mumon out netan ral min selusien onen enges. Sakini, tounah vasi koa rokilea rovalesi, Ahi mum rohtoh eni ral min tounah koa rosakras rovalesi. ✧

⁴ Veni Ebel kur demkatien, kei san sanien votut tai min Ahi koa tahos imok mulin sanien onen Ken. Navong Ahi lei kilea demkatien onen Ebel, si veni ka si ven sanien onen emun. Sakini, Tus Votut viteni keke Ebel mal en meten. Ka, avaseini keke Ebel mat, demkatien koa rie lati mul visein ir kosa. ✧

⁵ Veni Inok kur demkatien, kei romattei. Ahi kulati vina nesa ka meatin tovuol kilea vahotini. Tus Votut viteni keke Ahi si ven Inok, ka kulati vina en out nesa. ✧ ⁶ Ka rokilea keke meatin tovuol voumon Ahi vasi veni munak demkatien onen tovuol. Veni koakeil vasi umai ven Ahi ikur demkatien keke Ahi mul, ka mul san uite min koakeil amul alekati.

⁷ Veni Noah kur demkatien, kei long kat Ahi navong sel kati usil tounah keil tatisa koa hemai koa kei rolestei veah. Ka veni Noah vouhou min Ahi, kei muti mari sip tai keke voutut onen keil avamoul. Ka mari sip enek koa Noah muti vi metai tai min meatin sav keil vatie lati min keil keke mal Ahi hesan mahien min

✧ **10:29:** Eks 24:8; Hib 13:20 ✧ **10:30:** Rom 12:19 ✧ **10:30:** Sam 135:14 ✧ **10:33:** 1Kor 4:9
✧ **10:36:** Luk 21:19; Hib 6:12 ✧ **10:38:** Aes 26:20; Rom 1:17; Kal 3:11 ✧ **11:3:** Sen 1:1; Sam 33:6,9; 2Pit 3:5; Rom 4:17 ✧ **11:4:** Sen 4:3-10 ✧ **11:5:** Sen 5:24

keil ven longrasien one. Sakini, Ahi lesi keke Noah mal en meten veni kur demkatien. ✧

8 Veni Ebrahim kur demkatien, kei long kat Ahi navong vise keke heha en kantri tai koa vat kati vit hesani mini. Ka avaseini keke reingeingen out koa mul va ien, Ebrahim lokovein kantri kati onen ka va. ✧ 9 Veni kur demkatien, navong rokol kantri koa Ahi vat kati mini, Ebrahim ro ien suval heou tai. Anatin, kei ka onen keil aro enges en eim tavolin keil, suval koa Aesak ka Siekob emun lumumoni koa lukistal en vatiamal onen katau eni. Ka vati hatkatien koa Ahi sani min Ebrahim va rokol keilu emun ka onen keil. ✧ 10 Ebrahim ro suval heou mukonek veni ling rendemien onen keke vatosin mari taon en out nesa. Koanek vi taon koa Ahi varei ling kati ka mumoni musil rendemien onen, taon tai koa hel lisenges. 11 Veni Ebrahim kur demkatien, Ahi sakini kei mai vi tata tai, avaseini keke vi ulmatu revu tuai ka Serah vi lumalum. Ahi mumoni mukonek veni Ebrahim mundesini keke Ahi hehuli kat hatkatien onen. ✧ 12 Sakini, rolesi keke, avaseini Ebrahim vi ulmatu vis vi ulmatu koa mul mai vesesal ven matien onen. ✧ Ahi sakini *“koakeil ikistal ika eni ihi houlu vis ihi houlu mok isuval hitu ten teilang vuo isuval veien ten atas.”* *Senesis 22:17* ✧

13 Navong Ebrahim, Aesak ka Siekob telmat, demkatien oneatel en hatkatien onen Ahi keih veah, avaseini telrokurtei veah asa koa vat kati min keitel. Suval koa tellele soutin eni ka tellonge tahos veni. Sakini, ral min sien, telvit leini keke telvi heou koa atan oseatel kati en out netan tovuol. ✧ 14 Ka rokilea keke koakeil aselus mukok amul alekat kantri tai koa hehi one kati. 15 Telromundemtei mun usil kantri koa tellokoveini. Veni vahit telval

telvandemi, telkilea telvaha ris eni. 16 Ka envatien oneatel mul en kantri tai koa moreite mok, kantri koa mul en out nesa. Sakini, veni demkatien oneatel eni keih mukok, Ahi romem-outei keke meatin keil avahise en Ahi oneatel. Veni vi anatin keke sak mesein mari taon tai en out nesa vahi oneatel. ✧

17 Veni Ebrahim kur demkatien, kei maeni vasan natnali koa Aesak vahi sanien votut tai navong Ahi visi keke valei vis anatinien ten demkatien onen. Anatin, Ebrahim sak mesein kei keke vouas natnali kati koa tas eli varei vahi sanien votut tai min Ahi, avaseini keke Ahi vat kati vit hetokol kati. ✧ 18 Veni Ahi selus min Ebrahim usil natnali enek vit, *“Vatiamal keil koa navat kati minuk, keil ikistal ika en Aesak.”* *Senesis 21:12* ✧ 19 Ka Ebrahim long kati veni mundemi keke Ahi kilea vatali lat Aesak ran matien. Ka, en usite tai, rokilea rovahiteni rovahit anatin keke Ebrahim kur ris Aesak ran matien.

20 Ven Aesak kur demkatien, navong mai matu revu, kei san tokolkatien min Siekob ka Esao usil avong koa hemai veah en moulien onealu. ✧

21 Veni Siekob kur demkatien, navong vesesal vamat, kei rokol kat retai en natnali Siosep keilu. ✧ Evus, *“Siekob suv kat kei en eisal onen ka va netan min Ahi.”* *Senesis 47:31*

22 Veni Siosep kur demkatien, navong vesesal vamat, san selusien usil avong koa me-Isrel keil imea ran kantri ten out Isip. Ka veni ling demkatien onen vit koanek hekur out, san selusien min keil usil hemukave umon sa en teiai onen navong uva.* ✧

23 Veni tata ka mama onen Mosis lukur demkatien, navong Mosis avasi, luling suaini avati etel (3),

✧ **11:7:** Sen 6:13-22; 7:1; 1Pit 3:20; Rom 3:22; 4:13; 9:30 ✧ **11:8:** Sen 12:1-5; Umen 7:2-4 ✧ **11:9:** Sen 23:4; 26:3; 35:12,27 ✧ **11:11:** Sen 17:19; 18:11-14 ✧ **11:12:** Rom 4:19 ✧ **11:12:** Sen 15:5-6; 32:12; Eks 32:13; Dut 1:10; 10:22 ✧ **11:13:** Sen 23:4; 47:9; 1Kron 29:15; Sam 39:12; 1Pit 2:11 ✧ **11:16:** Eks 3:6,15; 4:5; Mak 12:26 ✧ **11:17:** Sen 22:1-10; Tiem 2:21 ✧ **11:18:** Rom 9:7 ✧ **11:20:** Sen 27:27-29,39-40 ✧ **11:21:** Sen 48:15-16 ✧ **11:22:** Siosep vis keil keke ikur teiai onen navong ilokovein kantri ten out Isip ka uva ris en atan koa Ahi vat kati min keil (Sen 50:25-26). ✧ **11:22:** Sen 50:24-25; Eks 13:19 ✧ **11:23:** Eks 2:2; 1:22

veni alesi keke tivava enek more-ite mok. Keilu lurmetautei keke luvalong ras mengkatien onen asuv houlu ten out Isip. ✧

24 Veni Mosis kur demkatien, navong moul mai mariso, seseini keke avahise en natin natnahin asuv houlu ten out Isip. ✧ 25 Ka ling rendemien onen keke hetahos imok hekur mahien hetal min meatin keil onen Ahi helin koa val vasi ven tisaen ten avong vahi havivis. 26 Kei lesi keke mahien koa mul kuri veni ling demkatien onen en Mesaea koa Ahi vit hesani hemai tahos imok mulin tounah tetahos ten out Isip. Veni kei mul lele soutin va en uite ten demkatien koa Ahi hesani mini. 27 Veni Mosis kur demkatien, lokovein out Isip ka rometauntei vurohien onen asuv houlu teni. Mosis ling rendemien onen keih keke hehikiti heha veni suval koa les Ahi, koa asakras avalesi, mul mulamuni. ✧ 28 Veni Mosis kur demkatien, long kat ren Ahi ka visein me-Isrel keil en sakien koa umon Anien ten Mul Laui eni ka hemukave ilelein ara en voitech one. Sakini, navong angelo hemai hou vinvini moeite vasi keil koa avi meahos, hermuastei moeite keil onen me-Isrel keil. ✧

29 Veni me-Isrel keil akur demkatien, amual koteh Atas Tahilhili en atan tames enges. Ka navong me-Isip keil asak visi avoumoni, atas mutaluh koe keil ka keil vasi umatmat. ✧

30 Veni me-Isrel keil akur demkatien, amual rahit taon ten out Seriko avong oulu (7), ka mari vieh teni merangle. ✧ 31 Veni Rehab, koa vi ahin ten sise, kur demkatien, kei kur revu meatin elu taleisuaian onen me-Isrel keil ka kataun keilu. Sakini, kei romattei vatal min koakeil along ras ren Ahi. ✧

32 Nakilea maselus usil meatin sav keil houlu, ka avong rovinvintei keke maselus usil demkatien onen Kideon ✧ ka Barak, ✧ demkatien onen Samson ka Seftah, ✧ demkatien onen Deved ✧ ka Samuel, ✧ ka demkatien onen provet keil emun. 33 Ka veni keil akur demkatien, uvae lin asuv houlu ten kantri sav keil, ✧

alosil kat revu meatin keil ral min maluen, ✧

akur ui hatkatien keil onen Ahi, ales Ahi mumon ongon laeon keil katiloh, ✧

34 arlongtei soso ten mari ahang, ✧

alohosai ran naef tahuen, ave memerau, ka akur ris keihoen, amumon tounah koa marite en vaeen keil,

ka alikat rasilin meatin tavaeen keil ten kantri sav keil uva.

35 Veni mama keil akur demkatien, keil akur ris titiali keil one koa umat amoul eris. ✧ Ka mama sav keil, ehon keil one amu vini keil veni aseseini keke avamaluv. Amaeni keke avamat en hen mesav keil keke, hekatau suk, keil akilea avamoul eris ran matien ka avakur moulien tai koa vatahos imok. † 36 Meatin teisav keil, amumon tohtohien va kat keil, amutah keil en viau takan, ason keil uva en eim takeih, ka aling sen en keil. ✧ 37 Teisav en keil, akov vinvini keil, arei vas keil usite elu, ka asal vinvini keil en naef tavaeen. Houlu en keil, meatin keil asak purun keil ka amum tisa min keil. Tounah one tovuol ka amusin en hiliven sipsip vuo nani keil enges. ✧ 38 Koakeil enek amual en out volvol ka en vatihou keil nesa, ka aro en valengeihat ka avul keil enges. Vati meatin keil enek atahos imok en meten Ahi, ka out netan rovinvintei keke avato ien.

✧ 11:24: Eks 2:10-12 ✧ 11:27: Eks 2:15; 12:51 ✧ 11:28: Eks 12:21-30 ✧ 11:29: Eks 14:21-31
 ✧ 11:30: Sos 6:12-21 ✧ 11:31: Sos 2:11-12; 6:21-25; Tiem 2:25 ✧ 11:32: Sats 13:2 ✧ 11:32: Sats 4:6 ✧ 11:32: Sats 11:1 ✧ 11:32: 1Saml 16:1 ✧ 11:32: 1Saml 2:1 ✧ 11:33: 1Saml 17:34-36 ✧ 11:33: Sats 15:20 ✧ 11:33: Dan 6:1-27 ✧ 11:34: Dan 3:23-25 ✧ 11:35: 1Ki 17:17-24; 2Ki 4:25-37 † 11:35: Selusien koanik mul vit usil mama tai en 170 BC, sua keil mulamu en avong koa Iesu avasi, koa les natnali oulu (7) akur sakvisien keil houlu ka amu vini retai en keil en meten. Ka navong umatmat, keil vasi avit leini keke aling desien one en Ahi koa hesakin keil imoul eris ran matien. Evus, amu vini mama one emun (2 Maccabees 7:1-41). ✧ 11:36: 1Ki 22:26-27; 2Kron 18:25-26; Ser 20:2; 37:15; 38:6 ✧ 11:37: 2Kron 24:21

³⁹ Veni keil akur demkatien, Tus Votut selus tahos usil meatin vasi keil enek. Ka, en moulien one, keil arkur vasitei tounah koa Ahi vat kati. ⁴⁰ Veni Ahi ling kati keke houmon tounah tai koa hetahos imok en usite orer koa hekataun usite one emun. Veni Ahi ling kati keke rehelo vituai hetal min keil keke, navong rehetokol keite ten lohlohien ten demkatien orer, keil emun imai imal ivinvin vasi en meten.

12

Reheleisungein sakien keil onen Iesu Kristo

¹ Meatin keil ekek arie lati keke demkatien one en Ahi keih. Ka suval koa keil amul rahat ir ka amul amakul en sien navong ales ir romuloh en lohlohien ten demkatien. Sakini, en vati sakien koa meatin ten lohlohien mul lokovein tounah vasi koa meas kati, mal keke ir rehelo kovein demkoe vasi keil koa meas kat ir ka tisaen koa mul par kat ir. Hevus, rehelo hekeih en lohlohien koa Ahi ling ir eni hetal min rendemien keke rehetokol keite teni. ✧ ² Reheling meter en Iesu koa mulamun ir en sise ten demkatien, ka koa sakini mai mal vinvin vasi en meten Ahi. Ka veni kei lei kilea sien koa hekuri hekatau, kei kur rendemien koa tetaveah ka maeni vaha vamat en aiveave. Kei romemoutei keke vakur vati matien koa vamukonek koa onen meatin tisa keil. Sakini, navong mat, Ahi vati lati ka maeni rondan en out ten mari houhouen en usite matu ten vulin ten keihoen onen. ✧

³ Iesu kur sakvisien houlu en hen koakeil amumon tisaen, ka kuri ral min rendemien koa tetaveah. Sakini, navong kami milonge tisa, mihendem usil kei keke rendemien onami namottei ka minalokoveintei demkatien koa mikuri. ⁴ Navong mimul milehkao ral min tisaen, mihendem kati keke rami romuetei veah ka mirmattei veni. ⁵ Ka emi navobongentei selusien ten

selkatien koa selus min kami suval mivi titan Ahi keil koa vit,

“Titak, kitaengon revi navong Iahova mul ralimal enuk.

Ka rendemien onom namottei navong mul san mahien minuk.

⁶ *Veni Iahova mul ralimal en koakeil vasi envatien onen mul en keil, ka mul san mahien min koakeil kulat keil avi titan keil kati.”*

Proveb 3:11-12✧

⁷ Navong mimul mivisu en sakvisien keil, mihekuri hetal min rendemien koa tetaveah hesuval koa Ahi mul ralimal en kami. Ka minalongetei natisa, veni Ahi mul mumoni min kami suval koa mivi titan keil kati. Veni titiali tovuol koa tata onen varralimal entei. ✧ ⁸ Ka munak Ahi roralimal entei kami suval koa mumoni en titiali vasi keil onen, mul rie lati keke mumoni min kami suval mivi titiali keil ten sise enges ka mirvitei titan kati keil. ⁹ Navong tata orer keil ten out netan aralimal en ir, rovouhou min keil. Mukonek, mal imok keke reheling rendemien orer heha netan keke rehousil rendemien onen Tata orer koa ro en out nesa keke rehekur moulien ten lisenges. ✧ ¹⁰ Veni tata orer keil ten out netan aralimal en ir ten avong havivi enges musil asa koa mal en rendemien one. Ka Ahi, kei mul ralimal en ir vakataun ir keke voumon ir rovahi votut vasuval koa kei vi votut. ¹¹ Navong aralimal en ir ven tounah, rorsitei ir veni. Anatin, mul sakin ir rolonge tisa. Ka katau eni, navong avisein ir en asa koa mal, rokilea rovaes heite teni koa mul kikistal en moulien orer koa vi tomat ka maluen. ✧

¹² Sakini, *mihesakini hemi hekeih houn ka alomi hekeih helomal. Aesea 35:3* ¹³ Ka *“mihelei kati keke ualien onami hemal,”* *Proveb 4:26* keke koakeil amusil kami koa amemerau vuo asakras avoual revi en demkatien one, keil anasavoitei ka anamot. Vuo, keil imai ikeih tamun.

✧ **12:1:** 1Kor 9:24 ✧ **12:2:** Sam 110:1; Mat 22:44; Mak 16:19; Umen 2:34; Efes 1:20; Hib 1:3; 8:1; 10:12 ✧ **12:6:** Rev 3:19 ✧ **12:7:** Dut 8:5; 2Saml 7:14 ✧ **12:9:** Nam 16:22; 27:16 ✧ **12:11:** Tiem 3:17-18

Selkatien keke ronaseseintei more envatien koa Ahi mul rie lati min ir

¹⁴ Mihesak visi mivato en tomat vatal min meatin vasi keil, ka mihesak visi keke moulien onami hehi votut. Veni koakeil arvitei votut asakras avales Ahi Asuv. ✧

¹⁵ Mihelei kati keke minahilestei tinomi ran Ahi koa kur revi kami ven more envatien onen. Veni rotahostei keke koakeil amumoni mukonek, rendemien tatisa onen napuruntei meatin sav houlu nasuval ahing koa mul purun suain vatiai sav keil. ✧ ¹⁶ Mihelekati keke tovuol en kami namatil vituai natal min hanu sav ka nandem maentei tounah keil onen Ahi nasuval koa Esao mumoni. Veni kei salem en vulin moeite en pelet ten anien tanges. ✧ ¹⁷ Ka kami mikilea eni keke, katau suk, Esao en vati vakur tokolkatien ten moeite, ka sakras. Kei lesi keke, avaseini mis roha veni, ahho tovuol emun keke vahiles asa koa kei mumoni tuai. ✧

¹⁸ Kami mirmaitei en Vatihou Senae vasuval me-Isrel keil telamu amumoni.* Mirvatei en out tai koa mikilea mivalesi ka mivatokoli. Mirlestei mari ahang koa mul mukan, mahmah koa malikelik koa mul rupan, ka eang tai koa muhuh keih. ✧ ¹⁹ Kami mirlongtei amaru koa musel keih, ka mirlongtei ren Ahi koa selus keih ramat koa mul sakin koakeil alonge ametau ka apeah keke Ahi herselustei mun hemal en keil. ²⁰ Veni me-Isrel keil ametau houlu mok navong along mengkatien koa vit, *“Munak tounah tai mai rokol vatihou koanek, miheov vini, avaseini vi meatin vuo tirendan tai.”* *Eksodas 19:12-13* ²¹ Anatin, Mosis emun lesi ka metau vit, *“Namul namaleilei en metauen.”* *Duteronomi 9:19*

²² Ka kami mirmaitei en vatihou ten metauen koa mukonek. Kami mimai ven Hou Saeon en out nesa, taon ten out Serusalem nesa koa onen Ahi koa moul lisenges. Mimai

ven angelo keil onen koa avi houlu vis avi houlu mok koa amul alah ruai keke avahati lat isen ral min sien. ✧ ²³ Mimai keke mivalah ruai vatal min titiali sav keil onen Ahi koa akur tokolkatien houlu suval avi moeite keil, koakeil amutis kat ise en tus onen Ahi en out nesa. Kami mimai ven Ahi, koa mul lei rahat usite onen meatin vasi keil. Ka mimai en out koa ninin onen koakeil amal vinvin vasi en meten Ahi amul ien. ✧ ²⁴ Ka mimai ven Iesu koa mum en usite onen meatin keil en meten Ahi musil hatkatien takeih hau onen. ✧ Ran Iesu mul vis Ahi keke helele hetahos en ir. Sakini, ran Iesu tahos imok mulin ran Ebel, koa vis Ahi vasan sesendaen tai. ✧

²⁵ Sakini, mihelekati keke minalong seseintei kei koa mul selus min kami. Mihendem kati keke me-Isrel keil koa along sesein selkatien onen Ahi en out netan, keil arlohosaitai ran vurohien onen. ?Veni koanek anatin, kami koa mimul misesein ren Ahi koa mul selus min kami ka en out nesa mihelohosai rani hemukave? !Misakras vare! ✧ ²⁶ En avong koa Ahi selus ka en Vatihou Senae, ren kulul en out netan. ✧ Ka kosa, kei vat kati tuai vit, *“Nulul en out vasi avong tamun, ka hervitei out netan enges, nulul en out nesa emun.”* *Haggai 2:6* ²⁷ Selusien koa vit, *“avong tamun”* mul vit kilea keke tounah vasi koa Ahi mumoni, kei houlu eni ka heling seh eni keke hetovuol emun. Hesakini, tounah keil enges koa asakras avoulul eni iles.

²⁸ Ahi mul sani min ir hiasuvien tai koa sakras voulul. Sakini, mal vinvin rehemasmasi hehi houlu mok ka reheha netan mini en houhouen ka metauen. ²⁹ Veni Ahi orer kur keihoen koa suval mari ahang tai koa kilea van lin tounah vasi. ✧

13

✧ **12:14:** Sam 34:14; Rom 12:18 ✧ **12:15:** Dut 29:17 ✧ **12:16:** Sen 25:29-34 ✧ **12:17:** Sen 27:30-40 ✧ **12:18:** Koanik mul selus usil asa koa kistal en me-Isrel keil en Eks 19 ka Dut 5. ✧ **12:18:** Eks 19:16-22; 20:18-21; Dut 4:11-12; 5:22-27; Eks 19:12-13; Dut 9:19 ✧ **12:22:** Kal 4:26; Rev 21:2; 5:11 ✧ **12:23:** Luk 10:20; Sen 18:25; Sam 50:6 ✧ **12:24:** Sen 12:2-4; Hib 7:22; 8:6; 9:15; 1Pit 1:2 ✧ **12:24:** Sen 4:10 ✧ **12:25:** Hib 2:1-3; 10:28-29 ✧ **12:26:** Eks 19:18; Sats 5:4; Sam 68:8 ✧ **12:29:** Dut 4:24; 9:3; Aes 33:14

Selkatieu keke sakien keil orer hemal en meten Ahi

¹ Mal keke kami Kristin keil mihekikiti keke emi hehathat kami eris.

² Emi navobongentei keke mihekur revi koakeil avi heou en teim onami. Mihendem kati keke meatin tei keil koa amumoni, areingeingeni keke amul akur revi angelo keil. ✧

³ Emi navobongentei keke mivasan kataunien min koakeil amul en eim takeih. Mihoumoni hesuval koa hit kami mun mimul en eim takeih ral min keil. Emi navobongentei keke mivakataun koakeil amul akur mahien keil houlu en hen mesav keil. Mihoumoni hesuval koa hit kami mun mimul mikur sakvisien keil enek. ✧

⁴ Kami vasi mihehouhou min tetaliheien, ka meahos ka ahin onen koa luretalihe luhehi anatin imok ven keilu enges. Veni Ahi helei rahat usite onen meatin vuo ahin koa retalihe tuai ka va matil vituai ral min hanu sav tai. Ka helei rahat usite onen kei mun koa matil vituai ral min hanu sav navong lurtetaliheitei veah. ✧ ⁵ Mihoumon moulien onami hemaluv ran envatien ten mani. Mihelonge hetahos enges en asa mikuri. Veni Ahi viteni vit, "*Nirlokoveintei kami, ka nirseseintei kami.*" *Duteronomi 31:6* ✧

⁶ Sakini, rehelomal hekeih ka rehehit, "*Iahova varei mul kataunau, sakini nirmetautei.*

? Veni hemukonek, isei kilea voumon tounah vaha kat inau? Meatin tovuol." *Sam keil 118:6*

⁷ Mihendem kat avat keil koa amulamun rohtoh en kami en demkatien onami, ka koa asan more longlongien onen Ahi min kami. Mihendem ris ualien one navong amoul semau, ka mukave keil umat. Ka miheleisungein vati demkatien one.

✧ ⁸ Iesu Kristo vatte tas nenganeh, kosa ka lisenges. ⁹ Minamaentei hihiseien tateisav keil koa rovitei anatin analamun kami minaha ran sise onen Ahi koa mal. Tahos

rendemien onami hekeih veni mikilea en more envatien koa Ahi mul rie lati min kami. Minandemtei keke mihemal en meten veni mimul milong kat mengkatien keil usil anien. Veni vati mengkatien keil ekek asakras avakataun koakeil amusili. ✧

¹⁰ En usite orer, matien onen Iesu suval sanien votut tai koa alingi en ahor. Ka pris keil koa amum en Eim Tavolin koa amules amusil sakien onen Siu keil, usite one tovuol ien. ¹¹ Mulamu, navong asuv houlu onen pris keil onen Siu keil muas buluk vuo nani tai, kei sien lelat tei ara teni en veite keke vakuri vaha min Ahi keke vakas motein meten ran tisaen onen meatin keil. Navong mumoni evus, pris sav keil alah teiai teni va hae ran out koa meatin keil aro ien, ka amunit lini enges. ✧

¹² Sakini, Iesu emun kur mahien ka emat hae en taon, keke, ral min ran kati, kei kilea vasakin meatin keil onen avato en meten Ahi ran tisaen keil one. ¹³ Sakini, rehermemoutei keke reheha hae keke rovaha en out koa Iesu mul ien keke rovapil vituai vatal mini ka rovakur vati sakvisien keil koa kei kuri. ✧ ¹⁴ Veni en out netan ekek, taon tovuol koa kilea vato lisenges. Ka romul rolekat taon tai koa hemai veah. ✧ ¹⁵ Sakini, ven asa koa Iesu mumoni en usite orer, lisenges rehesan masmasien min Ahi hesuval sanien votut orer mini. Ka rehehit leini keke roling demkatien orer en Iesu suval kei vi Asuv orer. ✧ ¹⁶ Ka emi navobongentei keke mihoum hetahos min meatin sav ka mihekakataun keil hetal min asa koa mul en hemi keke mivoumoni, veni vati sanien keil ekek asakin Ahi vasi veni. ✧

¹⁷ Mihelong kat avat onami keil en demkatien ka mihousil selusien keil one. Veni keil amul alei kokoe ven moulien ka demkatien onami. Ka en avong tai, keil ilomal en meten Ahi keke avasa kes selusien mini usil umen koa kei lingi en he. Mihelong kat keil keke akilea avoum

✧ **13:2:** Sen 18:1-8; 19:1-3 ✧ **13:3:** Mat 25:36; Hib 10:34 ✧ **13:4:** Kal 5:19,21; Efes 5:5 ✧ **13:5:** Sen 28:15; Dut 31:8; Sos 1:5 ✧ **13:7:** 1Kor 4:16; Hib 6:12 ✧ **13:9:** Efes 4:14 ✧ **13:11:** Lev 16:27 ✧ **13:13:** Hib 11:26 ✧ **13:14:** Hib 11:10,16; 12:22 ✧ **13:15:** 2Kron 29:31; Sam 50:14,23; Hos 14:2 ✧ **13:16:** Plp 4:18

vatal min sien, ka hervitei hetal min rendemien koa tisa, veni rendemien tatisa koa mukonek sakras vakataun kami. ☆

¹⁸ Mihehis eli en usite onomai keke mehomon tounah vasi hetal min rendemien koa hetolas, ka sakien onomai ven mesav keil hemal en avong vasi. ☆ ¹⁹ Ka napeah kami marite mok keke mihehis keke Ahi hemanon houmon sise keke nakilea mamai ris ven kami hervitei tuetin.

Hisien ekor

²⁰ Ahi vi vatte ten tomat ka kei rali lat Iesu, Asuv orer, ran matien. Iesu suval mari meatin koa mul losil kat revu sipsip keil osen. Ka Ahi sakini hatkatien takeih onen mai vi anatin ka hel lisenges ka en ran Iesu. ☆ ²¹ Sakini, navisi keke Ahi houn vasin tounah koa hetahos hel en moulien onami keke mikilea mivoum vasin asa koa kei en vati kami mivoumoni. En isen Iesu Kristo, navisi keke Ahi hesakin sakien onami hetahos. Ka hesakini, masmasien ka houhouen heha min Iesu Kristo lises ka lisenges. Anatin.

Selusien ekor

²² Napeah kami, tuak ka ahinkuli keil, keke mihelong revu selkatien keil enek, veni selusien koanik koa namutisi vat min kami rotaveahtei. ²³ Ek vat kami mivailea keke tuer Timoti mea tuai ran eim takeih. Ka munak hemai hekalah, nikuri hetal minau navong nihat nisao en kami. ²⁴ Mihehiten 'more' onak heha min avat vasi keil onami ka min meatin vasi keil onen Ahi emun. Tuomi keil en demkatien koa aro en out Itali aviten 'more' one vat min kami. ²⁵ Navisi keke more envatien onen Ahi hel ven kami vasi.

Selusien koa helamu ten Tiemes

?Isei mutis selusien koanek?

Meatin koa mutis selusien enek, isen Tiemes. Kei viteni keke vi meatin toumien onen Ahi ka Asuv Iesu Kristo.* Tunali kati vi Iesu ka Siud (koa isen tamun vi Sudas),* ka kei vi mari elda ten sios ten out Serusalem.* Avaseini keke Siud keilu Tiemes luvi tunali kati en Iesu, lurkurtei anatin eni keke Iesu vi Mesaea navong kei moul veah.* Ka Iesu kistal min Tiemes katau en mearisien onen.* Evus, Tiemes keilu Siud luling demkatien onealu en Iesu.* Katau suk, keilu lumum ral min Kristin keil ka lumai luvi elda ten Sios.* Tiemes mat en sua 62 AD (sua keil katau en avong koa Iesu avasi) en avong koa avat keil onen Siu keil ten out Serusalem akov vini.

?Isei vuli selusien koanik mulamu?

Tiemes mutis selusien koanik va min Siu keil koa avi Kristin koa aka rasil uva en out vasi keil en out netan.* Kei mutis selusien enek vesesal en sua 48 AD. Koanik kur out mulamu en lahruaien ten avat keil ten Sios ral min Pol ka Saelas en sua 50 AD, navong aselus usil sakien onen Kristin keil koa arvitei Siu.

?Tiemes mutis selusien koanik vensa?

Tiemes en vati vasel kat Kristin keil keke avatie lat anatinien ten demkatien one vaka en sakien tetahos keil one - Kristin keil koa avi Siu aka rasil uva en out keil koa koakeil arvitei Siu amul ien. Ka navong uva, amundemi avit vinvin enges keke avandem kat Ahi ka Iesu Kristo ka en rendemien one enges. Ka Tiemes mul sel kat keil keke sakien one emun housil selusien onen Ahi.* Tiemes viteni mun keke vati demkatien koa sakien tetahos teni tovuol mat varei.*

Tiemes en vati vasel kat Kristin keil keke ihati keil hekeih navong avisu en avong takeih keil ka sakvisien keil - Kristin keil amul avisu en avong takeih savsav keil. Sakini, Tiemes sel kat keil keke ihati keil hekeih en demkatien one keke avakur moulien ten lisenges.* En vati availea keke sakvisien keil koa amul avisu eni rokatei ven Ahi, ka mul ka en tin meatin enges.*

Tiemes en vati vasel kat Kristin keil keke selusien ka sakien keil one usil meteisauen koa ka en out nesa - Tiemes longe keke Kristin keil amul alei ras sise ten anatinien onen Ahi,* amul alonge tisa ka amesai,* amul asel kutut ka avilelau en rendemien ten heteta-menien,* ka amul amumon sakien tisa keil veni envatien one mul en tounah onen mesav keil.* Ven koanik, Tiemes sel kat keil keke avahis Ahi keke vasan meteisauen onen min keil.* Meteisauen enek ihisein keil usil sakien koa avato vatahos vatal min mesav keil ka mukave anamaentei sakien keil one telamu naleh rendemien one.*

Tiemes en vati vasel kat Kristin keil keke anamaentei rendemien ten mani naleh rendemien one - Tiemes longe keke koakeil ten sios avouhou min koakeil tounah one houlu ka amundem maen koakeil tounah one tovuol.* Ka vi koakeil tounah one houlu koa amul apurun koakeil tounah one tovuol.* Tiemes sel kat Kristin keil enek keke avaling envatien one en Ahi ka selusien onen, ka analingtei envatien one en tounah keil ten out netan.*

Mari rendemien tamun ten selusien koanik mul en Tiemes 2:18

Ka vahit meatin etai vahiteni minau vahit, "Tei en meatin keil akur demkatien enges, ka teisav en keil akur demkatien ral min sakien tetahos keil emun." Ka rendemien onen meatin koanek romaltei. Meatin tovuol vatie lat anatinien ten demkatien onen

* :: Tiem 1:1 * :: Mat 13:55; Mak 6:3 * :: Umen 12:17; 15:13,19; Kal 2:9,12 * :: Sion 7:3-10 * :: 1Kor 15:7 * :: Umen 1:14 * :: 1Kor 9:5; Kal 1:19 * :: Tiem 1:1 * :: Tiem 1:22,25 * :: Tiem 2:17 * :: Tiem 1:12 * :: Tiem 1:12-18 * :: Tiem 5:19 * :: Tiem 5:13-14 * :: Tiem 3:14 * :: Tiem 4:1-4 * :: Tiem 1:5 * :: Tiem 3:17-18 * :: Tiem 2:1-4 * :: Tiem 2:5-7; 5:1-6 * :: Tiem 4:4

munak sakién tetahós keil teni tovuol. Ka inau nakilea matie lat anatinien ten demkatien onak vaka en sakién tetahós keil onak.

?Asa mul en selusien koanik?

1. Selkatien keke Kristin keil ihati keil hekeih en demkatien one en avong avisu en sakpurunien keil. (1:1-18)
2. Sakién tetahós keil onen koakeil demkatien one vi anatin. (1:19-5:20)
 - a. Koakeil demkatien one vi anatin amul along kat selusien onen Ahi. (1:19-27)
 - b. Koakeil demkatien one vi anatin analei kantei meatin tai anahit kei tahós imok muli mesav tai. (2:1-13)
 - c. Koakeil demkatien one vi anatin arie lati ka en sakién tetahós keil one. (2:14-26)
 - d. Koakeil demkatien one vi anatin alei kat reví selusien keil one. (3:1-12)
 - e. Koakeil demkatien one vi anatin amusil meteisauen onen Ahi. (3:13-18)
 - f. Koakeil demkatien one vi anatin aling rendemien one vita netan en meten Ahi. (4:1-12)
 - g. Koakeil demkatien one vi anatin aling desien one en Ahi ka rovitei tounah keil ten out netan. (4:13-5:6)
 - h. Koakeil demkatien one vi anatin amul arosin mearisien onen Iesu Kristo ral min rendemien koa taveah. (5:7-12)
 - i. Koakeil demkatien one vi anatin avi meatin keil ten hisien. (5:13-18)
 - j. Koakeil demkatien one vi anatin asak visi keke avahiles mesav keil ran sise ten matien koa amul ien. (5:19-20)

Hitkileaen onen Tiemes usil leta koanik

¹ Inau Tiemes, navi meatin toumien onen Ahi ka onen Asuv Iesu Kristo. ✧

Navit mahiten more vahat min kami koa mika en mari vatiamal

teindan elu (12) ten out Isrel, koa sakpurunien keil sakin kami mika rasil en out vasi en out netan suval mivi heou keil. *

Demkatien ka meteisauen koa ka ven Ahi hekataun koakeil avisu en avong takeih keil

² Tuak ka ahinkuli keil, navong mivisu en avong takeih keil en sise sav keil minalongtei natisa ka mi-hesi kami enges. ✧ ³ Veni mikilea keke navong tounah keil umai keke avasak vis demkatien onami, hesakin kami mikilea mihelomal hekeih tamun. ✧ ⁴ Ka navong mimulomal keih en demkatien onami lises, hesakin kami mihematu reví en demkatien ka sakién onami hemal. Hemukonek, mihertamureitei en etai tounah navong mivisu en tounah keil koa hemai.

⁵ Ka munak tai en kami tamurei en meteisauen en moulien onen, hehis Ahi enges veni ka kei hesani mini. Hesani mini veni, lisenges, Ahi si kei keke vasan tounah koa tahós min meatin keil. ✧ ⁶ Ka navong mivis min Ahi ven etai tounah, demkatien onami hekeih keke Ahi mul long hisien onami ka hesan aneite teni mini. Demkatien onami usili nahitei elu, veni meatin koa romundem kat revitei en Ahi, rendemien onen mul langlango suval atas navong eang muh rasilini. ✧ ⁷ Vati meatin koa mukonek nandemtei nahit Ahi hesan aneite ten hisien onen, ⁸ veni Ahi kilea keke rendemien onen vi elu ka mul konakon en usite houlu en moulien onen.

Mal keke meatin keil vasi isi keil ven tounah koa Ahi mumoni en usite one

⁹ Kami koa tounah onami tovuol, mikilea mi-hesi kami mok veni kami mihekur eis tai koa nesa en meten Ahi. ¹⁰ Ka kami koa tounah onami houlu, en avong tai, tounah onami hetovuol hesuval tahosien ten hungevai tai. Ka avaseini, kami mun mi-hesi kami veni eis koa mihekuri vatte hetas en meatin sav keil en

✧ **1:1:** Umen 15:23; 1Pit 1:1 * **1:1:** Avise Kristin keil en 'heou keil' veni out kati mul en out nesa. Aselus usili en Umen 8:1,4; 11:19. ✧ **1:2:** Rom 5:3-5; 1Pit 1:6 ✧ **1:3:** 1Pit 1:7 ✧ **1:5:** Pro 2:3-6 ✧ **1:6:** Mat 7:7; Mak 11:24 ✧ **1:10:** Sam 102:4,11; Aes 40:6-7; 1Pit 1:24

meten Ahi. ✧ ¹¹ Anatin, hungevai tai, navong meteiai va nesa ka ritin keih, sakin tahosien teni va rani, maleles ka rivtiv va netan. Musil sakien enek, navong meatin tai koa tounah onen houlu mul veah mumon umen onen, hemat hetal min tounah keil onen.

Ahi rovitei vatte ten avong takeih keil vuo sakvisien keil

¹² Tokolkatien onen Ahi mul en koakeil avati keih navong avisu en avong takeih keil ka sakvisien keil. Isi keil veni koakeil avati keih en demkatien one ikur heite teni koa vi moulien ten lisenges koa Ahi vat kati min koakeil envatien one mul ien. ✧ ¹³ Ka navong romul rokur sakvisien keil veni romum tisa, ronandemtei ronahit Ahi varei mul sak vis ir. Sakvisien koanek sakras vaka ven Ahi veni kei sakras vasak vis meatin tai vatal tisaen. Koanek anatin ven koa tisaen sakras vasak vis Ahi. ¹⁴ Ka sakvisien keil aka en tin meatin enges, en avong koa envatien onen mul en tounah tai koa tisa ka maen envatien enek valeh rendemien onen. ¹⁵ Evus, envatien ten tounah koa tisa mul ro suai en rendemien onen suval koa tivava tai mul ro suai en vangen mama onen. Anatin, envatien tatisa enek mul ro suai va vio ... kistal mai en mesai vi tisaen. Ka navong tisaen enek moul mai mariso en moulien onen meatin enek koa maeni vamoul, tisaen enek viles eris eni ka mu vini varei. ¹⁶ O onak keil, veni koanek vi anatin, minahusiltei hihiseien ten luvosien keil usil Ahi.

¹⁷ Ka tahos mikilea keke sanien keil vasi koa tahos aka ven Ahi Tamer koa mul en out nesa koa si kei keke vasan keil. Kei varei vi vatte ten muohien ka mumon meteiai, avati ka hitu keil en out nesa. Ka sakien onen rovillestei vasuval nimal ten tounah koa muoh, ka evus, viles mai malikelik. ✧ ¹⁸ Musil rendemien onen, Ahi sakin ir rovi heite hau ka en selusien ten anatinien onen. Kei mumoni mukonek veni en vati

vasakin ir rovamai rovahi heteta-men keil ten tounah keil koa kei mumoni en out netan suval rovi sanien ten anien hau teni. ✧

Navong romul rolong selusien onen Ahi, mal keke rehoum housili

¹⁹ Tuak ka ahinkuli keil, tahos keke kami vasi mihekalah keke mihelong revi selusien onen mesav keil, ka minakalahtei keke minason etai selusien min mesav keil. Minahitei vati meatin keil koa avuroh kalah. ✧ ²⁰ Veni navong kami mivuroh, misakras mivoumon etai tounah koa mal en meten Ahi. ²¹ Sakini, mihelokovein sakien tisa keil veni atisaso ka amul avo en moulien onami. Ka hetal min rendemien tai koa mul netan, mihekur revi selusien koa Ahi luh kati mul en moulien onami ka mihoum housili. Anatin, mihekur revi veni keihoen mul ien keke voutut moulien onami. ✧

²² Navong milong selusien onen Ahi, tahos keke mihoum housili. Veni koakeil armusiltei, keil amul aluvos keil eris. ✧ ²³ Anatin, munak meatin tai mul long selusien onen Ahi ka rolong kattei, kei suval meatin koa va les niniven en kilas tai. ²⁴ Ka navong muris va, en vobongen ris veinan varei. ²⁵ Ka kami mivi koakeil milei kilea mengkatien onen Ahi koa mal revi, koa kilea vakulat kami ran vurohien onen Ahi va kat tisaen. Ka mihendem kati keke mihoum housil asa koa Ahi mul viteni. Hemukonek, tokolkatien onen Ahi hel en moulien onami. ✧

²⁶ Munak mivit mivi meatin keil koa mimul mimusil revi sakien ten demkatien en meten Ahi, ka mirlei kat revitei selusien onami, mimul miluvos kami eris ka demkatien onami rovitei anatin. ✧ ²⁷ Vati sakien keil ten demkatien koa tahos imok ka muto en meten Ahi amukok: mimul mulei kat revi timaru keil ka vatina keil koa amul avisu en avong takeih en moulien one, ka minamaentei moulien onami namai nahilehilu natal min tisaen keil ten out netan.

✧ **1:12:** 1Kor 9:25; 2Tim 4:8; 1Pit 5:4; Rev 2:10 ✧ **1:17:** Mat 7:11 ✧ **1:18:** Sion 1:13; 1Pit 1:23
 ✧ **1:19:** Ekl 7:9 ✧ **1:21:** Kol 3:8; 1Pit 2:1 ✧ **1:22:** Mat 7:26; Rom 2:13 ✧ **1:25:** Rom 8:2; Kal 6:2; Tiem 2:12; 1Pit 2:16; Sion 13:17 ✧ **1:26:** Sam 34:13; 39:1; 141:3

2

Selkatien keke Kristin keil analei kantei meatin tai nali meatin sav

¹ Tuak ka ahinkuli keil, munak demkatien onami mul en Iesu Kristo koa isen hetetamen imok mulin eis sav keil, minoumontei nateisav min vati meatin tai nali vati meatin sav keil. ² Sakini, vahesa meatin elu lumai en lahruaien onami, tai koa tounah onen houlu koa musin tahos ka mosan eni en ring koa gol, ka tai koa tounah onen tovuol koa musin en musi eisin enges. ³ Ka vahit mivalei kilea kei koa musin tahos mivahit, "Amai mau, kitondan en more out tatondanien ekek." Ka vahit mivahiteni min kei koa musin en musi eisin mivahit, "!Kiha, kitoseh!" vuo, "!Amai! !Kitondan en atan keiva!" ⁴ Munak mimul mimumon vati saken enek, rie lati keke rendemien onami vilelau en tisaen. Rendemien onami tisa veni mirie lati keke milei kan meatin keil mivit tei en keil atahos imok amuli teisav en keil.

⁵ !Tuak ka ahinkuli keil, mihesan ralingomi! ?Mukave? ?Mirkileatei keke Ahi mul lei kan koakeil tounah one tovuol en out netan keke avilelau en demkatien? Ka vat kati keke avahi avat keil avalosil kat tounah keil koa amul en hen. ⁶ ?Vensa varei mimul mimundem maen koakeil tounah one tovuol? Veni koakeil tounah one houlu varei amul asak purun kami. Keil varei amul aleh kami miva en kot. ⁷ Ka keil varei amul asan selusien tatisa va kat more eis onen Iesu, kei koa milingi mai vi Asuv onami.

⁸ Tahosis keke mimusil kat mengkatien onen kei koa vi asuv houlu orer anatin koa viteni en Tus Votut vit, "*Envatien onami hel en meatin sav keil hesuval koa kami emi vat kami eris.*" *Levitikas 19:18* ⁹ Ka munak milei kan vati meatin keil mivit atahos imok amuli vati meatin sav keil, koanek vi tisaen va kat usite onami. Mukonek, mengkatien onen Ahi vit mimul

mirali vas mengkatien onen. ¹⁰ Veni, avaseini mimusil katiat mengkatien keil vasi onen Ahi, munak mirali vas tanges, mimumon tisaen en meten Ahi suval mirali vas mengkatien keil vasi. ¹¹ Musil rendemien koanek, Ahi meng kati vit, "*Minakurtei ahin vuo meatin onen hanu sav.*" *Eksodas 20:14* ¹² Ka meng kati emun vit, "*Minouastei meatin namat.*" *Eksodas 20:13* ¹³ Ka munak mirkurtei ason meatin sav ka mimu vini meatin tai, mirali vas mengkatien onen Ahi varei.

¹² Sakini, veni mikilea keke mengkatien onen Ahi kilea vasakin kami mimaluv ran vurohien onen Ahi va kat tisaen, selusien ka saken onami min mesav keil usil mengkatien ten envatien. ¹³ Veni meatin koa rorie lattei envatien min mesav keil, kei hervotintei envatien en avong ten Mari Kot onen Ahi. Ka kei koa mul rie lat envatien min mesav keil, kei hehotin envatien onen Ahi en avong helomal en meten en avong enek. ¹⁴ ?Tuak ka ahinkuli keil, asa varei tahos min meatin tai koa vit demkatien onen mul, ka saken tetahos keil tovuol en moulien onen? ?Mukave, vati demkatien koanek kilea voutut moulien onen? !Vuo, sakras! ¹⁵ Vahit tuomi vuo ahinami en demkatien mul koa eisin onen tovuol vuo anien ae rovinvintei. ¹⁶ Ka munak mivitenis mivit, "Kika en tomat. Avem hetin ka kianian revii," ka mirkatauntei, demkatien onami vi heisav enges. ¹⁷ Sakini, milesi keke demkatien koa saken tetahos keil armusiltei vi heisavos. Anatin, vati demkatien enek mat. ¹⁸ Ka vahit meatin etai vahiteni minau vahit, "Tei en meatin keil akur demkatien enges, ka teisav en keil akur demkatien ral min

Koakeil demkatien one anatin arie lati ka en saken tetahos one

Koakeil demkatien one anatin arie lati ka en saken tetahos one

¹⁴ ?Tuak ka ahinkuli keil, asa varei tahos min meatin tai koa vit demkatien onen mul, ka saken tetahos keil tovuol en moulien onen? ?Mukave, vati demkatien koanek kilea voutut moulien onen? !Vuo, sakras! ¹⁵ Vahit tuomi vuo ahinami en demkatien mul koa eisin onen tovuol vuo anien ae rovinvintei. ¹⁶ Ka munak mivitenis mivit, "Kika en tomat. Avem hetin ka kianian revii," ka mirkatauntei, demkatien onami vi heisav enges. ¹⁷ Sakini, milesi keke demkatien koa saken tetahos keil armusiltei vi heisavos. Anatin, vati demkatien enek mat. ¹⁸ Ka vahit meatin etai vahiteni minau vahit, "Tei en meatin keil akur demkatien enges, ka teisav en keil akur demkatien ral min

¹⁸ Ka vahit meatin etai vahiteni minau vahit, "Tei en meatin keil akur demkatien enges, ka teisav en keil akur demkatien ral min

✧ 2:2: Siob 34:19; Umen 10:34; Tiem 2:9 ✧ 2:5: 1Kor 1:26-28 ✧ 2:9: Dut 1:17 ✧ 2:10: Mat 5:19 ✧ 2:11: Dut 5:18; Mat 5:27; 19:18; Mak 10:19; Luk 18:20; Rom 13:9 ✧ 2:11: Dut 5:17; Mat 5:21; Mak 10:19; Luk 18:20; Rom 13:9 ✧ 2:12: Rom 8:2; Kal 6:2; Tiem 1:25; 1Pit 2:16 ✧ 2:13: Mat 5:7; 18:32-35 ✧ 2:14: Mat 7:21 ✧ 2:17: Tiem 2:20,26

sakien tetahos keil emun.” Ka rendemien onen meatin koanek romaitei. Meatin tovuol vatie lat anatinien ten demkatien onen munak sakien tetahos keil teni tovuol. Ka inau nakilea matie lat anatinien ten demkatien onak vaka en sakien tetahos keil onak. ¹⁹ ?Anatin keke kokur anatin eni keke Ahi kei tanges? Koanek tahos, ka kindem kilea keke ninin tisa keil emun akur anatin eni, ka ametau ka amaleilei houlu ven mahien koa hemai ven keil. ☆ ²⁰ Komul korie lati keke vatum tovuol. Inau nihit kilea minuk keke demkatien koa sakien tetahos teni tovuol vi heisavos.

²¹ Mihendem usil Ebrahim, vati avu orer telamu. Kei mai mal en meten Ahi ka en sakien tetahos keil onen. Veni navong Ahi visi, kei ling natnali Aesak en ahor ten sanien votut tai keke vou vini. ☆ ²² Ekek, milei kilea keke demkatien onen Ebrahim mum vituai ral min sakien tetahos keil onen. Anatin, ka en sakien tetahos keil onen, Ebrahim rie lati keke demkatien onen mal ka anatin. ☆ ²³ Koanek sakin selusien ten Tus Votut mai vi anatin koa viteni vit, “*Ebrahim ling demkatien onen en hatkatien onen Ahi. Ka ven koanek, Ahi viteni keke Ebrahim mal en meten.*” *Senesis 15:6*☆ Sakini, avise Ebrahim en time tahos onen Ahi. ²⁴ Mukonek, milei kilea keke meatin mai mal en meten Ahi ka en sakien tetahos keil onen, ka roviteis ven demkatien onen enges.

²⁵ Musil vati sakien enek, Rehab koa vi ahin tai ten sise, kei mun mai mal en meten Ahi ka en sakien tetahos koa kei mumoni. Veni kei mumoni mal navong kur revi meatin taleisuaian elu ten out Isrel, ka sila keilu lulohosai en sise sav luva. ☆

²⁶ Mikilea keke munak ninin onen meatin tai va rani, aven mun mat. Musil vati sakien enek, munak sakien tetahos keil onen meatin tai tovuol, demkatien onen emun mat.☆

3

Selkatien keke rehelei kat revi

selusien orer

¹ Tuak ka ahinkuli keil, hervitei ir vasi koa rehemai rehehi tiser keil ten Sios. Veni Ahi helei rahit usite onen tiser keil hekeih imok heli usite onen meatin sav keil. ² Anatin keke ir vasi romusavoi en sakien keil orer. Munak meatin tai mul koa romusavoitei en selusien onen, mul rie lati keke kei matu ka sakien sav keil onen mal vasi. Ka vati meatin enek kilea mun valei kat revi sakien keil vasi ten aven. ³ Mihendem usil koakeil amuloh en hos keil. Navong aling titi aean tai va en ongon hos, akilea avasakin hos enek vouisil rendemien one ka valong kat keil.

⁴ Ka mihendem emun usil sakien onen koakeil amuloh en selsip tai. Avaseini keke selsip enek marite, ka muloh en eang koa keih, vatihos ten selsip enek kilea vahilesi vatal stia tai koa havivis keke vasakini vouisil rendemien onen. ⁵ En vati sakien enek, ongor emun havivis, ka kilea vahasi kei usil tounah keil koa marmarite.

Mihendem vis sakien ten ahang. Avaseini keke nehi ahang havivis, ka kilea vaan rekou en mari eivorohus. ⁶ Ongor suval ahang. Vi hati aver tai koa havivis, ka mul mumon tisaen keil vasi ten out netan, ka mul sakin aver vasi mai tiaso en meten Ahi. Anatin, ongor mul leh ahang ten Vulvul koa sakras vavus mai ka mul kan rekou en tounah vasi en moulien orer. ☆

⁷ Mihendem emun usil tounah vasi keil koa amoul en atan, en teilang, ka en atas. Keil vasi, meatin keil akilea avasakin keil avamah ka avalong kat keil, ka amul amumoni tuai. ⁸ Ka, en usite ten ongon meatin keil, meatin tovuol vailea voumoni vamah. Anatin, ongor vilelau en tisaen koa romul ropurun mesav keil eni vasuval ongon tetal tatisa tai koa mul rili vini meatin keil. ☆

⁹ Ral min ongor, rovati lat isen Ahi Asuv koa vi Tamer. Ka ral min ongor emun, romusili meatin keil koa Ahi mumon keil akur suvalien

☆ **2:19:** Dut 6:4; Mat 8:29; Mak 1:24; 5:7; Luk 4:34 ☆ **2:21:** Sen 22:9,12 ☆ **2:22:** Hib 11:17
 ☆ **2:23:** Rom 4:3,9,22; Kal 3:6; 2Kron 20:7; Aes 41:8 ☆ **2:25:** Sos 2:4,15; 6:17; Hib 11:31 ☆ **2:26:**
 Tiem 2:17,20 ☆ **3:6:** Mat 12:36-37; 15:11,18,19 ☆ **3:8:** Sam 140:3; Rom 3:13 ☆ **3:9:** Sen
 1:26,27; 1Kor 11:7

onen. ✧ ¹⁰ Sakini, roles sakien enek en moulien orer keke ka en ongon meatin tas, selusien ten masmasien ka sisilien emun, keilu vasi lukistal luka ien. !Tuak ka ahinkuli keil, romaltei keke rovoumoni vamukonek! ¹¹ ?Mimundemi mivit atas koa kon ral min oai koa kas lukila luvakistal luvaka en vulite tanges? ¹² ?Vuo mimundemi keke vati fik kilea vason hei olup vuo hei grep? !Vuo, sakras! Ka meterumrum ten atas sakras vasan oai tamunien. Sakini, tuak ka ahinkuli keil, selusien koa hekistal ran ongor hetahos enges.

Selkatien keke moulien orer housil meteisauen koa ka ven Ahi

¹³ ?Isei en kami mundemi vit kei vilelau en meteisauen ka kilea tounah? Munak mukonek, hetie lati en moulien onen hetal min sakien tetahos keil koa mumoni ral min rendemien koa mul netan koa musil meteisauen. ¹⁴ Ka munak mirendem tisa houlu usil meatin sav veni tounah one tahos imok mulin tounah keil onami, ka munak emi vati mival nesa mivali keil, kami minahasitei kami minahit mikur meteisauen koa ka ven Ahi tuai. Veni sakien onami rie lati keke rovitei anatin. ¹⁵ Vati rendemien tisa keil enek rokatei en out nesa. Vati rendemien enek vi ten out netan enges ka musil rendemien onen meatin keil enges koa ka ven Temat varei. ✧ ¹⁶ Koanek anatin veni navong meatin keil arendem tisa en meatin sav veni tounah onen tahos imok mulin tounah keil one, ka munak e vati keke aval nesa avali keil, romul roles rea keil houlu ka vati sakien tatisa sav keil emun koa atisaso. ¹⁷ Ka sakien onen meatin koa kur vati meteisauen koa ka ven Ahi ten out nesa teisav. Mulamu, sakien onen mutolas, ka tomat ka merauen mul ien. En mahis meatin sav ka mumoni tahos min keil. Lisenges, mul long revi rendemien onen mesav keil, ka mumoni tahos min vati meatin savsav keil. Kei sakras voumon tounah vousil rendemien taluvosien. ¹⁸ Ka navong meatin ten tomat mul luh kat uti

sakien tetahos keil, kei helah aneite teni koa hehi maluen en moulien onen. ✧

4

Selkatien keke Kristin keil analah ruaitei natal koakeil amumon sakien keil ten out netan

¹ Nalonge keke kami mivae ka misel kutut kat kami. ?Sakien koanik ka kave? Sakien ten rea koanek mul ka ven tounah tisa keil koa emi vati koa mul vae ral min demkatien onami ka avemi. ✧ ² Emi vat tounah keil onen mesav keil koa onami tovuol, sakini mimumon sise keke mivou vini keil veni. Anatin, miling rendemien onami en etai tounah, ka milesi keke misakras mivalahi. Sakini, mivae ka misel kutut veni. Ka mirlahtei veni mirvistei Ahi. ³ Ka navong mivis veni, mirkurtei. Ka mirkurtei veni emi vati mivakuri keke vasakin kami enges mivalong vatahos eni.

⁴ Sakien onami suval sakien onen ahin tai koa lokovein meatin kati onen keke vato vituai vatal min meatin sav tai. Veni navong emi vat tounah keil ten out netan, mimul mirie lati keke milokovein Ahi. Sakini, koakeil e vati avaling envatien one en tounah keil ten out netan, keil avi vativieh ral min Ahi. ✧

⁵ Tus Votut onen Ahi viteni keke Ahi mumon ninin meatin keil ka lingi mul en meatin keil. ?Ka mukave? ?Mimundemi mivit selusien onen Ahi vi heisavos navong viteni keke Ahi en vati mok ninin orer hehi anatin mini? ✧ ⁶ Ka more envatien koa Ahi mul rie lati min ir marite mok, suval koa Tus Votut viteni vit,

"Ahi sesein koakeil amul avasi keil ka mul rie lat more envatien onen min koakeil rendemien one mul netan." Proverb 3:34 ✧

⁷ Sakini, veni koanik anatin, miheling rendemien onami hel netan keke mihoum housil rendemien onen Ahi. Mihesesein rendemien onen Temat. Munak mimumon, kei helohosai ran kami heha. ✧ ⁸ Anatin, mihemai vesesal ven Ahi, ka kei hemai vesesal ven kami. Kami

koa mivilelau en tisaen, mihemotein moulien onami. Kami koa rendemien onami elu, mihesak motein tinomi. ✧ ⁹ Mihelonge hetisa ven tisaen onami, mihetang ka mihouai veni. Hiteaien onami ven sakien tisa keil hehiles hemai hehi tangien. Sien koa mikur en sakkalkalien keil onami, mihehiles rani ka mihelonge hetisa suk. ¹⁰ Ka munak miling rendemien onami mul netan en meten Ahi, kei hehati lat kami mihehina nesa. ✧

Selkatien keke Kristin keil anaselus karentei mesav keil ka anavuttei keil en selusien one

¹¹ Tuak ka ahinkuli keil, minaseluste natisa min tuomi keil. Veni munak miselus karen mesav tai, mirie lati keke mimul milei rahat usite onen. Ka mukonek, suval koa miselus tisa va kat mengkatien onen Ahi ka milei rahiti mivit tisa. Ka munak milei rahat mengkatien onen Ahi mivit tisa, mimul mirie lati keke emi rovattei mivousili ka mivit mimuli ka mivinvin keke mivalei rahiti. ¹² Ahi enges kilea vasan mengkatien keil, ka kei enges kilea valei rahat usite ten tounah vasi. Mul en kei enges keke voutut moulien onen meatin keil, vuo vasakini vavuol rani. ?Sakini, anatin mivinvin keke mivalei rahat usite onen tuomi keil? !Vuo, mirvinvintei! ✧

¹³ Mihetaengonau, kami koa miviteni mivit, "Kosa vuo visuvong, niha en taon. En out enek, nito sua tai ka nihotin umen. Hesakini, niso ruain mani onak hehi houlu." ✧ ¹⁴ Kami minavuttei kami namukonek, veni mirkileatei asa koa hekistal visuvong. ?Moulien onami vi asa? Moulien onami suval eas koa kistal ten avong havivis, evus, va vuol. ¹⁵ Hetahos imok keke mihehiteni mihehit, "Munak Ahi en hehati, nimoul nito ka nakilea numon tounah keil enek." ✧ ¹⁶ Ka kosa ke, miling rendemien onami nesa ka mivut kami. Ka selusien

koa mivut kami eni tisa. ¹⁷ Sakini, munak mikilea asa koa tahos keke mivoumoni ka mirmumontei, kami mimumon tisaen keinek. ✧

5

Selkatien min koakeil tounah one houlu ka apurun mesav keil

¹ Mihetaengonau, kami keil tounah onami houlu. Hetahos imok keke miheis ka mihetang ven mari mahien keil koa hemai en kami. ✧ ² Tounah keil koa kami miso ruaini avi houlu, amul avole, ka kakoros keil amul akat lin eisin keil onami. ✧ ³ Mani onami keil koa miso ruaini, rosta mul puruni. Ka rosta enek hetie lati keke mivi metenan. Mahien koa mihekuri heat ris kami hesuval ahang veni miso ruain tounah keil onami avi houlu, ka avong enek vi Avong Ekor keil. ✧ ⁴ Mivis meatin keil avamai avoum en ah osami keil ka amum vasi umen one tuai. Evus, mirsantei ui umen teni min keil. Ka amul avisohiso ven mahien one. Ka tangien onen koakeil amum en ah osami keil vina nesa rokol ralingen Iahova, Asuv Houlu ten out nesa. ✧

⁵ En out netan enek, kami miles tahosien houlu ka mivilelau en tounah vasi koa sakini kami milongehosien tahos eni. Kami misuval buluk keil koa akanian revi umai avinvin avalamun keil avaha keke avou vini keil. ✧ ⁶ Ahi hesan mahien min kami veni mileh meatin keil uva en kot koa usite one mal en meten Ahi, ka arsak vistei keke avating koe usite one. Kami misan selusien va kat keil, ka mimaeni keke asan matien min keil en kot. Ven koanek, ara one mul en hemi.

Selkatien keke Kristin keil ikur rendemien koa taveah

⁷ Tuak ka ahinkuli keil, anatin keke Asuv Iesu hemai ris. Sakini, mihoumon rendemien onami hetaveah. Mihesuval meatin tai ten ah koa rendemien onen taveah. Veni navong luh tounah keil osen evus, mul rosini ral min rendemien koa

✧ **4:8:** Sak 1:3; Mal 3:7; Aes 1:16 ✧ **4:10:** Siob 5:11; 1Pit 5:6 ✧ **4:12:** Rom 2:1; 14:4 ✧ **4:13:** Pro 27:1; Luk 12:18-20 ✧ **4:15:** Umen 18:21 ✧ **4:17:** Luk 12:47 ✧ **5:1:** Luk 6:24 ✧ **5:2:** Mat 6:19 ✧ **5:3:** Sam 21:9 ✧ **5:4:** Lev 19:13; Dut 24:14-15; Mal 3:5; Sen 4:10; Sam 18:6; Aes 5:9 ✧ **5:5:** Ser 12:3; 25:34

taveah va vio ... ous mus, meteiai mukan, ka katau suk, lesi keke anien tetahos keil houlu amul amoul en ah osen. ✧ ⁸ En vati sakien enek, rendemien onami hetaveah. Rendemien onami namottei veni amairisien onen Asuv mai vesesal. ✧ ⁹ Tuak ka ahinkuli keil, minasel kutut kattei kami keke minasakin Ahi namai nalei rahat usite onami. ? Mirkileatei? Kei koa mul mai keke valei rahat usite onen meatin keil mul vesesal. ✧

¹⁰ Kami mihendem usil sakien tahos onen provet keil telamu koa aselus min meatin keil en isen Ahi Asuv. Keil akur mahien keil en hen mesav keil ral min rendemien koa taveah. ¹¹ Ka roles sakien one tahos, veni roviteni keke tokolkatien onen Ahi mul en koakeil amulomal keih ka taveah. Mimundem usil Siob koa mulomal keih ka taveah navong visu en avong takeih keil, ka mukave Ahi sakin tahosien mai kistal eni. Anatin, Ahi vilelau en enmahisien ka more envatien. ✧

¹² Ka tuak ka ahinkuli keil, selkatien koa mariso ekek, minasuv kattei selusien onami natal isen tounah ten out nesa vuo tounah ten out netan. Sakini, navong miviten "Anatin," hehi anatin enges. Ka navong miviten "Vuo," hehi vuo enges. Veni munak misuv kat selusien onami en etai mun tounah, Ahi helei rahat selusien onami. ✧

Sakien ten hisien en moulien onen Kristin keil

¹³ ?Mukave? ?Isei en kami longe tisa? Tahos keke hehis. ?Isei en kami longe tahos? Tahos keke hesau masmas Ahi veni. ¹⁴ ?Isei en kami mesai? Tahos keke hehis elda keil imai ihis veni ka iling oel eni en isen Asuv. ✧ ¹⁵ Umoni hemukonek veni hisien koa asani ral min demkatien kilea vakataun koakeil amesai. Anatin, Ahi hetali lat keil ran mesaien one. Ka munak meatin mesai ven tisaen onen, Ahi houmon methos onen hetal mini. ✧ ¹⁶ Sakini, navong mimumon tisaen, tahos keke mihit lat tisaen onami

min tuomi sav emun. Mihehis keke Ahi hetali lat kami ran mesaien keil onami. Veni keihoen mul en hisien onen meatin koa moulien onen mal en meten Ahi, ka hisien onen hekur heite. ¹⁷ Mihendem usil provet Ilaetsa koa vi meatin suval ir netin. Kei vis keih keke ous hermustei, ka ous tovuol en atan ten kantri enek sua etel ka hap teni (3½). ✧ ¹⁸ Ka navong vis eris ven ous, ous mus ka en teilang ka kas revi atan ten kantri koanek ka sakin tounah keil teni avitehiteh, amoul ka ason heite ka aneite. ✧

¹⁹ Tuak ka ahinkuli keil, munak tei en kami lei ras sise ten anatinien koa mul ien, kami mihesak visi mivalamuni keke vousil risi. ✧ ²⁰ Mihendem kilea keke koakeil vasi akilea avahiles meatin tai koa mul musil sise koa kalkali ten tisaen, amul amutut ninin meatin enek ran matien, ka asakin Ahi herleletei mun hetisa heha kat tisaen keil onen.

✧ **5:7:** Dut 11:14; Ser 5:24; Soel 2:23 ✧ **5:8:** Rom 13:11-12; Hib 10:25; 1Pit 4:7 ✧ **5:9:** Mat 24:33 ✧ **5:11:** Dan 12:12; Eks 34:6; Sam 103:8; 111:4 ✧ **5:12:** Mat 5:34-37 ✧ **5:14:** Mak 6:13 ✧ **5:15:** Mak 16:18 ✧ **5:17:** 1Ki 17:1; Luk 4:25 ✧ **5:18:** 1Ki 18:42-45 ✧ **5:19:** Pro 10:12; 1Pit 4:8

Selusien koa helamu ten 1 Pita

?Isei mutis selusien koanik?

Pita koa vi eiloheh tai onen Iesu Kristo mutis leta koanek* en sua 63 AD (sua keil koa katau en avong Iesu avasi). Navong Iesu vise rohtoh en Pita, kei vi meatin talah mesauien ral min tunali koa Andru,* ka Iesu viles keilu lumai luvi meatin keil onen. Navong Iesu vesesal valokovein out netan, kei ling Pita vi houlu en eiloheh sav keil.* En tus ten 'Umen onen eiloheh keil,' houlu en selusien ten sapta 1-12 mul vit usil tounah koa Pita mumoni. Vesesal en keite ten moulien onen, Pita va en mari taon ten out Rom (koa vise suaini en Babilon) ka lesi keke, en out vasi, Kristin keil avotini keih veni akur sakvisien en hen kavmen, en hen me-Isrel sav keil koa asesein Iesu, ka en hen tiser taluvosien keil koa amul avisein keil en tounah houlu koa rovitei anatin. Sakini, Pita mutis leta koanik vahati lat rendemien onen Kristin keil.

?Isei vuli selusien koanik mulamu?

Pita mutis selusien koanek va min me-Isrel keil koa aling demkatien one en Iesu Kristo. Ka navong sakvisien keil mai keih imok en out Serusalem, houlu en Kristin keil alokovein out Serusalem ka uva suk en out savsav keil. Ka en out vasi koa uva ien, akur more longlongien usil Iesu Kristo ka meatin sav keil emun umai aling demkatien one en Iesu Kristo.

? Pita mutis selusien koanik vensa?

Pita en vati vasel kat Kristin keil availea keke Ahi rie lat keil avahi onen – Ahi rie lat Kristin keil avahi Eim Votut onen,* avahi pris keil onen,* ka avahi horetan ten kantri koa vi votut onen.* Ven koanek, aro en out netan suval avahi heou keil.*

Pita en vati vasel kat Kristin keil avahouhou min avat keil one en out netan – Pita kilea keke Kristin keil houlu amul avotini keih en hen koakeil ten kavmen. Ka avaseini, Pita sel kat Kristin keil keke ihouhou min keil.*

Pita en vati vasel kat Kristin keil avahouhou min keil eris – Pita sel kat slev keil um housil rendemien onen masta keil one,* ahin keil ihouhou min meatin keil one,* ka meahos keil ihouhou min ahin keil one.*

Pita en vati vasel kat Kristin keil avahikiti avoum vatahos – Avaseini keke amul akur mahien keil, Kristin keil umon tounah vasi hetal min rendemien koa heha netan* ka anasa kestei sakien keil koa tisa.* Veni mal keke meatin keil onen Kristo ikur mahien ven demkatien navong amum mal veni kei vareikur mahien.*

Pita en vati vasel kat koakeil ten sios avahouhou revu min elda keil one – Pita sel kat elda keil keke ilosil kat revu meatin keil onen Ahi,* ka sel kat Kristin keil ilong kat elda keil one ten sios.*

Mari rendemien tai ten selusien koanik mul en 1 Pita 4:12-13

Tuak onak eli keil en demkatien, minatimanintei en mahien takeih keil koa mimul mikuri keke vasak vis kami. Minandemtei minahit tounah keil enek irmaitei en kami. Vuo, kosa mihehilelau en sien veni mimul en vati sise ten mahien koa Iesu emun mul ien. Ka en keite ten sise koanik, en avong Iesu hehothot en hetetamenien onen, kami mihehilelau hehi houlu mun en sien.

?Asa mul en selusien koanik?

1. Ahi rie lat vangi meatin keil avahi onen keke avahi votut. (1:1–2:10)
2. Kristin keil ihouhou min meatin sav keil hetal min rendemien koa heha netan. (2:11–3:7)
3. Avaseini mahien keil koa akuri, Kristin keil ilomal hekeih navong amundem kat Iesu koa kur mahien ven keil. (3:8–4:19)

* :: 1Pit 1:1 * :: Mak 1:17 * :: Sion 21:22 * :: 1Pit 2:4 * :: 1Pit 2:5,9 * :: 1Pit 2:9,11 * :: 1Pit 2:11 * :: 1Pit 2:13-17 * :: 1Pit 2:18-20 * :: 1Pit 3:1-6 * :: 1Pit 3:7 * :: 1Pit 3:8 * :: 1Pit 3:9 * :: 1Pit 4:12-17 * :: 1Pit 5:1-4 * :: 1Pit 5:5

4. Kristin keil ihouhou min koakeil ten sios veni akilea keke Iesu hemai ris. (5:1-14)

Hitkileaen onen Pita usil leta koanik

¹ Inau Pita, eiloheh onen Iesu Kristo. ✧

Namul namutis leta koanik va min kami, Kristin keil koa miro en provins keil ten out Pontas, Kalesia, Kapadosia, Esia, ka Bitinia. Ahi rie lat kami mivi onen, ka kosa, miro rasil en out netan suval heou keil.* ² Ahi Tamer rie lat kami veni, en avong telamu, kei kilea en kami ka mum revi tounah vasi musil rendemien onen. Sakini, Ninin onen mumon kami mivi votut keke mivalong kat Iesu Kristo ka keke ran vasakin kami mivatolas ran tisaen keil onami. ✧

Navis Ahi hesakin moulien onami hehilelau en more envatien ka tomat onen.

Rehemasmas Ahi veni kei mumon sise keke voutut ir

³ Rehesan masmasien hehina min kei koa vi Ahi ka Tata onen Iesu Kristo koa vi Asuv orer! Ven enmahisien onen mariso, Ahi sakin ir rovi heite hau koa rovi titan kati, ka rehendesini keke rehemoul eris ran matien ka rehekur moulien ten lisenges veni rokapil ral min Iesu koa moul eris ran matien. ✧

⁴ Ka rokilea revi emun keke rehekur tounah keil tetahos koa Ahi ling revi mules hehi onen meatin keil onen. Kei ling revi keil amules en out nesa keke asakras avamande, asakras avatisa, ka asakras avamatu. ⁵ Tounah keil enek avi onami koa Ahi mul ring koe kami ral min keihoen onen. Kei mul ring koe kami ral min demkatien onami hetokol keite ten tounah vasi koa hehothot en keite ten sise ten mututien koa kei ling kati. ✧

⁶ Sakini mikilea mihesi kami hehi houlu mok ven tounah keil enek vi anatin, avaseini keke, kosa, mikur

mahien keil ten avong havivis en sakvisien tateisav keil koa amul akistal ven kami. ✧ ⁷ Sakvisien keil enek mul mai vatie lati keke demkatien onami vi anatin. Demkatien onami suval gol koa alingi en ahang van moteini vatolas ran tisaen teni keke mai vi gol anatin. Ka demkatien onami tahos imok mulin gol koa kilea vatisa. Ka munak ihotini keke demkatien onami hehi anatin, Ahi hesan masmasien, hetetamenien ka houhouen min kami en avong koa Iesu Kristo hemai hekistal eni. ✧ ⁸ Avaseini mirlestei veah, emi vat Iesu Kristo. Anatin, avaseini mirlestei kei en avong kosa, kami mimul mikur anatin eni. Sakini, mivilelau en mari sien teni koa selusien enges rovinvintei vahiteni. ✧ ⁹ Ka mimul mikur heite ten demkatien onami koa mirosini mivakuri, koa vi mututien ten moulien onami. ✧

¹⁰ Sise ten mututien koanik, provet keil telamu e vati mok availea. Sakini avuli tus houlu ka alekat revin rendemien keil keke availeile eni. Ka keil avit leini usil more envatien koa Ahi hetie lati min kami. ✧ ¹¹ En avong koanik, Ninin onen Kristo sien keil ka sakin keil avitehiten usil mahien keil koa Kristo hekuri, ka hetetamenien koa hekuri hekatau eni. Keil asak avahotin avong hekistal ien ka hemukave hemai. ✧ ¹² Ahi vothot eni min provet keil keke selusien keil one rovitei ten avong one, vuo, vi ten avong orer. Anatin, asa koa keil vit leini mulamu, kosa, meatin keil avitehiteni navong aviten more longlongien min kami en keihoen koa ka ven Ninin Votut koa Ahi ten out nesa sila ven kami. Anatin eli, tounah keil koa mimul milesi mai kistal kosa, angelo keil emun asi keil houlu mok keke avatapehai avalesi vakistal. ✧

Sakien orer hetolas veni Ahi vul lat ir ral min ran Iesu Kristo

✧ **1:1:** Tiem 1:1 * **1:1:** Avise Kristin keil en 'heou' veni vulie kati vi out nesa. Les visi en Umen 8:1,4; 11:19. ✧ **1:2:** Rom 8:29; 2Tes 2:13; Hib 12:24 ✧ **1:3:** 2Kor 1:3 ✧ **1:5:** Sion 10:28; 17:11 ✧ **1:6:** Tiem 1:2 ✧ **1:7:** Siob 23:10; Sam 66:10; Pro 17:3; Tiem 1:3; Aes 48:10; Sak 13:9; Mal 3:3; 1Kor 3:13 ✧ **1:8:** Sion 20:29; 2Kor 5:7 ✧ **1:9:** Rom 6:22 ✧ **1:10:** Mat 13:17; Luk 10:24 ✧ **1:11:** Sam 22; Aes 53; Luk 24:26 ✧ **1:12:** Efes 3:10

13 Sakini, veni mimul mikur mututien onami tuai, mihesak mesein rendemien onami houx: rendemien onami heilea revi lises ka miheling desien onami hevus varei en tokolkatien koa Ahi hesani min kami navong Iesu Kristo hemai ris hekistal ien. ✧ 14 Mihelong kat Ahi hesuval more titiali keil along kat ren tame keil. Minoumontei mun sakien tatisa keil koa mimumoni mulamu en avong koa mirkurtei veah ileilien usil Iesu Kristo. ✧ 15 Sakien onami heteisav, kami mihehi votut en tounah vasi mimumoni. Anatin, mihehi votut veni Ahi koa vise kami mivi onen, kei vi votut. 16 Koanik anatin, veni Tus Votut viteni vit, *“Mihehi votut veni inau navi votut.”* *Levitikas 19:2* ✧

17 Ahi, koa mivise en Tata navong mivis mini, kei rolestei meatin tai mulin meatin sav, ka mul lei rahat usite onen meatin vasi keil musil asa amumoni. Mukonek, mihouhou mini ral min moulien onami en avong vasi koa miro suval heou en out netan. ✧ 18 Anatin, mihehouhou min Ahi ral min moulien vasi onami veni mikilea tuai mormore tounah koa Ahi sani keke vahul lat moulien onami. Mulamu, mimusil kat sakien keil onen avu onami keil koa avi heisav enges, ka Ahi vul lat kami mimaluv ran sakien heisav keil enek. Ka rovu lattei kami en tounah koa kilea vatisa, vasuval silva vuo gol. 19 Vuo, Ahi vul lat kami en tounah koa moreite mok mulin tounah vasi keil en out netan. Kei vul lat kami en ran Iesu Kristo, koa mat suval sipsip ten sanien votut koa mesaien vuo tisaen tovuol ien.† ✧ 20 En avong telamu, navong Ahi romumontei veah out netan, kei rie lat Iesu tuai keke hesa lat moulien onen. Ka kosa, vesesal en keite ten tounah vasi, Ahi vothot eni keke vahinat kami. ✧ 21 Iesu mai vi sise

keke mivakur anatin en Ahi koa rali lati ran matien ka san hetetamenien mini. Ven koanik, miling demkatien ka desien onami keih en Ahi. ✧

22 Navong milong kat anatinien onen Ahi, misakin kami mimuto ran sakien tatisaso keil onami. Ka ven koanik, emi vat tuomi keil en demkatien ral min envatien tai koa vi anatin. Sakini, ral min moulien vasi keil onami, mihehikit sakien koa emi hehathat kami eni. ✧ 23 Mihoumoni hemukonek, veni mikur moulien hau koa tateisav en moulien koa mikuri en tata vuo mama keil onami ten out netan koa akilea avamat. Vuo, moulien hau enek ka en selusien onen Ahi koa moul lisenges ka sakras vavuol. ✧

24 Koanik suval asa koa Tus Votut mul viteni vit,

“Meatin keil vasi ten out netan akilea avamat avasuval oumunai.

Tahosien vasi keil one avi ten avong havivis suval hungevai keil ten eivorohus.

Anatin, oumunai mul mukou ka hungevai keil umotmot,

25 ka selusien onen Ahi Asuv hel lises ka lisenges.” *Aesea 40:6-8*✧

Selusien koanik vi more longlongien koa avitehiteni min kami.

2

Ahi mul mumon ir romai rovi vangi meatin votut tai

1 Veni Ahi sakin kami mivi heite hau ka en selusien onen, minoumontei mun sakien tatisa keilek: vurohien, saklivosien, hieluien, karien, ka sakien koa mimutolas enges en hilivemi. ✧

2 Sakien onami heteisav hesuval tivava hau keil koa e vati avasusu en more anien kati ae. En vati sakien koanik, veni Ahi mutut kami tuai, emi hehati mok mivakur tamun en anatinien onen koa hesakin

✧ **1:13:** Luk 12:35; Efes 6:14 ✧ **1:14:** Rom 12:2; Efes 2:3; 4:17-18 ✧ **1:16:** Lev 11:44,45; 20:7 ✧ **1:17:** Sam 89:26; Aes 64:8; Ser 3:19; Mat 6:9; Luk 11:2; 2Kron 19:7; Umen 10:34; Rom 2:11; Kal 2:6; Efes 6:9; Kol 3:25; Sam 28:4; 62:12; Pro 24:12; Aes 59:18; Ser 17:10; Rom 2:6; 1Kor 3:8; 2Kor 11:5; 2Tim 4:14; Rev 2:23; 18:6; 20:13-14; 22:12 † **1:19:** Sipsip ten sanien votut, tounah tovuol vakula (Eks 12:5). ✧ **1:19:** Umen 20:28; Hib 9:12; 1Pit 1:2 ✧ **1:20:** Umen 2:23; Efes 1:4 ✧ **1:21:** Sion 14:6; Rom 5:1-2; 4:24; 10:9 ✧ **1:22:** Sion 13:34; Rom 12:10 ✧ **1:23:** Sion 1:13; Hib 4:12; Dan 6:26 ✧ **1:25:** Tiem 1:10-11 ✧ **2:1:** Efes 4:22; Tiem 1:21 ✧ **2:2:** 1Kor 3:2; Hib 5:12-13

demkatien onami hemoul hemai hematu revi. ✧ ³ Mihoumoni hemukonek veni “*mikat visi tuai en moulien onami keke Ahi Asuv tahos imok.*” *Sam keil 34:8*

⁴ Amai vesesal ven Asuv Iesu, koa suval vatiai* tai koa mul mou. Meatin houlu alei seseini avit rothostei, ka Ahi lesi tahos imok ka rie lati vi vatiseng ten Eim Votut onen. ✧ ⁵ Ka kosa, Ahi en vati voumon Eim Votut onen en moulien onami keke Ninin onen vato ien. Sakini, mihemaen moulien onami mini keke mimai misuval pos keil teni koa mul mou. Ka en Eim Votut ten demkatien enek, mihoumin Ahi hesuval pris keil onen koa mihesan sanien votut eni. Ven asa koa Iesu Kristo mumoni ven ir, Ahi si kei ven sanien votut keil enek ten demkatien onami koa vi sakien tetahos keil onami. ✧ ⁶ Koanik suval asa koa Ahi vit usili en Tus Votut vit, “*Milesi, inau naling pos tai en out Serusalem,*

kei narie lati keke hemai hehi more vatiseng ten Eim onak.

*Ka meatin vasi keil koa aling desien one eni, asakras avahotini keke aling desien one heisav enges.” Aesea 28:16**

⁷ Min kami koa mikur anatin eni, vatiseng koanik vi moreite mok. Ka min koakeil arkurtei anatin eni, suval Tus Votut viteni,

“*Pos koa meatin keil toumien alei seseini, kei varei mai vi more vatiseng kati ten eim mulin pos sav keil.*” *Sam keil 118:22**

⁸ Ka Tus Votut viteni mun vit,

“*Pos koanik, meatin keil isavoi eni. Anatin, keil isavoi ka imot varei eni.*” *Aesea 8:14**

Keil amusavoi veni arkurtei anatin en selusien onen Ahi ka arlong kat-

tei. Koanik musil etin rendemien keil koa Ahi ling kati hekistal en keil.

⁹ Ka kami, mivi vangi meatin tai koa Ahi rie lati. ✧ Kei vi Asuv Houlu ka mivi pris keil onen. ✧ Anatin, mivi meatin keil ten kantri koa vi votut onen Ahi, koa rie lat kami mivahi onen kati keke mivahati lat isen ka mivahit usili min meatin sav keil. ✧ Anatin, rie lat kami keke mivahit usil kei koa vise lat kami ran mankoli ten tisaen ka ling kami mivato en more meneai onen. ✧ ¹⁰ Suval asa koa provet Hosea viteni vit,

“*Mulamu, mirvitei meatin keil onen Ahi, ka kosa, mivi meatin keil kati onen. Mulamu, mirkurtei enmahisien onen Ahi, ka kosa, mikur enmahisien onen.*” *Hosea 2:23**

Sakien tetahos onen meatin keil onen Ahi

¹¹ Tuak onak eli keil en demkatien, kami miro en out netan ekek suval heou keil veni mivi horetan kati ten out nesa. Sakini, napeah kami mok, minoumontei sakien tatisa keil ten out netan vasakin avemi enges valonge vatahos eni, veni sakien vasi keilek mul vae ral min moulien ten demkatien onami ten out nesa. ✧ ¹² Navong miro ral min koakeil areingeingen Ahi, sakien onami hetahos imok. Hesakini, navong keil asak visi avaselus karen kami ven sakien tatisa tai, keil ilei kilea mormore sakien keil onami. Ka sakien tetahos onami hesakin keil ihat lat isen Ahi navong hemai helei rahat usite onen meatin keil vasi en Avong ten Mari Kot. ✧

Meatin keil onen Ahi itie lat houhouen min hetetamen keil ten out netan

¹³ En vati rendemien koanik, mihesakin isen Asuv Iesu hehina nesa

* **2:4:** Selusien kati vit ‘ahat’ veni me-Isrel keil amumon eim ome en ahat, ka ir romumoni en vatiai keil. ✧ **2:4:** Sam 118:22; Mat 21:42; Umen 4:11; Aes 28:16 ✧ **2:5:** Efes 2:21-22; Eks 19:6; Aes 61:6; 1Pit 2:9; Rev 1:6; 5:10; 20:6; Rom 12:1; Hib 13:15 ✧ **2:6:** Rom 9:33; Efes 2:20 ✧ **2:7:** Mat 21:42; Umen 4:11 ✧ **2:8:** Rom 9:33 ✧ **2:9:** Aes 43:20; Dut 7:6; 10:15; Eks 19:6 ✧ **2:9:** Aes 61:6; 1Pit 2:5; Rev 1:6; 5:10; 20:6 ✧ **2:9:** Aes 43:21; Eks 19:5; Dut 4:20; 7:6; 14:2; Taet 2:14 ✧ **2:9:** Aes 42:12; 9:2; Umen 26:18; Efes 5:8; Kol 1:13 ✧ **2:10:** Hos 1:6,9; 2:1 ✧ **2:11:** Sam 39:12; Kal 5:24; 5:17; Tiem 4:1 ✧ **2:12:** Mat 5:16; Aes 10:3; Luk 19:44

en meten hetetamen keil ten out netan. Sakini, miheling rendemien onami heha netan keke mihoum housil rendemien onen koakeil alingi keke avalosil kat meatin keil: avaseini kei hetetamen imok suval asuv houlu tai, ✧ ¹⁴ vuo kei vi avat ten kavmen koa losil kat out keil. Veni asuv houlu enek mul san mahien min koakeil amum tisa ka mul san masmasien min koakeil amum tahos. ¹⁵ Mihoumoni hemukonek veni Ahi en vati keke sakien tetahos keil onami hesakin unu keil koa aselus vau usil ir avahati keil en selusien keil one. ✧ ¹⁶ Anatin keke mirvitei slev one, veni Iesu sakin kami mimaluv tuai. Ka minandemtei minahit mikilea mivoumon tounah vasi, ka tisaen keil emun, veni mimaluv ran tounah vasi ten out netan. Vuo, tahos imok mihoum hesuval mihehi slev keil onen Ahi. ✧ ¹⁷ Sakini, mihehouhou min meatin vasi keil ka emi hehathat tuomi keil en demkati. Miheha netan min Ahi ka mihehouhou min asuv houlu ten out Rom. ✧

Slev keil itie lat houhouen min Masta keil one

¹⁸ Kami slev keil, mihoumon rendemien onami heha netan keke mihoum housil rendemien onen masta keil onami ka mihetie lat houhouen hemarite min keil. Minoumonteis min masta keil koa sakien one tahos, mihoumoni emun min koakeil sakien one keih. ✧ ¹⁹ Veni munak mikur mahien keil koa romaltei en sakien ten merauen veni mimusil Ahi, Ahi helele hetahos en sakien onami. ²⁰ ?Ka munak amuas kami veni mimumon tounah koa tisa, asa tahos eni? !Tounah tovuol! Ka munak mikur mahien keil, mukos mimum tahos, Ahi hesi kei ven kami ka helele hetahos en kami veni. ✧

²¹ Anatin, Ahi rie lat kami keke mihekur mahien keil en rendemien koa netan, suval Iesu Kristo emun kur mahien ven kami en rendemien

koa netan. Tahos keke mihendem kat sakien keil onen ka miheleisungeini. ✧ ²² Tus Votut vit usil sakien onen vit,

*“Kei romumontei tisaen,
ka selusien taluvosien rokistaltei ien.”* *Aesea 53:9* ✧

²³ Anatin, navong aselus karen, Iesu rovit kes etai selusien tatisa min keil. ✧ Ka navong kur mahien en he, rovitentei vahit hesa kesi min keil. Vuo, kei ling usite onen en hen Ahi ka mundesini keke kei helei rahat usite one housil sakien koa mal. ²⁴ Iesu Kristo, kei vare, kur vasin mahien ten tisaen keil orer en aven navong murur en aiveave. ✧ Matien onen sakin ir romaluv ran keihoen ten tisaen keke rokilea rovousil sise koa mal. Ka, manu keil koa kuri en aven sak rev, avemi. ²⁵ Mulamu, kami misuval sipsip keil koa avupuol en sise one, ka kosa, kami mimai ris mimusil Iesu, Meatin ten Sipsip Keil ka Kei koa mul Lei Kokoe en moulien onami. ✧

3

Koakeil aretalihe itie lat houhouen min ahin vuo meatin one keil

¹ En sakien ten houhouen enek, kami ahin keil, miheling rendemien onami hel netan keke mihoum housil rendemien onen meatin onami keil. Sakini, munak tei en meatin onami keil arkulte, anatinien en selusien onen Ahi, sakien tetahos enges onami heleh lat keil imai ikur anatin eni, hervitei hetal min selusien houlu. ✧ ² Veni navong keil ilesi keke moulien onami mutolas ka sakien ten houhouen mulien, keil indem usili. ³ Kami minandemtei nahi houlu usil mukave mikilea mivamosan en avemi keke mivasakin meatin sav keil avalesi vatahos imok. Hetahos munak tahosien onami namaitei en sakien koa mimaastei hilumi, vuo mimosan en kami, vuo mimusin en mormore eisin keil. ✧ ⁴ Ka hetahos imok

✧ **2:13:** Rom 13:1-7; Taet 3:1 ✧ **2:15:** 1Pit 3:16 ✧ **2:16:** Kal 5:13 ✧ **2:17:** Rom 12:10; Pro 24:21 ✧ **2:18:** Efes 6:5; Taet 2:9 ✧ **2:20:** 1Pit 3:14,17; 4:14 ✧ **2:21:** Sion 13:15; Mat 16:24 ✧ **2:22:** Sion 8:46; 2Kor 5:21; 1Sion 3:5 ✧ **2:23:** Aes 53:7; 1Pit 3:9 ✧ **2:24:** Aes 53:4,12; Hib 9:28; Rom 6:2,11; Aes 53:5 ✧ **2:25:** Aes 53:6; Esek 34:5-6; Mat 9:36 ✧ **3:1:** Efes 5:22; Kol 3:18; Taet 2:5 ✧ **3:3:** 1Tim 2:9

munak mihemosan en moulien onami en tounah koa moreite mok koa sakras vavuol vasuval sakien ten merauen ka tiraeng. Vati sakien keil enek tahos imok en meten Ahi. ⁵ Mulamu, ahin keil koa avi votut ka koa aling desien one mul en Ahi, keil amosan en moulien one en vati sakien keilek ka amumon rendemien one va netan keke avoum vousil rendemien onen meatin one keil. ⁶ Serah mukonek. Kei long kat Ebrahim ka vise kei en asuv onen. Ka kosa, kami mivi natnahin navong mihoumon tounah koa tahos ka minamaentei tounah keil ten out netan nasakin kami minametau keke napurun demkatien onami. ✧

⁷ En vati sakien ten houhouen enek, kami meahos keil miheto hetal min ahin onami keil en tahosien. Miheisan houhouen min keil veni miheilea keke ave rokeihte vasuval avemi. Keil emun ikur moulien hau ten lisenges koa Ahi mul sani. Anatin, miheto hetahos hetal min ahin onami, hesakini tounah hetovuol heting koe hisien keil onami. ✧

Rehoum hetahos, avaseini keke romul rovisu en avong takeih keil

⁸ Usil sakien ten houhouen, koanek vi rendemien ekor onak usili, kami vasi mihemai en rendemien hetas ka mihelei kat revu kami. Emi hehathat kami ka emi hemahis kami en rendemien koa heha netan. ⁹ Munak meatin tai mum tisa en kami, minasa kestei sakien koa tisa mini. Ka munak meatin tai mul selus kutut kat kami, minasa kestei selkututien min keil. Vuo, munak umoni hemukonek min kami, tahos imok kami mihoumoni hetahos min keil. Anatin, veni Ahi vise kami keke mivoumon vati umen koanek ten tahosien min meatin sav keil. Ka hemukonek, Ahi houmoni suk hetahos min kami suval vat kati min koakeil avi onen. ✧ ¹⁰ Suval Tus Votut viteni vit,

“Koakeil e vat moulien koa tahos ka e vati avales more avong keil,

keil anaselus entei mun selusien keil tatisa ka anasak luvostei mun meatin sav keil.

¹¹ *Keil ihiles ran tounah keil tatisa ka umon tounah koa tahos. Keil um hekeih ven tomat hel en moulien vasi one.*

¹² *Ven meten Ahi Asuv mul en meatin keil koa moulien one mal, ka san ralingen vataengon hisien keil one.*

Ka koakeil amum tisa, Ahi mum keih vakat keil.” Sam keil 34:12-16

¹³ ? Isei kilea vapurun kami navong emi vati mivoumon tounah koa tahos? ¹⁴ Ka munak mihekur mahien ven mimul mimumon tounah koa mal, Ahi hetokol kat kami veni. Sakini, *“minametauntei ka minandemkotei en tounah koa meatin sav keil ametauni.” Aesea 8:12 ✧* ¹⁵ Vuo, en moulien onami, mihelei kilea en hetetamenien onen Iesu Kristo ka mihouhou mini hesuval Asuv onami. En avong vasi, mihesak mesein kami keke mivahit kes selusien tai min meatin vasi keil koa avis kami keke miheselus usil desien koa mikuri mul en kami. ✧ ¹⁶ Ka en avong koa miheselus hetal min keil, mihoumoni en sakien ten merauen ka houhouen. Mihelomal en moulien koa mikilea hetolas en meten Ahi keke navong meatin keil iselus kutut kat kami ven more sakien keil onami koa mimumoni veni mimusil Iesu, koakeil aselus tisa en kami imemou ven selkututien keil one. ¹⁷ Tahos imok mihekur mahien ven tounah tetahos koa mimumoni, munak koanek musil rendemien onen Ahi. Anatin, koanik tahos imok mulin koa mivakur mahien ven tounah tisa mimumoni.

¹⁸ Kami mihoumoni hemukonek veni Iesu Kristo mat vinat tisaen orer. Anatin, kei mat avong tas, ka matien onen vinvin vahinat ir ten avong vasi. Kei koa mal revu mok, kei mat vinat ir koa rormaltei keke kilea valamun kami mivaha vesesal ven Ahi. Avaseini mat ka arahin teiai onen, Ahi mumoni moul eris ran matien ral min ninin onen. ✧

✧ **3:6:** Sen 18:12 ✧ **3:7:** Efes 5:25; Kol 3:19
Mat 5:10; 1Pit 2:20; 4:14 ✧ **3:15:** Aes 8:12-13

✧ **3:9:** Mat 5:44; 1Tes 5:15; 1Pit 2:23 ✧ **3:14:**
✧ **3:18:** Rom 6:10; Efes 2:18; Hib 9:28; 10:10; 1Pit 2:21; 4:1

19 Ka en ninin onen, Iesu va vitehiten selusien onen Ahi min ninin onen koakeil Ahi son keil uva en eim takeih onen ninin tisa keil, *
20 veni en avong mulamu, keil arlong kattei selusien onen Ahi en avong Noah mul muti sip onen. Ahi, en rendemien tetaveah onen, rosin keil keke avahiles ran tisaen keil one va vio ... ka arvilestei. Sakini, Ahi mutut teis en meatin keil, outel (8) enges, koa telva en sip ka telmoulal eni en mari oai enek telmoul. Ka meatin savsav keil, umatmat vasi. ✧

21 Oai koanek vi tatavolien usil sakien ten baptaes koa rie lati keke Ahi mutut kami mun keke mimoul ka en matien ka mearisien onen Iesu Kristo ran matien. Ka kosa, navong avi baptaes en kami, rovitei keke mihekas motein amus ran avemi. Vuo, avi baptaes en kami vatie lati keke mimumon hatkatien ral min Ahi mivit mivalomal en sakien koa mutolas en meten. Ka sakien koanek rie lati mun keke mikur moulien hau koa Ahi vat kati ka en Iesu Kristo. ✧ 22 Moulien hau enek ka en Iesu Kristo koa vina en out nesa tuai, ka kosa mul rondan en vulin ten houhouen koa mul en usite matu onen Ahi. Ka kei mul losil kat angelo vasi keil ka hetetamen vasi keil emun koa keihoen mul en he. ✧

4

Selkatien keke reheling saktisaen keil ka rehoumon asas koa Ahi en vat ir rovoumoni

1 Navong mikur mahien ven demkatien onami, mihekur vati rendemien koa Iesu kuri navong long mahien en aven. Veni kami keil koa milong mahien en avemi,

rie lati keke mirmusiltei mun sise ten tisaen. ✧ 2 Sakini, en avong vasi mimoul miro, minousiltei envatien tatisa keil ten out netan en moulien onami. Vuo, mihousil sakien tetahos keil koa Ahi enges en vati keke kami mivoumoni. 3 Mulamu, mipurun avong houlu onami en vati sakien onen koakeil areingeingen Ahi. Mimumon vati saktisaen vasi keil ka mimusil envatien onami lises, mimunmun ka katau mimatil ral meahos ka ahin savsav keil. Anatin, mulamu mimumon sakien ten hoeasoen houlu ka miva netan min nana keil koa atisasok mok.

4 Ka kosa, koakeil areingeingen Ahi amutimanin keke mirlah ruaitei mun vatal keil keke mivoum vituai en vati sakien tatisaso ka ten hoeasoen koa keil amul amumoni. Sakini, keil aselus kutut kat kami houlu. ✧ 5 Ka ven sakien keil one, keil imai ilomal esuk ka ihit usil usite one en meten Ahi koa sak mesei tuai keke valei rahat usite onen meatin vasi keil, koakeil amoul ka koakeil umat. ✧ 6 Ven koanek, Ahi mumon sise keke koakeil emun umat tuai akilea avalong more longlongien usil Mesaea onen. Sakini, avaseini akur mahien ten matien en ave suval meatin vasi keil akuri, en ninin one, keil imoul lisenges hesuval koa Ahi mul moul lisenges.

7 Keite ten tounah vasi en out netan mul mai vesesal. Sakini, rendemien onami heilea revi lises ka sakien onami housil rendemien koa tetahos keke mikilea mivahis. ✧ 8 Ka koa mariso mok keie, emi hehathat kami, ven sakien ten envatien mul sakin kami mihoumon methos en meatin sav keil, avaseini amum tisa en kami. ✧ 9 Mihekur revi hanu

* **3:19:** Rendemien etel mul usil aneite ten selusien koanik: 1) En avong telamu, ninin onen Iesu sien Noah koa va ka selus min meatin tisa keil en avong onen; 2) Navong Iesu mat ka romoul eristei veah ran matien, va en eim takeih onen ninin tisa keil ka selus usil mukave matien onen mulin keihoen onen Temat min angelo keil koa amita en avong onen Noah keke avatetalihe vatal min ahin keil ten out netan (Sen 6:1-4; 2Pit 2:4; Siud 1:6); 3) Navong Iesu mat ka romoul eristei veah ran matien, va en out ten matien ka selus usil mukave matien onen mulin keihoen onen Temat min meatin keil koa amum tisa en avong onen Noah. Ka avaseini meatin keil arkilea revitei aneite ten selusien koanik, rokilea keke Ahi mumon sise keke meatin vasi keil ilong kilea more longlongien usil asa koa Iesu Kristo mumoni keke voutut meatin keil ten out netan. ✧ **3:20:** Sen 6:1-7:24 ✧ **3:21:** Hib 10:22 ✧ **3:22:** Efes 1:20-21 ✧ **4:1:** Rom 6:2,7 ✧ **4:4:** Efes 2:2-3; Taet 3:3 ✧ **4:5:** Umen 10:42; 2Tim 4:1; 1Pit 3:19 ✧ **4:7:** Rom 13:11-12; 1Sion 2:18 ✧ **4:8:** Pro 10:12; Tiem 5:20

sav hemai en teim keil onami ka minaselus kututtei veni.

¹⁰ Ven more envatien onen Ahi, kei san retai en sanien tetahos tateisav keil min kami. Sakini, suval more meatin keil toumien onen, mihelei kat revu sanien keil onami keke mi-houm mihekataun meatin sav keil eni. ✧ ¹¹ Anatin, meatin koa kur sanien ten selusien, hehitehiten selusien kati onen Ahi enges, ka meatin koa kur sanien ten kataunien, kei hekataun meatin sav keil hetal keihoen koa Ahi sani mini. Hesakini, ka en Iesu Kristo, tounah vasi koa mimumoni mihehati lat isen Ahi. Hetetamenien ka keihoen mul ien lises ka lisenges. Anatin. ✧

Meatin keil onen Ahi amul avisu en mahien suval koa Iesu visu eni

¹² Tuak onak eli keil en demkatien, minatimanintei en mahien takeih keil koa mimul mikuri keke vasak vis kami. Minandemtei minahit tounah keil enek irmaitei en kami. ✧ ¹³ Vuo, kosa mihehilelau en sien veni mimul en vati sise ten mahien koa Iesu emun mul ien. Ka en keite ten sise koanik, en avong Iesu hehothot en hetetamenien onen, kami mihehilelau hehi houlu mun en sien. ✧ ¹⁴ Munak aselus tisa en kami veni mimusil Iesu Kristo, mihendem kati keke tokolkatien onen Ahi mul en moulien onami veni Ninin onen Ahi koa vi hetetamen imok mul moul en kami. ✧ ¹⁵ Anatin keke mihekur mahien, ka hetisa munak tai en kami hekur mahien veni vi meatin koa mu vini meatin sav, vuo veni vi tarhena tai, vuo mum tisa, vuo mul san vulingasin en umen onen meatin sav keil emun. Ven vati sakien keil enek, mal keke hekur mahien veni. ¹⁶ Ka munak mihekur mahien keil veni mivi Kristin keil, minamemoutei eni. Vuo, mihe-masmas Ahi veni meatin keil ilei kilea keke kami mimusil Iesu Kristo. ¹⁷ Naviteni mukok veni Avong ten mari Kot mul mai vesesal koa Ahi helei rahat usite onen meatin keil onen helamu. ?Ka munak ir romul roles mahien keil en moulien orer,

hemukave suk en koakeil arlong kat-tei anatinien ten more longlongien koa ka ven Ahi? !Min keil hetisa revu mok! ✧ ¹⁸ Suval Tus Votut viteni vit, “?Munak keih keke meatin keil koa sakien one mutolas avakur moulien ten lisenges,

asa suk hemai en koakeil moulien one romaltei ka amum tisa?” *Proverb 11:3*

¹⁹ Sakini, munak mikur mahien ven demkatien onami veni mimul mimusil rendemien onen Ahi, tahos keke miheles mihehikiti keke mi-houm hetahos ka miheling moulien onami hel en hen. Mihoumoni hemukonek veni kei mumon kami ka vuli kat hatkatien keil onen lises. ✧

5

Sakien koa elda keil ilosil kat meatin keil onen Ahi eni

¹ Ek vati masel kat kami keil koa mivi elda keil veni inau mun navi elda tai. En metok, inau nales mahien onen Iesu, ka navong ihothot en hetetamenien onen, inau mun nilomal vituai hetal mini. ² Nasel kat kami keke mihelosil kat revu meatin keil koa Ahi lingi mul en hemi hesuval meatin keil ten sipsip amul alosil kat revu sipsip keil koa amul en he. Mihoumoni en sakien ten sien hesuval koa Ahi en vati. Mihermumontei hesuval meatin tai mul keih kat kami mivoumoni. Mihemarrir en umen onami, mihermumonteis ven mani. ✧ ³ Anatin keke Ahi ling kami keke milosil kat meatin keil onen, ka minoumontei en sakien takeih ral min rendemien koa vina nesa. Vuo, tahos imok mihoumon more sakien keil koa asi keil avaleisungeini. ✧ ⁴ Anatin, Avat onen meatin talosil kat meatin sav keil ien hemai hekistal. Ka navong hemai, kei hesan ui umen min kami koa hesuval vatluvoluv ten hetetamenien koa hihilien teni sakras vavuol. ✧

⁵ Ka kami koa mivi meatin hau keil, tahos mihelong kat elda keil ten sios. Ka navong miro vituai, kami

✧ **4:10:** Rom 12:6-8 ✧ **4:11:** 1Kor 10:31 ✧ **4:12:** 1Pit 1:7 ✧ **4:13:** Umen 5:41 ✧ **4:14:** Sam 89:50-51; Umen 5:41; 1Pit 2:20; Aes 11:2 ✧ **4:17:** Ser 25:29; Esek 9:6; 2Tes 1:8 ✧ **4:19:** Sam 31:5 ✧ **5:2:** Sion 21:15-17; Umen 20:28 ✧ **5:3:** 2Kor 1:24; Plp 3:17; Taet 2:7 ✧ **5:4:** 1Kor 9:25

vasi mihoumon rendemien onami heha netan veni Tus Votut viteni vit,
"Ahi sesein koakeil avut keil,

ka mul rie lat more envatien onen min koakeil amumon rendemien one va netan." *Proveb 3:34**

⁶ Sakini, mihoumon rendemien onami heha netan navong miro en hen Ahi ten Keihoen. Hesakini, kei hehati lat isomi en more avong tai koa kei lingi mul. ✧ ⁷ Anatin, mihelah vasin demkoen keil onami ka mihesani heha min Ahi, veni kei en vat kami ka mul losil kat revi kami. ✧

⁸ Mihelele revi, ka mihelei kokoe en kami veni Temat koa vi vativieh min kami mul ka lelau lekat sise vapurun kami. Anatin, kei suval laeon koa amai kati, mul lekat tei meatin vatali vahasi vani. ✧ ⁹ Mihelomal hekeih en demkatien onami ka mi-heting koe kei namaitei vesesal ven kami. Mihelomal hekeih veni miheilea keke tuomi savsav emun keil ten demkatien koa aro en out vasi netan amul akur vati mahien keil enek. ✧ ¹⁰ Ka navong milong mahien ten avong havivis evus, Ahi ten more envatien heling ris kami en tahosien ka hekataun kami, hesakin kami mihelomal en demkatien onami hekeih tamun ka houmon desien onami hermalleitei mun. Ahi koa vise kami keke miheapil hetal min Iesu Kristo en hetetamenien onen koa sakras vavus, kei houmon tounah keil enek ven kami. ✧ ¹¹ ! Keihoen ten losilkatien onen Ahi hel lises ka lisenges! Anatin.

Selusien ekor

¹² Inau namul namutis leta ekek koa tamureis min kami ral min kataunien onen Saelas, more tuak tai koa musil kat Ahi. En leta ekek, ek vati masel kat kami ka mahitehiteni keke koanik vi anatinien ten more envatien onen Ahi. Mihelomal hekeih eni.

¹³ Meatin keil ten sios ekok ten out 'Babilon,'* koa Ahi rie lat keil

✧ **5:5:** Mat 23:12; Tiem 4:6 ✧ **5:6:** Siob 22:29; Mat 23:12; Luk 14:11; 18:14; Tiem 4:10 ✧ **5:7:** Sam 55:22; Mat 6:25-30 ✧ **5:8:** 1Tes 5:6 ✧ **5:9:** Efes 6:11-13; Tiem 4:7 ✧ **5:10:** 1Tes 2:12

* **5:13:** Aneite teni vi 'Rom.' En avong ten oltestamen, Babilon vi taon tai koa mariso koa kur keihoen valosil kat kantri houlu en out netan. Keil amumoni keih en meatin keil onen Ahi, ka katau, Ahi sakin keihoen one vupuol ran he.

avi onen, aviten 'more' one vat min kami, koa kami mun mivi onen. Ka Mak, koa suval natkuli en demkatien, kei mun mul viten 'more' onen vat min kami. ¹⁴ Mihehiten 'more' min kami ka miheav kat kami en envatien onen Ahi.

Navisi keke tomat onen Ahi hel ven kami koa mivi meatin keil onen Iesu Kristo.

Selusien koa helamu ten 2 Pita

?Isei mutis selusien koanik?

Eiloheh Pita mutis selusien koanek[☆] en sua 67 AD (sua keil koa katau en avong Iesu avasi), vesesal sua etel (3) katau en avong koa mutis 1 Pita.[☆]

?Isei vuli selusien koanik mulamu?

Pita mutis selusien koanek va min Kristin vasi keil. En 1 Pita, kei vati lat rendemien one ka sel kat keil avalomal vakeih, avaseini mahien keil koa amul umai. Ka en 2 Pita, kei sel kat keil avalei kilea sakien tisa keil onen tiser taluvosien keil.

? Pita mutis selusien koanik vensa?

Pita en vat Kristin keil avahuli kat anatinien ten more long-longien usil Iesu Kristo - Pita sel kat meatin keil onen Ahi avamatu imok en demkatien one[☆] navong amusil kat hihiseien keil koa vi anatin koa musil asa koa mul en Tus Votut onen Ahi.[☆]

Pita en vati vasel kat Kristin keil anousiltei tiser taluvosien keil - Pita viteni keke vati tiser taluvosien keil amul tuetin tuai,[☆] ka tounah koa amul avisein meatin keil eni rovitei anatin. Pita sel kat keil vit sakien tatisaso koa avisein meatin keil eni mul par kat keil.[☆] Ka en avong koa Iesu hemai ris eni, kei hesan mahien min tiser keil enek.[☆]

Pita en vati vahati lat rendemien onen Kristin keil keke amairisien onen Iesu Kristo vi anatin - Veni tiser taluvosien keil amul aviteni keke Iesu hermaitei ris,[☆] Pita sel kat keil anamaentei rendemien one namot veni Iesu Kristo hemai ris en avong koa Ahi lesi mal. Sakini, keil anatimanintei en amairisien onen nasuval meatin sav keil.[☆]

Pita en vati vasel kat Kristin keil keke moulien one hetolas - Veni tiser taluvosien keil avisein Kristin keil avit mal keke avousil envatien ten ave,[☆] Pita sel kat meatin keil

onen Ahi keke usil sakien keil koa akilea mutolas en meten Ahi.[☆]

Mari rendemien tai ten selusien koanik mul en 2 Pita 3:17

Ka kami, onak eli keil, veni mikilea en tounah koa naviteni ekek, mihelei kat revu kami keke meatin tatisa keil analamun kami natal min hihiseien keil koa romaltei nasakin kami minamot en demkatien onami ran out tahos koa mimul ien kosa.

?Asa mul en selusien koanik?

1. Selkatien keke Kristin keil avamatu en demkatien one. (1:1-21)
2. Selkatien keke Kristin keil anousiltei tiser taluvosien keil. (2:1-22)
3. Selkatien keke Kristin keil itosin avong koa Asuv Iesu hemai ris eni ka moulien one hetolas. (3:1-18)

Hitkileaen onen Pita usil leta koanik

¹ Inau, Saemon Pita, slev ka eiloheh tai onen Iesu Kristo, namutis leta koanik.

Namutisi vat min koakeil akur demkatien tai koa tahos imok suval onomai. Demkatien koanek ka ven tounah keil koa Iesu Kristo koa mal revu mumoni. Kei vi Ahi orer koa mutut ir ka san demkatien koanek min ir.

² Navisi keke more envatien ka tomat hehilelau en moulien onami heka en asa mikilea eni usil Ahi ka Iesu koa vi Asuv orer. [☆]

Ahi mul vise meatin keil umai avahi onen

³ Ka en keihoen onen, Ahi sani min ir tounah vasi koa rehekuri keke rehémoul ka rehousil sise koa mal en meten. Mul sani min ir navong rokilea revu kei koa vise ir ral min hetetamenien ka tahosien onen. [☆] ⁴ En sise ten hetetamenien ka tahosien enek, Ahi sani min ir marmari hatkatien keil koa moreite

☆ :: 2Pit 1:1 ☆ :: 2Pit 3:1 ☆ :: 2Pit 1:5-11 ☆ :: 2Pit 1:12-21 ☆ :: 2Pit 2:1-10 ☆ :: 2Pit 2:19 ☆ :: 2Pit 2:12 ☆ :: 2Pit 3:4 ☆ :: 2Pit 3:6-10 ☆ :: 2Pit 2:13 ☆ :: 2Pit 3:14-15
☆ 1:2: Siud 1:2 ☆ 1:3: 1Pit 2:9

mok.* Kei sani min ir keke rokilea rovalohosai ran sakien keil tatisaso koa mul en out netan koa mul purun meatin keil, ka rehoumon sakien keil koa hemal revi hesuval koa Ahi mun mal revi.

⁵ Ven koa Ahi mumon tounah keil enek, en moulien onami mihesak visi mivaling kat sakien tetahos keil vaha vatal min demkatien onami. Ka hetal min sakien tetahos keil, miheling kat ileilien ten anatinien onen Ahi. ⁶ Ka hetal min ileilien koanek, miheling kat sakien koa mikilea mivalei kat revi ualien onami eni. Ka hetal min sakien koanek, miheling kat sakien koa mivahikiti mivoum vakeih en demkatien onami eni. Ka hetal min sakien koanek, miheling kat sakien keil koa mikilea Ahi en vat kami mivoumoni. ⁷ Ka hetal min sakien koanek, miheling kat sakien koa mivalah ruai vatahos vatal min tuomi keil. Ka hetal min sakien ten lahruaien, miheling kat sakien ten envatien. ⁸ Veni navong mimumon sakien keil enek en avong vasi ka umai avi houlu mok en moulien onami, ileilien onami en Iesu Kristo, Asuv orer, hemariso mok, ualien onom housil demkatien ka moulien onami hekur heite hehi houlu. ⁹ Ka munak meatin tai romumonte sakien hos keil enek, koanek rie lati keke rendemien onen tamurei, sakras varendem vaha, ka en mul vobong keke Ahi kas moteini tuai ran tisaen keil onen koa mumoni mulamu.

¹⁰ Sakini, tuak keil en demkatien, mihesak visi hekeih keke mihoumon sakien keil enek vatie lati keke Ahi vise kami ka rie lat kami mivi onen. Munak ualien onami housil anatinien koanek, misakras mivamot en demkatien onami. ¹¹ En sise enek, Ahi hesi kei keke hekur revi kami mihemai en out koa Iesu Kristo, Asuv orer koa mutut ir, vi asuv houlu ien lises ka lisenges.

¹² Sakini, avaseini kami mikilea

tuai en tounah keil enek ka mimulomal keih en anatinien koa mikuri, namundemi tahos keke nitos nihitehiteni min kami keke emi navobongentei. ¹³ Anatin, en avong vasi koa namul veah namoul, namundemi navit mal venau keke lisenges nil nihitehiteni min kami en tounah keil ekek, ¹⁴ veni nakilea keke hervitei tuetin nimat hesuval koa Iesu Kristo, Asuv orer, vit kilea minau tuai. ¹⁵ Sakini, namutis leta koanik vat min kami keke numon tounah vasi nakilea. Hesakini, navong nimat, kami mikilea mivandem kat tounah keil enek lises.

Eiloheh keil ka provet keil telamu avit luvat anatinien usil Iesu Kristo

¹⁶ Navong komai eiloheh keil onen Iesu Kristo meselus min kami usil keihoen ka amairisien onen Iesu Kristo, Asuv orer, meroruntei usil tunien keil koa meatin enges mumoni keke valeh rendemien onen meatin sav keil. !Vuo! Komai meles hetetamenien onen en metomai kati. ¹⁷⁻¹⁸ Anatin, komaitel metro ral min Iesu en vatihou onen Ahi navong Ahi Tata san houhouen ka muohien mini. Komaitel metlonge navong Ahi ten Muohien selus usili vit, “!Koanik vi Natkuli kati koa ek vati mok, ka nasi nau mok veni!” Anatin, komaitel varei metlong rea enek koa ka en out nesa. ¹⁹

¹⁹ Ka tounah vasi koa komai melesi ka melonge mul sakin ir rokilea revi keke selusien koa provet keil telamu aviteni usil Mesaea vi anatin. Tahos imok keke mihelei revi en selusien keil one ka mihelong kati, veni selusien one mul vothot en tounah suval laet koa ritin en out koa mankoli. Sakini, tahos keke mihoum hetal min laet ten selusien enek hetokol more avong koa Iesu hemai ris hekistal eni ka hesakin rendemien onami hemaluv revi. Anatin, kei hemai hesuval Melan, hitu ten visokon, koa rie lati keke out valan. ²⁰ Ka koa hetetamen imok ekek, miheilea

* **1:4:** More hatkatien keil onen Ahi avi houlu, ka tei en keil avi mukave Ahi isan Ninin Votut onen hehilelau en meatin keil (Umen 2:14-41), mukave rehekur suvalien onen Ahi (1Sion 3:2), mukave Iesu imai ris (2Pit 3:4), ka mukave rehekur moulien ten lisenges en out nesa (1Pit 1:4; 2Pit 3:13).
¹³ **1:6:** Kal 5:22-23 ¹⁴ **1:12:** Siud 1:5 ¹⁵ **1:13:** 2Kor 5:1; Sion 21:18-19 ¹⁶⁻¹⁸ **1:17-18:** Mat 17:1-5; Mak 9:2-7; Luk 9:28-35

keke selusien vasi keil koa Tus Votut mul vit luvati rokistaltei en rendemien onen provet keil enges ²¹ veni vati selusien ten hitluvatien koanek rokatei en meatin keil enges. Vuo, Ahi varei selus ka en ongon meahos ka ahin keil navong Ninin Votut sien keil. ✧

2

Ahi hesan mahien min tiser taluvosien keil hetal min koakeil amusil hihiseien keil one

¹ Ka en avong mulamu, provet keil taluvosien akistal luhu en me-Isrel keil. Ka en vati sakien enek, tiser keil taluvosien ikistal luhu en kami. Keil ikur lelau en hihiseien taluvosien keil koa heleh mahien en koakeil amusili. Ka koa tisa mok, keil ihiles eisile ran Asuv Iesu koa vul lat keil amaluv ran tisaen one. Sakini, keil amul aleh kekerat mahien mai en keil eris en avong keil ilomal en meten Ahi. ✧ ² Meatin houlu usil sise ten saktisaen keil one. Ka ven tisaen keil koa amumoni, meatin sav keil iselus hetisa kat Sise ten Anatinien koa romusili. ✧ ³ Tiser taluvosien keil enek avi metenan ka ipurun kami hetal min tunien keil enges koa amumoni keke avalah mani ran kami eni. Avong taveah tuai, Ahi sak mesei keke valei rahat usite onen meatin keil. Anatin, kei koa mul lei rahat usite onen meatin keil sakras vamatil, hesan mahien min keil ka hou rasilin keil ivupuol varei. ✧

⁴ Ahi hesan mahien min tiser keil enek hesuval koa mumoni en avong mulamu. Kei rolokoveintei angelo keil avalaia en tisaen keil one ka rovuli kattei mahien ran keil veni. Vuo, kei son keil uva en Vulvul koa keite teni tovuol ka par kat keil en sen takeih keil keke avato en mankoli, avatosin Avong ten Mari Kot. ✧ ⁵ Ka en vati sakien koanek, en avong onen Noah, Ahi rolokoveintei meatin keil avalaia en tisaen keil one ka rovuli kattei mahien ran keil. Vuo, kei san mari oai mai

mutaluh koe out netan keke vou vini meatin tatisa keil enek. Noah san selusien koa rie sise ten maluen min meatin keil, ka aseseini. Sakini Ahi mutut Noah enges ral min onen keil oulu (7) keke armattei. ✧ ⁶ Ka en avong onen Lot, Ahi lei rahat usite onen meatin keil koa amul en mari taon keilu ten out Sodom ka Komorah. Anatin, san ahang mai kan lin tounah vasi keil koa mul en keilu va vio ... lumai luvi meas enges. Kei mumoni mukonek keke meatin sav keil ilei kilea keite ten koakeil amum tisa. ✧ ⁷ Ka Lot, Ahi mututi veni sakien onen mal en meten ka kei longe tisa ven sakkalkalien onen meatin keil koa asesein more mengkatien keil. ✧ ⁸ Anatin, Lot koa mal ro ral min keil, ka avong vasi enges, kei les sakkalkalien keil one ka long selusien tatisa keil one. Ka veni ualien onen Lot mal, sakien keil one vesesal vasakin kei vahi vau eni. ⁹ Sakini, rolei kilea keke Ahi kilea mukave voutut koakeil amum mal ran sakvisien keil koa amul avisu eni. Ka kilea emun keke Ahi mul lei rahat usite onen koakeil amum tisa ka mul son vituai mahien one hetokol avong koa ikur vasi en Avong ten Mari Kot. ✧ ¹⁰ Anatin, Ahi helei rahat usite onen meatin vasi keil koa amum tisa, ka min koakeil emok amusil saktisaen keil koa ave en vati voumoni ka asesein koakeil alosil kat keil. ✧

Tiser taluvosien keil enek, vatie keih ka armetautei keke avaselus karen koakeil avi hetetamen imok en out netan ka out nesa emun. ¹¹ Ka angelo keil emun, avaseini akur keihoen ka hetetamenien mulin tiser keil taluvosien enek, armumonte vati sakien one. Vuo, en meten Ahi Asuv, arsan etai selusien tatisa vaha kat angelo sav keil. ✧ ¹² Ka tiser keil enek aselus karen tounah keil koa arkileatei. Asuval tirendan keil koa ileilien one tovuol koa amusil tounah koa ave enges en vati. Tiser keil enek imatmat en vati sakien koa tirendan keil amoul keke meatin keil

✧ **1:21:** 2Tim 3:16; 1Pit 1:11 ✧ **2:1:** Mat 24:11; Siud 1:4 ✧ **2:2:** Aes 52:5 ✧ **2:3:** Rom 16:18; 1Tes 2:5 ✧ **2:4:** Siud 1:6; Rev 20:1-3 ✧ **2:5:** Sen 6:1-7,17; 8:18; 2Pit 3:6 ✧ **2:6:** Sen 19:24; Siud 1:7 ✧ **2:7:** Sen 19:1-16 ✧ **2:9:** 1Kor 10:13; Siud 1:6 ✧ **2:10:** Siud 1:7,8 ✧ **2:11:** Siud 1:9 ✧ **2:12:** Siud 1:10

avuli kat keil ka amu vini keil. ✧
 13 Anatin, Ahi hesa kes mahien min keil housil mahien koa keil asani min meatin sav keil. Asi keil enges avoumon saktisaen keil one en me-neai. Navong tiser taluvosien keil enek umai akanian vituai ral min kami en ale onami, asuval amus ka manu koa vite vo veni amules amumon saktisaen keil one, ka memouen one tovuol varei. ✧ 14 Keil amai kat keil ven tisaen lises ka e vati mok avasak tisa vatal min ahin keil vasi koa alesii. Amulamun meatin keil amemerau en demkatien one uva en sise ten tisaen. Ka avisein revii keil eris en sakien ten metenan. Koakeil enek amul en sesendaen onen Ahi. 15 Keil alokovein sise koa mal ka ale ras sise one. Amules amusil sise onen provet Balaam, natin Beor, koa kei si vakur mani ven tounah tisa koa mumoni. ✧ 16 Ka ven sakien tatisa enek, Ahi sel kati ka en ongon dongki osen. Anatin, Ahi sakii dongki tai, koa sakras vaselus, mai selus en rea suval meatin keke vating koe provet enek noumontei mun sakien ten vau onen. ✧

17 Tiser keil taluvosien enek aviten tounah enges, ka asakras esuk avoumoni. Asuval vulioai keil koa amemes. Asuval mahmah heisavos koa eang mul muhi, ka rosantei ous vous. Ahi ling kat out one en mankoli koa malikelik vis malikelik emok. ✧ 18 Avut keil en selusien one, ka selusien one vi heisav enges. Ka aluvos meatin keil avit tahos avoumon saktisaen keil koa ave en vati. Ka en sakien enek, amul aleh koakeil avi heite hau en demkatien keke avavuol eris en saktisaen keil vasuval meatin keil koa akalkali. Ka saktisaen keil enek avi vati sakien koa amaluv rani rovillei tuetin. 19 Tiser keil taluvosien enek avat kati keke itie lat sise ten maluvien min meatin keil, ka tiser keil enek, sakien tatisaso mul par kat keil ka mul sakii keil armaluvtei. Anatin, keil avi slev ten saktisaen keil one koa mul purun keil, veni meatin vi slev ten tounah koa vi masta en moulien onen. ✧ 20 ?Ka

mukave en koakeil enek akilea tuai en Iesu Kristo, Asuv orer, koa sakii keil amaluv ran viau ten sakien tatisa keil ten out netan, ka evus, amaen ris sakien tatisa keil enek vihi kat keil eris? Meatin keil enek ihotini keke moulien one hetisa mok helin avong koa mulamu. ✧ 21 Veni mahien koa keil ikuri ven aviles ran mengkatien votut onen Ahi koa komai eiloheh keil mesani min keil hehi houlu mok helin munak avarkileatei sise ten maluen enek. ✧ 22 Asa koa amumoni mul rie lati keke selusien keilu ten meteisauen koanik luvi anatin koa luvit, *“Huli tai mul va ris kan luon” Proveb 26:11* ka *“Vuas koa amukul moteini mul va ris mukul en tan melmel.”*

3

Hatkatien ten amairisien onen Iesu Kristo

1 Onak eli keil, koanik vi leta elu koa namutisi vat min kami. En leta vasi keilu enek nasak visi matos mahitehiteni min kami anatinien keil koa mikilea eni tuai keke mivandem ris tounah keil koa tahos ka mal. 2 Ek vati keke mivandem kat selusien koa provet votut keil telamu aviteni, ka mivandem kat emun mengkatien keil onen Asuv Iesu koa mutut kami, koa komai, eiloheh keil onami, mesani min kami. ✧

3 Tounah tai koa hetetamen imok keke mivailea eni ekek: en avong ekor keil, meatin keil imai ikikistal koa musil kat sakien tatisaso one enges ka itohtoh karen kami ✧ 4 ihit, *“?Mukave? ?Anatin kei vat kati vit hemai? Kei kave? !Avu keil orer telamu umatmat tuai, ka tounah vasi rovillestei, mul vatte tas en avong Ahi mumoni en out netan mai rokol kosa!”* 5 Avaseini keil akilea en anatinien, ka e rovattei availea keke en avong mulamu, ka en selusien onen, Ahi sakii out nesa ka out netan lukistal. Anatin, ka en selusien onen, kei mumon atan en oai ka mumoni kikistal ran oai. ✧ 6 Ka

✧ 2:13: Siud 1:12 ✧ 2:15: Nam 22:7; Siud 1:11; Rev 2:14 ✧ 2:16: Nam 22:28 ✧ 2:17: Siud 1:13 ✧ 2:19: Sion 8:34 ✧ 2:20: Mat 12:45 ✧ 2:21: Luk 12:47-48 ✧ 3:2: Siud 1:17 ✧ 3:3: Siud 1:18 ✧ 3:5: Sen 1:6-9

ral min oai enek emun, Ahi mutaluh koe out vasi netan ka mu rasilin tounah koa moulien en avong enek.

☆ 7 Ka kosa, ral min selusien onen, Ahi mul ling revi out nesa ka out netan koa lumul kosa keke lumules hetokol avong koa hemaen ahang hean lin keilu. Anatin, mul vuli kat keilu ven Avong ten Mari Kot koa hesan matien min meatin tisa keil vasi ien.

8 Ka onak eli keil, emi navobongentei tounah tai! En meten Ahi Asuv, sua taosen tai (1000) suval etin avong tai. Anatin, keilu luvinvin en rendemien onen. ☆ 9 Meatin tei amundemi keke Ahi Asuv mul roun voumon amairisien onen Iesu vakistal vasuval koa kei vat kati, ka rovitei anatin. Kei mul san avong min kami keke mivahiles ran tisaen onami, veni en rovat etai meatin vavuol. Kei en vati mok keke meatin vasi keil avahiles ran tisaen one ka avaha vesesal veni.

10 Ka sakien koa Asuv Iesu hemai ris eni hesuval sakien ten amaien onen tarhena tai koa meatin rokileatei eni. Ka en avong enek, out nesa hevuol hetal mari verien; mari ahang tai hean lin meteiai, avati ka hitu keil; ka out netan hetal min tounah vasi koa amul ien ivupuol.

11 ?Sakini, veni Ahi hou rasilin tounah vasi en sise enek, kami mihehi vati meatin sa? Moulien onami hehi votut ka ualien onami housil asa koa Ahi en vati 12 navong mirosin avong koa Ahi vat kati keke Iesu hemai ris eni ka mihoumoni hemai hekalah.* En avong enek, ahang hean lin teilang, ka saloh teni hesakin meteiai, avati ka hitu keil ikur lei ka ivupuol. 13 Ka avaseini tounah keil enek hekur out, ir rorosin asa koa Ahi vat kati min ir. Rorosin avong out nesa ka out netan luhemai luhehi heite hau. Ka koakeil enges sakien one mal revi akilea avato ien.

Selkatien ekor ka hisien ekor

14 Ka onak eli keil, navong mirosin avong enek, mihesak visi keke navong hemai hehotini keke miro en tomat ral mini en sakien koa ualien onami mutolas ka tisaen tovuol en moulien onami. 15 Miheilea keke rendemien onen Ahi Asuv orer taveah ka mul san avong min meatin keil keke houtut keil eni. Ka Pol, tuer en demkatien koa ek vati mok, kei mun mutis tounah vatte tas min kami ral min ileilien koa Ahi sani mini. ☆ 16 Anatin, en leta keil vasi onen, kei mul mutis usil vati rendemien enek. Hati selusien koa mul en leta keil onen keih keke meatin keil availea eni, ka koakeil ileilien one tovuol ka arro kattei, keil aluvati romaltei. Ka armumonte en selusien onen Pol enges, amul amumoni en selusien sav keil onen Ahi koa ka en Tus Votut. Navong amumoni mukonek, amul aleh mahien mai en keil eris.

17 Ka kami, onak eli keil, veni mikilea en tounah koa naviteni ekek, mihelei kat revi kami keke meatin tatisa keil analamun kami natal min hihiseien keil koa romaltei nasakin kami minamot en demkatien onami ran out tahos koa mimul ien kosa. ☆ 18 Ka tahos imok miheles mihemoul en more envatien onen Iesu Kristo ka mihesak visi keke ileilien onami eni, koa vi Asuv onami koa mutut kami, hemariso tamun. !Rehesan masmasien mini ven hetetamenien onen, kosa ka lisenges! Anatin.

☆ 3:6: Sen 7:11-21; 2Pit 2:5 ☆ 3:8: Sam 90:4 * 3:12: Tus Votut viteni keke helamu en avong koa Iesu hemai ris eni, meatin ten out vasi keil ilong more longlongien usil Iesu Kristo (Mat 24:14). Sakini, Ahi mul san avong min meatin keil avalonge ka avahilehiles moulien one avousil Ahi (2Pit 3:9). Sakini rokilea rovoumon amairisien onen Iesu hemai hekalah tamun munak rovitehiten more longlongien usili va en out vasi keil ka ualien orer mul rie lat keihoen onen Ahi. ☆ 3:15: Rom 2:4; 1Pit 3:9 ☆ 3:17: Mak 13:5; 1Kor 10:12

Selusien koa helamu ten 1 Sion

?Isei mutis selusien koanik?

Sion Sepeti vi tai en eiloheh keitel koa Iesu vise rohtoh eni. Suval tunali Tiemes ka Pita, mulamu, Sion son net vasar mesau keil.✧ Sion moul taveah mulin eiloheh sav keil. Ka navong Pol ka Pita ka houlu en eiloheh sav keil umat tuai, Sion va sao en sios keil koa amul en out vasi en out Esia (koa kosa avise en Turkey) en avong tai luhu en sua 85 ka sua 90 AD (sua keil koa katau en avong Iesu avasi). Evus, kei mutis 'More Longlongien koa Sion Mutisi,' ka katau eni kei mutis leta enek.

?Isei vuli selusien koanik mulamu?

Sion mutis selusien koanik va min Kristin vasi keil koa amul en out vasi suval avi titiali keil onen.✧ Leta enek karahit sios vasi. Tiser taluvosien keil houlu amul avahisein Kristin keil en tounah houlu koa rovitei anatin. Sakini, Sion mutis leta koanek vasuv kat demkatien one en tounah koa vi anatin.

? Sion mutis selusien koanik vensa?

Sion vit luvati keke Iesu mai suval meatin ka mat anatin en aiveave - Sion en vat Kristin keil availea keke Iesu vi Ahi koa vi 'Vati Selusien ten Moulieu.'✧ Ka kei mita en out netan anatin.✧ Sion viteni mukok ven tiser taluvosien keil aviteni keke Iesu vi meatin enges ten out netan koa Ninin onen Ahi sieni en avong avi baptis eni, ka lokovein risi en avong mul en aiveave.✧

Sion vit luvati keke Ahi en vati keke sakien keil onen meatin keil onen avatolas - Tiser taluvosien keil aviteni keke aven meatin ka ninin onen lukeka. En rendemien one, meatin kilea voumon tounah vasi koa en vati voumoni en aven, ka tisaen teni sakras vasakin ninin onen vahilehilo. Sion vit luvati keke

meatin keil onen Ahi amul along kat mengkatien keil onen koa mul en Tus Votut onen.✧

Sion vit luvati keke Kristin keil e hehathat tue keil en demkatien

- Veni tiser taluvosien keil amul asakin Kristin keil amusel en keil eris, Sion sel kat keil e vahathat Kristin sav keil.✧

Sion vit luvati keke Iesu Kristo vi sise tas koa voutut moulieu onen meatin keil

- Tiser taluvosien keil aviteni keke meteisauen koa keil enges akuri kilea voutut moulieu onen meatin keil.✧ Ka Sion vit leini keke koakeil akur Iesu Kristo, Natin Ahi, keil enges akur moulieu ten lisenges.✧

Mari rendemien tai ten selusien koanik mul en 1 Sion 5:13

Namul namutis va min kami koa mikur anatin en Natin Ahi keke miheilea kami mikur moulieu ten lisenges tuai.

?Asa mul en selusien koanik?

1. Ahi vi meneai ka en vat meatin keil onen itie lati keke keil emun amul en meneai. (1:1-2:29)
2. Ahi mal revu ka meatin keil onen, moulieu one hemal revu. (3:1-10)
3. Ahi vi envatien ka en vat meatin keil onen itie lati keke keil emun envatien one hel en meatin sav keil. (3:10-4:21)
4. Ahi vi moulieu ka mul mutut koakeil akur anatin en Natnali koa vi Iesu Kristo. (5:1-21)

Hitkileaen usil kei koa vi Vati Selusien ten Moulieu

¹ Inau, Sion, namutis leta koanik va min kami usil kei koa vi 'Vati Selusien ten Moulieu,' kei koa ro tuai mulamu en tounah sav vasi keil. Kei, komai melonge, ka melesi en metomai. Anatin, melesi ka hemai rokoli. ✧ ² Mulamu, Vati Selusien ten Moulieu enek moul lisenges ka ro ral min Ahi Tata, ka katau, mai kistal min ir. Kei komai melesi ka kosa mevitehit usili min kami. ✧ ³ Asa koa komai melesi ka mer-aengoni, memul meviteni min kami

✧ :: Mak 4:21 ✧ :: 1Sion 2:1,12,28 ✧ :: 1Sion 1:1 ✧ :: 1Sion 1:2-3 ✧ :: 1Sion 4:2-3; 5:6-10 ✧ :: 1Sion 2:3-6; 3:1-10 ✧ :: 1Sion 2:7-11; 3:11-24 ✧ :: 1Sion 1:8-10 ✧ :: 1Sion 3:1-3 ✧ **1:1:** Sion 1:1,2; 1Sion 2:13,14; Sion 1:1,4,14 ✧ **1:2:** Sion 1:14

mun keke mikilea mivapil vatal min komai koa mekapil emun ral min Ahi Tata ka Natnali koa vi Iesu Kristo. ⁴ Ka navong mihekur anatin en asa koa memul memutis usili, rehesi ir hehi houlu. ✧

Selkatien keke rovoual en meneai onen Ahi

⁵ Selusien koa meraengoni ka ven Natin Ahi mevitehiteni mun min kami. Kei viteni mukok: Ahi mutolas, tisaen tovuol ien. Kei suval meneai koa keih koa mankoli tovuol ien. ✧ ⁶ Munak roviteni rovit rokapil vituai ral mini ka romual veah en mankoli ten tisaen, romul roluvos en selusien orer ka ualien orer romusiltei anatinien. ✧ ⁷ Ka munak romual en meneai suval Ahi mul en meneai ka sakien orer mutolas, ir Kristin keil, rokilea rovapil vituai vatal min ir emun. Ka navong romual en meneai enek, ran Iesu, Natin Ahi, mul kas motein ir ran tisaen vasi keil keke reheto rehetolas.

⁸ Ka munak roviteni rovit tisaen orer tovuol, romul roluvos ir enges, ka anatinien tovuol en ir. ⁹ Ka munak rovit lat tisaen orer min Ahi, kei koa lisenges mul mum vasin tounah koa viteni ka mul mumon tounah koa mal, kei herleletei mun hetisa en tisaen keil orer ka hekas motein ir rehetolas ran sakkalkalien keil orer. ¹⁰ Ahi mul vit ir vasi romumon tisaen. Ka munak rovit rormumon-tei etai tisaen, romul roviteni keke Ahi mul luvos. Munak hemukonek, selusien onen romultei en ir.

2

Iesu Kristo mul selus min Ahi en usite orer

¹ Onak eli keil, namul namutis selusien koanik va min kami keke mehurmumonte tisaen. Ka munak meatin tai mumon tisaen, meatin tai mul vesesal ven Ahi Tamer koa kilea vaselus vatal mini en usite orer, kei vi Iesu Kristo koa mal revi. ✧ ² Kei san moulien onen vi sanien votut vahul lat tisaen keil orer. Ka

rosantei moulien onen ven tisaen orer enges. Vuo, sani ven meatin vasi keil en out netan. ✧

³ ?Ir rehelei kilea keke rokilea revi en Ahi hemukave? Navong rolong kat mengkatien keil onen, rokilea keke rovailea kei. ⁴ Ka munak meatin tai mul viteni vit kei kilea en Ahi, ka kei rolong kattei mengkatien keil onen, kei vi uti luvosien ka anatinien tovuol ien. ✧ ⁵ Ka munak rolong kat selusien onen, mul rie keke er vat Ahi en vati sakien koa kei en vati. En sakien koanik rolei kilea keke rokapil ral min Ahi: ✧ ⁶ munak roviteni rovit rokapil ral min Ahi, rehoumoni mok keke ualien orer hesuval ualien onen Iesu Kristo.

Selkatien keke rehousil mengkatien ten envatien

⁷ Onak eli keil, namul namutis usil mengkatien tai koa mihousili, ka mengkatien koanik rovitei heite hau. Vuo, vi mengkatien matu koa vit, "Er hehathat ir." Kei, mikuri tuai navong mikur rohtoh en demkatien onami en Iesu. Anatin, mengkatien matu koanik vi selusien koa milonge tuai. ✧ ⁸ Ka mukos, hesuval koa mengkatien koa namul namutisi kosa vat min kami vi heite hau, veni roles anatinien teni mul en moulien onen Iesu Kristo ka en moulien onami emun. Mankoli ka sakien tatisa keil orer koa romul ien mulamu mul vuol, ka meneai ten anatinien koa romul ien kosa mul ritin keih. ✧

⁹ Ka munak meatin tai mul viteni vit, "Inau naro en meneai onen Ahi," ka en hati avong koanik tin kat tunali keil, kei mules veah en mankoli ten tisaen. ✧ ¹⁰ Ka kei koa en vat tunali keil, kei ro en meneai onen Ahi anatin. En vati meatin koanek, tounah tovuol val ien koa vasakini vamot en tisaen. ✧ ¹¹ Ka meatin koa tin kat tunali keil, kei mules en mankoli ten tisaen. Kei mul mual eni ka rolei kileatei out kave mul va ien, veni mankoli ten

✧ **1:4:** Sion 15:11; 16:24 ✧ **1:5:** 1Tim 6:16; Tiem 1:17 ✧ **1:6:** 1Sion 2:4; Sion 3:21 ✧ **2:1:** Rom 8:34; Hib 7:25; 9:24 ✧ **2:2:** Sion 1:29; Kol 1:20; 1Sion 4:10,14 ✧ **2:4:** 1Sion 1:6 ✧ **2:5:** Sion 14:21,23; 1Sion 5:3; 4:12,17; Sion 13:15; 1Pit 2:21 ✧ **2:7:** 2Sion 1:5-6; 1Sion 2:24; 3:11 ✧ **2:8:** Sion 13:34; Rom 13:12; Sion 1:9 ✧ **2:9:** 1Sion 2:11; 3:10,15; 4:20 ✧ **2:10:** Sam 119:165; Rom 14:13 ✧ **2:11:** 1Sion 2:9; Sion 12:35

tisaen onen mul mutaluh koe meten.
✧

Selkatien va min Kristin keil keke avousil saki en keil koa mal

¹² Namul namutis vat min kami, koa misuval titiali onak kati keil en demkatien, mivailea keke tisaen keil onami herkattei mun kami, Iesu Kristo sakin methos onen Ahi mul en kami. ✧

¹³ Namul namutis vat min kami, tata keil, veni kami mikilea kei koa ro tuai mulamu en tounah sav vasi. ✧

Namul namutis va min kami, meatin hau keil, veni en vaeen ten demkatien, mimuli Temat tuai.

¹⁴ Anatin, namul namutis vat min kami, titiali onak keil, veni kami mikilea Ahi Tamer.

Namul namutis vat min kami, tata keil, veni mikilea kei koa ro tuai mulamu en tounah sav vasi.

Namul namutis vat min kami, meatin hau keil, veni demkatien onami keih ka selusien onen Ahi mul moul en kami.

Anatin, en vaeen ten demkatien, kami mimuli Temat tuai.

¹⁵ Veni koanik anatin, envatien onami naltei en tounah keil ten out netan. Munak meatin tai en vat tisaen keil ten out netan vuo en saki en keil teni, envatien onen Ahi Tamer romultei en tin ✧ ¹⁶ veni tounah keil ten out netan rokatei ven Ahi Tamer. Tounah keil ten out netan amukok: saki en koa meatin vit hekur tounah vasi koa en vati; saki en koa en vati hekur tounah vasi koa leh meten; ka saki en tahasien ven tounah koa kuri. ✧ ¹⁷ Out netan ka tounah vasi koa meatin keil teni e vati mul vuol; ka koakeil amusil kat rendemien onen Ahi asakras avavuol, keil imoul lisenges. ✧

Selkatien keke rehelekat revi ven vatievieh keil en Iesu Kristo

¹⁸ !Titak keil en demkatien, romul en avong ekor keil! Meviteni tuai min kami keke kei koa hehi vatievieh en Kristo hemai; ka kosa, rolesi keke meatin houlu koa avi vatievieh min Kristo akikistal tuai. Koanik rie lati keke romul en avong ekor keil. ✧ ¹⁹ Meatin keil enek alokovein lahruaien keil orer veni arkapiltei vatal min ir en anatinien koa rovuli kati. Veni vahit keil avapil vatal min ir anatin, keil avatos vatal min ir. Ka navong keil uva, rolei kilea suk keke tovuol en keil vahi etai en ir. ✧

²⁰ Ka kami, Iesu koa vi votut sien kami en Ninin Votut tuai, ka kami vasi mikilea anatinien onen Ahi. ✧ ²¹ Sakini, narmutistei vahat min kami veni mirkileatei anatinien. Vuo, namutis va ven kami veni mikilea eni tuai, ka mikilea emun keke anatinien onen Ahi sakras voumon etai luvosien.

²² ?Isei mul liluvos? Koakeil avit Iesu rovitei Mesaea anatin onen Ahi, keil amul aliluvos. Meatin keil enek avi vatievieh en Kristo veni arkurtei anatin keke Iesu vi Natin Ahi ka Ahi vi Tamen. ✧ ²³ Anatin, veni koakeil asesein Natin Ahi, asesein Tamen. Ka koakeil akur anatin en Natin Ahi, akur anatin en Tamen emun. ✧

²⁴ Sakini, selusien ten anatinien koa milonge navong mikur rohtoh en demkatien, mihekur kati hel en moulieu onami. Munak mivuli kat selusien enek koa vit Iesu vi Kristo anatin, hesakin kami miheto miheapil hetal min Iesu, Natin Ahi, ka Tamen. ²⁵ Ka munak rehetu reheapil hetal min keilu, rehekur asa koa Iesu Kristo vat kati vasani min ir: moulieu ten lisenges. ✧

²⁶ Namul namutis min kami keke masel kat kami usil koakeil asak avaluvos kami. ²⁷ Ka kami, Iesu Kristo sien kami tuai en Ninin Votut onen. Sakini, navong Ninin Votut onen mules en kami, kei enges kilea vahisein kami en asa koa vi anatin ka asa koa vi luvosien. Mirvistei meatin etai mun hemai hehisein ris kami en tounah sav keil. Sakini,

✧ **2:12:** Sam 25:11; 1Kor 6:11 ✧ **2:13:** Sion 1:1,2; 1Sion 1:1 ✧ **2:15:** Rom 8:7; Tiem 4:4 ✧ **2:16:** Rom 13:14; Efes 2:3; 1Pit 2:11; Pro 27:20; Tiem 4:16 ✧ **2:17:** 1Kor 7:31; Mat 7:21 ✧ **2:18:** Mat 24:5,24 ✧ **2:19:** Umen 20:30; 1Kor 11:9 ✧ **2:20:** 1Sion 2:27 ✧ **2:22:** 1Sion 4:3; 2Sion 1:7 ✧ **2:23:** Sion 5:23; 15:23; 1Sion 4:15; 5:1; 2Sion 1:9 ✧ **2:25:** Sion 3:15; 6:40

mihetos miheapil hetal Iesu Kristo, suval koa Ninin Votut visein kami eni tuai. ✧

²⁸ Anatin, onak eli keil, mihetos miheapil hetal min Iesu keke navong hekistal eris ka rehelo-mal en meten, rehermemoutei. ✧

²⁹ Sakini, veni mikilea keke sakien keil onen Iesu Kristo mal revi mok, kami koa mimul mimusil sakien koa mal revi suval kei mimul mirie lati keke Ahi sakin kami mimai mivi heite hau mivi titan kati. ✧

3

Sakien mal koa titan Ahi keil umoni

¹ !Ahi Tamer en vat ir houlu mok! Anatin, rokilea envatien onen marite mok veni vise ir en titan. !Ka anatin eli, ir rovi titan kati! Ka meatin keil ten out netan arlei kileatei keke rovi titan Ahi veni arkileatei Ahi. ✧ ² Onak eli keil, anatin keke rovi titan Ahi tuai, ka rorkilea revitei veah keke aver ilesi hemukave en avong keil koa hemai. Ka avaseini, rokilea enges keke navong Iesu Kristo hemai hekistal, ir rehelei kilea suk kei hesuval asa. Ka aver hehiles hemai hesuval aven. ✧ ³ Ka meatin vasi koa akur desien koanik, ilei kat revi moulien one hetolas, hesuval koa moulien onen Iesu Kristo mutolas.

⁴ Meatin koa mules mumon tisaen mul kum vulvul mengkatien keil onen Ahi, veni vatte ten tisaen vi kumvulvulien ten mengkatien onen. ✧ ⁵ Mikilea keke Iesu Kristo kistal valah lat tisaen keil, ka tisaen tovuol ien. ✧ ⁶ Sakini, meatin vasi keil koa moulien one kapil ral min Iesu Kristo, keil analtei anahikiti anoumon tisaen. Ka koakeil amules avikit tisaen, arie lati keke arkapiltei vatal Iesu ka arkileatei kei varei. ✧

⁷ !Kami koa misuval titak keil, minamaentei meatin etai naluvos

kami! Koakeil amumon sakien koa mal, keil amal revi mok suval Iesu Kristo emun mal revi. ✧ ⁸ Koakeil amules avikit tisaen, keil avi titan Temat, veni Temat mum tisa en avong mulamu rokol kosa. Ka Natin Ahi kistal ven koanik, vou rasilin tounah keil koa Temat mul mumoni. ✧

⁹ Meatin keil koa Ahi sakin keil avi heite hau avi titan kati, keil irmultei ihikit tisaen, veni suvalien onen Ahi mul en moulien one. Ka ven Ahi koa tisaen tovuol ien vi Tame, keil asakras aval avahikit tisaen. ✧ ¹⁰ Rolei kilea isei vi titan Ahi vuo titan Temat en sise koa mukok: koakeil armumonte asa koa mal vuo envatien one romul entei tue keil, keil arvitei titan Ahi keil, keil avi titan Temat varei. ✧

Selkatien keke emi hehathat kami

¹¹ Selusien koa melonge navong mikur rohtoh en demkatien onami mukok: er hehathat ir. ✧

¹² Ronasualtei Ken koa vi onen Temat ka mu vini tunali kati Ebel. ?Ken mu vini vensa? Veni tounah keil kei sasen mumoni romaltei, ka tounah keil koa tunali mumoni mal. ✧

¹³ Sakini, tuak keil, navong meatin keil ten out netan tine kat kami, minatimanintei eni. ✧ ¹⁴ Rokilea keke ir romaluv ran keihoen ten matien ka romul tuai en moulien koa ten lisenges. Rokilea en koanik veni envatien orer mul en tuer keil. Koakeil envatien tovuol amul veah en keihoen ten matien. ✧ ¹⁵ Koakeil tine kat tue keil vuo ahine keil, en meten Ahi suval keil avou vini keil tuai. Ka mikilea tuai keke moulien ten lisenges romultei en koakeil amu vini meatin. ✧ ¹⁶ Iesu Kristo rie lat sakien ten envatien min ir mukok: kei kataun ir navong maen moulien onen vavuol vahinat ir. En sakien enek, ir emun rehekataun tuer ka ahiner keil, avaseini munak

✧ **2:27:** Sion 14:26; Ser 31:34 ✧ **2:28:** 1Sion 4:17 ✧ **2:29:** 1Sion 3:10 ✧ **3:1:** Sion 1:12,13; 1Sion 3:10; Sion 16:3 ✧ **3:2:** 2Kor 3:18; Plp 3:21 ✧ **3:4:** Mat 7:23 ✧ **3:5:** Sion 1:29; 1Pit 2:24; 1Sion 2:2; 4:10; Aes 53:9; Sion 8:46; 2Kor 5:21; Hib 4:15; 7:26; 9:14; 1Pit 1:19; 2:22; 3:18 ✧ **3:6:** Rom 6:2,14; 1Sion 3:9 ✧ **3:7:** 1Sion 2:29 ✧ **3:8:** Sion 8:44 ✧ **3:9:** 1Sion 5:18 ✧ **3:10:** Sion 1:12,13; 1Sion 3:1 ✧ **3:11:** Sion 13:34; 15:12,17; 2Sion 1:5 ✧ **3:12:** Sen 4:8 ✧ **3:13:** Sion 15:18,19; 17:14 ✧ **3:14:** Sion 5:24; 1Sion 2:11 ✧ **3:15:** Mat 5:21,22; Kal 5:20-21; Rev 21:8 ✧ **3:16:** Sion 13:1; 15:13; Kal 2:20; 1Tim 2:6; Taet 2:14; Plp 2:17; 1Tes 2:8

moulien orer hevuol ven keil. ✧ 17 ? Navong roles meatin sav koa tounah onen tovuol, ka ir koa tounah orer mul rorkatauntei, hemukave rokilea rovahiteni keke er vat Ahi? ✧ 18 Titak keil, envatien orer nahiteis en selusien vuo en hiliver enges. Vuo, envatien koa vi anatin hekistal en sakien ten kataunien ka en ualien orer. ✧

? Rokilea rovahati ir ka rehermetautei en meten Ahi hemukave?

19 Navong rorie lat envatien en sakien ka ualien orer, rokilea keke roro en anatinien onen Ahi. Sakini, navong rovit rovamai vesesal ven Ahi, rehemdem usili hetal min tomat 20 en avong vasi koa milonge keke Ahi mul lele tisa en ir ven tounah koa mimumoni romaltei. Veni rokilea keke more envatien onen Ahi marite mok mulin rendemien orer ka kei kilea en tounah vasi en moulien orer. 21 Sakini, onak eli keil, munak rehemdem usil tounah keil enek, rokilea rovahati ir keke rehermetautei en meten Ahi. 22 Mukonek, rokilea keke rehekur tounah koa rovisi rani, veni romul rolong kat mengkatien keil onen ka romumon asa koa kei si veni. ✧

23 Ka koanik mengkatien onen: ir reheling demkatien orer en Natnali, Iesu Kristo; ka er hehathat ir, suval koa Iesu Kristo meng kat ir eni. ✧

24 Koakeil along kat mengkatien keil onen Ahi, keil akapil ral min Ahi ka kei mun mul kapil ral min keil. Ka rokilea keke Ahi mul kapil ral min ir navong Ninin Votut koa kei sani mul en ir. ✧

4

Sakien koa rokilea rovalei rahit umen ka selusien onen meatin tai vaka ien

1 Onak eli keil, kosa, provet taluvosien keil houlu uva en out vasi. Sakini, minakurtei anatin en selusien onen meatin vasi koa avit

akur Ninin Votut. Ka mihesak vis keil keke mivahotini keke ninin koa mul en keil ka ven Ahi anatin. ✧

2 En sakien koanik miheilea keke vi Ninin onen Ahi koa mul en keil: meatin koa vit lati keke Iesu Kristo mai vi meatin koa aven mul, kei kur Ninin Votut koa ka ven Ahi. ✧ 3 Ka meatin koa sesein anatinien koanik usil Iesu, kei rokurtei Ninin Votut koa ka ven Ahi. Ninin koa mul ien ka ven koakeil avi vativieh ral min Iesu Kristo. Mulamu, milonge keke ninin koanik hemai, ka kosa, mul tuai en out netan. ✧

4 Ka onak eli keil, kami mivi onen Ahi, ka mimulin provet keil taluvosien tuai veni misesein hihiseien keil one. Mimulin keil veni Ninin Votut koa mul en kami keih imok mulin ninin onen Temat koa mul en koakeil ten out netan. ✧ 5 Provet keil taluvosien enek avi ten out netan ka amul aselus usil tounah keiles ten out netan. Sakini, koakeil ten out netan amul araengon selusien one.

✧ 6 Ka ir, rovi onen Ahi. Sakini, koakeil akilea Ahi, amul araengon hihiseien orer. Ka koakeil arraengonte, keil arvitei onen Ahi. En sakien enek, rokilea rovalei kilea isei kur Ninin ten anatinien ka isei kur ninin taluvosien. ✧

Sakien ten envatien mul rie lat isei keil amul amusil kat Ahi ten envatien

7 Onak eli keil, er hehat tuer keil, veni envatien ka ven Ahi. Meatin koa envatien mul ien mul rie lati keke Ahi sakini vi heite hau ka vi titan kati koa kilea eni. 8 Meatin koa en rovattei meatin sav keil rokileatei Ahi, ven Ahi vi vatte ten envatien. ✧

9 Ka Ahi rie lat envatien onen min ir navong san natnali koa tas mita en out netan keke rokilea rovatur moulien koa ten lisenges ka en kei.

✧ 10 Vatte ten envatien rovitei sakien koa ir rorie lati va min Ahi. Vuo, vatte ten envatien koa mal revu vi asa koa Ahi rie lati min ir navong san Natnali keke hekur mahien keil orer ka hemat hesuval sanien votut keke vahinat tisaen keil orer. ✧

✧ 3:17: Dut 15:7-8 ✧ 3:18: Tiem 2:15-16 ✧ 3:22: Mat 21:22; Mak 11:24; Sion 14:13; 15:7; 16:23-24 ✧ 3:23: Sion 6:29; 13:34; 15:12,17 ✧ 3:24: Rom 8:9; 1Sion 4:13 ✧ 4:1: 1Tes 5:21; Mat 7:15; 1Sion 2:18; 2Sion 1:7 ✧ 4:2: 1Kor 12:3 ✧ 4:3: 2Sion 1:7; 1Sion 2:18 ✧ 4:4: Mat 12:29 ✧ 4:5: Sion 15:19 ✧ 4:6: Sion 8:47 ✧ 4:8: 1Sion 4:16 ✧ 4:9: Sion 3:16 ✧ 4:10: Rom 5:8,10; 1Sion 2:2

11 Onak eli keil, veni Ahi en vat ir en saken enek, ir emun er hehat tuer keil. ✧ 12 Meatin tovuol veah vales Ahi kati. Ka munak ir Kristin keil er hehat ir, Ahi ro neim en ir ka envatien onen mul mumon umen vasi keil onen ka en moulien orer. ✧

13 ?Ir reheilea keke rokapil ral min Ahi ka kei kapil ral min ir hemukave? Rokilea eni navong rolei kilea keke Ninin Votut koa sani min meatin keil onen mul en ir. ✧ 14 Ahi Tata san Natnali mai voutut meatin keil ten out netan. Ka komai, eiloheh keil, meles Iesu ka mevitehiteni keke asa koa mumoni min meatin keil keke vi anatin. ✧ 15 Munak ir rovit lati keke Iesu vi Natin Ahi, rokapil ral min Ahi ka kei mun kapil ral min ir. ✧ 16 Sakini, rokilea envatien onen mul en ir ka romundesini keke Ahi heles hetie lat envatien onen en ir en avong vasi. ✧

Ahi vi vatte ten envatien, ka koakeil envatien mul en keil, amul akapil ral min Ahi ka Ahi mul kapil ral min keil. 17 Ka navong envatien onen mum vasi umen onen en moulien orer, rokilea rovahati ir keke rehermetautei en meten Ahi en Avong ten Mari Kot. Anatin, metauen hetovuol en ir veni moulien orer mul rie lat saken ten envatien suval Iesu. ✧ 18 Metauen hetovuol en koakeil envatien onen Ahi mul en keil. Sakini, veni envatien mul mum vasin umen onen en moulien orer, mul likat rasilin metauen ran ir. Sakini, koakeil ametaun asa koa Ahi hesani min keil navong helei rahat usite one, arie lati keke envatien onen Ahi romum vasitei veah umen onen en moulien one.

19 Ir rokilea er vahat Ahi ka er vahat meatin sav keil veni, mulamu, Ahi en vat ir. 20 Munak rovit eni rovit er vat Ahi, ka tiner kat tuer vuo ahiner tai, ir rovi meatin keil taluvosien. ?Veni navong er rovattei

tuer keil ka ahiner keil koa romul roles keil en meter, hemukave suk er hehat Ahi koa rorlestei? 21 Rorie lat envatien min meatin sav keil veni Ahi san mengkatien enek min ir: meatin koa envatien onen mul en Ahi, kei en hehat tunali ka tunahin sav keil emun. ✧

5

Koakeil aling demkatien one en Iesu Kristo akilea avalin sakvisien keil ten out netan

1 Meatin koa kur anatin keke Iesu vi Mesaea koa Ahi sani, mul rie lati keke Ahi sakin kei vi heite hau vi titan kati. Navong meatin tai en vat tata tai, mul en vat titan emun. ✧

2 Sakini, rokilea keke er vat titan Ahi keil anatin, navong er vat Ahi ka rolong kat mengkatien keil onen.

3 Ir rorie lat envatien orer min Ahi navong rolong kat mengkatien keil onen. Ka mengkatien keil onen rokeih tei min ir, ✧ 4 veni koakeil vasi Ahi sakin keil avi heite hau titan kati keil akilea avasesein saken keil ten out netan. Demkatien orer en Iesu Kristo mul sakin ir rokilea rovalin saken tatisa keil ka sakvisien keil ten out netan. 5 ?Isei kilea valin tounah tatisa keil koa mul en out netan? Koakeil enges akur anatin keke Iesu vi Natin Ahi anatin. ✧

Ahi vothot eni keke Iesu vi Natnali anatin

6 Iesu Kristo, Natin Ahi, vi kei koa ka en out nesa mita, ka koa avi baptaes eni en oai ka ran mue en matien onen. Anatin, Ahi vothot eni keke Iesu vi anatin ral min oai ka ara, rovi teis en oai. Ka Ninin Votut, kei varei mul vothot en anatinien usil Iesu min ir veni kei Ninin vi vatte ten anatinien. ✧ 7 Tounah etel mul vothot en anatinien koanek keke Iesu ka ven Ahi: ✧ 8 Ninin Votut, oai, ka ara.* Keitel vasi enek telsan rendemien vatte tas keke Iesu vi onen

✧ 4:11: Mat 18:33 ✧ 4:12: Sion 1:18; 1Sion 2:5; 4:17 ✧ 4:13: Rom 8:9; 1Sion 3:24 ✧ 4:14: Sion 3:17 ✧ 4:15: 1Sion 5:5 ✧ 4:16: 1Sion 4:8 ✧ 4:17: 1Sion 2:5; 4:12 ✧ 4:21: Mat 5:44-45; Mak 12:29-31 ✧ 5:1: 1Sion 4:15; 1Pit 1:22-23 ✧ 5:3: Sion 14:15,23,24; 2Sion 1:6; Dut 30:11; Mat 11:30 ✧ 5:5: Rom 8:37; 1Sion 4:4 ✧ 5:6: Sion 19:34 ✧ 5:7: Sion 15:26 * 5:8: Rokilea keke Iesu vi Natin Ahi anatin en sise keitel enek: navong Ninin Votut mul vothot eni en moulien orer; navong Sion vi baptaes eni en oai Ahi selus; ka navong ran mue en matien onen, Ahi sakin out mai malikelik ka alu mulu.

Ahi anatin. ⁹ Navong meatin etai mul viten tounah tai min ir, rokur anatin eni. Ka navong Ahi mul viteni, koanek rehekur anatin eni hekeih imok. Ka kei viteni vit Iesu vi Natnali. ✧ ¹⁰ Sakini, meatin koa mul ling demkatien onen en Iesu Kristo koa vi Natin Ahi, kei kur anatin en selusien onen Ahi. Ka meatin koa rokurtei anatin en asa koa Ahi viteni usil Natnali, kei les Ahi suval kei vi uti luvosien. ✧ ¹¹ Asa koa Ahi mul viteni keie: Ahi san moulien ten lisenges min ir, ka mumon Natnali vi sise teni. ¹² Sakini, meatin koa kur Natin Ahi en moulien onen, kei kur moulien ten lisenges. Ka meatin koa rokurtei Natnali en moulien onen, kei rokurtei moulien ten lisenges. ✧

Munak roling demkatien orer en Iesu, rokilea keke rehekur moulien ten lisenges

¹³ Namul namutis va min kami koa mikur anatin en Natin Ahi keke miheilea mikur moulien ten lisenges tuai. ✧ ¹⁴ Sakini ronametau tei navong rova ven Ahi. Anatin, navong rovisi en tounah keil koa mal en rendemien onen, rokilea keke kei mul raengoni. ✧ ¹⁵ Ka veni rokilea keke kei raengon hisien keil orer, rokilea emun keke rokur ui hisien keil orer tuai.

¹⁶ Munak tai en kami les tunali tai vuo tunahin tai mumon tisaen, tahos hehis min Ahi veni. Ka Ahi helonge ka hehilesi ran sise ten matien ka heling risi en sise ten moulien ten lisenges. Ka meatin tei amumon vati tisaen koa hesan keil iha imat en Ahang koa sakras vavus, ka narvitentei keke kami mihehis min Ahi ven keil. † ✧ ¹⁷ Anatin keke sakkalkalien vasi keil vi tisaen, ka tisaen tei mul koa sakras vasan matien ten lisenges min meatin.

¹⁸ Ir rokilea keke koakeil Ahi sakin keil avi heite hau koa vi titan keil armultei avahikit tisaen. Anatin, Natin Ahi mul lei kokoe en keil keke Temat koa vi uti tisaen sakras vasut

keil. ¹⁹ Ir rokilea keke rovi onen Ahi, avaseini meatin sav vasi keil ten out netan amul en hen Temat. ✧ ²⁰ Rokilea keke Natin Ahi mai en out netan ka san ileilien min ir keke rovailea kei eris koa vi anatin. Ka moulien orer mul kapil ral mini koa vi Natnali, Iesu Kristo. Kei vi Ahi anatin, ka kei enges mul san moulien ten lisenges min meatin keil. ✧

²¹ ! Onak eli keil, mihelei kat kami keke minousiltei ahi keil taluvosien! ✧

✧ **5:9:** Sion 5:32-34; 5:37; 8:18 ✧ **5:10:** Rom 8:16; Kal 4:6 ✧ **5:12:** Sion 3:36 ✧ **5:13:** Sion 20:31 ✧ **5:14:** Mat 7:7; Sion 14:13; 15:7,16; 16:23; 1Sion 3:21-22 † **5:16:** Tisaen keil enek asuval koa aselul usili en Mat 12:31; Mak 3:29; Hib 6:4; 10:28-29. ✧ **5:16:** Mat 12:31; Hib 6:4-6 ✧ **5:19:** 1Sion 3:9; Sion 17:15 ✧ **5:20:** Sion 17:3 ✧ **5:21:** 1Kor 10:14

Selusien koa helamu ten 2 Sion

?Isei mutis selusien koanik?

Eiloheh Sion Sepeti mutis leta koanik katau en avong koa mutis 1 Sion, vesesal en sua 90 AD (sua keil koa katau en avong Iesu avasi).

?Isei vuli selusien koanik mulamu?

Sion viteni keke mutis leta koanik 'min ahin koa Ahi rie lati vi onen ka min titan keil.' En avong enek, meatin keil houlu amumoni keih en Kristin keil ven demkatien one, sakini Sion en rovattei vahit luvat isen meatin keil ka mul ling suain selusien onen en leta enek.

? Sion mutis selusien koanik vensa?

Sion en vati vassel kat Kristin keil e vahathat keil eris – Sion mutis houlu usil envatien koa mal Kristin keil avatie lati min Kristin sav keil. ✧ **Sion en vati vassel kat Kristin keil anousiltei tiser taluvosien keil** – Sion viteni keke koakeil arkurtei anatin keke Iesu Kristo mita mai vi meatin anatin koa aven mul, keil arvitei Kristin anatin. Sakini, meatin keil onen Ahi irkur revitei tiser taluvosien keil enek ka irkurtei anatin en hihiseien keil one. ✧

Mari rendemien tai ten selusien koanik mul en 2 Sion 1:9

Koakeil amul aling teisao en hihiseien keil onen Iesu Kristo, keil arkapiltei vatal min Ahi. Ka koakeil amusil kat varein hihiseien keil onen, keil akapil ral min Ahi Tata ka ral min Natnali.

?Asa mul en selusien koanik?

1. Selkatien keke Kristin keil usil kat mengkatien ten envatien onen Ahi. (1:1-6)
2. Selkatien keke Kristin keil anousiltei koakeil hihiseien one usil Iesu Kristo romusiltei anatinien. (1:7-13)

Hitkileaen onen Sion usil leta koanik

¹ Inau, koa avise nau en Elda, namutis leta koanik. ✧

Namutis va min Ahin koa Ahi rie lati vi onen ka min titan keil.* Ek vat kami anatin, ka rovitei inau enges, koakeil emun koa akilea anatinien e vat kami. ² Veni anatinien enek mul en ir, ka heles hetal min ir lisenges.

³ Navisi keke Ahi Tata ka Natnali, Iesu Kristo, luhesan more envatien, enmahisien ka tomat onealu min ir. Keil il en moulien orer navong romul er vathat ir ka romul romusil kat anatinien.

Selkatien keke rehousil sakien ten envatien ka hihiseien keil koa avi anatin

⁴ Navong nakur longlongien keke titami keil amusil kat anatinien suval koa Tata meng kati, nasi nau houlu. ✧ ⁵ Atou onak eli, tahos er hehathat ir. Asa koa namutisi venuk rovitei selusien hau. Vuo, kei vi selusien tai koa rokuri tuai navong rokur rohtoh en demkatien orer. ✧ ⁶ Rorie lat envatien koa vi anatin navong ualien orer musil kat mengkatien keil onen Ahi. Ka mengkatien keil koa miraengoni mulamu, navong mikur rohtoh en demkatien, vi koanik: ualien onami housil sakien ten envatien. ✧

⁷ Meatin taluvosien houlu aka vasi out netan, koakeil arkurtei anatin eni keke Iesu Kristo mita mai vi meatin koa aven mul. Vati meatin koa mukonek vi uti luvosien ka vi vativieh en Iesu Kristo. ✧ ⁸ Sakini, mihelei kat revi kami keke ui umen ten demkatien orer navuol. Anatin, mihelomal hekeih keke mihekur vasin ui umen ten demkatien onami.

⁹ Koakeil amul aling teisao en hihiseien keil onen Iesu Kristo, keil arkapiltei vatal min Ahi. Ka koakeil amusil kat varein hihiseien keil onen, keil akapil ral min Ahi Tata ka ral min Natnali. ✧ ¹⁰ Sakini, munak meatin etai mai ven kami koa hihiseien onen romusil kattei

✧ :: 2Sion 1:5-6 ✧ :: 2Sion 1:7-11 ✧ **1:1:** 3Sion 1:1 * **1:1:** Veni sakvisien keil avi houlu, Sion mul selus suai. En rovattei vahiten isen meatin keil, sakini vise sios en 'Ahin' ka Kristin keil en 'titan keil.' ✧ **1:4:** 3Sion 1:3 ✧ **1:5:** 1Sion 2:7; 2:24; 3:11; Sion 13:34; 15:12,17; 1Sion 3:11 ✧ **1:6:** Sion 14:15,23,24; 1Sion 5:3 ✧ **1:7:** Mat 7:15; 1Sion 2:18; 4:1,3 ✧ **1:9:** 1Sion 2:23; 4:15

anatinien, minahisetei kei nasuval
Kristin tuomi tai, ka minakur re-
vitei namai en teim onami. ✧

¹¹ Mihoumoni hemukonek veni kei
koa mul kur revi vati meatin koanik
hehi tuak onen, kei mul kavituai en
tisaen keil koa mumoni.

Selusien ekor

¹² Nakur kat tounah houlu
mahiteni min kami, ka ek rovattei
matisi en leta tai. Ek vati mok
masao en kami keke reheleles ir
ka reheselus vituai. Hemukonek, ir
vasi rehesi ir hehi houlu mok. ✧

¹³ Titan Tukahin keil koa Ahi rie
lati, keil emun aviten more one
minuk.

Selusien koa helamu ten 3 Sion

?Isei mutis selusien koanik?

Eiloheh Sion Sepeti mutis leta koanik en avong tai vesesal en avong koa mutis 2 Sion en sua 90 AD (sua keil koa katau en avong Iesu avasi).

?Isei vuli selusien koanik mulamu?

Sion mutis leta koanik min Geas, koa vi more meatin tai onen Ahi en sios tai en provins ten out Esia. En leta enek, Sion mul selus usil meatin etel: Geas, Diotrefes, ka Demetrius.

? Sion mutis selusien koanik vensa?

Sion en vati vahati lat Geas ka Demetrius – Sion longe keke Geas kur revi Kristin tai, avaseini kur mahien veni. Sakini, Sion masmasi ven more sakien keil koa rie lati.* Ka Sion sel kat Kristin keil avakur revi Demetrius koa moulien onen musil kat anatinien onen Ahi.*

Sion en vati vassel kat avat tai koa kur rendemien ten hetetamenien – Sion sel kat meatin keil anousiltei mun Diotrefes, avat tai en sios enek, koa long sesein ren Sion ka kur rendemien ten hetetamenien mul ien.*

Mari rendemien tai ten selusien koanik mul en 3 Sion 1:11

Onak eli, konousiltei asa koa tisa. Vuo, kusil asas koa tahos. Koakeil sakien one tahos, keil avi onen Ahi; ka koakeil sakien one tisa, arie lati keke areingeingen Ahi.

?Asa mul en selusien koanik?

1. Sion vati lat meatin tai koa kur rendemien ten kataunien. (1:1-8)
2. Sion sel kat meatin tai koa kur rendemien ten hetetamenien. (1:9-15)

Hitkileaen onen Sion usil leta koanik

¹ Inau, koa avise nau en Elda, namutis leta koanik. ☆

Namutis va min Geas, more tuak eli koa ek vati anatin.

² Onak eli, nakur longlongien keke demkatien onom mouli tahosis, ka navis Ahi keke avem ka tounah sav emun en moulien onom hetahos. ³ Inau nasi nau mok navong Kristin oteta keil umai ka avit usil ualien onom minau, mukave keik komusil kat hihiseien ten anatinien en moulien onom. ☆ ⁴ Tounah tovuol voumon inau masi nau mok valin navong nalonge keke titak keil en demkatien amul amusil kat anatinien en moulien one.

Sion masmas Geas ven kataunien koa sani min mesav keil

⁵ Onak eli, namasmasuk ven umen tahos koa komumoni min tuer keil koa amul amusil sise one keke amul avitehiten more longlongien usil Iesu. Avaseini koreingeingen keil, keik komaen keil avato vatal minuk avong havivi. ⁶ Envatien koa korie lati min keil, tei en keil avit usili min Kristin keil ten out ekok. Tahos imok kiles kihikiti kikataun keil ka kiling ris keil en sise one en sakien tai koa hesakin Ahi helonge hetahos eni. ☆ ⁷ Tahos kikataun keil veni amul amual en umen onen Iesu Kristo ka arkurtei kataunien vaka ven koakeil arkulitei anatinien en Ahi. ☆ ⁸ Sakini, tahos imok keke ir Kristin keil rehekataun vati meatin keil koa amukonek. Hesakini, rehoum vituai en umen one ten anatinien.

Selkatien usil Diotrefes ka Demetrius

⁹ Mulamu, namutis leta tai va ven meatin keil ten sios onami. Ka Diotrefes koa en vati vahi hetetamen, kei long sesein rek. ¹⁰ Sakini, navong nimai, nihitehiten vasi tounah koa kei mul mumoni: kei mul luvos meatin keil vit komai memul memumon tounah keil tatisaso, ka rovitei anatin. Ka tamun en koanik, kei rokur revitei Kristin keil koa amul amum. !Evus, kei mul ring

☆ :: 3Sion 1:1-8 ☆ :: 3Sion 1:12 ☆ :: 3Sion 1:9-11 ☆ **1:1:** 2Sion 1:1 ☆ **1:3:** 2Sion 1:4
☆ **1:6:** Taet 3:13 ☆ **1:7:** 1Kor 9:12,15

koe koakeil emun e vati avakur revi
keil ka mul sila lat keil ran sios!

¹¹ Onak eli, konousiltei asa koa
tisa. Vuo, kusil asas koa tahos.
Koakeil sakien one tahos, keil avi
onen Ahi; ka koakeil sakien one tisa,
arie lati keke areingeingen Ahi. ✧

¹² Ka en usite onen Demetrius,
tahos mihekur revi. Meatin vasi
keil avati lat isen ka moulien onen
musil anatinien ka mul rie lati keke
vi meatin hos tai. Ka komai mun
meviteni keke vi more meatin tai ka
kokilea keke asa meviteni vi anatin.
✧

Selusien ekor

¹³ Nakur kat tounah houlu
mahiteni minuk, ka ek rovattei
matisi en leta tai. ✧ ¹⁴ Ek vati mok
masao enuk keke leheleles ialu ka
leheselus vituai. ✧

¹⁵ Navisis keke tomat onen Ahi
hel hetal minuk. Tumali keil ekok
en demkatien amul asan more one
minuk. Kihiten more eli mok min
tetai en tuer keil koa amul keisom.

Selusien koa helamu ten Siud

?Isei mutis selusien koanik?

Meatin koa mutis selusien koanik, isen Siud.✧ Kei viteni keke vi slev onen Iesu Kristo ka tunali Tiemes.✧ Kei vi tunali Iesu koa isen tamun vi Sudas.✧ Avaseini Siud ka Tiemes, tunali Iesu keilu, lurkurtei anatin keke Iesu vi Mesaea navong moul semau,✧ keilu lukur anatin esuk katau en matien onen✧ ka lumai luvi elda en sios onen Kristin keil.✧

?Isei vuli selusien koanik mulamu?

Siud mutis selusien koanik va min Kristin keil en out vasi✧ vesesal en sua 65 AD (sua keil koa katau en avong Iesu avasi). Kei mul mutis min keil veni kur longlongien keke tiser taluvosien keil amul avisein keil en saken keil koa romaltei.

? Siud mutis selusien koanik vensa?

Siud sel kat Kristin keil anousil-tei koakeil moulien one tisa – Tei en tiser keil aviteni keke Kristin keil akilea avoum vatisa vamukave veni more envatien onen Ahi marite imok,✧ ka Siud viteni keke Ahi hesan mahien min koakeil amum tisa.✧

Siud sel kat Kristin keil avousil kat hihiseien keil enges koa vi anatin – Siud sel kat Kristin keil keke avalomal vakeih en demkatien koa Iesu ka eiloheh keil onen alingi tuai mul en meatin keil onen Ahi.✧ Hemukonek, keil il ilomal hekeih veah navong Asuv Iesu Kristo hemaris eni.✧

Mari rendemien tai ten selusien koanik mul en Siud 1:3

Onak eli keil ... tahos imok keke nisel kat kami mau keke miheles mihelomal hekeih en anatinien ten demkatien onami. Koanik vi vati demkatien koa Iesu ka eiloheh keil onen alingi tuai mul en meatin keil onen Ahi ka amundesin keil eni.

?Asa mul en selusien koanik?

1. Selkatien keke Kristin keil avalei kokoe revu ven tiser taluvosien keil. (1:1-16)
2. Selkatien keke Kristin keil availea revu hihiseien ten anatinien keke demkatien one hemoul hemarite. (1:17-23)
3. Selusien ekor. (1:24-25)

Hitkileaen onen Siud usil leta koanik

¹ Inau, Siud, namutis leta koanik. Navi slev onen Iesu Kristo ka Tiemes vi tuak kati.

Namutis va min kami koa Ahi Tata vise kami mivi onen, koa mimul en envatien onen, ka koa mimul en leikokoeien onen Iesu Kristo.

² Navis Ahi keke enmahisien, tomat, ka envatien onen hel hemarite mok en moulien onami. ✧

Selkatien usil tiser keil taluvosien

³ Onak eli keil, navong nasak meseinai keke matis vahat min kami usil moulien hau koa rokuri ka en demkatien orer, namundem kat tounah koa hetetamen mulin koanek keke niselus usili min kami. Tahos imok keke nisel kat kami mau keke miheles mihelomal hekeih en anatinien ten demkatien onami. Koanik vi vati demkatien koa Iesu ka eiloheh keil onen alingi tuai mul en meatin keil onen Ahi ka amundesin keil eni. ✧ ⁴ Naviteni mukonek veni naraengon kotehei keke meatin tei koa arvouhoutei ven Ahi aka lelau avapil en vangi meatin keil onami ka mirlei kileatei. Keil avilehiles more envatien onen Ahi mai vi sise ten tisaen. Amul avisein meatin keil keke akilea avoumon tisaen vasi keil ven avit Ahi hersantei mahien min keil veni more envatien onen marite mok mulin tisaen keil one. Mukonek, koakeil enek alei sesein Iesu Kristo koa kei enges vi Avat ka Asuv orer. Veni tounah koa keil amul amumoni, Ahi helei rahat usite one ka hesan mahien min keil hesuval amutisi tuetin tuai en Tus Votut. ✧

✧ :: Siud 1:1 ✧ :: Siud 1:1 ✧ :: Mat 13:55; Mak 6:3 ✧ :: Sion 7:3-10 ✧ :: Umen 1:14
 ✧ :: 1Kor 9:5; Kal 1:19 ✧ :: Siud 1:1 ✧ :: Siud 1:4,8 ✧ :: Siud 1:5-13 ✧ :: Siud 1:3
 ✧ :: Siud 1:21 ✧ **1:2:** 2Pit 1:2 ✧ **1:3:** 1Tim 1:18 ✧ **1:4:** Kal 2:4; 2Pit 2:1

⁵ Avaseini mikilea en tunien keil eke tuai, ek vati mahit risi min kami keke mihendem kilea keke Ahi mul lei rahit usite onen koakeil amum tisa. En avong mulamu, Ahi mutut me-Isrel keil amemea ran out Isip, ka katau, navong tei en keil arkurtei anatin eni, kei lei rahit usite one ka mu rasilin keil. ✧ ⁶ Mihendemi emun asa kur out navong angelo keil koa arro kattei en hetetamenien one, ka alokovein vulie kati koa Ahi ling kei keke amul ien. Sakini, Ahi lei usite onen angelo keil enek, par kat keil en sen takeih ka son keil uva avato en mankoli en out onen Temat. Anatin, Ahi ling keil amul en out enek keke avatosin mari Avong ten Mari Kot, avong koa Ahi hesani suk mahien min keil. ✧ ⁷ Mihendem emun usil asa koa kistal en meatin keil ten out Sodom, Komorah ka meteimal keil amul vesesal. Lises, keil asak tisa ral min ahin keil ka meahos keil emun. Sakini, Ahi lei rahit usite one, ka mahien koa akuri mul rie lati min meatin sav keil mahien ten ahang koa sakras vavus mul rosin koakeil vasi amumon vati sakien one. ✧

⁸ Ka tiser taluvosien keil enek koa umai akapil vatal min kami, keil amul amusil vati sakien onen meatin tatisa keil enek telamu. Keil avit akur leisanien keil koa maen keil avasak tisa vatal min meatin sav keil en ave. Keil asesein koakeil akur hetetamenien en out netan ka aselus karen koakeil akur hetetamenien en out nesa emun. ✧ ⁹ Anatin, avaseini keke Maekel vi vativar onen angelo keil, kei metauni vaselus karen angelo sav tai. Navong Maekel selus retavoai ral min Temat usil isei en keilu hekur teiai onen Mosis,* Maekel metauni keke vaselus karen Temat, sakini vitenis mukok vit, "Ahi Asuv heselus heha kat usite onom!" ✧ ¹⁰ Ka tiser keil enek amul aselus karen tounah vasi koa arkilea revitei. Ka amul amumon

sakien tatisa keil koa ave enges en vati avoumoni suval tirendan keil koa ileilien one tovuol. Ka vati sakien keilek varei mul purun keil.

✧ ¹¹ !Aue li! !Ahi hesan mahien koa hemarite heha min keil! Hesani min keil veni amul amusil sise tatisa onen Ken koa mu vini tunali ven hieluien. ✧ Keil avi uti mani suval provet Balaam telamu koa kalah maen kei valamun meatin keil onen Ahi avoum vatisa keke vakur mani. ✧ Ka suval Korah ka onen keil koa asesein hetetamenien onen Mosis, avat one, tiser taluvosien keil enek ale sesein hetetamen keil one. ✧ Ka suval kistal en Korah koa onen keil, Ahi hou vini tiser keil enek ral min koakeil amusil.

¹² Navong kami en sios umai akanian vituai, tiser taluvosien keil enek emun umai. Ka veni asak visi avaleh rendemien onen meatin sav keil avoum vatisa vatal min keil asuval amai koa mul ro suai keke vasakin sip tai mahoilel eni. Ka avaseini avit amul avengan meatin keil en anien ten demkatien suval meatin keil alosil kat sipsip keil, amul avengan revi keil enges en anien keil onami ka memouen tovuol. Keil asuval mahmah heisavos koa eang mul muhi, ka rosantei ous vous. Anatin, asuval vatiai koa romundemi hekur heite, ka en avong mal teni, heite tovuol varei. En meten Ahi, keil umat tuai, ka hesan matien min keil hesuval koakeil akahut lelat vatiai keil koa arsantei heite keke avakou ka avamatmat varei. ✧ ¹³ Keil arro kattei suval atas koa langlango, ka sakien tatisa keil one asuval sikokohin teni koa mul vo en sisi atas. Rosakras rovaling desien orer en keil keke avalamun ir en sise koa mal veni asuval hitu keil koa amemea ten avong havivis, evus, avupuol eris uva en out koa Ahi mumoni ven keil, uva en mari mankoli ten lisenges. ✧

¹⁴ Inok, kei vi avu telamu tai onen

✧ **1:5:** 2Pit 1:12; Eks 12:51; Nam 14:29-30,35; 1Kor 10:5 ✧ **1:6:** 2Pit 2:4,9 ✧ **1:7:** Sen 19:4-25; 2Pit 2:6,10 ✧ **1:8:** 2Pit 2:10 * **1:9:** Tunien enek mul en tus telamu onen me-Siu keil koa avise en 'Assumption of Mosis.' ✧ **1:9:** Dan 10:13,21; 12:1; Rev 12:7; 2Pit 2:11; Sak 3:2 ✧ **1:10:** 2Pit 2:12 ✧ **1:11:** Sen 4:3-8; 1Sion 3:12 ✧ **1:11:** Nam 22:7; 31:16; Rev 2:14 ✧ **1:11:** Nam 16:19-35 ✧ **1:12:** 2Pit 2:13; Esek 34:8; Efes 4:14 ✧ **1:13:** Aes 57:20; 2Pit 2:17 ✧ **1:14:** Sen 5:1-21

meatin keil ten out netan koa ka en vatiamal onen Adam, ka musil moeite keil, kei vi oulu (7) en keil. ✧ Ka en avong mulamu, kei ra usil vati mahien koa Ahi hesani min tiser taluvosien keil enek vit, “? Milesi? Ahi Asuv mul mai ral min angelo votut keil onen koa avi houlu vis avi houlu mok. ✧ ¹⁵ Hemai keke helei rahat usite onen meatin keil ka hesan mahien min keil ven sakkalkalien keil one koa amumoni va kat Ahi, ka ven selusien takarien koa asoni va kat kei.” †

¹⁶ Tiser taluvosien keil enek, amul aselus kutut lisenges, ka tuetin, arie lat tisaen onen meatin sav keil. Amumon saken tatisa keil koa ave enges en vati. Avahasi keil ka aselus luvos meatin sav keke avakur tounah ran keil.

Selkatien keke Kristin keil ihati keil hekeih

¹⁷ Ka onak eli keil, mihendem kat asa koa eiloheh keil onen Asuv orer, Iesu Kristo, aviteni min kami avit hemai hekistal. ✧ ¹⁸ Keil avit, “En avong ekor keil, meatin keil imai ikikistal koa iselus karen tounah koa tahos ka usil kat saken tatisaso one enges.” ✧ ¹⁹ Vati meatin keil enek amumon kami mimul miretasil. Amusil saken keil ten out netan enges, ka Ninin Votut tovuol en keil. ²⁰ Ka onak eli keil, kami mihelei revi hihiseien ten anatinien keke demkatien votut onami hemoul hemarite. Mihehis en keihoen koa ka ven Ninin Votut. ✧ ²¹ Ka mihetie lati keke moulien onami vilelau en envatien onen Ahi, navong mirosin avong koa Asuv Iesu Kristo hemai ris eni keke hesan moulien ten lisenges min kami ven enmahisien onen.

²² Min koakeil desien one en Ahi rorokat revitei, mihekataun keil en saken ten enmahisien. ²³ Min koakeil vesesal avahut avaha en ahang, mihesakit lat keil rani. Ka min koakeil akapil ral min tiser taluvosien keil enek, emi hemahis keil ka mihelei kat revi kami keke analehte rendemien onami.

Saken keil tatisaso keil one, tinomi heati. Anatin, tounah vasi emun koa arokoli, miheseseini varej, veni sakkalkalien keil one sakini mai vilehilo. ✧

Masmasien va min Ahi

²⁴ Ahi enges vinvin keke mimasmasi. Veni kei enges kilea vahuli kat kami keke mihermottei en demkatien onami. Kei enges kilea vasakin kami mivatolas ka miyasi kami navong helamun kami mihemai mihelomal en meten ka miheles hetetamenien onen. ✧ ²⁵ O anatin, Ahi enges vi Ahi anatin koa mutut ir ka en tounah koa Iesu Kristo, Asuv orer, mumoni. Mihelei kilea keke muohien, hetetamenien, keihoen, ka hiasuvien, mul ien en avong telamu, en avong kosa, ka en avong vasi koa hemai veah, lises ka lisenges. Anatin. ✧

✧ **1:14:** Dut 33:2; Sak 14:5; Mat 25:31 † **1:15:** Selusien koanik avotini en 1 Inok 1:9, tus telamu tai onen me-Siu keil. ✧ **1:17:** 2Pit 3:2 ✧ **1:18:** 2Pit 3:3 ✧ **1:20:** Kol 2:7; 1Tes 5:11 ✧ **1:23:** Amos 4:11; Sak 3:2 ✧ **1:24:** Plp 1:10; 1Tes 5:23 ✧ **1:25:** Rom 16:27

Selusien koa helamu ten Revelesen

?Isei mutis selusien koanik?

Meatin koa mutis selusien koanik, isen Sion* koa vi eiloheh tai onen Iesu Kristo. Kei vi Sion Sepeti koa mutis Sion, ka 1, 2 ka 3 Sion emun. En avong koanek, vesesal en sua 95 AD (sua keil koa katau en avong Iesu avasi), kavmen ten out Rom ling Sion en titi aelan tai koa avisi en Patmos. Ka aviteni mini keke uasi hemat munak hesak visi valohosai rani.

?Isei vuli selusien koanik mulamu?

Sion mutis selusien enek va min Kristin keil en mari sios oulu (7) en provins ten out Esia (koa kosa avise en Turkey), ka min Kristin sav keil en out vasi. Suval Sion, Kristin keil en out vasi amul avisu en avong takeih keil en out vasi en hen asuv houlu etel ten out Rom: Nero (sua 54-68 AD), Vespasian (sua 69-79 AD), ka Domisian (sua 81-96 AD). Sakini, Iesu san leisanien tai mini keke vahit mesein min Kristin keil vahati lat rendemien one ka vasel kat keil avahatimal vakeih en vaeen ten demkatien koa amul ien.

? Sion mutis selusien koanik vensa?

Iesu Kristo meng kat Sion keke vatis leta enek vakataun demkatien onen meatin keil onen - Iesu Kristo kistal min Sion en leisanien tai ka meng kati vatis kat tounah koa kei vit luvati mini keke vahit meseini min Kristin keil.*

Sion en vati vasel kat Kristin keil en out Esia keke demkatien one namandiltei - Veni sua houlu mai muli, Kristin keil houlu amul amandil en demkatien one.* Sakini, Sion mutis retai en selkatien keil ekek va min mari sios oulu (7) en provins ten out Esia.*

Sion en vati keke Kristin keil availea en hetetamenien onen

Ahi - Kristin keil houlu amul alonge tisa ven avong keil takeih koa amul avisu eni en hen kavmen, en hen meatin sav keil, ka en hen tue keil emun.* Sakini Sion vit luvati keke tounah vasi koa mul kur out mul musil kat asa koa Ahi ling kati keke vakur out mulamu en avong koa mumon out netan.*

Sion en vati keke Kristin keil availea keke Iesu hemai ris ka hevae lin Temat ka tounah vasi koa tisa - Kristin keil houlu alesu suval amul arosin Iesu sua houlu tuai ka Kristin keil houlu ka eiloheh keil emun umat tuai ven demkatien one.* Ka Sion vati lat rendemien one vit Iesu hemai ris anatin, ka navong hemai ris hevae lin Temat ka tounah vasi koa tisa, ka heling revi tounah vasi keil hemai hetahos.*

Sion en vati vasel kat Kristin keil keke avalomal vakeih en demkatien one keke anamemoutei en avong koa Iesu hemai ris eni - Tei en Kristin keil alesu keke tounah koa avisu eni keih ramat.* Sakini Sion sel kat keil keke avalomal vakeih en demkatien one ka anamaentei desien one en Ahi namot.* Kei sel kat keil keke anoumontei tounah koa nasakin keil anamemou en avong koa Iesu hemai ris eni ka helei rahit usite onen meatin keil eni.*

Sion en vati vahati lat rendemien onen Kristin keil hetal min selusien usil navong Ahi houn revit teilang nesa ka out netan luhemai luhehi heite hau - Tei en Kristin keil amundem houlu usil tounah keil ten out netan. Sakini Sion sel kat keil indem usil navong koa Ahi hounon teilang nesa ka out netan luhemai luhehi heite hau.*

Mari rendemien tai ten selusien koanik mul en Revelesen 1:10-11,19

En Sande, avong onen Asuv Iesu, Ninin onen Ahi sien nau ka naraengon rea tai en eisiluk koa keih suval amaru koa musel. Kei viteni minau vit, "¡Kitis lat asa koa kilesi heha en tus tai, ka kisani heha min sios oulu (7) en taon

* :: Rev 1:1,4,9; 22:8 * :: Rev 1:11,19; 22:6 * :: Rev 2:4,14,20; 3:2,15 * :: Rev 2:1-3:22
 * :: Rev 2:7,9-10,13,19,26; 3:5,21 * :: Rev 1:8,17; 4:1-22:21 * :: Rev 1:9 * :: Rev 1:10-20;
 19:11-21 * :: Rev 6:9-11 * :: Rev 2:7,11,17,26; 3:5,12,21; 7:14; 12:11; 15:2 * :: Rev 3:18;
 12:11; 16:15 * :: Rev 21:1-22:5

keil ekek: Efeses, Samerna, Pergamam, Taeatira, Sartis, Piladelfia, ka Laodisia! ...

Kitis lat **tounah keil komul kolesi, asa koa hekur out en avong kosa** ral min **asa koa hemai hekistal en avong koa hemai veah.**"

?Asa mul en selusien koanik?

1. **"Tounah keil komul kolesi ..."** - Mukave Iesu Kristo selus min Sion ka en leisanien tai. (1:1-20)
2. **"... asa koa hekur out en avong kosa ..."** - Selkatien keil va min sios oulu (7) ten provins ten out Esia. (2:1-3:22)
3. **"... asa koa hemai hekistal en avong koa hemai veah."**
 - a. Tounah keil en out netan amasmas Ahi. (4:1-11)
 - b. Iesu vothot eni keke vi sipsip ten sanien votut koa vinvin vahuli selusien ten hothotien onen Ahi. (5:1-14)
 - c. Iesu kum vahas siil oulu (6) koa sakin mahien tateisav keil umai apurun meatin keil ten out netan. (6:1-8:1)
 - d. Angelo oulu (7) amuh retai en amaru one koa sakin mahien tateisav keil umai apurun meatin keil ten out netan (8:1-16:21)
 - e. Ahi san mahien min koakeil ten out Babilon. (17:1-19:5)
 - f. Iesu mai ris keke vavae lin Temat ka koakeil vasi amusili. (19:6-21)
 - g. Iesu ka koakeil amusili alosil kat out netan sua heite taosen tai. (20:1-6)
 - h. Ahi son Temat vita en Vuli Ahang. (20:7-10)
 - i. Ahi mumon Mari Kot onen ka lei rahit usite onen meatin vasi keil. (20:11-15)
 - j. Ahi mumon teilang nesa ka out netan lumai luvi heite hau. (21:1-22:5)
4. Selusien ekor. (22:6-21)

Hitkilean onen Sion usil selusien koanik

¹ Koanik vi hothotien koa Ahi sani min Iesu Kristo keke vatie lati min eiloheh keil onen asa koa hemai hekistal hervitei tuetin. Iesu Kristo sila angelo onen mita venau, koa navi eiloheh onen, keke vahit mesein selusien koanik minau. Isok Sion. ✧ ² Ka tounah vasi koa nalesi ka naraengoni usil hothotien onen Ahi koa Iesu Kristo vit meseini minau vi anatin, kei varei namutis kati ekok. ✧ ³ Tokolkatien onen Ahi hel en meatin koa vuli tus koanik, ka tokolkatien hel en koakeil emun along selusien ten hothotien koanik ka along kat asa koa mul ien. Veni avong mai vesesal keke tounah keil ekek hekur out. ✧

Selkatien keil koa va min sios oulu (7) koa amul en mari atan ten out Esia

⁴ Inau, Sion, namutis selusien koanik va min kami, sios oulu (7) ten provins ten out Esia.* ✧

Navisi keke more envatien ka tomat hel ven kami. Keilu luka ven Ahi koa mul kosa, mul mulamu, ka hel en avong koa hemai veah. Luka ven Ninin koa avi oulu (7) koa amul en meten Ahi koa rondan en vulin ten keihoen. ⁵ Luka mun ven Iesu Kristo koa rokilea rovaling desien orer eni. Kei viten anatinien usil asa koa Ahi vothot eni mini. Kei vi moeite en koakeil imea ran matien, ka vi avat ten asuv keil vasi ten out netan. ✧

Iesu en vat ir, ka ran koa mue en matien sakin ir romaluv ran mahien ten tisaen keil orer. ⁶ Kei mumon ir romai rovi vangi meatin keil koa hiasuvien onen Ahi mul en moulien orer. Anatin, kei mumon ir rovi vangi pris keil koa romum ven Ahi Tamen. !Ven koanik, rovitehiteni keke hetetamenien ka keihoen mul en Iesu Kristo lises ka lisenges! Anatin. ✧

⁷ !Mihetaengoni! Kei hemita en mahmah keil ka meatin vasi keil ilei. Anatin, koakeil emun asal vini

✧ **1:1:** Dan 2:28,29,45; Rev 1:19; 22:6 ✧ **1:2:** Rev 1:9; 6:9 ✧ **1:3:** Rev 22:7; 22:10 * **1:4:** Kosa avise out enek en Turkey. ✧ **1:4:** Eks 3:14; Rev 1:8; 4:8; 11:17; 16:5; Aes 41:4; Rev 3:1; 4:5; 5:6 ✧ **1:5:** Rev 3:14; 19:11; Sam 89:27; Kol 1:18; Sam 89:27; Rev 19:16; Sam 130:8; Aes 40:2 ✧ **1:6:** Eks 19:6; Aes 61:6; 1Pit 2:5,9; Rev 5:10; 20:6

mulamu ileși. Hesakin meatin keil en out netan imakul en metauen. Anatin, hemai hekistal hemukonek.
✧

⁸ Ahi Asuv ten Keihoen koa mul kosa, mul mulamu, ka hel en avong koa hemai veah viteni vit, “En tounah vasi keil koa mul, inau naro mulamu eni ka nito katau eni.” ✧

Iesu Kristo mai ven Sion ka rie lat tounah houlu mini

⁹ Inau navi Sion, tuomi tai veni demkatien orer en Iesu Kristo vatte tas. Suval kami, namul nakur mahien ten sakvisien keil ral min rendemien koa taveah navong namul narosin hiasuvien onen Ahi vamai vakistal. Aling inau en eim takeih en titi aelan ten out Patmos veni namul navitehiten asa koa Ahi vothot eni minau ka anatinien usil Iesu min meatin keil. ¹⁰ En Sande, avong onen Asuv Iesu, Ninin onen Ahi sien nau ka naraengon rea tai en eisiluk koa keih suval amaru koa musel. ¹¹ Kei viteni minau vit, “!Kitis lat asa koa kilesi heha en tus tai, ka kisani heha ven sios oulu (7) en taon keil ekek: Efeses, Samerna, Pergamam, Taeatira, Sartis, Piladelpia, ka Laodisia!”

¹² Navong naviles males isei mul selus minau, nales laet oulu (7) koa avatimal en ai keil teni koa amumoni en gol. ¹³ Ka luhu en keil, nales meatin tai koa aven mul suval Natin Meatin. Kei musin suval mari meatin tai en eisin tetaveah rokol alen tanetan, ka muan kaliko koa kala teni suval gol mul koe veimasen. ✧ ¹⁴ Hilin muoh vis muoh, ka meten vihil keih imok suval ahang. ✧ ¹⁵ Alen tanetan vihil suval oai ten vane † ka ren musel keih suval navong mari tahe mutarum en ahat keil. ✧ ¹⁶ En hen matu, vuli kat hitu oulu (7), ka naef tai koa kan lualu kistal ka en ongon.

Nan vihil keih imok suval meteiai koa ritin en taviai. ✧

¹⁷ Navong nalesi, numot navita netan en alen ka nasakras moumon etai tounah suval meatin koa mat. Evus, kei ling hen matu enau ka vit, “!Konametautei! En tounah vasi koa mul, inau nasakini mul ka nisakini hevuol eris. ✧ ¹⁸ Inau navi kei koa moul. Avaseini numat, kosa kolesi keke namoul lises ka lisenges. Ka alingi en hek, ki‡ keil ten matien ka ten out Hedis, out koa ninin onen meatin keil koa umat uva amul ien. ¹⁹ Kitis lat tounah keil komul kolesi, asa koa hekur out en avong kosa ral min asa koa hemai hekistal en avong koa hemai veah. ✧ ²⁰ Aneite ten rendemien suai usil hitu oulu (7) koa kolesi amul en hek matu vi tatavolien usil sios oulu ten out Esia. Ka laet oulu ekek koa vi gol, keil avi tatavolien usil angelo oulu koa alei kokoe en sios keil enek.” ✧

2

Selkatien va min sios ten out Efeses

¹ Iesu viteni minau vit, “Kitis selusien koanik heha min angelo koa lei kokoe en sios ten out Efeses kihit:

“Koanik selkatien koa ka ven kei koa vuli kat hitu oulu (7) mul en hen matu ka kei koa mual luhu en gol laet oulu (7). ✧ ² Nalei kilea en umen takeih onami ka nalesi mukave mikur sakvisien keil ral min rendemien koa taveah. Nakilea keke milei sesein koakeil amusil tisaen. Koakeil avit avi eiloheh keil onak ka arvitei anatin, kami milei rahat mouljen one ka mivotini keke keil avi uti luvosien. ✧ ³ Nakilea mun keke mikur sakvisien keil ral min rendemien koa taveah. Mikur mahien houlu ven isok, ka en demkatien onami, mimulomal keih veah, avemi romahtei.

✧ **1:7:** Dan 7:13; Mat 24:30; Mak 13:26; Luk 21:27; 1Tes 4:17; Sak 12:10; Sion 19:34,37; Sak 12:10,12,14; Mat 24:30 ✧ **1:8:** Rev 21:6; 22:13; Eks 3:14; Rev 1:4; 4:8; 11:17; 16:5,7,14; Aes 41:4; Amos 3:13; 4:13; Rev 15:3; 19:6,15; 21:22 ✧ **1:13:** Dan 7:13; 10:5; Esek 9:2,11 ✧ **1:14:** Dan 10:6; Rev 2:18; 19:12; Dut 7:9 † **1:15:** Selusien kati teni vit, “vihil suval aean brons koa alingi en ahang.” ✧ **1:15:** Esek 1:24; 43:2; Rev 14:2; 19:6 ✧ **1:16:** Rev 1:20; 2:1; Aes 49:2; Rev 2:12,16; 19:15 ✧ **1:17:** Aes 44:6; 48:12; Rev 2:8; 22:13 ‡ **1:18:** Ki enek vi tatavolien koa vit Iesu kur keihoen keke valuvat meatin keil ran keihoen ten matien. ✧ **1:19:** Aes 48:6; Dan 2:28,29,45; Rev 1:1; 22:6 ✧ **1:20:** Rev 1:16; 2:1; 3:1 ✧ **2:1:** Rev 1:16,20; 3:1 ✧ **2:2:** Rev 3:1,8,15; 1Sion 4:1

⁴ “Ka tounah ekek nakur kati va kat kami: milokovein envatien koa, mulamu, mirie lati minau ka min meatin sav keil. ⁵ Mihendem kat sakien ten envatien koa mirie lati mulamu, ka mihelei kilea keke kosa mimul soutin ranau ka mirrie lattei mun sakien ten envatien. Sakini, mihiles ran tisaen onami enek ka mihoumon sakien keil koa hesuval asa mimumoni mulamu. Munak mihermumonte, nimai ven kami ka nikulat laet onami ran vulin. ✧ ⁶ Ka koanik nalesi mimumoni mal: tinomi katiat kat sakien onen koakeil amusil hihiseien onen Nikolai* suval koa inau mun tinok kati. ✧

⁷ “!Munak ralingomi mul, mi-hetaengon selusien koa Ninin mul viteni va min sios keil! En vaeen ten demkatien, koakeil amulomal keih, nimaen keil ian heite ten vatiai ten moulien ten lisenges koa moul en ah esen Ahi.” ✧

Selkatien va min sios ten out Samerna

⁸ Evus, Iesu vit risi minau vit, “Kitis selusien koanik heha min angelo koa losil kat sios ten out Samerna kihit:

“Koanik selkatien onen tai koa sakin tounah vasi mul ka hesakini hevuol eris; kei koa mat ka moul eris ran matien. ✧ ⁹ Nakilea keke sakvisien keil onami houlu ka tounah onami tovuol en out netan veni mimusil kat inau. Ka en usite ten demkatien onami, tounah onami avi houlu. Nakilea keke vang'i meatin tai avit avi Siu kati ka amul asel kutut kat kami. Ka inau nales keil suval arvitei Siu anatin. Vuo. Keil avi vang'i meatin tai onen Temat. ✧ ¹⁰ Minametauntei mahien keil koa vesesal mivahisu eni. !Mi-hetaengoni! Hervitei tuetin, Temat hesakin ison kami koa miheha en eim takeih keke mihekur sakvisien keil. Mihelonge hetisa ten avong

halualim (10) ka miheles mihendem kat inau. Mihelomal hekeih ven inau, avaseini munak sakvisien keil koa mikuri houmon kami mihetokol matien onami. Hemukonek, nisan uite ten demkatien min kami koa vi moulien ten lisenges. ✧

¹¹ “Munak ralingomi mul, mi-hetaengon asa koa Ninin mul viteni va min sios keil. En vaeen ten demkatien, koakeil amulomal keih, keil irmattei mun en matien koa elu ten lisenges.” ✧

Selkatien va min sios ten out Pergamam

¹² Evus, Iesu vit risi minau vit, “Kitis selusien koanik heha min angelo koa lei kokoe en sios ten out Pergamam kihit:

“Koanik vi selkatien onen tai koa kur naef koa kan lualu. ✧

¹³ Nakilea out kave miro ien, taon koa hiasuvien onen Temat mul ien. Mukos, kami mivi anatin minau ka mirlokoveintei demkatien onami. Anatin, mimulomal keih en out koa keihoen onen Temat mul ien, avaseini miro en avong koa meatin keil ten out keisom amu vini Antipas, koa musil kat nau ka vitehiten more longlongien usil nau lises.

¹⁴ “Ka tounah ekek nakur kati va kat kami: mimaen tei en kami amusil vati hihiseien keil koa asuval hihiseien keil onen Balaam telamu. ✧ Kei visein asuv houlu Balak mukave valamun me-Isrel keil avamot en tisaen en sakien koa avaan anien koa asani tuai va min nana keil ka avoum vatisa vatal min ahin keil. ¹⁵ Ka kami mimusil vati hihiseien keil koa amukonek koa Nikolai ✧ mul vihiseini. ¹⁶ !Sakini, kosa, mihiles ran tisaen keil onami! Munak mi-hervilestei ran hihiseien keil enek, hervitei tuetin, inau nimai ven kami ka nivae kat kami hetal mari naef koa mul kistal ka en ongek. ✧

¹⁷ “!Munak ralingomi mul, mi-hetaengon selusien koa Ninin mul

✧ **2:5:** Rev 2:16,22; 3:3,19 * **2:6:** Nikolai mul visein meatin keil keke aven meatin ka ninin koa mul ien, luteteisav. Sakini, tisaen vasi keil koa meatin mul mumoni ral min aven sakras vasakin en ninin onen vahilehilo. ✧ **2:6:** Sam 139:21 ✧ **2:7:** Sen 2:9; 3:22,24; Rev 22:2,14; Sen 2:8; Esek 28:13; 31:8,9 ✧ **2:8:** Aes 44:6; 48:12; Rev 1:17; 22:13 ✧ **2:9:** Tiem 2:5; 2Kor 11:14,15; Rev 3:9 ✧ **2:10:** Dan 1:12,14; Tiem 1:12 ✧ **2:11:** Rev 20:14; 21:8 ✧ **2:12:** Aes 49:2; Hib 4:12; Rev 1:16; 2:16; 19:5 ✧ **2:14:** Nam 31:16; 25:1-2; Siud 1:11 ✧ **2:15:** Rev 2:6 ✧ **2:16:** Rev 3:11; 22:7,12,20; Aes 49:2; Rev 1:16; 2:12; 19:15

viteni va min sios keil! En vaeen ten demkatien, koakeil amulomal keih, inau nisan tei manna koa mul suai.† Ka nisani mun hetetai min keil ahahat tamuoh koa amutis eis hau tai mul ien. Kei nges koa kuri ilea en eis koa mul ien, ka meatin sav keil iteingeingeni.” ✧

Selkatien va min sios ten out Taeatira

18 Evus, Iesu vit risi minau vit, “Kitis selusien koanik heha min angelo koa lei kokoe en sios ten out Taeatira kihit:

“Koanik selkatien koa ka ven Natin Ahi, koa meten vihil keih imok suval ahang,✧ ka koa alen tanetan vihil suval oai ten vane.✧ 19 Nakilea en asa kami mimumoni. Nalei kilea en envatien onami, demkatien onami, umen onami, ka mukave mikur sakvisien keil ral min rendemien koa taveah. Nalei kilea keke kosa, mimum houlu mulin tounah koa mimumoni navong mikur rohtoh en demkatien onami.

20 “Ka tounah ekek nakur kati va kat kami: mimaen ahin koa sakien onen suval Sesebel telamu vato vatal kami. Kei mul vise sasen eni vit vi provet onen Ahi. Hihiseien keil onen mul luvos eiloheh onak keil keke tahosis umon sakien ten hoeasoen ka ian anien koa asani tuai min nana keil. ✧ 21 Inau nasan avong veni keke vahiles ran tisaen onen, ka kei en rovattei vahiles ran sakien ten hoeasoen onen. 22 Mihelei kat revi kami, inau nisan mesaien tai koa marite min ahin enek keke hetos en vulin. Ka munak koakeil amum tisa ral mini irvilestei ran sakien keil one, keil emun ilonge hetisa hehi houlu mok hetal mini. 23 Inau nu vini meatin keil amusili. Hesakini, meatin keil ten sios vasi keil ilea suk keke inau enges nakilea rendemien ka envatien onen meatin vasi. Ka

ilea mun keke nisani tetai min kami housil asa koa kei mumoni. ✧

24 “Ka kami sav ten out Taeatira mirmusiltei hihiseien tatisa keisom. Kami misesein hihiseien enek koa meatin sav keil avise en ‘marmari ileilien keil onen Temat.’ Min kami, nirling etai mun mengkatien koa meas. 25 Mihehuli kat mengkatien enges koa mikuri tuai hetokol avong nimai ris. ✧

26 “En vaeen ten demkatien, koakeil amulomal keih ka amules amumon umen keil onak hetokol avong nimai ris eni, inau nisani min keil keihoen keke ilosil kat kantri keil. ✧

27 “Anatin, nisani min keil, keihoen ten losilkatien suval koa Tata onak sani minau, suval koa avit, ‘Losilkatien one hekeih imok.

U lin koakeil vasi avit avavae vatal min keil.

Uas keil hesuval kilas koa amu pahasi vi soksokeite.’ Sam keil 2:9

28 Ka nisani mun min keil Melan, hitu ten visokon.‡ ✧ 29 !Munak ralingomi mul, mihetaengon selusien koa Ninin mul viteni va min sios keil!”

3

Selkatien va min sios ten out Sardis

1 Iesu viteni mun vit, “Kitis selusien koanik heha min angelo koa lei kokoe en sios ten out Sardis kihit:

“Koanik vi selkatien onen tai koa ro ral min Ninin oulu (7) koa mul en meten Ahi ka koa vuli kat hitu oulu (7). ✧ * Nakilea en tounah vasi kami mimumoni. Avaseini meatin keil amundemi avit demkatien onami moul mules, ka inau nakilea keke demkatien onami mul mat. 2 !Sakini, alle almea! Mi-houmon demkatien koa mivuli kati

† 2:17: Siu keil amundemi avit navong Ahi heling hiasuvien onen en out netan, hesan manna koa Mosis ling suaini keke meatin keil onen iani. ✧ 2:17: Sam 78:24; Aes 62:2; 65:15; Rev 3:12

✧ 2:18: Dan 10:6; Rev 1:14-15; 19:12 ✧ 2:18: Rev 1:14-15 ✧ 2:20: 1Ki 16:31; 2Ki 9:22; Nam 25:1-2; Rev 2:14 ✧ 2:23: Sam 7:9; Pro 24:12; Ser 11:20; 17:10; Sam 62:12; Pro 24:12; Ser 17:10;

Rom 2:6; 2Tim 4:14; Rev 18:6; 20:12,13 ✧ 2:25: Rev 3:11 ✧ 2:26: Sam 2:8,9; Rev 12:5 ‡ 2:28: Hitu koa avise en Melan mul vihil keih navong vesesal out valan. Kei vi tatavolien usil hatkatien min Kristin keil koa ilomal hekeih en mankoli ten sakvisien keil veni laet ten amairsien onen Iesu Kristo mul mai vesesal. ✧ 2:28: Rev 22:16 ✧ 3:1: Rev 1:4; 4:5; 5:6; 1:16,20; 2:1; 2:2; 3:8,15

* 3:1: Rev 1:20 mul viteni vit hitu oulu vi tatavolien ten angelo oulu.

veah mules hekeih tamun. Munak hermukteinek, demkatien enek hemat vasi varei. Veni navotini keke hati tounah koa mimumoni rotahostei veah en meten Ahi. ³ Sakini, mihendem kat hihiseien keil koa milonge ka mikur kati tuai. Mihiles ran tisaen keil onami ka mihelong kati. Munak miheles mi-hematil en demkatien onami, nimai ris en avong koa miherkileatei hesuval tarhena tai ka nilei rahat usite onami. ✧

⁴ “Ka kami teis en out Sadis milei kat revi moulien onami suval mimusin en eisin koa mutolas. Keil enges avinvin en meten Ahi keke avoual vatal minau en eisin tamuoh. ✧ ⁵ Koakeil emun amulomal keih en vaeen ten demkatien, keil isin en eisin tamuoh hemukonek. Inau nir-sahul lintei ise ran Tus ten Moulien. En meten Tata onak ka angelo keil onen, inau nihit lati keke avi onak. ✧

⁶ “!Munak ralingomi mul, mi-hetaengon asa koa Ninin mul viteni va min sios keil!”

Selkatien va min sios ten out Piladelvia

⁷ Iesu vit risi minau vit, “Kitis selusien koanik heha min angelo koa lei kokoe en sios ten out Piladelvia kihit:

“Koanik vi selkatien onen kei koa vi votut ka vi anatin, koa kur kat ki ten hiasuvien onen asuv houlu Deved telamu. *‘Navong kei seh voiteh, meatin tovuol kilea voteh eni; ka navong koteh eni, meatin tovuol kilea vaseha.’* *Aesea 22:22* ✧

⁸ “Nakilea en tounah koa mimumoni. Avaseini keihoen havivi mul en kami, mimusil kat hihiseien keil onak ka mirmuun koetei keke mivi onak. Naseh voiteh tai keke mihekaka mihekistal ien, koa meatin sakras voteh eni. ✧ ⁹ !Mihetaengoni! Koakeil amul amusil kat

sakien matu onen Siu keil ka avit avi Siu anatin, keil amules amusil kat rendemien onen Temat ka umai amul aluvos meatin keil houlu. Inau nisakin keil imai itetengeiril en metomi ka ihouhou min kami, ka ilea suk keke envatien onak mul en kami. ✧

¹⁰ “Veni milong kat mengkatien keil onak lises ral min rendemien koa taveah en sakvisien keil, inau nikur koe kami en avong takeih koa hemai vasak vis meatin keil ten out netan. ✧ ¹¹ Nimai hervitei tuetin, sakini mihehuli kat demkatien onami hekeih. Hemukonek, minamaentei meatin etai namai nahanan more uite ten demkatien ran kami. † ✧ ¹² Koakeil amulomal keih en demkatien one, nisakin keil imai ihi vatiseng en Eim Votut onen Ahi onak, ka ito eni lises. Nitis kat isen Ahi en keil, hetal min isen taon onen koa vi Serusalem Hau koa hemita netan ran out nesa. Inau nitis eis hau onak emun hel en keil. ✧

¹³ “!Munak ralingomi mul, mi-hetaengon selusien koa Ninin mul viteni va min sios keil!”

Selkatien va min sios ten out Lao-disia

¹⁴ Iesu vit risi minau vit, “Kitis selusien koanik heha min angelo koa lei kokoe en sios ten out Laodisia kihit:

“Koanik selkatien onen kei koa vi Anatin, tounah koa viteni anatin ka akilea avandesini. Kei vi vatte ten tounah keil vasi koa Ahi mumoni. ✧ ¹⁵ Nakilea en tounah koa kami mimumoni. Nalei kilea keke mirmandiltei ka mirmutintei. !Ek vati mok vahit mivasuval etai en keilu! ✧ ¹⁶ Ka veni kami mimules mimukonesek, mirmutintei ka mirmandiltei, inau nikus seha kami ran ongok. ¹⁷ Kami mivit, ‘Tounah onomai houlu ka mero en amas, mertamureitei en etai tounah.’ ! Ka kami mireingeingeni mivinvin

✧ **3:3:** Rev 2:5,16,22; 3:19; Mat 24:43-44; Luk 12:39-40; 1Tes 5:2,4; 2Pit 3:10; Rev 16:15 ✧ **3:4:** Siud 1:23 ✧ **3:5:** Rev 3:18; 4:4; 6:11; 7:9,13; 19:14; Eks 32:32,33; Sam 69:28; Rev 17:8; 20:15; Eks 32:32,33; Sam 69:28; Dan 12:1; Plp 4:3; Rev 13:8; 17:8; 20:12,15; 21:27; Mat 10:32; Luk 12:8 ✧ **3:7:** Siob 12:14 ✧ **3:8:** Rev 2:2; 3:1,15; 1Kor 16:9 ✧ **3:9:** 2Kor 11:14,15; Rev 2:9; Aes 45:14; 49:23; 60:14; 43:4 ✧ **3:10:** Luk 21:19; 2Tim 2:12; Hib 10:36 † **3:11:** Rev 2:10 vit uite ten demkatien vi moulien ten lisenges. ✧ **3:11:** Rev 2:16; 22:7,12,20 ✧ **3:12:** Rev 14:1; 22:4; Esek 48:35; Rev 21:2; Aes 62:2; 65:15 ✧ **3:14:** Rev 1:5; 19:11; Pro 8:22; Sion 1:3; Kol 1:15 ✧ **3:15:** Rev 2:2; 3:1,8

enges keke meatin sav en vamahis kami ka valei kilea mivi meatin maru enges! En meten Ahi mivi livere enges, mikaka hon, ka metomi var. ✧ ¹⁸ Sakini nasel kat kami keke mihehuli ranau gol, eisin tamuoh ka meresin ten amet. Gol koa mihehuli ranau hetolas, hesakin kami mihile-lau en tounah keil ten out nesa. En eisin tamuoh ten maluen, mih-esin koe avemi keke minamemoutei mun ven kakahonien onami. Ka en meresin ten amet, mihekumi heha en metomi ten demkatien hesakini mihelele revī. ✧

¹⁹ “Koakeil envatien onak mul en keil, naralimal en keil ka namule-las keil. Sakini, rendemien onami hekeih keke mihehiles ran tisaen keil onami. ✧ ²⁰ !Mihetaengoni! Inau narosin tetai en kami suval namulomal en voiteh ka namul navise kami. Munak mihelong rek ka mihe-mai mihesehen voiteh ten moulien onami minau, inau nimai neim ka nianian hetal min kami, ka kami mun miheanian hetal minau. ✧

²¹ En vaeen ten demkatien, koakeil amulomal keih, inau nimaen keil itondan en usite ten vuluk ten kei-hoen, hesuval etin koa inau mun namulomal keih en vaeen ten demka-tien, ka kosa, namul narondan en usite matu ten vulin ten keihoen onen Tata onak.

²² “!Munak ralingomi mul, mi-hetaengon selusien koa Ninin mul viteni va min sios keil!”

4

Tounah keil en out nesa asan masmasien min Ahi

¹ Navong nakur selusien koanek evus, nales leisanien tamun. En leisanien enek nales voiteh seha en out nesa. Ka rea koa naraen-goni mulamu koa musel keih suval amaru, kei vit, “Amai keie, ka nitie

minuk asa hekur out en avong koa hemai veah.” ✧ ² Hatte tas, Ninin onen Ahi sienau ka nales tai koa mul rondan en vulin ten keihoen en out nesa. ✧ ³ Aven vihil suval ahat keil koa merentas koa avise en saspā ka karnilian. Ka mul rahat vulin ten keihoen, mitiet vihil suval ahat koa merendas koa avise en emeral. ✧ ⁴ Ka rahat mari vulin ten keihoen enek, nales out sav keil tatondanien hanumau tai ka ehat (24). Ka elda hanumau tai ka ehat (24) amul en keil ka amusin en eisin tamuoh ka vatluvoluv ten hiasuvien koa vi gol mul en vatie. ✧ ⁵ Ahil mul vil ka voulul mul mut ka muroh ka en mari vulin ten keihoen onen Ahi. Ka en out enek, en meten kei koa mul en mari vulin enek, ahang oulu (7) amul amukan en ai keil teni. Ahang keil enek avi ninin oulu onen Ahi. ✧ ⁶ Ka netan en mari vulin ten keihoen enek nalesi suval atas koa mutolas ka mekaikai. Anatin, nalesi vi aet ka vilahil suval kilas. ✧

Nales tounah ehat (4) koa amoul amul en usite ehat ten vulin enek, ka mete ka vasi ave. ⁷ Koa tai en keil nalesi suval laeon. Koa elu en keil nalesi suval bul. Koa etel en keil nales veinan suval meatin. Ka koa ehat en keil nalesi suval veivakum koa mul muka. ⁸ Keil en tai, apoue ahetai (6) koa mete keil mul neim ka hae. ✧ Vongien ka meneai keil armusehte en souen one koa vit:

“Votut, votut, votut,
vi Ahi Asuv ten Keihoen. ✧
Kei mul kosa, mul mulamu,
ka hel en avong hemai hekistal
veah.” ✧

⁹ Tounah ehat (4) enek koa amoul amules amusau en souen keil ten hetetamenien, ten houhouen ka ten masmasien va min kei koa ron-dan en mari vulin ten keihoen, min kei koa moul lises ka lisenges. Ka navong amumoni mukonek, ✧

✧ **3:17:** Hos 12:8 ✧ **3:18:** Rev 3:5; 4:4; 6:11; 7:9,13; 19:14; 16:15 ✧ **3:19:** Pro 3:12; 1Kor 11:32; Hib 12:6; Rev 2:5,16,22; 3:3 ✧ **3:20:** Sion 14:23 ✧ **4:1:** Eks 19:20,24; Dan 2:28,29,45; Rev 1:1,19 ✧ **4:2:** 1Ki 22:19; 2Kron 18:18; Sam 47:8; Aes 6:1; Esek 1:26-27; Rev 4:9; 5:1,7,13; 6:16; 7:10,15; 19:4; 21:5 ✧ **4:3:** Esek 1:26-28 ✧ **4:4:** Aes 24:23; Rev 3:5,18; 6:11; 7:9,13; 19:14 ✧ **4:5:** Eks 19:16; Esek 1:13; Rev 8:5; 11:19; 16:18; Esek 1:13; Sak 4:2; Rev 1:4; 5:6 ✧ **4:6:** Esek 1:22; 10:14 ✧ **4:8:** Aes 6:2; Esek 1:18; 10:12 ✧ **4:8:** Aes 6:3; Amos 3:13; 4:13; Rev 1:8; 11:17; 15:3; 16:7,14; 19:6,15; 21:22 ✧ **4:8:** Aes 41:4; Eks 3:14; Rev 1:4,8; 16:5 ✧ **4:9:** 1Ki 22:19; 2Kron 18:18; Sam 47:8; Aes 6:1; Esek 1:26-27; Rev 4:2; 5:1,7,13; 6:16; 7:10,15; 19:4; 21:5; Dan 4:34; 6:27; 12:7

10 elda keil hanumau tai ka ehat (24) uva netan min kei koa rondan en mari vulin ten keihoen, min kei koa mou lises ka lisenges. En masmasien, keil ason vatluvoluv one netan veni ka avit,

11 "IO Ahi, keik kovi Asuv onomai! Kovinvin keke mehohou minuk, ka melei kilea hetetamenien ka keihoen onom veni komumon tounah vasi keil. Anatin, musil rendemien onom, kosakin tounah keil akikistal ka amoul."

5

Alekat tai koa vinvin vahuli selusien usil tounah keil koa hemai veah

1 Navong nales tounah keilek evus, nales kei koa mul rondan en vulin ten keihoen mul vuli kat pepa tai en hen matu koa selusien mul en usite keilu teni. Arei kati ka apil kati en siil oulu (7).* ✧ 2 Ka nales hetetamen tai onen angelo keil, kei visohiso en rea tai koa keih imok vit, "Isei vinvin vakum vahas siil keil, valuv lin pepa, ka vahuli selusien teni?" 3 Ka arvotin etai meatin en out nesa vuo en out netan vuo en huinev ten atan koa vinvin vakum vahas siil keil ka vahuli selusien koa mul en pepa enek. 4 Sakini namis roha veni asakras avahotin meatin etai koa vavinvin valuv lin pepa ka vahuli selusien keil koa amul ien.

5 Evus, tai en elda keil mai ka viteni minau vit, "Konouaitei. Kilesi, kei koa avise en laeon ten vatiamal onen Sudah mul mai. Kei vi havin asuv houlu Deved tai ka mul kur hiasuvien onen. Ka en vaeen ten demkatien, kei mulin Temat tuai. Kei enges vinvin vakum vas siil keil ka valuv lin pepa enek." ✧

6 Evus nales kei koa mae lat moulien onen suval etin sipsip ten

sanien votut. Kei mulomal vesesal ven vulin ten keihoen, luhu en elda keil ka tounah ehat (4) koa amoul. Nalesi suval amu vini tuai, ka mouleris ran matien mules. Hon ten keihoen onen oulu (7) ka meten emun oulu. Meten oulu enek avi ninin oulu onen Ahi koa sila keil uva aka vasi out netan. ✧ 7 Kei koa suval sipsip va min kei koa rondan en mari vulin ten keihoen ka kur pepa ran hen matu. ✧ 8 Navong va kuri, tounah ehat (4) koa amoul ka elda hanumau tai ka ehat (24) uva netan mini. Tetai en keil akur kat harp ka more pesin koa amumoni en gol. En pesin keil enek amunit tounah koa vite tahos ien koa vi hisien keil onen meatin keil onen Ahi. ✧ 9 Keil amusau en souen hau tai ✧ avit,

"Keik kovinvin kovakur pepa koanek ka kovakum vas siil keil teni.

Kovinvin veni amu vinik, ka ram vul lat meatin keil keke avi onen Ahi.

Anatin, kovul lat meatin ran vatiamal vasi keil ka ran selusien vasi keil, ran kantri vasi keil ka ran meatin tateisav vasi keil emun. ✧

10 Komumon keil umai avi vangi meatin keil koa hiasuvien onen Ahi mul en moulien one.

Keik kosakin keil amum veni suval pris keil onen, ka ilosil kat out vasi netan."

11 Navong namul nalele, nalong ren angelo keil koa avi houlu vis avi houlu mok, meatin sakras vahul vasin keil. Keil amul rahit mari vulin ten keihoen, tounah ehat (4) koa amoul ka elda keil emun. ✧

12 Angelo keil amusau roha avit,

* 5:1: Mulamu, navong hetetamen tai mutis leta tai, kei pil kat leta enek en wax ten kandel koa mai kur 'siil' onen navong rang kati en ring koa isen mul ien. Mukonek, meatin koa kur leta enek helei kilea isei sani mini ka helei kilea munak meatin sav tai kum vasi tuai. ✧ 5:1: 1Ki 22:19; 2Kron 18:18; Sam 47:8; Aes 6:1; Esek 1:26-27; Rev 4:2,9; 5:7,13; 6:16; 7:10,15; 19:4; 21:5; Aes 29:11; Esek 2:9-10 ✧ 5:5: Sen 49:9-10; Aes 11:1,10; Rev 22:16 ✧ 5:6: Aes 53:7; Sion 1:29,36; Rev 5:12; 13:8; Sak 4:10; Rev 1:4; 4:5 ✧ 5:7: 1Ki 22:19; 2Kron 18:18; Sam 47:8; Aes 6:1; Esek 1:26-27; Rev 4:2,9; 5:1,13; 6:16; 7:10,15; 19:4; 21:5 ✧ 5:8: Sam 141:2; Rev 8:3,4 ✧ 5:9: Sam 33:3; 40:3; 96:1; 98:1; 144:9; 149:1; Aes 42:10; Rev 14:3 ✧ 5:9: Eks 19:6; Aes 61:6; 1Pit 2:5,9; Rev 1:6; 20:6; 22:5 ✧ 5:11: Dan 7:10; Hib 12:22

“Mevati lat isen kei koa amu vini suval sipsip ten sanien votut tai,
koa moul eris ran matien.
Kei vinvin keke hekur keihoen ten hiasuvien, meteisauen, het-etamenien, ka ihilelau en tounah vasi,
ka hekur houhouen, tahosien, ka eis koa nesa vis nesa mok.”[✧]

¹³ Evus, nalong rea onen tounah vasi keil koa amoul amusau: koakeil ten out nesa ka ten out netan; koakeil ten huinev ten atan ka en atas.[✧] Anatin, nalong keil vasi amul amusau avit,
“!Hetetamenien ka keihoen mul en kei koa rondan en mari vulin ten keihoen
ka en kei koa suval sipsip ten sanien votut!
!Keilu luvinvin keke luvakur masmasien ka houhouen onomai
lises ka lisenges!”

¹⁴ Navong aviteni mukok, tounah ehat (4) koa amoul avit, “!Anatin eli!” Ka elda vasi keil uva netan ka avati lat isealu.

6

Kei koa suval sipsip kum vahas siil keil koa sakin mahien keil akur out

¹ Evus, nales kei koa suval sipsip ten sanien votut kum vas tai en siil koa avi oulu (7). Navong kum vasi, naraengon tai en tounah ehat (4) koa amoul selus en rea tai koa keih suval vouldul vit, “!Amai!” ² Navong nalele, nales hos tamuoh tai. Kei koa rondan eni vuli kat hisuput, ka en vatin aling vatluvoluv ten hiasuvien. Kei muloh va keke vavae vali koakeil vasi avi vativieh ral mini. [✧]

³ Evus, kei koa suval sipsip kum vas siil koa elu en keil. Navong kum vasi, naraengon koa elu en tounah ehat (4) koa amoul viteni vit, “!Amai!” ⁴ Ka hos tamun koa vilhili kistal. Kei koa rondan eni, asan keihoen mini vasakin vaeen keil

ikikistal en out netan keke meatin keil avou vini keil eris. Sakini, asan mari naef tai tavaeen mini. [✧]

⁵ Evus, kei koa suval sipsip kum vas siil koa etel (3) en keil. Navong kum vasi, naraengon koa etel (3) en tounah ehat (4) koa amoul vit, “Amai!” Ka navong nalele, nales hos tamun koa vopoli kistal. Kei koa rondan eni vuli kat sikel tai en hen. [✧] ⁶ Rea tai musel ka nalonge suval kistal luhu en tounah ehat (4) koa amoul. Kei viteni mini vit, “Kiha kisakin anien hervinvintei en out netan keke meatin houn avong tamu tai keke vahul anien koa havivis. Ka konapuruntei nei olip keil vuo nei grep keil koa amumon oel ka uen en heite keilu.”

⁷ Evus, kei koa suval sipsip kum vas siil koa ehat (4) en keil. Navong kum vasi, naraengon koa ehat (4) en tounah koa amoul vit, “Amai!” ⁸ Ka navong nalele va, nales hos tai koa kala teni tisa suval tounah koa mat vo. Kei koa rondan ien, isen Matien, ka tamun koa avise en Hedis mul musil kati. [✧] Ka en meatin vasi keil ten out netan, Ahi mae lat hati tai en keil min keilu keke lukilea luvou vinvini keil en vaeen, vuo en amai, vuo en mesaien, vuo en tirendan keil. Ka hatte koa etel (3) en meatin keil lurrokoltei. [✧]

⁹ Evus, kei koa suval sipsip kum vas siil koa elim (5) en keil. Navong kum vasi, nalele hehen ahor ten sanien, ka nales ninin onen meatin keil koa amu vinvini keil veni asan selusien onen Ahi. Avaseini akur mahien veni, amules avitehiten selusien ten more longlongien usil Iesu. ¹⁰ Keil avisohiso keih min Ahi avit, “!Ahi Asuv ten Keihoen, kovi votut ka anatin! ?Nengeis esuk kilei revi usite onen meatin keil ten out netan koa amu vinvini komai ka kisan mahien min keil?” [✧]

¹¹ Sakini, Ahi san eisin tamuoh retai min keil, ka viteni min keil vit, “Tuomi keil koa en demkatien koa avi eiloheh onak, meatin keil ten out

✧ **5:12:** 1Kron 29:11; Aes 53:7; Sion 1:29,36; Rev 5:6; 13:8 ✧ **5:13:** 1Ki 22:19; 2Kron 18:18; Sam 47:8; Aes 6:1; Esek 1:26-27; Rev 4:2,9; 5:1,7; 6:16; 7:10,15; 19:4; 21:5 ✧ **6:2:** Sak 1:8; 6:3,6; Rev 19:11 ✧ **6:4:** Sak 1:8; 6:2 ✧ **6:5:** Sak 6:2,6 ✧ **6:8:** Rev 1:18 ✧ **6:8:** Ser 14:12; 15:3; Esek 5:12,17; 14:21; 33:27 ✧ **6:10:** Dut 32:43; 2Ki 9:7; Sam 79:10; Rev 19:2

netan u vinvini keil suval amumoni min kami. Sakini, miheseh avong havivi ris hetokol avong koa hulhulien ten keil hetokol hulhulien koa inau navat kati.” ✧

¹² Evus, nales kei koa suval sipsip kum vas siil koa ahetai (6) en keil. Navong kum vasi, mari alu tai mulu en out netan. Meteiai romukantei mun ✧ ka out mai vopoli suval eisin ten matien; ka avati mun, maim teni mai vilhili suval ara. ✧ ¹³ Hitu keil umotmot amita en out netan suval hei manggo keil koa armentei veah umotmot navong angu takeih tai kulul lini. ✧ ¹⁴ Nales teilang sipasi luhu ka reini rokol keite vasi keilu teni. Vatihou vasi keil, ka aelan keil emun, amemea ran vulie. ✧ ¹⁵ Navong tounah enek kur out, meatin vasi keil ten out netan uva avato suai en valengeihat keil ka en mari vali ahat ten vatihou keil: asuv houlu keil ten out netan ka hetetamen keil; avat ten meatin keil tavaeen ka koakeil tounah one houlu; koakeil keihoen mul en keil ral min meatin savsav keil; koakeil avi slev ka koakeil emun amaluv. ✧ ¹⁶ Keil vasi avisohiso va min hou keil ka apeah ahat keil avit, “! Mihemerang koe komai li keke kei koa rondan en vulin ten keihoen en out nesa nalestei li komai! !Miheav koe komai li keke vurohien onen kei koa suval sipsip nasutte komai! ✧ ¹⁷ ?Veni avong ten mari vurohien onealu emai li, ka isei kilea vahisu eni ka vamoul?” ✧

7

Angelo keil aling metai en me-Isrel tei keil

¹ Katau en tounah keil enek, nales angelo ehat (4) amulomal en usite ehat (4) ten out netan. Keitel telring kat angu ehat (4) keke anou lintei

✧ **6:11:** Rev 3:5,18; 4:4; 7:9,13; 19:14 ✧ **6:12:** Aes 13:10; Esek 32:7,8; Soel 2:10; 3:15; Mat 24:29; Mak 13:24-25; Luk 21:25; Rev 8:12 ✧ **6:12:** Soel 2:31; Umen 2:20 ✧ **6:13:** Aes 34:4 ✧ **6:14:** Rev 16:20; 20:11 ✧ **6:15:** Aes 2:10,19,21; Ser 4:29 ✧ **6:16:** Hos 10:8; Luk 23:30; Rev 9:6; 1Ki 22:19; 2Kron 18:18; Sam 47:8; Aes 6:1; Esek 1:26-27; Rev 4:2,9; 5:1,7,13; 7:10,15; 19:4; 21:5 ✧ **6:17:** Soel 2:11; Neh 1:6; Mal 3:2 ✧ **7:1:** Ser 49:36; Esek 37:9; Dan 7:2; Sak 6:5; Mat 24:31 ✧ **7:3:** Esek 9:4; Rev 9:4 ✧ **7:4:** Rev 14:1,3 * **7:5-8:** Manase, isen sav vi Dan (Sen 35:26). ✧ **7:9:** Rev 3:5,18; 4:4; 6:11; 7:13; 19:14 ✧ **7:10:** 1Ki 22:19; 2Kron 18:18; Sam 47:8; Aes 6:1; Esek 1:26-27; Rev 4:2,9; 5:1,7,13; 6:16; 7:15; 19:4; 21:5

tounah keil en out netan, vuo en atas vuo en vatiai etai. ✧ ² Ka nales angelo tateisav tamun mea ran out ist, vuli kat siil koa isen Ahi koa mou mul ien. Kei viso keih va min angelo keil ehat koa Ahi san keihoen min keil avapurun out netan ka atas vit, ³ “Minapuruntei out netan, atas, vuo vatiai keil hetokol avong meheling metai en veinan eiloheh keil koa avi onen Ahi orer hetal min siil onen.” ✧

⁴ Ka nakur longlongien ten hulhulien onen koakeil akur metai onen Ahi rokol taosen heite hundred tai hanumau elu ka ehat mun (144,000). Koakeil enek aka en mari vatiamal teindan elu (12) ten out Isrel: ✧ ⁵⁻⁸ Taosen heite teindan elu (12,000) aka retai en vatiamal vasi keil: Sudah, Ruben, Kat, Aser, Navtali, Manase,* Simeon, Livae, Isekar, Sebiulon, Siosep ka Bensamin.

Meatin keil ten out vasi keil en out netan umai avahou lat isen Ahi

⁹ Evus, nalele ka nales vangi meatin keil avi houlu vis avi houlu mok, meatin sakras vahul vasin keil. Vangite keil aka en meatin tateisav vasi keil, en vatiamal vasi keil, en kantri vasi keil, ka en selusien vasi keil. Keil vasi umai amulomal en meten kei koa mul en mari vulin ten keihoen ka en meten kei koa suval sipsip. Amusin en eisin tamuoh, ✧ avuli kat oumeil en he ¹⁰ ka avisohiso keih min keilu avit, “!Memasmas Ahi onomai koa mul rondan en mari vulin ten keihoen ka kei koa suval sipsip ten sanien votut, veni keilu lumutut moulien onomai!” ✧

¹¹ Navong aviteni mukonek, angelo vasi keil koa amul rahat mari vulin ten keihoen, elda keil, ka tounah ehat (4) koa amoul, keil umot avita netan min kei koa mul rondan ien, nae rokol atan, ka amasmasi.

12 Ka navong angelo keil enek amasmasi, avit,
 “!Anatin eli!
 !Komai mevati lat isom,
 ka memasmasuk ka mesan
 houhouen minuk!
 !Hetetamenien, meteisauen,
 hiasuvien, ka keihoen
 mul en Ahi orer lises ka lisen-
 ges!
 !Anatin!”

13 Evus, tai en elda keil vis nau vit, “?Meatin keil ekek koa amusin en eisin tamuoh, kokilea keil aka kave?” ✧

14 Ka navit kesi mini vit, “Hetetamen, inau nareingeingeni, ka keik kokilea.” ✧

Sakini kei viteni minau vit, “Meatin keil ekek, keil amulomal keih rokol keite ten mari sakvisien takeih en out netan. Keil akas eisin ome en ran kei koa suval sipsip ka eisin keil ome mai muoh. 15 Ven koanek, keil amulomal en meten Ahi koa mul en mari vulin ten keihoen onen, ka vongien ka meneai aros ral mini en Eim Votut onen ka uva netan mini. Kei koa rondan en mari vulin ten keihoen helei kokoe en keil. ✧ 16 Amai ka maroro herkattei mun keil ka meteiai sisil herkattei mun keil ka saloh herpuruntei keil, ✧ 17 veni kei koa suval sipsip koa mulomal en mari vulin ten keihoen helei kat revi keil. Helamun keil suval meatin mulamun sipsip keil, ka hetie sise min keil iha en vulioai ten moulien. Ka siamet ten mahien keil one, Ahi houul lati ran mete.” ✧

8

Kei koa suval sipsip kum vas siil koa oulu (7) en keil

1 Navong kei koa suval sipsip ten sanien votut kum vas siil ekor koa oulu (7) en keil, tounah vasi en out nesa aro raeng avong havivi. 2 Evus, nales vativar keil onen angelo keil koa avi oulu koa amulomal lises en

meten Ahi. Ka asan amaru oulu min keil.

3 Angelo tateisav tamun mai mulomal vesesal ven ahor ten sanien. Kei kur more pesin koa amumoni en gol koa amunit tounah keil koa vite tahos ien. Asan ouai houlu koa vite tahos mini vaniti vatal hisien keil onen meatin keil onen Ahi. Angelo enek kuri valing revi en ahor ten sanien votut koa amumoni en gol koa mul vesesal en vulin ten keihoen onen Ahi. ✧ 4 Kei vou lat pesin en nan Ahi, ka tupas teni vina nesa ral min hisien onen meatin keil onen Ahi. ✧ 5 Evus, angelo kur pesin ka sieni en menehang koa kuri ran ahor ten sanien votut. Evus, rang lini vita en out netan. Koanik sakin voulul mut ka muroh keih, ahil vil, ka alu mulu keih. ✧

Vativar oulu (7) onen angelo keil asak mesein keil avouh amaru one vasakin mahien keil hekur out

6 Evus, vativar oulu (7) onen angelo keil asak mesein keil avouh amaru one.

7 Navong vativar koa tai en keil muh amaru onen, amutah merali laklas keil ka ahang koa ara mul ien avita en out netan. Ahang enek kan lin oumunai vasi keil koa amoul en out netan, ka kan lin vatiai keil en hatte koa tai en atan keil en out netan. Ka hatte koa elu eni amules. ✧

8 Evus, vativar koa elu (2) en keil muh amaru onen. Navong muhi, tounah tai koa alesi suval mari hou tai koa ahang mul ien, asoni va en atas. Koanek sakini hatte koa tai en atas keil mai vi ara, ka hatte koa elu eni mules. ✧ 9 Koanek sakini hatte koa tai en tounah keil koa amoul en atas umatmat, ka hatte koa elu en keil amules. Ka hatte koa tai en sip keil emun koa amul ien avi soksokeite, ka hatte koa elu en keil amules.

✧ 7:13: Rev 3:5,18; 4:4; 6:11; 7:9; 19:14 ✧ 7:14: Dan 12:1; Mat 24:21; Mak 13:19 ✧ 7:15: 1Ki 22:19; 2Kron 18:18; Sam 47:8; Aes 6:1; Esek 1:26-27; Rev 4:2,9; 5:1,7,13; 6:16; 7:10; 19:4; 21:5 ✧ 7:16: Aes 49:10 ✧ 7:17: Sam 23:1; Esek 34:23; Sion 10:11,14; Sam 23:2; Aes 49:10; Ser 2:13; Aes 25:8; Rev 21:4 ✧ 8:3: Sam 141:2; Rev 5:8; 8:4; Eks 30:1-3; Rev 9:13 ✧ 8:4: Sam 141:2; Rev 5:8; 8:3 ✧ 8:5: Lev 16:12; Eks 19:16-19; Rev 4:5; 11:19; 16:18 ✧ 8:7: Eks 9:23-25; Esek 38:22 ✧ 8:8: Eks 7:20,21

¹⁰ Evus, vativar koa etel (3) en keil muh amaru onen. Navong muhi, mari hitu tai koa ahang mul vilhili ien mot ran teilang ka bon hatte koa tai en oaisal ka vulioai keil, ka hatte koa elu en keil amules. ¹¹ Isen hitu enek vi 'Kun' ka sakin hati oai keil enek viles mai kun, ka meatin houlu umatmat veni amun oai takun enek. ✧

¹² Evus, vativar koa ehat (4) en keil muh amaru onen. Navong muhi, tounah tai mai bon hatte koa tai en meteiai, en avati ka en hitu keil emun. Ka hatte koa elu en keil mules. Sakini keil arritintei vasuval mulamu. En hatte koa tai en avong vasi, meneai mai malikelik, ka hatte koa elu eni meneai mules. Ka hatte koa tai en vongien vasi, maim tovuol, ka hatte koa elu eni maim mules. ✧

¹³ Evus, naseipat ka nales veivakum tai mul muka en me-saiuai. Nalong ren koa viso keih vit, "Aue li! Aue li! O aue li! Hetisa vis hetisa mok min koakeil amul en out netan navong vativar keitel koa telmules telhouh amaru oneatel!"

9

¹ Evus, vativar koa elim (5) en keil muh amaru onen. Navong muhi, nales angelo tatisa tai mot mita en out netan suval hitu tai. Asan mini ki ten Vulvul koa keite teni tovuol.* ✧ ² Kei mai sehen Vulvul enek, ka tupas houlu kikistal ien suval tupas ten mari ahang tai. Tupas enek sakin meneai ka teilang malikelik. ✧ ³ Tounah keil suval kal amita en out netan ran tupas. Keil akur poisen en vatike suval skopion keke avasan mahien houlu min meatin keil navong arili keil eni. ✧ ⁴ Akur mengkati en keke anapurun etai oumunai, vatiai vuo tounah sav keil koa avitehiteh amoul. Ahi maen keil avapurun meatin enges koa arkurtei metai onen en veinae.

✧ ⁵ Avati elim (5), maen kal keil enek asakin meatin keil akur mahien houlu, ka anouastei keil anamatmat. Mahien enek suval mahien navong skopion rili meatin. ⁶ En avati elim (5) enek, meatin keil enek ilei kat matien, ka asakras avahotini; anatin, keil e hehati mok avamat, ka matien helohosai ran keil. ✧

⁷ Kal keil enek, tounah keil mul koe ave suval hos keil koa asak mesein keil ven vaeen. En vatie, nales tounah koa suval vatluvoluv ten hiasuvien koa amumoni en gol, ka veinae, nalesi suval veinan meatin.

✧ ⁸ Hilie tetaveah suval hilin ahin keil, ka lohe kan suval lohon laeon.

✧ ⁹ En veimase, hilive keih suval eisin ten vaeen koa amumoni en aean. Ka navong amuka, verien ten apoue suval mari verien navong hos keil houlu amuloh aleh kat tavaeen keil uva en out ten vaeen.

✧ ¹⁰ Poisen one mul en vatike suval skopion, ka navong arili meatin eni, meatin longe tisa vis tisa mok. Keil uva amul arili purun meatin keil rokol avati elim (5). ¹¹ Angelo tatisa koa losil kat Vulvul koa keite teni tovuol, kei vi asuv houlu one. En selusien onen me-Isrel keil, isen 'Abadon,' ka en selusien onen me-Gris keil, isen 'Apolion' koa aneite ten keilu vi 'meatin tou rasilinien.'

¹² Aue li! Koanik keite ten avong tatisa tai. Ka aue, o aue li, hekatau en koanik, avong tatisa elu mun luhemai luhekistal!

¹³ Evus, vativar koa ahetai (6) en keil muh amaru onen. Navong muhi, naraengon rea tai kistal ka en usite ehat (4) ten ahor ten sanien koa amumoni en gol koa mules en meten Ahi. ✧ ¹⁴ Rea enek viteni min vativar koa ahetai (6) en keil vit, "Kiha ven angelo ehat (4) koa Ahi ling keil amules vesesal en mari Oaisal Upretis, ka kimaen keil iha!" ¹⁵ Ven hati avong enek varej, en avong kati ten avati kati ten sua kati koanek,

✧ **8:11:** Ser 9:15 ✧ **8:12:** Aes 13:10; Esek 32:7,8; Soel 2:10; 3:15; Mat 24:29; Mak 13:24-25; Luk 21:25; Rev 6:12-13 * **9:1:** Vulvul koanik vi eim takeih onen ninin tisa keil navong arosin Avong ten Mari Kot onen Ahi. ✧ **9:1:** Rev 20:1 ✧ **9:2:** Sen 19:28; Eks 19:18 ✧ **9:3:** Eks 10:12,15 ✧ **9:4:** Esek 9:4; Rev 7:3 ✧ **9:6:** Siob 3:21; Ser 8:3; Hos 10:8; Luk 23:30; Rev 6:16 ✧ **9:7:** Soel 2:4,5 ✧ **9:8:** Soel 1:6 ✧ **9:9:** Soel 2:5 ✧ **9:13:** Eks 30:1-3; Rev 8:3

Ahi ling angelo keil en out enek keke avatosin avong koa hemaen keil iha u vini hatte koa tai en meatin keil koa ten out netan, ka hatte koa elu en keil amules. ✧

16-17 En leisanien onak, nalei revi en hos keil ka koakeil amuloh en keil. Meatin tavaeen keil koa amuloh en hos, nalong hulhulien ten keil vi milian hundred elu (200,000,000). Eisin tavaeen one vilhili suval ahang, blu suval atas, ka okohis suval sulfa.† Vatin hos keil asuval vatin laeon, ka ahang, tupas ka sulfa akistal ran onge. 18 Mahien keitel ten ahang, tupas, ka sulfa koa kistal ran onge mu vinvini hatte koa tai en meatin keil ten out netan, ka hatte koa elu en keil amules. 19 Keihoen onen hos keil mul en onge. Ka vatike emun akilea avapurun meatin keil veni vatike suval tetal koa vatin mul.

20 Meatin keil koa armattei veah ven ahang, tupas vuo sulfa, keil arvillestei ran sakien koa uva netan min nana keil ka tounah sav keil koa amumoni en he. Vuo, amules uva netan min ninin tisa keil ka min nana keil. Anatin, amules uva netan min nana keil koa amumonis en gol, silva, brons, ahat, ka ai koa asakras avalele, asakras avataengon tounah, ka asakras avakaka. ✧ 21 Arvillestei ran sakien koa amu vini meatin sav keil, sakien ten eimas, sakien ten hoeasoen, ka sakien ten henaien one.✧

10

Angelo tai san pepa tai min Sion

1 Evus, nales hetetamen tamun onen angelo keil mita netan ran out nesa. Kei kav koe en mahmah keil ka mitiet tai karahit vatin. Veinan suval meteiai ka alen keilu lusuval ahang koa vilhili vina nesa. 2 En hen, kei kur kat pepa tai koa avue mules koa selusien mul ien. Ling alen matu va en atas, ka alen koa

meil lingi mul en atan. 3 Evus, viso keih suval makulien onen laeon tai. Navong viso evus, rea oulu (7) muroh keih suval voulul. 4 Navong rea keil enek selus mukok, inau nasak meseinau keke matisi. Ka naraengon rea tai selus ka nesa vit, "Asa koa voulul viteni en avong oulu (7) enek, kihuli kati hel enuk ka konatis lattei." ✧

5 Evus, angelo koa nalesi mulomal en atas ka en atan mutelan hen matu vina nesa ✧ 6 ka mumon hatkati-tien takeih en isen Ahi, koa moul lises ka lisenges, koa mumon teilang nesa ka out netan, atas ka tounah vasi amul en keil. Angelo viteni vit, "Anatin eli, Ahi hertountei mun! ✧ 7 Ka navong angelo koa oulu (7) en keil uh amaru onen, Ahi houm vasin lingkatien suai keil onen. Houmoni hesuval koa kei vit meseini tuai min provet keil koa avi eiloheh keil onen." ✧

8 Evus, rea koa naraengoni mulamu selus eris ka en out nesa ka viteni minau vit, "Kiha kikir pepa koa avue tuai mules en hen angelo koa mulomal en atas ka en atan."

9 Sakini nuva ven angelo enek ka navisi vasan pepa enek minau. Kei viteni minau vit, "Kikuri ka kiani. En vangom hekun, ka en ongom, kei hekas hesuval hani." ✧ 10 Sakini nakur titi pepa enek ran hen ka nakani. Navotini keke kas suval hani en ongok, ka navong nakani evus, kei viles esuk mai kun en vangok.

11 Evus, aviteni minau avit, "Keik kihit luvat selusien onen Ahi hati tamun usil asa houmoni min meatin tateisav keil koa aka en kantri keil houlu ka selusien keil houlu, ka usil asuv houlu keil." ✧

11

Ahi sila meatin onen elu keke luvahiten selusien onen

✧ 9:15: Rev 8:7-12 † 9:16-17: Sulfa vi ahat tai koa vi okohis ka merau. Navong amuniti, ahang teni mutin ramat ka tupas teni vite vo suval rolhat. ✧ 9:20: Dut 32:17; 1Kor 10:19-20; Sam 115:4-7; 135:15-17; Dan 5:23 ✧ 9:21: Rev 16:9,11,21 ✧ 10:4: Dan 8:26; 12:4,9 ✧ 10:5: Dut 32:40; Dan 12:7 ✧ 10:6: Sen 14:19,22; Eks 20:11; Neh 9:6; Sam 146:6 ✧ 10:7: Dan 9:6,10; Amos 3:7; Sak 1:6 ✧ 10:9: Esek 2:8; 3:1-3 ✧ 10:11: Ser 1:10; 25:30; Dan 3:4; 7:14

1 Evus, asani minau ai tai koa nakilea nakur mita eni, ka aviteni minau avit, "Kiha ka kihuli mita ten Eim Votut onen Ahi ka ten ahor ten sanien teni. Ka kihuli lat koakeil amul uva netan en Eim Votut enek. ✧
2 Ka en teahu teni, konahulitei mita teni, veni Ahi sani tuai min koakeil arkileatei kei. Keil imai ihetan en Taon Votut avati hanumau elu ka elu mun (42). ✧ 3 En avong taosen tai handred elu ka hanumau etel (1,260) enek,* inau nisan keihoen min provet onak helu (2) koa luheselus usil anatinien onak. Luhesin en eisin tatangien ka nisila keilu keke luheha luheta usil selusien onak min meatin keil."

4 Meatin keilu enek luvi vati olip keilu† ka laet elu koa lumulomal en meten Ahi Asuv koa mul losil kat out vasi netan. 5 Ka munak meatin etai hehit vapurun keilu, ahang hekistal en ongealu ka hean lin koakeil avi vativieh ral min keilu. En sise enek, meatin etai koa hehit vapurun keilu, hemat. ✧ 6 Luhekur keihoen luvating koe ous keke hermusteit hetokol keite ten avong koa luhehit luvat selusien onen Ahi eni. Luhekur keihoen keke lukilea luvahiles oai vasi keil avamai avahi ara. Ka keihoen hel en keilu keke luvailea luvasan mahien savsav keil vapurun meatin keil en out netan en avong vasi koa keilu ealu vati. ✧

7 Navong luhehit vasin selusien koa Ahi sani min keilu, tirendan tisa tai hemea ran avul koa keite teni tovuol. Kei helin keilu en vaeen ka hou vinvini keilu. ✧ 8 Ka teiai onealu hematil heles en sise ten mari taon ten out Serusalem koa Iesu, Asuv onealu, amuti kati en aiveave eni. Avise mari taon enek en eis suai elu (2) mun: Sodom vuo Isip. ✧ 9 Meatin keil ten kantri vasi, vatiamal vasi, selusien vasi ka vati meatin savsav keil ilei mamah en teiai onealu avong hetel (3) hetokol

taviai ten avong sav teni. Keil irmaentei avatahin keilu. 10 Meatin vasi keil ten out netan isi keil hehi houlu ven matien onealu. Umon mari ale keil ka isa kekes en sanien min keil, veni provet keilu enek lusakin mahien houlu akikistal mai en meatin keil ten out netan.

11 Ka en taviai ten avong ehat (4), Ahi hesan sehien ten moulien min keilu ka luhelomal eris. Ka koakeil ilei, imaleilei hehi houlu. ✧ 12 Evus, provet keilu enek luhetaengon rea tai heka en out nesa hehit, "Luma nesa ekok!" Ka en meten meatin keil koa avi vativieh ral min keilu, luhehina en out nesa en mahmah tai. ✧

13 En hati avong enesek, mari alu tai helu. Koanik hesakin hatte koa tai en eim keil ten mari taon enek hemerangle, ka hatte koa ouhat (9) eni hetahos heles. Ka meatin keil hetokol taosen oulu (7,000) imatmat. Meatin sav keil koa ilei imaleilei houlu ka ikur anatin en hetetamenien onen Ahi ten out nesa. ✧

14 !Aue li! Koanik hehi keite ten avong tatisa koa elu (2). !Ka, aue, o aue li, hekatau en koanik, koa etel eni hemai hekistal hervitei tuetin!

Angelo muh amaru ekor

15 Evus, vativar ten angelo keil koa oulu (7) en keil muh amaru onen. Navong muhi, naraengon rea keil takeih ka en out nesa aviteni avit, "Kosa, hiasuvien ten losilkatien ten out netan
mai mul en hen Asuv orer ka Mesaea onen.
Ka hiasuvien teni hel en hen lises ka lisenges." ✧

16 Evus, elda hanumau tai ka ehat (24) koa arondan en titi vulie keil ten keihoen en meten Ahi, keil uva netan mini, nae vita rokol atan ka amul amasmasi. 17 Amusau mini avit,

"!Ahi Asuv ten Keihoen,
komul kosa ka komul mulamu!✧

✧ 11:1: Esek 40:3; Sak 2:1-2 ✧ 11:2: Sam 79:1; Aes 63:18; Sak 12:3; Luk 21:24; Rev 12:6; 13:5

* 11:3: Avati 42 ka avong 1,260, keilu vasi luvi sua 3 ka hap teni (3½). † 11:4: Sak 4:11-14 vit usil vati olip keilu koa luvi eiloheh keilu onen Ahi. ✧ 11:5: 2Saml 22:9; 2Ki 1:10; Sam 97:3; Ser 5:14 ✧ 11:6: 1Ki 17:1; Eks 7:17,19-20; 1Saml 4:8 ✧ 11:7: Dan 7:3; Rev 13:1; 17:8; Dan 7:7,21; Rev 12:17; 13:7 ✧ 11:8: Luk 13:34; Aes 1:10 ✧ 11:11: Esek 37:5,10 ✧ 11:12: 2Ki 2:11 ✧ 11:13: Esek 38:19-20 ✧ 11:15: Eks 15:18; Sam 10:16; 22:28; Dan 2:44; 7:14; Oba 21; Sak 14:9 ✧ 11:17: Rev 1:8; 4:8; 15:3; 16:7,14; 19:6,15; 21:22

Meviten hihuri minuk veni keik korie lat mari keihoen onom ka kumai suk kovalosil kat vasi out netan.

18 Koakeil arkileatei keik, tine katiat,

☆
ka avong ten vurohien onom emai.

Koanik vi avong koa kilei rahit usite onen meatin keil umatmat.

Koanik vi avong koa kisan ui umen min provet keil koa avi eiloheh keil onom,

ka min meatin keil onom koa avouhou minuk,

koakeil avi hetetamen vita rokol meatin kuren keil emun.

!Koanik vi avong kipurun koakeil amul apurun meatin sav keil en out netan!"

19 Evus, metareh ten Eim Votut onen Ahi en out nesa seha, ka ales Bokis ten Hatkatien mul ien. Navong metareh seha, ahil vilahil, voulul mut ka muroh, alu mulu, ka merali laklas houlu rivtiv ran teilang.☆

12

Dragon tai sak visi van titiali onen ahin tai*

1 Evus, nales mari tounah sal tai kistal en teilang koa sakinau namundem usil aneite teni. Ahin tai koa musin en meteiai suval eisin omon, ka avati mul en hehen alen keilu koa rie lati keke hetetamenien onen mariso. Ka vatluvoluv ten hiasuvien mul en vatin koa hitu teindan elu (12) amul ien.† 2 Ahin enek, vesesal vakur tivava, ka mahien ten hasuen sakini mis houlu. ☆

3 Evus, tounah sal tamun kistal en teilang. Mari dragon tai koa vilhili kistal. Vatin oulu (7) ka hon keil onen halualim (10), ka vatluvoluv mul retai en vatin vasi keil. ☆ 4 En avuken, kei mutavis lin hatte koa tai

en hitu keil amemea ran teilang ka son keil amita en out netan, ka hatte koa elu en keil amules. Kei mai mul vesesal ven ahin keke kilea van lat tivava onen navong hehasi lati. ☆

5 Evus, ahin kur tivava tai vi ehon, kei koa helosil kat out vasi netan hetal min keihoen. Ka tivava enek, navong avasi lati, asavul lati ka akur seheni va ven Ahi ka alingi rondan en mari vulin ten keihoen onen. ☆

6 Ahin enek lohosai va en out volvol, va en out koa Ahi sak meseini tuai veni. Ekonek, ilei kat revit hetokol avong taosen tai hundred elu ka hanumau etel (1,260).‡ ☆

7 Evus, en out nesa, vaeen kur out. Vativar Maekel ka angelo keil onen uvae ral min dragon enek ka angelo onen keil. ☆ 8 Onen Maekel, amulin keihoen onen Dragon ka angelo keil onen, ka armaentei mun avato en out nesa. 9 Anatin, mari dragon, tetal telamu☆ koa avise en Temat, vuo Setan, keil aso lati ran out nesa.☆ Kei koa mul luvos meatin vasi keil ten out netan, vativar Maekel soni mita netan ral min angelo keil vasi onen.

10 Evus, naraengon rea takeih tai en out nesa viteni vit,

"!Kosa, Ahi mutut meatin keil onen ral min keihoen onen!

!Kosa, kei vothot en hiasuvien onen ka mita keke valosil kat keil!

Kosa, kei ling keihoen koa marite mok en hen Mesaea koa kei rie lati.

Veni tai koa mulomal en meten Ahi orer

ka mul selus karen isen tuer ka ahiner keil meneai ka vongien, ☆

kosa, aso lati tuai ran out nesa.

11 Tuer ka ahiner keil alohlin Temat veni aling demkatien one en kei

koa ran mue suval sipsip ten sanien votut tai,

☆ 11:18: Sam 2:1; 46:6; Dan 9:6,10; Amos 3:7; Sak 1:6; Sam 115:13; Rev 19:5 ☆ 11:19: 1Ki 8:1,6;

2Kron 5:7; Eks 19:16; Esek 1:13; Rev 8:5; 16:18; Eks 9:24; Rev 16:21 * 12:: Dragon, alesi suval akai ka marite suval lerumrum tai. † 12:1: Ahin enek vi tatavolien usil Sios onen Ahi. Ka hitu keil ekek avi tatavolien usil mari vatiamal teindan elu (12) ten out Isrel. ☆ 12:2: Aes 66:7; Maek 4:10 ☆ 12:3: Dan 7:7 ☆ 12:4: Dan 8:10 ☆ 12:5: Aes 7:14; 66:7; Sam 2:9; Rev 19:15 ‡ 12:6:

Avong 1,260 vi sua etel ka hap teni (3½). ☆ 12:6: Rev 11:2; 13:5 ☆ 12:7: Dan 10:13,21; 12:1; Siud 1:9 ☆ 12:9: Sen 3:1 ☆ 12:9: Sen 3:14-15; Aes 14:12-15; Luk 10:18; Sion 12:31; Rev 20:2

☆ 12:10: Siob 1:9-11; Sak 3:1

ka armemoutei keke avitehiten anatinien teni min meatin sav keil.
 Keil amundem maen moulien one keke avahati keil vakeih en demkatien keil one, avaseini akur matien veni.
 12 !Kami vasi koa miro en out nesa, mihesi kami!
 Ka, aue li, hetisa min kami koa miro en out netan ka en atas, veni Temat vita netan ven kami.
 Kei vilelau en vurohien, veni kilea keke avong onen tamurei sesuk.”

13 Navong dragon lei kilea keke asoni tuai vita en out netan, kei mul likat ahin koa kur ehon. 14 Ka ahin enek, Ahi sakin mari apouen veivakum elu lukistal luka en aven. Ral min keilu, kei va en out volvol, va en out koa alei kat revi sua etel ka hap teni (3½). Ekonek kilea val seh ran dragon enek. ✧ 15 Evus, dragon enek mulu lat mari oai mue musil kat ahin enek keke valah lati vaha. 16 Ka atan kataun ahin enek. Atan seha ka sim lat oai vasi koa kistal en ongon dragon. 17 Navong lesi, dragon enek tin vepeng houlu kat ahin enek. Sakini va vit voumon vaeen vatal min titan keil: koakeil along kat mengkatien onen Ahi ka amul avitehiten anatinien usil Iesu min meatin sav keil. ✧ 18 Ka dragon va mulomal en hehetas.

13

Tirendan tisa elu lumea

1 Evus, nales tirendan tisa tai mea ran atas. Vatin oulu (7) ka hon keil onen halualim (10), ka vatluvoluv mul retai en hon vasi keil. Ka tetai en vatin keil akur kat eis ten hetetamenien koa avenani ran Ahi vahi one. ✧ 2 Tirendan tisa enek nales aven suval aven leopard, alen keil suval alen bear ka ongon suval ongon laeon. Min tirendan tisa enek, dragon san keihoen onen, vulin ten keihoen onen, ka hiasuvien onen keke valosil kat tounah houlu. ✧

3 Tai en vatin tirendan enek, tounah tai kula koa alesi avit hemat veni. Ka navong mai ris moul tahos, meatin keil ten out vasi netan amutimanin eni ka amusil kati. ✧ 4 Koakeil vasi enek uva netan min dragon veni kei san hiasuvien onen min tirendan enek. Ka uva netan emun min tirendan tisa avit, “?Isei kur keihoen suvali? ?Isei kilea vavae vatal mini? !Meatin tovuol!”

5 Ahi maen tirendan enek val vahasi kei vahiteni keke hetetamenien onen vinyin en hetetamenien onen Ahi. Ahi maeni mun keke vakur hiasuvien valosil kat out vasi netan avati hanumau elu ka elu mun (42).* ✧ 6 Kei mul musili Ahi, selus karen isen ka out ro ien, ka selus karen koakeil emun aro en out nesa. 7 Kei, Ahi maeni vavae vatal meatin keil onen va vio ... u rasilin keil. Tirendan enek, Ahi maeni vakur keihoen valin vatiamal vasi keil, valin meatin keil ten kantri vasi keil ka selusien vasi keil, ka valin vati meatin savsav keil emun. ✧ 8 Meatin vasi keil aro en out netan iha netan mini. Ka koakeil enges varei ise amutisi en Tus ten Moulien koa onen kei koa amuasi emat suval sipsip ten sanien votut tai, keil irvatei netan mini. Ise, amutis kati mul en Tus ten Moulien enek mulamu en avong amumon out netan. ✧

9 !Munak ralingomi mul, mi-hetaengoni! 10 Isei koa Ahi ling kati keke avahuli kati, kei ihuli kati. Isei koa Ahi ling kati keke avatili vini en naef tavaeen, kei itili vini eni. Sakini, Ahi mul vis meatin keil onen ilomal hekeih en demkatien one. ✧

11 Evus, nales tirendan tisa tamun kistal ran atan. Hon onen elu (2) suval hon sipsip, ka selusien onen keih suval dragon. 12 Tirendan tisa koa mulamu maeni valosil kat tounah keil en usite onen. Kei keih kat meatin keil koa amul en out netan keke iha netan min tirendan tisa koa mulamu, koa tounah tai kula ka moul eris tahos. 13 Tirendan enek

✧ 12:14: Dan 7:25; 12:7 ✧ 12:17: Dan 7:7,21; Rev 11:7; 13:7 ✧ 13:1: Dan 7:3; Rev 17:3,7-12
 ✧ 13:2: Dan 7:4-6 ✧ 13:3: Rev 17:8 * 13:5: Avati 42 vi sua 3 ka hap teni (3½). ✧ 13:5: Dan 7:8,20,25; 11:36; Rev 11:2; 12:6 ✧ 13:7: Dan 7:7,21; Rev 11:7; 12:17 ✧ 13:8: Eks 32:32,33; Sam 69:28; Dan 12:1; Plp 4:3; Rev 3:5; 17:8; 20:12,15; 21:27; Aes 53:7; Sion 1:29,36; Rev 5:6,12 ✧ 13:10: Ser 15:2; 43:11

koa mai katau, kei mumon marmari merikel keil suval mumon ahang ka en teilang nesa mita netan keke meatin vasi keil alesi. ☆ 14 Ahi maen tirendan enek koa mai katau, va luvos meatin vasi keil ten out netan en merikel keil koa mumoni en usite onen tirendan koa mulamu. Kei luvos meatin keil ka sakini keil amumon nana tai ven tirendan koa asal vini en naef tavaeen tai ka moul eris tahos keke avahouhou mini. ☆ 15 Ahi maen tirendan tisa koa katau voumon nana onen tirendan koa mulamu vaseh vaha ien ka vamoul. Sakini, nana enek kilea vaselus ka vasan matien min koakeil arvatei netan mini. ☆ 16 Tirendan koa katau keih kat meatin vasi keil avakur metai en he matu vuo en veinæ: koakeil avi hetetamen vita rokol koakeil avi meatin kuren enges, koakeil tounah one houlu vita rokol koakeil avi livere, koakeil amaluv vita rokol koakeil avi slev. 17 Meatin koa metai enek tovuol eni, kei sakras vahulhul vuo voumon tounah tahulien. Metai enek vi isen tirendan tisa koa mulamu ka hulhulien ten isen. ☆ 18 Aneite ten koanek hekistal en koakeil avi metaluv, veni koakeil ileilien one mul akilea avoum lat aneite ten hulhulien teni. Hulhulien ten isen vi ahetai ahetai ahetai (666).

14

Kei koa suval sipsip ten sanien votut mulomal en Hou Saeon ral min meatin keil onen

1 Evus nalele, ka nales kei koa suval sipsip mul mulomal en Hou Saeon. Ka meatin onen koa avi taosen handred tai hanumau elu ka ehat (144,000) amulomal ral mini. Koakeil enek akur kat metai en veinæ koa isen kei koa suval sipsip ka isen Tamen amutisi ien. ☆ 2 Ka naraengon rea tai ka en out nesa koa musel keih suval navong mari tahe mutarum en ahat keil, vuo suval navong voulul muroh. Verien teni suval navong meatin keil apilei en

string keil ten harp one. ☆ 3 Meatin taosen handred tai hanumau elu ka ehat (144,000) enek amulomal en meten koakeil amul en out nesa, en meten tai koa mul en mari vulin ten keihoen, en meten tounah keil ehat (4) koa amoul, ka en meten elda keil emun. Navong amulomal mukok, amul amusau en souen hau tai koa onen koakeil Ahi kulat keil ran out netan, koakeil enges koa avi taosen handred tai hanumau elu ka ehat (144,000) enek akilea avasau eni. ☆ 4 Koakeil enek amutolas revi ka armatiltei vatal min ahin keil. Anatin, keil amumon rendemien one keke avousil kat Ahi enges ka irrotei hetal min etai ahin. Amusil kat kei koa suval sipsip en out vasi koa kei mul va en. Ahi lei kan keil ran meatin sav keil ten out netan ral min ran Iesu keke imai ilomal en meten Ahi ka en meten kei koa suval sipsip ten sanien votut keke imai isuval sanien votut ten moei anien heha min keilu. 5 En moulilien vasi one, arluvostei meatin ka sakien keil one mutolas. ☆

Angelo etel telsan selkatien va min meatin keil ten out netan

6 Evus, nales angelo tamun muka nesa en mesaiuai. Kei kur kat more longlongien koa ten lisenges vahitehiteni min meatin savsav vasi keil ten out netan: koakeil ten vatiamal vasi keil, koakeil ten selusien vasi keil, koakeil ten kantri vasi keil, ka min vati meatin savsav keil emun. 7 Kei selus en rea takeih tai vit, “! Mihehouhou min Ahi ka mihekur anatin en hetetamenien onen! Ven avong emai keke kei helei rahat usite onen meatin vasi keil. !Miheha netan min kei koa mumon teilang nesa, out netan, atas ka vulioai keil!” ☆

8 Katau en koanek, angelo koa elu eni muka ka vit, “!Taon tatisa merangle koa avise en Babilon ven hetetamenien onen! Ahi san mahien ten vurohien min meatin teni veni asakin meatin ten kantri

☆ 13:13: Mat 24:24; 2Tes 2:9; 1Ki 18:24-39 ☆ 13:14: Mat 24:24; 2Tes 2:9-10; Rev 19:20; Dut 13:2-4
 ☆ 13:15: Dan 3:5-6 ☆ 13:17: Rev 14:9,11; 16:2; 19:20; 20:4 ☆ 14:1: Rev 7:4; 14:3; Esek 9:4; Rev 3:12; 7:3 ☆ 14:2: Esek 1:24; 43:2; Rev 1:15; 19:6 ☆ 14:3: Sam 33:3; 40:3; 96:1; 98:1; 144:9; 149:1; Aes 42:10; Rev 5:9; 7:4; 14:1 ☆ 14:5: Sam 32:2; Aes 53:9; Sef 3:13 ☆ 14:7: Eks 20:11; Sam 146:6

vasi keil alokovein sakién tetahos keil ka amusil sakién tatisa keil suval hoeaso tai san uaen min meatin keke voum vatisa vatal mini.” ✧

⁹ Katau en koanek, angelo koa etel en keitel muka musil koakeilu lumulamu. Kei viteni en rea takeih tai vit, “Kami koa miva netan min tirendan koa mulamu ka min nana onen, ka mikur metai onen mul en veinami vuo en hemi, ✧ ¹⁰ kami varei mihekur mahien ten vurohien onen Ahi koa hekeih vis hekeih imok. Ahi heson kami miheha en ahang takeih keke mihelong mahien tatisa en meten angelo votut keil ka en meten kei koa suval sipsip. ¹¹ Kami koa miva netan min tirendan ka nana onen, ka koa mikur metai ten isen, tupas ten mahien onami hehina nesa lises ka lisenges, mahien onami sakras vavus.” ✧

¹² Sakini, meatin keil onen Ahi koa along kat mengkatien onen ka amusil kat Iesu, tahos ilomal hekeih en demkatien one.

¹³ Evus, naraengon rea tai ka en out nesa koa vit, “Kitis selusien koanik: Kosa heha, tokolkatien hel ven koakeil imatmat ven demkatien one en Asuv Iesu!” ✧

Ninin vit kesi vit, “!Anatin eli! Keil iseh reví ran umen takeih one, keil ikur uite ten sakién tetahos keil koa amumoni.”

Iesu lei rahit usite onen meatin keil

¹⁴ Evus, nalele ka nales mahmah tai koa muoh. Ka meatin tai mul rondan ien koa alesi suval Natin Meatin. En vatin, vatluvoluv mul koa vi gol, ka vuli kat huknaef tai koa kan mul en hen. ✧ ¹⁵ Evus, angelo tamun kistal ran Eim Votut ka visohiso keih va min kei koa rondan en mahmah vit, “Kikur kat huknaef onom ka kum hetal mini, veni kosa vi avong koa tounah vasi keil en out netan umen tuai, ka avong vinvin keke kileh vasin meatin keil ka kilei rahit usite one.” ✧ ¹⁶ Evus, kei koa

rondan en mahmah sein huknaef onen en out netan, ka kei musuhut en tounah vasi koa mul ien.

¹⁷ Evus, nales angelo tamun kistal ran Eim Votut en out nesa, ka kei mun vuli kat huknaef tai koa kan. ¹⁸ Evus, angelo tamun, koa lei kat ahang lou ten ahor ten sanien votut ka ven avet enek. Kei viso keih vina ven angelo koa vuli kat huknaef koa kan vit, “!Kikur kat huknaef onom ka kitei lat meatin keil ten out netan veni asuval hei grep keil koa men tuai en nei grep keil!” ¹⁹ Sakini, angelo sein huknaef onen en out netan, rei hei grep keil ran vatte. Evus, so ruain keil uva en out koa ave lin site rani koa vi out ten mari vurohien onen Ahi. ✧ ²⁰ Hei grep keil enek, ave lin site rani en out hae ten taon ten out Serusalem, ka ara teni mue rani suval oaisal koa taveah teni rokol kilomita handred etel (300 km) ka anev teni vesesal vatokol rokol mita elu (2).

15

Angelo oulu (7) akur pesin oulu (7) koa mahien ten vurohien onen Ahi amul ien

¹ Evus nales mari tounah sal tamun kistal en teilang koa sakinau namundem usil aneite teni. Nales angelo oulu (7) koa akur kat mahien oulu. Mahien keil ekek avi mahien ekor koa hetie lat vurohien ekor onen Ahi. ✧

² Evus, en out nesa nales out suval navong atas mutolas ka mekaikai suval kilas koa ahang emun mul ien. Nales koakeil amulomal keih ka amuli en vaeen ten demkatien va kat tirendan tisa koa mulamu, nana onen ka hulhulien ten isen. Keil amulomal vesesal en atas koa suval kilas, ka avuli kat harp keil one koa Ahi sani min keil. ³ Keil amusau en souen onen Mosis, eiloheh onen Ahi, ka souen onen kei koa suval sipsip avit, “Ahi Asuv ten Keihoen,

✧ **14:8:** Aes 21:9; Ser 51:8; Rev 18:2; Ser 51:7; Rev 17:2; 18:3 ✧ **14:9:** Rev 13:12-17; 14:11; 16:2; 19:20; 13:17; 20:4; Sam 75:8; Aes 51:17,22; Ser 25:15; Rev 15:7; 16:19; Sen 19:24; Sam 11:6; Esek 38:22; Rev 20:10; 21:18 ✧ **14:11:** Aes 34:10; Rev 19:3; 13:12-17; 14:9; 16:2; 19:20; 20:4 ✧ **14:13:** Hib 4:10 ✧ **14:14:** Dan 7:13 ✧ **14:15:** Soel 3:13; Mat 13:39-40 ✧ **14:19:** Aes 63:3; Rev 19:15 ✧ **15:1:** Lev 26:21; Rev 15:6

tounah keil komumoni marite ka tahos imok. ✧
 Kovi Asuv Houlu ten kantri vasi keil, ka sakien keil vasi onom mal ka vi anatin.
 4 Meatin vasi keil ihouhou minuk. Keil ihati lat isom en hetetamenien, veni keik kos kovi votut. ✧
 Kantri vasi keil imai ka iha netan enuk, veni alei kilea sakien ten maluen onom.”
 5 Katau suk, nalele en out nesa, ka nalesi keke asehen out votut, neim en Eim Tavolin onen Ahi. ✧ 6 Angelo koa oulu (7) amea ran Eim Votut koa isan mahien oulu min meatin keil ten out netan. Keil amusin en eisin tamuoh koa muto ka merendas, ka en veimase, amuan kaliko koa kala teni suval gol. ✧ 7 Evus, tai en tounah ehat (4) koa moul, kei sasan retai en more pesin koa amumoni en gol min angelo keil koa avi oulu (7). Pesin keil enek avilelau en vurohien onen Ahi koa moul lises ka lisenges. ✧ 8 Tupas ten hetetamenien ka keihoen onen Ahi sien Eim Votut. Sakini meatin sakras vaha neim ien vatokol keite ten mahien oulu koa angelo oulu akur kati. ✧

16

Angelo oulu (7) amutah lin pesin ten mahien ekor keil vita en meatin keil ten out netan

1 Evus, nalong rea takeih tai mul selus en Eim Votut va ven angelo oulu (7) enek vit, “Miheha mihetah mahien koa mul en pesin oulu (7) ten vurohien onen Ahi hehita en out netan.” ✧

2 Sakini, angelo koa mulamu en keil va ka mutah mahien koa mul en pesin onen vita en out netan. Sakin utua tatisa keil akikistal en

koakeil akur metai ten tirendan tisa ka koa uva netan min nana onen. Ka mahien teni tisa vis tisa mok. ✧

3 Evus, angelo koa elu (2) en keil mutah mahien koa mul en pesin onen vita en atas ka atas mai suval hatira ten meatin koa mat. Koanek sakini tounah vasi keil amoul en atas umatmat. ✧

4 Evus, angelo koa etel (3) en keil mutah mahien koa mul en pesin onen vita en oaisal keil ka vulioai keil. Sakin oai keil enek aviles umai avi ara. ✧ 5 Ka naraengon angelo koa losil kat oai keil ten out netan vit,

“Ahi koa kovi votut, komul kosa ka komul mulamu, kolei rahit usite onen meatin keil musil sakien koa mal vasi. ✧

6 Meatin keil enek asakin ran meatin keil onom ka provet keil amue, ✧ sakini komul kosan ara min keil amuni.

!Mukonek, keil amul akur kes asas keil amumoni!”

7 Evus nalong rea tai en ahor ten sanien koa vit,

“!Ahi Asuv ten Keihoen!” ✧

!Anatin eli, kolei rahit usite onen meatin keil musil sakien koa mal!”

8 Evus, angelo koa ehat (4) en keil mutah mahien koa mul en pesin onen vita en meteiai. Sakin meteiai ritin keih vis keih ka kan purun aven meatin keil ral ahang teni. 9 Meteiai kan purun keil en titinien teni koa keih imok. Ka meatin keil arvilestei ran tisaen one ka arvou lattei Ahi ven hetetamenien onen. Vuo, keil amusisil va kat isen koa keihoen ten mahien keil mul en hen. ✧

10 Evus, angelo koa elim (5) en keil mutah mahien koa mul en pesin onen vita en vulin ten keihoen onen tirendan tisa koa mulamu. Sakin

✧ **15:3:** Eks 15:1; 15:11; Sam 92:5; 111:2; 139:14; Amos 3:13; 4:13; Rev 1:8; 4:8; 11:17; 16:7,14; 19:6,15; 21:22; Dut 32:4; Sam 145:17; Ser 10:10 ✧ **15:4:** Ser 10:6-7; Sam 86:9; Mal 1:11 ✧ **15:5:** Eks 38:21; 40:34 ✧ **15:6:** Lev 26:21; Rev 15:1 ✧ **15:7:** Sam 75:8; Aes 51:17,22; Ser 25:15; Rev 14:10; 16:19 ✧ **15:8:** Eks 40:34; 1Ki 8:10-11; 2Kron 5:13-14; Aes 6:4; Esek 44:4 ✧ **16:1:** Aes 66:6; Rev 16:7; Sam 69:24; Ser 10:25; Esek 22:31; Sef 3:8 ✧ **16:2:** Eks 9:10; Dut 28:35; Rev 13:12-17; 14:9,11; 19:20; 20:4 ✧ **16:3:** Eks 7:17-21 ✧ **16:4:** Eks 7:19-24; Sam 78:44 ✧ **16:5:** Sam 119:137; 145:17; Dut 32:4; Eks 3:14; Rev 1:4,8; 11:17 ✧ **16:6:** Sam 79:3; Aes 49:26 ✧ **16:7:** Amos 3:13; 4:13; Rev 1:8; 4:8; 11:17; 15:3; 16:14; 19:6,15; 21:22; Sam 19:9; 119:137; Rev 19:2 ✧ **16:9:** Rev 9:20-21; 16:11,21 ✧ **16:10:** Eks 10:21; Aes 8:22

mankoli mutaluh koe out vasi koa losil kati. Meatin keil aval lohe ven mahien keil akuri ✧ ¹¹ ka amusisil va kat Ahi ten out nesa ven mahien ka utua tatisa keil one. Ka keil arvillestei varei ran sakkalkalien keil one. ✧

¹² Evus, angelo koa ahetai (6) en keil mutah mahien koa mul en pesin onen vita en mari Oaisal Upretis. Sakin oaisal enek mai memes keke vasan sise min asuv houlu keil ten out ist ka meatin tavaeen keil one avoual eni avaha. ✧ ¹³ Evus, nales ninin tisa etel (3) koa ales keitel telsuval frog. Keitel telmul telmemea ran ongon dragon, ran ongon tirendan tisa, ka ran ongon provet taluvosien * onen. ¹⁴ Frog keitel enek telvi ninin tisa keitel koa telmul telmumon marmari merikel keil. Ninin tisa keitel enek telva ven asuv houlu vasi keil ten out netan keke telvalah ruain keil avamai out vatas. Imai keke avasak mesein keil ven mari vaeen koa hel en Avong ten Mari Kot onen Ahi ten keihoen. ✧ ¹⁵⁻¹⁶ Keil ilah ruai en out koa avise en selusien ten Hibiru vit 'Armagedon.'

Navong namul nalesi, Asuv Iesu viteni vit, "Mihetaengon rev! Inau nimai en avong koa miheteingegeni hesuval tarhena tai. ✧ Ka tokolkatien onen Ahi hel en kei koa hetos helele ka hel hesak mesei en avong vasi ven amairisien onak. Kei hesuval meatin koa ro lele ka musin rev! keke munak hetimanin en tounah, kei hermemoutei veni mul kaka hon."

¹⁷ Evus, angelo koa oulu (7) en keil mutah mahien koa mul en pesin onen en mesaiuai. Navong mumoni, rea takeih tai selus ka en vulin ten keihoen koa mul en Eim Votut vit, "Vus tuai!" ✧ ¹⁸ En hati avong enek, ahil vil, voulul mut ka muroh, ka mari alu mulu. Alu koanik mulin alu sav keil koa akur out en avong

koa Ahi ling meatin keil en out netan rokol avong koanik. Anatin, alu koanik tisa mok mulin alu savsav vasi keil. ✧ ¹⁹ Sakini mari taon ten out Babilon sipasi heite etel (3), ka mari taon keil en kantri vasi keil amerangle. Ahi mundem kat tisaen keil onen koakeil ten mari taon koa aling eis suai eni vi Babilon, ka san mahien ten mari vurohien onen va kat keil. ✧ ²⁰ Navong alu mulu keih mukok, aelan vasi keil ka hou vasi keil amerangle avupuol varei. ✧ ²¹ Ran teilang, marmari laklas umotmot koa retai en keil amebas rokol kilo hanumau elu (40 kg). Navong umotmot, abon meatin keil ka keil esuk amusili Ahi ven mahien ten laklas enek tisa vis tisa mok. ✧

17

*Ahi lei rahit usite onen hoeaso Babilon **

¹ Evus, tai en angelo keil koa avi oulu (7) koa akur pesin keil, kei mai venau ka vit, "Amai, ka nitie minuk hemukave Ahi helei rahit usite onen hoeaso koa meatin vasi keil akilea eni. Kei vi mari taon enek koa amuti vesesal en oaisal keil. ✧ ² Asuv houlu keil ten out netan amumon sakien tatisa ral mini, ka meatin keil ten out netan emun amun uaeen onen ten sakkalkalien, umai avi vau eni, ka amumon sakien ten hoeasoen ral mini." ✧

³ Navong selus minau evus, Ninin Votut sienau, ka angelo koanik kur inau melva en out volvol. Ekonek, nales ahin tai rondan en tirendan tisa koa mulamu koa aven vilhili. Vatin oulu (7) ka hon keil onen halualim (10). Ka ka vasin aven, amutis eis keil ten hetetamenien mul ien koa venani ran Ahi vahi onen. ✧ ⁴ Ahin enek musin en eisin ten hetetamenien koa vi pepol ka vilhili. Kei mosan eni en

✧ **16:11:** Rev 9:20-21; 16:9,21 ✧ **16:12:** Aes 11:15; 44:27; Ser 50:38; 51:36 * **16:13:** Provet taluvosien koanik vi tirendan tisa elu koa kistal en Rev 13:11-15. ✧ **16:14:** Rev 19:19; Amos 3:13; 4:13; Rev 1:8; 4:8; 11:17; 15:3; 16:7; 19:6,15; 21:22 ✧ **16:15-16:** Mat 24:43-44; Luk 12:39-40; 1Tes 5:2,4; 2Pit 3:10; Rev 3:3 ✧ **16:17:** Aes 66:6; Rev 16:1 ✧ **16:18:** Eks 19:16-19; Rev 4:5; 8:5; 11:19; Dan 12:1 ✧ **16:19:** Sam 75:8; Aes 51:17,22; Ser 25:15; Rev 14:10; 15:7 ✧ **16:20:** Rev 6:14; 20:11 ✧ **16:21:** Eks 9:24; Rev 11:19; 16:9,11 * **17:1:** Babilon vi selusien suai usil mari taon ten out Rom. ✧ **17:1:** Ser 51:13; Rev 17:15 ✧ **17:2:** Aes 23:17; Ser 51:7; Rev 14:8; 18:3 ✧ **17:3:** Rev 13:1; 17:7-12

gol, mormore ahat ka veimesau keil tetahos. En hen, mul vuli kat kap tai koa vi gol koa vilelau en tounah keil koa avi amus ka atisaso, keil avi heite ten sakién tatisa keil onen. ✧

⁵ En veinan amutis eis suai tai koa aneite ten mukok: “Mari Babilon, latin hoeaso vasi keil ka vatte ten sakién tisa keil vasi en out netan.”

⁶ Ahin enek mul sakin meatin sav keil amu vinvini meatin keil onen Ahi ka koakeil avitehiten anatinien usil Iesu. Nalesi keke ahin enek vi vau en rae suval ahin koa munmun va vio ... vi vau en uaen. Ka navong nalesi, namutimanin vareí. ✧

⁷ Ka angelo vis nau vit, “? Ko-mutimanin vensa? Inau nihit lein aneite ten rendemien suai usil tirendan ekek koa vatin oulu (7) ka hon halualim (10) ka en ahin koa rondan eni. ⁸ Tirendan koa kolesi, kei mul mulamu, romultei mun kosa, ka hervitei tuetin, hel hemea ran Vulvul koa keite teni tovuol. Hevus, ilamuni iha ka u vini. Meatin keil ten out netan koa ise armutis kattei en Tus ten Moulien mulamu en avong amumon out netan, keil itimanin en tirendan enek. Anatin, keil itimanin navong ilesi keke tirendan enek mul mulamu, romultei mun kosa, ka hel hekistal eris en avong hemai veah. ✧

⁹ “Aneite ten leisanien hemai hehothot en koakeil rendemien ten metaluv mul en keil. Avat oulu (7) onen tirendan enek vi hou oulu koa ahin enek mul rondan ien. † Avat oulu enek, aneite tamun teni vi asuv houlu oulu. ¹⁰ Elim (5) en asuv houlu keil enek uvus tuai, tai mul losil kat out kosa, ka koa ekor en keil, kei romaitei veah. Navong hemai, Ahi hemaeni helosil kat out ten avong havivis. ¹¹ Ka tirendan tisa koa moul mulamu ka romoultei mun kosa, kei mun vi asuv houlu tai koa vi outel (8) en keil. Kei hesuval asuv houlu oulu (7) ka Ahi helamuni heha ka hou vini.

¹² “Hon halualim (10) koa kolesi, keil avi asuv houlu keil koa arlosil

kattei veah etai out. Keil ikur hiasuvien one ten avong havivis keke avalosil kat out keil en out netan vatal min tirendan tisa. ✧

¹³ Koakeil halualim ekek, rendemien one vatte hetas keke imaen keihoen ka losilkatien one min tirendan tisa enek. ¹⁴ Keil ivae kat kei koa suval sipsip ka onen keil koa kei vise keil ka rie lat keil avousil kati lises. Ka kei helin tirendan ka onen keil veni kei vi Asuv Houlu onen asuv houlu savsav keil, ka vi Avat onen avat savsav keil.” ✧

¹⁵ Angelo viteni mun minau vit, “Oaisal keil kolesi koa hoeaso mul rondan ien, keil avi tatavolien usil meatin keil koa aka en vangí meatin keil, kantri keil, vati meatin tateisav keil, ka selusien keil ten out netan.

¹⁶ Hon keil halualim (10) ka tirendan koa kolesi, keil imai itisa kat hoeaso enek. Keil imai ilah lat vasin tounah keil onen ka ilokoveini hekaka hon. Keil ian teiai onen ka iling ahang hean lini. ✧ ¹⁷ Asuv houlu halualim enek, Ahi ling rendemien onen mul en keil keke avoumoni vamukonek ka avamaen keihoen ka losilkatien one min tirendan tisa enek hetokol avong selusien onen hemai hekistal hehi anatin.

¹⁸ “Ahin koa kolesi vi mari taon koa mul losil kat asuv houlu savsav keil ten out netan.”

18

*Ahi sakin tounah keil koa amul en taon ten out Babilon * amerangle*

¹ Katau en koanek, nales angelo tamun ka en out nesa. Hetetamenien onen marite ka muohien onen vihil ka vasi out netan. ² Kei makul keih vit,

“!Ahi hesakin mari taon ten out Babilon hemerang! ✧

!Kei hemerangle vareí!

Meatin keil teni hetovuol emun. Vuli eim keil teni hemai hehi out tatosuaien

onen temat keil ka ninin tisa keil enges.

✧ **17:4:** Esek 28:13; Rev 18:16; Ser 51:7 ✧ **17:6:** Rev 18:24; 19:2 ✧ **17:8:** Dan 7:3; Rev 11:7; 13:1; Eks 32:32,33; Sam 69:28; Dan 12:1; Plp 4:3; Rev 3:5; 13:8; 20:12,15; 21:27 † **17:9:** Taon ten out Rom mul en hou oulu (7). ✧ **17:12:** Dan 7:24 ✧ **17:14:** Dut 10:17; Dan 2:47; 1Tim 6:15; Rev 19:16 ✧ **17:16:** Lev 21:9; Rev 18:8 * **18:** Babilon vi selusien suai usil mari taon ten out Rom. ✧ **18:2:** Aes 21:9; Ser 51:8; Rev 14:8; Aes 13:21; 34:11; Ser 50:39

Aman tatisa keil enges ito kos ien.

3 Mari taon enek heles vurohien onen Ahi veni kei suval ahin koa vi hoeaso koa mul leh rendemien onen meatin ten kantri vasi keil keke umai amum tisa ral mini. Kei hekur mahien veni mum tisa ral min asuv houlu keil ten out netan.

Anatin, hekur mahien veni kei en vati mok hehilelau en tounah tetahos keil ka sakin koakeil vasi ten out netan asalem en tounah akur mani houlu rani."*

4 Evus, naraengon rea tateisav tamun ka en out nesa vit, "Meatin onak keil almea! !Almea rani!
!Minapiltei en tisaen onen!
!Mihelei kati keke minakurtei mahien natal mini!"*

5 Veni tisaen keil onen susupat vina nesa rokol out nesa, ka Ahi mundem kat sakkalkalien keil onen.*

6 Mihoumoni mini hesuval koa kei mumoni min kami. Mihesa kesi mini hatte helu hesuval koa kei mumoni. Kap ten mahien koa kei sani min kami mimuni, mihesien uaen ten mahien eni koa hekeih imok hatte helu keke kei hemuni.*

7 Mihesan mahien mini ka mihesakini helonge hetisa hehi houlu. Anatin, mihoumoni mini hemal hevinvin en hetetamenien ka tounah keil ten out netan koa kei lahi ven kei sasen. Ven kei vit sasen eni vit, "Inau narondan ekok ka navi Kwin!
Narvitei vatina tai ka nasakras matang."*

8 Ven selusien ten hetetamenien onen, mahien keil onen hemai hesuti ka hou lini en avong hetas: *

mesaien keil ipuruni, kei hetang, ka amai heati.

Ahang hemai hean lini, veni Ahi Asuv koa mul lei rahit usite onen, keihoen onen marite."

9 Asuv houlu keil koa amumon sakien tatisa ral mini ka akapil ral mini en envatien onen en tounah keil ten out netan, navong keil iles tupas ten ahang koa kan lini, itangisi ka simete hemotmot. * 10 Keil ilomal soutin, veni imetau anakur mahien natal mini. Keil ihit, "Aue li, tisa vis tisa mok min mari taon ten out Babilon! Avaseini keihoen onen marite, en avong havivis, kur vasin mahien onen." *

11 Meatin keil ten out netan koa asalem en tounah, keil emun itangisi ka simete hemotmot, veni meatin tovuol emun koa vahul tounah ran keil. 12 Anatin, meatin tovuol vahul tounah koa amumoni en gol, silva, ahat koa merentas ka veimesau tetahos keil. Irvultei mun more eisin keil koa muoh, vilhili ka pepol vatal min eisin tetahos koa avise en 'silk.' Ka meatin tovuol emun keke vahul tounah keil koa amumoni en more ai keil, en lohon tirendan keil, en aean koa avise en 'brons,' ka en ahat koa avise en 'marbel.' * 13 Tounah koa sakin anien vite moutut tahos suval sinamon, ka senta keil suval mir, ka frangkansen il sesuk. Anien suval uaen, oel, pulaoa ka uit, irvultei mun. Meatin tovuol vahuli tirendan keil suval buluk, sipsip, ka hos vatal min kat teni. Meatin tovuol vahis keil vahul lat moulien onen meatin keil keke avamai avahi slev keil one. 14 Meatin keil koa asalem en tounah ihiteni mini ihit, "Tounah keil tetahos koa em vati kovakuri avupuol. Ka tounah keil koa kovilelau eni mulamu ral tounah koa sakinuk kovutuk veni, arasil ranuk kosa ka kirvotintei mun." 15 Koakeil enek akur mani houlu en tounah keil koa meatin keil avuli ran keil, navong iles mahien onen Babilon, ihati keil soutin veni imetau avakur mahien

* 18:3: Aes 23:17; Ser 51:7; Rev 14:8; 17:2
6:17 * 18:5: Sen 18:20-21; Ser 51:9 * 18:6:
47:7-9 * 18:8: Rev 17:16; Ser 50:34 * 18:9:
4:30 * 18:12: Esek 27:12,13,22 * 18:15: Esek 27:36

* 18:4: Aes 48:20; 52:11; Ser 50:8; 51:6,9,45; 2Kor
Sam 137:8; Ser 50:15,29; 2Tes 1:6 * 18:7: Aes
Esek 26:16; 27:30-35 * 18:10: Esek 26:17; Dan

vatal mini. Keil uai ka itangisi ✧
16 ihit,

“!Aue li, koanik tisa vis tisa mok!
Mulamu, mari taon ten out Babilon musin en mormore eisin keil koa muoh, vilhili ka pepol.

Mulamu, kei mosan eni en gol, ahahat keil koa merentas, ka veimesau tetahos keil. ✧
17 !Ka en avong havivis, tounah vasi keil onen avupuol rani!”

Navong vatihos keil ten sip, boskru teni, meatin keil koa amulien ka meatin sav keil koa avotin moulien one en atas ales, keil amulomal soutin enges. ✧ 18 Navong ales tupas ten ahang koa mul kan lin taon enek, amis keih ka avit, “!Aue li, taon sav tovuol vasuval mari taon koanik!” ✧ 19 Sakini, arivin vulimeas en vatie vatie lati keke alonge tisa, ka amis keih avit, ✧

“!Aue li, koanik tisa vis tisa mok!
Mulamu mari taon ten out Babilon kur tounah houlu en sip ka meatin keil ten sip akur mani houlu rani.

!Ka en avong havivis, tounah vasi keil onen vupuol rani!”

20 Evus, nalong rea tai koa vit, ✧
“Kami ten out nesa,
mihesi kami veni amu rasilin mari taon enek!

Kami mun koa mivi meatin keil onen Ahi, eiloheh keil ka provet keil, mihelonge hetahos,
veni Ahi lei rahit usite onen tuai ven tounah tisa koa kei mumoni min kami.”

21 Evus, nales hetetamen tai onen angelo keil mai vou lat mari ahahat tai koa meas ka lapuni va en atas. Navong mumoni vit,

“En sakien enek, mari taon ten out Babilon emun,
hesuval koa Ahi hehou lati ka helapuni heha netan,
ka meatin keil irllestei mun. ✧

22 En taon enek, meatin keil irlongtei mun

romarom ten harp, flut, hon vuoren meatin.

Meatin keil amumon tounah keil ten mosanien,
miherlestei mun keil eni.

Verien ten koakeil avilei uti uit hemai hehi pulaoa, irlongtei mun. ✧

23 Laet hervilhilitei mun eni.

En taon enek, romarom ten sien onen meatin ka ahin keil koa aretalihe,
mihertaengontei mun. ✧

Mulamu, meatin keil koa asalem en tounah,
keil avi hetetamen imok en out vasi netan.

Ka ral min sakien ten matsik onen kei luvos meatin vasi keil ten out netan.”

24 Ahi lei rahit usite ten taon ten out Babilon veni votin ran provet keil, ka ran meatin keil onen amulien. Anatin, kei lesi keke Babilon mu vinvini meatin keil houlu ten out vasi netan. ✧

19

*Koakeil ten out nesa amasmas Ahi ven mahien koa sani min taon ten out Babilon **

1 Katau en koanik, nalong mari verien tai suval vangi meatin tai koa marite vis marite mok amakul en out nesa avit,

“!Masmasien va min Ahi!

! Mututien, hetetamenien, ka keihoen vi onen Ahi orer!

2 !Sakien koa mul lei rahit usite onen meatin keil onen vi anatin ka mal! ✧

Kei san mahien va kat hoeaso koa mul purun out netan ral min sakien tatisa keil onen.

Ahi sa kes mahien mini ven kei mu vinvini more eiloheh keil onen.” ✧

3 Keil amakul eris avit,

“!Masmasien va min Ahi!

✧ 18:16: Esek 28:13; Rev 17:4 ✧ 18:17: Esek 27:27-29 ✧ 18:18: Esek 27:32 ✧ 18:19: Esek 27:30-34 ✧ 18:20: Dut 32:43; Sam 96:11; Aes 44:23; 49:13; Ser 51:48 ✧ 18:21: Ser 51:63-64; Esek 26:21 ✧ 18:22: Aes 24:8; Esek 26:13 ✧ 18:23: Ser 7:34; 16:9; 25:10; Aes 23:8; 47:9 ✧ 18:24: Ser 51:49; Esek 24:7; Rev 6:10; 17:6; 19:2 * 19:1: Babilon vi selusien suai usil mari taon ten out Rom. ✧ 19:2: Sam 19:9; 119:137; Rev 16:7 ✧ 19:2: Dut 32:43; 2Ki 9:7; Sam 79:10; Rev 6:10

!Tupas ten ahang koa kan lin mari taon enek ven sakien tatisa keil onen

va nesa lises ka lisenges!"*⁴

⁴ Elda hanumau ka ehat (24) ka tounah ehat (4) koa amoul uva netan min Ahi koa rondan en mari vulin ten keihoen onen. * Keil aviteni avit,

"!Anatin! !Masmastien va min Ahi!"

Meatin keil onen Ahi asi keil ven tetaliheien onen kei koa suval sipsip ten sanien votut

⁵ Evus, nalong rea tai mul selus ka vesesal ven mari vulin ten keihoen onen Ahi koa vit,

"!Kami eiloheh vasi keil koa mimusil kat Ahi orer, mihemasmasi!

!Kami koa mivouhou mini, kami koa mimarite vita rokol kami koa mivi havivi, mihemasmasi!"*⁶

⁶ Evus, nalong mari verien tai suval vanggi meatin tai koa marite vis marite mok amakul, amusel keih suval navong mari tahe mutarum en ahat keil. Anatin, verien teni suval voulul koa muroh keih.* Nalong keil amakul avit,

"!Masmastien va min Ahi!

Veni Ahi orer, Ahi Asuv ten keihoen, kei vi Asuv Houlu koa mul losil kat tounah vasi.*⁷

⁷ !Rehesi ir ka rehemakul!

! Rehemasmas hetetamenien onen!

Ven avong ten tetaliheien onen kei koa suval sipsip emai,

ka ahin onen sak mesein kei veni.

⁸ Min ahin onen, asan more eisin tamuoh koa muto ka merendas."*⁹

(Eisin enek vi sakien tetahos onen meatin keil onen Ahi.)

⁹ Evus, angelo viteni minau vit, "Kitis selusien koanik: Tokolkatien

onen Ahi hel en koakeil asisil en keil keke avaha en anien tetetaliheien onen kei koa suval sipsip." Ka angelo vit risi minau vit, "Koanik vi selusien anatin onen Ahi."*¹⁰

¹⁰ Navong viteni mukok, namalingling ka nuva netan en alen. Ka kei viteni minau vit, "!Konoumontei namukonek! Inau mun navi eiloheh enges onen Ahi suvaluk ka suval tumali keil koa akur anatin en selusien usil Iesu. !Kiha netan min Ahi enges! Veni anatinien usil Iesu vi vatte ten asa koa provet keil vasi ara usili ka en Ninin onen Ahi."*¹¹

Kei koa muloh en hos tamuoh va vae lin meatin tatisa keil

¹¹ Evus, nales voiteh ten out nesa seha, ka en out enek, namutimanin nales hos tamuoh tai. Ka meatin koa mul muloh eni vi Iesu, kei koa avise en 'Meatin ten Anatinien ka Kei koa Aling Desien eni.' Ka en sakien ten maluen, kei mul lei rahit usite onen meatin keil, ka mul vae ral min vativieh keil onen. *¹² Meten vihil suval ahang, ka vatluvoluv houlu ten hiasuvien amul en vatin. Eis tai, amutisi mul en kei koa kei sasen enges kilea en aneite teni. *¹³ Ara ka vasi eisin koa musin eni. Ka isen tamun vi 'Vati Selusien onen Ahi.'*¹⁴

¹⁴ Meatin tavaeen keil ten out nesa amusili. Keil emun amul amuloh en hos tamuoh ka keil amusin en eisin tamuoh koa muto. ¹⁵ Naef takan tai kistal ka en ongon koa hou vasin meatin tatisa keil en kantri keil eni. Kei helosil kat keil hekeih. Heso ruain keil iha en out ten mari vurohien onen Ahi ten Keihoen ven sakien tatisa keil one. Houmoni min keil hesuval navong avita lin site ran hei grep keil. *¹⁶ Eis tai mul en eisin omon ka en horan koa vit, "Asuv Houlu onen asuv houlu savsav keil, ka Avat onen avat savsav keil."*¹⁷

* **19:3:** Aes 34:10 * **19:4:** 1Ki 22:19; 2Kron 18:18; Sam 47:8; Aes 6:1; Esek 1:26-27; Rev 4:2,9; 5:1,7,13; 6:16; 7:10,15; 21:5 * **19:5:** Sam 22:23; 134:1; 135:1; 115:13; Rev 11:18 * **19:6:** Esek 1:24; 43:2; Rev 1:15; 14:2 * **19:6:** Eks 15:18; Sam 22:28; 93:1; 97:1; 99:1; Dan 7:14; Sak 14:9; Rev 11:15 * **19:8:** Aes 61:10 * **19:9:** Mat 22:2-3; Luk 14:15 * **19:10:** Umen 10:25-26; Rev 22:8-9 * **19:11:** Esek 1:1; Rev 4:1; Sak 1:8; 6:3,6; Rev 6:2; 1:5; 3:14; Sam 96:13; 11:4 * **19:12:** Dan 10:6; Rev 1:14; 2:17-18 * **19:13:** Aes 63:1-3; Sion 1:1,14 * **19:15:** Aes 49:2; Rev 1:16; 2:12,16; Sam 2:9; Rev 12:5; Aes 63:3; Rang 1:15; Soel 3:13; Rev 14:20; Amos 3:13; 4:13; Rev 1:8; 4:8; 11:17; 15:3; 16:7,14; 19:6; 21:22 * **19:16:** Dut 10:17; Dan 2:47; 1Tim 6:15; Rev 17:14

¹⁷ Evus, nales angelo tai mulomal en meteiai. Kei viso keih va min aman vasi keil koa amul amuka en teilang vit, “!Almai, ka mihelah ruai out hetas ven mari anien onen Ahi! ✧ ¹⁸ !Almai, ka mihean teiai onen asuv houlu keil, onen avat keil tavaeen, onen meatin tavaeen keil one, onen hos keil ka onen meatin keil amuloh eni emun! !Almai, ka mihean teiai onen meatin vasi keil enek: koakeil amaluv vita rokol koakeil avi slev, ka koakeil amarite vita rokol koakeil avi havipi sukar!”

¹⁹ Evus, nales tirendan tisa koa mulamu ka asuv houlu keil ten out netan ral min meatin tavaeen keil one. Keil umai out tas keke avavae vatal min Iesu, koa mul muloh en hos, ka meatin keil onen. ✧ ²⁰ Kei vuli kat tirendan tisa ral provet taluvosien onen koa mumon merikel keil en meten tirendan enek keke valuvos koakeil akur metai onen tirendan ka koakeil uva netan min nana onen. Kei son keilu lumoul luva en mari ahang koa suval vuli ahang ten vane. ✧ ²¹ Evus Iesu, koa muloh en hos onen, ra vinvini meatin tavaeen vasi keil onen tirendan ral min naef koa kistal ran ongon. Ka aman keil umai akan vini keil en teiai onen meatin keil enek. ✧

20

Meatin keil onen Ahi alosil kat tounah keil ten out netan sua taosen tai (1000)

¹ Evus, nales angelo tai mita ran out nesa, en hen vuli kat ki ten Vulvul koa keite teni tovuol ral min sen tai koa meas ka mariso. ² Kei vuli kat mari dragon, tetal telamu ✧ koa avise en Temat, vuo Setan, ka par kati en sen koanik ten sua taosen tai (1000). ✧ ³ Anatin, angelo soni vita en Vulvul, koteh kat metareh teni, ka sak kati keih. Kei sakini keke Temat sakras valuvos ris kantri keil emun hetokol navong sua taosen tai

heli. Ka hekatau en sua keil enek, Ahi hemaeni hemaluv eris ten avong hehi havivis. ✧

⁴ Evus, nales meatin keil arondan en vulin keil ten keihoen ka Ahi maen keil alei rahat usite onen meatin keil vasi. Nalesi emun koakeil koa, mulamu, ara koteh vatie veni avitehiten anatinien usil Iesu ka selusien onen Ahi. Anatin, keil enek arvatei netan min tirendan tisa vuo nana onen, ka arkurtei metai onen en veinae vuo en he. Nales koakeil enek amoul eris ran matien ka amul alosil kat out netan ral min Iesu Kristo ten sua taosen tai (1000). ✧ ⁵ Koanik vi mearisien koa mulamu. Meatin savsav keil koa umat imoul eris esuk navong sua taosen tai heli. ⁶ Tokolkatien onen Ahi hel en koakeil koa Ahi rali lat keil ran matien en mearisien koa mulamu, ka keil irmattei mun en matien koa elu ten lisenges. ✧ Keil ihi votut ka imai ihi pris onen Ahi ka onen Iesu Kristo, ka ilosil kat out vasi hetal min Iesu sua taosen tai (1000). ✧

Ahi heson Temat hehita en vuli ahang

⁷ Navong sua taosen tai (1000) heli, Ahi hemaen Temat hemaluv ran eim takeih onen. ⁸ Ka kei heha heluvos meatin ten kantri keil en out vasi netan, houmoni en kantri ten out Gog ka Magog. Temat helah keil imai out hetas ven rea, ka keil imai ihi houlu vis ihi houlu mok hesuval veien koa mul en sisi atas keil. ✧ ⁹ Keil imai ihilelau en out vasi ka il rahat out koa meatin keil onen Ahi umon votevav ome ien ka ikarahit mari taon koa envatien onen mul ien. Ka Ahi hesakin ahang hemita netan ran teilang nesa, hehita hean lin koakeil avi vativieh ral min keil. ✧ ¹⁰ Evus, Temat koa mul luvos keil, Ahi hesakini isoni hehita en vuli ahang koa suval ahang ten vane, out koa ason tirendan ka provet taluvosien onen luva ien. Ekonek,

✧ **19:17:** Esek 39:17-20 ✧ **19:19:** Sam 2:2 ✧ **19:20:** Rev 13:7,12-17; 14:9,11; 16:2; 20:4,10,15; Aes 30:33 ✧ **19:21:** Esek 39:17,20 ✧ **20:2:** Sen 3:1 ✧ **20:2:** Rev 12:9 ✧ **20:3:** 2Pit 2:4; Siud 1:6 ✧ **20:4:** Dan 7:9,22,27; Luk 22:30; 1Kor 6:2; Rev 13:17; 14:9,11; 16:2; 19:20 ✧ **20:6:** Rev 20:14; 21:8 ✧ **20:6:** Eks 19:6; Aes 61:6; 1Pit 2:5,9; Rev 1:6; 5:10 ✧ **20:8:** Esek 7:2; 38:2 ✧ **20:9:** 2Ki 1:10; Esek 38:22; 39:6 ✧ **20:10:** Aes 30:33; Rev 19:20; 20:15; Sen 19:24; Sam 11:6; Esek 38:22; Rev 21:8

ahang hean keil meneai ka vongien, ka ilong mahien teni lises ka lisen-ges. ✧

Ahi lei rahit usite onen tounah vasi keil en Avong ten Mari Kot

¹¹ Evus, nales mari vulin ten keihoen koa muoh ka nales kei koa ronden ien. ✧ Out netan ka teilang nesa luva rani, luvuol ka arlestei mun keilu. ✧ ¹² Ka nales meatin vasi keil koa umatmat amulomal vesesal en mari vulin ten keihoen, hetetamen keil vita rokol meatin kuren keil, koakeil amarite vita rokol koakeil avi havipi. Evus, nalesi avue tus keil koa amutis kat sakien vasi keil onen meatin retai mul ien. ✧ Ka avue tus tamun, Tus ten Moulien, koa amutis kat isen meatin keil mul ien koa ikur moulien ten lisenges. ✧ Evus, Ahi lei rahit usite onen meatin vasi keil enek musil sakien keil one koa amutis kati mul ien. ¹³ Atas sa lat koakeil umat ien. Ka Matien ka Hedis, keilu mun lusa lat koakeil umat koa luvuli kat keil. Anatin, en meatin keil vasi, Ahi san mahien min keil musil asa koa keil amumoni. ✧ ¹⁴ Evus, Matien ka Hedis, Ahi son keilu luva en vuli ahang koa vi matien koa elu ten lisenges. ✧ ¹⁵ Navong avuli Tus ten Moulien koa amutis kat isen meatin keil koa ikur moulien ten lisenges, koakeil arvotintei isei mul ien, ason keil uva en vuli ahang enek. ✧

21

Out nesa ka out netan lumai luvi heite hau

¹ Evus, nalesi keke teilang nesa ka out netan koa luvi heite hau lukikistal. Teilang nesa ka out netan telamu luvupuol, ka atas tovuol emun. ✧ ² Nales taon ten out

Serusalem koa vi heite hau, kei mun kistal. Anatin, Taon Votut onen Ahi mul mita netan ran out nesa ven Ahi. Nalesi keke taon enek tahos imok suval ahin koa musin revi kei ven tetaliheien onen keke vaha vales meatin onen. ✧ ³ Evus, nalong rea takeih tai selus ka vesesal en mari vulin ten keihoen onen Ahi vit,

“!Kosa, teim onen Ahi mul ral min meatin keil ten out netan!

Kei heto hetal min keil, ka keil ihi meatin keil onen.

Ahi kei enges varei heto hetal min keil,

ka hehi Ahi one. ✧

⁴ Kei houul siamet ran mete. ✧

Matien ka tangien hetovuol emun,

isien ka mahien hevus varei.

Veni sakien keil telamu ten mahien ka matien irlenstei mun.” ✧

⁵ Evus, tai koa ronden en mari vulin ten keihoen viteni vit, “? Milesi? !Kosa, namumon tounah vasi mai vi heite hau!” Evus, kei viteni mun minau vit, “Kitis selusien koanik, veni selusien keil enek vi anatin ka meatin kilea valing desien onen eni.” ✧ ⁶ Ka kei viteni vit, “!Vus tuai, namum vasin asa koa ek vati moumoni! En tounah vasi keil koa mul, inau naro mulamu eni ka nito hekatau eni. Anatin, nasakini mul ka nisakini hevuol. Min etai koa maroro kati, inau nisa maen oai hemuni koa ka en vulioai koa san moulien ten lisenges. ✧

⁷ Koakeil ihatimal hekeih en vaeen ten demkatien, keil ikur tounah keil vasi enek ranau keke hehi one ten lisenges. Inau nihi Ahi one, ka keil ihi titak keil. ✧ ⁸ Ka en usite onen koakeil ulie metau, koakeil aviles ran Iesu, koakeil amusil kat sakien keil ten out netan, koakeil

✧ **20:11:** Dan 7:9-10; Mat 25:31-46 ✧ **20:11:** Sam 114:3,7 ✧ **20:12:** Sam 28:4; 62:12; Pro 24:12; Aes 59:18; Ser 17:10; Rom 2:6; 1Kor 3:8; 2Kor 11:15; 2Tim 4:14; 1Pit 1:17; Rev 2:23; 18:6; 22:12 ✧ **20:12:** Eks 32:32,33; Sam 69:28; Dan 12:1; Plp 4:3; Rev 3:5; 13:8; 17:8; 20:15; 21:27 ✧ **20:13:** Rev 1:18 ✧ **20:14:** 1Kor 15:26,55 ✧ **20:15:** Aes 30:33; Mat 25:41; Rev 19:20; 20:10; 21:8; Eks 32:32,33; Sam 69:28; Dan 12:1; Plp 4:3; Rev 3:5; 13:8; 17:8; 20:12; 21:27 ✧ **21:1:** Aes 65:17; 66:22; 2Pit 3:13 ✧ **21:2:** Aes 52:1; Rev 3:12; Aes 61:10; Hib 11:10,16 ✧ **21:3:** Lev 26:11-12; 2Kron 6:18; Esek 37:27; Sak 2:10; 2Kor 6:16 ✧ **21:4:** Aes 25:8; Rev 7:17 ✧ **21:4:** Aes 35:10; 65:19 ✧ **21:5:** 1Ki 22:19; 2Kron 18:18; Sam 47:8; Aes 6:1; Esek 1:26-27; Rev 4:2,9; 5:1,7,13; 6:16; 7:10,15; 19:4; 2Kor 5:17 ✧ **21:6:** Rev 1:8; 22:13; Aes 44:6; 48:12; Rev 1:17; 22:13; Aes 55:1; Sion 7:37; Rev 22:17; Sam 36:9; Ser 2:13 ✧ **21:7:** 2Saml 7:14

amu vini meatin, koakeil amumon sakien ten hoeasoen, koakeil amumon eimas, koakeil uva netan min nana keil, ka koakeil taluvosien; koakeil vasi amukonek, keil iha en vuli ahang koa suval vuli ahang ten vane. Koanik vi matien koa elu ten lisenges.” ✧

Serusalem mai vi heite hau ka mita en out netan

⁹ Tai en angelo koa oulu (7) koa akur pesin oulu (7) vilelau en mahien ekor, kei emai venau ka vit, “Ami, ka nitie minuk ahin koa hetetalihe hetal min kei koa suval sipsip.” ¹⁰ Evus, Ninin onen Ahi sienau ka angelo kur nau melvina nesa en mari hou tai. Ekonek, kei rie Serusalem Hau koa vi Taon Votut minau, ka nalesi mul mita netan ran out nesa ven Ahi. ✧ ¹¹ Kei vihil ral min muohien onen Ahi. Anatin, nalesi vilahil suval ahat koa tahos imok, suval saspa koa mekaikai suval kilas. ✧ ¹² Vieh ten taon mariso ka taveah vina nesa. Meteau teni teindan elu (12) ka angelo teindan elu (12) alei kokoe en meteau keil enek. Nesa en meteau keil enek, amutis isen mari vatiamal teindan elu (12) onen me-Isrel keil. ✧ ¹³ Meteau etel amul en usite vasi keil; etel en usite koa ist, etel en usite koa saot, etel en usite koa not, ka etel en usite koa wes. ¹⁴ Vieh ten taon enek, vatte teni vi mari ahat teindan elu (12), koa amutis isen eiloheh teindan elu (12) onen kei koa suval sipsip mul ien.

¹⁵ Angelo koa selus minau kur ai tai koa vi gol koa akur mita eni. Nalesi navong vuli mita keil ten taon, ten meteau keil, ka ten vieh keil emun teni. ✧ ¹⁶ Taon enek, usite vasi keil teni ral min taveah teni vatte tas. Navong angelo vuli, votini keke taveah teni vi stadia* taosen teindan elu (12,000). ✧ ¹⁷ Evus,

angelo kur hulhulien ten vieh teni, votini keke matetel teni rokol kiubit handred tai hanumau elu ka ahat emun (144).† Navong angelo kur hulhulien ten tounah keil enek, kei musil sakien ten hulhulien onen meatin keil ten out netan. ¹⁸ Vieh amumoni en ahat koa merentas koa avise en saspa. Ka taon enek, amumoni en gol koa mutolas ka vilahil suval navong meteiai ritin en kilas. ¹⁹ Ahat keil koa avi vatte ten vieh ten taon, keil amosan en keil en mormore ahat keil. Koanik ahat keil koa alingi ihi vatte teni: koa mulamu (1) vi saspa, koa elu (2) en keil vi safaea, ka koa etel (3) en keil vi akat. Ka nesa eni, koa ehat (4) en keil vi emeral, ✧ ²⁰ koa elim (5) en keil vi onikis, ka koa ahetai (6) en keil vi kanilian. Evus, koa oulu (7) en keil vi krisolaet, koa outel (8) en keil vi beril, ka koa ouhat (9) en keil vi topas. Ka nesa eni, koa halualim (10) en keil vi krisopres, koa teindan tai (11) vi takois, ka koa teindan elu (12) vi ametis. ²¹ Meteau teindan elu (12) keil enek avi veimesau keil tetahos; tetai en meteau keil enek amumoni en mari veimesau tas. Sise keil ten taon vi gol koa mutolas imok, koa vilahil suval kilas koa mekaikai.

²² En taon enek, narlestei Eim Votut tai val ien, veni Ahi Asuv ten Keihoen ka kei koa suval sipsip mul en mesai ka meatin keil akilea avaha netan min keilu en out vasi. ✧ ²³ Taon enek, muohien onen Ahi enges ritin eni, ka kei koa suval sipsip vi meneai teni. Sakini meatin keil teni armundem ramat entei meteiai vuo avati. ✧ ²⁴ Meatin keil ten out netan ual en meneai teni, ka asuv houlu keil emun ilah mormore tounah keil one iha eni keke isani min Ahi ka min kei koa suval sipsip. ✧ ²⁵ Meteau keil ten taon enek itah lises. Irkotehtei en keil avong etai,

✧ **21:8:** Aes 30:33; Mat 25:41; Rev 19:20; 20:10,15; Sen 19:24; Sam 11:6; Esek 38:22; Rev 19:20

✧ **21:10:** Esek 40:2 ✧ **21:11:** Aes 60:1,2,19 ✧ **21:12:** Eks 28:21; Esek 48:30-35 ✧ **21:15:**

Esek 40:3,5 * **21:16:** Stadia tai suval out ten futbol koa marite. Ka 12,000 stadia vinvin en 2,400

kilomita. ✧ **21:16:** Esek 48:16,17 † **21:17:** Kiubit tai suval taveah ten urulin meatin rokol

kalihen. Ka 144 kiubit vinvin en 60 mita. ✧ **21:19:** Aes 54:11-12 ✧ **21:22:** Amos 3:13; 4:13;

Rev 1:8; 4:8; 11:17; 15:3; 16:7,14; 19:6,15 ✧ **21:23:** Aes 60:19-20; Rev 22:5 ✧ **21:24:** Aes 60:3,5

✧ **21:25:** Aes 60:11; Sak 14:7; Rev 22:5

veni vongien hetovuol en out enek.
 ✧ ²⁶ Meatin keil ten out netan ilah mormore tounah keil one heha en taon keke isani min Ahi ka min kei koa suval sipsip. ✧ ²⁷ En taon enek, meatin koa sak kalkali, vuo koa mumon tounah tatisaso, vuo koa mul luvos, vulie hetovuol ien. Ka koakeil enges ise amutisi en Tus ten Moulien onen kei koa suval sipsip, keil enges akilea iha ka ito en taon enek. ✧

22

Oai ten moulien

¹ Evus, angelo rie lati minau oaisal koa oai ten moulien mul muloh eni. Nalesi mekaikai ka vilahil suval kilas koa meteiai ritin eni, ka mul mueran mari vulin ten keihoen onen Ahi ka onen kei koa suval sipsip. ✧
² Oaisal enek mue luhu en mari sise ten taon. Ka en usi oaisal vasi keilu, vatiai keil amoul ien koa heite teni mul san moulien ten lisenges. Keil akur heite avong teindan elu (12) en sua tai, avong tai en avati vasi keil. Ka oute keil ten keil akilea vakulat mesaien ran meatin keil ten kantri vasi. ✧ ³ En out enek, sesendaen hetovuol emun. ✧

Mari vulin ten keihoen onen Ahi ka onen kei koa suval sipsip luhel en taon enek, ka meatin vasi keil onen koa avi eiloheh keil onen iha netan mini. ⁴ Keil iles veinan, ka isen itisi hel en veinae. ✧ ⁵ Vongien hetovuol emun, ka meatin keil irmundem ramat entei mun laet vuo meneai, veni Ahi Asuv hehi meneai one. Ka keil ilosil kat out vasi hesuval asuv houlu keil lises ka lisenges. ✧

Amairisien onen Iesu

⁶ Evus, angelo viteni minau vit, "Selusien keil enek vi anatin ka akilea avandesini. Ahi Asuv koa san ninin onen ven provet keil, kei san

angelo onen vatie lati min eiloheh keil onen asa koa hekur out hervitei tuetin." ✧

⁷ Evus, Iesu viteni vit, "!Mihetaengoni! !Nimai hervitei tuetin! Ka tokolkatien onen Ahi hel en koakeil along kat selusien ten hothotien usil asa koa hemai koa nara usili en tus koanik." ✧

⁸ Inau, Sion, nalonge ka nalei vasin tounah keil ekek. Ka navong nalonge ka nalesi evus, namalingling ka nuva netan en alen angelo koa rie tounah keil enek minau. ✧ ⁹ Ka kei viteni minau vit, "!Konoumontei namukonek! Inau mun navi eiloheh enges onen Ahi suvaluk, suval tumali keil koa avi provet keil koa akur hothotien keil, ka suval koakeil emun amusil kat selusien koa mul en tus ekek. !Kiha netan min Ahi enges!"

¹⁰ Ka kei viteni mun minau vit, "Selusien usil asa koa hemai koa Iesu vit luvati minuk, konapil koetei natal min siil tai, veni avong vesesal keke tounah keil ekek hekur out. ✧
¹¹ Sakini, koakeil amul amum tisa ka kalkali, akilea avales avahikit sakien keil tatisa ka takalkalien. Ka koakeil amul amum mal ka moulien one vi votut, akilea avales avahikit sakien keil koa mal ka vi votut."

¹² Evus, Iesu vit, "!Mihetaengoni! !Nimai hervitei tuetin! Nikur ui umen ka mahien hetal minau, ka nisani hetetai min meatin keil housil asa koa keil en tai amumoni. ✧ ¹³ En tounah vasi keil koa mul, inau naro mulamu eni ka nito hekatau eni. Anatin, nasakini mul ka nisakini hevuol, namum rohtoh eni ka num ekor eni." ✧

¹⁴ Tokolkatien onen Ahi hel en koakeil moulien one mutolas suval akas motein eisin ome muto. Ahi hemaen keil imai ian heiai ten vatiai keil koa heite teni mul san moulien ten lisenges. Hemaen keil

✧ **21:26:** Sam 72:10-11 ✧ **21:27:** Aes 52:1; 1Kor 6:9-10; 2Pit 3:13; Rev 22:15; Eks 32:32,33; Sam 69:28; Dan 12:1; Plp 4:3; Rev 3:5; 13:8; 17:8; 20:12,15 ✧ **22:1:** Esek 47:1; Soel 3:18; Sak 14:8 ✧ **22:2:** Sen 2:9; 3:22; Esek 47:12 ✧ **22:3:** Sak 14:11 ✧ **22:4:** Sam 17:15; 42:2; Mat 5:8; Rev 3:12 ✧ **22:5:** Sak 14:7; Rev 21:25; Aes 60:19-20; Rev 21:23; Dan 7:18,27; Rev 5:10; 20:6 ✧ **22:6:** Dan 2:28,29,45; Rev 1:1,19 ✧ **22:7:** Rev 2:16; 3:11; 22:12,20 ✧ **22:8:** Umen 10:25-26; Rev 19:10 ✧ **22:10:** Dan 12:4; Rev 1:3 ✧ **22:12:** Rev 2:16; 3:11; 22:7,20; Aes 40:10; 62:11; Sam 28:4; 62:12; Pro 24:12; Aes 59:18; Ser 17:10; Rom 2:6; 1Kor 3:8; 2Kor 11:15; 2Tim 4:14; 1Pit 1:17; Rev 2:23; 18:6; 20:13,14 ✧ **22:13:** Rev 1:8; 21:6; Aes 44:6; 48:12; Rev 1:17; 2:8; 21:6

ika en meteau keil ten taon imai neim. ✧ ¹⁵ Ka hae en taon enek hehi koakeil amusil kat sakien keil ten out netan: koakeil amumon eimas, koakeil amumon sakien ten hoeasoen, koakeil amu vini meatin, koakeil uva netan min nana keil, ka koakeil avi uti luvosien. ✧

¹⁶ "Inau, Iesu, koa nasila angelo onak vahit mesein tounah keil ekek min kami koa mika en sios vasi keil. Inau navi kei koa provet keil avit luvati vit heka en vatiamal onen asuv houlu Deved ka hekur ris losilkatien onen. ✧ Inau navi Melan, hitu ten visokon koa avat kati avit hemai." ✧

¹⁷ Ninin onen Ahi ka ahin * onen kei koa suval sipsip mul viso vit, "Almai!" ✧

Koakeil vasi ilong hothotien koanik ihiteni mun ihit "Almai!"

!Kami keil maroro kat kami, almai! Anatin, mihemai mihemun oai koa hesan moulien ten lisenges min kami. Asa maen oai enek vi sanien tai min koakeil e vati avamai avakuri.

Selusien ekor

¹⁸ Inau, Sion, nasel kat kami vasi li mok koa milong selusien ten hothotien usil asa koa hemai koa Iesu vit luvati mul en tus ekek. Munak meatin etai heling kat etai mun selusien eni, Ahi heling kat mahien koa avit usili en tus ekek hel ien.

✧ ¹⁹ Ka munak meatin etai hekulat etai selusien rani, Ahi hekulati rani vangi heiai ten vatiai keil koa heite teni san moulien ten lisenges ka hermaentei vaha neim en Taon Votut onen Ahi koa avit usili en tus ekek. ✧

²⁰ Kei koa vothot en selusien koanik mul viteni vit, "Anatin! Ni-mai hervitei tuetin!" ✧

!Anatin eli, Asuv Iesu kimai!

²¹ Navisi keke more envatien onen Asuv Iesu heto hetal min kami vasi koa mivi meatin keil onen Ahi. ! Anatin!

✧ **22:14:** Sen 2:9; 3:22; Esek 47:12; Rev 22:2,19 ✧ **22:15:** 1Kor 6:9-10; Rev 21:8,27 ✧ **22:16:** Aes 11:1,10; Rom 1:3; Rev 5:5 ✧ **22:16:** Nam 24:17; Rev 2:28 * **22:17:** Ahin enek vi tatavolien usil meatin keil onen Ahi koa aling demkatien one en Iesu ka asan moulien one mini. ✧ **22:17:** Aes 55:1; Sion 7:37; Rev 21:6 ✧ **22:18:** Dut 4:2; 12:32 ✧ **22:19:** Sen 2:9; 3:22; Esek 47:12; Rev 22:2,14 ✧ **22:20:** Rev 2:16; 3:11; 22:7,12

Read the New Testament daily

January

date	scripture
1	Mat 1:1-2:12
2	Mat 2:13-3:6
3	Mat 3:7-4:11
4	Mat 4:12-25
5	Mat 5:1-26
6	Mat 5:27-48
7	Mat 6:1-24
8	Mat 6:25-7:14
9	Mat 7:15-29
10	Mat 8:1-17
11	Mat 8:18-34
12	Mat 9:1-17
13	Mat 9:18-38
14	Mat 10:1-23
15	Mat 10:24-11:6
16	Mat 11:7-30
17	Mat 12:1-21
18	Mat 12:22-45
19	Mat 12:46-13:23
20	Mat 13:24-46
21	Mat 13:47-14:12
22	Mat 14:13-36
23	Mat 15:1-28
24	Mat 15:29-16:12
25	Mat 16:13-17:9
26	Mat 17:10-27
27	Mat 18:1-22
28	Mat 18:23-19:12
29	Mat 19:13-30
30	Mat 20:1-28
31	Mat 20:29-21:22

date	scripture
1	Mat 21:23-46
2	Mat 22:1-33
3	Mat 22:34-23:12
4	Mat 23:13-39
5	Mat 24:1-28
6	Mat 24:29-51
7	Mat 25:1-30
8	Mat 25:31-26:13
9	Mat 26:14-46
10	Mat 26:47-68
11	Mat 26:69-27:14
12	Mat 27:15-31
13	Mat 27:32-66
14	Mat 28:1-20
15	Mak 1:1-28
16	Mak 1:29-2:12
17	Mak 2:13-3:6
18	Mak 3:7-30
19	Mak 3:31-4:25
20	Mak 4:26-5:20
21	Mak 5:21-43
22	Mak 6:1-29
23	Mak 6:30-56
24	Mak 7:1-23
25	Mak 7:24-8:10
26	Mak 8:11-9:1
27	Mak 9:2-29
28	Mak 9:30-10:12

February

March

date	scripture
1	Mak 10:13-31
2	Mak 10:32-52
3	Mak 11:1-26
4	Mak 11:27-12:17
5	Mak 12:18-37
6	Mak 12:38-13:13
7	Mak 13:14-37
8	Mak 14:1-21
9	Mak 14:22-52
10	Mak 14:53-72
11	Mak 15:1-47
12	Mak 16:1-20
13	Luk 1:1-25
14	Luk 1:26-56
15	Luk 1:57-80
16	Luk 2:1-35
17	Luk 2:36-52
18	Luk 3:1-22
19	Luk 3:23-38
20	Luk 4:1-30
21	Luk 4:31-5:11
22	Luk 5:12-28
23	Luk 5:29-6:11
24	Luk 6:12-38
25	Luk 6:39-7:10
26	Luk 7:11-35
27	Luk 7:36-8:3
28	Luk 8:4-21
29	Luk 8:22-39
30	Luk 8:40-9:6
31	Luk 9:7-27

date	scripture
1	Luk 9:28-50
2	Luk 9:51-10:12
3	Luk 10:13-37
4	Luk 10:38-11:13
5	Luk 11:14-36
6	Luk 11:37-12:7
7	Luk 12:8-34
8	Luk 12:35-59
9	Luk 13:1-21
10	Luk 13:22-14:6
11	Luk 14:7-35
12	Luk 15:1-32
13	Luk 16:1-18
14	Luk 16:19-17:10
15	Luk 17:11-37
16	Luk 18:1-17
17	Luk 18:18-43
18	Luk 19:1-27
19	Luk 19:28-48
20	Luk 20:1-26
21	Luk 20:27-47
22	Luk 21:1-28
23	Luk 21:29-22:13
24	Luk 22:14-34
25	Luk 22:35-53
26	Luk 22:54-23:12
27	Luk 23:13-43
28	Luk 23:44-24:12
29	Luk 24:13-53
30	Sion 1:1-28

date	scripture
1	Sion 1:29-51
2	Sion 2:1-25
3	Sion 3:1-21
4	Sion 3:22-4:3
5	Sion 4:4-42
6	Sion 4:43-54
7	Sion 5:1-23
8	Sion 5:24-47
9	Sion 6:1-21
10	Sion 6:22-40
11	Sion 6:41-71
12	Sion 7:1-29
13	Sion 7:30-52
14	Sion 7:53-8:20
15	Sion 8:21-30
16	Sion 8:31-59
17	Sion 9:1-41
18	Sion 10:1-21
19	Sion 10:22-42
20	Sion 11:1-53
21	Sion 11:54-12:19
22	Sion 12:20-50
23	Sion 13:1-30
24	Sion 13:31-14:14
25	Sion 14:15-31
26	Sion 15:1-27
27	Sion 16:1-33
28	Sion 17:1-26
29	Sion 18:1-24
30	Sion 18:25-19:22
31	Sion 19:23-42

date	scripture
1	Sion 20:1-31
2	Sion 21:1-25
3	Umen 1:1-26
4	Umen 2:1-47
5	Umen 3:1-26
6	Umen 4:1-37
7	Umen 5:1-42
8	Umen 6:1-15
9	Umen 7:1-29
10	Umen 7:30-50
11	Umen 7:51-8:13
12	Umen 8:14-40
13	Umen 9:1-25
14	Umen 9:26-43
15	Umen 10:1-33
16	Umen 10:34-48
17	Umen 11:1-30
18	Umen 12:1-23
19	Umen 12:24-13:12
20	Umen 13:13-41
21	Umen 13:42-14:7
22	Umen 14:8-28
23	Umen 15:1-35
24	Umen 15:36-16:15
25	Umen 16:16-40
26	Umen 17:1-34
27	Umen 18:1-21
28	Umen 18:22-19:12
29	Umen 19:13-41
30	Umen 20:1-38

date	scripture
1	Umen 21:1-16
2	Umen 21:17-36
3	Umen 21:37-22:16
4	Umen 22:17-23:10
5	Umen 23:11-35
6	Umen 24:1-27
7	Umen 25:1-27
8	Umen 26:1-32
9	Umen 27:1-20
10	Umen 27:21-44
11	Umen 28:1-31
12	Rom 1:1-17
13	Rom 1:18-32
14	Rom 2:1-24
15	Rom 2:25-3:8
16	Rom 3:9-31
17	Rom 4:1-12
18	Rom 4:13-5:5
19	Rom 5:6-21
20	Rom 6:1-23
21	Rom 7:1-14
22	Rom 7:15-8:6
23	Rom 8:7-21
24	Rom 8:22-39
25	Rom 9:1-21
26	Rom 9:22-10:13
27	Rom 10:14-11:12
28	Rom 11:13-36
29	Rom 12:1-21
30	Rom 13:1-14
31	Rom 14:1-23

date	scripture
1	Rom 15:1-21
2	Rom 15:22-16:7
3	Rom 16:8-27
4	1Kor 1:1-17
5	1Kor 1:18-2:5
6	1Kor 2:6-3:4
7	1Kor 3:5-23
8	1Kor 4:1-21
9	1Kor 5:1-13
10	1Kor 6:1-20
11	1Kor 7:1-24
12	1Kor 7:25-40
13	1Kor 8:1-13
14	1Kor 9:1-18
15	1Kor 9:19-10:13
16	1Kor 10:14-11:1
17	1Kor 11:2-16
18	1Kor 11:17-34
19	1Kor 12:1-26
20	1Kor 12:27-13:13
21	1Kor 14:1-17
22	1Kor 14:18-40
23	1Kor 15:1-28
24	1Kor 15:29-58
25	1Kor 16:1-24
26	2Kor 1:1-11
27	2Kor 1:12-2:11
28	2Kor 2:12-17
29	2Kor 3:1-18
30	2Kor 4:1-12
31	2Kor 4:13-5:10

August

September

date	scripture
1	2Kor 5:11-21
2	2Kor 6:1-13
3	2Kor 6:14-7:7
4	2Kor 7:8-16
5	2Kor 8:1-15
6	2Kor 8:16-24
7	2Kor 9:1-15
8	2Kor 10:1-18
9	2Kor 11:1-15
10	2Kor 11:16-33
11	2Kor 12:1-10
12	2Kor 12:11-21
13	2Kor 13:1-13
14	Kal 1:1-24
15	Kal 2:1-16
16	Kal 2:17-3:9
17	Kal 3:10-22
18	Kal 3:23-4:20
19	Kal 4:21-5:12
20	Kal 5:13-26
21	Kal 6:1-18
22	Efes 1:1-23
23	Efes 2:1-22
24	Efes 3:1-21
25	Efes 4:1-16
26	Efes 4:17-5:2
27	Efes 5:3-33
28	Efes 6:1-24
29	Plp 1:1-26
30	Plp 1:27-2:18

date	scripture
1	Plp 2:19-3:6
2	Plp 3:7-4:1
3	Plp 4:2-23
4	Kol 1:1-20
5	Kol 1:21-2:7
6	Kol 2:8-23
7	Kol 3:1-17
8	Kol 3:18-4:18
9	1Tes 1:1-2:9
10	1Tes 2:10-3:13
11	1Tes 4:1-5:3
12	1Tes 5:4-28
13	2Tes 1:1-12
14	2Tes 2:1-17
15	2Tes 3:1-18
16	1Tim 1:1-20
17	1Tim 2:1-15
18	1Tim 3:1-16
19	1Tim 4:1-16
20	1Tim 5:1-25
21	1Tim 6:1-21
22	2Tim 1:1-18
23	2Tim 2:1-21
24	2Tim 2:22-3:17
25	2Tim 4:1-22
26	Taet 1:1-16
27	Taet 2:1-14
28	Taet 2:15-3:15
29	Flm 1:1-25
30	Hib 1:1-14
31	Hib 2:1-18

date	scripture
1	Hib 3:1-19
2	Hib 4:1-13
3	Hib 4:14-5:14
4	Hib 6:1-20
5	Hib 7:1-19
6	Hib 7:20-28
7	Hib 8:1-13
8	Hib 9:1-10
9	Hib 9:11-28
10	Hib 10:1-18
11	Hib 10:19-39
12	Hib 11:1-16
13	Hib 11:17-31
14	Hib 11:32-12:13
15	Hib 12:14-29
16	Hib 13:1-25
17	Tiem 1:1-18
18	Tiem 1:19-2:17
19	Tiem 2:18-3:18
20	Tiem 4:1-17
21	Tiem 5:1-20
22	1Pit 1:1-12
23	1Pit 1:13-2:10
24	1Pit 2:11-3:7
25	1Pit 3:8-4:6
26	1Pit 4:7-5:14
27	2Pit 1:1-21
28	2Pit 2:1-22
29	2Pit 3:1-18
30	1Sion 1:1-10

date	scripture
1	1Sion 2:1-17
2	1Sion 2:18-3:2
3	1Sion 3:3-24
4	1Sion 4:1-21
5	1Sion 5:1-21
6	2Sion 1:1-13
7	3Sion 1:1-14
8	Siud 1:1-25
9	Rev 1:1-20
10	Rev 2:1-17
11	Rev 2:18-3:6
12	Rev 3:7-22
13	Rev 4:1-11
14	Rev 5:1-14
15	Rev 6:1-17
16	Rev 7:1-17
17	Rev 8:1-13
18	Rev 9:1-21
19	Rev 10:1-11
20	Rev 11:1-19
21	Rev 12:1-18
22	Rev 13:1-18
23	Rev 14:1-20
24	Rev 15:1-8
25	Rev 16:1-21
26	Rev 17:1-18
27	Rev 18:1-24
28	Rev 19:1-21
29	Rev 20:1-15
30	Rev 21:1-27
31	Rev 22:1-21

Tables

Sua teni	Oda	Histri ten Sios - sua 0 roko
37 BC-4 AD	A	Rom ling Mari Herod vi asuv
27 BC -14 AD	B	Sisa Ogastas vi mari asuv ho
0	C	Iesu avasi
26-30	E	Sion Baptis mul vit luvat sel
26-36	D	Pontias Paelet mai vi avat te
30-33	F	Iesu mul mumon umen oner
33	G	Iesu mat en aiveave.
33	H	Pentekos koa meatin taosen
34	I	Siu keil akov vini Stivin ka a
36	J	Ahi viles Pol mai vi Kristin.
44	K	Herod Antipas mu vini eilohe
45-49	L	Ualien rohtoh onen Pol (keil
48	20	Tiemes - Tiemes mutisi navo
49	6	Kalesia - Pol mutisi
50-53	M	Ualien koa vi elu onen Pol (k
51	13	1 Tesalonaeka - Pol mutisi
52	14	2 Tesalonaeka - Pol mutisi
53-57	N	Ualien koa vi etel onen Pol (
54	O	Navong eiloheh Pilip mul v
55	9	1 Korin - Pol mutisi navong
55	10	2 Korin - Pol mutisi navong
56	2	Mak - Sion Mak, meteilau or
57	8	Rom - Pol mutisi navong mu
60	1	Matiu - Eiloheh Matiu Livae
60	12	Kolosi - Pol mutisi navong r
60	18	Filimon - Pol mutisi navong
60	3	Luk - Dokta Luk koa rovitei
60	7	Efeses - Pol mutisi navong r
60	P	Pol va en out Rom (Umen 27
61	11	Pilipae - Pol mutisi navong
63	21	1 Pita - Pita mutisi navong r
63	5	Umen - Dokta Luk mutisi
63	Q	Eiloheh Tiemes (natin Alve
64	15	1 Timoti - Pol mutisi navong
64	17	Taetas - Pol mutisi navong r
64	R	Mari ahang tai kan lein mar
64	26	Siud - Siud, tua tai onen Iesu
65	S	Eiloheh Matiu va mum en l
67	16	2 Timoti - Pol mutisi en eim
67	22	2 Pita - Pita mutisi navong r
67	T	Aling eiloheh Pita en aiveav
67	U	Ara koteh vatin Pol ran teia
68	19	Hibru - Roreingeingen isei r
68	V	Mari asuv houlu Nero ten ou
69-79	W	Vespasian mai vi mari asuv .
70	X	Siu keil en out Serusalem an
70	Y	Eiloheh Andru va viteni mo
70	Z	Eiloheh Tomas mul vit usil
70	ZA	Eiloheh Nataniel , koa avise
70	ZB	Eiloheh Matias , koa kekes S
72	ZC	Eiloheh Siud , koa avise en T
74	ZD	Eiloheh Saemon va soutin o
81-96	ZE	Domisian mai vi mari asuv h
85	23	1 Sion - Eiloheh Sion mutisi
89	24	2 Sion - Eiloheh Sion mutisi
90	25	3 Sion - Eiloheh Sion mutisi
90	4	Sion - Eiloheh Sion mutisi
95	25	A

**Out keil en Tus Votut
koa kihotin
kataunien heka ien**

Munak em vati kovailea tounah usil Ahi, kihuli vas keil enek:

Umen 14:14-17

Umen 17:22-31

Rom 1:18-23

Rom 11:33-36

1Kor 8:4-6

Mak 12:29-30

Sion 4:23-24

Munak em vati kovailea tounah usil Iesu Kristo, natin Ahi, kihuli vas keil enek:

Sion 1:1-18

Plp 2:5-11

Kol 1:15-20

Kol 2:9-10

Hib 1:1-14

Rom 1:3-4

2Kor 4:4-6

Munak komundemi keke envatien onen Ahi romultei enuk, kihuli vas keil enek:

1Sion 4:9-10

Rom 5:8

Munak komundemi keke tisaen tovuol enuk, kihuli vas keil enek:

Rom 3:10-12,23-24

Rom 5:12

Kal 3:22

1Sion 1:8-10

Munak komundemi keke methos onen Ahi sakras emun val enuk, kihuli vas keil enek:

Umen 5:31

Umen 10:43

Umen 26:18

Munak em vati keke Iesu Kristo voutut moulien onom, kihuli vas keil enek:

Sion 1:12

Sion 3:15-18,36

Sion 14:6

Sion 20:31

Munak koreingeingeni keke kovakur moulien ten lisenges tuai, kihuli vas keil enek:

Sion 3:1-16

Sion 5:19-29

Sion 11:25-26

Sion 14:6

Munak em vati kovailea keke kovahis min Ahi vuo kirvistei mini, kihuli vas keil enek:

Mat 6:5-13

Mat 7:7-11

Mat 14:23

Mat 18:19-20

Mak 1:35

Mak 11:24-25

Luk 5:16

Luk 6:12

Luk 18:1-8

Luk 21:36

Munak em vati kovailea keke kihis usil asa, kihuli vas keil enek:

Luk 11:1-4

Luk 22:32,39-46

Sion 17:1-26

Umen 4:24-31

Umen 16:25

Rom 1:9-10

Rom 10:1-2

Munak komul kovisu min avong takeih keil, kihuli vas keil enek:

Rom 8:18-25 28 35-37

Aneite ten Eis Keil

Adam vi meatin koa Ahi mum rohtoh eni, mumoni en hati atan tai ka sakini moul. Evus ling isen meatin enek Adam (Sen 1:27; 2:4-7). Evus, Ahi kulat sin tai ten koun ka mum revu mai vi ahin, ka Adam ling isen **Iv** (Sen 3:20). Keilu lumumon sise keke tisaen mai en out netan ka purun meatin savsav keil vasi (Sen 3). En sakien koa Adam mumon sise ten matien ven meatin keil, **Iesu Kristo** mumon sise keke meatin keil akilea avakur moulien heka ien (Rom 5; 1Kor 15).

Aesak vi natin **Ebrahim** keilu **Serah** (Sen 21). Aneite ten isen vi 'viteai' (Sen 21:3). Hasuen onen vi merikel tai veni tata, sua onen hundred tai (100) navong avasi, ka mama onen, sua onen hanumau ehat ka halualim emun (90) (Sen 17:17) musil hatkatien onen Ahi min keilu (Sen 17:19). Navong Serah mat, Aesak retalihe ral min **Rebekah** (Sen 25:20) ka meas en maeh keilu. Rebekah kur maeh keilu koa luvi meahos, tai isen **Esao**, ka tai isen **Siekob** (Sen 25).

Aesea vi mari provet tai onen Ahi. Kei mum en sua 740 rokol sua 690 BC. Sapta 1 rokol 39 mul sel kat me-Sudah keil keke mahien mul mai ven keil veni aviles eisile ran Ahi. Sakini, hemaen koakeil en kantri ten out Asiria imai isan mahien min keil. En sapta 40 rokol 66, Aesea mul vati lat rendemien onen me-Isrel ka me-Sudah keil keke demkatien one hekeih veni Ahi hetokol kat keil munak avi anatin eni. Tisien houlu onen Aesea amul aselus usil Mesaea koa Ahi hesani hemai (Aes 7; 11; 42; 50; 52; 61).

Ahor ten sanien votut vi out koa me-Isrel keil amunit sip-sip, vuo buluk, vuo nani, vuo ame vahi sanien votut one min Ahi vatie lat envatien one mini. Amundesini keke avong Ahi

mus eas teni, longe tahos ven keil ka kilea voumon methos vatal min keil, vuo vasan uite ten hisien one (Sen 12:7; 13:18; Eks 24:5; Lev 1:5-9; 1Ki 18:36; Rev 6:9; 8:5).

Ale ten Tokolkatien vi avong koa me-Isrel keil amundem kat asa koa Sudas Makabias mumoni vakulat tisaen ran Eim Votut onen Ahi en out Serusalem (Sion 10:22). En sua 168 BC (sua keil mulamu en avong koa Iesu avasi) me-Siria keil uvae lin koakeil aro en out Serusalem. En avong enek, asuv houlu one Antiokus Epifanis sakini Eim Votut onen Ahi mai vi eim votut onen ahi sav tai koa avise en Sius. Ka muas vuas tai eni va min ahi Sius, koa vi tounah tai koa tisa vis tisa revu mok en meten Siu keil. Ka sua etel koa katau eni, Siu tai, isen Sudas Makabias, mai ka vae lin keil esuk. Sudas ka meatin keil onen akas motein Eim Votut onen Ahi ka pris keil arokol kat risi. Sakini, en Okis vasi keil, Siu keil amumon Ale ten Tokolkatien en out Serusalem keke avandem kat avong enek.

Ale ten Votevav Keil kur out avati ahetai (6) katau en Anien ten Mul Laui, luhu en avati Okis. En avong enek me-Isrel vasi keil amumon votevav keil ka aro en keil avong outel (8) keke indem kat avong koa avu keil one aro en votevav keil en out volvol (Lev 23:33-36,39-43; Dut 16:13-15; Neh 8:14-18; Sion 7:2-52).

Angelo keil avi ninin keil koa Ahi mumon keil keke avahi eilo-heh keil onen (Sen 3:24). Keil amum ka aselus en usite onen Ahi (Sen 21:17; 22:15; Eks 3:2; Nam 22:21). Amul en out vasi ka meatin keil asakras avalesi munak armaentei. Avong houlu amul akataun ka alei kokoe en meatin keil onen Ahi (Umen 12:6-11; 27:23; Hib 1:14; Rev 1:20). Mulamu, Temat vi angelo tai, ka viles eisilin ran Ahi. Ka angelo sav keil koa uva amusil kat Temat, keil umai avi ninin tisa keil. Ka rokol kosa, vangi

ninin keilu ekek amul uvae. Vativar onen angelo tahos keil avi houlu, ka elu en keil luvi Maekel (Siud 9; Rev 12:7) ka Kavriel (Luk 1:19,26). Angelo keil atateisav. Tei en keil avise en sereb koa apoue ahetai (6) (Aes 6:2). Revelesen (4:6) mul vit usil tounah ehat (4) koa amoul koa mete ka vasi ave, ka veinæ tateisav.

Anien ten Mul Laui kur out en avati Epril vuo Mei vasi keil. Siu keil amumon Anien enek en avong koa mulamu en Avong keil ten Veret koa Is Tovuol Ien vasakin keil amundem ris avong koa angelo keil onen Ahi amu vini moeite vasi keil en out Isip. Ka moeite onen Siu keil armattei veni ran sipsip koa akas voiteh eni sakin Ahi mul laui en keil ka romuastei keil (Eks 12:15-20; Mat 26:2,5,17-19).

Artemis vi isen ahi tai koa vi ahin koa meatin keil ten out Esia uva netan mini. Ka mari taon ten out Efeses vi out koa mari eim votut onen mul ien (Umen 19:24-35).

Asuv houlu onen pris keil vi isen hetetamen onen **pris** keil. Kiles selusien ten **pris**.

Atas Tahilhili vi mari lagun tetaveah koa ka vas atan ten out Isip ran atan ten out Isrel. Navong alohosai ran me-Isip keil, Ahi sakin atas leh vasi mai vi vieh en usite keilu keke me-Isrel keil akilea avoual kotehei en atan tames enges. Ka navong me-Isip keil asak visi avalikat keil, Ahi sakin atas mai ris en vulin kati ka mavul koe me-Isip keil ral min hos keil one (Eks 14; Sos 2:10; Sam 66:6; Umen 7:36; 1Kor 10:1; Hib 11:29).

Avong keil ten Veret koa Is Tovuol Ien mul kur out en avati Epril vuo Mei vasi keil. Avong outel (8) Siu keil amul akan veret koa is tovuol ien vasakin keil avandem ris avong koa keil amemea kalah ran kantri ten out Isip (Eks 12:1-14; Mat 26:17; Mak 14:1; Luk 22:1; Umen 12:3).

Baal vi isen ahi onen meatin keil koa me-Isrel keil avou rasilin keil ran atan one keke avakur atan koa Ahi vat kati min keil. Ka avaseini Ahi sel kat keil keke anahatei netan min Baal vuo ahi sav keil (Dut 8:19-20), amumonis. Sakini, Ahi san mahien min keil avong houlu ven (Sats 2:10-15; 1Saml 8:8; 2Ki 17:7; 21:16).

Babilon vi isen mari taon tai koa, mulamu, meatin keil ten out netan amumon mari eim ten out Babil mul ien (Sen 11:9) vesesal en 2800 BC. Mules mukok sua houlu vis houlu, ka en sua 722 BC, meatin keil onen asuv houlu Salmanesa ten out Asiria uvæ lin me-Isrel keil ka sakin houlu en keil umai avi slev keil one en out keil vesesal en Babilon (2Ki 17). Sua houlu mai muli, ka asuv houlu Nebukanesa vae lin me-Sudah keil en 586 BC, ka sakin houlu en keil uva en out Babilon (2Kron 36; Dan 1; Mat 1:11; Umen 7:43). En avong keil ten Sios hau, avis suai en mari taon ten out Rom en Babilon (1Pit 5:13; Rev 14:8; 16:19) veni vi vulin kavmen ten out Rom koa amumoni keih min Kristin keil.

Balaam vi provet tai onen Ahi (Nam 22). En avong tai, asuv houlu ten out Moab koa isen Balak vise Balaam keke vamai vasesenda en me-Isrel keil veni avi houlu ka mul metaun keil. Navong Balaam va voumoni, vesesal angelo tai vou vini en sise (Nam 22:21-35). Ahi romaentei Balaam vasesenda en me-Isrel keil (Nam 23; 24). Rolonge keke Balaam san rendemien tai min asuv houlu Balak vit munak en vati vapurun me-Isrel keil, hemaen ahin Moab keil uva aleh meahos keil ten out Isrel ka isakin keil uva netan min ahi keil ten out Moab. En sakien koanek, Ahi hevuroh kat me-Isrel keil ka hepurun keil (Nam 25; 31:8,16; 2Pit 2:15; Siud 1:11; Rev 2:14).

Bale vi anien tai koa alesu suval kovi veni vi oumunai tetaveah (Rut 1:22). Anien teni mul en

utite koa suval raes, ka akokoa mai vi pulaoa koa amumon veret eni (Sion 6:9). Ka veret koa amumoni en bale rotahos ramattei veni meas.

Banabas koa mum vituai ral min **Pol**, isen kati vi Siosep (Umen 4:36). Kei salem en hati atan osen ka san mani teni min **eilo-heh keil** (Umen 4:37).

Baptaes vi sakien koa amumoni en meatin keil en avong onen Iesu vatie lati aviles ran tisaen keil one ka asan moulien one min Ahi (Mat 3:6). En avong ten Sios, sakien ten baptaes rie lati keke meatin tai viles ran tisaen onen, mul ling demkatien onen en Iesu keke mat vinati ka moul eris ran matien, ka vat kati keke housil kat Ahi ka helong kati lisenges (Umen 1:5). Sakien ten baptaes vi metai tai usil matien ka mearisien onen Iesu (Rom 6:3-6). Navong meatin tai mul kur moulien hau ran Ahi, Ahi mul vi baptaes eni en **Ninin Votut** (Umen 1:5; 2:38; 1Kor 12:13).

Bear vi tirendan tai koa marite koa amoul en eivorohus (1Saml 17:34; Aes 11:7). Bear otetai keil amul en out Isrel ka avi metai ten keihoen (Rev 13:2). Bear tovuol en out Vanuatu.

Bensamin vi tai en ehon teindan elu onen **Siekob** koa mai vi vati avu tai onen me-Isrel keil (Eks 1:3; Hib 8:8; Rev 7:5-8). Mama onen vi **Rebekah**.

Bokis ten Hatkatien Takeih onen Ahi vi more bokis koa Ahi meng kat **Mosis** keke voumoni (Eks 25:10-20). Neim en bokis koanek aling ahat elu koa Mosis mutis mengkatien halualim eni (Eks 25:10; 40:20); veite koa hati **manna** mul ien (Eks 16:33-34; Rev 2:17); ka eisal onen Eron koa son hungeite (Hib 9:4). En hoi bokis enek amumon **angelo** elu lurondan eni ka luhu en keilu, Ahi viteni keke hel ien ka hetie lat enmahisien onen min meatin keil onen (Eks 25:17,22; Hib 9:5). Me-Isrel keil avous bokis enek navong amual en out

volvol ka navong amual evus, alingi en **Eim Tavolin** onen Ahi (Eks 40:21-38) veni tounah koa vi votut imok amul ien ka vi metai ten hatkatien takeih koa mulamu Ahi mumoni ral min me-Isrel keil (Eks 24).

Denarie vi isen hati **mani** tai.

Deved vi asuv houlu onen me-Isrel keil koa tahos imok mulin asuv houlu savsav keil vasi (1Saml 13:14; Umen 13:22). Tunali keil avi oulu (7) ka Deved vi tasikor onen Tiese (1Saml 16:10-13). Avu onen vi Obed, natin Boas ka Rut (Rut 4:22; Mat 1:5-6). Navong vi ehon, Deved mul lei kat sipsip osen tamen (1Saml 16:11; 17:15). Ka navong mai vi litetai, Deved mu vini mari meatin tavaeen tai (1Saml 17). Houlu en souen keil koa mul en Sam, Deved mutisi. Ahi vat kati keke Mesaea onen heka en vatiamal onen Deved (2Saml 7:11-16), ka Iesu mul en vatiamal enek onen (Rom 1:3; Rev 22:16).

Dragon vi mari animol tatisa tai koa alesi suval akai ka marite suval lerumrum tai (Rev 12:3-13:4). En Tus Votut vi niniven Temat ka keihoen tatisa onen ka mukave asuv houlu ten out netan amul amum musil rendemien onen. En vati rendemien koanek, en out sav en Tus Votut, aviteni keke Temat suval tetal tai (Sen 3:1; Rev 12:9; 20:2).

Drakma vi isen hati **mani** tai.

Ebel vi natin **Adam**, ka tunali **Ken**. (Sen 4; Hib 11:4; 12:24; 1Sion 3:12)

Ebrahim vi vati avu onen me-Isrel vasi keil (Sen 17:19-21; Mat 1:1-2; Luk 1:55; Rom 4:13-25; Kal 4; Hib 11:8-19; Tiem 2). En avong mulamu, isen Ebram ka Ahi selus rohtoh mini ka viteni mini keke ilokovein kantri kati onen ka iha en out koa hetie lati mini (Sen 12). Ebram long kat Ahi ka votin kantri koanek (Sen 13) koa mai vi kantri ten out Isrel en hen **Sosua** (Sos 24). Ahi mumon hatkatien takeih koa mulamu ral min Ebrahim. Ahi vat kati keke hesakin vatiamal keil onen hemai ihi sise

ten tokolkatien onen heha min vangi meatin vasi keil ten out netan (Sen 17; 22:18). Ebrahim retalihe ral min **Serah**. Avotini keke Serah sakras vakur tivava, vi lumalum (Sen 16). Ka Ahi mumon merikel tai koa sakin Serah mai kur tivava koa vi meahos, isen Aesak (Sen 21). **Aesak** moul mai marite ka retalihe ral min Rebekah (Sen 25). Rebekah kur maeh keilu koa luvi meahos, tai isen **Esao**, ka tai isen **Siekob** (Sen 25). Siekob, Ahi viles isen mai vi Isrel, ka ehon teindan elu (12) onen umai avi vati avu keil teindan elu onen me-Isrel keil (Sen 35:22-26; Rev 7:4-8).

Eiloheh tai vi meatin ten kataunien koa mul mum min meatin tai vuo mul san selusien en usite onen. Ka en Tus Votut, eiloheh keil avi meatin teindan elu koa Iesu rie lat keil keke avousili ka amum en isen (Mat 10:1-4; Mak 3:13-19; Luk 6:12-16). Amusil Iesu sua etel ka, navong mea ris ran matien, eiloheh keil enek alesi (Luk 24:36-49). Iesu sila keil keke avit lati min meatin savsav keil asa koa alesi ka alonge ka avitehiten more longlongien usili min keil (Mat 28:16-20). Keil umai avi avat keil ten Sios onen Iesu Kristo (Umen 2:42).

Eim tahihiseien keil avi eim koa Siu keil amumoni en out vasi amul ien koa asuval sios keil orer en avong kosa. Alah ruai en eim tahihiseien keil one en Sabat vasi keil keke avalong hihiseien vaka en selusien onen Ahi. En avong sav keil en wik, amul avisein ehon keil usil mengkatien keil onen Ahi ka sakién tatisien. Avong tei, amumon kot en eim teni. Iesu, Pol, ka meatin sav keil emun avisein Siu keil usil more longlongien en eim tahihiseien keil enek (Mat 4:23; Umen 14:1). Tei en keil akur anatin eni, ka tei en Siu keil aseseini (Umen 14:1-3).

Eim Tavolin vi eim koa Ahi mengkat **Mosis** keke voumoni keke me-Isrel keil akilea avaha netan mini ien en avong me-

Isrel keil amul en out volvol sua hanumau elu (40). En eim enek, Mosis ka asuv houlu onen pris keil lukilea luvahisu mini. Ka out hae, pris keil akilea avasan sanien votut keil mini eni (Eks 25; 28; 40:34-38). Out neim, aling **Bokis ten Hatkatien Takeih** onen Ahi eni. Ka rokol avong koa asuv houlu **Solomon** mumon Eim Votut onen Ahi, me-Isrel keil uva netan min Ahi en Eim Tavolin enek.

Eim Votut vi mari eim en taon ten out **Serusalem** koa me-Isrel keil amul uva netan min Ahi ka asan sanien votut keil one mini eni. Mari vieh mul ka rahiti, ka en teahu teni, vieh sav keil mul: tai mul rie lat out koakeil arvitei Siu keil akilea avato ien; vieh tamun mul rie lat out koa ahin Isrel keil akilea avato ien; vieh sav eris mul rie lat out koa amo keil koa avi Siu akilea avaha netan min Ahi eni. Ka luhu en keil vasi vi Eim Votut one Ahi koa tei en pris keil akilea avaha neim eni keke avoumon umen one. Ka en keil, asuv houlu one enges kilea vaha vali mari kaliko tai koa matetel koa aleh koe out koa vi votut vis vi votut imok en out neim koa avit vi vulin Ahi. Vi kaliko enek koa sipasi elu en avong koa Iesu mat (Mat 27:51). Koanek rie lati keke Iesu sehen sise maluv ven ir keke rokilea avaha rovahisu min Ahi (Hib 10:20). En Tus Votut, amul avit usil Eim Votut etel: tai koa asuv houlu **Solomon** mumoni (1Ki 6; 8), tai koa Esra mumoni en avong koa me-Isrel keil umai ris ran kantri ten out Babilon (Esra 3; 6), ka tai koa asuv houlu Mari **Herod** mumoni (Sion 2:20).

Elisa vi provet tai koa mai kataun provet **Ilaetsa** en umen onen (1Ki 19:19-21). Navong Ahi kulat Ilaetsa vina en out nesa, Elisa kes Ilaetsa en umen onen ka keihoen onen Ahi koa mul en Ilaetsa mai en Elisa (2Ki 2:11-15). En isen Ahi, Elisa kataun vatina tai (2Ki 4) ka lah lat koan

Siria tai ran mesaien lepori onen (2Ki 5).

Eron vi tua onen **Mosis**. Arie lat rohtoh eni keke vama vahi **asuv houlu onen pris keil** ten out Isrel (Eks 28:1-3). Eron ka en mari vatiamal onen Livae, koa vi tai en ehon teindan elu (12) onen **Siekob**. Vatiamal onen Eron enges akilea avamai avahi asuv houlu keil onen pris keil en out Isrel. **Pris** sav keil akilea aka en meatin sav keil en vatiamal onen Livae. (Eks 28:1; Lev 1; Nam 6:23; Luk 1:5; Umen 7:40; Hib 5:4; 7:11; 9:4).

Esao vi moeite onen **Aesak**, natin **Ebrahim**. Ka tunali vi **Siekob** koa luvi maeh (Sen 25:24-26). Navong lumoul lumarite, Siekob mumon sise keke vakulat vulin ten moeite ran Esao (Sen 25:29-34) ral min tokolkatien ten moeite emun rani (Sen 27). En niu testamen, Esao vi metai tai usil kei koa seseini tounah keil onen Ahi, vuo kei koa Ahi seseini (Rom 9:13; Hib 11:20; 12:16-17).

Farasi keil avi vang'i meatin keil koa avi hetetamen keil en me-Isrel keil. Akilea rev'i en mengkatien keil onen Mosis suval tiser keil teni, ka aling kat sakien savsav keil emun koa avit me-Isrel keil umoni keke aval avatolas rev'i en meten Ahi. Houlu en keil avasi keil veni amundemi atahos imok mulin meatin kuren keil. Ka, Iesu rie lati keke houlu en keil amutolas en hilive enges veni rendemien one vilelau en tisaen (Mat 6:2,5,16; 7:15; Luk 12:1). Houlu en Farasi keil amul en vang'i hetetamen keil onen Siu koa amae en rendemien keke avou vini Iesu (Mak 3:6; 12:13; Sion 11:45-53).

Fik vi vatiai tai koa rotaveahtei (Sen 3:7; Mat 21:19; 24:32). Heiai teni vilelau en titi utite keil, ka navong men, merau ka kas houlu.

Flakis vi oimunai tai koa vatte taveah rokol mita tai ka tahos avoumon eisin eni. Alingi en hoi eim keke metei vaani su-

val heih (Sos 2:4-6).

Frangkansen vi toelai koa amumon senta koa mani teni vina nesa eni.

Grep vi holeai tai koa amumoni uen en heiai teni. Vatte teni tamurei ka ien marite neli. Avati houlu en sua tai, angoite teni tovuol. Ka navong son angoite, me-Isrel keil amumon avet keke avousili vasuval ouh. Keke avasakini vatekao en heite, me-Isrel keil alei kat rev'i ka arei lat angoite keil koa heiai tovuol ien (Sion 15:1-4). Iesu ra tavol vit kei vi vati grep onen Ahi (Sion 15:5-17). Iesu ra tavol en meatin keil ten out Isrel vit asuval nei grep tai osen Ahi (Mak 12:1-12). Keke avoumon uen en hei grep keil, ason hei grep keil houlu en avul tai ka ahin keil ave lin site rani (Rev 14:19-20). Evus, amutah site enek va en veite keil vuo en hiliven sipsip koa vi heite hau (Mat 9:17).

Grik vi selusien kati onen me-**Gris** keil, ka meatin vasi keil en avong onen Iesu akilea avaselus eni.

Gris vi kantri tai ka mari taon ten kantri enek vi Atens (Umen 17:16-34). Mari taon sav tai teni vi Korin (Umen 18:1-17). Me-Gris keil asukul rev'i ka vati meatin savsav keil avouhou min keil ven ileilien one (Rom 1:14). Selusien ten out Gris avise en Grik, ka en avong onen Iesu, meatin vasi keil aselus eni (Sion 19:20; Umen 21:37). Niu testamen amutisi en selusien ten **Grik**. Me-Gris keil uva netan min ahi savsav keil suval Sius ka **Hermis** (Umen 14:12; 17:16,22-23).

Hakar vi ahin toumien onen **Serah**, ahin onen **Ebrahim** (Sen 16:1; Kal 4:24-25). Navong sua houlu mai muli ka Serah lei kilea keke sakras vakur tivava, kei peah Ebrahim keke vamatil vatal min Ebrahim (Sen 16:2-3). Sakini, Hakar meas ka kur natin Ebrahim ka aling isen Ismael (Sen 16:15). Katau suk, Ahi sakini Serah meas ka kur **Aesak**,

natin Ebrahim koa Ahi vati kati mini en hatkatien takeih onen. Navong Serah kur Aesak, vuroh kat Hakar ka vile lati ral min titan (Sen 21:9-16). Ka avaseini mukok, Ahi lei kat usite onen Ismael emun ka sakin vatiamal koa akistal eni keke umai avi mari vangi meatin tai (Sen 17:20; 21:13,18). Ka kosa avis keil en me-Erab keil, ka rokol kosa amul uvae ral min me-Isrel keil koa akistal en vatiamal onen Aesak (Sen 16:12).

Hani vi anien koa kas suval suka koa sukabak keil amumoni (Sam 19:10).

Hatkatien takeih vi tounah koa meatin elu luvat kati keih keke luvoumoni (Kal 3:15). Vati hatkatien takeih tai vi hatkatien takeih tatetaliheien (Mak 10:6-9). Ahi mumon hatkatien takeih keil ral min meatin keil onen. Mumon hatkatien takeih ral min **Ebrahim** keke hesakin vatiamal keil onen imai ihi mari kantri keil (Sen 17:4-6) ka keil ihi sise ten tokolkatien onen heha min vangi meatin keil ten out netan (Sen 22:18). Ahi viten hatkatien takeih koanek min **Siekob** emun (Sen 28:13-15). Sua houlu mai muli, ka Ahi san **Mosis** min me-Isrel keil keke valah lat keil ran hen me-Isip keil. Navong ling revi keil, Ahi mumon hatkatien takeih ral min keil, koa avise en **hatkatien takeih matu**, keke helei kat revi keil ka keil usil kat kei ka mengkatien keil onen (Eks 20; 24; Rom 9:4). **Sosua** ka me-Isrel vasi keil amumon ris hatkatien takeih keke avousil kat Ahi enges (Sos 24:14-18). Ahi mumon hatkatien takeih ral min asuv houlu **Deved** keke tai en vatiamal onen keil ihi **Mesaea** koa losilkatien onen hel lisenges (2Saml 7:11-16). Ka **Iesu** vit usil **hatkatien takeih hau** koa Ahi mul mumoni en koakeil aling demkatien one en Iesu koa mat en usite one suval **sanien votut** tai (Luk 22:20; Hib 7:22).

Hermis vi ahi tai en ahi keil onen me-**Gris** keil. Amundemi avit

ahi Hermis vi eiloheh onen ahi **Sius** koa mul sila keke vaselus min meatin keil vuo ahi sav keil en usite onen (Umen 14:12).

Herod vi isen meatin ehat (4) en tunien keil ten niu testamen: **Mari Herod** vi asuv houlu koa mul losil kat provins ten out **Sudea** en avong koa Iesu avasi (Mat 2:1; Luk 1:5). Navong long usil hasuen onen **Mesaea** koa Ahi vat kati keke vamai vahi asuv houlu onen me-Isrel keil, Herod enek mundemko houlu ka sak visi vou vini tivava Iesu (Mat 2:1-22). Mari Herod mu vini ahin onen ka tei en natnali keil kati veni kur longlongien tai vit e vati avakesi (Mat 2:3). Navong mat, natnali etel telkesi: Arkelaos mai vi asuv houlu ten provins ten out Sudea ka Pontias Paelet katauni (Mat 2:22; Luk 3:1), Herod Antipas mai vi asuv houlu ten provins keilu ten out Kaleli ka Perea (Luk 3:1), ka Pilip mai vi asuv houlu ten provins keilu ten out Ituria ka Trakonaetas koa mul en usite koa ist ten Oaisal Sodan (Luk 3:1). **Herod Antipas** losil kat provins ten out Kaleli en avong keil koa Iesu ka Sion Baptis lumul lumum (Mat 4:12). Ka navong Herod Antipas venan **Herodias**, ahin onen Pilip koa vi tunali, Sion Baptis selus keih mini. Sakini, vuli kati ka soni en eim takeih onen (Mat 14:3-5). Ka Herodias luvos Herod ka keih kati keke vata koteh vatin Sion (Mat 14:6-12). Navong **Paelet** mul mumon kot en Iesu, sila keke vales Herod Antipas. Ka Herod san risi mini veni en rovattei vouasi (Luk 23:1-12). **Herod Akripa (I)** koa mulamu vi tunali Herodias ka tata onealu Aristobulus, natin Mari Herod keilu ahin oulu onen koa Mariamne. Sisa, mari asuv houlu ten out Rom, en vati Herod Akripa ka san losilkatien ten Sudea ka Sameria. Akripa sak purun Kristin keil keke vasakin hetetamen onen Siu keil avasi keil veni losilkatien

onen. Sakini, vuli kati Tiemes ka ra koteh hiren (Umen 12:1-5). En avong sav tai, vangi meatin keil umai ven Akripa ka avise ten ahi tai. Navong longe mukok, Herod Akripa si kei houlu mukok. Sakini, Ahi san mesaien mini ka mat (Umen 12:19-23). **Herod Akripa (II)** koa elu vi natin Herod Akripa (I) koa mulamu. Vi kei koa long selusien onen Pol en kot ka amaeni keke vaha vahit lat usite onen min **Sisa** en out Rom (25:13-26:2,19,27-32). Kei vi koa ekor en vatiamal onen Herod keke avakur keihoen ten asuv houlu.

Iesu vi Ahi en usite vasi keil (Sion 1:1; Plp 2:6; Kol 1:15). Avise en **Kristo** (Mat 23:10; Sion 17:3), **Mesaea** (Mak 1:2; 8:29), Natin Ahi (Sion 1:14; 3:18; 11:27; 17:26), Natin Meatin (Luk 5:24; 9:27), ka Natin **Deved** (Mat 9:27; 15:22; 20:30; 21:15). Ahi sakin ahin hau tai, isen Meri, meas en Iesu, ka **Siosep** ten out Nasaret kur Meri mai vi ahin onen ka losil kat keilu.

Ilaetsa vi provet tai onen Ahi koa mum en sua 874 rokol 853 BC (1Ki 17:1-2Ki 2:15). Ven tisaen onen asuv houlu Ehab, Ilaetsa san selusien mini keke ous hermustei sua etel (3) ka avati ahetai (6) (1Ki 17:1). En avong ten an memes enek, Ilaetsa va visu en vatina tai ka Ahi mumon merikel keke vasakin anien ae sakras vavus (1Ki 17:8-16) ka san keihoen min Ilaetsa koa sakin natin vatina enek mea ris ran matien (1Ki 17:17-24). Ilaetsa rie lat keihoen onen Ahi navong vise keke hesan ahang heka en out nesa ka hesan ous vakas out netan, ka Ahi mumoni vatie lati keke kei vi Ahi anatin (1Ki 18). Katau en avong enek, Ahi vothot en kei min Ilaetsa (1Ki 19). Ilaetsa romattei, ka Ahi kulati ka kuri va en out nesa ka keihoen koa mul ien va min provet **Elisa**, meatin takataunien onen (2Ki 2). Ahi vit leini keke hesan provet Ilaetsa hemai

ris keke vasak mesein sise onen Mesaea onen (Mal 4:5-6; Aes 40:3). Navong Sion Baptis mai, kei mum suval provet enek ka sak mesein sise onen Asuv Iesu (Mat 3:1-3; 17:7).

Iosev vi natin **Siosep** keilu **Meri**, ka tua tai onen Iesu (Mat 13:55; Mak 6:3). Ka avise emun en Siosep, suval tata onen.

Iosev tamun vi tua onen Tiemes. Mama onen vi Meri, ka rovitei mama onen Iesu (Mat 27:56; Mak 15:40,47). Kei mun, akilea avahise en Siosep.

Is vi asa koa meatin keil alingi en pulaoa navong amumon veret. Aling is koa havivis eni keke vasakini vatatahou vamai vamelala. Iesu ra tavol vit hiasuvien onen Ahi suval hati is (Mat 13:33), ka viteni emun keke hihiseien keil onen Farasi ka Satusi keil koa romaltei suval is (Mat 16:11; Kal 5:9). Iesu ka Siu sav keil akur rendemien ten is suval **tisaen** en moulien onen meatin tai koa stat teni havivi ka mai purun vasi moulien ka koakeil emun amul vesesal mini (Mak 8:15; 1Kor 5:6-8). En sua vasi keil, Siu keil amumon **Avong keil ten Veret koa Is Tovuol Ien** koa akan veret koa is tovuol ien avong outel keke avandem ris avong koa avu keil one amemea kalah ran kantri ten out Isip. En avong keil enek, Siu vasi keil alah lat is ka tounah vasi koa is mul ien ran teim se vatie lati keke moulien one mai muto ris en meten Ahi.

Isip vi mari kantri tai koa mul en usite koa wes en kantri ten out Isrel. En avong mulamu, navong me-Isrel keil avotini keih ven tounah, tei en keil uva en kantri ten out Isip (Ebrahim en Sen 12:10-20; Siosep en Sen 39; natin Siekob keil en Sen 42; Siekob ka onen vasi keil en Sen 46). Me-Isrel keil aro en kantri ten out Isip vesesal sua handred ehat (400) ka amum min me-Isip keil suval **slev** keil one (Eks 1:7,11-14). Sakini, Ahi

san **Mosis** min keil koa lah lat me-Isrel keil ran hen me-Isip keil ral min merikel keil houlu koa Ahi san keihoen mini keke voumoni (Eks 3:1-12:17). Iesu emun va en kantri ten out Isip keke valohosai ran Mari **Herod** koa vit vou vini (Mat 2:14-15). En Rev 11:8 avise **Serusalem** en Isip ven tounah tisa koa meatin keil amul amumoni eni.

Isrel vi isen koa Ahi lingi en **Siekob** (Sen 35:10), natin **Aesak** keilu **Rebekah** (Sen 25:24-26). Natin Siekob keil teindan elu (12) umai avi vati avu keil ten vatiamal teindan elu koa umai avi me-Isrel keil (Sen 35:22-26; Rev 7:4-8). Avis me-Isrel keil en **Siu** keil vuo **Hibru** keil emun. Kantri koa me-Isrel keil aro en, avise en kantri ten out Isrel. Mulamu, kantri ten out Isrel avise en **Kenan** (Sos 24:3,13), ka kosa avise en Palestaen.

Iv vi isen ahin onen **Adam**. Veni kei mulamu en ahin keil, navong asel kat ahin keil avit usil tisaen onen Iv (Sen 3:1-24; 2Kor 11:3; 1Tim 2:13).

Kamel vi animol tai koa marite suval buluk ka kilea valah tounah vuo meatin (Sen 37:25). Eisilin vuvu ka kilea val en out volvol ka out sav keil koa oai rovitei houlu (Mak 10:25). Akilea avoumon eisin en hili kamel suval koa **Ilaetsa** ka **Sion Baptis** lumusin eni (2Ki 1:8; Mat 3:4; Mak 1:6).

Ken vi moeite onen **Adam** keilu **Iv** Ka navong mai vi elu min tunali **Ebel**, mu vini (Sen 4). Ven koanek, Ahi sesenda eni (Sen 4:10-12).

Kenan vi mari atan tai Ahi vati kati keke hesani min **Ebrahim** ka me-Isrel keil koa aka en vatiamal onen (Sen 12:1-7; Sos 1:1-9; Umen 13:19; Hib 4:8). Kosa avise atan enek en Palestaen ka hati atan teni vi Isrel.

Komorah vi isen taon tai. Kiles **Sodom**.

Kristin vi isen koakeil amul amusil Iesu Kristo ka aling demkatien one eni (Umen 11:26; 1Pit 4:16). Kristin keil amusil kat hihiseien keil onen ka amul

aleisungein sakien keil onen (Sion 13:14-17; 1Kor 11:1; 1Pit 2:21).

Kristo vi eis tamun onen Iesu koa aneite teni suval **Mesaea**.

Leprosi vi mesaien koa mumon hiliven meatin mul mat, mul vo, ka mul mattot. Siu keil avit mesaien ten leprosi houlu mok mulin mesaien sav keil. Meatin koa kuri reingeingeni vatokol meatin etai. Heto sasen enges.

Livae vi natin **Siekob** koa etel (3) en natnali teindan elu (12). Navong **Sosua** riti vas atan koa Ahi vat kati min me-Isrel keil min keil, rosantei atan min koakeil amul en mari vatiamal onen Livae. Ka mumon keil avi pris keil keke avoum en out vasi keil ka avakur taet ran me-Isrel keil (Sos 18:7). Livae vi isen meatin tai onen Iesu, koa avise en **Matiu Livae**.

Lot vi natin Nahor, tunali **Ebrahim**. Navong Ebrahim musul ren Ahi ka va ven kantri koa Ahi vati kati keke vasani mini, Lot musili ral min onen keil (Sen 12:4-5). Navong amual vituai, alesi keke oumunai an buluk ka sipsip keil esen Lot ka Ebrahim rovinvintei avato out vatas, sakini lulokovein keilu (Sen 13:5-9). Ka Lot vita ka ro vesesal en taon ten out Sodom (Sen 13:12). Ka navong Ahi mu rasilin taon ten out **Sodom** ka **Komorah**, Ahi mutut Lot ka onen keil veni Ebrahim visi voumoni (Sen 17-18; Luk 17:28-29; 2Pit 2:6-8).

Mani keil koa avit usili en Tus Votut atateisav veni mul vit usil kantri keil houlu en avong tetaveah, 2000 BC (sua keil mulamu en avong Iesu avasi) va rokol vesesal 100 AD (sua keil katau en avong Iesu avasi). En avong keil enek amul avul tounah en mani tateisav keil houlu. En avong onen Ebrahim va rokol avong koa me-Isrel keil uva en out Babilon vesesal en sua 500 BC, mani onen meatin keil avi gol, silva ka brons. Ka en avong onen Iesu aling isen en

mani keil. Suval **Denarie**, mani ten out Rom koa meatin kuri munak mum avong tai (Mak 6:37; 14:4; Luk 7:41; Sion 6:7). **Drakma** vinvin en denarie ka vi mani onen me-Isrel keil koa mal avul tounah eni en Eim Votut onen Ahi (Mat 17:24).

Manna vi anien koa Ahi sani mini me-Isrel keil. Navong Ahi lah lat me-Isrel keil ran out kantri ten out Isip, out koa avi slev keil ien, keil amual rahit out volvol sua hanumau elu (40). Ka en avong enek, Ahi san oai ka anien min keil. Sande rokol Fraede, en visokon vasi, Ahi sakin tilep mai vi tounah koa akilea avaani ka navong alesi, me-Isrel keil avit, “?Manna?” koa aneite teni vi, “?Asa keinek?” (Eks 16:14-36). Aling hati en veite tai ka alingi en **Bokis ten Hatkatien Takeih** onen Ahi keke vahi metai vatie lat leikatien onen Ahi (Eks 16:33-34; Rev 2:17).

Mastard vi mari holeai tai koa utite teni havivi (Mat 17:20; Luk 13:19). Akilea avakokoa en usite mai vi suval kari koa alingi en anien. Avaseini utite keil teni havivi, navong moul mai marite, vinvin en aman keil avoumon anu ame en holeai keil teni (Mat 13:31-32).

Matiu Livae vi tai en meatin teindan elu (12) onen Iesu, ka isen sav vi **Livae** (Mat 9:9-13; Mak 2:14; Luk 5:27-29). Mulamu en avong koa Iesu vise vouisili, Matiu Livae mul lah takis ran meatin keil en usite ten kavmen ten out **Rom** (5:27) ka meatin keil alele tisa eni.

Meatin keil onen Iesu mul vit usil koakeil vasi amusil kat Iesu en ualien onen. Avong tei, mul vit usil meatin teindan elu (12) onen kati (Mat 10:1-4). Ka avong teimun, amul aselus usil vang'i meatin keil koa amusili koa avi houlu (Luk 10:1,17). Ka en tisien sav keil ten niu testamen, navong selus usil meatin keil onen Iesu amul aselus usil koakeil aling demkatien one eni en **Kristin** (Rom 1:6; 1Kor 3:23;

1Pit 5:14).

Meatin tavaeen keil avi koakeil amum min kavmen keil ten kantri keil keke avating koe meatin keil teni. En niutestamen, meatin tavaeen keil amum ven kavmen ten out Rom, ka amul en out vasi keke koakeil Rom mul losil kat keil anoumon-tei rea. meatin tavaeen keil ten out Rom amum en vangite keil koa meatin tavaeen handred tai (100) mul ien ka aling avat tai keke valosil kat keil koa avise en ‘Senturian’ (Mat 27:54).

Meatin ten mututien vi isen tai onen Iesu koa aneite teni vesesal vahi vatte tas en **Mesaea**, meatin koa Ahi vat kati keke vasani voutut moulien onen meatin keil onen (Luk 1:69,78; 2:11; Rom 11:26; Plp 3:20).

Melkisedek vi pris tai. Roringeingen tounah houlu usili. Mulamu, en avong onen **Ebrahim**, Melkisedek vi asuv houlu emun ten taon ten out Salem, koa mai vi taon ten out **Serusalem** en avong onen asuv houlu Deved. En Sen 14:17-20, vang'i meatin tai mai ka vuli kat **Lot** ka tounah keil onen. Sakini, Ebrahim uva ka vae lin keil ka mutut Lot ka onen keil. Navong mul mai ris, Melkisedek mai veni ka san tokolkatien mini. Evus, Ebrahim san taet ten tounah koa kuri en vaeen mini. En tus ten Hibru, avit **Iesu** emun mum suval pris en vati sakien koa Melkisedek vi pris ka asuv houlu emun (Hib 5-7).

Mengkatien keil onen Mosis vi mengkatien keil koa Ahi sani min Mosis keke hehit meseini min me-Isrel keil, amutisi en tus elim koa mulamu koa Mosis mutisi: Senesis, Eksodas, Levitikas, Namba, ka Duteronomi (Eks 20; 24:3; Lev 19; Dut 6:4-9). En avong onen Iesu, avise en vang'i meatin keil en tiser keil ten mengkatien onen Mosis koa asak visi avousil kat kati mengkatien keil vasi ka avisein meatin keil en sakien teni (Mat

5:19-20).

Mesaea vi isen tai onen **Iesu**. Mesaea ka en selusien Hibru, ka en selusien ten out Gris avit **Kristo**. Ka aneite ten eis keilu vasi vi 'kei koa amutah oel eni.' Mul selus usil sakien koa amul kei koa arie lati keke vamai vahi asuv houlu one eni (1Saml 10:1; 16:12-13; 2Saml 5:3). Ka Ahi vat kati keke hesan Mesaea onen hemai koa hehi asuv houlu onen meatin keil onen ka hekataan usite vasi keil onen en isen (Sam 118:26; Sak 9:9; Hib 11:26), ka Iesu vi Mesaea, vuo Kristo, enek (Mat 1:16; 16:20; Umen 8:5-7; 18:5; 26:23).

Mir vi toei koa amumon senta koa mani teni vina nesa eni (Mat 2:11; Rev 18:13). Siu keil amumon meresin eni keke vasakin mahien onen meatin vaha netan, suval panadol (Mak 15:23). Alingi en teiai onen meatin keil emun navong amul asak mesein keil ven tetahinien one (Sion 19:39).

Mosis mai vi mari avat onen me-Isrel keil en avong koa Ahi lah lat keil ran kantri ten out Isip, out koa avi slev keil ien (Eks 12:37-13:21). Ahi selus min Mosis avong houlu ka mumon merikel keil houlu vis houlu ka en hen. Ahi rie lat kei min Mosis ka vit lat isen kati mini koa vi **Iahova** (Eks 3:13-15). Ahi sani min Mosis **Mengkatien** halualim (10) koa mutisi en ahah elu, ka san mengkatien savsav keil emun keke vakataan me-Isrel keil en moulien hau one (Eks 20; 24:3; Lev 19; Dut 6:4-9). Mosis mutis tus elim (5) koa mulamu en Tus Votut orer: Senesis, Eksodas, Levitikas, Namba, ka Duteronomi. Mulamu en avong koa Mosis mat, vit leini keke Ahi hesan meatin tai hemai koa helamun meatin keil onen hesuval koa kei mumoni, ka koanek vi **Iesu** (Dut 18:14-15; Sion 1:45; Umen 3:22; 7:37).

Nard vi senta koa amumoni en li holeai tai ten out India koa avise en 'nard' (Mak 14:3; Sion 12:3).

Natin Meatin vi eis tai koa **Iesu**

lingi en kei sasen koa mul vit usil meatin tai ten out netan koa aven mul (Luk 5:24; 9:27). Ka mul lehei rendemien onen meatin keil va en matil vovoi en koa Daniel kuri. Daniel les tai koa suval natin meatin koa mita ran out nesa ka Ahi san losilkatien ten out vasi netan mini (Dan 7:13-14).

Neman vi avat onen meatin tavaeen tai ten out Siria koa kur mesaien leprosi. Navong long usil provet **Elisa**, va veni ka vasi valah lat mesaien ten leprosi rani. Navong musil ren provet Elisa, lesi keke aven mai ris tahos. Sakini, Neman ten out Siria lei kilea Ahi onen me-Isrel keil ka va netan mini (2Ki 5; Luk 4:27).

Nineva vi mari taon tai onen me-**Asiria** keil. Keil avi vativieh en me-**Isrel** keil ka asak purun keil. Mukos, navong me-Nineva keil along selkatien onen Ahi koa provet **Siona** vit leini min keil aviles ran tisaen keil one (Siona 4; Mat 12:41; Luk 11:32).

Ninin tisa keil avi angelo tatisa keil koa amusil **Temat** (Mat 9:34; Siud 1:6). Navong amul veah en out nesa, uvae ral min Ahi ka **angelo** keil onen. Sakini, Ahi vile lat keil ran out nesa (Aes 14:12-17; Luk 10:18). Sakini, veni avuroh kat Ahi, amul aluvos ka apurun meatin keil koa kei mumon keil ka envatien onen mul en keil (2Kor 11:14; 2Tes 2:9). Iesu koa vi Ahi kur keihoen keke vameng kat ninin tisa keil (Mat 9:32-33; Mak 3:27) ka koakeil amusil kat Iesu akilea avakur keihoen mulin ninin tisa keil en isen (Mat 10:1; Umen 19:13). Ninin tisa kilea val en meatin tai munak meatin enek maeni, ka navong ninin tisa lokovein meatin tai, hehis Ahi hesieni en Ninin Votut keke ninin tisa enek napuruntei mun (Luk 11:24-26). Ninin tisa keil sakras vapurun meatin keil onen Ahi (1Pit 5:8; Efes 6:10-18).

Ninin Votut vi Ninin onen Ahi. Kei ka **Ahi Tata** ka **Iesu Kristo**

teltas (Mat 28:19). Ninin Votut mai sien meatin keil koa aviles ran tisaen keil one ka aling demkatien one en Iesu Kristo (Umen 2:38). Ninin Votut mul sakini meatin keil akilea en anatinien (Sion 16:13; 1Kor 2:10-13). Kei mul vis Ahi en usite onen koakeil aling demkatien one en Iesu (Rom 8:26). Ka mul mulamun Kristin keil keke akilea avousil asa koa Ahi en vati keil avoumoni (Umen 13:2; 16:6-7). Ninin votut mul kataun meatin keil keke akilea avasan selusien onen Ahi ka avoumoni umen onen (1Kor 2:4-5). Ka mul san sanien ten keihoen min meatin keil onen Ahi keke akilea avoumon tounah keil vasakin meatin savsav keil ten Sios onen Ahi vama vakeih tamun (1Kor 12; 14).

Noah vi meatin tai koa musil kat Ahi (Luk 3:36) en avong koa rendemien onen meatin savsav keil vilelau en tisaen lisenges. Sakini, Ahi meng kat Noah keke voumon mari sip tai voutut kei, onen keil ka lualu en animol vasi keil ten out netan. Evus, Ahi sakini ous mus ka sakini oai vilelau en out vasi ka tounah vasi koa romultei en sip umatmat vasi (Sen 6-9; Hib 11:7). Veni meatin keil en avong enek amutimanin en asa koa Ahi mumon, koanek vi metai usil asa koa Ahi houmon risi en avong koa Iesu hemai risi eni (Mat 24:37-38; Luk 17:26-27; 1Pit 3:20; 2Pit 2:5).

Olip vi vatiai tai koa moul en out tames keil. Me-Isrel keil aluhi ka vatiai keil teni amoul tuetin suval sua taosen tai. Heite keil teni kon, sakini alingi en oai avati vahis keke oai takon kilea vamea rani. Evus, akilea avaani vuo avuhus lat oel rani. Pol ra tavol usil vati olip navong selus usil mukave Ahi sakini koakeil arvitei Siu ales tokolkatien suval meatin keil kati onen (Rom 11:17-24).

Pentekos vi anien tai koa Siu keil amumoni avong hanumau elu ka halualim emun (50) katau

en 'Anien ten Mul Laui,' sakini amumoni en avati Jun (Umen 2:1; 20:16; 1Kor 16:8).

Pol vi eiloheh tai onen Iesu koa romusiltei navong Iesu mul moul ka mumon umen onen. Mulamu, Pol, isen Sol, ka kei mum en isen hetetamen onen Siu keil keke vapurun Kristin keil (Umen 9:1-6). Ka navong mul mumoni, Iesu vise vously. Sakini, Pol mai vi Kristin tai va kur more longlongien usil Iesu min meatin savsav keil en out houlu en out netan. Navong mum ouh houlu mai vi ulmatu, meatin tavaeen keil ten out Rom asoni va en eim takeih en out Rom. Evus, amu vini (2Tim 4:6).

Pris keil avi vati meatin keil koa akilea avoum en meten Ahi en usite onen mesav keil. En me-Isrel keil, arie lat koakeil amul en mari vatiamal onen **Livae** keke avamai avahi pris keil. Ven koanek, arsantei atan min keil ka amoul vituai ral min me-Isrel sav keil koa asan taet min keil ven umen koa amumoni en usite one. Aling pris keil en vangite hanumau tai ka ehat emun (24) koa amum en teahu ten Eim Votut wik elu en sua vasi keil. Avong sav keil amum en meteimal keil koa amul ien. Navong amum en Eim Votut, pris keil amuas buluk, sipsip ka nani keil ka amunit keil en meten Ahi ven tisaen onen meatin keil keke Ahi helele hetahos eris en keil (Lev 1:1-9). Ka amumon umen sav keil emun. Ka en mari vatiamal onen Livae, arie lat koakeil aka en vatiamal onen **Eron**, tunali Mosis, keke akilea avahi asuv houlu onen pris keil (Eks 28:1-3). Asuv houlu enek enges kilea vaha neim en **Eim Tavolin** vuo **Eim Votut** onen Ahi (Hib 5:1-4). Arie lat asuv houlu tas, ka teisav en koakeil aka en vatiamal onen Eron akur umen ten asuv keil onen pris keil vuo mari umen sav keil.

Provet vi meatin tai koa mul vitlein asa keil Ahi mul rie lati mini

keke vahiteni. Avong houlu avit lein selkatien keil vuo avit usil tounah koa Ahi houmoni en avong koa hemai veah. Tei en provet keil en oltestamen avi **Mosis, Samuel, Netan, Ilaetsa, Elisa, Aesea, Seremaea, ka Siona.** En niutestamen, tei en provet keil avi **Sion Baptis** (Mat 11:14), Sudas ka Saelas (Umen 15:32), Akabas (Umen 21:10), ka provet elu ten Revelesen (11:1-14).

Rebekah vi ahin onen **Aesak,** natin Ebrahim. Rebekah vi mama onen **Esao** ka **Siekob.** Kei mumon sise keke Siekob vaha vesesal ven tata onen keke valuvosi vakur tokolkatien ten moeite koa mal keke Esao vakuri (Sen 25; Rom 9:10-13).

Rehab vi ahin tai ten out Seriko en kantri ten out Kenan. Navong Ahi lesi vinvin keke me-Isrel keil avakur atan koa vat kati min keil avakuri, **Sosua** vi avat one. Kei sila meatin taleisuaian elu luva en out Seriko. Navong rokol Seriko, avisu en Rehab, ahin tai koa vi hoeaso tai. Ka avaseini, kur revit keilu ka vit lati keke kilea en Ahi ka keihoen onen (Hib 11:31). Sakini, mumon lingkatien tai keke vakataun me-Isrel keilu munak avat kati keke voutut moulien onen ka onen keil. Sakini, navong me-Isrel keil umai akur taon ten out Seriko, amaen Rehab vamoul vituai vatal min keil (Sos 2:1-24; 6:17,22-25). Avit usil Rehab en vatiamal onen **Iesu** (Mat 1:5).

Resel vi tai en ahin keil onen **Siekob,** kei koa envatien onen mul ien marite. Navong lesi, maeni keke voum sua oulu (7) keke vakuri. Ka en avong tate-taliheien onealu, Leban, tata onen Resel luvos Siekob ka san natnahin sav **Leah** vakes vulin Resel. Ka Siekob lei kilea suk en visokon teni. Sakini, mum sua oulu mun keke vakur Resel (Sen 29). Resel kur ehon elu ven Siekob, isealu Siosep ka Bensamin. Ka navong kur Bensamin, votini keih ka mat

(Sen 35:16-20,24).

Rom vi mari taon ten out kantri ten out Itali. Navong Iesu moulin out netan, me-Rom keil uvaelin out houlu en out netan. Ka me-Isrel keil emun amul en he ka amumoni keih en keil. Sakini, me-Isrel keil alele tisa en keil ka en vati mok avalikat keil ran atan one (Mat 10:4). Mari asuv houlu one avise en Sisa (Mat 22:21). Me-Isrel keil e vati keke Ahi vasan Mesaea koa kei vat kati keke vasani min keil veni amundemi keke Mesaea enek hevaelin me-Rom keil. Kristin keil avise suain Rom en Babilon vuo Isip, veni me-Rom keil amumoni keih en keil suval koa keilu lumumoni, ka Ahi lah lat keil ran he (Rev 17:1-6).

Sabat vi avong tasehien koa Ahi viteni keke meatin keil onen avahouhou eni veni vi avong koa Ahi museh ran umen onen (Sen 2:2-3). Avat keil onen Siu keil asorin mengkatien keil houlu nesa en mengkatien keke avahouhou en avong ten Sabat. Sakini, navong Iesu sak revit meatin tai ran mesaien onen, avat keil onen Siu keil avuroh kati veni vi umen en rendemien one (Mat 12:1-14). Ka Iesu viseini keke Ahi vit meatin keil ir-mumtei en Sabat vakataun keil, ka rovitei vakataun Ahi (Mak 2:27). Ka Kristin keil houlu amuseh en Sande koa vi avong koa uva netan min Ahi eni keke avandem mearisien onen Iesu koa mea ris ran matien en Sande (1Kor 16:2; Rev 1:10).

Saeon vi hou tai koa taon ten out Serusalem mul ien. Ka **Eim Votut** onen Ahi mul en hou enek. Sakini, avong tei, Saeon mul vit usil Serusalem (1Ki 8:1; Sam 51:8). Ka avong tei mun, Saeon mul vit usil Eim Votut onen Ahi (Sam 24:3), vuo mul vit usil out nesa vareit koa vi out kati koa Ahi ro ien (Hib 12:22; Rev 14:1).

Sam keil avi souen keil koa asuv houlu **Deved** ka pris keil ten out Isrel amutisi keke avahit lat isen

Ahi ka avahitehiten masmasien one mini.

Sameria vi provins tai koa mulamu mul en atan koa mari vatiamal elu ten Efrem keilu Manase lumul ien. Ka en sua 722 BC, meatin tavaeen keil ten kantri ten out Asiria umai ka uvae ral min me-Isrel keil koa amul en usite not ten out Isrel. Ahi maen koanek kur out veni me-Isrel keil enek aviles eisile rani ka uva netan min ahi sav keil (2Ki 17:7). Katau suk, asuv houlu ten out Asiria keih kat me-Isrel keil enek keke avaha en kantri onen ka maen atan one min meatin sav keil ka uva netan min ahi sav keil eni. Navong avotini keih avi pris tai ten out Isrel vamai vahisein keil usil Ahi. Sakini, me-Isrel keil ka meatin sav keil emun aro vituai ka aretalihe vituai ka uva netan vituai min Ahi ka ahi sav keil emun (2Ki 17:24-29). Sakini, Siu keil koa avi me-Isrel keil kati alele tisa en keil veni alesike keke ara one ka sakien koa uva netan min Ahi emun romutotei (Luk 10:33; Sion 4:9; 8:48).

Samuel vi mari provet tai onen Ahi. Mulamu, Hanah, mama onen, vi lumalum. Ka navong vis Ahi keih keke hemaeni hekur titiali, Ahi maeni ka kur Samuel. Navong sua onen Samuel vi etel enges, Hanah mulamun Samuel va en Eim Tavolin onen Ahi ka lingi keke vour min Ahi en avong vasi onen (1Saml 1). Navong vi ehon semau, Ahi selus mini ka meatin vasi keil alei kilea keke vi provet tai (1Saml 3) ka mul san rendemien onen Ahi min me-Isrel keil (Umen 13:20). Vi provet Samuel koa mutah oel en vatin Sol ka vatin Deved keke vatie lati keke Ahi rie lat keilu luyahi asuv houlu onen me-Isrel keil (1Saml 10:1; 16:13).

Satusi keil avi vangsi meatin keil koa avi hetetamen keil en me-Isrel keil. En usite houlu, rendemien one suval Farasi keil (Mat 16:6). Ka Satusi keil akur anatin en tus elim en-

ges koa Mosis mutisi: Sene-sis, Eksodas, Levitikas, Namba, ka Duteronomi. Ka asel ral min Farasi keil en usite ten asa hekur out navong meatin mat. Satusi keil avit meatin sakras vamoul eris ran matien (Mat 22:23; Mak 12:18; Umen 23:8).

Senae vi vatihou tai koa Ahi mulamun me-Isrel keil mini navong lah lat keil ran kantri ten out Isip. En out enek, **Mosis** vina visu min Ahi koa san mengkatien halualim onen mini keke vasani min me-Isrel keil (Eks 19-20; Hib 12:26).

Serae vi isen sav onen **Serah**.

Serah vi ahin onen **Ebrahim**. Mulamu isen Serae ka vi lumalum (Sen 16:1-3; 17:15). Ka musil hatkatien koa Ahi mumoni min Ebrahim, navong sua onen Serah hanumau ehat ka halualim emun (90) kei kur natnali ka Ahi ling isen vi **Aesak** (Sen 17:17; 21:1-3; Rom 4:19; Hib 11:11).

Seremaea vi provet tai (Ser 1; 17) koa mum en out **Serusalem** sua 627 rokol 580 BC. Mum en avong keil ten asuv houlu **Sosaea**, **Sehoiakim** ka **Sedekaea**. Avise provet Seremaea en provet tatangien veni longe tisa houlu ven selkatien keil koa Ahi mengkati keke vasani min me-Sudah keil (Ser 20). Ka veni asuv houlu keil ka me-Sudah keil e rovattei selkatien keil onen, asak puruni houlu. Seremaea vit leini keke me-Sudah keil ito en hen me-Babilon keil hetokol sua hanumau etel ka halualim emun (70) ka navong avong ten mahien koanek hevus, Ahi heling ris keil en atan kati one (Ser 29). Seremaea vit leini usil avong koa Ahi hesan **Mesaea** onen hemai heling revi tounah vasi keil (Ser 31; Mat 2:17; 27:9).

Serusalem vi taon koa vi hetetamen imok en taon sav keil onen me-Isrel keil. Mulamu, avise en taon enek en 'Salem' koa aneite teni vi 'tomat,' out koa **Melkisedek** vi pris ka asuv houlu eni. Navong **Deved** mai

vi asuv houlu, kei vae lin me-Sebus keil koa amul ien, ka kuri mai vi onen (2Saml 5:6-10). Ka me-Isrel keil akuri suval taon one rokol kosa.

Setan vi isen **Temat** (Rev 12:9; 20:2).

Siekob vi natin **Aesak** koa vi natin **Ebrahim** (Sen 25-39). Siekob, ahin onen ehat (4) ka natnali keil teindan elu (12) ka natnahin tai (Sen 35:22-26). Ehon keil koa aka en Leah mukok: Ruben (1), Simeon (2), Livae (3), Sudah (4), Isekar (9), Sebiulon (10), ka Dinah (natnahin koa tas). Ehon keil koa aka en **Resel** mukok: **Siosep** (11) ka Bensamin (12). Ehon keil koa aka en Bilah, ahin toumien onen Resel, mukok: Dan (5) ka Navtali (6). Ehon keil koa aka en Silpah, ahin toumien onen Leah, mukok: Kat (7) ka Aser (8).

Siona vi provet onen Ahi. Ahi sila keke vasel kat me-Nineva keil koa avi vativieh ral min me-Isrel keil. Ka navong Siona lohosai ran umen koanek, Ahi sakin mari mesau tai mai en rovattei vaha vaselus min keil, sakini va en sip koa mul remi. Siona ro en vangen mesau enek avong etel. Navong kistal rani ka vaselus ral min me-Nineva keil koa akur anatin en selkatien onen ka aviles ran tisaen keil one (Sion 14). **Iesu** viteni keke meatin keil ikur anatin en kei navong houmon merikel onen Siona (Mat 12:39; 16:4; Luk 11:29).

Siosep vi isen meatin houlu neli en Tus Votut: Siosep tai vi natin **Siekob** koa teindan tai (11) en natnali teindan elu (12). Veni tunali keil avi elu eni, asalem eni min meatin keil koa asalem eni mai vi slev en kantri ten out **Isip** (Sen 37). Navong mul mum suval slev en kantri ten out Isip, kur sakvisien keil. Ka veni mulomal keih en demkati en onen (Sen 39-40), Ahi vat kati ka sakini mai vi hen matu en asuv houlu ten out Isip (Sen 41). Ka navong tamen ka natnali keil avotin keih en kantri

one, Siosep mumon sise keke avato revu en kantri ten out Isip koa aro ien vesesal sua hundred ehat (44) (Sen 42; 45-50; Eks 1:1-7). Siosep sav vi ason **Meri**, koa ten meteimal ten out Nasaret (Luk 2:4-6). Kei losil kat Iesu navong mul moul (Mat 1:20-25; 2:13-15,19-21). Siosep, vi natin Siosep keilu Meri, ka tua tai onen Iesu (Mat 13:55; Mak 6:3). Avise emun en **Iosev**. Siosep tamun vi tua onen Tiemes. Mama onen vi Meri, ka rovitei mama onen Iesu (Mat 27:56; Mak 15:40,47). Kei mun, akilea avahise en Iosev. Siosep ten out Aramatea vi hetamen tai ten Kaonsel onen Siu keil. Ka vi more meatin tai koa mul musil kat Ahi ka vouhou min Iesu (Mat 27:57-60; Mak 15:42-46; Luk 23:50-53; Sion 19:38-42). Siosep Barsabas vi tai en meatin elu koa arie lati keke vasan isen keke vama vahi eiloheh tai vakes Sudas Eskariot (Umen 1:23).

Sipsip keil avi animol tai koa me-Isrel keil alosil kati. Avong houlu, Iesu mumon sakien ten losilkatien mai vi tatavolien. Suval, Iesu vis me-Isrel keil en sipsip keil ka hetetamen keil one en meatin talosilkatien one (Mat 9:36; Sion 10:11). Koakeil amul apurun meatin keil, Iesu vise keil en huli rendan keil (Mat 7:15). Meatin talosilkatien kilea revu sipsip osen keil ka keil akilea eni, sakini kei kilea vahise keil ka umai veni (Sion 10:3,27). En meneai, meatin talosilkatien mulamun keil uva en out koa oumunai tahos mul ien (Sam 23:1-2), ka en vongien, kei matil vesesal en keil vuo ling keil en vieh tai koa mumoni en ahat keil (Sion 10:1-3). Veni out koa me-Isrel keil mul ien vi out tames, animol sav keil armoul revitei ien. Avong houlu, meatin keil asan sipsip tai min Ahi suval sanien votut one keke ran vakas motein meten Ahi ran tisaen keil one (Lev 1; Efes 5:2). Navong **Sion Baptis** les Iesu,

visé en “Sipsip koa Ahi sila” veni kilea keke helah tisaen onen meatin keil ka hemat en usite one (Sion 1:29-31). Ka out sav keil emun avise Iesu en sipsip ten sanien votut (1Pit 1:19; Rev 5:6)

Sisa vi mari asuv houlu ten out vasi koa kavmen ten out Rom alosil kati en avong onen Iesu ka katau eni (Luk 2:1; Mat 22:20; Sion 19). Ka asuv houlu sav keil suval **Herod**, ka avat ten kavmen sav keil suval **Paelet** amum mini.

Siu keil vi me-**Isrel** keil koa aka en vatiamal onen **Ebrahim**, **Aesak**, ka **Siekob**. Mulamu, avise koakeil enges ten out Sudah en Siu. Ka katau, avise me-Isrel vasi keil eni.

Sius vi ahi koa vi hetetamen onen ahi savsav keil onen me-**Gris** keil (Umen 14:12; Sion 10:22).

Sodom vi taon tai koa **Lot**, titan tunali **Ebrahim**, lesi tahos ka ro en ral min onen keil (Sen 13:1-11). Ka meatin keil ten out enek ka taon ten out **Komorah** emun asak kalkali ka tisaen one houlu en meten Ahi (Sen 13:13). Sakini, Ahi sila angelo keil keke avou rasilin taon keilu ekek (Luk 17:29; Rom 9:29; Siud 1:7) ka Ahi mutut Lot ka onen keil (2Pit 2:6-9).

Solomon vi natin asuv houlu **Deved** tai ka kekes eni mai vi asuv houlu onen me-Isrel vasi keil (1Ki 2). Navong Ahi visu mini en matil vovoién tai, Solomon visi vasan meteisauen ten losilkatien mini (1Ki 3; Mat 12:42). Solomon mumon **Eim** **Votut** onen Ahi, veni sua houlu amul uva netan mini en **Eim** **Tavolin** tai (1Ki 6).

Sosua vi meatin takataunien onen **Mosis** (Eks 24:13). Navong arie lat me-Isrel teindan elu keke avalei suain atan ten out **Kenan**, Sosua keilu Kelep enges luselus tahos usil atan koanek, ka mesav keil aselus tisa usil atan enek ven metauen (Nam 13-14). Sakini, Sosua keilu Kelep enges en me-Isrel vasi keil amoul veah navong Ahi maen

keil avakur atan ten out enek. Ka Ahi viteni min Mosis keke valingi vahi avat onen me-Isrel keil ka valamun keil avakur atan koa Ahi vat kati min keil (Nam 27:18-23; 34:9). Navong akur atan enek evus (Umen 7:45; Hib 4:8), Sosua riti mari atan teni min mari vatiamal teindan tai (11) onen me-Isrel keil (Sos 13-21). Ka mari vatiamal tas onen **Livae**, mumon keil avi pris keil keke avoum en out vasi keil ka avakur taet ran me-Isrel keil (Sos 18:7). Sosua vi more avat onen me-Isrel keil ka sel kat keil avousil kat Ahi ka vit, “Ka en usite onak ka onak keil, komai mehousil kat Iahova ka meheha netan enges mini” (Sos 24:15).

Sudah vi natin **Siekob** koa ehat (4) en natnali teindan elu (12). Navong tamen san tokolkatien mini, vit leini vit, “Hiasuvien ten keihoen onen asuv houlu keil hel lisenges en Sudah ka vatiamal onen” (Sen 49:10). Ka anatin keke **Sol**, **Deved**, ka asuv houlu sav keil houlu aka en vatiamal onen. **Serusalem** mul en atan one. Ka Iesu emun ka en vatiamal onen Sudah (Mat 1:2,16).

Takis suval taet koa amumoni vaha min asuv houlu tai (1Saml 8:17).

Temat vi **angelo** tai koa, mulamu, viles eisilin ran Ahi. Ka angelo sav keil koa uva amusil kat **Temat**, keil umai avi **ninin tisa** keil. Sakini, Ahi vile lat keil ran out nesa (Aes 14:12-17; Luk 10:18) ka rokol kosa, vangi ninin keilu ekek amul uvae. Sakini, veni avuroh kat Ahi, amul aluvos ka apurun meatin keil koa kei mumon keil ka envatien onen mul en keil (2Kor 11:14; 2Tes 2:9). Avise emun en **Setan**, **Dragon**, tetal telamu, ka asuv houlu ten out netan (Rev 12:3,9).

Tiese vi havinali **Boas** keilu **Rut**, ka tata onen asuv houlu **Deved** (Rut 4:17,22; 1Saml 16; Mat 1:5; Luk 3:32).

Tisaen vi asa koa meatin keil amumoni navong arali kotéh

mengkatien tai onen Ahi, vuo navong asakras avoumon asa koa Ahi viteni min keil avoumoni (Mat 5:19; Rom 3:23; Rom 7:7-13). Adam ka Iv lumumon sise keke tisaen vamai en out netan ka mai san matien min meatin vasi keil veni, suval keilu, meatin vasi keil amumon tisaen (Rom 5:12-14). Mulamu, Ahi maen me-Isrel keil avouas sipsip keil keke voutut keil ran tisaen keil one (Esra 6:17; Hib 5:3). Ka Ahi mumon sise voutut moulien orer vaka en Iesu (Rom 7:24-25; 1Kor 1:30). Avaseini munak tisaen keil ateisav en meten meatin keil, en meten Ahi, tisaen sav keil vatte tas (Tiem 2:10).

Tiser keil ten mengkatien onen

Mosis avi koakeil en avong onen Iesu koa avit akilea revit mengkatien keil onen Mosis, ka akilea avisein me-Isrel sav keil eni. Keil asuval **Farasi** keil en sakien keil one (Neh 8:1; Mat 2:4; 12:38; Mak 8:31; Luk 5:30; Umen 4:5).

Uit vi anien tai koa mul moul suval kuvi, ka aneite teni alesi suval raes koa amul en hungeite nesa.

Vekahoi vi sakien koa me-Isrel keil en titi meahos vasi keil one navong avong one vi outel (8) enges. Sakien ten vekahoi vi metai tai koa Ahi vareit mengkat **Ebrahim** (Sen 17:9-14) keke voumoni min meatin keil onen ka me-Isrel keil emun koa amai ikatau vatie lati keke amul amusil kat Ahi. Navong Sios onen Iesu Kristo kistal rohtoh, tei en koakeil akur demkatien arvitei Siu ka arvatei veah en vekahoi. Sakini, houlu en Siu keil koa avi Kristin tuai, rendemien one keih vit mal meatin vasi keil umai avi Siu helamu, ka usil sakien keil onen Siu keil suval sakien ten vekahoi keke umai avahi Kristin. Ka navong aselus rahit usite koanek evus, aling kati keke tounah tas koa meatin houmoni keke Ahi houtut moulien one,

kei heling demkatien onen en Iesu (Umen 15:11).

Out keil en Tus Votut koa amul aselus usil rendemien keil enek

Ahi Tamer suval koanik:

Mak 10:27; Mak 12:29-30; Luk 1:37; Luk 6:35-36; Sion 4:23-24; Umen 17:22-31; Umen 14:14-17; Rom 1:18-23; Rom 11:33-36; 1Kor 8:4-6; 2Kor 1:3; 1Tim 1:17; 1Tim 6:15-16; Hib 4:13; Hib 10:30-31; Tiem 1:17; 1Pit 1:14-17; 1Sion 1:5; 1Sion 4:7-12,16; Siud 24-25; Rev 4:8-11; Rev 15:3-4

Iesu Kristo, Natin Ahi, suval koanik:

Iesu Kristo vi Natin Ahi.

Mat 11:27-30; Mat 16:13-17; Luk 1:35; Sion 1:1-18; Sion 5:19-29; Sion 6:35-40; Sion 8:58; Sion 11:25-27; Sion 14:5-11; Sion 17:1-5; Sion 20:26-31; Umen 3:13-16; Umen 4:10-12; Rom 1:3-4; 1Kor 3:11; 2Kor 4:4-6; 2Kor 5:21; Kal 4:4-5; Plp 2:5-11; Kol 1:15-20; Kol 2:9-10; Hib 1:1-14; Hib 7:26-28; 1Sion 2:1-2; 1Sion 5:20; Rev 1:12-18; Rev 19:11-16

Natin Ahi mai vi meatin koa avasi.

Sion 1:14; Luk 1:26-38; Mat 1:18-25; Luk 2:1-20; Mat 2:1-23; Kal 4:4-5; Plp 2:6-7; Hib 2:14-18

Iesu visein meatin keil ka sakin koakeil amesai umai atahos eris.

Mat 4:23-25; Mat 7:28-29; Mat 9:35-36; Mat 11:1-6; Luk 4:14-44; Umen 10:36-38; Sion 20:30-31;

Iesu mumon merikel keil houlu.

Mat 8:1-15,23-33; Mat 9:1-7,18-33; Mat 12:9-14,22; Mat 14:15-32; Mat 15:22-28,32-38; Mat 17:14-18; Mat 20:29-34; Mat 21:18-22; Mak 1:21-28; Mak 7:32-37; Mak 8:22-25; Luk 5:4-8; Luk 7:11-15; Luk 13:10-13; Luk 14:1-4; Luk 17:12-14; Luk 22:50-51; Sion 2:1-11; Sion 4:46-54; Sion 5:5-9; Sion 9:1-7; Sion 11:11-44; Sion 21:4-6; Umen 2:22

Hetetamen keil avuli kat Iesu ka asan matien mini.

Mat 26:47-68; Mat 27:1-2,11-31; Mak 14:43-65; Mak 15:1-20;

Luk 22:47-53; Luk 22:63-23:25; Sion 18:1-14,19-24; Sion 18:28-19:16

Amuti kat Iesu en aiveave tai ka kei mat eni.

Mat 27:32-56; Mak 15:21-41; Luk 23:26-49; Sion 19:17-37

Aling teiai onen Iesu en valengeihat tatetahinien tai.

Mat 27:57-66; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Sion 19:38-42

Iesu mea ris ran matien ka meatin keil houlu alesi.

Mat 28:1-20; Mak 16:1-8; Luk 24:1-49; Sion 20:1-21:14; Umen 1:3-8; Umen 2:24-32; Umen 3:15; Umen 4:10,33; Umen 10:39-43; Umen 13:29-39; Umen 17:2-3,30-31; Rom 1:4; Rom 4:24-25; 1Kor 15:3-8,12-21; Rev 1:18

Iesu vina ris en out nesa.

Luk 24:50-51; Umen 1:9-11; Umen 2:32-36; Umen 5:30-31; Rom 8:34; Efes 1:20-23; Plp 2:9-11; Hib 1:3-11; Hib 2:9; Hib 4:14-16; Hib 7:25-26; Hib 10:12-14; 1Pit 3:22;

Ninin Votut suval koanik:

Mat 28:19; Mak 1:9-11; Mak 3:28-30; Luk 1:35; Luk 3:16; Luk 4:1; Luk 11:13; Luk 12:12; Sion 1:32-34; Sion 3:5-8; Sion 7:37-39; Sion 14:15-17,26; Sion 15:26; Sion 16:7-15; Sion 20:19-23; Umen 1:4-5,8; Umen 2:1-18,38-39; Umen 4:31; Umen 5:3-5; Umen 8:14-17; Umen 10:44-48; Umen 13:2-4; Umen 15:28; Umen 16:7-10; Umen 19:1-7; Rom 5:5; Rom 7:6; Rom 8:9-16,26-27; 1Kor 2:4,9-16; 1Kor 3:16; 1Kor 6:11,19; 1Kor 12:1-13; 2Kor 1:21-22; 2Kor 5:5; 2Kor 13:13; Kal 3:2-5; Kal 4:6; Kal 5:16-18,22-25; Efes 1:13-14,17; Efes 3:16; Efes 4:3-4,30; Efes 5:18-20; Efes 6:17-18; 1Tes 1:5-6; 1Tes 5:19; 2Tes 2:13; Taet 3:5-6; Hib 2:4; Hib 9:14; 1Pit 1:2,11; 2Pit 1:20-21; 1Sion 2:20; 1Sion 3:24; 1Sion 4:13; 1Sion 5:6-8;

Ahi mumoni tounah vasi keil.

Mat 19:4; Sion 1:3; Umen 14:15; Umen 17:24-26; Hib 1:2; 1Kor 8:6; Kol 1:15-16; Hib 11:3; Rev 4:11

Ahi mul losil kat revi tounah vasi.

Mat 6:25-34; Mat 10:29-31; Umen 14:15-17; Rom 8:28; Rom 11:36; Kol 1:17; Hib 1:3; Tiem 4:13-16

Meatin keil asuval koanik:

Meatin vasi keil amumon tisaen. Sion 8:7-9; Rom 3:9-20,23; Kal 3:22; Rom 5:12; 1Sion 1:8-10

Navong meatin keil amumon tisaen, asuval koanik:

Rom 1:18-32; Rom 8:5-8; Kal 5:19-21; Efes 2:1-3; Efes 5:3-5; Kol 3:5-10; Tiem 4:17; 1Pit 4:3; 1Sion 3:4-5

Meatin keil koa amul amumon tisaen, mal keke avakur mahien ven.

Mat 10:28; Mat 13:41-42; Sion 3:18-20,36; Umen 17:30-31; Rom 1:18-19; Rom 6:23; Kal 6:7-8; Kol 3:5-6; 2Tes 1:7-9; Hib 9:27; Hib 10:26-31; 1Pit 1:17; 1Pit 4:3-5; Siud 7; Rev 20:11-15

Ahi mul mutut meatin keil ran mahien ten tisaen keil one musil sakien koanik:

Envatien onen Ahi mul en meatin vasi keil ka en vati voutut moulien one.

Sion 3:16; Rom 5:8; 1Tim 2:3-6; 2Pit 3:9; 1Sion 4:9-10

Iesu Kristo, Natin Ahi, mat en aiveave vahinat ir.

Mak 10:45; Sion 3:16; Rom 4:25; Rom 5:8; 1Kor 15:3-4; 2Kor 5:19-21; 1Pit 1:18-20; Kal 3:13; 1Tim 2:5-6; Hib 2:9; Hib 9:28; 1Pit 2:24-25; 1Pit 3:18; 1Sion 2:2; Rev 5:8-10

Navong Iesu mat, ran mue suval sipsip ten sanien votut keke vakas motein meten Ahi ran tisaen keil orer.

Mat 26:26-29; Rom 3:25; Rom 5:9-10; Efes 1:7; Hib 9:11-14; 1Sion 1:6-7; Rev 7:14-17;

Ka en Iesu Kristo, methos onen Ahi mul en ir.

Umen 5:31; Umen 10:43; Umen 26:18; Efes 1:7; Efes 4:32; Kol 1:13-14; Kol 2:13-14; Hib 10:17-18; 1Sion 1:8-10

Ka en Iesu Kristo, romai romal en meten Ahi.

Umen 13:38-39; Rom 1:16-17; Rom 3:21-26; Rom 5:1,18-19; Kal 2:16; Kal 3:6-9; Taet 3:7;

Ahi ling ir en vati moulien tai koa vi heite hau.

Sion 3:1-16; Sion 5:19-29; Sion 10:10; Sion 11:25-26; Sion 14:6; Sion 17:2-3; Sion 20:31; Rom 5:21; Rom 6:5-14; Rom 8:10-17; 2Kor 5:17; Kal 2:20; Efes 2:1-6; Kol 2:13; Kol 3:1-4; 2Tim 1:10; Taet 3:4-7; 1Pit 1:23; 1Sion 5:11-13;

Ahi sakin ir romai rovi titiali keil onen.

Sion 1:12-13; Rom 8:14-17; Kal 4:6-7; Hib 12:5-11; 1Sion 3:1-3

?Rehoumon sa navong rokur more longlongien keke Ahi vul lat moulien orer ral min moulien onen Natnali Iesu Kristo?

Mal keke rehelong hetisa ven tisaen keil orer ka rehehiles ran sakien tisa keil orer.

Mat 4:17; Mak 6:12; Luk 13:1-5; Luk 15:1-31; Luk 24:45-47; Umen 2:37-40; Umen 3:19-20; Umen 17:29-31; Umen 20:21; Umen 26:19-20; 2Kor 7:8-11; 2Pit 3:9; Rev 9:20-21; 2Kor 7:8-11; 2Pit 3:9

Reheling demkatien orer en Iesu keke matien onen mutut ir ran vurohien onen Ahi ven tisaen keil orer.

Sion 1:12; Sion 3:15-18,36; Sion 6:47; Sion 14:6; Sion 20:31; Umen 4:12; Umen 16:30-31; Rom 3:20-22; Rom 10:9-10; Kal 2:16; Efes 2:8-9

Rehehuli Tus Votut keke rovailea Ahi ka asa koa mal rovoumoni suval titiali keil onen.

Mat 4:1-4; Mat 5:17-20; Mat 22:29; Sion 8:31-32; Sion 20:31; Umen 20:32; Rom 15:4; Rom 16:26; Kol 3:16; 1Tes 2:13; 1Tim 4:13; 2Tim 3:14-17; Hib 4:12; 1Pit 1:22-25; 2Pit 1:19-21; 2Sion 9-10; Rev 1:3

Rehemaen avat keil ten Sios avahi baptaes en ir.

Mat 28:18-20; Sion 3:22; Sion 4:1-2; Umen 2:37-42; Umen 8:12,36-38; Umen 10:44-48; Umen 16:14-15,31-33; Umen 19:1-7; Umen 22:12-16; Rom 6:1-4; Kal 3:26-27; Kol 2:12; 1Pit 3:20-22;

Rehel rehelah ruai hetal min Kristin sav keil.

Mat 18:19-20; Umen 2:41-47; Rom 12:4-8; Efes 1:22-23; Efes 4:11-16; Kol 3:15-17; 1Tim 4:13; Hib 10:24-25

Rehel rehekur vituai Anien Votut onen Asuv hetal min Kristin sav keil.

Mat 26:26-30; Mak 14:22-26; Luk 22:14-20; 1Kor 10:14-22; 1Kor 11:17-34

Munak rovi Kristin keil, mal keke rehoumon tounah keil enek:

Rehelong kat Ahi Tamer ka Iesu Kristo, Asuv orer.

Sion 14:15,21,23-24; Sion 15:10-17; Rom 13:8-10; 1Pit 1:14-16; 1Sion 2:3-8; 1Sion 3:22-24; 2Sion 1:5-6;

Envatien orer hel en Ahi ka meatin sav keil emun.

Mat 22:34-40; Mak 12:28-34; Luk 10:25-37; Sion 14:21; 1Sion 5:3; Mat 5:43-48; Sion 13:34-35; Sion 15:12-17; Rom 12:9-10; Rom 13:8-10; 1Kor 13:1-3; 1Kor 16:14; Kal 5:13-15; 1Tes 4:9-10; 1Pit 1:8; 1Pit 4:8; 1Sion 2:9-11; 1Sion 3:11-18; 1Sion 4:7-21;

Reheleisungein sakien keil onen Iesu.

Sion 13:34-35; Sion 14:27; Rom 12:9-13; Kal 5:22-26; Kol 3:12-17; 1Tes 5:16-18

Rehehis min Ahi.

Rehehis hemukave?

Mat 6:5-13; Mat 7:7-11; Mat 18:19-20; Mak 11:24-25; Luk 11:1-13; Luk 18:1-8; Luk 21:36; Sion 14:13-14; Sion 15:7; Sion 16:23-26; Rom 8:26-27; Rom 12:12; Efes 2:18; Efes 6:18; Plp 4:6-7; Kol 4:2; 1Tes 5:17; 1Tim 2:1-4,8; 1Tim 4:4-5; Hib 4:16; Hib 10:19-22; Tiem 1:5-8; Tiem 4:2-3; Tiem 5:13-18; 1Pit 4:7; 1Sion 3:21-22; 1Sion 5:14-15

Koanik sakien keil koa meatin sav keil avis min Ahi eni.

Mat 11:25-26; Mat 14:23; Mat 19:13-15; Mak 1:35; Luk 5:16; Luk 6:12; Luk 22:32,39-46; Sion 11:41-42; Sion 17:1-26; Umen 4:24-31; Umen 16:25; Umen 20:36; Umen 21:5; Rom 1:9-10; Rom 10:1-2; Rom 15:30-33; 2Kor

12:7-10; Efes 1:15-20; Efes 3:14-21; Efes 6:19-20; Plp 1:3-5,9-11; Kol 1:9-12; Kol 4:3-4; 1Tes 3:9-13; 2Tes 1:11-12; 2Tes 3:1-5; Hib 5:7; Hib 7:25

Rehel rehemasmas Ahi hehi houlu.

Luk 17:11-19; Sion 6:11; Rom 1:21; Efes 5:20; Plp 4:4-7; Kol 2:7; Kol 3:17; Kol 4:2; 1Tes 5:18; 1Tim 2:1; 1Tim 4:4-5

Rehel rehekataun meatin sav keil.

Mat 6:1-4; Mat 7:12; Mat 25:31-46; Luk 3:10-11; Luk 6:38; Umen 11:27-30; 1Kor 10:24; 2Kor 8:1-15; 2Kor 9:1-15; Kal 6:9-10; Plp 4:14-19; Hib 10:24; Hib 13:1-3,16; Tiem 1:27; Tiem 2:15-16; 1Sion 3:16-18;

Reheling rendemien orer hel netan.

Mat 5:3-12; Mat 18:1-5; Luk 14:7-11; Luk 18:9-14; Efes 4:2; Plp 2:3-11; Kol 3:12-13; Tiem 4:5-10; 1Pit 5:5-7

Rehekur rendemien koanik en usite ten mani ka tounah keil orer:

Mat 6:19-21,24-34; Luk 12:13-21,32-34; Umen 20:35; 1Tim 6:6-10,17-19; Hib 13:5-6; Tiem 2:1-9; Tiem 5:1-6;

Reherpuruntei mesav keil en kot.

Mat 5:25-26,38-42; Mat 18:15-17; Rom 12:14-21; 1Kor 6:1-8;

Rehehouhou revu min koakeil alosil kat ir.

Mat 22:15-22; Umen 5:27-29; Rom 13:1-7; 1Tim 2:1-4; Taet 3:1; 1Pit 2:13-17

Reherlingtei tounah tai vahi nesa ramat en moulien orer valin Ahi.

Mat 4:10; Umen 17:22-31; 1Kor 5:11; 1Kor 6:9-11; 1Kor 8:1-13; 1Kor 10:1-22; 2Kor 6:14-18; Kal 5:19-21; 1Tes 1:9-10; 1Sion 5:21; Rev 21:8; Rev 22:15

Rehermumontei sakien ten eimas vuo sakien sav tai vatal min keihoen sav tai koa rokatei ven Ahi.

Umen 13:4-12; Umen 19:11-20; Kal 5:19-21; Rev 21:8; Rev 22:15

Rehermuastei etai tounah vahi sanien votut vaha min Ahi,

vuonin tai, vuomeatin tai.
Mat 9:13; Mak 12:33; Rom 12:1; Hib 9:6-10:18;

Rehermatiltei vatal min meatin tai koa rortetalihetei vatal mini.

Mat 5:27-30; Sion 8:2-11; Rom 13:8-10; 1Kor 5:9-11; 1Kor 6:9-20; Kal 5:19; Efes 5:3; Kol 3:5-6; 1Tes 4:1-8; Hib 13:4; Siud 1:7

Rehermunmuntei tounah koa kilea vasakin rendemien orer vamai vatisa eni.

Rom 13:13; 1Kor 5:11; 1Kor 6:9-11; Kal 5:19-21; Efes 5:18; 1Tim 3:1-3; Taet 1:7; 1Pit 4:3-5

Sios onen Ahi suval koanik:

Koakeil avi Sios onen Ahi asuval koanik:

Mat 16:13-20; Umen 2:41-42; Rom 12:4-8; 1Kor 12:12-30; Efes 1:22-23; Efes 2:19-22; Efes 4:1-16; Kol 1:18; Hib 10:24-25; 1Pit 2:4-10; Rev 19:5-10

Navong roling meatin keil keke avahi hetetamen keil ten Sios, rehetie lat vati meatin keil koa amukonek:

Umen 6:1-6; 1Tim 3:1-13; Umen 14:23; Taet 1:5-9;

Sakien onen hetetamen keil ten Sios hemukonek:

Mat 28:18-20; Luk 22:24-27; Umen 20:17-35; 1Tes 2:1-12; 1Tim 4:1-16; 2Tim 2:1-26; 2Tim 3:10-4:5; Taet 2:7-8; 1Pit 5:1-4

Rehehouhou min hetetamen keil orer ten Sios.

1Kor 9:14; Kal 6:6; 1Tes 5:12-13; 1Tim 5:17-22; Hib 13:7,17

Famle tai hesuval koanik

Sakien onen koakeil aretalihe hemukonek:

Mat 19:4-6; 1Kor 7:1-16; Efes 5:21-33; Kol 3:18-19; Taet 2:3-5; Hib 13:4; 1Pit 3:1-7;

Sakien onen titiali keil min tata ka mama keil one hemukonek:

Mat 15:3-6; Luk 2:51; Efes 6:1-3; Kol 3:20; 1Tim 5:4,8; Hib 12:7-11

Sakien onen tata ka mama keil min titiali keil one hemukonek:

Efes 6:4; Kol 3:21; 1Tim 3:4-5
Sakien onen vatina keil hemukonek:

Umen 6:1; Rom 7:2-3; 1Kor 7:39-40; 1Tim 5:3-16; Tiem 1:27
Koakeilu luretetalihelunatelitalitei ran keilu.

Mat 5:31-32; Mat 19:3-9; Luk 16:18; Rom 7:2-3; 1Kor 7:10-16;

?Rehoumon sa navong rovisu en avong takeih keil?

Rehesak mesein ir keke rovahisu en avong takeih keil.

Rom 8:18-25,28; 2Kor 1:4; 2Kor 4:16-18; Tiem 1:2-4; 1Pit 1:6-9; 1Pit 5:8-10; 1Pit 2:19-21;

Rehesak mesein ir keke rovakur sakpurunien keil ven demkatien orer.

Mat 5:10-12; Mak 13:9-13; Luk 12:4-9; Sion 15:18-21; Sion 16:1-4; Umen 5:41; Rom 8:35-37; Rom 12:12-14,17-21; 1Kor 4:11-13; 2Kor 4:8-11; 2Kor 12:10; Plp 1:28-29; 2Tes 1:4-8; 2Tes 3:2-4; 2Tim 3:10-13; Hib 10:32-39; Hib 12:3-4; 1Pit 3:13-17; 1Pit 4:12-19; Rev 2:10

Rehermetauntei matien.

Sion 6:39-40; Sion 11:17-27; Sion 14:1-4; Rom 8:10-11,38-39; Rom 14:7-9; 1Kor 15:12-58; 2Kor 5:1-10; Plp 1:20-24; 1Tes 4:13-18; Hib 2:14-15; Rev 14:13; Rev 21:1-4; Rev 22:1-5;

Ahi ro ven ir ka mul kataun ir.

Mat 18:19-20; Mat 28:19-20; Sion 14:16-23; Rom 8:35-39; 2Kor 6:16-18; Efes 3:17-19; Plp 4:13; Kol 2:6-7; 2Tes 3:16; Hib 13:5-6;

Temat mul sak visi vapurun ir veni rovi onen Ahi.

Mat 13:19; Luk 4:1-13; Luk 22:3-4; Sion 8:42-44; 2Kor 2:10-11; 2Kor 4:4; 2Kor 11:13-15; Efes 2:2; 1Tes 2:18; 2Tes 2:9-12; 1Pit 5:8-9; 1Sion 3:8-10; Rev 12:7-12; Rev 20:1-3,10

Ahi mul san keihoen min ir keke rehesesein rendemien onen Temat ka rehehati hekeih en demkatien orer.

Mat 4:1-11; Mat 6:13; Luk 22:31-32; Sion 17:14-19; Rom 8:31-39; Rom 12:12; Rom 16:19-20; 1Kor 10:12-13; 1Kor 16:13; 2Kor 12:7-10; Efes 3:20-21; Efes 6:10-18; Plp 4:13; 1Tes 3:5-8; 2Tes 3:3; 2Tim 1:7-8; Hib 2:18; Hib 4:14-16; Hib 12:1-2; Tiem

4:7; 1Pit 1:5; 1Pit 5:8-11; 1Sion 4:4; 1Sion 5:3-5; Rev 12:7-12;

Avong tei, Ahi mul rali lat meatin keil ran mesaien one.

Mat 4:23-25; Mat 9:35; Mat 11:2-5; Umen 3:1-6; Umen 8:4-8; 2Kor 12:7-10; Umen 19:11-16; Umen 28:8-9; 1Kor 12:9,29-30; 1Tim 5:23; 2Tim 4:20; Tiem 5:14-15

Tounah keil koa Tus Votut mul viteni keke hekistal en avong keil koa hemai.

Iesu hemai ris en out netan.

Mat 24:29-44; Sion 14:1-3; Umen 1:10-11; Umen 3:19-21; Plp 3:20-21; Kol 3:4; 1Tes 1:9-10; 1Tes 3:13; 1Tes 4:13-5:11; 2Tes 1:6-10; 2Tes 2:1-4; 1Tim 6:13-15; 2Tim 4:8; Hib 9:28; 2Pit 3:1-18; 1Sion 3:1-3; Rev 1:7; Rev 22:12-13

Ahi helei rahat usite onen meatin vasi keil.

Mat 7:21-23; Mat 16:24-27; Mat 25:31-46; Sion 3:18-21; Sion 5:24-29; Umen 17:30-31; Rom 2:1-11; Rom 14:10-12; 1Kor 3:10-15; 1Kor 4:5; Hib 9:27-28; 2Tes 1:5-10; Hib 10:26-31; 1Pit 1:17; 1Pit 4:3-5; 2Kor 5:9-10; Rev 20:11-15

Koakeil Ahi voutut moulien one en Iesu Kristo kilea val en out nesa.

Luk 12:32-34; Sion 14:1-3; 2Kor 5:1-8; Plp 1:23; 1Pit 1:4-5; Rev 4:1-11; Rev 21:1-4; Rev 21:22-22:5; Rev 22:14-15

Koakeil Ahi romututtei moulien one il en out ten Ahang koa sakras vamat.

Mat 10:28; Mat 13:41-42,47-50; Mat 25:41; Luk 16:23-26; 2Tes 1:9; Rev 20:10-15; Rev 21:8;